

Stal ess.

0.374

3.

KÖZGAZDASÁGI ÉS STATISZTIKAI ÉVKÖNYV.

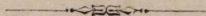
UJABB
HARMADIK-NEGYEDIK ÉVFOLYAM
1889/90.

A MAGY. TUD. AKADÉMIA
STATISZTIKAI ÉS NEMZETGAZDASÁGI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL
ÉS
AZ ORSZ. M. KIR. STATISZTIKAI HIVATAL TÁMOGATÁSÁVAL

BEDŐ ALBERT, FENYVESSY ADOLF, GYÖRGY ALADÁR, HALÁSZ SÁNDOR,
HELTAI FERENCZ, PÓLYA JAKAB, RÁTH ZOLTÁN ÉS VIZNEKER ANTAL
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTIK

JEKELFALUSSY JÓZSEF ÉS VARGHA GYULA.

BUDAPEST
RÉVAI TESTVÉREK BIZOMÁNYA.
1890.

— Ára 3 forint 50 kr. —

ELŐSZÓ.

A magyar tud. Akadémia statisztikai és nemzetgazdasági bizottsága megbízásából szerkesztett *Közgazdasági és Statisztikai Évkönyvnek* alulírottak szerkesztésében ezúttal harmadik kettős évfolyamát veszi a hazai közönség. A két előbbi évfolyam az illető évek végén bocsáttatott közzé, minthogy azonban a forrásul szolgáló hivatalos statisztikai kiadványok tekintélyes része az év második felében, sőt vége felé szokott napvilágot látni, hogy az azokban foglalt újabb adatok felhasználhatók legyenek, czélszerűbbnek látszott az *Évkönyv* megjelenését néhány hónappal elhalasztani. Ez intézkedésnél fogva a *Közgazdasági és Statisztikai Évkönyv* jelen kötete az 1888. évvel szemben a legtöbb fejezetben két újabb év adataival bővült s mint kettős évfolyam jelenik meg; a következő évfolyamok már rendszeresen az év első hónapjaiban, február—márczius hóban, fognak megjelenni.

Alulírottak törekvése, mint eddig, ezúttal is az volt, hogy a népességi és közgazdasági állapotokról, az állam és társadalom tevékenységéről hű, kimerítő és új adatokkal tájékoztassák a hazai közönséget. Azon szoros kölcsönhatásnál fogva, melyet a különböző országok gazdasági, kulturális és állami viszonyai egymásra gyakorolnak, a hazai adatokkal párhuzamosan a külföldi államok adatai is nagy gazdagságban közöltettek, s az olvasó közönség feltalálja bennük a hazai viszonyok helyes mérlegelésére és megítélésére szükséges mértéket.

A szerkesztők az ily évkönyv becsét tetemesen fokozó tömörségre is nagy gondot fordítottak; sikerült is elérniök,

hogy ugyanazon vagy kisebb térben sokkal többet nyújthattak, mint korábban. Az adatok is jobban fel vannak dolgozva, mert bár a statisztikai számok a legtöbb esetben maguk beszélnek, a nagy közönségre nézve szükséges, hogy más szólaltassa meg azokat. Egyes fejezetek, mint például a *mezőgazdaságról*, a *nemzetközi forgalomról*, a *hitelről*, az *igazságügyről* és az *állami pénzügyről* szólók, egészen újra dolgoztattak fel, a *közigazgatásról* szóló pedig ez évben vétetett föl először; ellenben a könyvszemle — minthogy az Évkönyvvel szoros kapcsolatban levő *Nemzetgazdasági Szemle* a megjelenő hazai és külföldi közgazdasági munkákról havonként kimerítő könyvészeti összeállítást nyújt — ezúttal elhagyatott.

Az Évkönyv kidolgozásában, a mint a címlapon látható, több jeles közgazdasági írónkat sikerült munkatársul megnyernünk. A mű szakszerűsége és belbecse ez által is jelentékenyen fokozódott, s a nagy és fáradságos munka végén azzal a meggyőződéssel tesszük le kezünkben a tollat, hogy legjobb tehetségünk szerint mindent elkövettünk, hogy egy minden tekintetben használható s a külföldi hasonló munkákkal teljesen egyenrangú kézikönyvet adjunk a közönség kezébe.

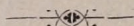
Kelt Budapesten, 1890. április havában.

A szerkesztők.

TARTALOM.

	Lap.		Lap.
Előszó	III	9. Burgonya	148
Tartalom	V	10. Olajos magvak	149
Idégen mértékek és pénzek át- számítási kulcsa	VII	11. Len, kender, pamut, juta	151
Betűsoros tárgymutató	IX	12. Dohány	155
A) Terület és népesség	1	13. Takarmány- és cukor- répa	156
I. Terület és álló népesség	1	14. Szálas-takarmány	158
II. Mozgó népesség	10	15. Gabonaárak	161
1. Házasság	10	II. Állattenyésztés	164
2. Születések	14	1. Ló- és barom-állomány és forgalom s az állati termékek forgalma	164
3. Halálozások	22	2. Baromfi-tenyésztés	192
III. Népszaporodás	37	3. Méhészet	194
IV. Közegészségügy	48	4. Selyemtenyésztés	197
V. Ki- és bevándorlás	83	III. Szőlőművelés	202
B) Őstermelés	93	IV. Erdészet	215
I. Mezőgazdaság	93	V. A telekkönyvi birtoktestek forgalma	221
1. A terület művelési ágak szerint	93	VI. Földhitel és talajjavítás	225
2. Az egyes termények te- rületének aránya az szántó- földhöz	96	VII. Gazdasági szakoktatás	232
3. Buzatermelés és forga- lom	100	C) A bánya- és kohóipar	236
4. Rozstermelés és forgalom	128	D) Ipar	255
5. Árpatermelés és forga- lom	132	E) Kereskedelem és forgalom	282
6. Zabtermelés és forgalom	136	1. Magyarország árufor- galma	282
7. Kukoricatermelés és for- galom	139	2. Az osztrák-magyar vám- terület áruforgalma	297
8. Rizs, köles és hüvelyesek	144	3. Nemzetközi forgalom	312
		4. Vámbevételek	358

	Lap.		Lap.
F) Közlekedés	367	2. Polgári igazságszolgá-	
1. Közutak	367	tatás	585
2. Vasutak	381	3. Büntető igazságszolgá-	
3. Viziutak	429	tatás	598
4. Tengeri hajózás	437	M) Véderő	615
5. Posta és távirda	458	N) Állami pénzügy	635
G) Pénz és hitel	475	O) Törvények és a közgazdaság	
1. Pénz	475	körébe vágó fontosabb m. kir.	
2. Jegybankok	494	miniszteri rendeletek	681
3. Hitelintézetek	506	<i>I. Törvények</i>	681
4. Postatakarékpénztár	528	1. 1888. év	681
H) Tűzkárok	534	2. 1889. év	682
I) Közoktatásügy és társadalom	544	3. 1890. év	685
1. A közoktatás ügye	544	II. A közgazdaság körébe vágó	
2. Egyházi ügyek	553	fontosabb m. kir. miniszteri	
3. Irodalom	555	rendeletek	685
K) Közigazgatás	560	1. 1888. év	685
L) Igazságügy	573	2. 1889. év	688
1. Általános rész	573		

Idegen mértékek és pénzek átszámítási kulcsa.¹⁾

Az ország neve	A m e r t é k		
	neve	jele, szokásos rövidítése	magyar egyenértéke
Nagy-Británia és Irhon.	angol mértföld	M.	1'610 kilométer
	acre	—	0'405 hektár
	imperial quarter (= 8 imp. bushel)	—	2'908 hektoliter
	angol (imp.) bushel	—	0'363 „
	angol (imp.) gallon	Galls.	0'04545 „
	ang. tonna (= 20 hundred-weight)	—	10'16 métermázsza
	ang. mázsa (Hundredweight = 112 pound)	Cwts.	0'508 méterm.
	ang. font (pound, Lb. Avoirdupois)	Lbs., p.	0'4536 kilogr.
Oroszország.	verst	—	1'067 kilométer
	desiatine	—	1'093 hektár
	tchetvert	—	2'097 hektoliter
	vedro	—	0'123 hektoliter
	berkövet (= 10 pood)	—	1'633 méterm.
Dánia.	pood	p.	0'163 „
	dán mértföld	—	7'535 kilométer
	földrajzi mérf.	—	7'420 „
	töndeland	—	0'551 hektár
	tönde	—	1'391 hektoliter
	dán mázsa (= 100 pund)	—	0'500 méterm.
	pot	—	0'966 hektoliter
Svédország.	tunnland	—	0'494 hektár
	tunna	—	1'636 hektoliter
	kubikfot	—	0'262 „
	centner	—	42'508 kilogr.
Szerbia.	oka	—	0'78 kilogramm
Finnország.	tynnyr	—	1'649 hektoliter
Észak-Amerikai Egyes.-Államok	angol mértföld	M.	1'610 kilométer
	acre	—	0'405 hektár
	amerikai (Winchester-) bushel	—	0'352 hektoliter
	amerikai gallon	—	0'0385 hektoliter
	barrel	bbls	1'212 „
	barrel, mint liszt mérték (= 196 angol font)		0'889 méterm.
	pound	lbs., p.	0'4536 kilogr.
Egyiptom.	longton (= 2240 lbs.)	—	10'18 méterm.
	shorton (= 2000 lbs.)	—	9'07 „
	ardeb	—	1'9775 hektoliter
	ocque	—	1'236 kilogramm
	rotolis	—	0'445 „
Japán.	□ tcho	—	0'992 hektár
	kokou	—	1'801 hektoliter
China.	kwan	—	3'766 kilogr.
	picul	—	0'605 méterm.

¹⁾ Megjegyezzük, hogy a még általánosan használt területmértékünk, a kat. hold = 0'5755, a magy. hold = 0'4316 hektárral; viszont 1 hektár = 1'7376 kat. és 2'317 magy. holddal; továbbá a szintén közhasználatú földrajzi mérf. = 7'420 klméterrel, 1 tonna pedig = 10 métermázsával.

Az ország neve	A p é n z			
	neve	jele, szokásos rövidítése	osztr. értéke	
			forint	kr.
Németország	márka (= 100 fillér)	—	—	50
N.-Británia s Írország	font sterling (= 20 shilling)	£, L, l.	10	—
	shilling (= 12 penny)	s.	—	50
	penny	d.	—	04 ² / ₁₂
Franciaország	franc (= 100 centime)	fr.	—	40
Belgium				
Svájc				
Olaszország				
Spanyolország	peseta (= 4 real, 1 real = 100 centime)	pes.	—	40
Görögország	drachma (= 100 lepta)	—	—	—
Románia	lei (= 100 para)	—	—	—
Bulgária				
Szerbia	dinár (= 100 para)	din.	—	—
Németalföld	hollandi forint (= 100 cent.)	fl., g.	—	85
Portugália	milreis (= 1000 reis)	milr.	2	33
Dánia	korona (krone, krona = 100 oere)	Kr.	—	55 ⁶
Norvégia				
Svédország	török font (= 100 piaszter)	L. T.	9	—
Törökország	török piaszter	—	—	09
Oroszország	rubel (100 kopek)	—	1	62
Északam.-Egy.-Áll.	dollár (= 100 cent.)	\$	2	10
Britt-Canada				
Mexico				
Uruguay				
Chile	peso fuerte (= 100 centena)	—	—	—
Argentini közt.	peso nacionale	\$ ^m / _n	2	—
Brazília	milreis	—	1	12 ⁵
Egyiptom	egyiptomi font (= 100 piaszter)	L. E.	10	37
China	tael	—	2)	—
Japán	yen	—	2	—
Britt-Kelet-India	rupee (rupia)	—	1	—
Ceylon			—	93 ⁷⁵

¹) Ez az aranyrubel értéke. Megjegyezzük itt, hogy a papír-rubelt évkönyvünk jelen évi folyamában, tekintettel nagy árfolyam-hanyatlására, mindenütt 1 firtal vettük egyenlőnek. Ez egyrészt megközelíti a való értéket, másrészt minden utánszámitás nélkül mutatja az eredeti értéket is. — ²) Lásd a 315. lapon foglalt ³) jegyzetet.

Betűsoros tárgymutató.

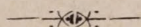
	Lap.		Lap.		Lap.
Adók, egyenes	647	Állattenyésztés	164	Bankok aranykész-	
Adók, fogyasztási	649	Általános népesség	6	lete	504
Adria, magyar ten-		Aranyforgalom	480	Bankok kamatlába	505
geri hajózási vál-		Aranytermelés	476	Bányaipar	236
alat	449	Árpaárak].	163	Bányászat	236
Ágió	492	Árpaforgalom Ma-		Bánya társ pénztár	241
Alagsövezés	231	gyarországban	134	Bányatelkek	237
Államadósságok	641	Árpaforgalom, nem-		Bányatermékek ér-	
Államháztartás, kö-		zetközi	135	téke	252
zös	659	Árpatermelés Ma-		Bányatermékek for-	
Állami bevételek	647	gyaror. zágban	132	galma	254
Állami háztartás		Árpatermelés, nem-		Baromfitenyésztés	192
mérlege	635	zetközi	133	Baromkereskedés ér-	
Államikedvezmény-		Árúcsoportok Ma-		téke, nemzetközi	183
ben részesült gyá-		gyarországban	290	Baromvásárok	179
rak	258	Árúforgalma az osz-		Beruházási tőke, vas-	
Állami kiadások	639	trák-magyar vám-		uti	393
Állami pénzügy	635	területnek	297	Bevándorlás	83
Államjavak	655	Árúforgalmunk ér-		Bevándorlás az Ar-	
Államjegyek	491	téke	284	gentini köztársa-	
Államutak	367	Árúforgalmunk		ságba	91
Államvasutak	388	gyártmányok sze-		Bevándorlás az Egye-	
Állatforgalma az		rint	288	sült Államokba	87
osztr.-magy. vám-		Árúforgalmunk		Bevételek, állami	647
területnek	173	menyisége	282	Bevételek, idegen	
Állatforgalma Ma-		Árúforgalmunk		államok	662
gyarországnak	169	nyers anyagok		Birák fizetése	573
Állatforgalom, nem-		szerint	288	Birák száma	573
zetközi	174	Árúforgalom Ma-		Biráskodás költségei	575
Állati termékek for-		gyarországon	282	Bíróági ügyforga-	
galma Magyaror-		Árúforgalom, nem-		lom	576
szágban	185	zetközi	312	Birtokváltozások	221
Állati termékek		Árúk forgalma, fon-		Borforgalom az osztr.-	
nemzetközi for-		tosabb	294	magyar vámterü-	
galma	187	Átkelési vállalatok	437	leten	212
Állatlétszám Ma-		Bab	146	Borforgalom Magyar-	
gyarországban	164	Bábák	49	országon	211
Állatlétszám, nem-		Balesetek	5	Borforgalom, nem-	
zetközi	167	Balesetek, vasuti	428	zetközi	212

	Lap.		Lap.		Lap.
Borsó	146	Elitéltek	601	Gyermekhalandóság	
Bortermelés Magyar- országban	202	Erdei termékek for- galma	219	hitfelekezetek sze- rint	29
Bortermelés, nemzet- közi	205	Erdészlet	215	Gyógyfürdők	61
Burgonyatermelés		Erdész. szakoktatás	219		
Magyarországban	148	Erdőterület	215	Gyógyszerészek	49
Burgonyatermelés, nemzetközi	148	Erdőterület fane- mek szerint	216	Gyógyszertárak	53
Buzaárak	162	Erőszakos halálokok	74	Haditengerészet	628
Buzaforgalma, az osztr.-magy. vám- területnek	116	Esketések	10	Hadsereg, közös	624
Buzaforgalmunk ér- téke	114	Európa népessége	1	Hajóállomány	431
Buzaforgalom Ma- gyarországon	110	Európán kívüli or- szágok népessége	3	Hajóállomány, ten- geri	437
Buzaforgalom, nem- zetközi	118	Ezüstforgalom	480	Hajóforgalom	431
Buzatermelés Ma- gyarországon	100	Ezüsttermelés	476	Hajóforgalom, nem- zetközi	454
Buzatermelés, nem- zetközi áttekintése	103	Faforgalom Magyar- országon	219	Hajózható vizeink hossza	429
Bűncselekmények	604	Faforgalom, nemzet- közi	220	Hajózható vizek hossza, nemzetközi	430
Büntetések nemei	611	Feljelentések	593	Halálokok	65
Büntető igazságszol- gáltatás	593	Ferencz-csatorna	435	Halálokok a nagy városokban	81
Csődök	589	Fertőző halálokok	69	Halálokok, erősza- kos	74
Czukorforgalom	269	Fiume hajóforgalma	442	Halálokok, fertőző	69
Czukkorrépa	156	Fiume tengeri áru- forgalma	447	Halállozások korcsopor- tok	32
Czukortermelés	264	Fogyasztási adók	649	Halállozások	22
Diságó	492	Fonóipar	279	Halállozások megyék szerint	25
Dohány	155	Forgalom, kereske- delmi	282	Halandóság az euró- pai államokban	23
Dohánygyártás	276	Forgalom, nemzet- közi	312	Halandóság a váro- sokban	26
Dohánygyártmá- nyok forgalma	277	Földhitel	225	Halandóság hitfele- kezetek szerint	27
Dohánytermelés	155, 276	Földhitelintézetek	509	Halandóság Magyar- országban	22
Dunagőzhajózási tár- sulat, első cs. kir. szab.	433	Fürdők	61	Hasznos háziállatok	164
Egészségügyi sze- mélyzet	49	Gabonaárak	161	Hátralékok, bírósági	579
Egyenes adók	647	Gabonaneműek terü- letének aránya a szántóföldhöz	96	Házasság	10
Egyetemek	551	Gazdasági szakokta- tás	232	Házasság-kötések Európa államaiban	12
Egyházak megosz- lása	553	Gőzmalomok	260	Házasságkötések hitfelekezetek sze- rint	13
Egyházi költségek	554	Gyapjufonás	281	Házasság-kötések Magyarországban	10
Egyházi ügyek	553	Gyárak	256	Hírlapok általában	555
Elbocsátások, hono- sitások	83	Gyermekági láz	72	Hírlapok forgalma	464
Elemi oktatás	547	Gyermekhalálozás Magyarországon	28	Hitel	475
		Gyermekhalandóság a városokban	30		
		Gyermekhalandóság az európai álla- mokban	28		

Lap.		Lap.		Lap.	
Hitelintézetek . . .	506	Kivándorlás	83	Levélpostai forgalom	462
Hitelintézetek jöve- delmezősége . . .	517	Kivándorlás Magyar- országból	85	Lisztforgalma, az osz- trák-magyar vám- területnek . . .	116
Hitfelekezetek sza- porodása	46	Kocsiposta-küldemé- nyek	465	Lisztforgalmunk . .	110
Honosítások	83	Kohóipar	236	Lisztforgalmunk ér- téke	114
Honvédség	630	Kohótermékek ér- téke	252	Lisztforgalom, nem- zetközi	122
Hűskereskedésértéke, nemzetközi	183	Kohótermékek for- galma	254	Lisztkivitelünk . .	113
Hüvelyesek	146	Kórházak	55	M agbükköny . . .	147
I degen államok be- vételei	662	Kórházak betegfor- galma	56	Malomipar	260
Idegen államok kiadásai	662	Köles	146	Meghaltak életkora	31
Idegen államok pénzügye	661	Könyvtárak	559	Méhészet	195
Igazságügy	573	Könyvtermelés . .	557	Méneselek, állami .	165
Illetékek	654	Körorvosok	51	Mézforgalom . . .	196
Ipar	255	Köszénforgalom . .	245	Mezőgazdaság . . .	93
Irni-olvasni tudók száma	544	Köszéntermelés . .	245	Mívelési ágak Ma- gyarországban . .	93
Iskolai vagyon . . .	545	Közegészségügy . .	48	Mívelési ágak nem- zetközi összehason- lítása	94
J ármű-állomány, vasuti	395	Közegészségügyi fel- ügyelet	53	Mozdony-állomány	395
Járványok	76	Középiskolák . . .	550	Mozgó népesség . .	10
Jegybankok	499	Közgazgatás	560	N ádcsukor-termelés	265
Jelzőlogi kölcsönök	225	Közgazgatási be- osztás	561	Nemes fémek for- galma	479
Jövedékek	652	Közjegyzők	584	Nemes fémek ter- melése	475
Juta	154	Közlekedés	367	Népesség, álló . . .	1
Jutaforgalom . . .	154	Közoktatásügy . .	544	Népesség, általános	6
K aszálók, mestersé- ges	158	Közös államháztar- tás	659	Népesség, mozgó . .	10
Kaszálók, természetes	160	Közügyi költségek	640	Nepesség, viszony- lagos	6
Kenderfonál	151	Közutak	367	Népessége, Európa .	1
Kendermag	150	Közutak, külállami	372	Népessége, Európán kívüli országok . .	3
Keresetek főbb nemei	586	Kukoriczaforgalom Magyarországban	142	Népiskolai tanulók számaránya . . .	549
Keresetek száma . .	585	Kukoriczaforgalom, nemzetközi	143	Népmozgalom . . .	30
Kereskedelmi for- galom	282	Kukoriczatermelés Magyarországon	139	Népnövekvés . . .	47
Kétszeres	129	Kukoriczatermelés, nemzetközi	141	Népsűrűség	6
Kettős vágányú vas- utak	387	Kutatások, zárt . .	238	Népszaporodás . .	37
Kiadások, állami . .	639	Külforgalmunk ide- gen országok ki- mutatásai szerint	300	Népszaporodás a vá- rosokban	45
Kiadások, idegen álla- mok	662	L ecsapolás	231	Népszaporodás hit- felekezetek szerint	46
Kikötők hajófor- galma	457	Lélekszám	1	Népszaporodás me- gyék szerint . . .	41
Kikötők, tengeri . .	440	Lencse	146	Népszaporodása, az európai államok .	38
Kisdédóvó-intézetek	546	Lenfonál	151		
Kisebb polgári peres ügyek	576	Lenmag	150		

	Lap.		Lap.		Lap.
Népszaporodása, Ma-		Rozstermelés, nem-		Teherforgalom bevé-	
gyarországnak . . .	37	zetközi	129	telei, vasuti . . .	419
Olajos magvak . . .	149	S elyemtenyésztés		Telekkönyvi birtok-	
Ólom-forgalom . . .	251	Magyarországon .	197	testek forgalma .	221
Ólomtermelés . . .	250	Selyemtermelés,		Tengeri hajóállo-	
Orvosok	49	nyers	200	mány	437
Osztrák kereskedel-		Sóttermelés	249	Tengeri hajók tonna-	
mi hajóraj	438	Sörtermelés	270	tartalma	439
Osztrák-magyar		S zakiskolák	551	Tengeri hajózás . .	437
bank	494	Szakoktatás, erdé-		Tengeri kikötők	
Osztr.-magy. Lloyd	451	szeti	219	hajóforgalma . . .	440
Öngyilkosságok . .	75	Szakoktatás, gazda-		Termények területé-	
Östermelés	93	sági	232	nek aránya a szántó-	
P amut	153	Szálás takarmány .	158	földhöz	96
Pamutforgalom . .	153	Személydíjszabás .	402	Terület, általános .	1
Pamutipar	280	Személydíjszabás,		Terület művelési ágak	
Papírpénz	491	osztrák	407	szerint	93
Parti forgalom . . .	453	Személyforgalom .	408	Tisztiszemélyzet .	566
Pénz	475	Szesztermelés . . .	270	Tisztviselők fizetése	566
Pénzügye, idegen		Szőlőművelés		Törvényhatósági bi-	
államoknak	661	Magyarországban	202	zottságok	564
Pénzverés	484	Szőlőtermelés, nem-		Törvénytelen szü-	
Phylloxeravész . .	207	zetközi	205	löltek, a városok-	
Posta	458	Szövetkezetek . . .	509	ban	21
Postahivatali sze-		Szövőipar	279	Törvénytelen szü-	
mélyzet	460	Születések	14	löltek Európában	20
Postahivatalok		Születések Európa		Törvénytelen szü-	
száma	459	államaiban	14	löltek hitfelekeze-	
Posta-takarékpénz-		Születések hitfeleke-		tek szerint	21
tár	528	zetek szerint . . .	17	Törvénytelen szü-	
Postautalványok for-		Születések Magyar-		löltek Magyaror-	
galma	468	országban	14	szágban	19
R épacukor-forga-		Születések nagysága		Tüdővész	73
lom	262	megyék szerint . .	17	Tüzesetek oka . . .	536
Répacukor-gyártás	262	Születések, törvény-		Tüzesetek száma .	535
Répatermés, nemzet-		telen	19	Tűzkárok	534
közi	157	T akarékbetéti üzlet	518	U jonezozás	615
Repce	149	Takarékpénztárak .	508	Utak	367
Rézforgalom	251	Takarékpenztárak .	508	Ü gyforgalom, bíró-	
Réztermelés	250	Takarmányrépa . .	156	sági	576
Rizs	144	Takarmány, szálás .	158	Ügyvédek	583
Rizsforgalom	144	Talajjavítások . .	231	Üzleti bevételek a	
Rizsforgalom, nem-		Tanítóképző-inté-		vasutaknál	416
zetközi	145	zetek	549	Üzleti eredmények,	
Rozsárak	162	Tanítónők száma .	548	posta- és távirdai	473
Rozsforgalma		Táviratok forgalma	472	Üzleti kiadások, vas-	
Magyarországnak	130	Távirda	469	uti	420
Rozsforgalom, nem-		Távirdahálózat . .	470	V ádlottak	598
zetközi	131	Távirdahivatalok		Vájnatelkek	237
Rozstermelés		száma	469	Váltóárfolyamok .	492
Magyarországban	128	Teherforgalom . .	413	Váltóperek	587

	Lap		Lap.		Lap.
Vámbevételek az		Vasuthálózat, osz-		Viaszforgalom . . .	196
osztrák-magyar		trák	383	Világforgalom . . .	314
vámterületen . .	358	Vasuti balesetek	428	Viszonylagos népes-	
Vámbevételek, nem-		Vasuti beruházási		ség	6
zetközi	360	tőke	393	Vizi utak	429
Vasforgalom . . .	242	Vasuti jármű-állo-		Vizsgálati fogság .	596
Vastermelés . . .	242	mány	395	Zabárok	163
Vasutak	381	Vasuti kocs-állo-		Zabforgalom Magyar-	
Vasutak, állami .	388	mány	395	országban	138
Vasutak, birtokál-		Vasuti személyzet .	427	Zabforgalom, nem-	
pot szerint . . .	390	Vasuti teherforga-		zetközi	138
Vasutak, kettős vá-		lom bevételei . .	419	Zabtermelés Magyar-	
gányú	387	Vasuti üzleti kiadá-		országban	136
Vasutak, kezelés		sok	420	Zabtermelés, nem-	
szerint	390	Vasutüzleti bevéte-		zetközi	137
Vasuthálózat, ma-		lek	416	Záloglevelek . . .	225
gyar	381	Véderő	615	Zárt kutatások . . .	238
Vasuthálózat, nem-		Védhímlőoltás . .	63	Zóna-díjszabás,	
zetközi	384	Védtörvény . . .	615	magyar	405

KÖZGAZDASÁGI
ÉS
STATISZTIKAI ÉVKÖNYV.
1889/90.

RECEIVED

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

A) Terület és népesség.

I. Terület és álló népesség.

Európa népessége. — Az álló népességgel ezúttal röviden akarunk foglalkozni, egyszerűen utalunk az Évkönyv korábbi folyamataiban közölt adatokra; csak ha majd legközelebbi népszámlálásunk s az Európa számos országában egyidejűleg tartandó népszámlálások eredménye előttünk fekszik, terjeszkedünk ki ismét részletesebben az álló népesség különböző viszonyaira. Az európai országok népességének abszolút és a területhez viszonyított számát azonban ezúttal is közöljük és pedig úgy a legutóbb végrehajtott népszámlálások adatai szerint, valamint a népmozgalmi és kivándorlási adatok alapján kiszámítva:

Sorszám	Államok	Terület □ kilo- méterekben	A népszámlálás éve	Lélekszám	Esik 1 □ kilo- méter terü- letre lélek	Kiszámított népesség 1887 végén milliók- ban	Esik 1 □ kilo- méter területre lélek
1.	Európai Oroszország:						
	Oroszország	4,888.713	1882	77,879.521	16	¹⁾ 82 ^o 6	17
	Orosz-Lengyelország	127.310	»	7,416.960	58	¹⁾ 8 ^o 1	63
	Finnország	373.603	»	2,111.240	5 ⁷	2 ^o 3	6
	Együtt ²⁾ .	5,389.626	—	87,407.721	16	93 ^o	17

¹⁾ 1886 végén.

²⁾ Ezen összeg kormányzóságok szerint van összeállítva; minthogy azonban az európai kormányzóságok részben Ázsiára is kiterjednek, belőle 239,372 □ km. terület és 1,972.000 lélek (1886-iki becslés) Ázsiára esik. Viszont azonban a kaukázusi helytartóságból Európában fekszik 266.260 □ km. 3,399.000 lélekkel s az Ural területéből pedig 60.567 □ km. mintegy 86.000 lélekkel. Ezeknek kölcsönös számbavételével Oroszország tisztán európai területe 5,477.081 □ km., lakossága pedig mintegy 88,900.000.

Sorszám	Államok	Terület ☐ kilo- méterekben	A népszámlálás éve	Lélekszám	Esik 1 ☐ kilo- méter területre lélek	Kiszámított népeség 1887 végen milliók- ban	Esik 1 ☐ kilo- méter területre lélek
2	Németbirodalom:						
	Poroszország	348.347	1885. decz. 1.	28,318.470	81	28 ⁹	83
	Bajorország	75.860	»	5,420.199	71	5 ⁵	72
	Szászország	14.993	»	3,182.003	212	3 ³	220
	Württemberg	19.504	»	1,995.185	102	2 ⁰	103
	Baden	15.081	»	1,601.255	106	1 ⁶	106
	Elszász-Lotharingia	14.509	»	1,564.355	108	1 ⁶	110
	Hessen	7.682	»	956.611	124	1 ⁰	130
	Mecklenburg-Schwerin	13.304	»	575.152	43	0 ⁶	45
	Hamburg	410	»	518.620	1.265	0 ⁵	1.220
	Braunschweig	3.690	»	372.452	101	0 ⁴	108
	Oldenburg	6.423	»	341.525	53		
	Szász-Weimar	3.595	»	313.946	87		
	Anhalt	2.347	»	248.166	106		
	Szász-Meiningen	2.468	»	214.884	87		
	Szász-Coburg-Gotha	1.956	»	198.829	102		
	Bréma	256	»	165.628	648		
	Szász-Altenburg	1.324	»	161.460	122		
	Lippe	1.215	»	123.212	101		
	Reuss-Schleiz	826	»	110.598	134		
	Mecklenburg-Strelitz	2.930	»	98.371	34	2 ⁴	88
	Schwarzburg-Rudolf- stadt	940	»	83.836	89		
	Schwarzburg-Sonder- hausen	862	»	73.606	85		
	Lübeck	298	»	67.658	227		
	Waldeck	1.121	»	56.575	51		
	Reuss-Greiz	316	»	55.904	177		
	Schaumburg-Lippe	340	»	37.204	110		
	Együtt	540.597	—	46,855.704	87	47 ⁸	88
3	Franciaország	528.400	1886.május 30.	38,218.903	72	38 ⁴	73
4	Nagy-Británia és Ir- ország:						
	Anglia és Wales	150.696	1881.ápril 4.	25,974.439	172	28 ⁴	188
	Skócia	77.200	»	3,735.573	48	4 ⁰	52
	Írország	84.251	»	5,174.836	61	4 ⁸	57
	Brit szigetek	784	»	141.260	180		
	Malta és Gozzo } angol	303	»	160.553	529		
	Gibraltár } birtok	5	»	23.991	4.798	0 ⁴	365
	Helgoland	2 ⁵	»	2.001	800		
	Együtt	313.241 ⁵	—	1) 35,428.027	113	1) 37 ⁸	121
5	Olaszország	286.588	1881. decz. 31.	28,459.628	99	30 ³	106
6	Ausztria:						
	Gallécia	78.497	1880. decz. 31.	5,958.907	76	6 ⁴	81
	Csehország	51.948	»	5,560.819	107	5 ⁸	111
	Alsó-Ausztria	19.823	»	2,330.621	118	2 ⁶	131
	Morvaország	22.222	»	2,153.407	97	2 ²	99
	Stájerország	22.428	»	1,213.597	54	1 ³	58
	Tirol és Vorarlberg	29.288	»	912.549	31	0 ⁹	31
	Felső-Ausztria	11.985	»	759.620	63	0 ⁸	67
	Oszták-illyr tenger- part	7.966	»	647.934	81	0 ⁷	88
	Bukovina	10.452	»	571.671	55	0 ⁶	57
	Szilézia	5.147	»	565.475	110	0 ⁶	116

1) Ezen összegbe bele van számítva 215.374 katona és tengerész is, mely szám a királyság egyes részeinek lélekszámba nem volt befoglalható.

Sorszám	Államok	Terület □ kilo- méterekben	A népszámlálás éve	Lélekszám	Esk 1 □ kilo- méter területre lélek	Kiszámított népesség 1887 végén milliók- ban	Esk 1 □ kilo- méter területre lélek
	Krajna	9.956	1880. decz. 31.	481.243	43	0 ⁵	50
	Dalmácia	12.832	»	476.101	37	0 ⁵	39
	Karintia	10.328	»	348.730	34	0 ³	29
	Salzburg	7.152	»	163.570	23	0 ²	28
	Együtt	300.024	—	22,144.244	74	23 ⁴	78
7	Spanyolország	507.036	1877. decz. 31.	16,622.175	33	17 ²	34
8	Magyarbirodalom:						
	Magyarország	279.750	1880. decz. 31.	13,812.330	49	14 ⁰	53
	Fiume	19	»	21.634	1.139		
	Horvát-Szlavonország	42.516	»	1,905.295	45	2 ¹	49
	Együtt	322.285	—	15,739.259	49	17 ⁰	53
9	Belgium	29.457	1880. decz. 31.	5,520.009	188	6 ⁰	203
10	Románia	131.401	1879.	5,376.000	41	5 ⁴	41
11	Svédország	442.126	1886. decz. 31.	4,717.189	11	4 ⁷	11
12	Portugália	89.355	1878. jan. 1.	4,348.551	49	4 ⁸	54
13	Európai Törökország .	182.182	hozzávetőleg	4,290.000	24	4 ³	24
14	Németalföld	32.426	1879. decz. 31.	4,012.693	122	4 ⁴	136
15	Bulgária és Kelet-Ru- mélia:						
	Bulgária	63.972	1881.	2,007.919	31	3 ¹	31
	Kelet-Rumélia	35.900	1884. decz.	985.000	27		
	Együtt	99.872	—	2,992.919	30	3 ¹	31
16	Svájc	40.004	1880. decz. 1.	2,846.102	71	3 ⁰	75
17	Dánia	38.339	1880. febr. 2.	1,969.039	51	2 ¹	54
18	Szerbia	48.586	1884. decz.	1,903.641	39	2 ⁰	41
19	Norvégia	322.968	1875. decz. 31.	1,806.900	5 ⁰	2 ⁰	6
20	Görögország	64.688	1882.	1,719.301	27	2 ¹	32
21	Bosznia és Hercegov.	51.109	1885. máj. 1.	1,336.091	26	1 ⁴	27
22	Montenegro	9.030	hozzávetőleg	236.000	26		
23	Luxemburg	2.587	1885. decz. 1.	213.283	82		
24	Monaco	22	1883.	10.108	468	0 ⁵	41
25	Liechtenstein	157	1880.	9.124	58		
26	San-Marino	60	1874.	7.816	130		
27	Andorra	452	1875.	5.800	13		
	Európa összesen . . .	9,772.618	—	334,196.127	34	350 ⁸	36

Európán kívüli nagyobb országok és gyarmatok. — Mielőtt az egyes országokra térnénk át, közöljük L'Assesseur összeállítására alapján az öt világrész területét és népességét:

	Terület □ kilométerekben	Összes lélekszám	Esk 1 □ km. területre lélek
I. Európa	9,772.618	334 ²⁰ millió	34
II. Ázsia	42,050.759	790 ⁶⁹ »	19
III. Afrika	31,431.089	196 ⁸⁸ »	6
IV. Amerika	41,748.210	104 ²⁴ »	2 ⁵
V. Oceania	10,911.451	38 ⁴³ »	3 ⁵
Összesen	135,914.127	1,464 ⁴⁴ millió	11

Az Európán kívüli világrészek jelentékeny része szintén európai államok birtokát képezi. Az európai birtokok nagyságát és népességét a következő számok mutatják:

	Terület □ kilo- méterekben	Népesség	Esik 1 □ km. területre lélek
<i>Britt birtokok:</i>			
<i>Ázsiában</i>			
Kelet-India . . .	3,584.300	253,947.735	71
Cyprus	9.601	186.173	19
Egyéb britt birtokok	564.921	5,109.900	9
<i>Áfrikában</i>	1,225.544	3,650.229	3
<i>Amerikában</i>			
Britt-Észak-Amerika	9,197.081	4,504.319	0·5
Britt-Nyugat-India	33.633	1,227.092	36
Britt-Honduras . .	19.585	27.452	1·4
Britt-Guiana . . .	282.310	156.675	0·6
Britt-Falkland . .	16.835	1.553	0·1
<i>Oceániában</i>			
A Malaj szigetek	57.078	156.293	2·7
Britt Ausztrália . .	8,417.195	3,007.964	0·4
Összesen . .	23,408.083	271,975.390	12
<i>Ázsiai Oroszország:</i>			
Közép-Ázsia	3,543.782	5,854.000	1·7
Szibéria	12,503.852	4,356.000	0·3
Kaukázus	472.666	6,983.300	15
Összesen . .	16,525.300	17,193.300	1
<i>Francia birtokok:</i>			
<i>Ázsiában francia</i>			
birtok és protek-			
torátus	369.966	15,503.477	42
<i>Áfrikában</i>	1,904.000	16,886.000	3·9
<i>Amerikában</i>	123.895	400.542	3·2
<i>Oceániában</i>	22.395	84.736	3·9
Összesen . .	2,420.256	32,879.755	14
<i>A török birodalom ázsiai</i>			
<i>tartományai</i>	1,890.470	15,308.224	8
<i>Portugál birtokok:</i>			
<i>Ázsiában</i>	3.366	549.553	163
<i>Áfrikában</i>	1,808.835	2,883.760	1·6
<i>Oceániában</i>	16.300	300.000	1·8
Összesen . .	1,828.501	3,733.313	2
<i>Németalföldi birtokok:</i>			
<i>Amerikában</i>	116.130	114.134	1
<i>A Malaj szigetek</i>	1,421.787	27,039.787	19
<i>Ausztráliában</i> . . .	170.000	100.000	0·6
Összesen . .	1,707.917	27,253.921	16

<i>Spanyol birtokok :</i>	Terület □ kiló- méterekben	Népesség	Esik 1 □ km. területre lélek
Amerikában . . .	133.130	2,253.332	17
A Malaj szigeteken	296.400	5,643.000	19
Polynéziában . . .	3.360	36.665	11
Összesen . .	432.890	7,932.997	18
<i>Német birtokok :</i>			
Áfrikában	900.000	550.000	0·6
<i>Olasz birtokok :</i>			
Áfrikában	?	9.000	—
<i>Dán birtok :</i>			
Amerikában . . .	309	33.763	109

Ezen kívül Grönland egy része is dán birtok 10 ezer lakossal.

Európára a többi világrészek önálló államai között legnagyobb fontossággal az Észak-amerikai Egyesült-Államok birnak, mint az élelmi czikkek és ipari nyers anyagok leggazdagabb forrása s másrésről az európai iparczikkeknek, eddigelé minden védvamos intézkedés daczára hatalmas fogyasztója. Az Egyesült-Államok területe az 1880-iki census alkalmával Alaskával és a nagy tavakkal együtt 9·35 millió □ kilométer volt s lélekszáma 50·45 millióra rúgott. Észak-Amerikában nagyobb ország még Mexikó 1·95 millió □ km. területtel s 1882-ben 10·45 millió lélekkel. Dél-Amerika államai közt legnagyobb gazdasági fejlődést mutat s legnagyobb jövőre látszik hivatottnak az Argentini köztársaság, mely 2·84 millió □ km. területtel bir. Lélekszáma 1882. szeptemberében még csak 2·95 milliót tett, de tekintve, hogy újabban az európai kívándorlás Észak-Amerika helyett Dél-Amerika s különösen az Argentini köztársaság felé kezd fordulni, valószínű, hogy a gazdag területtel s anyagi fejlődés minden föltételével bőven megáldott köztársaság népessége gyorsan fog növekedni. Dél-Amerika nagyobb államai még a következők: Brazília 8·34 millió km² területtel s 12·60 millió lélekkel, Columbia 831 ezer km² területtel s 4 millió lélekkel, Peru 1·05 millió km² területtel és 2·62 millió lélekkel, Chili 759 ezer km² területtel és 2·52 millió lélekkel, Venezuela 1·64 millió km² területtel, 2·12 millió lélekkel, Bolivia 1·03 millió km² területtel és 1·96 millió lélekkel, Ecuador 651 ezer km² területtel és 1·5 millió lélekkel. Az ázsiai államok közül legfontosabb China és Japán, az előbbi területe 11·57 millió km², az utóbbié 382 ezer km², az előbbi népessége hozzávetőleg 404 millió, az utóbbié pedig 38 millió. Megemlítendőek még: Perzsia

1⁶⁵ millió km², körülbelül 7⁶⁵ millió lélekkel, Siám 730 ezer km² 5⁸, millió lélekkel, Afganistán 720 ezer km², 4 millió lélekkel, az Omani szultánság és Arábia többi része 2⁵¹ millió km², 3⁶ millió lélekkel. Afrikában európai szempontból különös fontossággal bír az egyiptomi alkirályság, ebből Elő-Egyiptom területe csak 60 ezer km², de lélekszáma 6⁸² millió s így átlag minden km² területre 113 lélek esik, a népsűrűség tehát oly nagy, sőt valamivel még nagyobb, mint Csehországban vagy Sziléziában. Egyiptom többi része 961 ezer km² területtel bír, de pusztta terület jóformán minden népesség nélkül. Sudan területe 2⁵ millió km², hozzávetőleg 32 millió lakossal, a Congó államé pedig 2⁰⁷ millió km², körülbelül 29 millió lélekkel, míg Guinea és a központi terület Sudán és Congo közt 1²⁷ millió km², hozzávetőleg 33 millió lélekkel. Afrika északi részéből megemlítendő Marokkó 810 ezer km²-rel és 6¹⁴ millió lélekkel s Tripolis 1³ millió km²-rel és 1⁰¹ millió lakossal.

Magyarország általános és viszonylagos népessége 1880-ban és 1887-ben. — A születések és halálozások különbözetének figyelembe vételével kiszámított legutóbbi népszámot ezúttal is szembeállítjuk az 1880. népszámlálás által konstatált lélekszámmal. A mint azonban a korábbi évfolyamokban is kifejtettük, e számok nem egészen felelnek meg a valóságnak, mert a népesség számának változása nemcsak egy tényező, a belső természetes szaporodás következménye, hanem módosító hatással van arra a népesség ide-oda költözése és kivándorlása. A népszámot évről-évre pontosan még az egész országra nézve sem tudjuk megállapítani, nem birván számszerű adatokkal a ki- és bevándorlásról, annál kevésbé tekinthetjük csalhatatlannak az egyes megyék kiszámított népességét, különösen a városokét, mely utóbbiaknál az erős népfelszívódás gyakran még hatásosabban működik, mint a belső szaporodás, miért is a következő kimutatásban még a törvényhatósági városokat is együttesen mutatjuk ki azon vármegye népességével, melynek területén fekszenek, tudván azt, hogy a városok külső szaporodása legnagyobb részt a körülöttük lakó megyei népességből telik. Azonban még ezzel sem enyészethetjük el azt a különbséget, melyet a népességnek azon belső áramlása idéz elő, mely csaknem állandóan északról délnek, a szegényebb vármegyéktől a gazdagabbak felé halad. Felette kíváncsatos volna, hogy a népesség belső és külső mozgására nagyobb

gond fordítottassék. Ausztria például nemcsak az egész országra tudja kimutatni a be- és kivándorlás folytán előállt népszaporodást vagy fogyást, hanem még az egyes tartományokra nézve is. Azt ugyan alig hiszszük kivihetőnek, hogy az emberi forgalom nagy korlátolása nélkül a népesség belső hullámlását folyvást számon lehetne tartani; az azonban mulhatlanul szükséges, hogy a be- és kivándorlásról megbízható adatok gyűjtessenek. Ezt a kérdést is nehéz volna megoldani, de nem lehetetlen.

Sorszám	Országgrész és megye	Terület □ kilo- méterek- ben	L é l e k s z á m		Esik 1 □ kilométer területre lélek	
			az 1880-ki nép- számlálás szerint	1887. végén a népmozg. adatok alapján kiszámítva	az 1880-ki nép- számlálás szerint	1887. végén a népmozg. adatok alapján ki- számítva
	a) <i>Duna balpartja:</i>					
1	Árva megye	2.077 ⁴²	81.643	86.691	39 ³⁰	41 ⁷³
2	Bars »	2.673 ⁴⁵	142.691	153.910	53 ²⁰	57 ⁵⁷
3	Esztergom megye . .	1.123 ³⁰	72.166	78.098	64 ²⁴	69 ⁵³
4	Hont »	2.649 ⁸³	116.080	123.606	43 ⁷⁷	46 ⁶⁵
5	Liptó »	2.257 ⁵⁴	74.758	77.881	33 ¹¹	34 ⁵⁰
6	Nógrád »	4.355 ¹⁸	191.678	207.630	44 ¹¹	47 ⁶⁷
7	Nyitra »	5.723 ⁵⁹	370.099	398.373	64 ⁴⁷	69 ⁷²
8	Pozsony »	4.216 ¹⁷	314.173	329.857	72 ⁸⁸	78 ²⁴
9	Trencsén »	4.619 ⁸²	244.919	257.857	53 ⁰¹	55 ⁸⁰
10	Turóc »	1.150 ³⁵	45.933	48.786	39 ⁹³	42 ⁴¹
11	Zólyom »	2.730 ¹⁷	102.500	110.495	37 ⁵⁹	40 ⁴⁷
	Összesen	33.576 ⁸²	1,756.640	1,873.184	52 ¹⁴	55 ⁷⁹
	b) <i>Duna jobbpartja:</i>					
1	Baranya megyé . . .	5.133 ¹³	293.414	311.172	57 ¹⁶	60 ⁶²
2	Fejér »	4.156 ⁰⁰	209.440	227.469	50 ³⁹	54 ⁷³
3	Győr »	1.381 ¹¹	109.493	115.887	79 ²⁸	83 ¹⁷
4	Komárom »	2.944 ⁰⁷	151.699	161.458	51 ⁵³	54 ⁸⁴
5	Moson »	2.041 ³⁴	81.370	90.970	41 ⁸⁵	44 ⁵⁶
6	Somogy »	6.530 ⁹⁴	307.448	334.383	47 ⁰⁸	51 ²⁰
7	Sopron »	3.307 ¹⁹	245.787	264.170	74 ³²	79 ⁸⁸
8	Tolna »	3.643 ²⁶	234.643	253.005	64 ⁴⁰	69 ⁴⁴
9	Vas »	5.035 ³¹	360.590	396.699	71 ⁶¹	78 ⁷⁸
10	Veszprém »	4.166 ³⁶	208.487	222.600	50 ⁰⁴	53 ⁴³
11	Zala »	5.121 ⁶³	359.984	397.893	70 ²⁹	77 ⁶⁹
	Összesen	43.460 ³⁴	2,562.355	2,775.706	59 ⁰⁹	63 ⁸⁵

Sorszám	Országgrész és megye	Terület □ kilo- méterek- ben	L é l e k s z á m		Esik 1 □ kilométer területre lélek	
			az 1880-ki nép- számlálás szerint	1887. végén a népmozg. adatok alapján kiszámítva	az 1880-ki nép- számlálás szerint	1887. végén a népmozg. adatok alapján ki- számítva
	c) <i>Duna-Tisza köze :</i>					
1	Bács-Bodrog megye .	11.079 ⁴¹	638.063	719.212	57 ⁵⁹	64 ⁹¹
2	Csongrád » .	3.413 ⁶⁵	228.413	251.724	66 ⁹¹	73 ⁷⁴
3	Heves » .	3.878 ³⁵	208.420	230.915	54 ⁸³	59 ⁵⁴
4	Jász-N.-K.-Szolnok m.	5.373 ⁶⁷	278.443	305.409	51 ⁸²	56 ⁸³
5	Pest-P.-S.-Kiskun »	12.604 ⁸⁹	988.532	1.066.680	78 ⁴²	84 ⁶³
	Összesen . .	36.349 ⁹⁷	2,341.871	2,573.940	64 ⁵⁶	70 ⁸¹
	d) <i>Tisza jobbpartja :</i>					
1	Abauj-Torna megye .	3.260 ⁰⁶	180.344	191.107	52 ⁹¹	58 ⁶²
2	Bereg » .	3.724 ⁴⁵	153.377	169.078	41 ²¹	45 ⁴⁰
3	Borsod » .	3.427 ⁷⁷	195.980	207.993	55 ⁶⁴	60 ⁶⁸
4	Gömör » .	4.275 ⁴⁰	169.064	177.828	40 ¹³	41 ⁶²
5	Sáros » .	3.821 ⁸¹	168.013	182.944	44 ⁵⁵	47 ⁸⁷
6	Szepes » .	3.605 ⁰⁰	172.881	181.565	47 ⁸⁴	50 ³⁷
7	Ung » .	3.052 ⁸⁴	126.707	139.507	41 ⁴⁶	45 ⁷⁰
8	Zemplén » .	6.301 ⁵⁸	275.175	300.099	44 ⁰⁹	47 ⁶²
	Összesen . .	31.463 ⁹¹	1,441.541	1,550.121	45 ⁷³	49 ⁷⁷
	e) <i>Tisza balpartja :</i>					
1	Békés megye	3.558 ⁰¹	229.757	253.965	64 ⁵⁷	71 ³⁸
2	Bihar »	10.961 ⁶³	446.777	489.575	40 ⁹²	44 ⁶⁶
3	Hajdu »	3.353 ²²	173.329	186.744	51 ⁶⁹	55 ⁶⁹
4	Máramaros megye .	10.354 ⁹⁰	227.436	251.133	21 ⁹⁶	24 ²⁵
5	Szabolcs » .	4.917 ³⁴	214.008	227.733	43 ⁵²	46 ³¹
6	Szatmár » .	6.491 ²³	293.092	316.076	45 ¹⁵	48 ⁶⁹
7	Szilágy » .	3.628 ⁶⁹	171.079	185.207	46 ⁶¹	51 ⁰⁴
8	Ugocsa » .	1.190 ⁶³	65.377	71.285	54 ⁹¹	59 ⁸⁷
	Összesen . .	44.455 ⁶⁵	1,820.855	1,981.718	40 ⁹⁶	44 ⁵⁸
	f) <i>Tisza-Maros szöge :</i>					
1	Arad megye	6.443 ³⁹	303.964	328.073	47 ¹⁷	50 ⁹¹
2	Csanád »	1.618 ²⁰	109.011	125.000	67 ³⁷	77 ²⁵
3	Krassó-Szörény megye	9.750 ¹⁶	381.304	401.781	39 ¹⁰	42 ²¹
4	Temes » .	7.110 ⁵⁶	396.045	423.944	55 ⁵⁰	59 ⁶²
5	Torontál » .	9.521 ⁴²	530.988	591.868	55 ⁹²	62 ¹⁶
	Összesen . .	34.443 ⁷³	1,721.312	1,870.666	49 ⁹⁷	54 ³¹

Sorszám	Országgrész és megye	Terület □ kilo- méterek- ben	L é l e k s z á m		Esik 1 □ kilométer területre lélek	
			az 1830-ki nép- számlálás szerint	1887. végén a népmozg. adatok alapján kiszámítva	az 1880-ki nép- számlálás szerint	1887. végén a népmozg. adatok alapján ki- számítva
	g) Erdély :					
1	Alsó-Fehér megye . .	3.576 ⁵⁰	178.021	190.515	49 ⁷⁸	53 ²⁷
2	Besztercze-Naszód m.	4.014 ³⁵	95.017	101.198	23 ⁶⁷	25 ²¹
3	Brassó »	1.803 ⁶³	83.929	90.611	46 ⁷¹	50 ²⁴
4	Csik »	4.493 ²²	110.940	116.213	24 ⁶⁹	25 ⁸⁶
5	Fogaras »	1.875 ⁴³	84.571	90.483	45 ⁰⁹	48 ²⁵
6	Háromszék »	3.556 ²⁹	125.277	133.178	35 ²³	37 ⁴⁵
7	Hunyad »	6.932 ⁰⁴	248.464	257.972	35 ⁸⁴	37 ²¹
8	Kis-Küküllő »	1.645 ⁸²	92.214	99.839	56 ⁰³	60 ⁶⁶
9	Kolozs »	5.149 ²⁵	196.307	215.281	33 ¹²	41 ⁸¹
10	Maros-Torda »	4.324 ⁰³	158.999	173.350	36 ⁷⁷	40 ⁰⁹
11	Nagy-Küküllő »	3.109 ⁶⁷	132.454	140.783	42 ⁵¹	45 ²⁷
12	Szeben »	3.313 ⁵²	141.627	151.452	42 ⁷⁶	45 ⁷¹
13	Szolnok-Doboka »	5.149 ⁸²	193.677	212.395	37 ⁶¹	41 ²⁴
14	Torda-Aranyos »	3.369 ⁹¹	137.031	148.768	40 ⁶⁶	44 ¹⁵
15	Udvarhely »	3.417 ⁶⁸	105.520	111.915	30 ⁸⁷	32 ⁷⁵
	Összesen . .	55.731 ¹⁶	2,084.048	2,233.953	37 ³⁹	40 ⁰⁸
	Magyarország . . .	279.749 ⁶⁸	13,728.622	14,859.288	49 ¹²	53 ¹²
	Fiume város és területe	19 ⁵⁷	20.931	22.364	1.072 ¹⁰	1.142 ⁷⁷
	Horvát-Szlavonország	42.532 ⁸⁰	1,892.499	2,098.161	44 ⁵¹	49 ³³
	Magyarbirodalom .	322.302 ⁰⁵	1 ¹⁾ 15,642.102	16,979.813	48 ⁵³	52 ⁶⁸

Az 1880-ki népszámlálás alkalmával még egyetlen megyében sem érte el a népsűrűség km²-kint a 80-at, 1887-ben ellenben már két megyében, Győrben és Pestben (Budapestet is beszámítva) s ezen kívül 5 megyében: Sopronban, Pozsonyban, Vasban, Zalában és Csanádban nagyon megközelítette, ezen 5 megyén kívül még Csongrádban és Békésben is meghaladta az átlagos népesség a hetvenet. Jelenleg tehát már nemcsak az ország nyugati részében találunk sűrű népességű megyéket, hanem az alföldi megyék is erősen népesülnek, mert a már említettekhez sorakozik még Bács és Torontál megye is, egy km² területre mindkettőben több esvén 60 léleknél, a mi már korántsem mondható gyér népességnek. Érdekes, hogy a népesség, természetes szaporodásánál fogva is, ott fejlődik legerőteljesebben, a hol a munkáskézre legnagyobb szükség van, a gazdag földű alföldi megyékben s valószínűleg ezt a belső szaporodást még

¹⁾ Ezen összeg csupán a polgári népséget tünteti fel; a katonaság beszámításával hazánk népessége az 1880-ik évi népszámlálás szerint 15,739.259 lélekre rúgott.

az odaszivárgás is erősíti s a jövő népszámlálás igen kedvező eredményt fog konstatálni.

II. Mozgó népesség.¹⁾

1. Házasság.

Házasságkötések Magyarországon. — Az esketések abszolút és relativ számát a Magyarbirodalomban s annak egyes alkatrészeiben 1876 óta a következő kimutatás tünteti fel:

É v	A kötött házasságok száma			1000 lélekre esik házasság		
	Magyarország és Fiumében	Horvát-Szlavonországban	A Magyar birodalomban	Magyarország és Fiumében	Horvát-Szlavonországban	A Magyar birodalomban
1876	135.189	19.116	154.305	10 ⁰⁰	10 ¹⁶	10 ⁰²
1877	125.231	18.149	143.380	9 ²⁰	9 ⁶¹	9 ²⁵
1878	129.526	17.488	147.014	9 ⁴⁸	9 ²⁴	9 ⁴⁵
1879	140.438	21.750	162.188	10 ²²	11 ⁴⁶	10 ³¹
1880	125.021	19.105	144.126	9 ⁰⁵	10 ⁰⁴	9 ¹⁷
átlag 1876—1880.	131.081	19.121	150.202	9 ⁵⁹	10 ¹²	9 ⁶⁵
1881	137.210	20.523	157.733	9 ⁹⁰	10 ⁷¹	9 ⁹⁹
1882	142.161	21.678	163.839	10 ¹⁷	11 ¹⁷	10 ³⁰
1883	145.252	22.357	167.609	10 ²⁶	11 ³⁸	10 ⁴⁰
1884	144.681	22.723	167.404	10 ⁰⁷	11 ⁴⁰	10 ²⁴
1885	142.652	22.517	165.169	9 ⁸¹	11 ¹¹	9 ⁹⁷
átlag 1881—1885.	142.391	21.960	164.351	10 ⁰⁴	11 ¹⁶	10 ¹⁸
1886	140.016	20.658	160.674	9 ⁵⁰	10 ⁰⁰	9 ⁵⁶
1887	132.694	18.817	151.511	8 ⁹²	8 ⁹⁷	8 ⁹²

Az 1887. évben a házasságkötések száma erősen megcsökkent úgy az anyaországban, valamint Horvát-Szlavonországban. Az előbbinél

¹⁾ A nemzetközi rész, az egész népmozgalomnál, ez alkalommal teljesen újból dolgoztatott át, a mennyiben a viszonyszámok készítéséhez osztóul minden országban és minden évben az évi középnépesség alkalmaztatott. Az adatok is bővültek, mert ezuttal nem szorítkoztunk a rendelkezésre álló forrásművekre, hanem azok kiegészítése végett kérdőívek küldettek a következő országokhoz: Románia, Szerbia, Európ. Törökország, Bulgária és Kelet-Rumélia, Görögország, Montenegro, Spanyolország, Portugália, Luxemburg, Oroszország, Finnország, amelyek közül a szórt nyomásúak elég kielégítő választ is adtak eddig; Spanyolország és Oroszország csak nagyon hiányos adatokat nyújthattak. A kéziratban szerzett adatokon kívül a következő forrásművek használtak: Magyar statisztikai évkönyv. I. füzet. — Belügyminiszteri közegészségügyi jelentések. — Oesterreichische Statistik. Die Bewegung der Bevöl-

1880-ig, az utóbbinál pedig 1879-ik kell visszamennünk, hogy hasonló kevés házasságkötést találjunk, ha pedig a népesség folytonos fejlődését is tekintetbe vesszük a kiszámításnál, a házasságkötések arányszáma mind a Dráván innen, mind a Dráván túl 1887-ben volt a legkedvezőtlenebb. Horvát-Szlavonországról az 1876. előtti évekről nincsenek adataink, az anyaországra nézve azonban még hozzátehetjük, hogy 1866 óta egyetlen egy év sem volt, melyben a házasságkötéseknek a lélekszámhoz való aránya oly kedvezőtlen lett volna, mint 1887-ben. A csökkenés a társországoknál jóval nagyobb volt, mint az anyaországban, úgy, hogy az 1000 lélekre eső házasságkötések száma Horvát-Szlavonországban immár alig nagyobb, pedig

kerung in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern. 1881—87. Monatshefte zur Statistik des deutschen Reichs. December-Heft 1885, 1886, 1887, 1888. — Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich 1886—89. — Zeitschrift des kön. preussischen statistischen Bureaus. 1882—1888. Heft III, IV. Statistisches Handbuch für den preussischen Staat, Band I. 1888. — Zeitschrift des kön. bayerischen stat. Bureaus, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889. — Zeitschrift des königl. sächsischen stat. Bureaus, 1887. Heft III. u. IV. — Statistisches Jahrbuch für das Grossherzogthum Baden, XVII, XVIII, XIX. Jahrg. 1884—86. Karlsruhe. — Popolazione Movimento dello stato civile. 1881—86. Annuario statistico italiano 1887—88. Roma. — Die Bewegung der Bevölkerung in der Schweiz. 1884—1886. Zeitschrift für schweizerische Statistik 1888. 2. Quart. Heft. Bern 1888. — Annuaire statistique de la Belgique. 1887. Bruxelles 1888. — Statistique du mouvement de l'état civil et de la population du Royaume Belgique. 1887. — Annuaire statistique des Pays-Bas pour 1887 et années antérieures. — Annuaire statistique de la France, 1884, 1887, 1888. — Statistique de la France. Nouvelle serie, Tome XI, XII, XIII, XIV. Paris. Journal de la société de stat. de Paris. 1888. Nro 12. — Annual Report of the Registrar General of Births, Deaths and Marriages in England. London 1881—87. — Thirty-fourth annual report of the registrar-general on the Births, Deaths and Marriages registered in Scotland during the year 1888. Edinburgh 1889. — Annual Report of the Registrar general of Marriages, Births and Deaths in Ireland, 1884—87. — Annuaire statistique de la Russie, 1884—85. St.-Petersbourg. 1887. — Annuaire statistique pour la Finlande. Helsingissä 1888. — Annuaire stat. de la Norvège. 1888. Kristiania 1888. — Norges officielle statistik Tredie Raekke. Nro 30, és 52. Tabeller vedkommende Folkmaengdens Bevaegelse. 1884—1885. — Statistisk Tidsskrift. Sveriges officiella statistik, I. Sammen drag 1888. Stockholm. 1888. — Bidrag till Sveriges officiella statistik. A) Befolknings statistik. Ny följd XXIII—XXVIII. (1881—86). — Statistique de la Grèce. Mouvement de la population. Année XXIII. és XXIV. 1884, 1885. Athén 1889; 1889. — Miscarea populatiunii din Romania in anul 1886. Bucuresci 1889. — Danmarks Statistik. Statistisk Tabelvaerk, Vielser, Fodsler og Dodsfaeld i aarene 1880—1884. Kjobenhavn. 1886. — Kérdőívek: Szerbiából, Romániából, Luxemburgból, Finnországból, Spanyolországból.

a megelőző 11 év alatt többnyire sokkal kedvezőbb volt, mint az anyaságban.

Házasságkötések Európa államaiban. — A négy utolsó évben az esketések abszolút és relatív számát a különböző államokban a következő kimutatás állítja szem elé:

Sorszám	Az ország neve	E s k e t é s									
		1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1865 — 83-ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	
		szám szerint					ezer lakóra				
1	Szerbia	20.370	17.107	23.326	22.555	12 ⁴	10 ⁹	8 ⁹	11 ⁹	11 ⁴	
2	Magyarbirodalom	167.404	165.169	160.674	151.511	—	10 ³	10 ⁰	9 ⁶	8 ⁹	
	<i>És pedig : Magyarországnak</i>	<i>144.681</i>	<i>142.652</i>	<i>140.016</i>	<i>132.694</i>	<i>10³</i>	<i>10¹</i>	<i>9⁸</i>	<i>9⁵</i>	<i>8⁹</i>	
	<i>Horv.-Szlav. or.</i>	<i>22.723</i>	<i>22.517</i>	<i>20.658</i>	<i>18.817</i>	<i>—</i>	<i>11⁴</i>	<i>11¹</i>	<i>10⁰</i>	<i>9⁰</i>	
3	Európai Oroszország	692.665	683.575	—	—	9 ⁴	8 ⁷	8 ⁴	—	—	
4	Orosz-Lengyelország	60.938	63.412	—	—	7 ⁹	7 ⁸	8 ⁰	—	—	
5	Németország	362.596	368.619	372.318	370.659	8 ⁴	7 ⁸	7 ⁹	7 ⁹	7 ⁸	
	<i>Ebből : Poroszországnak</i>	<i>225.939</i>	<i>230.707</i>	<i>231.588</i>	<i>229.999</i>	<i>8⁶</i>	<i>8¹</i>	<i>8²</i>	<i>8¹</i>	<i>8⁰</i>	
	<i>Bajorországnak</i>	<i>36.733</i>	<i>36.496</i>	<i>37.325</i>	<i>37.436</i>	<i>8⁴</i>	<i>6⁸</i>	<i>6⁷</i>	<i>6⁸</i>	<i>6⁸</i>	
	<i>Szászországnak</i>	<i>28.818</i>	<i>29.286</i>	<i>29.849</i>	<i>30.153</i>	<i>9²</i>	<i>9²</i>	<i>9³</i>	<i>9³</i>	<i>9³</i>	
	<i>Württemberg</i>	<i>12.429</i>	<i>13.264</i>	<i>13.167</i>	<i>12.790</i>	<i>8²</i>	<i>6³</i>	<i>6²</i>	<i>6⁶</i>	<i>6⁰</i>	
	<i>Baden</i>	<i>10.399</i>	<i>10.646</i>	<i>11.161</i>	<i>11.192</i>	<i>8²</i>	<i>6⁵</i>	<i>6⁷</i>	<i>6³</i>	<i>6⁹</i>	
	<i>Elzász-Lotharingia</i>	<i>10.543</i>	<i>10.400</i>	<i>10.508</i>	<i>10.122</i>	<i>7³</i>	<i>6⁷</i>	<i>6⁶</i>	<i>6⁷</i>	<i>6⁵</i>	
6	Olaszország	239.513	233.931	233.310	233.338	7 ⁷	8 ²	7 ⁹	7 ⁸	7 ⁸	
7	Ausztria	179.171	175.233	180.191	182.088	8 ⁵	7 ⁹	7 ⁶	7 ⁸	7 ⁸	
	<i>Ebből : Galiciának</i>	<i>48.846</i>	<i>47.952</i>	<i>52.335</i>	<i>55.774</i>	<i>—</i>	<i>7⁹</i>	<i>7⁷</i>	<i>8³</i>	<i>8⁸</i>	
	<i>Csehországnak</i>	<i>46.506</i>	<i>45.060</i>	<i>44.275</i>	<i>43.485</i>	<i>—</i>	<i>8²</i>	<i>7⁹</i>	<i>7⁷</i>	<i>7⁵</i>	
	<i>Alsó-Ausztriának</i>	<i>19.738</i>	<i>19.635</i>	<i>20.314</i>	<i>20.153</i>	<i>—</i>	<i>8¹</i>	<i>7⁹</i>	<i>8⁰</i>	<i>7⁹</i>	
	<i>Morvaországnak</i>	<i>17.311</i>	<i>16.927</i>	<i>16.376</i>	<i>16.514</i>	<i>—</i>	<i>7⁹</i>	<i>7⁷</i>	<i>7⁴</i>	<i>7⁴</i>	
8	Finnország	16.585	15.978	16.248	17.179	8 ⁰	7 ⁷	7 ²	7 ³	7 ⁶	
9	Románia	40.548	39.586	38.988	38.961	6 ⁵	7 ⁹	7 ⁶	7 ⁴	7 ⁸	
10	Franciaország	289.555	283.170	283.193	278.056	8 ⁰	7 ⁶	7 ⁴	7 ⁴	7 ³	
11	Belgium	39.205	39.910	39.642	42.491	7 ²	6 ⁸	6 ⁹	6 ⁷	7 ²	
12	Németalföld	30.528	29.894	30.298	30.924	8 ⁰	7 ²	6 ⁹	6 ⁹	7 ⁰	
13	Svájc	19.898	20.105	20.080	20.646	7 ⁴	6 ⁸	6 ⁹	6 ⁸	7 ⁰	
14	Dánia	15.970	15.645	14.834	14.726	7 ⁸	7 ⁸	7 ⁵	7 ¹	6 ⁹	
15	Spanyolország	113.774	110.413	114.639	—	7 ³	6 ⁷	6 ⁴	6 ⁷	—	
16	Görögország	13.657	13.130	—	—	6 ¹	6 ⁷	6 ⁵	—	—	
17	Nagy-Británia és Írország	252.992	244.226	241.134	246.314	—	7 ⁰	6 ⁷	6 ⁶	6 ⁶	
	<i>És pedig : Anglia és Wales</i>	<i>204.301</i>	<i>197.745</i>	<i>196.071</i>	<i>200.518</i>	<i>8¹</i>	<i>7⁵</i>	<i>7²</i>	<i>7⁰</i>	<i>7¹</i>	
	<i>Skóciának</i>	<i>26.106</i>	<i>25.304</i>	<i>24.469</i>	<i>24.851</i>	<i>7²</i>	<i>6⁷</i>	<i>6⁵</i>	<i>6²</i>	<i>6²</i>	
	<i>Írországnak</i>	<i>22.585</i>	<i>21.177</i>	<i>20.594</i>	<i>20.945</i>	<i>4⁸</i>	<i>4⁶</i>	<i>4⁵</i>	<i>4²</i>	<i>4³</i>	
18	Svédország	30.200	30.911	30.133	—	6 ⁵	6 ⁵	6 ⁶	6 ⁴	—	
19	Norvégia	13.247	13.024	12.819	—	6 ⁹	6 ⁹	6 ⁷	6 ²	—	
20	Luxemburg	1.288	1.304	1.405	1.267	—	6 ¹	6 ¹	6 ⁶	5 ⁸	

A házasságkötések arányszámánál közöljük összehasonlításul a Bodio által gyűjtött és kiszámított átlagokat 1865—83. évekről. Ha ez adatokat vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy alig van ország, melyben az esketések az utóbbi évek alatt ne csökkentek volna. Határozott emelkedést csak az egy Romániánál látunk, de ennél is míg 1884-ben a javulás roppant nagy volt az 1865—83. évi átlaggal szemben, addig az utóbbi három év, bár nem nagy, de szakadatlan csökkenést mutat. 1865—83-ban az esketések sűrűsége tekintetében

Magyarország mindjárt Szerbia után következett, mint második, 1887-ben azonban már Szászország is meghaladja. Szászországban a rendkívül sűrű népesség s az iparos foglalkozás túlnyomósága daczára az esketések nemcsak absolute, de még relative is emelkednek, ellenben a délnémet államokban Badenben, Württembergben, Bajorországban az esketések nagymérvű csökkenését tapasztaljuk. Ausztriában nem oly nagy az esketések csökkenése, mint hazánkban; míg nálunk a házasságkötések arányszáma 1865/83-tól 1887-ig 10·3-ról 8·9-re esett, Ausztriában ugyanazon idő alatt 8·5-ről csak 7·8-ra, a csökkenés tehát az előbbinél 1000 lélek után számítva 1·4-et, az utóbbinál csak 0·7-et, vagyis épen felényit tesz. Az utóbbi 4 év alatt nálunk szakadatlan volt a hanyatlás, Ausztriában az arány jóformán változatlan maradt; az egyes tartományoknál azonban ott is történtek változások, így például Galicziában évről-évre emelkedik a házassági arány, Cseh- és Morvaországban ellenben évről-évre csökken. Legkevesebb házasság egész Európában Írországban köttetik, e szerencsétlen hanyatló országban 1000 lélekre újabban csak 4·2 házasságkötés esik. Érdekes, hogy Franciaországban, hol a kevés születés nemzeti szerencsétlenséggé vált, a házassági arányszám épen nem mondható alacsonynak, kedvezőbb mint Nagy-Britanniában s körülbelül akkora, mint Angliában, Skócia és Írország nélkül, mely két ország a birodalom átlagát jelentékenyen lenyomja.

Házasságkötések hitfelekezetek szerint. — A szorosabb értelemben vett Magyarországon az egyes hitfelekezeteknél a házasságok arányszáma következőleg alakult:

	Minden 1000 lélekre esik házasság						
	római kath.	görög kath.	görög keleti	ágostai	refor- mátus	unitárius	zsidó
Átlag 1881—85-ben	10·23	11·49	9·76	10·01	10·54	10·37	8·18
» 1886-ban	9·55	11·12	9·38	9·42	10·03	9·37	7·77
» 1887-ben	8·82	10·60	8·42	8·93	9·30	9·01	8·12

A házasságkötések 1887-ben csupán a zsidóknál emelkedtek, a többi hitfelekezeteknél kivétel nélkül csökkentek. Különösen nagy a csökkenés a görögkeletinél, a római katolikusok és reformátusoknál is. A római katolikusoknál 1887-ben 1000 lélekre 1·41 házassággal esett kevesebb, mint az 1881—85. évek átlagában, a reformátusoknál pedig 1·24-gyel. Ez nagyon komoly jelenség, mert a házasságkötésekkel a születések szoros összefüggésben vannak s az előbbieket hanyatlása után az utóbbiak hanyatlását várhatjuk.

2. Születések.

Születések Magyarországon. — 1876 óta a születések számát valamint arányát az összes lélekszámhoz az alábbi kimutatás állítja szem elé:

É v	Magyar- ország és Fiumé- ban	Horvát- Szlavon- ország- ban	A Magyar biro- dalomban	1000 lélekre esik születés		
				Magyar- ország és Fiumé- ban	Horvát- Szlavon- ország- ban	A Magyar biroda- lomban
1876	624.841	88.315	713.156	46·2	46·9	46·3
1877	596.855	81.566	678.421	43·9	43·2	43·8
1878	593.788	80.973	674.761	43·4	46·4	43·4
1879	636.656	87.772	724.428	46·3	46·2	46·3
1880	598.684	84.092	682.776	43·3	44·2	43·4
átlag 1876—30 .	610.165	84.543	694.708	44·6	44·7	44·6
1881	605.114	82.700	687.814	43·6	43·1	43·5
1882	623.230	84.781	708.011	44·5	43·7	44·4
1883	641.268	89.666	730.934	45·3	45·6	45·4
1884	661.243	92.409	753.652	46·1	46·4	46·1
1885	656.292	93.908	750.200	45·1	46·4	45·3
átlag 1881—85 .	637.429	88·693	726·122	44·9	45·1	45·0
1886	674.862	98.393	773.255	45·8	47·8	46·1
1887	661.888	96.343	758.231	44·4	46·0	44·6

Az 1887 év, születések tekintetében is némi hanyatlást mutat a megelőző évhez képest, ez évben 15 ezer gyermekkel született kevesebb, miből 13 ezer az anyaországra, 2 ezer pedig a társ-országokra esett, a hanyatlás tehát az előbbinél közel két, az utóbbinál több mint két százalékot tesz. Kedvezőtlennek azonban még az 1887. év eredményét sem lehet mondani; ha az abszolút számot vesszük, az 1886. év kivételével egyetlen év sem előzi meg, de már az arányszám tekintetében csak néhány év áll mögötte.

Születések Európa államaiban. — Az előbbi táblázatban az összes születéseket, vagyis az élve és halvaszületteket együttesen mutattuk ki, minthogy azonban a halvaszülettek a népesség szaporodására befolyással nincsenek, minthogy továbbá ezekről megbízható adatok sehol sem folynak be és a mi az összehasonlítást különösen zavarja, egyik államban az adatok sokkal pontosabbak, mint a másokban: a következő nemzetközi összehasonlításban csak az élve-születteket mutatjuk ki:

Sorszám	Az ország neve	Élve születtek									
		1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1865 — 83-ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	
		szám szerint				ezer lakóra					
1	Európai Oroszország . . .	4,003.103	3,959.951	—	—	49 ⁴	50 ¹	48 ⁵	—	—	
2	Szerbia	90 441	90.627	83.091	93.911	43 ⁶	48 ²	47 ²	42 ⁶	47 ³	
3	Magyarbirodalom	740.963	737.110	759.617	744 480	—	45 ¹	44 ⁵	45 ⁰	43 ⁸	
	<i>És pedig: Magyarország . . .</i>	<i>649.709</i>	<i>644.381</i>	<i>662.434</i>	<i>649.400</i>	<i>43⁰</i>	<i>45³</i>	<i>44³</i>	<i>45⁰</i>	<i>43⁶</i>	
	<i>Horv.-Slav. orsz.</i>	<i>91.254</i>	<i>92 729</i>	<i>97.183</i>	<i>95.080</i>	<i>45³</i>	<i>41⁸</i>	<i>45⁹</i>	<i>47²</i>	<i>45⁴</i>	
4	Románia	201.413	213.581	212.820	209.573	29 ⁷	39 ²	40 ⁹	40 ¹	39 ⁰	
5	Orosz-Lengyelország	332.386	306.688	—	—	42 ¹	42 ⁷	38 ⁸	—	—	
6	Olaszország	1,130.741	1,125.970	1,086.960	1,152.020	36 ⁸	38 ⁷	38 ¹	36 ⁵	38 ²	
7	Ausztria	878.321	860.663	876.063	889.478	38 ⁴	38 ⁶	37 ⁵	37 ⁹	38 ¹	
	<i>Ebből: Galícia</i>	<i>269.988</i>	<i>261.030</i>	<i>273.976</i>	<i>286 639</i>	—	43 ⁸	41 ⁹	43 ⁶	45 ⁰	
	<i>Csehország</i>	<i>218.863</i>	<i>211.206</i>	<i>212.547</i>	<i>211.237</i>	—	38 ⁵	37 ⁶	37 ⁰	36 ⁶	
	<i>Alsó-Ausztria</i>	<i>87.159</i>	<i>86.198</i>	<i>87.077</i>	<i>87.816</i>	—	35 ⁶	34 ⁶	34 ⁶	34 ²	
	<i>Morvaország</i>	<i>83.745</i>	<i>82.623</i>	<i>84.201</i>	<i>82.184</i>	—	38 ²	37 ⁶	38 ¹	37 ⁰	
8	Spanyolország	630.676	628.019	648.106	—	33 ⁹	36 ⁷	36 4	37 ⁵	—	
9	Németország	1,725.583	1,729.927	1,746.079	1,757.079	39 ⁰	37 ²	37 ⁰	37 ¹	37 ⁰	
	<i>Ebből: Poroszország</i>	<i>1,051.079</i>	<i>1,064.641</i>	<i>1,074.542</i>	<i>1,085.159</i>	38 ⁸	37 ⁶	37 ⁷	37 ⁷	37 ⁷	
	<i>Bajorország</i>	<i>204.328</i>	<i>199.690</i>	<i>199.901</i>	<i>199.705</i>	39 ⁵	38 ⁰	36 ⁹	36 ⁷	36 ⁵	
	<i>Szászország</i>	<i>132.524</i>	<i>132.852</i>	<i>136.531</i>	<i>137.366</i>	42 ⁴	42 ⁵	42 ⁰	42 ⁶	42 ²	
	<i>Württemberg</i>	<i>73.582</i>	<i>71.766</i>	<i>71.476</i>	<i>70.304</i>	42 ⁶	37 ¹	36 ⁰	35 ⁷	34 ⁹	
	<i>Baden</i>	<i>53.709</i>	<i>52.574</i>	<i>53.273</i>	<i>52.865</i>	37 ⁸	33 ⁸	32 ⁹	33 ²	32 ⁷	
	<i>Elzász-Lotharingia</i>	<i>49.590</i>	<i>48.356</i>	<i>48.273</i>	<i>48.365</i>	34 ⁰	31 ⁷	30 ⁹	30 ⁸	30 ⁸	
10	Finnország	78.147	75.129	78.576	81.724	35 ⁶	36 ²	34 ²	35 4	36 ²	
11	Németalföld	148.480	148.028	150.851	149.157	35 ⁰	34 ⁹	34 4	34 ⁶	33 ⁷	
12	Dánia	68.340	67.463	68.080	67.417	31 ³	33 ²	32 ⁵	32 ⁴	31 ⁸	
13	Nagy-Británia és Írország	1,154.782	1,136.321	1,145.614	1,123.106	—	32 ¹	31 ⁹	31 ⁹	30 ²	
	<i>És pedig: Anglia és Wales</i>	<i>906.750</i>	<i>894.270</i>	<i>903.760</i>	<i>886.331</i>	35 ¹	33 ³	32 ⁵	32 ⁴	31 ⁴	
	<i>Skócia</i>	<i>129.157</i>	<i>126.100</i>	<i>127.927</i>	<i>124.375</i>	34 ⁷	33 4	32 3	32 4	31 2	
	<i>Írország</i>	<i>118.875</i>	<i>115.951</i>	<i>115.927</i>	<i>112.400</i>	22 ⁰	24 ⁰	23 ⁵	23 ³	23 ²	
14	Norvégia	60.025	61.052	60.716	—	30 8	31 ¹	31 4	30 ⁹	—	
15	Svédország	138.745	137.308	139.882	—	30 ²	30 ⁹	29 ⁴	29 ⁸	—	
16	Belgium	176.721	175.043	175.091	174.777	31 ³	30 ⁷	30 ¹	29 ⁸	29 4	
17	Luxemburg	6.595	6.414	6.613	6.435	—	31 4	30 3	30 ⁸	29 2	
18	Görögország	57.995	57.905	—	—	28 ⁴	28 ⁶	28 ⁵	—	—	
19	Svájc	81.571	80.349	80.763	81.287	30 ²	28 ¹	27 ⁵	27 ⁶	27 ⁵	
20	Franziaország	937.758	924.558	912.838	899.333	25 ⁴	24 ⁷	24 3	23 ⁹	23 ⁵	

Összehasonlításként itt szintén közöljük a Bodio-féle 18 évi átlagot s azt látjuk belőle, hogy a születések arányszáma, ép úgy, mint az esketéseké általában hanyatló irányzatot mutat. Hazánk eddig szerencsés kivétel volt, még a kedvezőtlenebb 1887. év is meghaladja az 1865—83. évek átlagos arányszámát; azonban tartunk tőle, hogy az 1887-ben megkezdődött hanyatlás a következő években fokozódni fog, erre enged következtetni a házasságok csökkenése, 1887-ben ugyanis a Magyarbirodalomban több, mint 9 ezerrel kevesebb házasság kötöttetett, mint 1886-ban, 1883. évvel szívesben pedig, a mióta a hanyatlás állandó, az 1887. évi házasságkötések száma több, mint 16 ezerrel fogyott. Az esketések ily nagymérvű csökkenése, ha csak a törvénytelen szülöttek száma rohamosan nem emelkedik — a mi szintén szerencsétlenség volna — a születések-

nek szükségkép csökkenését vonja maga után. A születéseknek rendkívüli emelkedését látjuk Romániánál, hol az utóbbi négy év alatt ezer lélekre körülbelül 10 születéssel több esett mint az 1865—83. évek átlagában. Nincs módunkban megítélni, hogy a régebbi adatok mennyiben felelnek meg a valóságnak, de ha csakugyan helyesek, a rendkívüli emelkedés oly jelenség, mely a legnagyobb mértékben felhívja a kutató figyelmét. A születések jelentékeny emelkedését látjuk még Spanyolországban is s emelkedést mutat még Dánia s némileg Norvégia, sőt Irország is, a többi országban legjobb esetben a korábbi színvonalon maradtak meg a születések, sokkal több azonban az olyan ország, hol határozott hanyatlás mutatkozik. A születéseknek erős csökkenését látjuk Németországban, különösen a délnémet államokban Bajorországban, Württembergben, Bádenben, továbbá Elzász-Lotharingiában. Poroszországban, hol a népesség szintugy viseli a katona-állam roppant terheit, a csökkenés sokkal csekélyebb. Angliában, valamint Skóciában is tetemesen alább szállt a születések arányszáma, nagyon feltűnő, hogy addig a politikailag és gazdaságilag egyaránt szerencsétlen Irlandban emelkedett. Jelentékeny a csökkenés Franciaországban is, mi annál sajnosabb, mert a születések arányszáma már korábban is nagyon kedvezőtlen volt s most, hogy évről-évre folyvást rosszabbodik, a francia nemzetgazdákat és államférfiakat a legnagyobb aggodalommal tölti el. A francia statisztika 1806 óta rendelkezik megbízható népmozgalmi adatok felett, előttünk áll az átalakulásnak egész folyamata, mely csaknem szakadatlan decadentiából áll. Sűrű születés sohasem volt a francia népesség sajátja, de a hová a viszonyok a lefolyt évtized alatt fejlődtek, az már valóban kétségbeejtő. Ime bizonyságul néhány adat:

Időszak	1000 lélekre esett születés	Időszak	1000 lélekre esett születés	Időszak	1000 lélekre esett születés
1806—14	31.2	1851—60	26.3	1877—81	25.0
1815—29	31.4	1861—68	26.5	1882—86	24.6
1830—47	28.5	1869—72	24.6	1887	23.5
1848—50	26.9	1873—76	26.3		

De nemcsak a növekedő népességhez képest nagyon kevés a születés, 1888-ban a születések abszolút száma is már oly rendkívül alacsony volt, hogy, nem számítva az 1871. évet, midőn idegen hadak tiporták s belső forradalom marcangolta az országot, 1806 óta egyetlen év sem volt, melyben oly kevés lett volna a születés, daczára, hogy

1806-ban (a jelenlegi területet véve) körülbelül 10 millióval volt kisebb Franciaország népessége, mint jelenleg. Ausztriában a születések meglehetősen állandóságot mutatnak, az egyes tartományokat külön tekintve, legmagasabb a születési arányszám Galicziában s különösen Bukovinában, mely utóbbi tartományban 48 körül ingadozik; ellenben az alpesi tartományokban: Tirolban, Salzburgban, Vorarlbergben és Felső-Ausztriában a 30-at is alig éri el, sőt némelyikben el sem éri; az összes osztrák tartományok átlagát Csehország, Morvaország, Szilézia, Isztria, Görz és Gradiska közelíti meg leginkább.

A születések nagysága hitfelekezetek szerint. — A szorosabb értelemben vett Magyarországbán az egyes hitfelekezetek közt a születési arányszám tekintetében következő eltérést látunk:

É v	Ezer lélekre esik születés						zsidó
	róm. kath.	görög kath.	görög keleti	ágostai	refor- mátus	unitá- rius	
átlag 1881—85-ben . . .	48	46	44	42	42	39	38
» 1886-ban	49	48	45	41	43	37	38
» 1887-ben	47	48	43	39	42	38	37

Az arányszámok általában nem mutatnak nagy változást, figyelemre méltó jelenség, hogy a görög-katholikusok, melyeknél az 1881—85 években 1000 lélekre átlagosan kettővel esett kevesebb születés, mint a római katolikusoknál, 1887-ben az utóbbiakat már túlszárnyalták s a legelső helyet foglalták el, még figyelemre méltóbb az ágostaiaknál a születések állandó csökkenése, azonban a csökkenés daczára is még 1887-ben is túlhaladták úgy az unitáriusokat, mint a zsidókat, mely két felekezetnél a születések rendszeren legkisebb számmal szoktak előfordulni.

A születések nagysága országrészek és megyék szerint. — Különösen három országrész válik ki erősen a születések magas arányszámával: a Duna-Tisza köze, a Tisza balpartja és a Tisza-Maros szöge, noha az utóbbiban egy vármegye, Krassó-Szörény, jóval az országos átlagon alul marad. Állandóan legkevesebb a születés az erdélyi megyékben, azután pedig az országnak legmagasabb kulturájú részében, a Duna jobb partján. Az egyes megyéket tekintve, a születési arányszám hét évi átlagban 36 és 56 közt ingadozott. 36 csak egy megyében, Nagy-Küküllőben volt, 37 születés 1000 lélekre szintén csak egy megyében, Krassó-Szörényben esett; ellenben 38 születés 5 megyében, u. m.: Árva, Besztercze-Naszód, Fogaras,

Hunyad és Szeben megyében, túlnyomólag erdélyrészi megyékben; 39 születés 3 megyében: Hontban, Baranyában, Brassóban; 40 születés szintén 3-ban, Gömörben, Háromszékben és Udvarhelyben; 41 csak 2-ben: Sopronban és Vasban; 42 születés 3-ban, Mosonban, Tolnában, Szolnok-Dobokában; 43 már 11-ben: Liptó, Pozsony, Turóc, Győr, Somogy, Veszprém, Abauj-Torna, Sáros, Szepes, Alsó-Fehér és Torda-Aranyos megyében; 44 születés 5 megyében: Zala, Csík, Kolozs, Kis-Küküllő és Maros-Torda megyében; 45 (az országos átlag) 6-ban, Bars, Zólyom, Zemplén, Hajdu, Szatmár és Szilágy megyében; 46 születés 5-ben: Nógrád, Fejér, Komárom, Borsod és Ung megyében; 47 csak 2-ben: Csongrádban és Temesben; 48 már 3-ban: Esztergom, Trencsén, és Pest megyében; 49 születés 6 megyében, u. m.: Nyitrában, Jász-Nagykun-Szolnokban, Beregben, Biharban, Mármarosban és Ugocsában; 50 születés 2 megyében: Bácsban és Békésben; 51 szintén 2-ben: Hevesben és Torontálban; 52 szintén 2-ben: Szabolcsban és Aradban, végre 1 megyében: Csanádban 56 születés esett minden 1000 lélekre. Az országos átlagon tehát alul maradt 34 megye, 6 megegyezett az országos átlaggal, 23 pedig meghaladta azt. Azon 27 megye közül, hol a magyarság a népességnek abszolút többségét képezi, 12 maradt ez átlagon alul, 2 az országos átlagon állt, 13 pedig meg is haladta azt s a legnagyobb születési arányt mutató két megyében, Szabolcsban és Csanádban szintén a magyar elem képezi az abszolút többséget. Az oláh többségű megyék közül csak Temes és Arad haladja meg az országos átlagot, a többi mélyen az alatt marad; a leggyöngébb születési arányt mutató 7 megye közül ötben az oláh elem képez abszolút többséget. A tót ajkú megyék többsége is az átlagon alul marad, ellenben a ruthén jellegű megyék kivétel nélkül kedvező születési arányt mutatnak.

Horvát-Szlavonországban valamivel magasabb a születési arány, mint az anyaországban; az egyes megyék közt azonban itt is nagy különbségeket látunk. Szerettük volna Horvát-Szlavonországok születési arányát 1880 óta megyék szerint bemutatni, azonban ez az 1886-ban keresztülvitt új megyerendezés miatt nem lehetséges. A két utolsó évről már ismerjük a születések abszolút számát az új megyékben, e számot azonban nem hasonlíthatjuk a kiszámított újabb népességhez, hanem csak az 1880-ki népszámmal hasonlíthatjuk össze. Így

az arányszámok valamivel magasabbak, mintha az 1880 óta történt népszaporodást is figyelembe vehettük volna s nem alkalmasok rá, hogy a magyar megyék arányszámaival párhuzamba állítsuk, anynyiban azonban mégis birnak értékkel, hogy meglátjuk belőlük, hogy hol erősebb, hol gyengébb a születés Horvát-Szlavonországok területén.

Vármegye	Esett 1000 lélekre születés		Vármegye	Esett 1000 lélekre születés	
	1886-ban	1887-ben		1886-ban	1887-ben
1. Lika-Krbava	51	53	5. Belovár-Kőrös	47	44
2. Modrus-Fiume	53	51	6. Pozsega	53	52
3. Zágráb	52	51	7. Verőcze	59	56
4. Varasd	48	47	8. Szerém	53	53

A három szlapon megye állandóan igen magas születési arányt mutat, különösen Verőcze. Leggyengébb a születés Belovár-Kőrös megyében. Ismételve hangsúlyozzuk, hogy ezen arányszámok nem hasonlíthatók össze a magyarországi megyék arányszámaival, mint-hogy itt a kiszámításhoz használt alapszámhoz az 1880. év óta elért népszaporodást nem számítottuk hozzá.

Törvénytelen szülöttek Magyarorszáiban. — Azok az állami, gazdasági és társadalmi okok, melyek Európaszerte folyvást emelik a törvénytelen születések számát, a militarismus, a nehezebb megélhetés, a vallásos és erkölcsös érzés hanyatlása, stb. nálunk is éreztetik hatásukat s 1887-ben már minden 1000 születésre tizzel több törvénytelen születés esett, mint 1876-ban, a mint ezt a következő kimutatás igazolja:

É v	Magyar- ország és Fiume	Horvát- Szlavon- ország	Magyar birodalom	Ezer születésre esett törvénytelen születés		
				Magyar- ország	Horvát- Szlavon- ország	Magyar biroda- lom
1876	46.080	4.401	50.481	74	50	71
1877	44.801	4.431	49.232	75	54	73
1878	44.174	4.478	48.652	74	55	72
1879	49.764	4.977	54.741	78	57	76
1880	48.205	4.904	53.109	80	58	78
átlag 1876—1880	46.605	4.638	51.243	76	55	74
1881	48.654	4.845	53.499	80	59	78
1882	51.301	5.004	56.305	82	59	80
1883	52.632	5.163	57.795	82	58	79
1884	55.380	5.407	60.787	84	59	81
1885	55.636	5.394	61.030	85	57	81
átlag 1881—1885	52.721	5.162	57.883	83	58	80
1886	56.819	5.825	62.644	84	59	81
1887	56.240	5.579	61.819	85	58	81

1887-ben a törvénytelen születések abszolút száma úgy az anyaországban, mint a társországokban az előbbi évhez képest kissé megfogyott, ez azonban csak a születések általános csökkenésének következménye, az összes születésekhez képest az anyaországban a törvénytelen szülöttek száma némileg még emelkedett is, csak a társországok mutatnak egy kevés javulást.

Törvénytelen szülöttek az európai államokban. — A törvénytelen születések arányát az összes születésekhez Európa különböző országaiban a következő számok mutatják:

Sorszám	Az ország neve	Törvénytelen szülöttek							
		1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben
		szám szerint				ezer szülöttre			
1	Ausztria	133.587	132.182	133.643	136.298	147 ⁹	149 ³	148 ³	148 ⁹
	<i>Ebből: Galiczia</i>	<i>39.758</i>	<i>39.371</i>	<i>40.298</i>	<i>42.700</i>	<i>143⁵</i>	<i>146⁸</i>	<i>143³</i>	<i>144⁹</i>
	<i>Csehország</i>	<i>28.742</i>	<i>28.161</i>	<i>27.727</i>	<i>27.871</i>	<i>127⁴</i>	<i>127⁵</i>	<i>126⁵</i>	<i>127⁸</i>
	<i>Alsó-Ausztria</i>	<i>23.531</i>	<i>23.644</i>	<i>23.565</i>	<i>23.662</i>	<i>259⁷</i>	<i>263⁸</i>	<i>260¹</i>	<i>258⁷</i>
	<i>Morvaország</i>	<i>7.954</i>	<i>7.816</i>	<i>8.421</i>	<i>8.494</i>	<i>92⁸</i>	<i>92⁴</i>	<i>97⁵</i>	<i>100⁷</i>
2	Svédország	14.732	14.875	14.884	—	103 ³	105 ⁹	103 ⁵	—
3	Dánia	6.965	—	—	—	99 ¹	—	—	—
4	Németország	170.687	170.257	171.815	172.118	95 ¹	94 ⁷	94 ⁷	94 ³
	<i>Ebből: Poroszország</i>	<i>90.744</i>	<i>91.249</i>	<i>91.933</i>	<i>92.645</i>	<i>82⁹</i>	<i>82³</i>	<i>82²</i>	<i>82¹</i>
	<i>Bajorország</i>	<i>29.338</i>	<i>28.524</i>	<i>28.801</i>	<i>28.586</i>	<i>138⁷</i>	<i>142⁸</i>	<i>144¹</i>	<i>138²</i>
	<i>Szászország</i>	<i>18.224</i>	<i>18.040</i>	<i>18.406</i>	<i>18.388</i>	<i>132⁷</i>	<i>130⁸</i>	<i>129⁸</i>	<i>128⁹</i>
	<i>Württemberg</i>	<i>7.336</i>	<i>7.338</i>	<i>7.455</i>	<i>7.206</i>	<i>96⁰</i>	<i>98⁵</i>	<i>100⁴</i>	<i>98⁹</i>
	<i>Baden</i>	<i>4.501</i>	<i>4.493</i>	<i>4.724</i>	<i>4.659</i>	<i>81⁴</i>	<i>82⁹</i>	<i>86⁰</i>	<i>83⁷</i>
	<i>Elszász-Lotharingia</i>	<i>4.206</i>	<i>4.117</i>	<i>4.135</i>	<i>4.049</i>	<i>81⁶</i>	<i>82⁰</i>	<i>82⁵</i>	<i>80⁶</i>
5	Belgium	15.923	16.081	16.194	—	86 ⁰	87 ⁶	88 ¹	—
6	Franciaország	82.035	80.468	—	—	83 ⁴	83 ¹	—	—
7	Magyarbirodalom	60.787	61.030	62.644	61.819	80 ⁷	81 ⁴	81 ⁰	81 ⁵
	<i>És pedig: Magyarország</i>	<i>55.380</i>	<i>55.636</i>	<i>56.819</i>	<i>56.240</i>	<i>83⁸</i>	<i>84⁸</i>	<i>84²</i>	<i>85⁰</i>
	<i>Horv.-Szlav. or.</i>	<i>5.407</i>	<i>5.394</i>	<i>5.825</i>	<i>5.579</i>	<i>58⁵</i>	<i>57⁴</i>	<i>59²</i>	<i>57⁹</i>
8	Norvégia	5.030	5.038	4.981	—	81 ⁴	80 ¹	79 ⁷	—
9	Olaszország	89.465	88.394	85.389	89.021	76 ⁵	76 ⁴	75 ⁸	74 ⁵
10	Finnország	5.796	5.478	5.364	5.703	72 ¹	70 ⁹	66 ⁴	67 ⁸
11	Románia	10.910	11.966	12.113	12.635	53 ⁸	55 ⁵	56 ³	59 ⁸
12	Nagy-Britannia és Írország	56.305	56.691	56.390	55.680	48 ⁸	49 ⁹	49 ²	49 ⁶
	<i>És pedig: Anglia és Wales</i>	<i>42.667</i>	<i>42.793</i>	<i>42.838</i>	<i>42.134</i>	<i>47¹</i>	<i>47⁹</i>	<i>47⁴</i>	<i>47⁵</i>
	<i>Skócia</i>	<i>10.439</i>	<i>10.680</i>	<i>10.503</i>	<i>10.365</i>	<i>81²</i>	<i>84⁷</i>	<i>82¹</i>	<i>83³</i>
	<i>Írország</i>	<i>3.199</i>	<i>3.218</i>	<i>3.049</i>	<i>3.181</i>	<i>26⁹</i>	<i>27⁸</i>	<i>26⁸</i>	<i>28³</i>
13	Svájc	4.222	4.191	4.158	4.048	49 ⁸	50 ¹	49 ⁴	47 ⁸
14	Orosz-Lengyelország	10.543	11.329	—	—	31 ⁷	37 ⁰	—	—
15	Németalföld	5.143	5.075	5.232	5.236	33 ⁰	32 ⁶	33 ⁰	33 ⁴
16	Európai Oroszország	105.577	107.667	—	—	26 ⁴	27 ²	—	—
17	Luxemburg	163	177	179	157	24 ²	26 ⁶	26 ¹	23 ⁶
18	Szerbia	866	870	880	933	9 ⁵	9 ⁵	10 ⁴	9 ⁸
19	Görögország	465	402	—	—	8 ⁰	6 ⁹	—	—

A felsorolt 19 ország közül a Magyarbirodalom a 7-ik helyen áll, ha ez adatokat összehasonlítjuk ama régebbi adatokkal, melyeket Bodio többnyire az 1865—83. évekről gyűjtött, azt látjuk, hogy

jelenleg is ugyanazt a helyet foglaljuk el, mint korábban, mert a mily arányban nálunk növekedett a törvénytelen szülöttek száma, akként növekedett a külföldi államokban is; gyakran még erősebben, például az 1865—83. évek átlagában, míg nálunk 1000 szülöttre 74·5 törvénytelen esett, 1887-ben 85, addig Ausztriában a törvénytelen szülöttek száma 133·7-ről 148·9-re, Francziaországban 74·1-ről 85·5-re, a Németbirodalomban 1872—82-től 1887-ig 85·5-ről 94·3-ra emelkedett. A Németbirodalomban különben érdekes változást látunk a déli államok előnyére s Poroszország hátrányára, az 1865—83. évi átlagot állítva szembe az 1887. év eredményével, azt látjuk, hogy Bajorországban a törvénytelen szülöttek arányszáma (1000 születés után számítva) 152·4-ről 138·3-ra, Württembergben 105·5-ről 98·9-re, Badenben 93·1-ről 83·7-re szállt le, ellenben Poroszországban 74·7-ről 82·1-re emelkedett.

Törvénytelen szülöttek hitfelekezetek szerint. — A magyar anyaországban az egyes hitfelekezetek közt a törvénytelen szülöttek arányszáma tekintetében a következő eltérést látjuk:

	1000 születés közt volt törvénytelen születés						
	Róm. kath.	Görög kath.	Görög keleti	Ágostai	Reform.	Unitá- rius	Zsidó
átlag 1881—85-ben	90	72	85	61	86	113	31
» 1886-ban . .	89	77	92	64	85	118	47
» 1887-ben . .	89	74	98	63	86	114	52

Két hitfelekezetről látunk már e rövid idő alatt is rendkívüli változást, a görög-keletiekénél és a zsidóknál, még pedig kedvezőtlen irányban, a törvénytelen szülöttek száma mindkettőnél rohamos emelkedést mutat. A görög-keleti népességet tudvalevőleg oláhok és szerbek alkotják, érdekes volna kutatni, hogy melyik nemzetiség szolgáltatja újabban a törvénytelen szülöttek nagy számát, a hivatalos népmozgalmi statisztika erre nézve nem ad határozott feleletet, nagyjából azt vehetjük ki belőle, hogy az oláhság, különösen a bihari, aradi, temesi és krassó-szörénymegyei oláhság. Az oláh többségű Krassó-Szörény megyében 1887-ben minden 1000 szülött között 162 törvénytelen volt.

Törvénytelen szülöttek a városokban. — Törvényhatósági joggal bíró városainkban a törvénytelen szülöttek számát a születések összes számához viszonyítva, a következő táblázat mutatja:

Sorsz.	A város neve	Ezer szülöttre esik törvénytelen születés								
		1881	1882	1883	1884	1885	átlag 1881—85	1886	1887	átlag 1881—87
1	Szabadka	53	59	47	54	48	52	53	71	53
2	Hódmező-Vásárhely .	72	87	72	73	75	75	69	60	73
3	Szeged	69	79	68	69	79	73	75	80	74
4	Zombor	82	92	89	96	84	88	84	88	88
5	Kecskemét	107	96	102	92	95	98	85	81	94
6	Selmecz-és Béalábánya	32	88	89	82	80	74	86	83	77
7	Székes-Fejérvár . .	111	124	123	126	112	119	94	125	116
8	Versecz	92	80	82	101	86	88	101	98	91
9	Sopron	152	121	124	129	95	124	114	88	117
10	Pancsova	119	128	131	134	127	123	115	130	126
11	Ujvidék	130	128	121	127	99	120	117	99	117
12	Baja	96	124	134	130	123	121	119	119	121
13	Komárom	152	140	130	152	147	144	136	126	140
14	Maros-Vásárhely . .	96	106	131	132	130	119	148	184	132
15	Győr	164	168	188	152	171	168	152	144	162
16	Szatmár-Németi . .	157	137	164	175	155	157	153	154	157
17	Debreczen	184	194	173	175	175	180	157	182	177
18	Pécs	152	142	159	158	156	153	169	161	157
19	Arad	205	212	182	212	174	197	183	170	191
20	Kolozsvár	195	217	205	219	222	211	194	217	210
21	Kassa	209	204	210	204	194	204	200	179	200
22	Pozsony	240	256	229	257	233	283	245	252	245
23	Nagyvárad	265	248	243	262	256	255	266	247	256
24	Temesvár	276	273	245	282	286	272	277	279	272
25	Budapest	330	329	324	311	311	321	301	289	312
Átlagosan .		199	204	205	201	195	200	192	200	199

A törvénytelen szülöttek a városokban sokkal nagyobb számmal fordulnak elő, mint az összes népességben. 25 város közül csak három van, u. m. Szabadka, Hódmező-Vásárhely és Szeged, hol a törvénytelen szülöttek arányszáma alatta marad az országos arányszámnak. Legsötétebb képet mutat a főváros, hol valóban elijesztőleg nagy a törvénytelen szülöttek száma, itt jóformán minden harmadik gyermek törvénytelen. Ha az egyes éveket nézzük, az utolsó pár évben némi javulást látunk.

3. Halálozások.

Halandóság Magyarországon. — A halálozások abszolút és relatív számát 1886. óta a következő kimutatás tünteti fel:

É v	Magyar- ország és Fiumében	Horvát- Szlavon- ország- ban	A Magyar biroda- lomban	1000 lélekre esik halálozás		
				Magyar- ország és Fiumé- ban	Horvát- Szlavon- ország- ban	a Magyar- biroda- lomban
1876	479.390	73.589	552.979	35·5	39·1	35·9
1877	500.041	70.105	570.146	36·7	37·1	36·8
1878	521.672	63.906	585.578	38·2	33·8	37·6
1879	502.493	63.873	566.366	36·6	33·7	36·2
1880	529.977	63.218	593.195	38·4	33·2	37·7
átlag 1876—1880	506.715	66.938	573.653	37.1	35·4	36·9
1881	493.452	59.276	552.728	35·5	30·9	35·0
1882	511.568	60.286	571.854	36·5	31·1	35·7
1883	461.921	65.070	526.991	32·7	33·1	32·7
1884	450.505	64.749	515.254	31·4	32·5	31·5
1885	475.154	60.586	535.740	32·7	30·0	32·4
átlag 1881—1885	478.520	61.993	540.513	33·7	31·5	33·5
1886	481.056	58.479	539.535	32·7	28·4	32·1
1887	505.704	62.829	568.533	34·0	30·0	33·5

Az a mérsékeltbb halálozás, mely a hetvenes évek halálozását a nyolczvanas években, különösen 1883 óta felváltotta, remélünk engedte, hogy a közegészségügyi viszonyok végre nálunk is állandóan jobbra fordulnak s a rendkívüli halálozás a rendes mederbe tér vissza. Az arány már 1884-ben elég kedvezően alakult, de azóta évről-évre állandó visszaesést látunk s 1887-ben a halálozás már úgy absolute, mint az összes lélekszámhoz hasonlítva, nagyobb volt, mint a megelőző négy év bármelyikében. 1887-ben Horvát-Szlavonországban is emelkedett a halálozás, de azért ott még mindig elég kedvező volt s csak az 1886. év mutatott kedvezőtlenebb arányszámot.

Halandóság az európai államokban. — Európa különböző országaiban a halálozások abszolút és relativ számát a következő összeállítás mutatja:

Sorszám	Az ország neve	Meghaltak (halva szülöttek nélkül)								
		1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	átlag 1885—83-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben
		szám szerint					ezer lakóra			
1	Európai Oroszország . .	2,673.242	2,865.368	—	—	35.7	33.4	31.3	—	—
2	Magyarbirodalom	502.565	522.650	525.897	568.533	—	30.8	31.6	31.3	33.5
	És pedig : Magyarország .	438.971	463.243	468.628	505.704	33.7	30.7	31.9	31.8	34.8
	Horv.-Szlav. or.	63.594	59.407	57.269	62.829	38.2	31.9	29.4	27.8	30.6
3	Spanyolország	527.308	658.947	521.375	—	29.1	30.6	38.2	30.2	—
4	Románia	123.808	123.814	134.739	155.769	26.5	24.1	23.7	25.4	29.0
5	Ausztria	666.523	689.493	678.458	672.302	31.0	29.3	30.0	29.3	28.8
	Ebből : Galícia	196.432	210.000	199.720	209.384	—	31.9	33.7	31.8	32.9
	Csehország	168.341	166.295	168.880	159.391	—	29.6	29.1	29.4	27.6
	Alsó-Ausztria	69.231	74.166	72.491	69.528	—	28.3	29.8	28.7	27.1
	Morvaország	63.680	65.888	64.870	61.569	—	29.1	30.0	29.4	27.7
6	Olaszország	780.361	787.217	844.603	834.097	29.1	26.7	26.7	28.3	27.7
7	Orosz-Lengyelország . .	183.916	205.303	—	—	27.0	23.6	26.0	—	—
8	Szerbia	47.552	52.313	58.525	50.481	26.7	25.4	27.2	30.0	25.4
9	Németország	1,203.500	1,199.742	1,233.684	1,151.924	26.6	26.0	25.7	26.3	24.2
	Ebből : Poroszország . .	718.212	717.015	742.871	686.311	26.6	25.7	25.4	26.1	23.9
	Bajorország	153.790	153.210	154.153	151.114	30.6	28.6	28.3	28.3	27.6
	Szászország	94.525	90.768	96.179	88.329	29.0	30.1	28.7	30.0	27.1
	Württemberg	53.252	53.032	50.127	45.864	31.6	26.8	26.6	25.0	22.8
	Baden	37.026	38.436	38.270	35.400	27.3	23.3	24.0	23.8	21.9
	Elzász-Lotharingia . .	37.376	39.220	37.629	35.380	26.0	23.9	25.0	24.0	22.5
10	Franzliaország	858.784	836.897	860.222	812.797	23.8	22.7	22.0	22.5	22.0
11	Svájc	58.301	61.548	60.061	58.932	23.2	20.1	21.1	20.4	19.9
12	Németalföld	94.413	90.304	95.239	87.093	24.8	22.2	21.0	21.8	19.7
13	Belgium	121.076	117.775	124.904	113.893	22.4	21.0	20.2	21.2	19.0
14	Finnország	45.204	48.261	49.514	42.875	26.8	20.9	20.2	22.3	19.0
15	Nagy-Britannia ésÍrország	693.150	698.069	698.190	693.843	—	19.3	18.9	19.0	18.7
	És pedig : Anglia és Wales	530.828	522.750	537.276	530.758	21.4	19.5	19.0	19.3	18.8
	Skócia	75.168	74.607	73.622	74.500	21.4	19.4	19.1	18.6	18.7
	Írország	87.154	90.712	87.292	88.585	17.8	17.6	18.4	17.9	18.3
16	Luxemburg	4.307	4.451	4.179	4.064	—	20.5	21.0	19.5	18.7
17	Dánia	37.597	36.999	38.094	38.645	19.7	18.3	17.8	18.1	18.2
18	Görögország	35.899	40.288	—	—	20.8	17.7	19.8	—	—
19	Svédország	81.077	82.781	78.045	—	18.9	17.6	17.8	16.6	—
20	Norvégia	31.730	32.111	31.566	—	17.2	16.4	16.5	16.1	—

Magyarországot a halandóság nagyságát tekintve csakis Oroszország előzi meg, Európában alig van ország, melyben a halálozás arányszáma a 30-at elérné, nálunk nincs év, melyben meg nem haladná. Igaz ugyan, hogy a születések és halálozások közt szoros összefüggés létezik s a nagyobb születés rendszeren nagyobb gyermek-halálozással jár, mi a halálozások általános számát is magasra duzzasztja; azonban a nagy születési arány mellett is lehetne a halálozás mérsékeltebb, Szerbiában a születési arány még nagyobb, mint nálunk, mégis az utóbbi négy év alatt a halandóság csak a háborús 1886-dik évben érte el a 30-at (1000 lélek után számítva). Ha összehasonlítjuk az utóbbi négy év halandóságát az 1885—83 évek átlagával, Európa csaknem valamennyi országánál javulást látunk; nem szabad azonban felednünk, hogy a legtöbb országnál a születések

is hanyatló irányzatot mutatnak s részben ennek lehet kifolyása a mérsékeltebb halandóság. Állításunk igazolásául utalhatunk például a dél-német államokra, Bajorországra, Württembergre és különösen Bádenre, ezekben a halálozási arányszám nagy hanyatlását látjuk ugyan, de a születési arányszámnak is feltűnő csökkenését tapasztaljuk. Van azonban oly ország is, hol a születések erős szaporodása daczára a halandóság még kedvezőbbben alakult, ilyen Románia, hol, a mint fentebb kimutattuk, a születések rohamos emelkedése állott újabban be, mégis az utóbbi négy év közül háromban a halálozási arányszám jóval kedvezőbb volt, mint az 1865—83. évek átlagában.

Halálozás országrészek és megyék szerint. — Ha végig tekintünk a 7 országrészen, sőt ha még Horvát-Szlavonországot is hozzá- vesszünk, azon szomorú tapasztalatra jutunk, hogy az 1881—87. évek átlagában európai fogalmak szerint normális halálozás (kevesebb, mint 30 haláleset, 1000 lélek után számítva) egyetlen egyben sem volt, sőt ha az egyes éveket külön tekintjük is, csak Erdélyben s a társországokban maradt a halálozás 30-on alul, az előbbiben két évben, az utóbbiban csak egyben. A hét év átlagában is ezen országrészekben volt legkedvezőbb a halálozás s mindjárt utána a Duna jobbpartja következik, hol különösen Vas megye válik ki, melyben 1000 lélekre átlagosan csak 28 lélek esett, sőt volt év (1885), mikor csak 26. Ez különben nem a minimális halálozás, Erdélyben még kedvezőbb arányokat is látunk, például Nagy-Küküllőben két éven keresztül csak 24—24 halott esett 1000 lélekre. Az erdélyrészi megyék közül hatban, u. m.: Besztercze-Naszód, Brassó, Fogaras, Nagy-Küküllő, Szeben és Szolnok-Doboka vármegyékben a 7 év átlagában is (1881—87) harminczon alul maradt a halálozási arányszám. Valamennyi országrész közül legkedvezőtlenebbek a halandósági viszonyok a Tisza-Maros szögében, de itt ismét csak alig rosszabbak, mint a Duna-Tisza közén, a Tisza bal partján s a Duna bal partján, ezeknél viszont a Tisza jobb partja csak egy kevéssel mutat sötétebb képet. Egyes megyékben valóban ijesztő nagy halálozással találkozunk.

Trencsénben, Aradban és Szabolcsban átlagosan a 40-et is elérte vagy meghaladta, sőt ha az egyes éveket vesszük, a halálozási arányszám 1882-ben Csanádban 51-re, Aradban 52-re, 1881-ben

pedig Szabolcsban 59-re rúgott. E két év különben általában az egész magyar anyaországban nagyon kedvezőtlen volt, az utánok következő négy év alatt (1883—1886) a halálozás sokkal mérsékeltebb volt, 1887-ben ismét kedvezőtlenebbül alakultak a viszonyok. Horvát-Szlavonországokban a halálozás az 1887. évben sem öltött nagy mérvet, s nagyon figyelemreméltó jelenség, hogy 7 év közül ott 5-ben alacsonyabb volt a halálozási arányszám, mint a magyar anyaországban s két évben is csak olyan volt, de nem magasabb. Érdekes volna a horvát-szlavon megyék halandóságát külön-külön is bemutatnunk, azonban az 1886. évi új terület-rendezés folytán ezt csak a két utóbbi évről tehetjük meg s itt is alapszámul a népszámlálási lélekszámot kell használnunk s így ez adatok a magyar megyék adataival, melyeknél a kiszámított népesség vétetett alapul, össze nem hasonlíthatók, azonban itt is, mint fentebb, a születések-nél megláthatjuk belőlük, hogy az egyes horvát-szlavon megyék halandósági viszonyai mennyiben térnek el egymástól:

Vármegye	Esett 1000 lélekre halálozás		Vármegye	Esett 1000 lélekre halálozás	
	1886-ban	1887-ben		1886-ban	1887-ben
1. Lika-Krbava .	25	26	5. Belovár-Kőrös	26	30
2. Modrus-Fiume	34	30	6. Pozsega . . .	34	38
3. Zágráb . . .	29	33	7. Verőcze . . .	39	43
4. Varasd . . .	27	26	8. Szerém . . .	34	39

Halandóság a városokban. — Hazánkban a városokban daczára, hogy a születés jóval kevesebb, a halálozás még nagyobb fokú, mint az ország összes népességében:

Sorszám	A város neve	Ezer lélekre esik halálozás							
		1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	átlag 1881—87
1	Hód-Mező-Vásárhely .	24	37	27	28	23	25	34	27
2	Sopron	30	31	26	26	25	30	28	28
3	Baja	27	29	33	29	25	28	33	29
4	Zombor	28	34	33	30	33	29	36	32
5	Szatmár-Németi . . .	40	37	31	30	33	29	36	33
6	Székes-Fejérvár . . .	37	33	31	31	33	31	32	33
7	Maros-Vásárhely . .	31	44	31	27	32	31	35	33

Sorszám	A város neve	Ezer lélekre esik halálozás							
		1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	átlag 1881—87
8	Versecz	35	43	30	31	29	33	31	33
9	Debreczen	33	31	34	31	35	40	31	33
10	Kolozsvár	38	49	30	30	34	29	35	34
11	Ujvidék	32	36	38	30	35	32	35	34
12	Pécs	33	34	33	34	35	34	35	34
13	Pancsova	34	33	36	31	25	36	34	34
14	Kecskemét	33	34	39	33	33	39	35	34
15	Szeged	32	34	31	32	36	41	34	34
16	Szabadka	30	45	32	32	28	41	37	35
17	Selmecz- és Béalánya	33	37	39	43	35	33	36	36
18	Győr	30	34	41	32	34	41	35	36
19	Budapest	36	39	33	34	33	44	37	36
20	Komárom	35	42	36	31	36	45	30	36
21	Arad	39	40	36	36	43	37	32	38
22	Temesvár	37	42	42	36	41	40	37	39
23	Kassa	40	36	40	39	38	44	36	39
24	Nagy-Várad	44	37	38	39	45	41	43	41
25	Pozsony	43	41	43	42	39	41	41	41
Átlagosan . .		34	36	34	33	34	38	34	35

1887-ben a megelőző évhez képest, midőn városaink közül többet a kolera és himlő-járvány látogatott, némi javulás mutatkozik; de még mindig találkozunk abnormis halálozási arányszámokkal s a mi szintén sajnos, azon városok közül, melyek 1886-ban mérsékelt halálozásukkal tűntek ki, nem egyben a halálozás egészen kedvezőtlenre fordult; 1886-ban 5 városban maradt 30-on alul a halálozási arányszám, 1887-ben ellenben csak az egy Sopronban. Sajnos, hogy a hét évi átlag szerint is csak három város van: Hódmező-Vásárhely, Sopron és Baja, melyben a halálozás, 1000 lélek után számítva, harminczon alul marad s ezek közül is a két utolsóban a mérsékelt halálozás csak a csekély születésnek következménye.

Halandóság hitfelekezetek szerint. — A szorosabb értelemben vett Magyarországon az egyes hitfelekezeteknél a halálozás következőleg alakult:

Év	Róm. kath.	Görög kath.	1000 lélekre esett halálozás				Zsidó
			Görög keleti	Ágostai	Reform.	Unitá- rius	
Átlag 1881—85-ben .	36	36	34	32	33	28	19
» 1886-ban . . .	34	32	33	31	32	26	19
» 1887-ben . . .	36	36	35	32	32	33	19

A legtöbb hitfelekezetenél 1887-ben kedvezőtlenebbre fordult a halálozási arány, csakis a reformátusok és a zsidók mutatnak a megelőző évihez hasonló arányszámot. A zsidóknál nemcsak rendkívül alacsony a halálozás, hanem nagyon állandó is, évről-évre ugyanazt az arányszámot látjuk, a mi náluk az egészségügyi viszonyok kedvező voltáról tanuskodik.

Gyermekhalálozás Magyarországon. — Sok születés és sok halálozás, különösen gyermekhalálozás, ez képezi népesedési mozgalmunk alapvonását, a magas születési aránynyal szemben ott áll, mint annak árnyoldala, a gyermekek rendkívüli pusztulása. Ime a legutóbbi évtized szomorú képe:

É v	Magyarországban és Fiumében		Horvát-Szlavonországban		A Magyar birodalomban	
	meghalt öt éven aluli gyermek					
	álta- lában	az összes halálozások ‰-ában	álta- lában	az összes halálozások ‰-ában	álta- lában	az összes halálozások ‰-ában
1878	274.762	52.67	30.276	47.38	305.038	52.09
1879	259.896	51.72	30.906	48.39	290.802	51.35
1880	274.682	51.83	31.490	49.81	306.172	51.61
1881	248.401	50.34	28.838	48.65	277.239	50.16
1882	275.373	53.83	30.597	50.75	305.970	53.50
1883	233.610	50.57	33.129	50.91	266.739	50.62
1884	233.809	51.90	32.880	50.78	266.689	51.76
1885	250.645	52.75	30.202	49.85	280.847	52.42
1886	257.831	53.60	30.334	51.87	288.165	53.41
1887	274.252	54.23	33.433	53.21	307.685	54.21
átlag 1878—1887	258.326	52.34	31.209	50.16	289.535	52.13

E számok nemcsak hogy javulásról nem tanuskodnak, hanem inkább hanyatlást mutatnak. Már az 1886. év is nagyon kedvezőtlen volt, az 1887. év még kedvezőtlenebb s a meddig adataink visszamennek, egyetlen évet sem látunk, melyben a gyermekhalálozás oly nagymérvű lett volna, mint 1887-ben.

Gyermekhalandóság az európai államokban. — Az 5 éven aluli gyermekek elhalálozását összehasonlítva, nemcsak az összes halálozások számával, hanem a születésekével is, a következő kimutatás állítja szem elé:

Sorszám	Az ország neve	Gyermekehalálozás 0—5 évig							
		1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben
		ezer halálozásra				ezer élve születésre			
1	Magyarbirodalom . .	505·4	512·3	522·0	541·4	342·8	363·3	361·4	413·3
	<i>Es pedig : Magyarország</i>	<i>506·4</i>	<i>515·4</i>	<i>523·7</i>	<i>542·3</i>	<i>342·1</i>	<i>370·5</i>	<i>370·5</i>	<i>422·3</i>
	<i>Horr.-Szlav.or.</i>	<i>498·9</i>	<i>488·5</i>	<i>508·5</i>	<i>532·1</i>	<i>347·7</i>	<i>313·0</i>	<i>299·7</i>	<i>351·6</i>
2	Románia	459·4	492·1	491·8	502·9	282·4	285·3	311·4	373·7
3	Ausztria	484·9	476·5	480·4	488·8	368·0	381·7	372·0	369·4
	<i>Ebből : Galiczia . . .</i>	<i>530·7</i>	<i>520·7</i>	<i>526·2</i>	<i>553·0</i>	<i>386·1</i>	<i>418·9</i>	<i>383·8</i>	<i>403·9</i>
	<i>Csehország</i>	<i>506·5</i>	<i>477·5</i>	<i>488·3</i>	<i>491·5</i>	<i>389·6</i>	<i>370·7</i>	<i>388·0</i>	<i>370·9</i>
	<i>Alsó-Ausztria</i>	<i>470·5</i>	<i>478·4</i>	<i>467·6</i>	<i>466·0</i>	<i>373·8</i>	<i>411·7</i>	<i>389·2</i>	<i>368·8</i>
	<i>Morvaország</i>	<i>471·5</i>	<i>459·6</i>	<i>498·4</i>	<i>469·2</i>	<i>358·6</i>	<i>366·5</i>	<i>384·0</i>	<i>351·5</i>
4	Olaszország	471·0	488·6	475·2	—	325·0	342·5	369·3	—
5	Bajorország	497·7	475·8	489·5	478·4	374·6	365·1	377·5	362·0
6	Baden	433·8	425·4	438·8	—	299·1	311·0	315·2	—
7	Poroszország	477·4	469·6	490·8	467·1	326·2	316·3	339·3	295·4
8	Belgium	366·5	343·3	372·4	—	251·1	231·0	265·6	—
9	Franziaország	288·8	276·3	—	—	264·4	250·1	277·1	—
10	Németalföld	460·0	417·1	450·3	411·9	292·5	254·5	284·3	240·5
11	Görögország	375·0	398·3	—	—	232·1	—	—	—
12	Anglia és Wales . . .	399·9	377·5	391·0	384·7	234·1	220·7	232·4	230·4
13	Svájc	302·1	312·8	296·9	—	215·9	239·6	220·8	—
14	Finnország	437·5	452·4	448·1	405·2	253·1	290·6	282·4	212·6
15	Luxemburg	358·9	365·3	337·2	306·3	234·4	253·5	213·1	193·5
16	Dánia	344·3	—	—	—	189·4	—	—	—
17	Svédország	320·5	322·0	323·5	—	187·3	194·2	180·5	—
18	Irorság	215·0	213·1	206·7	218·6	157·6	166·7	158·4	172·2
19	Norvégia	319·4	296·7	—	—	168·8	156·7	—	—

A halottak összes számában csak az egy Galicziában fordulnak elő a 0—5 éves gyermekek nagyobb számmal, mint hazánkban; a mi pedig az 5 éven alul elhaltak arányát a születésekhez illeti, e tekintetben 1887-ben a legkedvezőtlenebb arányt Magyarország mutatja, az előbbi három évben azonban, nem egy országban még kedvezőtlenebb volt a gyermekhalandóság, mint nálunk.

Gyermekehalandóság hitfelekezetek szerint. — A szorosabb értelemben vett Magyarországon a 0—5 éves korokban elhalt gyermekek száma az egyes hitfelekezeteknél következőleg aránylott az összes halálozások és születésekhez :

É v	róm. kath.	görög. kath.	görög- keleti	ágos- tai	refor- mátus	unitá- rius	zsidó
átlag 1881—85 . .	548	485	498	492	488	471	481
1886	562	512	514	502	513	471	494
1887	573	519	522	504	503	493	496
1000 születésre esett 5 éven alul elhalt gyermek							
átlag 1881—85 . .	406	377	392	379	383	337	242
1886	402	343	379	374	372	330	250
1887	447	387	428	421	403	417	263

A gyermekhalandóság újabban valamennyi hitfelekezetenél kedvezőtlenebbre fordult, még a zsidókat sem véve ki, kiknél azonban az elhalt gyermekek aránya a születettek számához még mindig rendkívül kedvező. Az 1881—85-ik évek átlagában csak a római katolikusoknál tette a gyermekhalálozás az összes halálozásoknak több mint felét, 1887-ben ellenben már csak az unitáriusok- és zsidóknál maradt 500-on alul 1000 halott közt 0—5 éves korukban meghalt gyermekek száma. Hasonlókép kedvezőtlen a második összehasonlítás is, 1881—85. évek átlagában szintén csak a római katolikusoknál esett 1000 születésre több mint 400 öt éven alul elhalt gyermek, 1887-ben ellenben a görög katolikusok és zsidók kivételével a többi felekezeteknél is több mint 400 esett.

Gyermekhalandóság a városokban. — Városainkban rendszeren valamivel csekélyebb a gyermekhalandóság, mint az egész ország népességénél :

A város neve	Ezer halálozás közt volt gyermekhalálozás (0—5 évig)							átlag 1881—87
	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	
Maros-Vásárhely . .	375	478	330	342	303	433	418	386
Pécs	345	400	386	388	420	388	390	388
Selmecz- és Bélabánya	337	438	377	466	417	419	432	414
Pozsony	422	450	409	428	420	398	435	423
Győr	395	481	441	389	479	410	417	431
Nagy-Várad	432	462	431	436	459	440	452	445
Budapest	455	465	412	447	435	458	435	446
Pancseva	413	498	452	400	399	471	490	448
Sopron	424	464	424	427	400	415	482	450
Temesvár	452	426	471	460	469	425	461	452
Komárom	415	501	496	430	447	476	402	456
Kolozsvár	471	502	442	441	446	409	464	460
Szatmár-Németi . .	411	418	437	475	485	513	514	461

A város neve	Ezer halálozás közt volt gyermekhalálozás (0—5 évig)							
	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	átlag 1881—87
Kassa	490	458	474	439	489	545	414	468
H.-Mező-Vásárhely .	432	553	460	503	414	448	457	471
Arad	502	485	462	448	445	495	479	473
Baja	462	525	504	484	442	431	516	482
Székes-Fejérvár . .	537	512	469	474	487	492	463	492
Versecz	478	570	435	530	477	448	499	496
Zombor	441	543	516	495	526	475	507	503
Ujvidék	463	557	528	501	460	541	527	512
Szeged	471	535	527	558	489	538	558	525
Debreczen	508	535	552	560	543	524	509	533
Kecskemét	494	537	552	517	551	580	496	533
Szabadka	532	637	522	596	550	627	601	587
Összesen . .	457	497	455	472	460	479	542	481

A fentebbi táblázatból azt látjuk, hogy míg a 25 törvényhatósági város átlaga, kivéve az 1887. évet, jóval kedvezőbb az országos átlagnál, addig egyes városok rendkívül kedvezőtlen képet mutatnak a gyermekhalálozás tekintetében. Nagyban és egészben a gyermekhalálozás itt is egy nyomon halad a születésekkel; a hol sok gyermek születik, sok is hal el, így látjuk Szabadkát, Kecskemétet, Szegedet magas gyermekhalálozási arányszámmal, a mint fentebb ugyanezen városok igen magas születési arányszámmal tűntek ki. De kivételek is fordultak elő, így Debreczenben a mérsékelt születések daczára rendkívül nagy a gyermekhalálozás.

A meghaltak életkora. — Halálozási statisztikánk reformja még mindig nem történt meg s a meghaltak életkorára nézve ezuttal is azon hézagoss és későn megjelenő adatokhoz kell fordulnunk, melyek a belügyminiszterium közegészségügyi jelentésében közzétételnek. Ez adatok szerint, melyek az összes halálozásnak csak 93.56 %-át foglalják magukban, a szorosabb értelemben vett Magyarországon a halálozás az egyes korcsoportok közt következőleg oszlott meg:

Korcsoportok	F é r f i a k					N ö k				
	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban
az összes halálozások ‰-ában										
0— 1 hónapos	12·58	13·54	14·23	13·94	13·94	11·15	11·97	12·36	12·07	11·90
1— 2 »	3·83	4·12	4·35	4·35	4·51	3·76	4·00	4·06	4·12	4·18
2— 3 »	2·91	3·06	3·16	3·17	3·23	2·80	2·96	3·08	3·08	3·03
3— 6 »	4·68	4·67	4·80	4·91	5·13	4·35	4·25	4·44	4·52	4·66
6—12 »	7·55	6·95	7·54	7·01	7·53	7·04	6·48	7·03	6·80	7·01
1 éven aluli összesen .	31·55	32·34	34·08	33·38	34·34	29·10	29·66	30·97	30·59	30·78
1— 5 éves	20·85	17·65	16·58	17·66	17·88	21·16	17·78	17·06	18·30	18·39
5— 7 »	4·65	4·01	3·39	3·29	3·49	4·77	4·06	3·46	3·35	3·49
7—10 »	3·48	3·15	2·81	2·68	2·74	3·56	3·27	2·98	2·83	2·94
10—15 »	2·56	2·40	2·17	2·19	2·28	2·71	2·67	2·44	2·54	2·67
15—20 »	2·09	2·24	2·07	2·11	2·13	2·58	2·77	2·63	2·73	1·85
20—25 »	2·42	2·58	2·54	2·52	2·56	2·63	2·89	2·85	2·92	2·93
25—30 »	2·45	2·63	2·51	2·58	2·70	2·74	2·99	2·94	3·01	3·18
30—35 »	2·43	3·27	2·62	2·57	2·47	2·63	3·53	2·84	2·80	2·77
35—40 »	2·72	2·84	2·98	2·81	2·74	2·86	2·95	3·05	2·90	2·82
40—45 »	3·00	3·25	3·29	3·29	3·09	2·76	3·00	3·02	3·04	2·90
45—50 »	3·35	3·75	3·86	3·80	3·67	3·24	3·48	3·67	3·40	3·30
50—60 »	6·75	7·11	7·32	7·32	6·82	6·62	7·25	7·37	7·10	6·76
60 éven felül	11·63	12·70	13·72	13·72	13·13	12·58	13·64	14·76	14·42	14·19
100 » »	0·07	0·08	0·06	0·08	0·06	0·06	0·06	0·06	0·07	0·03

A halálozásokról korcsoportok szerint, a mennyire a nem egyöntetű anyag engedte, egy nemzetközi összehasonlító kimutatást is állítottunk össze. A táblázatra nézve azonban megjegyezzük, hogy abból csak az tűnik ki, hogy az egyes országok összes halálozásában az egyes korcsoportok halottai mily arányban szerepeltek, azt azonban, hogy az egyes országok közül az egyes korcsoportoknál melyikben kedvezőbb s melyikben kedvezőtlenebb a halálozás, ki nem olvashatjuk belőle, ez csak azon esetben volna lehetséges, ha tudnók, hogy az egyes korcsoportok népessége minden egyes országban mennyire rúg s az illető korcsoportokon belül 100 vagy 1000 lélekre hány halálozás esik. Azonban az alábbi táblázat sincs tanulság hijjával, kitűnik belőle, hogy az egyes országokban a halál melyik korból szedi legsűrűbben áldozatait, hogy a gyermekek közt a halálnak a legzsengőbb korban melyik országokban van legnagyobb aratása, stb.

Korcsoportok

H a l á l o z á s

Magyar- országon	Ausztáriában	Porosz- országban	Bajor- országban	Svájczban	Olasz- országban	Francia- országban	Angliában (Walesse)	Irországon	Svéd- országban
---------------------	--------------	----------------------	---------------------	-----------	---------------------	-----------------------	------------------------	------------	--------------------

az összes halálozesetek 0/0-ában

Átlag 1881—85-ben.

a) Férfiak.

0—1 hónapos . .	13'48	14'34	10'30	—	—	12'40	7'70	—	—	—
1—2 »	4'10	3'63	3'79	—	—	3'92	7'64	—	—	—
2—3 »	3'00	3'00	3'11	—	—			—	—	—
3—6 »	4'68	5'52	6'75	—	—	3'88	—	—	—	—
6—12 »	7'18	7'78	8'21	—	—	8'64	4'48	—	—	—
1 éven aluli össz.	32'44	34'27	32'16	40'46	25'14	28'84	19'82	25'94	13'98	21'41
1—5 éves . . .	18'30	15'93	15'82	10'96	8'28	20'73	9'50	14'67	9'15	13'77
5—7 »	3'85	2'22	2'44	1'68	1'48	2'46	2'61	3'51	3'46	2'89
7—10 »	3'02	1'99	2'00	1'28	1'36	1'84				
10—15 »	2'35	1'64	1'59	0'98	1'44	1'66	1'48	1'72	2'23	2'31
15—20 »	2'13	1'84	1'83	1'20	2'01	1'87	2'10	2'23	3'20	2'45
20—25 »	2'55	2'47	2'40	1'77	2'63	2'73	3'48	2'57	4'01	3'15
25—30 »	2'56	2'21	2'24	1'77	2'59	2'09	2'88	5'77	5'87	2'68
30—35 »	2'71	2'25	2'55	1'96	2'80	2'00	3'02			
35—40 »	2'85	2'48	2'72	2'12	3'23	2'03	3'16	7'00	5'93	2'45
40—45 »	3'24	2'94	3'07	2'47	3'83	2'42	3'62			
45—50 »	3'67	3'14	3'29	2'77	4'07	2'56	3'76	7'76 ¹⁾	7'56 ¹⁾	3'30
50—60 »	7'23	7'36	7'58	6'94	10'47	6'64	9'50	28'83 ²⁾	44'61 ²⁾	28'94
60—100 »	13'02	19'23	20'17	23'63	30'64	22'08	35'06			
100 éven felül . .	0'08	0'00	0'01	0'00	0'00	0'01	0'01	—	—	0'00
Ismeretlen korú .	—	0'03	0'13	0'01	0'03	0'04	—	—	—	0'11

b) Nők.

0—1 hónapos . .	11'81	11'13	8'58	—	—	10'46	6'37	—	—	—
1—2 »	3'91	3'34	3'44	—	—	3'50	6'55	—	—	—
2—3 »	2'89	2'68	2'78	—	—			—	—	—
3—6 »	4'33	4'81	6'01	—	—	3'39	—	—	—	—
6—12 »	6'81	7'54	7'84	—	—	8'01	4'24	—	—	—
1 éven aluli össz.	29'75	29'50	28'65	34'81	20'98	25'38	17'16	21'79	11'06	17'44
1—5 éves . . .	18'73	16'52	16'73	11'73	8'63	20'91	9'82	14'80	8'98	13'10
5—7 »	3'94	2'37	2'66	1'71	1'55	2'61	2'91	3'64	3'54	2'76
7—10 »	3'16	2'10	2'20	1'37	1'48	2'00				

¹⁾ 45—55 éves korcsoport.

²⁾ 55 éven felül.

Korcsoportok	H a l á l o z á s									
	Magyar- országon	Ausztriában	Porosz- országban	Bajor- országban	Svájcban	Olasz- országban	Francia- országban	Angliában (Walessel)	Írországon	Svéd- országban
	az összes halálesetek ‰-ában									
10—15 éves	2'62	2'00	1'92	1'22	1'69	1'98	1'82	1'90	2'66	2'45
15—20 »	2'67	2'24	1'88	1'40	2'51	2'32	2'59	2'49	3'82	2'51
20—25 »	2'82	2'54	2'27	1'74	2'98	2'74	3'11	2'97	3'78	2'66
25—30 »	2'94	2'54	2'55	2'07	2'91	2'67	3'07	6'39	6'61	2'61
30—35 »	2'92	2'62	2'77	2'34	3'02	2'67	3'14			2'58
35—40 »	2'98	2'77	2'74	2'56	3'41	2'55	3'14	6'82	6'62	2'67
40—45 »	2'96	2'90	2'72	2'53	3'53	2'52	3'20			2'76
45—50 »	3'40	2'94	2'59	2'48	3'47	2'30	3'42	7'14 ¹⁾	7'37 ¹⁾	2'92
50—60 »	7'15	7'49	6'76	6'75	9'62	6'10	8'57	32'06 ²⁾	45'56 ²⁾	7'77
60—100 »	13'89	21'44	23'50	27'28	34'21	23'24	38'04			35'20
100 éven felül . .	0'07	0'01	0'02	0'00	0'00	0'01	0'01			0'01
Ismeretlen korú .	—	0'02	0'04	0'01	0'01	0'02	—			0'02
c) Férfiak és nők együtt.										
0—1 hónapos . .	12'67	12'80	9'48	—	—	11'45	7'06	—	—	—
1—2 »	4'01	3'49	3'62	—	—	3'71	7'11	—	—	—
2—3 »	2'95	2'84	2'95	—	—			—	—	—
3—6 »	4'81	5'18	6'40	—	—	3'64	—	—	—	—
6—12 »	7'00	7'66	8'03	—	—	8'33	4'37	—	—	—
1 éven aluli össz.	31'14	31'97	30'48	37'73	23'12	27'13	18'54	23'92	12'29	19'45
1—5 éves . . .	18'51	16'22	16'26	11'33	8'45	20'82	9'65	14'74	9'28	13'44
5—7 »	3'91	2'29	2'55	1'70	1'51	2'53	2'75	3'57	3'50	2'82
7—10 »	3'09	2'04	2'10	1'33	1'42	1'92				2'54
10—15 »	2'48	1'81	1'75	1'10	1'56	1'82	1'64	1'81	2'44	2'38
15—20 »	2'39	2'04	1'85	1'30	2'25	2'09	2'34	2'36	3'51	2'48
20—25 »	2'68	2'50	2'34	1'75	2'80	2'74	3'30	2'77	3'90	2'91
25—30 .	2'74	2'37	2'39	1'91	2'75	2'38	2'97	6'07	6'24	2'65
30—35 »	2'81	2'43	2'65	2'14	2'91	2'32	3'08			2'49
35—40 »	2'91	2'62	2'73	2'33	3'32	2'29	3'15	6'92	6'30	2'56
40—45 »	3'10	2'92	2'90	2'50	3'68	2'47	3'42			2'82
45—50 »	3'54	3'04	2'95	2'63	3'78	2'43	3'60	7'46 ¹⁾	7'45 ¹⁾	3'11
50—60 »	7'19	7'42	7'19	6'85	10'05	6'37	9'05	30'38 ²⁾	45'09 ²⁾	8'25
60—100 »	13'44	20'30	21'76	25'39	32'38	22'65	36'50			32'04
400 éven felül . .	0'07	0'01	0'01	0'00	0'00	0'01	0'01			0'00
Ismeretlen korú .	—	0'02	0'09	0'01	0'02	0'03	—			0'06

¹⁾ 45—55 éves korcsoport.

²⁾ 55 éven felül.

Korcsoportok	H a l á l o z á s									
	Magyar- országban	Ausztriában	Porosz- országban	Bajor- országban	Svájcban	Olasz- országban	Francia- országban	Angliában (Walessel)	Irorságban	Svéd- országban
	az összes halálesetek ‰-ában									
Az 1886-ik évben.										
a) Férfiak.										
0—1 hónapos . .	13·94	14·44	10·36	—	10·86	11·11	—	—	—	—
1—2 »	4·51	3·64	4·02	—	13·17	3·86	—	—	—	—
2—3 »	3·23	3·10	3·39	—		—	—	—	—	—
3—6 »	5·13	5·63	7·30	—		3·88	—	—	—	—
6—12 »	7·53	7·94	9·17	—	—	8·67	—	—	—	—
1 éven aluli össz.	34·34	34·75	34·24	40·90	24·03	27·52	—	27·22	13·78	22·23
1—5 éves . . .	17·88	15·56	16·02	10·28	11·11	21·74	—	14·03	8·33	12·89
5—7 »	3·49	1·91	2·22	1·31		2·37	—	—	—	2·46
7—10 »	2·74	1·83	1·90	1·19		1·81	—	2·84	2·90	2·37
10—15 »	2·28	1·61	1·55	0·97	5·39	1·70	—	1·54	2·16	2·15
15—20 »	2·13	1·89	1·74	1·30		1·81	—	2·13	3·48	2·35
20—25 »	2·56	2·54	2·20	1·86		2·69	—	2·44	4·21	3·28
25—30 »	2·70	2·34	2·18	1·76	6·18	2·13	—	5·38	6·20	2·82
30—35 »	2·47	2·14	2·31	1·80		2·00	—			2·36
35—40 »	2·74	2·49	2·71	2·38		2·01	—			2·44
40—45 »	3·09	2·90	2·96	2·64	8·30	2·41	—	6·63	5·70	2·69
45—50 »	3·57	3·17	3·19	2·96		2·47	—	7·76 ¹⁾	7·63 ¹⁾	3·09
50—60 »	6·82	7·26	7·09	7·05		6·28	—	30·03 ²⁾	45·61 ²⁾	8·19
60—100 »	13·13	19·57	19·59	23·69	32·61	23·00	—			30·58
100 éven felül . .	0·06	0·01	0·01	0·00	—	0·00	—			—
Ismeretlen korú .	—	0·03	0·09	0·01	—	0·06	—	—	—	0·10
b) Nők.										
0—1 hónapos . .	11·90	11·03	8·85	—	8·19	9·29	—	—	—	—
1—2 »	4·18	3·36	3·55	—	11·90	3·40	—	—	—	—
2—3 »	3·03	2·75	2·98	—		—	—	—	—	—
3—6 »	4·66	4·89	6·59	—		3·34	—	—	—	—
6—12 »	7·01	7·51	8·81	—	—	7·92	—	—	—	—
1 éven aluli össz.	30·78	29·54	30·78	35·44	20·09	23·95	—	22·86	10·88	17·61
1—5 éves . . .	18·39	16·07	17·03	11·16	12·09	21·81	—	13·96	8·36	11·94
5—7 »	3·49	2·15	2·44	1·49		2·59	—	—	—	2·47
7—10 »	2·94	1·99	2·17	1·24		1·96	—	3·01	3·20	2·34
10—15 »	2·67	2·10	1·92	1·21	—	2·00	—	1·77	2·87	2·43

1) 45—55 éves korcsoport.

2) 55 éven felül.

Korcsoprtok	H a l á l o z á s									
	Magyar- országon	Ausztriában	Porosz- országban	Bajor- országban	Svájcban	Olasz- országban	Francia- országban	Angliában (Walessel)	Irországban	Svéd- országban
	az összes halálozések %-ában									
15—20 éves	2·85	2·38	1·71	1·60	2·42	2·23	—	2·34	4·07	2·28
20—25 »	2·93	2·70	2·10	1·85	6·19	2·78	—	2·65	3·90	2·67
25—30 »	3·18	2·82	2·45	2·25		2·75	—	5·85	6·72	2·78
30—35 »	2·77	2·61	2·51	2·41	6·37	2·66	—			2·77
35—40 »	2·82	2·78	2·61	2·64		2·52	—	6·49	6·43	2·72
40—45 »	2·90	2·90	2·50	2·54	6·97	2·61	—			2·84
45—50 »	3·30	2·89	2·45	2·45		2·23	—	7·03 ¹⁾	7·54 ¹⁾	2·76
50—60 .	6·76	7·20	6·21	6·73	9·84	5·86	—	34·04 ²⁾	46·03 ²⁾	7·37
60—100 »	14·19	21·84	23·08	26·98	36·03	23·98	—			36·99
100 éven felül . .	0·03	0·01	0·01	0·00	—	0·01	—	—	—	0·01
Ismeretlen korú .	—	0·02	0·03	0·01	—	0·06	—			0·02
c) Férfiak és nők együtt.										
0—1 hónapos . .	12·94	12·79	9·63	—	9·55	10·21	—	—	—	—
1—2 »	4·35	3·50	3·80	—	12·55	3·63	—	—	—	—
2—3 »	3·13	2·93	3·19	—		—	—	—	—	—
3—6 »	4·90	5·27	6·96	—	—	3·61	—	—	—	—
6—12 »	7·28	7·74	9·00	—	—	8·30	—	—	—	—
1 éven aluli össz.	32·60	32·23	32·58	38·25	22·10	25·75	—	25·10	12·33	19·93
1—5 éves . . .	18·13	15·81	16·50	10·71	11·59	21·77	—	14·00	8·34	12·42
5—7 »	3·49	2·03	2·33	1·40		2·48	—	2·92	3·05	2·47
7—10 »	2·83	1·91	2·03	1·21	—	1·88	—			2·35
10—15 »	2·47	1·85	1·73	1·09	5·79	1·85	—	1·65	2·52	2·28
15—20 »	2·48	2·12	1·72	1·44		2·02	—	2·23	3·78	2·31
20—25 »	2·74	2·61	2·16	1·86	6·27	2·73	—	2·55	4·06	2·98
25—30 »	2·91	2·57	2·31	2·00		2·44	—	5·61	6·45	2·80
30—35 »	2·62	2·37	2·40	2·09	7·64	2·33	—			2·57
35—40 »	2·78	2·63	2·66	2·51		2·26	—	6·54	6·06	2·58
40—45 »	3·00	2·90	2·74	2·54	7·64	2·51	—			2·77
45—50 »	3·44	3·03	2·84	2·71		2·35	—	7·41 ¹⁾	7·58 ¹⁾	2·92
50—60 »	6·79	7·23	6·67	6·89	10·15	6·07	—	31·99 ²⁾	45·83 ²⁾	7·78
60—100 »	13·67	20·68	21·26	25·29	34·29	23·49	—			33·77
100 éven felül . .	0·05	0·01	0·01	0·00	—	0·01	—	—	—	0·01
Ismeretlen korú .	—	0·02	0·06	0·01	—	0·06	—			0·06

¹⁾ 45—55 éves korcsoprt.

²⁾ 55 éven felül.

Láttuk fentebb, mily nagy nálunk a gyermekhalálozás, e kimutatásból azt is látjuk, hogy azt nem az első életév halálozása duzzasztja oly nagyra. Az egy éven alul elhaltakra nálunk kevesebb százalék esik az összes elhaltakból, mint Ausztriában s kivált Bajorországban, hol a flugyermekek a halálozásnak negyven százalékát képezik. Különösen a fineműek halálozása kedvezőbb nálunk az első koréven alul, a leánygyermek halálozása ellenben erősebb, mint Ausztriában, de jóval gyengébb mint Bajorországban. Az 1—5 éves korban azonban nálunk már sokkal erősebb a halálozás, mint Olaszország kivételével bármelyik más államban, mi arra enged következtetni, hogy az életerősnek született gyermekeket a kellő ápolás hiánya s a különféle gyermekjárványok pusztítják el oly nagy mértékben. A halálozásból általában nagyobb százalék jut nálunk az 5 éven felüli korcsoportokra is, jeléül, hogy hazánkban a fejlődő és java-korban levők nagyobb számmal halnak el; sokkal kisebb százalék esik ellenben a 60 éven felüliekre, mert a magas kort népességünknek csak kis része éri el. Hogy a 100 éven felüliek nálunk nagyobb arányban szerepelnek, mitsem bizonyít, oly magas korban gyakran történik tévedés s a nagyon öreg emberre könnyen rámondják, hogy száz esztendősnél is több.

III. Népszaporodás.

Magyarország népszaporodása. — A népesség szaporodását csak a népszámlálások alkalmával lehet egész pontosan megállapítani; még azon országokban, hol a népesség belső szaporodásán kívül a ki- és bevándorlás által előidézett mozgalmat is számba veszik, sem vehetjük az ily módon kiszámított népességet egészen autentikusnak, tudván, hogy a ki- és bevándorlás adatai még a legszigorúbb eljárás mellett sem szoktak hézagtalanok lenni. Annál kevésbé tekinthetjük az évről-évre kiszámított népességet teljesen hitelesnek hazánkban, hol tisztán csak a születések és halálozások különbözetére vagyunk utalva. Alig szenved kétséget, hogy nálunk a kivándorlás tetemesen meghaladja a bevándorlást s a legközelebbi népszámlálás jelentékenyen redukálni fogja azon népszámot, melyet népmozgalmi adataink alapján kiszámítunk. Mindazáltal a belső szá-

porodás, ha külföldre folyik is egy része, igen fontos, talán legfontosabb része a népmozgalmi statisztikának.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy tévedne, ki tisztán csak a népszaporodásból akarna következtetést vonni valamely ország népesedési viszonyainak kedvező vagy kedvezőtlen voltára. Helyes ítéletet csak úgy hozhatunk, ha ismerjük a születési és halálozási arányszám magasságát is; mert habár egyaránt 1% szaporodást ad is akár 48 születés és 38 halálozás, akár 38 születés és 28 halálozás esik is 1000 lélekre, de mily pazarlása a nemzeti tőkének az előbbi esetben!

Magyarország s egyes részei népszaporodása a legutóbbi népszámlálás óta következő volt:

É v	Magyarország		Fiume		Horvát-Szlavonország		Magyar birodalom	
	a népesség belső szaporodása							
	összesen	százalékokban	összesen	százalékokban	összesen	százalékokban	összesen	százalékokban
1881 . .	111.535	0·80	127	0·61	23.424	1·22	135.086	0·85
1882 . .	111.486	0·80	176	0·83	24.495	1·26	136.157	0·85
1883 . .	179.168	1·27	179	0 84	24.596	1·25	203.943	1·27
1884 . .	210.465	1·47	273	1·27	27.660	1·39	238.398	1·46
1885 . .	180.873	1·24	265	1·22	33.322	1·65	214.460	1·28
1886 . .	193.778	1·32	28	0·13	39.914	1·94	233.720	1·39
1887 . .	143.361	0·96	335	1·52	32.251	1·54	175.947	1·04
Összesen	1,130.666	1·12	1.383	0·92	205.662	1·46	1,337.711	1·17
Átlag .	161.524	1·12	197	0·92	29.380	1·46	191.101	1·17

Az abszolút számok itt ép oly érdekesek, mint a relatív számok. A magyar állam népessége e szerint évenként közel kétszáz-ezerrel szaporodik, de volt év, mikor a szorosabb értelemben vett Magyarország szaporodása is meghaladta a 200 ezeret. Az 1887. év nem volt kedvező, kivált az anyaországra nézve, ennél gyengébb népnövekedést csak az 1881. és 82. év hozott.

Az európai államok népszaporodása. — Az utóbbi négy év alatt Európa államai a belső szaporodás folytán következő népnövekedést értek el:

Sorszám	Az ország neve	N é p s z a p o r o d á s									
		1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1887-1888- -83-ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	
		szám szerint					ezer lakóra				
1	Szerbia	42.889	38.314	24.566 ¹⁾	43.430	16 ⁹	22 ⁸	20 ⁰	12 ⁶⁴	21 ⁹	
2	Finnország	32.943	26.868	29.062	38.849	12 ⁶	15 ⁹	12 ³	13 ¹	17 ²	
3	Norvégia	28.295	28.941	29.150	—	13 ⁶	14 ⁷	14 ⁹	14 ⁸	—	
4	Németalföld	54.067	57.724	55.612	62.064	11 ³	12 ⁷	13 ⁴	12 ⁸	14 ⁶	
5	Dánia	30.743	30.464	29.986	28.772	11 ⁶	14 ⁹	14 ⁷	13 ²	13 ⁰	
6	Európai Oroszország	1,329.861	1,094.583	—	—	13 ⁷	16 ⁷	13 ⁶	—	—	
7	Svédország	57.668	54.527	61.837	—	11 ³	12 ⁵	11 ⁶	13 ²	—	
8	Orosz-Lengyelország	148.470	101.385	—	—	15 ⁹	19 ¹	12 ⁸	—	—	
9	Németország	522.083	530.185	512.395	605.155	12 ⁴	11 ²	11 ³	10 ⁹	12 ⁸	
	Ebből: Poroszország	332.867	347.626	331.671	398.848	12 ³	11 ⁹	12 ³	11 ⁶	13 ⁸	
	Bajorország	50.438	46.480	45.748	48.591	8 ⁹	9 ⁴	8 ⁶	8 ⁴	8 ⁹	
	Szászország	37.999	42.084	40.352	49.037	13 ⁴	12 ⁴	13 ³	12 ⁶	15 ¹	
	Württemberg	20.330	18.734	21.349	24.440	11 ¹	10 ³	9 ⁴	10 ⁷	12 ¹	
	Baden	16.683	14.138	15.003	17.465	10 ³	10 ⁵	8 ⁹	9 ⁴	10 ⁸	
	Elzász-Lotharing.	12.214	9.136	10.644	12.985	8 ⁰	7 ⁸	5 ⁹	6 ⁸	8 ²	
10	Nagy-Británia és Írorsz.	461.632	448.252	447.424	429.263	—	12 ⁸	12 ⁴	12 ²	11 ⁶	
	És pedig: Anglia és Wales	375.922	371.520	366.484	355.573	13 ⁷	13 ⁸	13 ⁵	13 ¹	12 ⁶	
	Skócia	53.989	51.493	51.305	49.875	13 ³	14 ⁰	13 ²	13 ⁸	12 ⁵	
	Írország	31.721	25.239	26.635	23.815	8 ⁶	6 ⁴	5 ¹	5 ⁴	4 ⁹	
11	Görögország	22.096	17.617	—	—	7 ⁶	10 ⁹	8 ⁷	—	—	
12	Olaszország	350.380	338.753	242.357	317.923	7 ⁷	12 ⁰	11 ⁴	8 ²	10 ⁶	
13	Luxemburg	2.287	1.963	2.434	2.371	—	10 ⁹	9 ³	11 ³	10 ⁵	
14	Magyarbirodalom	238.398	214.460	233.720	175.947	—	14 ⁶	12 ⁹	14 ⁰	10 ³	
	És pedig: Magyarország	210.738	181.138	193.806	143.696	4 ⁸	14 ⁶	12 ⁴	13 ²	9 ⁶	
	Horv.-Szlav. orsz.	27.660	33.322	39.914	32.251	6 ⁶	13 ⁸	16 ⁵	19 ⁴	15 ⁴	
15	Belgium	55.645	57.268	50.187	60.884	9 ¹	9 ⁷	9 ⁹	8 ⁶	10 ²	
16	Románia	77.605	89.767	78.081	53.804	3 ²	15 ¹	17 ²	14 ⁷	10 ⁰	
17	Ausztria	211.798	171.170	197.605	217.176	7 ⁴	9 ³	7 ⁵	8 ⁶	9 ³	
	Ebből: Galícia	73.556	51.030	74.256	77.315	—	11 ⁹	8 ²	11 ⁸	12 ¹	
	Csehország	50.522	47.911	43.667	51.846	—	8 ⁹	8 ⁴	7 ⁶	9 ⁰	
	Alsó-Ausztria	17.928	12.032	14.586	18.288	—	7 ³	4 ⁸	5 ⁸	7 ¹	
	Morvaország	20.065	16.735	19.331	20.615	—	9 ²	7 ⁶	8 ⁷	9 ³	
18	Svájc	23.270	18.801	20.702	12.355	7 ⁰	8 ⁰	6 ⁴	7 ¹	7 ⁶	
19	Spanyolország	103.368	(—)30.928	126.731	—	4 ⁸	6 ¹	(—)1 ⁸	7 ²	—	
20	Franciaország	78.974	87.661	52.616	56.536	1 ⁶	2 ⁰	2 ²	1 ⁴	1 ⁵	

Az európai államok népszaporodása általában igen kedvező, a felsorolt 20 állam közül tizben az évi szaporodás többnyire az 1 százalékot is (ezerre tizet) meghaladja. Legkedvezőtlenebb a népnövekedés Franciaországban, még Írországnál is sokkal kedvezőtlenebb

¹⁾ Háborús év.

s a mi különös figyelmet érdemel, a viszonyok nemhogy javulnának, sőt inkább határozottan rosszabbra fordulnak. Ha néha-néha pillanatnyi javulás mutatkozik is, mint például 1885-ben 1884-gyel, vagy 1887-ben 1886-tal szemben, a következő év rendszeren annál nagyobb visszaesést mutat, így 1888-ban már Franciaország összes népszaporodása csak 44.772-öt tett, vagyis ezer lélekre csak 1.17 szaporodás esett. A pillanatnyi javulást a különösen kedvező halálozás szokta előidézni, míg ellenben a hanyatlás a születések folyton fogva tartó csökkenésének szomorú következménye. Vannak megyék, a hol a népesség évről-évre fogy; 1887-ben a 87 departement közül 37-ben a halálozás meghaladta a születéseket, 1888-ban pedig már csak 44 megyében volt szaporodás, 43-ban ellenkezőleg a népesség megfogyott. Franciaország 1888. évi népnövekedésének közel fele Nord és Pas-de-Calais megyékre esett, negyedrésze pedig Bretagne, a csekély szaporodásban is tetemes részük volt a Franciaországban letelepült idegeneknek, szóval a tulajdonképeni francia nép jóformán semmi szaporodást sem mutat. A francia nép soha sem volt nagyon szapor, a század folyamán az évi legnagyobb szaporodás 1816-ban volt, és csak 0.84%-ot tett, 1870-től kezdve azonban egyszer sem érte el a 0.5%-ot, az utóbbi évek csekély szaporodása pedig, mely lassankint, úgy látszik, teljesen elenyészik, valóban megdöbbentő.

Franciaország riválisa, Németország, erőteljes szaporodást mutat, bár Szerbia, Oroszország, Norvégia, Finnország, stb. népességének rendkívül gyors szaporodását nem éri utol, de egyenletesen évről-évre egyformán alakuló arányszámaival egészséges népességi viszonyokról tanuskodik. Ha a Németbirodalom egyes alkatrészeit külön tekintjük, legnagyobb szaporodási arányt Posen tartomány mutat, hol az utóbbi tíz év átlagában a népesség évenként 1.61%-kal növekedett s volt év, midőn 1.88, sőt 1.90%-kal. Azután következett a rajnai porosz tartomány 1.47, az oppelni kormánykerület 1.38 s Szászország és a thüringi államok 1.30%-kal. Az egy százalékon — szintén az 1878—87. évi átlag szerint — alul maradt: a rajnai Pfalz és Elzász-Lotharingia 0.94, Bajorországnak a Rajnán inneni része 0.85, végre a boroszlói és liegnietzi kormánykerület 0.78%-os évi átlagos szaporodással.

Az osztrák tartományok között Dalmáciában legnagyobb a természetes népszaporodás, az 1881—85. évek átlagában 1.50, az

Sorszám	Országgrész és megye	Népszaporodás							
		1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881— 1887
		százalékokban							
b) Duna jobb partja :									
1	Baranya	0'81	0'95	0'85	0'98	0'78	1'07	0'46	0'84
2	Fejér	0'71	1'18	1'48	1'72	1'17	1'34	0'72	1'19
3	Győr	0'67	0'77	0'43	1'34	1'10	0'94	0'45	0'81
4	Komárom	0'48	0'80	1'14	1'74	1'10	0'75	0'26	0'90
5	Moson	0'36	0'80	1'10	1'52	0'79	0'71	0'61	0'84
6	Somogy	0'73	1'23	1'16	1'46	1'22	1'56	1'09	1'21
7	Sopron	0'46	1'07	1'35	1'29	1'14	0'92	1'03	1'04
8	Tolna	1'09	1'09	1'12	1'29	1'25	1'36	0'37	1'08
9	Vas	1'06	1'37	1'51	1'41	1'54	1'43	1'31	1'38
10	Veszprém	0'75	0'60	1'20	1'14	0'85	1'27	0'77	0'94
11	Zala	0'99	1'04	1'63	1'71	1'50	1'58	1'63	1'44
Összesen . .		0'80	1'05	1'25	1'59	1'19	1'25	0'91	1'15
c) Duna-Tisza köze .									
1	Bács-Bodrog	2'28	1'31	1'55	2'02	2'08	1'75	1'10	1'73
2	Csongrád	1'41	1'11	1'72	1'62	1'60	1'21	1'11	1'40
3	Heves	1'06	1'24	1'54	1'62	1'00	1'51	1'66	1'38
4	Jász-N.-K.-Szolnok	1'12	1'17	1'58	1'55	1'31	1'47	1'09	1'33
5	Pest-Pilis-Solt-Kk.	0'92	1'04	1'21	1'34	1'45	0'82	0'87	1'09
Összesen . .		1'38	1'15	1'43	1'66	1'58	1'25	1'05	1'36
d) Tisza jobb partja :									
1	Abauj-Torna	0'30	1'25	1'05	1'07	1'10	1'04	1'06	0'98
2	Bereg	0'51	1'42	1'50	1'72	1'13	1'61	1'93	1'42
3	Borsod	0'21	1'31	1'45	1'36	0'26	1'14	1'31	1'01
4	Gömör	0'00	1'13	0'74	1'12	0'79	0'80	0'50	0'73
5	Sáros	0'75	1'76	1'72	1'12	1'21	1'37	1'15	1'30
6	Szepes	0'70	1'21	1'78	0'54	0'24	0'86	0'59	0'85
7	Ung	0'71	1'19	1'31	1'68	1'19	2'23	1'33	1'38
8	Zemplén	—0'11	0'88	1'15	1'52	1'46	1'71	1'27	1'13
Összesen . .		0'33	1'24	1'15	1'16	0'94	1'34	1'13	1'04
e) Tisza bal partja :									
1	Békés	1'24	0'97	2'17	1'96	1'65	1'54	0'57	1'44
2	Bihar	0'77	0'64	1'63	2'12	0'97	1'69	1'17	1'28
3	Hajdu	0'90	1'07	1'15	1'41	1'04	1'00	0'93	1'07
4	Máramaros	0'21	1'16	1'54	1'83	1'79	1'60	1'85	1'43
5	Szabolcs	—1'58	0'27	1'35	1'67	1'55	2'05	0'97	0'90

Sorszám	Országgrész és megye	Népszaporodás						
		1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben
		százalékokban						
		átlag 1881— 1887						
6	Szatmár	—0'07	0'45	1'38	1'72	1'11	1'67	1'35
7	Szilágy	0'45	0'05	1'63	1'80	1'38	2'03	1'23
8	Ugocsa	0'26	0'71	0'97	2'18	1'02	1'66	1'92
	Összesen . .	0'31	0'66	0'54	1'85	1'30	1'66	1'19
	f) Tisza-Maros szöge:							
1	Arad	0'67	—0'40	1'46	1'75	1'27	2'10	0'85
2	Csanád	2'10	0'67	2'66	2'39	1'96	2'43	1'62
3	Krassó-Szőrény .	0'61	0'31	0'67	1'13	0'98	0'95	0'85
4	Temes	0'76	0'07	1'00	1'33	1'29	1'15	1'09
5	Torontál	2'01	0'74	1'76	1'90	1'79	1'45	1'24
	Összesen . .	1'18	0'29	1'35	1'61	1'42	1'45	1'08
	g) Erdély:							
1	Alsó-Fehér	1'16	0'06	1'32	0'93	1'08	1'24	1'02
2	Besztercze-Naszód	0'61	0'48	1'04	1'25	1'28	0'91	0'77
3	Brassó	0'99	1'18	1'25	1'40	1'16	0'96	0'77
4	Csik	1'35	—0'01	—0'36	1'08	0'97	1'21	0'43
5	Fogaras	0'00	0'76	1'33	1'17	1'40	1'26	0'86
6	Háromszék	0'45	0'48	1'19	1'24	1'12	1'28	0'39
7	Hunyad	0'53	—0'69	0'99	1'21	0'92	0'38	0'44
8	Kis-Küküllő	1'44	—0'63	1'55	1'46	1'57	1'61	1'00
9	Kelozs	1'02	—0'08	1'71	1'92	1'72	1'66	1'36
10	Maros-Torda	1'13	0'32	1'49	1'60	1'73	1'39	1'04
11	Nagy-Küküllő	0'79	0'36	1'22	1'08	1'23	1'13	0'31
12	Szeben	1'05	0'34	1'29	1'14	1'20	1'28	0'44
13	Szolnok-Doboka . .	0'71	0'83	1'41	1'74	1'66	1'62	1'36
14	Torda-Aranyos . . .	1'11	0'31	1'48	1'65	1'07	1'47	1'19
15	Udvarhely	0'81	0'43	1'25	1'07	1'24	0'97	0'13
	Összesen . .	0'88	0'21	1'24	1'36	1'29	1'22	0'80
	Magyarország . . .	0'81	0'81	1'28	1'49	1'26	1'33	0'97
	Fiume város és terül.	0'61	0'83	0'84	1'27	1'22	0'13	1'52
	Horvát-Szlavon- ország	1'24	1'28	1'26	1'41	1'67	1'97	1'48
	Magyarbirodalom	0'86	0'86	1'28	1'48	1'31	1'41	1'05

Az 1887. évben, a mint már említettük, a magyar anyaországban a népszaporodás nem volt kedvező, a hét országgrész közül csak négyben haladta meg az egy százalékot, háromban, névszerint

a Duna két partján és Erdélyben alatta maradt; a 63 megye közül pedig 32-ben kisebb, 31-ben nagyobb volt egy százaléknál. Legnagyobb szaporodást mutatott az erős magyar elemmel kevert ruthén többségű Bereg megye (1.33⁰/o-ot), a ruthén többségű Máramaros (1.35⁰/o-ot), továbbá a magyar többségű Heves (1.66⁰/o), Zala (1.63), Csanád (1.62⁰/o), legkisebb volt ellenben a szaporodás a tót Liptó (0.11), a magyar Udvarhely (0.13) és a német relativ többségű Nagy-Küküllő megyében (0.31⁰/o).

Ismertetni akartuk röviden az 1887. év eredményét, mert a figyelem főleg a legújabb adatok felé szokott fordulni; mi azonban sokkal nagyobb súlyt fektetünk az 1881—87. évek átlagos eredményére, melyben a kedvező és kedvezőtlen évek egyaránt érvényesítették hatásukat s a népszaporodásnak mintegy rendes folyamatát látjuk. E hét év átlagában a 7 országrész közül csak az egyetlen Duna balpartján volt gyengébb a szaporodás egy százaléknál, de itt is nagyon megközelítette, ellenben Erdélyben is csak alig, hogy elérte, de túl nem haladta. Határozottan legkedvezőbb volt a szaporodás a Duna-Tisza közén, azután a Tisza-Maros szögében, mely után a Duna jobb partja következett. A Duna-Tisza közének belső népszaporodását korántsem a főváros duzzasztja oly nagyra, ellenkezőleg a főváros beszámítása csak rontja az arányt, Pest megye ugyanis Budapesttel és Kecskeméttel együtt a 7 év alatt csak 1.09⁰/o évi szaporodást mutat, holott a szabad kir. városok nélkül maga a megyei népesség évenként átlagosan 1.38⁰/o-kal szaporodott. Az ország 63 megyéje közül az 1881—87. évek átlagában 38-ban haladta meg az évi átlagos szaporodás az egy százalékot. Legnagyobb volt Csanádban (1.98), Bácsban (1.73) és Torontálban (1.56), legkisebb ellenben Hunyadban (0.54), Liptóban (0.59) és Csikben (0.67). Ha nemzetiségi tekintetből vesszük szemügyre a megyék szaporodását, azt látjuk, hogy a 27 megye közül, hol a magyarság abszolút többséget képez, 17-ben nagyobb s 10-ben kisebb volt a 7 évi átlagos szaporodás az egy százaléknál, ellenben a 9 tót abszolút többségű megye közül 4-ben több, 5-ben kevesebb; a 12 oláh abszolút többségű megye közül pedig 5-ben több, 7-ben pedig kevesebb; az egy abszolút és egy relativ német többségű megyében kevesebb. E körülmény arra enged következtetni, hogy a magyar nemzetiség szaporodása a többi nemzetiségekkel szemben is kedvező volt. Valószínű azonban, hogy valamennyi nemzetiség között a ruthének szaporodtak legerőtel-

jesebben, mert azon megyék mindegyikénél, hol a ruthén elem képezi a relativ többséget (abszolút többséget egyben sem képez), rendkívül kedvező volt a népnövekedés.

A városok belső szaporodása. — Törvényhatósági joggal bíró városaink saját belső szaporodása 1881 óta következő volt:

Sorszám	A város neve	Népszaporodás százalékokban							Átlag 1881—87
		1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	
1	Hódmező-Vásárhely	1'83	0'42	1'46	1'22	1'75	1'24	0'75	1'23
2	Szabadka	1'73	0'18	1'79	1'44	2'05	0'42	0'85	1'20
3	Kecskemét	1'30	1'36	0'80	1'55	1'32	0'83	1'21	1'18
4	Szeged	1'03	0'79	1'41	1'78	1'08	0'68	1'23	1'14
5	Ujvidék	1'10	0'61	0'47	1'42	0'69	1'10	0'86	0'89
6	Zombor	1'30	0'49	0'75	1'30	0'54	0'88	0'01	0'75
7	Budapest	0'48	0'72	0'93	0'91	1'14	0'00	0'66	0'70
8	Székes-Fejérvár . .	0'33	0'82	0'72	1'22	0'51	0'86	0'32	0'68
9	Baja	1'04	0'75	0'24	0'64	1'14	0'70	—0'00	0'63
10	Sopron	0'30	0'25	0'80	0'82	0'65	0'42	0'62	0'55
11	Debreczen	0'50	0'76	0'34	1'00	0'35	0'09	0'68	0'53
12	Arad	0'32	—0'08	0'65	0'83	0'12	0'84	0'81	0'51
13	Pancsova	0'21	0'66	0'39	0'76	0'64	0'32	0'25	0'46
14	Kolozsvár	0'07	—1'10	0'68	1'09	0'62	1'19	0'48	0'43
15	Szatmár-Németi . .	—0'29	—0'22	0'65	0'92	0'42	0'87	0'07	0'34
16	Kassa	—0'07	0'48	0'03	0'03	0'55	0'04	0'50	0'21
17	Selmecz- és Béláb. .	0'44	—0'10	—0'06	—0'16	0'63	0'63	0'06	0'20
18	Maros-Vásárhely . .	0'26	—0'84	0'37	0'73	0'23	0'79	—0'00	0'19
19	Pécs	0'00	0'39	—0'07	0'23	0'29	0'42	—0'00	0'17
20	Nagyvárad	—0'28	0'19	0'27	0'40	—0'33	0'39	—0'00	0'06
21	Versecz	0'92	—0'06	1'16	1'21	1'13	—0'03	0'30	0'03
22	Komárom	0'00	—0'72	0'42	0'98	—0'20	—0'77	0'44	0'02
23	Győr	0'28	0'13	—0'83	0'46	0'02	—0'48	0'06	—0'05
24	Temesvár	—0'08	—0'57	—0'16	0'17	—0'47	—0'14	—0'00	—0'18
25	Pozsony	—0'86	—0'53	—0'67	—0'37	—0'30	—0'21	—0'00	—0'45
Összesen . .		0'56	0'41	0'68	0'87	0'85	0'35	0'09	0'63

E kimutatás élesen megvilágítja azon sajnos körülményt, hogy városaink szaporodása sokkal gyengébb, mint a vidéki népessége. Igaz, hogy számos, meg nem másítható okok működnek közre ennek előidézésében, így a csekélyebb születés, a városokba gyógykezelés végett szállított betegek nagy száma (például Pozsonynál az ottani országos kórház szökteti részben oly magasra a halálozások számát

s okozza látszólag a folytonos népfogyást) de viszont a városok magasabb értelmiségének és vagyonosságának a tökéletesebb egészségügyi intézkedésekkel kellene a nagy halálozást megakadályozni, mert az csakugyan szomorú, sőt szégyenletes állapot, hogy vannak városaink, melyekben a halálozás csaknem évről-évre fölülmulja a születések számát. Igazán kedvező szaporodási arányt alig néhány város mutat, mint Hódmező-Vásárhely, Kecskemét, Szeged, Szabadka, de ezeknél is látunk gyenge szaporodású éveket.

A hitfelekezetek szaporodása. — Nagyon fontos az egyes hitfelekezetek szaporodási aránya. Bár ember és ember között hite és vallásos meggyőződése különbséget nem tesz, de minthogy számos kulturális és főleg a nemzetiségi kérdés nálunk szoros összefüggésben van a hitfelekezetek különbségével, társadalmi és állami szempontból egyaránt fontos, hogy mennyiben áll fenn változatlanul az egyes felekezetek egymáshoz való számaránya, vagy esetleg mennyiben módosul a belső szaporodás különböző gyorsaságánál fogva.

Hitfelekezeteink szaporodását a szorosabb értelemben vett Magyarországon következő összeállítás mutatja:

Hitfeleke- zetek	Lélekszám 1880. végén		Szaporodás				Lélekszám 1887. végén	
	számszerint	‰	1881—86-ban évenként átlagosan		1887-ben		számszerint	‰
			szám- szerint	‰	szám- szerint	‰		
Római kath. . .	6,482,595	47·22	85,114	1·31	71,053	1·02	7,064,331	47·54
Görög kath. . .	1,486,598	10·83	17,084	1·15	19,407	1·22	1,608,509	10·83
Örmény kath. . .	3,221	0·02	—	—	—	—	3,221	0·02
Görög keleti . .	1,937,105	14·11	19,514	1·01	16,041	0·78	2,070,232	13·94
Ágostai	1,107,515	8·07	10,924	0·99	7,396	0·63	1,180,456	7·95
Református . . .	2,023,257	14·74	19,228	0·95	17,194	0·80	2,155,821	14·50
Unitárius	55,787	0·40	635	1·14	348	0·58	59,944	0·40
Zsidó	624,737	4·55	12,052	1·93	11,922	1·71	708,967	4·77
Egyéb	7,807	0·06	—	—	—	—	7,807	0·05
Összesen	13,728,622	100·00	164,551	1·20	143,361	1·04	14,859,288	100·00

Az egyes hitfelekezetek nagyon különböző szaporodást mutatnak. Legjobban szaporodnak a zsidók, a kiknek szaporodása rendkívül kedvező; nagyon kedvező a római katolikusoké s újabban a görög katolikusoké is; az 1881—86. évek átlagában legkedvezőt-

enebb volt a két protestáns egyházé, különösen a reformátusoké; 1887-ben azonban az ágostaiak még kisebb szaporodást értek el, mint a reformátusok, sőt még a görög keletiek is gyengébben szaporodtak, leggyengébb pedig az unitáriusok szaporodása volt, mely hitfelekezet eddig állandóan kedvező szaporodással dicsekedett. Az egyes hitfelekezetek különböző szaporodásából önként következik, hogy számarányuk, ha lassan is, de folyvást módosul, úgy, hogy 1887-ben már nem ugyanazon százalékát képezték az összes népességnek, mint 1880-ban. A római katolikusok részesülése $0\cdot320/0$ -kal, a zsidóké pedig $0\cdot220/0$ -kal nagyobb. A görög katolikusok és az unitáriusok százalékos aránya változatlan maradt, ellenben a többi hitfelekezeteké kisebb nagyobb mértékben csökkent. A reformátusoknál $0\cdot24$, a görög keletinél $0\cdot17$, az ágostaiaknál pedig $0\cdot120/0$ a visszaesés. Legerősebb tehát a reformátusoknál, pedig nem mondható, hogy e hitfelekezet országszerte gyengén szaporodnék. Szaporodása a Tisza-Maros szögében, az erdélyi megyékben, a Tisza bal partján és a Duna-Tisza közén nagyon kielégítő, a Tisza jobb és a Duna bal partján már csak közepszerű, a Duna jobb partján ellenben határozottan gyenge. Hogy az országnak épen a legműveltebb s legkedvezőbb egészségügyi viszonyokkal bíró részében a legkedvezőtlenebb, annak oka a kétgyermek-rendszer, mely a dunántúli reformátusok jelentékeny részénél a nép között széltére el van terjedve. Különösen kétségbeejtők a baranyamegyei állapotok, itt 1880 óta hét év közül öt évben nem hogy szaporodott volna a reformátusok száma, hanem fogyott s a legkedvezőbb két évben is csak alig multák felül a születések a halálozásokat. E kedvezőtlen viszonyok oka nem a nagy halandóságban, hanem a kevés születésben rejlik. A baranyamegyei reformátusoknál az 1881—87. évek átlagában ezer lélekre csak $23\cdot79$ születés esett, oly csekély szám, mely példátlan egész Magyarországon, a milyent még a nagy-küküllőmegyei ágostaiaknál sem látunk, hol pedig szintén rendkívül kedvezőtlen a születési arány. Ugyancsak a hét utóbbi év átlagában Baranya megyében a római katolikusoknál $38\cdot14$ születés esett ezer lélekre, vagyis $14\cdot35$ születéssel több, mint a reformátusoknál; pedig újabban a római katolikusoknál is érzékenyen megapadt a születések száma, 1880-ban még $40\cdot95$ születés esett ezer lélekre, 1876-ban pedig $43\cdot80$. Ugy látszik a baranyai református nép erkölcstelen példája nagyon ragadós, a politikai és egyházi hatóságoknak a

legérélyesebb rendszabályokhoz kellene folyamodniok a kárhozatos bűn leküzdése végett.

IV. Közegészségügy.¹⁾

Statisztikánknak a közegészségügyről szóló fejezete magas halálozási arányszámunknál fogva mindenkor általános érdeklődés tárgya volt. Kétszeresen az most, a midőn a több oldalról, részben nagytekintélyű egyének által hangoztatott kívánalmak és a kormány ígéretei közegészségügyi feladatainknak aktuális érdeket is kölcsönöztek. Mert hiszen, ha a javításra czélzó intézkedéseket, vonatkozának azok akár az egészségügyi szervezetre magára, akár az anyagi igazgatás teendőire, öntudatosan s a sikernek legalább némileg kiszámított reményével akarjuk kitűzni és foganatosítani, a közegészségügyi statisztika tanulságaira feltétlenül reá vagyunk utalva. Sőt nemcsak a statisztika által ma nyújtott adatokat kell lelkiismeretesen felhasználnunk, hanem ezen adatokat ki is kell bővitenünk, a fenforgó számos hézagokat ki kell egészitenünk. Így a tervbe vett közegészségügyi reformok közegészségügyi statisztikánk tovább fejlesztésének kérdését is napirendre hozták, a melynek egyébiránt

¹⁾ Magyar statisztikai évkönyv. II. füzet 1881—86. — A belügy-miniszterium közegészségügyi jelentései 1881—86. — Bulletin de l'institut international de statistique. Année 1886. Rome 1887. Dr. E. Raseri: Condizioni igieniche e sanitarie in Italia e confronti internazionali. Annuario statistico italiano 1887—88. Roma 1888. — Zeitschrift des k. preussischen stat. Bureaus 1882—87. — Annuaire stat. de la Russie 1884—85. St.-Petersbourg. 1887. — Statistik des Sanitätswesens in den im Reichsrathe vertr. Königr. u. Ländern für d. J. 1881—86. — Annuaire statistique de la Belgique. Année 1881—87. — Rapport sur l'état sanitaire et medical pour l'année 1886. Christiania. 1888. — Arbeiten aus dem kaiserlichen Gesundheitsamte. IV. Band. Berlin. 1888. — Kalender u. stat. Jahrbuch für das Königreich Sachsen. 1890. Dresden 1889. — Statistisches Jahrbuch für das Grossherzogthum Baden. 1882—1886. (XV—XIX.) Karlsruhe. — Annuaire stat. des Pays-Bas pour 1887 et années antérieures. — Bidrag till Sveriges officiella statistik A) Befolkningstatistik. Ny följd XXVIII. 1886. — Annual report of the Registrar-General of Marriages, Births and Deaths in Ireland. Dublin. 1881—86. — Annual Report of the Registrar-General of Births, Deaths and Marriages in England. 1881—86. — Die Bewegung der Bevölkerung in der Schweiz. 1881—86. — Résumé annuel de statistique démographique et de géographie médicale, dressé par le docteur E. Jansens, inspecteur en chef du service d'hygiène de la ville de Bruxelles. — Statisztikai havi füzetek. Kiadja Budapest főváros statisztikai hivatala.

e reformok, — tekintve a mai közigazgatási rendszerünk s különösen egészségügyi igazgatásunk mellett fennforgó számos nehézséget — több szempontból feltételeit is képezik.

Jelenleg azonban meg kell még elégednünk azon többé-kevésbé hiányos, szabatos következtetésekre nem mindenütt jogosító, nem is mindenkor teljesen megbízható adatokkal, a melyek 1876-ik évi közegészségügyi törvényünk meghozatala óta évről-évre egyenlő formában gyűjtetnek és dolgoztatnak fel.

Azon közegészségügyi viszonyok, a melyekre mint évkönyvünk korábbi folyamaiban ez alkalommal is ki fogunk terjeszkedni, a következők: az egészségügyi személyzet és gyógyszerterek, a közegészségügyi felügyelet, a kórházak, a gyógyfürdők, a járványosan fellépő fertőző betegségek, a védhimlő-oltás, a halálokok összehasonlító statisztikája, a járványok pusztításai, továbbá a fertőző betegségek által okozott halálozás a fővárosban és a többi európai nagy városokban. A halálokokat évkönyvünk megelőző folyamaiban a »Népmozgalom« fejezetében tárgyaltuk, de ezúttal e részt, miután azt részletesebben is dolgoztuk ki, helyesebbnek tartottuk az inkább megfelelő közegészségügyi fejezetbe venni fel.

Mielőtt a részletekbe bocsátkoznánk, megjegyezzük még, hogy e fejezet összes adatai, a mennyiben Magyarországról szólnak, csupán az anyaországra vonatkoznak Horvát-Szlavonország nélkül.

Egészségügyi személyzet és gyógyszerterek. — Az egészségügyi személyzet létszámát és fejlődését a következő kimutatás tünteti fel:

	1877-ben	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1886-ban 1877-el szemben több (+) vagy kevesebb (—) összesen	%
Orvostudor .	2.101	2.515	2.624	2.693	+ 592	+ 28'18
Sebész . . .	969	807	769	729	— 240	— 24'77
Gyógyszerész	767	1.065	1.102	1.163	+ 396	+ 51'63
Bába . . .	4.551	6.683	6.900	7.140	+ 2.589	+ 56'89

Az orvostudorok, gyógyszerészek és bábák száma fokozatosan emelkedik és pedig nagyobb mértékben, mint az általános népszám, úgy, hogy míg 1877-ben 100 ezer lélekre csak 15 orvostudor, 6 gyógyszerész és 33 bába jutott, 1886-ban már 18 orvostudor, 8 gyógyszerész és 48 bába. A sebészek száma ellenben, minthogy tisztán sebészi diplomák már nem adatnak, különösen az utóbbi években rohamosan megcsökken.

Az egészségügyi személyzet arányát a lakossághoz az egyes országrészek szerint a következő kimutatás részletezi:

Az országrész neve	100.000 lélekre esett ¹⁾							
	1885-ben				1886-ban			
	orvos-tudor	sebész	gyógy-szerész	bába	orvos-tudor	sebész	gyógy-szerész	bába
Duna balpartja .	15*1	5*1	6*9	34*0	15*7	4*2	6*9	33*0
Duna jobbpartja .	13*9	7*0	6*8	44*3	14*1	6*4	7*1	51*5
Duna-Tisza köze .	33*8	7*0	9*2	61*2	35*8	6*9	9*7	60*0
Tisza jobbpartja .	17*3	2*6	7*5	23*7	16*9	2*3	7*4	23*5
Tisza balpartja .	15*5	3*9	8*3	56*7	14*9	3*8	8*2	62*8
Tisza-Maros szöge	15*0	4*0	7*9	35*5	15*1	3*7	8*9	38*1
Erdély	11*9	5*6	6*3	64*4	11*4	5*5	6*9	56*8
Fiume	81*8	—	22*7	104*5	90*9	—	22*7	127*3
Magyarország általában	18*0	5*3	7*6	47*4	18*3	4*9	7*9	48*4

Eltekintve a városi jellegű Fiumétól, a Duna-Tisza köze van legjobban ellátva egészségügyi személyzettel, különösen orvostudorokkal, a miben, magától érthetőleg, nagy része van a fővárosnak.

Az egészségügyi személyzetről nemzetközi áttekintésül álljon itt a következő kimutatás:

Az ország neve	Év	Az orvosok és sebészek száma	A bábák száma	100.000 lélekre esik orvos és sebész	Egy bábára esik újszülött
1. Nagy-Británia és Írország	1881	19.439	—	56	—
<i>Es pedig: Anglia és Wales</i>	»	15.091	—	58	—
<i>Skócia . . .</i>	»	1.878	—	50	—
<i>Írország . .</i>	»	2.470	—	48	—
2. Olaszország	1885	17.568	9.860	59	118
3. Franciaország	1886	15.967	12.865	42	74
4. Németország	1876	13.728	33.134	32	55
<i>Ebből: Poroszország . .</i>	1887	9.347	19.137	33	59
5. Európai Oroszország (Lengyelország, Finnország és Transkaukázia nélkül) .	1884	11.127	2.870	14	1.394
6. Ausztria	1886	7.133	17.042	31	53
7. Spanyolország	1887	5.200	—	30	—
8. Magyarország (Horvát-Szlavonország nélkül) .	1886	3.422	7.140	23	95

¹⁾ Osztó népszám gyanánt a kiszámított évi közép népesség vétetett.

Az ország neve	Év	Az orvosok és sebészek	A bábák	100.000 lélekre esik orvos és sebész	Egy bábára esik újszülött
		s z á m a			
9. Belgium	1887	2.478	2.350	41	117
10. Svájc	1880	2.121	2.584	75	33
11. Orosz-Lengyelország . .	1884	1.828	300	23	1.107
12. Németalföld	1884	1.816	650	43	229
13. Portugália	1880	816	—	18	—
14. Norvégia	1886	581	810	29	77
15. Svédország	1883	582	2.328	13	58

Legnagyobb az orvosok és sebészek száma — a népszámhoz viszonyítva — Svájc, Olaszország és N.-Britanniában. Magyarország mind az orvosok és sebészek, mind pedig a bábák viszonylagos számát tekintve, az egészségügyi személyzettel kevésbé jól ellátott országok között foglal helyet.

Közegészségügyi törvényünk értelmében a törv. hat. joggal bíró és a rendezett tanácsú városok, valamint a 6000 lelket meghaladó községek orvostartásra vannak kötelezve, hogy mint felelnek meg e törvényszabta köteleességüknek, a következő kimutatás tünteti fel, a mely egyuttal az önként orvost tartó községek számát is kimutatja, szintén országrészek szerint:

Az országrész neve	Az orvos-tartás- ra kötelezett községek száma	Ezek közül orvost		Az önként or- vost tartó köz- ségek száma	Az orvos-tartás- ra kötelezett községek száma	Ezek közül orvost		Az önként or- vost tartó köz- ségek száma
		tar- tott	nem tar- tott			tar- tott	nem tar- tott	
		1885-ben				1886-ban		
Duna balpartja .	25	24	1	16	24	24	—	12
Duna jobbpartja .	22	22	—	32	24	24	—	28
Duna-Tisza köze .	64	62	2	94	63	61	2	92
Tisza jobbpartja .	24	24	—	15	27	27	—	13
Tisza balpartja .	38	37	1	24	36	35	1	30
Tisza-Maros szöge	19	19	—	51	19	19	—	49
Erdély	26	24	2	15	32	29	3	9
Összesen . .	218	212	6	247	225	219	6	233

Ugyanezen törvény azon községeket, melyek 6000 léleknél kisebb lakosságuk és önként külön orvost nem tartanak, orvosttartás végett szövetkezésre utalja. Az így alakult közegészségi körök számát és betöltését körorvosokkal, tekintve nagy fontosságukat, czélszerűnek látjuk ez alkalommal is mindjárt 1877-től, vagyis az intézmény életbeléptetésétől kezdve kimutatni:

É v	A közegészségi körök száma	E z e k v o l t o r v o s	k ö z ü l n e m v o l t o r v o s	Közegészségi körbe nem oszthatott községek száma
1877	928	455	473	—
1878	1.132	643	489	250
1879	1.155	677	478	144
1880	1.236	720	516	179
1881	1.282	771	511	231
1882	1.285	749	536	217
1883	1.232	786	446	213
1884	1.260	838	422	143
1885	1.312	947	365	200
1886	1.291	919	372	172

Minthogy közegészségügyi törvényünk inteniója és a dolog természete szerint községi és körorvosainknak nemcsak a gyógyítási szolgálat, hanem a közvetlen közegészségi felügyelet, vagyis az egészségre kedvező és kedvezőtlen feltételek megfigyelése s a megfelelő javaslatok indítványozása is egyik legfontosabb feladatát képezi, a fentebbi számokban kifejezett kedvezőtlen viszonyokat minden-
esetre egészségügyi bajaink egyik legfőbb okául kell tekintenünk. Nemcsak a közegészségi körök száma tulságosan kevés — a mi azzal egyértelmű, hogy a körök terjedelme tulságosan nagy — hanem még ezen kevés körnek is több, mint egy negyede a rendszeresített fizetések elégtelensége miatt nincsen betöltve. S az utolsó év is nem-
hogy javulást, hanem inkább visszaesést mutat. Nem feladatunk további fejtegetésekbe bocsátkozni, de nem mulaszthatjuk el annak hangsúlyozását, hogy itt okvetlenül és sürgősen állami beavatkozásra van szükség.

Országrészek szerint a viszony következőleg alakult:

Az országrész neve	A községi körök száma	Ezek közül orvost		A körbe nem oszthatott köz- ségek száma	A községi körök száma	Ezek közül orvost		A körbe nem oszthatott köz- ségek száma
		tar- tott	nem tar- tott			tar- tott	nem tar- tott	
		1885-ben				1886-ban		
Duna balpartja .	192	102	90	95	195	105	90	73
Duna jobbpartja .	289	214	75	9	294	228	66	3
Duna-Tisza köze .	163	161	2	13	139	129	10	11
Tisza jobbpartja .	129	95	34	7	129	91	38	7
Tisza balpartja .	171	140	31	10	177	134	43	11
Tisza-Maros szöge	181	140	41	9	181	144	37	10
Erdély	187	95	92	57	176	88	88	57
Összesen . .	1.312	947	365	200	1.291	919	372	172

A rendszeresített s ezek közül betöltött orvosi állomások számát véve, a Duna-Tisza közén látunk legkedvezőbb állapotokat, a melyek azonban, tekintve, hogy itt is csak 8.969 lélekre jut egy-egy községi vagy körorvos, kielégítőknék szintén nem mondhatók.

A közegészségügyre fontos a gyógyszerertárak száma is:

Gyógyszertárak:	1877-ben	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1886-ban több (+) összesen	1877-el szemben kevesebb (—) ‰
reáljogú . .	400	400	400	400	—	—
személyjogú	456	556	586	626	+ 170	+ 37.28
fiók . . .	21	37	34	39	+ 18	+ 85.71
összesen .	877	993	1.020	1.065	+ 188	+ 21.44

Reáljogú gyógyszerertár közegészségügyi törvényünk hozatala óta már nem engedélyeztetik s így az összes szaporodás, mely 1877-től 1886-ig több, mint 21‰-ot tesz, a személyjogú és fiók-gyógyszerertárak közt oszlik meg.

Országgrészek szerint tekintve, legjobban van ellátva gyógyszerertárakkal a Duna-Tisza köze, a hol 100.000 lélekre 8 s gyógyszerertár esik; legkevesebb gyógyszerertár van ellenben a Duna balpartján (6.2) és Erdélyben (6.4). Az egész országban átlagosan 100.000 lakosra 1886. végén 7.2 gyógyszerertár jutott.

Ausztriában a nyilvános gyógyszerertárak száma 1.302, van azonban ezenkívül 1.737 házi gyógyszerertár, összesen 3.039, s 100.000 lakosra jut a kétféle minőségből együttesen 13 s.

Közegészségügyi felügyelet. — Az 1876: XIV. törvénycikk értelmében gyakorolt hatósági közegészségügyi felügyeletről a következő kimutatás ad számot:

	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban
<i>1. Az egészségre ártalmas tápszerek és italok s az egészségre veszélyes egyéb tárgyak vizsgálata:</i>				
hatósági szemlék	84.560	84.744	83.368	97.029
lefoglalások	4.869	4.178	4.347	6.626
elkobzások	6.359	5.086	4.903	7.006
vegyvizsgálatok	1.491	2.303	2.458	3.308
<i>2. Gyermekekre való felügyelet:</i>				
engedély adatott csecsemők szoptatására	4.121	4.193	4.019	4.903
engedély adatott kisdedek dajkálására	3.058	3.094	2.386	3.605
megtárgadtatott a csecsemők szoptatására	378	623	451	613

	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban
megtagadtatott a kisdedek dajkálására	325	424	257	316
hét évnél fiatalabb gyerme- kek gyógyítása elmulasztatott	64.236	66.811	71.868	64.660
ezen mulasztások miatt fo- ganatosított elmarasztalások száma	7.253	7.495	13.334	12.304
3. Iskolák megvizsgálása :				
tanodák szemléje	1.052	1.266	1.053	1.447
növeldek »	501	671	1.119	814
népiskolák és kisdédóvók szemléje	15.662	16.109	19.504	20.812
együtt	17.215	18.046	21.676	23.073
kifogásolások száma	3.078	4.178	5.168	5.017
járvány miatt hatóságilag bezárattott iskolák száma	757	784	997	1.473
4. Közhelyiségek megvizsgálása :				
szemlék	40.074	49.904	50.858	66.292
kifogásolások	5.043	7.561	7.672	8.091
5. Lakásvizsgálat :				
zsúfolt és pinczelakások putrik, ragályos betegség utáni lakások, szennyes és egyéb egészségtelen laká- sok szemléje	26.290	32.256	35.507	64.336
Kifogásolások :				
kitisztítás és fertőtlenítés rendeltetett el	15.942	20.235	24.409	58.921
kiürítés	1.616	1.291	1.135	1.602
átalakítás	1.290	988	452	867
eltiltás	839	801	592	1.268
kisajátítás	1	9	8	14
hatósági figyelmeztetés al- kalmaztatott	5.286	7.088	12.036	22.614
újonnan épült házak szem- léje	3.615	3.310	3.476	3.508
lakhatási engedély adatott (városokban)	2.444	2.591	2.666	2.316
Kifogásolások :				
kitisztítás és fertőtlenítés rendeltetett el	15	70	—	6
kiürítés	16	2	8	2
átalakítás	71	214	90	65
eltiltás	82	61	63	66
kisajátítás	—	—	—	1
hatósági figyelmeztetés al- kalmaztatott	133	60	40	128

Ha e számoknak hitelt adhatunk — mert valami nagy bizalommal irántok nem viseltethetünk — úgy látszik, hogy a hatósági buzgalom a közegészségügyi felügyelet teljesítésében az 1886-ik évben örvendetesen emelkedett. Hogy csak a legszembetűnőbb ellentéteket emeljük ki: az egészségre ártalmas tápszerek s egyéb veszélyes tárgyak vizsgálata körül a szemlék száma 83.368-al szemben, a mennyi 1885-ben volt, 1886-ban 97.029-re, e lefoglalások száma 4.347-ről 6.626-ra, az elkobzásoké pedig 4.903-ról 7.006-ra emelkedett. Hasonló kedvező fejlődést látunk a közhelységek vizsgálatánál, a hol a szemlék száma 50.858-ról 66.292-re emelkedett. De legfeltűnőbb változást a zsúfolt és egyéb egészségtelen lakások vizsgálata körül tapasztalunk, itt a szemlék száma 35.507-ről 64,336-ra szökött fel, ugyanitt, úgy látszik, sokkal komolyabb szigor is alkalmaztatott, a mennyiben a mindennemű kifogásolások száma több, mint megkétszereződött. Hogy azonban ezen fokozódott hatósági felügyeletet mennyiben kell tisztán ezen év speciális viszonyainak a szokatlan hevességgel uralkodott járványok által felkeltett rövid életű buzgalomnak tulajdonítani s mennyiben lehet azt egy szebb korszak kezdetétől tekinteni, csak több évnek tapasztalatai után fogjuk eldönthetni.

Kórházak. — A kórházak két szempontból érdemlik meg figyelmünket. Az egyik, hogy némely betegek — akár a betegség természeténél fogva, mely talán folytonos orvosi felügyeletet vagy szakszerű ápolást igényel, akár a beteg egyéni viszonyainál fogva (nem megfelelő lakás, táplálkozás, stb.) — sokkal sikeresebben ápolhatók és nagyobb valószínűséggel gyógyíthatók kórházban, mint házilag. A másik előny, a mely a kórházak igénybevételéből származik, abban áll, hogy általa a fertőző betegségek tovaterjedésének alkalmi kevesbítettén, a járványok kitörése, vagy legalább azok általános elterjedése is megnehezítettik. Ebben áll a kórházügy fontossága, mely tehát egész terjedelmében megérdemli az egészségügyi igazgatás gondozását. Ebben áll azon intézkedéseknek jelentősége, a melyek által a kórházak iránti bizalom s azok népszerűsége emelkedik, a milyenek volnának pl. a kórházak könnyebb hozzáférhetése végett számuk szaporítása, tökéletesebb berendezésük, az ápolási díjak leszállítása, stb. S tekintetbe véve, hogy a betegeknek kórházakban cenzalizált gyógyítása mindenestre g a z d a s á g o s a b b is, mint azoknak szétszórt gyógykezelése: azt hisszük, az államnak nem volna

szabad a kórházügy jókarba hozása végett még nagyobb mérvű áldozatoktól sem visszariadnia annál kevésbé, mert az ez esetben remélhető nagyobb betegforgalom mellett az egyes betegekre eső tényleges ápolási költség is aránytalanul lejjebb fogna szállani.

Kórházaink számát és szaporodását 1878-tól fogva a következő kimutatás tünteti fel:

A kórház minősége	A kórházak száma volt az					
	1878-ik	1880-ik	1883-ik	1884-ik	1885-ik	1886-ik
	é v v é g é n					
Országos kórházak . .	3	3	3	3	3	3
Közkórházak	37	38	38	39	43	47
Megyei, városi, községi és egyéb magán-kórházak és gyógyintézetek	96	116	132	138	139	142
Országos tébolydák .	2	2	2	3	3	3
Bujasenyvi kórházak .	5	5	4	4	4	4
Irgalmasrend kórodái .	14	14	14	14	14	13
Kir. fegyintézeti kórházak	6	6	6	6	8	8
Kir. központi és fiók börtön-kórházak . .	81	84	83	84	83	82
Bányakórházak . . .	—	—	5	5	5	5
Összesen . .	244	268	287	296	302	307

Nagyobb mérvű szaporodást csak a megyei, városi, községi és egyéb magánkórházak és gyógyintézetek csoportjánál találunk, pedig az országos és közkórházak számának szaporodása inkább volna kívánatos. Meg kell azonban említenünk, hogy habár e magánkórházak nem is bírnak feltétlen befogadási kötelezettséggel s a törvény szerint épen ezért nem tekintendők közkórházaknak, egy jó részök mégis, tekintve, hogy körük egy vagy több megyére, városra vagy községre terjed ki, tisztán magán gyógyintézetnek még sem mondhatók, hanem legalább is közkórházi jelleggel bírnak.

A kórházak betegforgalmát a különböző kórházak részletezésével a következő táblázat mutatja:

É v	Az ápol- t betegek összes száma	Elbocsáttatott			Meg- halt	Ápolási napok száma
		gyógyul- tan	javultan	gyó- gyulat- lanul		
1. Országos kórházak.						
1881 . .	8.023	5.661	1.086	162	617	184.596
1882 . .	7.866	5.241	1.371	143	623	177.582
1883 . .	7.191	4.454	1.458	190	620	166.586
1884 . .	7.381	4.488	1.658	223	520	176.490
1885 . .	7.489	4.664	1.642	130	527	180.213
átlag 1881—85	7.590	4.902	1.443	169	581	177.093
1886 . .	7.619	4.567	1.859	121	545	187.528
2. Közkórházak.						
1881 . .	61.257	43.163	5.895	1.902	5.916	1,424.735
1882 . .	61.124	43.267	5.871	2.044	5.686	1,482.592
1883 . .	64.057	46.056	5.410	1.993	6.103	1,518.549
1884 . .	62.988	45.218	5.804	2.123	5.477	1,509.368
1885 . .	63.767	44.961	5.990	2.237	5.678	1,537.403
átlag 1881—85	62.639	44.533	5.794	2.060	5.772	1,494.529
1886 . .	72.807	51.246	6.565	2.406	7.449	1,755.904
3. Megyei, városi, községi és egyéb magánkórházak és gyógyintézetek.						
1881 . .	21.378	14.946	2.128	498	2.240	493.299
1882 . .	20.511	14.478	1.907	473	1.998	500.199
1883 . .	20.195	13.744	2.088	622	2.064	493.078
1884 . .	21.310	14.799	2.282	726	1.966	516.411
1885 . .	22.243	15.026	2.565	855	2.017	548.182
átlag 1881—85	21.127	14.598	2.194	635	2.057	510.234
1886 . .	24.682	16.726	2.991	881	2.301	553.220
4. Országos tébolydák.						
1881 . .	1.274	93	119	31	193	306.916
1882 . .	1.314	109	127	50	164	309.747
1883 . .	1.425	118	161	30	192	330.431
1884 . .	1.828	159	155	218	245	350.513
1885 . .	1.869	160	182	120	280	404.346
átlag 1881—85	1.542	128	149	90	215	340.391
1886 . .	1.955	133	175	134	310	424.366

É v	Az ápol- t betegek összes száma	Elbocsáttatott			Meg- halt	Ápolási napok száma
		gyógyul- tan	javultán	gyó- gyulat- lanul		
5. Bujasenyi kórházak.						
1881 . .	1.280	1.078	50	13	19	40.449
1882 . .	1.216	1.026	45	9	21	43.961
1883 . .	1.257	993	83	21	23	45.020
1884 . .	1.283	1.020	72	32	31	43.098
1885 . .	1.216	945	107	26	22	40.426
átlag 1881—85	1.250	1.013	71	20	24	42.591
1886 . .	1.322	1.060	80	31	19	46.788
6. Irgalmasrend kórodái.						
1881 . .	9.689	8.110	121	—	704	274.797
1882 . .	9.367	7.971	82	—	557	267.741
1883 . .	9.178	7.709	80	—	627	261.270
1884 . .	8.621	7.145	70	—	687	273.706
1885 . .	8.423	6.938	50	—	666	272.566
átlag 1881—85	9.056	7.575	81	—	648	270.016
1886 . .	8.504	7.140	—	—	604	276.674
7. Kir. fegyintézeti, kir. központi és fiók börtön- kórházak.						
1881 . .	11.269	9.643	604	145	372	186.880
1882 . .	12.413	10.730	629	131	403	210.728
1883 . .	12.406	10.336	811	155	509	229.187
1884 . .	12.791	10.466	866	244	571	236.740
1885 . .	12.610	10.082	940	288	642	267.300
átlag 1881—85	12.298	10.241	770	193	499	226.167
1886 . .	13.055	10.617	998	146	614	308.916
8. Bányakórházak.						
1881 . .	4.021	3.834	—	46	41	43.665
1882 . .	3.882	3.709	—	60	33	44.056
1883 . .	3.965	3.794	—	59	21	47.456
1884 . .	4.171	4.007	—	42	25	48.136
1885 . .	4.489	4.263	—	52	28	54.756
átlag 1881—85	4.105	3.921	—	52	30	47.614
1886 . .	4.144	3.971	—	51	31	46.996

É v	Az ápol betegek összes száma	Elbocsáttatott			Meg- halt	Ápolási napok száma
		gyógyul- tan	javultan	gyó- gyulat- lanul		
Kórházak összesen.						
1881 . .	118.191	86.528	10.003	2.797	10.102	2,955.337
1882 . .	117.693	86.531	10.032	2.910	9.485	3,036.606
1883 . .	119.674	87.204	10.091	3.070	10.164	3,091.577
1884 . .	120.373	87.302	10.907	3.608	9.522	3,154.462
1885 . .	122.106	86.989	11.476	3.708	9.860	3,305.192
átlag 1881—85	119.607	86.911	10.502	3.219	9.826	3,108.635
1886 . .	134.088	95.460	12.668	3.770	11.873	3,600.392

Kórházaink betegforgalma 1881-től kezdve, eltekintve az 1886-ik évtől, mely tagadhatatlanul haladásra mutat, alig tüntet fel lényegesebb változást. A betegforgalom legnagyobb része az országos és egyéb közkórházakra, továbbá az irgalmasrend kórodaira esik; ellenben a nagyszámú megyei, városi és községi kórházak betegforgalma, sajnos, még ma is nagyon alárendelt jelentőségű.

A hazai kórházügy megítélésére tárgyilagossá támpontokat azonban csak a nemzetközi összehasonlítás szolgáltat; az alábbi táblázatban közöljük tehát néhány országról azon legfontosabb adatokat, a melyeket a statisztika ezen ágának számos hézagai daczára összeállítanunk sikerült:

A kórházak minősége	A kórházak száma		Az ápolott betegek száma				Átlag egy betegre esik ápolási nap	Az ápolott betegek közül meghalt	
	összesen	100.000 lakóra	állapot az év elején	az év folyamán érkezett	összesen			szám szerint	‰
					szám szerint	a népesség ‰-ában			
1. Magyarország (1886).									
1. Orsz. kórházak	3	0'02	526	7.093	7.619	0'05	24'6	545	7'15
2. Közkórházak	47	0'32	5.028	67.779	72.807	0'51	24'1	7.449	10'23
3. Megyei, városi, községi és egyéb magán-kórházak és gyógyintézetek	142	0'96	1.847	22.835	24.682	0'17	22'4	2.301	9'32
4. Orsz. tébolydák	3	0'02	1.127	828	1.955	0'01	217'1	310	15'85

A kórházak minősége	A kórházak száma		Az ápolott betegek száma				Az ápolott betegek közül meghalt	
	Összesen	100.000 lakóra	Állapot az év elején	az év folyamán érkezett	Összesen		Átlag egy betegre esik ápolási nap	%
					sám szerint	a népesség 1/10-ében		
5. Bujasenyvi kórházak	4 0'03		120	1.202	1.322	0'01	35'4	19 1'44
6. Irgalmasrend kórodái	13 0'09		769	7.735	8.504	0'06	32'5	604 7'10
7. Kir. fegyintézet kórházak	8 0'05		249	2.927	3.176	0'02	32'4	267 8'41
8. Kir. központi és fiók-börtön-kórházak	82 0'56		457	9.422	9.879	0'07	20'8	347 3'51
9. Bányakórházak	5 0'03		146	3.998	4.144	0'03	11'3	31 0'75
Összesen	307 2'08		10.269	123.819	134.088	0'93	26'8	11.873 8'85
2. Ausztria (1886).								
1. Közkórházak	176 0'76		15.930	203.901	219.831	0'95	26'0	21.983 10'00
2. Magánkórházak	381 1'64		5.084	69.506	74.590	0'32	25'2	7.367 9'88
3. Tébolydák	26 0'11		7.668	4.931	12.599	0'05	217'7	1.539 12'22
4. Szülőházak	18 0'08		820	15.785	16.605	0'07	18'1	155 9'93
Összesen	601 2'59		29.502	294.123	323.625	1'39	32'9	31.044 9'59
3. Németország (1885).								
1. Általános kórházak	2.218 4'71	—	—	—	594.469	1'27	30'3	48.461 8'15
2. Tébolydák	244 0'52	—	—	—	59.795	0'13	253'7	1.317 2'20
3. Szemkórházak	85 0'18	—	—	—	23.965	0'05	—	—
4. Szülőházak	170 0'36	—	—	—	15.011	0'03	—	77 0'51
Összesen	2.717 5'77	—	—	—	693.240	1'43	—	49.855 7'19
Ebből: a) Poroszország.								
1. Általános kórházak	1.215 4'27	—	—	—	335.690	1'19	33'3	30.772 9'17
2. Tébolydák	174 0'61	—	—	—	36.171	0'13	242'9	829 2'29
3. Szemkórházak	51 0'18	—	—	—	13.020	0'05	—	—
4. Szülőházak	137 0'48	—	—	—	8.269	0'03	—	46 0'57
Összesen	1.577 5'54	—	—	—	393.150	1'40	—	31.647 8'05
b) Bajorország.								
1. Általános kórházak	424 7'79	—	—	—	96.273	1'78	17'9	4.222 4'39
2. Tébolydák	14 0'26	—	—	—	5.192	0'10	253'5	131 2'52
3. Szemkórházak	8 0'15	—	—	—	3.297	0'06	—	—
4. Szülőházak	5 0'09	—	—	—	1.489	0'03	—	13 0'87
Összesen	451 8'29	—	—	—	106.251	1'97	—	4.366 4'19

A kórházak minősége	A kórházak száma		Az ápolott betegek száma				Átlag egy betegre esik ápolási nap	Az ápolott betegek közül meghalt		
	összesen	100.000 lakóra	állapot az év elején	az év folyamán érkezett	összesen			szám szerint	%	
					szám szerint	a népesség 1000-ában				
4. Olaszország (1887).										
1. Ált. kórházak, a gyermek- és szemkórházakkal együtt	1.047	3'46	31.569	322.605	354.174	1'18	—	39.551	11'17	
2. Tébolydák . .	59	0'19	18.881	8.475	27.356	0'09	—	3.079	11'26	
3. Bujas. kórházak	25	0'08	977	10.392	11.369	0'04	—	38	0'33	
4. Szülőkórházak . .	39	0'13	10	451	461	0'00	—	61	13'23	
Összesen .	1.170	3'86	51.437	341.923	393.360	1'31	—	42.729	10'86	
5. Európai Oroszország (1884).										
1. Kórházak . . .	1.577	1'93	—	—	—	—	—	—	—	
2. Tébolydák . .	72	0'08	—	—	14.296	0'02	—	1.577	11'03	
Összesen . .	1.649	2'01	—	—	—	—	—	—	—	
6. Orosz-Lengyelország (1884).										
1. Kórházak . . .	90	1'13	—	—	—	—	—	—	—	
2. Tébolydák . .	5	0'06	—	—	819	0'01	—	92	11'83	
Összesen . .	95	1'19	—	—	—	—	—	—	—	

Úgy a kórházak száma, valamint betegforgalma, a népességhez viszonyítva, Bajorországban legnagyobb; itt a betegforgalom a magyarországit körülbelül 4-szerre haladja meg. Ugyanott a kórházi halálozási arány is a legkedvezőbb, jelölül annak, hogy ez országban nemcsak a halálra jelöltek keresik fel a kórházakat. Magyarország mind a kórházak számát, mind azok betegforgalmát tekintve, a népességhez viszonyítva, az összes, itt felsorolt országok között, nem számítva Oroszországot, utolsó helyen áll.

Gyógyfürdők. — Mig a kórházak első sorban a szegényebb sorsú néposztály nagy tömegének gyógyhelyei, a gyógyfürdők inkább az intelligens és jobb módú osztály igényeinek kielégítésére hivatvák s így amazokkal együttesen a gyógyintézetek betetőzésére szolgálnak. Sajnos, hogy a magyarországi gyógyfürdőről a közegészségi tudománynak minden tekintetben megfelelő adatokkal mind- eddig nem rendelkezünk. Maga a gyógyfürdő elnevezés, illetőleg minőség sincs minden esetben tisztázva. S a fürdők látogatottságának feljegyzése és statisztikai számbavétele — a mi minden fürdőstatisztikának alapját képezi — sem történik egészen megfelelő és egyöntetű módon. Ennek következtében az alábbi táblázatban, mint

már a múlt évben is tettük, csupán azon fürdőink feltüntetésére fogunk szorítkozni az 1886. évi állapot szerint, a melyek az említett évben állandó fürdőorvost tartottak:

Sorszám	A fürdő neve	Törvény- hatóság	Fürdői		A fürdő látogatottsága						
			gyógy- szertár	kórház	férfi	nő	gyer- mek	össze- sen	bel- földi	kül- földi	
1	Császárfürdő	Budapest	1	1	620	240	24	884	829	55	
2	Erzsébet sósfürdő	»	—	—	96	538	36	670	664	6	
3	Margitsziget	»	1	1	326	402	158	886	807	79	
4	Sárosfürdő	»	—	—	134	67	4	205	182	23	
5	Monyásza	Arad várm.	—	—	45	60	5	110	110	—	
6	Harkány	Baranya várm.	—	—	820	998	45	1.863	1.844	19	
7	Vichnye	Bars várm.	1	—	71	414	104	589	571	18	
8	Szklénó	»	—	—	112	113	25	250	242	8	
9	Oláh-Szt.-György	Besztt.-Naszód	—	—	77	123	25	225	206	19	
10	Dombhát	»	—	—	61	79	17	157	157	—	
11	Tenke	Bihar várm.	1	—	26	115	—	141	141	—	
12	Sóstó	»	—	—	300	800	250	1.350	1.350	—	
13	Zajzon	Brassó várm.	1	—	55	107	180	342	166	176	
14	Borszék	Csik várm.	1	—	413	188	62	663	627	36	
15	Csik-Tusnád	»	1	—	232	372	138	742	484	258	
16	Alap	Fehér várm.	—	—	612	658	30	1.300	1.300	—	
17	Bodajk	»	—	—	132	264	91	487	487	—	
18	Ajnácskő	Gömör	—	—	30	450	9	489	489	—	
19	Előpatak	Háromszék	1	—	323	215	87	625	318	307	
20	Málnás	»	1	—	70	76	36	182	142	40	
21	Kovászna	»	1	—	34	113	78	225	218	7	
22	Al-Vácza	Hunyad	—	—	51	41	6	98	96	2	
23	Kis-Kalán	»	1	—	600	384	20	1.004	1.000	4	
24	Al-Gyógy	»	—	—	51	67	61	179	173	6	
25	Herkulesfürdő	Krassó Szörény	1	—	2.887	1.600	308	4.795	2.841	1.954	
26	Marillavölgy	»	1	—	190	181	12	383	368	15	
27	Koritnicza	Liptó várm.	1	—	482	224	135	841	827	14	
28	Csorbaitó	»	—	1	1.610	1.404	36	3.050	550	2.500	
29	Zseleznó	»	—	—	83	53	6	142	142	—	
30	Pöstyén	Nyitra	1	1	1.360	1.135	317	2.812	1.471	1.341	
31	Cseméthe	Sáros	—	—	35	80	55	170	166	4	
32	Bártfa	»	1	—	359	833	229	1.421	1.334	87	
33	Sóstó	Szabolcs	—	—	40	108	138	286	286	—	
34	Bikszád	Szatmár	—	—	346	193	—	539	539	—	
35	Büdössár	»	—	—	59	43	—	102	102	—	
36	Túr-Vékonya	»	—	—	40	85	20	145	140	5	
37	Lubló	Szepes	1	—	503	402	70	975	864	111	
38	Huszpark	»	—	—	525	168	157	850	450	400	
39	Alsó-Tátrafüred	»	1	1	1.158	850	221	2.229	2.072	157	
40	Új-Tátrafüred	»	1	—	1.243	813	166	2.222	1.731	491	
41	Gánóc	»	—	—	60	100	25	185	185	—	
42	Tátrafüred	»	1	1	1.081	609	163	1.753	1.325	428	
43	Feketehegy	»	—	—	193	84	37	314	310	4	
44	Lucsivna	»	—	—	288	132	—	420	398	22	
45	Kéro	Szolnok-Doboka	—	—	12	30	10	52	48	4	
46	Buziás	Temes	1	—	285	684	240	1.209	869	340	
47	Melencze	Torontál	1	—	167	227	71	465	372	93	
48	Trencsén-Teplicz	Trencsén	1	1	1.664	1.530	196	3.390	1.066	2.324	
49	Stubnya	Turóc	—	—	180	76	19	275	260	15	
50	Tarcsa	Vas várm.	1	—	143	386	74	603	542	61	
51	Balaton-Füred	Zala várm.	1	1	1.178	766	352	2.296	2.184	112	
52	Hévíz	»	—	—	420	344	22	786	750	36	
53	Erdő-Bénye	Zemplén	—	—	61	201	—	262	262	—	
54	Sziliács	Zólyom	1	—	274	652	173	1.099	991	108	
55	Palics	Szabadka	—	—	71	128	73	272	265	7	
Összesen			26	8	22.288	20.905	4.816	48.009	36.313	11.696	

Legnagyobb látogatottsággal dicsekszenek: a Herkulesfürdő (4795), Trencsén-Teplicz (3390), Csorbai tó (3050), Pöstyén (2812), Balaton-Füred (2296), a három Tatra-Füred (2229, 2222, 1753), Harkány, Bártfa, stb. Legtöbb külföldi vendég keresi fel a Csorbai tót (2500), Trencsén-Tepliczet (2324), Herkulesfürdőt (1954) és Pöstyént (1341).

Ausztriában a fürdők száma ugyancsak az 1886-ik évben 215, a fürdővendégek száma pedig 209.074 volt. A fürdőkből Tirolra 89, Csehországra pedig 23 esett; a fürdővendégek száma azonban Csehországban legnagyobb (62.541). A leglátogatottabb fürdők a következők: Karlsbad (28.571), Ischl (14.846), Baden (13.781), Gmunden (13.372), Marienbad (12.184), Meran (9.146), Franzensbad (7859), Aussee (7428), Wildbad-Gastein (6700), Teplitz (5427) és Gleichenberg (5082).

Védhímlőoltás. — Mint alább a halálokoknál és a járványoknál látni fogjuk, a hímlő uralma az összes számbavehető művelt és műveletlen államok közt hazánkban a legerősebb. A hímlő elleni oltásokról, a melyek eszerint hazánkban kétszeres fontossággal bírnak, 1876 év óta a következő kimutatás nyújt átnézetet:

É v	Az első izben beoltott egyének	Az újra oltottak	Az összes beoltott egyének	Az első izben be- oltott egyé- nek ¹⁾ az élve szület- tek % ^o -ában	Az összes beoltott egyének közül jó sikerrel oltattak be	
	s z á m a				összesen	% ^o -ban
1876 .	—	—	330.509	53 ^o 92	—	—
1877 .	412.125	5.129	417.254	69 ^o 95	—	—
1878 .	—	—	435.977	74 ^o 49	—	—
1879 .	—	—	460.310	73 ^o 43	—	—
1880 .	494.785	28.442	523.227	83 ^o 96	—	—
átlag 1876-80	—	—	433.455	71 ^o 04	—	—
1881 .	487.377	54.743	542.120	81 ^o 88	—	—
1882 .	501.774	39.670	541.444	81 ^o 85	518.567	95 ^o 78
1883 .	496.255	23.239	519.494	78 ^o 76	485.143	93 ^o 39
1884 .	521.441	31.332	552.773	80 ^o 26	541.043	97 ^o 88
1885 .	527.352	22.233	549.585	81 ^o 84	538.347	98 ^o 32
átlag 1881-85	506.840	34.243	541.083	80 ^o 90	520.776 ²⁾	96 ^o 29 ²⁾
1886 .	559.835	135.889	695.724	84 ^o 51	627.228	90 ^o 15

¹⁾ 1876, 1878. és 1879-ben az összes beoltott egyének.

²⁾ 1882—85-ös átlag.

Ugy az első ízben beoltottak, mint az újra oltottak s kivált az utóbbiak száma 1886-ban a megelőző évekkel szemben feltűnően emelkedett, a mi bizonyára az ezen évben a fővárosban és az ország több részében szokatlan hevességgel föllépett himlőjárvány hatásának tulajdonítandó. Az első ízben beoltott egyének száma egy év alatt 527 ezerről 560 ezerre, az újra oltottaké pedig 22 ezerről 136 ezerre szökött fel. A legközelebbi években, tekintettel az 1887. XXII. t.-cikkre, mely míg egyrészt a védhimlőoltást szigorúan kötelezővé tette, másrészt tüzetesen intézkedett a felnőttek újraoltása iránt is, az oltásoknak s kivált az ismételt oltásoknak valószínűleg még nagyobb számával fogunk találkozhatni.

A védhimlőoltás iránt némi nemzetközi összehasonlítást a következő adatok nyújtanak:

Az ország neve	Év	Beoltott egyének szám az élvessző-szerint	Beoltott egyének az élvessző-löttek %-ban ¹⁾	A beoltottak közül jó sikerrel oltottak be szám szerint	A beoltottak közül jó sikerrel oltottak be %-ban
Magyarország . . .	1886	695.724	—	627.228	90'15
<i>Ebből első ízben</i>					
oltattak	1886	559.835	84'51	—	—
újra oltattak . . .	1886	135.889	—	—	—
Ausztria	1886	691.460	79'70	628.226	90'86
Németország . . .	1885	2,326.263	92'60	2,154.563	92'62
<i>Ebből első ízben oltattak</i>	1885	1,229.909	89'48	1,186.536	96'47
újra oltattak . . .	1885	1,096.354	96'37	968.027	88'30
Olaszország átlag .	1880—84	883.746	—	—	—
<i>És pedig: első ízben</i>					
oltattak	1880—84	765.918	73'50	—	—
újra oltattak . . .	1880—84	117.828	—	—	—
Európai Oroszország	1884	2,091.857	52'26	—	—
Orosz-Lengyelország	1884	208.547	62'74	—	—
Norvégország átlag	1884—86	47.918	79'08	—	—

Feltűnő Németországban az újraoltottak nagy száma, a mely majdnem felér az első ízben beoltott egyének számával. Utmutatásul szolgálhat ez, miként kell és lehet — a mint Németország halálozási viszonyai bizonyítják — a himlő ellen sikeresen harczolni. Az oltások sikerét tekintve, sajnos, megfelelő kimutatások csak néhány országból állnak rendelkezésünkre, s ezek jelentékenyebb eltérést nem mutatnak. Azon köztapasztalati tényt, hogy az újraoltások ritkábban szoktak fogamzani, Németország statisztikája által

¹⁾ Ausztriában és Németországban az oltásra kötelezettek %-ában.

számszerűleg igazolva látjuk, a mennyiben itt az első ízben történt beoltások közül 96·5, az újraoltások közül pedig csak 88·3 % sikerült.

Halálokok általában. — Valamely ország egészségügyi állapotainak végső kriteriuma, valódi mérlege a halálozás s ennek számszerű kifejezője a halálozási arányszám. A halálozási arányszám azonban csak azon esetben lesz a közegészségügyi viszonyoknak tanulságos mértéke, ha az a halálozást, mint annak hű képmása, összes körülményeivel tünteti fel. Azon körülmények között, a melyek a halálra befolyást gyakorolnak s a halálozási statisztika által számbaveendő, a legnevezetesebbek: a kor, nem, foglalkozás és a halált közvetlenül előidéző betegség vagy más külső ok, mint a halál közvetlen oka. Ezek között egy sincs talán fontosabb s bizonyára egyiknek megoldása sem ütközik több nehézségbe, mint a halálokok felvétele. A főnehézséget az orvosi tudomány mai fejlettsége mellett a halálokok szabatos részletezése és csoportosítása képezi. Különösen zavarólag hat azon körülmény, hogy egyes betegségekhez a halál bekövetkezte előtt más kísérő betegségek vagy u. n. symptomák járulnak. A vizi betegség pl. legtöbbször a szív- és vesebajok egyszerű kísérője, a vörhenyhez pedig igen gyakran toroklob járul; egyöntetű felfogás hiányában aztán könnyen megtörténhetik, hogy nem az alap-betegség, a szív- és vesebaj vagy vörheny, hanem a vizi betegség vagy toroklob iratik be a halál okául, pedig kívánatos volna, hogy mindenkor a tulajdonképeni főbetegség s ne annak egyszerű járuléka vétessék számba.

A további nehézség, a mely a halálokok statisztikájánál felforg, az egyes konkrét haláleseteknél a halál okának hű megállapításában áll. E tekintetben a statisztikának azt kell követelnie, hogy a haláleset s a halál okának konstatálása mindenkor szakértő egyének által történjék s hogy mindazon esetekben, a mikor a halál okának felderítésére még megközelítő támpontok sem volnának, a bonczolás rendeltessék el.

Magyarországon a haláleset megállapítását az ország nagy részében nemcsak hogy nem orvosok, hanem még csak nem is kellőleg kitanított halottkémek végzik. Összes tudományuk sok helyütt csak annyira terjed, hogy még a halál tényleges bekövetkeztét s annak természetes vagy erőszakos minőségét is alig tudják konstatálni. Ennek következtében egész járáások, sőt megyék halottkémeinek jelentései a halálokok statisztikájához nem használhatók s kimuta-

tásaink tényleg az összes haláleseteknek csak körülbelül háromnegyedére terjednek.¹⁾

A halálokok statisztikája egyébiránt nemcsak nálunk gyöngé, hanem a külföldön is. Ehhez járul, hogy az orvosi tudomány mai határozatlansága és az eltérő felfogások a különböző országok statisztikájában gyakorlatilag mind érvényre jutnak. Az ebből származó különböző csoportosítások s egyéb különbségek, ha nem is zárnak ki minden összehasonlítást, de mindenesetre óva intenek bennünket minden elhamarkodott következtetéstől és ítélettől.

Ily fentartással fogjuk vizsgálni, hazánkkal — az anyaországgal — egybe hasonlítva a halálokok szerepét azon államokban, a melyekről adatokkal birunk. Az egymással párhuzamba állítható halálokok átnézetét az összes halálesetek ‰-ában kifejezve, az alábbi táblázat nyújtja az 1886-ik évről:

Halálokok	Halálozás 1886-ban									
	Magyar- országban	Ausztriá- ban	Porosz- országban	Badenben	Svájcz- ban	Belgium- ban	Német- alföldön	Angliában (Walessel)	Irország- ban	
	a halálesetek ‰-ában									
I. Fertőző halálokok:										
1. Himlő	3*23	1*30	0*02	0*02	0*33	0*97	0*08	0*05	0*00	
2. Vörheny	1*75	1*81	1*66	0*31	0*18	0*97	0*89	1*11	0*97	
3. Kanyaró	1*62	2*11	2*60	0*65	0*63	2*12	2*14	2*24	0*33	
4. Ronesoló toroklob és gégelob	²⁾ 4*01	4*70	7*41	1*73	2*02	4*34	2*42	1*45	1*26	
5. Hökhurut	2*01	3*12	2*04	1*24	1*81	3*46	1*39	2*41	1*40	
6. Vérhas	1*32	1*43	0*22	0*07	—	0*61	0*03 ³⁾	— ³⁾	—	
7. Hagymáz	2*31	2*36	1*21	0*60	0*98	2*23	0*70	0*97	1*33	

¹⁾ 1886-ban 349.806 halálesetre, vagyis az összes halálozások 74*6‰-ára. Megjegyezzük itt, hogy mivel így közegészségi statisztikánk nem tünteti fel a különböző halálokokra jutó esetek összes számát, kénytelenek voltunk azok ‰-os aránya segélyével a népmozgalmi feljegyzések szerint kimutatott tényleges halálozásokból számítani ki a legalább megközelítő abszolút számokat; mert különben le kellett volna mondanunk a halálokok nemzetközi összehasonlításánál a népszámmal való tanulságos egybevetésről. — ²⁾ Ronesoló toroklob és torokgyík. — ³⁾ Angliában és Irországban a vérhas a bélhuruttal van egybe foglalva.

Halálokok	Halálozás 1886-ban								
	Magyar- országon	Ausztriá- ban	Porosz- országban	Badenben	Svájc- ban	Belgium- ban	Német- alföldön	Angliában (Walessel)	Irország- ban
	a halálozesetek ‰-ában								
8. Gyermeekági láz . .	0'68	1) —	1) —	0'57	0'62	1) —	0'20	0'39	0'38
9. Kolera (Ch. nostras és ázsiai kolera) . .	0'43	0'19	—	—	—	—	0'16	0'10	0'04
I. Összesen . .	17'36	17'02	15'16	5'19	6'57	14'70	8'01	8'72	5'71
II. Egyéb nevezetes halál- okok :									
1. Veleszü. gyengeség	11'88	13'23	5'23	4'41	6'31	2)	17'96	2)	2)
2. Gyermekaszály . .	4'74	3)	2'84	—	—		—	—	—
3. Görcsök	8'86		15'80	13'08	—	7'79	5'38	4'26	3'65
4. Gyermek hasmen. 4)	—	4'90	2'00	5'21	6'07		—	0'73	0'63
5. Bélhurut	7'54		2'50	4'77	—	6)	—	4'61	1'63
6. Tüdőgümőkór (Tüdő- vész, Aszkór)	12'88	13'60	11'89	12'78	11'80	13'68	9'02	8'91	12'25
7. Tüdőlob	8'15	7)	5'71	8)	9)	9)	9)	5'23	3'22
8. Mellhártyagyulladás	—	10'30						0'27	0'26
9. Hörglob	—	1'65	1'56	3'80	—	—	3'07	11'43	11'39
10. Rák	—		—					3'02	2'32
11. Vízkór	1'63	—	2'41	1'19	—	—	—	—	—
12. Gutaütés	2'02	2'35	4'20	—	4'43	—	3'45	2'99	1'29
13. Aggkór	8'29	9'76	9'53	8'56	7'03	—	—	5'30	20'06
II. Összesen . .	65'99	55'79	65'14	64'21	47'27	37'86	50'29	46'75	56'70
III. Többi természetes halálokok	14'81	25'57	17'32	28'31	41'71	45'29	39'70	41'28	35'46
IV. Nem term. halálokok:									
1. Baleset	0'91	0'91	1'60	1'31	2'96	1'43	2'00	2'77	1'85
2. Öngyilkosság . . .	0'46	0'57	0'72	0'84	1'27	0'50		0'42	0'13
3. Erőszakos halál . .	0'47	0'10	0'06	0'14	0'14	0'08	—	0'06	0'15
4. Ismeretlen ok . . .	—	0'04	—	—	0'08	0'14		—	—
IV. Összesen . .	1'84	1'62	2'38	2'29	4'45	2'15	2'00	3'25	2'13

1) Ausztriában a gyermekági láz nincs kimutatva ; Poroszországban és Belgiumban pedig a többi gyermekági betegségekkel van összefoglalva, Poroszországban »Im Kindbette gestorben«, Belgiumban pedig »Affectiones puerperales« cím alatt. — 2) Belgiumban, Angliában és Irországban a »veleszületett gyengeség« és a »gyermekági láz« nincsenek kimutatva ; Belgiumban a »görcsök« által okozott halálozás sincs különösen kitüntetve. — 3) Ezen fontos gyermekbetegségeket Ausztria nem mutatja ki. — 4) A »gyermek hasmenése« nálunk nincs kimutatva, de legalább részben, valószínűleg össze van foglalva a bélhuruttal. — 5) »Einheimischer Brechdurchfall« néven. — 6) Tüdővész és a mell idült betegségei cím alatt. — 7) A »légzőszervek gyuladós betegségei« címen. — 8) Tüdőlob és heveny-hörglob. — 9) A »légzőszervek hevenybetegségei« néven.

Kimutatásunk számos hézagai és a hozzá csatolt megjegyzések sajnosan bizonyítják, minő nehézségekbe ütközik ma még a halálokok nemzetközi összehasonlítása. Nemcsak hogy némely országokban oly betegségek is egybe vannak foglalva, melyek másutt el vannak különítve, hanem néhol teljesen hiányzanak fontos halálokok, mint pl. Belgiumban, Angliában és Írországban a veleszületett gyengeség, vagy Németalföldön az aggkór. Az is feltűnő, hogy Angliában esik legkisebb $\%$ az aggkórra, holott jól tudjuk, hogy az összes felsorolt országok között épen Anglia az, a hol az élettartam a leghosszabb. Jele ez azon eltérő felfogásnak, a mely némely — kivált ily határozatlan — halálokok iránt a különböző országokban tapasztalható s a mi aztán természetesen a többi halálokok arányára is zavarólag hat.

Táblázatunk egyébiránt, tekintve az országok nagy számát, a melyeket magában foglal, eléggé tanulságos. A bennünket közelebbről érdeklő országok közül csupán Orosz-, Olasz- és Franciaország hiányzanak. Olaszországban a halálozási statisztika a halálokokat csak a városokra vonatkozólag öleli fel; ezeknek lakossága ugyan együttvéve $7\frac{1}{2}$ millióra rúg, mindamellett még sem tartottuk egészen indokoltnak Olaszországot, épen az adatok egyoldalúságánál fogva, összehasonlító táblázatunkba felvenni. Franciaországban a halálokok statisztikája már régóta vajdó állapotban van, de még nem jutottak tovább, mint hogy néhány nagyobb városról, továbbá a katonaságról van kielégítő halálozási statisztikájok.

Ha az egyes halálokokat tekintjük, általában legnagyobb arány esik a tüdővészre; legnagyobb $\%$ (13.68) Belgiumban, legkisebb (8.91) Angliában. Legnagyobb eltérést azonban az egyes országok közt a fertőző betegségeknél találunk. Tekintve, hogy az ezekre vonatkozó adatok még a legmegbízhatóbbak, összehasonlításra legalkalmasabbak, érdekes látnunk, hogy műveltség és megfelelő egészségügyi igazgatás mennyire képesek épen a fertőző betegségek uralmát visszaszorítani. A fertőző halálokok magas arányára nézve természetesen Magyarország jár legelől. Különösen a himlőre esik nagy százalék. A fertőző halálokoknak kívülünk még Ausztriában, Poroszországban és Belgiumban van nagy szerepe a halálozásban. Poroszországban különösen feltűnő a ronsoló torok- és gégelob, Belgiumban és Ausztriában pedig a hőkhurut erős pusztítása.

További kimutatásainkban, tekintettel a fentebb említett nagy

különbségekre, a melyek a legtöbb halálok megjelölésénél a különböző országokban tapasztalhatók, csak a fertőző halálokokra, továbbá a halál háztartásában oly nagy szerepet játszó tudóvszre és a nem természetes halálokokra fogunk kiterjeszkedni. Itt azonban már nem egy évet, hanem hosszabb időszakot ölelünk fel, a különböző halálokok által előidézett halálesetek abszolút számát és az összes népességhez való viszonyát is kitüntetve.

Fertőző halálokok. — A különböző fertőző halálokokat egyenkint és összesen az alábbi kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	H a l á l o z á s								
		összesen			az összes halál- esetek 9/0-ában			100 ezer lakosra		
		átlag 1881-85- ben	1885-ben	1886-ban	átlag 1881-85- ben	1885- ben	1886- ben	átlag 1881-85- ben	1885- ben	1886- ban
1. <i>Himlő:</i>										
1	Magyarország	11.252	6.347	15.137	2.41	1.37	3.23	79	44	103
2	Ausztria . .	15.252	13.312	8.794	2.29	1.94	1.30	68	58	38
3	Belgium . .	1.816	1.636	1.213	1.54	1.39	0.97	32	28	20
4	Anglia és Wales . .	2.087	2.327	275	0.40	0.54	0.05	8	10	0.9
5	Németalföld .	199	31	72	0.22	0.03	0.08	5	0.1	1.6
6	Svájcz . . .	158	468	198	0.26	0.76	0.33	5	16	7
7	Svédország .	129	4	2	0.16	0.00	0.00	3	0.1	0.0
8	Poroszország	670	395	143	0.10	0.05	0.02	2	1.4	0.5
9	Szászország .	38	18	30	0.05	0.01	0.03	1	0.6	0.9
10	Irország . .	44	4	2	0.05	0.00	0.00	1	0.1	0.0
11	Baden . . .	5	5	8	0.01	0.01	0.02	0	0.3	0.5
2. <i>Vörheny:</i>										
1	Magyarország	11.897	7.319	8.201	2.54	1.58	1.75	84	50	56
2	Ausztria . .	13.953	12.410	12.147	2.07	1.81	1.81	62	54	53
3	Poroszország	16.235	17.750	12.301	2.30	2.48	1.66	59	63	43
4	Svédország .	2.621	3.311	3.326	3.25	4.63	4.26	57	82	71
5	Szászország .	1.628	1.018	1.038	1.83	1.12	1.08	53	32	32
6	Anglia és Wales . .	11.575	6.355	5.986	2.23	1.21	1.11	43	23	21
7	Baden . . .	444	100	120	1.17	0.26	0.31	23	6	7
8	Belgium . .	1.569	1.383	1.211	1.33	1.18	0.97	27	23	21
9	Irország . .	1.373	1.147	850	1.53	1.26	0.97	27	23	17
10	Németalföld .	647	1.236	844	0.72	1.42	0.89	15	29	19
11	Svájcz . . .	280	160	103	0.46	0.26	0.18	10	5	4
3. <i>Kanyaró:</i>										
1	Belgium . .	2.961	3.253	2.653	2.51	2.76	2.12	52	56	45
2	Ausztria . .	10.744	11.479	14.209	1.59	1.67	2.11	48	50	61

H a l á l o z á s

Sorszám	Az ország neve	H a l á l o z á s								
		Összesen			az összes halál- esetek ‰-ában			100 ezer lakosra		
		átlag 1881–85- ben	1885-ben	1886-ban	átlag 1881–85- ben	1885- ben	1886- ban	átlag 1881–85- ben	1885- ben	1886- ban
3	Magyarország	6.359	6.208	7.591	1 ³⁶	1 ³⁴	1 ⁶²	45	43	52
4	Poroszország	11.634	16.042	19.326	1 ⁶⁵	2 ²⁴	2 ⁶⁰	42	57	68
5	Anglia és Wales . .	11.032	14.495	12.013	2 ¹³	2 ⁷⁷	2 ²⁴	41	53	43
6	Németalföld .	1.104	657	2.035	1 ²³	0 ⁷³	2 ¹⁴	26	15	46
7	Szászország .	783	552	923	0 ⁸⁸	0 ⁶⁰	0 ⁹⁶	25	17	28
8	Svédország .	986	538	445	1 ²²	0 ⁶⁵	0 ⁵⁷	21	11	9
9	Baden . . .	309	448	248	0 ⁸¹	1 ¹⁶	0 ⁶⁵	20	27	15
10	Írország . .	921	1.323	284	1 ⁰³	1 ⁴⁶	0 ³³	18	27	6
11	Svájc . . .	355	431	378	0 ⁵⁸	0 ⁷⁰	0 ⁶³	12	14	13

4. Roncsoló torok- és gégelob :

1	Szászország .	5.431	6.778	6.483	6'11	7'47	6'74	177	214	202
2	Poroszország	47.828	53.842	55.033	6'78	7'51	7'41	172	191	193
3	Magyarország	21.677	17.881	18.792	4'64	3'86	4'01	153	123	128
4	Ausztria . .	32.912	29.490	31.666	4'88	4'31	4'70	146	128	137
5	Svédország .	3.897	2.576	2.333	4'83	3'11	2'99	85	55	49
6	Belgium . .	4.487	5.092	5.425	3'81	4'32	4'34	79	86	92
7	Svájcz . . .	2.103	1.619	1.213	3'42	2'63	2'02	73	55	41
8	Baden . . .	929	839	663	2'44	2'18	1'73	59	52	41
9	Németalföld .	1.703	2.160	2.305	1'89	2'39	2'42	41	50	53
10	Anglia és Wales . .	8.526	8.706	7.783	1'65	1'66	1'46	32	32	28
11	Irország . .	1.334	1.003	1.098	1'52	1'11	1'26	26	20	22

5. Hökhurut :

1	Ausztria . .	24.875	24.785	20.977	3'69	3'62	3'12	110	108	91
2	Belgium . .	3.864	3.195	4.318	3'28	2'71	3'46	68	55	73
3	Magyarország	8.504	9.728	9.420	1'82	2'10	2'01	60	67	64
4	Poroszország	14.493	13.620	15.152	2'05	1'90	2'04	52	48	53
5	Anglia és Wales . .	12.228	13.106	12.936	2'36	2'51	2'41	46	48	46
6	Németalföld .	1.481	1.955	1.326	1'65	2'17	1'39	35	45	30
7	Baden . . .	542	714	475	1'42	1'86	1'24	34	45	30
8	Irország . .	1.500	1.436	1.219	1'67	1'58	1'40	30	29	25
9	Szászország .	886	1.044	706	0'96	1'15	0'73	29	33	22
10	Svájcz . . .	790	708	1.087	1'29	1'15	1'81	27	24	37
11	Svédország .	865	1.257	1.116	1'07	1'52	1'42	19	27	24

6. Vérhas :

1	Magyarország	6.396	6.254	6.186	1'37	1'35	1'32	45	43	42
2	Ausztria . .	8.988	10.119	9.613	1'34	1'48	1'43	40	44	42
3	Poroszország	3.556	1.743	1.672	0'50	0'24	0'22	13	6	5'9

Sorszám	Az ország neve	H a l á l o z á s								
		Összesen			az összes halál- esetek 0/0-ában			100 ezer lakosra		
		átlag 1881-85- ben	1885-ben	1886-ban	átlag 1881-85- ben	1885- ben	1886- ban	átlag 1881-85- ben	1885- ben	1886- ban
4	Belgium . .	709	557	767	0·60	0·47	0·61	12	10	13
5	Svédország .	237	27	58	0·29	0·03	0·07	5	0·6	1·2
6	Baden . . .	16	19	26	0·04	0·04	0·07	1	1·2	1·6
7	Németalföld .	37	25	25	0·04	0·03	0·03	1	0·6	0·6
7. Hagymáz :										
1	Magyarország	13.372	11.303	10.825	2·86	2·44	2·31	94	78	74
2	Ausztria . .	16.555	16.384	15.890	2·46	2·39	2·36	73	71	69
3	Belgium . .	3.227	2.509	2.784	2·74	2·13	2·23	57	43	47
4	Poroszország	12.929	9.782	8.972	1·82	1·36	1·21	47	34	32
5	Svájc . . .	957	659	589	1·56	1·07	0·98	33	22	20
6	Irország . .	1.493	1.221	1.166	1·66	1·35	1·33	29	25	24
7	Svédország .	1.253	1.078	1.220	1·55	1·30	1·56	27	23	26
8	Szászország .	801	614	671	0·90	0·67	0·70	26	19	20
9	Anglia és Wales . .	6.361	5.083	5.366	1·22	0·97	0·97	24	18	19
10	Baden . . .	324	280	229	0·85	0·73	0·60	20	17	14
11	Németalföld .	758	571	670	0·84	0·63	0·70	18	13	15
Fertőző haldoklok együtt :										
1	Magyarország	73.062	58.786	69.966	15·63	12·69	14·93	515	405	477
2	Ausztria . .	114.483	107.760	103.683	16·98	15·74	15·40	507	469	449
3	Poroszország	103.789	111.431	110.627	14·70	15·54	14·94	374	394	389
4	Belgium . .	17.923	17.068	17.604	15·21	14·49	14·09	315	291	298
5	Szászország .	9.566	10.024	9.851	10·73	11·04	10·24	311	315	304
6	Svédország .	9.751	9.264	8.442	12·08	11·18	10·81	212	198	179
7	Anglia és Wales . .	51.808	50.560	44.299	9·99	9·67	8·23	194	184	157
8	Baden . . .	2.553	2.386	1.743	6·70	6·20	4·55	161	147	107
9	Svájc . . .	4.643	4.051	3.573	7·57	6·57	5·95	160	136	122
10	Németalföld .	5.892	6.660	7.252	6·55	7·37	7·62	140	152	164
11	Irország . .	6.664	6.134	4.619	7·46	6·76	5·29	131	124	94

A fertőző halálokok fentebbi részletes kimutatásába nem vettük fel a kolerát és gyermekágyi lázat. Az elsőt azért, mert a tárgyalt időszak alatt pusztítása teljesen jelentéktelen volt, az utóbbit pedig tekintettel eltérő természetére, melynél fogva azt különös vizsgálódásunk tárgyává akartuk tenni. Az összegezésből kihagytuk továbbá a vérhas, minthogy az több ország kimutatásában a bélhuruttal van egybefoglalva.

Hazánk a felsorolt 7 fertőző halálok közül négyenél, a himlő-, vörheny-, vérhas- és hagymáznál, a halálesetek számát a népes-

séghez viszonyítva, az összes egybehasonlított országok között az első helyet foglalja el; a többi három fertőző haláloknál, a kanyaró, toroklob- és hökhurutnál is meglehetősen elől jár, a mennyiben 11 ország között a 3-ik hely jutott neki. Ausztria mindenütt nyomon követ bennünket, a kanyarónál meg is előz, a hökhurutnál pedig épen az első helyet foglalja el. Tehetetlenségünk a fertőző járványok hatalmával szemben leginkább a himlőnél tűnik ki, a mely nálunk 100 ezer lakosból az 1881—85. évek átlagában 79-et, a különösen kedvezőtlen 1886-ban pedig 103 egyént pusztított el. Ehhez hasonlítható, bár sokkal kedvezőbb számokat csak Belgiumban és Ausztriában tapasztalhatunk; a himlőhalálozás mindenütt másutt a magyarországinak $\frac{1}{10}$ -ét, $\frac{1}{20}$ -át, sőt egyes országokban még $\frac{1}{100}$ részét sem éri el. Valóban ideje volt az 1887-iki himlőoltási törvényt meghozni. Ennek gyakorlati hatásáról ugyan még nem számolhatunk be pozitív adatokkal, csak a fővárosról jelezhetjük, hogy ezen évtől fogva a himlő itt járványosan többé nem lépett fel s hogy himlőhalálozás még szórványosan is csak nagy ritkán fordult elő.

Gyermekági láz. — A fertőző halálokok között különös figyelmet érdemel még a gyermekági láz. Ezt, tekintettel arra, hogy járványossá sohse válhatik, hanem azt csak a gyermekági nők kaphatják meg sebfertőzés által, nem az összes népesség, hanem a szülő nők számával vetettük össze:

Sorszám	Az ország neve	A gyermekági láz által okozott halálozás								
		szám szerint			az összes halál- esetek %-ában			ezer gyermek- ági nőre		
		átlag 1881— 85-ben	1885- ben	1886- ban	átlag 1881— 85-ben	1885- ben	1886- ban	átlag 1881— 85-ben	1885- ben	1886- ban
1	Magyarország .	3.454	3.521	3.187	0.74	0.76	0.68	5.4	5.4	4.7
2	Svájc	438	480	372	0.72	0.78	0.62	5.1	5.7	4.4
3	Baden	231	253	217	0.61	0.66	0.57	4.2	4.7	3.9
4	Irország	348	370	332	0.39	0.41	0.38	2.9	3.1	2.9
5	Angolország és Wales	2.471	2.420	2.078	0.48	0.46	0.39	2.8	2.7	2.3
6	Svédország . .	289	314	265	0.36	0.38	0.34	2.1	2.2	1.8
7	Németalföld . .	—	214	193	—	0.24	0.20	—	1.4	1.3

Sajnos, hogy kimutatásunkban csak néhány országra voltunk kénytelenek szorítkozni. Összehasonlításunkba még Ausztriát sem

vehettük fel, a melynek halálozási statisztikája a gyermekágyi lázról említést sem tesz; Poroszországban és Belgiumban pedig össze van foglalva a többi gyermekágyi betegségekkel, az elsónél »im Kind-bette gestorben«, az utóbbinál pedig »affectiones puerperales« név alatt. Táblázatunk azonban így is eléggé illusztrálja, hogy Magyarország itt is vezetőszerpet játszik, a mi annál sajnálatraméltóbb, minthogy lakosságunk túlnyomólag mezőgazdasági foglalkozásánál és falusi jellegénél fogva — a mely a szülés könnyű lefolyására jótékonyabb hatású szokott lenni s ennél fogva kevesebb erőszakos beavatkozást igényel s így a gyermekágyi lázat előidéző sebfertőzésre is kevesebb alkalmat nyújt, mint a városi élet — épen az ellenkezőt lehetne remélnünk. A kedvezőtlen eredményt tehát tisztán a szülés körül segédkező bábák elégtelen képzettségének rovására kell írunk, a mivel kapcsolatban nem hallgathatjuk el azon felfogásunkat, hogy közlekedési viszonyaink mai fejlettsége mellett, a zóna korszakában, mennyire indokolatlan közegészségügyi törvényünk azon intézkedését még továbbra is fentartani, a mely a bábaképző intézetektől 75 kilométernyi távolságon túl alacsonyabb képzettséggel is megelégszik.

Tüdővész. — Valóban érdekes volna, ha a többi halálokokat is, a melyeket átnézetesen összefoglalva már feltüntetünk, hasonló módon egyenként sorra vehetnők; a már kifejtett okokból azonban kénytelenek vagyunk a természetes halálokok közül még csak a tüdővészre szoritkozni, a melynek a különböző országokban való uralmáról az alábbi kimutatás nyújt felvilágosítást:

Sorszám	Az ország neve	H a l á l o z á s								
		összesen szám szerint			az összes halálosetek ‰-ában			100.000 lakosra		
		átlag 1881— 85-1 en	1886- ben	1886- ban	átlag 1881— 85-1 en	1885- ben	1886- ban	átlag 1881— 85-1 en	1885- ben	1886- ban
1	Magyarország	57.380	56.701	60.359	12.27	12.24	12.88	404	390	410
2	Ausztria	87.977	92.164	91.555	13.05	13.46	13.60	389	402	396
3	Poroszország	86.854	88.056	88.283	12.31	12.28	11.89	313	312	310
4	Baden	4.828	5.131	4.890	12.68	13.35	12.78	305	321	304
5	Belgium	17.221	17.098	17.085	14.61	14.52	13.68	302	294	290
6	Irország	10.470	10.709	10.694	11.64	11.81	12.25	249	217	219
7	Szászország	7.534	7.915	7.983	8.47	8.72	8.30	244	250	249
8	Svájcz	6.805	7.072	7.087	11.15	11.49	11.80	235	242	241
9	Németalföld	8.386	8.583	8.594	9.32	9.50	9.02	199	199	197
10	Angolország és Wales	48.762	48.175	47.872	9.43	9.22	8.91	182	175	172

Hogy még a tudóvészben is első vagyunk, daczára annak, hogy a testi szervezet elcsenevészedését előmozdító városi élet, gyári foglalkozás, túlerős szellemi munkásság nálunk még aránylag csak kis mértékben fordul elő, az nagyon szomorú dolog; annál is inkább, mivel a tudóvész átöröklés által a következő nemzedékeket is hajlamositja s így ebből a szempontból még a járványos betegségeknel is nagyobb nemzeti veszedelemmel járhat. A tudóvész egyébiránt legtöbbször vérszegénységgel, tehát a rossz táplálkozással és a szegénységgel függ össze; kedvezőbb állapotokat tehát, mint különben a többi halálokoknál is, első sorban a gazdasági javulástól remélhetünk. A tudóvész Angolországban és Németalföldön a legkisebb; nálunk körülbelül 400 halálozás esik 100.000 lakosra, Angliában csak 170—180, Németalföldön pedig nem egészen 200.

Erőszakos halálokok. — Mig a természetes halálokok rendszerint csak egészségügyi szempontból érdekelnek bennünket, a nem természetesek s kivált az öngyilkosságok és gyilkosságok által előidézett halálesetek morális okokból is lekötik figyelmünket. Ezekről több országból állanak rendelkezésünkre adatok s különösen a baleseteknél és öngyilkosságoknál Olaszországot és Franciaországot is felvehettük összehasonlító kimutatásunkba, a melyet a következő táblázatba foglaltunk:

Sorszám	Az ország neve	H a l á l o z á s								
		Összesen szám szerint			az összes halál- esetek %/o-ában			100.000 lakosra		
		átlag 1881— 85-ben	1885- ben	1886- ban	átlag 1881— 85-ben	1885- ben	1886- ban	átlag 1881— 85-ben	1885- ben	1886- ban
1. Baleset:										
1	Svájcz	1.840	1.773	1.778	3'01	2'88	2'96	64	61	60
2	Anglia és Wales	15.437	14.939	14.860	2'98	2'86	2'77	58	54	53
3	Norvégia . . .	1.074	1.103	837	3'27	3'44	2'65	56	57	43
4	Svédország . .	2.105	1.997	1.829	2'61	2'41	2'34	46	43	39
5	Poroszország .	12.009	12.139	11.856	1'70	1'69	1'60	43	43	42
6	Franciaország	13.309	13.205	—	1'58	1'58	—	35	35	—
7	Belgium . . .	1.986	1.784	1.784	1'68	1'51	1'43	35	31	30
8	Irország . . .	1.739	1.648	1.611	1'94	1'82	1'85	35	33	33
9	Baden	531	515	501	1'39	1'34	1'31	34	32	31
10	Ausztria . . .	6.100	6.445	6.151	0'91	0'94	0'91	27	28	27
11	Magyarország .	3.782	4.123	4.265	0'81	0'89	0'91	27	28	29
12	Szászország . .	742	704	792	0'84	0'78	0'83	24	22	25
13	Olaszország . .	6.352	6.461	5.780	0'81	0'82	0'68	22	22	19

Sorszám	Az ország neve	H a l á l o z á s								
		összesen szám szerint			az összes halál- esetek ‰-ában			100.000 lakosra		
		átlag 1881- 85-ben	1885- ben	1886- ban	átlag 1881- 85-ben	1885- ben	1886- ban	átlag 1881- 85-ben	1885- ben	1886- ban
		2. Öngyilkosság :								
1	Szászország . .	1.168	1.146	1.071	1'32	—	1'11	38	36	33
2	Baden	506	322	320	1'33	0'84	0'84	32	20	20
3	Svájcz	760	717	763	1'25	1'17	1'27	26	24	26
4	Franciaország	7.337	7.902	—	0'87	0'94	—	20	21	—
5	Poroszország .	5.195	5.156	5.353	0'74	0'72	0'72	19	18	19
6	Ausztria . . .	3.659	3.891	3.837	0'54	0'57	0'57	16	17	17
7	Magyarország .	1.733	1.899	2.155	0'37	0'41	0'46	12	13	15
8	Belgium . . .	602	670	629	0'51	0'57	0'50	11	12	11
9	Svédország . .	446	463	567	0'55	0'56	0'73	10	10	12
10	Anglia és Wales	1.986	2.007	2.254	0'38	0'38	0'42	7	7	8
11	Norvégia . . .	129	129	131	0'39	0'40	0'41	7	7	7
12	Olaszország . .	1.403	1.459	1.225	0'18	0'18	1'15	5	5	4
13	Finnország . .	103	89	103	0'22	0'18	0'21	5	5	5
14	Irország	111	129	116	0'12	0'14	0'13	2	3	2
		3. Gyilkosság :								
1	Magyarország .	1.735	1.760	2.203	0'37	0'38	0'47	12'2	12'1	14'9
2	Baden	57	53	52	0'15	0'14	0'14	3'6	3'3	3'2
3	Svájcz	96	93	84	0'16	0'15	0'14	3'3	3'2	2'8
4	Ausztria . . .	653	650	663	0'10	0'09	0'10	2'9	2'8	2'9
5	Irország	119	109	131	0'13	0'12	0'15	2'4	2'2	2'7
6	Belgium	98	89	102	0'08	0'08	0'08	1'7	1'5	1'7
7	Svédország . .	72	71	69	0'09	0'09	0'08	1'6	1'5	1'5
8	Poroszország .	429	466	432	0'06	0'07	0'06	1'5	1'7	1'5
9	Anglia és Wales	337	309	311	0'06	0'06	0'06	1'3	1'1	1'1
10	Norvégia . . .	10	14	20	0'03	0'04	0'06	0'5	0'7	1'0

Az erőszakos halálokok statisztikájánál is belé kell nyugodnunk azon változhatatlanba, hogy adataink teljes megbízhatóságára sohasem fogunk számíthatni; mert sok esetben nem állapítható meg egész bizonyossággal, vajjon baleset, öngyilkosság vagy idegen erőszak okozta-e a halált. Ezért javasolnunk kell, hogy a kétes halálesetek számára, mint ez némely országban már most is történik, külön rovat nyíttassék. Egyébiránt feltehetjük, hogy a halál okának megállapításánál elkövetett hibák egymást többé-kevésbé keresztezik és ki is egyenlítik, a mi által adataink hasznavehetősége némileg emelkedik.

A balesetek által okozott halálozás tekintetében az ország lakosságához viszonyítva, Svájc áll legelül. Svájcban azonban a balesetek egy jó része nem a belföldi népességet sujtja, hanem az országot látogató nagyszámú turistákra esik s egyuttal az is valószínű, hogy itt az öngyilkosságok egy részét is a balesetek közé számítják. Svájctól eltekintve, csupa oly országokban tapasztalunk nagyobb számú baleseteket, a melyekben a gyáripár nagy mértékben van kifejlődve, vagy a melyekben az ország népessége a tengerparti fekvésénél fogva túlnyomólag hajózási vagy halászati foglalkozást űz. Magyarország körülbelül Ausztriával van egy vonalban, viszonylagos helyzetünk azonban, tekintve, hogy a fejlett osztrák iparral összehasonlítva, nekünk alig van gyáripárunk, itt is jóval kedvezőtlenebb.

Az öngyilkosságok száma, mint ez már rég köztudomású, Szászországban legnagyobb; Magyarország középhelyet foglal el s mindjárt Ausztria után következik. — Feltűnő az öngyilkosságok csekély száma Angliában, Norvégiában, Olaszországban, Finnországban és különösen Írországban.

Sötét árnyat vet ránk a gyilkosság által okozott halálesetek nemzetközi összehasonlítása, ebben a közvetlenül utánunk sorakozó Badent és Svájczot is több, mint négyszeresen múljuk felül. Igaz, hogy Olaszország hiányzik kimutatásunkból, s ez valószínűleg áthidalná azon óriási különbséget, mely hazánk és a többi művelt országok között fennáll és szegényeinkre szolgál; de ez nem változtat a dolog lényegén. Hogy vajjon a félműveltség féktelenségei, vagy a heves indulat vad kitörései, avagy a gyarló közbiztonsági állapotok okai-e ezen szomorú eredménynek, nehéz volna eldönteni. Valószínűleg mind a három ok közreműködik. Annyi azonban kétségtelen, hogy oly bajjal állunk szemben, a mely ellen küzdeni mindazoknak kötelességök, kiknek erre jog és hatalom adatott.

Járványok. — A mint fentebb a halálokoknál láttuk, a fertőző betegségek nagy mértékben hozzájárulnak a nagy halálozás előidézéséhez. A fertőző betegségek hol csak szórványosan, hol pedig járványosan lépnek fel; járványos pusztításukról a közegészségügyi jelentés külön szól s a főbb eredményeket mi is közöljük ezúttal is.

A járványok pusztításának általános képét 1878 óta a következő számok mutatják:

É v	A járvány által meglátogatott		A járvány tartama alatt						Ápolás alatt maradt
	köz- ségek	lakosság	megbetegült		meg- gyó- gyult	meghalt			
	s z á m a		általában	%		össze- sen	a megbe- gűltek %-ában		
1878 . .	421	1,066.876	26,315	2'47	17.770	7.814	29'69	731	
1879 . .	539	1,647.327	34,845	2'12	22.975	10.202	29'28	1,668	
1880 . .	863	2,461.336	46,593	1'89	33.679	10,876	23'34	2,038	
átlag 1878-80	608	1,725.180	35.917	2'08	24.808	9.630	26'81	1,479	
1881 . .	1,022	2,310.220	44,130	1'91	32.250	8,716	19'75	3,164	
1882 . .	1,876	4,108.683	86,308	2'10	66.225	15,992	18'53	4,091	
1883 . .	947	2,549.405	47,722	1'87	34,803	10,748	22'52	2,171	
1884 . .	782	1,826.106	39,677	2'17	31,512	5,956	15'01	2,209	
1885 . .	998	2,155.378	48,359	2'24	36'792	7,145	14'78	4,422	
átlag 1881-85	1,125	2,589.958	53,239	2'06	40,317	9,711	18'34	3,211	
1886 . .	1,223	3,666.007	59,823	1'63	44,160	10,762	24'37	4,901	

Összehasonlítva a népszámlálást követő időszakot az azt megelőző három esztendővel, azt tapasztaljuk, hogy úgy a járvány által meglátogatott községek és lakosság, valamint a megbetegültek száma rohamosan emelkedett. Különösen kedvezőtlen volt az utolsó 1886-ik esztendő, a mikor a járványlátogatta községek száma 1223-ra rúgott, 3,666.007 lakossal s közel 60.000 beteggel.

A járványosan fellépő egyes ragályos betegségekről álljon itt a következő részletezés:

A járvány megnevezése	A járvány tartama alatt megbe- tegtűlt összesen	A járvány által meg- látogatott lakosság megbete- gtűlt ‰-a	A megbetegültek közül					
			meghalt		meggyógyult		ápolás alatt maradt	
			szám szerint	%	szám szerint	%	szám szerint	%
Az 1878—80-as évek átlagában:								
Roncsoló toroklob	13.379	1'85	6.442	48'15	6.742	50'39	195	1'46
Himlő	6.100	1'80	1.377	22'57	4.185	68'61	538	8'82
Vörheny	3.704	1'62	763	20'60	2.761	74'54	180	4'86
Kanyaró	11.018	3'15	735	6'67	9.826	98'18	457	4'15
Vérhas	573	1'95	124	21'64	410	71'55	39	6'81
Hagymáz	614	2'23	111	18'08	462	75'24	41	6'68
Agy- és gerincz- agyhártyalob . .	187	1'02	55	29'41	131	70'05	1	0'54
Hökhurut	269	1'90	23	8'55	218	81'04	28	10'41
Fültő-mirigylob . .	73	2'12	—	—	73	100'00	—	—
Összesen .	35.917	2'07	9.630	26'81	24.808	69'07	1.479	4'12

A járvány megnevezése	A járvány tartama alatt megbe- tegyült összesen	A járvány által meg- látogatott lakosság megbetegült ‰-a	A megbetegültek közül					
			meghalt		meggyógyult		ápolás alatt maradt	
			szám szerint	‰	szám szerint	‰	szám szerint	‰
Az 1881—85-ös évek átlagában :								
Himlő	15.440	2'09	3.251	21'05	11.203	72'56	986	6'39
Vörheny	10.364	1'76	2.771	26'74	6.914	66'71	679	6'55
Roncsoló toroklob.	3.735	1'04	1.857	49'72	1.699	45'49	179	4'79
Kanyaró	19.728	2'82	1.282	6'50	17.458	88'49	988	5'01
Vérhas	1.832	2'60	338	18'45	1.322	72'16	172	9'39
Fültő-mirigylob	215	1'98	—	—	203	94'42	12	5'58
Hökhurut	1.139	1'91	109	9'63	896	78'67	134	11'70
Hagymáz	672	1'17	96	14'29	534	79'46	42	6'25
Egyéb járványok ¹⁾	114	1'51	7	6'14	88	77'19	19	16'67
Összesen .	53.239	2'05	9.711	18'24	40.317	75'73	3.211	6'03
Az 1886-ik évben :								
Himlő	16.055	1'54	3.740	23'30	10.812	9'36	1.503	67'34
Roncsoló toroklob	4.189	1'21	2.292	54'72	1.731	41'32	166	3'96
Kanyaró	24.801	3'13	1.752	7'07	20.929	84'38	2.120	8'55
Vörheny	6.325	1'27	1.221	19'30	4.622	73'08	482	7'62
Kolera	1.871	0'27	989	52'86	877	46'87	5	0'27
Vérhas	3.211	4'14	500	15'57	2.655	82'68	56	1'75
Hökhurut	1.890	2'36	147	7'78	1.444	76'40	299	15'82
Hagymáz	771	1'33	102	13'23	624	80'93	45	5'84
Agy- és gerinczagy- hártyalob	38	0'28	14	36'84	18	47'37	6	15'79
Torokgyík	7	0'29	5	71'43	2	28'57	—	—
Szemcsés köthártya- lob ²⁾	592	1'24	—	—	373	63'01	219	36'99
Fültő-mirigylob	73	2'91	—	—	73	100'00	—	—
Összesen .	59.823	1'63	10.762	17'99	44.160	73'82	4.901	8'19

A megbetegültek számát tekintve, átlag 1878—80-ban a roncsoló toroklobra és a kanyaróra, 1881—85-ben a kanyaróra, a himlőre és a vörhenyre, 1886-ban pedig a kanyaróra és himlőre esett a túlnyomó rész. A mi pedig a halálozást illeti, 1878—80-ban a roncsoló toroklob, 1881—85-ben a himlő és a vörheny, 1886-ban pedig a himlő és a toroklob vittek legtöbb pusztítást véghez.

¹⁾ Tüdőlob, mellhártyalob, szemcsés köthártyalob, rüh és vörös-járvány. Minthogy e járványok csak az 1885-ik évben fordultak először elő, nem tartottuk szükségesnek azokat az átlagban egyenkint felsorolni.

²⁾ Nyitra, Pest és Temes vármegyékben.

A megbetegültek közül legnagyobb %o hal el roncsoló toroklobban, átlagosan mintegy a betegek fele, 1886-ban 54.72⁰/_o-a. Legenyhébb lefolyású ellenben az extensiv járványok között a kanyaró, ennél a halálozás a megbetegülteknek csak 6—7⁰/_o-ára rúg.

Hogy a főbb járványok mely megyékben pusztítanak legerősebben, az 1881—85. évekről átlagosan s az utolsó 1886-ik évről a következő kimutatásból látható:

Sorszám	A vármegye neve	Meghalt járványosan fellépő	Sorszám	A vármegye neve	Meghalt járványosan fellépő
Himlőben :					
átlag 1881—85-ben					
1	Hunyad	365	9	Pest-Pilis-Solt-Kiskún	116
2	Krassó-Szörény	180	10	Besztercze-Naszód	105
3	Kolozs	172	11	Somogy	103
4	Háromszék	161	12	Zala	97
5	Szabolcs	150	Ezen vármegyék együtt		1.846
6	Csik	143	Többi vármegyék		1.405
7	Alsó-Fehér	129	Összesen		3.251
8	Brassó	125			
1886-ban					
1	Szabolcs	357	11	Sáros	151
2	Zemplén	286	12	Arad	145
3	Nyitra	259	13	Szepes	122
4	Hajdú	247	14	Bihar	116
5	Temes	230	15	Bács-Bodrog	98
6	Csongrád	218	Ezen vármegyék együtt		2.955
7	Nógrád	210	Többi vármegyék		785
8	Pest-Pilis-Solt-Kiskún	199	Összesen		3.740
9	Abauj-Torna	163			
10	Torontál	154			
Roncsoló toroklobban :					
átlag 1881—85-ben					
1	Csik	392	8	Bács-Bodrog	76
2	Krassó-Szörény	194	9	Jász-Nagy-Kún-Szolnok	61
3	Békés	175	Ezen vármegyék együtt		1.381
4	Maros-Torda	131	Többi vármegyék		476
5	Háromszék	128	Összesen		1.857
6	Arad	115			
7	Alsó-Fehér	109			

Sorszám	A vármegye neve	Meghalt járványosan fellépő	Sorszám	A vármegye neve	Meghalt járványosan fellépő
Roncsoló toroklobban :					
1886-ban					
1	Alsó-Fehér	751	6	Krassó-Szörény	71
2	Csik	409	Ezen vármegyék együtt		1.746
3	Torda-Aranyos	241	Többi vármegyék		546
4	Bihar	157	Összesen		2.292
5	Háromszék	117			
Vörhenyben :					
átlag 1881—85-ben					
1	Bács-Bodrog	434	8	Jász-Nagy-Kún-Szolnok	88
2	Békés	357	10	Krassó-Szörény	78
3	Csongrád	227	11	Nógrád	76
4	Hajdú	139	Ezen vármegyék együtt		1.892
5	Arad	139	Többi vármegyék		879
6	Pest-Pilis-Solt-Kiskún	133	Összesen		2.771
7	Csanád	115			
8	Veszprém	106			
1886-ban					
1	Győr	163	7	Nógrád	75
2	Jász-Nagy-Kún-Szolnok	156	Ezen vármegyék együtt		856
3	Moson	146	Többi vármegyék		365
4	Pest-Pilis-Solt-Kiskún	128	Összesen		1.221
5	Komárom	106			
6	Zemplén	82			
Kanyaróban :					
átlag 1881—85-ben					
1	Zólyom	100	8	Veszprém	56
2	Szabolcs	96	9	Komárom	43
3	Pest-Pilis-Solt-Kiskún	91	Ezen vármegyék együtt		707
4	Arad	85	Többi vármegyék		575
5	Bács-Bodrog	84	Összesen		1.282
6	Nyitra	80			
7	Torontál	72			
1886-ban					
1	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	452	7	Komárom	80
2	Temes	235	Ezen vármegyék együtt		1.283
3	Fejér	172	Többi vármegyék		469
4	Bács-Bodrog	152	Összesen		1.752
5	Abauj-Torna	101			
6	Tolna	91			

Sorszám	A vármegye neve	Meghalt járványosan fellépő	Sorszám	A vármegye neve	Meghalt járványosan fellépő
<i>Kolerában :</i> 1886-b a n					
1	Pest-Pilis-Solt-Kiskun .	578	6	Komárom	34
2	Szepes	108		Ezen vármegyék együtt	867
3	Győr	58		Többi vármegyék . . .	122
4	Bács-Bodrog	52		Összesen . . .	989
5	Csongrád	37			

A legtöbb halálozást okozó két járvány, a himlő és a ronsoló toroklob különösen az erdélyrészi megyékben uralkodik; állandóan fel szokott lépni és erősen pusztítani az előbbi még Szabolcs megyében, az utóbbi pedig Békésben is. — Az 1886-ik évi kolera különösen Pest és Szepes megyében követelt nagyobb számú áldozatokat.

Fertőző halálokok a nagy városokban. — Közegészségügyi kimutatásaink hiányosak lennének, ha egyúttal a fővárosra és evvel párhuzamosan a többi nagy városokra is ki nem terjeszkednének. Minthogy azonban terünk nem engedi, hogy a nagy városok összes nevezetesebb egészségügyi viszonyait felöleljük, legalább — mint évkönyvünk múlt évi folyamában — a fertőző betegségek által előidézett halálozásokat fogjuk kimutatni, a melyek ugy is legbiztosabb kriteriumát képezik valamely nagy város közegészségügyi állapotainak.

A fővárosban előfordult hevenyragályos betegségek által előidézett halálesetekről a fővárosi statisztikai hivatal kimutatásai alapján az alábbi táblázat nyújt felvilágosítást a jelen évtized elejétől fogva:

A ragályos betegség neve	M e g h a l t a k								
	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	átlag 1881-86-ban	1886-ban	1887-ben	1888-ban
<i>Szám szerint</i>									
Himlő	442	393	77	67	179	232	1558	376	13
Hagymáz	344	245	172	135	114	202	240	155	173
Ronsoló toroklob	234	252	135	120	125	173	365	286	279

A ragályos betegség neve	M e g h a l t a k								
	1831- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1881-85- évi átlag ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
Hártvás toroklob	180	144	111	133	129	139	197	226	180
Kanyaró	90	164	36	123	179	118	336	111	91
Vörheny	266	267	88	58	36	143	561	146	79
Hökhurut	40	134	51	84	55	73	41	37	23
Összesen . .	1.596	1.599	670	720	817	1.080	3.298	1.337	838
Az összes haldíseletek ‰-ában									
Himlő	3'4	3'1	0'6	0'5	1'4	1'8	9'3	2'7	0'1
Hagymáz	2'6	1'9	1'4	1'1	0'9	1'6	1'4	1'1	1'2
Roncsoló toroklob	1'8	2'0	1'1	0'9	1'0	1'4	2'2	2'1	1'9
Hártvás tereklob	1'4	1'1	0'9	1'0	1'0	1'1	1'2	1'6	1'3
Kanyaró	0'7	1'3	0'3	1'0	1'4	0'9	2'0	0'8	0'6
Vörheny	2'0	2'1	0'7	0'4	0'3	1'1	3'3	1'1	0'5
Hökhurut	0'3	1'0	0'4	0'7	0'4	0'6	0'2	0'2	0'2
Összesen . .	12'2	12'5	5'4	5'6	6'4	8'5	19'6	9'6	5'8

A fertőző bajok pusztítását az európai nagy városokban a következő számok mutatják:

Sorszám	A város neve	Fertőző betegségben elhaltak							
		1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		az összes halálozások ‰-ában				tízezer lakos közül			
1	Velence	22'42	18'25	—	2'44	34'9	55'5	—	5'9
2	Brüssel	7'15	6'36	6'57	5'13	15'6	14'5	13'7	10'8
3	Odessa	6'72	10'00	5'63	4'69	29'4	37'4	15'2	12'0
4	Birmingham	6'47	7'38	9'06	7'13	12'5	14'7	17'8	12'6
5	Berlin	9'13	7'90	6'78	6'35	22'6	20'4	14'9	13'0
6	Edinburg	7'61	9'02	13'40	7'58	14'0	17'2	24'5	13'6
7	Drezda	9'56	9'90	7'88	6'85	32'8	25'3	17'1	14'1
8	Bécs	9'12	6'85	7'51	6'18	25'5	18'0	19'4	15'5
9	Amsterdam	10'27	8'22	6'30	7'42	24'6	19'6	13'9	16'3
10	Róma	—	—	11'27	6'39	—	—	32'4	16'9
11	Basel	11'77	4'22	8'95	—	24'1	7'6	17'2	—
12	Liverpool	12'01	7'57	12'17	8'71	28'5	18'0	28'7	17'7
13	Páris	9'71	8'77	10'59	8'05	22'7	21'6	24'7	18'2
14	Budapest	6'39	22'80	9'68	5'98	18'8	90'0	30'9	18'9
15	Lyon	4'41	7'00	5'39	6'53	10'2	16'1	11'7	19'2
16	Boroszló	4'65	5'11	8'67	7'38	13'9	16'1	26'7	20'0
17	Stockholm	16'12	7'59	15'46	10'25	39'6	17'4	33'2	20'3

Sorszám	A város neve	Fertőző betegségekben elhaltak							
		1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		az összes halálozások o/o-ában				tízezer lakos közül			
18	München	6·23	5·78	11·39	7·12	19·1	17·3	34·7	21·2
19	London	11·55	9·42	11·62	11·62	22·5	18·6	22·7	21·4
20	Glasgow	12·36	11·63	13·57	10·48	32·1	29·1	31·4	23·1
21	Kopenhága	7·38	6·91	18·46	10·72	15·3	16·0	45·4	23·1
22	Dublin	9·67	7·49	11·32	9·39	26·9	20·1	34·5	23·6
23	Trieszt	14·55	17·93	11·80	9·69	44·1	68·2	35·3	28·4
24	Hamburg	9·38	12·43	9·90	14·80	24·4	36·4	26·8	29·5
25	Varsó	15·63	11·10	13·32	11·01	48·7	31·0	36·2	29·7
26	Bukarest	10·84	11·40	11·86	10·07	29·7	32·1	34·1	30·6
27	Szent-Pétervár	9·55	13·42	11·07	11·66	27·6	41·1	28·8	34·1
28	Marseille	22·49	25·00	12·33	13·07	75·9	87·4	35·9	37·5
29	Krakó	14·23	8·10	—	11·95	53·0	24·3	31·8	37·6
30	Prága	8·52	12·19	13·13	19·86	27·3	39·2	39·0	60·4

Brüsszel, Birmingham, Edinburg, Lyon és Berlin mutatják évről-évre a legkedvezőbb halálozást a fertőző halálokok folytán.

V. Ki- és bevándorlás.

Honosítások és elbocsátások. — A tízévenkint tartatni szokott népszámlálások közé eső időszak alatt népszámunk változását csak annyiban ismerjük, a mennyiben azt a népesség belső fejlődése okozta s a születést és halálozást számbavevő népmozgalmi statisztikából megállapíthatjuk; azt a változást azonban, melyet a ki- és bevándorlás idéz elő, számszerűleg megállapítani képtelenek vagyunk. Hivatalos följegyzések itt benn az országban épen nem történnek s csak külföldi forrásokból nyerünk némi tájékoztató útbaigazítást. A belügyminiszterium az 1879: L. t.-czikk alapján történő honosítások és elbocsátások adatait évről-évre összeállítja ugyan, de ezek távolról sem tüntetik fel a ki- és bevándorlás egész nagyságát. A legtöbb kivándorlás, engedély vagyis hivatalos elbocsátás nélkül történik, a honosítás pedig többnyire a már régebben történt betelepedést sanctionálja. Az említett adatok tehát csakis azt mutatják, hogy hányan szerzik meg s hányan vesznek el a magyar polgárjogot törvényesen. A magyar anyaország és a társ-

országok szerint részletezve, honosítások és elbocsátások következő számmal történtek:

É v	Honosítás					Elbocsátás				
	Magyar-országba		Horvát-Szlavon-országba		össze-sen szám szerint	Magyar-országból		Horvát-Szlavon-országból		össze-sen szám szerint
	szám szerint	%	szám sze- rint	%		szám szerint	%	szám sze- rint	%	
1881. . .	167	100 ⁰⁰	—	—	167	1.030	96 ³⁵	39	3 ⁶⁵	1.069
1882. . .	413	90 ⁵⁷	43	9 ⁴³	456	1.153	94 ⁷⁴	64	5 ²⁶	1.217
1883. . .	332	96 ⁵¹	12	3 ⁴⁹	344	1.249	96 ⁰⁰	52	4 ⁰⁰	1.301
1884. . .	428	97 ⁹⁴	9	2 ⁰⁶	437	1.326	97 ⁷⁰	31	2 ³⁰	1.357
1885. . .	381	42 ¹⁵	523	57 ⁸⁵	904	1.491	97 ⁸³	33	2 ¹⁷	1.524
átlag 1881—85. . .	344	74 ⁴⁶	118	25 ⁵⁴	462	1.250	96 ⁶⁰	44	3 ⁴⁰	1.294
1886. . .	522	86 ⁵⁷	81	13 ⁴³	603	1.493	95 ⁶⁴	68	4 ³⁶	1.561
1887. . .	683	90 ⁵⁸	71	9 ⁴²	754	1.360	93 ⁰⁹	101	6 ⁹¹	1.461
1888. . .	1.377	94 ⁷⁰	77	5 ³⁰	1.454	1.673	98 ⁰¹	34	1 ⁹⁹	1.707

Az elbocsátások állandóan meghaladják a honosításokat, még 1888-ban is meghaladták, a mikor pedig a korábbi évekhez képest igen sok honosítás történt. A honosítottak számába azonban — a mint már mult évben is megjegyeztük — nincsenek beszámítva az 1886-ban betelepített bukovinai csángók, minthogy ezeknek honosítása nem az 1879: L. t.-cz., hanem a tömegesen visszatelepülők honosításáról szóló 1886: IV. t.-cz. alapján történt.

A csángótelepítésről, sajnos, még most sincsenek megbízható adataink. A honosítás nem egyénenkint, hanem tömegesen történt s a honosítottak számáról nem készült semmiféle kimutatás. Ezt a feltűnő hiányt némileg Torontál megye volt alispánjának becses évi jelentéseiből pótolhatjuk. Az 1884. évi jelentés szerint a székely telepések száma 1884. végén következő volt: Hertelendyfalván 188 család 778 lélek, Nagy-Györgyfalván 199 család 810 lélek, Gyurgyevón (jelenleg Székelykeve) 357 család 1.932 lélek, összesen tehát 744 család 3.520 lélek. Elétszám azóta többszörös változásnak volt kitéve, történtek áttelepülések Csanád megyébe, szórványos visszavándorlások Bukovinába s újabb bevándorlások Bukovinából. 1886-ban egy újabb raj, 357 lélekből álló, települt haza Bukovinából, Torontál megye pancsovai járásába s 1888-ban 88 ujonnan bevándorlott székely család helyeztetett el Székelykeven.

A pénzügyminiszternek az állami jószágok 1888. évi eladásáról és eredményéről a képviselőház elé terjesztett jelentése az állambirtokokon alakított telepítések szervezete és fejlődéséről is megemlékezik, az ottani népesedési viszonyokra azonban kevés számszerű adatot tartalmaz. Bővebb felvilágosítást tehát csak legközelebbi népszámlálásunktól remélhetünk; a nevezett jelentésből azt a szomorú impressziót meritjük, hogy az alvidéki telepítéseknél a magyar-ság megerősítése nagyon alárendelt szempont volt s a helyett, hogy az újonnan alakított községek által a kevés magyarajkú község szaporítottatott volna, csak az a bábeli zavar növeltetett, mely nemzeti-ségi tekintetben Dél-Magyarországot oly szomorúan jellemzi.

Kivándorlás Magyarországból. — Magyarország, nem valami sűrű népessége daczára, a helyett, hogy új népelemeket vonna magához, saját népszaporodásának egy részét is átengedi a külföldnek. Pontos, számszerű adataink a kivándorlásról nincsenek, de tudjuk, hogy az ország egyes részeiből csaknem állandó a kivándorlás. Így a Duna jobbpartján a határmegyék németajkú lakosai közül, Dél-Magyarország egyes részeiből, nagyobb mértékben pedig a Székelyföldről Oláhországba s újabban az északi megyékből Amerikába. Az előbbieket számát még csak megközelítőleg sem tudjuk megállapítani, az észak-magyarországi kivándorlásra nézve azonban vannak külföldi adatok, melyek elég tájékoztatással szolgálnak.

A kivándorlók, kik Magyarországból Amerikába igyekeznek, rendszeren Hamburgban vagy Brémában szállnak hajóra, az a szám tehát, melyet a két kikötő város, mint magyar kivándorlást kimutat, körülbelül megfelel a magyar felvidékről Amerikába irányuló kívándorlásnak. A nevezett két kikötőn keresztül 1878-ban még csak 803 magyar honosságú egyén vándorolt ki, 1879-ben 1.759, 1880-ban pedig, mely évvel kezdődik a nagyobb kivándorlás, 8.766. 1881-től, vagyis a legutóbbi népszámlálást követő évtől kezdve a következő számok mutatják a kivándorlás nagyságát:

É v	Kivándorolt Magyarországból			É v	Kivándorolt Magyarországból		
	Ham-bur-gon	Brémán	a két kikötőn		Ham-bur-gon	Brémán	a két kikötőn
	k e r e s z t ü l				k e r e s z t ü l		
1881 . .	10.453	804	11.257	1886 .	12.176	12.973	25.149
1882 . .	16.060	1.460	17.520	1887 . .	9.598	8.672	18.270
1883 . .	11.478	3.361	14.839	1888 . .	8.179	9.451	17.630
1884 . .	7.885	5.310	13.195	összesen . . átlag 1881-88	80.008	50.200	130.208
1885 . .	4.179	8.169	12.348		10.001	6.275	16.276

Ez adatok szerint nyolcz év alatt 130 ezer lelket vont el Magyarországtól a tengerentúli kivándorlás. Legerősebb volt 1886-ban, a következő két évben némi csökkenés mutatkozik, de azért még mindig meghaladta a 8 éves átlagot. Az 1887. évi kivándorlást részben még megmagyarázza az 1886. évi kedvezőtlen aratás, melynek hatása főleg 1887. tavaszán vált érezhetővé, de hogy az 1887. évi nagy termés után a szintén gazdag aratású 1888-ban is oly nagy volt a kivándorlás, azt valóban nem lehet a munkahiánynak és inségnek róni fel; inkább a vándorösztön vitte a népeket, mely ha egyszer az emberek képzeletét megragadja, ellenállhatatlanul működik.

Köztudomású, hogy az amerikai kivándorlás főleg a felső megyékből folyik, hogy azonban mely megyékből, mily erősen, arra nézve adataink nincsenek. Legalább nincsenek számszerű, pozitív adataink, oly adatok ellenben, melyek következtetést engednek a kivándorlás helyi megoszlására, a hadügyminiszterium kiadásában megjelenő Militär Statistisches Jahrbuch-ban igenis találhatók. A nevezett évkönyvben ugyanis ki van mutatva, hogy a sorozáson az egyes hadkiegészítési kerületekben a felhívottak közül hányan jelentek meg és hányan maradtak távol. A távollevőket, igaz, nem vehetjük mind kivándorlottaknak, mert a távollevők egy része ideiglenesen fel van mentve a sorozás alól (ezeknek számát az évkönyv hadtestparancsnokságok szerint kimutatja ugyan, de hadkiegészítő kerületek szerint nem), más része pedig benn az országban tartózkodik; ha azonban tekintjük, hogy mekkora a távollevők országos átlaga, vagy mily nagy a távollevők száma a normális népességi viszonyokkal bíró hadkiegészítő kerületekben, meglehetősen tisztába jövünk vele, hogy mit kell a kivándorlás terhére rónunk.

A szorosabb értelemben vett Magyarországon 1888-ban a három első korosztályból 1000 felhívott közül 93 nem jelent meg a sorozáson és pedig 19, mint a sorozás alól ideiglenesen fölmentett, 74 pedig, mint egyébként távollevő. Egyes hadkiegészítési kerületekben pedig oly kedvező volt a távollevők aránya, hogy ezer felhívott közül az ideiglenesen fölmentetteken kívül csak 13–20 egyén nem jelent meg a sorozáson. Ezzel ellentétben az eperjesi hadkiegészítő kerületben 1000 felhívott közül szintén az ideiglenesen fölmentetteken kívül 332 maradt távol a sorozástól, vagyis a felhívottaknak egy harmada. A nevezett hadkiegészítő kerületet Sáros, Szepes és Liptó megyék alkotják s köztudomásúlag csakugyan a két előbbi

az amerikai kivándorlás központja, az idézett számok megdöbben-
tőleg mutatják, hogy mily nagy mérveket öltött a felvidéki kiván-
dorlás s mennyi munkáskezet von el a hazai termeléstől. Tovább
nyomozva a felvidéki kivándorlást, sokan nem jelentek meg a soro-
záson az ungvári hadkiegészítő kerületben, melyet Zemplén megye
felső része, és az egész Ung megye képez, a kassaiban (az egész
Abauj megye s Borsod megye, az egri járás kivételével), a munkácsiban
(az egész Bereg megye, Szabolcs megye nyugati fele s Zemplén
alsó része), végre a losoncziiban, melyet az egész Gömör- és
Zólyom megye s Nógrád nagy része alkot. A nevezett hadkiegészítő
kerületekben a három első korosztályból 1000 felhívott közül (az
ideiglenesen fölmentetteken kívül, kiknek száma ezen hadtestparancs-
nokság területén 19 volt) a sorozáson meg nem jelent: az ungvá-
riban 296, a kassaiban 160, a munkácsiban 106, a
losoncziiban pedig 83. A trencsényi hadkiegészítő kerületben
(Trencsén, Turóc, Árva megye) szintén nagy a távollevők száma,
1000 közül 102. A duna-jobbparti, a duna-tiszaközi és a tiszabal-
parti megyékből alakított hadkiegészítési kerületek közül egyben sem
feltűnő nagy a sorozásról elmaradtak száma, jeléül annak, hogy ott
a népességet nem bolygatta meg a kivándorlás; a Tisza-Maros szögé-
ben azonban a nagybecskereki hadkiegészítő kerületben, mely-
hez Torontál jó része tartozik, ismét sokan nem jelennek meg a
sorozáson, 1000 közül 118. Az erdélyrészi hadkiegészítő kerületek
közül kettőben kedvezőtlenek a viszonyok, a brassóiiban és a
nagyszebeniben, az előbbiben, melyhez Brassó és Háromszék
megye s Nagy-Küküllő megye kőhalmi járása tartozik, a három első
korosztályból, az ideiglenesen fölmentetteken kívül 1000 felhívott
közül 236 nem jelent meg a sorozáson, a nagyszebeniben pedig,
mely az egész Fogarashelyi, Székely és Nagy-Küküllő nagy részéből
s Alsó-Fehér egy járásából áll, 208 maradt távol. A brassóiiban
a távollevők számát valószínűleg a háromszéki székely kivándorlás
duzzasztja oly nagyra; az udvarhelyi és a marosvásárhelyi
hadkiegészítő kerület adatai azonban, hová a székelység
többi része tartozik, azt mutatják, hogy Csikból, Udvarhelyből s
különösen a régi Marosszékből nagyobb kivándorlás nem folyik, külön-
ben nem lehetne oly csekély a sorozáson meg nem jelentek száma.

Bevándorlás az Északamerikai Egyesült Államokba. —
A magyarországi kivándorlókra legnagyobb vonzerőt még mindig az

oceánon túli hatalmas köztársaság gyakorol. Így például az 1888-ban Hamburgban hajóra szállt 8.179 magyarországi kivándorlók közül 8.143, a Brémán keresztül kivándorolt 9.451 közül pedig 9.432 ment az Egyesült-Államokba, csak kevesen szállingóznak Braziliába, a Laplata államokba s elvétele Ausztráliába.

Az Egyesült-Államok hivatalos statistikája az európai bevándorlókat származási helyük szerint következőleg mutatja ki: ¹⁾

Sorszám	A kivándorlók származási helye	Kivándorolt Európából, az Éjszakamerikai Egyesült-Államokba							
		átlag 1876—80-ban		átlag 1881—85-ben		1887-ben		1888-ban	
		összesen	%	összesen	%	összesen	%	összesen	%
	Nagy-Británia és Írország:								
1	Anglia . . .	29.115	18'04	62.792	12'57	72.855	15'13	82.574	15'39
	Írország . .	28.338	17'56	69.082	13'82	68.370	14'20	73.513	13'70
	Skócia . . .	6.017	3'73	12.850	2'57	18.699	3'89	24.457	4'56
	Wales . . .	513	0'32	1.262	0'25	1.820	0'38	1.654	0'31
	Egyéb részek	5	0'00	21	0'00	4	0'00	5	0'00
	Összesen .	63.988	39'65	146.007	29'21	161.748	33'60	182.203	33'96
2	Németbirodalom	41.958	26'00	192.004	38'41	106.865	22'20	109.717	20'45
3	Svédország . .	13.234	8'20	40.289	8'06	42.836	8'90	54.698	10'20
4	Olaszország . .	5.741	3'56	21.901	4'38	47.622	9'89	51.558	9'61
5	Európai Oroszország:								
	Oroszország .	4.734	2'94	11.766	2'35	28.944	6'01	31.256	5'83
	Orosz-Lengyelország . . .	934	0'58	3.984	0'80	6.128	1'27	5.826	1'09
	Finnország . .	44	0'03	577	0'12	1.822	0'38	2.231	0'41
	Összesen .	5.712	3'55	16.327	3'27	36.894	7'66	39.313	7'33
6	Ausztria . . .	6.682	4'14	19.483	3'90	25.009	5'19	30.011	5'59
7	Norvégia . . .	8.352	5'18	20.907	4'18	16.269	3'38	18.264	3'40
8	Magyarország .	1.329	0'82	10.235	2'05	15.256	3'17	15.800	2'95
9	Dánia	3.079	1'91	9.271	1'85	8.524	1'77	8.962	1'67
10	Svájc	2.872	1'78	10.034	2'01	5.214	1'08	7.737	1'44
11	Francoziaország	5.397	3'34	4.630	0'93	5.034	1'05	6.454	1'20
12	Németalföld . .	1.230	0'76	6.050	1'21	4.506	0'94	5.845	1'09
13	Belgium . . .	620	0'38	1.575	0'32	2.553	0'53	3.215	0'60
14	Románia . . .	2	0'00	243	0'05	2.045	0'42	1.186	0'22
15	Görögország .	20	0'01	85	0'02	313	0'07	782	0'15

¹⁾ Statistical abstract of the United States 1887, 1888. Washington 1888—1889.

Sorszám	A kivándorlók származási helye	Kivándorolt Európából, az Északamerikai Egyesült-Államokba							
		átlag 1876—80-ban		átlag 1881—85-ben		1887-ben		1888-ban	
		összesen	%	összesen	%	összesen	%	összesen	%
16	Spanyolország .	497	0·31	375	0·07	436	0·09	526	0·10
17	Európai Török- ország . . .	30	0·02	103	0·02	206	0·04	207	0·04
18	Portugália . .	615	0·38	306	0·06	110	0·02	23	0·00
19	Europa többi ré- széből . . .	11	0·01	6	0·00	13	0·00	23	0·00
	Mindössze .	161.369	100·00	499.831	100·00	481.453	100·00	536.524	100·00

Az Amerikába vándorló európaiak legnagyobb contingensét Nagybritánia és Írország szolgáltatja, az utóbbi közel annyit, mint Anglia (Skótország nélkül), sőt az 1881—85-ik évötödben még többet. A második helyen a Németbirodalom áll, honnan különösen az 1881—85. évötödben indult meg oly erős kivándorlás, mely még Nagybritánia és Írország kivándorlását is meghaladta. Magyarország a nyolczadik helyet foglalja el, folyvást emelkedő számokkal.

Ha a kivándorlók összes számát tekintjük, roppant emelkedést látunk, míg ugyanis 1876—80. évek átlagában csak 161 ezer vándorolt ki Európából az Egyesült-Államokba, 1888-ban 536 ezer. Tart-e ez az emelkedés még tovább is, vagy pedig alászáll, határozottan nem lehet megmondani; de az utóbbi feltevés valószínűbb, legalább a bevándorlás ellen megindult élénk agitáció arra enged következtetni. A mult évben készült éjszak-amerikai törvényjavaslatot, a Berliner Börsen-Zeitung nyomán, a következőkben ismertetjük:

A törekvés, mely a washingtoni képviselőház elé terjesztett legújabb törvényjavaslatot jellemzi, nem egészen új jelenség az Északamerikai Egyesült-Államokban. A közvélemény már rég érezte ott annak szükségét, hogy a bevándorlás özöne, mely apadás helyett inkább egyre növekvőben látszik lenni, bizonyos irányban korlátok közé szoríttassék. S a közvélemény érvényesítette magát a törvényhozók asztalánál: a chinai bevándorlás ellen hozott törvény volt az első lépés e cél felé s azt valódi amerikai gyorsasággal követi a sokkal nagyobb szabású s Európát legközvetlenebbül érdeklő törvényjavaslat, mely most előttünk fekszik.

A törvényjavaslat két irányban akarja a bevándorlást korlátozni. Az egyik az állam és társadalom biztonságának védelme a büntetések, azután a szocialisták és anarchisták kitiltása által. E célból meglehetősen szigorú és körülményes igazolási eljárás van tervbe véve, mely tán az utazásnál s az üzleti érintkezésnél kellemetlenségekkel fog járni, de Európa egész nyugata a legőszintébb örömmel fogja üdvözölni ez intézkedéseket, melyek hivatvák arra, hogy elvonják az állami jogrend elleneinek lábai alul azt a talajt, melyet eddig megingathatlannak tekinthettek: a nagy északamerikai köz-társaság talaját.

Alig várhatunk ily egyöntetű megítélést a törvényjavaslat azon intézkedései részére, melyek az idegen munkáselem bevándorlását akarják korlátok közé szorítani. Első tekintetre világos, hogy a törvényjavaslat ezen része egyenesen Európa ellen irányul. Miután a chinaiakra vonatkozó törvény megvédte Amerikát a nyugati inváziótól, most az lesz feladata a törvényhozásnak, hogy védekezzék a Kelet ellen. Tudvalevő, hogy az európai bevándorlók — kiknek száma újabban évről-évre 400.000 körül mozog — legnagyobb részben nem visznek egyebet magukkal új hazájukba, mint a rajtok levő szegényes ruházatot s megérkezve az ígért földre, hogy éhen ne veszszenek, kénytelenek munkát vállalni azon az áron, melyet épen érte kínálnak. Ez ellen a proletárinvázió ellen kell most megvédeni a szövetséges államok munkásait. Azok az intézkedések, melyeket a javaslat tervbe vesz, e részben elég szigorúak. Minden bevándorló 5 dollárt köteles fizetni a megtelepülés engedélyeért s addig nem léphet partra, míg nem igazolja, hogy vagyona van, vagy ennek hiányában írásbeli munkaszerződést nem mutat fel. Ha eltekintünk a kijátszás lehetőségétől (mikülönösen a szerződések költsége által nagyon is valószínűleg meg fog kíséreltetni), alkalmasnak látszanak e javaslatba hozott rendszabályok arra, hogy jelentékenyen megapaszszák az Észak-Amerikába tóduló európai proletárok számát. S ezzel az Északamerikai Egyesült-Államok gazdasági politikája ismét egy kiegészítő láncszemmel fog erősödni: mert alig lehet tagadni, hogy csak következetesen járnak el a washingtoni törvényhozók akkor, mikor azután, hogy magas védvámok segélyével erős önálló gazdasági életet teremtetek, folytatják ennek kiépítését a hazai munka védelmével. Az árúk vámját követi a vám az idegen munkaerőre, az idegen iparezickek kiszorítását követi a külföldi munkáshad visszaszorítása

az amerikai partokról. A törvényjavaslat Amerika sajátos viszonyainak megfelelően egyik megoldási módja az ottani munkáskérdésnek. Az idegen jövevények azok, kik ma a keleti államok virágzó gyáraiban lenyomják a munkabért. Azok az idők, mikor a műveletlen területek óriási terjedelmű szüzföldjei dolgot adtak megannyi munkáskéznek is, letűntek már az Egyesült-Államokban. Az erősen védett nagyipar óriási lendülete daczára sem képes már új, meg új erőket foglalkoztatni, a jövevények csekély igényeikkel kiszorítják a gyárakból a nagyobb munkabérhez szokott benszülötteket. Innen az elkeseredés az idegen bevándorlás ellen, s a munkásosztály erejének fényes bizonyítéka lesz, ha a vállalkozók ellenkező érdekeivel szemben is keresztül fog menni a törvényjavaslat.

Mondottuk fentebb, hogy ez új intézkedések Európában nem fognak osztatlan tetszésre találni. Már is emelkednek hangok, melyek Németországra nézve károsnak látják, ha a népfélesleg természetes lefolyása nyugat felé akadályokba ütközend. Másrészt a kormány emberei bizonyos diadalérzettel mutathatnak az amerikai mozgalomra s az új gyarmatpolitika igazolását látják abban. Reánk magyarokra bár kisebb érdekű a törvényjavaslat, mint a tizannyi kívándorlót adó Németországra nézve, ámde közvetlen hatásán kívül, melyet a felvidéki kívándorlásra gyakorland. úgy lehet, hogy előbb-utóbb közvetve is érezni fogjuk következményeit a nyugat-európai kívándorlás irányváltoztatásában s valószínű, hogy az a kívándorlás, mely eddig hazánkból az Egyesült-Államokba folyt, jövőre Dél-Amerika államainak veszi útját.

Bevándorlás az Argentini köztársaságba. — Az Egyesült-Államok után az Argentini köztársaság vonja magához az európai kívándorlók legnagyobb részét, e hatalmasan fejlődő állam, mely ugy gazdasági forrásainak bősége, valamint gyorsan szaporodó népességénél fogva, úgy látszik, fényes jövőnek néz elébe. A bevándorlás az Argentini köztársaságba folyvást emelkedik. E tárgyról — a mint a *The Economist* 1889. ápril 27-ki számának ismertetéséből látjuk — Jenner, a buenos-ayresi angol követség titkára, érdekes memorandumot nyújtott be a külügyi hivatalhoz. Foglalkozva a legutóbbi 32 évi bevándorlással, Jenner kimutatja, hogy a bevándorlók száma lassan emelkedett 1857-től—5.000—1872-ig, mikor 32.000-et ért el. 1873-ban e szám felszökött 70.000-re, de aztán évről-évre hanyatlott s az 1873-iki magasságot csak 1884-ben érte el

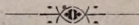
újra, mikor is a bevándorlók száma 77.800-at tett. Azóta rohamos emelkedés mutatkozik s 1885-ben 108.722, 1886-ban 93.116, 1887-ben 120.842, 1888-ban pedig 155,116 volt a bevándorlók száma.

A következő összeállítás mutatja a 32 év óta 1857—1888 közt bevándoroltak nemzetiségét:

Olasz	646.086	azaz	65 ²⁵ / ₁₀₀	Osztrák-Magyar	16.768	azaz	1 ⁶⁹ / ₁₀₀
Spanyol	144.654	»	14 ⁶¹ / ₁₀₀	Német	15.271	»	1 ⁵⁴ / ₁₀₀
Francia	91.759	»	9 ²⁷ / ₁₀₀	Belga	7.645	»	0 ⁷⁸ / ₁₀₀
Angol	22.952	»	2 ³¹ / ₁₀₀	Különféle	26.985	»	2 ⁷³ / ₁₀₀
Svájci	18.072	»	1 ⁸² / ₁₀₀				

A Montevideon át Argentínába megérkezettek száma, kik nemzetiség szerint osztályozva nincsenek, 384.605, s így a fent kimutatott 990.192 bevándorlóval együtt 1,374.797 egyén.

Az adott kimutatás főjellemvonása a latin fajok túlsúlya; e faj az összes bevándorlottaknak közel 90⁰/₁₀₀-át teszi ki. S e körülményt, mint Jenner mondja, az argentinai hatóságok nem nézik a legjobb szemmel. A déleurópai elemnek a bevándorlók közt mutató nagy túlsúlyában esetleges veszélyt látnak, különösen a vegyes házasságok termékenysége folytán: úgy számítják, hogy a köztársaság 3.5 millió lakosságából 2 egész milliúnak idegen vér foly ereiben. Ennek folytán a kormány ügynökeit utasították, hogy a lehető legnagyobb erőfeszítéseket tegyék inkább az északi, mint a déleurópai bevándorlás előmozdítására s ha ez erőfeszítések eddigelé, Belgiumot kivéve, nem is mutathatnak fel kész sikert, erősen biznak abban, hogy a jelen év folyamán 40.000 bevándorló, java részben belga, németalföldi, északnémet és svéd fog a köztársaságban letelepedni.

B) Östermelés.¹⁾

I. Mezőgazdaság.

1. A terület művelési ágak szerint.

Művelési ágak Magyarországon. — A mezőgazdaság alapját a gazdasági művelés alatt álló terület képezi, melyhez ép oly kevésbé számíthatjuk a beépített vagy ipari czélokra elfoglalt területeket, az utakat, stb., mint a mezőgazdasági termelésre már természeti tulajdonságuknál fogva alkalmatlan, terméketlen területeket. A legutóbbi kataszteri felvételek szerint a Magyarbirodalom összes területének 94·49%-a szolgál gazdasági termelésre s e terület következőleg oszlik meg a 7 művelési ág között:

	Magyarországon		Fiume város és területén		Horvát-Szlavonországban		A magyar birodalomban	
	hektár	%	hektár	%	hektár	%	hektár	%
szántóföld	11,584.002	43·42	383	21·26	1,303.304	32·36	12,887.689	41·97
kert . .	347.766	1·30	31	1·72	52.836	1·31	400.633	1·30
rét . . .	2,993.222	11·22	394	21·86	464.948	11·55	3,458.564	11·26
legelő .	3,708.883	13·90	742	41·18	603.889	14·99	4,313.514	14·05
nádas .	90.174	0·34	—	—	2.686	0·07	92.860	0·39
szőlő . .	358.045	1·34	—	—	67.452	1·67	425.497	1·30
erdő . .	7,598.041	28·48	252	13·98	1,532.333	38·05	9,130.626	29·73
együtt .	26,680.133	100·00	1.802	100·00	4,027.448	100·00	30,709.383	100·00

¹⁾ Statistique agricole de la France. Résultats généraux de l'enquête décennale de 1882. Nancy 1887. — Statistique internationale de l'agriculture. Nancy 1876. — Returns of agricultural statistics of British India for 1887—88. Calcutta 1889. — Preussische Statistik LXXXI. Die Ergebnisse der Ermittlung der landwirtschaftlichen Bodenbenutzung und des Ernteertrages im preussischen Staate im J. 1883. Berlin 1884. — Annuaire statistique des Pays-Bas pour 1887 et années antérieures. — Résumé statistique de l'Empire du Japon No III. Tokio 1889. — Statistisk Tidsskrift utgifven af kungl. statistiska Centralbyrå 1889. No 1. — Magyar stat. évkönyv. III. füzet. — Beiträge zur Statistik der landwirtschaft-

Ezek az adatok, bár a kataszteri munkálat befejezésétől alig választ el bennünket fél évtized, valamivel kétségkívül azóta is módosultak. Az az irány, mely a legelők feltörésében nyilvánul s az ötvenes évek óta tart, még mindig nem szűnt meg egészen. Valószínű tehát, hogy a szántóföld területe jelenleg már nagyobb, a legelő pedig és talán a rét is, mert e két művelési ág közt sokszor nehéz megvonni a határvonalat, csökkent. Hanyatlott a szőlőterület is a phylloxera-pusztítások következtében, az új szőlők ültetése távolról sem tudván ellensúlyozni a régi szőlők rohamos pusztulását.

A művelési ágak nemzetközi összehasonlítása. — Az adatoknak részint eltérő volta, részint hézagossága miatt csak megközelítő képet nyújthatunk a különböző országok területének művelési ágak szerint való megoszlásáról; egyes művelési ágakat össze kellett foglalnunk s még így sem nyertünk oly egyöntetű adatokat, melyek teljesen alkalmasak volnának az egymással való összehasonlításra:

lichen Production Kroatiens und Slavoniens in den Jahren 1835—87. U Zagrebu 1889. — Agricultural Returns of Great Britain 1889. — Album of agricultural statistics of the United States. Washington. 1889. — Statistical abstract of the United States. 1888. — Danmarks statistik, Sammen drag af statistiske Oplysninger angaaende Kongeriget Danmark Nr. 10. Kjöbenhavn. — Kalender u. stat. Jahrbuch für d. Königr. Sachsen 1890. Dresden 1889. — Statistical abstract for the several colonial and other possessions of the United Kingdom, from 1874 to 1888. — Annuaire stat. pour la Finlande. 1883—88. — Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau-Ministeriums für 1881—88. Erstes Heft. Production aus dem Pflanzenbau. Wien. 1889. — Oesterr. stat. Handbuch für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche u. Länder. VII. Jahrg 1888. Wien 1889. — Report of the Commissioner of Agriculture 1888. Washington 1889. — Annuario statistico italiano. 1886, 1887—88. Roma. — Statistique de l'Empire de la Russie IV. La recolte moyenne dans la Russie d'Europe. 1883—87. St.-Pétersbourg 1888. — Monatshefte zur Statistik des deutschen Reichs. Juli-Heft, 1882—89. Berlin. — Statistical abstract for the principal and other foreign countries. 1882—87. — Canada, Statistical abstract and record for the year 1888. Ottawa 1889. — Annuaire statistique de la Belgique. 1882—87. — Spanyolországhoz és Szerbiához küldött kérdőívek, továbbá a francia osztrák-magyar konzul évi jelentése Franciaország 1888-ik és 1889-ik évi aratásáról. — A gabonaneműek külforgalmára vonatkozólag l. a »Nemzetközi forgalom« című fejezetünknel felsorolt áruforgalmi kimutatásokat.

Sorszám	Az ország neve	Szántóföld, kert		Rét, legelő		Szőlő		Erdő		A gazdasági művelés alatt álló összes terület	
		1000 hektár	‰	1000 hektár	‰	1000 hektár	‰	1000 hektár	‰	1000 hektár- okban	az ország területének ‰-ában
1	Belgium (1880)	1.576	63 ⁷²	389	15 ⁷²	—	—	489	19 ⁷⁷	2.473	83 ⁹⁴
2	Franciaország (1882)	26.018	58 ⁶⁸	5.827	13 ¹⁴	2.197	4 ⁹⁶	9.455	21 ³²	41.338	83 ⁹¹
3	Németország (1883)	26.177	55 ⁶²	6.517	13 ⁶⁵	135	0 ²⁹	13.900	29 ⁷⁴	46.729	86 ⁴⁴
	<i>Ebből: Poroszország (1883)</i>	17.528	55 ⁶²	5.876	18 ⁶¹	20	0 ⁰⁷	8.146	25 ⁸⁰	31.570	90 ⁶³
	<i>Bajorország</i>	3.102	44 ⁵⁰	1.455	20 ⁶²	22	0 ³²	2.377	34 ¹⁷	6.956	91 ⁷⁰
	<i>Szászország</i>	813	57 ⁶²	180	12 ⁷⁶	—	—	418	29 ⁶⁸	1.411	94 ¹³
	<i>Württemberg</i>	437	45 ⁷⁶	381	20 ⁵⁸	18	0 ⁹⁷	605	32 ⁶⁹	1.851	94 ⁹²
	<i>Baden</i>	583	41 ⁷⁰	230	16 ⁴⁵	21	1 ⁵⁰	564	40 ⁴⁵	1.398	92 ⁷⁰
	<i>Elszász és Lotharingia (1883)</i>	693	49 ⁷⁵	223	16 ⁰¹	33	2 ³⁷	444	31 ⁸⁷	1.393	96 ⁰⁰
4	Dánia (1881)	1.706	48 ⁶²	1.597	45 ⁵¹	—	—	206	5 ⁸⁷	3.509	91 ⁵²
5	Északam.-Egy.-Áll. (1888)	111.568	46 ⁹⁵	30.842	12 ⁹⁸	—	—	95.208	40 ⁹⁸	237.618	25 ⁶⁰
6	Britt.-K.-India (1887-88) ²⁾	62.704	46 ²⁹	?	?	—	—	18.046	13 ²⁸	135.451	66 ⁶⁸
7	N.-Británia és Írorsz. (1882)	9.168	45 ²³	10.085	49 ⁷⁶	—	—	1.015	5 ⁰¹	20.268	64 ⁷⁷
8	Olaszország (1879-83) ⁴⁾	11.100	44 ⁵⁷	?	?	3.095	12 ⁴³	4.156	16 ⁶⁰	24.905	86 ⁹⁰
9	Magyarbirodalom	13.288	43 ²⁷	7.772	25 ³¹	425	1 ³⁰	9.131	29 ⁷³	30.709	95 ²⁸
	<i>Ebből: Magyarország</i>	11.932	44 ⁷²	6.704	25 ¹³	358	1 ²⁴	7.599	28 ⁴⁷	26.682	95 ²⁶
	<i>Horv.-Szlavonor</i>	1.356	33 ⁶⁰	1.068	26 ⁶²	67	1 ⁰⁶	1.532	38 ⁰⁴	4.027	94 ⁷¹
10	Románia ⁵⁾	3.503	42 ⁹¹	2.544	31 ¹⁶	102	1 ²³	2.015	24 ⁶⁸	8.164	61 ¹¹
11	Portugália ⁵⁾	1.842	41 ³⁶	1.776	39 ⁸⁰	204	4 ⁵⁶	630	14 ¹⁵	4.452	49 ⁸³
12	Németalföld (1886)	889	39 ⁰⁸	1.135	49 ⁶⁰	—	—	227	9 ³⁸	2.275	70 ¹⁵
13	Ausztria	11.009	38 ⁹¹	7.142	25 ²⁵	248	0 ⁸⁸	9.777	34 ⁵⁶	28.291	94 ⁹⁰
	<i>Ebből: Alsó-Ausztria</i>	891	46 ⁵⁰	301	15 ⁷⁶	40	2 ⁰⁷	679	35 ⁴⁸	1.913	96 ⁵²
	<i>Stájerország</i>	447	21 ⁴⁰	530	25 ⁴⁰	34	1 ⁶³	1.075	51 ⁴⁸	2.089	93 ¹³
	<i>Tirol</i>	145	6 ⁷²	961	44 ⁴³	13	0 ⁵⁸	1.037	47 ⁸⁵	2.163	81 ⁰⁴
	<i>Csehország</i>	2.695	53 ⁶²	784	15 ⁶⁰	1	0 ⁰²	1.507	29 ⁶⁹	5.026	96 ⁷⁵
	<i>Morvaország</i>	1.245	57 ⁷⁸	283	13 ¹⁴	12	0 ⁵⁸	610	28 ³¹	2.154	96 ⁹⁴
	<i>Galiczia</i>	3.913	51 ⁵⁸	1.631	21 ⁴⁹	—	—	2.022	26 ⁶⁵	7.587	96 ⁶⁵
	<i>Dalmátia</i>	174	13 ⁹⁸	604	48 ¹³	82	6 ⁵⁸	382	30 ⁴⁰	1.256	97 ⁹⁰
	<i>Partvidék</i>	119	15 ⁰⁵	337	45 ¹⁶	55	7 ⁴¹	234	31 ³⁴	746	93 ⁶⁰
14	Spanyolország ⁵⁾	10.404	37 ⁷²	7.012	25 ⁴²	1.025	3 ⁷²	8.484	30 ⁷⁶	27.583	54 ⁴⁰
15	Európai Oroszország	116.586	32 ⁴¹	70.833	19 ⁶⁰	—	—	172.275	47 ⁹⁰	359.694	73 ⁵⁸
16	Svédország (1886)	3.151	13 ⁶⁵	1.781	7 ⁷¹	—	—	18.161	78 ⁶⁴	23.093	52 ²³
17	Norvégia ⁵⁾	636	7 ²⁸	600	6 ⁸⁷	—	—	7.500	85 ⁸⁵	8.736	27 ⁰⁵
18	Finnország ⁵⁾	782	3 ³⁵	1.880	8 ⁰⁵	—	—	20.700	88 ⁶⁰	23.362	62 ⁵³

Végig tekintve a felsorolt 18 államon, azt tapasztaljuk, hogy valamennyi közt a területnek legnagyobb százaléka Magyarországon áll gazdasági művelés alatt, több osztrák tartomány azonban még Magyarországnál is kedvezőbb arányt mutat. Közép-Európában általában kedvező az arány, bár a sűrű népességű iparos országokban,

¹⁾ A pusztaságok és terméketlen területek (Oed- und Unland) be-
számítása nélkül, melyek az adókataszter szerint 1.325 ezer hektárt tesznek.
— ²⁾ Bengália nélkül. — ³⁾ Kert nélkül. — ⁴⁾ A szántóföld területe 1876—81-es
átlag szerint; a rét és legelő területe ismeretlen, de ki van mutatva 908
hektár olajfás és 407 hektár gesztenyés terület. — ⁵⁾ Az 1876-ban meg-
jelent »Statistique internationale de l'Agriculture« adatai szerint. — Spanyol-
országnál még megjegyzendő, hogy itt ki van mutatva 406 ezer hektár olaj-
fás és 252 ezer hektár gyümölcsös terület is. — ⁶⁾ Ezen összegbe 24.000
hektár gyümölcsöskert és faiskola is bele van számítva.

mint Belgiumban, Németországban, Franciaországban a beépített és az ipar számára elfoglalt terület némileg leszállítja a mezőgazdasági terület százalékos arányát. Ugyanez csökkenti Nagy-Britanniában is, de azonkívül még északi Skótország nagy kiterjedésű terméketlen hegyei. Aránylag kevés a gazdaságilag művelt terület Romániában, Spanyolországban és Portugáliában, igaz, hogy mind három országról csak régi, másfél évtizedes adataink vannak, de nagyobb változás azóta legfőleg Romániában történhetett, az ibériai félsziget két hanyatló országa nem igen fokozta sem extensive, sem intensive mezőgazdasági termelését. Az északi fekvésű Svédország területének alig több, mint fele áll gazdasági művelés alatt, Norvégiának pedig csupán 27%-a. Oroszországnál, ha tekintetbe vesszük, hogy a magas északon sok a nem művelhető terület, az arány kedvezőnek mondható. Az Európán kívüli országok közül kimutatásunkban csak az Északamerikai Egyesült-Államok szerepelnek, hol a földterületnek jóformán csak egy negyed része áll gazdasági művelés alatt és K.-India, a hol már közel 67%. Az egyes művelési ágak aránya az összes termőterülethez szintén nagyon érdekes. A szántóföld Belgiumban, Francia- és Németországban képviseli legnagyobb részét a termőföldnek, legkevesebb részét pedig Norvégiában és Finnországban. A rét és legelő Németalföldön, N.-Britanniában, Dániában és Portugáliában fordul elő legnagyobb s a Skandináv félszigeten a legkisebb arányban. Szőlőművelés aránylag Olaszországban, Franciaországban, Portugáliában és Spanyolországban foglal el legnagyobb területet a termőföldből, ellenben a felsorolt 18 állam közül 10-ben nincs egyáltalán vagy legalább számbavehető szőlőművelés. Erdőborította területe Svéd-, Norvég- és Finnországnak van aránylag legtöbb, legkevesebb ellenben az erdő Németalföldön, Dániában és Nagy-Britanniában.

2. Az egyes termények területének aránya a szántóföldhöz.

Magyarország. — Hazánkban a szántóföldnek soha sincs egész területe bevetve, évenként 16-17-20%-a ugarnak marad. Az ugar-nak tehát még igen nagy szerepe van nálunk, sokkal nagyobb, mint az intensive gazdálkodó országokban, hol a bő trágyázás fölöslegessé teszi a föld pihentetését. Az egyes megyék közt nálunk is roppant különbségeket látunk, a vastag humus-réteggel bíró alföldi megyékben alig hagynak ugart, Csanádban, Csongrádban alig többet az összes szántóföld egy százalékánál s Torontálban, Aradban és Békés-

ben is csak néhány százalékát; ellenben a soványabb talajú megyékben a szántóföld igen tekintélyes része marad ugarnak; például 1888-ban a szántóföldnek Csik megyében 53·97⁰/o-a, Mármarosban 48·30⁰/o-a, Beszterce-Naszódban 45·68⁰/o-a, Szolnok-Dobokában 40·61⁰/o-a ugarnak maradt s ezenkívül 9 vármegyében több mint 30⁰/o-a. Az egyes termékek, továbbá az elemi károk folytán megsemmisült és ugarnak maradt terület arányát az összes szántóföldhöz, az utóbbi tíz év alatt a következő táblázat mutatja:

A termények megnevezése	1878/79	1879/80	1880/81	1881/82	1882/83	1883/84	1884/85	1885/86	1886/87	1887/88
	az összes szántóföld százalékában									
A) <i>Learatott terület.</i>										
1. Gabonafélék:										
Búza (és tönköly)	21·58	20·83	21·22	22·13	22·81	23·37	23·48	23·19	24·06	23·61
Rozs	10·47	9·36	9·10	9·64	9·61	9·37	9·68	9·42	9·72	9·42
Kétszeres	2·01	1·86	1·71	1·81	1·69	1·69	1·59	1·48	1·60	1·50
Árpa	8·59	8·44	7·61	8·60	8·50	8·44	8·95	8·75	8·69	8·36
Zab	9·52	8·77	7·99	8·85	8·68	8·44	8·88	8·82	9·05	8·90
Köles	0·43	0·44	0·46	0·39	0·30	0·27	0·25	0·26	0·28	0·29
Tatárka	0·16	0·13	0·16	0·15	0·15	0·16	0·16	0·13	0·13	0·10
együtt	52·76	49·83	48·25	51·57	51·74	51·74	52·99	52·05	53·53	52·18
2. Hüvelyesek:										
Magbúkköny	0·33	0·38	0·34	0·40	0·45	0·47	0·52	0·32	0·58	0·60
Borsó, lencse, bab	0·35	0·32	0·30	0·35	0·35	0·35	0·37	0·34	0·36	0·38
együtt	0·68	0·70	0·64	0·75	0·80	0·82	0·89	0·86	0·94	0·98
3. Kapás növények:										
Kukoricza	16·39	16·09	15·02	16·77	15·95	15·74	16·04	16·04	15·82	15·88
Burgonya	3·59	3·11	3·11	3·42	3·45	3·49	3·59	3·57	3·57	3·74
Czukorrépa	0·27	0·32	0·26	0·29	0·32	0·33	0·27	0·32	0·29	0·36
együtt	20·25	19·52	18·39	20·48	19·72	19·56	19·90	19·93	19·68	19·98
4. Kereskedelmi növények:										
Repcze	0·71	0·69	1·32	0·84	1·10	0·91	0·81	0·91	0·34	0·42
Dohány	0·56	0·52	0·51	0·55	0·52	0·49	0·49	0·49	0·48	0·42
Len	0·09	0·08	0·10	0·09	0·11	0·09	0·09	0·09	0·10	0·10
Kender	0·67	0·60	0·58	0·58	0·59	0·56	0·57	0·60	0·62	0·62
együtt	2·03	1·89	2·51	2·06	2·32	2·05	1·96	2·09	1·54	1·56
5. Takarmány:										
Takarmányrépa	0·52	0·51	0·54	0·59	0·67	0·69	0·78	0·80	0·89	0·91
Luczerna, lóhere, bal- taczim, búkkönyke- verék, muhar	2·90	3·14	2·69	3·17	3·20	3·30	3·70	3·89	4·07	4·16
együtt	3·42	3·65	3·23	3·76	3·87	3·99	4·48	4·69	4·96	5·07

A termények megnevezése	1878/79	1879/80	1880/81	1881/82	1882/83	1883/84	1884/85	1885/86	1886/87	1887/88
	az összes szántóföld százalékában									
Learatott ter. összesen .	79 ¹⁴	75 ⁵⁹	73 ⁰²	78 ⁶²	78 ⁴⁵	78 ¹⁶	80 ²²	79 ⁶²	80 ⁶⁵	79 ⁷⁷
B) <i>Elemi csapások folytán</i> <i>kiveszett</i>	—	5 ⁶⁸	8 ⁷⁴	2 ²⁷	2 ⁶³	3 ⁷⁷	2 ²³	3 ⁶³	2 ²⁹	3 ⁰²
C) <i>Ugar</i>	20 ⁸⁶	18 ⁷³	18 ²⁴	19 ¹¹	18 ⁹²	18 ⁰⁷	17 ⁵⁵	16 ⁷⁵	17 ⁰⁶	17 ²¹

A kalászos növények több mint felét foglalják el összes szántóföldünknek, világos jeléül, hogy gazdálkodásunk mennyire a szemtermelésre van fektetve; öröndetes azonban, hogy a takarmánynövények — a takarmányrépa és a mesterséges kaszálók — csaknem évről-évre nagyobb százalékkal szerepelnek, csaltatlatlan jeléül, hogy mezőgazdaságunk korábbi egyoldalúságából kezd kibontakozni s a szemtermelés mellett mind nagyobb súlyt kezd fektetni a takarmánytermelésre, mely alapfeltétele az állattartásnak, a mint ez utóbbi az okszerű gazdálkodásnak képezi alapját. Az elemi csapások a szántóföldnek évenként 2²⁷—8⁷⁴⁰/₀-án semmisítik meg teljesen a vetést, az az egész terület azonban, melyen a vetés kipusztul, korántsem marad parlagon, többnyire valami más terménynyel vetik be.

Legtöbb vetés árviz folytán semmisült meg, mely a magyar Alföld egy részében csaknem állandó csapás jellegével bir. Az 1881—85. évek átlagában 246⁷ ezer hektár semmisült meg árviz folytán, az összes kiveszett területnek 53⁴⁷⁰/₀-a, 1886-ban csak 69^s ezer hektár (16⁰⁸⁰/₀), de már 1887-ben ismét 111⁷ ezer hk. (42²⁵⁰/₀), 1888-ban pedig 177 ezer hektár, az összes megsemmisült vetések 49⁹⁶⁰/₀-a. Az elemi csapások közül sok kárt tesz még a jég és az aszály, az előbbi 1888-ban 105^s ezer hektár vetést (a kiveszett terület 29⁸⁷⁰/₀-át), az utóbbi pedig 42 ezer hektárt (11⁹⁶⁰/₀) semmisített meg. Egyes években az aszály pusztítása is sokra megy, így 1886-ban 187¹ ezer hektár vetés semmisült meg aszály folytán, az összes kiveszett területnek 43⁰⁹⁰/₀-a.

A gabonaneműek területének nemzetközi áttekintése. — A következő kimutatásban nem terjeszkedünk ki valamennyi terményre, mely az adatok hézagosságánál fogva igen nehéz volna, csak a főbb gabonaneműekre szoritkozunk :

Sorszám	Az ország neve és a felvétel éve	Búza	Rozs	Árpa	Zab	Kukorica	Búza	Rozs	Árpa	Zab	Kukorica
		1000 hektárookban					az összes szántóföld 0/0-ában				
1	Olaszország (1879—83) . .	4.434	160	317	445	1.893	39'95	1'44	3'12	4'01	17'06
2	Románia (1873)	992	104	354	99	1.278	29'87	3'13	10'69	2'98	38'43
3	Spanyolország (1857) ¹⁾ . .	2.959	1.199	1.288	—	620	28'44	11'52	12'38	—	5'97
4	Franciaország (1887) . .	6.968	1.624	934	3.720	549	27'23	6'35	3'65	14'54	2'07
5	Magyarbirodalom (1888) . .	2.938	1.212	1.049	1.156	2.178	22'80	9'40	8'14	8'97	16'90
	És pedig: Magyarország . .	2 770	1.106	981	1.045	1.865	23'91	9'55	8'46	9 02	16'10
	Horv.-Szlav.-orsz. . . .	168	106	68	111	313	12'89	8'14	5'22	8'53	24'02
6	Belgium (1880)	276	278	40	219	—	17'98	18'11	2'61	16'22	—
7	Portugália (1865)	250	400	70	12	311	13'05	22'22	3'91	0'67	17'35
8	Éjz.-Am.-E.-All. (1887—88)	15.121	831	1.175	10.934	30.648	13'55	0 74	1'05	9'80	27'47
9	Britt.-K.-India ²⁾ (1887—88)	8.051	—	—	—	—	12'84	—	—	—	—
10	N.-Britán. és Írorsz. ³⁾ (1888)	1.074	36	914	1.686	—	12'61	0'42	10'74	19'79	—
	És pedig: N.-Británia . .	1.038	30	845	1.167	—	15'16	0'44	12'34	17'03	—
	Írország	36	6	69	519	—	2'15	0'36	4'12	30'67	—
11	Ausztria (1888)	1.186	2.013	1.131	1.874	355	11'15	18'92	10'63	17'82	3'34
	Ebből: Alsó-Ausztria . . .	88	196	55	185	11	10'22	22'76	6'39	21'49	1'27
	Csehország	262	575	335	453	—	9 98	21'90	12'78	17'88	—
	Morvaország	109	244	178	212	10	8'95	20'03	14'62	17'40	0'82
	Galiczia	461	634	368	693	91	12'12	16'67	9'67	18'22	2'39
12	Európai Oroszország ⁴⁾ (1881)	11.692	26.156	5.036	14.123	602	10'02	22'43	4'32	12'11	0'32
13	Németalföld (1887)	85	204	45	115	—	9'87	23'69	5'22	13'36	—
14	Németország (1888)	1.933	5.814	1.723	3.832	—	7'50	22'57	6'89	14'88	—
	Ebből: Poroszország . . .	1.099	4.416	928	2.499	—	6'35	25'50	5'36	14'43	—
	Bajorország	322	544	351	451	—	10'02	17'94	11'58	14'88	—
	Szászország	50	98	33	183	—	6'15	12'05	4'06	22 51	—
	Württemberg	31	36	96	137	—	3'70	4'29	11'44	16'32	—
	Baden	41	45	60	64	—	7'03	7'72	10'29	10'98	—
	Elszász-Loth.	182	36	58	103	—	27'90	5'34	8'61	15'28	—
15	Dánia (1881)	56	267	317	402	—	3'23	15'88	18'88	23'92	—
16	Svédország (1887)	4+1	—	1.111	—	—	14'14	—	35'62	—	—
17	Norvégia (1875)	4	15	56	91	—	0'83	2'37	8'83	14'20	—

A búzatermelés Olaszországban foglalja el a szántóföld legtetemesebb részét, a közvetlen Olaszország után következő Romániában már 100%-kal alacsonyabb a búza arányszáma. A rozsterület Németalföldön, a Németbirodalomban, Oroszországban és Portugáliában bir erős túlnyomósággal a többi termények felett. Az árpára Dániában, Spanyolországban, Nagy-Britanniában, Romániában és Ausztriában esik legnagyobb százalék; a zabra Dániában, Nagy-Britanniában és Ausztriában; míg a kukoricza Romániában és az Északamerikai Egyesült-Államokban foglal el legtekintélyesebb részt a szántóföldből.

¹⁾ Az osztólul használt szántóföld-terület újabb keletű. — ²⁾ Bengálián kívül. — ³⁾ A Man és Channel szigetek nélkül. — ⁴⁾ Lengyelország (és Finnország) nélkül.

3. Búzatermelés és forgalom.

Magyarország búzatermelése. — A búzatermelés nálunk az ötvenes években kezdett nagy arányokat ölteni, midőn a néhány nagyobb vasuti vonal kiépítése Magyarország legdúsabb búzatermő vidékeit összeköttetésbe hozta a világgal s lehetővé tette terményeink elszállítását. Ekkor roppant gyepterületek törettek fel s foglaltattak el a füves legelőkből a búzaföldek számára. — Hogy mekkora volt Magyarország búzatermelése régebben, arra nézve, természetesen, megbízható adataink nincsenek s tudván azt, hogy mily nehéz az aratási eredmények pontos, számszerű megállapítása, föltétlenül hitelesnek még az abszolút kormány adatgyűjtését sem tekinthetjük. Megközelítő értékük azonban kétségtelenül van ez adatoknak, melyek azt mutatják, hogy a magyar korona országainak búzatermése ¹⁾ 1854-ben 13·2 millió, 1857-ben 18·0 millió, 1859-ben pedig 17·2 millió hektolitert tett. Ugy látszik, akkor a kétszeres jóval nagyobb mértékben termeltetett, mint jelenleg, a mennyiben 1854-ben 9·8 millió, 1857-ben 11·6 millió, 1859-ben pedig 10·1 millió hektoliterre rúgott, később azonban mindinkább helyet engedett a vegyítetlen tiszta búzának.

1869. óta, már a magyar hivatalos statisztika adatgyűjtése szerint, búzatermelésünk következő fejlődést mutatott:

Év	A learatott terület hektárokbán	Termett		Év	A learatott terület hektárokbán	Termett	
		összesen	hektáronkint			összesen	hektáronkint
		hektoliter				hektoliter	
1869	2,157.598	18,725.110	8·68	1879	2,464.919	18,400.621	7·46
1870	2,024.102	22,259.653	10·99	1880	2,411.227	27,954.416	11·59
1871	1,883.574	15,818.952	8·40	1881	2,533.613	31,326.859	12·36
1872	2,020.391	15,564.361	7·70	1882	2,494.442	46,430.618	18·61
1873	2,142.211	14,076.157	6·57	1883	2,605.477	31,908.998	12·25
1874	2,245.705	21,613.693	9·74	1884	2,751.020	37,782.731	13·73
1875	2,291.230	17,243.274	7·52	1885	2,740.691	40,107.651	14·63
1876	2,603.063	18,207.781	6·99	1886	2,764.030	36,245.434	13·11
1877	2,416.594	27,102.683	11·22	1887	2,776.586	51,420.798	18·52
1878	2,502.765	38,276.987	15·29	1888	2,770.040	47,880.101	17·28
átlag 1869—78	2,228.724	20,888.865	9·31	átlag 1879—88	2,631.205	36,945.823	13·95

¹⁾ Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie. Wien, 1859, 1861, 1862.

Ezek az adatok csak a szorosabb értelemben vett Magyarországra vonatkoznak, Horvát-Szlavonországnak csak 1885. óta van aratási statisztikája s egyöntetűség kedvéért a fentebbi számokba a rendelkezésünkre álló horvát adatokat sem foglaltuk be. Horvát-Szlavonország búzatermése különben az anyaországéval szemben nagyon jelentéktelen, 1885-től 1887-ig, a jó aratások daczára, évenként mindössze csak 1^{ss}—1⁸⁹ millió hektolitert tett.

A learatott terület nem vág össze teljesen a bevetett területtel, mert különféle elemi csapások folytán a vetés egy része évről-évre megsemmisül még aratás előtt. Árviz, jégverés, aszály, stb. következtében évenként 70—400 ezer hektár búzavetés semmisül meg teljesen s ha ezt, valamint Horvát-Szlavonországot 161^s—167e ezer hektár búzavetését hozzáadjuk a fentebbi területhez, kitűnik, hogy az utóbbi években a Magyarbirodalomban körülbelül három millió hektárt szoktak búzával bevetni, vagyis az összes szántóföld 23³⁰/o-át. A búzaterület Magyarországon az utóbbi 20 év alatt jelentékenyen növekedett, úgy, hogy az 1888-ban learatott terület 28⁴⁰/o-kal multa felül az 1869-iki területet s daczára azon rohamos árhanatlásnak, melyet a búza 1882. óta szenvedett, a búzával bevetett terület még az utóbbi években is inkább növekedett s bár az egyes évek nem szakadatlan emelkedést, hanem hullámozást mutatnak, az 1887/8-ban bevetett terület 376 ezer hektárral nagyobb az 1881/2-ben bevetett területnél, s még az 1886/7-ben bevetett területet is 91 ezer hektárral mulja felül. Hogy a learatott terület csökkenést mutat, azt az 1888. évi nagy árvizek és jégverések okozták. Ez évben elemi károk folytán nem kevesebb, mint 169 ezer hektár búzavetés semmisült meg teljesen.

A szorosabb értelemben vett Magyarország búzatermése az utóbbi 20 év alatt 14 és 51 millió hektoliter közt ingadozott, a minimum 1873-ra esett, míg a maximumot 1887-ben érték el. Ha az évek során végig tekintünk, meglepéssel látjuk búzatermésünk emelkedő irányzatát, mely a közölt számadatokban a leghatározottabban kidomborodik. Az első évtized átlagában évi búzatermésünk csak 20e millió hektolitert tett, a második évtized átlaga ellenben 36e millióra emelkedett, tehát újabb időben évenként 16 millió hektoliterrel aratunk többet, mint korábban. Igaz, hogy az 1869—1878-iki évtizedet számos rossz esztendő látogatta meg, míg az utóbbi évtized többnyire jó közép s három rendkívül gazdag esztendővel dicsekszik,

de ha tekintetbe vesszük, hogy 1879-ben, midőn egész Európában a legabnormisabb időjárás tette tönkre az aratási kilátásokat, négy millió hektoliterrel több búzánk termett, mint 1873-ban s átlagosan minden hektár közel egy hektoliterrel adott többet; el kell ismer-nünk, hogy az emelkedést nem tisztán az időjárás kedvezőbb vol-tának tulajdoníthatjuk, hanem a bővebb trágyázásnak, jobb gazdasági eszközök és gépek alkalmazásának, a helyesebb magválasztásnak, szóval az intenzivebb gazdálkodásnak. Hogy e tekintetben mily változáson mentek át hazai viszonyaink, legjobban kitűnik a követ-kező összehasonlításból. A híres nagy termésű 1868. évben Magyar-ország összes búzatermése nem tett többet, mint 29·6 millió hekto-litert, míg a gyenge közepszerűnek tartott 1889. év hozzávetőleg 32·4 millió hektoliter búzát adott.

Az elmondottakból önként folyik, hogy az utóbbi időben hektáronkinti átlag-termésünk is örvendetesen emelkedett. Az első évtizedben még csak 9·31 hektoliter termett átlagosan egy hektáron, míg az utóbbi évtized alatt a hektáronkinti átlagos termés 13·95 hektoliterre emelkedett. 1869-től 1878-ig csak három évben érte el az átlagos termés a 10 hektolitert, 1879. óta pedig csak egyetlen egyszer maradt azon alul s még a közepszerű 1889. évben is 11·02 hektolitert tett. Az utóbbi évtized alatt 1882-ben, 1887-ben és 1888-ban oly magas átlagos termést értünk el, minőt az extensive gazdálkodó országok soha s csak a magas kulturájú nyugoteurópai országok tudnak felmutatni.

A magyar búza túlnyomó része őszi búza, a tavaszi búza csak 150—180 ezer hektár területet foglal el s leginkább az erdélyrészi megyékben dívik s évenkinti mennyisége 1—2·6 millió hektoliter közt váltakozik. Míg nálunk a forgalomba kerülő búza nagy tö-megét az őszi búza képezi, addig a nemzetközi piacon nagy verseny-társainknál, Oroszország és Észak-Amerikánál, a tavaszi búza játszik igen nagy szerepet, különösen az előbbinél Dél-Oroszország nagy búzatermő fekete földjén csaknem kizárólag tavaszi búzát termesz-tenek és pedig a mienkhez hasonló kemény, piros, aczélos búzát, úgy, hogy Oroszország 11·7 millió hektár búzavetéséből 9·0 millió a tavaszi búzára esik. Észak-Amerikában is a jelesebb minőséget a tavaszi búza adja.

A búzaterület 1888-ban hazánkban a learatott területnek 29·60%-át tette s a gazdag televényes talajú alföldi megyékben a

40⁰/o-ot is meghaladta; például Csongrádban 40⁷⁵, Békésben 41⁹⁸, Jász-Nagykun-Szolnokban 43⁷⁰, Torontálban 46⁶², Temesben pedig 47⁵²⁰/o-ot képviselt; míg ellenben Liptó megyében az egy százalékot sem érte el s Árvában is csak alig ütötte meg. A búzaterület abszolút nagyságát tekintve, a következő megyék állnak legelől: Torontál 282 ezer, Bács-Bodrog 243, Temes 171, Bihar 107, Jász-Nagykun-Szolnok 106 és Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye 102 ezer hektár learatott területtel. A termés abszolút mennyisége nem egészen abban a sorrendben következik, mint a terület, itt a megyék 1888-ban következőleg sorakoztak: Bács-Bodrog 5¹⁰ millió, Torontál 5⁰⁴, Temes 3²⁸, Békés 1⁷⁹, Pest-Pilis-Solt-Kiskun 1⁷³, Arad szintén 1⁷³ millió hektoliter búzatermeléssel. A mi a hektáronkénti átlagos termést illeti, 1888-ban a következő megyékben a 20 hektolitert is meghaladta: Esztergom, Hont, Tolna, Somogy, Bács-Bodrog, Brassó, Sopron, Háromszék megyében. Egy év adataiból azonban a termelés általános irányára következtetést vonni nem lehet; sokkal érdekesebb, ha több évet foglalunk össze, így — az 1887. és 1888. évi nagy termést nem számítva, sem az 1889-iki gyenge középtermést, melynek végleges eredménye még eddig nincs is konstatálva — ha az 1877—1886. évek évtizedes átlagát tekintjük, azt látjuk, hogy magas termés-átlagokat a nyugoti megyék adnak. Legelől áll Sopron megye 17²⁹ hektoliterrel hektáronként s ezenkívül 16 hektolitert meghaladó átlagtermést még csak Esztergom, Tolna, Nyitra és Moson mutatott fel; ellenben Torontálban csak 12¹², Temesben pedig csak 11 hektolitert tett az átlagos búzatermés.

A búzatermelés nemzetközi áttekintése. — A világ összes búzatermelését több évi átlagban 744 millió hektoliterre teszik; az Egyesült-Államok földművelési kormánya pedig, mely, a mennyire módunkban van ellenőrizni, elég megbízható adatokat használ, a föld kerekiségének 1888. évi búzatermését 758 millió hektoliterre becsüli. Ez adatok alapján, de a hol lehetett a végleges hivatalos adatokkal cserélve fel, az öt világrész 1888. évi búzaterméséről a következő tájékoztató kimutatást nyújtjuk:

Európa:

Ország	Búzatermés	Ország	Búzatermés
1. Franciaország	96 ³¹ millió hl.	3. Magyarbirodalom	49 ⁷⁷²) millió hl.
2. Oroszország ¹⁾	89 ⁶³ » »		

¹⁾ Lengyelország nélkül. — ²⁾ Minthogy Horv.-Szlavonország 1888-ik

Ország	Búzatermés	Ország	Búzatermés
4. Olaszország .	37'38 millió hl.	11. Belgium . . .	5'24 millió hl.
5. Spanyolország .	35'61 » »	12. Portugália . .	2'50 » »
6. Németbirodalom	32'04 » »	13. Görögország . .	1'70 » »
7. Nagy-Británia és Írország .	27'02 » »	14. Szerbia	1'60 » »
8. Ausztria	18'27 » »	15. Németalföld . .	1'50 » »
9. Románia	17'93 » »	16. Svédország . .	1'50 » »
10. Törökország .	14'98 » »	17. Dánia	1'33 » »
		18. Svájc	0'60 » »
		19. Norvégia . . .	0'11 » »
		Együtt	435'07 millió hl.

Ázsia :

1. Kelet-India . .	88'24 millió hl.	4. Szyria	4'99 millió hl.
2. Kis-Ázsia . . .	13'48 » »	5. Délkeleti-Ázsia .	3'00 » »
3. Perzsia	7'99 » »	Együtt	117'70 millió hl.

Afrika :

1. Algír	6'99 millió hl.	3. Fokföld	1'35 millió hl.
2. Egyiptom . . .	4'99 » »	Együtt	13'33 millió hl.

Ausztrália :

1. Britt gyarmatok	16'75 millió hektoliter.
------------------------------	--------------------------

Amerika :

1. Északamerikai Egyes.-Állam. 146'39 millió hl.	3. Argentína és Chili	9'99 millió hl.
2. Canada	Együtt	167'64 millió hl.

Az általunk több országnál használt hivatalos adatok az amerikai kimutatás végeredményét némileg mérsékeltek, úgy, hogy az itt kimutatott országok összesen csak 750'49 millió hektolitert adnak; minthogy azonban Orosz-Lengyelország búzatermése a fentebbi kimutatásból hiányzik s ez már a hetvenes években hatodfél millió hektolitert tett, számba véve az azóta történt kétségtelen emelkedést, körülbelül megkapjuk a fentebb idézett 758 millió hektolitert.

A világ búzájának jóval több, mint felét Európa termesztí. Magyarország 1888-ban az európai búzatermesztő országok sorában a harmadik, az öt világrész valamennyi országa között pedig az ötödik helyet foglalta el s az összes búzatermésnek 6'57⁰/₀-át képviselte, míg az Északamerikai Egyesült-Államokra 19'31⁰/₀, Franciaországra 12'70⁰/₀, Oroszországra 11'82⁰/₀, Kelet-Indiára pedig 11'64⁰/₀ esett.

évi aratási eredményét még nem ismerjük, ez évben is az 1887. évi termést (1'83 millió hektoliter) adtuk az anyaország búzaterméséhez.

A búzatermelésre vonatkozó adatokat azon országokból, melyekben az aratási eredményeket rendszeres adatgyűjtés szokta megállapítani, a következő táblázat tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	Átlag 1881— 1885-ben	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
Bevetett terület ezer hektárookban:										
1	Éjszaka. Egy.-áll.	14.976 ⁶	15.272 ¹	15.012 ²	14.761 ⁵	15.987 ⁷	13.846 ⁸	14.906 ⁵	15.244 ⁹	15.121 ¹
2	Britt.-Kel.-India ¹	—	—	—	10.606 ¹	11.186 ¹	11.094 ²	10.827 ⁷	10.876 ²	10.684 ⁷
3	Franciaország	6.962 ⁰	6.957 ¹	6.977 ⁸	6.866 ¹	7.052 ²	6.956 ⁸	6.956 ²	6.967 ⁵	—
4	Magyarbirodalom	—	—	—	—	—	2.902 ⁵	2.925 ⁸	2.944 ²	—
	És pedig: <i>Magy. Horv.-Szlo.</i>	2.625 ⁰	2.533 ⁶	2.494 ⁴	2.605 ⁵	2.751 ⁰	2.740 ⁷	2.764 ⁰	2.776 ⁶	2.770 ⁰
		—	—	—	—	—	161 ⁸	161 ⁸	167 ⁸	—
5	Németország	1.878 ⁵	1.817 ⁴	1.821 ⁴	1.920 ⁹	1.919 ⁰	1.913 ⁸	1.916 ⁶	1.919 ⁷	1.933 ⁹
6	Ausztrál. britt b.	1.428 ²	1.361 ⁴	1.390 ⁸	1.498 ⁰	1.483 ⁷	1.407 ¹	1.482 ⁷	1.621 ⁸	1.586 ⁴
7	Algír	—	1.322 ⁶	1.245 ⁵	1.338 ⁵	1.375 ¹	—	1.254 ²	—	—
8	Ausztria	1.073 ⁸	994 ⁰	1.016 ⁸	1.057 ¹	1.107 ¹	1.194 ¹	1.173 ⁹	1.164 ¹	1.185 ⁷
9	N.-Britán. és Íro.	1.145 ⁹	1.201 ⁷	1.281 ⁴	1.098 ⁹	1.113 ⁵	1.034 ⁰	954 ⁰	965 ⁷	1.078 ⁸
10	Németalföld . .	88 ⁴	88 ⁷	92 ⁹	86 ⁷	88 ⁷	84 ⁸	80 ⁶	85 ¹	—
Összes termés millió hektoliterekben:										
1	Éjszaka. Egy.-áll.	153 ³⁶	134 ⁹¹	177 ⁴⁷	148 ²²	180 ⁴⁹	125 ⁷⁰	160 ⁹⁴	160 ⁶³	146 ⁹⁹
2	Franciaország .	109 ⁵⁶	96 ⁸²	122 ¹²	104 ⁷⁷	114 ²³	109 ⁸⁶	107 ²⁹	112 ⁴⁶	—
3	Kelet-India ¹	—	—	—	—	104 ⁵³	104 ⁸⁸	86 ⁶¹	96 ⁸⁸	88 ²⁴
4	Eur. Oroszország	—	—	—	79 ⁸⁵	94 ¹⁶	62 ⁷⁰	57 ⁵⁵	98 ¹²	²⁾ 101 ⁰²
5	Olaszország . .	42 ⁹⁹	36 ⁰²	54 ⁶³	43 ⁸⁵	40 ⁹⁹	38 ⁸⁶	39 ⁸⁰	42 ⁰⁵	²⁾ 37 ³⁸
6	Magyarbirodalom	—	—	—	—	—	41 ⁹⁹	38 ¹³	53 ²¹	—
	És pedig: <i>Magy. Horv.-Szlo.</i>	37 ⁵¹	31 ³³	46 ⁴³	31 ⁹¹	37 ⁷⁸	40 ¹¹	36 ²⁵	51 ⁴²	47 ⁸⁸
		—	—	—	—	—	1 ⁸⁸	1 ⁸⁸	1 ⁸⁹	—
7	Németország	31 ⁴⁸	26 ⁹¹	33 ³⁷	30 ⁷³	32 ⁴⁰	33 ⁹⁷	34 ⁸⁵	37 ⁰⁹	32 ⁰⁴
8	N.-Britán. és Íro.	—	—	—	—	29 ⁷⁹	28 ⁹¹	23 ⁰⁹	27 ⁶⁷	27 ⁰⁴
9	Ausztria	15 ²⁹	14 ⁵¹	15 ⁷⁰	13 ³⁵	15 ⁴⁴	17 ⁰²	15 ⁷³	18 ⁴⁵	18 ²⁷
10	Ausztrál. britt b.	12 ⁷⁹	10 ⁸⁰	11 ⁵³	16 ⁵²	13 ⁵⁶	⁴⁾ 11 ⁵¹	⁴⁾ 14 ⁴⁶	⁴⁾ 15 ⁶⁸	⁴⁾ 12 ⁵⁸
11	Algír	—	5 ³²	8 ³⁶	8 ¹⁵	10 ⁷⁴	—	8 ⁰¹	—	—
12	Belgium	5 ⁷¹	5 ²¹	5 ⁶³	5 ⁸⁷	5 ⁸¹	6 ⁰⁵	6 ⁰³	5 ⁹⁹	—
13	Németalföld . .	1 ⁹⁷	1 ⁶⁶	1 ⁹²	1 ⁹⁸	2 ⁰⁸	2 ²³	1 ⁸⁵	2 ⁴²	—
14	Svédország . .	1 ¹⁸	0 ⁷⁸	1 ³³	1 ⁰⁹	1 ²⁴	1 ³⁷	1 ³³	1 ⁵²	—
15	Dánia	1 ⁶⁰	1 ⁰⁹	1 ⁵⁹	1 ⁶⁴	1 ⁷⁴	1 ⁹⁴	1 ⁸²	2 ¹⁰	1 ³³

¹⁾ Kelet-Indiára vonatkozólag itt közölt adataink mult évi kimutatóunktól különböznek; a most használt forrás (Agricultural Returns of Great Britain) közvetlenebb s így talán hitelesebb. Oroszországnál is eredeti forrás használtatott ez alkalommal. — ²⁾ Oroszországnak már 1889-ik évi búzatermése is ismeretes (Résultats généraux de la récolte en Russie, St. Pétersbourg. 1890.), az előző évekkel szemben igen jelentékeny csökkenést mutat és csak 62⁸¹ millió hektolitert tesz. Ugyanezen évre Lengyelország búzatermése is ki van mutatva 3⁵⁴ millió hektoliterrel. — ³⁾ Nem végleges adat. — ⁴⁾ Dél-Ausztrália az 1884-ik évi termésével van beszámítva, a mely év óta Ausztrália ezen részéből nincsenek hivatalos adataink. A fentebb már idézett észak-amerikai becslés szerint azonban Ausztrália 1888-ik évi búzatermése jóval többre, 16⁷⁵ millió hektoliterre rúgott.

Sorszám	Az ország neve	Átlag 1881— 1885-ben	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
Átlagos termés hektáronként hektoliterekben:										
1	Dánia	28'64	19'46	28'55	29'34	31'17	34'70	32'60	37'63	23'83
2	N.-Britán. és Ír.	—	—	—	—	26'75	27'96	24'10	28'65	25'07
3	Németalföld . .	22'33	18'69	20'64	22'88	23'42	26'32	22'90	28'44	—
4	Belgium . . .	20'71	18'88	20'42	21'26	21'07	21'93	21'86	21'71	—
5	Németország . .	16'76	14'81	18'32	16'90	16'88	17'76	18'18	19'27	16'57
6	Franciaország .	15'74	13'91	17'68	15'25	16'20	15'79	15'42	16'14	—
7	Magyarbíróság .	—	—	—	—	—	14'47	13'03	18'11	—
	és pedig: <i>Magy.</i> <i>Horv.-Szló.</i>	14'29	12'36	18'61	12'25	13'73	14'63	13'11	18'58	17'28
8	Ausztria	14'18	14'59	15'44	12'63	13'95	14'25	13'91	15'83	15'41
9	Ejszaka. Egy.-Áll.	10'24	8'83	11'82	10'04	11'29	9'08	10'80	10'54	9'68
10	Olaszország . .	9'70	8'26	12'32	9'89	9'15	8'76	8'98	9'46	8'43
11	Britt.-Kel.-India ¹⁾	—	—	—	—	9'35	9'45	8'00	8'91	8'26
12	Ausztrál. britt b.	8'85	7'93	8'29	11'04	9'14	8'18	9'76	9'66	7'93
13	Eur. Oroszország	—	—	—	6'83	8'05	5'26	4'91	8'29	—
14	Algír	—	4'03	6'71	6'09	7'81	—	6'39	—	—

E kimutatás még a termésnél is csak 15 ország adatait közli ugyan, míg a fentebbi összeállítás 31 országra terjed ki; azonban a fontosabb búzatermesztő országok csaknem kivétel nélkül feltalálhatók benne s a világ összes búzatermésének több mint 80 százalékát képviseli. A nagyobb búzatermesztő országok közül jóformán csak Spanyolország hiányzik, ennek termése a fentebbi összeállításban 35'61 millió hektoliterre van téve, régebben 61 millióra becsülték, de tekintve azt, hogy Spanyolország még a csekélynek mondható 16 millió lélekszám mellett is búzabevitelre szorul, alig szenved kétséget, hogy a régibb adatok nagyon túlzottak voltak. Kimutatásunkból Románia is hiányzik. Románia a fentebbi összeállítás szerint 1888-ban körülbelül 18 millió hkl. búzát termeszt, míg a régibb adatok — szintén csak becslés alapján — Románia búzatermését 10—11 millió hektoliterre tették. Románia, a termés nagyságát tekintve, még az előbbi magasabb számot fogadva is el, csak kilencedik helyen áll az európai államok sorában s közvetlen Ausztria után következik, de minthogy búzáját nem maga fogyasztja el, hanem annak igen tekintélyes részét a nemzetközi piacra dobja, a nemzetközi búzaforgalom szempontjából szintén figyelemre méltó tényező. Bennünket különösen érdekel s sajnálnunk kell, hogy nem állnak rendelkezésünkre oly megbízható adatok, melyekből a román búzatermesztés fejlődését tisztán láthatnók.

¹⁾ Lásd az előző lapon ¹⁾ alatt foglalt jegyzetet.

A fentebbi táblázaton a bevetett, illetőleg learatott terület kimutatása a leghézagosabb. Számos ország, még a hol rendszeres aratási statisztika van is, az egyes termények területét nem nyomozza ki évről-évre, hanem bizonyos időközönként állapítja meg; a fentebbi adatok pótlásául tehát megemlítjük, hogy az európai Oroszország búzaterülete (1881-ben Lengyel- és Finnország nélkül) 11,692.000 hektár, Olaszorszáé (1879—1883-ban) 4,434.000, Spanyolorszagé (1857-ben) 2,959.000, Romániáé (1873-ban) 992.000, Belgiumé (1880-ban) 276.000, Portugáliáé (1865-ben) 250.000, Szerbiáé (1888-ban) 250.000, Dániáé pedig (1881-ben) 56.000 hektár volt.

Adataink csak nyolcz évet ölelnek fel s így az az átalakulás, mely a búzatermelés tekintetében végbemegy, de a mely természetesen csak hosszabb idő munkája, nem olvasható ki belőlök határozottan; annyi azonban kitűnik, hogy míg a tengerentúli országok mindig nagyobb területet fognak búza alá, addig több nyugateurópai országban a búzatermesztést egyre kisebb területre szorítják. A csökkenés legnagyobb Nagy-Britanniában, mely leginkább ki van téve a tengerentúli országok versenyének s mely ép ezért a kevésbé jövedelmező búzatermesztésről a sörárpa- s még inkább a takarmánytermeléshez tért át, az állattenyésztés emelése által akarván ellensúlyozni a szemtermelés megcsökkenett jövedelmezőségét. Nagy-Británia átlagos búzaterületét az ötvenes évek végén 1.62 millió hektárra becsülték s 1867—1870-ben is még 1.55 millió hektárra, míg az utóbbi évek alatt már alig érte el az egy milliót. Franciaország búzaterülete is csökkent, bár korántsem oly nagy mértékben, mint Nagy-Britanniáé; a csökkenés ott 1862-től 1882-ig, az évtizedes mezőgazdasági ankétek pontos adatgyűjtése szerint 99.000 hektárt, vagyis 1.3%-ot tett. Jelentékenyebb csökkenést látunk Olaszországban, ott a búzaterület az 1870—1874. évek átlagában 4.74 millió hektár volt s 1879—1883-ban már csak 4.43 millió, a csökkenés közép és déli Olaszországra esett, Olaszország északi részében még emelkedett is. Németország és Ausztria búzaterülete emelkedik, hogy Magyarorszáé szintén, már fennebb kimutattuk.

Bennünket, kik termésünk fölöslegének a külföldön vagyunk kénytelenek piacot szerezni, kétségkívül az európai országok termelési iránya is érdekel, de még inkább azon nagy exportáló országoké, melyek a világpiacra dobott roppant készleteikkel a nemzetközi áralakulásra döntő hatással vannak. Első sorban az

Északamerikai Egyesült-Államokat kell megemlítenünk. Ezen állam a század második felében, különösen a nagy polgárháború befejezése óta nőtt oly félelmes versenytárrá; gazdasági fejlődésének aránya valóban bámulatos, az összes művelhető terület az 1850-iki cenzusz szerint 119 millió hektár volt, 1860-ban 165 millió, 1870-ben 200 millió, 1880-ban pedig 217 millió hektár volt; a tényleg művelés alatt álló terület még rohamosabb fejlődést mutat, 1850-ben csak 46 millió hektárt tett, 1860-ban 66 milliót, 1870-ben 110 milliót, 1880-ban pedig 192 milliót. Ennek megfelelőleg emelkedett a búzaterület is, 1867-ben még csak 7·42 millió hektár volt, 1888-ban ellenben már 15·12 millió, vagyis 22 év alatt több mint megkétszereződött; de még e roppant emelkedés dacára is az összes területnek alig 20/0-át tette, holott Olaszországban az összes területnek 15·5, Franciaországban 13·6, Belgiumban 9·4 s Magyarországon 9·20/0-át foglalják el a búzavetések. Észak-Amerika egyes státusait tekintve, legnagyobb búzaterület van Dakotában (1·59 millió hektár, az összes terület 4·10/0-a), Minnesotában (1·25 millió hektár, 6·10/0), Indiániában (1·12 millió hektár, 12·10/0), Ohióban (1·8 millió hektár, 10·20/0), Jovában (1 millió hektár, 70/0), Illinoisban (0·99 millió hektár, 6·80/0), Californiában (0·95 millió hektár, a terület 2·40/0-a).

A másik nagy búza-exportáló ország Oroszország, bár a termés mennyiségére messze elmarad Amerika mögött, földrajzi fekvésénél fogva ránk nézve még nagyobb jelentőséggel bír; azonban Oroszországból oly adatok felett, melyekből a búzatermelés fejlődése kitűnnék, nem igen rendelkezünk. A búzatermesztés kiterjesztésének feltételei nagy mértékben megvannak, mert a birodalom déli felében a talajt egyenletes, vastag, dús humus-tartalmú fekete föld képezi, mely a mi Alföldünkéhez hasonló kitünő, aczélos búzát ad s a termelés határa még távolról sincs elérve, mert a búzaterület egy régibb adat szerint az európai Oroszország összes területének csak 2·400/0-át, mezőgazdasági területének 7·070/0-át, szántóföldjének pedig csak 11·170/0-át teszi, holott hazánkban a szántóföldnek 22·800/0-a van búza alá fogva.

A harmadik nagy versenytárs, Kelet-India, 1880/81. óta jelent meg félelmes hatalommal az európai búzapiacra s rémületet keltett nemcsak az európai, hanem az északamerikai termelőknél is. Voltak, akik az indiai búzatermelés mesés fejlődését jósként s hogy az

olcsón termelt indiai búzával még az amerikai sem fogja kiállni a versenyt s Nyugat-Európa élelmezését Kelet-India vonja magához. A jóslatok eddig nem teljesültek, a búzaterület, a mint a fentebbi táblázat adataiból látható, nem emelkedik s a mint a szintén közvetlenül érdekelt északamerikaiak kutatásai bizonyítják, nagyobb emelkedéstől jövőre sem kell tartani. A mezőgazdaság Kelet-Indiában nagyon primitív eszközökkel folyik, de rendkívül olcsó munkabér mellett, s a sűrű népesség daczára a kivitelt csak az magyarázza, hogy a benszülöttek legnagyobb része rizsszel és kölessel táplálkozik, izéről sem ismeri a búzát. Vannak különben, kik a megindult nagyobb kivitelt csakis annak tulajdonítják, hogy az inséges évekre félre tett búzát adják el, a mire erős ösztönül szolgál a szállító eszközök tökéletesbülése.

Kelet-India éppen a primitív művelés következtében igen gyenge átlag-terméseket mutat, adataink szerint soha sem éri el hektáronként a 10 hektolitert. Különben így van ez a többi kúterjesen gazdálkodó nagy búza-exportáló országokban is. Oroszországban dúsz televényföldje daczára még gyengébb az átlagtermés, ott egy hektár búzavetés még a jobb esztendőkbén sem igen hoz nyolcz hektoliternél többet, rossz évekbén pedig alig öt hektolitert, s még az Északamerikai Egyesült-Államokban is, hol a gazdasági szakértelem és a kitűnő gazdasági gépek minden más országot felülmúlnak, alacsony az átlagos termés, jeléül a gazdálkodás extenzív irányának. Ellenben igen magas átlagos termeléssel dicsekszik Dánia, Nagy-Británia, Németalföld, Belgium s részben Német- és Franciaország is.

Feltűnő, hogy Olaszország oly alacsony termés-átlagokat mutat, holott köztudomású, hogy Felső-Olaszország az öntöző csatornák gazdag hálózatának korszakában kiválik magas mezőgazdasági kulturájával. E feltűnő körülmény magyarázatául szolgál, hogy az öntözött területek legnagyobb részét rizsföldek foglalják el s Olaszország búzaterületéből csak 13% esik Lombardiára és Velenczére, a legnagyobb búzaterületek délen fekszenek, hol a gazdasági kultúra távolról sincs annyira kifejlődve, mint északon. A csekély átlagtermés közvetlen okául kell tekintenünk, hogy Olaszországban a búza s általában a kalászosok túlságos nagy részét foglalják el a szántóföldnek, maga a búza 40%-át teszi, a mi kizárja az okszerű váltógazdaságot s az örökös szemtermelés kimeríti a földet, mely

különben is már évezredek óta áll eke alatt. Ha valahol alkalmas tér kínálkozik a Liebig-féle talajkimerülési elmélet tanulmányozására, úgy kétségkívül Olaszország s különösen Szicília alkalmas arra, mely utóbbi már a római köztársaság korában Itália éléskamrájául tekintetett.

Magyarország búzaforgalma. — Hazánk búzaforgalmát 1868 óta ismerjük, vagyis azóta, midőn az országos statisztikai hivatal az első kísérletet tette külforgalmunk eredményének megállapítására. Első árúforgalmi statisztikánk hibái, hiányai köztudomásúak, de az is köztudomású, hogy Achilles sarkát az iparczikkék forgalmának kimutatása képezte, a nyerstermények, a tömegárúk forgalmát elég megbízhatóan konstataálta. Búza- és lisztforgalmunkat tehát egész megnyugvással közölhetjük utána s csak azt sajnáljuk, hogy ama kimutatások gyűjtése és összeállítása 1875-ben megszakadt s új árúforgalmi statisztikánk felállításáig (1881. jun.) nincsenek adataink Magyarország búzakiviteléről.

Búza- és lisztkivitelünk nagyságát, valamint értékét 1868-tól 1875-ig a következő számok mutatják:

Év	Búzakivitel		Lisztkivitel		Búza- és lisztkivitel együtt	
	mm.	frt.	mm.	frt.	mm.	frt.
1868.	6,943.625	70,104.627	1,583.679	26,940.721	8,527.304	97,045.348
1869.	4,898.777	43,697.027	2,002.492	32,842.610	6,901.269	76,539.637
1870.	3,915.980	42,292.060	1,921.829	34,570.593	5,837.809	76,862.658
1871.	4,184.940	49,382.207	2,322.826	46,458.054	6,507.766	95,840.261
1872.	2,107.764	26,978.600	1,315.364	26,310.673	3,423.128	53,289.273
1873.	1,510.067	21,442.860	825.423	18,142.110	2,335.495	39,584.970
1874.	1,919.935	25,298.834	1,317.041	24,082.827	3,236.976	49,381.661
1875.	3,362.355	?	1,557.094	?	4,919.449	?

1875-ben a statisztikai hivatal az árúknak már csak mennyiségét tette közzé, de értékét nem számította ki, a következő évben pedig az árúforgalmi adatok összeállításával végkép felhagyott. A 8 év alatt, melyről kimutatásunk szól, az első évben volt legnagyobb búzakivitelünk, midőn az 1867-iki kitünő termés után egy újabb bőtermésű év következett s a kiviteli konjunkturák is rendkívül kedvezők valának. Ha a lisztet is számítjuk, 1871-ben még nagyobb értéket vittünk ki, de a következő években az egymást érő rossz termések hatása alatt kivitelünk erősen megcsökkent. Még erősebben, mint a fentebbi számok mutatják, mert a rossz termésű évek alatt az aldunai tartományokból a behozatal egyre nagyobb mérveket

öltött s a román búza, részint mint transito-árú ment hazánkon keresztül, részint pedig a hazai piacon talált vevőre, hogy a nagy malomiparunk szükségletét ki nem elégítő hazai termés hiányát pótolja.

Behozatalunk 1868-tól 1871-ig bezárólag gabonából és hüvelyesekből mindössze csak 113—373 ezer métermázsát tett 0·64—2·42 millió frt. értékben s a lisztbehozatal is csak 49—84 ezer métermázsára rúgott s 0·87—1·68 millió frt. értéket képviselt; de már 1872-ben, midőn az 1871-ki győnge termésre ismét silány aratás következett, gabonaneműekből és hüvelyesekből 1·85 millió métermázsát hoztunk be, 13·23 millió frt. értékben s lisztbehozatalunk is 130 ezer métermázsára s 2·6 millió frtra szökkent. Hogy az összes gabona-behozatalból mennyi esett a búzára, nem tudjuk kimutatni, mert régi áruforgalmi statisztikánk az eleinte csekély gabona-behozatalt nem tartotta érdemesnek az egyes terménynemek szerint részletezni. Az 1872. évi nagy behozatal után azonban már szükségesnek látszott a részletezés s a hivatalos statisztika következő eredményt konstatált:

Év	Búza-behozatal		Liszt-behozatal		Búza-és liszt-behozatal egyútt	
	mm.	frt.	mm.	frt.	mm.	frt.
1873.	325.473	4,358.368	227.276	4,993.556	552.749	9,351.924
1874.	991.362	12,292.904	310.141	5,891.063	1,301.503	18,183.967
1875.	23.301	?	147.561	?	170.862	?

Összehasonlításúl megemlítjük, hogy az összes gabona-behozatal (a hüvelyesekkel együtt) 1873-ban 1·4 millió, 1874-ben pedig 2·1 millió métermázsát tett, s az előbbi 12·04 millió, az utóbbi 20·86 millió frtot képviselt.

Magyarország netto búzakivitelének megállapításánál tehát a kivitel brutto mennyiségéből le kell vonni a behozatalt s ekkor azt látjuk, hogy Magyarország kiviteli többlete tett:

Év	Búzából		Lisztből		Búzából és lisztből együtt	
	mm.	frt.	mm.	frt.	mm.	frt.
1873.	1,184.594	17,084.492	598.152	13,143.554	1,782.746	30,233.046
1874.	928.573	13,005.930	1,006.900	18,191.764	1,935.473	31,197.694

Íme a két legrosszabb év eredménye, de a mely mégis tetemes plussal záródott. 1875-ben már a kivitelnek nagy emelkedését látjuk, míg a behozatal különösen búzából egészen jelentéktelen mennyiségre szállt le. Ez évtől kezdve nincsenek számszerű adataink, de azért ismerjük búzaforgalmunk általános irányát. 1876-ban a kivitel még

élénkebb lett, mint volt 1875-ben, mit 1877-ben a jó aratás és kitünő minőségű búzánk még fokozott, de fokozták a kedvező konjunkturák is, mik közül különösen az orosz-török háború említendő, mely Orosz- és Oláhországot elvonta a versenytől. 1878-ban mennyiségre jó búzatermésünk volt, de a hűvös és igen esős nyár megrontotta a búza minőségét s piros, aczélos búzánk helyett lágy, fakó búzárt arattunk; a kedvező kiviteli konstellációk is megváltoztak s így a jó termés daczára kivitelünk valószínűleg csökkent s azonkívül főlegünket jóval alacsonyabb áron tudtuk értékesíteni, mint a megelőző évben. Az 1878-ki gazdag aratást inséges év követte s kiviteli képességünk épen akkor csökkent meg, mikor a német védvamos politika a legérzékenyebb csapást készült mérni gabnakivitelünkre.

Uj áruforgalmi statisztikánk 1881. július 1-től indult meg s a nevezett év második felében búzakivitelünk 1·8 millió métermázsára rúgott, 21·6 millió frt. értékben (a behozatal 182 ezer métermázsára 1·9 millió frtot képviselt), lisztkivitelünk pedig 1·15 millió métermázsát 21·9 millió frt. értékben. Ettől kezdve búza- és lisztforgalmunkat a következő számok mutatják:

Év	Búza			Liszt			Búza és liszt együtt		
	behozatal	kivitel	kiviteli többlet	behozatal	kivitel	kiviteli többlet	behozatal	kivitel	kiviteli többlet
e z e r m é t e r m á z s á k b a n									
1882. . .	746	6.020	5.274	99	2.892	2.793	845	8.912	8.067
1883. . .	849	5.198	4.349	71	3.540	3.469	920	8.738	7.818
1884. . .	775	4.155	3.380	90	3.494	3.404	865	7.649	6.784
1885. . .	666	5.466	4.800	90	3.499	3.409	756	8.965	8.209
1886. . .	86	5.378	5.292	109	3.539	3.430	195	8.917	8.722
1887. . .	40	6.072	6.032	98	3.718	3.620	138	9.790	9.652
1888. . .	67	7.863	7.796	100	4.756	4.656	167	12.619	12.452
átlag 1882-88.	461	5.736	5.275	94	3.634	3.540	555	9.370	8.815

1882-től 1888-ig a többnyire jó, vagy legalább is tisztességes középtermések következtében búza- és lisztkivitelünk igen nagy mérveket öltött, daczára az Anglia kivételével Európaszerte lábra kapott védvamos politikának s a nagy gabonaexportáló országok roppant versenyének, melyek közül Kelet-India épen ez idő alatt foglalt el félelmes állást az európai gabnapiaczon. Ha a Magyarországból kivitt búza- és lisztmennyiséget együtt vesszük, azt tapasztaljuk, hogy az utóbbi hét év alatt kivitelünk csak 1884-ben volt kisebb, mint a mesés forgalmúnak tartott 1868. évben; különösen sokat emelkedett lisztkivitelünk, mely 1888-ban 194%-kal nagyobb volt, mint 1868-ban. Az 1888. év kivitele ugy búzából, mint lisztből,

melyet két kitünő aratás táplált, s a nem jól sikerült amerikai termés és a nyugot-európai, különösen francia termés közepszerűsége mozditott elő, valóban óriási mennyiséget tett; 1889. évi kivitelünk azonban, melynek teljes eredményét még nem ismerjük, kétségkívül messze mögötte marad. Az első félévben ugyan, az előbbi évről megmaradt készletek s az alacsony ár élénk kivített eredményeztek, de az 1889. évi gyöngé termés s a hirtelen felszökött árak, melyek nem álltak arányban a nyugoti piacok áraival, a második félévben már csak kis forgalmat engedtek. Kitünik ez áruforgalmi statisztikánk eddig közzétett havi kimutatásaiból, míg ugyanis 1888-ban januártól június végéig 2·8 millió métermázsza búzát vittünk ki, addig az 1889. év ugyanazon időszakában 3·1 millió métermázsát. A kivitel tehát még emelkedett is, de egészen megváltozott a következő negyedév képe; míg ugyanis 1888. július-szeptemberben a kivitel nem kevesebb, mint 2·85 millió métermázsát tett, 1889. július—szeptemberében már csak 1·23 milliót, vagyis búzakivitelünk még csak felét sem tette a megelőző év ugyanazon időszakában kivitt mennyiségnek. Liszt-kivitelünkénél a következő eredményt látjuk:

1888	1889
január—júniusban . 2,236.945 mm.	január—júniusban . 2,352.931 mm.
júliusban 428.869 »	júliusban 445.382 »
augusztusban 389.804 »	augusztusban 382.408 »
szeptemberben . . . 397.904 »	szeptemberben . . . 293.965 »
<hr/> jul.—szept.-ben . . 1,216.577 mm.	<hr/> jul.—szept.-ben . . 1,121.755 mm.

Liszt-kivitelünk tehát 1889-ben még július hóban is nagyobb volt, mint a megelőző évben, de már augusztusban valamivel kisebb, szeptemberben pedig beállt az érzékeny csökkenés, mely kétségkívül azóta is tart, úgy, hogy liszt-kivitelünk végeredménye, dacára az első félév kedvező állásának, jóval alatta marad az 1888. évi kivitelnek.

Az az emelkedés, melyet búza- és liszt-kivitelünk mennyisége az utóbbi 7 év alatt a hetvenes évekkel szemben mutat, az értéknél is észlelhető, csak hogy nem oly mértékben, mint a mennyiségnél; a búza- és lisztárak nagymérvű hanyatlása folytán sokkal nagyobb mennyiséget kell kivinnünk, hogy ugyanaz az összeg folyjon be érte. Áruforgalmi statisztikánk a kivitelnél a következő átlagárakat alkalmazta:

	A kivitt búza átlagára	A kivitt liszt métermázsánként		A kivitt búza átlagára	A kivitt liszt métermázsánként
1868-ban	10'09	17'01	1882-ben	10'50	16'30
1869-ben	8'92	16'41	1883-ban	10'50	16'30
1870-ben	10'80	17'98	1884-ben	8'41	13'88
1871-ben	11'80	20'00	1885-ben	7'62	11'71
1872-ben	12'80	20'00	1886-ban	8'21	13'00
1873-ban	14'20	21'98	1887-ben	7'46	13'00
1874-ben	13'18	18'28	1888-ban	7'32	12'57

A behozott búza ára állandóan alacsonyabb volt, mert többnyire csak azért hoztuk be a mienknél silányabb minőségű oláh búzát, hogy saját kitűnő minőségű búzáunkat örletlenül vagy lisztalakban kivihelessük.

Magyarország búzaforgalmának értékét az utóbbi hét év alatt a következő számok tüntetik fel:

Év	Búza			Liszt			Búza és liszt együtt		
	behozatal	kivitel	kivittelt többlet	behozatal	kivitel	kivittelt többlet	behozatal	kivitel	kivittelt többlet
ezer forintokban									
1882 . .	6.866	63.211	56.345	1.888	47.183	45.750	8.254	110.349	102.095
1883 . .	7.313	54.577	46.764	988	57.703	56.715	8.801	112.280	103.479
1884 . .	6.577	34.943	28.366	1.237	48.505	47.268	7.814	83.443	75.634
1885 . .	5.157	41.655	36.498	1.017	40.963	39.946	6.174	82.618	76.444
1886 . .	697	44.182	43.485	1.430	46.020	44.590	2.127	90.202	88.075
1887 . .	303	45.483	45.180	1.223	48.338	47.115	1.526	93.821	92.295
1888 . .	431	57.574	57.143	1.181	59.786	58.605	1.612	117.360	115.748
átlag 1882-88.	3.978	48.804	44.826	1.209	49.779	48.570	5.187	98.583	93.396

Azt emlitenünk sem kell, hogy a búzabehozatal hirtelen nagy csökkenése 1886-ban a román vámháború következménye.

Az utóbbi hét év átlagában az évenként kivitt liszt csaknem egészen annyi értéket képviselt, mint a búza, míg az 1868—74. évek (ugyancsak hét év) átlagában a búzakivitel értéke évenként kerekszám 10 millió frttal haladta túl a liszt értékét, akkor évi búzakisvittelünk értéke 39'88 millió, lisztkisvittelünk 29'91 millió, a kettő együtt 69'79 millió frtot képviselt; az utóbbi évtized alatt tehát az alacsony búzaárak daczára is sokkal több értékűt vittünk ki, mint a több rossz terméssel sujtott hetvenes években, a búzánál az emelkedés 8'92 millió, a lisztnél 19'77 s a kettőnél együtt 28'69 millió frtot képviselt évenként.

Régibb áruforgalmi statisztikánk külforgalmunkat nem részletezte származási, illetőleg rendeltetési hely szerint, így búzakisvittelünket országok szerint csakis az újabb áruforgalmi statisztika alapján mutathatjuk be:

Sorsz.	Az ország neve, a hová a kivitel történt	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	Átlag 1882-88
é v b e n									
1. Buzakivitelünk:									
a) Ezer métermázsákban									
1	Ausztria	4.097	4.048	3.567	4.539	4.036	4.641	5.033	4.280
2	Svájcz	467	377	259	526	693	847	1.553	676
3	Németország	1.389	758	322	260	309	453	646	591
4	Olaszország	3	5	4	82	321	129	79	89
5	Franciaország	62	2	—	—	2	2	354	60
6	N.-Británia és Írorsz.	—	—	—	56	11	—	115	26
7	Más országok	2	8	3	3	1	—	83	14
	Összesen	6.020	5.198	4.155	5.466	5.378	6.072	7.863	5.736
b) Százalékokban									
1	Ausztria	68'06	77'88	85'85	83'04	75'05	76'43	64'01	74'63
2	Svájcz	7'76	7'25	6'23	9'62	12'98	13'95	19'75	11'79
3	Németország	23'07	14'58	7'75	4'76	5'74	7'46	8'21	10'30
4	Olaszország	0'05	0'10	0'10	1'50	5'97	2'13	1'01	1'55
5	Franciaország	1'03	0'04	—	—	0'04	0'03	4'50	1'04
6	N.-Británia és Írorsz.	—	—	—	1'02	0'20	—	1'46	0'45
7	Más országok	0'03	0'15	0'07	0'06	0'02	—	1'06	0'24
	Összesen	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00
2. Liszt kivitelünk:									
a) Ezer métermázsákban									
1	Ausztria	1.532	1.918	1.997	2.200	2.309	2.544	3.091	2.227
2	N.-Británia és Írorsz.	569	711	729	752	628	599	923	702
3	Németország	310	275	234	126	113	139	92	184
4	Svájcz	197	173	141	127	125	143	157	152
5	Franciaország	108	194	214	81	128	96	174	142
6	Belgium-Holland	46	134	44	40	32	40	94	61
7	Bosznia-Hercegovina	41	23	21	23	30	41	72	37
8	Románia	23	25	24	25	31	—	—	19
9	Olaszország	3	6	9	35	44	—	18	16
10	Szerbia	13	13	9	15	13	9	10	12
11	Más országok	45	68	72	70	86	107	125	82
	Összesen	2.892	3.540	3.494	3.499	3.539	3.718	4.756	3.634
b) Százalékokban									
1	Ausztria	52'97	54'18	57'16	62'88	65'24	68'42	64'99	61'28
2	N.-Británia és Írorsz.	19'68	20'07	20'86	21'49	17'75	16'11	19'41	19'32
3	Németország	10'72	7'77	6'70	3'60	3'19	3'74	1'93	5'06
4	Svájcz	6'81	4'89	4'04	3'63	3'53	3'85	3'30	4'18
5	Franciaország	3'73	5'48	6'11	2'32	3'62	2'58	3'66	3'91
6	Belgium-Holland	1'59	3'79	1'26	1'14	0'90	1'08	1'98	1'68
7	Bosznia-Hercegovina	1'42	0'65	0'60	0'80	0'85	1'10	1'51	1'02
8	Románia	0'97	0'71	0'69	0'71	0'88	—	—	0'52
9	Olaszország	0'10	0'17	0'26	1'00	1'24	—	0'38	0'44
10	Szerbia	0'45	0'37	0'26	0'43	0'37	0'24	0'21	0'33
11	Más országok	1'56	1'92	2'06	2'00	2'43	2'88	2'63	2'26
	Összesen	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00

Ugy lisztünknek, mint búzáknak Ausztria képezi főpiaczát, különösen búzáknak, mert a szintén fejlett malomiparral bíró Ausztria inkább szereti őrletlenül importálni a kitűnő minőségű magyar búzát. 1882. óta búza- és lisztkivitelünk iránya meglehetősen átalakuláson ment át. Legfontosabb változás, hogy a Németbirodalomba irányuló kivitelünk roppant hanyatlást szenvedett; búza-kivitelünk Németországba az utolsó három év alatt némileg ismét emelkedett ugyan, de lisztkivitelünk évről-évre fogy. Búza-kivitelünk őrvendetesen emelkedett Svájcba s 1888-ban Franciaországba, ez utóbbi azonban valószínűleg múltó siker, Franciaország azon évi rossz termésének következménye. Lisztünknek Ausztria után legjobb vevője Nagy-Británia, kivitelünk oda 1886. és 1887-ben hanyatlásnak indult, de 1888-ban a csökkenés fényesen helyre van ütve s oly mennyiséget szállítottunk ki, a minőt még addig soha; sajnos azonban, hogy malmaink az angol piacot csak nagy árendedményekkel tudják megtartani a magyar liszt számára.

Az osztrák-magyar vámterület búzaforgalma. — Saját búza-forgalmunk képét kiegészítik a közös osztrák-magyar vámterület külforgalmi adatai; Ausztria, évi 13—18 millió hektoliter búzatermésével saját szükségletét sem képes fedezni s így a vámterület kivitele Magyarország javára írható, mert ha osztrák búzát szintén visznek is ki, annak helyét ismét csak magyar búza tölti be; hasonlóképen a kivitelre dolgozó osztrák malmok is jobbra magyar búzából őrlik a külföldi piac igényének megfelelő finom lisztjüket, a nélkül azonban, hogy megközelítenék a magyar malmok kivitelének nagyságát.

Az Osztrák-Magyar monarchia búza- és lisztforgalmát 1851. óta a következő táblázat mutatja:

É v	B ú z a			Liszt és egyéb malomtermelvénnyek			Búza és liszt együtt		
	beho- zatal	ki- vitel	több beho- zatal (—), több kivitel (+)	beho- zatal	ki- vitel	több beho- zatal (—), több kivitel (+)	beho- zatal	ki- vitel	több beho- zatal (—), több kivitel (+)
e z e r m é t e r m á z s á k b a n									
1851 . . .	335	137	— 198	51	42	— 9	386	179	— 207
1852 . . .	631	94	— 537	40	58	+ 18	671	152	— 519
1853 . . .	787	33	— 754	47	82	+ 35	834	115	— 719
1854 . . .	1.048	144	— 904	60	53	— 7	1.108	197	— 911
1855 . . .	777	185	— 592	69	121	+ 52	846	306	— 540
átlag 1851-55	715	118	— 597	54	71	+ 17	769	189	— 580

É v	B ú z a			Liszt és egyéb malomtermelvények			Búza és liszt együtt		
	beho- zatal	ki- vitel	több behoza- tal (-), több kivitel (+)	beho- zatal	ki- vitel	több behoza- tal (-), több kivitel (+)	beho- zatal	ki- vitel	több behoza- tal (-), több kivitel (+)
	e z e r m é t e r m á z s á k b a n								
1856 . . .	342	541	+ 199	61	152	+ 91	403	693	+ 290
1857 . . .	310	803	+ 493	78	307	+ 229	388	1.110	+ 722
1858 . . .	351	499	+ 148	91	227	+ 136	442	726	+ 234
1859 . . .	358	272	— 86	165	203	+ 35	526	475	— 51
1860 . . .	233	1.430	+ 1.197	127	312	+ 185	360	1.742	+ 1.382
átlag 1856-60	319	709	+ 390	105	240	+ 135	424	949	+ 525
1861 . . .	243	2.915	+ 2.672	137	399	+ 262	380	3.314	+ 2.934
1862 . . .	223	2.525	+ 2.302	89	440	+ 351	312	2.965	+ 2.653
1863 . . .	356	939	+ 583	161	367	+ 206	517	1.306	+ 789
1864 . . .	503	1.223	+ 720	191	406	+ 215	694	1.629	+ 935
1865 . . .	300	2.484	+ 2.184	171	596	+ 425	471	3.080	+ 2.609
átlag 1861-65	325	2.017	+ 1.692	150	441	+ 291	475	2.458	+ 1.983
1866 . . .	309	2.357	+ 2.048	133	663	+ 530	442	3.020	+ 2.578
1867 . . .	400	5.814	+ 5.414	132	1.079	+ 947	532	6.893	+ 6.361
1868 . . .	336	5.851	+ 5.515	145	1.394	+ 1.249	481	7.245	+ 6.764
1869 . . .	409	3.685	+ 3.276	180	1.630	+ 1.450	589	5.315	+ 4.726
1870 . . .	498	1.970	+ 1.472	203	1.975	+ 1.772	701	3.945	+ 3.244
átlag 1866-70	390	3.935	+ 3.545	159	1.343	+ 1.189	549	5.283	+ 4.734
1871 . . .	616	2.300	+ 2.184	193	1.778	+ 1.585	809	4.578	+ 3.769
1872 . . .	1.195	573	— 622	294	709	+ 415	1.489	1.282	— 207
1873 . . .	2.078	385	— 1.693	612	428	— 184	2.690	813	— 1.877
1874 . . .	2.481	688	— 1.793	575	631	+ 56	3.056	1.319	— 1.737
1875 . . .	1.031	1.005	— 26	458	836	+ 378	1.489	1.841	+ 352
átlag 1871-75	1.480	1.090	— 390	426	876	+ 450	1.906	1.966	+ 60
1876 . . .	1.162	1.199	+ 37	456	1.123	+ 672	1.618	2.327	+ 709
1877 . . .	1.450	3.726	+ 2.276	456	1.631	+ 1.175	1.906	5.357	+ 3.451
1878 . . .	1.474	3.623	+ 2.149	485	2.317	+ 1.832	1.959	5.940	+ 3.981
1879 . . .	2.346	3.804	+ 1.458	534	2.452	+ 1.868	2.930	6.256	+ 3.326
1880 . . .	3.252	2.017	— 1.235	803	1.331	+ 523	4.060	3.348	— 712
átlag 1876-80	1.937	2.874	+ 937	558	1.772	+ 1.214	2.495	4.646	+ 2.151
1881 . . .	2.498	2.033	— 415	568	1.262	+ 694	3.066	3.345	+ 279
1882 . . .	2.298	4.336	+ 2.038	367	1.850	+ 1.483	2.665	6.186	+ 3.521
1883 . . .	1.662	2.808	+ 1.146	36	1.902	+ 1.866	1.698	4.710	+ 3.012
1884 . . .	1.286	1.109	— 177	32	1.552	+ 1.520	1.318	2.661	+ 1.343
1885 . . .	1.331	1.575	+ 194	24	1.513	+ 1.489	1.405	3.088	+ 1.633
átlag 1881-85	1.825	2.382	+ 557	205	1.616	+ 1.411	2.030	3.998	+ 1.968
1886 . . .	226	2.096	+ 1.870	30	1.467	+ 1.437	256	3.563	+ 3.307
1887 . . .	79	2.335	+ 2.256	13	1.290	+ 1.277	92	3.625	+ 3.533
1888 . . .	12	4.073	+ 4.061	2	2.058	+ 2.056	14	6.131	+ 6.117

A lefolyt 38 év alatt az osztrák-magyar vámterület búza- és lisztforgalma is többnyire aktív volt. Búzából a behozatal csak 13

évben, u. m. az ötvenes évek első felében, továbbá 1859-ben, a rossz termésű hetvenes években 1872—75, az 1879-ki rendkívül rossz aratás után 1880-ban és 1881-ben, végre 1884-ben haladta meg a kivitelt. Még sokkal kedvezőbben áll a mérleg a lisztnél, ott 38 év közül csak háromban: 1851-ben, 1854-ben és 1873-ban haladta meg a behozatal a kivitelt. A monarchiának búzából legnagyobb kivitele 1867. és 1868-ban volt, lisztből pedig 1878. és 1879-ben, továbbá, ha a netto-kivitelt vesszük, 1883-ban. Érdekes, ha összehasonlítjuk az egész vámterület búzakivitelét Magyarország kivitelével, ebből az tűnik ki, hogy Ausztria mind több és több búzákat köti le saját fogyasztása számára, jeléül annak, hogy Ausztriában a népesség fogyasztási képessége jelentékenyen emelkedett, még talán a népesség szaporodásánál is nagyobb mértékben. Mig például 1868-ban Magyarország 8.52 millió mmázsa búza- és liszt-kivitele mellett az egész monarchia netto-kivitele 6.76 millió m.-mázsat tett, 1887-ben Magyarország 9.65 millió métermázsat tevő netto-kivitele mellett az egész vámterületről (a kivitelből természetesen levonva a behozott mennyiséget) csak 3.53 millió métermázsa búza és liszt vitetett ki.

Nemzetközi búzaforgalom. — A főbb fogyasztó és termelő országok be- és kivitelt búzából a következő kimutatás tünteti föl:

Sorszám	Az ország neve	Átlag	1881-	1882-	1883-	1884-	1885-	1886-	1887-	1888-
		1881 —	ben	ben	ban	ben	ben	ban	ben	ban
		85-ben	millió hektoliterekben							
a) Bevitel:										
1	N.-Británia és Írország .	37'85	36'76	41'31	41'24	30'43	39'54	30'50	35'88	36'88
2	Franciaország ¹⁾	13'40	16'27	16'39	12'81	13'35	8'18	8'87	11'35	14'38
3	Belgium ¹⁾	9'03	7'71	9'00	8'59	9'76	10'08	11'32	9'44	10'38
4	Németország	7'64	4'58	8'70	8'13	9'65	7'15	3'46	6'93	4'30
5	Németalföld	6'51	5'18	5'82	7'23	7'45	6'87	7'28	7'53	6'79
6	Olaszország ²⁾	4'11	1'87	2'08	2'94	4'50	9'18	11'85	12'86	8'48
7	Svájc	3'36	3'12	3'48	3'07	3'70	3'42	3'72	3'67	3'80
8	Osztr.-Magy.-monarchia .	2'31	3'16	2'91	2'10	1'63	1'75	0'29	0'10	0'01
9	Spanyolország	1'89	—	—	—	—	—	—	3'98	3'08
10	Portugália	1'21	1'03	1'36	1'19	1'81	1'28	1'53	1'59	—
11	Dánia	0'82	0'73	0'81	0'65	0'87	0'76	0'59	0'68	—
12	Svédország	0'87	0'52	0'52	0'68	0'68	0'60	0'41	—	—
13	Algír	0'19	0'45	0'25	0'19	0'08	0'08	0'04	0'11	0'08
14	Északam. Egy. Államok .	0'17	0'07	0'20	0'38	0'01	0'07	0'13	0'10	0'20
15	Európai Oroszország . . .	?	?	?	?	?	?	0'17	0'05	0'12
16	Egyiptom	0'16	0'11	0'16	0'09	0'13	0'31	0'40	0'12	—
17	Norvégia	0'10	0'10	0'12	0'08	0'11	0'10	0'08	0'08	—
18	Britt-K.-India	0'08	0'13	0'13	0'12	0'01	0'02	0'12	—	—
19	Britt-Canada	0'08	0'03	0'12	0'01	0'11	0'13	0'02	0'01	—
20	Románia	0'15	0'01	0'01	0'09	0'00	0'03	0'02	—	—

1) Búza-, tönköly- és kétszeres forgalom. — 2) Búza és rozs.

Sorszám	Az ország neve ¹⁾	Átlag 1881— 85-ben	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		millió hektoliterekben								
b) K i v i t e l i :										
1	Északam. Egy. Államok ²⁾	35'11 0'15	53'00 0'05	33'84 0'24	37'45 0'34	24'76 0'04	29'80 0'10	20'33 0'13	35'86 0'13	23'16 0'17
2	Európai Oroszország	25'96	17'34	26'89	29'50	23'84	32'84	18'17	27'39	44'40
3	Britt-K-India	11'82	12'78	9'10	13'48	10'18	13'54	14'32	8'70	11'23
4	Románia	4'19	2'87	5'07	5'08	3'37	4'85	3'86	—	—
5	Németalföld	3'84	2'80	3'46	3'98	4'08	3'34	4'16	4'24	3'65
6	Britt-Ausztrália ³⁾	3'84	2'91	2'52	1'92	4'84	4'00	0'52	1'05	2'71
7	Osztr.-Magy.-mon.	3'01	2'03	5'49	3'55	1'4	1'99	2'65	2'93	5'16
8	Belgium ⁴⁾	2'92	2'72	3'79	2'84	3'34	1'93	1'95	2'05	2'51
9	Bulgária	1'09	0'42	0'94	1'41	0'97	1'72	2'31	1'32	—
10	Britt-Canada	1'08	0'89	1'35	2'06	0'28	0'88	1'20	1'98	0'78
11	Algír	1'01	0'70	0'85	0'53	0'64	2'21	1'69	1'50	0'99
12	Argentini köztársaság	0'92	0'90	2'16	0'08	1'37	0'99	0'48	3'01	2'26
13	Olaszország ⁵⁾	0'81	1'20	1'22	0'01	0'48	0'16	0'17	0'23	0'03
14	Egyiptom	0'69	0'51	0'14	1'22	1'22	0'37	0'16	0'41	—
15	N.-Británia és Írország	0'10	0'30	0'13	0'13	0'03	0'03	0'08	0'04	0'04
16	Németország	0'57	0'51	0'73	0'38	0'76	0'47	0'69	0'40	0'23
17	Szerbia	0'63	0'68	—	1'02	0'46	0'18	0'10	0'04	0'01
18	Dánia	—	—	—	—	0'51	0'27	0'18	0'34	0'81
19	Franciaország ⁴⁾	0'25	0'26	0'26	0'19	0'22	0'33	0'39	0'23	—
20	Svédország	0'10	0'11	0'11	0'13	0'05	0'09	0'04	0'01	0'02
		0'01	0'00	0'00	0'02	0'01	0'02	0'04	—	—
c) Beviteli (—), illetőleg kiviteli (+) többlet :										
1	N.-Británia és Írország	-37'18	-35'94	-40'45	-40'83	-29'64	-39'04	-29'72	-35'44	-36'53
2	Franciaország	-13'30	-16'16	-16'29	-12'68	-13'30	-8'09	-8'62	-11'34	-14'26
3	Németország	-7'01	-3'90	-7'91	-7'11	-9'09	-7'07	-3'36	-6'89	-4'29
4	Belgium	-6'11	-4'99	-5'21	-5'76	-6'42	-8'15	-9'37	-7'28	-7'87
5	Svájc	-3'36	-3'12	-3'48	-3'07	-3'70	-3'42	-3'72	-3'67	-3'80
6	Ol-szország	-3'30	-0'67	-0'88	-1'93	-4'02	-9'00	-11'68	-12'63	-8'45
7	Németalföld	-2'87	-2'38	-2'36	-3'30	-2'77	-3'53	-3'12	-3'29	-3'14
8	Spanyolország	-1'89	—	—	—	—	—	—	-3'98	-3'08
9	Portugália	-1'21	-1'03	-1'38	-1'09	-1'31	-1'26	-1'53	-1'56	—
10	Dánia	-0'57	-0'47	-0'55	-0'76	-0'65	-0'43	-0'20	-0'45	—
11	Svédország	-0'56	-0'53	-0'52	-0'60	-0'57	-0'56	-0'37	—	—
12	Norvégia	-0'10	-0'10	-0'12	-0'08	-0'11	-0'19	-0'06	-0'06	—
13	Egyiptom	+0'53	+0'40	+0'09	+1'13	+1'09	+0'06	+0'24	+0'29	—
14	Osztr.-Magy.-mon.	+0'70	+0'53	+2'58	+1'45	+0'23	+0'34	+2'36	+2'53	+5'15
15	Algír	+0'12	+0'25	+0'70	+0'34	+0'61	+2'17	+1'65	+1'39	+0'91
16	Szerbia	—	—	—	—	+0'51	+0'37	+0'18	+0'34	+0'91
17	Argentini köztársaság	+0'92	0'00	+2'16	+0'03	+1'37	+0'99	+0'48	+3'01	+2'26
18	Britt-Canada	+1'00	+0'86	+1'23	+2'05	+0'15	+0'69	+1'18	+1'97	+0'76
19	Bulgária	+1'09	+0'42	+0'94	+1'41	+0'97	+1'72	+2'31	+1'32	—
20	Britt-Ausztrália	+3'84	+2'91	+2'52	+1'92	+4'84	+4'00	+0'52	+1'05	+2'71
21	Románia	+4'14	+2'56	+5'06	+4'99	+3'26	+4'83	+3'84	—	—
22	Britt-K-India	+11'74	+12'65	+8'97	+13'36	+10'17	+13'52	+14'30	+8'70	+11'35
23	Európai Oroszország	+25'96	+17'34	+26'89	+29'50	+23'84	+32'31	+18'00	+27'34	+44'29
24	Északam. Egy. Államok	+35'69	+52'18	+33'48	+37'41	+24'79	+29'83	+20'32	+35'86	+23'16

¹⁾ A fentebb felsorolt országok között Szerbia, Bulgária és az Argentini köztársaság bevitelle teljesen jelentéktelen s ezért ez országok a bevitel kimutatásába felvehetőek nem voltak; a kiviteli táblázatban viszont ugyanezen okból Spanyolország, Portugália, továbbá Svájc és Norvégia voltak elhagyandók. Megjegyzendő még, hogy a számottevő búzakereskedő országok közül kettőnek, Chilenek és Törökországnak forgalmát, adatok hiányában nem vehettük fel. — Uruguay külforgalma, mind a bevitelt, mind a kivitelt tekintve, teljesen jelentéktelen.

²⁾ Hazai és idegen termékek kivitele.

³⁾ Ausztrália kivitele N.-Britanniába, Franciaországba és Belgiumba, ezen országok áruforgalmi kimutatása szerint.

⁴⁾ Búza-, tönköly- és kétszeres forgalom.

⁵⁾ Búza és rozs.

A búzabevitelre szoruló országok sorában első helyen Nagy-Británia áll, mely évenként körülbelül 40—50 millió hektoliter búzát és lisztet importál. Az utóbbi nyolcz év alatt a britt búzabevitel nagymérvű ingadozást mutat s a legközelebbi múlt évek inkább hanyatlásról, semmint emelkedésről tanuskodnak; ha azonban évtizedekre megyünk vissza, az angol búza és lisztbevitel óriási arányú fejlődésével találkozunk, 1852—1859. évek átlagában még csak 13⁴³ millió hektolitert tett, 1860—1867-ben már évi 23⁵⁶ millióra emelkedett, az 1868—1875. évek átlagában pedig 31²³ millió hektolitert képviselt, mely a következő öt év alatt kerek 10 millióval növekedett. E nagy emelkedés nem csupán a búzafogyasztás növekedésének volt következménye, hanem a belföldi termelés megszorításának is. Nagy-Británia után Franciaország szorul legnagyobb búzabevitelre. A bevitel különösen 1878. óta vált igen nagygyá. A hatvanas és hetvenes években volt év, hogy a búzabevitel alig pár százezer métermázsára rúgott s a maximum a rossz termésű 1861. és 1871. évben 9², illetőleg 9⁵ millió métermázsát tett, vagyis körülbelül 12 millió hektolitert, az 1879-iki rossz termésű évben már 22² millió métermázsára rúgott s még 1880-ban is 20 millió métermázsát képviselt; ehhez hasonló mennyiségekkel azóta nem találkozunk, sőt 1885. és 1886-ban a bevitel mérsékeltnek mondható, de 1888-ban a közepszerű termés következtében ismét jelentékenyen felszokott. Nagy mennyiségű búzára szorul még Németország, továbbá három kis állam, Belgium, Németalföld és Svájc, sőt néhány év óta Olaszország is. Olaszországba a búzabevitel 1884. óta rohamosan emelkedett, tetőpontját 1887-ben érte el, 1888-ban már több, mint négy millió hektoliterrel csökkent a megelőző évvel szemben. Tetemes búzabevitelre szorul még Spanyolország és Portugália, az előbbiből azonban csak töredékes adataink vannak.

A búzátxportáló országok közt az első hely az Északamerikai Egyesült-Államokat illeti meg. Ezek búzakivitele egész a hetvenes évekig nagyon mérsékelt volt s még 1868-ban is, midőn a polgárháború után ugy a termelés, mint a kivitel föllendülni kezdett, nem tett többet 5⁶ millió hektoliternél; a hetvenes években azonban, bár visszaesésekkel, nagy arányokban kezdett fejlődni, támogatva a szállító eszközök bámulatos fejlesztése s a gabonakereskedés előmozdítására szolgáló minden lehető intézmény által. A kivitel a maximumot 1880-ban érte el 53⁹⁴ millió

hektoliterrel, midőn Európa a rendkívüli rossz termés után, mely 1879-ben egész kontinensünket meglátogatta, óriási bevitelre szorult. Még a következő évben is igen nagy volt Északamerika kivitele, de azóta hasonló magasságot soha sem ért el, sőt 1886-ban az előző év igen gyenge termése után csak 20 millió hektolitert tett. Az 1888. év kivitele is igen győnge volt s ez évben már Oroszország messze túlszárnyalta, még ha Amerikának nagymérvű lisztkivitelét tekintetbe vesszük is. Oroszország búzakivitele a mondott évben addig soha nem tapasztalt magasságot ért el s egész félelmes voltában tünteti fel az óriás versenytárs hatalmát. Oroszország búzakivitelének fejlődését öt éves átlagokban a következő számok mutatják:

Év	Millió hektoliter	Év	Millió hektoliter	Év	Millió hektoliter
1836—40-ben	4·34	1851—55-ben	6·67	1866—70-ben	16·07
1841—45-ben	4·48	1856—60-ban	8·00	1871—75-ben	19·33
1846—50-ben	7·32	1861—65-ben	10·52	1876—80-ban	23·17

A kilencz évtöd közül csak egyben látunk hanyatlást, 1851—55-ben, melyet a krími háború nagyon is megmagyaráz, azóta szakadatlan az emelkedés s a mint a fentebbi táblázatból látható, az 1881—85. évtöd szintén emelkedést hozott — évi átlagos 25·96 millió hektoliter kivitelt — az utolsó három év átlaga pedig csaknem 30 millió hektoliterre rúgott.

A harmadik nagy búzakivivő ország, Kelet-India, versenye csakis a nyolczvanas években kezdett nagyobb mérvet ölteni. A hetvenes évek elején Kelet-India búzakivitele csak pár százezer hektolitert tett s 1873/74-ben ütötte meg először az egy millió hektolitert, 1874/75-ben ismét felényire szállt, de a következő három évben nagy lendületet vett, 1875/76-ban 1·59, 1876/77-ben 3·55, 1877/78-ban pedig 4·05 millióra rúgott, de 1878/79-ben ismét leszállt 671.000 hektoliterre s még 1879/80-ban is csak 1·4 milliót tett s 1880/81-ben 4·73 milliót. Ettől fogva kezdődött a nagy arányú kiviteli, melyet fentebbi táblázatunk mutat. Azóta állandóan magas színvonalon maradt, bár nagyobb eséseket is tapasztalunk, például 1887-ben. — Ausztrália búzája szintén számot tesz Európa élelmezésében, de az érkező mennyiségek nagyon bizonytalanok, egyik évről a másikra roppant ingadozásnak vannak alávetve. Ausztráliát Románia is meghaladja s ez utóbbi állam a negyedik helyet foglalja a nemzetközi búzaforgalomban; hogy bennünket is megelőz, annak oka, hogy Magyarország búzafölöslegének túlnyomó

részét Ausztria szükséglete köti le, úgy, hogy a monarchia egyes években, midőn Magyarorszáiban gyenge termések voltak, nem búza-kivivő ország volt, hanem az importra szoruló államok közé tartozott.

A nemzetközi forgalomba kerülő búza legnagyobb része őrletlen állapotban szállittatik ugyan, azonban jelenleg már a liszt-forgalom is igen nagymérvű, a mint a következő táblázat igazolja:

Sorszám	Az ország neve	Lisztforgalom (ezer métermázsákban)								
		Átlag 1881— 85-ben	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
a) B e r i t e l :										
1	N.-Brit. és Írország	7.282	5.769	6.633	8.295	7.668	8.043	7.462	9.176	8.590
2	Németország ¹⁾	577	776	575	651	604	277	199	245	109
3	Belgium ²⁾	565	588	634	616	576	410	479	648	752
4	Franciaország ²⁾	359	236	327	431	503	298	253	191	278
5	Svédország	308	188	225	339	392	394	386	—	—
6	Britt-Canada	304	176	154	236	472	480	179	151	55
7	Svájc ¹⁾	289	168	317	344	312	302	306	286	280
8	Németalföld	287	313	201	312	331	276	511	649	642
9	Oszt.-Magy.-mon.	205	568	367	36	32	24	30	12	2
10	Algír ²⁾	138	135	213	148	155	39	45	28	82
11	Norvégia	125	92	102	126	154	156	181	177	—
12	Spanyolország	—	—	—	—	—	—	113	241	356
13	Olaszország ³⁾	81	41	53	49	83	178	221	101	27
14	Egyiptom ⁴⁾	51	27	47	39	46	98	148	97	—
15	Románia	50	76	57	37	37	41	46	—	—
16	Dánia	20	7	14	14	40	24	28	28	—
17	Portugália	19	27	31	16	5	16	24	34	—
18	Szerbia	—	—	—	—	11	13	17	9	8
19	Britt-K.-India	11	10	10	12	11	11	11	9	—
20	Bulgária ⁴⁾	3	—	4	2	3	3	5	2	—
21	Éjszakam. E.-Áll.	2	2	4	2	2	1	2	1	1
b) K i v i t e l :										
1	Éjszakam. E.-Áll. ⁵⁾	7.622	7.064	5.259	8.184	8.136	9.466	7.271	10.240	10.636
2	Oszt.-Magy.-mon.	1	1	3	1	—	—	—	—	—
3	Németország ¹⁾	1.616	1.262	1.850	1.902	1.552	1.513	1.467	1.290	2.058
4	Belgium ²⁾	1.079	501	928	1.361	1.314	1.290	1.332	1.322	1.611
5	Dánia	450	323	312	366	595	656	621	740	961
6	Európai Oroszorsz.	422	415	411	490	392	404	370	327	—
7	Britt-Canada	327	194	324	219	329	570	406	384	440
8	Spanyolország	306	391	418	435	175	110	343	462	311
9	Ausztrália ⁶⁾	274	—	—	—	—	—	209	152	179
10	Franciaország ²⁾	122	141	248	43	113	67	37	36	26
11	N.-Brit. és Ír. ⁵⁾	116	167	97	123	107	86	77	48	92
12	Románia	52	51	50	45	59	55	61	79	95
13	Németalföld	60	29	81	69	63	60	82	87	97
14	Olaszország ³⁾	75	38	83	50	46	156	95	—	—
15	Algír ²⁾	63	105	52	45	39	73	152	171	176
16	Svédország	57	69	56	54	47	60	53	48	100
17	—	55	31	40	103	38	61	59	35	18
18	—	52	6	45	69	73	69	61	—	—

1) Mindenféle liszt. — 2) Búza-, tönköly- és kétszeres liszt. — 3) Búza- és rozsliszt. — 4) Búza- és kukoricaliszt. — 5) Hazai és idegen eredetű liszt kivitele. — 6) Ausztrália kivitele Nagy-Britanniába ezen ország áruforgalmi kimutatása szerint.

Sorszám	Az ország neve ¹⁾	Lisztforgalom (ezer métermázsákban)								
		Átlag 1881— 85-ben	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
17	Britt-K.-India . . .	45	23	31	36	50	86	161	162	—
18	Svájcz ²⁾	39	37	40	51	56	10	51	33	50
19	Egyiptom ³⁾	15	28	11	9	18	11	3	45	—
20	Bulgária ²⁾	8	9	8	10	4	8	29	54	—
21	Portugália	5	3	3	7	6	6	7	8	—
22	Norvégia ⁴⁾	1	1	3	—	—	—	—	—	—
		1	1	1	1	1	2	6	3	—
c) Beviteli (—), illetőleg kiviteli (+) többlet:										
1	N.-Brit. és Írország	-7.170	-5.689	-6.502	-8.181	-7.546	-7.928	-7.319	-9.010	-3.398
2	Svédország	-256	-182	-180	-270	-319	-325	-325	—	—
3	Svájcz	-250	-131	-277	-293	-256	-292	-255	-253	-230
4	Franciaország	-243	-69	-230	-308	-396	-212	-176	-143	-186
5	Németalföld	-224	-208	-149	-267	-292	-203	-359	-478	-466
6	Norvégia	-123	-90	-98	-125	-153	-154	-175	-174	—
7	Belgium	-115	-265	-322	-250	+19	+246	+142	+92	+209
8	Algír	-83	-104	-173	-45	+117	+22	+14	+7	+64
9	Egyiptom	-36	+	1	-36	-30	-28	-87	-145	-52
10	Olaszország	-24	-28	+3	+5	-36	-118	-168	-53	+73
11	Portugália	-14	-24	-28	-9	+1	-10	-17	-26	—
12	Szerbia	—	—	—	—	-11	-13	-17	-9	-8
13	Britt-Canada	+	2	+215	+264	+199	-297	-370	+164	+311
14	Bulgária	+	5	+9	+4	+8	+1	+5	+24	+52
15	Románia	+	25	+38	+26	+13	+9	+115	+49	—
16	Britt-K.-India	+	34	+13	+21	+24	+39	+75	+160	+153
17	Spanyolország	—	—	—	—	—	—	+96	-89	-177
18	Britt-Ausztrália	+	122	+141	+248	+43	+113	+67	+37	+36
19	Európai Oroszorsz.	+	327	+194	+324	+219	+329	+570	+406	+384
20	Dánia	+	402	+408	+397	+476	+352	+380	+342	+299
21	Németország	+	502	+275	+353	+710	+710	+1.013	+1.133	+1.077
22	Oszt.-Magy.-mon.	+	1.411	+694	+1.483	+1.866	+1.520	+1.489	+1.437	+1.278
23	Északam. E.-Áll.	+	7.621	+7.063	+5.258	+8.183	+8.134	+9.465	+7.269	+10.239
										+10.636

Anglia még nagyobb szerepet játszik a liszt-, mint a búza-bevitel tekintetében; a többi ország összevéve sem visz be annyi lisztet, mint maga Nagy-Británia, a többi nagy búzabevivő országok élelmezésére túlnyomólag saját malomiparuk dolgozza fel a külföldi búzát. Legtöbb lisztet az Északamerikai Egyesült-Államok visznek ki s liszt-exportjuk jóformán évről-évre növekedik, félelmes versenyt támasztva a magyar lisztnek, mely a világforgalomban a második helyet foglalja el. Az amerikai lisztverseny annál veszedelmesebb ránk nézve, mert Amerikában immár meglehetősen el-

¹⁾ Oroszország lisztbevitale és Szerbia liszt kivitele egészen jelentéktelen, az előbbi ország tehát a bevitelnél, az utóbbi pedig a kivitelnél egyszerűen elhagyatott. Az Argentini köztársaság lisztbevitale és kivitele egyaránt jelentéktelen. A nevezetesebb lisztbeviteli országok közül még Brazília hiányzik.

²⁾ Mindenféle liszt.

³⁾ Búza- és kukoriczaliszt

⁴⁾ Hazai és idegen eredetű liszt kivitele.

sajátították a magyar őrlést s jó minőségű tavaszi búzájokból ép oly kitűnő lisztet állítanak mai napság elő, a minőt az eddig utól-érhetetlennek tartott magyar malomipar. A finomabb lisztfajokban hazánk sokáig monopoliumot élvezett a nyugoti piaczkon, mert a sima őrlést alkalmazó nyugot-európai malomipar, a lisztes törésű nyugot-európai búzából távolról sem volt képes oly finom lisztet őrlőni, mint a mi aczélos búzáinkból, a magas vagy grizőrlést a tökély legnagyobb fokára emelt malomiparunk. Monopoliumunk azonban jelenleg már nem áll fenn s a magyar liszt versenye évről-évre nehezebbé válik.

Hogy a fontosabb búzabevivő országok bevitelében mily származású búza játsza a főszerepet, az alábbi kimutatásokból látható. Mielőtt azonban azokra áttérnénk, álljon itt Nagy-Británia lisztbevitelére származási hely szerint részletezve:

Sorszám	Az ország neve	1876-ban	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1876-ban	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
		összesen ezer métermázsákban					az összes bevitel %-ában				
1	Északam.E.-Áll.	1.179	5.960	5.804	7.549	6.380	38·95	74·10	77·78	82·27	74·27
2	Osztr.-M.-mon.	226	920	694	717	989	7·47	11·44	9·30	7·81	11·51
3	Britt-Canada .	144	142	391	487	399	4·76	1·77	5·24	5·31	4·64
4	Németország .	473	719	412	299	561	15·62	8·94	5·52	3·26	6·53
5	Franciaország	553	95	58	50	52	18·27	1·18	0·78	0·54	0·60
6	Dánia	239	61	34	28	43	7·89	0·76	0·45	0·31	0·50
7	Ausztrália . .	96	67	37	3	26	3·17	0·83	0·50	0·03	0·30
	Egyéb országok	117	79	32	43	140	3·87	0·98	0·43	0·47	1·65
	Összesen .	3.027	8.043	7.462	9.176	8.590	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00

Anglia bevitelében az amerikai liszt az uralkodó s 1876-tal szemben az újabb évek roppant térfoglalást mutatnak. 1876-ban Amerika után mindjárt Franciaország következett, mely most egész jelentéktelen szerepre szállt le, nagyban hanyatlott a Németországból és Dániából származott liszt bevitelére is; ellenben monarchiánké nemcsak abszolút mennyiségre, hanem aránylag is emelkedett a nagyra nőtt bevitelben. A számok azonban némi helyreigazítást igényelnek, a német védvamos politika előtt ugyanis a Nagy-Britanniába irányuló magyar búza és liszt túlnyomó része Németországon keresztül vette útját s az angol árúforgalmi statisztika, mint német provenienciájú árút vette számba, míg ellenben újabb időben a

lisztrakományok Fiuméből kiindulva közvetlenül szállíttatnak az angol kikötőkbe; lisztünk oly nagymérvű térfoglalása tehát, a mi-lyent a fentebbi adatok látszanak mutatni, nem forog fenn.

A nevezetesebb import-országok búza bevitelét, szintén a származási hely szerint részletezve, a következő táblázat mutatja:

Sorszám	Az ország neve	1876-	1885-	1886-	1887-	1888-	1876-	1885-	1886-	1887-	1888-
		ban	ben	ban	ben	ban	ban	ben	ban	ben	ban
		összesen ezer hektoliterekben					az összes bevétel %ában				
Nagy-Británia és Írország búzabevitele:											
1	Éjszakam. Egy.-Államok	12.425	15.607	15.849	19.631	9.416	43.47	39.47	51.98	54.71	25.57
2	Britt-Kelet-India . . .	2.114	7.825	7.088	5.473	5.251	7.40	19.79	23.24	15.25	14.27
3	Oroszország	5.646	7.701	2.393	3.537	13.792	19.75	19.47	7.65	9.86	37.46
4	Britt-Éjszak-Amerika . .	1.558	1.122	1.981	2.552	701	5.45	2.84	6.59	7.11	1.00
5	Chili	632	1.044	1.095	1.418	955	2.21	2.64	3.59	3.95	2.59
6	Németország	1.494	1.273	847	998	2.108	5.23	3.22	2.78	2.78	5.73
7	Ausztrália	1.676	3.394	475	866	1.471	5.86	8.58	1.56	2.43	4.00
8	Románia	244	257	186	379	912	0.86	0.65	0.69	1.06	2.48
9	Törökország	555	420	160	—	104	1.64	1.06	0.6	—	0.28
10	Bulgária	—	431	115	42	188	—	1.09	0.37	0.12	0.51
11	Oszták.-Magy.-mon. . .	3	61	33	—	82	0.01	0.15	0.11	—	0.22
12	Egyiptom	1.429	71	26	127	473	5.00	0.18	0.09	0.35	1.28
	Egyéb országok	809	338	253	858	1.366	2.83	0.86	0.83	2.39	3.71
	Összesen	28.585	39.544	30.501	35.881	36.819	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
Franciaország búzabevitele:											
1	Éjszakam. Egy.-Államok	154	1.886	3.177	5.253	2.227	2.90	23.07	35.36	46.27	15.49
2	Oroszország	2.608	2.397	2.199	2.565	5.159	39.01	29.32	24.47	22.59	35.88
3	Algír	1.093	1.213	1.498	1.377	982	16.35	14.83	16.07	12.13	6.83
4	Britt-Kelet-India	166	996	1.217	809	1.229	2.45	12.15	13.55	7.13	8.55
5	Törökország	2.172	774	446	328	589	32.49	9.46	4.96	2.80	4.10
6	Argentini köztársaság . .	—	—	10	362	176	—	—	0.11	3.19	1.22
7	Románia	—	157	192	354	1.322	—	1.93	2.14	3.18	9.19
	Egyéb országok	493	753	246	304	2.694	7.37	9.21	2.74	2.68	18.74
	Összesen	6.686	8.176	8.985	11.352	14.378	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
Olaszország búzabevitele:											
1	Oroszország	1.454	4.945	4.962	6.751	6.467	34.83	53.98	41.86	52.46	76.26
2	Britt-Kelet-India	—	343	2.173	2.338	884	—	3.74	18.23	18.18	10.43
3	Europai Törökország . .	2.128	1.599	1.367	1.886	292	51.12	17.46	11.53	14.66	3.44
4	Ázsiai Törökország . . .	—	1.043	356	318	15	—	11.39	3.01	2.47	0.18
5	É.-am. E.-Áll. és Canada	—	44	201	277	52	—	0.48	1.71	2.15	0.61
6	Tunis és Tripolis	—	209	425	251	32	—	2.28	3.59	1.98	0.38
7	Románia	—	188	192	255	391	—	2.05	1.62	1.90	4.61
8	Oszt.-Magy.-mon.	117	156	518	209	119	2.81	1.70	4.27	1.03	1.40
9	Franciaország	160	58	1.121	98	32	3.64	0.63	9.45	0.76	0.38
	Egyéb országok	304	576	538	478	196	7.30	6.29	4.54	3.72	2.31
	Összesen	4.163	9.161	11.853	12.861	8.480	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
Németország búzabevitele:											
1	Oroszország	1.824	4.092	1.795	3.240	1.950	20.80	56.46	51.88	46.75	45.33
2	Oszt.-Magy.-mon.	2.754	592	556	1.322	1.527	31.41	8.17	16.07	19.08	35.60
3	Északamerikai E. Áll. . .	—	365	211	685	—	—	5.04	6.10	9.89	—
4	Németalföld	2.857	765	369	634	315	32.59	10.56	10.00	9.15	7.32
5	Belgium	513	544	211	432	123	5.65	7.51	6.10	6.23	2.86
	Egyéb országok	820	889	318	617	387	9.35	12.26	9.19	8.50	8.09
	Összesen	8.768	7.247	3.460	6.930	4.302	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Sorszám	Az ország neve	1876-	1885-	1886-	1887-	1888-	1876-	1885-	1886-	1887-	1888-
		ban	ban	ban	ben	ban	ban	ben	ban	ben	ban
		összesen ezer hektoliterekben					az összes bevétel %ában				
		Belgium búzabevitele:									
1	Északamerikai E.-Áll.	1.236	1.927	3.658	4.136	1.100	21' 52	22' 53	44' 09	43' 53	10' 30
2	Britt-Kelet-India . . .	41	1.640	1.996	481	900	0' 71	19' 23	24' 06	5' 10	8' 07
3	Románia	—	1.233	1.015	2.240	4.612	—	14' 48	12' 23	23' 74	44' 43
4	Oroszország	1.961	1.672	430	481	2.079	34' 13	19' 55	5' 19	5' 09	20' 03
5	Németalföld	405	333	289	253	334	7' 05	3' 01	3' 48	2' 08	3' 22
	Egyéb országok	2.102	1.709	908	1.846	1.355	36' 59	20' 07	10' 95	19' 56	13' 03
	Összesen	5.745	8.514	8.296	9.437	10.380	100' 00	100' 00	100' 00	100' 00	100' 00

Nagy-Británniába az északamerikai búzabevétel, melynek túlnyomósága sok éven keresztül megingathatlanul állt, 1888-ban roppant hanyatlást tapasztalt; helyét az orosz búza foglalta el, mely az összes mennyiségnek nem kevesebb, mint 37' 46⁰/0-át képviselte, nem is említve, hogy a Németországból angol kikötőkbe érkező búza tetemes része szintén orosz származású. 1872. óta ez az első eset, hogy az orosz búza az angol piacon elvitatta az elsőséget az északamerikaitól. A Kelet-Indiából szállított búza valamivel még az előző évi bevételnél is alacsonyabb volt, a mely pedig már maga nagymérvű esést képviselt a megelőző két évvel szemben. Még nagyobb volt 1888-ban a canadai és chiliti búza bevételének hanyatlása, ellenben az ausztráliai és román búza bevitele emelkedett.

Franciaország 1888-iki búzabevételében szintén háttérbe szorította az orosz az északamerikait, az utóbbi 5' 25 millió hektoliterről leszállt 2' 22 millióra, míg az előbbi 2' 56 millióról 5' 16 millió hektoliterre emelkedett. Franciaország búzabevételéből különben 1876-ban még igen kis rész esett az északamerikai búzára, ellenben tekintélyes mennyiséget képviselt az algiri búza, még többet a törökországi, hová a román búzát is számították. A román búza, melynek bevitele 1885-ben és 1886-ban még jelentéktelen volt, 1888-ban nagy tömegben került a francia piacokra, 1888-ban emelkedett az egyéb országok bevitele is, melyben monarchiánk 627 ezer hektoliterrel szerepel.

Olaszország 1876-ban búzaszükségletének jó felét a török tartományokból fedezte, 1888-ban ellenben több, mint háromnegyed részét Oroszországból. Az osztrák-magyar vámterületről a búza-kivétel Olaszországba 1886-ban kezdett kissé nagyobb mérveket öltetni, de további emelkedés helyett hanyatlás következett be.

A német búzabevitelnek 1876-ban 31·41⁰/₀-át az Osztrák-Magyar monarchia szolgáltatta s csak 20·80⁰/₀-át Oroszország, 1888-ban ellenben Oroszország már 45·33⁰/₀-kal szerepelt. Ez évben monarchiánk arányszáma is emelkedett, de a Németországba szállított búza abszolút mennyisége felét sem tette az 1876-iki mennyiségnek. Pedig már ebben az évben sem foglalta el a magyar búza azt az állást a német államokban, a mit a hatvanas évek végén birt; azelőtt csaknem korlátlan urak voltunk a német, különösen a délnémet gabonapiaczokon, de a hetvenes években már Oroszország, sőt Amerika versenye is nagyon érezhető volt. Mennyire mások voltak a viszonyok régebben, érdekesen bizonyítják a német vámegylet áruforgalmi adatai, melyek szerint 1867-ben a vámegylet 8·6 millió hektolitert tevő búzabeviteléből 6·9 millió, vagyis 80·23⁰/₀ az osztrák-magyar vámterületről származott s Oroszország bevitelére, mely a második helyet foglalta el, csak 1·4 millió hektolitert, azaz 16·28⁰/₀-ot tett.

Végül álljon itt egy rövid összeállítás, mely több országnál a termést és forgalmat egymás mellé állítva tünteti fel s a kettő eredményeképen kimutatja a belfogyasztásra maradó búzamennyiséget:

Sorszám	Az ország neve	Termett			A külforgalom eredmé- nye, behozatali (+), kiviteli (—) többlet			Tehát jutott bel- fogyasztásra		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben
		millió hektoliterben								
1	Franciaország	109 ⁵⁶	107 ²⁹	112 ⁴⁶	+13 ⁶⁸	+9 ¹¹	+11 ⁵⁷	123 ²⁴	116 ⁴⁰	124 ⁰³
2	É.-Am.-E.-Áll.	153 ³⁶	160 ⁹⁴	160 ⁶³	—47 ⁷⁵	—31 ⁸²	—52 ¹²	105 ⁶¹	129 ¹²	108 ⁵¹
3	Britt-K.-India .	¹⁾ 96 ²³	86 ⁶¹	96 ⁸⁸	—11 ⁷⁹	—14 ⁵⁴	—8 ⁹⁴	84 ⁴⁴	72 ⁰⁷	87 ⁹⁴
4	N.-Brit. és Iror.	²⁾ 29 ³⁵	23 ⁰⁰	27 ⁶⁷	+48 ⁵³	+41 ³¹	+49 ⁷⁰	77 ⁸⁸	64 ³¹	77 ³⁷
5	Európai Oroszo.	³⁾ 78 ⁹⁰	57 ⁵⁵	98 ¹²	—26 ⁴⁸	—18 ⁶⁴	—27 ⁹⁵	52 ⁴²	38 ⁹¹	70 ¹⁷
6	Ausztria . . .	15 ²⁰	15 ⁷³	18 ⁴⁵	—2 ⁹³	—4 ⁶³	—4 ⁸⁵	51 ⁷⁰	49 ²³	66 ⁹¹
	Magyarország .	⁴⁾ 39 ⁴³	38 ¹³	53 ³¹						
7	Olaszország .	42 ⁹⁹	39 ⁸⁰	42 ⁰⁵	+3 ³⁴	+11 ⁹⁵	+12 ⁷¹	46 ³³	51 ⁷⁵	54 ⁷⁶
8	Németország .	31 ⁴⁸	34 ⁸⁵	37 ⁰⁰	+6 ²²	+1 ⁵⁷	+5 ¹⁹	37 ⁷⁰	36 ⁴²	42 ¹⁹
9	Belgium . . .	5 ⁷¹	6 ⁰³	5 ⁹⁹	+6 ²⁹	+9 ¹⁵	+7 ⁵³	12 ⁰⁰	15 ¹⁸	13 ⁵²
10	Algír	⁵⁾ 8 ¹⁴	8 ⁰¹	—	—0 ⁶⁹	—1 ⁶⁷	—1 ⁴⁰	7 ⁴⁵	6 ³⁴	—
11	Németalföld .	1 ⁹⁷	1 ⁸⁵	2 ⁴²	+3 ²²	+3 ⁶⁹	+4 ⁰⁵	5 ¹⁹	5 ⁵⁴	6 ⁴⁷
12	Svájcz	?	?	?	+3 ⁷⁶	+4 ¹²	+4 ⁰⁷	—	—	—
13	Svédország .	1 ¹⁸	1 ³³	1 ⁵²	+0 ⁹⁶	+0 ⁸⁸	—	2 ¹⁴	2 ²¹	—
14	Dánia	1 ⁶⁰	1 ⁸²	2 ¹⁰	—0 ⁰⁷	—0 ³⁴	—0 ⁰²	1 ⁵³	1 ⁴⁸	2 ⁰⁸

¹⁾ 1834–38-as átlag. — ²⁾ 1834–35-ös átlag. — ³⁾ 1833–35-ös átlag. — ⁴⁾ Horvát-Szlavonország az 1885-ik évi terméssel (1·88 m. hl.) van az átlagba beszámítva. — ⁵⁾ 1881–84-es átlag.

A tekintélyes lisztforgalom mellett a kép hiányos volna, ha csak a búzaforgalmat vennők tekintetbe s így a fentebbi táblázatba a külforgalom eredményébe a lisztbevitt és kivitelt is beszámítottuk. A belfogyasztásra maradó mennyiség azonban nem csupán emberi fogyasztásra szolgál; nem számítva az ipari czélokra (például keményítő-gyártásra) felhasznált mennyiséget, a mi utóvégre is jelentéken, nagy mennyiséget vesz igénybe a vetőmag s természetesen ott, a hol roppant területeket vetnek be búzával, mint Észak-Amerikában, Oroszországban, a fentebb kimutatott mennyiségből kevesebb marad az emberi fogyasztásra, mint Franciaországban vagy Nagy-Britániában, hol a vetőmag-szükséglet sokkal csekélyebb. Az egyes évek mennyiségeinél tekintetbe jönnek még a felhalmozódott készletek is, melyek csak a következő évben exportáltatnak, így például Oroszországnál 1887-ben hasonlíthatatlanul nagyobb mennyiség maradt fenn, mint más években, de a következő évben oly óriás búzakivitel özönlött is ki Oroszországból, hogy még az Egyesült-Államok kivitelét is egészen háttérbe szorította.

4. Rozstermelés és forgalom.

Magyarország rozstermelése. — Hazánkban a rozs jóval kisebb területet foglal el, mint a búza, a learatott rozsterület 1888-ban a learatott összes területnek 11·81⁰/o-át, a szántóföldnek 9·42⁰/o-át, az ország összes területének pedig 3·45⁰/o-át képviselte. A szorosabb értelemben vett Magyarországon a rozsterület és termés abszolút nagyságát s a hektáronkinti eredményt a következő kimutatás tünteti fel:

Év	A leara- tott terü- let hektá- rokban	Ter met t		Év	A leara- tott terü- let hektá- rokban	Ter met t	
		összesen	hektá- ronkint			összesen	hektá- ronkint
		hektoliter					
1869...	1,256.204	13,789.382	10 ²⁸	1879..	1,197.758	8,496.807	7 ⁰⁹
1870...	1,217.795	14,580.276	17 ²¹	1880..	1,085.478	12,137.993	11 ¹⁸
1871...	1,274.114	13,581.359	10 ⁶⁶	1881..	1,088.052	14,163.069	13 ⁰²
1872...	1,247.120	11,120.415	8 ⁹²	1882..	1,088.289	17,785.907	16 ³⁴
1873...	1,296.598	6,400.622	4 ⁹⁴	1883..	1,098.636	14,136.168	12 ⁸⁷
1874...	1,189.963	12,195.813	10 ²⁵	1884..	1,104.585	15,137.165	13 ⁷⁰
1875...	1,204.235	10,506.840	8 ⁷²	1885..	1,131.050	14,699.445	13 ⁰⁰
1876...	1,390.369	8,934.254	6 ⁴³	1886..	1,124.484	13,189.657	11 ⁷³
1877...	1,251.161	13,367.421	10 ⁶⁸	1887..	1,122.510	18,077.814	16 ¹⁰
1878...	1,318.344	18,308.465	13 ⁸⁹	1888..	1,105.750	14,870.624	13 ⁴⁵
átlag 1869—78	1,264.590	12,278.485	10 ²⁰	átlag 1879—88	1,114.764	14,269.465	12 ⁸⁵

Horvát-Szlavonországban a rozsterület 1885-ben 108·3 ezer, 1886-ban 109·3 ezer, 1887-ben pedig 105·8 ezer hektárt tett, a termés pedig ugyancsak a három évben 1·12 millió, 1·20 millió és 1·08 millió hektoliterre rúgott, az átlagos termés tehát hektáronként még a legkedvezőbb 1887. évben sem tett többet 16·11 hektoliternél.

Némileg a rozshoz számíthatjuk a kétszerest is, mely inkább csak saját kis részben helyi fogyasztásra termesztetik, de a nagy gabonapiacra nem kerül. Régebben a kétszeres termesztése általánosabb volt, mint jelenleg; ma már kétszeres helyett inkább a forgalomképesebb búzát vetik, 1868-ban még 412 ezer hektárról arattunk kétszerest, 1888-ban pedig csak 176 ezer hektárról. Az évi termés a lefolyt husz év alatt 1·55 és 3·69 millió hektoliter közt ingadozott s 1888-ban 2·76 millió hektolitert tett. Horvát-Szlavonországban 1887-ben 57·9 ezer hektárról 811 ezer hektoliter kétszerest arattak.

A kétszeres a magyar megyék közül leginkább el van terjedve Biharban, hol a learatott területnek 7·44%-át s Arad és Udvarhely megyékben, hol 7·40%-át teszi. A rozst nagyobb mértékben a soványabb vagy homokos talajú megyékben termesztik, 1888-ban Csikban 34·71, Szabolcsban 33·25 s még Pest vármegyében is 27·94%-át tette az összes learatott területnek; ellenben Békés és Torontál megyében még csak egy százalék sem esik a rozsra.

A rozstermelés nemzetközi áttekintése. — A különböző országok rozstermelésének nagyságáról a következő kimutatás nyújt felvilágosítást:

Sorsz.	Az ország neve	Átlag 1881- 1885- ben	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
Berett terület ezer hektárokbán:										
1	Németország . . .	5.862 ¹	5.913 ⁵	5.927 ²	5.811 ⁶	5.831 ⁴	5.826 ⁶	5.838 ⁹	5.842 ³	5.814 ³
2	Ausztria	1.934 ⁵	1.873 ⁷	1.917 ¹	1.903 ⁹	1.917 ⁷	1.996 ¹	2.009 ⁷	2.011 ¹	2.013 ⁴
3	Franciaország . .	1.740 ⁰	1.777 ²	1.801 ¹	1.723 ²	1.725 ⁵	1.673 ⁰	1.634 ³	1.624 ³	—
4	Magyarbirodalom És pedig: Magyar- ország	—	—	—	—	—	1.239 ³	1.233 ⁸	1.228 ³	—
	Horv.-Szlavonor.	1.102 ¹	1.088 ¹	1.088 ³	1.098 ⁷	1.104 ⁶	1.131 ⁰	1.124 ⁵	1.122 ⁵	1.105 ⁸
5	É.-Am.-Egy.-Áll.	875 ²	724 ⁶	902 ³	937 ⁵	949 ³	862 ⁴	862 ⁶	831 ⁴	—
6	Németalföld . . .	200 ⁸	196 ⁵	202 ³	199 ⁵	201 ⁸	203 ⁹	203 ⁷	204 ¹	—
7	N.-Brit. és Írország	23 ¹	19 ⁹	26 ¹	23 ⁵	22 ⁰	24 ⁰	26 ⁹	26 ⁷	36 ¹
Összes termés millió hektoliterekben:										
1	Európai Oroszorsz.	—	—	—	193 ²³	242 ⁴⁶	246 ⁹⁶	233 ³²	262 ⁰²	1) 248 ⁹⁸
2	Németország . . .	78 ⁹³	74 ⁰²	87 ⁸⁷	77 ⁰⁰	74 ⁹⁵	80 ⁰³	83 ⁷⁸	87 ⁶⁷	78 ⁹²
3	Ausztria	27 ¹⁹	28 ²⁰	28 ⁹⁸	23 ⁹³	26 ⁹⁸	27 ⁸⁸	26 ⁹⁴	32 ⁰⁸	28 ⁷⁵
4	Franciaország . .	25 ⁸⁰	23 ⁷³	29 ³⁴	25 ³⁹	26 ²⁶	24 ⁰⁷	22 ⁶¹	23 ⁶⁸	—
5	Magyarbirodalom .	—	—	—	—	—	15 ⁸²	14 ⁹⁹	19 ¹⁶	—

1) Az 1889-ik évi termés 194·2 millió hektolitert tett.

Sorsz.	Az Ország neve	Átlag 1881— 1885- ben	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
	<i>És pedig : Magyar- ország Horv.-Szlavonor.</i>	15'18	14'16	17'79	14'14	15'14	14'70	13'19	18'08	14'87
6	É.-Am.-Egy.-Áll. . .	9'09	7'29	10'55	9'85	10'08	7'66	8'62	7'28	—
7	Svédország	7'08	5'81	7'15	6'66	7'80	7'96	6'86	7'89	—
8	Belgium	5'97	5'21	6'29	6'21	6'25	5'44	6'41	—	—
9	Dánia	5'91	5'74	5'86	6'11	5'72	6'12	5'63	5'83	5'48
10	Németalföld	3'71	2'97	3'95	3'83	3'74	4'08	3'78	4'85	—
11	Finnország	3'70	2'51	3'90	4'32	3'93	3'85	4'50	—	—
12	Olaszország	—	—	—	—	1'56	1'45	1'50	1'53	—
Átlagos termés hektáronként hektoliterekben :										
1	Belgium	21'51	18'77	22'64	20'84	22'73	22'53	19'58	23'08	—
2	Dánia	22'10	21'46	21'93	22'88	21'37	22'87	21'05	21'80	20'05
3	Németalföld	18'49	15'11	19'52	19'17	18'51	20'00	18'54	23'76	—
4	Franciaország	14'83	13'25	16'20	14'85	15'22	14'39	13'76	14'58	—
5	Ausztria	14'05	15'05	15'11	12'46	13'61	13'97	13'40	15'95	14'28
6	Németország	13'46	12'67	14'82	13'24	12'85	13'73	14'28	15'01	13'57
7	Magyarbirodalom . . .	—	—	—	—	—	12'76	11'66	15'00	—
	<i>És pedig : Magyar- ország Horv.-Szlavonor.</i>	13'77	13'02	16'34	12'95	13'73	13'00	11'73	16'11	13'45
8	É.-Am.-Egy.-Áll. . .	10'39	10'06	11'80	10'54	10'82	8'88	9'09	8'76	—
9	Olaszország	—	—	—	—	9'71	9'01	9'33	9'53	—
10	Európai Oroszország .	—	—	—	7'39	9'27	9'44	8'92	10'08	9'37

A rozstermő országok közt első helyen Oroszország áll, hol 1881-ben Lengyelország és Finnország nélkül 26 millió hektár volt rozssal bevetve, több mint négyszer annyi, mint a közvetlenül utána következő Németbirodalomban. Ausztriában és Franciaországban is tekintélyes a rozstermelés, a két országban azonban a nyolczvanas évek eleje óta egészen ellentétes irányt látunk érvényesülni, Ausztriában folyvást emelkedik, Franciaországban pedig egyre fogy a rozssal bevetett terület. A rozsról elmondhatjuk, hogy az Európának speciális gabonája, a többi világrészekben, kivéve az Éjszakamerikai Egyesült-Államokat, jóformán nem is termesztik. Európában körülbelül annyi, sőt valamivel még több rozst termesztene, mint búzát, Európa rozstermésének pedig jóval több, mint fele Oroszországra esik.

Magyarország rozsforgalma. — A mi rozst termelünk, azt többnyire magunk fogyasztjuk el. Népünk valamennyi gabonanemű közül kenyérnek rozst fogyaszt el legtöbbet, többet mint búzát, úgy, hogy élelmezési statisztikánk szerint a kenyérhez felhasznált összes gabonamennyiségből 31'25% rozsra esik. De bár rozsból távolról sincs akkora kivitelünk, mint búzából, rozskivitelünk sem egészen jelentéktelen. 1868-ban 1'79 millió métermázsa rozst vittünk ki, mely

mennyiség 1869-ben 1·61 millióra, 1870-ben 1·11 millióra szállt ugyan le, de 1871-ben ismét 2·03-ra emelkedett. Ez évtől fogva a rossz termések következtében rozskivitelünk is nagyon lehangyatlott, 1872-ben már csak 794 ezer métermázsát, 1873-ban pedig 330 ezer métermázsát, sőt a behozatalt levonva a kivitelből, csak 163 ezer métermázsát; végre 1874-ben 538 ezer métermázsát tesz, miből azonban még le kell ütni 115 ezer métermázsza behozatalt.

Ujabb áruforgalmi statisztikánk szerint a rozskivitel és behozatal következő mennyiségekre rúgott, ezer métermázsákban:

	1862	1863	1864	1865	1866	1867	1868	Átlag 1862—88
Behozatal . . .	47	22	42	30	4	4	1	21
Kivitel . . .	1.121	1.508	1.223	1.227	1.137	1.335	1.604	1.311
Kiviteli többlet	1.074	1.486	1.181	1.197	1.133	1.331	1.603	1.290

Rozsbehozatalunk értéke a közölt 7 év átlagában csak 162 ezer forintot tett, kivitelünk ellenben évenként átlagosan 8·77 millió forintot képviselt.

A rozs nemzetközi forgalma.¹⁾ — A rozs a nemzetközi forgalomban is sokkal kisebb szerepet játszik, mint a búza, bár Európában, a mint fentebb láttuk, termelése még a búzáét is meghaladja, csakhogy azon országok, melyek a kenyérterményekből legnagyobb bevételre szorúlnak, névszerint Nagy-Británia és Franciaország, csaknem kizárólag búzakenyeret fogyasztanak.

A különböző országok rozsforgalma, millió hektoliterekben, a következő volt:

Sorszám	Az ország neve	Bevitel			Kivitel			Beviteli(—), kiviteli(+), többlet		
		átlag 1881— 1885-ben	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban
1	Németország . .	10·69	9·12	9·33	0·14	0·04	0·03	—10·55	— 9·08	— 9·30
2	Németalföld . .	4·16	5·98	8·50	1·87	2·86	4·17	— 2·29	— 3·12	— 4·33
3	Svédország . .	2·14	—	—	0·20	—	—	— 1·94	—	—
4	Norvégia . . .	2·08	2·10	—	—	—	—	— 2·08	— 2·10	—
5	Osztr.-Magy. m.	1·16	0·92	0·04	0·51	0·02	0·08	— 0·65	— 0·90	+ 0·04
6	Dánia	0·55	1·34	—	0·35	0·07	—	— 0·20	— 1·27	—
7	Belgium . . .	1·53	1·44	2·04	1·36	0·95	1·03	— 0·17	— 0·49	— 1·01

¹⁾ Portugáliában, az Argentinai köztársaságban, Uruguayban, továbbá Algírban és Canadában a rozsforgalom teljesen jelentéktelen, Spanyolország áruforgalmi kimutatásában a különböző gabonaneműek (a búzán kívül) össze vannak foglalva, de forgalmuk együttvéve is jelentéktelen. Olaszországban pedig a rozs forgalma a búza forgalmával együtt van kimutatva.

Sorszám	Azország neve	Bevitel			Kivitel			Beviteli (—), kiviteli (+) többlet		
		átlag 1881- 1885- ben	1887- ben	1888- ban	átlag 1881- 85-ben	1887- ben	1888- ban	átlag 1881- 85-ben	1887- ben	1888- ban
8	N.-Brit. és Írorsz.	0'18	0'40	0'00	0'01	—	—	—	0'17	—
9	Svájc	0'05	0'06	0'11	—	—	—	—	0'05	—
10	Bulgária . . .	—	—	—	0'24	0'26	—	+	0'24	+
11	Szerbia	—	—	—	—	0'03	0'04	—	+	0'03
12	Románia . . .	0'01	—	—	0'99	—	—	+	0'98	—
13	Éjsz.-Am.-E.-Ál.	0'23	0'01	—	1'00 0'23	0'13 0'05	0'03 0'00	+	1'00	+
14	Franciaország	0'03	0'26	0'68	1'42	0'23	0'03	+	1'39	—
15	Eur. Oroszorsz.	—	—	—	14'09	18'07	24'69	+	14'09	+

Legtöbb rozst Németország visz be, jelentékeny mennyiségre szorulnak még Németalföld és a Skandináv-Államok, a rozskivitelben pedig Oroszország áll elől, olyannyira, hogy mellette alig jöhet számba az összes más országok rozskivitele. Oroszország különösen 1888-ban vitt ki óriás mennyiséget.

5. Árpatermelés és forgalom.

Magyarország árpatermelése. — Bár az árpa főleg állatok takarmányozására, másodsorban pedig serfőzésre szolgál, népünk ételmezésében szintén szerepet játszik. Ételmezési statisztikánk, sajnos, nem különíti el a tésztaneműnek és kenyérnek elfogyasztott árpát a zabtól s csak annyit látunk belőle, hogy évenként közvetlenül emberi táplálkozásra hazánkban több mint 3 millió árpa és zab fogy el. Az utóbbi két évtized alatt az árpatermelés nagyságát a szorosabb értelemben vett Magyarországon a következő számok mutatják:

Év	A leara- tott terü- let hektá- rokban	Ter met t		Év	A leara- tott terü- let hektá- rokban	Ter met t	
		összesen	hektá- ronkint			összesen	hektá- ronkint
		hektoliter				hektoliter	
1869...	788.262	8,457.286	10'04	1879..	982.798	9,233.206	9'39
1870...	808.260	11,131.839	13'74	1880..	978.408	17,943.427	18'34
1871...	868.972	12,255.957	14'10	1881..	910.746	14,064.673	15'44
1872...	882.109	10,737.649	12'17	1882..	970.805	20,285.806	20'90
1873...	902.101	9,899.578	10'97	1883..	972.304	13,848.644	14'24
1874...	947.353	12,449.409	13'14	1884..	995.354	16,498.008	16'57
1875...	908.349	7,609.007	8'38	1885..	1,045.869	19,141.210	18'30
1876...	1,078.401	11,116.737	10'31	1886..	1,044.219	13,343.882	12'78
1877...	930.466	12,142.688	13'05	1887..	1,004.099	19,635.717	19'56
1878...	1,000.056	16,709.228	16'71	1888..	931.375	15,898.704	16'20
átlag 1869—78	911.433	11,250.938	12'26	átlag 1879—88	938.593	15,989.328	16'17

¹⁾ Hazai és idegen termények kivitele.

E számok az árpatermelés némi emelkedéséről szólnak, 1888-ban közel 200 ezer hektárral nagyobb a learatott árpaterület, mint 1869-ben volt; az emelkedés azonban nem folytonos, gyakori visszaesések zavarják meg. 1888-ban az árpaterület az összes szántóföldnek 8·36 0/0-át, a learatott területnek pedig 10·48 0/0-át tette. Horvát-Szlavonországban sokkal kisebb mértékben üzik az árpatermelést, ott 1887-ben az árpaterület 67·758 hektárt tett s a bevetett területnek 7·62 0/0-át, az összes szántóföldnek pedig 4·97 0/0-át képezte. Az anyaországban az árpavetések legnagyobb része tavaszi, 1888-ban az összes learatott árpaterületből 891·64 ezer hektár, vagyis 90·86 0/0 a tavaszi árpára esett s csak 89·73 ezer hektár, vagyis 9·14 0/0 az őszi árpára. Horvát-Szlavonországban egészen más az arány, ott az árpaterületnek 71·03 0/0-a az őszi árpára esik s csak 28·97 0/0-a a tavaszira. Az árpa az összes learatott területnek több mint 20 0/0-át a következő megyékben foglalja el: Nyitrában (29·40 0/0), Mosonban (28·66), Barsban (28·13), Pozsonyban (27·10), Trencsénben (25·99), Liptóban (24·43), Szepesben (23·27) és Esztergomban (23·09 0/0); igen csekély ellenben az árpatermelés a legtöbb erdélyi megyében, Alsó-Fehér, Hunyad, Kis- és Nagy-Küküllő, Szeben, Szolnok-Doboka és Udvarhely megyében egy százalékát sem teszi az összes learatott területnek. Az árpaterület abszolút nagysága a következő vármegyékben a legnagyobb: Nyitrában 73 ezer, Pozsonyban 58 ezer, Pest megyében 55 ezer, Bácsban 38 ezer, Trencsénben pedig 34 ezer hektár.

Az árpatermelés nemzetközi áttekintése. — Az árpatermelés nagyságát a különböző országokban a következő táblázat mutatja:

Sorsz.	Az Ország neve	Átlag 1881— 1885- ben	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
Bevetett terület ezer hektárokban:										
1	Németország . . .	1.698·3	1.633·3	1.632·4	1.750·9	1.735·3	1.739·5	1.731·5	1.731·1	1.723·1
2	Algír	—	1.442·4	1.284·7	1.429·9	1.535·5	—	1.447·8	—	—
3	Ausztria	1.066·9	1.045·1	1.019·0	1.029·4	1.074·7	1.166·4	1.118·0	1.132·7	1.131·4
4	Magyarbirodalom .	—	—	—	—	—	1.115·3	1.113·3	1.071·7	—
	<i>És pedig: Magyaror.</i>	979·0	920·7	970·8	972·2	995·4	1.045·9	1.044·2	1.004·1	981·4
	<i>Horv.-Szlavonor.</i>	—	—	—	—	—	69·9	69·1	67·6	—
5	Franciaország . . .	1.009·7	1.024·0	995·0	1.016·3	1.057·5	955·6	946·7	934·4	—
6	N.-Brit. és Írország	1.003·9	1.078·5	993·1	1.006·9	950·2	991·0	981·4	910·2	914·1
7	Éjszakam. Egy.-Áll.	968·5	796·8	920·2	963·5	1.056·6	1.105·4	1.074·5	1.175·3	—
8	Ausztrália britt birt.	47·9	42·8	40·1	43·5	55·4	57·9	36·0	40·5	63·9
9	Németalföld	47·7	46·8	46·3	48·6	47·1	49·6	44·6	44·0	—

Sorsz.	Az ország neve	Átlag 1881- 1885- ben	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
Összes termés millió hektoliterekben:										
1	Európai Oroszorsz.	—	—	—	47'81	47'25	35'26	47'00	59'09	55'56
2	Németország . . .	34'77	32'85	35'81	33'82	35'38	35'88	37'06	35'00	36'46
3	N.-Brit. és Írország	—	—	—	—	29'01	31'12	18'43	25'39	27'03
4	Franciaország . .	18'60	17'58	19'39	19'18	19'44	17'42	17'89	16'91	—
5	Éjszakam. Egy.-Áll.	18'29	14'49	17'23	17'65	21'54	20'54	20'92	20'00	—
6	Magyarbirodalom .	—	—	—	—	—	20'06	14'22	20'43	—
	<i>Es pedig: Magyaror.</i>	16'71	14'07	20'29	13'83	16'50	19'14	13'34	19'64	15'99
	<i>Horr.-Szlavonor.</i>	—	—	—	—	—	0'92	0'88	0'79	—
7	Ausztria	17'33	16'49	17'23	16'35	18'23	18'35	18'77	20'57	20'21
8	Algír	—	7'12	12'75	11'83	18'40	—	15'32	—	—
9	Dánia	7'75	7'44	8'38	7'42	7'42	8'12	8'47	8'03	8'21
10	Svédország	5'43	5'10	6'05	5'36	5'90	4'74	4'87	5'34	—
11	Olaszország	—	—	—	—	3'26	3'06	3'15	2'81	—
12	Finnország	1'96	1'88	2'07	2'07	1'88	1'88	2'16	—	—
13	Németalföld	1'73	1'54	1'65	1'80	1'72	1'93	1'66	1'81	—
14	Belgium	1'38	1'14	1'20	1'20	1'32	2'02	1'30	1'30	—
15	Ausztráliai britt birt.	0'68	0'70	0'70	0'91	1'04	1'01	0'68	0'79	1'08

Átlagos termés hektáronként hektoliterekben:										
1	Németalföld	36'21	32'93	35'53	37'04	36'56	38'89	37'22	40'97	—
2	Belgium	34'20	28'36	29'78	29'78	32'94	50'17	32'34	32'34	—
3	N.-Brit. és Írország	—	—	—	—	30'53	30'38	28'67	27'89	29'60
4	Dánia	24'48	23'50	26'31	23'43	23'48	25'65	26'74	25'36	25'93
5	Németország	20'48	20'17	21'04	19'31	20'38	20'62	21'42	20'22	21'16
6	Éjszakam. Egy.-Áll.	18'89	18'18	18'73	18'32	20'39	18'58	19'47	17'09	—
7	Franciaország . . .	18'42	17'17	19'49	18'86	18'38	18'22	18'90	18'10	—
8	Ausztráliai britt birt.	18'39	17'10	17'43	20'87	19'17	17'37	19'11	19'51	16'90
9	Magyarbirodalom . .	—	—	—	—	—	18'00	12'77	19'06	—
	<i>Es pedig: Magyaror.</i>	17'13	15'44	20'90	14'24	16'57	18'30	12'78	19'55	16'20
	<i>Horr.-Szlavonor.</i>	—	—	—	—	—	13'16	12'73	11'70	—
10	Ausztria	16'25	15'77	16'91	15'89	16'95	15'73	16'79	18'16	17'86
11	Európai Oroszorsz.	—	—	—	9'49	9'38	7'00	9'33	11'73	11'03
12	Olaszország	—	—	—	—	9'38	8'83	9'10	8'10	—
13	Algír	—	7'83	9'92	8'26	11'98	—	10'38	—	—

Árpával legnagyobb terület Oroszországban van bevetve, 1881-ben Lengyelország és Finnország nélkül 5.036 ezer hektár, mely szám a fentebbi kimutatásban azért nem szerepel, mert Oroszországban az egyes terményekkel bevetett területet nem mutatják ki évről-évre. Ugyanez okból nem fordulnak elő a következő országok: Olaszországban (1879—83-ban) 346'7 ezer, Dánia (1881-ben) 316'6 ezer, Egyiptom (1887-ben) 218'7 ezer, Norvégia 55'9 ezer s Belgium (1880-ban) 40'2 ezer hektár árpaterülettel.

Magyarország árpaforgalma. — Az árpa szintén jelentékenyebb kiviteli cikkekünk közé tartozik, már 1868-ban 2'41 millió métermázsa árpát vittünk ki 15'93 millió frt. értékben. A következő években árpakivitelünk is megcsökkent s 1'04 és 1'74 millió métermázsa között ingadozott s 7'55-től egész 11'95 millió frt. folyt be érte. Árpabehozatalunk még a rossz termésű hetvenes években sem volt valami nagy, a maximum (1874-ben) 243 ezer métermázsa volt.

Árpaforgalmunk nagyságát az utóbbi évekről a következő számok mutatják:

Á r p a	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1882-88- ban
e z e r m é t e r m á z s á b a n								
Behozatal	214	218	131	167	86	8	26	114
Kivitel	3.328	1.878	2.470	3.193	2.496	2.797	3.672	2.833
Kiviteli többlet .	3.114	1.660	2.339	3.026	2.460	2.789	3.646	2.719
e z e r f o r i n t o k b a n								
Behozatal	1.628	1.658	1.066	1.143	240	59	174	853
Kivitel	25.296	14.273	18.899	21.313	17.695	16.792	27.273	20.220
Kiviteli többlet .	23.668	12.615	17.833	20.170	17.455	16.733	27.099	19.367

E számokban nincs befoglalva a maláta. Malátát mindössze 1—2 ezer métermázsát hoznak be évenként, ellenben 78—98 ezer métermázsát viszünk ki 1⁰⁰ - 1²⁴ millió frt. értékben.

Nemzetközi árpaforgalom. — Árpából a különböző országok bevitelét és kivitelét a következő táblázat mutatja:

Sorszám	Az ország neve	Árpaforgalom millió hektoliterekben								
		bevitel			kivitel			beviteli (—), kiviteli (+) többlet		
		átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1887- ben	1888- ban
1	N.-Brit, és Irorsz.	11.49	11.66	17.45 ¹⁾	0.02 0.05	0.02 0.03	0.02 0.03	-11.42	-11.61	-17.40
2	Németország . .	5.87	8.25	7.17	1.11	0.33	0.37	-4.76	-7.92	-6.80
3	Ész.-Am.-E.-Áll.	3.54	3.64	3.81	0.20	0.46	0.19	-3.34	-3.18	-3.62
4	Belgium	3.18	3.06	3.37	0.74	0.64	0.65	-2.44	-2.42	-2.72
5	Németalföld . .	2.05	2.80	3.38	0.76	1.71	1.66	-1.29	-1.09	-1.72
6	Norvégia	0.71	0.62	—	—	—	—	-0.71	-0.62	—
7	Svájc	0.24	0.24	0.22	—	—	—	-0.24	-0.24	-0.22
8	Egyiptom	—	0.02	0.06	0.11	0.08	0.08	+0.11	+0.06	+0.02
9	Portugália . . .	0.05	0.03	—	—	—	—	-0.05	-0.03	—
10	Franciaország	2.00	2.24	2.55	2.03	1.00	0.62	+0.03	-1.24	-1.93
11	Olaszország . .	0.07	0.26	0.14	0.11	0.03	0.04	+0.04	-0.23	-0.10
12	Svédország . .	0.23	—	—	0.38	—	—	+0.15	—	—
13	Szerbia	—	—	—	—	0.01	0.03	—	+0.01	+0.03
14	Bulgária	—	0.01	—	0.37	0.14	—	+0.37	+0.13	—
15	Dánia	0.17	0.18	—	0.91	0.95	—	+0.74	+0.77	—
16	Algír	0.30	0.31	0.51	1.26	1.01	0.67	+0.96	+0.73	+0.16
17	Britt-Canada . .	0.01	0.00	0.00	3.24	3.33	3.30	+3.23	+3.33	+3.30
18	Osztr.-m.-mon.	0.71	0.16	0.06	4.50	6.19	6.99	+3.79	+6.03	+6.93
19	Románia	0.01	—	—	3.98	—	—	+3.97	—	—
20	Eur. Oroszorsz.	—	—	—	8.39	15.35	20.79	+8.39	+15.35	+20.79

¹⁾ Hazai és idegen termékek kivitele.

A nemzetközi árapforgalomba főleg a sörárpa kerül s az árpa-bevitelben két nagy sörtermelő ország Nagy-Británia és a Német-birodalom áll legelől. Az Északamerikai Egyesült-Államok, melyek nyersterményeikkel elárasztják Európát, árpából tetemes bevételre szorulnak s az Egyesült-Államoknak árpával való ellátásában monarchiánk is jelentékeny részt vesz. Tetemes még az árpabevétel Belgiumba és Franciaországba. Legtöbb árpát Oroszország exportál, azután az Osztrák-Magyar monarchia, Románia és Britt-Canada. A táblázatunkban meg nem nevezett országok közül az árapforgalom az argentin köztársaságban és Uruguayban egészen jelentéktelen; Spanyolország statisztikája az egyéb gabonaneműekkel foglalja össze, de ott különben szintén jelentéktelen.

6. Zabtermelés és forgalom.

Magyarország zabtermelése. — A szorosabb értelemben vett Magyarországon az évenként learatott zabterület és termés következő volt:

Év	A leara- tott terü- let hektá- rokban	Ter met t		Év	A leara- tott terü- let hektá- rokban	Ter met t	
		összesen	hektá- ronként			összesen	hektá- ronként
		hektoliter					
1869..	889.895	10,997.524	11 ⁵⁶	1879..	1,088.785	13,560.080	12 ³⁸
1870..	939.599	12,776.753	13 ⁶⁰	1880..	1,017.663	21,728.667	21 ³⁵
1871..	972.697	14,110.120	14 ⁵⁰	1881..	955.693	16,847.737	17 ⁶³
1872..	1,032.116	15,265.236	14 ⁷⁹	1882..	998.678	23,786.593	23 ⁸²
1873..	1,023.831	12,426.064	17 ²⁴	1883..	992.690	18,029.008	18 ¹⁶
1874..	1,048.032	14,029.915	13 ³⁸	1884..	994.652	20,117.870	20 ²³
1875..	984.257	7,828.641	8 ¹⁶	1885..	1,038.209	19,186.829	18 ⁴⁸
1876..	1,239.713	13,854.412	11 ¹⁷	1886..	1,053.431	19,379.447	18 ⁴⁰
1877..	1,087.134	14,135.757	13 ⁰⁰	1887..	1,045.593	21,672.427	20 ⁷³
1878..	1,154.726	21,202.912	18 ³⁶	1888..	1,045.122	19,916.964	19 ⁰⁶
átlag				átlag			
1869-78	1,037.200	13,662.733	13 ⁵⁸	1879-88	1,023.052	19,422.557	19 ⁰²

A zabterület 1888-ban az összes szántóföldnek 8⁹⁰/₀-át, a learatott területnek pedig 11¹⁶/₀-át tette. Horvát-Szlavonországban a zabterület körülbelül hasonló arányban fordul elő, ott az összes szántóföldnek 8¹²/₀, a bevetett területnek pedig 12⁴⁵/₀-át tette. Horvát-Szlavonországban a zabterület abszolút nagysága 1887-ben 110 ezer hektár volt s rajta 1⁵⁰ millió hektoliter termett. 1885-ben és 86-ban valamivel nagyobb volt a termés 1⁷¹ millió hektoliter.

A magyar vármegyék közül legtúlnyomóbb a zabtermelés Árvában, hol a learatott összes területnek 49·57%-a zabra esik, ezenkívül Mármarosban 32·46, Sárosban 31·72, Szepesben pedig 30·31%. Legnagyobb terület zabbal Bácsban van bevetve, 1888-ban a learatott zabterület Bács megyében 126 ezer hektár volt s rajta nem kevesebb, mint 2·67 millió hektoliter zab termett. Zabból 1888-ban legnagyobb átlagos termése Hajdu megyének volt, hol egy hektár 30·49 hektolitert adott.

A zabtermelés nemzetközi áttekintése. — A zabtermelés nagyságát, valamint a hektáronkinti átlag-terméseket a különböző országokban a következő táblázat mutatja:

Sorsz.	Az ország neve	Átlag 1881— 1885- ben	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
Bevetett terület ezer hektárookban:										
1	Északamerikai E.-Áll.	8·078 ⁶	6·816 ⁸	7·490 ⁴	8·231 ⁶	8·626 ⁹	9·227 ⁴	9·581 ⁷	10·498 ⁰	10·934 ²
2	Németország	3·759 ⁴	3·744 ⁶	3·744 ²	3·763 ²	3·776 ⁸	3·776 ⁸	3·806 ⁵	3·810 ²	3·832 ⁶
3	Franciaország	3·611 ⁸	3·479 ¹	3·517 ³	3·677 ¹	3·697 ¹	3·689 ⁶	3·736 ¹	3·720 ¹	—
4	Ausztria	1·799 ³	1·780 ⁸	1·759 ⁴	1·793 ⁰	1·834 ⁴	1·829 ⁰	1·868 ¹	1·874 ⁸	1·874 ¹
5	N.-Británia és Írorsz.	1·740 ¹	1·744 ¹	1·719 ¹	1·769 ⁹	1·732 ⁵	1·734 ⁸	1·783 ⁵	1·783 ²	1·686 ¹
6	Magyarbirodalom	—	—	—	—	—	1·150 ⁰	1·164 ⁰	—	—
	<i>Es pedig: Magyarország.</i>	996 ⁰	955 ⁷	998 ⁷	992 ⁷	994 ⁷	1·038 ²	1·053 ⁴	1·045 ⁶	1·045 ¹
	<i>Horv.-Szlav.-orsz.</i>	—	—	—	—	—	111 ⁸	110 ⁶	110 ⁶	—
7	Ausztráliai britt birt.	217 ³	177 ⁵	222 ⁰	202 ¹	242 ⁹	242 ¹	254 ²	236 ⁹	249 ⁵
8	Németalföld	116 ³	118 ⁸	116 ³	119 ⁵	122 ⁶	114 ⁶	121 ⁶	115 ⁴	—
Összes termés millió hektoliterekben:										
1	Északamerikai E.-Áll.	189 ³¹	146 ⁶⁰	171 ⁸⁶	201 ¹⁰	205 ⁴⁴	221 ⁵⁵	219 ⁷⁰	232 ¹⁹	247 ⁰¹
2	Európai Oroszország	—	—	—	202 ¹⁶	175 ⁹⁷	136 ⁹⁵	200 ⁵³	217 ⁷⁰	191 ⁵⁷
3	Németország	90 ⁹⁰	83 ⁰⁹	99 ⁶³	82 ¹⁸	93 ⁶³	95 ⁹⁷	107 ³²	95 ⁰⁶	105 ⁶⁴
4	Franciaország	86 ¹¹	77 ²⁵	89 ⁷⁰	90 ⁰⁹	88 ⁰⁸	85 ⁵³	89 ²⁹	80 ¹¹	—
5	N.-Británia és Írorsz.	—	—	—	—	58 ⁵⁹	58 ²¹	61 ⁴⁸	54 ⁷⁴	57 ³³
6	Ausztria	34 ¹⁹	33 ⁶¹	32 ²⁷	33 ⁶⁷	38 ⁰¹	33 ³⁹	39 ⁷³	37 ⁰³	37 ⁰⁸
7	Magyarbirodalom	—	—	—	—	—	20 ⁹⁹	21 ⁰⁹	23 ¹⁷	—
	<i>Es pedig: Magyarország.</i>	19 ³⁹	16 ⁸⁵	23 ⁷⁹	18 ⁰³	20 ¹²	19 ¹⁹	19 ³⁸	21 ⁶⁷	19 ⁹²
	<i>Horv.-Szlav.-orsz.</i>	—	—	—	—	—	1 ⁷¹	1 ⁷¹	1 ⁵⁰	—
8	Svédország	19 ³⁹	18 ⁴⁷	21 ⁴³	19 ⁰³	19 ⁸⁷	18 ¹⁴	18 ⁹⁴	19 ⁹¹	—
9	Dánia	10 ⁰⁸	10 ¹⁹	12 ⁰⁷	10 ⁵²	10 ⁵⁹	11 ⁵⁵	11 ⁹¹	10 ⁶⁹	11 ⁷⁶
10	Belgium	8 ⁸³	8 ²⁴	9 ⁵⁰	8 ²³	9 ¹²	9 ⁰⁷	10 ³²	8 ⁵⁸	—
11	Ausztráliai britt birt.	5 ³⁰	4 ²⁶	5 ⁰⁶	5 ⁴⁷	6 ⁵⁸	5 ²³	6 ³⁶	5 ⁴³	5 ⁸⁰
12	Olaszország	5 ⁴³	4 ⁶⁸	5 ⁰³	5 ⁵⁰	5 ²⁹	5 ⁵⁵	5 ²²	5 ⁸⁸	1) 4 ⁶⁹
13	Németalföld	4 ²⁹	4 ¹⁹	4 ⁶³	4 ⁰³	3 ⁹⁸	4 ⁶⁰	5 ¹⁶	4 ²⁶	—
14	Finnország	3 ⁴³	2 ⁹³	3 ²⁹	3 ⁶²	3 ⁶¹	3 ⁷⁰	4 ³⁵	—	—
Átlagos termés hektáronkint hektoliterekben:										
1	Németalföld	36 ⁸¹	35 ²⁶	39 ⁸⁵	33 ⁷²	35 ³⁰	40 ¹⁰	42 ⁴⁴	36 ⁹¹	—
2	Belgium	35 ⁴¹	33 ⁰⁴	38 ⁰⁸	32 ⁹⁹	36 ⁵⁷	36 ³⁷	41 ³⁸	34 ⁴⁰	—
3	N.-Británia és Írorsz.	—	—	—	—	33 ⁸²	33 ⁵⁷	34 ⁴⁷	30 ⁷⁰	34 ⁰¹
4	Dánia	27 ³⁴	25 ³⁷	30 ⁰⁶	26 ¹⁸	26 ³³	28 ⁷⁵	29 ⁶⁴	26 ⁶¹	29 ²⁸
5	Ausztráliai britt birt.	25 ³³	23 ⁰⁷	26 ⁸⁶	27 ⁰⁶	27 ⁰⁹	21 ⁷⁰	25 ⁰⁰	22 ⁹²	23 ²⁵
6	Németország	24 ¹⁸	22 ¹⁹	26 ⁶¹	21 ⁸⁴	24 ⁸⁵	25 ⁴¹	28 ¹⁹	24 ⁰⁵	27 ⁵⁶
7	Franciaország	23 ⁸⁴	22 ²³	25 ⁵⁰	24 ⁴⁸	23 ⁸²	23 ²¹	23 ⁹⁰	21 ⁵³	—
8	Északamerikai E.-Áll.	23 ⁴³	21 ⁵¹	22 ⁹⁴	24 ⁴³	23 ⁹³	24 ⁰¹	22 ⁹³	22 ¹²	22 ⁵⁹
9	Magyarbirodalom	—	—	—	—	—	18 ¹⁷	18 ¹²	—	—
	<i>Es pedig: Magyarország.</i>	19 ⁶⁷	17 ⁶³	23 ⁸²	18 ¹⁶	20 ²²	18 ⁴⁸	18 ⁴⁰	20 ⁷³	19 ⁰⁶
	<i>Horv.-Szlav.-orsz.</i>	—	—	—	—	—	15 ³⁰	15 ⁴⁶	15 ⁶⁶	—
10	Ausztria	19 ⁰⁰	18 ³⁷	18 ³⁴	18 ⁷⁸	20 ⁷²	18 ²⁶	21 ²⁷	19 ⁷⁵	19 ⁷⁹
11	Európai Oroszország	—	—	—	14 ³¹	12 ⁴⁶	9 ⁷⁰	14 ²⁹	15 ⁴¹	13 ⁵⁷
12	Olaszország	13 ⁰⁸	10 ⁵⁵	13 ⁸³	14 ⁰⁸	15 ⁸¹	14 ⁰²	14 ²³	13 ²⁰	10 ⁵⁹

1) Nem végleges adat.

Legkiterjedtebb a zabtermelés Oroszországban és az Észak-amerikai Egyesült-Államokban. Oroszországban (Lengyelország és Finnland nélkül) 1881-ben 14.123 ezer hektár volt zabbal bevetve, tehát még jóval több, mint Amerikában, hogy a termett mennyiség még sem rúg annyira, annak oka, hogy Oroszországban az átlag-termés jóval gyengébb, az utóbbi 5 év alatt csak 9·7 és 15·4 hektoliter közt ingadozott hektáronként, míg az Egyesült-Államokban ugyancsak 1883—87-ig 22·12 és 24·43 hektoliter közt. A fentebbi táblázat pótlásául még megemlítjük, hogy Olaszországban a zabterület (1879—83-ban) 445·3 ezer, Dániában (1881-ben) 401·7 ezer, Belgiumban (1880-ban) 249·5 ezer, Norvégiában pedig (1875-ben) 90·6 ezer hektárra rúgott. Legnagyobb átlag-termést abból is körülbelül ugyanazon országokban látunk, a hol a többi gabonaneműekből t. i. Németalföldön, Belgiumban, Nagy-Britanniában és Dániában.

Magyarország zabforgalma. — Bár hazánk zabtermése árpa-termését többnyire jóval meghaladja, zabból mégis sokkal kevesebbet viszunk ki, mint árpából, tekintélyes lótenyésztésünk és lóállományunk mellett a termett zab legnagyobb részét a belsükségletre tartjuk meg. Zabkivitelünk az utóbbi években sokkal csekélyebb, mint a hatvanas évek végén volt, daczára, hogy termésünk emelkedett, a mi azonban épen nem elszomorító jelenség, mert lótenyésztésünk emelkedésével függ össze. 1868-ban 1·69 millió, 1869-ben pedig 1·97 millió métermázsa zabot vittünk ki 10·72, illetőleg 14·61 millió frt. értékben. A következő években csökkenést látunk s zabkivitelünk mennyisége 1870-től 1874-ig 0·94 és 1·65 millió hektoliter, értéke pedig 7·50 és 10·47 millió frt. közt ingadozott. Az újabb adatok szerint hazánk zabforgalma következőleg alakult:

Zab-	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	Átlag 1882- 88-ban
ezer métermázsa k b a n								
behozatal . . .	73	50	86	147	71	65	52	78
kivitel	934	965	944	1.149	1.040	796	957	969
kiviteli többlet	861	915	858	1.002	969	731	905	891
ezer forintok b a n								
behozatal . . .	490	331	587	944	436	380	300	496
kivitel	6.258	6.468	6.488	7.415	6.451	4.418	5.213	6.102
kiviteli többlet	5.768	6.137	5.901	6.471	6.015	4.038	4.913	5.606

Nemzetközi zabforgalom. — A különböző országok zabforgalma, millió hektoliterekben, a következő volt:

Sorszám	Az országneve	Bevitel			Kivitel			Beviteli (—), kiviteli(+) többlet		
		átlag 1881- 1885- ben	1887- ben	1888- ban	átlag 1881- 85-ben	1887- ben	1888- ban	átlag 1881- 85-ben	1887- ben	1888- ban
1	N.-Brit. és Írorsz.	15'03	16'71	21'68	1) 0'34 [0'03	1) 0'07 [0'04	1) 0'10 [0'08	— 14'66	— 16'60	— 21'50
2	Franciaország	6'25	4'82	8'90	0'32	0'19	0'05	— 5'93	— 4'68	— 8'85
3	Németország	6'28	3'81	4'12	0'59	0'19	0'04	— 5'69	— 3'62	— 4'08
4	Svájc	0'67	0'91	1'16	—	—	—	— 0'67	— 0'91	— 1'16
5	Olaszország	0'29	1'07	0'40	0'07	0'01	0'01	— 0'22	— 1'06	— 0'39
6	Dánia	0'41	0'52	—	0'35	0'04	—	— 0'06	— 0'48	—
7	Szerbia	—	—	—	—	0'08	0'13	—	+ 0'08	+ 0'13
8	Norvégia	0'01	—	—	0'12	0'09	—	+ 0'11	+ 0'09	—
9	Algír	—	—	—	0'30	1'17	0'71	+ 0'30	+ 1'17	+ 0'71
10	Éjsz.-Am. E.-Áll.	0'20	0'03	0'02	0'52	0'15	0'12	+ 0'32	+ 0'12	+ 0'10
11	Románia	—	—	—	0'65	—	—	+ 0'65	—	—
12	Britt-Canada	0'05	0'01	0'00	0'83	0'72	0'20	+ 0'78	+ 0'71	+ 0'20
13	Oszt.-M. mon.	0'87	0'44	0'26	1'85	0'89	0'77	+ 0'98	+ 0'45	+ 0'51
14	Németalföld	0'58	2'51	1'73	2'07	3'02	3'78	+ 1'49	+ 0'51	+ 2'05
15	Svédország	0'05	—	—	4'77	—	—	+ 4'72	—	—
16	Eur. Oroszorz.	—	—	—	17'85	21'32	30'72	+ 17'85	+ 21'32	+ 30'72

Legtöbb zabot Nagy-Británia visz be, hol az állati élelmezés épűgy, mint az emberek élelmezése a legdűsabbban történik. Jelentékeny mennyiséget visznek még be a szintén tekintélyes zabtermelő Franciaország és Németbirodalom is. A kivitelben Oroszország áll legelől s azonkívűl Svédország is tetemes mennyiséget exportál, az Északamerikai Egyesűt-Államok, hol a legtöbb zab terem, jóformán semmi zabot sem visznek ki. Monarchiánk zabkivitele sem valami jelentékeny.

7. Kukoriczatermelés és forgalom.

Magyarország kukoricza-termelése. — Valamennyi mezőgazdasági termény között a búza után a kukoricza-termelés a legáltalánosabb hazánkban. A kukoricza nálunk emberi élelmezésre is nagyban használtatik; élelmezési statisztikánk szerint kenyérnek 3'50 millió, tésztaneműekhez 3'17 millió, összesen tehát 6'67 millió métermázsa kukoricza fogyasztatik el évenként. A szeszgyártáshoz is igen sok kukoricza fogy el, minthogy ipari szeszgyáraink, melyek pedig túlnyomósággal birnak, kukoriczát használnak nyersanyagul. Végre állatok takarmányozására, főleg hizlásra szintén nagymennyiségű kukoriczát fogyasztunk el. A szorosabb értelemben vett Magyar-

¹⁾ Hazai és idegen termékek kivitele.

ország kukorica-termelését az utóbbi 20 év alatt a következő számok tüntetik fel:

Év	A leara- tott terü- let hektá- rokban	Ter met t		Év	A leara- tott terü- let hektá- rokban	Ter met t	
		összesen	hektá- ronkint			összesen	hektá- ronkint
		hektoliter					
1869...	1,404.441	17,682 706	11'79	1879..	1,874.993	23,242.752	12'34
1870...	1,486.313	21,820.959	14'68	1880..	1,865.858	34,806.393	18'65
1871...	1,398.931	12,323.341	8'78	1881..	1,796.486	28,866.241	16'07
1872...	1,477.709	17,892.697	12'11	1882..	1,893.772	37,891.363	20'01
1873...	1,534.266	12,240.240	7'98	1883..	1,824.124	30,739.645	16'85
1874...	1,602.537	7,602.273	14'23	1884..	1,855.633	31,835.873	17'16
1875...	1,765.294	28,137.524	23'90	1885..	1,875.301	33,446.905	20'50
1876...	2,038.477	22,967.960	16'90	1886..	1,914.159	29,767.527	15'55
1877...	1,759.118	19,100.036	16'29	1887..	1,828.116	25,978.642	14'21
1878...	1,893.580	36,248.941	19'14	1888..	1,864.979	33,612.952	18'02
átlag				átlag			
1869-78	1,636.067	19,601.668	14'58	1879-88	1,859.342	31,518.829	16'94

A kukorica-terület is jóval nagyobb az utóbbi, mint a megelőző évtizedben s ezenkívül az átlagtermés is tetemesen emelkedett. Kukoriczával 1888-ban az összes szántóföldnek 16'90%-a volt bevetve s a learatott területnek 19'91%-a esett kukoriczára. Horvát-Szlavonországban még kiterjedtebb a kukorica-termelés; ott 1887-ben 312.709 hektár volt bevetve kukoriczával, közel kétszerannyi, mint búzával s a kukoriczaterület az összes szántóföldnek és kertföldeknek 22'95%-át, a learatott területnek pedig 35'23%-át képezte. Horvát-Szlavonország kukorica-termése 1885-ben 3'95 millió, 1886-ban 4'59 millió, 1887-ben 3'75 millió, a három év átlagában 4'09 millió hektolitert tett s az átlagos termés hektáronként 1885—87-ben 13'17 hektoliter volt, jóval kevesebb, mint az anyaországban.

A kukorica-termelés a magyar anyaországnak főleg keleti és délkeleti részében bír túlnyomósággal. Alsó-Fehér, Kis-Küküllő, Krassó-Szörény és Szolnok-Doboka megyében a learatott területnek több, mint 40%-át képezi. A kukorica-terület abszolút nagysága legnagyobb Torontálban (195 ezer hektár), Bácsban (151 ezer hektár), Temesben (101 ezer hektár) és Biharban (98 ezer hektár). A szemtermés tekintetében a következő megyék váltak erősen ki az 1888. évben: Torontál 3'99 millió, Bács 3'76 millió, Temes 1'86 millió, Pest 1'50 millió, Arad 1'41 millió, Bihar 1'33 millió, Békés 1'16 millió hektoliter

kukoricza-terméssel. Az éjszaki megyékben ellenben egyáltalán nem termesztene kukoricát, minthogy a kukoricza kifejlődéséhez, éréséhez még több meleg szükséges, mint a búzáéhoz.

A kukoriczatermelés nemzetközi áttekintése. — A különböző országok kukoriczatermeléséről, a következő kimutatás nyújt áttekintést:

Sorsz.	Az ország neve	Átlag 1881— 85-ben	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
Berett terület ezer hektárakban:										
1	Éjszak-Am. Egy.-Áll.	27.624 ¹	26.026 ¹	26.592 ¹	27.662 ¹	28.222 ¹	29.617 ¹	30.656 ¹	29.319 ¹	30.647 ¹
2	Magyarbirodalom	—	—	—	—	—	2.183 ⁷	2.226 ⁵	2.140 ⁶	—
	<i>Es pedig: Magyaror.</i>	1.849 ¹	1.796 ⁵	1.893 ⁸	1.824 ¹	1.855 ⁶	1.875 ³	1.914 ²	1.828 ¹	1.865 ⁰
	<i>Horvát-Szlavonorsz.</i>	—	—	—	—	—	308 ⁴	312 ³	312 ⁷	—
3	Franciaország . . .	602 ⁸	607 ⁶	630 ⁶	598 ¹	616 ⁷	560 ⁹	549 ³	—	—
4	Ausztria	351 ⁵	330 ⁵	343 ⁵	361 ⁵	354 ⁴	367 ⁷	362 ⁶	361 ⁰	355 ¹
5	Ausztráliai britt birt.	75 ⁴	68 ⁵	72 ²	75 ⁷	74 ⁵	86 ⁵	94 ¹	104 ¹	106 ⁵
Összes termés millió hektoliterekben:										
1	Éjszak-Am. Egy.-Áll.	569 ⁸⁷	420 ⁶¹	569 ¹⁹	545 ⁹⁸	632 ⁰³	681 ⁵³	586 ²³	512 ⁵⁷	699 ⁷⁰
2	Magyarbirodalom	—	—	—	—	—	42 ³⁹	34 ³⁶	29 ⁷³	—
	<i>Es pedig: Magyaror.</i>	33 ⁵⁶	28 ⁸⁷	37 ⁸⁹	30 ⁷⁴	31 ⁸⁴	38 ⁴⁵	29 ⁷⁷	25 ⁹⁸	33 ⁶¹
	<i>Horv.-Szlavonország</i>	—	—	—	—	—	3 ⁰⁴	4 ⁵⁹	3 ⁷⁵	—
3	Olaszország	25 ⁹⁰	19 ⁹⁹	26 ¹⁹	26 ⁶⁸	30 ¹⁰	26 ⁵⁵	27 ³⁴	26 ³⁵	1) 23 ³⁰
4	Franciaország . . .	9 ³³	8 ⁴⁰	9 ⁶⁸	9 ⁷⁷	9 ⁷⁶	9 ⁰³	8 ⁹	—	—
5	Ausztria	6 ⁰⁴	4 ⁵⁵	5 ⁵⁴	7 ¹¹	5 ⁹⁹	7 ⁰¹	6 ⁷⁷	5 ⁶³	5 ⁸⁵
6	Európ. Oroszország	—	—	—	6 ⁸⁸	5 ⁷⁵	6 ¹⁰	8 ⁰²	4 ⁵⁸	5 ²⁸
7	Ausztráliai britt birt.	2 ⁰⁸	2 ³⁰	2 ⁰⁴	2 ²⁸	1 ⁰²	2 ¹⁸	2 ⁰⁹	2 ⁵⁹	2 ⁷²
Átlago: termés hektáronként hektoliterekben:										
1	Ausztráliai britt birt.	28 ⁹⁵	33 ⁵²	28 ²¹	30 ⁰⁹	21 ⁸³	25 ³⁰	22 ²⁶	24 ⁸⁸	25 ⁸⁵
2	Éjszak-Am. Egy. Áll.	20 ⁸³	16 ¹⁶	21 ⁴⁰	19 ⁷⁴	22 ³⁹	23 ⁰¹	19 ¹²	17 ⁴⁸	22 ⁸³
3	Magyar birodalom	—	—	—	—	—	19 ⁴¹	15 ⁴³	13 ⁸⁹	—
	<i>Es pedig: Magyaror.</i>	16 ¹⁵	16 ⁰⁷	20 ⁰¹	16 ⁸⁵	17 ¹⁶	20 ⁵⁰	15 ⁵⁵	14 ²¹	18 ⁰²
	<i>Horv.-Szlavonorsz.</i>	—	—	—	—	—	12 ³⁸	14 ⁷⁰	11 ⁹⁹	—
4	Ausztria	17 ¹⁹	13 ⁷⁶	16 ¹²	19 ⁶⁸	16 ⁹¹	19 ⁰⁶	18 ⁶⁶	15 ²⁰	16 ⁴⁷
5	Franciaország . . .	15 ⁴³	13 ⁸³	15 ³⁶	16 ³³	15 ⁸²	16 ¹⁰	1 ⁶²	—	—
6	Olaszország	13 ⁰⁸	10 ⁵⁵	13 ⁸³	14 ⁰⁸	15 ⁸¹	14 ⁰²	14 ⁴⁴	13 ⁰²	12 ³¹
7	Európ. Oroszország	—	—	—	11 ⁴²	9 ⁵⁵	10 ¹³	13 ³²	7 ⁶¹	8 ⁷⁸

A fentebbi számok pótlásául megemlítjük, hogy Olaszországban az 1879—83 évek átlagában 1.893 ezer hektár, Oroszországban (Lengyel- és Finnország nélkül) 1881-ben 602² ezer hektár, Egyiptomban 1887-ben 287⁶ ezer hektár volt kukoriczával bevetve, Szerbia kukoricza-területe pedig 1888-ban 380 ezer hektárra, termése pedig 3⁴² millió hektoliterre becsültetett. Nincs feltüntetve táblázatunkban Európának egyik legfontosabb kukoricza-termelő országa, Románia sem. Ez országból nincsenek megbízható adataink, hozzávetőleg a kukoriczaterületet 1 millió hektárra, az évi termést pedig 18—20 millió hektoliterre becsülik.

¹) Nem végleges adat.

	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1882— 88-ban
	e z e r f o r i n t o k b a n							
behozatal . . .	6.652	3.056	3.294	7.111	1.103	966	434	3.231
kivitel . . .	6.354	9.962	5.874	6.395	7.701	4.722	6.359	6.767
több kivitel (+)								
többbehozatal(—)	—298+6.906+2.580 — 716 +6.598+3.756+5.925+3.536							

Hét év közül tehát csak kettőben haladta meg a behozatal a kivitelt. A behozatal 1885-ig volt jelentékeny, a mondott évtől azonban a román vámháború következtében nagyon leszállt s évről-évre folyvást csökken. Kukoricza-kivitelünk túlnyomó része szintén Ausztriába irányul, számbavehető mennyiséget azonkívül csak Németországba és Svájcba viszünk ki.

Nemzetközi kukoriczaforgalom. — A különböző országok be- és kivitelt kukoriczából a következő számok mutatják:

Sorszám	Az ország neve	Kukoriczaforgalom millió hektoliterekben								
		Bevitel			Kivitel			Beviteli(—), kiviteli(+), többlet		
		átlag 1881- 85-ben	1887- ben	1888- ban	átlag 1881- 85-ben	1887- ben	1888- ban	átlag 1881-85- ben	1887- ben	1888- ban
1	N.-Brit. és Írorsz.	19'46	21'69	17'66	1) 0'23	1) 0'05	1) 0'03	—19'23	—21'64	—17'63
2	Franciaország.	3'56	5'03	4'37	0'16	0'13	0'08	—3'40	—4'90	—4'29
3	Németország . . .	2'99	2'19	1'29	—	—	—	—2'99	—2'19	—1'29
4	Oszt.-M. mon. . .	3'25	1'33	0'77	0'74	0'10	0'24	—2'51	—1'23	—0'53
5	Britt-Canada . . .	0'65	0'71	0'81	—	—	—	—0'65	—0'71	—0'81
6	Dánia	0'63	0'58	—	0'06	0'02	—	—0'57	—0'56	—
7	Olaszország . . .	0'78	0'37	0'03	0'30	0'23	0'32	—0'48	—0'14	+ 0'29
8	Svájc	0'38	0'38	0'38	—	—	0'02	—0'38	—0'38	—0'36
9	Svédország . . .	0'13	—	—	—	—	—	—0'13	—	—
10	Algír	0'11	0'16	0'13	—	—	—	—0'11	—0'16	—0'13
11	Norvégia	0'03	0'00	—	—	—	—	—0'03	—	—
12	Szerbia	—	—	—	—	0'10	0'12	—	+ 0'10	+ 0'12
13	Egyiptom	—	0'02	0'02	0'30	0'03	0'04	+ 0'30	+ 0'01	+ 0'02
14	Bulgária	—	—	—	1'22	0'67	1'23	+ 1'22	+ 0'67	+ 1'23
15	Argentín. ktárs.	—	—	—	1'27	4'96	2'22	+ 1'27	+ 4'96	+ 2'22
16	Eur. Oroszország	—	—	—	2'81	6'24	3'54	+ 2'81	+ 6'24	+ 3'54
17	Románia	0'03	—	—	9'11	—	—	+ 9'08	—	—
18	Éjszakam.E.-Áll.	0'01	0'01	0'01	19'20	14'19	8'55	+ 19'19	+ 14'18	+ 8'54

A kukoriczabevitelnél ismét Nagy-Británia áll legelől. Jelentékeny bevitelre szorul még Franciaország, Németország s egyes években monarchiánk. A kukoricza-kivivő országok közt az elsőség

1) Hazai és idegen termékek kivitele.

az Északamerikai Egyesült-Államokat illeti meg, bár óriási kukorica-termésükhöz képest kivitelük nagyon is szerény, termésük legnagyobb részét maguk fogyasztják el, állatok takarmányozására és sertéshizlálásra. Románia kukorica-kivitele is igen nagy s ezenkívül még csak Oroszországé és az Argentini köztársaságé jöhet számba.

8. Rizs, köles és a hüvelyesek.

Rizs. — Magyarorszáiban a rizstermelés eddigelé csak igen kis tért foglal el, bár a kísérletek, például a Pékla pusztán berendezett állami telep eredményei, arról tanúskodnak, hogy hazánk déli vidékein öntöző csatornák segítségével a rizstermelésnek szép lendületet lehetne adni. Az állami telep példája már követőkre is talált, kivált mióta a kis-sztapári rizshántoló malom felállított. A rizstermelés különben, Olaszországot kivéve, egész Európában jelentéktelen. Olaszországban 202 ezer hektár területen évenként mint egy 4.4—7.2 millió métermázsa rizst termel, míg Európa többi országai összevéve csak valami 810 ezer métermázst. Az Egyesült-Államokban sem valami kiterjedt a rizstermelés, évenként ott 60 ezer hektáron, körülbelül 900 ezer métermázsa terem. Európai Törökország és Egyiptom szintén termelnek rizst, de a rizstermelés valódi hazája tulajdonképen Ázsia; Kelet-Indiában, Chinában a főkenyérterményt a rizs képviseli s lehet mondani, hogy az emberiségnek tulnyomó többsége rizsszel táplálkozik s több rizs fogy el évenként emberi táplálkozásra, mint buza és rozs együtt. A bevetett rizsterületet Kelet-Indiában 9.817 ezer hektárra, az emberiség összes rizsfogyasztását pedig egy milliárd métermázására becsülik.

Magyarország rizsforgalmát a következő számok mutatják:

Rizs	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888-átl.1892- ban	1892- ban
	e z e r m é t e r m á z s á k b a n							
Behozatal	166	174	296	659	355	321	321	327
Kivitel	18	28	60	98	122	115	129	81
Behozatali többlet .	148	146	236	561	233	206	192	246
	e z e r f o r i n t o k b a n							
Behozatal	2.682	2.825	5.740	11.936	6.384	6.101	4.870	5.791
Kivitel	288	455	966	1.492	1.834	1.725	1.945	1.244
Behozatali többlet	2.394	2.370	4.774	10.444	4.550	4.376	2.925	4.547

A kivitel természetesen nem a hazai termelés eredménye, hanem a hántolás végett behozott (fiumei rizshántoló) s újra kivitt mennyiségekből áll.

A nemzetközi rizsforgalom átnézetét a következő kimutatás nyújtja:

Sorszám	Az ország neve	Bevitel			Kivitel			Beviteli (—), kiviteli (+) többlet		
		átlag 1881—85-ben	1887-ben	1888-ban	átlag 1881—85-ben	1887-ben	1888-ban	átlag 1881—85-ben	1887-ben	1888-ban
		ezer métermázsákban								
1	Nagy-Brit. és Írorsz.	3.726	2.550	3.145	1}{1.806	1}{1.256	1}{1.483	— 1.930	— 1.294	— 1.662
2	Németország . . .	827	826	893	1	—	1	— 826	— 826	— 892
3	Franciaország . . .	869	674	887	50	55	5	— 819	— 619	— 882
4	Németalföld . . .	1.158	1.282	1.447	395	388	468	— 763	— 894	— 979
5	Osztr.-Magy. mon.	526	636	—	2	—	—	— 524	— 636	—
6	Belgium	646	764	888	192	250	269	— 454	— 514	— 614
7	Éjsz.-Am. Egy.-Áll.	381	430	646	2){ 1	2){ 3	2){ 2	— 339	— 405	— 620
8	Portugália	134	148	—	41	22	24	— 134	— 148	—
9	Spanyolország . . .	—	93	79	—	—	—	— 93	— 93	— 79
10	Argentini köztárs.	89	161	136	—	—	—	— 89	— 161	— 136
11	Svájc	72	73	70	1	—	—	— 71	— 73	— 70
12	Algír	67	29	28	—	—	4	— 67	— 29	— 24
13	Románia	50	—	—	—	—	—	— 50	—	—
14	Dánia	40	66	—	—	—	—	— 40	— 66	—
15	Uruguay	41	43	—	—	—	—	— 41	— 43	—
16	Bulgária	24	45	—	—	—	—	— 24	— 45	—
17	Európ. Oroszország	—	13	17	—	—	—	— 13	— 17	—
18	Szerbia	—	10	16	—	—	—	— 10	— 16	—
19	Olaszország	568	411	103	761	541	98	+ 193	+ 130	— 5
20	Britt-K.-India . . .	—	—	—	13.966	14.495	11.757	—	—	—

A mi a nevezetesebb rizsbevivő országokba bevitt rizs főszármazási helyeit illeti: a N.-Britanniába (1888-ban) összesen bevitt 6.190 ezer angol mázsából Britt-K.-India 3.929 ezer angol m., Siam 656, Cochín-China és Tonking 633, Japán 310, Németalföld 275, Németország (szabad kikötők) 220 ezer angol mázsát szolgáltatott; Németalföld (1888-ban) 1.447 ezer métermázsá bevitelében Britt-K.-India 634, Malakkai britt birtokok 207, Japán 204 és Jáva (s a többi németalf. K.-India) 186 ezer métermázsával vettek részt. Németország (1888-ban) összesen 893 ezer méterm. bevitelében a vámkülzetek 575 ezer méterm., Németalföld 91, K.-India 87, Dánia 49, Belgium 42, K.-Indiai szigetek 16 ezer métermázsával szerepelnek. A vámkülzetek közül Hamburg bevitelében a következő országok szerepelnek: Britt-K.-India (438 ezer mm.), Japán (196), Siam (182), Francia-K.-India (18) és Singapore (16). — Bréma bevitelében: Britt-K.-India (158 ezer mm.), Siam (42), Japán (14) és Francia-K.-India (15).

Franciaországba (1888), az összes bevitel 887 ezer mm.;

¹⁾ Idegen termékek kivitele. — ²⁾ Hazai és idegen termékek kivitele.

ebből Britt-K.-India 433 ezer mm., Belgium 135, Japán 89, Francia Indo-China 68, Németalföld 40, Olaszország 47, Anglia 28, Németország 17, China 10 és Németalföld-Kelet-India 9 ezer métermázsával szerepel.

Köles. — A szorosabb értelemben vett Magyarország kölestermését az utóbbi évtized alatt a következő számok tüntetik fel:

Év	Terület hektárok- ban	Termett		Év	Terület hektárok- ban	Termett	
		összesen	hektáron- kint			összesen	hektáron- kint
		hektoliter				hektoliter	
1879	49.969	670.508	13'42	1884	31.972	425.719	13'32
1880	51.204	683.006	13'34	1885	29.462	422.657	14'35
1881	55.039	694.842	12'62	1886	31.174	338.533	10'86
1882	43.652	646.397	14'31	1887	32.048	350.394	10'93
1883	34.725	476.280	13'72	1888	33.718	522.845	15'51
átlag				átlag			
1879-83	46.918	634.207	13'52	1884-88	31.675	412.030	13'01

Horvát-Szlavonországban évenként 36—40 ezer hektárt vetnek be kölessel s a termés 1885-ben 441 ezer, 1886-ban 393 ezer, 1887-ben pedig 280 ezer hektolitert tett. A társországokban tehát jóval kiterjedtebb a kölestermelés, mint az anyaországban. Ausztriában 1888-ban 67 ezer hektár volt kölessel bevetve s a termés 917 ezer hektoliterre rúgott.

Magyarország kölesből többnyire behozatalra szorul, az 1882—88. évek átlagában 67 ezer métermázsát hoztunk be s csak 43 ezert vittünk ki, 1887-ben és 1888-ban azonban kiviteli többletünk volt, az előbbi évben csak 2 ezer, de az utóbbiban már 57 ezer métermázsá.

Borsó, lencse, bab. — E hüvelyesekből a szorosabb értelemben vett Magyarország termését a következő számok mutatják:

Év	Terület hektárokbán	Termett		Év	Terület hektárokbán	Termett	
		összesen	hektáronkint			összesen	hektáronkint
		hektoliter				hektoliter	
1879	39.812	362.987	9'12	1884	41.652	487.531	11'70
1880	37.101	340.317	9'17	1885	42.728	495.906	11'61
1881	36.247	400.951	11'06	1886	48.088	434.479	10'63
1882	39.523	484.135	12'25	1887	41.758	414.721	9'93
1883	39.416	437.229	11'09	1888	44.419	526.224	11'85
átlag 1879-83	38.420	405.124	10'54	átlag 1884-88	42.289	471.772	11'16

Lehet, hogy a fentebbi számok nem tüntetik fel egész termésünket a hüvelyesekből. Aratási statisztikánk csak a főterményt mutatja ki s nincs tekintettel a mellékterményre, már pedig köz tudomású, hogy nálunk a babot főleg, mint mellékterményt vetik kukoricza, krumpli, stb. közé. Horvát-Slavonországban 1885-ben 12⁸⁵ ezer, 1886-ban 11³⁰ ezer, 1887-ben 10⁷⁷ ezer hektárt foglaltak el a hüvelyesek s köztük a bab bir túlnyomósággal, a termés pedig 205 ezer, 173 ezer és 135 ezer, a három év átlagában 171 ezer hektolitert tett. Ausztriában a hüvelyesek termelése jóval kiterjedtebb, mint hazánkban, ott 1888-ban 263 ezer hektár volt bevetve, a magtermés pedig 2⁸⁰ millió hektoliterre rúgott. Különben, a mint fentebb említettük, valószínű, hogy aratási statisztikánk e tekintetben nagyon hiányos, élelmezési statisztikánk szerint évenként 2³¹ millió mm. borsót, lencsét, babot fogyasztunk el, ha mind a két adat helyes volna, hüvelyesekből nagy behozatalra szorulnánk; azonban épen ellenkezőleg áll a dolog, hüvelyesekből évről-évre többet viszünk ki, mint a mit behozunk. Az 1882—88. évek átlagában évenként csak 23 ezer métermázsát hoztunk be, kivitelünk ellenben 298 ezer métermázsára rúgott. Kivitelünkben a bab játsza a főszerepet, 1888-ban (kivitelünk ekkor volt legkedvezőbb) 11 ezer métermázsá behozatal mellett 404 ezer métermázsá babot vittünk ki 3⁵⁷ millió frt. értékben.

Magbükköny. — Ez főleg takarmánytermelésünk szempontjából bir fontossággal, a mennyiben a bükkönykeverék a mester-séges kaszálókban előkelő helyet foglal el. Magbükkönyből a magyar anyaország termelése az utóbbi évtized alatt következőleg alakult:

Év	Terület hektáro- ban	Termett		Év	Terület hektáro- ban	Termett	
		összesen	hek- táronkint			összesen	hek- táronkint
		hektoliter				hektoliter	
1879....	38.330	355.250	9'27	1884....	55.363	806.932	14'58
1880....	43.772	408.270	9'33	1885....	60.656	801.707	13'22
1881....	41.045	483.012	11'77	1886....	61.814	796.098	12'88
1882....	45.673	700.906	15'35	1887....	66.838	829.410	12'41
1883....	51.051	685.178	13'42	1888....	70.180	997.403	14'21
átlag				átlag			
1879—83	43.974	526.523	11'97	1884—88	62.970	846.310	13'44

E számok örvendetes fejlődésről tanuskodnak, az utóbbi évtődben úgy a bevetett terület, mint maga a termés erősen emelkedett, az előbbi, lehet mondani, megszakítás nélkül.

9. Burgonya.

Magyarország burgonyatermelése. — A burgonya, főleg mint kenyérpótló játszik igen nagy szerepet. Élelmezési statisztikánk szerint 15 millió métermázsa körül fogyasztunk el népünk élelmezésére s ezenkívül az állatok takarmányozására is nagy mennyiséget használunk el évenként, szesztermelésre nálunk nem fogy el nagyon sok burgonya, holott Ausztriában és a Németbirodalomban a szesztermelés nyersanyagát túlnyomólag a burgonya képezi. A szorosabb értelemben vett Magyarországon az utóbbi két évtized alatt a burgonyatermelés következő arányokat öltött:

Év	Terület hektárok- ban	T e r m e t t		Év	Terület hektárok- ban	T e r m e t t	
		összesen	hektáron- kint			összesen	hektáron- kint
		hektoliter				hektoliter	
1869	334.040	14,713.622	41'22	1879	410.966	15,851.030	38'57
1870	358.927	12,158.519	33'87	1880	360.917	31,023.998	85'96
1871	361.760	11,326.760	31'30	1881	371.494	30,394.921	81'82
1872	366.977	12,560.256	34'22	1882	385.773	42,713.460	110'72
1873	354.577	8,417.816	23'74	1883	393.910	43,284.986	109'89
1874	360.031	15,573.824	43'08	1884	411.857	32,978.213	80'07
1875	382.405	14,447.083	37'79	1885	419.620	38,607.397	92'01
1876	500.791	17,417.881	34'78	1886	425.574	32,839.263	77'16
1877	426.963	16,205.492	37'95	1887	412.782	32,602.470	78'98
1878	465.640	32,421.760	69'63	1888	439.444	37,548.361	85'45
átlag				átlag			
1869-78	391.211	15,518.301	38'76	1879-88	403.234	33,784.410	84'06

A fentebbi mennyiségbe nincs befoglalva, a mi a házi kertekben és a kukoriczaföldeken, mint melléktermény termesztetik, a mi pedig éppen nem mondható jelentéktelennek. Horvát-Szlavonországban a burgonyaterület 1885-ben 34'99 ezer, 1886-ban 41'17 ezer, 1887-ben 46'43 ezer hektárra rúgott, a termés pedig ugyancsak a mondott években 1'40 millió, 1'96 millió és 2'44 millió, a három év átlagában 1'90 millió métermázsára rúgott.

A burgonyatermelés nemzetközi áttekintése. — Ausztriában a burgonya több, mint kétakkora területet foglal el, mint

hazánkban, ott 1888-ban 1·11 millió hektárra terjedt, miből Galicziára 414 ezer, Csehországra 340 ezer, Morvaországra pedig 160 ezer hektár esett. Ausztria burgonyatermése 1888-ban 81·19, 1887-ben pedig 91·88 millió métermázsára rúgott. Még nagyobb a burgonyaművelés Franciaországban. Ott 1882. évi gazdasági statisztika szerint 1·34 millió hektárra terjedt, mely 101 millió métermázsa termést adott 640 millió frank értékben. Legnagyobb azonban a Németbirodalomban, hol 1888-ban 2·92 millió hektár terület volt burgonyával beültetve s 219·1 millió métermázsa termett. Az egyes német államokat tekintve, Poroszországban 1.994 ezer hektár volt a burgonya-terület, a termés pedig 140 millió métermázsa, Bajorországban a beültetett terület 300 ezer hektár, a termés 25·68 millió métermázsa, Szászországban a terület 119 ezer hektár, a termés 12·2 millió métermázsa. Az 1882. évi tízéves francia mezőgazdasági enquete főbb eredményeit tartalmazó »Statistique agricole de la France« czimű nagy munkában (megjelent Nancyban 1887-ben) érdekes összeállítást találunk Európa összes burgonyaterméséről, ezen adatokat, a hol lehetett, újabbakkal pótolva, a következő összeállításban mutatjuk be:

Ország	Év	Burgonya- termés millió méter- mázsákban	Ország	Év	Burgonya- termés millió méter- mázsákban
Németbirodalom .	1888	219·11	Svájc	—	7·70
Franciaország .	1887	117·06	Olaszország . . .	1887	6·94
Ausztria	1888	81·19	Norvégia	1875	5·13
Oroszország . .	1887	80·60	Dánia	1887	3·81
Nagy-Británia .	1888	56·71	Portugália . . .	—	2·81
Magyarbirodalom	1888	39·99	Románia	—	0·12
Belgium	1886	30·44	Görögország . .	—	0·03
Németalföld . .	1886	16·22	Különböző ország.	—	0·20
Spanyolország .	—	15·85			
Svédország . . .	1887	15·45	Összesen .		698·76

Az Európán kívüli országok burgonyatermelését 70 millió métermázsára becsülik, miből az Északamerikai Egyesült-Államokra 1887-ben 33·99 millió esett.

10. Olajos magvak.

Repcze. — A repczetermelés hazánkban határozottan hanyatlak, mit ha egyéb okok nem működnének is közre, már az is érthetővé tenne, hogy a repcze valamennyi mezőgazdasági termény közt a legbizonytalanabb. A szorosabb értelemben vett Magyar-

országban a learatott repcze-területet és termést az utóbbi évtizedről a következő kimutatás tünteti fel:

Év	Terület hektáro- ban	Termett		Év	Terület hektáro- ban	Termett	
		összesen	hek- táronkint			összesen	hek- táronkint
		hektoliter					
1879....	81.300	655.152	8'06	1884....	107.061	994.428	9'29
1880....	79.827	658.938	8'25	1885....	95.080	736.788	7'75
1881....	157.746	1.660.999	10'58	1886....	108.808	872.616	8'02
1882....	95.375	1.002.867	10'52	1887....	39.562	454.305	11'48
1883....	125.876	901.357	7'16	1888....	48.801	761.523	15'60
átlag				átlag			
1879—83	108.025	975.863	9'03	1884—88	79.862	763.932	9'56

Feltűnő a területnek roppant ingadozása, mit azon körülmény indokol, hogy sok évben a bevetett repcze-területnek tekintélyes része teljesen kivesz. Horvát-Szlavonországok repczeterülete 1885—1887-ig 4'2 ezer és 4'9 ezer hektár között ingadozott, a repcze-termés pedig a nevezett három év átlagában 36'85 ezer métermázsát tett. Ausztria 1888-ban 39 ezer hektárról 427 ezer métermázsára repczét aratott, Németország pedig ugyancsak 1888-ban 124 ezer hektárról 1'33 millió métermázsát.

Len- és kendermag. — A lennek és kendernek nem annyira magtermése fontos, mint inkább fonálnak való szála, a mag inkább csak melléktermény számba megy. A szorosabb értelemben vett Magyarország termését len- és kendermagból az utóbbi évtized alatt a következő számok mutatják:

Év	T e r m e t t				Év	T e r m e t t			
	lenmag		kendermag			lenmag		kendermag	
	összesen 1000 hekto- liter	egy hek- táron hektoliter	összesen 1000 hekto- liter	egy hek- táron hektoliter		összesen 1000 hekto- liter	egy hek- táron hektoliter	összesen 1000 hekto- liter	egy hek- táron hektoliter
1879...	65	5'96	476	6'22	1884...	97	3'80	734	11'18
1880...	87	8'90	790	11'34	1885...	88	8'05	782	11'68
1881...	99	8'09	652	9'39	1886...	80	7'72	685	9'65
1882...	78	7'31	784	12'04	1887...	88	7'93	670	9'43
1883...	86	7'02	697	10'33	1888...	106	9'22	834	11'52
átlag					átlag				
1879-83	83	7'43	680	9'76	1884-88	92	8'36	741	10'67

Horvát-Szlavonországban az 1885—87. évek átlagában 46 ezer métermázsza lenmag és 74 ezer mm. kendermag termett, az előbbi 5·91 az utóbbi 9·31 métermázsát adott hektáronként.

11. Len, kender, pamut, juta.

Len és kender. — A textilipar növényi nyersanyagai közül hazánkban csak a lent és a kendert termesztik, a len- és kendermag-termést már előbb kimutattuk, még csak a bevetett területet és az arról nyert len- és kenderfonalat kell kimutatnunk:

É v	Len-	Kender-	T e r m e t t			
			lenfonál		kenderfonál	
			összesen	hektáron- kint	összesen	hektáron- kint
	terület hektárokbán		métermázsza		métermázsza	
1879 . . .	10.966	76.544	53.891	4·91	452.128	5·91
1880 . . .	9.814	69.711	44.460	4·53	456.634	6·55
1881 . . .	12.264	69.397	54.217	4·42	417.767	6·02
1882 . . .	10.664	65.052	44.022	4·19	444.964	6·84
1883 . . .	12.211	67.459	53.358	4·37	417.100	6·18
átlag 1879—83 .	11.184	69.633	49.990	4·48	437.719	6·30
1884 . . .	11.006	65.632	55.022	5·00	420.534	6·41
1885 . . .	10.965	66.985	41.078	3·75	414.597	6·19
1886 . . .	10.410	71.007	40.452	3·89	459.790	6·48
1887 . . .	11.055	71.043	45.819	4·14	437.942	6·87
1888 . . .	11.517	72.350	57.511	4·99	497.169	6·87
átlag 1884—88 .	10.991	69.403	47.976	4·36	456.006	6·56

E két fontos kereskedelmi növény termelése, emelkedés helyett, sajnos, inkább hanyatlik, hazai fogyasztásunk csekély, a kivitelben pedig nehéz megküzdenuünk hatalmas versenytársainkkal, Olasz- és Oroszországgal. Megnehezíti ránk nézve a versenyt, hogy lenünk és kenderünk áztatása, kikészítése eddigelé többnyire nagyon hiányosan és tökéletlenül történt, újabban azonban ez irányban is történt némi haladás. Horvát-Szlavonországban 1887-ben a lenterület 6.718, a kenderterület pedig 7.754 hektár volt s a lentermés 1885—87-ben 5·91 métermázsza átlagtermés mellett 45.992 métermázsát, az évi kendertermés pedig ugyancsak a nevezett években 9·31 mm. átlagtermés mellett 73.758 métermázsát tett. Ausztriában 1888-ban a len 91 ezer, a kender 42 ezer hektárt foglalt el s az előbbi 307 ezer, az utóbbi 201 ezer mm. fonalat szolgáltatott. Franciaországban a kender-

terület a nagyobb, 63 ezer hektár, míg a len csak 44 ezer, a termett kenderfonál 450 ezer, a lenfonál 252 ezer métermázsára rúg. Jóval nagyobb Olaszország kender- és lentermelése, melynek azonban csak együttes adatait ismerjük, az 1876–81. években a len- és kenderterület 233 ezer, 1879–83-ban pedig 188 ezer hektárra becsültetett, a len- és kenderfonál-termés 935 ezer métermázsára rúgott. Legkiterjedtebb azonban a kendertermelés Oroszországban, hol 1881-ben 153 millió hektárnyi óriási területet foglalt el.

A len és kender nemzetközi forgalmát a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	Mennyiség				É r t é k			
		1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		ezer métermázsákban				ezer forintokban			
		1. L e n.							
		a) Bevitel:							
1	N.-Brit. és Írország	848	657	793	933	31.948	24.291	27.085	29.998
2	Franciaország . .	741	626	643	848	27.139	21.450	20.646	27.584
3	Németország . .	572	421	522	631	20.008	16.416	18.281	20.504
4	Belgium . . .	344	392	444	540	13.744	14.776	20.064	21.594
5	Oszttr.-Magy. mon.	243	256	239	233	11.677	13.039	9.890	8.850
6	Éjsz.-Am.Egy.-Áll.	65	57	72	58	3.597	3.312	4.036	3.784
		b) Kivitel:							
1	Oroszország ¹⁾ . .	1.838	1.399	1.699	2.233	52.976	42.932	53.055	67.206
2	Németország . .	342	237	315	405	11.955	9.263	11.035	13.783
3	Belgium . . .	401	460	412	375	22.442	25.748	23.056	20.986
4	Franciaország . .	173	184	247	209	5.818	5.096	5.652	5.472
5	Oszttr.-Magy. mon.	36	41	44	43	1.887	2.223	1.973	1.673
6	N.-Brit. és Írország (idegen eredetű lenkivitele) . .	36	31	36	40	912	889	924	1.116
		2. K e n d e r. ²⁾							
		a) Bevitel:							
1	N.-Brit. és Írország	748	615	744	924	22.122	17.221	21.544	27.906
2	Németország . .	557	439	665	672	15.440	12.672	18.398	16.980
3	Éjsz.-Am.Egy.-Áll.	331	292	333	438	10.370	8.016	8.488	14.563
4	Belgium	251	237	241	220	11.665	10.964	10.743	9.625
5	Franciaország . .	156	156	221	190	5.750	5.388	7.128	6.267
6	Oszttr.-Magy. mon.	47	46	65	75	2.731	2.371	2.433	2.387

¹⁾ A papírrubél 1 frttal vétetett egyenlőnek. ²⁾ A kőcz, a mennyiben nem volt különösen megjelölve, hogy len- vagy kenderkőcz-e, mindenütt a kenderhez számított.

Sorszám	Az ország neve	Mennyiség				É r t é k			
		1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		ezer métermázsákban				ezer forintokban			
		b) Kivitel:							
1	Oroszország ¹⁾ . .	5.178	4.017	6.757	5.871	13.401	11.895	20.292	17.697
2	Olaszország . . .	312	301	309	384	10.622	9.630	9.279	10.738
3	Németország . .	317	252	365	345	9.028	7.417	10.358	10.052
4	N.-Brit. és Írország (idegen eredetű kender)	197	166	197	312	5.952	4.664	6.050	10.217
5	Belgium	61	68	63	49	2.782	3.469	3.097	2.267
6	Oszt.-Magy. mon	19	31	30	36	688	1.021	844	862
7	Franciaország .	10	11	13	10	331	368	414	325

Pamut. — A legnagyobb textiliparág nyersanyagát főleg az Egyesült-Államok szolgáltatják, hol az évi termelés 10—14 millió métermázsára rúg. Az Egyesült-Államok mellett még csak Kelet-India és Egyiptom jön számba, bár kisebb mennyiséget ázsiai Törökország, Brazília és Peru is termel. A termelésről nem állván rendelkezésünkre újabb számszerű adatok, közöljük a fontosabb be- és kivivő országok pamutforgalmát:

Sorszám	Az ország neve	Pamutforgalom							
		1876- ban	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1876- ban	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		ezer métermázsákban				ezer forintokban			
		a) Bevitel:							
1	N.-Brit. és Írorsz.	6.748	7.778	8.125	7.855	401.809	381.281	401.565	400.091
2	Németország .	1.690	1.817	2.243	2.098	101.700	87.673	112.438	107.746
3	Oroszország ¹⁾ .	741	1.184	1.639	1.123	—	71.986	96.437	68.248
4	Franciaország	1.579	1.377	1.549	1.217	91.676	64.711	81.340	63.062
5	Oszt.-M. mon. .	593	976	1.152	1.040	48.655	45.834	56.464	52.322
6	Olaszország . .	202	680	762	750	13.736	29.918	35.048	34.490
7	Spanyolország .	392	458	463	424	31.342	24.755	24.989	22.897
8	Németalföld . .	495	275	383	338	25.249	14.005	19.555	17.212
9	Svájc	245	206	284	—	—	11.320	16.062	—
10	Belgium	192	210	228	213	12.046	8.996	10.202	9.854

¹⁾ A papírrubel 1 frttal vétetett egyenlőnek.

Sorszám	Az ország neve	Pamutforgalom							
		1876-	1886-	1887-	1888-	1876-	1886-	1887-	1888-
		ban	ban	ben	ban	ban	ban	ben	ban
		ezer métermázsákban				ezer forintokban			
b) Kivitel:									
1	Északam. Egyes. Államok . . .	6.756	9.335	9.841	10.279	404.584	430.681	433.066	468.336
2	Britt-K.-India . .	2.546	2.130	2.760	2.731	132.810	107.820	134.684	144.128
3	Egyiptom . . .	—	1.365	1.377	—	74.235	73.843	78.221	70.755
4	N.-Brit. és Írorsz. (idegen és gyarmati eredetű pamut kivitele) .	922	898	1.327	1.247	45.345	39.756	57.269	55.387
5	Franciaország . .	544	268	339	264	31.544	12.524	17.898	13.739
6	Németország . .	345	221	263	277	—	9.227	11.748	12.946
7	Németalföld . .	397	183	263	251	20.255	9.340	13.437	12.794
8	Oszt.-M. mon. . .	32	147	207	191	2.038	6.064	9.291	8.698
9	Olaszország . .	6	174	131	133	434	7.646	6.038	6.113

A bevivő országok élén Nagy-Británia áll, mely maga annyi pamutot vitt be, mint a többiek összevéve, részint hogy saját óriási pamutiparának szükségletét fedezze, részint hogy a kontinens államait lássa el vele. A kivivő országok közül csak a három első valódi kivitel, a többi országok, köztük első sorban Nagy-Británia, csak közvetítő gyanánt szerepelnek.

Juta. — Ujabb időben a textiliparban a juta is mind nagyobb szerepet kezd játszani. A viláfgorgalomba kerülő juta legnagyobb részét Kelet-Indiában termelik s itt is, különösen Bengáliában, mely tartomány annyira alkalmas a jutatermelésre, hogy más ország még a tropikus országok közül sem versenyezhet vele. Valódi jutakivivő ország tehát tulajdonképen csak egy van, Kelet-India. Ez ország juta kivitele az utóbbi 8 év alatt következő volt:

Jutakivitel		Jutakivitel	
1000 métermázsza	millió frt.	1000 métermázsza	millió frt.
1881-ben . . .	2.951	1885-ben . . .	4.252
1882-ben . . .	3.815	1886-ban . . .	3.953
1883-ban . . .	5.257	1887-ben . . .	4.220
1884-ben . . .	3.565	1888-ban . . .	4.896

A különböző országok jutabevitelét a következő számok mutatják:

¹⁾ 1877-ben.

Sorszám	Az ország neve	J u t a b e v i t e l							
		1885-	1886-	1887-	1888-	1885-	1886-	1887-	1888-
		ben	ban	ben	ban	ben	ban	ben	ban
		ezer métermázsákban				ezer forintokban			
1	N.-Brit. és Írorsz.	2.906	2.713	3.322	3.190	32.408	30.063	36.821	39.043
2	É.-Am. Egy.-Áll.	1.001	845	901	1.171	6.472	4.761	5.494	7.092
3	Németország . .	419	440	574	589	5.028	4.840	6.309	7.367
4	Franciaország . .	371	330	486	421	5.443	4.914	7.701	7.615
5	Osztr.-Magy. mon.	132	161	158	225	2.317	2.817	2.967	4.507
6	Belgium	121	105	126	125	2.421	2.092	2.529	2.506

A legtöbb jutát Nagy-Británia viszi be, mely nemcsak saját iparát látja el vele, hanem a kontinens országait is. Nagy-Británia a gyarmati eredetű jutából következő mennyiségeket vitt ki az utóbbi öt év alatt:

	1000 métermázsá	millió frt.		1000 métermázsá	millió frt.
1884-ben . . .	844	11'4	1887-ben . . .	1.081	12'6
1885-ben . . .	1.001	11'9	1888-ban . . .	1.044	13'3
1886-ban . . .	957	11'0			

Az 1888-ik évi kivitelben különösen Francia- és Németország szerepelnek, az első 370 ezer métermázsával, 4.751 ezer frt. értékben, utóbbi pedig 325 ezer métermázsával, 4.049 ezer frt. értékben.

12. Dohány.

Dohánytermelés. — E fontos kereskedelmi növény termeléséről mezőgazdasági statisztikánk a következő adatokat nyújtja:

É v	Terület hektárok- ban	T e r m e t t		É v	Terület hektárok- ban	T e r m e t t	
		összesen	hek- táronkint			összesen	hek- táronkint
		métermázsá				métermázsá	
1879....	63.868	582.205	9'12	1884....	58.375	614.138	10'52
1880....	60.148	764.167	12'71	1885....	56.889	623.840	10'97
1881....	60.771	611.426	10'06	1886....	58.648	466.515	7'95
1882....	61.921	702.016	11'34	1887....	55.850	566.727	10'15
1883....	59.759	554.327	9'28	1888....	49.921	573.611	11'49
átlag				átlag			
1879-83	61.293	642.828	10'49	1884-88	55.937	568.966	10'17

Horvát-Szlavonországban a dohánytermelés igen csekély az 1885-87. évek átlagában, a beültetett terület csak 439 hektár volt, a termés pedig 3.881 métermázsá, hektáronkint 8'45 métermázsát téven az átlagos termés. A dohánytermelés Ausztriában is igen csekély, 1888-ban 2.112 hektáron összesen 30.557 métermázsá termett, jóformán csak huszadrésze a magyarországi termésnek.

A nagy francia mezőgazdasági statisztika szerint a világ összes dohánytermelése körülbelül 7-8 millió métermázsára rúg, miből Európára 2 millió körül esik. Az egyes országok termése ugyan-ezen forrás szerint következő:

<i>Európai országok:</i>			
Magyarország	577.450 mm.	Britt-Nyugot-India .	1,750.000 mm.
Németbirodalom	409.000 »	Japán	410.000 »
Oroszország	430.000 »	Brazília, Chili, Peru	350.000 »
Európai Törökország,		Németalföld, Nyugat-	
Bulgária, Görögország	264.000 »	India	166.000 »
Franciaország	225.599 »	Ázsiai Törökország .	133.000 »
Olaszország	45.000 »	Cuba	120.000 »
Ausztria	30.550 »	Philippi szigetek . .	110.000 »
Németalföld	30.000 »	Mexico	75.000 »
Románia	30.000 »	Argentina és Uruguay	58.000 »
Svájc	20.000 »	Haiti	40.000 »
Szerbia	15.000 »	Columbia	30.000 »
		Porto-Rico	27.500 »
		Perzsia	25.000 »
<i>II. Európán kívüli országok:</i>		Venezuela és Közép-	
Északamerikai E.-Áll.	2,439.000 mm.	Amerika	8.700 »

13. Takarmány- és cukorrépa.

Magyarország répatermése. — Aratási statisztikánk külön kimutatja a takarmány- és cukorrépát, de az adatokból úgy látszik, hogy sokfelé a takarmányrépát is cukorrépának nevezik s így az utóbbi jóval nagyobb, mint a valóságban, a kettőt tehát egy kimutatásba foglalva közöljük:

É v	Cukorrépa			Takarmányrépa		
	terület hektá- rokban	t e r m e t t		terület hektá- rokban	t e r m e t t	
		összesen	1 hektáron		összesen	1 hektáron
		métermázsza			métermázsza	
1879	30.519	5,224.669	171'19	59.192	6,477.331	109'43
1880	37.317	6,785.423	181'13	59.229	15,183.026	256'34
1881	30.644	5,966.872	194'72	64.238	14,182.105	220'77
1882	32.615	6,744.175	206'78	67.033	19,084.009	284'70
1883	36.017	7,379.188	204'88	76.945	17,740.832	230'57
átlag 1879—83 .	33.422	6,420.065	192'09	65.327	14,533.461	222'47
1884	38.891	6,760.817	173'84	80.701	18,873.088	233'86
1885	31.741	5,954.179	187'59	91.230	21,364.077	234'18
1886	38.353	6,257.066	163'14	95.983	17,835.853	185'82
1887	33.811	4,996.488	147'76	102.799	20,411.708	198'56
1888	42.410	8,057.027	189'98	106.312	24,270.204	228'29
átlag 1884—88 .	37.041	6,405.115	172'92	95.405	20,550.986	215'41

E számok örvendetes fejlődésről tanúskodnak, még meglepőbb a haladás, ha az utóbbi évek adatait régebbi évekkal hasonlítjuk össze. 1869-ben a cukorrépa még csak 14·7 ezer, a takarmányrépa pedig 32·5 ezer hektárt foglalt el, a növekedés tehát 1888-ig az előbbinél 190⁰/o-ot, az utóbbinál 227⁰/o-ot képvisel. 1888-ban a répatérület az összes szántóföldnek 1·27, a learatott területnek pedig 1·55⁰/o-át képezte. Horvát-Szlavonországban a vörös és fehér és a kerekrépa 1885-ben 8.156, 1886-ban 10.223, 1887-ben pedig 11.815 hektárt foglalt el, az utóbbi évben 0·51⁰/o-át az összes szántó- és kertföldeknek. A társországek répatermése következő volt: 1885-ben 364 ezer, 1886-ban 513 ezer, 1887-ben 653 ezer métermázsa, a három év átlagában a fehér- és vörösrépa 53·68, a kerekrépa pedig 56·06 métermázst adott hektáronként, az átlagtermés tehát ott hasonlíthatatlanul csekélyebb, mint az anyaországban.

A külföld répatermése. — A cukorrépa művelése főleg a nagy cukoriparral bíró országokban, u. m. a Németbirodalomban, Franciaországban, Ausztriában és Oroszországban üzetik nagy mértékben. A Németbirodalomban a cukorrépa-területet 337 ezer hektárra teszik. Az adóstatistika szerint a német vámterületen az 1888/9. termelési évben 78·% millió métermázsa cukorrépát dolgoztak fel s ez körülbelül megfelel az évi termésnek. A Németbirodalomban a cukorrépatermelés főhelye Poroszország, melyre magára 272 ezer hektár esik s itt is különösen a szász tartomány és Szilézia válnak ki. Ausztriában 1888-ban a cukorrépa 194 ezer hektárt foglalt el, miből magára Csehországra 120 ezer, Morvaországra pedig 63 ezer hektár esett, ezen kívül még csak Sziléziában, Galiczia nyugoti részében és Alsó-Ausztriában van cukorrépa-termelés. Ausztria cukorrépa-termése 1888-ban 40·09 millió métermázására rúgott.

Franciaország cukorrépa területe 1887-ben szintén 194 ezer hektár volt, ez azonban már visszaesés, az 1882. évi mezőgazdasági enquete még 240 ezer hektárt talált, a termés 1887-ben 51·24 millió, 1882-ben pedig 88·5 millió métermázst tett. Még nagyobb területre terjed a cukorrépa-művelés Oroszországban, hol Lengyelországgal 257 ezer hektárt foglal el.

Takarmányrépával Ausztriában 1888-ban 162 ezer hektár volt bevetve, miből 63 ezer hektár, mint második termés

tarlóba vettetett; a termés pedig 23·85 millió métermázsát tett. A Németbirodalomban kerekrépával 1888-ban 389 ezer hektár volt beültetve, mely terület 158·5 mm. hektáronkénti átlag termés mellett 61·65 millió métermázsát adott, az 1878/87. évtized alatt az átlagtermés jóval nagyobb, 186·3 mm. volt. Alacsony volt 1888-ban az átlagtermés Poroszországban, csak 127·5 mm. hektáronként, sőt a megelőző évtizedben is jóval csekélyebb (152·1 mm.) volt a birodalmi átlagnál. A német államok közt 1888-ban legnagyobb volt az átlagtermés Braunschweigban (344 mm.), a megelőző évtized átlagában ugyanott (353·8 mm.) és Schaumburg-Lippe hercegségben (355·9 mm.). Egyéb répa-féle gyökerekkel (murok, fehér répa stb.) 1888-ban 454 ezer hektár volt bevetve s 64·2 mm. átlagtermés mellett 29·18 millió métermázsa termett. Franciaország igen gazdag a takarmányrépában és egyéb takarmány-gyökerekben, nem kevesebb, mint 554 ezer hektár területet foglalnak el s az évi termés a mezőgazdasági nagy enquêt kimutatása szerint 121 millió métermázsára rúg, mely összegben 26 ezer hektár különféle gyökérkarórépa, csicsóka, stb. termése nincs befoglalva. A takarmánynövények termelése Franciaországban aránylag még jobban el van terjedve, mint a szomszéd, szintén kifejlett mezőgazdasággal bíró országokban; az összes területnek ugyanis 1·40⁰/o-át foglalták el, míg Belgiumban 1·22, Németországban csak 0·83⁰/o-át.

14. Szálas takarmány.

Mesterséges kaszálók. — Az utóbbi évtized alatt a mesterséges kaszálók nagyságát és termését a szorosabb értelemben vett Magyarországon a következő összeállítás mutatja:

Év	Terület hektár- ban	Termett		Év	Terület hektár- ban	Termett	
		összesen	hek- táronként			összesen	hek- táronként
		métermázsa				métermázsa	
1879....	331.666	9,411.104	28·37	1884....	389.502	14,380.281	36·92
1880....	364.708	10,292.168	28·22	1885....	431.906	13,341.857	32·05
1881....	321.581	11,305.872	35·16	1886....	463.762	14,114.982	30·44
1882....	357.749	11,138.680	31·14	1887....	470.447	14,457.632	30·73
1883....	365.509	12,367.139	33·84	1888....	489.018	16,614.188	33·97
átlag				átlag			
1879-83	348.243	10,902.993	31·31	1884-88	448.927	14,681.788	32·70

A mesterséges kaszálóknál ép úgy, mint a takarmányrépánál örvendetes emelkedés látható, nem annyira az átlagtermés, mely az utóbbi évötödben alig emelkedett, mint inkább a mesterséges kaszálók térfoglalása tekintetében. Még szembeszökőbb az emelkedés, ha régibb év adatát idézzük összehasonlításként, 1870-ben ugyanis a mesterséges kaszálók területe csak 217.423 hektárt tett, alig felét az 1888-ki területnek. Ez utóbbi évben az összes területből 253·87 ezer hektár, vagyis 51·90/0 luczernára, lóherére, baltaczimre esett, 235·15 ezer hektár pedig bükkönykeverékre, muharra, stb. 1870-ben nem egészen ilyen volt az arány, akkor a luczerna, lóhere, baltaczim 103·04 ezer hektárt tett, a mesterséges kaszálóknak kevesebb, mint felét, a mesterséges kaszálók 1888-ban az összes szántóföldnek 4·16, a learatott területnek pedig 5·220/0-át képezték. Horvát-Szlavonországban 1887-ben a takarmánynövények 47.845 hektárt foglaltak el, az összes szántó- és kertföld 3·510/0-át, fele ennek herére esik, jóval több, mint egy harmada bükkönyre, a luczerna tizedrészét sem teszi. Ausztriában igen gazdag mesterséges kaszálóknak, 1888-ban a hereterület 832 ezer, a vegyes takarmányok pedig 176 ezer hektárra rúgtak s együtt a szántóföldnek 9·480/0-át képezték; a heretermés ugyancsak 1888-ban 25·44 millió, a bükkönykeverék, csalamádé, stb. 4·16 millió métermázsára rúgott; az előbbi tehát 30·58, az utóbbi 23·63 métermázsát adott hektáronként. A Németbirodalomban a mesterséges takarmány termelését a következő számok mutatják.

	Learatott terület 1888-ban ezer hektár	Termés 1888-ban ezer métermázsá	Átlagos termés hektáronként	
			1888-ban	1878—87-ben
			métermázsá	
Takarmányhere	1.809·9	49.816·0	27·5	32·1
Luczerna	195·9	8.371·7	42·7	44·7
Espárczett	108·4	3.157·7	29·1	32·2
Egyéb takarmánynövény	444·2	9.346·0	21·0	21·1

Az összes mesterséges kaszálók tehát 2·56 millió hektárt foglalnak el, a szántóföld 9·60/0-át, a termés pedig az épen nem kedvező 1888. évben 70·69 millió métermázsára rúgott. A Németbirodalomban a takarmányul használt herén kívül még a heremagtermesztést is nagy mértékben űzik, 1888-ban 73·7 ezer hektár területe 109·9 ezer métermázsá heremagot nyertek.

Franciaországban a mesterséges takarmányok termelése még kiterjedtebb, mint a Németbirodalomban, a tíz éves enquete

eredménye szerint ez egy nyári takarmánynövények, minő a babó, vörös here, csalamádé, káposzta, takarmányrozs, stb. 843 ezer hektáron természetnek s évi termésük meghaladja a 70 millió métermázsát; a mesterséges kaszálók (prairies artificielles) területe 2.845 ezer hektárra terjed, miből 1.201 ezer ht. herére, 841 ezer hektár luczernára, 688 ezer spanyol herére, 115 ezer pedig a (sainforis) hüvelyesekkel való takarmánykeverékre esik, az összes termés 123·46 millió métermázsá volt s egy hektár átlagosan 43·40 métermázsát adott. A mesterséges kaszálókról a többször idézett nagy francia mezőgazdasági statisztika a következő érdekes összehasonlítást adja:

	Franciaország	Belgium	Németország	Nagy-Británia
A mesterséges kaszálók területe hektárokbán	2,841.635	180.173	2,012.565	2,722.235
Az összes terület százalékában	5·38	6·11	3·72	8·64
A szántóföld százalékában	10·99	11·43	7·69	29·69
Száz lélekre esik hektár	7·55	3·18	4·45	7·72

Természetes kaszálók. — A szorosabb értelemben vett Magyarországban a természetes kaszálók területét s az azokon termett rét- és gyepszéna mennyiségét a következő táblázat tünteti fel:

Év	Terület hektáro- ban	Termett		Év	Terület hektáro- ban	Termett	
		összesen	hektá- ronkint			összesen	hektá- ronkint
		métermázsá				métermázsá	
1879 . .	2,787.098	41,774.737	14 ⁹⁹	1884 . .	2,626.462	60,244.712	22 ⁹⁴
1880 . .	2,740.229	34,674.345	12 ⁶⁵	1885 . .	2,561.772	50,145.429	19 ⁵⁷
1881 . .	2,614.662	62,701.725	23 ⁹⁸	1886 . .	2,583.849	54,429.217	21 ⁰⁷
1882 . .	2,619.427	55,627.419	21 ²⁴	1887 . .	2,576.234	58,386.838	22 ⁶⁶
1883 . .	2,598.633	62,666.962	24 ¹²	1888 . .	2,630.592	59,381.154	22 ⁵⁷
átlag				átlag			
1879—83	2,672.010	51,489.038	19 ²⁷	1884—88	2,595.782	56,517.470	21 ⁷⁷

A mesterséges kaszálókkal ellentétben a természetes kaszálók-nál apadást látunk; mezőgazdasági statisztikánk szerint az utóbbi évötödben 76 ezer hektárral kisebb területen kaszáltunk rét- és gyepszénát, mint a megelőző évötödben, a termés azonban 5 millió métermázsával volt nagyobb, mit a magasabb átlagterméseknek köszönhetünk. Horvát-Szlavonországban 1887-ben a természetes rétek 460 ezer hektárra rúgtak, a szénatermés pedig 1885-ben 7·77 millió, 1886-ban 8·95 millió, 1887-ben 7·94 millió s a

három év átlagában 8²² millió métermázsát tett. Ausztriában 1888-ban a tulajdonképeni rétek 2⁹¹ millió, az alpesi rétek pedig 134 ezer hektárra terjedtek s az összes szénatermés 76⁴⁵ millió métermázsára ment. A Németbirodalomban a kaszáló-rétek területe 1888-ban 5⁹⁰ millió hektár volt, a termés pedig 26²⁰ mm. hektáronkinti átlagtermés mellett 154⁷⁰ millió mm., míg a megelőző évtizedben a főtermés 184⁰⁹ millió mm.-ra rúgott, hektáronkinti 31²⁰ métermázsára. Franciaország természetes rétjeiről a nagy francia mezőgazdasági statisztika a következő érdekes összeállítást nyújtja:

A művelés megjelölése	Terület ezer hektárokbán	Összes termés millió métermázsákban	Átlagos termés hektáronként mm.	Érték millió forintokban	Egy mm. közép-ára forint	Bruttó érték hektáronkinti forint
Öntözött rétek:						
a folyók természetes kiáradása által .	1.405	50 ⁹⁶	36 ²⁶	126 ⁴⁰	2 ⁴⁸	90
öntöző csatornák vagy egyéb speciális be rendezések által .	955	36 ⁸⁵	38 ⁵⁷	89 ⁹⁸	2 ⁴⁴	94
Nem öntözött rétek . .	1.755	55 ⁰⁵	31 ³⁶	134 ³⁵	2 ⁴⁴	77
Együtt . .	4.115	142 ⁸⁶	34 ⁷¹	350 ⁷³	2 ⁴⁶	85

Látható e kimutatásból, hogy a rétek mesterséges öntözése mennyire el van terjedve Franciaországban és hogy a mesterségesen öntözött rétek adnak legnagyobb fűtermést és legnagyobb bruttó-jövedelmet. A folyók által öntözött rétek termése sem sokkal kisebb, a nem öntözött réteké azonban jelentékenyen alacsonyabb.

§ 15. Gabonaárak.

A gabonaárak alakulása. — A gabonaárakban az utóbbi években beállt nagymérvű árhanyatlás általános gazdasági válságot idézett elő, mely egyaránt sújtja a gabonát importáló és exportáló, a szabad forgalmú és vámokkal védekező országok földművelését. A gabonaárak csökkenése 1883. óta csaknem szakadatlanul tart s 1887-ben az árak már oly mélyre süllyedtek, minőre a jelen század második felében nem találunk példát. Állandóan megmaradnak-e a

mostani alacsony árak, bajos megmondani, a jelek arra mutatnak, hogy nagyobb mérvű emelkedésre nem számíthatunk s a mezőgazdaságnak, bármily nehezen megy is, alkalmazkodnia kell a megváltozott s úgy látszik, permanenssé vált új viszonyokhoz. Igaz, hogy 1888-ban az árak némi emelkedését látjuk, mely — nem ugyan a világpiaczon, hanem elszigetelten egyes országokban — 1889-ben is tartott, de ez az emelkedés még távolról sem tekinthető határozott javulásnak s inkább egyes országok nem sikerült aratására vezethető vissza, nem pedig nagyobb állandósággal kecsegtető gazdasági okokra. Évkönyvünk mult évi folyamában a gabonaárak alakulását 1871-ig vezettük vissza, ezúttal elégnék tartjuk a nyolczvanas évekre szoritkozni, minthogy az az ár-depressio, mely a mezőgazdaságot sújtja, csakis a jelen évtizedben kezdődött s 1881-ben még a régi magas árakon értékesíthettük terményeinket:

É v	Gabonaárak arany forintokban									
	Angliában	Francia- országban	Éjszakam. Egyesült-Álla- mokban	Orosz- országban	Bajor- országban	Porosz- országban	Olasz- országban	Ausztriában	Magyar- országban	
	hektoliterenkint					métermázsánként				
Búzaárak :										
1881	7'79	8'91	7'12	8'13	8'88	11'00	11'21	11'43	10'90	
1882	7'75	8'60	5'26	6'40	8'28	10'40	10'83	10'26	9'45	
1883	7'15	7'66	5'43	6'45	6'38	9'25	9'80	9'29	8'51	
1884	6'13	7'10	3'88	6'34	6'62	8'65	9'22	8'11	7'55	
1885	5'65	6'72	4'59	5'39	6'65	8'10	9'11	7'29	6'79	
átlag 1881—85 . .	6'89	7'80	5'26	6'54	7'36	9'48	10'03	9'28	8'64	
1886	5'34	6'78	4'05	5'05	7 00	7'85	9'14	7'47	6'73	
1887	5'59	7'08	4'06	4'96	—	8'20	9'12	7'24	6'54	
1888	5'39	—	5'20	4'47	—	8'70	—	6'65	6'03	
Rozsárak :										
1881	—	5'94	5'57	6'09	7'00	10'10	—	9'08	8'26	
1882	—	5'58	3'67	5'28	6'02	8'05	—	7'38	7'94	
1883	—	5'17	3'46	4'30	5'00	7'35	—	7'01	6'28	
1884	—	5'06	3'10	4'39	5'22	7'35	—	7'18	6'29	
1885	—	4'82	3'46	3'92	5'29	7'15	—	6'23	5'55	
átlag 1881—85 . .	—	5'31	3'85	4'80	5'71	8'00	—	7'38	6'86	
1886	—	4'60	3'22	3'18	4'93	6'70	—	5'78	5'14	
1887	—	4'73	3'24	2'92	—	6'25	—	5'53	4'90	
1888	—	—	—	2'44	—	6'75	—	5'18	4'55	

É v	Gabonaárak arany forintokban									
	Angliában	Francia- országban	Íszakam. Egysült Álla- mokban	Orosz- országban	Bajor- országban	Porosz- országban	Olasz- országban	Ausztriában	Magyar- országban	
	hektoliterenkint					métermázsánként				
Árpaárak :										
1881	5'49	4'92	4'91	4'32	5'31	8'30	—	9'16	6'00	
1882	5'36	5'00	3'75	4'27	4'71	7'70	—	8'56	5'31	
1883	5'47	4'62	3'50	3'82	4'42	7'30	—	8'93	6'04	
1884	5'27	4'68	2'92	3'90	4'68	7'45	—	9'05	5'77	
1885	5'17	4'46	3'34	3'28	4'90	7'15	—	7'45	5'03	
átlag 1881—85 . .	5'35	4'74	3'68	3'92	4'80	7'58	—	8'63	5'63	
1886	4'57	4'18	3'20	2'43	4'50	6'75	—	7'34	4'84	
1887	4'36	3'97	3'10	2'19	—	6'40	—	7'09	4'74	
1888	4'70	—	—	2'04	—	6'75	—	7'10	4'51	
Zabárak :										
1881	3'74	3'83	2'77	4'06	3'32	7'95	—	6'48	5'94	
1882	3'75	3'90	2'24	4'27	3'26	7'30	—	6'32	6'14	
1883	3'68	3'67	1'95	3'34	2'64	6'85	—	5'89	5'54	
1884	3'48	3'59	1'67	4'15	3'07	7'20	—	6'31	5'73	
1885	3'54	3'63	1'73	3'28	3'21	7'15	—	5'83	5'38	
átlag 1881—85 . .	3'64	3'72	2'07	3'82	3'10	7'29	—	5'16	5'74	
1886	3'27	3'37	1'78	2'21	2'87	6'65	—	5'49	5'13	
1887	2'78	3'06	1'82	1'84	—	5'65	—	5'03	4'67	
1888	2'88	—	1'99	1'61	—	6'50	—	4'73	4'37	

Oroszországban a gabonaárak 1885-ig az odessai piaczi jegyzések szerint vannak felvéve, 1886—88-ban pedig az áruforgalmi statisztikában kitüntetett egységérték van felvéve.

E táblázat magyarázatául meg kell még jegyeznünk, hogy a papírvalutás országokban (Magyarországban, Ausztriában, Oroszországban) az árakat az évi átlagos aranyágio szerint aranyértékre számítottuk át, minthogy ezeknél máskülönbben az ágio ingadozása miatt sem az egyes évek áralakulását nem lehetne megállapítani, sem a többi országokkal nem lehetne megtenni a kellő összehasonlítást.

II. Állattenyésztés.

1. Ló- és baromállomány és forgalom s az állati termékek forgalma.

Állatlétszám és az állattenyésztés Magyarországon. — A háziállatok közül csak a lovakat írják össze évről-évre, minthogy azonban ennek az összeírásnak nem általános közgazdasági, hanem speciális honvédelmi célja van s főleg a mozgósítás esetén katonai célokra alkalmas lovakra van kiváló tekintettel, hazánk állatállományát az 1884. évi állatszámolás adatai szerint közöljük, Horvát-Szlavonországot pedig — minthogy az 1884. évi összeírás csak a szorosabb értelemben vett Magyarországra vonatkozik — az 1880. évi adatok szerint:

Állat- fajok	Magyarország (Fiume nélkül)			Horvát-Szlavonország			A magyar korona országai (Fiumét is beszámítva)		
	összes darabszám	e s i k		összes darabszám	e s i k		összes darabszám	e s i k	
		□ 100 kilom- éterre	1000 lé- lekre		□ 100 kilom- éterre	1000 lé- lekre		□ 100 kilom- éterre	1000 lé- lekre
		d a r a b			d a r a b			d a r a b	
Ló . . .	1,748.859	625	120	217.112	510	107	1,966.132	610	119
Őszvér és számár	22.893	8	2	1.924	5	1	24.831	8	1
Szarvas- marha .	4,879.038	1.744	336	712.805	1.676	352	5,592.328	1.735	337
Juh . . .	10,594.831	3.787	730	588.638	1.384	291	11,184.159	3.470	675
Sertés .	4,803.639	1.717	331	468.053	1.100	231	5,271.830	1.636	318
Kecske .	270.192	97	19	99.424	234	49	369.627	115	22

Az állattenyésztés, különösen a ló- és szarvasmarhatenyésztés — mert a juhállomány kedvezőtlen viszonyok miatt folyvást hanyatlik — örvendetesen emelkedik. Láttuk fentebb, hogy a takarmánytermelésre mennyivel több gondot fordítanak gazdáink, mint korábban, a jobb takarmányozással karöltve jár a fajok gondosabb megválogatása is. Jótékony hatással van erre a tenyészállatok törzskönyvének életbeléptetése, 1889. végével a törzskönyvbe következő számú tenyésznyájak és tenyészállatok voltak bevezetve:

	A tenyész- törzsek száma	Az apa- állatok száma	Az anya- állatok száma	Növendék- jószág	Tenyészállat összesen
Ló	13	25	510	1.077	1.612
Szarvasmarha	98	157	2.194	2.774	5.125
Juh	15	228	2.648	858	3.784
Sertés	19	233	1.430	3.740	5.403
Összesen .	145	643	6.782	8.449	15.924

A törzskönyvbe vezetettekén kívül még 181 tenyésznyáj volt az országban, és pedig: 77 ménes, 2 gulya, 61 tenyészjuhnyáj és 41 tenyész-sertésnyáj.

Az ország loanyagának javítására még mindig legnagyobb hatással az állami lótenyésztézetek, az állami ménesek és a mén-telepek vannak.

Az állami ménesek loállománya az utolsó 3 évben következő volt:

	1886-ban	1887-ben	1888-ban
Kisbéri ménes	517 darab	509 darab	508 darab
Bábolnai »	548 »	539 »	541 »
Mezőhegyesi »	1.635 »	1.646 »	1.755 »
Fogarasi »	411 »	421 »	402 »
Összesen . .	3.111 darab	3.115 darab	3.206 darab

A fennálló 4 méntelepnek 1889. elején összesen 16 telep-osztálya, 824 fedezetteti állomása volt, melyeken összesen 2.516 mén volt elhelyezve. A méneket teleposztályonként, fajuk szerint, a bér-méneket külön kimutatva, a következő kimutatás tünteti fel:

A telep és teleposztály megnevezése	A fedeztetési állomások száma	A ménnek fajuk szerint									
		angol telivér	angol fajta	arab telivér	arab fajta	Nonius	Gidrán	norfolki	lipiczai	nóri	összesen
<i>I. Székesfehérvári méntelep.</i>											
1. Sz.-fehérvári teleposztály fedeztető állomásokon	93	25	92	—	6	52	31	14	—	20	240
bérmének	—	27	33	—	2	12	1	—	1	2	78
2. Bábolnai teleposztálynál fedeztető állomásokon	75	9	85	—	16	50	12	12	1	—	185
bérmének	—	2	13	—	—	5	1	—	—	—	21
3. Bajnai teleposztálynál fedeztető állomásokon	30	1	26	1	11	27	9	4	17	—	96
bérmének	—	—	4	—	—	—	—	—	1	—	5
4. Nagyatádi teleposztálynál fedeztető állomásokon	92	14	93	8	34	21	18	—	8	39	235
bérmének	—	8	19	—	2	3	1	—	1	—	34
Összesen { fedeztető állom.	290	49	296	9	67	150	70	30	26	59	756
	—	37	69	—	4	20	3	—	3	2	138
<i>II. Nagykőrösi méntelep.</i>											
1. Nagykőrösi teleposztály fedeztető állomásokon	56	17	50	—	29	20	12	3	12	—	143
bérmének	—	3	6	—	—	—	—	—	1	—	10

A telep és teleposztály megnevezése	A fedezett állomások száma	A ménék fajuk szerint									
		angol telvér	angol fajta	arab telvér	arab fajta	Nonius	Gidrán	norfolki	lipiczai	nóri	összesen
2. Verseczi teleposztály fedezett állomásokon . bérmenek	77 —	4 3	74 9	1 —	27 —	26 3	16 —	4 —	17 —	— —	169 15
3. Mezőhegyesi teleposztály fedezett állomásokon bérmenek	53 —	5 7	44 11	— —	19 —	21 1	28 2	2 —	3 1	— —	122 22
4. Bajai teleposztály fedezett állomásokon . bérmenek	52 —	10 5	51 10	— —	10 1	26 2	21 1	6 —	— —	— —	124 19
5. Dorozsmai teleposztály fedezett állomásokon bérmenek	30 —	10 3	36 13	— —	28 3	15 2	10 2	2 —	— —	— —	101 23
Összesen { fedezett állom.	268	46	255	1	113	108	87	17	32	—	659
{ bérmenek	—	21	49	—	4	8	5	—	2	—	89
<i>III. Debreczeni méntelep.</i>											
1. Eperjesi teleposztály fedezett állomásokon . bérmenek	33 —	3 —	31 2	2 —	23 —	17 2	12 1	1 —	20 1	— —	109 6
2. Debreczeni teleposztály fedezett állomásokon bérmenek	50 —	10 4	50 14	3 —	43 2	24 5	17 2	— 1	4 1	— —	151 29
3. Turia-remetei teleposztály fedezett állomásokon bérmenek	52 —	14 3	43 6	4 2	32 —	13 1	8 —	2 —	22 4	— —	138 16
4. Rimaszombati teleposztály fedezett állomásokon bérmenek	31 —	12 2	27 4	2 —	19 —	18 1	13 —	4 —	12 1	— —	107 8
Összesen { fedezett állom.	166	39	151	11	117	72	50	7	58	—	505
{ bérmenek	—	9	26	2	2	9	3	1	7	—	59
<i>IV. Szepsi-szentgyörgyi méntelep.</i>											
1. Homoródi teleposztály fedezett állomásokon . bérmenek	46 —	6 2	43 1	5 1	33 1	16 —	2 —	2 —	25 1	— —	132 6
2. S.-sz.-györgyi teleposzt. fedezett állomásokon bérmenek	37 —	4 —	27 —	4 —	23 —	11 —	10 —	— —	30 5	— —	109 5
3. Deési teleposztály fedezett állomásokon bérmenek	17 —	2 1	20 3	1 —	4 —	6 1	6 —	— —	12 —	— —	51 5
Összesen { fedezett állom.	100	12	90	10	60	33	18	2	67	—	292
{ bérmenek	—	3	4	1	1	1	—	—	6	—	16
Mind- { fedezett állom.	824	146	792	31	357	363	225	56	183	59	2.212
össze { bérmenek	—	70	148	3	11	38	11	1	18	2	302
Együtt . .	824	216	940	34	368	401	236	57	201	61	2.514

Az 1888. évi fedeztetésekről a következő kimutatás ad számot :

	Hány mén	Hány kanczát fedezett	Átlag esik egy ménre kancza	A fedezett kanczák, illetőleg bérmenek után befolyt frt.
1. Székesfehérvári méntelep:				
fedeztető állomásokon . . .	754	34.100	45	87.741
bérben	132	4.030	31	48.100
2. Nagykőrösi méntelep:				
fedeztető állomásokon . . .	660	30.506	46	} 108.577
bérben	87	3.059	35	
3. Debreczeni méntelep:				
fedeztető állomásokon . . .	492	22.465	46	} 69.783
bérben	53	1.542	29	
4. Sepsiszentgyörgyi méntelep:				
fedeztető állomásokon . . .	283	11.482	41	21.411
bérben	17	560	33	5.400
összesen:				
fedeztető állomásokon . . .	2.189	98.553	45	} 341.012
bérben	289	9.191	32	

A háगतás eredményéről is találunk a hivatalos jelentésben egy pár érdekes adatot. Így a nagykőrösi méntelep területén az 1887-ben fedezett 32.663 kanczából vemhes lett 19.195, meddő maradt 10.991 darab, 2.477-nél pedig az eredmény nem volt kipuhatható. A vemhes kanczák közül elhullott 775 darab, elvetélt 1.171, méncsikót ellett 8.717, kanczacsikót ellett 8.532 darab. A sepsiszentgyörgyi méntelep területén a fedezett 11.688 kancza közül 6.922 lett vemhes, s ezek közül 6.071, vagyis a fedezett számnak 51%-a élő csikót hozott a világra.

A szarvasmarha-tenyésztés is szép lendületet vett; fajmarhák behozatala, apaállatok gondos megválogatása mind közre hat az emelkedésre s előkészítője egy jobb jövőnek. Szarvasmarha-tenyésztésünk emelésére nagy hatással van a tejgazdaságok alakulása, mely téren az utóbbi évek alatt valóban sok történt.

Az állatlétszám nemzetközi adatai. — A világ állatállományát az Északamerikai Egyesült-Államoknak egy nem rég nyilvánosságra bocsátott jelentése szerint ez ere kben, vagyis a három utolsó számjegy elhagyásával és a népességhez viszonyítva (darab-számban) a következő kimutatás tünteti fel:

Világérés	Szarvas- marha	Ló	Öszvérés számár	Juh	Sertés	Kecske	Együtt	%
összesen ezer darabban:								
Európa	97.240	33.253	3.727	186.557	44.719	19.513	385.009	38'92
Ázsia	70.402	4.195	1.182	36.649	519	1.227	114.174	11'54
Afrika	4.018	656	600	28.959	304	5.340	39.877	4'03
Észak-Amerika . .	55.093	14.918	2.311	46.174	51.530	15	170.041	17'19
Dél-Amerika . . .	57.659	5.992	1.512	101.089	1.388	3.017	170.657	17'25
Ausztrália	8.969	1.441	—	97.915	1.228	26	109.579	11'07
Összesen	293.381	60.455	9.332	497.343	99.688	29.138	989.337	100'00
%	29'65	6'11	0'94	50'27	10'08	2'95	100'00	—

viszonylag 1000 lélekre darab:								
Európa	291	100	11	558	134	58	1.152	
Ázsia	85	5	1	44	1	2	138	
Afrika	21	3	3	147	2	27	203	
Észak-Amerika . .	756	205	32	634	707	0	2.334	
Dél-Amerika . . .	1.838	191	48	3.223	44	96	5.440	
Ausztrália	2.161	347	—	23.588	296	6	26.398	
Összesen	200	41	6	340	68	20	675	

A világ összes állatállományának 38'92⁰/o-a Európára esik, az egész Amerikára szintén 34'44⁰/o, háziállatokban legszegényebb Afrika, ellenben Ausztráliának közel annyi háziállata van, mint az egész nagy Ázsiának. Az egyes országok állatlétszámát a következő táblázat állítja szem elé:

Sorszám	Az ország neve	Év	Ló			Szarvasmarha			Juh			Sertés		
			összesen	1000 darabban	1000 lélekre esik drb.	összesen	1000 darabban	1000 lélekre esik	összesen	1000 darabban	1000 lélekre esik drb.	összesen	1000 darabban	1000 lélekre esik drb.
1	Magyarbirodalom	1880-84	1.966	119	5.593	337	11.181	675	5.544	318				
	És pedig: Magyarország	1884	1.749	120	4.879	336	10.595	730	4.804	331				
	Horvát-Szlavonor.	1880	217	107	714	352	586	291	468	231				
2	Ausztria	1880	1.463	66	8.584	388	3.841	173	2.722	123				
	Ebből: Alsó-Ausztria	1880	107	46	564	242	179	77	294	126				
	Csehország	1880	198	35	2.092	376	761	137	322	58				
	Galiczia	1880	735	123	2.243	376	609	102	674	113				
3	Bosznia	1879	158	134	762	644	840	709	430	363				
4	Németország	1883	3.523	75	15.787	337	19.190	410	9.206	197				
	Ebből: Poroszország	1883	2.417	88	8.738	317	14.752	535	5.819	211				
	Bajorország	1883	356	66	3.037	565	1.178	219	1.038	193				
	Szászország	1883	127	41	651	212	149	48	356	116				
	Württemberg	1883	97	49	904	457	550	278	292	148				
	Baden	1883	67	42	594	377	131	83	291	185				
	Élszász-Lotnar	1883	139	89	429	274	129	82	322	205				

¹⁾ Horvát-Szlavonország, kivéve a lovakat, a melyeknek száma 1884-ből van, az 1880-iki állatszámolás szerint van felvéve és a birodalmi összegbe beleszámítva.

Sorszám	Az ország neve	Év	Ló			Szarvasmarha			Juh			Sertés		
			összesen 1000 darabban	1000 lélekre esik drb.		összesen 1000 darabban	1000 lélekre esik drb.		összesen 1000 darabban	1000 lélekre esik drb.		összesen 1000 darabban	1000 lélekre esik drb.	
5	Olaszország.....	¹⁾ 1881	660	23	4.783	168	8.596	302	1.164	41				
6	Svájcz.....	1876	101	35	1.036	364	368	129	335	118				
7	Franciaország.....	1887	2.909	76	13.395	350	22.880	597	5.979	156				
8	Belgium.....	1880	272	49	1.383	251	365	66	646	117				
9	Németalföld.....	1887	274	62	1.526	347	804	183	490	111				
10	Nagy-Brit. és Írország..	1888	1.937	52	10.269	274	28.939	773	3.816	102				
11	Románia.....	¹⁾ 1880	427	85	3.600	670	6.180	1.150	2.310	430				
12	Szerbia.....	¹⁾ 1882	160	95	827	445	3.621	1.952	1.068	576				
13	Bulgária.....	hozzá- vetőleg	—	—	—	—	4.700	2.346	300	149				
14	Oroszország ²⁾	1883	17.881	229	23.628	303	46.725	599	9.362	120				
15	Finnország.....	1886	286	129	1.222	551	1.020	460	178	80				
16	Dánia.....	1888	376	175	1.460	679	1.225	570	771	359				
17	Svédország.....	1887	481	100	2.331	486	1.378	287	571	119				
18	Norvégia.....	1875	152	84	1.017	563	1.686	933	101	56				
19	Spanyolország.....	1887	310	19	1.460	88	13.774	829	1.163	70				
20	Portugália.....	1870	90	21	625	145	2.977	693	971	226				
21	Görögország.....	¹⁾ 1884	97	64	374	199	3.465	1.750	175	88				
22	Luxemburg.....	1879	18	89	95	463	50	244	74	361				
23	Északam.-Egyes.-Áll. ..	1888	13.663	222	50.331	817	42.599	692	50.302	817				
24	Britt-Ész.-Am.....	1881	1.064	236	3.535	785	3.089	686	1.208	268				
25	Britt-Ausztrália ³⁾	1888	1.484	403	9.130	2.482	97.569	26.528	1.074	292				
26	Argentini közt.....	1886	2.040	691	5.849	1.981	46.476	15.744	195	66				
27	Uruguay.....	1886	443	743	6.254	10.493	17.246	28.936	12	20				
28	Algír.....	1882	140	47	1.128	376	5.142	1.714	46	15				
29	Fokföld.....	1888	266	186	1.292	904	13.177	9.221	142	99				

Magyarország állatforgalma. — Hazánknak fő kiviteli cik-két, lisztje és gabonája után, állatai képezik. Ez nem egyedül állat-tenyésztésünk virágzásáról tanuskodik, hanem — fájdalom — arról is, hogy nálunk a nemzeti jólét nincs annyira kifejlődve, hogy a népesség nagy tömege a húsfogyasztást, különösen a marhahús-fogyasztást megengedhetné magának. A legtöbb helységben szarvas-marhát nem is vágnak, s a hol vágnak is, csak selejtesebb minőségűt. Még fővárosunknak sem igen jut az elsőrendű árúból, legszebb hizott ökreink Bécs fogyasztására kerülnek. A magyar köznép leginkább serteshúst fogyaszt, a főleg zsiradékért hizlalt sertésének húsát fogyasztván el. Hazánk állatforgalmát a következő kimutatás állítja szem elé:

¹⁾ A lovak száma Olaszországban 1882-ből, Romániában 1873-ből, Szerbiában 1879-ből, Görögországban pedig 1875-ből való. — ²⁾ Lengyelország nélkül. — ³⁾ Dél-Ausztrália minden egyes állat számánál 1884-iki adattal van beszámítva.

É v	Szarvasmarha		Juh és kecske (bárány és gödölje)		Sertés és malacz		Ló és csikó	
	behozatal	kivitel	behozatal	kivitel	behozatal	kivitel	behozatal	kivitel
<i>darabszámban és forintokban</i>								
átlag	65.156	50.545	129.384	175.000	580.225	719.129	3.892	8.462
1868—74	6,194.883	7,359.468	463.679	828.071	13,422.761	37,428.096	289.504	621.018
1882	21.081	84.338	7.085	215.664	106.285	619.406	652	9.868
1883	1,672.410	17,952.015	46.730	2,932.086	5,308.580	43,300.895	322.800	3,240.340
1884	38.831	90.377	72.237	197.081	334.035	636.557	1.364	9.771
1885	3,853.300	19,763.265	669.765	2,687.034	16,567.830	44,390.705	682.000	3,201.200
1886	28.520	91.822	102.355	251.596	159.938	606.056	4.606	8.986
1887	2,674.392	21,345.772	944.980	3,227.683	7,021.296	35,125.735	1,689.400	4,106.453
1888	47.594	99.596	69.627	251.753	174.777	670.684	3.103	12.236
1889	4,745.186	22,776.572	922.404	4,213.215	5,619.002	32,962.160	952.470	3,994.335
1890	31.484	115.327	32.674	252.467	164.762	891.536	1.170	14.236
1891	2,873.135	24,687.112	367.816	4,184.851	4,519.865	43,870.466	379.049	4,234.990
1892	31.512	126.575	32.387	226.630	146.471	779.342	640	8.867
1893	3,175.542	23,210.579	242.220	2,875.915	5,366.003	38,117.729	218.410	2,627.160
1894	42.712	127.351	24.954	173.666	199.182	543.308	495	10.366
1895	4,487.282	23,971.531	166.866	1,977.453	7,155.866	31,124.918	184.900	3,229.340

1888-ban juh- és sertés kivitelünk ismét hanyatlott, szarvasmarhakivitelünk darabszámra emelkedett, értékre csökkent, ló kivitelünk ellenben az 1887. évvel szemben emelkedést mutat, mi az 1887-ben fennállott ló kiviteli tilalom megszüntetésének következménye, bár a szabad kivitel az egész éven keresztül 1888-ban sem érvényesülhetett.

Állatkivitelünk további részletezését a következő kimutatás tünteti fel:

Vágó- és igásmarha	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886-ban	1887- ben	1888- ban	Átlag 1882—88- ban
<i>d a r a b s z á m b a n</i>								
1. Ökör.								
Behozatal . . .	7.573	15.536	14.119	25.350	14.706	21.068	30.403	18.394
Kivitel	75.154	82.870	85.610	91.473	104.712	108.032	112.057	94.273
Kiviteli többlet (+)	+ 67.581	+ 67.334	+ 71.491	+ 66.123	+ 30.006	+ 86.964	+ 81.654	+ 75.879
2. Bika.								
Behozatal . . .	52	111	98	108	79	58	62	81
Kivitel	331	329	476	728	1.578	1.732	1.679	979
Kiviteli többlet (+)	+ 279	+ 218	+ 378	+ 620	+ 1.499	+ 1.674	+ 1.617	+ 898
3. Tehén.								
Behozatal . . .	4.042	3.795	3.344	3.431	3.296	5.482	5.459	4.121
Kivitel	1.882	2.910	1.844	1.744	2.988	5.266	3.952	2.855
Behoz. többlet (—)	— 2.160	— 1.485	— 1.500	— 1.687	— 308	— 216	— 1.507	— 1.266
4. Fiatal marha.								
Behozatal . . .	140	151	11	41	35	10	80	67
Kivitel	323	318	67	492	664	873	1.563	614
Kiviteli többlet (+)	+ 183	+ 167	+ 56	+ 451	+ 629	+ 863	+ 1.483	+ 547

Vágó- és igásmarha	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886-ban	1887- ben	1888- ban	Átlag 1882—88- ban
darab számban								
5. Borjú.								
Behozatal . . .	9.274	10.477	10.948	18.664	13.368	4.894	6.708	10.619
Kivitel	6.648	4.550	3.825	5.159	5.385	10.672	8.100	6.334
Behozatali (—), ki- viteli (+) többlet	— 2.626	— 5.927	— 7.123	— 13.505	— 7.983	+ 5.778	+ 1.392	— 4.285
6. Juh és kecske.								
Behozatal . . .	3.869	88.516	89.260	58.536	27.699	26.729	19.755	44.909
Kivitel	206.943	189.871	247.422	246.255	245.247	215.339	165.727	216.686
Kiviteli többlet (+)	+203.074	+101.355	+158.162	+187.719	+217.548	+188.610	+145.972	+171.777
7. Bárány és gö- dölye.								
Behozatal . . .	3.216	7.014	13.095	11.091	4.975	5.658	5.198	7.178
Kivitel	8.721	7.210	4.174	5.498	7.220	11.291	7.939	7.436
Kiviteli (+), beho- zatali (—) többlet	+ 5.505	+ 196	— 8.921	— 5.593	+ 2.245	+ 5.633	+ 2.741	+ 258
8. Sertés.								
Behozatal . . .	106.159	331.059	157.034	174.224	163.003	140.717	192.557	180.679
Kivitel	618.521	633.968	583.551	657.355	875.968	778.119	542.099	669.940
Kiviteli többlet (+)	+512.362	+302.909	+426.517	+483.131	+712.965	+637.402	+349.542	+489.261
9. Malacz (10 kg.-ig.)								
Behozatal . . .	126	2.976	2.904	553	1.759	5.754	6.575	2.949
Kivitel	885	2.589	22.535	13.329	15.568	1.228	1.209	8.192
Kiviteli (+), beho- zatali (—) többlet	+ 759	— 387	+ 19.631	+ 12.776	+ 13.809	— 4.526	— 5.366	+ 5.243
10. Ló.								
Behozatal . . .	644	1.364	4.563	3.103	1.131	614	492	1.702
Kivitel	9.798	9.670	8.902	12.159	14.123	8.684	10.319	10.522
Kiviteli többlet (+)	+ 9.154	+ 8.306	+ 4.334	+ 9.056	+ 12.992	+ 8.070	+ 9.827	+ 8.820
11. Csikó.								
Behozatal . . .	8	—	38	—	39	26	3	16
Kivitel	70	101	84	77	113	183	— 147	111
Kiviteli többlet (+)	+ 62	+ 101	+ 46	+ 77	+ 74	+ 157	+ 144	+ 95
12. Öszvér és szamár.								
Behozatal . . .	3	1	8	7	6	116	16	22
Kivitel	39	39	18	36	20	60	60	39
Kiviteli (+), beho- zatali (—) többlet	+ 36	+ 38	+ 10	+ 29	+ 14	— 56	— 44	+ 17
Összes behozatal	135.106	461.000	295.427	295.108	230.096	211.126	267.308	270.737
Összes kivitel . .	929.315	933.825	968.508	1,034.305	1,273.586	1,141.479	854.851	1,017.981
Kiviteli többlet (+)	+794.209	+472.825	+663.081	+739.197	+1,043.490	+930.353	+587.543	+747.244
ezer forintokban								
1. Ökör.								
Behozatal . . .	985	2.020	1.985	3.681	2.206	2.673	3.829	2.483
Kivitel	17.473	19.267	20.757	22.137	23.805	22.197	22.978	21.231
Kiviteli többlet (+)	+ 16.488	+ 17.247	+ 18.772	+ 18.456	+ 21.599	+ 19.524	+ 19.149	+ 18.748
2. Bika.								
Behozatal . . .	10	22	16	15	11	7	11	13
Kivitel	63	63	91	125	269	262	293	166
Kiviteli többlet (+)	+ 53	+ 41	+ 75	+ 110	+ 258	+ 255	+ 282	+ 153

Vágó- és igásmarha	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886-ban	1887- ben	1888- ban	Átlag 1882-88- ban
e z e r f o r i n t o k b a n								
3. Tehén.								
Behozatal . . .	485	455	643	646	401	423	530	512
Kivitel . . .	264	323	396	342	426	460	418	376
Behozatali (—), ki- viteli (+) többlet	— 221	— 132	— 247	— 304	+ 25	+ 37	— 112	— 136
4. Fiatal marha.								
Behozatal . . .	7	8	—	3	3	—	5	4
Kivitel . . .	19	19	5	41	60	58	124	47
Kiviteli többlet (+)	+ 12	+ 11	+ 5	+ 38	+ 57	+ 58	+ 119	+ 43
5. Borjú.								
Behozatal . . .	185	210	230	400	253	73	112	209
Kivitel . . .	133	91	96	132	127	235	159	139
Behozatali (—), ki- viteli (+) többlet	— 52	— 119	— 134	— 268	+ 126	+ 162	+ 47	— 70
6. Juh és kecske.								
Behozatal . . .	39	885	893	878	345	217	144	486
Kivitel . . .	2.897	2.658	3.209	4.186	4.148	2.819	1.940	3.122
Kiviteli (+) többlet . . .	+ 2.858	+ 1.773	+ 2.316	+ 3.308	+ 3.803	+ 2.602	+ 1.796	+ 2.636
7. Bárány és gö- dölye.								
Behozatal . . .	8	17	52	44	22	25	23	27
Kivitel . . .	35	29	19	27	37	56	37	34
Kiviteli (+), beho- zatali (—) többlet	+ 27	+ 12	— 33	— 17	+ 15	+ 31	+ 14	+ 7
8. Sertés.								
Behozatal . . .	5.308	16.553	7.008	6.617	4.515	5.355	7.140	7.499
Kivitel . . .	43.297	44.378	35.013	32.868	43.798	38.114	31.120	38.370
Kiviteli többlet (+)	+ 37.989	+ 27.825	+ 28.005	+ 26.251	+ 39.283	+ 32.759	+ 23.980	+ 30.871
9. Malacz.								
Behozatal . . .	1	15	13	2	5	11	16	9
Kivitel . . .	4	13	113	95	72	4	5	44
Kiviteli (+), beho- zatali (—) többlet	+ 3	— 2	+ 100	+ 93	+ 67	— 7	+ 11	+ 35
10. Ló.								
Behozatal . . .	322	682	1.686	953	375	215	185	631
Kivitel . . .	3.233	3.191	4.098	3.986	4.223	2.605	3.218	3.508
Kiviteli többlet (+)	+ 2.911	+ 2.509	+ 2.412	+ 3.033	+ 3.848	+ 2.390	+ 3.033	+ 2.877
11. Csikó.								
Behozatal . . .	1	—	4	—	4	3	—	2
Kivitel . . .	7	10	8	8	12	22	11	11
Kiviteli többlet (+)	+ 6	+ 10	+ 4	+ 8	+ 8	+ 19	+ 11	+ 9
12. Őszvér és számár.								
Behozatal . . .	—	—	—	—	—	—	—	1
Kivitel . . .	2	2	1	1	1	2	2	2
Kiviteli (+), beho- zatali (—) többlet	+ 2	+ 2	+ 1	+ 1	+ 1	+ 2	+ 2	+ 1
Összes behozatal	7.351	20.867	12.530	13.239	8.140	9.006	11.995	11.876
Összes kivitel	67.427	70.044	63.806	63.948	76.978	66.834	60.305	67.050
Kiviteli többlet (+)	+ 60.076	+ 49.177	+ 51.276	+ 50.709	+ 68.838	+ 57.828	+ 48.310	+ 55.174

Legnagyobb csökkenést a juh- és sertés kivitelnél tapasztalunk. Németország, mely Ausztrián kívül sertésünknek főfogyasztója, évről-évre kisebb importra szorul s évről-évre többet visz ki maga is. 1881-ben még közel egy millió drb. nettóbevitel volt sertések-ből, 1888-ban összes bevitel 364 ezerre szállt le, kivitel pedig már 392 ezerre emelkedett, úgy, hogy korábbi nagy beviteli többlete már 28 ezerre rúgó kiviteli többletnek engedett helyet. Ily módon Németország, a mely saját sertés tenyésztése érdekében a bevittelt vámokkal — dbonként 6 márka — s az állategészségügy czímén alkalmazott zaklatásokkal is nehezíti, néhány év alatt a sertés exportáló országok közé küzdötte fel magát.

Juhkivitelünk egy jó része 1885. óta Ausztrián kívül Franciaországba vette útját. Az 1885-ben kivitt 246 ezer darab juh- és kecskéből 107, az 1886-ban kivitt 245 ezer darabból 126 ezer drbot Franciaországba szállítottunk. Már 1887-ben erős csökkenést tapasztalunk; ekkor kivittünk összesen 215 ezer drbot, a melyből csak 64 ezer ment Franciaországba. 1888-ik évi kivitelünk már figyelmet sem érdemel. Ez évben az összes kivitel 166 ezerre csökkent, a melyből csak 2.442 drbot vittünk Franciaországba. Franciaország meglehetősen magas vámokkal — drbonként 5 franknyi vámtétellel — védi saját juhtenyésztését, a minek következtében bevitel 1883-tól kezdve évről-évre következetesen csökkenést mutat. Még 1883-ban 2.3 millió drbot, 1887-ben már csak 1.3 milliót importált. Hogy ily nagymérvű csökkenés mellett a Magyarországból származó bevételnek is csökkennie kell, az természetes; de a csökkenés aligha oly tetemes, mint a milyennek áruforgalmi statisztikánk mutatja. Juhkivitelünk egy része valószínűleg ausztriai állomásokról indittatik Franciaországba.

Az osztrák-magyar vámterület állatforgalma. — Már ezen körülmény is indokolja, hogy saját állatforgalmunkról lévén szó, az osztrák-magyar vámterület állatforgalmát is feltüntessük. Szükséges ez adataink kiegészítése végett azon okból is, mivel állatforgalmunk azon része, a mely az ausztriai határokon át, nem hajózási vagy vasuti szállító eszközökkel, hanem saját lábán közvetítettik, a mi különösen a juh- és ló kivitelnél fordul elő gyakrabban, áruforgalmi statisztikánk által még eddig ki nem mutatható; de alapos reményünk van, hogy ezen hiány pótlásáról nem sokára gondoskodva lesz.

Az osztrák-magyar vámterület állatforgalma vágó- és igásmarhából az utóbbi 3 év alatt következőleg alakult:

	Behozatal			Kivitel		
	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1886-ban	1887-ben	1888-ban
Vágó- és igásmarha			d a r a b	s z á m		
összesen	482.738	354.251	333.246	968.644	553.245	413.731
Ebből: borjú . .	18.586	17.132	9.604	12.922	10.178	11.458
tehén	14.491	11.652	7.497	37.025	30.415	24.331
ökör	32.039	32.327	29.609	60.281	45.921	45.710
ló	4.369	3.177	5.544	28.273	11.478	21.560
juh	50.765	40.031	31.737	321.920	176.712	109.346
sértés	333.878	224.295	210.053	430.280	218.735	168.880

Tehát a két utóbbi évben az osztrák-magyar vámterület állatforgalma is igen nagy csökkenést mutat. A hanyatlás itt is a juh- és sertéskivitelnél a legnagyobb.

Nemzetközi állatforgalom. — A lóforgalmat országok szerint a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	Ló és csikó						Beviteli (—), illetőleg kiviteli (+) többlet		
		bevitel			kivitel			átlag 1881-85-ben	1887-ben	1888-ban
		átlag 1884-85-ben	1887-ben	1888-ban	átlag 1881-85-ben	1887-ben	1888-ban			
e z e r d a r a b o k b a n										
1	Németország . .	68·2	73·7	87·2	18·2	11·4	11·6	— 50·0	— 62·3	— 75·6
2	Éjsz.-Am.-E.-Ál. ¹⁾	56·4	62·4	2·4	1·6	2·3	—	— 54·8	— 60·1	—
3	Olaszország . .	19·7	14·9	19·6	2·9	1·9	1·0	— 16·8	— 13·0	— 18·6
4	Románia	13·8	—	—	2·3	—	—	— 11·5	—	—
5	Egyiptom ²⁾ . .	6·9	1·5	1·0	—	—	—	—	—	—
6	N.-Brit. és Írorsz.	11·0	11·6	11·5 ³⁾	6·6 ³⁾	9·5 ³⁾	12·9 ³⁾	— 4·2	— 1·7	+ 2·0
7	Svájc	6·6	7·9	8·3	2·5	1·7	2·5	— 4·1	— 6·2	— 5·8
8	Spanyolország .	—	4·3	4·3	—	1·1	2·2	—	— 3·2	— 2·1
9	Franciaország .	17·7	10·2	12·1	16·8	34·5	37·9	— 0·9	+ 24·3	+ 25·8
10	Svédország . .	3·1	—	—	2·7	—	—	— 0·4	—	—
11	Norvégia . . .	0·2	0·2	—	0·2	0·6	—	0·0	+ 0·4	—
12	Portugália . .	1·5	1·9	—	1·9	0·3	—	+ 0·4	— 1·6	—
13	Belgium . . .	11·4	16·8	19·5	18·0	22·9	20·7	+ 1·6	+ 6·1	+ 1·2
14	Algír	0·4	0·2	0·1	2·0	0·5	0·6	+ 1·6	+ 0·3	+ 0·5
15	Argentini közt.	1·0	1·5	1·0	4·7	3·4	6·0	+ 3·7	+ 1·9	+ 5·0
16	Uruguay . . .	1·4	0·9	—	5·1	2·8	—	+ 3·7	+ 1·9	—
17	Németalföld . .	7·2	6·6	6·9	10·9	8·5	8·9	+ 3·7	+ 1·9	+ 2·0
18	Szerbia	—	1·0	—	—	5·7	—	—	+ 4·7	—
19	Dánia	5·4	3·1	—	10·8	17·3	—	+ 5·4	+ 14·2	—
20	Bulgária . . .	2·8 ⁴⁾	2·0	2·3 ⁴⁾	10·4	2·9	5·5 ⁴⁾	+ 7·6	+ 0·9	+ 3·2
21	Britt-Canada . .	3·0	3·1	3·9	15·9	18·8	20·4	+ 12·9	+ 15·7	+ 16·5
22	Osztr.-Magy. m.	7·4	3·3	5·8	31·9	12·6	22·7	+ 24·5	+ 9·3	+ 16·9
23	Eur. Oroszorsz.	—	0·0	1·0	—	20·6	41·0	—	+ 20·6	+ 40·0

¹⁾ Az állatok bevitelére csak 1884. óta van részletezve. ²⁾ Ló-, öszvér-, szamar- és tevéforgalom; a kivitel nincs részletezve. ³⁾ Hazai és idegen állatok kivitele. ⁴⁾ 1882—85-ös átlag.

Legnagyobb lóbevételre szorúl a Németbirodalom, melynek bevétele egyre fokozódik s 1888-ban a tiszta bevétel 25 ezer darabbal rúgott többre, mint az 1881—85. évek átlagában, a mely viszont 21 ezer darabbal volt nagyobb, mint a megelőző évtizedekben, mikor 39³ ezer darab kivétel mellett 67⁹ ezer darabot tett a birodalom lóbevétele. 1876-ban a bevételnek 35⁷¹⁰/o-a Oroszországból, 14³⁵⁰/o-a a szabad kikötő-városokon át, 19⁹⁸⁰/o-a az Osztrák-Magyar monarchiából került, 1888-ban ellenben Oroszországból 28²¹⁰/o, Belgiumból 23¹⁶⁰/o, a szabad kikötőkön át 14⁹¹⁰/o s csak 7⁶⁸⁰/o került az Osztrák-Magyar monarchiából. Monarchiánkat ekkor már Franciaország és Németalföld is megelőzte. Érdekes, hogy míg a lóbevétel Franciaországból 1876-ban az összes bevételnek csak 2⁰⁷⁰/o-át tette, 1888-ban már 9⁹⁸⁰/o-át.

Olaszországba az Osztrák-Magyar monarchiából visznek legtöbb lovat, de az arányszám itt is csökken, 1876-ban 81⁶³⁰/o, 1888-ban csak 61²²⁰/o-át képezte az összes bevételnek. Ellenben emelkedett Franciaország arányszáma 8⁸⁵⁰/o-ról 16⁸⁴⁰/o-ra, Törökországé viszont leszállt 7⁴⁸⁰/o-ról 4⁵⁹⁰/o-ra.

Nagy-Britanniába jelenleg Németországból kerül legtöbb ló, 1888-ban az összes bevételnek 58²⁶⁰/o-a, míg 1876-ban csak 37⁷¹⁰/o-a. Emelkedett a Dániából való bevétel is 6³²⁰/o-ról 19¹⁴⁰/o-ra, ellenben Franciaország arányszáma 24⁸¹⁰/o-ról 5²²⁰/o-ra, Németalföldé pedig 18⁹⁷⁰/o-ról 8⁶⁹⁰/o-ra szállt le.

A ló kivivő országok közt az első helyet a roppant lóállományal bíró Oroszország foglalja el, az 1887. évi aránylag csekély kivittelt a ló kivitteli tilalom magyarázza, ugyanez okozta az Osztrák-Magyar monarchia kivittelének is erős csökkenését 1887-ben. Sok lovat visz még ki rendesen Britt-Canada és Dánia, 1887. és 1888-ban pedig Franciaország is, mely egész 1884-ig még a lóbevivő országok közé tartozott.

A szarvasmarha-forgalmat a következő számok mutatják:

Sorszám	Az ország neve	S z a r v a s m a r h a						Beviteli (—), illetőleg kiviteli (+) többlet		
		bevétel			kivétel					
		átlag 1881—85	1887- ben	1888- ban	átlag 1881—85	1887- ben	1888- ban	átlag 1881—85	1887- ben	1888- ban
		e z e r d a r a b o k b a n								
1	N.-Brit. és Írorsz. . .	387 ³	296 ⁰	377 ¹	1) ¹ 3 ¹ 0 ³	1) ¹ 2 ⁴	1) ¹ 2 ⁴	— 385 ⁹	— 293 ⁶	— 374 ⁷
2	Franciaország	178 ⁰	99 ⁰	74 ³	70 ¹	93 ⁰	92 ⁸	— 107 ⁰	— 6 ⁰	+ 18 ⁵
3	Belgium	116 ⁷	129 ⁰	150 ³	49 ⁷	42 ⁶	21 ²	— 67 ⁰	— 86 ⁴	— 129 ¹
4	Svájc	111 ⁷	102 ⁸	79 ⁸	61 ⁸	59 ¹	58 ³	— 59 ⁹	— 43 ⁷	— 21 ¹

1) Hazai és idegen állatok kivitele.

Sorszám	Az ország neve	S z a r v a s m a r h a						Bevitell (—), illetőleg kivitell (+) többlet				
		bevitel			kivitel							
		átlag 1881—85	1887- ben	1888- ban	átlag 1881—85	1887- ben	1888- ban	átlag 1881—85	1887- ben	1888- ban		
		e z e r d a r a b o k b a n										
5	Portugália	43 ⁸	33 ⁰	—	18 ⁶	6 ⁸	—	—	25 ²	—	26 ²	—
6	Norvégia	12 ¹	10 ⁴	—	0 ⁸	0 ²	—	—	11 ³	—	10 ²	—
7	Britt-Ceylon	10 ⁷	54 ⁹	57 ⁷	—	—	—	—	—	—	—	—
8	Egyptom 1)	4 ⁴	17 ⁹	15 ⁵	—	—	—	—	—	—	—	—
9	Románia	2 ⁷	—	—	8 ²	—	—	+	5 ³	—	—	—
10	Spanyolország	—	29 ⁴	25 ⁸	—	32 ⁶	45 ¹	—	—	+	3 ²	+ 19 ³
11	Eur. Oroszország	—	4 ⁰	3 ⁰	—	45 ⁶	21 ⁰	—	—	+	41 ⁶	+ 18 ⁰
12	Algír	4 ²	5 ⁰	3 ⁵	22 ⁵	7 ⁵	19 ⁷	+	18 ²	+	2 ⁵	+ 16 ²
13	Bulgária	2) 3 ⁵	3 ¹	3 ¹	27 ⁴	28 ⁴	20 ⁷	2) +	23 ⁹	+	25 ³	+ 17 ⁶
14	Svédország	3 ²	—	—	31 ⁹	—	—	+	28 ⁷	—	—	—
15	Olaszország	48 ⁰	44 ⁸	32 ⁰	83 ³	34 ⁴	24 ⁰	+	35 ²	—	10 ⁴	—
16	Szerbia	—	0 ⁶	—	—	43 ¹	—	—	—	+	42 ⁵	—
17	Osztr.-Magy. mon.	66 ²	63 ³	49 ⁶	114 ⁸	101 ³	94 ⁹	+	48 ⁵	+	38 ⁰	+ 45 ³
18	Argentini közt.	15 ⁸	0 ⁹	4 ⁵	81 ²	70 ⁷	94 ⁷	+	65 ⁴	+	69 ⁸	+ 90 ²
19	Uruguay	5 ³	3 ²	—	71 ²	49 ⁸	—	+	65 ⁹	+	46 ⁶	—
20	Britt-Canada	12 ⁷	15 ⁹	1 ¹	84 ⁶	116 ³	100 ⁷	+	71 ⁰	+	100 ⁴	+ 99 ⁶
21	Németország	154 ⁵	143 ⁶	128 ²	230 ⁶	160 ⁸	139 ⁹	+	76 ¹	+	17 ²	+ 10 ⁶
22	Dánia	12 ⁵	15 ¹	—	108 ⁸	104 ⁰	—	+	96 ⁴	+	88 ⁹	—
23	Németalföld	1 ⁹	0 ²	0 ²	140 ⁴	145 ⁴	141 ⁸	+	138 ⁵	+	145 ²	+ 141 ⁶
24	Éjsz.-Amer. Egy. Áll.	—	87 ⁰	64 ⁴	144 ⁹	106 ⁵	140 ²	+	144 ⁹	+	19 ⁵	+ 75 ⁸

Legnagyobb bevitelle van Nagy-Britanniának, mely mint a legelső húsfogyasztó ország, virágzó marhatenyésztése daczára roppant bevitelre szorul. Korábban Franciaország is igen nagy bevitelre szorult, az 1876—80. évek átlagában a bevitel 177⁸ ezer darabbal haladta meg a kivitelt, az arány azonban lassankint egészen megváltozott s 1888-ban Franciaország már 18⁵ ezer drb. kiviteli többletet mutat fel. Nagy-Británia szarvasmarha-bevitelében 1888-ban az Északamerikai Egyesült - Államok 38⁰⁵/o-kal szerepeltek, míg 1876-ban csak 0¹⁴/o-kal. Hasonlóképen emelkedett Britt-Canada aránya is 0⁹⁶/o-ról 16²⁰/o-ra; ellenben Németalföldé 31⁷⁴/o-ról 13⁴⁵/o-ra, Németországé 25⁸⁸/o-ról 3⁸⁵/o-ra, Dániáé pedig 21²¹/o-ról 17⁷⁹/o-ra szállt le. Állandóan nagy szarvasmarha-bevitelre szorul még Belgium és Svájc. A kivivő országok között ellenben Németalföld, a Laplata államok, Britt-Canada, az Északamerikai Egy. Államok állnak legelől. Monarchiánk kivitele is jelentékeny.

A nemzetközi juhforgalomról a következő kimutatás nyújt áttekintést:

¹⁾ Egyiptomnál az állatkivitel nincs részletezve, csak a fürjkivitel van különösen feltüntetve. — ²⁾ 1882—85-ös átlag.

Sorszám	Az ország neve	J u h -						Beviteli (-), illetőleg kiviteli (+) többlet		
		bevitel			kivitel					
		átlag	1887-	1888-	átlag	1887-	1888-	átlag	1887-	1888-
		1881- 1885- ben	ben	ban	1881- 1885- ben	ben	ban	1881- 1885- ben	ben	ban
		e z e r d a r a b o k b a n								
1	Franciaország.	2.048 ³	1.259 ³	1.513 ³	30 ³	50 ⁷	38 ⁷	-2.018 ³	-1.208 ⁹	-1.474 ⁶
2	N.-Brit. és Írör.	974 ³	971 ⁴	956 ²	1) { 5 ³ 0 ¹ }	1) { 7 ⁴ 0 ² }	1) { 8 ⁸ 0 ⁴ }	- 968 ⁹	- 963 ⁸	- 947 ⁰
3	É.-Am.-Egy.-Áll.	—	479 ⁸	470 ¹	1) { 233 ⁰ 0 ⁷ }	1) { 121 ⁷ 0 ² }	1) { 143 ⁸ 0 ² }	—	- 357 ⁹	- 326 ¹
4	Spanyolország..	—	160 ⁶	70 ³	—	9 ⁶	11 ⁹	—	- 151 ⁰	- 58 ⁴
5	Belgium.....	269 ⁷	173 ⁴	201 ⁶	126 ¹	45 ²	15 ⁹	- 143 ⁶	- 128 ²	- 185 ⁷
6	Egyiptom ²)....	—	89 ⁹	69 ⁴	—	—	—	—	—	—
7	Svájc ³).....	56 ³	70 ¹	66 ⁷	9 ⁶	7 ¹	4 ³	- 46 ⁷	- 63 ⁰	- 62 ⁴
8	Norvégia.....	3 ³	3 ⁸	—	2 ³	3 ⁴	—	- 1 ⁰	- 0 ⁴	—
9	Argentini közt..	17 ¹	46 ³	3 ⁴	33 ⁶	29 ⁴	22 ⁶	+ 16 ⁵	- 16 ⁹	+ 19 ²
10	Svédország.....	0 ⁸	—	—	29 ²	—	—	+ 28 ⁴	—	—
11	Dánia ²).....	22 ⁰	25 ⁰	—	86 ⁸	65 ⁸	—	+ 64 ⁸	+ 40 ⁸	—
12	Szerbia.....	—	1 ⁵	—	—	73 ⁰	—	—	+ 71 ⁵	—
13	Portugália.....	—	3 ⁰	—	133 ⁸	76 ⁷	—	—	+ 73 ⁷	—
14	Uruguay.....	0 ²	0 ⁷	—	87 ¹	68 ⁰	—	+ 86 ⁹	+ 67 ³	—
15	Románia ³)....	30 ⁶	—	—	140 ⁴	—	—	+ 109 ⁸	—	—
16	Olaszország....	36 ⁵	41 ⁴	12 ⁰	200 ¹	93 ⁷	51 ⁷	+ 163 ⁶	+ 52 ³	+ 39 ⁷
17	Németalföld....	65 ⁶	1 ⁶	0 ³	247 ⁸	282 ⁶	340 ³	+ 182 ²	+ 281 ⁰	+ 340 ⁰
18	Eur. Oroszorsz.	—	4 ⁰	1 ⁰	—	258 ⁶	186 ⁰	—	+ 254 ⁶	+ 185 ⁰
19	Bulgária.....	8 ¹	14 ⁴	11 ³	226 ⁵	337 ³	323 ³	+ 918 ⁴	+ 322 ⁹	+ 312 ⁰
20	Britt-Canada ..	18 ¹	39 ⁰	32 ⁷	322 ⁷	443 ⁵	395 ¹	+ 304 ⁶	+ 404 ⁵	+ 362 ⁴
21	Osztrák-Magyar monarchia...	240 ²	44 ¹	37 ⁸	622 ¹	185 ⁷	117 ⁶	+ 381 ⁹	+ 141 ⁶	+ 79 ⁸
22	Algír.....	6 ⁷	19 ⁶	58 ¹	592 ⁰	525 ⁰	742 ⁰	+ 586 ²	+ 505 ⁴	+ 684 ⁸
23	Németország...	59 ⁷	7 ⁸	5 ⁷	1.341 ⁶	1.253 ³	1.236 ⁷	+1.982 ²	+1.245 ⁵	+1.231 ⁰
24	Fokföld.....	—	—	—	2.197 ⁶	2.289 ¹	2.654 ³	—	—	—

A juhbevitő országok élén Franciaország áll, bár az utóbbi 2—3 év alatt bevitel, az életbeléptetett védvamos intézkedések folytán nagyot csökkent. Franciaország legtöbb juhot Németországból és Algírból visz be, a Németbirodalomból való bevitel azonban erősen megcsökkent, 1876-ban még 883 ezer darabot tett, 1888-ban ellenben csak 495 ezer darabot. Még nagyobb hanyatlás állt be rövid pár év alatt az Osztrák-Magyar monarchiának és speczialiter Magyarországnak Franciaországba irányuló kivitelében; 1887-ben már felét sem tette az előbbi évinek, 1888-ban ismét súlydett s 1889-ben (bár ez évről számszerű adataink még nincsenek) szintén nagy mértékben hanyatlott. Nagy-Británia juhbevitel főleg Németalföldről és Németországból származik, Belgiumé pedig túlnyomólag Németországból. Érdekes, hogy az Északamerikai Egyesült Államok erős juhbevitelre

1) Hazai és idegen állatok kivitel. — 2) A kivitel nincs részletezve, a bevitelnél a juhek és kecskéek forgalma együttesen van kitüntetve. — 3) Juh- és kecskeforgalom.

szorulnak, valószínűleg főleg Britt-Canadából, mely ország a harmadik helyet foglalja el a juhkivivő országok sorában. Az első helyet Németország foglalja el, melynek juhkivitelét egyetlen ország sem közelíti meg, azután Algir következik, Britt-Canada után pedig Németalföld. Jelentékeny még a juhkivitel Oroszországból, az Osztrák-Magyar monarchiából, az aldunai tartományokból, Olaszországból, stb., bár a legtöbbször a kivitel nagy ingadozásoknak van alávetve.

A nemzetközi sertésforgalom az utóbbi években következőleg alakult:

Sorszám	Az ország neve	S e r t é s						Beviteli (—), illetőleg kiviteli (+) többlet		
		bevitel			kivitel					
		átlag 1881—85	1887- ben	1888- ban	átlag 1881—85	1887- ben	1888- ban	átlag 1881—85	1887- ben	1888- ban
		e z e r d a r a b o k b a n								
1	Németország	1.068 ²	490 ⁵	363 ⁶	424 ⁰	301 ⁷	392 ¹	— 644 ³	— 188 ⁸	+ 28 ⁵
2	Franciaország	158 ⁸	141 ⁰	72 ⁰	88 ⁷	46 ⁴	114 ¹	— 70 ¹	— 97 ⁶	+ 42 ¹
3	Osztr.-Magy. mon. . .	331 ⁸	233 ⁵	236 ⁹	267 ⁸	246 ⁹	178 ²	— 64 ⁰	+ 13 ⁴	— 58 ⁷
4	Svájc	77 ⁴	75 ⁸	54 ⁹	15 ²	7 ⁵	8 ⁴	— 62 ²	— 68 ³	— 46 ⁵
5	Spanyolország	—	21 ¹	42 ⁶	—	6 ⁰	1 ³	—	— 15 ¹	— 41 ³
6	N.-Brit. és Írország . .	24 ⁴	22 ⁰	24 ⁵	0 ⁵	0 ⁵	0 ⁵	— 23 ⁹	— 21 ⁵	— 24 ⁰
7	Norvégia	16 ⁹	13 ⁴	—	—	—	—	— 16 ⁹	— 13 ⁴	—
8	Britt-Canada	4 ⁹	6 ²	6 ⁵	3 ¹	1 ⁴	1 ⁶	— 1 ⁸	— 4 ⁸	— 4 ⁹
9	Argentini közt.	0 ¹	0 ³	0 ⁰	0 ⁰	0 ⁰	0 ⁰	— 0 ¹	— 0 ³	— 0 ⁰
10	Egyiptom	—	0 ⁶	0 ²	—	—	—	—	—	—
11	Uruguay	—	—	—	0 ²	0 ⁶	—	+ 0 ³	+ 0 ⁸	—
12	Algir	0 ⁵	0 ²	0 ²	1 ⁰	14 ⁶	1 ⁰	+ 0 ⁵	+ 14 ⁴	+ 0 ⁸
13	Portugália	14 ⁴	8 ¹	—	17 ⁴	13 ⁸	—	+ 3 ⁰	+ 5 ⁷	—
14	Belgium	92 ³	47 ⁹	15 ⁷	101 ⁷	86 ⁶	57 ⁹	+ 9 ⁴	+ 38 ⁷	+ 42 ²
15	Bulgária	1 ¹	0 ⁹	1 ⁵	19 ⁹	6 ⁶	5 ⁵	+ 18 ⁸	+ 5 ⁷	+ 4 ⁰
16	Svédország	6 ¹	—	—	32 ⁴	—	—	+ 26 ³	—	—
17	Olaszország	8 ²	18 ⁹	28 ⁵	38 ⁴	23 ³	10 ⁸	+ 30 ²	+ 4 ⁴	— 17 ⁷
18	Ész.-Amer. Egy.-Áll. . .	—	—	—	46 ³	75 ⁴	23 ⁸	+ 46 ³	+ 75 ⁴	+ 23 ⁸
19	Eur. Oroszország . . .	—	—	—	—	62 ⁸	59 ⁰	—	+ 62 ⁸	+ 59 ⁰
20	Németalföld	32 ⁹	2 ¹	0 ⁰	99 ⁷	105 ⁷	69 ¹	+ 67 ⁴	+ 103 ⁶	+ 69 ¹
21	Románia	0 ⁵	—	—	115 ⁷	—	—	+ 115 ²	—	—
22	Szerbia	—	0 ⁴	0 ³	—	216 ²	188 ⁹	—	+ 215 ⁸	+ 188 ⁹
23	Dánia	25 ⁰	29 ⁵	—	287 ²	271 ⁴	—	+ 262 ²	+ 241 ⁹	—

Csaknem példátlan az a nagy átalakulás, a mit a sertésforgalom tekintetében látunk. Ugy látszik, a sertés mindinkább megszűnik a nemzetközi forgalom tárgya lenni s az eddig bevitelre szorult országok saját sertésenyésztésük emelése által igyekeznek saját szükségletüket fedezni, s hogy törekvésük sikerül is, legfényesebben mutatja a Németbirodalom példája; Németország az 1876—80. évek átlagában körülbelül egy millió sertéssel vitt be többet, mint a mit kivitt, az 1881—85. évek átlagában már csak 644 ezer darabbal, 1888-ban

ellenben már 28,5 ezer darabra rúgó kiviteli többletet mutat fel. Franciaországnak is az 1876—80. évek átlagában 137 ezer darabra menő beviteli többlete volt, 1888-ban ellenben 42 ezerre rúgó kiviteli többlete. Táblázatunk hézagossága nem engedi, hogy számszerűleg kimutassuk, hogy a sertések nemzetközi forgalma mennyivel csekélyebb az utóbbi években, mint korábban volt, azonban kétségtelen, hogy felét sem teszi az egy évtized előttiének.

Baromvásárok. — Az állatforgalomra s így közvetve az állattenyésztésre nézve is nagy fontossággal bírnak a baromvásárok. A hazai állattenyésztésünk szempontjából fontosabb vásárok évi összesített eredményét a következő kimutatások tüntetik fel. A budapesti marhavásár forgalma, borjún, juhon és bárányon kívül az utóbbi három év alatt következő volt:

A szarvasmarha megnevezése	Felhajtattott			Eladatott		
	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1886- ban	1887- ben	1888- ban
Magyarországi:						
ökör	76.300	82.628	76.797	66.492	74.588	70.663
bika	—	2.896	3.544	—	2.764	3.422
fejős tehén	11.465	11.649	11.635	9.736	10.148	10.017
vágó tehén	41.867	42.770	42.560	39.720	41.194	41.488
bivaly	6.098	6.541	3.712	5.496	6.106	3.259
Szerbiai:						
ökör	—	—	25.769	—	—	22.467
tehén	—	—	1.049	—	—	871
Összesen . .	135.730	146.484	165.066	121.444	134.800	152.187

A budapesti marhavásáron tehát ugy a felhajtás, mint az eladás évről-évre emelkedik, 1889-ben még további emelkedést láttunk, az eladott szarvasmarhák száma 166.345 darabra rúgott.

Évkönyvünk mult évi folyamában közöltük a pozsonyi marhavásár forgalmát is. E vásár, minthogy az osztrák földművelési miniszternek amaz ismert sérelmes rendelete, mely alkalmat szolgáltatott a pozsonyi marhavásár felállítására, visszavonatott, 1888-ban megszűnt s hízalóink ismét a bécsi piacot keresik fel árúikkal. A bécsi marhavásárra a felhajtást az utóbbi öt év alatt a következő kimutatás állítja szem elé:

Felhajtattott	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
	d a r a b				
Magyar marha	48,213	36,290	44,191	60,445	102,516
Galicziai és bukovinai marha	36,124	43,358	46,918	54,938	58,820
Német marha	27,638	35,142	31,311	66,308	73,182
Bivaly	—	—	—	1,863	3,935
Összesen	111,975	114,790	122,420	183,554	238,453

A bécsi marhavásár is évről-évre emelkedik és pedig még nagyobb arányban, mint a budapesti. Hogy a magyar marha felhajtása a bécsi vásárra 1888-ban oly roppant lendületet vett, annak oka a pozsonyi marhavásár megszűnésében keresendő.

A prágai marhavásárra felhajtattott:

	1887-ben	1888-ban		1887-ben	1888-ban
cseh marha	14,991	20,378	galicziai marha	7,752	3,236
magyar »	2,561	2,425	összesen	25,304	26,039

A magyar szarvasmarha tehát 1888-ban a prágai piacon tért vesztett, de még inkább tért vesztett a galicziai, mindkettőt a bel-földi cseh marha foglalta el.

A párisi szarvasmarhavásár bennünket kevésbé érdekel, adatait tehát inkább összehasonlításként mutatjuk be, hogy hozzámérhessük saját marhavásárunk forgalmát:

	Felhajtattott			Eladattott		
	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1886-ban	1887-ben	1888-ban
Ökör	242,185	285,651	262,256	215,403	245,134	231,748
Tehén	64,139	76,876	88,514	57,143	64,590	76,350
Bika	18,139	20,309	19,903	16,119	17,418	17,431
Összesen	324,463	382,836	370,673	288,665	327,142	325,529

A borjú-forgalmat néhány nagyobb vásáron a következő számok mutatják:

A vásár megnevezése	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
	felhajtattott borjú				
Budapesti marhavásár	—	—	88,053	101,544	102,260
Bécsi szarómarhavásár	157,762	170,548	153,405	170,658	170,655
Párisi szarvasmarha-, borjú-, juh- és sertés-vásár	80,909	106,301	134,272	144,867	150,093

Magyarország állatforgalmában a sertésforgalom bir legnagyobb fontossággal, állatkivitelünkben ez képvisel legnagyobb értéket. Nagy sertéskivitelünket, főleg a nagyszerűen berendezett kőbányai sertéshizlalásnak köszönhetjük, a hizlalás és piacz ily központosítása nélkül sertésitenyésztésünk sohasem emelkedett volna arra a színvonalra, a hol áll s főleg nem tudta volna meghódítani a külföldi piacokat, melyeken a nehéz versenyviszonyok daczára is még jelenleg is kiváló helyet foglal el. A kőbányai első magyar sertéshizlaló részvénytársaság sertésforgalmát a következő számok mutatják :

É v	Felszállított				Elszállított		
	magyar	szerb	román	össze- sen	össze- sen	ebből	
	s e r t é s					bel- fogyasz- tásra	Bécsbe
átlag 1875—79	290.924	123.678	57.128	471.730	471.550	148.618	165.002
» 1880—84	339.941	83.797	55.187	528.925	490.122	167.285	120.911
1885-ben . . .	419.330	78.887	14.483	512.750	466.502	186.633	125.541
1886-ban . . .	401.721	89.684	29.394	520.799	556.241	205.312	106.187
1887-ben . . .	362.757	70.740	15.374	448.871	436.917	210.898	87.656
1888-ban . . .	392.164	83.888	21.414	497.466	415.573	219.186	93.213
1889-ben . . .	451.204	144.904	10.355	606.463	511.608	194.761	98.075

A felhajtás tehát 1889-ben roppant mértékben emelkedett, emelkedett a magyar sertések felhajtása, de a szerb sertéseké is, mig ellenben a román sertéseké felére szállt le, mint a megelőző évben volt. Összehasonlítva az 1889. évi számot az 1875—79. évek átlagával, azt látjuk, hogy a magyar sertések száma 55·00/o-kal, a szerb sertéseké 17·17/o-kal emelkedett, a román sertéseké pedig 81·37/o-kal megcsökkent, legnagyobb tehát az emelkedés a magyar sertéseknél. Az elszállítást a két utolsó év alatt valamennyi irányban a következő számok mutatják :

Elszállított	Darab sertés		Elszállított	Darab sertés	
	1888-ban	1889-ben		1888-ban	1889-ben
Budapesti fogyasztásra . . .	164.607	146.249	Bécsújhelybe . .	—	38.757
Vidéki fogyaszt- tásra	26.340	28.950	Csehországba . .	31.020	77.623
Felső-Magyar- országba	28.239	19.562	Bodenbachon át .	29.344	39.777
Együtt	219.186	194.761	Oderbergen át . .	38.220	49.095
Bécsbe	93.213	98.075	Zsolnán át . . .	—	10.935
			Olaszországba . .	4.322	2.363
			Dél-Németországba	268	222
			Összesen	415.573	511.608

A Bécsújhelybe szállított sertések Kőbányára nézve csak transitó árút képeztek, Szerbiából hozattak s Kőbányán csak a vesztegintézetben fordultak meg. A fentebbi számok élénken mutatják, hogy 1889-ben mennyivel több sertést vittünk ki Németországba, mint a megelőzőben. Kivitelünk még nagyobb mérveket öltött volna, ha az időközben általánosan elterjedt száj- és körömfájás miatt, mely Kőbányának több szállásán is fellépett, a kivitel elé akadályokat nem gördített volna. Különben a száj- és körömfájásra nézve, mely 1889-ben ugy a sertések, mint a szarvasmarhák közt szokatlan mérvben dühöngött, az az érdekes tapasztalat tétetett, hogy az nem keletről, hanem nyugotról jött s hozzánk Ausztriából hurczoltatott be. Németországba sem tőlünk hurczoltatott be a járvány, oly vidékeken is fellépett az, hol a fertőzés lehetősége ki van zárva s a zárt helyiségben nevelt német sertések sokkal fogékonyabbak a járványra s sokkal csekélyebb ellenállási képességgel bírnak, mint a szabadban, nyájakban tenyésztett magyar sertések.

Sertésekből a felhajtás nagyságát néhány külföldi vásárra a következő számok mutatják:

Felhajtatott	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
		d a r a b	s e r t é s		
A bécsi szürómarhavására:					
élő	97.112	112.682	125.533	133.514	148.927
leszúrt	43.150	53.052	50.902	49.101	46.491
együtt	140.262	165.734	176.435	182.615	195.418
A bécsi sertésvásárra:					
nehéz	80.166	84.222	74.923	67.614	59.421
közepes	100.796	103.600	121.071	112.298	114.193
süldő	167.863	173.066	127.618	241.566	296.297
együtt	348.825	360.888	323.612	421.478	469.911
A berlini sertésvásárra:					
német sertés	—	—	—	—	555.018
magyar »	—	—	—	—	16.309
együtt	—	—	461.326	533.079	571.327
A drezdai sertésvásárra:					
német sertés	—	—	43.862	47.490	53.820
magyar »	—	—	12.474	7.284	5.905
együtt	—	—	56.336	54.774	59.725
A párisi sertésvásárra	—	—	323.239	316.900	377.600

A fontosabb juhvásárok forgalmáról a következő kimutatás ad számot:

Felhajtatott	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
			d a r a b		
A budapesti juhvásárra:					
juh	—	—	95.725	80.530	89.900
bárány	—	—	40.612	39.524	37.275

Felhajtattott	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
	d a r a b				
A bécsi szürómarhavására:					
élő juh	193.700	168.525	172.565	142.308	281.241
leszürt juh	12.490	20.466	24.786	22.329	18.723
bárány	44.874	37.353	58.928	58.600	51.332
A párisi magyar juhvásárra	300.047	222.011	218.023	105.130	56.152
A párisi szarvasmarha-, borjú-, juh- és sertés- vásárra	—	—	2,004.209	2,062.576	1,890.693

E kimutatásból szomorúan látjuk, hogy a magyar juh mennyire tért vesztett a párisi piacon, az 1888. évi felhajtás ötödrészét sem teszi már az 1884. évi felhajtásnak.

A nemzetközi barom- és húskereskedés értéke. — A nemzetközi forgalomban az élőállatokon kívül, a friss és besózott vagy egyébként elkészített húsnak is nagy szerepe van. Még a közelmultban, midőn az európai államok hússzükségletüket maguk fedezték, a húsforgalom csak korlátolt volt, a vágómarhát többnyire eleven állapotban szállították a fogyasztó piacra. A mint azonban a nyugoteurópai államok roppant húsfogyasztása felkeltette a tengerentúli országok versenyét, a nagy távolságról czélszerűbbnek bizonyult, élőállatok helyett húst szállítani s az Északamerikai Egyesült-Államokból, Ausztráliából, az Argentini köztársaságból és Uruguayból roppant mennyiségű hús és húsféle szállittatik évenként a nyugoteurópai piacokra. A szállítóeszközök tökéletessége s a hús frissen tartására szolgáló hűtőkészülékek utóbbi időben még a friss hús szállítását is lehetővé tették, mely azonban, a dolog természete szerint, csak a nyugoti partvidékekre szorítkozik, de Európa belséjébe nem igen hatolhat be.

A nemzetközi barom- és húskereskedés értékét, a mennyire lehetett a legutóbbi évről, a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	Év	Bevitel			Kivitel			Beviteli (—), ki- viteli (+) többség
			elő állat	hús stb.	együtt	elő állat	hús stb.	együtt	
ezer forintokban									
1	N.-Britán. és Írorsz.	1888	77.277	167.890	245.167	1) { 1.640 57	1) { 2.833 6.289	1) { 4.473 6.346	— 234.346
2	Franciaország . .	1888	31.297	20.798	52.095	14.147	8.376	22.523	— 29.572
3	Németország . . .	1888	35.029	18.639	53.668	27.731	6.985	34.716	— 18.952
4	Belgium	1887	18.477	19.741	38.221	4.748	17.863	22.611	— 15.610

1) Hazai és külföldi termékek kivitele.

Sorszám	Az ország neve	Év	B e v i t e l			K i v i t e l			Beviteli (-), ki- viteli (+) többlet
			elő állat	hús stb.	együtt	elő állat	hús stb.	együtt	
			e z e r f o r i n t o k b a n						
5	Svájcz	1887	17.983	2.273	20.256	5.607	2.145	7.752	- 12.504
6	Norvégia	1887	597	2.702	3.299 ¹⁾	{ ⁴⁴	¹⁾ { ³ 668 ¹⁾	{ ⁴⁷ 668	- 2.584
7	Görögország	1888	764	73	837	9	1	10	- 827
8	Svédország	1886	315	4.129	4.444	3.363	790	4.153	- 291
9	Olaszország	1888	3.692	1.045	4.737	3.414	1.074	4.488	- 249
10	Egyiptom	1888	165	28	193	²⁾	²⁾	²⁾	- 193
11	Spanyolország	1888	4.104	1.912	6.016	5.973	133	6.106	+ 90
12	Portugália	1887	1.624	71	1.695	1.873	307	2.180	+ 485
13	Bulgária	1887	184	14	198	2.273	61	2.334	+ 2.136
14	Románia	1886	189	49	238	2.725	156	2.881	+ 2.643
15	Európ. Oroszország	1888	300	321	621	4.366	774	5.140	+ 4.519
16	Britt-Ausztrália	1884	13.506	—	13.506	10.075	7.980	18.055	+ 4.549
17	Szerbia	1887	32	2	34	5.743	24	5.767	+ 5.733
18	Uruguay	1887	—	—	—	1.542	8.063	9.605	+ 9.605
19	Algír	1888	1.389	503	1.892	14.029	2	14.031	+ 12.139
20	Britt-Canada	1888	462	2.005	2.467	13.218	2.197	15.415	+ 12.948
21	Argentini köztársas.	1888	574	399	973	3.665	10.549	14.214	+ 13.241
22	Dánia	1887	1.856	3.685	5.541	19.578	127	19.705	+ 14.164
23	Németalföld	1888	15	736	751	11.087	7.370	18.457	+ 17.706
24	Oszt.-Magy. mon.	1887	10.312	334	10.646	26.101	3.742	29.843	+ 19.197
25	Ész.-Am. Egy.-Áll.	1888	4.106	991	5.097 ¹⁾	{ ^{25.307} ¹⁾	{ ^{154.369} ²⁾	{ ^{179.676} ³⁾	+ 174.582
	Összesen	—	224.249	248.343	472.592	208.316	242.883	451.199	- 21.393

A bevivő országok közül N.-Británia beviteléből a szarvasmarhára 59¹, a juhra 17⁴, szalonnára 64¹, marhahúsrá 22⁷, ürühúsrá 19⁴, sonkára 19³ és disznózsirra 18² millió forint esik. Franciaország bevitelében a juh (22⁴ m. frt.) szerepel különösen. Németországnál pedig a sertés (18¹ m. frt.), továbbá a szarvasmarha (16⁹) és a zsir (18⁶); ugyanitt azonban a szarvasmarha- és sertés-kivitelre is nagy érték esik, amaz 15⁰, emez pedig 12⁴ m. frttal szerepelvén. Belgium bevitelében a szarvasmarhára esik a főrés, 14⁴ m. frt. értékben.

A kivivő országok közül az Északamerikai Egyesült Államok kivitelében a szalonnára (57¹ m. frt.), disznózsirra (47⁸ m. forint), marhahúsrá (29⁸ m. frt.), továbbá a szarvasmarhára (24⁴ m. forint) esik a főszűly. Az Osztrák-Magyar monarchia kivitelében különösen a szarvasmarha (13⁶ m. frt.) és a sertés (11⁰ m. frt.) bir jelentőséggel. Németalföldön a szarvasmarha (7⁰ m. frt.), továbbá a friss ürű, sertéshús- és szalonna-kivitel (együtt 5³ m. frt.) jelenté-

¹⁾ Hazai és külföldi termékek kivitele. — ²⁾ A kivitel teljesen jelentéktelen s az áruforgalmi kimutatásban nincs is különösen részletezve.

keny. Dániában pedig a szarvasmarha (9·9 m. frt.), sertés (8·8 m. frt.), továbbá sertéshús-kivitel (10·3 m. frt.) áll legelől.

Évkönyvünk mult évi folyamában is közöltünk egy kimutatást az élő állatok és a hús nemzetközi forgalmának értékéről s a nemzetközi forgalom képe rövid egy év alatt nagy változást mutat, míg ugyanis a mult évben közölt (s többnyire egy évvel régebb) adatok szerint az összes élőállat- és hús-bevitel 447·87 millió forintot tevő értékéből 271·62 m. az élőállatokra esett s csak 176·25 millió a húsrá és húsfélékre, addig jelen kimutatásunk szerint a 472·59 millióra rúgó bevitelből az élőállatokra már csak 224·24 millió forint esett, ellenben a húsrá és húsfélékre már 248·34 m. frt., jelölül annak, hogy a vágómarhának leölt állapotban és elkészítve való szállítása mindinkább tért hódít. Nagy-Britanniába 1887-ben 127·30 m. frt. értékű hús szállítottott, 1888-ban már 167·89 millió; Franciaországba 1887-ben 11·11 millió, 1888-ban 20·80 millió; Belgiumba 1886-ban 10·08 m., 1887-ben 19·74 millió; Németországba 1887-ben 12·40 m., 1888-ban 18·64 millió forint értékű, míg az utóbbi ország forgalmában a bevitt élőállatok értéke ugyanakkor 80·97 millióról 35·02 millió forintra szállt le.

Magyarország külforgalma állati termékekből. — Árúforgalmi statisztikánk az emberi fogyasztásra szolgáló állati termékek behozatalát és kivitelét a következő mennyiségekkel mutatja ki:

Az árú megnevezése	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	Átlag 1882- 87-ben	1888- ban
m é t e r m á z s á k b a n								
Fris hús (borjú-, sertés-, juh- és marha-hús)	3.055	2.497	3.081	4.595	3.883	3.584	3.449	4.199
Elkészített hús (száritva, füstölve, páczolva)	932	484	1.031	1.356	1.309	1.202	1.052	1.385
Disznózsír	7.144	4.683	2.819	2.180	2.891	3.127	3.807	4.618
Szalonna	1.300	895	1.312	1.363	1.748	1.639	1.376	2.003
Sonka	362	822	1.360	2.116	2.348	3.237	1.708	4.329
Kolbász	522	404	1.357	1.578	1.541	1.884	1.215	2.102
Szalámi	95	351	561	504	517	571	433	530
Tej	322	1.356	2.414	1.396	587	567	1.107	1.063
Fris és olvasztott vaj	1.434	1.666	2.585	2.397	2.391	1.785	2.043	1.844
Sajt	15.792	17.943	18.583	19.355	18.752	16.943	17.895	15.434
Liptai túró	26	44	34	65	59	59	48	114
Összesen	30.984	31.145	35.137	36.905	36.026	34.598	34.133	37.621
Fris hús (borjú-, sertés-, juh- és marha-hús)	5.787	5.805	7.666	10.323	11.666	14.104	9.226	12.269

Az árú megnevezése	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	Átlag 1882- 87-ben	1888- ban
	m é t e r m á z s á k b a n							
Elkészített hús (szá- ritva, füstölve, pá- czolva)	987	563	471	463	517	985	664	538
Disznózsir	23.860	38.794	45.115	52.954	53.047	44.844	43.102	40.929
Szalonna	16.599	16.802	19.192	20.880	23.839	24.110	20.237	19.949
Sonka	33	167	329	316	352	321	253	287
Kolbász	2.023	148	134	190	202	229	488	237
Szalámi	290	3.419	3.690	3.965	4.318	5.114	3.466	5.494
Tej	59.635	61.709	66.818	70.670	73.867	85.447	69.696	94.295
Fris és olvasztott vaj	4.658	4.535	3.919	4.587	5.386	6.169	4.868	7.831
Sajt	4.542	1.675	1.789	1.697	2.494	1.862	2.343	1.849
Liptai túró	2.432	5.559	5.717	6.156	7.987	8.168	6.003	9.495
Összesen	120.846	139.176	154.870	172.156	183.675	191.353	160.346	193.177

Legnagyobb mennyiséget sajtból hozunk be, kivitelünkben ellenben a tej, továbbá a disznózsir és szalonna játszik a főszerepet. A felsorolt fogyasztási cikkek következő értéket képviseltek:

Az árú megnevezése	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
	e z e r f o r i n t o k b a n						
	a) Behozatal:						
Fris hús (borjú-, sertés-, juh- és marhahús)	122	100	181	204	210	161	189
Elkészített hús (száritva, füstölve és páczolva)	39	20	46	60	95	72	104
Disznózsir	372	244	129	85	120	138	219
Szalonna	57	39	60	55	70	68	92
Sonka	31	70	136	212	229	308	433
Kolbász	63	48	136	158	140	151	210
Szalámi	13	48	79	72	63	74	77
Tej	4	16	19	15	6	5	10
Fris és olvasztott vaj	122	142	201	161	151	111	105
Sajt	1.263	1.435	1.561	1.622	1.669	1.440	1.196
Liptai túró	1	2	2	3	3	3	5
Összesen	2.087	2.164	2.550	2.647	2.756	2.531	2.640
	b) Kivitel:						
Fris hús (borjú-, sertés-, juh- és marhahús)	347	348	422	549	615	683	552
Elkészített hús (száritva, füstölve és páczolva)	53	30	23	23	40	59	32
Disznózsir	1.288	2.095	2.146	2.199	2.202	2.039	2.039
Szalonna	764	773	875	866	1.001	1.054	957
Sonka	3	14	28	25	26	23	24
Kolbász	172	13	11	15	15	16	20
Szalámi	32	376	473	535	558	692	742
Tej	716	740	678	810	730	875	943
Fris és olvasztott vaj	354	345	252	267	215	285	367
Sajt	295	109	122	115	185	122	103
Liptai túró	122	278	286	295	399	366	411
Összesen	4.146	5.121	5.316	5.699	5.986	6.214	6.190

A kivitel értéke évről-évre erősen meghaladja a behozatalét.

A behozatalban legnagyobb értéket a sajt képvisel, az utóbbi pár év alatt azonban sajtbehozatalunk erősen megcsökkent, mi az emelkedő sajtfogyasztás mellett csakis azon életerős mozgalomnak köszönhető, mely a tejgazdaságok felállítása, sajt és vajszövetkezetek szervezése, tejbérletek életbeléptetése által a hazai sajtkészítés terén történt, melynek folytán sajftermelésünk nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is örvendetesen emelkedett. Valószínű, hogy sajtszükségletünket rövid néhány év alatt hazai készítményeinkből leszünk képesek fedezni, erre mutat a behozatal csökkenő aránya, mely úgy látszik az 1889. évben is tovább tartott, míg ugyanis 1888. első félévében 7.610 mmázsa sajtot hoztak be 608.800 frt. értékben, az 1889. év első félévében már csak 6.870 mmázsat 515.250 frt. értékben. Mig azonban a sajtbehozatal csökken, kivitelünk pedig lipitai túróból emelkedik, addig sonkából évről évre többet hozunk be. Valóban ideje volna, hogy, a mit a szakemberek már évek óta sürgetnek, sertéstenyésztőink a zsirsertés mellett a hússertésre is több gondot fordítsanak. Az eledelül szolgáló állati termékek közül disznózsirt és szalonnát viszünk ki legtöbbit, illetőleg legnagyobb értékűt. Tejkivitelünk is jelentékeny, 1888-ban már megközelítette az 1 millió forint értéket.

Az ipari nyers anyagul szolgáló állati termékek forgalmát, újabb áruforgalmi statisztikánk szerint, a következő összeállítás mutatja:

Az áru megnevezése	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
	m é t e r m á z s á k b a n						
	a) Behozatal :						
Gyapju (nyers, mosva, fésűlve, fehérítve)	14.557	43.474	41.505	50.099	22.104	44.718	21.844
Nyers lóborók, csikóborók . .	886	616	922	389	168	416	133
» marhaborók	30.946	28.498	33.217	28.340	29.899	31.205	31.854
» borjuborók	786	725	776	1.319	1.432	2.332	2.185
» juh- és kecskeborók . .	11.382	21.958	19.805	17.872	18.244	23.740	26.978
» bány- és gödölyeborók . .	1.457	3.101	4.418	2.682	2.838	10.135	14.349
Lószőr	1.416	1.475	1.410	1.330	1.326	1.738	1.666
Tehén, nyul, kecske s egyéb állatok szőre	1.228	1.487	1.714	1.597	1.752	2.196	2.958
Sörte és sörte hulladék	1.441	1.483	1.383	1.382	1.601	1.872	1.742
Belek és hólyagok	1.401	1.858	1.927	3.010	3.056	4.401	4.184
Állati faggyu	—	12.228	13.397	4.007	3.417	8.513	6.028

Az áru megnevezése	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
	m é t e r m á z s á k b a n						
Gyapju (nyers, mosva, fésűlve, fehérítve)	125.670	125.464	114.438	114.838	115.459	98.255	113.735
Nyers lőbőrök, csikóbőrök	3.744	5 216	3.726	4.018	5.568	4.682	6.162
» marhabőrök	6.403	7.168	9.123	8.984	12.855	10.103	14.584
» borjubőrök	3.593	3.862	4.343	5.196	5.724	5.524	5.699
» juh- és kecskebőrök	9.191	7.978	8.863	8.060	8.428	6.241	8.257
» bárány- és gödölyebőrök	3.677	7.481	4.677	4.402	6.422	5.901	7.310
Lószőr	727	556	514	457	552	554	607
Tehén, nyul, kecske s egyéb állatok szőre	1.123	1.483	821	392	992	736	1.038
Sörte és sörte hulladék	259	522	1.714	464	651	380	319
Belek és hólyagok	3.520	3.552	3.966	4.939	5.243	5.835	5.510
Állati faggyu	—	5.980	3.329	5.002	5.358	8.133	6.836

Daczára, hogy bőriparunk saját szükségletünket sem képes fedezni, nyers bőrből (kivéve a borjúbőrt) sokkal többet hozunk be, mint a mennyit kiviszünk, mit nagymérvű állatkivitelünk s csekély marha- és juhhús-fogyasztásunk magyaráz. Legtöbb marhabőrt Ausztriából hozunk be, hová értékes hizott marháinkat kiviszszük, borjúbőrt ugyanonnan; juh- és kecskebőrt Ausztriából és Szerbiából, bárány- és gödölyebőrt pedig szintén Szerbiából, továbbá Bulgária és Kelet-Ruméliából, 1886-ig Romániából is igen sok juh- és kecskebőrt hoztunk be, de onnan a behozatal 1887. óta már csaknem egészen megszűnt.

Erték szerint fentebbi állati termékek forgalmát a következő kimutatás részletezi:

Az áru megnevezése	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
	e z e r f o r i n t o k b a n						
Gyapju (nyers, mosva, fésűlve, fehérítve)	3.748	11.195	3.310	3.846	2.992	5.142	2.134
Nyers lő- és csikóbőrök	80	55	85	33	13	31	7
Nyers marhabőrök	3.249	2.992	3.787	2.939	2.691	2.438	1.898
Nyers borjubőrök	150	138	139	261	300	427	278
Nyers juh- és kecskebőrök	1.013	1.954	1.720	1.304	527	771	1.332
Nyers bárány- és gödölyebőrök	270	574	987	584	192	659	1.052
Lószőr	191	199	183	140	111	126	125
Tehén, nyul, kecske és egyéb állatok szőre	141	171	360	63	70	143	136
Sörte és sörte hulladék	288	293	276	300	352	337	382
Belek és hólyagok	140	186	133	196	182	264	623
Állati faggyu	—	538	524	129	96	267	175
Összesen	9.270	18.295	11.504	9.795	7.526	10.605	8.142

Az áru megnevezése	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
	ezer forintokban						
	b) Kivitel:						
Gyapju (nyers, mosva, fé- sűlve, fehérítve)	32.360	32.307	9.193	12.476	23.704	15.595	14.725
Nyers ló- és csikóbőrök .	318	443	317	358	441	343	417
Nyers marhabőrök	705	788	1.018	1.001	1.215	872	723
Nyers borjubőrök	790	850	964	1.148	1.240	1.080	869
Nyers juh- és kecskebőrök	873	758	866	724	274	250	408
Nyers bárány- és gödölye- bőrök	680	1.384	1.076	1.063	518	443	572
Lószőr	102	78	73	50	53	46	53
Tehén, nyul, kecske és egyéb állatok szőre . .	124	163	164	17	45	40	45
Sörte és sörte hulladék . .	65	131	429	120	182	97	86
Belek és hólyagok	440	444	235	321	327	350	833
Állati faggyu	—	257	131	161	139	249	189
Összesen . .	36.457	37.603	14.466	17.439	28.138	19.365	18.920

A behozatalt a kivitel értéke itt is állandóan meghaladja; mit tekintélyes gyapjúkivitelünknek köszönhetünk. Sajnos azonban, hogy a tengerentúli országok versenye a gyapjuárakat az utóbbi időben nagyon lenyomta. Az 1886. évi áremelkedést már a következő évben visszaesés követte, s minthogy 1887-ben kivitelünk mennyiségre is roppant nagyot csökkent, a gyapjuért befolyt összeg is nagyon alacsony volt. 1888-ban a kivitt mennyiség emelkedett, de annál mélyebben súlyodt az ár s még kisebb összeg folyt be a kivitt gyapjuért, mint a megelőző évben.

Az állati termékek nemzetközi forgalma. — Az állati termékek közül a nemzetközi forgalomban a gyapjú bir legnagyobb fontossággal, mely az óriási gyapjúipar nyersanyagát szolgáltatja. A nemzetközi gyapjúforgalom mennyiségét és értékét a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	Mennyiség				É r t é k			
		1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		ezer métermázsákban				millió forintokban			
		a) Bevitel:							
1	N.-Brit. és Írorsz..	2.359	2.794	2.704	2.999	221.3	237.1	252.8	269.6
2	Franciaország..	1.724	1.985	1.775	1.755	113.6	158.2	134.4	136.3
3	Németország..	1.132	1.242	1.246	1.507	97.8	127.2	125.4	145.3
4	Ész.-Am. E.-Áll..	320	586	517	515	18.6	35.2	34.5	33.4

Sorszám	Az ország neve	Mennyiség				É r t é k			
		1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		ezer métermázsákban				millió forintokban			
a) <i>Bevitel:</i>									
5	Belgium.	438	392	444	381	30·7	27·4	31·1	26·7
6	Oszt. Magy. mon.	233	226	269	246	27·5	32·7	42·8	37·9
7	Németalföld . . .	182	216	204	195	16·2	19·2	18·6	17·9
8	Olaszország . . .	111	121	111	94	11·6	13·4	11·0	9·6
9	Eur. Oroszország.	102	90	82	128	21·4	18·6	17·5	24·6
10	Portugália	24	53	41	46	2·2	3·6	2·5	2·5
11	Svájcz	31	33	38	39	3·0	4·6	4·3	4·4
b) <i>Kivitel:</i>									
1	Britt-Ausztrália ¹⁾	1.736	1.910	1.883	2.109	146.961	164.285	183.467	197.884
2	N.-Brit. és Írorsz. ²⁾	194	227	219	264	17·1	20·0	20·5	24·3
		1.214	1.417	1.463	1.551	140·1	120·5	139·7	139·1
3	Argentini közt. . .	1.284	1.321	1.092	1.317	71·9	63·4	65·5	89·7
4	Franciaország . .	370	488	445	475	36·3	52·8	48·1	52·6
5	Uruguay	293	317	262	381	15·4	12·1	10·5	15·9
6	Fokföld	156	215	203	301	14·3	15·8	16·7	21·8
7	Eur. Oroszország	234	375	329	233	12·0	21·0	17·1	14·3
8	Németalföld . . .	142	190	154	169	14·3	19·1	15·2	18·8
9	Britt-K.-India . .	116	142	153	159	9·9	12·1	13·4	14·9
10	Algír	30	35	90	109	2·0	2·8	6·8	8·5
11	Oszt. Magy. mon.	97	132	72	94	14·1	24·5	15·2	18·9
12	Spanyolország . .	27	92	86	94	1·8	6·4	5·7	6·2
13	Belgium.	31	38	25	28	5·2	6·8	4·1	4·7
14	Románia	33	21	17	—	2·2	2·1	1·7	—

A nemzetközi forgalomba kerülő gyapjú túlnyomó részét Ausztrália és a Laplata államok szolgáltatják, Nagy-Británia roppant kivitele csak a közvetítő kereskedelemből folyik, a kontinentális posztóipar saját gyapjúsükségletének jelentékeny részét a londoni piacon szerzi be. Monarchiánk gyapjúkivitele jelentéktelen s a behozatalnál is csekélyebb, úgy, hogy a magyar gyapjú még az osztrák piacokat sem biztosíthatja magának.

A nemzetközi bőrforgalmat táblázatba összeállítani igen nehéz, táblás kimutatás helyett szolgáljanak a következő sorok

¹⁾ Kivitel N.-Britanniába, Németországba, az Éjszakamerikai Egyesült Államokba, továbbá Franciaországba és Belgiumba, ezen országok áruforgalmi kimutatása szerint. ²⁾ Angol gyapjú (beleértve az idegen eredetű, de N.-Britanniában kikészített gyapjút is), továbbá gyarmati és idegen származású gyapjú kivitele.

némi tájékoztatásul. A legfontosabb nyersbőr-bevivő országok: Franciaország, Németország, Belgium, N.-Británia és az Osztrák-Magyar monarchia. — Franciaország összes nyersbőr-bevitele 1888-ban 693 ezer métermázsára rúgott 50·5 m. frt. értékben, a miből az u. n. nagy bőrökre (marha- és ló bőrök) 297 ezer métermázsa (13·6 m. frt.), a juh- és báránybőrökre 283 ezer mm. (20·7 m. frt.), kecskebőrökre 21 ezer mm. (5·2 m. frt.) s a többi kis bőrökre (borjú-, csikó-, gödölye-bőrök) 91 ezer mm. (11·0 m. frt.) esett. — Németország 1888-ik évi beviteléből a marhabőrökre 538 ezer mm. (23·4 m. frt.), borjubőrökre 95 ezer mm. (7·1 m. frt.), a ló bőrökre 66 ezer mm. (3·6 m. frt.) s végül a juh- és kecskebőrökre 78 ezer mm. (5·4 m. frt.) esett. Az összes bevitel 777 ezer métermázsát tett 39·5 m. frt. értékben. — N.-Britániába az 1888-ik évi bevitelben a nagy bőrökre (hides) 590 ezer métermázsa esett 30·0 m. frt. értékben; a kis bőrök (skins) közül bevitetett 8.926 ezer darab juh-bőr (9·9 m. frt.), 5.281 ezer drb. kecskebőr (5·8 m. frt.). A bevitel összes értéke mindezen bőrökből 45·7 m. frtra rúgott, a mely bevitellel szemben azonban 20·4 m. frtra rúgó kivitele van gyarmati és idegen származású nyersbőrökből (14·4 m. frt. a nagy- és 5·9 m. frt. az u. n. kis bőrökből). — Belgium 1888-ik évi nyersbőr-bevitele 422 ezer métermázsát tett 21·1 m. frt. értékben, mely összeg azonban az áruforgalmi kimutatásban az állatok különbözősége szerint nincsen részletezve. — Monarchiánk nyersbőr-bevitele, mely néhány évvel ezelőtt, 1885. és 1886-ban meghaladta a 20 m. frtot s még 1887-ben is 18 millió frtra rúgott, 1888-ban 12·2 m. frtra szállt le s csak 177 ezer métermázsát tett, a miből marhabőrökre esett 98 ezer mm., 6·3 m. frt., birkabőrökre 25 ezer mm., 1·1 m. frt., báránybőrökre 37 ezer mm., 2·8 m. frt., borjubőrökre 7 ezer mm., 0·8 m. frt., kecske- és gödölyebőrökre 5 ezer mm., 0·9 m. frt., továbbá ló bőrökre 5 ezer mm. 0·3 m. frt. értékben.

A tulajdonképeni nyersbőr-kivivő országok: az Argentini köztársaság és Uruguay, továbbá juhbőrökből Ausztrália és a Fokföld. Nagy kivitele s részben inkább átvitele van még Franciaországnak és Belgiumnak is. Az Argentini köztársaság 1888-ban 3.407 ezer drb. marhabőrt (24·3 m. frt.), 259 ezer drb. ló bőrt (1·8 m. frt.), továbbá 281 ezer mm. juhbőrt (11·2 m. frt.) és 13 ezer métermázsa kecskebőrt (2·9 m. frt.) vitt ki. Az összes nyersbőr-kivitel 45·2 m. frtra rúgott. — Uruguay 1888-ik évi kivitele 15·6 m. frtra

rúgott, a miből túlnyomó rész a marhabőrökre esett (13.9 m. frt., 2.055 ezer drb.). Kivitetett továbbá borjúbőr 138 ezer frt., ló bőr 170 ezer frt. és birkabőr 1.424 ezer frt. értékben. — Franciaország 1888-ban 244 ezer métermázsát vitt ki a marha- és ló bőrökből (15.8 m. frt. értékben), 31 ezer m.-mázsát a juhbőrökből (2.9 m. frt.), továbbá 40 ezer m.-mázsát a többi kis bőrökből (4.9 m. frt.). Összes kivitele e szerint 315 ezer m.-mázsára rúgott 23.6 m. frt. értékben. — Belgium nyersbőr-kivitele (1888-ban) 384 ezer métermázsa volt 19.2 m. frt. értékben.

A mi a sajt nemzetközi forgalmát illeti, a főbeviteli ország Nagy-Británia, 1888-ban 974 ezer m.-mázsa bevittel 45.464 ezer forint értékben. Elég jelentékeny bevitele van még Franciaországnak (145 ezer mm., 8.146 ezer frt.) és Olaszországnak is (88 ezer mét.-m., 5.962 ezer frt.). A legnevezetesebb sajt-kivivő országok (1888-ban) Svájc 238 ezer mm., 14.582 ezer frt., Canada 382 ezer mm., 18.749 ezer frt., Északamerikai Egyesült-Államok 399 ezer mm., 18.310 ezer frt., továbbá Németalföld 302 ezer mm., 8.971 ezer frt. értékű kivitellel.

Még jelentékenyebb értéket képvisel a vaj nemzetközi forgalma. A fő bevivő ország itt is Nagy-Británia, a melynek bevitele vajból és művajból (margarine) 1888-ban 1.428 ezer métermázsára rúgott 121.813 ezer frt. értékben. Figyelemre méltó bevitele van még Belgiumnak (100 ezer mm., 10.433 ezer frt.) és Franciaországnak is (58 ezer mm., 5.286 ezer frt.), a mely utóbbi azonban tulajdonképen a vajkivivő országok közé tartozik, a melyek között a legnevezetesebbek: Németalföld (598 ezer mm., 40.645 ezer frt.), Franciaország (313 ezer mm., 33.606 ezer frt.), Dánia (1887-ben 53 ezer mm., 22.651 ezer frt.) és Svédország (1886-ban 121 ezer mm., 11.404 ezer frt.).

2. Baromfitenyésztés.

A baromfitenyésztésnek sokkal nagyobb nemzetgazdasági fontossága van, mint a legtöbbben hiszik. Mint mezőgazdasági mellékfoglalkozás, minden nagyobb költség nélkül, a különben kárbavesző hulladékot értékesítve, a baromfitenyésztés szép jövedelmi forrásul szolgál s míg két főproduktuma, a hús és tojás népünk élelmezésében nagyon számottevő tényező, harmadik főproduktuma a toll, nélkülözhetetlen alkatrésze ágyneműnknek.

Hazánkban a baromfitenyésztésnek nagyon alkalmas tere van. Nagyban előmozdítja az alföldön űzött tanyai gazdálkodás s ugyanott a számtalan apró tavacska, mely a kacsák, s a tolla miatt még sokkal fontosabb lúd tenyésztésére megbecsülhetetlen. Baromfitenyésztésünk tényleg szép virágzásnak is örvend, mit leginkább bizonyít az a körülmény, hogy daczára nagy belfogyasztásunknak, sok millió értékű baromfit, tojást és tollat szállítunk évenként külföldre. Külforgalmunkat a baromfitenyésztés főbb termékeiből a következő kimutatás állítja szem elé:

Az áru megnevezése	Egység	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
a) Behozatal:								
Baromfi (minden-nemű eleven és leölt szárnyas)	drb	9.059	14.836	7.964	9.565	1.793	6.296	5.015
Tojás	mm.	78	136	279	340	347	396	366
Ágytollak	»	308	423	560	583	775	563	571
Lúdszir	»	505	412	325	360	272	1.070	801
Lúdmáj	»	9	59	85	64	150	93	144
Lúdmáj	»	1	—	1	1	2	2	—
Összesen	drb	9.059	14.836	7.964	9.565	1.793	6.296	5.015
	mm.	901	1.030	1.250	1.348	1.546	2.124	1.882
b) Kivitel:								
Baromfi (minden-nemű eleven és leölt szárnyas)	drb	1.118.046	486.077	739.003	755.448	676.362	520.364	550.996
Tojás	mm.	23.129	37.646	43.465	47.755	52.864	57.501	56.791
Ágytollak	»	61.123	69.501	77.270	101.428	88.471	116.040	128.016
Lúdszir	»	18.275	18.370	18.743	20.445	18.198	18.093	19.217
Lúdmáj	»	151	276	226	216	230	241	217
Lúdmáj	»	292	426	614	585	750	764	897
Összesen	drb	1.118.046	486.077	739.003	755.448	676.362	520.364	550.996
	mm.	102.970	126.219	140.318	170.430	160.513	192.639	205.188

Az itt kimutatott forgalom következő értéket képviselt:

Az áru megnevezése	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
a) Behozatal ezer forintokban:							
Baromfi (eleven és leölt szárnyas)	24	42	32	34	26	30	32
Tojás	8	11	15	22	32	20	21
Ágytollak	131	107	90	102	101	399	212
Lúdszir	1	4	11	7	14	8	12
Lúdmáj	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	164	164	148	165	173	457	277
b) Kivitel ezer forintokban:							
Baromfi (eleven és leölt szárnyas)	3.500	3.069	4.116	3.717	4.225	4.101	4.511
Tojás	1.528	1.738	2.379	4.028	3.898	4.561	5.384
Ágytollak	5.117	5.143	5.056	6.634	5.191	4.891	5.673
Lúdszir	11	20	30	25	23	22	20
Lúdmáj	52	77	149	120	159	164	161
Összesen	10.208	10.047	11.730	14.524	13.496	13.739	15.749

Épen nem kicsinylendő eredmény, hogy a baromfitenyésztésből évenként 10—15 millió frt. folyik be hazánkba s kivitelünk évről-évre emelkedik s 1888-ban 54·28⁰/o-kal képviselt nagyobb értéket, mint 1882-ben. Legnagyobb értéket kivitelünkben még 1888-ban is az ágytollak képviseltek, de az emelkedést nem ennek a cikknnek köszönhetjük, hanem a tojáskivitelnek, mely 1882. óta 61 ezer méter-mázsáról 128 ezerre s 1·53 millió frtról 5·08 millióra szökkent, az érték tehát még erősebben emelkedett, mint a mennyiség, a mit kevés kiviteli cikünkünkről mondhatunk el.

A baromfi nemzetközi forgalma általában nagyon jelentéktelen, a legfontosabb országok is, élve és leölve összesen, alig néhány millió frtnyi bevitt és kivitt tüntetnek fel. A bevívó országok közül felemlitjük Németországot 6·11 millió frt., Franciaországot ¹⁾ 4·78, N.-Britanniát 4·03 és Svájcot 1·52 millió frt. értékű bevittel. A nevezetesebb baromfi-kivívó országok pedig: Franciaország ¹⁾ (5·39 millió frt.), Olaszország (3·10 millió frt.) és az Osztrák-Magyar monarchia (2·22 millió frt., a bevitele 968 ezer frt.).

A baromfinál sokkal nagyobb értéket képvisel a tojás. Itt a legfontosabb bevívó országok 1888-ban: Nagy-Británia (30·83 millió forint) Németország (16·89 millió frt.), Északamerikai Egyes. Áll. (4·86 millió frt.), Franciaország (2·73 millió frt.), Belgium (2·75 millió forint), Svájc (1·90 millió frt.) és Németalföld (1·74 millió frt.). A fő kivívó országok pedig: az Osztrák-Magyar monarchia (12·08 millió frt.), Európai Oroszország (12·00 millió frt.), Franciaország (9·50 millió frt.), Olaszország (9·05 millió frt.), továbbá Canada (4·46 millió frt.) és Belgium (1·00 millió frt.).

Tollból (csak az ágytollakat értve) legnagyobb bevitele van Németországnak (10·28 millió frt.). A fő kivívó ország monarchiánk, 1888-ban 12·20 millió frt. értékű kivittel. A többi országok ugy a bevittelben, mint a kivittelben jelentéktelenek.

3. Méhészet.

Méhtenyésztés. — Hazánkban az okszerű méhtenyésztés örvendetesen halad, sajnos azonban, hogy az időjárás már évek óta igen kedvezőtlen a méhészetre s a gyenge eredmény nem szolgál népünknek elég ösztönül, hogy e hasznos mezőgazdasági mellékfoglalkozást kellőleg felkarolja.

¹⁾ Franciaországnál a vad szárnyasok is be vannak számítva.

A méhészeti vándortanitók az 1888. évről is gyűjtöttek statisztikai adatokat az ország méhészetének állapotáról. Ez adatok azonban a dolog természete szerint nem lehetnek teljesek; számos méhtenyésztő nem vallja be az általa kezelt méhcsaládokat, sőt a kimutatásból 6 megye, névszerint Esztergom, Hont, Komárom, Nógrád, Pozsony, Túróc egészen hiányzik. A többi 57 vármegyéből 6.283 községből folytak be adatok s ez adatok szerint:

	Mozgó szerkezetű kaptárokban		Közönséges kaptárokban		A méhcsaládok összes száma
	összesen	o/o	összesen	o/o	
Kitelelt méhcsalád 1888. tavaszán . .	51.645	18'88	221.851	81'12	273.496
1888. év őszén találtatott méhcsalád .	58.929	19'53	243.792	80'47	301.721

Az őszi állományban tehát a mozgó szerkezetű kaptárak nagyobb arányban fordultak elő, mint a tavasziban, az 1889. tavaszán kitelelt állományban valószínűleg még kedvezőbb lesz az arány, mert télen át sokkal több elpusztul a közönséges, mint a kellőleg gondozott mozgó szerkezetű kaptárak közül. Hogy mennyire javultak a viszonyok egy év alatt, elég erre nézve felemlitenünk, hogy az 1887. év őszén talált méhcsaládok közül csak 16'93'o/o volt mozgó szerkezetű kaptárokban.

A méhcsaládok számát az 1888. év őszén annak feltüntetésével, hogy a méhcsaládoknak hány százaléka volt mozgó szerkezetű kaptárokban elhelyezve, megyék szerint részletezve a következő számok mutatják, megjegyezvén, hogy az 1888. évi kimutatásból hiányzó 6 megye közül ötnek adatait az 1887. évi kimutatás szerint közöljük; Túróc megye az 1887. évi kimutatásból is hiányzik:

Vármegye	A méhcsaládok összes száma	Ebből mozgó szerkezetű kaptárokban o/o	Vármegye	A méhcsaládok összes száma	Ebből mozgó szerkezetű kaptárokban o/o
1. Krassó-Szörény	18.340	15'63	12. Kolozs	8.457	17'43
2. Pest-P.-S.-Kisk.	15.089	19'24	13. Szolnok-Doboka	8.225	3'51
3. Torontál . . .	13.521	69'52	14. Komárom . . .	7.010	6'50
4. Temes	13.269	58'38	15. Szabolcs . . .	6.377	6'45
5. Máramaros . .	12.992	4'90	16. Nagy-Küküllő .	6.300	12'78
6. Pozsony . . .	12.329	7'94	17. Hunyad . . .	6.220	9'44
7. Szatmár . . .	11.066	5'17	18. Torda-Aranyos	6.119	2'19
8. Bács	10.608	35'76	19. Heves	5.959	11'16
9. Bihar	10.543	6'45	20. Alsó-Fehér . .	5.939	6'40
10. Nyitra	9.957	20'23	21. Trencsén . . .	5.762	9'09
11. Nógrád	8.511	5'70	22. Szepes	5.658	29'19

Vármegye	A méhcsaládok összes száma	Ebből mozgó szerkezetű kap- tárókban $\%$	Vármegye	A méhcsaládok összes száma	Ebből mozgó szerkezetű kap- tárókban $\%$
23. Jász-N.-K.-Szoln.	5.625	19'96	43. Fejér	3.091	16'24
24. Arad	5.275	29'61	44. Brassó	3.010	59'67
25. Szilágy	5.227	3'75	45. Háromszék . . .	2.970	18'85
26. Udvarhely	5.184	11'13	46. Zemplén	2.920	23'90
27. Maros-Torda . . .	4.788	4'05	47. Somogy	2.628	4'00
28. Bars	4.567	16'07	48. Tolna	2.616	11'81
29. Hont	4.555	14'42	49. Vas	2.543	19'31
30. Csik	4.408	22'94	50. Fogaras	2.424	6'44
31. Beszt.-Naszód . . .	4.333	6'83	51. Ugocsa	2.413	1'95
32. Szeben	4.121	25'33	52. Sáros	2.380	11'47
33. Ung	3.929	4'30	53. Csanád	2.357	61'86
34. Zólyom	3.909	35'20	54. Veszprém	2.219	20'64
35. Borsod	3.775	13'85	55. Liptó	2.128	27'68
36. Baranya	3.764	5'47	56. Abauj-Torna . . .	2.113	7'76
37. Zala	3.725	5'32	57. Sopron	1.307	16'18
38. Gömör	3.655	16'11	58. Esztergom	1.303	5'68
39. Hajdú	3.500	20'77	59. Győr	1.290	11'16
40. Csongrád	3.439	35'76	60. Bereg	1.201	5'66
41. Békés	3.203	32'00	61. Moson	1.119	19'03
42. Kis-Küküllő	3.177	5'70	62. Árva	987	63'83

A méhcsaládoknak 62 megye közül csak ötben van több, mint fele mozgó szerkezetű kaptárókban elhelyezve; legkedvezőbb az arány Torontál vármegyében, legkedvezőtlenebb ellenben Ugocsában, hol csak 1'95% esik a mozgó szerkezetű kaptárókra.

A méztermelés ugyancsak a méhészeti vándortanítók adatyűjtése szerint 11.262 métermázsát tett, 337.869 frt. értékben, míg az 1887. évi csak 9.749'77 métermázsát 292.491 frt. értékben. Hogy mindkét mennyiség erősen alatta marad a valóságnak, arról legjobban meggyőznek a külforgalmi adatok.

Méz- és viaszforgalom. — Magyarország külforgalmát mézből és viaszból a következő számok mutatják:

É v	M é z :				V i a s z :			
	Behozatal mm.	frt.	Kivitel mm.	frt.	Behozatal mm.	frt.	Kivitel mm.	frt.
1882	411	14.400	11.018	440.731	336	41.991	2.392	322.965
1883	780	27.308	12.603	504.128	501	62.605	2.086	281.589
1884	796	25.243	11.402	380.071	422	60.073	1.698	249.215
1885	237	5.189	9.243	224.994	478	64.376	2.676	375.333
1886	181	4.119	9.010	240.077	604	78.143	2.267	302.981
1887	931	31.910	6.827	235.477	558	69.040	2.073	267.049
1888	598	20.147	11.071	393.326	575	67.911	2.321	285.414

Ha csakugyan teljesek volnának a méhészeti vándortanitók által a méztermelésről gyűjtött adatok, akkor belfogyasztásra jóformán nem is maradna méz, hanem összes termelésünket kivinnők, ez azonban nem áll, mézből a belfogyasztás is igen jelentékeny s így a termelés is sokkal felülmúlja a vándortanitók által kimutatott mennyiséget.

Mézkivitelünk, mely már évek óta folyvást csökkent, 1888-ban ismét szép lendületet vett, a kivitel meghaladta a 11 ezer métermázsát s közel 400 ezer forint folyt be érte.

Méz- és viasz-kivitelünk legnagyobb része Ausztriába megy, 1888-ban 393.326 frtra rúgó mézkivitelünkéből Ausztriára 381.309 frt., Németországra 6.402 frt., Svájcra 2.131 frt., Olaszországra 2.026 frt., Szerbiára 1.387 frt. esett; 285.414 frtot tevő viasz-kivitelünkéből pedig 198.720 frt. értékű Ausztriába, 54.992 frt. Romániába, 14.110 frt. Németországba, 6.017 frt. Franciaországba, 3.633 frt. Bulgáriába és Kelet-Ruméliába, 2.750 frt. Olaszországba, 1.723 frt. Belgium és Hollandiába, 1.362 frt. értékű pedig Svájcba vitetett ki.

4. Selyemtenyésztés.¹⁾

Selyemtenyésztés Magyarországon. — Kevés termelési ág mutat fel oly gyors fejlődést, mint hazánkban az utolsó évtized alatt a selyemtenyésztés. Az eddigi eredmény fényesen igazolta, hogy Magyarország selyemtenyésztésre igen alkalmas s a kellőleg táplált selyemhernyótól nyert hazai selyem jóságra kiállja a versenyt bármely külföldi selyemmel. A selyemtenyésztés, mint mezőgazdasági mellékkereset felette fontos, mert évenként csak 5—6 hét időt vesz igénybe aratás előtt s kellő sikerrel üzhetik a nők, aggok, gyermekek, kik a mezei munkára nem igen alkalmasak. A selyemtenyésztés fontosságban még nyer a phylloxera-csapás következtében, mert a keresetnek, megélhetési forrásnak azt az elapadását, melyet a szőlők elpusztulása következtében számos vidék népessége elszenvedni kénytelen, némileg enyhitené, helyrepótolná a selyemtenyésztés elterjedése. Ezen hasznos keresetág elterjedésének azonban jelenleg nagy akadálya a szederfák hiánya. A selyemtenyésztési felügyelőség nagy buzgó-

¹⁾ A földmívelési magyar kir. miniszterium országos selyemtenyésztési felügyelősége. — Jelentés Magyarország selyemiparáról 1889-ben. Budapest 1890. — Syndicat de l'union des marchands de soie de Lyon. Statistique de la production de la soie en France et à l'étranger. Recolte de 1888. Lyon 1889.

sággal törekszik ugyan, hogy a szederfatenyésztést előmozdítsa, de sokszor találkozik közönnyel s számos törvényhatóság nem részesíti támogatásban a felügyelőség tevékenységét. Az eperfatenyésztés legjobban halad Bács, Fejér, Nyitra, Sopron, Tolna, Temes, Torontál és Veszprém megyékben, hol a selyemtenyészteti intézet ellenőrzése alatt már 1849 községi faiskola állott, a felügyeletet 115 faiskola-felügyelő gyakorolta s az intézet 10 év alatt (1880—1889) összesen 9.652 liter eperfamagot osztott ki. A községek saját faiskolájukból végleges helyre 483.397 darab eperfát ültettek ki, az intézet pedig kiültethető eperfát 67.942 darabot, iskolázandó 2—3 éves fiatal eperfa-csemetét pedig 667 ezer darabot osztott ki községeknek, magánfeleknek, továbbá a járási faiskolák beültetéséhez.

Hazánkban a selyemtenyésztés fejlődését az utóbbi tíz év alatt a következő kimutatás tünteti fel:

É v	A selyem- tenyésztéssel foglalkozó		Eskü átlag egy községre ter- melő család	A kiosztott petekilogram- mokban	Eskü átlag egy termelőre pete	Termel- tetett összesen gubó	Termelte- tett átlag egy unczia pete után gubó	Eskü átlag egy termelő családra gubó
	községek és puszták	családok						
	száma							
k i l o g r a m m								
1880 . . .	71	1.059	15	12	11	10.132	21'10	9'56
1881 . . .	423	2.976	7	53	17	41.537	19'59	13'95
1882 . . .	433	3.674	8	49	13	24.446	12'41	6'65
1883 . . .	463	6.261	13	105	16	72.143	17'24	11'52
1884 . . .	557	9.892	17	161	17	122.133	19'05	12'34
1885 . . .	751	13.859	18	213	15	176.337	20'67	12'72
1886 . . .	881	17.782	20	290	16	257.650	22'21	14'48
1887 . . .	1.048	28.145	27	373	13	451.511	30'24	16'04
1888 . . .	1.389	40.423	28	608	15	703.438	28'93	17'40
1889 . . .	1.693	51.122	30	747	14	815.659	27'30	15'95

A tíz év alatt kiosztatott összesen 2.611 kg. pete s termeltetett 2,675.036 kg. selyemgubó. A termelők számának szaporodása az utolsó három év alatt rohamosnak mondható, az utolsó évben azonban az eredmény már nem állt arányban az emelkedéssel s míg a termelők száma 1889-ben 26·4°/o-kal volt nagyobb, mint a megelőző évben, az 1889-ben termelt selyemgubó-mennyiség csak 15·90°/o-kal haladta meg az 1888-ki mennyiséget. Ennek oka nemcsak abban rejlik, hogy az új termelők, mint gyakorlatlan kezdők, nem bírtak még a kellő ügyességgel, hanem sokkal inkább a szederfahiányban; sokfelé nem tudták kellőleg táplálni a hernyókat, mi miatt sok

elpusztult, sőt ugyanezen ok miatt vidékenkint a selyem minősége is romlott. Összehasonlításként megemlítjük, hogy egy unczia pete után Franciaországban a termés 1885-ben 27os, 1886-ban 33os, 1887-ben 33os, 1888-ban 34os kilogrammot tett; Olaszországban pedig 1884-ben 25os, 1885-ben 26os, 1886-ban 33os, 1887-ben 32os, 1888-ban 32os kilogrammot tett. Lemotollálva átlagosan 12 kilogr. gubóból lesz egy kilogr. nyers selyem és így hazánk nyers selyemtermelése 1889-ben 68 ezer kilogrammot tett. A beváltott selyemgubókért a termelők tíz év alatt 2,739.947 frtot kaptak, egy termelő család átlagos keresete tehát 15 frt. 63 krt tett; 1889-ben a beváltási ár 792 ezer forintra ment. Azon tíz megyének, melyben a selyemtenyésztés ez idő szerint leginkább el van terjedve, 1889. évi eredményét a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Vármegye	A selyem- tenyésztéssel foglalkozó		A kieszott pete kilo- grammban	A termelt összes gubó	Egy unozia pete után gubó	Esk egy termelő csa- ládra gubó	Kifizetett beváltási ár	Egy családra eső kereset
		községek és puszták	családok						
		s z á m a	s z á m a						
					k i l o g r a m m	f o r i n t			
1	Bács	126	17.548	240	275.263	28 ⁶⁴	15 ⁶⁸	266.735	15 ²⁰
2	Temes	167	6.148	93	111.696	30 ¹⁶	18 ¹⁶	109.098	17 ⁷⁴
3	Torontál	156	5.012	71	82.953	29 ²¹	16 ⁵⁵	80.825	14 ¹³
4	Tolna	112	3.658	59	54.984	23 ⁴⁰	15 ⁰³	52.224	14 ²⁷
5	Krassó-Szörény .	137	1.808	29	41.997	36 ¹⁵	23 ²²	41.527	22 ⁹⁶
6	Baranya	129	1.333	26	16.604	16 ¹²	12 ⁴⁵	16.271	12 ²⁰
7	Arad	34	562	8	10.782	31 ⁷²	19 ¹⁸	10.531	18 ⁷³
8	Pest	57	490	7	6.532	23 ³⁵	13 ³³	6.378	13 ⁰¹
9	Somogy	55	324	6	6.431	29 ¹⁸	19 ³⁴	6.300	19 ⁴⁴
10	Fejér	23	84	1	1 066	18 ⁸²	12 ⁶⁹	1.015	12 ⁰⁸

A selyemtenyésztés szempontjából nagyon fontos, hogy a termelők egészséges pilléktől származott petékkal láttassanak el. Erre szolgál a szegszárdi petekészítőállomás, hol 1880—89-ig 12⁷⁴ millió, 1889-ben 3¹⁸ millió pillepár górcsőveztetett. Előállított 1880—89-ben 3.010 kg., 1889-ben 860 kg. pete. Szegszárdon és a többi petekészítő állomáson 1889-ben 545 munkás foglalkozott, a fajok felrüssítése céljából Olaszországból beszereztetett 1880—89-ben 16.262 unczia, 1889-ben 2.400 unczia (à 25 gramm) pete.

A selyem jósága nemcsak a gubó minőségétől függ, hanem a legombolyítástól, a fonástól is. A selyemfonáshoz nagy ügyesség

kell s örvendetes, hogy két selyemfonó gyárunkban, a pancsovaiban és újvidékiben az olasz munkásnők mellett lassankint mind több magyar munkásnőt lehet alkalmazni. A pancsovai gyárban 1889-ben 80 orsó volt működésben s 146 magyar és 40 olasz munkásnő dolgozott, az újvidéki gyárban pedig a működésben volt orsók száma 180-ra rúgott, a magyar munkásnőké 281-re, az olasz munkásnőké pedig csak 108-ra, míg ellenben 1882-ben a pancsovaiban 36 olasz munkásnő mellett csak 25 magyar dolgozott, az újvidéki gyárban pedig 1885-ben 152 olasz mellett csak 130 magyar. A pancsovai selyemfonógyár 1882-től 1889 október 1-ig feldolgozott összesen 424.600 kg. selyemgubót, az ebből nyert selyemfonál 31.409 kilogrammot tett, miből 27.788 kg. Lyonban, 2.620 kg. pedig Bécsben adatott el. Az újvidéki fonógyárban 1885-től szintén 1889. okt. 1-ig 499.940 kg. selyemgubót dolgoztak fel, ebből 42.919 kg. selyemfonalat nyertek, miből 36.245 kilogrammot Lyonban, 6.673 kilogrammot pedig Bécsben adtak el.

Selyemtenyésztés a külföldön. — Európában legkiterjedtebb a selyemtenyésztés Olaszországban, itt 1888-ban 1,337.895 unczia petét költöttek ki, a selyemgubótermelés pedig következő mennyiséget tett:

1880-ban . .	41,573.189	kilogramm	1885-ben . .	32,266.017	kilogramm
1881-ben . .	39,564.091	»	1886-ban . .	41,397.323	»
1882-ben . .	31,869.076	»	1887-ben . .	43,025.783	»
1883-ban . .	41,625.299	»	1888-ban . .	43,899.443	
1884-ben . .	36,464.663	»			

A második selyemtenyésztő ország Franciaország, termelői évenként az utóbbi négy év alatt 243—275 ezer unczia petét költenek ki, a nyert gubómennyiség 1887-ben 8,575.673 kilogrammra, 1888-ban pedig 9,549.906 kilogrammra rúgott. A selyemtermelők száma Franciaországban egyre szaporodik, 1885-ben 134.265 volt, 1886-ban 135.706, 1887-ben 136.388; 1888-ban pedig 142.711-re emelkedett.

A világ összes nyers selyemtermelését az utóbbi 5 évben a következő kimutatás tünteti fel:

	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
	k i l o g r a m m				
<i>Nyugat-Európa:</i>					
Franciaország .	483.000	535.000	677.000	717.000	798.000
Olaszország . .	2,810.000	2,457.000	3,188.000	3,476.000	3,566.000
Spanyolország .	85.000	56.000	52.000	78.000	83.000
Osztrák-Magyar monarchia . .	142.000	168.000	217.000	264.000	307.000
Összesen . .	3,520.000	3,216.000	4,134.000	4,535.000	4,754.000

	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
	k i l o g r a m m				
<i>Levante :</i>					
Anatolia	185.000	172.000	206.000	188.000	170.000
Szaloniki, Volo, Adrinápoly . .	95.000	100.000	125.000	135.000	120.000
Szíria	230.000	256.000	233.000	340.000	231.000
Görögország . .	20.000	20.000	20.000	20.000	18.000
Összesen . .	530.000	548.000	584.000	683.000	539.000
<i>Közép-Ázsia :</i>					
Kaukázus . . .	200.000	75.000	93.000	55.000	50.000
<i>Kelet-Ázsia :</i>					
China: kivitel					
Shanghaiból . .	2,695.000	2,631.000	2,387.000	2,459.000	2,256.000
China: kivitel					
Cantonból . .	774.000	715.000	1,357.000	1,411.000	695.000
Japán: kivitel					
Jokohamából . .	1,346.000	1,372.000	1,478.000	2,217.000	2,400.000
K.-India: kivitel					
Kalkuttából . .	861.000	760.000	781.000	791.000	1,011.000
Összesen . .	5,676.000	5,478.000	6,003.000	6,878.000	6,362.000
Főösszeg . .	9,926.000	9,317.000	10,814.000	12,151.000	11,705.000

Vége a nyersselyem nemzetközi forgalmát mutatjuk be egy rövid kimutatásban:

Sorszám.	Az ország neve	M e n n y i s é g				É r t é k			
		1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		ezer métermázsákban				ezer forintokban			
a) <i>Bevitel :</i>									
1	Franciaország . .	96	130	120	101	84.575	117.032	109.901	76.817
2	Németország. . . .	41	49	48	52	57.610	77.557	74.963	74.261
3	Ész.-Am. Egy.-Áll. .	20	31	27	29	27.061	38.333	41.240	41.853
4	Svájcz	39	47	45	46	45.366	54.720	51.410	48.035
5	N.-Brit. és Írorsz. .	36	45	45	56	21.400	23.472	25.164	28.710
6	Olaszország . . .	20	29	28	20	16.795	27.856	24.128	17.325
7	Osztr.-Magy. mon. .	12	15	15	13	14.818	19.565	19.524	15.815
8	Britt-K.-India . . .	8	8	8	12	7.476	7.219	7.934	11.743
9	Eur. Oroszország .	5	4	5	7	7.089	6.943	7.897	11.162
b) <i>Kivitel :</i>									
1	Olaszország	71	84	69	92	104.205	127.697	114.569	116.790
2	China.	55	77	110	—	40.838	54.689	59.527	—
3	Franciaország . .	46	60	58	75	48.542	59.340	57.017	47.131
4	Japán.	—	—	—	—	28.536	39.690	43.246	—
5	Svájcz	24	28	27	29	28.413	30.197	29.575	31.742
6	Németország . . .	14	17	15	16	18.594	21.957	20.907	21.907
7	Törökország . . .	—	—	—	—	—	10.200	11.100	—
8	Osztr.-Magy. mon. .	9	10	9	12	7.208	7.875	8.342	10.551
9	Britt-K.-India . . .	8	7	8	8	5.093	3.656	5.204	5.229

A selyembevivő országok élén Franciaország áll, melynek virágzó selyempipara a belföldön termelt jelentékeny mennyiségű nyersselymen kívül még nagy bevitelre is szorul. Németország is sok nyersselymet visz be, valamint Svájc is.

III. Szőlőművelés.

A szőlőművelés és bortermelés Magyarországon. — Az újabb kataszteri adatok szerint a Magyarbirodalom szőlőterülete 739.480 katasztrális holdra, vagyis 425.497 hektárra rúg s az összes termőterületnek 1.39⁰/o-át képezi. Ezen összegből a szorosabb értelemben vett Magyarországra 622.254 kat. hold (358.045 hektár), Horvát-Szlavonországra pedig 117.226 kat. hold (67.452 hektár) esik, az elsőben 1.34, az utóbbiban pedig 1.67⁰/o-át képezvén a termő területnek.

Mezőgazdasági statisztikánk évről-évre összegyűjti községenként a szőlőterületet, ez adatgyűjtés szerint a szorosabb értelemben vett Magyarország szőlőterülete és bortermése 1876 óta következő volt:

É v	Szőlő- terület hektá- rokban	Termett bormennyiség		Szőlő eladatott		
		összesen	hektá- ronként	külföldre	belfogyasz- tásra	összesen
		hektoliter		métermázsa		
1876	360.266	1,858.034	5'24	52.804	26.523	79.327
1877	360.046	3,534.041	9'87	32.992	13.476	46.468
1878	361.724	8,075.833	22'37	29.622	31.597	61.219
1879	362.229	6,314.343	17'47	8.328	29.958	38.286
1880	362.233	2,426.799	6'74	10.661	29.151	39.812
átlag 1876—80	361.299	4,441.810	12'34	26.881	26.141	53.022
1881	361.254	4,230.730	11'73	12.956	22.007	34.963
1882	366.813	4,113.058	11'23	8.452	14.122	22.574
1883	364.273	4,636.135	12'73	7.784	17.496	25.280
1884	376.808	4,411.391	11'72	8.253	15.374	23.627
1885	367.653	5,422.675	14'77	9.852	24.702	34.554
átlag 1881—85	367.360	4,562.798	12'43	9.459	18.740	28.199
1886	363.562	3,932.755	10'34	11.964	20.480	32.444
1887	352.794	4,961.097	14'12	22.600	22.613	45.213
1888	342.520	3,909.175	11'47	12.415	28.878	41.293
1889	330.990	4,522.250	13'54	23.222	27.325	50.547

Szőlőterületünk 1884-ig folyvást emelkedett, ez évtől kezdve azonban folyvást csökkent, adataink szerint az utóbbi öt év alatt a

csökkenés 45.818 hektárt tett. Valószínű azonban, hogy e tekintélyes szám sem fejezi ki szőlőterületünk valóságos fogyását, mert bár az új szőlők ültetése az immunus homoktalajban szokatlan mérveket öltött, ellensúlyozni még sem volt az képes a phylloxera pusztítását s nagyon valószínű, hogy számos községből még mindig a kataszterileg megállapított területet küldik be a mezőgazdasági statisztika számára, dacára, hogy a phylloxera a község szőlőterületének egy részét már elpusztította. De ha a fentebbi adatok megfelelnek is a valóságnak, még úgy is kétségbeeséssel tekinthetünk szőlőművelésünk jövője elé. Csak a legutolsó év alatt is közel 12 ezer hektárral csökkent szőlőterületünk, pedig a mint a vész mind nagyobb területre terjed, akként pusztul el évről-évre mind nagyobb és nagyobb szőlőterület.

Az 1889. évi bortermés mennyiségén a phylloxera hatása még nem volt érezhető, szüretünk határozottan a jobbak közé tartozott s 14 év közül mennyiségre csak 5 haladta meg.

Horvát-Szlavonország szőlőterülete 1887-ben 68.255 hektárt tett, a termett bormennyiség pedig:

	Összesen	Átlag egy hektáron
1885-ben	1,196.910 hektolitert	18'80 hektolitert
1886-ban	1,592.862 »	24'62 »
1887-ben	1,273.767 »	20'02 »
átlag 1885—87-ben . .	1,354.513 hektolitert	21'16 hektolitert.

Meglepő a különbség, mely a magyarországi és horvát-szlavonországi átlagostermés közt mutatkozik, az anyaországnak még a példátlan gazdag 1878. évi termése sem éri utol a társországoknak 1886. évi termését, melytől a következő évi sem igen maradt el. Nem tudjuk, hogy ezt a különbséget tisztán csak a horvát-szlavonországi szőlők gazdagabb termésének, vagy a felvétel eltérő voltának tulajdonítsuk-e. Az egyes horvát-szlavon megyék bortermésének nagyságát az 1885—87. évek átlagában a következő számok mutatják:

Megye	Összes termés	Átlagos termés kat. holdankint
1. Zágráb	365.493 hl.	12'77 hl.
2. Szerém	356.899 »	12'23 »
3. Belovár-Kőrös . . .	239.037 »	13'84 »
4. Varasd	170.288 »	9'72 »
5. Verőcze	106.824 »	13'09 »
6. Pozsega	89.877 »	12'24 »
7. Modrus-Fiume . . .	25.056 »	8'45 »
8. Lika-Krbava	1.039 »	7'81 »

A magyar megyék szőlőterületét és 1889. évi bortermését a következő kimutatás tünteti fel:

V á r m e g y e

Szőlőterület
kat. hold

Bortermés 1889-ben
összesen kat. holdankint
hektoliter

I. Duna balpartja:

1. Bars	3.819	32.146	8'42
2. Esztergom	7.865	44.861	5'70
3. Hont	8.255	32.473	3'93
4. Nógrád	10.107	33.833	3'35
5. Nyitra	6.932	134.568	19'41
6. Pozsony	8.463	167.347	19'77
7. Trencsén	72	116	1'61
Összesen	45.513	445.344	9'78

II. Duna jobbpartja:

1. Baranya	46.600	231.764	4'97
2. Fejér	17.494	230.999	13'20
3. Győr	5.041	72.952	14'47
4. Komárom	7.852	35.298	4'50
5. Moson	3.733	64.507	17'28
6. Somogy	25.244	134.761	5'34
7. Sopron	10.294	236.690	22'99
8. Tolna	28.823	239.240	8'30
9. Vas	8.514	54.770	6'43
10. Veszprém	6.452	54.542	8'45
11. Zala	41.399	423.466	10'23
Összesen	201.446	1,778.989	8'83

III. Duna-Tisza köze:

1. Bács-Bodrog	21.393	102.103	4'77
2. Csongrád	13.833	43.691	3'16
3. Heves	14.456	112.160	7'76
4. Jász-Nagy-Kun-Szolnok	9.664	49.235	5'09
5. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun	59.764	465.144	7'78
Összesen	119.110	772.333	6'48

IV. Tisza jobbpartja:

1. Abauj-Torna	6.903	34.051	4'93
2. Bereg	3.830	62.192	16'24
3. Borsod	14.123	112.438	7'96
4. Gömör	1.405	3.974	2'83
5. Sáros	—	—	—
6. Ung	2.095	15.869	7'57
7. Zemplén	15.890	85.694	5'39
Összesen	44.246	314.218	7'10

V. Tisza balpartja:

1. Békés	6.059	45.321	7'48
2. Bihar	19.640	146.204	7'44
3. Hajdú	6.285	62.815	9'99
4. Szabolcs	5.634	37.520	6'66
5. Szatmár	5.764	57.765	10'02
6. Szilággy	9.563	29.678	3'10
7. Ugocsa	1.434	26.093	17'58
Összesen	54.429	405.396	7'45

V á r m e g y e	Szőlőterület kat. hold	Bortermés 1889-ben összesen kat. holdankint hektoliter	
<i>VI. Tisza-Maros-szöge:</i>			
1. Arad	10.868	127.477	11'73
2. Csanád	1.170	12.191	10'42
3. Krassó-Szörény	10.786	48.587	4'50
4. Temes	29.925	152.740	5'10
5. Torontál	17.622	127.051	7'21
Összesen	70.371	468.046	6'65

VII. Erdély:

1. Alsó-Fehér	7.537	75.220	9'98
2. Besztercze-Naszód	1.638	6.132	3'74
3. Fogaras	191	356	1'85
4. Hunyad	3.020	15.787	5'23
5. Kis-Küküllő	10.811	87.377	8'08
6. Kolozs	1.967	13.785	7'01
7. Maros-Torda	3.948	15.846	4'01
8. Nagy-Küküllő	7.462	43.681	5'85
9. Szeben	3.787	45.700	12'07
10. Szolnok-Doboka	1.995	14.071	7'05
11. Torda-Aranyos	2.356	17.698	7'51
12. Udvarhely	520	2.271	4'37
Összesen	45.232	337.924	7'47

Ha összehasonlítjuk az 1889. évi területet az 1882. évivel, mikor még a phylloxeravész hatása érezhető nem igen volt, a szőlőterület igen nagy csökkenését látjuk Temes megyében, hol 44.294 kat. holdról 29.925 holdra, Pest megyénél, hol 68.865 holdról 59.764 holdra, Zemplénél, hol 19.138-ról 15.890-re, Nógrádnál, hol 14.592-ről 10.107-re, stb. szállott le a szőlőterület.

Szőlőtermelés külföldön. — A világ összes bortermelését François Bernard érdekes összeállítása szerint, kiegészítve, illetőleg rectificálva néhány újabb adattal, következő kimutatásban mutatjuk be:

	Az adatok mely évből valók	Szőlőterület hektárookban	Bortermés hektoliterekben
1. Franciaország	1881—1887	1,944.000	36,796.000
2. Olaszország	1882—1888	1,926.832	27,629.000
3. Spanyolország	becslés	1,745.103	25,000.000
4. Magyarbirodalom:			
Magyarország	1889	330.990	4,522.250
Horvát-Szlavonország	1887	68.255	1,273.767
Együtt	399.245	5,796.017
5. Portugália	1887	204.000	4,280.000
6. Ausztria	1888	232.824	4,154.760
7. Oroszország	1888. becslés	—	3,000.000
8. Németbirodalom	1888	120.588	2,859.998
9. Algír	1888	88.144	2,728.000

	Az adatok mely évből valók	Szőlőterület hektárookban	Bortermés hektoliterekben
10. Törökország és Cyprus	becslés	90.000	2,600.000
11. Chili és la Plata	becslés	40.000	2,000.000
12. Görögország	1888. becslés	75.000	1,760.000
13. Románia	1886	102.684	1,500.000
14. Északamerikai Egy.-Áll.	1887. becslés	40.000	1,500.000
15. Svájc	becslés	44.800	1,100.000
16. Szerbia	1888	45.000	810.000
17. Azori, Kanári szigetek, Madeira	becslés	—	150.000
18. Jöreménység foka	becslés	—	100.000
19. Ausztrália	1883	6,177	85.000
Összesen			123,848.775

Franciaország szőlőterülete 1887-ben 1,920.000 hektár volt, miből 1,596.000 hektár a 4 évnél idősebb szőlőkre, 324 ezer hektár pedig az új ültetésekre esett, az előbbieket a mondott évben hetáronként átlagosan 15¹² hektolitert, az utóbbiak pedig 4⁵⁶ hektolitert adtak. Az 1888. évi termés a Journal des Economistes szerint 30¹⁰ millióra, az 1889. évi termés pedig csak 22²³ millióra rúgott.

Ausztria szőlőterülete, melyben a filloxera eddig csak kevés kárt tett, folyvást emelkedik, az 1876—80. évek átlagában csak 207⁰ ezer, az 1881—85. évek átlagában 220⁴ ezer hektár volt, 1887-ben ellenben már 232.765, 1888-ban pedig 232.824 hektár. Ez utóbbi területből

Dalmáciára	72.256 hektár	Isztriára	35.731 hektár
Alsó-Ausztriára	39.713	Stájerországra	34.056

esett.

Ausztria bortermése 1887-ben volt legnagyobb, 4⁷⁰ millió hektoliter, hektáronként pedig 20¹⁹ hl., az 1888. évi szüret eredménye is egészen jó volt, a mennyiben az 1876—80. évek átlagos termése csak 3⁴⁰ millió, az 1882—85. éveké pedig 3⁴³ millió hektolitert tett. Az 1888. évi termésből 1,530.500 hl. fehér borra, 2,413.930 hektol. vörös borra, 210.330 hl. pedig sillerborra esett. A fehér bor legnagyobb része Alsó-Ausztriában (652 ezer hl.) és Stájerországban (312 ezer hl.) termett; a vörös bor pedig Dalmáciában (1.168 ezer hl.), Isztriában (336 ezer hl.) és Dél-Tirolban (244 ezer hl.).

A Németbirodalom egyes államai közt (csak a fontosabbakat említve) a bortermelés következőleg oszlott meg:

	Szőlőterület hektárookban	Átlagtermés hekt.-kint 1888-ban 1878/87-ben hektoliter	Összes termés 1888-ban hektoliter
Elszász-Lotharingia	30.625	34 ⁴ 24 ⁹	1,054.976
Bajorország	22.332	21 ⁴ 22 ²	477.623
Baden	19.396	19 ⁴ 14 ⁷	386.361
Württemberg	18.299	24 ⁸ 16 ⁹	454.116
Poroszország	17.100	15 ⁶ 14 ²	266.843
Hessen	11.280	18 ⁸ 23 ¹	212.434

A phylloxera-vész. — A történet nem emlékszik oly feltartóztathatlanul terjedő és oly általános csapásról, minő a phylloxera. Hegyek, tengerek, vámrendszabályok, zárlatok és egyéb óvintézkedések nem állják útját s nincs ellenszer, mely teljesen diadalmaszkodnék fölötte. A phylloxerát először az Egyesült-Államok New-York államában észlelték 1854-ben. Európában a baj első nyomára 1863-ban déli Franciaországban akadtak, Pujaultban, Gard megyében; 1865-ben újabb phylloxera-infekciókat fedeztek fel Roquemourenál, 1866-ban pedig Vaucluse és Bouches-du-Rhône departementokban s 1867-ben már egy egészen új ponton, Bordeaux mellett. A szőlőpusztulásnak tulajdonképeni okát az amerikai phylloxerában csak 1868-ban konstataulta egy bizottság Bouches-du-Rhône megyében, Saint-Remi szőlőiben. Ettől fogva a két phylloxerás terület, a déli és nyugoti folyvást terjedt s sugarakat bocsátott egymás felé. 1870-ben Provençenak csaknem összes szőlői meg voltak támadva, sőt a baj Languedocra is áterjedt; 1873-ban Corsicában is fellépett. 1876-ban Cetteig terjedt, a Rhône völgyén pedig föl egészen Lyonig. Ugyanekkor délnyugoton is fedeztek fel infektiós területeket Gironde, Lot-et-Garonne, Dordogne és Charentes megyékben. 1878-ban a vész a Pyrenékig terjedt, másrésről Laône-et-Loire és Côte-d'or egy részére, nyugoton pedig Vienne, Indre és Loire megyékre, végre 1879-ben a két nagy infekció a déli és nyugoti elérte egymást s Tarne-et-Garonne és Tarn irányában egymásba szakadt. A phylloxera Franciaországban 1889-ig több mint egy millió hektár szőlőt pusztított el teljesen, 200 ezer hektár pedig többé-kevésbé meg van támadva. Az a szivós kitartás azonban, melylyel a francia szőlőtermelők a vész ellen védekeznek, nem engedte, hogy Franciaország nagyszerű szőlőművelése tönkremenjen, az új szőlők ültetése s a különböző védekezési módok által meggátolták a szőlőterület rohamos pusztulását, úgy, hogy Franciaország szőlőterülete 2,500.000 hektárról (ennyi volt 1865-ben közvetlenül a phylloxera vész előtt) 1889. évig csak 1,944.000 hektárra szállt le s minden jel arra mutat, hogy további csökkenéstől már nem kell tartani; az utóbbi pár év már inkább emelkedésről tanuskodik.

A phylloxera Görögországot kivéve egész Európában elterjedt, 1872-ben Portugáliában fedezték fel a portói szőlőkben, ugyanezen időben Spanyolországban két ponton is fellépett, Malagában és Cataloniában, Ausztriában 1872-ben fedezték fel Klosterneuburgban,

azóta négy tartományra terjedt ki, Alsó-Ausztriára, Stájerországra, Krajnára és Isztriára, eddigelé azonban nagy pusztítást nem okozott. Németországban 1874-ben mutatkozott először a phylloxera, de csak kertekben, 1881 óta azonban szőlőhegyeken is, nagyobb összefüggő területeket támadva meg. Németország nagy erélyvel védekezik ellene, de a vész lassú terjedése inkább a klimatikus viszonyoknak tulajdonítható, semmint az erélyes rendszabályoknak. O l a s z o r s z á g b a n 1879-ben fedezték föl a phylloxerát Valmadreva mellett, aztán többfelé, 1880-ban O r o s z o r s z á g b a n, Krimben és Bessarábiában. 1882-ben Szerbiában, 1883-ban Bulgáriában, 1884-ben Romániában, 1885-ben T ö r ö k o r s z á g b a n, sőt a phylloxera már az Európán kívüli országokba is behurczoltatott, Algirba, a Jóreménység fokára, az ausztráliai britt birtokokra és Kaliforniába.

Ma g y a r o r s z á g o n a phylloxerát 1875-ben fedezték föl először Pancsova szőlőiben, 1876-ban a szomszédos Franzfelden találtak infektiókat; 1880. nyarán szakértők az ország összes szőlővidékeit megvizsgálták s az ország különböző pontjain találtak infektiókat. A hivatalos vizsgálat a phylloxera jelenlétét évenként következő számú községben konstataálta:

1875-ben	1 községben	1884-ben	116 községben
1876-ban	1 »	1885-ben	146 »
1879-ben	5 »	1886-ban	183 »
1880-ban	31 »	1887-ben	228 »
1881-ben	15 »	1888-ban	452 »
1882-ben	29 »	1889-ben	306 »
1883-ban	48 »		

Az 1889. év adata csak a szorosabb értelemben vett Magyarországra vonatkozik, Horvát-Szlavonországban az új infektiók számát még nem ismerjük, az 1888. évi 452 új fertőzésből 433 esett a szorosabb értelemben vett Magyarországra. 1888-ban a phylloxera terjedése óriás mérvben történt, 1889-ben az új infektiók száma korántsem volt oly nagy, azonban ebben az évben az eddig vészmentes erdélyi szőlőkben is konstataáltatott a phylloxera jelenléte. Egyszerre 17 községben fedeztek föl fertőzött területeket, s mint-hogy a vizsgálat kiderítette, hogy itt nem új fertőzésről van szó, hanem évek óta pusztít e baj ismeretlenül, a vészlepett területek kiirtása célravezetőnek már nem mutatkozott. Minden valószínűség szerint a phylloxera pár év alatt az erdélyi nemes borvidék szőlőit is teljesen el fogja lepni.

A szőlőmiveléssel foglalkozó magyar megyék közül 1889. végéig csak a következőkben nem konstatáltatott a phylloxera jelenléte : 1. Alsó-Fehér, 2. Besztercze-Naszód, 3. Csanád, 4. Fogaras, 5. Hunyad, 6. Maros-Torda, 7. Szeben, 8. Szolnok-Doboka, 9. Torda-Aranyos, 10. Trencsén, 11. Udvarhely, 12. Ung és 13. Vas megyében. E megyék legnagyobb része az erdélyi részekben fekszik, hol a phylloxera csak az 1889. évben lépett fel. Hogy az egyes megyékben hány községben fordult elő a phylloxera-infekció a szőlőterülettel bíró községek közül s hány százalék volt inficiálva, a következő kimutató táblázatban látható :

	Összes száma	A phylloxerás községek a szőlőművelő községek százalékában
<i>I. Duna balpartja :</i>		
1. Bars	12	12'37
2. Esztergom	47	97'50
3. Hont	77	51'68
4. Nógrád	111	69'38
5. Nyitra	4	2'48
6. Pozsony	1	1'03
Együtt	252	35'00

<i>II. Duna jobbpartja :</i>		
1. Baranya	65	22'18
2. Fejér	84	87'50
3. Győr	8	13'33
4. Komárom	27	35'06
5. Moson	2	4'88
6. Somogy	40	16'00
7. Sopron	7	5'51
8. Tolna	87	75'00
9. Veszprém	44	38'94
10. Zala	55	14'63
Együtt	419	22'67

<i>III. Duna-Tisza köze :</i>		
1. Bács	25	19'53
2. Csongrád	1	6'25
3. Heves	43	71'67
4. Jász-N.-K.-Sz.	23	51'11
5. Pest	92	48'42
Együtt	184	41'91

	Összes száma	A phylloxerás községek a szőlőművelő községek százalékában
<i>IV. Tisza jobbpartja :</i>		
1. Abauj-Torna	80	80'81
2. Bereg	7	17'95
3. Borsod	84	77'78
4. Gömör	9	23'08
5. Sáros	1	—
6. Zemplén	34	50'75
Együtt	215	57'49

<i>V. Tisza balpartja :</i>		
1. Békés	13	50'00
2. Bihar	83	49'23
3. Hajdú	5	23'81
4. Szabolcs	1	1'09
5. Szatmár	35	36'45
6. Szilágys	86	56'58
7. Ugocsa	1	5'00
Együtt	224	37'40

<i>VI. Tisza-Maros szöge :</i>		
1. Arad	19	27'54
2. Krassó-Szörény	39	34'51
3. Temes	70	45'75
4. Torontál	40	21'39
Együtt	168	31'23

<i>VII. Erdély :</i>		
1. Kis-Küküllő	1	0'87
2. Kolozs	8	7'62
3. Nagy-Küküllő	8	9'52
Együtt	17	1'64

A szorosabb értelemben vett Magyarországon tehát 1889. év végén 1479 község szőlőterülete volt inficiálva s az összes szőlőmivelő községeknek 26·63/o-a. Legáltalánosabban el van terjedve a vész Esztergom megyében, hol csaknem az összes községek inficiálva vannak. Általános a baj Fejér, Abaúj-Torna, Borsod, Tolna, Heves megyében s a községeknek több mint 70/o-a van inficiálva valamennyiben. Magától értetődik, hogy az inficiált községek száma és a tényleg megtámadott, vagy kipusztult terület nem haladnak egy nyomon. Az inficiált és kiveszett területéről ugyan nincsenek újabb adataink, de a régiebb adatok is elég felvilágosítással szolgálnak ez irányban, például 1887. végén Tolnában 36 községben konstatáltatott a phylloxera, a fertőzött szőlők területe mégis csak 1·24/o-át tette az összes területnek, Veszprémben ellenben, hol csak 28 községben fordult elő a phylloxera, az összes területnek 69·97/o-a volt inficiálva, sőt 41·14/o-a tényleg ki is vészett. Horvát-Szlavonországról az 1889. évből még nincsenek adataink. 1888. végén 76 politikai község területén (esetleg több községben is) fordultak elő phylloxera-infekciók és pedig Szerém vármegyében 28, Zágráb megyében 26, Varasdban 21, Belovár-Kőrös megyében pedig 1 infekció. 1888-ban az infekciós politikai községek száma 19-czel szaporodott, Szerémben 11-gyel, Zágrábban 6-tal, Varasdban és Belovár-Kőrösben egygyel-egygyel.

A phylloxera-vész leküzdésére eddigelé hazánkban nem sok történt, a zárlatok bármily lelkiismeretesen elrendeltettek és fogantatottak is, az legfeljebb egy kissé lassúbbá tette a vész terjedését. A tulajdonképeni védekezés azonban, u. m. szénkéneggel való gyérités, amerikai vesszők ültetése, csak korlátolt mérvben történt, nem úgy, mint Franciaországban, hol 1888-ban már 217 ezer hektár volt beültetve amerikai venyigével s például Hérault megye, a mely pedig sokat szenvedett a phylloxerától, veszteségét csaknem egészen helyre-pótolta amerikai vesszőkkel. Elárasztással jelenleg 30.000 hektár szőlőt tartanak fenn Franciaországban, gyéritő eljárással pedig 75 ezer hektárt.

Hazánkban az amerikai szőlővesszők ültetését, úgy a direkt termőként, mint az oltási anyagul szolgáló vesszőként az állam igyekszik előmozdítani. 1881-től 1889-ig az állam 7,650.677 darab amerikai szőlővesszőt hozott be Franciaországból. Az amerikai szőlőfajok tenyésztésére és szaporítására 12 állami szőlőtelep szolgál. Ezen

telepek kiterjedése 1888-ban 147 kat. holdat tett, a termelt vesszők mennyisége pedig 227 millió darabra rúgott. A szénkéneggel való védekezés eddig még csak igen korlátolt területre szorítkozik, remélhető azonban, hogy ama kormányi intézkedés folytán, hogy a szénkének métermázsája valamennyi állami szénkénegraktárban 15 frtra szállítatott le (korábban 19—24 frt. volt), nagyobb lendületet fog venni; valószínűleg az állami közegek által a Hegyalján 13 községben esz- közölt mintagyerítések is buzdító például fognak szolgálni.

Borforgalom. — Magyarország behozatalát és kivitelét borból régibb és újabb áruforgalmi statisztikánk szerint a következő ki- mutatás tünteti fel:

É v	Be- hozatal	Kivitel	Kiviteli többlet	Be- hozatal	Kivitel	Kiviteli többlet
	ezer métermázsákban			ezer forintokban		
1868	12	806	794	705	16.123	15.418
1869	11	630	619	634	12.601	11.967
1870	8	454	446	457	9.374	8.917
1871	27	447	420	1.568	9.684	8.116
1872	43	748	705	2.532	16.232	13.700
1873	36	689	653	2.065	15.033	12.938
1874	21	644	623	1.165	14.047	12.882
átlag 1868—74	23	631	608	1.304	13.295	11.991
1882	113	918	805	2.987	14.968	11.981
1883	141	868	727	3.667	14.213	10.546
1884	143	897	754	11.505	12.787	1.282
1885	91	1.062	971	7.463	12.955	5.492
1886	92	1.349	1.257	7.470	15.164	7.694
1887	91	1.333	1.242	7.259	16.251	8.992
1888	161	1.495	1.334	11.968	18.391	6.423
átlag 1882—88	119	1.131	1.012	7.474	14.818	7.458

Borkivitelünk 1888-ban is emelkedett, de emelkedett behoza- talunk is, s minthogy a behozott borok átlagos értéke sokkal nagyobbra van becsülve, a kivitt borért befolyt nettó-összeg több, mint 2½ millió frttal hanyatlott. A behozatalban 1888-ban a hordók- ban behozott bor 154.591 m.-mázsával, a palaczkos bor 1.473 méter- mázsával, a pezsgő pedig 1.307 m.-mázsával szerepel, ez utóbbi 130.700 frt. értéket képviselt. Külföldre palaczkos bort is, pezsgőt is többlet viszünk ki, mint a mennyit behozunk. 1888-ban 13.126 m.-m. palaczkos bort és 2.153 m.-m. pezsgőt vittünk ki, de míg az előbbi

értéke métermázsánként csak 40 forintban állapítottatott meg, az utóbbié pedig 50 forintban, addig a behozott palaczkos bor métermázsája az első félévben 100, a második félévben 120 ft. értékűnek vétetett, a pezsgőé pedig 100 frtra. A hordós bor értéke közt is nagy a különbség, a behozatalnál métermázsánként 80, illetőleg 70 ft., a kivitelnél pedig csak 12 frtra veszi az értékmegállapító bizottság.

Az osztrák-magyar vámterületre behozott és onnan kivitt borok értékét a következő összeállítás mutatja:

É v	Behozatal	Kivitel	É v	Behozatal	Kivitel
	ezer forintokban			ezer forintokban	
átlag 1851—56	2.731	1.506	1881	1.311	8.853
» 1857—60	2.647	2.221	1882	1.510	9.151
» 1861—65	853	2.070	1883	1.537	9.453
» 1866—70	886	2.443	1884	1.234	10.883
» 1871—75	2.784	2.305	1885	1.454	14.021
» 1875—80	1.670	7.025	1886	1.307	17.664
» 1881—85	1.409	10.472			

A vámterületünkről kivitt boroknak főpiacját Franciaország, Svájc, Dél-Németország, Észak-Amerika, Dánia, Svéd- és Oroszország képezik.

A nemzetközi borforgalmat a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	B o r f o r g a l o m								
		átlag 1870— 80-ban	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
M e n n y i s é g ezer hektoliterekben.										
a) <i>Bevitel:</i>										
1	Franciaország . . .	2.629	7.839	7.537	8.981	8.130	8.184	11.042	12.282	12.065
2	Svájc	1.000	857	804	789	795	564	563	688	915
3	N.-Britán. és Írorsz. .	806	742	715	708	687	666	652	700	670
4	Argentini köztárs. .	559	700	523	638	814	581	286	1.092	839
5	Németország	641	470	533	546	566	561	549	568	665
6	Algír	349	306	324	206	175	304	258	166	132
7	É.-Amer. Egy.-Áll. .	198	223	249	315	161	188	205	191	184
8	Uruguay	—	207	210	216	230	248	222	263	262
9	Belgium	202	189	207	181	203	198	183	192	202
10	Oroszország	159	117	141	141	151	91	103	87	84
11	Németalföld	128	122	134	121	122	110	107	115	115
12	Olaszország	55	38	61	47	116	316	257	136	39
13	Osztr.-Magy. mon. .	83	30	39	42	39	31	25	22	26
14	Dánia	28	32	30	35	32	33	28	31	—
15	Svédország	31	29	43	23	29	29	24	—	—
16	Norvégia	17	18	17	16	16	16	15	14	—
17	Románia	—	13	27	22	10	6	2	2	—
b) <i>Kivitel:</i>										
1	Spanyolország . . .	3.421	7.033	7.671	7.662	6.511	7.185	7.640	8.328	9.076
2	Franciaország . . .	2.933	2.572	2.618	2.541	2.472	2.603	2.602	2.402	2.118
3	Olaszország	988	1.760	1.332	2.629	2.381	1.481	2.354	3.603	1.829

Sorszám	Az ország neve	B o r f o r g a l o m								
		átlag 1870— 80-ban	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
4	Portugália	467	702	778	870	820	1.497	1.963	1.467	1.731
5	Oszt.-Magy. mon. . .	383	438	410	407	451	581	799	705	1.028
6	Németország	145	146	142	162	145	179	236	150	155
7	Algír	6	14	12	86	193	332	497	784	1.249
8	Svájc	14	20	37	28	16	24	54	25	9
9	Szerbia	—	—	—	—	8	14	36	24	—
10	Görögország	—	—	—	—	—	—	—	194	126
11	Románia	—	9	10	8	11	12	47	44	—
12	Németalföld	11	11	13	13	12	11	12	13	12

Érték ezer forintokban.

a) Bevitel:

1	Franciaország . . .	43.884	145.569	111.554	150.649	137.734	155.449	207.084	177.476	175.160
2	N.-Britán. és Írorsz.	63.904	56.511	54.589	54.520	53.411	51.264	51.154	54.663	53.850
3	Németország	31.391	17.383	19.050	19.752	21.908	18.528	16.946	16.044	17.742
4	É.-Amer. Egy.-Áll. .	9.589	14.011	15.874	20.958	11.888	13.180	14.574	14.818	14.406
5	Oroszország ¹⁾ . . .	19.043	11.190	13.600	16.967	18.197	9.089	8.430	7.495	7.377
6	Argentini köztárs. .	9.581	12.192	10.314	13.362	16.518	12.214	5.826	23.966	18.854
7	Svájc	—	—	—	—	—	10.560	10.564	9.822	11.652
8	Belgium	8.732	8.338	8.970	8.018	8.914	8.712	8.080	8.519	9.840
9	Algír	5.942	6.804	6.507	4.396	3.849	7.416	6.532	3.291	2.722
10	Uruguay	—	5.257	5.409	5.608	5.970	6.441	5.767	6.575	6.973
11	Németalföld	4.373	4.167	4.558	4.117	4.126	3.733	3.623	3.937	3.909
12	Olaszország	1.029	1.115	1.438	1.206	2.406	6.011	4.667	2.287	735
13	Svédország	1.320	1.173	2.796	1.434	2.120	1.953	1.617	—	—
14	Dánia	997	1.216	1.156	1.298	1.217	1.252	1.027	1.053	—
15	Oszt.-Magy. mon. . .	1.665	1.311	1.510	1.537	1.234	1.454	1.307	1.319	1.428
16	Egyiptom	—	1.132	1.000	1.348	1.709	1.632	1.760	1.616	1.402
17	Románia	²⁾ 722	487	743	683	408	270	118	107	—

b) Kivitel:

1	Spanyolország . . .	65.558	110.284	133.288	123.669	108.235	125.515	137.868	112.724	121.424
2	Franciaország . . .	90.881	101.126	98.668	94.600	94.930	102.363	103.850	93.491	96.992
3	Olaszország	11.898	25.950	18.880	32.753	32.725	32.825	35.298	44.454	23.512
4	Portugália	21.229	22.850	23.647	25.826	24.831	34.626	39.337	26.466	30.164
5	Oszt.-Magy. mon. . .	7.322	8.852	9.151	9.453	10.884	14.021	17.664	14.717	21.587
6	Németország	—	7.439	8.828	9.631	9.074	10.084	12.253	9.230	9.201
7	Algír	94	261	197	1.378	3.089	5.977	8.968	10.984	16.105
8	Görögország	—	—	—	—	—	—	—	2.025	1.766
9	Svájc	—	—	—	—	—	668	1.011	634	335
10	Németalföld	358	387	446	430	424	381	424	434	418
11	Románia	²⁾ 563	81	69	111	91	149	1.662	2.640	—
12	Szerbia	—	—	—	—	134	187	343	185	—

Megjegyzendő, hogy a nemzetközi borforgalmat az államok egy része ür-, más része súlymértékben mutatja ki. Az előbbiekhöz tartoznak a legnagyobb borforgalmú országok, mint Franciaország, Spanyolország, Portugália, N.-Británia és Írország, Argentini közt., Uruguay, Algír, Északamerikai Egyesült-Államok, Belgium, Németalföld, Dánia, Norvégia, részben Svédország és Svájc 1885. óta.

¹⁾ A papírrubél 1 frttal vétetett egyenlőnek. Ez arány a nagy árfolyamhanyatlás következtében megközelíti a valódságot s e mellett az eredeti értéket is minden átszámítás nélkül feltünteti.

²⁾ 1877—80-as átlag.

Egyrészt ezen okból, másrészt mert a termést is ürmértékben mutatuk ki, czélszerűbbnek véltük itt is általában ürmértéket használni s 1 métermázsa bort hordókban 1 hektoliterrel vettünk egyenlőnek. Ez a nettó-súlynál megközelíti a valóságot s a mellett minden visszaszámítás nélkül is mutatja az eredeti számokat. A palaczkboroknál ellenben, tekintettel a palaczk és a csomagolás súlyára, a bruttó-súlynak csak 60°/o-át számítottuk egy hektoliterrel egyenlőnek. Némely államok (Olaszország, Oroszország, Északamerikai Egy-Államok, Argentini közt. és Uruguay) a palaczkborok forgalmát darabszámban mutatják ki, itt 1 palaczkot 1 literrel vettünk egyenlőnek, a mi, ha nem felelne is meg egészen a valóságnak, tekintve, hogy a palaczkborok forgalma az összes borforgalomnak csak igen kis részét teszi, nem nagyon rontja meg a borforgalom mennyiségének végösszegeit.

1888-ban a Franciaországba bevitt borok 65³⁰/o-a Spanyolországból származott, 10³⁰/o-a Algirből, 9²⁵/o-a Portugáliából, 8⁷⁵/o-a Olaszországból s 3⁶⁰/o-a az Osztrák-Magyar monarchiából. Olaszországból régebben sokkal több bor került Franciaországba, az 1888. évi csökkenést a vámháborúnak tulajdoníthatjuk.

Svájc 1888-iki borbevitelében (csak a hordókban bevitt bort véve) jelenleg is Olaszország foglalja el az első helyet 38⁶⁶/o-kal, második helyen az Osztrák-Magyar monarchia áll 25²⁶/o-kal, azután Franciaország 22¹³/o-kal, a Spanyolországból bevitt borokra 7⁸¹/o esik, egyéb országokra 6¹⁴/o.

Nagy-Británia 1888-iki borbevitelének 55¹⁵/o-a Franciaországból, 17⁴⁴/o-a Portugáliából, 16⁵¹/o-a Spanyolországból, 10⁹⁰/o-a egyéb országokból származott.

Németországba az 1888-ban hordókban bevitt bornak 38⁵⁶/o-a Franciaországra, 18²⁸/o-a az Osztrák-Magyar monarchiára, 17³⁶/o-a vámkülzetekre, 7⁶⁸/o-a Spanyolországra, 18¹²/o-a pedig egyéb országokra esett.

IV. Erdészet.

Erdőterület és erdőkezelés. — Az újabb kataszteri adatok szerint Magyarország összes területének 28·28, termő területének pedig 29·73%-át erdők borítják. Erdőterületünk tehát az egyes művelési ágak közt a második helyet foglalja el, s hogy mily tekintélyes a legtöbb külföldi ország erdőterületével szemben, mutatja a következő kimutatás, mely feltünteti Európa államaiban az erdők területének nagyságát s arányát az összes területhez:

O r s z á g	Erdőterület összesen az összes ezer hektár- terület rokbán %ában		O r s z á g	Erdőterület összesen az erdő- ezer hektár- rokbán %ában	
	ezer	%ában		ezer	%ában
1. Oroszország . . .	200.000	37	10. Románia	2.000	15
2. Svédország . . .	17.569	39	11. Anglia	1.261	4
3. Németország . . .	13.900	25	12. Szerbia	969	20
4. Ausztria	9.777	32	13. Görögország . . .	850	13
5. Franciaország . . .	9.383	17·7	14. Svájc	781	19
6. Magyarország . . .	9.183	28·3	15. Belgium	489	16·6
7. Spanyolország . . .	8.484	17	16. Portugália	471	5
8. Norvégia	7.806	24	17. Németalföld . . .	230	7
9. Olaszország	3.656	12	18. Dánia	190	4·8

Magyarország tehát, míg erdőterületének abszolút nagyságát tekintve hatodik helyen áll, az erdőterület viszonylagos nagyságát véve már a negyedik helyet foglalja el.

Hazánkban az erdőterület abszolút nagyságát és kataszteri tisztajövedelmét a következő számok mutatják:

	Erdőterület			Az erdők kataszteri tiszta jövedelme		
	holdakban	hektárokbán	az összes terület %-ában	összesen	holdan- kint	hektá- ronként
Magyarország . . .	13,293.325	7,650.308	27·11	7,637.030	0·57	1·00
Fiume	1.167	672	34·09	134	0·11	0·20
Horv.-Szlavonország	2,663.095	1,532.611	36·09	2,075.342	0·78	1·35
Összesen . . .	15,957.587	9,183.591	28·28	9,712.506	0·61	1·06

Horvát-Szlavonország erdőiben jóval gazdagabb, mint az anyaország s különösen értékes tölgyerdei a tisztajövedelmet is jóval magasabbra emelik. Erdőterületünk fanemek szerint következőleg oszlik meg:

Fa n e m e k	Erdőterület fanemek szerint					
	Magyarország és Fiume		Horvát- Szlavonország		Együtt	
	hektár	%	hektár	%	hektár	%
Kocsányos és kocsány- talan tölgy	1,638.839	21 ⁴²	407.176	26 ⁵⁶	2,046.015	22 ²⁸
Csertölgy	516.297	6 ⁷⁵	9.322	0 ⁶¹	525.619	5 ⁷²
Bükk	2,752.092	35 ⁹⁷	606.449	39 ⁵⁷	3,358.541	36 ⁵⁷
Gyertyán	563.682	7 ³⁷	272.462	17 ⁷⁸	836.144	9 ¹⁰
Nyír	187.207	2 ⁴⁵	32.020	2 ¹⁰	219.227	2 ³⁹
Fűz- és nyárfa	207.232	2 ⁷¹	11.080	0 ⁷¹	218.312	2 ³⁸
Eger	43.544	0 ⁵⁷	—	—	43.544	0 ⁴⁷
Kőris, szil és juhar	36.609	0 ⁴⁸	102.809	6 ⁷¹	139.418	1 ⁵²
Hárs	2.275	0 ⁰³	5.756	0 ³⁸	8.031	0 ⁰⁹
Akác	35.407	0 ⁴⁶	429	0 ⁰³	35.836	0 ³⁹
Luczfenyő	1,268.268	16 ⁵⁷	11	0 ⁰⁰	1,268.279	13 ⁸¹
Jegenyefenyő	221.154	2 ⁸⁹	82.777	5 ⁴⁰	303.931	3 ³¹
Erdei és feketefenyő	173.050	2 ²⁶	2.320	0 ¹⁵	175.370	1 ⁹¹
Vörösfenyő	5.324	0 ⁰⁷	—	—	5.324	0 ⁰⁶
Összesen	7,650.930	100 ⁰⁰	1,532.611	100 ⁰⁰	9,183.591	100 ⁰⁰

Erdeink 57³⁰/o-a 600 méter magasságon felüli hegységen, 28⁰²/o-a 200—600 méter magasságú középhegységen, 14⁶⁸/o-a pedig 200 méterig terjedő síkságon, dombos vidéken és előhegységen fekszik.

A talaj minősége szerint a magyar korona országai erdőségeinek 80³⁹/o-a feltétlen erdőtalajon áll, 1¹⁸/o-a futóhomokon, 4⁹³/o-a véderdő s csak 13⁵⁰/o-a áll nem feltétlen erdőtalajon, tehát olyanon, mely egyéb művelési ágra is alkalmas. Véderdők csak a szorosabb értelemben vett Magyarországon vannak, s a futóhomokon álló erdők is, míg az anyaország erdeinek 1⁴¹/o-át képezik, Horvát-Szlavonország erdeinek csak 0⁰²/o-át.

Az erdőállománynak az anyaországban csak 69⁶¹/o-a szál-erdő, Horvát-Szlavonországban ellenben 81⁸¹/o-a, a közép és sarj-erdő az előbbiben 30³⁹/o-ra rúg, az utóbbiban 18¹⁹/o-ot tesz.

A mi az erdőtulajdonosok jogi minőségét illeti, a szorosabb értelemben vett Magyarország erdeinek 15²⁸/o-a állami erdő volt, 23⁴³/o-a törvényhatósági és községi erdő, [6³⁷/o-a egyházi testületek és személyek erdeje, 1⁰⁸/o-a közalapítványi, 0⁰²/o-a magánalapítványi, 6⁷⁷/o-a hitbizományi, 11⁸⁶/o-a közbirtokossági, 2²¹/o-a részvénytársulati erdő volt; 32⁹⁸/o-a pedig az 1879:XXXI. t.-cz. 17. szakasza alá nem tartozó magánerdő.

A kincstár, vagyis az állam tulajdonát képező erdők területe az anyaországban 1887. végén 1,622.978 hektár, vagyis 2,820.119 kat. hold volt. 1888-ban 3.810⁹² kat. holddal apadt, mely terület Temes vármegyében telepítési célokra vétetett el az erdőállományból; ennek ellenében Mármarosban magánbirtokosoktól az 1884: XXVI. törvényezikk alapján az erdővásárlási alapból 60.148⁵⁸ kat. hold vásároltatott meg, úgy, hogy a kincstári erdők területe ez évben, még a telepítési célokra elvont terület leszámítása után is, 56.337⁶⁶ kat. holddal növekedett.

A kincstári erdők jóvedelmezősége örvendetesen emelkedik. Az állami költségvetésben az összes kincstári erdők után az 1888. évben előirányoztatott: 6,439.617 frt. bevétel, 4,186.951 frt. kiadás és 2,252.666 frt. tisztajövedelem, ezzel szemben a zárszámadás szerint tényleg volt: 6,574.529 frt. bevétel, 4,253.521 frt. kiadás és 2,321.008 frt. tisztajövedelem. Megemlítjük, hogy az állami erdők tisztajövedelme 1887-ben 2⁰⁹ millió, 1886-ban 1⁶⁰ millió, 1885-ben 1⁸⁸ millió frtot tett.

Erdészetünkre nézve nagy fontossággal bír a helyes erdőgazdasági üzemterv megállapítása. Az 1879: XXXI. t.-czikk életbe léptetésétől 1888. végéig a földművelési miniszterium megállapította a rendszeres erdőgazdasági üzemtervet 1.908 erdőbirtokra és 1,586.365 kat. hold területre, az ideiglenes erdőgazdasági üzemtervet pedig 8.514 erdőbirtokra és 6,106.259 kat. hold területre. E szerint az erdőhasználatok és felújítások összesen 10.422 birtokon 7,692.624 kat. hold területen szabályoztattak s az erdőtörvény 17. §-a alá tartozó 8,910.172 kat. holdra terjedő erdőbirtok 86⁰/o-ára állapítottatott meg 1888. végéig a rendszeres vagy ideiglenes gazdasági üzemterv.

Az államerdészet 1888. év végéig a következő törvényhatóságok területén levő községi és volt urbéres közbirtokossági erdőket vette kölcsönös szerződészerű megállapodások alapján állami kezelésbe, u. m.: Árva, Bars, Nógrád, Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun, Sáros, Ung, Ugocsa, Csik, Maros-Torda, Udvarhely, Háromszék, Torda-Aranyos, Bács-Bodrog, Csanád, Csongrád, Torontál, Somogy, Sopron, Vas és Zala vármegyék, továbbá Eperjes, Szeged, Ujvidék és Pancsova városok erdeit, valamint állami erdőtisztek kezelték a beszterezzei erdészeti kormánybiztos útján a Beszterezze-Naszód vármegyében levő volt határőrvidéki községek és a szerb-bánáti volt XIV. számú határőrezred, illetve a fehértemplomi vagyonszék erdeit is. Az ekként állami kezelésbe vett községi és urbéres erdők összes területe kerekszámban 1,606.000 kat. hold.

Az állami kezelés alatt álló erdőterület, erdészetünk nagy előnyére folyvást növekedik, de a magánbirtokosok is erélyesen rászoríttatnak, hogy az erdőtörvénybe ütköző cselekményekkel meg ne károsítsák azt a fontos nemzetgazdasági érdeket, mely az erdő-állományok épségben maradásához fűződik.

Az 1888. évben az erdőbirtokosok által saját erdejükben elkövetett törvényellenes cselekmények, illetve 234 erdőrendészeti áthágás esetében 18.657 frtra terjedő büntetés lett kiszabva, míg a több ezerre menő s a szolgabírói hivataloknál és a községi bírák által tárgyalt erdőkárosítási esetek után az országos erdei alapba 41.177 forint birságpénz szolgáltatott be.

Az 1888. évben kopárterületek beerdősítésére a földművelésügyi miniszterium 49 törvényhatóság területére 311 birtokos részére összesen 10,910.705 erdei csemetét s ezenkívül községek számára még 300.000 fűzfa-dugványt osztott ki.

Az országos erdei alap költségén kiosztott csemeték száma a következő volt:

	1888-ban	1883-tól 1888-ig összesen
	d a r a b	
Luczfenyő (<i>Abies excelsa</i>)	2,741.635	13,837.175
Jegenyefenyő (<i>Abies pectinata</i>)	13.600	19.100
Erdei fenyő (<i>Pinus sylvestris</i>)	2,078.625	9,372.255
Fekete fenyő (<i>Pinus austriaca</i>)	1,510.725	5,033.575
Vörös fenyő (<i>Larix europaea</i>)	130.300	455.300
Kocsányos tölgy (<i>Quercus pedunculata</i>)	1,744.525	5,500.085
Kocsánytalan tölgy (<i>Quercus seniliflora</i>)	81.275	220.775
Magyar tölgy (<i>Quercus conferta</i>)	500	500
Kőris (<i>Fraxinus excelsior</i>)	78.210	195.010
Szilfa (<i>Ulmus</i>)	25.000	126.900
Juhar (<i>Acer</i>)	16.210	41.310
Akác (<i>Rob. ps. Aca.</i>)	2,415.600	5,373.100
Gledicsfa (<i>Gleditschia</i>)	64.000	99.000
Bálványfa (<i>Aylanthus glan</i>)	8.000	16.000
Szelid gesztenye (<i>Castanea vesca</i>)	1.000	1.000
Fekete diófa (<i>Juglans nigra</i>)	1.000	1.000
Szeder (<i>Morus</i>)	500	5.500
Bükkfa	—	1.500
Gyertyánfa	—	8.500
Nyárfa	—	70.000
Hársfa	—	200
Összesen	10,910.705	40,377.785

Az államerdészet külső kezelő hatóságainál az 1888. évben 40 erdőgondnokságnál volt meteorológiai megfigyelő állomás berendezve, melyek a megfigyeléseket a központi m. kir. meteorológiai intézethez havonként beküldték s az eredmények befoglaltatnak ezen intézet évkönyvében.

Szakoktatás. — A selmeczi erdőakadémián az 1888—1889-iki tanévre 92 rendes és 1 rendkívüli hallgató vétetett fel; ezen tanév megnyitásával az erdőakadémiának összesen 315 rendes és 5 rendkívüli hallgatója volt.

Az 1888. évben az erdőgazdaság önálló vezetésére képesítő s az országos főerdőmester elnöklete alatt Budapesten megtartott erdőszeti államvizsgához 79 végzett erdőakadémikus jelentkezett, kik közül a vizsga alapján 44 nyerte meg a képesítő oklevelet. A három erdőőri szakiskolában (Liptó-Ujvár, Királyhalom és Vadászerdő) összesen 107 tanuló részesített szakkoktatásban, összesen pedig ugyanez évben végzett 44. A királyi erdőfelügyelőségek székhelyein megtartott erdőőri szakvizsgára összesen 443 egyén jelentkezett, kik közül az erdőőri szolgálatra 379 találtatott alkalmasnak.

Faforgalom és egyéb erdei termékek forgalma. — Magyarország külforgalma a különböző erdei termékekből az utóbbi öt év alatt következőleg alakult:

Az erdőtermények neve	1884		1885		1886		1887		1888	
	behoza- tal	kivitel	behoza- tal	kivitel	behoza- tal	kivitel	behoza- tal	kivitel	behoza- tal	kivitel
Mennyiség ezer métermázsákban:										
Tűzifa	86	703	75	690	57	606	37	790	52	773
Faszén	19	143	15	139	20	165	23	165	5	273
Keményépület- és műfa	43	463	15	603	15	482	25	491	67	452
Puha épület- és műfa	248	432	236	614	206	456	211	379	238	869
Kemény fűrészelt faárú	44	703	33	553	32	564	17	779	33	851
Puha fűrészelt faárú .	971	594	846	588	962	631	981	601	940	518
Fournir	3 ⁴	0 ⁶	3 ⁴	0 ⁴	3 ⁵	0 ⁴	3 ⁸	1 ³	4	0 ⁴
Botok nyers állapotban	0 ⁴	5	0 ³	4	0 ¹	5	0 ⁴	6	0 ³	8
Vasuti talpa	40	512	42	603	30	254	4	297	16	281
Donga	8	2.183	14	2.446	17	1.875	71	2.339	48	2.393
Cserzőhéj	54	381	54	327	57	305	73	456	60	501
Szömörce	6	5	11	4	9	5	7	5	7	4
Gubacs	5	89	4	67	5	56	8	62	11	41
Vallonea	12	0 ⁹	8	2 ⁴	11	3 ⁶	11	6 ²	17	4
Fűzfavessző	0 ²	1 ⁵	0 ¹	2 ⁹	0 ¹	3 ⁰	0 ¹	2 ¹	0 ¹	2
Gyanta és szurok . .	49	2 ⁵	35	2 ⁸	38	3 ³	41	5 ⁷	33	5
Összes erdőtermények	1.589	6.209	1.382	6.646	1.463	5.414	1.513	6.386	1.531	6.475
Érték 1000 forintokban:										
Tűzifa	43	352	37	345	29	303	19	395	26	386
Faszén	38	287	31	278	39	329	46	330	10	545
Keményépület- és műfa	129	1.390	43	1.748	42	1.325	70	1.447	206	1.398
Puha épület- és műfa	779	1.065	633	1.474	543	1.095	550	911	682	907
Kemény fűrészelt faárú	176	2.812	115	1.937	95	1.691	52	2.770	111	3.830
Puha fűrészelt faárú	3.332	2.323	2.706	2.119	2.693	1.955	2.748	1.922	940	1.656
Fournir	195	13	197	10	211	10	229	39	240	12
Botok nyers állapotban	7	327	54	210	22	309	85	375	56	453
Vasuti talpa	80	922	80	1.026	57	432	7	549	33	563
Donga	34	12.329	65	13.736	75	10.643	318	15.180	234	15.504
Cserzőhéj	836	3.806	406	5.228	207	1.620	296	2.281	226	2.354
Szömörce	58	55	94	37	76	41	52	42	60	41
Gubacs	67	1.121	43	763	57	762	110	866	162	666
Vallonea	192	10	176	47	235	77	217	140	362	79
Fűzfavessző	3	23	3	30	2	45	2	31	2	29
Gyanta és szurok . .	374	21	213	14	210	20	221	35	194	28
Összes erdőtermények	6.343	26.856	4.896	29.007	4.593	20.657	5.022	27.313	3.534	28.451

Nagy behozatalunk csak puha fűrészelt faárúból van s azonkívül puha épületfából is tekintélyes mennyiséget és értéket hozunk be, de már ezen utóbbiból még többet viszunk ki. Kivitelünk súlypontja a dongafára esik, melyet főleg Franciaországba roppant mennyiségben szállítunk a volt horvát-szlavon határörvidék tölgyes erdeiből. Árúforgalmi statisztikánk dongakivitelének csak kisebb részét mutatja ki métermázsákban, a többit darabszám szerint. Egyöntetűség kedvéért azonban az utóbbit is átszámítottuk, 100 darab dongát három métermázsával véve egyenlőnek.

A különböző országok faforgalmát a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	B e v i t e l				K i v i t e l			
		1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		e z e r f o r i n t o k b a n							
a) Fabevitelre szoruló országok:									
1	N.-Británia és Írország ¹⁾	147.742	121.598	117.088	143.156	1.565	1.494	1.510	2.307
2	Franciaország	63.543	52.270	63.306	66.227	10.436	9.008	10.115	12.853
3	Németország	25.957	37.930	48.088	55.923	7.181	14.682	13.641	12.560
4	Belgium	21.526	19.902	23.199	27.265	2.180	2.922	2.575	2.576
5	Németalföld	17.089	16.600	18.397	18.666	8.726	8.588	9.625	11.246
6	Olaszország	15.958	24.856	34.170	16.434	2.379	2.292	2.216	3.259
7	Spanyolország	—	—	14.145	11.874	—	—	845	613
8	Argentini köztársaság	9.504	10.738	13.254	11.400	382	304	350	676
9	Dánia	7.001	5.316	5.650	—	63	76	59	—
10	Svájc	3.404	3.242	3.680	4.189	2.873	2.394	2.315	2.060
11	Egyiptom	3.673	3.658	3.308	5.712	4	2	3	2
12	Portugália	2.212	2.017	2.298	2.839	202	251	198	181
13	Görögország	—	—	2.887	2.770	—	—	6	5
14	Románia	3.718	2.303	—	—	2.648	2.498	—	—
15	Szerbia	925	791	423	—	69	12	3	—
b) Fakivő országok:									
1	Osztrák-Magyar mon.	3.442	3.068	2.832	4.609	62.638	50.188	55.074	58.264
2	Britt-Canada	2.222	1.886	1.930	1.928	42.937	43.263	42.170	43.883
3	Svédország	921	986	—	—	51.591	43.469	—	—
4	Európ. Oroszország	—	2.500	2.396	3.103	23.349	23.747	27.296	38.197
5	Északam. Egyes. Államok . . .	23.682	22.905	23.992	29.534	35.036	33.463	31.555	37.584
6	Norvégia	2.784	2.551	2.277	—	17.367	16.277	15.427	—
7	Finnország	—	—	—	—	16.178	13.817	13.033	—

Kimutatásunk 22 ország forgalmát tünteti fel, ezek közül 15 a túlnyomólag bevívó, 7 pedig a túlnyomólag kivívó országok közé tartozik. Legtöbb értékű fát Nagy-Británia visz be, a kivívó országok élén pedig monarchiánk áll. Korábban monarchiákat Svédország is, Oroszország is megelőzte, de az utóbbi fakivitele tetemesen lehanyatlott, az Osztrák-Magyar monarchiáé ellenben megkétszereződött.

¹⁾ A kivitelben nem angol termék, hanem idegen és gyarmati fa szerepel.

V. A telekkönyvi birtoktestek forgalma.

A földbirtok megoszlási viszonyait hazánkban, sajnos, ma sem ismerjük úgy, a mint e viszony közgazdasági és szocioállpolitikai fontossága megkívánná. Az új földadó-kataszter óriási gépezete feloszlott, a nélkül, hogy feldolgozta vagy összeállította volna a birtokviszonyok ismeretére kinálkozó rendkívül becses anyagot. A közel jövőnek van fentartva, hogy e hiányt pótolja. A létező adatokat illetőleg Évkönyvünk újabb első folyamára utalunk, mely e viszonyok nemzetközi összehasonlítását is adta volt.

Ellenben 1875-től kezdve évről-évre gyűjtetnek az adatok a földbirtok körül a birtokos személyében beállott változásokról, a változás jogcímének részletezésével. E táblázatot, mely csak a szorosan vett Magyarországra vonatkozik, a következőkben adjuk:

Év	A birtokváltozások eseteinek száma						össze- sen
	szerződés által		végrehajtás által		haláleset folytán		
	összesen	%	összesen	%	összesen	%	
1875	188.088	71 ³⁴	9.606	4 ⁹⁶	45.874	23 ⁷⁰	193.568
1876	130.120	68 ⁷⁶	12.982	6 ⁸⁶	46.147	24 ³⁸	189.249
1877	152.963	69 ⁷²	15.965	7 ²⁸	50.453	23 ⁰⁰	219.381
1878	157.519	71 ¹⁹	15.285	6 ⁹¹	48.458	21 ⁹⁰	221.262
1879	165.166	70 ¹³	19.213	8 ¹⁶	51.121	21 ⁷¹	235.500
1880	190.406	69 ⁵¹	19.748	7 ²¹	63.782	23 ²⁸	273.936
1881	190.443	70 ⁸⁴	19.204	7 ¹⁵	59.178	22 ⁰¹	268.825
1882	204.561	75 ⁴⁷	18.443	6 ⁸⁰	48.047	17 ⁷³	271.051
1883	218.247	75 ⁴⁵	17.071	5 ⁹⁰	53.943	18 ⁶⁵	289.261
1884	210.060	73 ⁷²	15.606	5 ⁴⁸	59.270	20 ⁸⁰	284.936
1885	207.872	74 ⁵⁶	15.561	5 ⁵⁸	55.361	19 ⁸⁶	278.794
1886	207.081	73 ⁹⁸	15.538	5 ⁵⁵	57.310	20 ⁴⁷	279.929
1887	217.275	72 ⁶⁴	16.623	5 ⁵⁶	65.208	21 ⁸⁰	299.106

A birtokváltozások száma tehát egyre növekszik és 1887-ben 54⁰/o-kal magasabb, mint 1875-ben. A szerződések képezik természet-szerűleg a birtokváltozásnak leggyakoribb okát. Ezek szaporodása, melynek a fenti végösszegek emelkedését első sorban tulajdonitanunk kell, jele az ingatlan növekvő mobilizációjának. A haláleset folytán bekövetkező birtokcserék szaporodása, tekintve, hogy halálozási arányszámunk inkább javul, mintsem rosszabbul, azt jelenti, mi-szerint több birtokos közt oszlik meg a föld ma, mint annak előtte.

Ha az első öt évet (1875—80.) az utolsó öt évvel (1883—87.) mérjük össze, ugy e két korszak közül az utolsóban vagy 200%-kal több birtokos létére kell következtetnünk, mint előbb. Ez a szaporodás a birtoknak a családtagok közt való szétadarabolásán kívül valószínűleg az elaprózás egyéb okaiból is magyarázandó. Természetesen ezzel nincs kizárva másfelől annak lehetősége, hogy a közép- és kisbirtokok felszivatása latifundiumok által, — minek jelei köztudomás szerint mutatkoznak nálunk — helyt ne foglalt legyen. A végrehajtás folytán történt változások szomorú rovata a 70-es évek végén beállott nagy rosszabbodás óta javult és az utolsó évi (1887.) újabb emelkedés daczára ez évben vagy 3.000 birtokkal kevesebb került dobra, mint 1879—81. közt.

A birtokost cserélt ingatlanok pénzben kifejezett értékét a következő összeállítás mutatja:

É v	A birtokváltozások pénzértéke						
	szerződés által		végrehajtás által		haláleset folytán		összesen
	frt.	%	frt.	%	frt.	%	frt.
1875 . .	108,105.371	64 ⁹³	10,713.511	6 ⁴³	47,677.662	28 ⁶⁴	166,496.544
1876 . .	108,124.309	63 ³²	10,185.162	5 ⁹⁶	52,704.156	30 ⁸²	171,013.627
1877 . .	114,744.686	61 ⁵¹	14,393.535	7 ⁷²	57,401.210	30 ⁷⁷	186,539.431
1878 . .	113,083.650	60 ⁷⁸	15,385.381	8 ²⁷	57,576.198	30 ⁹⁵	186,045.229
1879 . .	113,664.405	59 ³⁵	16,671.848	8 ⁷⁰	61,203.772	31 ⁹⁵	191,540.025
1880 . .	117,928.313	54 ⁴³	17,421.560	8 ⁰⁴	81,312.127	37 ⁵³	216,662.000
1881 . .	126,194.508	59 ¹⁹	19,242.742	9 ⁰³	67,738.313	31 ⁷⁸	213,175.563
1882 . .	130,372.954	67 ⁷⁰	13,122.644	6 ⁸²	49,091.594	25 ⁴⁸	192,587.192
1883 . .	140,863.310	66 ⁰²	13,080.334	6 ¹⁴	59,425.180	27 ⁸⁴	213,368.824
1884 . .	147,274.979	60 ⁸⁹	13,117.931	5 ⁴²	81,478.645	33 ⁶⁹	241,871.555
1885 . .	142,337.743	62 ⁷³	12,105.220	5 ³³	72,474.028	31 ⁹⁴	226,916.991
1886 . .	147,210.024	63 ⁸⁹	11,918.110	5 ¹⁷	71,301.499	30 ⁹⁴	230,429.633
1887 . .	140,576.979	58 ⁵⁶	11,639.177	4 ⁸⁵	87,846.622	36 ⁵⁹	240,062.778

Az érték-kimutatások visszatükrözik ugyan a birtokváltozások hullámzásait, de nem állanak azokhoz változhatlan viszonyban. Függ ugyanis e viszony az ingatlanok tőkeértékében beállott változásoktól s a birtokost cserélő ingatlanok kisebb-nagyobb kiterjedésétől. Ez utóbbiról adataink nincsenek, az előbbiit illetőleg szintén csak következtetésekre vagyunk utalva. Valószínű, hogy a mezei birtok jövedelmezőségének csökkenése a tőkeérték lejjebbzállását nem vonta maga után, miután az országos kamatláb időközben beállott súlyedése ellenkező irányban működött.

A következő táblázat mutatja az egy birtokra eső átlagos érték hullámzásait.

É v	A birtokost változtató ingatlanok átlagos értéke			
	a szerződés	végrehajtás	haláleset	mindezen okok
	folytán történt változásoknál (forint)			
1875	783	1.115	1.039	860
1876	831	785	1.128	904
1877	750	902	1.138	650
1878	718	1.007	1.188	841
1879	688	868	1.197	813
1880	619	882	1.275	791
1881	663	1.002	1.145	793
1882	637	722	1.147	711
1883	645	766	1.102	738
1884	701	841	1.375	849
1885	685	778	1.309	814
1886	711	767	1.244	823
1887	647	700	1.347	803

Az egy birtokra eső átlagos érték a haláleset folytán beállott változások kivételével minden rovatban csökkenőben van, minek magyarázatát abban lehetne találni, hogy egyre kisebb birtokrészek azok, melyek birtokost cserélnek. Az a körülmény, miszerint a haláleset folytán beálló változásoknál találunk abszolúte véve a legmagasabb értékre, abban leli magyarázatát, hogy itt az egy személy tulajdonában állott összes ingatlanokról van mindig szó; szerződéseknel ellenben leggyakrabban csak birtokrészekről.

A hazai birtokváltozásokat összehasonlíthatjuk az osztrák adatokkal. Volt ugyanis ott:

É v	A birtokváltozások eseteinek száma							
	adásvevési szerződés által	egyéb szerződés által	végrehajtás által	haláleset folytán	összesen			
	összesen	%	összesen	%	összesen	%	összesen	%
1881	149.942	64·69	27.099	11·69	13.423	5·79	41.343	17·83
1882	154.206	64·47	29.203	12·21	13.127	5·49	42.643	17·83
1883	161.521	64·17	31.661	12·57	11.808	4·69	46.745	18·57
1884	173.063	63·12	33.930	12·37	10.973	4·00	56.236	20·51
1885	170.157	62·94	33.824	12·61	9.825	3·63	56.564	20·92
1886	167.959	61·74	35.260	12·96	10.671	3·92	58.145	21·38
1887	171.490	61·54	37.454	13·44	11.151	4·00	58.585	21·02

Az ingatlan Ausztriában kevésbé mozgékony, mint nálunk. A különbség azonban nem látszik nagyon nagynak, ha tekintetbe vesszük, miszerint a földbirtokosok száma Ausztriában nem lehet sokkal magasabb, mint nálunk. E mellett bizonyít a haláleset folytán

beálló változások meglehetősen egyenlő mérve is. A végrehajtások száma ott csekélyebb, mint nálunk s a 80-as évek eleje óta csökkent ép úgy, mint hazánkban.

A mi a birtokost cserélt ingatlanok értékét illeti, úgy az Ausztriában következőleg alakult:

Év	A birtokváltások pénzértéke										Össze- sen 1000 frt.
	adásvevési		egyéb szer-		végrehajtás		haláleset		folytán		
	szerződés	által	ződés	által	által						
	1000 frt.	%	1000 frt.	%	1000 frt.	%	1000 frt.	%			
1881	280.184	58.77	49.027	10.28	37.202	7.80	110.378	23.15	476.791		
1882	290.031	59.74	56.563	11.65	29.079	5.99	109.833	22.62	485.506		
1883	292.585	59.96	51.176	10.49	25.801	5.29	118.373	24.26	487.935		
1884	296.163	57.97	59.104	11.57	23.660	4.63	131.988	25.83	510.915		
1885	268.768	55.65	64.379	13.33	19.868	4.11	129.963	26.91	482.978		
1886	260.420	55.05	61.076	12.91	22.105	4.67	129.447	27.37	473.048		
1887	280.910	57.32	60.958	12.44	21.560	4.40	126.646	25.84	490.074		

A birtokok jóval több értéket képviselnek, mint hazánkban. Ennek magyarázata részben a városi földek, illetve házak nagyobb szerepe Ausztriában, mi az átlagos birtokváltozási értéket szükségkép emeli.

Az egy-egy változásnál szóban forgó érték átlagos nagysága volt:

Ev	A telekkönyvi birtokváltozások átlagos pénzértéke					az ösz- szesen
	az adásvevési szerződés által	az egyéb szer- ződés által	a végrehaj- tás által	a haláleset folytán		
	történt birtokváltozásoknál forintokban					
1881	1.868	1.809	2.771	2.670	2.056	
1882	1.880	1.936	2.215	2.575	2.030	
1883	1.873	1.616	2.185	2.532	1.938	
1884	1.711	1.742	2.156	2.347	1.863	
1885	1.580	1.903	2.022	2.297	1.786	
1886	1.550	1.732	2.072	2.226	1.739	
1887	1.638	1.628	2.020	2.162	1.758	

Az egyes birtokváltozási okok ugyanazon arányt mutatják e táblán, mint hazai adataink szerint. A csökkenő irányzat, dacára a rövidebb időköznek, itt is mutatkozik és pedig kivétel nélkül minden rovatban, sőt a haláleset folytán történő változásoknál épen a legnagyobb mérvben. E jelenség tán összefügg a birtokelaprózás gyors menetével, mely pl. Galicziában, Bukovinában és a tengerparton rendkívüli fokban jelentkezik és tudvalevőleg a legújabb időben (1889. ápr. 1.) törvényhozási intézkedést is vont maga után, melynek célja volt a parasztbirtokok egy kézben összetartása örökösödés esetén.

VI. Földhitel és talajjavítás.

A földhitel és annak forrásai. — A hazai földbirtok telekkönyvi megterhelhetését mindezeideig nem ismerjük; a betáblázott adósságokat csak az abszolút kormány iratta össze 1858-ban s ez összeírás szerint a magyar korona országaiban ingatlan vagyponra összesen 120·57 millió frt. volt betáblázva, míg a német szövetséghez tartozott osztrák örökös tartományokban 1.069·78 millió, a lengyel tartományokban 68·78 millió, az olasz tartományokban (Lombardiában és Velenczében) pedig 392·25 millió frt. Látható ebből, hogy 32 évvel ezelőtt, mily csekély teher feküdt a magyar földbirtokon. Hivatalos statisztikánk 1875. óta kimutatja ugyan a jelzálogi terhek forgalmát, tehát úgy az új terheket, mint a terhektől való felszabadulást; azonban ezekre az adatokra sok súlyt nem fektethetünk, részint azért, mert a terhek megszűnését sokszor nem követi a kitáblázás, a törlesztéses adósságoknál pedig az egész teher mindaddig betáblázva marad, míg csak az utolsó részlet is le nem törlesztetik, részint pedig azért, mert az új terheknél a telekkönyvi hatóságok az utasítás daczára nemcsak a főjelzálognál mutatják ki a terheket, hanem sokszor a mellékjelzálogoknál is és így ugyanazon teher nem egy esetben kétszer-háromszor vétetik számba. E hibákat teljesen jóvá tenni a hivatalnak nem áll hatalmában s így azon adatokból a magyar ingatlan vagypon terheinek szaporodását meg nem határozhatjuk. A jelzálogi terhek közül tehát csak a pénzüintézetek kölcsöneit ismerjük, sőt helyesebben csakis a hazai pénzüintézetek kölcsöneit, mert a külföldi intézetek által hazai ingatlanokra nyújtott kölcsönökről tudomásunk nincsen.

A hazai pénzüintézetek által nyújtott jelzálogi kölcsönök állományát, valamint a forgalomban volt zálogleveleket a szorosabb értelemben vett Magyarországra vonatkozólag a legutóbbi másfél évtizedről a következő kimutatás tünteti fel:

Év	Jelzálogi kölcsönök		Záloglevelek		A jelzálogi kölcsönök meghaladták a zálogleveleket	
	az év végén	évi növekedés	az év végén	évi növekedés		
e z e r f o r i n t o k b a n						ezer frttal
						%-kal
1874 . . .	184.627	17.787	101.629	13.990	82.998	44·96
1875 . . .	205.443	20.816	107.171	5.542	98.272	47·83
1876 . . .	216.128	10.685	121.500	14.329	94.628	43·78
1877 . . .	221.723	5.595	126.322	4.822	95.401	43·03

Év	Jelzálogi kölcsönök		Záloglevelek		A jelzálogi kölcsönök meghaladták a zálogleveleket	
	az év végén	évi növekedés	az év végén	évi növekedés		
	e z e r f o r i n t o k b a n				ezer frttal	%-kal
1878 . . .	226.872	5.149	130.180	3.858	96.692	42'62
1879 . . .	234.957	8.085	133.516	3.336	101.441	43'18
1880 . . .	244.223	9.266	141.331	7.815	102.892	42'13
1881 . . .	259.463	15.240	153.043	11.712	106.420	41'02
1882 . . .	282.136	22.673	164.786	11.743	117.350	40'18
1883 . . .	297.618	15.482	175.786	11.000	121.832	40'93
1884 . . .	320.529	22.911	181.975	6.189	138.554	43'23
1885 . . .	337.758	17.229	191.982	13.007	142.776	42'27
1886 . . .	359.557	21.799	203.324	13.342	151.233	42'06
1887 . . .	385.425	25.868	219.770	11.446	165.655	42'98
1888 . . .	408.613	23.188	240.863	21.093	167.750	41'05

E kimutatásba az osztrák-magyar banknak a szorosabb értelemben vett Magyarországon fekvő ingatlanokra adott kölcsönei is be vannak foglalva, melyek 1888. végén 77'07 millió frtot képviseltek s melyeket teljes összegükben felvettünk a záloglevelek rovatába is. A tisztán magyar hitelintézeteknek forgalomban volt záloglevelei az utóbbi másfél évtized alatt következő összegekre rúgtak:

Év	Millió frt.	Év	Millió frt.	Év	Millió frt.
1874	59'92	1879	72'24	1884	121'83
1875	68'62	1880	84'49	1885	132'53
1876	68'18	1881	93'99	1886	142'37
1877	69'65	1882	105'49	1887	149'27
1878	71'28	1883	116'66	1888	163'79

A bankok közül csak két intézet ad záloglevél-kölcsönöket, a Pesti magyar kereskedelmi bank, melynek 1888. végén 27'00 millió forint névértékű záloglevele volt forgalomban és a nagyszombati oláh intézet, az Albina, melynek forgalomban volt záloglevelei 1888. végén 1'07 millió frtot képviseltek. A takarékpénztárak közül régebben a Pesti hazai takarékpénztár bocsátott ki zálogleveleket, de utóbb felhagyott ez üzletággal s helyette 4 1/2 és 5%-ot kamatozó kötvényeket bocsátott ki. 1888-ban azonban két másik takarékpénztár karolta fel a záloglevél-kibocsátást, az országos központi és a nagyszombati általános, 1889-ben pedig a temesvári első takarékpénztár is. A záloglevél-kölcsönöket legnagyobb mértékben a földhitelintézetek nyújtják s ezek közt is különösen a magyar földhitelintézet.

A jelzálogi kölcsönökből a különböző jellegű pénzügyintézetekre következő összeg esik:

Sorszám	Pénzintézetek	J e l z á l o g i k ö l c s ö n ö k							
		1873-ban		1878-ban		1883-ban		1888-ban	
		millió forint	%	millió forint	%	millió forint	%	millió forint	%
1	Takarékpénztárak	75'08	45'00	90'57	39'92	113'75	38'23	160'18	39'20
2	Földhitelintézetek	43'51	26'08	62'52	27'56	103'00	34'61	130'43	31'92
3	Osztr.-Magy. bank	34'40	20'62	58'89	25'95	58'36	19'62	77'07	18'86
4	Bankok	11'90	7'13	12'02	5'30	17'97	6'04	31'98	7'83
5	Szövetkezetek . .	1'95	1'17	2'87	1'27	4'46	1'50	8'95	2'19
Összesen . .		166'84	100'00	226'87	100'00	297'54	100'00	408'61	100'00

Örvendetes, hogy a földhitelintézetek kölcsöneire folyvást nagyobb rész esik, emelkedik a bankok kölcsöneinek arányszáma s tudjuk, hogy ezek közt szintén túlnyomók a záloglevelekben adott kölcsönök.

De nemcsak a záloglevél-kölcsönök térfoglalása mutat egészségesebb hitelviszonyokra, hanem a kamatláb csökkenése, a kölcsönök olcsóbbá tétele is. A záloglevél-kölcsönöknél nemcsak azt látjuk, hogy a magasabb kamatúak helyét lassankint az alacsonyabb kamatú kölcsönök foglalják el, hanem azt is, hogy ezen alacsonyabban kamatozó záloglevelek magasabb árfolyamon értékesíthetők, mint régebben a nagyobb kamatozásúak s így az évi kamatteher is, a tőke-teher is csökken egyidejűleg. Ennek igazolásául bemutatjuk 1875. óta a magyar földhitelintézet, az osztrák-magyar bank és a kisbirtokosok földhitelintézete zálogleveleinek árfolyamát minden év végén:

Év	A magyar földhitelintézet					Az osztrák-magyar bank			A kisbirtokosok földhitelintézete	
	4 ⁰ / ₀ -os	4 ¹ / ₂ 0 ⁰ / ₀ -os	5 ⁰ / ₀ -os	5 ¹ / ₂ 0 ⁰ / ₀ -os	5 ⁰ / ₀ -os éretlenek	4 ⁰ / ₀ -os	4 ¹ / ₂ 0 ⁰ / ₀ -os	5 ⁰ / ₀ -os	5 ⁰ / ₀ -os	5 ¹ / ₂ 0 ⁰ / ₀ -os
z á l o g l e v e l e i										
1875 .	—	—	—	85'63	93'75	—	—	96'50	—	—
1876 .	—	—	—	90'75	101'50	—	—	96'30	—	—
1877 .	—	—	86'50	94'75	103'50	—	—	98'00	—	—
1878 .	—	—	87'00	94'25	103'12	—	—	99'05	—	—
1879 .	—	—	96'00	100'75	111'50	—	—	101'75	—	—
1880 .	—	92'25	99'75	101'12	118'50	—	—	102'25	—	—
1881 .	—	95'25	100'75	102'50	118'25	94'75	99'80	100'40	—	—
1882 .	—	94'00	100'00	100'75	119'00	93'96	99'00	101'00	—	100'00
1883 .	—	93'50	100'30	101'50	120'00	93'75	98'35	101'10	—	100'00
1884 .	—	93'30	100'25	101'50	122'50	96'75	100'35	101'75	—	100'00
1885 .	—	95'50	101'50	102'75	127'25	98'85	101'50	102'00	—	99'25
1886 .	93'50	99'25	101'25	—	123'00	98'30	101'50	101'10	99'75	102'30
1887 .	94'50	99'25	100'50	—	129'50	99'20	100'50	—	100'75	101'00
1888 .	96'75	100'25	102'00	—	126'00	99'60	101'70	—	100'75	102'00
1889 .	96'75	100'00	100'75	—	119'00	99'80	101'00	—	101'25	102'00

Megjegyzendő, hogy az osztrák-magyar bank zálogleveleit 1881-ig a bécsi börze jegyzései szerint közöltük s csak azóta vettük a budapesti árfolyamot, melyet természetesen a többi zálogleveleknél kivétel nélkül használtunk. E kimutatás a záloglevelek árfolyamának örvendetes emelkedéséről és így a földhitelnek jelentékeny olcsóbbodásáról tanuskodik. Sokkal magasabb árfolyamon értékesíthetők jelenleg a 4⁰/₀-os záloglevelek, mint másfél évtizeddel ezelőtt az 5¹/₂⁰/₀-osak. Nem szükség ennek nagy jelentőségét külön kiemelnünk.

A hazai földhitel legfőbb forrásáról, a magyar földhitelintézetéről külön és egy kissé hosszasan is meg kell emlékeznünk. Az intézet 1863-tól, vagyis alapításától 1888. végéig 11.159 adósfélnek 161¹ millió frt. kölcsönt engedélyezett. 1888. végén a fennálló jelzálogi kölcsönök összege 89³⁶ millió forintba rúgott és pedig papírértékű záloglevelekben 86²⁴ millió forint, érczértékű záloglevelekben 3¹² millió, készpénzben pedig 1.409 forintba. Az összes kölcsönök fedezésére 218⁴⁹ millió forint értékű földbirtok s 34⁸⁰ millió frtot érő mellékérték szolgál. A jelzálogos birtok művelési ágak szerint következőleg oszlott meg:

szántóföld	1,583.314 hold	nádas	21.782 hold
kaszáló	464.706 »	szőlő	9.266 »
legelő	556.773 »	terméketlen	143.364 »
erdő	1,123.425 »		

Az év végén 88³⁹ millió forintot tevő ki nem sorsolt záloglevél volt forgalomban és pedig 2⁹⁵ millió frt. érczértékű, 22⁸¹ millió frt. 5⁰/₀-os, 50³⁴ millió frt. 4¹/₂⁰/₀-os, 12²⁹ millió forint pedig 4⁰/₀-os papírértékű. Ezenkívül forgalomban volt még 2⁹¹ millió frt. értékű kisorsolt, de még be nem váltott záloglevél. A forgalomban levő záloglevelek közül a magasabb kamatozásúak csökkentek, a kisebb kamatozásúak ellenben szaporodtak, a 4⁰/₀-osok 7⁶⁸ millióról 12²⁹ millió forintba emelkedtek.

A mi az 1888. év folytán történt változásokat illeti, az intézethez beérkezett 522 jelzálogos kölcsönkérvény 9⁵⁶ millió forint erejéig, megszavaztatott 399 kölcsön 8²⁹ millió forint erejéig s tényleg folyóvá tétetett 338 kölcsönnevőnek 5²⁸ millió frt.

Az intézet alapításától 1888. decz. 31-ikéig engedélyezett kölcsönök, az összeg nagysága szerint a következőleg oszlottak meg:

a) papírértékű záloglevelekben :

35 darab	400.000 frton felül	21,834.600 frt.
21 »	375.000 és 300.000 forint közt .	6,736.000 »
56 »	286.000 » 200.000 » » .	12,730.300 »
156 »	186.000 » 100.000 » » .	19,589.400 »
330 »	98.000 » 50.000 » » .	21,565.700 »
427 »	49.000 » 30.000 » » .	15,451.700 »
531 »	29.000 » 20.000 » » .	12,003.700 »
389 »	19.500 » 15.000 » » .	6,320.100 »
774 »	14.700 » 10.000 » » .	8,713.100 »
1.388 »	9.700 » 5.000 » » .	9,037.600 »
1.355 »	4.900 » 3.000 » » .	4.881.800 »
5.368 »	2.900 » 1.000 » » .	7,905.000 »

10.830 darab papírértékű záloglevél-kölcsön 146,769.000 frt.

b) 5⁰/o-os érczéértékű záloglevelekben :

7 darab	300.000 frton felül	5,099.800 frt.
5 »	250.800 és 225.960 forint közt .	1,216.360 »
17 »	195.600 » 100.000 » » .	2,150.360 »
47 »	99.600 » 50.000 » » .	3,190.080 »
11 »	49.920 » 9.960 » » .	377.280 »

87 drb 5⁰/o-os érczéértékű záloglevél-kölcsön 12,033.880 frt.

c) jövedékjegyekben :

1 darab	130.000 frtos	130.000 frt.
4 »	90.000 és 50.000 forint közt .	266.000 »
6 »	45.000 » 25.000 » » .	211.000 »
14 »	20.000 » 10.000 » » .	200.000 »
28 »	9.000 » 3.000 » » .	149.000 »
26 »	2.000 frtos	52.000 »
62 »	1.000 »	62.000 »

141 darab jövedékjegy-kölcsön 1,070.000 frt.

d) nyúlthiteli készpénz-kölcsönökben :

1 darab	100.000 frtos	100.000 frt.
2 »	60.000 »	120.000 »
4 »	50.000 »	200.000 »
12 »	40.000 és 20.000 forint közt .	296.000 »
22 »	18.000 » 10.000 » » .	293.000 »
19 »	9.000 » 5.000 » » .	110.600 »
41 »	4.200 » 1.000 » » .	128.100 »

101 darab nyúlthiteli készpénz-kölcsön . 1,247.700 frt.

Habár a papírértékben adott kölcsönöknek körülbelül fele 3.000 frton aluli kölcsönökre esik, a nyújtott hitel nagy része mégis a nagyobb birtok javára esik. A 3.000 frton aluli kölcsönök összege csak 7⁹¹ millió frtot tett, vagyis csak 5³⁸⁰/o-át az engedélyezett kölcsönök 146⁷⁷ millió frtra rúgó összegének, míg az

50.000 frtot meghaladó kölcsönök, melyek már a nagy-közép és a nagybirtok hitelét képezik, 82⁴⁶ millió frtra rúgtak, vagyis 56¹⁸⁰/0-ára az összes kölcsönöknek. Az ércértékű záloglevelekben még nagyobb része van a nagy birtoknak.

A magyar földhitelintézet üzlete csak a szorosabb értelemben vett Magyarországra terjed ki. Az osztrák-magyar banknak 1889. végén 111³⁶ millió frtot tevő jelzálogi kölcsöneiből 81⁸⁹ millió forint Magyarországra esett, 2⁸² millió frt. pedig Horvát-Szlavonországra. A magyarországi jelzálogokra adott kölcsönökben 365 kölcsön 12⁹⁶ millió frt. összeggel házakra, 1.159 kölcsön 63³⁰ millió forint összeggel nagyobb jószágokra, 829 kölcsön pedig 5⁶³ millió forint összeggel kis birtokra van kölcsön adva. A nagyobb jószágoknál tehát egyes kölcsön átlagos nagysága 54.616 frt., a kis birtokoknál pedig 6.907 forint. Az osztrák-magyar bank jelzálogi üzletének súlypontja a magyar korona országaira esik, 1889. év végén 76⁵⁵⁰/0-kal részesültek a bank összes jelzálogi kölcsöneiben, míg az osztrák örökös tartományok csak 23⁴⁵⁰/0-kal, úgy látszik, az arány jövőre még inkább Magyarország javára nő, az 1889. évi szaporodásból 5⁰⁷ millió a magyar korona országaira esett s csak 585 ezer frt. az osztrák örökös tartományokra.

A magyar jelzálog-hitelbank is élénk tevékenységet fejt ki a hazai földbirtok hiteligenyeinek kielégítésében; földbirtokra adott jelzálogi kölcsönei az 1888. év végén, az 1883: XXVIII. törvényczikk alapján az ugynevezett »Überland«-földekre folyósított kölcsönnel (4⁸³ millió frt.) együtt 25⁴⁶ millió frtra rúgott, melynek biztosításául 667⁶ ezer kat. hold volt lekötve 61⁸² millió frt. becsértékkel. A magyar jelzálog-hitelbanknak bérházakra adott kölcsönei 4⁰⁹ millió frtot tettek, a lekötött házak becsértéke pedig 9⁴² millió forintba rúgott.

Megemlítjük még a kisbirtokosok országos földhitelintézetét. Ez intézet jelzálogi kölcsönei az 1888. év végén 8⁴⁸ millió frtot tettek. Ebből 7³⁴ millió frt. 5¹²⁰/0-os záloglevél-kölcsön volt 22³⁹ millió frt. értékű jelzálog által fedezve, 1⁰⁵ millió forint pedig 5⁰/0-os záloglevélben adatott s jelzálogul 2³⁸ millió frt. értékű földbirtok volt lekötve. Az intézet 1888. végéig összesen 9.020 félnek 10⁰³ millió frt. záloglevél-kölcsönt fizetett ki. Ez összeg a különböző nagyságú kölcsönök közt következőleg oszlott meg:

A kölcsönök nagysága	A kölcsönök száma	A kölcsönök összege frt.	Átlag esik egy kölcsönre
300—500 frtig	3.397	1,342.750	395 ²⁸
500—1.000 frtig	3.108	2 423.500	779 ⁷⁶
1.000 frton felül	2.515	6,262.350	2.490 ⁰⁰

Az összes kölcsönöket tekintve, egyre átlagosan 1.111⁸² forint esik.

Talajjavítások. — A talajjavításokra hazánkban is sok tér kínálkozik, különösen az öntözések nagy arányú keresztülvitelével mezőgazdaságunkra nézve új korszakot lehetne teremteni. — A kulturmérnöki hivatal elismerésre méltó buzgósággal fáradozik a talajjavítások ügyének emelésén s a közöny jegét meglehetősen sikerült is megtörnie, azonban a tőke hiánya miatt eddigelé nagyobb eredményt nem igen konstatálhatunk s ezért kétszeres örömmel üdvözölhetjük a vízszabályozási és talajjavítási kölcsönökről szóló 1889:XXX. törvényczikket, mely a hitel forrását a talajjavítások számára is megnyitja. A siker reményét jelentékenyen fokozza az a körülmény, hogy a talajjavítási hitel nyújtását illetőleg a szabályozási és talajjavítási záloglevelek kibocsátását a törvény a magyar földhitelintézetre ruházza, arra az intézetre, mely eddig is oly nagy szolgáltatokat tett a magyar földbirtoknak s fényes multjával és szolid vezetésével minden irányban teljes garanciát nyújt.

A talajjavítások terén elért tényleges eredményekről, a kulturmérnöki hivatal jelentése után a következőket közöljük:

A kulturmérnöki hivatal fennállása, vagyis 1879. óta 1,220.000 holdra készített terveket, ebből 1888. végéig 208.000 holdra a munkálatok befejeztettek, 54.000 holdra pedig folyamatban vannak, a kettő együtt 262.000 kat. holdra rúg a terveknek 21⁰/o-ára, a mozgósított földtömeg pedig 1879-től 1888. végéig 11,085.000 köbméter tett. Az 1888. évben 1,582.000 köbméter föld mozgósított.

A talajjavítások különböző neme szerint a befejezett munkák következő területekre terjedtek ki:

	Lecsapolás		Alagcsövezés		Öntözés	
	A munkálatok száma	Katasztr. hold	A munkálatok száma	Katasztr. hold	A munkálatok száma	Katasztr. hold
1879—82-ben	89	27.565	97	2.172	22	896
1883-ban	41	18.080	68	1.585	7	983
1884-ben	36	29.610	85	2.127	7	700
1885-ben	55	29.537	105	2.127	21	1.379
1886-ban	46	35.278	82	2.172	21	948
1887-ben	30	23.081	81	1.630	17	499
1888-ban	57	25.821	75	1.478	14	932
Összesen	—	183.972	—	13.291	—	6.337

A befejezett munkálatok több mint 90%-át a lecsapolások, partszabályozások képezik. A kulturmérnöki hivatal igyekszik, hogy a közös munkálatok fentartására az érdekeltek társulattá alakuljanak. Azonban azon szomorú tapasztalatok után, melyeket birtokosaink a nagy ármentesítési társulatok történetéből levontak, nem igen hajlandók ily társulatok alakítására. Mindezáltal a kulturmérnöki hivatalnak az új vízjogi törvény életbeléptetésétől 1888. végéig, vagyis három év alatt 39 új társulatot sikerült alakítani, 18 régi társulat elhanyagolt ügyeit pedig rendezni. Ez 57 társulat keretébe mintegy 192 ezer kat. hold terület tartozik.

A talajjavítások intensívebb nemeire, u. m.: az alagsövezésre és az öntözésre természetesen sokkal kisebb terület esik, de azért a közönség érdeklődése itt is folyvást emelkedik. Így például 1888-ban, bár a befejezett öntözési munkálatok 1.000 holdra sem terjedtek, a felvételek körülbelül 20.000 hold öntözésére történtek. A kulturmérnöki hivatal jelentése kiemeli még, hogy a futtaki uradalom birtokán a Ferencz-csatorna sztapár-újvidéki mellékága mellett 8 hold terület készítettett elő rizstermelésre s mindjárt az első évben holdankint 34 métermázsa termést értek el, mely métermázsánként nyolcz forintjával értékesítettett, ez a fényes eredmény az uradalmat a telep kiterjesztésére birta. Valószínű, hogy az ilyen példák rövid idő alatt nagy lendületet fognak adni hazánk déli vidékein a rizstermelésnek.

VII. Gazdasági szakoktatás.

Az állam befolyása a gazdasági életre a szakismeretek terjesztésében s az e célra szolgáló tanintézetek emelésében, illetve támogatásában is nyilvánul. E feladatát a magyar állam felismerte; bár a további fejlesztés szüksége ma, mikor a mezőgazdaság válságos helyzetében oly nagy fontossággal bír a szakképzettség terjesztése le a legalsóbb néprétegig, alig vitatható el.

A szoros értelemben vett Magyarországon 1887/38-ban 5 felsőbb gazdasági tanintézet áll fenn, mindannyia államköltségen, ezenkívül van 11 földműves-iskola, melyek közül 7 állami és 3 az állam által segélyezett, 7 vinczellérképezde és két tanfolyam vinczellérek képzésére, stb.

A gazdasági szakiskolák tanszemélyzetét a következő kimutatás tünteti fel az 1887/88. tanévre:

A gazdasági tanintézet megnevezése

	Igazgató vagy igazgató tanár	Rendes tanár illetve tanító	Rendkív. tanár	Póttanár vagy irodatiszt	Segéd-tanár illetve tanító	Tansegéd v. ősz- tündiás segéd	Gazd. intéző	Gazd. segéd	Főkertész	Pinczemester	Összesen
I. Felsőbb tanintézetek:											
1. Magyar-óvári akadémia .	1	7	1	1	—	3	1	1	1	—	16
2. Keszthelyi gazd. tanint.	1	5	—	1	1	3	1	1	1	—	14
3. Debreczeni gazd. tanint.	1	5	1	1	1	1	1	1	1	—	13
4. Kolozs-monostori gazd. tanintézet	1	5	3	1	—	1	1	1	1	—	14
5. Kassai gazd. tanintézet	1	4	—	2	2	—	1	1	1	—	12
Együtt . . .	5	26	5	6	4	8	5	5	5	—	69
II. a) Állami földműves-iskolák:											
1. Zsitva-ujfalusi f. i. . . .	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	3
2. Debreczeni » »	1	—	—	—	2	—	1	1	1	—	6
3. Rimaszombati » »	1	—	—	—	1	1	—	—	1	—	4
4. Adai » »	1	—	—	—	1	1	—	—	1	—	4
5. Csákovári » »	1	—	—	—	2	1	—	—	—	—	4
6. Szent-imrei « »	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	3
7. Nagy-szt.-miklósi f. i. . .	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2
II. b) Egyéb földműves iskolák:											
8. Istvánfelki földmiv. isk. .	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2
9. Besztercezi » »	1	—	—	—	4	—	—	—	1	—	6
10. Földvári » »	1	—	—	—	2	—	—	—	1	—	4
11. Medgyesi » »	1	—	—	—	4	—	1	—	—	—	6
Földműves-iskolák együtt	11	—	—	—	18	6	2	1	6	—	44
III. Gazdasági felső népiskolák:											
1. Állami f. g. n. Halmin . .	—	3	2	—	—	—	—	—	—	—	5
2. » » » » Gyergyó- Abafalván	—	4	2	—	—	—	—	—	—	—	6
3. Gazdasági f. n. Zalatapol- czán	—	4	2	—	—	—	—	—	—	—	6
Együtt . . .	—	11	6	—	—	—	—	—	—	—	17
IV. Vinczellérképzők:											
1. Budapesten	1	—	—	—	1	—	—	—	2	—	4
2. Balatonfüreden	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	2
3. Erdőszegen	1	—	—	—	1	—	—	—	—	1	3
4. Ménesen	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	3
5. Nagyenyeden	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	3
6. Pozsonyban	1	—	—	1	1	—	—	1	—	—	4
7. Tarczalon	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	3
8. Egerben tanfolyam	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
9. Szegzárdon »	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	2
Együtt . . .	6	3	2	1	6	—	—	4	2	1	25

A gazdasági tanintézet megnevezése	Igazgató vagy igazgató-tanár	Rendes tanár illetve tanító	Rendkív. tanár	Póttanár vagy irodatiszt	Segéd-tanár illetve tanító	Tansegéd v. ősz- földm. segéd	Gazd. intéző	Gazd. segéd	Főkertész	Pincemester	Összesen
<i>V. Vegyesek :</i>											
1. Rétmesteriskola Kassán	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4
2. Kertészképző intézet Ist- vántelken	—	5	2	—	—	—	—	—	—	—	7
Együtt . . .	—	9	2	—	—	—	—	—	—	—	11
Mindössze . . .	22	49	15	7	28	14	7	10	13	1	166

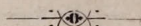
A gazdasági szakiskolák hallgatóinak számát több évről a következő összeállítás mutatja:

Sorszám	A gazdasági tanintézet megnevezése	1876-77- ben	1881-82- ben	1882-83- ban	1883-84- ben	1884-85- ben	1885-86- ban	1886-87- ben	1887-88- ban
1	Magyar-óvári gazd. aka- démia	194	206	243	220	178	152	127	105
2	Keszthelyi gazd. int. . . .	83	117	137	133	136	130	127	122
3	Debreczeni » »	49	63	88	91	117	117	117	102
4	Kolozs-monostori gazd. int.	88	86	89	97	107	110	94	82
5	Kassai gazd. intézet . . .	29	35	23	40	48	68	70	82
	1—5 együtt . . .	443	507	580	581	586	577	535	493
6	Debreczeni földmiv. isk. .	48	41	39	42	38	40	40	38
7	Liptó-ujvári » » . . .	26	2	26	26	27	27	—	—
8	Zsitva-ujfalusi » » . .	—	—	—	16	19	18	22	13
9	Rimaszombati » » . . .	—	—	—	—	22	16	43	30
10	Adai » »	—	—	—	—	28	33	33	32
11	Nagy-szt.-miklósi föld. isk.	18	26	38	45	38	31	33	38
12	Csákovai földmives iskola .	—	—	—	—	—	—	10	19
13	Szent-imrei » »	—	—	—	—	—	—	13	30
14	Beszterczei » »	7	—	—	6	9	9	8	11
15	Földvári » »	15	12	13	10	12	11	9	11
16	Medgyesi » »	12	21	18	13	15	18	22	20
17	Istvántelki » »	12	31	35	39	43	41	39	31
	6—17 együtt . . .	138	159	169	197	251	244	272	273
18	Halmi áll. f. gazd. népisk.	—	—	—	24	24	42	43	49
19	Gyergyó-alfalvi » » . .	—	—	—	—	—	—	—	41
20	Zalatapolczai » » . . .	—	—	—	—	22	18	26	33
	18—20 együtt . . .	—	—	—	24	46	60	69	123

Sorszám	A gazdasági tanintézet megnevezése	1876-77- ben	1881-82- ben	1882-83- ban	1883-84- ben	1884-85- ben	1885-86- ban	1886-87- ben	1887-88- ban
21	Érdiőszegi vinczellér isk. .	22	23	21	22	19	20	19	6
22	Tarcsali » » .	22	23	23	24	22	22	22	21
23	Budapesti » » .	—	19	23	19	17	21	21	23
24	Nagy-enyedi » » .	—	18	17	16	17	16	17	19
25	Ménesi » » .	—	7	9	12	11	14	15	13
26	Pozsonyi kertészeti és szőlőszeti iskola	—	—	—	14	16	12	15	12
27	Balatonfüredi vinczellér isk.	—	—	27	28	11	23	—	16
28	Egri vinczellértanfolyam .	—	—	—	—	—	—	—	172
29	Szegzárdi » » .	—	—	—	—	—	—	—	75
	21—29 együtt . .	44	90	120	135	113	128	109	357
30	Kassai rétmester-iskola . .	—	—	—	—	—	—	12	14
31	Istvánfelki kertészképző intézet	—	—	—	—	—	62	64	72
	30—31 együtt . .	—	—	—	—	—	62	76	86
	Mindössze . .	625	756	869	937	996	1.071	1.061	1.332

Feltűnő a felsőbb tanintézetek hallgatóinak számában 1884/85. óta beállott apadás, mely épen a magyar-óvári akadémiánál ölt legnagyobb mérvet. Az alsóbb fokú gazdasági és kertészeti-szőlőszeti iskolák egészben terjeszkednek ugyan, de e téren még mindig sok teendő marad hátra.

A gazdasági szakoktatás főbb adatai Ausztriában a mieinkhez hasonló fejlődési irányról tesznek tanúságot. A bécsi földművelési főiskola hallgatóinak száma az 1883/84. tanév első felében még 444, 1886/87-ben csak 302, míg a II. félévben 366, illetve csak 247 hallgató jelentkezett. A gazdasági középiskolák száma 15, ezek közül 3 erdészeti, a mezőgazdasági alsó iskolák száma 45, az erdészetiéké 4, kert- és szőlőszetiéké 16, egyéb ágaknál 7. A tanulók száma az alsó szakiskolákban gyorsan emelkedik, 1886/87-ben a földművelési középiskolákban 684, az alsó iskolákban 1.089 tanuló volt. Általában a gazdasági szakoktatás ügye nagyobb ápolásban részesül a Lajrán túl, mint nálunk.

C) A bánya- és kohóipar.¹⁾

A bányászat állapota általában. — Alig van hazánkban gazdasági ág, mely oly csekély fejlődést mutatna, mint a bányászat; jóformán most is ott áll, a hol a hetvenes évek elején s ha azóta köszénbányászatunk és vastermelésünk emelkedett is, azt az emelkedést ellensúlyozta a fémbányászat hanyatlása. Különösen a felső-magyarországi érczbányászat hanyatlott erősen, a fémárak csökkenése, majd az erősen megindult amerikai kivándorlás, mely elvonta a kellő munkáskezeket, a felső-magyarországi ércztermelés helyzetét válságossá tette. E válságos helyzet maig sem javult, daczára, hogy az 1888. év folyamában a fémárak állandóan kedvezők voltak, mert a kis bányabirtokosok — a mint a szepesiglői bányakapitányság jelentése kifejti — bányaműveiket a multban űzött rablóbányászat által annyira tönkre tették, hogy újranitásuk és üzembe helyezésük a jelenlegi kedvező fémárak mellett sem járna többé előnnyel. A kedvező fémárak tehát az elhanyagolt érczbányászat felélesztésére magukban véve nem elégségesek, emelkedést mindaddig nem remél-

¹⁾ Magyar statisztikai évkönyv. IV. füzet. — A magyar kir. bányakapitányságok 1888. évi működése. Közgazd. Értesítő 1889. VIII. évf. 15. szám. — Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau-Ministeriums für 1888. Drittes Heft. (Der Bergwerksbetrieb Oesterreichs) I. Lieferung. — 1887. III. Heft. II. Lieferung. — Monatshefte zur Statistik des deutschen Reichs. Jahrgang 1889. Oktober-Heft. — Stat. Abstract of the United States. 1888. — Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. 1888. — Annuaire stat. de la Belgique. 1889. — Stat. Abstract for the United Kingdom, from 1874 to 1888. — Annuaire stat. de la France. 1888. — Bulletin du Ministère des travaux publics. Paris 1889. — The Economist, weekly commercial times. London. 1889. — Stat. Abstract for the principal and other foreign countries in each year from 1877 to 1886—87. London 1889. — Dr. Fr. H. Brachelli: Statistische Skizzen der europ. u. amerik. Staaten. Leipzig, 1887. — The statesman's yearbook. 1888. London and New-York. 1888. — A forgalmi adatok összeállításához ugyanazon források használtattak, a melyek a Nemzetközi forgalom fejezeténél vannak felsorolva.

hetünk, míg az apró bányabirtokosok helyét nagy tőkeerővel rendelkező vállalatok nem foglalják el.

Szükséges volna bányászatunkra a régóta vajudó új bányatörvény megalkotása is, mely különösen a kőszénbányászatra nézve bir rendkívüli fontossággal. A bányászati ügyeknek a pénzügyminiszterium kebelében való egyesítésétől csak jót remélhetünk.

A bányaművelés alapját képező bányatelkek nagyságát a magyar korona országaiban a következő számok mutatják:

Adományozva volt	Átlag 1877—86-ban		1887-ben		1888-ban	
	vájna- telek	kül- telek	vájna- telek	kül- telek	vájna- telek	kül- telek
	hektárokbán					
Aranyra, ezüstre és rézre .	9.623	156	10.183	200	10.545	201
Vasérczre	8.425	887	9.763	636	10.171	612
Kőszénre	35.630	—	37.431	—	36.911	—
Egyéb ásványokra	2.877	20	2.990	21	3.002	20
Összesen . .	56.555	1.063	60.367	857	60.629	833

A vájnatelkek folyvást emelkednek, a kültelek ellenben folyvást csökkennek. Az összes adományozott bányatelkekből a nemes fémek és réz, a kőszén, a vas és egyéb érczek és ásványok következő arányban részesültek:

Adományozva volt vájna és kültelek	Átlag 1877—86-ban		1887-ben		1888-ban	
	az összes adományozott bányatelkek százalékában					
	kincs- tári	magán	kincs- tári	magán	kincs- tári	magán
Aranyra, ezüstre és rézre .	55'43	10'39	54'13	10'84	53'47	11'66
Vasérczre	11'59	16'94	10'41	18'06	10'80	18'64
Kőszénre	31'09	67'11	33'12	65'78	33'37	64'37
Egyéb ásványokra	1'89	5'56	2'34	5'32	2'36	5'33
Összesen . .	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00

A kincstári és magánbányászat részesülése következő:

	Az adományozott vájnatelkekből esett a kincstárra			magánbirtokosokra		
	1868-ban	1878-ban	1888-ban	1868-ban	1878-ban	1888-ban
	%o	%o	%o	%o	%o	%o
az aranynál, ezüstnél, réznél	47'06	48'21	42'72	52'94	51'79	57'28
a vasércznél	11'80	11'18	7'95	88'20	88'82	92'05
a kőszénnél	11'25	7'15	7'74	88'75	92'85	92'26
az egyéb ásványoknál . . .	7'34	5'45	6'72	92'66	95'55	93'28
az összes bányatelkeknél	23'87	14'88	13'81	76'13	85'12	86'19

Ellenben, hogy a bányatermelés különböző ágai a kincstári és magánbányászatban mily arányban szerepelnek, a következő számok mutatják:

	A kincstári		A magán	
	1887-ben ‰	vájnatelkekből esett 1888-ban ‰	1887-ben ‰	1888-ban ‰
aranyra, ezüstre, rézre . .	54.50	53.82	10.75	11.56
vasérczre	9.26	9.65	17.30	17.92
köszénre	33.85	34.12	66.58	65.17
egyéb ásványokra	2.39	2.41	5.37	5.35

Ausztriában a kincstári bányászat sokkal kisebb tért foglal el, mint hazánkban, ott az arany- és ezüstérczre adományozott vájnatelkekből 61.73‰ esett a kincstárra, az ásványszénre adományozottból csak 2.29‰, az egyéb ásványokból 5.33‰, vasérczbányászatot pedig a kincstár egyáltalán nem űz.

Ausztriában a vájnatelkek nagysága 1887-ben következő volt:

	Kincstári		Magán	
	hektár	vájnatelkek ‰	hektár	‰
Arany- és ezüstérczre .	1.449.8	27.31	899.1	0.56
Vasérczre	—	—	14.843.4	9.21
Ásványszénre	3.094.8	58.30	131.779.2	81.80
Egyéb ásványokra . .	764.1	14.39	13.578.3	8.43
Összesen	5.308.7	100.00	161.100.0	100.00

A bányaművelő magánbirtokosok számát Magyarországon a következő kimutatás tünteti fel:

A bányatelkek megjelölése	A bányaművek		A magánbirtokosok		Átlag esik az adományozott bányatelkekből egy magánbirtokosra hektár	
	s z á m a					
	1886-ban	1887-ben	1886-ban	1887-ben	1886-ban	1887-ben.
Aranyra, ezüstre és rézre	847	836	779	788	7'11	7'25
Vasérczre	525	533	253	230	35'31	41'74
Köszénre	203	200	137	139	254'45	248'74
Egyéb ásványokra . .	116	128	84	102	33'18	27'54
Összesen . .	1.691	1.697	1.253	1.259	41'59	41'59

A bányabirtok az aragnál, ezüstnél és réznél van leginkább elaprózva s hogy ez mennyire hátrányosan hat bányászatunk kifejlésére, már fentebb megérintettük. Ausztriában egy magán-bányabirtokosra átlagosan 103.2 hektár bányatelek esik.

A zárt kutatások és kutatók számát hazánkban 1867. óta 5—5 éves átlagokban és a legutóbbi három évről a következő összeállítás mutatja:

É v	Kincstári	Magán	Összes	A magán zártkuta- tók száma	Átlag estk egy magán- kutatóra zárt kutatás
	zárt kutatások száma				
átlag 1867—1871 . .	159	4.909	5.068	973	5'05
» 1872—1876 . .	244	24.401	24.645	1.138	21'45
» 1877—1881 . .	217	15.535	15.752	1.058	14'68
» 1882—1886 . .	272	16.848	17.120	1.108	15'21
1886-ban . . .	308	13.280	13.588	1.100	12'07
1887-ben . . .	498	13.164	13.662	1.425	9'24
1888-ban . . .	487	12.261	12.748	1.509	8'13

A zárt kutatások száma az utóbbi két évben tetemesen megfogyott, a kutatóké ellenben az utolsó évben nagyon emelkedett; általában újabban egy kutató kevesebb kutatást űz, mint korábban. A zárt kutatásoknál kiemelendő, hogy már évek óta élénk kutatás indult meg kőolajra a keleti és délkeleti Kárpátokban, legutóbb pedig a Muraközben; sajnos azonban, hogy a tetemes befektetések daczára a törekvésnek eddig sikere nem volt.

Ausztriában a magán-szabadkutatások száma 1887-ben 23.999 volt (az előző évben 24.636), mely számból arany- és ezüst-érczre 560, vasérczre 2.017, ásványszénre 17.865, egyéb ásványokra pedig 3.557 kutatás esett. A kutatások száma legnagyobb volt Csehországban (10.915) és Stájerországban (4.623). — Egy magánkutatóra jutott Ausztriában 21'9 szabadkutatás.

A bányá- és kohómunkások száma a magyar korona országaiban a következő volt:

É v	Fér fi		N ő		Gyer mek		Munkás általában	
	összesen	o/o	összesen	o/o	összesen	o/o	összesen	o/o
átlag 1867—71 .	37.446	84'65	1.543	3'49	5.245	11'86	44.234	100'00
» 1872—76 .	38.471	85'52	1.439	3'20	5.076	11'28	44.986	100'00
» 1877—81 .	34.952	85'37	1.121	2'74	4.869	11'89	40.942	100'00
» 1882—86 .	39.766	85'52	1.406	3'02	5.326	11'46	46.498	100'00
1886-ban . . .	40.560	86'78	1.336	2'86	4.841	10'36	46.737	100'00
1887-ben . . .	38.259	86'86	1.095	2'49	4.692	10'65	44.046	100'00
1888-ban . . .	37.784	84'70	1.285	2'88	5.533	12'42	44.607	100'00

Statisztikánk a bányamunkásoktól nem különíti el a kohómunkásokat s így a fentebbi számokban mindkettő be van foglalva,

ellenben nincsenek befoglalva a sótermelésnél alkalmazott munkások. Ezek száma 1888-ban 2.094 volt és pedig 1.944 férfi és 150 gyermek.

Ausztria bánya- és kohómunkásainak összes száma volt 1887-ben 105.120 (a megelőző évben 104.617). Az összes munkások között 93.184 férfi, 6.659 nő, 4.933 fiatal és 344 gyermek munkás volt. A tulajdonképeni bányaműveknél 93.666, a kohóknál pedig 11.454 munkás volt alkalmazva. Legtöbb munkást a kő- és barnaszénbányák (42.643, illetőleg 32.459-et, tehát együttesen 75.102 munkást), továbbá a vaskohók (9.408-at) foglalkoztatnak. A részleteket az alábbi kimutatásból láthatjuk:

A munkások száma			A munkások száma		
	összesen	%		összesen	%
Fekete kőszénbányákban	42.643	40'57	Grafitbányákban	1.054	1'00
Barnaszénbányákban	32.459	30'88	Horganybányákban	729	0'69
Ezüstbányákban	5.529	5'26	Réz bányákban	726	0'69
Vasbányákban	4.106	3'91	Egyéb bányákban	1.763	1'68
Ólom bányákban	3.537	3'36	Vaskohóknál	9.408	8'95
Higanybányákban	1.120	1'07	Egyéb kohóknál	2.046	1'94

Legtöbb bánya- és kohómunkás van Csehországban (51.600, 49'09%), Sziléziában (17.238, 16'40%), Stájerországban (12.350, 11'75%) és Morvaországban (8.206, 7'81%).

Németországban (Luxemburggal együtt) a bányamunkások száma 1888-ban 350 ezerre, a sófőzéssel (beleértve a chlorkáli-sót is) foglalkozó munkásoké 6 ezerre, a kohómunkások száma pedig 45 ezerre rúgott. E számok az egyes termelési ágak szerint következőleg oszoltak meg:

Termelési ág		Munkások		Termelési ág		Munkások	
összesen	%	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Kőszén	225.452	64'43	Ezüst- és aranyércz	6.204	1'77		
Barnaszén	29.630	8'47	Kobalt-, nickel- és				
Kősó	752	0'22	vismütércz	779	0'22		
Kálisó	5.475	1'57	Dárdany- és mangán-				
Vasércz	36.009	10'29	ércz	702	0'20		
Horganyércz	13.778	3'94	Egyéb bányák	1.527	0'41		
Ólomércz	15.126	4'32					
Rézércz	14.564	4'16	Összesen	349.998	100'00		

A kohómunkások száma pedig ugyancsak az említett évben:

		%		%	
Nyersvas	23.046	51'29	Ezüst	2.362	5'25
Horgany	8.734	19'54	Nickel és vismút	421	0'93
Ólom	2.915	6'50	Egyéb kohótermékek	4.327	9'63
Réz	3.084	6'86	Összesen	44.939	100'00

Franciaországban a bányászatnál (a kohászat nélkül) 1885-ben 120.839 munkás volt alkalmazva, mely szám az egyes ágak közt következőleg oszlott meg:

		%		%
Ásványszénbányák- nál	101.616	84.09	Különböző ásvá- nyoknál	68 0.06
Vasércznél	5.747	4.76	Kőszénál	252 0.21
Egyéb érczeknél	3.488	2.88	Tengeri sónál	8.789 7.27
Földszuroknál	879	0.73	Összesen	120.839 100.00

Belgiumban a bányamunkások száma 1888-ban a fémbányáknál 1.682, a kőszénbányáknál pedig 103.477 volt.

Balesetek a Magyarbirodalom bánya- és kohótelepeinél következő számmal fordultak elő:

A baleset megjelölése	Átlag 1877—86-ban		1887-ben		1888-ban	
	kincs- tári	magán	kincs- tári	magán	kincs- tári	magán
t e l e p e k n é l						
Könnyű	65	268	59	372	16	191
Súlyos	18	90	12	102	22	83
Halálos	14	50	6	43	7	42
Összesen	97	408	77	522	45	316

A munkássegélyezés ügye gyakorlatilag legkorábban a bányászatnál valósítottatott meg s már régi idő óta nincs hazánkban valamirevaló bányatelep, hol a munkások számára bányatársaspénztárak nem állanak fenn. Bányatársaspénztáraink állapotát az utóbbi két évről a következő táblázat mutatja:

T á r g y	1887-ben		1888-ban	
	kincstári	magán	kincstári	magán
telepeknél, forintokban				
Bevételek:				
a tőkék kamatai és jövedelmei	136.671	262.699	149.142	266.357
a munkások járulékai	169.697	776.400	172.792	811.972
a bányabirtokosok járulékai	250.761	154.808	210.264	160.691
egyéb bevételek	131.730	51.237	176.123	58.474
átfutó bevételek	578.005	142.275	578.140	182.961
Összes bevételek	1,266.864	1,387.419	1,286.466	1,430.455

T á r g y	1887-ben		1888-ban	
	kincstári	magán	kincstári	magán
	telepeknél, forintokban			
Kiadások:				
munkások nyugbéré és kielégít.	247.962	407.139	311.763	407.818
özvegyek » » »	202.895	272.310	213.725	239.109
árvák » » »	29.563	31.844	31.346	33.353
kórpénzek, gyógykezelési és temetkezési kiadások . . .	74.704	433.352	78.061	460.362
egyházi és iskolai kiadások .	6.893	36.771	7.749	16.845
segélyezések és egyéb, a munkások javára fordított kiadások	4.212	21.616	3.296	18.399
kezelési költségek	10.827	36.124	12.836	33.306
egyéb kiadások	72.704	39.755	192.103	40.075
átfutó kiadások	585.686	233.402	493.581	149.036
Összes kiadások . . .	1,235.446	1,512.313	1,344.460	1,443.308
Vagyon-állapot az év végén .	2,591.956	6,153.133	2,592.992	6,119.116

Ausztriában 1887 végén 341 bányatárspénztár állt fenn 12⁹² millió frt. vagyonnal, a bevétel az év folyamán 2,186.844 frtra rúgott, miből 96.293 tag befizetésére 1,443.037 frt., a bányavállalkozók hozzájárulására 572.111 frt. esett. A kiadás ugyancsak a mondott évben 2¹⁹ millió forintra rúgott.

Vastermelés és forgalom. — A nemes fémek termelését ezuttal a pénz és hitel című fejezetben ismertetvén, mindjárt a vastermelésre térünk át.

A magyar korona országaiban évenként termelt vasércz mennyiségét az alábbi számok mutatják:

1874-ben 4,233.128 mm.	1879-ben 3,206.323 mm.	1884-ben 6,508.713 mm.
1875-ben 3,902.434 »	1880-ban 4,457.441 »	1885-ben 6,512.893 »
1876-ban 3,474.558 »	1881-ben 4,654.793 »	1886-ban 6,354.643 »
1877-ben 3,455.590 »	1882-ben 5,461.121 »	1887-ben 5,660.610 »
1878-ban 3,307.336 »	1883-ban 5,984.240 »	1888-ban 6,236.844 »
átlag 1874—78-ban 3,674.609 mm.	átlag 1879—83-ban 4,752.784 mm.	átlag 1884—88-ban 6,254.741 mm.

Mind a három quinquenniumban tehát erős emelkedés mutatkozik, 1887-ben azonban vasércztermelésünk megcsökkent s az 1888-ki nagyobb termelés sem érte el az előbbi évek magasságát. Különösen a zalatnai bányakapitányság vasércztermelése emelkedett 1888-ban. Ausztria vasércztermelése 1885-ben 9³¹ millió, 1886-ban 7⁹⁶ millió, 1887-ben 8⁴⁶ millió s 1888-ban 10⁰⁹ millió métermázsára

rúgott, a Németbirodalom nyersvastermelése pedig 1888-ban 106⁶⁴ millió métermázsára.

A vasérczek kiolvasztására szolgáló vaskohók számáról és tevékenységéről a Magyarbirodalomban a következő kimutatás nyújt felvilágosítást:

É v	Az üzem- ben volt.	A hidegen állott	Az összes	Üzleti he- tek száma	Egy üzletben állott vasko- hóra esett át- lag üzleti hét
	v a s k o h ó k s z á m a				
1884	62	37	99	2.537	40 ⁹²
1885	64	29	93	2.699	42 ¹⁷
1886	58	33	91	2.447	42 ¹⁹
1887	46	45	91	1.878	40 ⁸³
1888	46	40	86	1.963	42 ⁶⁷
átlag 1884-88	55	37	92	2.305	41 ⁷⁶

Ausztriában 1888-ban 67 vaskohó állt üzemben, 58 pedig hidegen állott, az üzleti hetek száma 2.969-re rúgott, egy vaskohó tehát átlagosan 41 hétig állt üzemben. A Németbirodalomban szintén 1888-ban 211 vaskohó állt üzemben, összesen 10.103 hétig.

Magyarország (Horvát-Szlavonországot beleértve) nyersvastermelését a következő számok mutatják:

É v	Szintitendő nyersvas		Öntött nyers- vas		Nyersvas össze- sen	
	mennyiség m. m.	érték forint	mennyiség m. m.	érték forint	mennyiség m. m.	érték forint
1879	1,096.626	3,984.347	86.585	792.859	1,183.211	4,777.206
1880	1,328.249	4,825.484	111.070	904.125	1,439.319	5,729.609
1881	1,489.745	5,386.672	150.258	1,114.013	1,640.003	6,500.685
1882	1,614.090	5,978.602	148.522	1,132.060	1,762.612	7,110.662
1883	1,650.975	6,542.795	113.589	1,013.780	1,764.564	7,556.575
1884	1,816.417	7,115.071	130.833	1,155.695	1,947.250	8,270.766
1885	2,041.762	7,288.878	115.111	917.415	2,156.873	8,206.293
1886	2,255.005	7,341.380	91.669	714.276	2,346.674	8,055.656
1887	1,820.900	5,710.343	106.632	853.256	1,927.532	6,563.599
1888	1,940.849	6,346.873	100.213	782.176	2,041.062	7,129.049
átlag 1879-88 .	1,705.462	6,052.044	115.448	987.966	1,820.910	6,990.010

A nyersvastermelés 1888-ban emelkedett, de csak a megelőző évvel szemben, az 1886. sőt 1885. évi termelést sem érte el, pedig az 1888. év, valamint az 1889. is, igen kedvező volt a vasiparra, a kereslet igen nagy volt, a vasgyárosok gyártmányaikat könnyen és

jól értékesíthették. Az egyes bányakapitányságokban a nyersvas-termelés az utóbbi három év alatt következő fejlődést mutat:

Bányakapitányság	1886-ban		1887-ben		1888-ban	
	szinitendő nyersvas	öntött nyersvas m é t e r m á z s á k b a n	szinitendő nyersvas	öntött nyersvas	szinitendő nyersvas	öntött nyersvas
Besztercebánya	11.240	3.610	11.200	2.300	12.291	2.834
Nagybánya	27.170	8.792	26.296	8.497	22.954	5.715
Oravicza	796.111	21.719	527.431	29.816	592.208	25.266
Szepes-Igló	1.156.269	47.660	1.013.664	54.577	987.586	59.328
Zalatna	245.522	10.831	224.136	11.375	283.132	7.070
Zágráb	18.693	57	18.173	67	42.678	—

A szinitendő nyersvas termelése a szepesiglói bányakapitányság területén évről-évre csökken, még 1888-ban is csökkent, a mikor pedig a megelőző évhez képest az emelkedés mondhatni általános volt. Legerősebb volt az emelkedés 1888-ban a zalatnai bányakapitányság területén, hol a vajdahunyadi vasgyár ez évben fokozott tevékenységet fejtett ki, egy beszüntetett nagy olvasztót ismét üzembe helyezett s 3 nagy olvasztóban folyt a gyalári bányákból került kitűnő vasércz kiolvasztása. Emelkedett a nyersvastermelés az oraviczai bányakapitányság területén is, a nélkül, hogy az 1886. évi mennyiséget csak meg is közelítette volna, ellenben Horvát-Szlavonországban a nyersvastermelés több, mint megkétszereződött.

A különböző országok nyersvastermelését a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	Nyersvas-termelés								
		átlag 1881- 85-ben	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		ezer méter mázsákban								
1	N.-Brit. és Írország	82.271	82.748	87.241	86.656	79.367	75.341	71.219	76.805	81.270
2	Északam. Egy. Áll.	43.692	42.099	46.966	46.683	41.628	41.086	57.856	65.325	66.078
3	Németország	34.105	29.140	33.808	34.697	36.006	36.874	35.287	40.240	43.371
4	Franciaország	18.994	18.863	20.391	20.694	18.715	16.306	15.078	15.680	—
5	Belgium	7.197	6.247	7.269	7.834	7.508	7.129	7.017	7.568	8.268
6	Örörszág	5.058	4.695	4.703	4.820	5.795	5.275	5.316	1)5.316	—
7	Ausztria	4.752	3.796	4.355	5.224	5.396	4.991	4.853	5.118	5.861
8	Svédország	4.250	4.300	3.936	4.138	4.231	4.647	4.420	1)4.420	—
9	Magyarország	1.854	1.640	1.763	1.765	1.947	2.157	2.347	1.927	2.041
10	Spanyolország	1.171	1.140	1)1.140	1.050	1.263	1)1.263	1.480	1)1.480	—
11	Egyéb orsz. hozzávet.	1.735	1.715	1.715	1.715	1.765	1.765	1.765	1.765	—
Összesen		205.079	196.383	213.287	215.276	203.621	196.834	206.638	225.634	—

Látható e kimutatásból, hogy vastermelésünk mily szerény helyet foglal el a világ vastermelésében.

Magyarország külforgalmát vasérczből, továbbá nyers vas-és aczélből a következő kimutatás tünteti fel:

1) Ujabb adatok hiányában itt a megelőző év adatait vettük fel.

Év	Vasércz				Nyersvas és aczél			
	behozatal		kivitel		behozatal		kivitel	
	ezer méter-mázsa	ezer forint	ezer méter-mázsa	ezer forint	ezer méter-mázsa	ezer forint	ezer méter-mázsa	ezer forint
1882	0·4	0·4	1.407·4	1.407·4	118·3	650·1	153·5	844·0
1883	0·4	0·3	1.342·9	1.342·9	208·6	1.147·5	79·0	434·4
1884	0·2	0·2	819·6	819·6	295·1	1.472·5	49·5	251·7
1885	0·6	0·6	1.268·9	1.268·9	145·3	624·8	53·8	229·1
1886	1·0	0·9	1.991·1	1.991·1	67·1	311·1	53·4	239·1
1887	1·2	1·1	2.555·2	2.555·2	43·4	181·4	92·3	397·5
1888	2·7	2·4	2.663·8	2.663·8	38·7	187·7	140·7	586·3
átlag 1882-88	0·9	0·8	1.721·3	1.721·3	130·9	653·6	88·8	426·0

Vasérczből évről-évre nagy kivitelünk van, mit főleg azon körülménynek tulajdoníthatunk, hogy a felsőmagyarországi vasérczbányák közelében nincs alkalmas ásványi tüzelőanyag. A kivitel jó része különösen Albrecht főherczeg bányáiban állittatik elő s ugyanazon tulajdonos sziléziai kohóiba szállittatik kiolvasztás végett. 1888-ban Ausztriába 2·8 millió métermázsa vasércz szállittatott, Németországba pedig 341 ezer métermázsa.

Köszéntermelés és forgalom. — A Magyarbirodalom köszéntermelésének fejlődését az utóbbi évtized alatt a következő számok mutatják:

Év	Fekete köszén		Barna köszén		Köszén összesen	
	menyiség	érték	menyiség	érték	menyiség	érték
	m. m.	forint	m. m.	forint	m. m.	forint
1879 . .	6,740.086	3,707.234	9,324.752	3,030.420	16,064.838	6,737.654
1880 . .	8,050.472	4,167.936	10,133.926	2,783.812	18,184.398	6,951.748
1881 . .	8,485.185	4,093.983	11,126.331	2,826.156	19,611.516	6,920.139
1882 . .	7,993.194	3,718.548	12,598.963	3,377.695	20,592.157	7,096.243
1883 . .	8,925.007	4,190.175	14,737.793	4,173.072	23,662.800	8,363.247
1884 . .	9,404.335	4,381.502	15,846.228	4,749.279	25,250.563	9,130.781
1885 . .	9,558.787	4,539.635	15,867.663	4,546.581	25,426.450	9,086.216
1886 . .	8,591.974	4,345.476	15,676.141	4,657.145	24,268.115	9,002.621
1887 . .	7,864.081	3,788.041	17,234.396	4,998.150	25,098.477	8,786.191
1888 . .	8,506.911	4,051.011	18,742.010	5,156.588	27,248.921	9,207.599
átlag 1879-88	8,412.003	4,098.354	14,128.820	4,029.890	22,540.823	8,128.244

Hazánk köszéntermelése az utóbbi tíz év alatt szép emelkedést mutat, bár 1886-ban több mint egy millió métermázsa hanyatlás állt be, mely a feketeköszénnél még a következő évben is tartott. A feketeköszénnél az 1888. évi emelkedés sem ütötte helyre a korábbi

csökkenést, míg ellenben a barnaszénnél korábban nem ismert magas-
ságra szökött fel a termelés. Az 1889. évi termelést, melyről még
nincsenek adataink, 29 millió métermázsaúra becsülik, mi igen szép
emelkedésnek felel meg. Ez év általában nagy jelentőségű volt hazai
kőszénbányászatunkra, a külföldi bányastrikok és a nagy arányokban
emelkedő vastermelés következtében a termelt kőszén nem igen
tudta kielégíteni a szükségletet, ami az áraknak, különösen a koks-
áraknak emelkedését vonta maga után. Ez visszahatással volt a
magyarországi termelésre is, az addig megvetett hazai koks kere-
setté vált s a kőszénbányák is alig tudtak a keresletnek eleget tenni. A
hazai koks termelés különben már 1888-ban nagy emelke-
dést mutat, 1887-ben Pécsen 4.966 métermázsa koks állítottatott elő,
1888-ban ellenben 71.969 métermázsa. Az is öröndetes esemény,
hogy a zsilvölgyén a brassói bánya- és kohórézvényegylet a mélyeb-
ben fekvő szintek feltárásával 1888-ban oly jó minőségű kőszénhez
jutott, mely a megejtett próbák szerint koksizásra igen alkalmas,
s 100 kilogrammonként 59.7 kilogramm jó tömör, s a vas nagy
olvasztói vegyfolyamra hatékony kokszt ad.

A kőszénygyurma (briquette) készítése is, mely 1885 óta
nagyon leszállt, 1888-ban öröndetes lendületet vett s 233.899 méter-
mázsa állítottatott elő az 1887. évi 174.613 métermázsaával szemben.

A különböző országok kőszéntermelését a követ-
kező kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	K ö s z é n t e r m e l é s									
		átlag 1881- 85-ben	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	
		millió métermázsákban									
1	N.Británia és Írország	1.614.7	1.566.5	1.590.9	1.663.6	1.633.3	1.619.0	1.600.4	1.647.1	1.726.2	
2	Északam. Egy.-Államok	941.3	782.5	884.1	986.2	1.013.3	1.040.6	1.087.0	1.181.4	—	
3	Németország	686.3	615.4	653.8	704.4	721.2	736.8	736.5	762.2	819.6	
4	Franciaország	202.5	197.7	206.0	213.3	200.2	195.1	201.5	212.9	—	
5	Belgium	176.3	168.7	175.0	181.8	180.5	174.4	172.9	183.6	192.3	
6	Ausztria	166.0	153.0	155.6	170.5	172.0	178.9	183.5	193.7	211.3	
7	Oroszország	38.9	34.9	37.7	39.8	39.3	42.7	45.8	1) 45.8	—	
8	China hozzátétőleg	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	
9	Új-Dél-Wales	24.2	18.1	21.4	25.6	27.9	1) 27.9	1) 27.9	1) 27.9	—	
10	Magyarország	22.9	19.6	20.6	23.7	25.3	25.4	24.3	25.1	27.3	
11	Britt-Canada	15.8	14.4	1) 14.4	16.7	1) 16.7	1) 16.7	19.0	21.5	—	
12	Britt-K.-India	12.3	10.1	11.5	12.4	14.2	13.2	1) 13.2	1) 13.2	—	
13	Spanyolország	10.6	11.7	2) 11.0	10.7	9.8	9.8	10.0	1) 10.0	—	
14	Japán	9.4	1) 7.6	1) 7.6	1) 7.6	11.6	12.5	1) 12.5	1) 12.5	—	
15	Chili	5.4	2) 8.0	4.1	2) 4.0	2) 4.0	2) 4.0	2) 4.0	2) 4.0	—	
16	Új-Zeeland	4.0	2) 3.0	3.0	2) 4.0	4.0	1) 4.0	5.4	1) 5.4	—	
17	Egyéb orsz. hozzátétőleg	7.1	6.0	6.5	7.4	8.0	7.4	7.4	7.4	—	
	Összesen	3.967.0	3.647.2	3.834.1	4.103.6	4.113.1	4.140.2	4.185.2	4.384.8	—	

1) Újabb adatok hiányában itt a megelőző év adatait vettük fel. — 2) Becslés szerint.

1888-ban a termelés általában fokozódott, még Németországnál is, melynek termelése a bányász-strikok következtében 1889-ben már valószínűleg megcsökkent.

Megjegyzendő, hogy Nagy-Británia és Belgium csaknem kizárólag becses minőségű fekete kőszén termel, Franciaország és Németország szintén túlnyomólag, úgy, hogy az előbbi 1885-ben 190⁶⁹ millió métermázsa fekete kőszén mellett csak 4⁴² millió métermázsa barnaszén termelt; Németország pedig 1888-ban 603³⁴ millió métermázsa fekete kőszén mellett csak 158⁹⁹ millió métermázsa barnaszén. Ausztriában azonban a termelt barnakőszén meg is haladja a fekete kőszén, az előbbinek mennyisége 1888-ban 128⁶⁰ millió métermázására rúgott, a fekete kőszéné ellenben csak 82⁷⁴ millió métermázására.

Magyarország külforgalmát ásványi tüzelőanyagból a következő számok mutatják:

É v	Fekete kőszén				Barna kőszén				K o k s z			
	Behozatal		Kivitel		Behozatal		Kivitel		Behozatal		Kivitel	
	ezer mm.	ezer forint	ezer mm.	ezer frt.	ezer mm.	ezer frt.	ezer mm.	ezer frt.	ezer mm.	ezer frt.	ezer mm.	ezer frt.
1882	2.873 ⁹	2.873 ⁹	586 ⁰	293 ⁰	50 ⁸	20 ⁹	222 ⁸	89 ¹	121 ³	182 ⁰	7 ¹	7 ¹
1883	3.581 ⁷	3.581 ⁷	151 ³	75 ⁷	90 ⁷	36 ⁹	523 ⁹	209 ⁶	304 ⁰	456 ²	10 ⁸	10 ⁸
1884	3.975 ²	3.975 ²	126 ³	63 ³	13 ³	6 ⁰	662 ⁰	298 ²	289 ¹	433 ⁵	10 ⁹	10 ⁹
1885	3.615 ⁰	3.615 ⁰	43 ³	21 ⁸	498 ⁶	224 ⁴	861 ⁶	387 ⁷	392 ³	588 ⁵	13 ⁸	13 ⁸
1886	3.857 ³	3.857 ³	36 ⁸	18 ⁴	480 ⁰	216 ⁰	877 ³	394 ⁸	403 ⁴	605 ¹	13 ⁸	13 ⁸
1887	4.209 ²	4.209 ²	39 ³	19 ⁷	450 ⁴	202 ⁷	803 ³	361 ⁵	501 ³	651 ⁷	15 ⁴	15 ⁴
1888	4.767 ⁰	4.767 ⁰	51 ⁸	25 ⁰	734 ¹	367 ¹	746 ³	335 ⁸	593 ⁰	771 ⁰	88 ³	38 ³
átlag 1882—88.	3.840 ⁰	3.840 ⁰	148 ⁰	74 ⁰	331 ¹	153 ²	671 ¹	296 ⁷	372 ¹	529 ⁶	15 ⁷	15 ⁷

Behozatalunk legnagyobb része fekete kőszénből áll, melyből évről-évre nagyobb mennyiséget hozunk be. Legtöbb fekete kőszén Ausztriából, másodsorban Németországból (porosz Sziléziából) hozunk be. 1888-ban az előbbiből 3¹⁸ millió, az utóbbiból 1⁵¹ millió métermázst, Nagy-Britanniából ishoztunk 71 ezer métermázsa fekete kőszén, mely mint visszteher szállítottott Fiuméba. Barnakőszén kizárólag Ausztriából hozunk be, a kokszt legnagyobb részét is onnan, a Német-birodalomból 63 ezer métermázst. Feltűnő, hogy míg a korábbi években barnaszén-kivitelünk a behozatalt erősen felülmulta, 1888-ban már közel annyi barnaszén hoztunk be, mint a mit kivittünk.

Az osztrák-magyar vámterületről sokkal nagyobb a kőszén-kivitel, mint a behozatal. 1888-ban 32⁶ millió métermázsa behozá-

tallal 61·2 millió métermázsa kivitel állt szemben, a mi természetesen csaknem kizárólag Ausztria javára esik. Az értéknél azonban már nem látunk ily nagy különbséget, 16·8 millió frt. behozatal mellett a kivitel csak 23·9 millió forintot képviselt, minthogy a monarchia főleg barnaszénét visz ki s fekete kőszénét hoz be. 1888-ban a barnaszén-behozatal csak 0·4 millió métermázst tett, míg a kivitel 54·0 milliót, ezzel szemben feketekőszénből 30·9 millió métermázsa jött be s csak 6·9 millió métermázsa szállított ki. Vámterületünkre a fekete kőszén kizárólag Németországból jön, a barnaszén-kivitelnek pedig 99·17⁰/0-a Németországba, 0·51⁰/0-a Olaszországba, 0·01⁰/0-a Romániába és Szerbiába (ez a magyar kivitel) s végre 0·02⁰/0-a Svájcba irányul.

A kőszén nemzetközi forgalmát a következő számok tüntetik fel:

Sorszám	Az ország neve	K ö s z é n f o r g a l o m							
		átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		millió métermázsákban				millió forintokban			
		a) Bevitel:							
1	Franciaország . . .	100·6	93·2	95·4	94·0	67·3	49·9	50·5	57·4
2	Németország	56·5	69·0	73·4	87·3	19·9	23·1	24·4	33·8
3	Németalföld	33·3	35·8	36·5	41·0	28·3	30·5	31·0	34·7
4	Olaszország	24·3	29·3	—	38·7	26·2	26·9	—	35·6
5	Osztr.-Magy. mon. .	23·8	27·2	28·7	32·6	11·2	13·7	14·8	16·8
6	Oroszország ¹⁾ . . .	19·0	18·5	15·7	17·3	15·9	13·5	11·3	13·
7	Spanyolország . . .	12·0	14·1	13·8	14·9	10·0	10·7	10·2	12·5
8	Svájcz	7·3	8·1	9·1	9·3	—	7·3	8·3	8·9
9	Északam. Egy. Áll. .	7·9	8·4	9·2	8·9	4·8	5·4	15·2	6·0
10	Britt-K.-India . . .	6·9	8·0	7·8	8·6	11·4	13·1	13·2	16·6
b) Kivitel:									
1	N.-Brit. és Írország .	224·4	236·6	248·5	274·0	101·0	98·4	101·7	113·4
2	Németország	88·8	93·0	95·1	104·0	38·9	43·7	44·7	54·1
3	Belgium	53·8	51·8	55·2	55·3	31·7	28·1	28·5	31·2
4	Osztr.-Magy. mon. .	38·8	45·0	47·5	61·2	14·2	17·4	18·6	23·9
5	Északam. Egy. Áll. .	10·3	12·4	13·5	17·6	8·6	8·8	9·5	13·2

A bevívő országok közül Franciaország válik ki, melynek nagyszerű vaskohászatát nem elégíti ki a belföldi kőszéntermelés.

¹⁾ A papírrubel — a nemzetközi forgalomnál megjelölt okokból — 1 frttal vétetett egyenlőnek.

A Németbirodalom is sok köszenet visz be, de még többet ki, ellenben Németalföld és Olaszország bevitele tisztán a belfogyasztás számára történik. Valódi köszénkivivő ország kettő van: Nagy-Británia és Belgium, az előbbi egyre fokozódó óriás mennyiségeket visz ki.

Sótermelés. — Magyarország sótermelését az utóbbi évtizedről a következő kimutatás tünteti fel:

É v	A termelt só mennyisége				A termelt só értéke forintokban
	kősó	iparsó	főtt só	összesen	
	m é t e r m á z s a				
1879	1,423,229	29,865	61,112	1,514,206	12,026,553
1880	1,473,089	39,735	65,969	1,578,793	12,371,331
1881	1,384,109	50,019	65,316	1,499,444	11,752,323
1882	1,498,171	74,255	66,867	1,639,293	12,599,118
1883	1,477,187	48,940	72,241	1,598,368	12,249,309
1884	1,473,392	53,969	68,106	1,595,467	12,484,675
1885	1,511,080	55,277	63,268	1,629,625	12,608,300
1886	1,407,435	50,322	64,463	1,522,220	13,299,421
1887	1,492,100	43,974	62,909	1,598,983	14,033,588
1888	1,523,896	48,877	64,726	1,637,499	14,336,307

Az 1888-ban termelt sóból 804.761 métermázs a Máramaros megyei, 768.012 m. m. az erdélyrészi bányákban, 64.726 m. m. pedig a sóvári sófőzdében állítottatott elő. Legtöbb sót termelnek a maros-ujvári sóbányában (1888-ban 532 ezer métermázsát), továbbá a szlatinaiban (1888-ban 442 ezeret). A sótermelés fentebb kimutatott értéke azt az összeget mutatja, mely a jövedékszerű elárúításból folyik be, a kincstárnak az összes termelés 1888-ban csak 793.521 forintba került, métermázsánként tehát csak 48⁴⁶ krajczárba. Legtöbbször kerül a sóvári főtt só termelése, 105³⁶ krajczárba métermázsánként. A kősó-termelés Tordán és Akna-Szlatinán a legdrágább, ott 56⁴² kr., itt 55⁰⁰ kr. métermázsánként, legolcsóbb ellenben Deésaknán (32¹¹ kr.) és Vizaknán (38⁴² kr.). Az erdélyrészi sóbányákban a termelés valamivel olcsóbb, mint a máramarosiakban; az előbbieken ugyanis egy métermázsá só előállítására 46¹¹ krba, az utóbbiakban pedig 49⁶⁴ krajczárba kerül.

A sótermelés nemzetközi adatait a következő kimutatásba foglalva mutatjuk be:

Ország	Termelt só 1000 méter- mázsákban	Ország	Termelt só 1000 méter- mázsákban
N.-Británia és Írország (1887)	22.290	Ausztria (1888)	2.800
Európai Oroszorsz. (1886)	11.969	Portugália (hozzávet.) . .	2.500
Britt-K.-India	11.660	Magyarország (1888) . .	1.637
É.-Am. Egyes. Áll. (1887)	9.950	Ázsiai Oroszország (1884)	932
Németország (1888.) . . .	9.109	Románia (hozzávet.) . .	800
Spanyolország (1884) . .	6.750	Svájc (hozzávet.)	400
Franciaország (1887) . .	8.240	Algír (1887)	337
Olaszország (1886) . . .	3.830	Görögország (1883) . . .	130
		Együtt . .	93.334

Réz- és ólomtermelés. — Hazánkban a réztermelés még a hatvanas évek első felében körülbelül annyi értéket képviselt, mint a nemes fémek bármelyike. Amerika óriás réztermelése és az ennek folytán beállt árcsökkenés azonban nagyon deprimálólág hatott a hazai réztermelésre s az előállított mennyiség 1869. óta csaknem évről-évre csökkent:

Év	Réz		Ólom		Ólomgelét	
	mennyi- ség	érték	mennyi- ség	érték	mennyi- ség	érték
	m. m.	forint	m. m.	forint	m. m.	forint
1879	10.356 ²⁴	737.725	19.674 ⁵⁷	321.051	1.815	33.485
1880	8.302 ⁵⁹	602.333	16.986 ³²	251.369	4.645	79.852
1881	8.280 ⁴⁷	580.935	17.853 ⁷⁹	245.566	4.822	91.435
1882	6.722 ⁷⁹	506.570	16.649 ²²	193.130	2.219	39.428
1883	8.027 ⁵¹	604.700	21.051 ⁰⁸	261.705	1.528	26.412
1884	6.138 ³⁸	428.109	17.648 ⁰⁸	254.701	2.253	34.931
1885	5.036 ⁴⁵	303.916	39.675 ⁵⁵	458.799	2.017	29.557
1886	5.713 ¹⁴	213.779	21.407 ²³	263.572	3.548	50.553
1887	3.394 ³⁷	184.371	17.791 ⁶⁹	220.384	2.316	32.982
1888	3.827 ⁷⁰	239.020	19.953 ²³	278.626	1.316	19.312
átlag 1879-88	6.579 ⁹⁶	440.146	20.869 ⁰⁸	274.890	2.648	43.835

E tíz év nem mutatja a réztermelés csökkenésének teljes nagyságát, mert már a csökkenés korábban beállott; 1867-ben 23.817 métermázsa réz termeltetett 2.08 millió frt. értékben. Egy métermázsa réz középára a termelés helyén 1863-ban még 99⁹⁶ frt. volt, 1887-ben ellenben csak 54³² frt., 1888-ban a középár 62⁴⁴ frtra emelkedett, sőt a szepes-iglóí bányakapitányság kerületében 73³⁹ forintra, a besztercebányaiban pedig 76²⁰ frtra. Ez emelkedés azon óriás spekulácziónak volt következménye, melyet a francia réz-syndicatus kifejtett, a réz-syndicatus összeroskadása folytán azonban

1889-ben a mesterségesen fölvert réz-árak egyszerre leestek s ezzel együtt hazai rézbányászatunk is még válságosabb korszakba lépett.

A réztermelés nemzetközi adatait, lehetőleg a legújabb időről a következő kimutatás tünteti fel:

Ország	Termelt mennyiség 1000 méter- mázsákban	Ország	Termelt mennyiség 1000 méter- mázsákban
Éjsz.-Am. Egy. Áll. (1888)	1.070	Belgium (1880)	21
Chile (1886)	500	Bolivia (1883)	20
Spanyolország (1886)	420	Venezuela (1886)	16
Németország (1888)	216	N.-Brit. és Írország (1888)	15
Japán (1885)	95	Ausztria (1888)	9
Ausztrália (1886)	77	Magyarország (1888)	4
Európai Oroszország (1886)	46	Egyéb országok (hozzávet.)	254
Olaszország (1886)	22		
Francziaország (1887)	21	Összesen ¹⁾ { 1888-ban	2.590
		{ 1887-ben	2.286

Az ólomtermelés nemzetközi adatait pedig a következő számok mutatják:

Ország	Termelt mennyiség 1000 méter- mázsákban	Ország	Termelt mennyiség 1000 méter- mázsákban
Éjsz.-Am. Egy. Áll. (1887)	1.460	Ausztria (1888)	80
Spanyolország (1886)	1.060	Francziaország (1887)	60
Németország (1888)	970	Ausztrália (1886)	58
N.-Brit. és Írország (1888)	382	Magyarország (1888)	20
Olaszország (1886)	195	Oroszország (1886)	8
Görögország (1886)	110	Svédország (1885)	3
Belgium (1886)	109	Összesen	4.515

Magyarország forgalmát feldolgozatlan rézből és ólomból a következő kimutatás tünteti fel:

É v	Réz, nyers, ócska és hulladék				Ólom, nyers, ócska és hulladék			
	behozatal		kivitel		behozatal		kivitel	
	ezer mm.	ezer forint	ezer mm.	ezer forint	ezer mm.	ezer forint	ezer mm.	ezer forint
1882	1·5	127·6	7·4	628·7	4·3	68·3	7·2	115·4
1883	3·0	251·6	6·2	530·3	5·2	83·4	1·6	26·3
1884	3·7	320·9	4·2	368·4	3·0	46·0	2·0	34·9
1885	6·7	403·4	4·6	273·5	6·5	91·3	5·4	76·0
1886	2·7	145·5	4·0	214·6	7·9	120·2	6·7	107·8
1887	4·4	242·7	7·3	412·1	5·7	98·6	5·3	91·5
1888	2·6	167·6	11·8	731·6	4·9	83·6	6·3	104·5
átlag 1882—88	3·5	237·0	6·5	451·3	5·4	84·5	4·9	79·5

¹⁾ A réz-syndicatus becslése szerint. (The Economist, 1889. febr. 9.)

A forgalom elég csekély. Rézkivitelnk azonban, aláhanyatlott termelésünk daczára is, még mindig meghaladja a behozatalt.

A hazai bánya- és kohótermelés kész árúinak pénz-értéke. — Az eddigi táblázatokon részletesen feltüntettük a reánk nézve legfontosabb bánya- és kohótermékeket, hogy azonban egész termelésünk nagyságáról számot adjunk, valamennyi kész árú értékét bemutatjuk:

Sorszám	A bánya- és kohótermelvények megnevezése	Átlag 1877—1886-ban		1887-ben		1888-ban	
		frt.	%	frt.	%	frt.	%
1	Köszén:						
	fekete köszén .	4,065.203	20'16	3,788.041	18'34	4,051.011	18'68
	barna köszén .	3,538.141	17'55	4,998.150	24'19	5,156.588	23'77
	együtt . .	7,603.344	37'71	8,786.191	42'53	9,207.599	42'45
2	Nyers vas:						
	szinitendőnyers-						
	vas	5,842.260	28'97	5,710.343	27'64	6,346.873	29'26
	öntött nyersvas	942.885	4'68	853.256	4'13	782.176	3'61
	együtt . .	6,785.145	33'65	6,563.599	31'77	7,129.049	32'87
3	Arany	2,343.780	11'62	2,594.620	12'56	2,575.167	11'87
4	Ezüst	1,572.780	7'80	1,534.574	7'67	1,497.712	6'91
5	Vaskéneg	265.741	1'32	275.633	1'34	254.194	1'17
6	Ólom	308.195	1'53	220.384	1'07	278.626	1'29
7	Réz	562.736	2'79	184.371	0'89	239.020	1'10
8	Köszéngyurma . .	186.838	0'93	134.246	0'65	179.125	0'83
9	Nyers dárdany és dárdanyfém . .	44.393	0'22	74.653	0'36	111.429	0'51
10	Álany- és kékleny- ércz	95.525	0'47	68.046	0'33	61.561	0'28
11	Ólomgelét	48.872	0'24	32.982	0'16	19.312	0'09
12	Kékleny- és álany- keverék	40.882	0'20	29.304	0'14	15.662	0'07
13	Dárdanyércz . . .	43.164	0'21	28.844	0'14	28.930	0'13
14	Higany	31.260	0'15	21.199	0'10	25.523	0'12
15	Barnakő	19.937	0'10	10.665	0'05	8.913	0'04
16	Szénkéneg	576	0'00	9.025	0'04	19.532	0'09
17	Ásványfesték . .	6.669	0'03	8.750	0'04	7.400	0'04
18	Földszurok	3.385	0'02	8.017	0'04	8.920	0'04
19	Kénsav	29.639	0'14	6.978	0'03	5.287	0'02
20	Vasgálicz	5.539	0'03	5.328	0'03	5.572	0'03
21	Ólomfényle	18.116	0'09	3.330	0'02	555	0'00
22	Dárdanykeverék .	4.093	0'02	2.380	0'01	3.390	0'02
23	Kén	1.766	0'01	2.100	0'01	2.870	0'01
24	Ásványolaj	78.050	0'39	1.816	0'01	1.957	0'01
25	Ezüstös nyerskénle	278	0'00	1.424	0'01	—	—

Sorszám	A bányá- és kohótermelvények megnevezése	Átlag 1877—1886-ban		1887-ben		1888-ban	
		frt.	%	frt.	%	frt.	%
26	Aranygelét	1.048	0'01	212	0'00	344	0'00
27	Vizsmut	46	0'00	120	0'00	—	—
28	Mirenykovand . . .	71	0'00	50	0'00	—	—
29	Horgany	42.337	0'21	—	—	—	—
30	Timsó	9.484	0'05	—	—	—	—
31	Rézgálicz	7.186	0'04	—	—	—	—
32	Salétromsav	2.613	0'01	—	—	—	—
33	Mangánpát	1.150	0'01	—	—	—	—
34	Realgár	19	0'00	—	—	33	0'00
35	Glaubersó	4	0'00	—	—	—	—
36	Paraffin	—	—	—	—	3.000	0'01
Összesen . .		20,164.661	100'00	20,658.841	100'00	21,690.682	100'00

Megjegyzendő, hogy az érték a termelés helyén volt átlagárak szerint vétetett föl.

Az egyes bányakapitányságok termelésére, szintén csak a kész árukat véve, következő összegek esnek:

Sorszám	Bányakapitányság	Átlag 1877—86-ban		1887-ben		1888-ban	
		frt.	%	frt.	%	frt.	%
1	Besztercebánya . .	2,970.852	14'73	3,938.511	19'06	4,070.451	18'77
2	Budapest	3,392.448	16'82	3,500.669	16'95	3,729.884	17'19
3	Nagybánya	1,432.616	7'10	1,294.388	6'27	1,182.430	5'45
4	Oravicza	4,164.461	20'65	3,783.169	18'31	4,166.420	19'21
5	Szepes-Igló	4,701.513	23'32	4,355.893	21'08	4,508.913	20'79
6	Zalatna	3,296.096	16'35	3,662.830	17'73	3,847.486	17'74
Összesen . .		19,957.986	98'97	20,535.460	99'40	21,505.584	99'15
7	Zágráb	206.675	1'03	123.381	0'60	185.098	0'85
Főösszeg . .		20,164.661	100'00	20,658.841	100'00	21,690.682	100'00

Legnagyobb emelkedést 1888-ban a besztercebányai bányakapitányságnál látunk, melyet folyvást fejlődő kőszéntermelésének köszönhet; de jelentékeny az emelkedés a zalatnai és budapesti bányakapitányságnál is, az oroviczainál a termelés értéke alig változott, a többi háromnál ellenben csökkent. Az 1887. évvel szemben csak egy bányakapitányságnál látunk csökkenést, a nagybányai-nál. Ez évben még a szepesiglóinál is emelkedés mutatkozik, a mely

pedig többnyire hanyatlást mutat. Érdekesnek tartjuk megemliteni, hogy a szepesiglói bányakapitányság termelésének értéke 1873-ban meghaladta a 7 millió forintot. Mekkora hanyatlás másfél évtized alatt!

A kisebb bánya- és kohótermékek külforgalma. — Álljon itt befejezésül a Magyarország területére behozott s innen kivitt azon bánya- és kohótermékek értéke, melyeket külön nem részleteztünk:

Év	Ólomérc	Barnakő	Czinkérc	Álany-, kékleny- és dár- danyérc	Rézérc	Horgany, nyers, óska és hulladék	Ón, nyers, óska és hulladék	Álany- és kekenyém	Sárgaréz, nyers, óska és hulladék	Higany	Antimon- fém, szin- dardany
a) Behozatal ezer forintokban:											
1882 . .	0'070	14'2	0'17	3'6	0'02	32'9	211'8	—	63'0	23'3	0'5
1883 . .	0'079	7'5	0'02	—	0'02	31'7	181'6	0'07	90'0	27'3	8'5
1884 . .	0'067	2'9	0'34	4'3	0'01	40'7	189'3	0'10	70'1	26'8	3'0
1885 . .	0'029	10'5	0'61	4'4	0'02	35'0	177'1	0'28	17'8	16'8	4'5
1886 . .	0'001	61'1	—	0'1	0'00	21'5	191'5	—	22'9	23'9	2'4
1887 . .	—	6'3	0'03	0'04	0'11	39'6	236'8	—	31'0	27'4	18'1
1888 . .	2'405	7'4	0'02	0'07	0'07	33'9	223'2	—	25'5	18'7	7'4
átlag . .	0'379	15'7	0'17	1'79	0'04	33'6	201'6	0'06	42'9	23'5	6'3
b) Kivitel ezer forintokban:											
1882 . .	1'50	33'2	33'6	88'9	0'33	13'7	12'0	—	133'7	26'0	23'5
1883 . .	0'05	40'5	36'9	123'3	0'28	21'7	25'9	48'0	199'7	17'6	37'4
1884 . .	2'00	68'0	18'9	88'0	0'17	17'1	18'3	0'2	111'4	10'4	91'0
1885 . .	—	39'5	0'6	298'2	0'01	16'4	13'6	0'2	54'9	15'3	41'8
1886 . .	—	58'7	1'8	333'0	22'70	21'5	6'4	0'4	62'5	12'5	69'4
1887 . .	—	86'1	—	249'7	—	27'6	31'6	—	74'8	18'8	115'6
1888 . .	0'99	46'1	—	102'5	0'75	28'6	29'4	41'2	98'6	25'8	149'9
átlag . .	0'65	53'2	13'1	184'1	3'46	20'9	19'6	12'9	105'8	18'1	75'5

A behozatalban legnagyobb értéket képvisel az ón, a kivitelben pedig álany-, kékleny- és dárdany-érc.

Összes forgalom. — Összefoglalva valamennyi bánya- és hohótermék forgalmát, következő számokat nyerünk:

Év	Behozatal	Kivitel	Több behozatal	Év	Behozatal	Kivitel	Több behozatal
millió forintokban				millió forintokban			
1882 . . .	5'18	4'56	0'62	1887 . . .	6'28	4'53	1'75
1883 . . .	6'87	3'65	3'22	1888 . . .	6'98	5'19	1'79
1884 . . .	7'61	2'33	5'28	átlag			
1885 . . .	6'48	2'79	3'69	1882—88 .	6'51	3'82	2'69
1886 . . .	6'17	3'68	2'49				

A behozatal tehát többnyire milliókkal meghaladja a kivittet, mit főleg a nagy köszénbehozatal okoz. Hét év alatt a behozatali többlet meghaladta a 19 millió forintot.

D) I p a r. ¹⁾

Az ipar általában. — Az iparstatisztika Európában annyiban mindenütt hézagos, a mennyiben csakis a személyes viszonyokat tünteti fel, de semminemű felvilágosítást nem nyújt az általa előállított termékek mennyiségéről és értékéről. Kivételt csak egyes iparágak, különösen azok képeznek, melyek az állami egyedárúság, vagy a fogyasztási adó tárgyai s mint ilyenek külön állami felügyelet és ellenőrzés alatt vannak. S a termelési adatokat, nem nézve azt, hogy azokat csak az illetőknél való személyes tudakozódás által kellene összegyűjteni, már csak azért is bajos volna beszerezni, mert a legtöbb iparos, különösen pedig a kézmű- és házi iparos évi termékeinek mennyiségéről avagy csak értékéről sem tudna számot adni. Különben a termékek mennyiségének kiderítését még előhaladtabb iparstatisztika, értjük az Egyesült-Államokét, sem kísérelte meg az iparoszickek rendkívüli változatosságánál fogva, sőt érték-megállapításai is csak a gyári iparra vonatkoznak.

¹⁾ Jelentés az 1888. évben foganatosított gyárvizsgálatokról. 1889. — Magyarország áruforgalma stb. az 1888. január—december végéig terjedő évre 1889. — Mandello: Rückblicke auf die Entwicklung der Volkswirtschaft im Jahre 1889. — Hiv. stat. közlemények. — Jelentés a kereskedelemügyi m. kir. min. 1890. évi költségvetéséhez. — Magyarország malomipara összeállította dr. Jekelfalussy József. — Körösi József: Statisztikai havi füzetek. — M. kir. pénzügyminiszterium: Az 1888. évi fogyasztási adóeredményeknek statisztikai egybeállítása. 1889. — Ministère de l'agriculture: Bulletin No. 6 1888. — Monatshefte zur Statistik des Deutschen Reiches. 1888. nov. füz. — Nemzetg. Szemle. 1888. — Pólya: A londoni nemzetk. cukoradó-értekezlet. — Pester Lloyd 1890. 83. sz.: Statisztika a dohány-egyedárúságot illetőleg. — Pólya Jakab: A gazdasági válság. Stat. Abstract of the United Kingdom 1889. Depression of trade and industry Report II. Part I. 246. tk. 1. — Gold and silver commission First report 1887. 345. l. — Stat. Jahrbuch für d. Deutsche Reich. 1886. 153. l. — Stat. Abstract for the principal and other foreign countries. Annuaire statistique 1878-től. — Stat. Abstract of the United States 1888. — Austria 1889: XI. füz.

Nem nézve az iparstatisztika különféle tökéletlenségeit, kétségtelen az, hogy az iparos helyzet megállapíthatására, megítélésére nem évről évre, hanem csak hosszabb időközökben szolgáltatatható összehasonlítható adatokat, valamint bizonyos az is, hogy az iparos helyzet megállapíthatása végett egyéb segédeszközökhöz, különösen a külforgalmi adatokhoz kell folyamodni s a tényleges helyzet és fejlődés inkább csak következtetés, külső jelenségek útján, minők a személyes viszonyok, munkagépek és eszközök, felhasznált anyagok, külforgalmi adatok, vonható le. Bizonyos tehát az is, hogy az iparos helyzetről inkább vázlatokat, semmint egy összefüggő kerek egészet lehet nyújtani.

Mellőzzük az 1884-ik évi iparstatisztika, különben is ismert adatainak újabb közlését. Tehetjük ezt annál is inkább, mert egy újabb iparstatisztikai felvétel küszöbén állunk, mely valószínűleg megbízhatóbb és kimerítőbb is lesz, miután a már legközelebb eszközlendő és minden valószínűség szerint helyesebb és részletesebb népszámlálási foglalkozási adatokból fog kiindulni.

Nem mellőzhetjük azonban az iparfelügyelőség által a hazánkban létező gyárakról 1887. és 1888-ban gyűjtött adatok főösszegezésének bemutatását. Ezek szerint hazánkban 938 gyártelep létezik, melyek közül 796, vagyis 84·8% motorral, ellenben 142, azaz 15·2% motor nélkül dolgozik. A motorral dolgozó 796 gyártelepen 1.702 motor 63.573 lóerővel van alkalmazva s esik átlag minden egyes gyárra 2·14 motor és 79·1 lóerő. A motorok közt, úgy számukat, mint a lóerőt nézve, első helyet a gőzmotorok foglalják el. A számot tekintve (1.182), ezekre jut az összes motorok 69·4%-a s nézve a lóerőt (53.611), 84·3% esik rájuk. A motorok használatában főleg öt iparág emelkedik ki, a vas- és fémipar, az élelmezési, a vegyészeti, fa- és a szeszipar, s lóerő tekintetében még a papiros-ipar. Az első öt ipar 1.230 motort foglalkoztat 52.092 lóerővel, s e szerint az összes motorok 72·3%-át és a lóerők 81·9%-át veszi igénybe. A papiripar 66 motort 3.118 lóerővel alkalmaz. Ha az itt használt lóerőt az előbb említett iparok lóerejéhez számítjuk, e hat iparágra az összes iparágakban foglalkoztatott lóerő 86·8% esik. Már ez a kimutatás is megvilágítja iparunknak a fonó- és szövő-iparban való gyöngeségét, melynek előmozdítására kell főleg, még áldozatok árán is hatnunk. Ez iparágban 78 motor 1.679 lóerővel van alkalmazva.

A gyárakban összesen 89.958 munkás kapott foglalkozást. Az

összes gyártelepeket nézve, egy-egy telepre átlag 96 munkás esik. A munkások tömegét (42.152), három ipar, u. m.: a vasipar, üdítő és élelmezési ipar foglalkoztatta.

Az iparfelügyelők által megvizsgált gyárakról a következő adatok állítottak össze:

I p a r á g	A telepek száma	A telepeken használt motorok száma és ereje						Motor nélkül való telepek	Munkások száma
		g ő z		v i z		gáz vagy hőlég			
		s z á m	l ó e r ő	s z á m	l ó e r ő	s z á m	l ó e r ő		
Vegyészeti ipar . . .	105	119	1.399	5	58	7	32	39	5.016
Élelmezési ipar . . .	178	318	24.304	51	2.130	4	12	3	11.230
Üdítő ipar	11	8	174	1	4	—	—	4	14.467
Szeszipar	98	117	2.613	6	15	1	10	9	3.223
Agyag, üvegipar . . .	44	13	182	46	352	3	14	15	3.659
Vas-, fémipar	84	227	14.222	218	3.073	10	34	11	16.455
Faipar	123	106	3.658	37	502	4	30	8	7.536
Bőripar	34	17	338	9	98	—	—	16	1.347
Papiripar	29	21	311	44	2.806	1	2	5	1.751
Fonó- és szövőipar .	60	64	1.410	11	262	3	7	16	4.910
Ruházati ipar	8	2	31	—	—	3	8	2	650
Ezüst apróárú-ipar .	3	2	25	—	—	2	6	—	405
Sokszorosító ipar . .	30	13	130	—	—	27	169	1	2.601
Tudományos eszközök	11	4	58	—	—	4	11	3	282
Építési ipar	27	26	679	—	—	—	—	6	3.703
Járművek ipara . . .	15	38	1.733	—	—	1	12	3	5.422
Gépipar	65	72	1.313	16	273	5	30	—	6.609
Vegyes ipar	12	13	571	1	12	—	—	1	684
Villamos világítást eszközölő önálló te- lepek	1	2	460	—	—	—	—	—	8
Összesen	938	1.182	53.611	445	9.535	75	377	142	89.958

Külforgalmi adataink, melyeket leginkább használhatunk iparos viszonyaink megvilágítására és a melyeket e célból e munka múlt évi folyamában az 1884—1887. éveket illetőleg bő részletességgel közöltünk, iparosviszonyainkról nagyban és egészben ma is ugyanazt a képet nyújtják, melyet e munkában már vázoltunk. S ez a dolog természetében fekszik. Az iparos s ebből kifolyólag a külforgalmi viszonyokban sem állhat elő egy évről a másikra nagy arányú változás. Épen ezért munkánk jelen folyamában mellőzzük is a részletes kimutatásokat s csakis az iparos viszonyainkat általánosságban jellemző adatok közlésére szorítkozunk. Az 1884—88. évek forgalmi adatai

szerint iparcikkokban való behozatalunk évi átlagban 226 millió forinttal haladja meg kivitelünket, a mennyiben 378 millió forintnyi évi átlagos behozatallal csak 152 millió forint áll szemben s kétséget sem szenved, hogy a kivitel, természetesen a behozatal jelentékeny része is, tulajdonképen csak közvetítés eredménye, a mennyiben az illető kiviteli cikkek nem hazai ipar-termékek, hanem külföldi, főleg osztrák készítmények:

	Behozatal iparcikkekben millió forintokban	Kivitel millió forintokban	Behozatali többlet millió forintokban
1884	404'28	156'99	247'29
1885	364'98	143'43	221'55
1886	354'54	147'23	207'31
1887	368'75	149'88	218'87
1888	398'23	163'11	235'12
Összesen	1.890'78	760'64	1.130'14
Átlag	378'16	152'13	226'03

Habár a külforgalmi adatokból már a kellő összehasonlíthatás hiányában sem merithetünk meggyőződést az iránt, hogy fejlettebb iparunk és minő irányban, mégis állanak rendelkezésünkre oly adatok, melyek tanuságot tesznek arról, hogy hazánk ipara, ha nem is rohamosan, de fokozatosan mégis csak fejlődik. Ismeretes, hogy az ipar előmozdítása céljából az 1881: LXIV. t.-cz. egyéb kedvezményeken kívül 1895-ig terjedő adómentességeket biztosított bizonyos gyári üzemeknek. Tudvalevő az is, hogy a kormány ezen gyakorlatilag már hatályát veszteni kezdő törvény szélesebb alapokra való fektetése végett egy új törvényjavaslatot terjesztett be a képviselőháznak. Az illető törvényjavaslat indokolása különösen kiemeli, hogy ide nem értve a mezőgazdasági szeszgyárakat, az 1882—89 években 110 új gyártelep keletkezett. Természetesen sokkal nagyobb azon mezőgazdasági szeszgyárak és egyéb gyártelepek száma, melyek a törvényben biztosított kedvezményeket igénybe vették, a mennyiben azok 269 szeszgyárnak és 233 gyártelepnek adattak meg, még pedig:

Év	Mezőgazdasági szeszgyárnak	Más gyártelepnek	Év	Mezőgazdasági szeszgyárnak	Más gyártelepnek
1882	50	54	1886	30	12
1883	52	27	1887	39	53
1884	20	18	1888	16	20
1885	29	31	1889	33	18

A kedvezményben részesített gyárak közül volt:

41 vegyészeti gyár,	7 papirgyár,
2 élelmezési ipargyár,	57 fonó és szövő gyár,
24 üveg és agyaggyár,	5 tudom. eszközöket előállító gyár,
18 vas- és fémgyár,	2 zene-eszközgyár,
6 faipargyár,	35 gépgyár.

Még nagyobb fejlődést várhatunk a jövőben. Várhatjuk a fentebb már említett törvényjavaslattól, mely a törvényes kedvezményeket más iparágakra is kiterjeszti és a melynek főelőnye nézetünk szerint ép abban rejlik, hogy a kedvezmények legbecsesbikét, t. i. az adókedvezményt nem a törvényben előre megállapított bizonyos évhez (1895.) köti, mint az 1881. évi törvény, hanem a kedvezményes idő megállapítását azon korlátozással, hogy az tizenöt évnél hosszabb nem lehet, a törvény fennállásának ideje alatt (1898.) a kormányra bizza. De ezt a javaslatot kiegészíti a második törvényjavaslat, a hazai ipart támogató pénzügyintézeteknek adható kedvezményekről, mely adómentesség engedélyezése által igyekszik a tőkét az iparhoz terelni.

Remélhetjük iparunk nagyobb fellendülését attól a körülménytől is, hogy míg eddigelé a kereskedelmi és iparkamarákat jóformán mellőzték, azok újabb időben számot tevő tényezővé kezdenek válni. A fordulópontot ebben az irányban Baross Gábor kereskedelemügyi miniszternek a kamarákhoz 1889. évi július hó 6-án intézett rendelete képezi, melylyel a kamarákat október hóra enquétre hívja össze, s a melyben az a kijelentés foglaltatik, hogy a miniszter tőlük épen az iparfejlesztés terén fokozottabb tevékenységet vár, míg másrészt maga a miniszter is a kamarák tevékenységét fokozottabb mérvben kívánja igénybe venni és keresni fogja velök az érintkezést a hivatalos kötelesség körén túl is. Az enquéte egyik eredményét képezik a már említett iparfejlesztési törvényjavaslatok és az iparkamarai területek újabb beosztása.

Az ipar előmozdítása érdekében épen abból a meggyőződésből kiindulva, »hogy pusztán platonikus érzelmekkel ipart fejleszteni nem lehet« — már az 1890-ik évre emeltettek az ipari, kereskedelmi és külkereskedelmi czélokra előirányzott összegek. Mig e czímen 1889-re 116.690 frt. irányoztatott elő, 1890-re 173,280 frtot tesz az előirányzott összeg, mely többlet egy része a budapesti kereskedelmi muzeumnak csak mostanában foganatosított újjászervezésére szolgál.

Ezzel áttérünk a fontosabb iparágak fővonásokban való ismeretetésére.

Malomipar. — E legfejlettebb iparunkról az országos statisztikai hivatal 1886-ban egy részletes monografiát tett közzé, ennek főbb adatait évkönyvünknek már az 1887. évi folyamán közöltük s itt csak néhány adat felemlítésére szorítkozunk. A szorosabb értelemben vett Magyarországon összesen 17.277 malom van és pedig 910 gőzmalom (közte 122 nagyobb berendezésű), 12.520 vizimalom (közte 81 nagyobb berendezésű), 3.197 száraz- és 650 szélmalom.

A malomiparral foglalkozó személyek száma 44.118, a kik az egyes malomosztályok között a következőleg oszlanak meg: nagyobb berendezésű gőzmalmokban foglalkozik 7.308, az egyszerű gőzmalmoknál 4.753, a nagyobb berendezésű vizimalmokban 952; az egyszerű vizi-, száraz- és szélalmoknál 31.105 személy.

Az összes malmoknál, a szél- és szárazmalmok kivételével működésben van 18.938 vizikerék 47.974 lóerőt képviselve, 24 turbina 1.232 lóerővel, 952 gőzgép 29.672 effektív lóerővel. A nagyobb berendezésű gőzmalmokban alkalmazott gőzgépek effektív lóereje átlag 159 s lóerő, az egyszerű gőzmalmoknál a gőzgépek átlagos lóereje 12 s lóerő. A budapesti 13 nagyobb berendezésű gőzmalomban a gőzgépek 11.414 lóerővel bírnak, egy-egy malomra átlag 878 lóerő esik.

Az őrlést malomkövek vagy őrlőhengerek végzik. A malomkőjáratok száma 27.337; ebből a nagy berendezésű gőzmalmokra 1.014, az egyszerűekre 1.983, a nagy berendezésű vizimalmokra 321, az egyszerűekre 18.996, a szárazmalmokra 3.680, a szélalmokra 1.343 kőjárat esik.

Hengerszék 2.192 van alkalmazásban 7.644 őrlőhengerrel; ezek közül a nagy berendezésű gőzmalmokra esik 1.843 hengersizék 6.553 őrlőhengerrel, az egyszerű gőzmalmokra 132 hengersizék 377 őrlőhengerrel, a nagy berendezésű vizimalmokra 217 hengersizék 714 őrlőhengerrel. A hengersizékek közül 2.059 belföldi gyártmány, 100 ausztriai és külföldi; a belföldi hengersizékek legnagyobb része a Ganz-féle gyárból került ki.

Ez általános adatok kiegészítéseül közöljük a hazai malomiparban vezérszerepét játszó budapesti gőzmalmok liszttermelését, legelőbb is üzleti tevékenységüknek összefoglalt eredményét mutatván be az utóbbi 19 évről:

Év	Termeltetett			Őrölt ga- bona	Év	Termeltetett			Őrölt ga- bona
	liszt	korpa	össze- sen			liszt	korpa	össze- sen	
	ezer métermázsákban								
1870 . . .	2.392	594	2.986	3.100	1830 . . .	2.798	767	3.565	3.673
1871 . . .	2.549	634	3.183	3.352	1881 . . .	3.039	907	3.946	4.082
1872 . . .	2.117	575	2.692	2.822	1832 . . .	3.560	1.035	4.595	4.762
1873 . . .	2.013	554	2.567	2.660	1883 . . .	4.174	1.171	5.345	5.527
1874 . . .	2.003	537	2.540	2.664	1884 . . .	4.045	1.175	5.220	5.406
átlag . .	2.215	579	2.794	2.920	átlag . .	3.523	1.011	4.534	4.690
1875 . . .	2.368	682	3.050	3.148	1885 . . .	4.345	1.288	5.633	5.814
1876 . . .	2.389	685	3.074	3.158	1886 . . .	3.808	1.094	4.902	5.025
1877 . . .	2.781	803	3.584	3.781	1837 . . .	3.948	1.104	5.052	5.249
1878 . . .	3.120	888	4.008	4.148	1888 . . .	4.757	1.326	6.083	6.222
1879 . . .	3.276	974	4.250	4.399	átlag . .	4.215	1.203	5.418	5.578
átlag . .	2.787	806	3.593	3.727					

Ha összehasonlítjuk kimutatásunk első évét az utolsó évvel, budapesti malmaink liszttermelése a kétszeresre emelkedett. Ha kimutatásunk első öt évének átlagát az utolsó négy év átlagával hasonlítjuk össze, az őrölt gabonamennyiség 91%-kal, az előállított lisztmennyiség pedig 90%-kal emelkedett, dacára, hogy az 1886. és 1887. évek jelentékeny hanyatlást mutatnak az utolsó időszak első évéhez képest.

A budapesti gőzmalmokat egyenkint véve, az őröltgabonát illetőleg az első helyet az I. budapesti gőzmalom 680, illetőleg 706 ezer métermázsányi átlagos őrléssel és az utolsót a Victoria 316, illetőleg 349 ezer métermázsányi átlagos őrléssel foglalja el. A malmok az 1881—85. évek átlagát tekintve, átlag egyenkint 465 ezer métermázsas, az 1881—88. évek átlagát nézve 479 ezer métermázsas gabonát őröltek meg. Mig az öt és nyolcz éves átlagot nézve, lényegtelen változást látunk, addig az 1888. évben nagy különbséget találunk, a mennyiben ebben az évben az átlagos őrlési eredmény 566 ezer métermázsas.

E helyütt érdekesnek látszik még bemutatni a budapesti malmaink jövedelmezőségére vonatkozó azon adatokat, melyek a részvényes malmok által fizetett osztalékokban jutnak kifejezésre. A malmok által fizetett osztalék tényleg hanyatlófélben van. Azok a jó idők, midőn malmaink átlag közel 16% és 11% osztalékot

fizettek, letűntek, kénytelenek sokkal szerényebb jövedelemmel is beérni, mint kénytelen erre minden tőkés.

A fővárosi részvénytőke által fizetett osztalékok a részvénytőke százalékában:

	1870—80 évi átlag	1881—85 évi átlag	1880	1887	1888
Concordia	5'60	7'20	0'00	5'00	6'00
I. Budapesti	24'40	19'20	10'00	10'00	10'00
Erzsébet	12'00	8'00	5'00	8'00	12'00
Henger	9'00	7'60	0'00	5'00	5'00
Luiza	18'25	15'75	6'25	0'00	6'25
Molnárok és sütők	19'95	15'70	10'00	12'50	16'00
Pannonia	17'50	6'00	0'00	2'50	3'00
Victoria	21'24	6'08	0'00	0'00	6'66
Összesen	15'99	10'67	3'91	5'60	7'99

Répaczukorgyártás és forgalom. — A német ép úgy, mint az osztrák-magyar, nemkülönben a belga és a németalföldi régibb czukoradó-törvényeknek már akár szándékosan, akár szándékon kívül főcéljuk az vala, hogy titkos kiviteli jutalmak engedélyezése által előmozdítsák a hazai czukorrépatermelést és czukorgyártást. Ehhez az irányzathoz csatlakozott az újabb 1884-ik évi francia törvény is. Mindezek az adótörvények a tényleges vagy feltételezett gyártási anyagot feltételezett hozadékkal adóztatták meg és a feltételezett hozadék szerint állapították meg az adóvisszatérítést, a mely jelen-
tékenyen nagyobb vala a tényleg fizetett adónál. S valóban a ki-
viteli jutalmakkal különösen Németországnak, Ausztriának és Bel-
giumnak sikerült a répaczukorgyártást nagy arányokban fokozni, az
állami pénzügyek, de magának az iparnak is sérelmére, a mennyiben
a czukorárak folytonos és nagyarányú hanyatlása által mind a
czukoripar-, mind a czukorrépatermelés válságos helyzetbe jutott.
Répaczukortermelésünkre nemcsak az általános viszonyok hatottak káro-
san, hanem sérelmére vált azis, hogy adótörvényünk az osztrákkal azonos
elveken alapulván, czukorgyáraink egyrészt répánk kisebb czukor-
tartalma, másrészt gyáraink kevésbé előnyös, s a folytonosan haladó
technikát nem nyomon követő berendezése és felszerelése miatt, a
cseh, morva és sziléziai gyárakkal nem versenyezhettek. A verseny
nyomása alatt czukorgyáraink száma egyre apadt s míg az 1874/5-iki
termelési időszakban még 17, sőt a reá következőben 18 gyár dol-
gozott, 1885/6-ban már csak 14 és 1887/8. pedig 11 gyár folytatta

a munkát. Nem szabad azonban a gyárakban előállott csökkenést a cukorgyártás hanyatlásával egy jelentőségűnek vennünk. Az 1887/8-ban feldolgozott répamennyiség meghaladja az 1885/6-iki eredményt, mint ezt az alábbi adatok igazolják:

É v	Gyárak száma	Földolgozott répa	Fölhasznált kőszén	Munkások száma	Fizetett adó o. é. frtban
		métermázsákban			
1874/5 . . .	17	1,038.523	898.596	5.575	759.341
1875/6 . . .	18	814.885	276.201	5.713	594.866
1876/7 . . .	17	1,096.841	945.893	5.612	800.694
1877/8 . . .	17	1,507.313	1,046.725	5.842	1,100.338
1878/9 . . .	17	2,191.123	1,390.697	5.217	1,559.520
1879/80 . . .	17	1,676.390	1,215.734	6.014	1,223.760
1880/1 . . .	15	3,215.495	1,761.051	5.274	2,512.396
1881/2 . . .	14	1,960.995	1,960.000	4.819	1,568.796
1882/3 . . .	15	2,559.753	1,239.187	5.646	2,076.122
1883/4 . . .	15	2,607.031	1,254.897	6.097	2,085.625
1884/5 . . .	15	2,362.012	1,075.594	5.987	1,889.610
1885/6 . . .	14	1,731.579	1,208.950	5.486	1,385.263
1886/7 . . .	14	2,467.438	1,038.300	5.657	1,973.950
1887/8 . . .	11	1,841.879	755.220	4.532	1,473.502

Ausztria cukoripara egész más képet nyújt. Nem akarunk itt egy új részletes táblázatot adni s ezért csak néhány összehasonlító adatra szoritkozunk. 1877/8-ban ott a gyárak száma 212 volt, ezek 21,339.000 mm. répát dolgoztak fel és 54.991 munkást foglalkoztattak, ellenben 1886/7-ben a gyárak száma 203, a feldolgozott répamennyiség 40,403.000 mm. s a munkások száma 57.472 volt. A hasonlító adatok 1887/8-ra 192 gyár, 30,421.000 mm. feldolgozott répa és 56.848 munkás.

Répacukorgyártásunkban lényeges javulást van hivatva előidézni s idézett elő már tényleg is az 1888:XXIII. t.-cikkkel megállapított cukoradó, mely a kész és a fogyasztásba átmenő gyártmányt terheli meg az adóval. Elesik tehát az a hátrány, melyet cukorgyáraink répánk kisebb cukortartalma által, valamint az által is szenvedtek, hogy tőke hiánya miatt sem követhették folytonosan nyomon az adó elhárítását, nagyobb kiviteli jutalmat célzó, mondanók rohamos technikai haladást. Ez a törvény szakít a titkos kiviteli jutalmakkal, melyek helyett azonban nyílt kiviteli jutalmakat engedélyez. A kiviteli jutalmak a polarizáció foka szerint métermázsánként 1 f.t. 50 krt, 1 frt. 60 krt, illetőleg 2 frt. 30 krt tesznek, de az öt millió forintot egy termelési időszak alatt az osztrák-magyar

monarchiát illetőleg meg nem haladhatják. A netalán kifizetett többletet a cukorgyárosok visszatéríteni tartoznak.

Az új törvény befolyása s a kormány támogatása mellett már az 1889/90. termelési időszakban négy új gyár, u. m.: a hatvani, szerencsi, bóthfalvi és mezőhegyesi gyárak működtek, a melyek közül az első három több mint 3 millió, míg az utolsó mintegy 300.000 métermázsa répa feldolgozására van berendezve. Tervben van továbbá cukorgyár felállítása Selypen és Temesvártt, Atádon pedig már is építenek gyárat, míg Szerencsen és Mezőhegyesen a gyárak nagyobbitását czélozzák. Mondják, hogy ha mindezek a gyárak megkezdik a munkát, azok évenként 800.000 mm. cukrot lesznek képesek termelni s nemcsak a hazai fogyasztást fogják fedezhetni, hanem még mintegy 400.000 mm. cukor marad fenn kivitelre.

Nem feladatunk, hogy itt annak mérlegelésébe bocsátkozzunk, hogy vajjon a cukoriparunk gyors emelkedéséhez fűzött remények meg fognak-e valósulni, vagy hogy nem követi-e azokat gyors kiábrándulás, a mennyiben gyáraink különösen a kivitelre számítanak. Mert hogy a másik tényező: a belföldi fogyasztás emelkedése be fog következni, kétséget sem szenved. Következtethetjük ezt, hogy ha a külföldi ez irányú adatokat mérlegeljük s tekintetbe vesszük, hogy aránylag mily csekély hazánk cukorfogyasztása. Hazánk fejenként való cukorfogyasztását $2\frac{3}{4}$ kilóra becsülik. Ez természetesen csekélység Angliához képest, melynek fejenként való cukorfogyasztása az 1880—84. évek átlaga szerint 26⁸⁹ kg. nyers és 4⁴² kg. finomított cukor, az 1887-ik év adatai szerint pedig 23²² kg. nyers és 9¹⁹ kg. finomított cukor, mely fogyasztás azonban fejenként az 1865—69. évek átlaga szerint csak 17⁵⁹ kg. nyers és 1³⁶ kg. finomított cukrot tett. Nem ily nagymérvű a német cukor-fogyasztás, hanem a német adatok szintén igazolják, hogy az folytonosan emelkedik. Így az 1872/6. évek átlaga szerint volt Németországban a fejenként való évi fogyasztás 6⁷ kg., az 1882/6. évek átlaga szerint pedig 7⁸ kg.

A másik tényező, a kiviteli lehetőség mérlegelésére csak adatokkal szolgálunk, mert ez tulajdonképen a feladatunk. Ebből a következtetés levonását az érdekelt körökre bizzuk. Adatainkat főleg az angol kereskedelmi hivatal (Board of trade) által 1887-ben közzétett adatgyűjteményből vesszük át.

A cukor termelés fejlődését általában és a répa és a

nádczukornak az össztermeléshez való százalékos viszonyát a következő, az öt éves időszakoknál évi átlagot jelentő adatok mutatják:

Év	Répacukor (Európában)		Nádcukor		Összesen
	általában	%	általában	%	
1872—76	1.155	39.6	1.762	60.4	2.917
1877—81	1.473	44.6	1.832	55.4	3.305
1882	1.812	46.9	2.048	53.1	3.860
1883	2.181	50.5	2.138	49.5	4.319
1884	2.398	48.1	2.588	51.9	4.986
1885	2.587	49.5	2.634	50.5	5.221
1886	2.172	44.2	2.746	55.8	4.918

A nádcukor termelését országok szerint a következő összehasonlító adatok mutatják, megjegyezve azt, hogy az utóbbi időszak végösszege a fenti táblázat 1882—86. adataival azért nem vág össze, mert még Peru, Havai és China termelése is befoglaltatik, mely azonban nincs külön és minden évre kimutatva:

1872—76		1882—86		1872—76		1882—86	
évi átlagok		évi átlagok		évi átlagok		évi átlagok	
t o n n a		t o n n a		t o n n a		t o n n a	
Jáva	203.543	337.492	Jamaika . .	22.036	29.617		
Németalf. és			Barbados . .	37.047	49.357		
francia Guyana	11.303	7.911	Trinité . . .	54.478	58.394		
Cuba	647.512	584.383	Britt-Guyana	78.293	116.672		
Manilla	108.456	175.577	Ausztrália . .	5.494	65.047		
Portorico . . .	79.470	79.304	Luisiana . . .	65.406	113.685		
Brasília	140.082	216.684	Martinique . .	42.677	43.302		
Mauritius . . .	112.908	121.231	Guadelupe . .	37.793	49.212		
Britt-India . . .	27.463	69.356	Reunion . . .	34.042	32.834		
Natal	7.482	13.045	Egyiptom . . .	46.846	37.042		
			Összesen .		1,762.336	2,200.146	

Németország foglalja el a répacukrot gyártó államok közt az első helyet. S ez nemcsak azért illeti meg, mert a legnagyobb cukormennyiséget gyártja, hanem azért is, mert nála a cukorrépa-termelés ép úgy, mint a cukorgyártás, a legnagyobb tökélyre emelkedett. Németország fordította a legtöbb gondot a répa cukortartalmának emelésére, valamint leginkább igyekezett új módszerek és gépek alkalmazásával a répából lehetőleg egész cukortartalmát kivonni. Mindezek miatt méltán lehet és szabad, sőt kell a német cukoriparról szóló adatokkal, melyek mellékesen megjegyezve a

legrésztesebbek és legalaposabbak is, bővebben foglalkozunk. Mielőtt a tulajdonképi termelési adatokra rátérnénk, néhány adatot akarunk az iránt felhozni, melyek a cukorrépa termelésénél és a cukor gyártásánál elért haladást igazolják. Az 1871/2—1875/6. termelési időszakokban a gyárak a saját művelésű földeken hektáronként átlag 246 mm., az 1884/5—1888/9. termelési időszakokban azonban 295 mm. répát, vagyis közel 20°/o-kal többet termeltek. Még lényegesebb a különbség a répa cukortartalmát illetőleg. Míg az előbbi időszakban 100 kg. cukor gyártásához 1.172 kg. répa kellett, az utóbbi időszakban 849 kg. répa, vagyis 323 kilogrammal kevesebb is elegendő volt. Más szóval kifejezve: míg az első időszakban egy hektáron 21 métermázsa cukor gyártására szükséges anyag, a második időszakban az 34.7 métermázsa cukorhoz hozta meg a szükséges anyagot, vagyis csak a cukort nézve, a hektár termése 65°/o-kal növekedett. A gyártás előhaladását abból az egy adatról is megítélhetjük, hogy míg az 1871/2. termelési időszakban 12 órányi munkaidő alatt a gyárak átlag 349 mm. répát dolgoztak fel, az 1888/9-ik idényben már 1.183 m.-mázsát, vagyis 239°/o-kal nagyobb mennyiséget dolgoztak fel. S ebben az irányban a haladás folytonos vala. Ez eredmény a gyártási módozat változásában és a nagyobb számú gép alkalmazásában is keresendő. Ez irányban érdekes az összehasonlítás az 1871/2. és 1888/9-iki termelési évadok közt. Az első évadban 311 gyár 18.162 lóerejű 1.921 gőzgéppel 73.690 tizenkét órai munkaidő alatt feldolgozott 22.5 millió mm. répát, — a második évadban pedig 396 gyár 60.313 lóerejű 4.363 gőzgéppel 66.727 tizenkét órás munkaidő alatt feldolgozott közel 79 millió m.-mázsa répát. Az első idényben a 311 gyár közül 52 diffusio, 216 sajtolás és 43 más módszerek szerint nyerte a cukorlét, a második idényben, három kivételével, mind diffusióra volt berendezve.

A termelés fejlődéséről a következő adatok nyújtanak felvilágosítást, mikhez csak azt kell megjegyeznünk, hogy az évek termelési időszakokat jelentenek s így például 1871. alatt 1871/2. értendő s hogy az első tizenöt évi adatok évi átlagokat jelentenek.

	Feld. répa- mennyiség	Nyers cukor	Melasse		Feld. répa- mennyiség	Nyers cukor	Melasse
	ezer	métermázsa			ezer	métermázsa	
1871—75 .	31.758	2.709	986	1886 . . .	83.067	9.856	2.159
1876—80 .	46.794	4.118	1.328	1887 . . .	69.640	9.107	1.830
1881—85 .	82.820	8.606	1.990	1888 . . .	78.962	9.445	2.012

Németország czukorforgalmát a következő adatok mutatják. megemlítve azt, hogy a megelőző kimutatásnál tett megjegyzés az alábbira is vonatkozik:

	Nyers czukor		Finomított czukor	
	Kivitel	Behozatal	Kivitel	Behozatal
	e z e r m é t e r m á z s a			
1871—75 . . .	149	122	67	140
1876—80 . . .	1.075	13	312	44
1881—85 . . .	4.187	21	833	15
1886	4.897	16	1.543	15
1887	3.447	41	1.529	16
1888	4.124	20	1.798	19

Franciaország czukortermeléséről és fogyasztásáról a következő adatokat közöljük, megjegyezve, hogy a termelt már mint finomított czukor van kimutatva, valamint azt is, hogy míg a termelési adatok termelési időszakok, addig a fogyasztási adatok az illető polgári évre vonatkoznak:

	Termelés	Fogyasztás		Termelés	Fogyasztás
	ezer	métermázsa		ezer	métermázsa
1871—75 . . .	3.224	2 364	1886	2.651	4.274
1876—80 . . .	3.110	2.797	1887	4.340	4.401
1881—85 . . .	3.325	4.070			

A termelési és a fogyasztási adatok összehasonlításából látjuk, hogy míg a múlt évtizedben a belföldi czukortermelés meghaladta a fogyasztást, addig a jelen évtizedben ajóformán változatlan maradt beltermelés nem fedezhette a nagy arányokban emelkedett fogyasztást. E viszonyok közt nagy arányokat kellett öltenie a czukor-bevitelnek fogyasztási célokra. Az újabb, különösen az európai bevitel ellen irányuló vámtörvényhozás az európai bevitelt csaknem teljesen megszüntette. Néhány adat elég lesz e tény megvilágítására. A répaczukor-bevitel volt 1883-ban 883.000, 1884-ben 897.000 métermázsa, 1885-ben már csak 479.000 m.-mázsa, mely aztán 1886-ban 1.349 és 1887-ben 56.000 métermázsára szállott le. Az európai nyers czukor kizárása nemcsak hogy nem nyert kárpótlást a finomított czukorbevitelben, hanem ez is határozottan hanyatlott, mint ezt a következő adatok igazolják. A finomított czukor bevitelének ugyanis volt: 1883: 48.347, 1884: 183.925, 1885: 78.050, 1886: 47.042 és 1887: 35.692 m.-mázsa.

Belgium a czukortermelés terén Európa nyugoti államai közt a harmadik helyet foglalja el. Czukortermelésének és fogyasztásának tényleges viszonyait azonban egyáltalán lehetetlen megállapítani, mert statisztikája teljesen hamis alapokon nyugszik s ezért adatai semmi figyelmet sem érdemelnek. Adóalapul a czukorlé-

föltételezett czukortartalma szolgál, mely már magában véve nem felel meg a valóságnak. De ezen kívül még ezen helytelen alapon nyugvó adó kijátszására is nagymérvű visszaéléseket követnek el. Egy pár adat állításainkról teljes meggyőződést nyujt. A finomított czukor és szörp fogyasztása a hivatalos adatok szerint 1885-ben 160.125, 1886-ban 42.339 és 1887-ben 97.379 m.-mázsát tett. Ugyancsak a hivatalos adatok számítása szerint az évi czukorfogyasztás fejenként 2²⁶ kg., a minő fogyasztást hazánkat illetőleg is vélelmeznek, pedig vagyonosság tekintetében mennyire hátra vagyunk ezen, Európa kétségtelenül egyik leggazdagabb és legelőhaladottabb országától. Ha a gyárak számát nézzük s ha ezt a jelenséget mérvadóul fogadhatnók el, mit nem szabad, a czukoripar határozott hanyatlásnak indult. Még 1883-ban 155 czukorgyár és 39 czukorfinomító dolgozott, 1887-ben azonban csak 111 gyár és 30 finomító. Netto-kivitele az 1885—87. évek átlaga szerint volt nyers czukorban 682.855 m.-mázsa, finomított czukorban pedig 104.714 m.-mázsa.

Oroszország szintén a czukortermelők közt szerepel s termelése, mondhatjuk, évről-évre emelkedik, mint ezt a következő adatok igazolják, megjegyezve, hogy év alatt termelési időszak értendő:

	Gyárak száma	Czukor métermázsa
1875—79. éves átlag	260—239 közt	1,848.493
1880	236	2,031.103
1881	235	2,610.434
1882	237	2,872.706
1883	244	3,091.226
1884	245	3,432.940
1885	241	4,756.685

Olaszország, Svéd-, Norvég- és Dánországek a czukorbevívő államok közt szerepelnek. Czukortermelésök és kivitelök vagy jelentéktelen, vagy épen semmi. Olaszország az 1883—87. évek adatai szerint bevitt évenként átlag 185.214 m.-mázsa finomított és 887.782 m.-mázsa nyers czukrot. Svédország az 1884—86. évek adatai szerint netto bevitt 186.004 m.-mázsát.

Nagy-Británia és Írország a legnagyobb czukorfogyasztó állam s minthogy czukoripara csak a finomításra szorítkozik, az összes czukrot külföldről hozatja. Ez ország czukorforgalmáról két kimutatást közlünk. Az első mutatja a bevittet, a második a fogyasztást és egyszersmind az árfejlődést a közraktárakban fizetett átlagos árak szerint.

Nagy-Británia és Írország bevitele:

	Nyers cukor-		Finomított cukor-	
	nád	répa	nád	répa
	éves átlagok ezer métermázsában			
1872—76 . . .	6.321	1.200	80	1.177
1877—81 . . .	6.472	2.157	119	1.460
1882—86 . . .	5.964	3.726	511	1.726
1887	4.464	4.686	396	3.158

Nagy-Británia és Írország cukorfeldolgozása és átlagárai:

	Nyers cukor		Finomított cukor	
	Fogyasztás ezer métermázsánként	Átlagár méter- mázsánként frt.	Fogyasztás ezer métermázsánként	Átlagár méter- mázsánként frt.
1872—76	6.693	22'48	1.192	31'60
1877—81	7.951	22'14	1.502	29'24
1882	9.408	20'74	1.341	28'20
1883	9.406	19'75	1.594	26'72
1884	9.063	15'25	2.491	20'58
1885	9.140	13'62	2.596	17'87
1886	7.428	12'79	3.122	16'39
1887	8.546	11'88	3.396	15'33

A cukorbevétel illetőleg különösen fontos még két amerikai ország, nevezetesen az Egyesült-Államok és Canada. Az első állam csakis nyers cukrot visz be, a második azonban finomított cukrot is. Tájékoztatásul szolgálhatnak a következő adatok. Az Egyesült-Államok az 1876—80. közigazgatási években évenként átlag 7,815.000, az 1881—85. közigazgatási években pedig 11,131.000 métermázsát vittek be. Canada évi átlagos bevitele az 1876—80. közigazgatási években 516.000 métermázsá volt, az 1881—85. közigazgatási években pedig 711.000 métermázsá.

Vázlatunkat a cukorforgalomról saját cukorforgalmunk, illetőleg külföldi szükségletünk kimutatásával fejezzük be. Mint az alábbi kimutatásból látjuk, kerek összegben 5.000 mm. nyers cukrot és 115.000 mm. finomított cukrot kellett átlag évenként szükségletünk fedezetére behoznunk:

	Nyers cukor		Finomított cukor		Egyéb cukor, szörp és melasse	
	Behozatal métermázsá	Kivitel	Behozatal métermázsá	Kivitel	Behozatal métermázsá	Kivitel
1884 . . .	51.628	20.055	286.634	172.514	13.576	39.537
1885 . . .	2.655	55.287	300.676	199.113	13.549	26.002
1886 . . .	37.606	11.237	314.959	159.204	9.651	37.859
1887 . . .	7.484	20.118	287.183	185.554	12.074	64.586
1888 . . .	46.792	15.005	253.501	156.751	12.967	40.198
Átlag . . .	29.233	24.340	289.591	174.627	12.363	41.636

Sörtermelés. — Sörtermelésünkről csak ismételhetjük, mit már mult évi évkönyvünkben is elmondottunk, hogy az egyre hanyatlik. Apad sörfőzdéink száma és az általuk termelt mennyiség, mint ez az alábbi hazánkra és Ausztriára vonatkozó adatokból kitűnik:

Termelési év	M a g y a r o r s z á g			A u s z t r i a		
	A sör-főzdek száma	A termelt sörle hekto-literekben	Fogyasztási adó forintokban	A sör-főzdek száma	A termelt sörle hekto-literekben	A fogyasztási adó forintokban
1882/3 . . .	124	547.051	1,117.913	1.970	11,877.088	21,803.865
1883/4 . . .	119	645.306	1,318.218	1.934	12,392.195	22,785.364
1884/5 . . .	118	669.462	1,381.270	1.902	12,485.784	22,976.132
1885/6 . . .	110	630.135	1,326.178	1.873	11,961.496	21,992.719
1886/7 . . .	109	630.998	1,322.916	1.853	12,717.535	23,482.502
1887/8 . . .	107	521.864	1,089.033	1.835	12,620.565	23,386.990

Még csakis hazánk sörforgalmának kimutatására szorítkozunk. Mint az alábbi adatokból kitetszik, évenként átlag 88.465 m.-mázsával több sört hozunk be a külföldről, főleg Ausztriából, melyért évenként 1.98 millió frtot kell kiadnunk.

Sörforgalom

	M e n n y i s é g			É r t é k		
	Behozatal	Kivitel	Behozatali többlet	Behozatal	Kivitel	Behozatali többlet
	m é t e r m á z s a			e z e r f o r i n t		
1884 . . .	107.627	22.749	84.873	2.344	379	1.965
1885 . . .	105.957	17.673	88.314	2.210	237	1.953
1886 . . .	101.603	12.516	89.087	2.265	230	2.035
1887 . . .	112.494	14.628	97.866	2.590	245	2.345
1888 . . .	97.231	15.093	82.183	1.824	213	1.611
Átlag . . .	104.998	16.533	88.465	2.255	271	1.984

Szesztermelés. — A szeszipar annyiban a czukoripar sorsát osztotta az utóbbi években, a mennyiben mindkét ipar titkos és nyílt állami pártfogással túlfejlesztetett, minek következményei azután el sem maradtak. Mig azonban a czukoripart nálunk már nem sorolják többé a beteg iparokhoz, a szeszipar még mindig beteg, sőt mondják, hogy betegebb, mint valaha. Felhozzák, hogy az 1888: XXIV. t.-cz. a helyett, hogy segített volna a bajokon, azokat még inkább fokozta, a mennyiben a hirtelen nagy adóemelés a fogyasztást leszállította.

Az 1888: XXIV. és az ezzel kapcsolatos XXV. t.-czikkek megalkotásánál a törvényhozás előtt tényleg az a cél lebegett, hogy egyrészt ugyan az államnak nagyobb jövedelem biztosít-

tassék, de másrészt a szeszipar felszabadíttassék a túltermelés bajától. Mint további cél, a mezőgazdasági szeszipar fejlesztése lebeggett a törvényhozás előtt.

E czélok megvalósítása végett a törvényhozás szakított az eddigi termelési adórendszerrel és a fogyasztási adórendszert léptette életbe, kivéve mégis az u. n. üstfőzdeket, melyeket illetőleg a termelési adót fentartotta. A termelési adó minden hektoliter és szeszfok után 35 kr., a fogyasztási adó ellenben 35 és 45 kr. A kisebb adótétel alá a kontingált szeszadómennyiség esik. A kontingált mennyiség 1898. augusztus hó 31-ikéig az osztrák-magyar monarchiára nézve 1,878.000 hektoliterben állapított meg, miből hazánkra 872.542 esik. A kontingenst az 1888: XXV. t.-czikk az 1888/89., 1889/90. és 1890/91-iki termelési időszakokra akkép rendeli felosztandónak, hogy 300.000 hektoliter jusson a mezőgazdasági és 540.000 hektoliter az ipari szeszfőzdeknek, 32.542 hektoliter pedig tartassék fenn az újonnan keletkező mezőgazdasági szeszfőzdeknek. Az újonnan keletkező mg. szeszfőzdek javára igénybe vehető még az ipari szeszfőzdeknek átengedett kontingensből 27.000 hektoliter az első három évben, ugyanannyi a 2-ik és ismét ugyanannyi a 3-ik három évben. Ugyancsak az újonnan keletkező mezőgazdasági szeszfőzdek tarthatnak első sorban igényt azon kontingentált mennyiségre, mely egyes ipari szeszfőzdek végleges felhagyása folytán szabaddá lenne. Ezenkívül a mezőgazdasági szeszfőzdek jutalomban részesülnek. A jutalom változik egyrészt a mint kontingentált vagy nem kontingentált szesz forog kérdés alatt és másrészt a szeszfőzdek napi termelő-képessége szerint. Így a jutalom az átlag 4-en felül 7 hektoliterig termelő mezőgazdasági szeszfőzdeknél minden a gyárból kivitt hektoliter alkohol után 3 frt., illetőleg 1 frt., minden, átlag kettőn felül négy hektoliterig termelőknél 4, illetőleg 2 frt., a 2 hektoliterig termelőknél pedig 5, illetőleg 3 frt.

Fogyasztási adó alól ment az a szesz, mely — az ecetkészítést is beleértve — ipari, valamint gyógyászati és tudományos czélokra vagy főzésre, fűtésre, tisztításra és világításra fordíttatik, nemkülönben a vámvonalon kivitt szesz még abban az esetben is, ha az likőr vagy rum alakjában vagy borhoz vegyítve vitetik ki.

Az osztrák-magyar vámvonalon kivitt szesz italok különböző tételek szerint megállapított jutalomban részesülnek, melyeknek összege azonban egy termelési időszak alatt az egy millió forintot

meg nem haladhatja. A többnyire előforduló jutalom minden száz fokos hektoliter alkohol után 5 frt.

Meg kell még emlitenünk, hogy a törvény fentartotta a saját használatra való adómentes pálinka-főzést öntermesztette anyagokból évenként egy hektolitert meg nem haladó mennyiség erejéig azzal a kikötéssel, hogy a termelt pálinka 50 foknál magasabb nem lehet.

A szesz-termelési és fogyasztási adatok még nincsenek az új adótörvénynek megfelelőleg összeállítva, hanem csak félhivatalos közlemények léteznek az 1888/89-iki teljes termelési évről és az 1889/90-iki termelési év első feléről, melyeket az alábbiakban közlünk.

Szesztermelés, fogyasztás és kivitel az 1888. szeptember 1-től 1889. augusztus 31-ig terjedő termelési időszakban:

	Hektoliter
1. A fogyasztási adóval terhelt szeszfőzdekből termeltetett . .	840.902
2. Termelési adó fizetése mellett termeltetett	33.559
3. Ausztriából szeszfinomítóba és szabad raktárakba behozatott	3.950
Összesen . .	877.811
4. A fogyasztási adó kifizetése mellett szeszfőzdekből, finomítókból és szabad raktárakból kivive, fogyasztás alá került . . .	519.197
5. Fogyasztási adó köteléke alatt:	
a) kivetett Ausztriába	35.553
b) az osztrák-magyar vámvonalon	41.503
c) adómentes célokra felhasználtatott	46.813
Összesen . .	643.066

A fogyasztást a termeléshez mérve azt látjuk, hogy az 1888/89-iki időszak a termelési adó mellett termelt szesz leszámításával is 201.186 hektoliternyi fölösleget eredményezett. A félhivatalos közlemények szerint a készlet a termelési végén 181.387 hektoliter vala. A különbözetet egyébként a 3%-kal számított apadás indokolja.

Összehasonlítva az 1889/90-iki termelési időszak első felét az 1888/9-ikinek hason szakával, azt látjuk, hogy a szeszgyárakból, finomítókból és szabad raktárakból fogyasztás alá került mennyiség tetemesen, 59.70%-kal növekedett, mit azonban korántsem lehet a fogyasztás tényleges növekedésének tulajdonítani, hanem csakis az új szeszadótörvény életbelépte alkalmával meglevő nagy készleteknek. A második eredmény, a mit látunk, abban áll, hogy a fogyasztás és kivitel, hozzá számítva a termelési adó mellett termelt szeszt is, 32.8 ezer hl-terrel haladja meg a termelést és behozatalt, a mennyivel a termelési időszak kezdetén meglevő készlet apadt. Más irányban

azt tapasztaljuk, hogy a szesztermelés növekedett ugyan, de a kontingált mennyiség nem fog előállíttatni, viszont valószínű az is, hogy a fogyasztás sem éri el azt a fokozatot, melyre a kontingens alapított. Az 1888/9-iki adatokra is támaszkodva, kontingentált szeszből mintegy 640.000 hektoliter fog adóval terhelten és mintegy 50.000 hektoliter adómentesen elfogyasztatni. Ha mindent tekintetbe veszünk is, még sem igen valószínű, hogy ezen idény, ha általában fogja, valami nagy mérvben fogja a fenmaradt készleteket szaporítani.

A vonatkozó adatok a következők:

	1889/90. félfév hektoliter	1888/89. félfév hektoliter	Különbözet 1889/90-ben hektoliter
1. A fogyasztási adóval terheltszeszföldékben termeltetett	412,441	404,338	+ 8,103
2. Termelési adó fizetése mellett termeltetett	29,852	26,297	+ 3,555
3. Ausztriából szeszfinomitókba és szabad raktárakba behozatott	3,344	54	+ 3,290
Összesen	445,637	430,689	+ 14,948
4. Az adó fizetése mellett szeszföldékből, finomitókból és szabad raktárakból kivive, fogyasztás alá került	319,349	199,895	+ 119,454
5. Fogyasztási adó köteléke alatt:			
a) kivetített Ausztriába	22,346	19,694	+ 2,652
b) az osztr.-magy. vámvonalon	80,961	12,051	+ 68,910
c) adómentes czélokra felhasználtatott	25,930	22,441	+ 3,489
Összesen	448,586	254,081	+ 194,505

Szeszgyárosaink nincsenek a szeszadó-törvénnyel megelégedve. Azzal a követeléssel állnak elő, hogy a kontingentált mennyiség szállíttassék le, az adómentes pálinkafőzés töröltessék el, a termelési adó kiszabása reformáltassék, a kiviteli jutalom összmenyisége ne korlátoltassék, hanem kárpótlásul a kiviteli jutalom 5 frtról 4 frtra szállíttassék le, addig azonban, míg a fölösleges készlet értékesített, illetőleg míg a kontingens és az adóval terhelt fogyasztás közt az egyensúly helyreáll, vagyis 4 éven át 600.000 hektoliter erejéig 8 frtra emeltessék a kiviteli jutalom.

Ausztriának az 1888/9-iki termelési időszakra vonatkozó adatai a következők:

	Hektoliter
1. A fogyasztási adóval terhelt szeszfőzdékben termeltetett	1,046,617
2. Termelési adó fizetése mellett termeltetett	13,430
3. Magyarországból vagy Bosznia és Hercegovinából szesz- finomítókba és szabad raktárakba bevitetett	35,001
Összesen	1,095,048
4. A fogyasztási adó kifizetése mellett szeszfőzdékből, finomi- tókból vagy szabad raktárakból kivive, fogyasztás alá került	630,684
5. Fogyasztási adó köteléke alatt kivitetett:	
a) Magyarországra vagy Bosznia és Hercegovinára	4,237
b) külföldre	68,828
c) adómentes célokra felhasználtatott	82,733
Összesen	786,482

A fogyasztási adóval terhelt szeszfőzdékben, finomítókban és szabad raktárakban fenlevő készletet 255.671 hektoliterre számítják.

A szesztermelésre vonatkozó régebb adatokat következő ki-
mutatásaink tartalmazzák. Első sorban kimutatjuk a szeszfőzdék
számát Magyarországon és Ausztriában 1868/69-től 1887/8-ig.

Ter- melési év	Magyarországon					Ausztriában				
	A termény mennyisége szerint	átalányozás utján	megváltás utján	árslábás s 1878/79 óra a főfektés- lek termékes- sége szerint	az összes	A termény mennyisége szerint	átalányozás utján	megváltás utján	árslábás s 1878/79 óra a főfektés- lek termékes- sége szerint	az összes
megadózttatott					megadózttatott					
s z e s z f ő z d é k s z á m a										
1868/69.	—	1.080	38.874	33.737	73.641	—	1.350	30.337	17.094	48.781
1869/70.	—	971	25.818	39.293	66.082	—	1.345	25.462	13.622	40.429
1870/71.	—	952	35.677	40.810	77.439	—	1.330	23.123	15.982	40.435
1871/72.	—	948	37.246	49.303	87.497	—	1.220	22.011	20.816	44.047
1872/73.	—	861	31.985	58.401	91.247	—	1.296	22.863	13.097	37.256
1873/74.	—	758	28.311	53.707	82.776	—	1.267	15.370	14.954	31.591
1874/75.	—	784	23.519	59.278	83.581	—	1.334	20.477	21.932	43.743
1875/76.	—	782	38.614	54.743	94.139	—	1.257	35.339	27.877	64.473
1876/77.	—	727	25.149	71.611	97.487	—	1.163	16.907	14.563	32.633
1877/78.	—	668	20.210	78.060	98.938	—	1.222	19.536	13.848	34.506
1878/79.	12	708	16.251	97.607	114.578	35	1.085	22.642	17.741	41.503
1879/80.	14	632	2.217	77.455	80.318	36	893	14.774	17.671	33.374
1880/81.	10	656	23	82.487	83.176	36	1.016	9.785	19.324	30.161
1881/82.	11	607	1.927	89.759	92.304	34	1.053	11.634	25.468	38.189
1882/83.	15	565	1.556	86.164	88.300	32	1.037	10.824	24.854	36.747
1883/84.	17	569	4.829	87.242	92.657	36	1.002	10.095	22.642	33.775
1884/85.	110	420	3.245	91.324	95.099	69	947	10.743	25.829	37.588
1885/86.	107	476	13.340	103.459	117.382	71	1.025	12.525	31.364	44.985
1886/87.	94	474	7.868	94.891	103.327	66	1.019	11.468	32.697	45.250
1887/88.	89	478	7.687	102.252	110.506	65	1.042	10.651	35.950	47.708

A termelt mennyiséget a következő számok mutatják:

Ter- melési év	Magyarorszában						Ausztriában					
	a termény mennyiség alapján	az általános utján	az		az adómentesen	az összes	a termény mennyiség alapján	az általános utján	az		az adómentesen	az összes
			árszabás megváltás s a főzőkészülék termőképesége alap- ján megadóztatott s						árszabás megváltás s a főzőkészülék termőképesége alap- ján megadóztatott s			
			lisztes	nem lisztes					lisztes	nem lisztes		
			anyagból						anyagból			
termelt szesz mennyiség millió hektoliterfokban (literben)												
1868/69	—	61'68	1'19	5'15	4'34	72'36	—	72'46	0'13	1'81	0'78	75'18
1869/70	—	56'71	1'17	2'55	3'20	63'63	—	70'55	0'12	1'16	0'83	72'66
1870/71	—	59'33	1'06	3'84	3'54	67'77	—	74'35	0'11	1'47	0'60	76'53
1871/72	—	53'41	0'59	5'44	4'39	63'83	—	70'05	0'10	2'31	0'94	73'40
1872/73	—	56'05	0'72	3'21	5'37	65'35	—	74'77	0'10	1'25	0'60	76'72
1873/74	—	50'66	0'57	5'35	6'91	63'49	—	76'77	0'07	1'10	0'48	78'42
1874/75	—	53'71	0'86	2'53	6'01	63'11	—	78'58	0'09	1'64	1'04	81'35
1875/76	—	49'04	0'84	9'47	7'73	67'08	—	69'66	0'09	2'95	1'07	73'77
1876/77	—	48'18	0'90	3'76	4'42	57'21	—	66'59	0'08	1'22	0'47	68'36
1877/78	—	47'41	1'17	2'67	3'67	54'92	—	62'11	0'07	1'27	0'46	63'91
1878/79	4'99	52'63	3'67	9'20	3'34	73'83	13'72	61'47	0'07	1'89	0'86	78'01
1879/80	6'05	44'81	0'57	4'80	1'19	57'42	14'00	52'66	0'04	1'12	0'40	68'12
1880/81	6'02	52'28	1'04	3'65	1'60	64'59	15'54	53'39	0'04	1'32	0'50	70'79
1881/82	6'00	53'37	0'65	6'18	2'38	68'58	16'01	56'10	0'04	1'81	0'65	74'61
1882/83	6'11	56'05	1'27	4'74	1'54	69'71	18'15	53'09	0'06	1'71	1'11	74'12
1883/84	6'88	60'32	1'31	7'91	1'93	78'35	19'18	54'36	0'05	1'78	0'69	76'06
1884/85	80'18	17'07	1'52	6'82	2'31	107'90	43'95	40'69	0'06	1'59	0'70	86'99
1885/86	73'52	18'43	1'37	9'53	2'10	104'95	37'92	46'59	0'26	1'76	1'21	87'74
1886/87	64'90	18'42	1'32	5'35	1'32	91'31	35'97	47'39	0'08	1'73	—	85'17
1887/88	56'00	18'28	1'41	8'25	1'54	85'48	37'44	48'51	0'09	1'85	—	87'89

A termelésnek főntebbi mennyisége az adóstatistika alapján van kimutatva, minthogy azonban egész a legújabb időig nem a tényleg termelt szesz adóztatott meg, hanem az a mennyiség, mely a fennállott szeszadótörvény értelmében föltételeztetett, hogy termeltetik: a fentebbi számok meglehetősen eltérnek a valóságtól. Eltérnek pedig azért, mert a technika baladásával s a főzőedények lehető kihasználása mellett tényleg sokkal több szesz állittatott elő, mint a mennyit a törvény föltételezett. Sigmond Dezső »A szeszmonopolium alkalmazása hazai viszonyainkhoz« című tanulmányában érdekes számításokat tett, hogy mennyiben tért el a tényleges termelés a megadóztatott mennyiségtől; így például, míg az 1884/5. termelési évben a hivatalos adóstatistika szerint Magyarország szesztermelése 107 millió hektoliter szeszfokot tett, Sigmond Dezső számítása szerint 163 millió hektoliter szeszfokra rúgott volna.

Dohánytermelés és gyártás. — Mint az alábbi, hazánk dohánytermelését feltűntető adatokból látjuk, a dohánytermelésnek szánt terület folytonosan apad. Leglényegesebb azonban a jövedék részére termelők számában előállott apadás, mi összefüggésben áll a csekély területeknek a termelésből való kizárásával. Mig 1881-ben minden jövedéki termelőre átlag 1.365 hektár esett, addig 1888-ban már 2.399 hektár jutott. Megjegyezzük, hogy a dohányjövedék számára beültetett terület a magyar korona országaira, az összes terület pedig csak a szorosabb értelemben vett Magyarországra vonatkozik :

	A jövedék számára ter- melők száma	A beültetett terület hektároiban a jövedék számára	összesen
1881	41.907	57.204	60.771
1882	39.692	56.425	61.921
1883	34.204	55.042	59.759
1884	31.191	54.254	58.375
1885	29.106	52.572	56.889
1886	26.754	52.391	58.648
1887	25.013	53.615	55.850
1888	20.969	50.295	49.921
Átlag	31.104	53.975	57.514

Az állam által beváltott dohánylevelek mennyiségét különböző fajok szerint a következő kimutatás részletezi :

A beváltott dohány megnevezése	1881—85 á t l a g	1881—88 m é t e r m á z s á k b a n	1885	1886	1887	1888
Szivarboríték . . .	4.718	3.727	3.437	2.022	2.036	2.166
Kerti levelek :						
csetneki	324	428	310	432	700	575
finom	4.328	4.744	3.921	2.654	6.995	6.662
középfinom	14.745	12.486	11.462	6.616	9.964	9.578
közönséges	11.164	8.845	9.125	3.771	7.228	3.946
Közönséges dohányok :						
debreczeni	168.265	161.610	172.747	133.072	168.826	149.655
szegedi	145.530	129.965	134.758	82.741	122.243	107.081
tiszai	111.257	110.565	142.322	84.720	129.171	114.343
szuloki	9.673	9.138	9.954	5.865	8.591	10.282
pécsi	6.027	5.066	7.175	2.470	4.482	3.438
kapadohány	1.763	3.053	1.491	2.976	6.149	6.485
muskatály	473	462	456	252	276	798
Összesen	478.267	450.089	497.158	327.591	466.661	415.009

Összehasonlítva az öt éves átlagot a nyolcz éves átlaggal, látjuk, hogy a beváltásra került dohánymennyiség általában 28.000 métermázsával kisebbedett, mi összefüggésben áll a termelő terület folytonos apadásával. Aránylag legérezhetőbb a hanyatlás a szivar-

boríték levelekben, csaknem egy ezer métermázsára megy az ennél előállott csökkenés, mi főleg a legutóbbi három évre vezethető vissza. A kerti levelek közt némi javulást mutat a csetneki és a finom dohánylevél termelése, annál érezhetőbb azonban a hanyatlás a középfinom és a közönséges kerti leveleknél.

Magyarországon 1888-ban 12 dohánygyár állott fenn, mely 13.678 munkást foglalkoztatott, s e szerint 660-nal kevesebbet, mint 1887-ben.

A dohánygyártás eredményét a következő számok mutatják:

Év	G y á r t a t o t t							
	burnót	pipa- dohány	tekercs- dohány	szivar	szivar- varka	összesen	szivar	szivarka
	m é t e r m á z s a						d a r a b	
a) M a g y a r o r s z á g b a n:								
1876	1.053	94.055	65	22.584	1.217	118.974	452,550.600	53,210.210
1877	1.043	113.345	106	24.363	1.021	139.878	483,375.427	66,597.210
1878	942	116.549	119	25.261	1.100	143.971	501,422.185	54,996.850
1879	1.019	110.078	92	27.031	951	139.171	529,741.285	60,705.555
1880	901	110.418	191	31.240	1.190	143.940	628,392.735	70,054.518
1881	897	94.464	186	28.146	1.230	124.973	595,632.586	66,107.410
1882	877	115.749	230	26.001	1.643	144.500	552,134.529	106,686.856
1883	836	107.846	129	25.312	3.260	137.383	531,963.957	217,356.070
1884	748	116.813	257	25.423	4.085	147.326	528,111.255	271,024.590
1885	732	114.356	331	29.467	4.892	149.778	612,149.440	326,348.064
1886	650	106.548	404	29.358	4.604	141.564	603,938.935	303,014.185
1887	617	124.300	481	26.557	5.641	157.596	542,009.120	367,219.675
1888	583	123.868	—	26.011	6.504	156.966	514,118.945	411,063.940
b) A u s z t r i á b a n:								
1877	25.011	241.255	18.103	52.452	646	337.467	1.054,337.400	55,846.810
1878	23.839	223.106	20.478	48.855	546	316.824	977,088.524	47,350.102
1879	22.441	210.133	18.857	45.608	439	297.478	909,450.474	39,848.604
1880	21.823	227.959	17.533	43.431	625	311.371	867,887.555	59,490.806
1881	22.273	219.234	17.086	49.889	981	309.463	1.025,937.336	86,472.240
1882	23.144	222.460	18.864	56.658	2.041	323.167	1.160,797.955	171,788.100
1883	22.025	219.460	16.535	60.674	2.688	321.382	1.247,285.325	215,989.220
1884	22.192	221.364	16.602	60.343	3.607	324.108	1.241,200.918	283,441.565
1885	21.356	216.023	16.176	62.641	4.787	320.983	1.292,181.166	381,482.410
1886	20.875	211.459	16.170	63.344	4.882	316.730	1.303,919.978	402,008.210

A burnótgyártás mindkét államban, de különösen hazánkban nagyon lezökkent; a pipadohánygyártás nálunk emelkedett, Ausztriában csökkent; a szivarok és szivarvák gyártása mindkét államban emelkedett, bár nálunk 1887-ben a szivaroknál úgy súlyra, valamint darabszámra is érzékeny csökkenés mutatkozik. Roppant nagy arányokat öltött, különösen 1882 óta, a szivarvák gyártása, a dohánygyártmányok e neme úgy látszik mind általánosabban kezd elterjedni.

A dohányeladásról a következő kimutatás nyújt felvilágosítást:

Év	Belföldi	Havanna	Szi- var- kák	Szi- va- rok	Szi- var- kák	Pipa- dohány	Burnót	Össze- sen
	s z i v a r o k							
	ezer darabokban							
	a) M a g y a r o r s z á g b a n :							
1886	556.719	1.832	327.305	25.159	4.751	109.840	920	140.670
1887	552.386	1.707	356.963	27.004	5.486	120.830	888	154.208
1888	476.805	1.637	414.372	23.336	6.540	121.171	822	151.869
	b) A u s z t r i á b a n :							
1885	1,239.567	4.739	343.085	63.279	4.270	231.337	20.667	319.553
1886	1,330.113	4.818	424.247	65.280	5.201	225.753	19.894	316.128

A nevezetesebb államok dohány- és dohánygyártmány-forgalmát az alábbi kimutatásba közöljük. Itt különösen megemlítendőnek tartjuk a dohányegyedárúsági statisztika által kimutatott forgalmat.

A dohányegyedárúság részére beszerezett 1888-ban:

1. nyers dohány levelekben a külföldről	45.803 mm.	49.557 frton
2. félégyártmány az osztrák egyedárúságból	101 »	6.898 »
3. dohánygyártmány a) külföldről s pedig		
1. burnót	1 »	40 »
2. szivar	1,244.000 db.	192.431 »
b) az osztrák egyedárúságtól s pedig		
1. burnót és dohány	206 mm.	} 17.693 »
2. szivar	600 db.	
Összesen	{ 46,111 mm. 1,244,600 db. }	266,619 frton.

Magánosok részére pedig behozatott 60 mm. 119,640 frton.

Kivetített, még pedig

1. Ausztriába	263.138 mm.	4,530.460 frton
2. Külföldre a) magánosok részéről	36.886 »	791.196 »
b) egyedárúság »	26.664 »	451.575 »
Összesen	326,688 mm.	5,773.231 frton.

A dohányésdohánygyártmányok nemzetk. forgalma következő volt:

Sorszám	Az ország neve	Nyersdohány				Dohánygyártmányok			
		1887- ¹⁾ ben	1888- ¹⁾ ban	1887- ¹⁾ ben	1888- ¹⁾ ban	1887- ¹⁾ ben	1888- ¹⁾ ban	1887- ¹⁾ ben	1888- ¹⁾ ban
		métermázsá (ezer darab)		ezer forint		métermázsá (ezer darab)		ezer forint	
		a) Bevitel :							
1	Osztr.-Magy. monarchia	58.928	131.070	7.071	15.073	9.458	27.532	5.795	13.982
2	Nagy-Britannia és Ír.	327.403	211.741	21.778	14.646	16.312	16.587	12.217	13.128
3	Éjszak.-Am. Egy.-All. .	79.466	84.369	18.280	22.829	5.058	5.235	7.289	7.365
						6.122	6.266		
4	Hamburg	427.720	337.402	24.221	19.264	120 069 2) 3.134	140.085 2) 3.193	6.318	6.200
5	Németország	422.383	428.380	32.341	29.868	9.262	9.330	5.520	5.345
						619	490		
6	Bréma	518.943	478.097	24.528	23.946	57.977 51.917	81.917	2.093	2.148
7	Franciaország	199.780	143.930	7.991	7.196	851	693	1.075	1.062
8	Svájc	48.737	52.405	2.156	2.311	1.611	1.415	765	861
9	Belgium	86.176	84.919	5.170	5.333	1.826	1.681	655	653
10	Németalföld	156.733	156.896	6.593	6.626	1.032	995	173	167
11	Olaszország	158.087	142.598	7.525	6.158	459	586	75	106
12	Szerbia	4.811	1.156	325	191	937	174	148	60

¹⁾ Szerbiánál és Románinál az 1886. és 1887. évek forgalma vétetett. — ²⁾ Ezer köteg (Bunde) cigarettá.

Sorszám	Az ország neve	Nyersdohány				Dohánygyártmányok			
		1887- ¹⁾ ben	1888- ¹⁾ ban	1887- ¹⁾ ben	1888- ¹⁾ ban	1887- ¹⁾ ben	1888- ¹⁾ ban	1887- ¹⁾ ben	1888- ¹⁾ ban
		métermáza (ezer darab)		ezer forint		métermáza (ezer darab)		ezer forint	
					b) Kivitel :				
1	Éjszak.-Am. Egy.-All. .	1,383.118	1,191.527	54.491	46.066	—	—	6.892	6.613
2	Bréma	494.534	475.924	27.759	26.825	645	592	2.817	2.849
3	Hamburg	395.329	329.589	2) —	2) —	80.071	98.268	—	—
4	Osztr.-Magy. monarchia	13.924	36.053	766	2.034	18.308	17.641	—	—
5	Nagy-Británia és Iror.	27.978	28.935	1.910	1.914	6.783	13.709	2.670	6.266
6	Németország	16.905	15.302	1.047	922	6.863	7.525	2.687	2.681
7	Németalföld	20.244	20.545	858	871	6.274	6.120	1.283	1.228
8	Francoziaország	1.590	510	89	28	12.715	12.849	2.461	2.865
9	Svájc	2.325	1.514	143	94	2.449	1.601	656	395
10	Belgium	208	131	12	8	4.086	5.018	1.110	1.434
11	Olaszország	—	336	—	16	1.713	1.671	668	654
12	Szerbia	37	2	6	—	115	135	28	31
						1	1	0 ⁴	0 ⁴

Fonó- és szövő-ipar. — Évkönyvünk mult évi számában a külforgalmi adatok felhasználásával részletesen kimutattuk a fonó- és szövő-iparban való gyengeségünket. Valóban ez az iparág az, melyet az újabb ipari mozgalom a legkevésbé fejlesztett, holott ép ennek fejlesztésénél kell államnak, társadalomnak, sőt az egyeseknek is közreműködniök.

Mellőzzük ezuttal fonó- és szövő-iparunknak a külforgalom alapján való megismerttetését, hanem inkább némi adatokat szolgáltatunk ez iparoknak a külföldi előhaladottabb államokban az utóbbi két évtized alatt való fejlődéséről s e tekintetben a fősúlyt a fogyasztott nyersanyagra fektetjük.

Nagy-Británia és Irország foglalja el a fonó- és szövő-iparban az első helyet, különösen pedig kiemelkedik pamut-ipara, a mennyiben az 1885. évet nézve, minden száz gyár közül 35 pamutgyár, minden 100 orsó közül 83 és minden 100 szövőszék közül 73 és minden 100 egyén közül 49 pamutgyárban van alkalmazva.

Fonó- és szövőgyárai fejlődését következő összehasonlító adatok mutatják:

	1870	1874	1878	1885
Gyárak	6.807	7.294	7.105	7.465
Orsók	45,553.111	51,077.243	53,102.528	53,088.824
Mechanikai szövőszékek .	610.004	667.711	725.714	773.704
Alkalmazott egyének . .	907.230	1,005.685	975.546	1,034.261

¹⁾ Szerbiánál és Romániánál az 1886. és 1887. évek forgalma vétetett.

— ²⁾ Hamburg áruforgalma az egyes árúk kivitelének értékét nem mutatja ki.

Összehasonlítva az 1885-ik évet az 1870-ik évvel, azt látjuk, hogy a gyárak 100/o-kal, az orsók 160/o-kal, a mechanikai szövőszékek 260/o-kal, az alkalmazott egyének 140/o-kal szaporodtak.

P a m u t - f o g y a s z t á s á t nézve, hanyatlást látunk az 1876—80-iki öt éves időszakban, de annál nagyobb a fejlődés azóta, mint ezt a következő adatok mutatják:

	Métermáza	Viszonyszám
1871—75 éves átlag	6,003.000	100
1876—80 » »	5,578.000	92.9
1881—85 » »	6,527.000	103.7
1886	6,882.000	114.6
1887	6,792.000	113.3
1888	6,609.000	110.1

A következő, régebbi idősokra visszamenő két kimutatás a külföldről behozott gyapjú, alpacca és mohair, továbbá a hazai gyapjú-fogyasztást mutatja öt éves időszakokra szóló éves átlagokban:

	Külföldi gyapjú		Hazai gyapjú	
	Métermáza	Viszony-szám	Métermáza	Viszony-szám
1860—1864	572.593	100	612.000	100
1865—1869	720.366	126	639.024	104
1870—1874	920.259	161	667.094	109
1875—1879	1,000.623	175	655.451	107
1880—1884	1,123.984	196	539.239	88
1884	1,267.064	221	518.576	85

Érdekes lesz ezzel kapcsolatban egy pár adattal bemutatnunk Nagy-Británia legnagyobb gyarmata, India, pamut- és juta-iparának fejlődését:

P a m u t - i p a r.

Év	Gyárak	Szövőszékek	Orsók	Átlag naponta alkalmazott munkások
1879—80	58	13.307	1,470.830	39.537
1884—85	81	16.455	2,037.055	61.596

J u t a - i p a r.

Év	Gyárak	Szövőszékek	Orsók	Átlag naponta alkalmazott munkások
1879—80	21	4.946	70.840	27.494
1884—85	21	6.926	131.740	51.902

Németország pamut- és jutafogyasztását a következő öt éves időszakok évi átlagaira szóló adatok mutatják:

	Pamutfogyasztás		Jutafogyasztás	
	Tonna	Viszonyszám	Tonna	Viszonyszám
1866—70	68,281	100	2,126	100
1871—75	116,389	170	6,238	293
1876—80	124,549	182	10,052	473
1881—85	152,329	223	29,873	1,405
1886	160,337	235	43,202	2,032

Franciaországot illetőleg csak a gyapjú- és pamutiparra szorítkozunk. Kimutatjuk először is a gyárakat és eszközöket, másodsorban a fogyasztást.

Gyapjúfonás és szövés

	Gyárak	Munkások	A motorok lőereje	Orsók	Szövőszékek mechanikai	kézi
1875 . . .	2.270	95.779	30.114	2,969,522	30.114	56.895
1880 . . .	1.926	110.904	31.290	3,037.837	41.044	37.632
1884 . . .	1.969	110.578	39.863	3,062.068	44.699	32.430

Pamutfonás és szövés

1875 . . .	1.088	114.259	35.180	4,922.475	56.446	78.037
1880 . . .	913	97.823	39.112	4,942.788	65.927	47.312
1884 . . .	1.157	109.186	49.520	5,110.852	74.134	33.936

Pamut-fogyasztás
Éves átlagok

Gyapjú-fogyasztás
Idegen
Métermázsa

Hazai

		^{0/0}		^{0/0}	
1870—74.	769.052	100	844.798	100	?
1875—79.	915.712	119	1,075.064	127	434.461
1880—84.	1,042.456	136	1,189.978	141	397.806
1885.	1,082.520	141	1,303.750	154	474.563
1886.	1,111.390	145	1,444.490	171	530.520

Az Egyesült-Államokat illetőleg az alábbi czensusi adatok mutatják a pamutipar fejlődését 1870—1880. közt:

	Telep	Tőke millió frt.	Orsók	Szövőszékek	Munkások	Munka- bér	Gyártmányok értéke millió frt.
1870.	956	291 ⁴⁸	7,132,415	157,310	135,369	81 ⁹⁹	372 ⁷¹
1880.	1.005	460 ⁹⁶	10,713,677	229,784	185,472	95 ⁷⁹	443 ⁰⁰

A pamut- és a gyapjúfogyasztást a következő éves átlagokra vonatkozó adatok mutatják:

	Pamut-fogyasztás métermázsa	^{0/0}	Gyapjú-fogyasztás métermázsa	^{0/0}
1870—74.	2,475.000	100	1,045.418	100
1875—79.	2,966.000	120	1,090.832	104
1880—84.	4,386.000	177	1,556.416	149
1885—87.	4,497.000	182	1,802.075	171

E) Kereskedelmi forgalom.

1. Magyarország áruforgalma.¹⁾

Uj áruforgalmi statisztikánk immár hét teljes év eredményét tette közzé, minthogy azonban a két első évben a postaforgalom adatai még nem gyűjtettek, megbízható adatok felett csak 1884 óta rendelkezünk s kimutatásainkat is ez évtől kezdve vezetjük le. Kivételt csak a mennyiségnél teszünk, a mennyiben a postán szállított javak nagy értéket, de kis súlyt képviselnek s a többi javak nagy tömegei mellett egészen eltörpülnek, míg az érték emelésére, különösen a behozatalnál, nagyon lényeges hatással vannak.

Az árúk mennyisége. — Áruforgalmunk mennyiségét az alábbi számok mutatják:

É v	Behozatal		Kivitel		Összes for- galom		Kiviteli többlet	
	m i l l i ó							
	darab	méter- mázsa	darab	méter- mázsa	darab	méter- mázsa	darab	méter- mázsa
1882	0'18	12'46	11'12	29'50	11'30	41'96	10'94	17'04
1883	0'51	13'67	41'48	28'65	41'99	42'32	40'97	14'98
1884	0'34	14'42	44'48	26'07	44'82	40'49	44'14	11'65
1885	0'32	15'42	48'83	29'92	49'15	45'34	48'51	14'50
1886	0'25	13'53	32'30	29'68	32'55	43'21	32'05	16'15
átlag 1882—86 .	0'32	13'90	35'64	28'76	35'96	42'66	35'32	14'86
1887	0'23	13'91	41'21	31'77	41'44	45'68	40'98	17'86
1888	0'29	15'28	52'08	36'98	52'37	52'26	51'79	21'70

Már e számok is mutatják áruforgalmunk főjellemvonását, többnyire iparcikkek hozunk be s többnyire nagytömegű nyers-

¹⁾ Magyarország áruforgalma Ausztriával és más országokkal. Kiadja a m. kir. országos statisztikai hivatal.

terményeket viszünk ki. Ugy a darabszám, mint a súly szerint kimutatott árúknál a kivitel évről-évre roppant mértékben meghaladja a behozatalt. Megjegyzendő, hogy az árúk legnagyobb része métermázsában mutattatik ki, darabszám szerint, hogy csak a fontosabbakat említsük, a vágó- és ígás-marha, a donga egy része, a kocsik és hajók.

Árucsoportok szerint tekintve külforgalmunk mennyiségét, az oroszlánrész úgy a behozatalnál, mint a kivitelnél egy-egy árucsoportra esik. A behozatalban a fa, szén és tőzeg árucsoportja (XV. főcsoport) játszik főszerepet, a melyre magára 1888-ban 7.496 ezer métermázsá, tehát az összes 15 millió 284 ezer métermázsá behozatalból 49.04% esett. Jelentékeny mennyiségre 1888-ban 1.093 ezer métermázsára rúgott még a behozatal az ásványolajok és kátrány árucsoportjából (XXV. főcs.), az 1882–85. években pedig a gabona és hüvelyesek árucsoportjából is, a melyből az ezen években még 2–3 milliónyi métermázsára rúgó behozatal a Romániával folytatott vámháború következtében 1886-tól kezdve fokozatosan csökkent s 1888-ban már 711 ezer métermázsára apadt. A kivitelben még erősebben dominál egy árucsoport, a gabona, hüvelyesek, liszt és egyéb őrlmények árucsoportja (VI. főcs.), a melyre a súly szerint kimutatott 36.976 ezer métermázsá kivitelből 1888-ban 20.845 ezer métermázsá, vagyis 56.37% esett. Ezután következik a fa, szén és tőzeg árucsoportjára eső, szintén jelentékeny kivitel évről-évre 5 millió métermázsát meghaladó mennyiséggel; azonkívül ezen árucsoportra esik a darabszám szerint kimutatott kivitelnek is legnagyobb része, pl. 1888-ban 52.083 ezer darab összes kivitelből 50.672 ezer darab.

A mi a behozott és kivitt árúk származási, illetőleg rendeltetési helyét illeti, a súly szerint kimutatott forgalomnak legnagyobb része Ausztriára esik, így 1888-ban a behozatalnál 11.1, a kivitelnél pedig 24.8 millió métermázsá, vagyis 72.55, illetőleg 67.06%, a mely %-ok azonban, mint alább látni fogjuk, nem érik el a forgalom értékéből Ausztriára eső arányt. Jelentékeny mennyiség jutott még a behozatalnál Németországra (1.86 m. métermázsá), Oroszországra (0.65 m. mm.), Szerbiára (0.33) és Olaszországra (0.28), a kivitelnél pedig ugyancsak első sorban Németországra (4.40 m. mm.), azután Svájcra (2.35), Nagy-Britanniára (1.53), Franciaországra (1.06), Olaszországra (0.86) és a Balkán-félszigetre. A darabszám szerint kitüntetett forgalomban a behozatal, mely különben egészben véve is jelentéktelen,

jórészt a Szerbiából származó állatbehozatalra esik; a kivitelnél azonban több ország mutat fel nagy számokat, a legnagyobb rész Franciaországra esik, 1888-ban 38·5 millió darabbal, Ausztriába ellenben csak 7·1 millió darabot vittünk. Darabszám szerint kimutatott kivitelünknek többi csekély része majdnem egészen a Balkán-félsziget (1·96 m.) és Olaszország (1·71 m.) között oszlott meg.

Az áruforgalom összes értéke. — Áruforgalmunk értékét a nemes fémek és ércpénzek nélkül, melyeknek forgalma egészen más szempont alá esik, mint a többi áruké, az alábbi számok mutatják:

É v	Behozatal	Kivitel	Összes forgalom	Behozatali többlet	Behozatal	Kivitel
	millió forintokban				az összes forgalom százalékában	
1884	480·40	388·85	869·25	91·55	55·23	44·77
1885	448·89	396·15	845·04	52·74	53·14	46·86
1886	416·24	417·85	834·09	— 1·61	49·88	50·12
1887	434·50	402·53	837·03	31·97	51·91	48·09
1888	446·63	444·38	891·01	2·25	50·13	49·87
összesen . .	2.226·66	2.049·76	4.276·42	176·90	52·07	47·93
átlag 1884-88	445·33	409·95	855·28	35·38	52·07	47·93

Régóta ismert tény, hogy árúmérlegünk erősen passiv, bár az 1868—74. évben történt hivatalos adatgyűjtés eredményének hitelességét, tekintve a gyarló eszközöket, melyekre az adatgyűjtés támaszkodott, maga a hivatal is kétségbevonta s képtelenségnek tartá, hogy hét év alatt 680 millió forinttal haladja meg behozatalunk kivitelünket, az újabb adatok ismét erősen passivnak mutatják árúmérlegünket. A két eredmény közt mégis lényeges a különbség, akkor az évi átlagos hiány 97·15 millió forintra rúgott, ez utolsó öt év alatt csak 35·38 millióra, akkor volt év, midőn 175·05 millióra emelkedett, most a maximum is csak 91·55 millió frt.-ot tesz.

Az utolsó öt évben a behozatal általában csökkenő irányzatot mutat, a kivitel ellenben emelkedőt, bár nem minden megszakítás nélkül. 1888-ban az árúmérleg kedvezőbb alakulását a kivitelnek, különösen pedig a gabonaneműek s ezek közt a búza, árpa és a liszt kivitelének örvendetes emelkedése idézte elő, a melynek állandóságára azonban, sajnos, nem számíthatunk.

Árúmérlegünk deficitjéről lévén szó, nem mulaszthatjuk el

azon körülményre figyelmeztetni, hogy áruforgalmi statisztikánk mai adatgyűjtési rendszere mellett Ausztriával űzött forgalmunk azon része, mely más módon, mint a vasuti és gőzhajózási vállalatok útján történik, mindeddig számításon kívül marad. S tekintve, hogy ezen határforgalomnak nagyobb részét valószínűleg lábon hajtott jószágok, kisebb mértékben fuvarral szállított nyersanyagok teszik, iparcikkek ezen forgalomban alig szerepelvén, alaposan feltehető, hogy ezen számba nem vett forgalom erősen aktív, a mely tehát ha feljegyeztetnék, hivatalos árúmérlegünknek most már különben sem jelentékeny deficítjét valószínűleg teljesen megszüntetné. Örömmel konstatálhatjuk egyuttal, hogy áruforgalmi statisztikánk ezen, tagadhatatlan, lényeges hézagának pótlásáról nemsokára gondoskodva leend.

Az áruforgalom értéke országok szerint. — Behozatalunk és kivitelünk, valamint összes forgalmunk irányát a következő kimutatás állítja szem elé, forgalmunkat ismét a nemes fémek és ércpénz kihagyásával véve föl:

Sorszám	Az ország neve	1884-	1885-	1886-	1887-	1888-	Átlag	1888-	Átlag
		ben	ben	ban	ben	ban	1884- 88-ban	ban	1884- 88-ban
		összesen millió forintokban						‰-okban	
a) Behozatal.									
1	Ausztria	400'49	359'17	357'54	375'67	384'59	375'49	86'11	84'32
2	Németország	18'33	23'42	16'44	15'41	16'46	18'02	3'69	4'05
3	Románia	19'85	22'16	8'24	4'05	2'69	11'40	0'60	2'56
4	Szerbia	11'35	12'78	9'18	14'82	15'34	12'69	3'43	2'85
5	N.-Británia és Irorsz.	7'42	4'94	2'61	2'19	3'64	4'16	0'82	0'93
6	Belgium-Holland . .	0'99	0'89	0'54	0'45	0'84	0'74	0'19	0'17
7	Olaszország	3'33	2'59	2'48	2'46	2'70	2'71	0'60	0'61
8	Svájcz	2'73	1'53	1'04	0'98	1'99	1'65	0'45	0'37
9	Bosznia-Hercegovina	1'78	3'34	2'54	2'38	1'80	2'37	0'40	0'53
10	Oroszország	0'23	0'58	2'65	4'06	5'94	2'69	1'33	0'60
11	Franciaország	1'13	1'12	1'71	1'49	1'43	1'38	0'32	0'31
12	Bulgária és K.-Rum..	{ 4'30	{ 0'57	{ 0'79	{ 0'64	0'82	{ 1'85	0'18	{ 0'41
13	Balkán félsziget . . .				{ 0'85	1'28		0'29	
14	Más államok	8'47	15'80	10'48	9'05	7'11	10'18	1'59	2'29
Összesen		480'40	448'89	416'24	434'50	446'63	445'33	100'00	100'00
b) Kivitel.									
1	Ausztria	277'75	284'10	301'37	299'39	309'49	294'42	69'64	71'82
2	Németország	41'30	40'33	41'47	36'63	48'47	41'64	10'91	10'16
3	N.-Británia és Irorsz.	13'93	13'82	12'00	11'20	17'71	13'73	3'99	3'35
4	Franciaország	14'25	13'50	13'28	11'60	15'68	13'66	3'54	3'33
5	Svájcz	6'70	9'18	11'35	11'88	19'03	11'63	4'28	2'84
6	Románia	9'13	8'23	7'92	4'30	5'75	7'07	1'29	1'72

Sorszám	Az ország neve	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	Átlag 1884- 88-ban	1888- ban	Átlag 1884- 88-ban
		összesen millió forint						%-okban	
7	Szerbia	6'42	5'45	8'87	6'29	6'05	6'62	1'36	1'62
8	Olaszország	5'86	6'30	8'17	6'68	4'84	6'37	1'09	1'55
9	Bosznia-Hercegovina	2'38	2'83	3'24	3'77	4'39	3'32	0'99	0'81
10	Belgium-Holland	2'88	2'62	1'94	2'94	4'46	2'97	1'00	0'72
11	Bulgária és K.-Rum.	{ 3'08	{ 3'62	{ 2'63	{ 0'95	{ 1'23	{ 2'80	{ 0'28	{ 0'68
12	Balkán félsziget				{ 1'43	{ 1'08		{ 0'24	
13	Oroszország	0'87	0'81	0'97	0'49	0'58	0'74	0'13	0'18
14	Más államok	4'30	5'36	4'64	4'98	5'62	4'98	1'26	1'22
	Összesen	388'85	396'15	417'85	402'53	444'38	409'95	100'00	100'00
c) Összes forgalom.									
1	Ausztria	678'24	643'27	658'91	675'06	694'08	669'91	77'90	78'33
2	Németország	59'63	63'75	57'91	52'04	64'93	59'65	7'29	6'98
3	Románia	28'98	30'39	16'16	8'35	8'44	18'46	0'95	2'16
4	Szerbia	17'77	18'23	18'05	21'11	21'39	19'31	2'40	2'26
5	N.-Británia	21'35	18'76	14'61	13'39	21'35	17'89	2'40	2'09
6	Franciaország	15'38	14'62	14'99	13'09	17'11	15'04	1'92	1'76
7	Svájc	9'43	10'71	12'39	12'86	21'02	13'28	2'36	1'55
8	Olaszország	9'19	8'89	10'65	9'14	7'54	9'08	0'85	1'06
9	Bosznia-Hercegovina	4'16	6'17	5'78	6'15	6'19	5'69	0'69	0'67
10	Bulgária és K.-Rum.	{ 7'38	{ 4'19	{ 3'42	{ 1'59	{ 2'05	{ 4'66	{ 0'23	{ 0'55
11	Balkán félsziget				{ 2'28	{ 2'36		{ 0'26	
12	Belgium-Holland	3'87	3'51	2'48	3'39	5'30	3'71	0'59	0'43
13	Oroszország	1'10	1'39	3'62	4'55	6'52	3'44	0'73	0'40
14	Más államok	12'77	21'16	15'12	14'03	12'73	15'16	1'43	1'76
	Összesen	869'25	845'04	834'09	837'03	891'01	855'28	100'00	100'00

Külforgalmunkban úgy a behozatalnál, mint a kivitelnél az oroszlánrész Ausztriára esik, a mi a közös vámterület mellett, melyet az 1887: XXIV. t.-cz. 1888. január 1-től újabb tíz évre meghosszabbított, csak természetes is. Behozatalunk Ausztriából 1884-ben volt legnagyobb, meghaladva a 400 millió frt.-ot, 1885-ben és 1886-ban jelentékeny csökkenést látunk, de a következő két évben ismét erős emelkedés tapasztalható, úgy, hogy míg az öt évi átlagban Ausztriából való behozatalunk összes behozatalunknak 84'32%-át tette, az arány 1888-ban még magasabbra 86'11%-ra emelkedett. Szembeállítva az utolsó 1888-ik évet az utóbbi öt év átlagával, lényeges változást csak Romániánál és Oroszországnál tapasztalunk. Romániából való behozatalunk annyira megcsökkent, hogy 1888-ban csak 0'60%-át

tette összes behozatalunknak, szemben az átlagos 2·56⁰/₀ behozatallal, habár itt nem szabad teljesen figyelmen kívül hagynunk, hogy a vámháború óta a román behozatalnak egy kis része valószínűleg Szerbián át veszi útját. Oroszországból való behozatalunk ellenben s különösen nyers kőolajbehozatalunk évről-évre fokozatosan emelkedik.

Kivitelünk irányát tekintve, bár itt is Ausztriára esik a túlnyomó rész, 1888-ban 69·64⁰/₀, az öt évi átlagban pedig 71·82⁰/₀, oly mértékben, mint a behozatalnál még sem vagyunk reáutalva; jelentékeny, évenként rendszerint 40 millió frt.-ot meghaladó értékben viszünk ki Németországba is, azonkívül számottevő kivitelünk van Nagy-Britanniába, Franciaországba és Svájcba is, a mely utóbbi országba való kivitelünk évről-évre öröndetesen emelkedik, még 1884-ben csak 6·7 millió frt. értéket képviselt, 1888-ban ez összegnek majdnem háromszorosára 19·0 millió frt.-ra rúgott s összes kivitelünknek 4·28⁰/₀-át tette, szemben az átlagos 2·84⁰/₀-kal. Figyelemreméltó, hogy Romániába való kivitelünk a vámháború következtében nem csökkent oly rohamos arányban, mint behozatalunk onnan, sőt 1888-ban 1887-tel szemben már emelkedés is tapasztalható.

Az alábbi táblázatban bemutatjuk még, hogy árúmérlegünk mely országokkal szemben volt aktív és melyekkel szemben passív:

Sorszám	Az ország neve	Behozatali (—), illetőleg kiviteli (+) többlet					
		1834-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	átlag 1834—88-ban
		millió forintokban					
1	Ausztria . . .	— 122·74	— 75·07	— 56·17	— 76·28	— 75·10	— 81·07
2	Románia . . .	— 10·72	— 13·93	— 0·32	+ 0·25	+ 3·06	— 4·33
3	Szerbia . . .	— 4·93	— 7·33	— 0·31	— 8·53	— 9·29	— 6·08
4	Oroszország . .	+ 0·64	+ 0·23	— 1·68	— 3·57	— 5·36	— 1·95
5	Bosznia-Hercegovina . . .	+ 0·60	— 0·51	+ 0·70	+ 1·39	+ 2·59	+ 0·95
6	Bulgária és Kelmélia . .	— 1·22	+ 3·05	+ 1·85	+ 0·31	+ 0·41	+ 0·95
7	Balkán félsziget				+ 0·58	— 0·20	
8	Belg.-Hollandia	+ 1·89	+ 1·73	+ 1·40	+ 2·49	+ 3·62	+ 2·23
9	Olaszország . .	+ 2·53	+ 3·71	+ 5·69	+ 4·22	+ 2·14	+ 3·66
10	Svájc	+ 3·97	+ 7·65	+ 10·31	+ 10·90	+ 17·04	+ 9·98
11	Nagy-Británia	+ 6·51	+ 8·88	+ 9·39	+ 9·01	+ 14·07	+ 9·57
12	Franciaország	+ 13·12	+ 12·38	+ 11·57	+ 10·11	+ 14·25	+ 12·29
13	Németország . .	+ 22·97	+ 16·91	+ 25·03	+ 21·22	+ 32·01	+ 23·63
14	Más államok . .	— 4·17	— 10·44	— 5·84	— 4·07	— 1·49	— 5·20
	Összesen . .	— 91·55	— 52·74	+ 1·61	— 31·97	— 2·25	— 35·38

Árúmérlegünk legnagyobb passivitást Ausztriával szemben mutat. A forgalom terjedelméhez képest erősen passiv volt még Romániával szemben is, de a vámháború következtében már 1887-ben s még inkább 1888-ban a kivitel haladta meg a behozatalt. Árúmérlegünk állandóan passiv még Szerbiával és a más államok czime alá foglalt, külön meg nem nevezett országokkal szemben, Oroszországgal pedig a három utolsó évben. Az összes többi országokkal szemben aktíve állunk és kiviteli többletünk, az utolsó évet tekintve, különösen jelentékeny a Németországgal és Svájc czal való forgalomban.

Árúforgalmunk nyersanyagok és gyártmányok szerint.
— Árúforgalmunk főjellemvonását, hazánk agrikultur jellegéhez hiven, az képezi, hogy a behozatalban a gyártmányok, a kivitelben ellenben a nyersanyagok vannak túlsúlyban. Hogy mily összegekkel és mily arányban szerepelnek behozatalunkban és kivitelünkben a nyersanyagok és iparczikkek, a következő táblázat mutatja:

Az árúk neve	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	Átlag 1884- 88-ban	1888- ban	Átlag 1884- 88-ban
	összesen millió forintokban						‰-okban	
A) Nyers anyagok.								
a) Behozatal.								
1. Ipari segédanyagok : az állatországból . . a növényországból . az ásványországból .	15'85 13'35 6'35	12'29 11'26 8'65	9'31 12'06 6'55	12'73 14'06 7'01	10'03 12'88 7'80	12'04 12'72 7'27	2'25 2'88 1'75	2'70 2'86 1'63
Együtt . . .	35'55	32'20	27'92	33'80	30'71	32'03	6'88	7'19
2. Élelmezési és élvezeti tárgyak : az állatországból . . a növényországból . az ásványországból .	11'58 32'67 0'36	12'98 44'66 0'35	8'47 29'61 0'58	9'48 27'96 0'63	12'63 23'32 0'68	11'03 31'64 0'52	2'83 5'22 0'15	2'48 7'10 0'12
Együtt . . .	44'61	57'99	38'66	38'07	36'63	43'19	8'20	9'70
Nyers anyagok összesen	80'16	90'19	66'58	71'87	67'34	75'22	15'08	16'89
B) Gyártmányok.								
1. A ruházati ipar készít- ményei és segédanyagai	181'31	167'55	170'11	177'85	183'02	175'97	40'98	39'51
2. Különféle szerves anya- gokból készült munká- latok	84'66	78'18	78'18	82'73	81'88	81'13	18'38	18'22

Az áruk neve	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	Átlag 1884- 88-ban	1888- ban	Átlag 1884- 88-ban
	összesen millió forintokban						‰-okban	
3. Tápszerek és egyéb fo- gyasztási cikkek . .	45'21	40'50	35'51	34'93	40'71	39'37	9'11	8'84
4. Vegyészeti termények	24'08	22'16	20'51	20'07	24'64	22'29	5'52	5'01
5. Műipari készítmények	11'43	10'32	10'50	9'90	10'22	10'47	2'29	2'35
6. Gépek, eszközök, mű- és hangszerek	15'94	10'64	8'51	9'07	9'51	10'74	2'13	2'41
7. Fémek és fémárúk:								
a) vas és vasárúk .	20'00	17'67	13'99	14'50	15'91	16'41	3'56	3'69
b) egyéb fémek és fém- árúk	3'61	3'51	3'81	3'63	4'26	3'76	0'95	0'84
8. Nem fémszerű ásvá- nyokból való készítmé- nyek	14'00	8'17	8'54	9'95	9'14	9'96	2'05	2'24
Gyártmányok összesen	400'24	358'70	349'66	362'63	379'29	370'10	84'92	83'11
Mindössze . . .	480'40	448'89	416'24	434'50	446'63	445'32	100'00	100'00
A) Nyers anyagok.								
b) Kivitel.								
1. Ipari segédanyagok:								
az állatországból . .	26'84	30'40	39'66	29'26	30'72	31'38	6'91	7'64
a növényországból . .	42'18	41'99	38'20	40'86	47'61	42'16	10'72	10'29
az ásványországból .	1'68	3'61	3'34	3'72	3'60	3'19	0'81	0'78
Együtt . . .	70'70	76'00	81'20	73'84	81'93	76'73	18'44	18'71
2. Élelmezési és élvezeti tárgyak:								
az állatországból . .	71'65	73'27	86'66	78'88	72'83	76'66	16'39	18'70
a növényországból . .	93'22	104'59	102'85	102'11	127'21	106'00	28'62	25'86
az ásványországból .	1'13	1'16	1'22	1'28	1'33	1'22	0'30	0'30
Együtt . . .	166'00	179'02	190'73	182'27	201'37	183'88	45'31	44'86
Nyers anyagok összesen	236'70	255'02	271'93	256'11	283'30	260'61	63'75	63'57
B) Gyártmányok.								
1. A ruházati ipar készít- ményei és segédanyagai	26'99	24'18	23'39	20'90	21'57	23'41	4'85	5'71
2. Különféle szerves anya- gokból készült munká- latok	21'13	19'55	19'53	19'00	18'26	19'49	4'11	4'76
3. Tápszerek és fogyasz- tási cikkek	80'70	74'34	77'02	80'58	93'63	81'25	21'07	19'82
4. Vegyészeti termények	7'35	10'55	14'49	12'23	12'09	11'34	2'72	2'77
5. Műipari készítmények	1'76	2'30	1'72	1'71	1'94	1'89	0'44	0'46
6. Gépek, eszközök, mű- és hangszerek	5'33	2'70	3'52	3'26	3'66	3'69	0'82	0'90

Az áruk neve	1884-	1885-	1886-	1887-	1888-	Átlag	1888-	Átlag
	ben	ben	ban	ben	ban	1884- 88-ban	ban	1884- 88-ban
	összesen millió forintokban						o/o-okban	
7. Fémek és fémárúk:								
a) vas és vasárúk	5·58	5·16	4·00	6·29	6·62	5·51	1·49	1·34
b) egyéb fém és fém- árúk	1·08	0·82	0·86	1·31	1·86	1·19	0·42	0·29
8. Nem fémszerű ásvá- nyokból való készítmé- nyek	2·23	1·58	1·39	1·23	1·45	1·57	0·33	0·38
Gyártmányok összesen	152·15	141·13	145·92	146·42	161·08	149·34	36·25	36·43
Mindössze	388·85	396·15	417·85	402·53	444·38	409·95	100·00	100·00

Ezen kimutatásunk is szintén csak a tulajdonképeni árúkat öleli fel s nem terjeszkedik ki a nemesfémek és érczpenz forgalmára. A behozatalnak a nyersanyagok évről-évre csak kis részét képezik, öt évi átlagban 16·89, 1888-ban pedig épen alig valamivel több, mint 150/o-át. A mi a behozatalt annyira emeli, az a gyártmányoknak s főleg a ruházati ipar készítményeinek s az ehhez tartozó segédanyagoknak (félgyártmányok) nagymérvű behozatala. Kivitelünkben ellenben a nyersanyagok játszák a főszerepet s ezek közt különösen az élelmezési és élvezeti tárgyak, a melyekre összes kivitelünknek mintegy 450/o-a esik. A gyártmányokból csak a tápszerek és egyéb fogyasztási cikkek kivitele bir nagyobb jelentőséggel. A tulajdonképeni műipar termékeiből kivitelünket évről-évre jelentékenyen felülmúlja behozatalunk.

Árúcsoporthok. — Árúforgalmunkat a vámtarifában fölvev 50 árúcsoporth szerint részletezve — a 42-ik csoporth kivételével, mely a nemesfémek és érczpenz forgalmát foglalja magában — a következő kimutatásban állítjuk szem elé:

Főcsoport szám	Az árúcsoport megnevezése	1884-	1885-	1886-	1887-	1888-	Összesen	Átlag
		ben	ben	ban	ben	ban	1884—88-ban	
		millió forintokban						
		a) Behozatal:						
1	Gyarmatárúk	7·48	7·29	10·62	9·46	8·97	43·82	8·76
2	Fűszerek	0·73	1·07	1·18	1·22	1·22	5·42	1·08
3	Déli gyümölcs	1·49	1·49	1·74	1·71	1·70	8·13	1·63

Főcsoport szám	Az árucsoport megnevezése	1884-	1885-	1886-	1887-	1888-	Összesen	Átlag
		ben	ben	ban	ben	ban	1884—88-ban	
		millió forintokban						
4	Czukor	11'97	10'18	12'02	10'04	11'09	55'30	11'06
5	Dohány	9'19	11'97	4'89	6'66	6'67	39'38	7'88
6	Gabona, hüvelyesek, liszt stb.	19'74	28'57	10'95	9'59	8'09	76'94	15'39
7	Főzelék, gyümölcs, nö- vények	6'47	9'22	8'29	9'33	6'35	39'66	7'93
8	Vágó- és igásmarha	12'53	13'24	8'14	9'01	12'00	54'92	10'98
9	Más állatok	0'10	0'14	0'11	0'15	0'16	0'66	0'13
10	Állati termékek	8'04	6'21	4'84	5'91	6'32	31'32	6'26
11	Zsiradékok	2'56	1'71	1'51	1'86	2'05	9'69	1'94
12	Zsíros olajok	3'03	2'80	2'62	2'68	2'95	14'08	2'82
13	Italok	19'09	13'65	13'66	15'20	18'64	80'24	16'05
14	Eledelek	5'15	5'45	6'04	6'30	6'39	29'33	5'87
15	Fa, szén és tőzeg	9'03	8'14	8'25	8'87	9'84	44'13	8'83
16	Esztergályos és faragó- anyagok	1'35	0'50	0'42	0'50	0'41	3'18	0'64
17	Ásványok	1'82	4'09	1'85	1'92	1'89	11'57	2'31
18	Gyógy- és illatszertanya- gok	0'90	0'59	0'58	0'67	0'56	3'30	0'66
19	Festő és cserző anyagok	2'77	2'01	1'87	1'84	1'76	10'25	2'05
20	Mézgák és gyanták	0'97	0'63	0'62	0'67	0'60	3'49	0'70
21	Ásványolaj és kátrány	8'11	7'25	6'80	6'09	9'74	37'99	7'60
22	Pamut, pamutfonalak és árúk	61'09	53'01	56'33	59'41	63'84	293'68	58'74
23	Len, kender, juta és más növ., fonóanyagok, fo- nalak és árúk	24'27	25'95	25'72	27'57	30'23	133'74	26'75
24	Gyapju, gyapjufonal és árúk	55'72	49'60	48'88	52'03	45'64	251'87	50'37
25	Selyem és selyemárúk	21'71	24'16	24'48	25'04	27'28	122'67	24'63
26	Ruházatok, fehérnemű és pipereárúk	28'73	24'82	24'68	25'73	26'41	130'37	26'07
27	Kefekötő- s szitakötőárúk	0'91	0'93	0'89	0'93	0'87	4'53	0'91
28	Árúk szalmából, háncs- ból és effélékből	0'38	0'45	0'31	0'38	0'47	1'99	0'40
29	Papiros és papirosárúk	5'36	5'29	5'76	6'35	6'78	29'54	5'91
30	Kaucsuk és guttapercha s árúk ezekből	1'28	1'11	1'26	1'23	1'37	6'25	1'25
31	Viaszos vászon és tafota	1'14	0'99	1'38	1'49	1'14	6'14	1'23
32	Bőr és bőrárúk	30'85	28'42	30'51	33'89	29'10	152'77	30'65
33	Szűcsárúk	2'25	2'20	2'59	2'88	3'31	13'23	2'65
34	Fa- és csontárúk	9'26	8'83	8'39	8'80	8'84	44'12	8'82
35	Üveg és üvegárúk	2'78	2'56	2'66	2'68	2'37	13'05	2'61
36	Kőárúk	8'02	2'90	3'14	4'04	3'33	21'43	4'29
37	Agyagárúk	3'08	2'56	2'55	3'03	3'16	14'38	2'88

Főcsoport szám	Az árucsoport megnevezése	1884-	1885-	1886-	1887-	1888-	Összesen	Átlag
		ben	ben	ban	ben	ban	1884—88-ban	
		millió forintokban						
38	Vas és vasárúk	20'01	17'67	13'99	14'50	15'91	82'08	16'41
39	Nem nemes fémek és árúk ezekből	3'60	3'52	3'80	3'64	4'26	18'82	3'76
40	Gépek és géprészek . .	10'27	6'79	4'93	5'60	6'74	34'33	6'87
41	Kocsik és hajók	1'57	0'80	0'49	0'29	0'20	3'35	0'67
43	Mű- és hangszerek, órák, apróárúk	32'27	28'30	25'46	25'07	26'62	137'72	27'54
44	Konyhasó	1'01	0'67	0'59	0'33	0'31	2'91	0'58
45	Vegyészeti segédanyagok	3'32	3'95	2'78	2'79	3'24	16'08	3'22
46	Vegyészeti árúk, gyógy-, festő- és illatszerek .	4'35	3'72	3'86	4'07	3'70	19'70	3'94
47	Gyertya és szappan . .	2'21	2'01	1'96	1'87	1'80	9'85	1'97
48	Gyújtószerek	0'53	0'68	0'77	0'84	1'65	4'47	0'89
49	Irodalmi és műtárgyak .	11'43	10'32	10'50	9'90	10'22	52'37	10'47
50	Hulladékok	0'48	0'48	0'58	0'44	0'44	2'42	0'48
	Összesen	480'40	448'89	416'24	434'50	446'63	2.226'66	445'33
b) Kivite :								
1	Gyarmatárúk	0'70	0'54	2'18	2'25	1'38	7'05	1'41
2	Fűszerek	0'10	0'11	0'21	0'19	0'25	0'86	0'17
3	Déli gyümölcs	0'06	0'04	0'09	0'07	0'07	0'33	0'07
4	Cukor	4'91	5'75	4'57	5'31	4'82	25'36	5'07
5	Dohány	7'43	7'37	9'11	5'94	9'08	38'93	7'79
6	Gabona, hüvelyes, liszt stb.	130'30	132'81	136'05	134'49	173'88	707'53	141'51
7	Főzelék, gyümölcs, növé- nyek	17'37	16'65	16'26	18'13	17'85	86'26	17'25
8	Vágó- és igásmarha . .	63'81	63'95	76'98	66'83	60'30	331'87	66'36
9	Más állatok	4'76	4'29	4'91	4'83	5'01	23'80	4'76
10	Állati termékek	14'16	17'17	14'88	14'67	17'06	77'94	15'59
11	Zsiradékok	4'23	4'45	4'51	4'53	4'46	22'18	4'44
12	Zsiros olajok	1'10	1'34	1'59	1'19	1'25	6'47	1'24
13	Italok	22'81	23'19	21'98	22'24	22'88	113'10	22'62
14	Eledelek	1'99	2'15	2'55	2'79	2'79	12'27	2'45
15	Fa, szén és tüzeg . . .	21'87	23'11	18'25	23'93	25'22	112'38	22'48
16	Esztergályos és faragó- anyagok	1'61	0'60	0'63	0'76	1'10	4'70	0'94
17	Ásványok	1'32	3'06	2'78	3'30	3'17	13'63	2'73
18	Gyógy- és illatszer anya- gok	0'28	0'08	0'21	0'21	0'18	0'96	0'19
19	Festő és cserző anyagok	5'70	6'32	3'53	4'96	5'60	26'11	5'22
20	Mézgák és gyanták . .	0'09	0'07	0'09	0'16	0'10	0'51	0'10
21	Ásványolaj és kátrány .	0'94	4'23	5'81	5'69	5'18	21'85	4'37

Főcsoport szám	Az árucsoport megnevezése	1884-	1885-	1886-	1887-	1888-	Összesen	Átlag
		ben	ben	ban	ben	ban	1884-88-ban	
		millió forintokban						
22	Pamut, pamutfonalak és árúk	5'11	4'78	5'44	4'74	4'60	24'67	4'9
23	Len, kender, juta és más növ. fonóanyagok, fo- nalak és árúk	2'63	3'24	3'24	2'51	2'87	14'49	2'91
24	Gyapju, gyapjufonál és árúk	16'95	19'11	29'70	21'04	20'91	107'71	21'54
25	Selyem és selyemárúk .	2'16	2'46	2'42	2'47	2'68	12'19	2'44
26	Ruházatok, fehérnemű és pipereárúk	11'40	9'65	8'66	7'88	7'68	45'27	9'06
27	Kefekötő és szitakötőárúk	0'30	0'29	0'38	0'39	0'86	2'22	0'44
28	Árúk szalmából, háncsból és effélékből	0'54	0'55	0'75	0'76	0'59	3'19	0'64
29	Papiros és papirosárúk	1'81	1'61	1'75	1'94	2'20	9'31	1'86
30	Kaucsuk és guttapercha s árúk ezekből	0'10	0'16	0'21	0'16	0'19	0'82	0'16
31	Viaszos vászon és tafota	0'02	0'04	0'13	0'04	0'03	0'26	0'05
32	Bőr és bőráruk	5'85	4'70	6'25	6'57	5'99	29'36	5'87
33	Szűcsárúk	1'27	1'14	1'84	1'34	1'21	6'80	1'36
34	Fa- és csontárúk	3'79	4'37	3'66	3'87	3'43	19'12	3'82
35	Üveg és üvegárúk	0'61	0'55	0'62	0'60	0'54	2'92	0'59
36	Kőárúk	1'01	0'59	0'37	0'11	0'40	2'48	0'50
37	Agyagárúk	0'59	0'39	0'39	0'49	0'45	2'31	0'46
38	Vas és vasárúk	5'58	5'16	4'00	6'21	6'62	27'57	5'52
39	Nem nemes fémek és árúk ezekből	1'08	0'82	0'85	1'31	1'86	5'92	1'18
40	Gépek és géprészek . . .	3'44	2'04	2'68	2'26	2'63	13'05	2'61
41	Kocsik és hajók	1'21	0'15	0'32	0'37	0'54	2'59	0'52
43	Mű- és hangszerek, órák, apróárúk	6'85	5'74	4'29	4'18	3'98	25'04	5'01
44	Konyhasó	0'05	0'04	0'11	0'07	0'18	0'45	0'09
45	Vegyészeti segédanyagok	1'38	1'70	2'00	2'17	1'70	8'95	1'79
46	Vegyészeti árúk, gyógy- festő- és illatszerek . .	2'85	2'20	1'82	1'95	2'60	11'42	2'28
47	Gyertya és szappan . . .	0'35	0'29	0'27	0'25	0'23	1'39	0'28
48	Gyújtószerek	0'24	0'52	2'59	0'52	0'79	4'66	0'93
49	Irodalmi és műtárgyak . .	1'76	2'31	1'72	1'71	1'94	9'44	1'89
50	Hulladékok	4'38	4'27	4'22	4'15	5'05	22'07	4'42
Összesen . .		388'85	396'15	417'85	402'53	444'38	2.049'76	409'95

Legnagyobb a behozatalunk a 22—26. árucsoportokból, a mely
öt árucsoport a fonó- s szövő-ipar különböző nyersanyagait, továbbá
— a mi itt kiváltképen számot tesz — fél- és kész gyártmányait s
a ruházatok és fehérneműeket foglalja magában. Ezen öt áru-

csoportból való behozatalunkra az 1884—88. évek átlagába összesen 186⁴⁶ millió, 1888-ban pedig 193⁴⁰ millió frt, vagyis összes behozatalunknak 41⁸⁷, illetőleg 43³⁰/o-a esett. Jelentékeny, az öt évi átlagban 10 milliót meghaladó behozatalunk volt még a bőr- és bőrárúkból (30⁵⁵ m. frt.), a mű- és hangszerek, órák és apróárúk csoportjából (27⁵⁴ m. frt.), italokból (16⁰⁵ m. frt.), gabona és hüvelyesekből (15³⁹, 1888-ban azonban már csak 8.09 m. frt.), czukorból (11⁰⁶), vágó- és igásmarhákból (10⁹⁸ m. frt.) s irodalmi és műtárgyakból (10⁴⁷ m. frt.). Ezen 12 árucsoportra az öt évi átlagban 308⁵⁰ millió forint, vagyis összes behozatalunknak 69²⁷/o-a esett.

Mig így a behozatalnál összesen 12 árucsoportot látunk, a mely külön-külön a tiz milliót meghaladja, a kivitelnél csak 7 ily árucsoportra támaszkodhatunk. A domináló szerepet, mint már áruforgalmunk mennyiségének részletezésénél is kiemeltük, a 6. árucsoport, a gabona, hüvelyesek és liszt csoportja foglalja el, öt évi átlagban 141⁵¹, 1888-ban pedig 173⁸⁸ m. frt. értékű kivittel, a mi összes kivitelünknek 34⁵², illetőleg 39¹³/o-át képezi. Ezután következnek átlag szerinti sorrendben a vágó- és igásmarha (66³⁵ m. frt.), italok (22⁶² m. frt.), fa, szén és tőzeg (22⁴⁸ m. frt.), gyapjú, gyapjúfonál és árúk (21⁵⁴ m. frt.), főzelék, gyümölcsök stb. (17²⁵ m. frt.) és az állati termékek csoportja (15⁵⁹ m. frt.). Ezen hét árucsoportra összevéve, átlagosan 307³⁴ m. frt., vagyis az összes kivitelnek 74⁹⁷/o-a jutott.

A behozatalt és kivitelt szembe állítva egymással, az 1884—88-ik évek átlagában 14, 1888-ban pedig 15 oly árucsoportot találunk, melyekből kiviteli többletünk van, forgalmunk mérlege az összes többi árucsoportokból behozatali többletet mutat, a mi közgazdasági életünk egyoldalúságát valóban élénken jellemzi.

Fontosabb árúk. — Az árucsoportok mellett tanulságosnak látszik még az egyes, fontosabb szerepet játszó árúk forgalmának feltüntetése is. Alljon itt tehát végül a két millió frt. értéket meghaladó cikkek behozatala és kivitele:

Sorsz.	Az áru megnevezése	1884	1885	1886	1887	1888	Átlag 1884—88
		millió forintokban					
		a) Behozatal:					
1	Gyapjuszövetek	48'09	41'66	41'93	42'38	39'16	42'64
2	Pamutszövetek	41'83	36'86	39'77	41'34	45'27	41'01
3	Selyemszövetek	12'51	12'75	13'23	12'26	11'93	12'53
4	Leniszövetek	8'71	10'48	10'07	12'29	11'65	10'64

Sorsz.	Az árú megnevezése	1884	1885	1886	1887	1888	Átlag 1884-88
		millió forintokban					
5	Finomitott czukor	10'49	10'01	11'02	9'72	9'65	10'18
6	Pamutfonál	11'18	8'58	8'42	9'39	9'05	9'32
7	Bor hordókban	11'17	7'06	7'22	7'05	11'67	8'84
8	Kávé	7'23	7'01	10'22	9'09	8'66	8'44
9	Női ruházatok	8'42	7'41	7'46	8'35	10'06	8'34
10	Férfi ruházatok	9'26	7'21	7'43	8'95	7'76	8'12
11	Aranyműves árúk	8'37	7'45	6'23	6'37	7'02	7'09
12	Rizs	5'74	11'94	6'38	6'10	4'87	7'01
13	Aranypénz	3'23	4'56	3'70	5'13	18'05	6'95
14	Szalagok, paszománt selyemből	4'38	6'04	6'14	7'38	7'22	6'23
15	Zsebórák	7'48	6'35	5'53	4'70	6'86	6'18
16	Sertés	7'01	6'62	4'51	5'35	7'14	6'18
17	Czipők és csizmák	5'66	5'41	6'09	6'59	6'15	5'98
18	Talpbőr	5'79	5'56	5'94	6'86	5'49	5'93
19	Lenvászon	4'66	5'18	5'22	6'49	6'25	5'56
20	Ezüstműves árúk	5'87	5'52	5'13	5'25	5'24	5'40
21	Finom bőrárúk	5'09	3'71	4'79	6'60	6'24	5'29
22	Dohánygyártmányok	7'07	9'96	2'42	2'43	3'79	5'13
23	Képek	6'16	4'51	4'41	4'16	3'90	4'63
24	Nyers ásványolaj	3'24	4'72	4'33	3'43	6'93	4'58
25	Fehérnemű	4'28	4'48	4'90	4'30	4'25	4'44
26	Felső bőr	4'52	4'25	4'66	4'73	3'76	4'38
27	Kőszén	3'98	3'62	3'86	4'21	4'77	4'09
28	Bőröndös árúk	4'97	5'07	3'94	3'45	2'25	3'94
29	Pamutvászon	3'46	3'37	3'59	4'19	4'55	3'83
30	Könyvek	3'15	3'61	3'89	3'67	3'86	3'64
31	Zsákok	3'39	3'17	3'32	3'44	4'63	3'59
32	Drága- és féldrágakövek	7'56	2'12	2'41	3'25	2'60	3'57
33	Gyapju nyers állapotban	3'31	3'85	2'99	5'14	2'13	3'48
34	Szögek és csavarok	3'82	2'91	2'91	3'31	3'56	3'30
35	Kalapok nemezből	3'55	3'42	3'32	2'89	3'19	3'27
36	Aszalt szilva	1'92	3'93	3'55	4'21	2'47	3'22
37	Fabutorok	3'26	3'21	3'04	3'16	3'45	3'22
38	Ökör	1'99	3'68	2'21	2'67	3'83	2'87
39	Fűrészelt faárúk puhafából	3'31	2'71	2'69	2'75	2'68	2'83
40	Nyers marhabőrök	3'79	2'94	2'69	2'44	1'90	2'75
41	Nyers dohány	2'12	2'00	2'48	4'23	2'88	2'74
42	Lenfonál	2'48	2'58	2'62	2'74	2'96	2'68
43	Csipkék selyemből	2'93	3'12	2'45	2'28	2'42	2'64
44	Finomitott ásványolaj	4'19	2'31	2'00	2'12	2'29	2'58
45	Kukoricza	3'29	7'11	1'10	0'97	0'43	2'58
46	Félselyemárúk	1'23	1'62	1'75	2'41	5'04	2'41
47	Szifgyártó árúk	2'13	2'18	2'08	2'37	2'49	2'25
48	Kötött árúk pamutból	1'98	1'81	2'18	2'32	2'61	2'18
49	Sör hordókban	2'09	2'07	2'06	2'31	1'70	2'05
50	Vas és aczél rudakban	2'53	2'05	1'66	1'80	2'11	2'03
Ezen árúk összesen		333'87	319'75	301'94	319'02	338'75	322'66

Sorsz.	Az árú megnevezése	1884	1885	1886	1887	1888	Átlag 1884—88
		millió forintokban					
		b) Kivitel:					
1	Liszt	48'50	40'96	46'02	48'34	59'79	48'72
2	Buza	34'94	41'65	44'18	45'48	57'57	44'76
3	Sertés	35'01	32'87	43'80	33'11	31'12	36'18
4	Ökör	20'76	22'14	23'81	22'20	22'98	22'38
5	Árpa	18'90	21'31	17'69	16'79	27'27	20'39
6	Gyapju, nyers állapotban	9'19	12'48	23'70	15'59	14'72	15'14
7	Bor hordókban	12'28	12'58	14'70	15'79	17'76	14'62
8	Donga	12'33	13'74	10'64	15'18	15'50	13'48
9	Rosz	9'01	8'10	7'09	7'88	8'82	8'18
10	Nyers dohány	7'23	6'76	8'82	5'83	8'88	7'50
11	Aszalt szilva	8'26	7'67	4'77	7'19	6'08	6'79
12	Kukoricza	5'87	6'40	7'70	4'72	6'36	6'21
13	Zab	6'49	7'42	6'45	4'42	5'21	6'00
14	Gyapjuszövet	6'72	6'21	5'25	4'95	5'33	5'69
15	Ágytollak	5'06	6'68	5'19	4'89	5'67	5'49
16	Borszesz	7'66	7'77	3'95	2'99	1'30	4'73
17	Finomított cukor	4'33	4'65	4'12	4'45	4'26	4'36
18	Tojás	2'38	4'03	3'90	4'56	5'38	4'05
19	Férfi ruházatok	5'27	4'30	3'75	3'47	3'25	4'01
20	Finomított ásványolaj	0'27	3'47	5'47	5'66	4'90	3'93
21	Ló	4'10	3'99	4'22	2'61	3'22	3'63
22	Pamutszövet	3'10	3'09	3'52	3'84	3'43	3'40
23	Juh és kecske	3'21	4'19	4'15	2'82	1'94	3'26
24	Cserzőhéj	3'81	5'23	1'62	2'28	2'35	3'06
25	Női ruházatok	3'63	2'98	2'80	2'62	2'72	2'95
26	Fűrészelt faárú keményfából	2'82	1'94	1'69	2'77	3'83	2'61
27	Mindennemű leölt szárnyas	2'08	2'02	2'44	2'21	2'62	2'28
28	Disznózsir	2'15	2'20	2'20	2'04	2'04	2'13
29	Aranyműves árúk	3'09	2'70	1'66	1'66	1'30	2'06
30	Fűrészelt faárú puhafából	2'32	2'12	1'96	1'92	1'66	2'00
Ezen árúk összesen		290'77	301'60	317'26	303'06	337'26	309'99

A behozatalban az 1884—87. évek átlagában 50 oly árúcikk fordul elő, melynek értéke meghaladta a 2 millió forintot, a kivitelben ellenben csak 30 árúcikk. A legfontosabb behozatali árúk a gyapjú-, pamut-, len- és selyemszövetek, továbbá a cukor és a pamutfonál; legnevezetesebb kiviteli cikkeink pedig a liszt és a búza, a sertés és ökör, árpa, továbbá gyapjú, bor és donga.

2. Az osztrák-magyar vámterület áruforgalma.¹⁾

Összes forgalom. — Évkönyvünk 1887. évi folyamában közöltük a monarchia vámterületének áruforgalmát 1851-től kezdve, vagyis azon időszaktól, midőn a vámsorompó, mely Magyarországot az osztrák örökös tartományoktól elválasztotta, leromboltatott. Ezuttal mellőzve az egyes évek adatait, 5—5 évi átlagokban mutatjuk be a forgalom összesített eredményét; csakis 1881-től kezdve tüntetjük fel külön-külön az egyes éveket:

É v	Behozatal	Kivitel	Összes forgalom	Behozatal	Kiviteli
				tall	tall
				t ö b b l e t	
				nemes fémek nélkül	
				millió ezüst forintokban	
átlag 1851—55 . .	206 ⁰	221 ²	427 ²	—	15 ²
» 1856—60 . .	238 ⁷	239 ⁸	478 ⁵	—	1 ¹
» 1861—65 . .	249 ⁷	305 ⁸	555 ⁵	—	56 ¹
» 1866—70 . .	350 ¹	399 ⁹	750 ⁰	—	49 ⁸
» 1871—75 . .	582 ⁹	466 ⁶	1 ⁰ 49 ⁵	116 ³	—
» 1876—80 . .	562 ⁴	655 ³	1 ² 17 ⁷	—	92 ⁹
1881	641 ⁸	731 ⁵	1 ³ 73 ³	—	89 ⁷
1882	654 ²	781 ⁹	1 ⁴ 36 ¹	—	127 ⁷
1883	624 ⁹	749 ⁹	1 ³ 74 ⁸	—	125 ⁰
1884	612 ⁶	691 ⁵	1 ³ 04 ¹	—	78 ⁹
1885	557 ⁹	672 ¹	1 ² 30 ⁰	—	114 ²
átlag 1881—85 . .	618 ³	725 ⁴	1 ³ 43 ⁷	—	107 ¹
1886	539 ²	698 ⁶	1 ² 37 ⁸	—	159 ⁴
1887	568 ⁶	672 ⁹	1 ² 41 ⁵	—	104 ³
1888	533 ¹	728 ⁸	1 ² 61 ⁹	—	195 ⁷

Összes forgalmunk minden quinquenniumban emelkedett a megelőzőhöz képest s 1881—85-ben érte el tetőpontját. Ez utóbbi évtödön belől azonban nem emelkedést, hanem érzékeny csökkenést tapasztalunk. 1882-ben forgalmunk addig meg sem közelített magasságot ért el, de ettől fogva hanyatlás állott be, bár nem minden megszakítás nélkül.

¹⁾ Oesterreichische Statistik. Statistik des auswärtigen Handels der österr.-ung. Monarchie.

Árumerlegünk 36 év közül 28-ban aktív volt, passív csak 1856—58-ig és 1870—74-ig. Az utóbbi évtized alatt a kiviteli többlét roppant összegeket képvisel s 1888-ban 195·7 millió forinttal soha nem tapasztalt magasságra szökkent.

Forgalom határok szerint. — Monarchiánk áruforgalmi statisztikája nem jegyzi fel a külkereskedelmi forgalom árucikkeinek sem rendeltetési, sem származási helyét, az adatokat csak a határok szerint csoportosítja, melyeken keresztül az árucikk a vámterületre bejött vagy innen kiment. Áruforgalmunk határok szerint abszolút és relatív számokban következőleg oszlott meg:

A határ neve	Behozatal			Kivitel			Összes forgalom		
	átlag 1876- 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1876- 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1876- 85-ben	1886- ban	1887- ben
Németbirodalom:	a) Milliő ezüst forintokban.								
Dél-Németország	129·4	121·3	124·5	176·1	131·6	144·2	305·5	252·9	268·7
Szászország	161·4	138·2	157·6	159·2	178·6	181·2	320·6	316·8	338·8
Poroszország	81·9	73·9	79·6	85·4	87·1	76·1	167·3	161·0	155·7
Együtt. .	372·7	333·4	361·7	420·7	397·3	401·5	793·4	730·7	763·2
Olaszország . .	23·4	18·1	17·3	44·4	42·4	40·4	67·8	60·5	57·7
Svájc	3·7	9·5	14·1	7·6	39·4	41·4	11·3	48·9	55·5
Románia	38·9	10·1	4·3	47·5	34·4	23·7	86·4	44·5	28·0
Oroszország . .	27·5	23·5	25·5	31·1	20·5	16·6	58·6	44·0	42·1
Szerbia	15·7			15·7			31·5		
Törökország . .	0·8			0·7			1·5		
Montenegro . .	0·3			0·1			0·4		
Szárazföldi határok összesen	482·0	411·4	437·9	567·0	553·2	536·6	1.049·0	964·6	974·5
Trieszt	84·2	94·4	98·6	93·3	99·7	87·7	177·5	194·1	186·3
Fiume és egyéb kikötők	24·1	33·4	32·1	30·1	45·7	48·6	54·2	79·1	80·7
Tengeren összesen	108·3	127·8	130·7	123·4	145·4	136·3	231·7	273·2	267·0
Mindössze	590·3	539·2	568·6	690·4	698·6	672·9	1.280·7	1.237·8	1.241·5
Németbirodalom:	b) Százalékokban.								
Dél-Németország . .	21·92	22·50	21·89	25·51	18·84	21·43	23·86	20·43	21·64
Szászország	27·34	25·63	27·72	23·06	25·57	26·93	25·03	25·59	27·29
Poroszország	13·88	13·70	14·00	12·37	12·47	11·31	13·06	13·01	12·54
Együtt.	63·14	61·83	63·61	60·94	56·88	59·67	61·95	59·03	61·47

A határ neve	Behozatal			Kivitel			Összes forgalom		
	átlag 1876- 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1876- 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1876- 85-ben	1886- ban	1887- ben
Olaszország . .	3'96	3'36	3'04	6'43	6'07	6'00	5'29	4'89	4'65
Svájc	0'63	1'76	2'48	1'10	5'64	6'15	0'88	3'95	4'47
Románia	6'59	1'87	0'76	6'88	4'92	3'52	6'75	3'60	2'25
Oroszország . .	4'66	4'36	4'48	4'51	2'94	2'47	4'58	3'56	3'39
Szerbia		2'91	2'50		2'63	1'89		2'75	2'17
Törökország . .	2'68	0'15	0'14	2'27	0'10	0'05	2'46	0'12	0'09
Montenegro . .		0'06			0'01			0'03	
Szárazföldi ha- tárok összesen	81'66	76'30	77'01	82'13	79'19	79'75	81'91	77'93	78'49
Trieszt	14'26	17'51	17'34	13'51	14'27	13'03	13'86	15'68	15'01
Fiume és egyéb kikötők	4'08	6'19	5'65	4'36	6'54	7'22	4'25	6'39	6'50
Tengeren ösz- szesen	18'34	23'70	22'99	17'87	20'81	20'25	18'09	22'07	21'51
Mindössze . .	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00

Külforgalmunknak jóval több, mint fele útját a német határokon keresztül veszi. Kétségtelen, hogy ezen árúk túlnyomó része a két vámterületnek egymással való kölcsönös forgalmára esik, de azért a német határokon keresztül menő árúknak egy nagyon számot tevő része Németországot csak transito útnak használja s Franciaországból, Angliából, Belgiumból, Németalföldről és a tengerentúli országokból ered, vagy oda igyekszik. Az orosz, román, szerb és olasz határon keresztül menő forgalom csaknem kizárólag ugyanazon országokat illeti, a svájci határon keresztül azonban már sok francia árúcikk veszi útját és viszont. Trieszten át főleg Levanteval és Olaszországgal folyik élénk forgalom. Fiumén át pedig leginkább a nyugateurópai kikötőkkel.

Csupán a relatív számokat véve tekintetbe s az utóbbi éveket szembe állítva a megelőző 1876—85-ös évtizeddel, lényegesebb változást a svájci és romániai forgalomnál tapasztalunk. Amaz sokszorososan megnövekedett, emez pedig megcsökkent s különösen a behozatalban majdnem teljesen jelentéktelenné vált. A másik szembeötlő változás a tengeren közvetített forgalomnak nagyobb térfoglalása (18'09%-os átlagról 22'07, illetőleg 21'51%-ra), a mely átalakulás

— ámbár annak tulajdonképeni okozója kétségkívül Németországnak elzárkózó vámpolitikája volt — reánk nézve azon határozott előnyül járt, hogy az egyetlen nagy tengeri kikötőknek, Fiuménak, rohamos fejlődését mozdította elő.

Külforgalmunk idegen országok kimutatásai szerint. — Bár forgalmunk irányáról nagyjából tájékozva vagyunk, árúcsereinket a különböző országokkal a közös árúforgalmi statisztikából számokban kifejezni nem tudjuk. Megkísértettük ezért, mint már Évkönyvünk múlt évi folyamában is, a különböző államok árúforgalmi statisztikájából, hol a be- és kivitt országok szerint találtuk részletezve, egy kimutatást állítani össze, mely monarchiánk forgalmát a különböző országokkal számszerűleg is feltüntesse. Önként értetődik azonban, hogy ez a kimutatás is legjobb esetben szintén csak távolról közelíti meg a valóságot, mert az árúk származási és rendeltetési helyeül, még ott is, a hol ez följegyeztetik, igen sok esetben csak azon ország vétetik, honnan az árú közvetlenül jött, vagy hová közvetlenül ment, következőleg teljesen megbízható eredményre ezen az úton sem juthatunk.

Ily fentartással álljon itt monarchiánk külkereskedelmi forgalma a különböző idegen országok árúforgalmi statisztikája szerint: ¹⁾

Sorszám	Az országok neve, a honnan a behozatal eredt, a hová a kivitelt irányult	Az osztrák-magyar vámterület külforgalma az idegen országok árúforgalmi statisztikája szerint							
		Összesen, ezer forintokban				az o.-m. vámterület összes behozatalának, illetőleg kivitelenek		az egyes idegen országok összes kivitelenek, illetőleg behozatalának	
						‰-ában			
		átlag 1881—85-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	átlag 1881—85-ben	1888-ban	átlag 1881—85-ben	1888-ban
		a) Behozatala :							
1	Németország . . .	158.765	142.961	148.042	149.385	25'08	28'09	10'24	9'32
2	Olaszország	50.742	37.363	36.911	33.540	8'21	6'29	11'47	9'20
3	Románia	29.799	13.871	8.492	—	4'88	—	33'70	—
4	Európai Oroszorsz.	28.860	22.591	23.983	23.479	4'67	4'40	5'30	3'23
5	Britt-K.-India . . .	23.715	20.151	26.402	27.372	3'84	5'12	2'84	2'97
6	Bréma	18.809	14.457	18.139	14.485	3'04	2'72	7'48	5'02
7	Svájc	15.103	14.332	15.268	13.266	2'44	2'49	5'67	4'93
8	Szerbia	13.278	14.201	12.683	13.382	2'15	2'51	85'80	85'60

¹⁾ Itt forrásul mindazon kimutatások használtattak, a melyek alább a Nemzetközi forgalom fejezeténél vannak felsorolva. — ²⁾ Az 1881—85-ös átlag helyett 1885-ben. — ³⁾ 1881—83-as átlag.

Sorszám	Az országok neve, a honnan a behozatal eredt, a hová a kivitel irányult	Az osztrák-magyar vámterület külforgalma az idegen országok áruforgalmi statisztikája szerint							
		összesen, ezer forintokban				az o.-m. vámterület összes behozatál- nak, illetőleg ki- vitelének	az egyéb idegen orszá- gok összes kivitelének, illetőleg behozatál- nak		
						‰-ában			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1888- ban
9	N.-Británia és Ir- ország: Hazai árúk	8.193	9.060	8.751	9.300	1'32	1'74	0'35	0'40
	Gyarmati és ide- gen árúk	3 976	4.375	3.537	4.683	0'64	0'88	0'63	0'73
10	Törökország	10.490	10.050	8.940	—	1'70	—	9'39	—
11	Franciaország	10 088	6.440	7.920	7.834	1'65	1'47	0'76	0'61
12	Egyiptom	5.902	6.201	6.337	6.883	0'95	1 39	4'71	6'29
13	Éjsz.-Am. Egy. Áll.: Hazai árúk	4.770	4.100	1.428	690	0'77	0'13	0'30	0'05
	Idegen árúk	74	94	6	2	0'01	0'00	0'27	0'00
14	Görögország	1) 3.242	2) 2.711	2.711	3.067	0'58	0'58	—	8'06
15	Belgium	2.005	1.566	2.001	2.726	0'38	0'51	0'28	0'54
16	Britt-Ceylon	1.568	868	1.056	—	0'25	—	5'41	—
17	Bulgária	4) 757	981	1.448	1.052	0'12	0'20	4'67	4'28
18	Németalföld	343	1.226	1.617	—	0'06	—	0'05	—
19	Algír	159	145	96	142	0'02	0'03	0 29	0'19
20	Japán	136	312	578	—	0'02	—	0'19	—
21	Svédország	15	—	—	—	0'00	—	0'01	—
22	Portugália	—	21	24	3	—	0'00	0'00	0'00
23	Britt-Canada	4	6	—	8	0'00	0'00	0'00	0'00
	Együtt	390.793	328.083	336.370	—	63'20	—	—	—
b) Kivitele:									
1	Németország	222.130	201.768	211.193	223.100	30'08	30'61	14'27	13'56
2	Olaszország	82.306	89 082	99.696	54.997	11'35	8'55	15'74	11'71
3	Románia	53.920	37.407	21.370	—	7'43	—	45'02	—
4	Franciaország	47.992	43.160	39.640	45.730	6'02	6'27	2'02	2'78
5	Törökország	36.190	37.580	34.630	—	4'96	—	19'06	—
6	Svájcz	3) 26.242	36.710	35.356	38.386	3'02	5'27	8'06	11'00
7	Európai Oroszorsz.	24.216	16.593	12.432	14.577	3'24	2'0	5'05	4'29
8	Nagy-Británia és Irország	19.486	16.215	15.862	21.337	2'69	2 93	0'40	0'55
9	Szerbia	5) 12.335	14.906	10.967	8.971	1'70	1'23	67'21	66'67
10	Görögország	1) 11.834	2) 6.935	6.935	6.302	1'03	0'96	—	14'42
11	Egyiptom	9.653	9.431	7.924	7.815	1'23	1'07	11'74	9'72
12	Éjsz.-Am. Egy. Áll.	8.540	13.860	17.890	18.230	1'18	2'50	0'81	1'20
13	Britt-K.-India	5.674	6.533	8.046	8.518	0'78	1'17	0'87	1'08
14	Bulgária	4) 5.430	6.823	6.111	7.275	0'75	1'09	30'02	27'44
15	Bréma	5.017	4.355	4.249	4.544	0'69	0'62	1'91	1'48
16	Spanyolország	1.467	1.639	719	812	0'20	0'11	0'48	0'29
17	Belgium	1.115	366	751	1.336	0'15	0'18	0'06	0'21
18	Algír	517	867	715	681	0'07	0'09	0'53	0'75
19	Németalföld	217	460	1.359	—	0'03	—	0'02	—
20	Britt-Ceylon	141	166	103	—	0'02	—	0'26	—
21	Britt-Canada	122	149	218	281	0'02	0'04	0'05	0'13
22	Japán	14	20	54	—	4'00	—	0'02	—
23	Svédország	6	—	—	—	0'00	—	0 00	—
24	Portugália	5	19	327	874	0'00	0'12	0'01	0'09
	Együtt	574.569	545.044	536.547	—	79'21	—	—	—

1) 1881—83-as átlag. — 2) Megfelelő évi adat hiányában itt a következő év adatát vettük fel. — 3) Az 1881—85-ös átlag helyett 1885-ben. — 4) 1882—85-ös átlag. — 5) 1884—85-ös átlag.

Gondunk volt rá e kimutatás összeállításánál, hogy abba minden ország, melynek áruforgalmi statisztikája monarchiánkra tekintettel van, lehetőleg felvétessék. Megjegyezzük tehát, hogy Dániával, az argentini köztársasággal és Uruguay-val való forgalmunk ezen országok kimutatásai szerint teljesen jelentéktelen és így ezen országoknak táblázatunkba felvétele felesleges volt. Norvégia és Finnország, a melyekkel szintén alig van forgalmunk, az Osztrák-Magyar monarchiát Olaszországgal összefoglalva mutatják ki. Spanyolország statisztikája csak a bevitelnél tünteti ki monarchiánkat, kiviteli országai közt nem sorolja fel, kivitele tehát monarchiánkba valószínűleg nagyon alárendelt jelentőségű. Chinából, Chiliből és Braziliából nem állnak rendelkezésünkre megfelelő részletes kimutatások, melyekből az Osztrák-Magyar monarchiával űzött forgalmukra vonatkozólag adatokat merithettünk volna.

Ezen itt különösen kiemelt s többféle okból kimutatásunkba fel nem vett országoknak monarchiáinkkal való forgalma azonban számottevő jelentőséggel alig bír. Hogy ennek daczára — mint a közölt percentszámok is mutatják — az itt kimutatott érték vámterületünknek nem képviseli egész forgalmát, hanem annak a bevitelnél 63·20, a kivitelnél pedig 79·21%-át, ennek oka különösen két körülményben rejlik. Az egyik az, hogy az országok nem mindig tudják pontosan megjelölni az árúk származási és rendeltetési helyét. Pl. a mi Angliából, Belgiumból vagy Németalföldről Németországon keresztül jön hozzánk, annak egy jó része az illető országok áruforgalmába valószínűleg nem úgy szerepel, mint kivitel az Osztrák-Magyar monarchiába, hanem mint Németországba, ezen árukat azonban Németország átvitelnek tekintis a szabad forgalomból származó kivitelébe bele nem foglalja, következőleg kimaradnak itt is, ott is. A másíok az, hogy saját áruforgalmi statisztikánk az értéket papírpénzben mutatja ki, a külföldi országok legnagyobb része ellenben aranyban, a mely körülmény maga legalább is 20%-nyi eltérést magyaráz meg.

Kimutatásunk azonban ezen kikerülhetetlen hiányai daczára is érdekes és tanulságos s szem elé állítja nemcsak a különböző idegen országok gazdasági fontosságát monarchiánkra vonatkozólag, hanem számszerűleg feltünteti azon jelentőséget is, a melylyel viszont monarchiánk bír a különböző idegen országok külkereskedelmére nézve. A kereskedelmi összeköttetések kölcsönös becséről lévén szó, önként felmerül a kérdés, mik azok a cikkek, a melyek az egyes különböző

országokkal folytatott kereskedésünkben, úgy behozatalunkban, mint a kivitelben, a főszerepet játszik. Jó szolgálatot véltünk tehát tenni, midőn az ide vonatkozó adatokat a különböző forrásokból nem kis fáradsággal összeállítottuk s az alábbiakban közöljük, megjegyezvén, hogy az egyes árucikkek után zárójelbe foglalt számok a behozatal vagy kivitel értékét jelentik, ezer ftokban kifejezve.

A nevezetesebb **behozatali** cikkek: Németországból (1888-ban): kőszén (14.872), gyapjú (10.190), könyvek, térképek, festmények s egyéb műtárgyak (9.485), pamut (8.502), gyapjuárúk (5.756), gyapjufonál (5.099), len (4.996), vasárúk (3.358), gépek (3.139), pamutárúk (2.644). Olaszországból (1888.): Selyem, selyemgubó (6.002) és selyempeték (379), mandula és dió (1.817), narancs és citrom (1.729), pamut (1.448), nyers bőrök (1.153), stb. — Kelet-Indiából (1887/8.): pamut (18.908), indigó (3.571), nyers bőrök (1.676), juta (1.332), bőr (800), kávé (206). — Oroszországból¹⁾ (1887.): gyapjú (7.524), gabona (4.336; ebből rozs 2.128, zab 815), nyers bőrök (1.885), tollak (1.387), kender (959), nyers dohány (928), ásványolaj (624), halak (616). — Svájczból (1887): órák (3.779), selyemárúk (3.228), pamutárúk (1.767), pamutfonál (1.242), gépek (1.136), sajt (834), gyapjufonál (784). — Brémából — illetőleg Brémán keresztül — (1888): pamut (8.896), dohány (1.776), gyapjú (1.651), rum (520), rizs (700). — N.-Britanniából (1888.): a) angol termékek: pamutárúk (1.922), pamutfonál (1.370), gépek (1.244), olajos magvak (733), gyapjuárúk (609), vas és vasárúk (527), kő- és pirszén (330). — b) gyarmati és idegen eredetű árúk: kávé (2.521), bőr (360), mézgák (296). — Szerbiából (1887): aszalt szilva (3.607), sertés (2.887), szarvasmarha (2.347), nyers juh- és kecskebőrök (1.318), búza (1.198), kukoricza (265). — Romániából (1885-ben és 1887-ben): kukoricza (4.351—889), búza (3.501—33), nyers prémek (817—114), gyapjú (623—596), árpa (570—14), zab (454—36), köles (356—514), kőolaj (302—606), sertés (281—416), szesz (90—3.558). — Franciaországból (1888): selyemszövetek (1.062), pamutszövetek (766), olajok (606), sáfrán (573), szerszámok és más művek fémből (527), ékszerek nem nemes fémekből (471), gyapjuszövetek (465). — Egyiptomból (1888): pamut (6.583). — Görögországból (1888): füge (1.111), bor (655), apró szőlő

¹⁾ Az osztrák-magyar áruforgalmi kimutatás szerint.

(448), táblaolaj (352). — Belgiumból (1887): gyapjúfonál (741), len-, kender- és juta fonál (382), főzeléknövények (292). — Németalföldről (1887): kávé (1.049), vasuti sínek (340). — Bulgáriából (1887): kukoricza (586), rózsáolaj (214), rozs (108), búza (48). — Északam.-Egy.-Államokból (1887/88.): mézgák (183), bőr (97), kőolaj (48), dohánylevelek (39), gépek (34), pamutszövetek (25). — Algírből (1888): növényi fonóanyagok (124). — Canadából (1887/88): könyvek, röpiratok s térképek (8).

Legfontosabb **kiviteli** cikkeink pedig: Németországba (1888.): épület- és műfa (17.538), kő- és barna szén (16.410, ebből barnaszén 12.974), árpa (12.474), sertés (10.339), tojás (10.203), búza (8.682), maláta (6.844), lenfonál (5.852), pamut (5.459), lóheremag (5.034), gyapjú (4.462), friss gyümölcs (3.890), aszalt gyümölcs (3.539). — Olaszországba (1888.): fa és faszén (12.775), lovak (5.265), selyem (2.568), drágakövek (2.522), gyapjú (1.577), kőszén (1.446), szarvasmarha (1.248), sör (1.091). — Franciaországba (1888.): közönséges fa (18.834), gabona és liszt (6.245), közönséges bor (5.995), juh (2.246), friss és besózott hús (1.994), nyers bőrök (1.302), selyem (1.105), száraz főzelékfélék (1.103). — Svájcba (1887.): búza (10.095), szarvasmarha (4.589), bor (2.209), maláta (2.097), gyümölcs (2.005), liszt (1.710), cukor (1.619), zab (1.547), tojás (1.073), fa és faárúk (871). — Romániába (1885-ben és 1887-ben): bőr és bőrárúk (2.954—495), gyapjuszövetek (1.576—1.292), épületfa (1.314—451), faárúk (1.080—584), cukor (1.035—17), ruházatok (913—774), papír (693—1.215), pamutszövetek (676—1.215), kötött árúk (489—540), kőszén (436—290), dohány (72—1.450). — N.-Britanniába (1888.): búzaliszt (13.340), árpa (2.594), fa (626), búza (556). — Északam.-Egy.-Államokba (1887/8.): üveg és üvegárúk (4.192), gombok (3.272), aszalt szilva (2.900), agyag- és porcellánárúk (889), pamutárúk (884), len-, kender- és jutaárúk (727), borkő (519). — Oroszországba¹⁾ (1887): műfa (2.677), pamut (1.606), apróárúk (1.131), vas és vasárúk (1.110), hüvelyesek (1.055), hajók fából (868), gépek (793). — Szerbiába (1887.): vas és aczél s árúk ezekből (1.571), pamutszövetek (853), cukor (745), ruházatok és fehérneműek (676), gyapjuszövetek (636), apró árúk (545), bőr (408), épület- és tűzifa (399), pamutfonál (361),

¹⁾ Az osztrák-magyar áruforgalmi kimutatás szerint.

papir és papíráruk (343), só (296), gyógy- és vegyészeti áruk (282), faárúk (279), üveg és üvegárúk (236), gépek és géprészek (226). — **K.-I n d i á b a** (1887/88.): pamutárúk (1.071), gyapjúszővetek (1.050), papir és papirosárúk (1.035), egyenruhák és lábbelik (836), üveg és üvegárúk (695), pamutfonál (473). — **E g y i p t o m b a** (1888.): ruházatok (1.521), épület- és műfa (1.029), gyapjú- és selyemszővetek (852), papir és papirosárúk (514), fehérneműek (420), sör (385), lábbelik (318), apróárúk (286), cukor (245). — **B u l g á r i á b a** (1887): cukor (1.026), szövetek (771), ruházatok (594), papir és papirosárúk (477), fonalak (296), bőr és bőráruk (260), üveg és üvegárúk (257), vasárúk (202), gépek és eszközök (194), faárúk (169). — **G ö r ö g o r s z á g b a** (1888.): épületfa (1.603), cukor (1.303), papir (276), rizs (235), kávé (234), fémárúk (214), pamutszővetek (225), gyapjúszővetek (209). — **B r é m á b a** (1888): apróárúk és divatezickek (650), gyapjúárúk (587), bőráruk (519, ebből keztyűk 231), maláta (490), selyemárúk (383), üvegárúk (304). — **N é m e t a l f ö l d r e** (1887): árpa (904), rizsliszt (312). — **B e l g i u m b a** (1887): épületfa (264), gabona (241), festékek (76). — **S p a n y o l o r s z á g b a** (1888): búzaliszt (180), len- és kenderfonál (133), fa (126), üveg (60). — **A l g i r b a** (1888): fa (514). — **P o r t u g a l i á b a** (1888): cukor (125), gépek és eszközök (125), gyapjúsálók és nyakkendők (107), pamutsálók és nyakkendők (99), puskapor (93). — **C a n a d á b a** (1887/8): gombok (69), üveg és üvegárúk (29), keztyűk (29), aszalt szilva (28), agyag- és porcellánárúk (25), fából való pipaszárak (17).

A monarchia külforgalmában fontosabb szerepet játszó országok közül csupán Törökországból nem juthattunk megfelelő adatok birtokába; pótlólag tehát tájékozásul felemlitjük, hogy Törökország bevitelében általában főleg a cukor, pamutfonál, a különböző szövetek, leginkább pedig pamutszővetek, továbbá búza, kávé és liszt szerepelnek; legnevezetesebb kiviteli cikkei pedig: apró szőlő, selyem, füge és datolya, gyapjú és teveszőr.

Hátra van még, hogy a föntebbi, nemzetközi forrásokból összeállított táblázatunk alapján bemutassuk árumérlegünket is a különböző országokkal szemben. Figyelmeztetnünk kell azonban itt azon körülményre, hogy az idegen országok feljegyzései szerint készült kimutatások a behozataltrendszerint a valónál kisebbnek, — mert a szállítási költségek nélkül, — a kivitelt pedig magasabbnak, — mert a szállítási költségekkel együtt — tüntetik fel. Innen van, hogy az

idegen források alapján készült kimutatások a mérleget rendesen kedvezőbbnek mutatják, a mi azonban becsoket — ha e körülményről meg nem feledkezünk — természetesen nem rontja le. E szerint árúmérlegünk következőleg alakul:

Sorszám	Az ország neve	Az osztrák-magyar vámterület							
		behozatali többlete				kiviteli többlete			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		e z e r f o r i n t o k b a n							
1	Britt - Kelet- India	18.041	13.618	18.356	18.854	—	—	—	—
2	Bréma	13.792	10.102	13.890	9.941	—	—	—	—
3	Európai Orosz- ország	4.644	5.998	11.551	8.902	—	—	—	—
4	Britt-Ceylon ..	1.427	702	953	—	—	—	—	—
5	Szerbia	943	—	1.716	4.411	—	705	—	—
6	Belgium.....	890	1.200	1.250	1.390	—	—	—	—
7	Németalföld ..	126	766	258	—	—	—	—	—
8	Japán.....	122	292	524	—	—	—	—	—
9	Svédország ...	9	—	—	—	—	—	—	—
10	Portugália ...	—	2	—	—	5	—	303	—
11	Britt-Canada ..	—	—	—	—	118	143	218	273
12	Algír	—	—	—	—	358	722	619	539
13	Spanyolország	—	—	—	—	1.467	1.639	719	812
14	Észak Amerik. Egy. Állam..	—	—	—	—	3.696	9.666	16.456	17.588
15	Egyiptom	—	—	—	—	3.751	3.230	1.537	932
16	Bulgária	—	—	—	—	4.673	5.842	4.663	6.223
17	N.-Británia és Írország.....	—	—	—	—	7.317	2.780	3.574	7.354
18	Görögország ..	—	—	—	—	8.592	4.224	4.224	3.235
19	Svájc	—	—	—	—	11.139	22.373	20.088	—
20	Románia	—	—	—	—	24.121	23.536	12.878	—
21	Törökország ..	—	—	—	—	25.700	27.530	25.690	—
22	Olaszország ..	—	—	—	—	31.564	51.719	62.785	21.457
23	Franciaország	—	—	—	—	37.904	36.720	31.720	37.896
24	Németország ..	—	—	—	—	63.365	58.807	63.151	73.715
Összesen..		—	—	—	—	183.776	216.961	200.177	—

Monarchiánk árúmérlege jelentékenyen csak Kelet-Indiával (Britt-Ceylont is ideértve), továbbá Brémával (honnan szintén tengerentúli cikkek hozunk be) és Oroszországgal szemben passiv, kisebb mértékben pedig Szerbiával, Belgiummal, Németalfölddel és Japánnal szemben. Északamerikával szemben régebben szintén passiv volt,

újabbban azonban mind erősebben aktívvallett. Nagy mértékben aktív Német-, Olasz- és Franciaországgal szemben.

Nyers anyagok és gyártmányok. — Az osztrák-magyar vámterület behozatalát és kivitelét a nyers anyagok és gyártmányok főbb csoportjai szerint a következő összeállítás mutatja:

Sorszám	Az áru megnevezése	Behozatal			Kivitel		
		átlag 1876- 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1876- 85-ben	1886- ban	1887- ben
		millió forintokban					
	A) <i>Nyers anyagok.</i>						
1	Ipari segédanyagok:						
	az állatországból	75·3	77·8	84·0	56·9	62·9	48·1
	a növényországból	93·8	103·7	114·9	76·7	76·9	88·8
	az ásványországból	16·2	19·3	21·6	20·4	27·6	29·2
	Együtt . . .	185·3	200·8	220·5	154·0	167·4	166·1
2	Élelmezési és élvezeti cikkek:						
	az állatországból	25·2	16·2	12·8	60·9	60·5	48·3
	a növényországból	95·7	71·8	71·4	102·0	86·2	96·4
	az ásványországból	0·3	0·4	0·4	1·9	2·6	2·9
	Együtt . . .	121·2	88·4	84·6	164·8	149·3	147·6
	Nyers anyagok összesen . .	306·5	289·2	305·1	318·8	316·7	313·7
	B) <i>Gyártmányok.</i>						
1	A szövőipar készítményei . . .	101·9	86·6	89·0	75·7	78·5	77·4
2	Készítmények különféle szerves anyagokból	47·6	41·8	45·1	88·4	102·9	91·3
3	Tápszerek	29·4	27·4	27·7	116·0	108·3	97·1
4	Vegyészeti termékek	42·3	34·8	34·6	22·0	23·8	21·4
5	Fémek és fémárúk	22·4	18·9	19·6	23·4	18·5	22·9
6	Műipari készítmények	14·9	15·3	15·3	9·1	8·2	8·9
7	Gépek, szerszámok, járművek, műszerek	14·0	11·7	13·3	12·1	8·7	8·0
8	Készítmények nem fémszerű ásványokból	11·3	13·5	18·9	24·9	33·0	32·2
	Gyártmányok összesen . .	283·8	250·0	263·5	371·6	381·9	359·2
	Összes érték . . .	590·3	539·2	568·6	690·4	698·6	672·9

Láttuk előbb Magyarország külön áruforgalmánál, hogy a behozatalban a gyártmányok, a kivitelben pedig a nyers anyagok bírnak túlnyomósággal; a monarchia áruforgalmánál épen ellenkezőt látunk, habár nem oly élesen kidomborodva. Nyers anyagokból különösen az ipari segédanyagok behozatala rúg igen sokra s itt

még emelkedést is látunk, ellenben az élelmezési és élvezeti cikkek behozatalánál, melyek különben sem érték el az ugyanazon árukból való kivitelt, folytonos a hanyatlás. Az iparhoz szükséges nyers anyagok behozatalában legnagyobb értéket képvisel a pamut, gyapjú, kender és len és a dohánylevelek; az élelmi és élvezeti cikkek behozatalában pedig a gabonán kívül főleg a kávé, rizs, fűszerek, déligyümölcsök és tea. A gyártmányok behozatalában legtöbbször rúgnak a szövőipar készítményei, kivitelében pedig a tápszerek, melyek közül ki kell emelnünk a lisztet, cukrot és szeszt.

A következő táblázaton feltüntetjük még, hogy a behozatalban és kivitelben minő százalékos arányt képviselnek a nyers anyagok és gyártmányok különböző osztályai szerint csoportosított árúk:

Sorszám	Az árú megnevezése	Behozatal			Kivitel		
		átlag 1876— 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1876— 85-ben	1886- ban	1887- ben
		a behozatal, illetőleg kivitel összes értékének %/o-ában					
	A) <i>Nyers anyagok.</i>						
1	Ipari segédanyagok:						
	az állatországból	12'76	14'43	14'77	8'24	9'00	7'15
	a növényországból	15'89	19'23	20'21	11'11	11'01	13'19
	az ásványországból	2'75	3'58	3'80	2'96	3'95	4'34
	Együtt	31'40	37'24	38'78	22'31	23'96	24'68
2	Élelmezési és élvezeti cikkek:						
	az állatországból	4'27	3'00	2'25	8'82	8'66	7'18
	a növényországból	16'21	13'32	12'56	14'77	12'34	14'33
	az ásványországból	0'05	0'07	0'07	0'28	0'37	0'43
	Együtt	20'53	16'39	14'88	23'87	21'37	21'94
	Nyers anyagok összesen	51'93	53'63	53'66	46'18	45'33	46'62
	B) <i>Gyártmányok.</i>						
1	A szövőipar készítményei	17'26	16'06	15'65	10'96	11'24	11'50
2	Készítmények különféle szerves anyagokból	8'06	7'75	7'93	12'80	14'73	13'57
3	Tápszerek	4'98	5'08	4'87	16'80	15'50	14'43
4	Vegyészeti termékek	7'17	6'46	6'09	3'19	3'41	3'18
5	Fémek és fémárúk	3'80	3'51	3'45	3'39	2'65	3'40
6	Műipari készítmények	2'52	2'84	2'69	1'32	1'17	1'32
7	Gépek, szerszámok, járművek és műszerek	2'37	2'17	2'34	1'75	1'25	1'19
8	Készítmények nem fémszerű ásványokból	1'91	2'50	3'32	3'61	4'72	4'79
	Gyártmányok összesen	48'07	46'37	46'34	53'82	54'67	53'38
	Összes érték	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00

Fontosabb árúk. — Azon árucikkeket, melyek a behozatalban és kivitelben nagyobb értékkel szerepelnek, az utóbbi évtizedről külön megnevezve is kimutatjuk:

Sorszám	Az árú megnevezése	1878-ban	1879-ben	1880-ban	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben
kereskedelmi érték millió forintokban											
a) Behozatal:											
1	Pamut és pamut-hulladék.....	34.1	40.8	42.7	44.3	44.0	53.2	50.3	47.2	45.8	56.4
2	Gyapjú.....	32.4	34.8	36.6	40.9	40.2	38.5	39.8	27.5	32.7	42.8
3	Kávé.....	37.9	17.4	27.8	31.0	31.3	27.9	26.3	26.1	31.2	33.0
4	Selyem és selyem-hulladék.....	14.0	16.5	15.6	16.9	17.9	18.5	17.7	14.8	19.6	19.5
5	Dohánylevelek.....	8.8	8.5	10.5	9.6	10.5	11.3	12.5	15.7	16.1	18.5
6	Nyers bőrök.....	12.7	23.7	22.2	22.2	22.0	21.6	20.7	20.4	22.9	18.3
7	Dohánygyártm.....	13.1	13.5	17.2	14.3	13.1	6.7	16.0	17.2	16.7	16.7
8	Gyapjúfonál... ..	11.2	13.6	13.7	14.2	14.9	13.0	14.7	12.3	13.6	16.4
9	Pamutfonál... ..	21.4	16.3	17.9	16.9	18.9	19.6	18.5	13.4	14.4	15.2
10	Bőr.....	18.4	22.2	17.3	19.3	20.4	15.7	14.7	14.8	14.5	14.9
11	Ásványszén.....	5.3	9.0	9.3	9.2	11.1	10.8	12.4	12.5	13.7	13.7
12	Gabona.....	38.0	37.1	65.2	51.7	51.7	36.9	36.9	39.9	14.4	12.7
13	Selyemárúk.....	17.4	15.3	16.2	18.6	17.1	15.1	14.7	12.6	11.9	12.4
14	Gyapjúárúk.....	20.1	19.6	21.0	21.4	22.4	19.3	18.0	13.8	13.3	12.0
15	Festő- és cserzőanyagok.....	12.3	15.4	11.9	14.1	15.2	12.7	14.0	12.6	11.7	11.2
16	Gépek és gép-részek.....	8.3	9.4	10.9	13.8	19.7	16.0	17.1	11.9	9.7	11.2
17	Vágómarha.....	25.1	19.7	11.0	17.3	16.1	20.9	15.0	14.5	13.3	10.4
18	Apróárúk és órák.....	10.9	14.4	12.4	13.6	12.2	10.7	11.5	10.8	9.9	10.3
19	Könyvek s folyóiratok.....	7.5	8.7	8.6	9.3	9.6	9.7	9.2	9.7	10.6	10.2
20	Len.....	9.1	11.8	10.1	11.2	11.3	11.5	12.8	11.7	13.0	9.9
	Összesen.....	358.0	367.7	398.1	409.8	419.6	389.6	392.8	359.4	349.0	365.7
	Egyéb árúk.....	194.1	138.9	215.4	232.0	234.6	235.3	219.8	198.5	190.2	202.9
	Mindössze.....	552.1	506.6	613.5	641.8	654.2	624.9	612.6	557.9	539.2	568.6
b) Kivitel:											
1	Gabona.....	95.8	94.8	75.7	80.9	119.9	79.7	62.6	64.9	63.1	73.1
2	Fa.....	39.0	43.0	44.8	46.7	51.5	62.4	61.4	62.6	50.2	55.1
3	Cukor.....	43.0	57.0	53.4	74.8	65.2	70.0	61.6	50.7	48.3	44.4
4	Apróárúk és órák.....	46.9	40.0	35.7	38.5	44.5	42.1	47.9	44.6	44.9	35.8
5	Vágómarha.....	46.3	33.0	35.8	52.7	50.8	53.1	32.4	27.1	38.8	26.1
6	Gyapjúárúk.....	25.1	27.6	24.4	30.3	30.0	26.2	26.6	21.8	27.4	25.1
7	Örlemények.....	50.9	47.8	24.6	23.9	32.0	31.4	21.8	24.2	24.6	21.0
8	Bőrárúk.....	16.5	11.7	14.0	15.1	17.8	16.9	16.7	17.8	21.3	20.9

Sorszám	Az áru megnevezése	1878-	1879-	1880-	1881-	1882-	1883-	1884-	1885-	1886-	1887-
		ban	ben	ban	ben	ben	ban	ben	ben	ban	ben
kereskedelmi érték millió forintokban											
9	Üveg s üvegarúk	13·6	15·3	18·1	16·8	20·1	21·5	21·7	19·9	19·4	20·4
10	Ásványszén...	8·8	9·8	12·1	12·1	12·2	15·1	15·4	15·7	17·4	18·3
11	Faárúk	11·5	13·2	15·9	15·9	17·5	17·6	17·4	17·7	17·1	15·9
12	Gyapju	16·9	15·2	26·5	20·0	20·6	24·8	22·1	14·1	24·5	14·9
13	Bor	5·1	7·1	15·5	8·9	9·2	9·5	10·9	14·0	17·7	14·7
14	Vas és vasárúk.	18·4	19·1	24·6	22·0	16·7	11·8	11·6	11·1	11·9	14·7
15	Papir, papíráruk	10·3	9·2	7·9	8·9	7·9	8·5	10·0	11·5	12·8	12·7
16	Különféle ásvá- nyok	2·8	6·8	8·2	10·6	13·6	12·1	13·9	12·5	10·5	11·0
17	Tojás	5·2	6·2	5·5	5·9	4·9	6·8	6·3	8·7	11·3	10·5
18	Lenfonalak	7·0	9·6	6·9	8·2	9·1	8·7	9·5	11·7	11·3	10·1
19	Zsiradékok	7·7	9·3	10·8	11·0	10·5	8·0	7·0	9·5	9·8	9·9
20	Nyers bőrök ...	5·0	9·6	12·1	12·5	12·3	11·3	11·6	10·9	10·0	8·0
Összesen...		475·8	485·3	477·5	515·7	566·3	587·5	488·4	471·0	492·3	462·6
Egyéb árúk ...		178·9	198·7	198·5	215·8	215·6	212·4	203·1	201·1	206·3	210·3
Mindössze...		654·7	684·0	676·0	731·5	781·9	749·9	691·5	672·1	698·6	672·9

A behozatalban legnagyobb értéket két ipari nyers anyag, a pamut és gyapjú, továbbá egy fogyasztási cikk, a kávé képvisel, míg a kiviteli árucikkek élén a gabona, fa, cukor, apróárúk és órák állanak. A lefolyt évtized alatt a kimutatott 20—20 áru értékében nagy változásokat látunk. Legyen elég, ha egy párra rámutatunk. Így a behozott gabona értéke 1878-tól 1887-ig 38·0 millióról 12·7 millióra szállt, a behozott vágómarháé 25·1 millióról 10·4 millióra s ugyancsak a kivitt gabonáé 95·8 millióról 73·1 millióra, a vágómarháé 46·3 millióról 26·1 millióra. Ezzel ellentétben a behozott ásványszén 5·3 millióról 13·7 millióra, a behozott dohánylevelek 8·8 millióról 18·5 millióra; a kivitt bor 5·1 millióról 14·7 millióra, a kivitt tojás 5·2 millióról 10·5 millióra emelkedett.

Átvitel. — Az Osztrák-Magyar monarchia s különösen hazánk középtűt Kelet és Nyugat, iparszegény és iparos országok közt, fekvésénél fogva alkalmas országútul kínálkozik a nemzetközi forgalom számára. A keleti csatlakozás megvalósulása megadta a lehetőséget, hogy Kelet és Nyugat kölcsönös forgalma a természet által kijelölt útirányban haladhasson s remélhető, hogy ezzel hazánk transitó forgalma tetemesen emelkedni fog, s ha a Vaskapu szabályozása is elkészül, egészen nagy arányokat fog ölteni.

A monarchia vámterületén átvitt árúk mennyiségét 1856 óta rövid átnézetben a következő számok mutatják:

É v	Bejött		Kiment		Összes átvitel
	szárazföldi határon	ten-geren	szárazföldi határon	ten-geren	
	ezer métermázsákban				
átlag 1856—60 . .	641	420	789	272	1.061
» 1861—65 . .	807	462	926	343	1.269
» 1866—70 . .	1.678	383	1.422	639	2.061
» 1871—75 . .	3.074	453	2.956	571	3.527
» 1876—80 . .	5.506	429	5.611	324	5.935
1881	3.653	389	3.775	267	4.042
1882	4.239	389	4.295	333	4.628
1883	3.922	530	4.081	371	4.452
1884	3.889	554	4.065	378	4.443
1885	3.391	634	4.051	474	4.525
átlag 1881—85 . .	3.919	499	4.053	365	4.418
1886	3.380	587	3.504	463	3.967
1887	3.920	634	3.931	623	4.554
1888	4.640	859	4.995	504	5.499

Az átvitel 1875-től 1878-ig volt legnagyobb, 1877-ben 7-szmillió métermázsára rúgott; 1879-től fogva azonban sokat hanyatlott.

Legtöbb mennyiség jön be az orosz és délnémet határon, legtöbb megy ki ellenben a délnémet, szász és porosz határokon.

A fontosabb átviteli árúk átnézetét pedig a következő kimutatás nyújtja:

Sorsz.	Az árú megnevezése	1876—80-ban	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
		ezer métermázsákban								
1	Gabonaéshüvelyes.	2.089	527	1.459	1.583	1.431	1.370	765	1.230	1.964
2	Vas és vasárúk . .	185	219	254	288	276	322	323	296	299
3	Déli gyümölcsök . .	181	203	152	179	198	243	213	234	223
4	Bor	96	156	154	159	155	176	165	114	196
5	Liszt és őrlemények	106	15	91	152	233	215	128	147	143
6	Ásványok	100	110	78	77	80	80	77	70	121
7	Gépek	83	75	121	131	121	117	121	114	114
8	Pamutárúk	74	52	47	51	62	56	67	89	76
9	Sör	39	54	66	52	66	78	68	68	70
10	Üveg és üvegárúk . .	29	42	33	45	43	51	76	102	66
11	Len, kender, stb. . .	65	69	38	46	45	37	42	45	54
12	Gyapjúárúk	29	22	18	27	2	37	38	44	52
13	Vágó- és igásmarha	836	884	434	123	209	160	93	53	46

Vámterületünkön gabonából vitetik legtöbb át; a korábban igen tekintélyes átvitel, vágó- és igásmarhaból, az utóbbi évek alatt nagyon leszállt, ellenben erősen emelkedett a vas- és vasárúk átvitele, mely a német ipar térfoglalásáról tanuskodik a Balkán-félszigeten.

3. Nemzetközi forgalom.¹⁾

Habár a mai tisztultabb közgazdasági felfogás a kereskedelmi mérlegnek nem tulajdonít is többé oly fontosságot, mint a minőt a régibb iskola hirdetett, mind a mellett a nemzetközi forgalom adatainak statisztikai becse az újabb időben sem csökkent, sőt inkább emelkedett. Mert azon átalakulás, a melyen a nemzetek kereskedelme és egész gazdasága az újkor kezdete óta átment, s a mely a helyi kereskedést világkereskedéssé és az egymással alig, vagy csak lazán összefüggő helyi gazdaságokat úgyszólván világgazdasággá változtatta át: új, a réginél sokkal nagyobb jelentőséget adott a nemzetközi kereskedelem statisztikájának. A nemzetközi kereskedelem

¹⁾ Annual statement of the Trade of the United Kingdom. 1881—1888. — Tableau général du commerce de la France avec ses colonies et les puissances étrangères. 1881—1888. — Statistik des deutschen Reichs. Auswärtiger Waarenverkehr des deutschen Zollgebiets. 1881—1888. — Oesterreichische Statistik. Stat. des auswärt. Handels der österr.-ung. Monarchie im Jahre 1886, 1887. — Statistique de la Belgique. Tableau général du commerce avec les pays étrangers. 1881—1888. — Annuaire statistique de la Belgique 1889. — Movimento commerciale del Regno d'Italia. 1881—1888. — Statistik des Waarenverkehrs der Schweiz mit dem Auslande. 1885—1888. — Tableau général du commerce de la Roumanie avec les pays étrangers. 1881—1887. — Regatul Romaniei Monitorul Oficial 1888. No. 11. és No. 120. — Tabeller vedkommende Norges Handel. 1881—1887. — Danmarks Statistik. Statistik Tabelvaerk. Fjerde Raekke Kongerigets Vare-Indførsel og Udførsel samt den indenlandske Frembringelse af Braendevin og Roesukker. 1881—1887. — Commerce de la Grèce avec les pays étrangers pendant l'année 1887 et 1888. — Athènes 1888, 1889. — Statistique du commerce de la Principauté de Bulgarie avec les pays étrangers. 1882—1887. — Statistical abstract for the several colonial and other possessions of the United Kingdom in each year from 1872. to 1886. London: 1887 és from 1874. to. 1888. London: 1889. — Le commerce extérieur de l'Égypte. 1882—1888. Bulletin trimestriel du commerce extérieur de l'Égypte. 1881. No. 1.—No. 4. — Statistical abstract of the United States. 1887. Washington: 1888. — Estadística del comercio y de la navegacion de la Republica Argentina. 1881—1888. Buenos-Aires. — Anuario estadístico de la Republica oriental del Uruguay. Anno 1886, 1888. Montevideo. Direccion de Estadística general de la Republica O. del Uruguay. Num. XIV. Montevideo 1885. — Annual statement of the Trade and Navigation of British India with

ugyanis, mint a termelés és fogyasztás közti kapocs, az egyes országok termelő képességét, valamint fogyasztó erejét, szükségleteik minőségét és mérvét is kifejezésre juttatja, statisztikája ennek következtében a legalkalmasabb eszköz gyanánt ismertetett fel a különböző világrészek és országok termelésének és szükségleteinek s ezzel az egész világ gazdaságának megvilágítására. A mily fokon a gazdasági statisztika ma áll — s számba véve a nagy nehézségeket, a hogy valószínűleg még nagyon hosszú időn keresztül állni fog — a fogyasztásra és szükségletekre vonatkozólag közvetlen adatokkal még a legműveltebb országokban is alig rendelkezünk, s a termelésre nézve is csak a nyers anyagok előállításáról, a mezőgazdasági termelésről és a bányásatról, birunk a körülményekhez képest kielégítő adatokkal, az emberi gazdálkodásnak számtalan ágai azonban teljesen homályban maradnának, ha rájuk a nemzetközi forgalom statisztikája világot nem vetne. A világ gazdaságának legteljesebb képét a nemzetközi forgalom statisztikája segítségével alkothatjuk meg, pedig ezen egységes kép ismeretére ma, midőn saját nemzeti

Foreign Countries in the year ending 31 st. march 1888. Calcutta 1888. — Statistique de la Serbie. Volume XIV. Belgrade 1889. (és a belgrádi osztrák-magyar consul 1888-ik évi főjelentése). Koninkrijk der Nederlanden. Statistiek van den In-, Uit- en Doorvoer over het jaar. 1881—87. Eerste en tweede Gedeelte, 1888. Eerste Gedeelte. 'S Gravenhage. — Tableau décennal du commerce de la France avec ses colonies et les puissances étrangères. 1877. à 1886. I. Volume. — Résumé statistique de l'Empire du Japon No. I.—No. III. Tokio. — Estadística general del comercio exterior de Espana con sus provincias de ultramar y potencias extranjerias en 1887, 1888. Madrid. — Tables of the Trade and Navigation of the Dominion of Canada. For the fiscal year ending 30 the June 1881—88. Ottawa. — Annuaire stat. pour la Finlande 1888. Helsingissä. — Estatística de Portugal. Commercio do continente do Reino e ilhas adjacentes com Paizes Estrangeiras e com as Provincias Portuguezas do Ultramar no Anno de 1886, 1888. — Bidrag Till sveriges officiala statistik. F) Utrikes Handel och Sjöfart, 1881—8. — Jahrbuch für Bremische Statistik. 1881—88. — Hamburgs Handel u. Schifffahrt. 1881—88. — Commerce and Navigation of the United States 1881—88. — Orosz árúforg. stat. 1888. (Orosz nyelven.) — Továbbá kisegítőül: Statistical abstract for the principal and other foreign countries in each year from 1876. to 1885—1886. London 1888. és from 1877. to 1886—87. London 1889. — Block M.: Annuaire de l'Économie politique et de la Statistique. 1876—1887. — The statesman's year-book. Edited by J. Scott Keltie. 1881—83., 1885—89. — Gothaischer genealogischer Hofkalender nebst diplomatisch-statistischen Jahrbuch. 1881—1890. — Neumann-Spallart: Uebersichten über Production, Verkehr und Handel in der Weltwirtschaft. Jahrgang 1879. Stuttgart 1880. — N.-Spallart: Uebersichten der Weltwirtschaft. Jahrgang 1883—84. Stuttgart 1887.

gazdaságunk is a világ gazdaságának egyik, a többivel szorosan összefüggő láncszemét képezi, jobban van szükségünk, mint bármikor.

Ezen szempontok által vezéreltetve, már évkönyvünk mult évi folyamában is nem csekély teret szenteltünk a nemzetközi forgalomnak, a viláfgorgalom átnézetén kívül a nevezetesebb országok forgalmát 1876-tól kezdve és pedig eredeti értékben és osztrák értékű forintokra átszámítva, mutatván be olvasóinknak. Ezuttal a már tavaly közölt táblázatok ismétlése helyett a nevezetesebb országok forgalmát be- és kiviteli országok szerint fogjuk részletezni, feltüntetve így a nemzetek gazdaságainak a különböző kereskedelmi összeköttetésekben nyilvánuló egymásba szövődését. Feltüntetjük továbbá a nevezetesebb országok külforgalmában főszerepet játszó árukat is, a melyek a bevitelnél a fogyasztási képességre s a szükségletekre vetnek világot, a kivitelnél pedig az egyes országok termelő képességét állítják szem elé. Előbb azonban ez alkalommal is bemutatjuk az egész világ nemzetközi forgalmának sommás átnézetét.

A nemzetközi forgalom áttekintése. — Az öt világrész különböző országainak áruforgalmát az 1881—85 évek átlagában és a követő két esztendőben az alábbi kimutatás tünteti fel:¹⁾

Sorszám	Világrész, ország	Bevitel			Kivitel			Összes forgalom		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben
		m i l l i ó f o r i n t o k b a n								
		I. Európa.								
1	Nagy-Británia és Írország . . .	3.995 ⁸	3.498 ⁶	3.622 ³	²⁾ 2.322 ⁷ 650 ⁴	²⁾ 2.143 ³ 562 ²	²⁾ 2.214 ¹ 593 ⁵	6.948 ⁹	6.204 ²	6.429 ⁹
2	Franciaország . .	1.833 ⁷	1.683 ²	1.610 ⁴	1.352 ⁷	1.299 ⁵	1.298 ⁶	3.186 ⁴	2.982 ⁷	2.909 ⁶
3	Németország . . .	1.556 ¹	1.444 ¹	1.562 ⁴	1.562 ⁹	1.492 ⁸	1.567 ⁹	3.118 ¹	2.936 ⁹	3.130 ⁶
4	Németalföld . . .	869 ⁹	912 ⁴	963 ²	652 ⁹	805 ⁴	842 ⁸	1.522 ⁸	1.717 ⁸	1.806 ⁶
5	Osztr.-Magy. mon.	618 ³	539 ²	568 ⁶	725 ⁴	698 ⁶	672 ⁹	1.343 ⁷	1.237 ⁸	1.241 ⁵
6	Belgium	605 ⁰	534 ⁰	572 ⁸	520 ⁷	472 ⁸	496 ²	1.125 ⁷	1.006 ⁸	1.069 ⁹
7	Európai Orosz. . .	479 ⁶	382 ⁹	333 ²	545 ⁷	436 ⁵	568 ³	1.025 ⁷	819 ⁴	901 ⁷
8	Olaszország . . .	522 ³	582 ⁵	642 ³	442 ⁰	411 ³	401 ⁰	964 ⁸	993 ⁶	1.043 ³
9	Spanyolország . .	312 ⁴	342 ¹	32 ¹⁵	277 ⁸	290 ⁹	288 ⁹	590 ²	633 ⁰	613 ⁴
10	Svájc	²⁾ 302 ⁵	319 ⁷	334 ⁸	²⁾ 266 ³	267 ⁰	268 ⁴	²⁾ 568 ⁸	586 ⁷	603 ²

¹⁾ Megjegyzendő, hogy most is, mint mult évi kimutatásunkban, a különböző pénz nemek átszámítása osztr. értékű forintokká, a névérték alapján történt és sem az agió, sem az esetleges diságio nem vétetett számításba; az orosz papirrubelt azonban ez alkalommal egy forinttal vettük egyenlőnek, a miben az angolok példáját követtük, a kik átszámításaiknál 10 papirrubelt vesznek egy font sterlinggel egyenértékűnek. Így legalább a számok egyuttal az eredeti orosz értéket is mutatják s bárki azokat más kulcs szerint is átszámíthatja. — ²⁾ Hazai és idegen árúk kivitele. — ³⁾ Az 1881—85. évi átlag helyett 1885-ben; Svájc csak ezen évtől kezdve mutatja ki áruforgalmának értékét.

Sorszám	Világrész, ország	Bevitel			Kivitel			Összes forgalom		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben
		m i l l i ó f o r i n t o k b a n								
11	Málta ¹⁾	200 ⁰	121 ⁰	121 ⁰	192 ⁰	114 ⁰	114 ⁰	392 ⁰	235 ⁰	235 ⁰
12	Svédország	173 ³	164 ⁶	164 ⁶	135 ³	126 ⁹	126 ⁹	308 ⁸	291 ³	291 ³
13	Törökország . . .	180 ¹	186 ³	189 ²	107 ¹	114 ⁰	101 ⁶	287 ²	300 ³	290 ⁸
14	Dánia	145 ⁷	117 ⁷	139 ³	101 ⁴	92 ⁷	104 ⁴	247 ¹	210 ⁴	243 ⁸
15	Románia	117 ⁴	118 ⁶	125 ⁸	88 ³	102 ²	106 ³	205 ⁷	220 ⁸	232 ¹
16	Norvégia	88 ⁰	75 ²	74 ³	62 ¹	55 ⁰	56 ⁶	151 ⁷	132 ⁴	133 ⁶
17	Portugália	76 ³	87 ⁰	87 ²	51 ⁴	60 ⁹	49 ⁵	127 ⁷	147 ⁹	136 ⁷
18	Finnország ⁴⁾ . . .	57 ³	39 ⁴	42 ³	43 ⁶	30 ⁹	30 ⁸	100 ⁹	70 ³	73 ¹
19	Görögország . . .	53 ⁴	52 ⁷	52 ⁷	32 ⁸	41 ¹	41 ¹	86 ²	93 ⁸	93 ⁸
20	Bulgária	19 ¹	25 ⁷	25 ⁹	15 ²	20 ²	18 ³	34 ³	45 ⁹	44 ²
21	Szerbia	18 ³	20 ⁷	14 ⁶	15 ³	16 ³	14 ³	33 ⁸	37 ⁰	29 ¹
Európa összesen.		12.225 ²	11.247 ⁶	11.571 ⁷	10.144 ⁹	9.656 ⁸	9.979 ²	22.370 ¹	20.904 ⁴	21.550 ⁷
II. Ázsia.										
1	Britt-Kelet-India .	651 ⁷	711 ³	728 ³	836 ¹	849 ⁹	901 ⁹	1.487 ⁸	1.561 ²	1.630 ²
2	China ⁸⁾	228 ³	223 ⁸	252 ⁸	189 ³	193 ⁶	207 ⁷	417 ⁶	417 ³	460 ⁵
3	Br.-Strait-Settlem .	175 ⁰	241 ⁵	254 ³	157 ²	174 ⁶	217 ⁴	332 ²	376 ¹	471 ⁹
4	Németalfd.-Kelet- India	131 ⁰	107 ⁷	107 ⁷	161 ⁰	166 ⁵	166 ⁵	295 ⁰	274 ²	274 ²
5	Japán	64 ⁸	75 ³	103 ⁴	70 ²	97 ⁷	103 ⁹	135 ⁰	173 ⁰	207 ³
6	Ázsiai Orosz- ország ⁹⁾	34 ³	42 ⁷	49 ²	18 ⁴	35 ⁴	37 ⁴	52 ⁷	78 ¹	86 ⁶
7	Britt-Ceylon . . .	39 ⁰	37 ⁹	39 ⁸	29 ⁰	27 ⁶	31 ⁷	68 ⁰	65 ⁵	71 ⁵
8	Egyéb országok ¹⁰⁾ hozzávetőleg . .	131 ⁰	127 ⁰	127 ⁰	146 ⁰	121 ⁰	121 ⁰	277 ⁰	248 ⁰	248 ⁰
Ázsia összesen .		1.455 ¹	1.527 ²	1.662 ⁷	1.610 ²	1.666 ²	1.787 ⁵	3.065 ³	3.193 ³	3.450 ²
III. Afrika.										
1	Egyiptom	83 ⁰	81 ⁴	84 ⁴	125 ⁴	105 ⁰	112 ⁸	208 ⁴	186 ⁴	197 ⁹
2	Algír	95 ¹	95 ⁷	82 ²	66 ⁰	71 ⁸	71 ⁸	161 ¹	167 ⁶	154 ¹
3	Fokföld	72 ⁸	39 ⁷	57 ⁷	76 ⁰	73 ¹	79 ²	148 ⁸	112 ⁸	136 ⁹
4	Britt-Mauritius . .	26 ⁷	24 ⁷	23 ⁹	37 ⁷	33 ¹	28 ¹	64 ⁴	57 ⁸	52 ⁰

¹⁾ Csupán a vámköteles cikkek külforgalma. — ²⁾ Itt újabb adatok hiányában az előző év adatait voltunk kénytelenek felvenni. — ³⁾ Hazai és idegen árúk kivitele. — ⁴⁾ Finnországra vonatkozó számaink a múlt évben közlöttéktől lényegesen eltérnek, a mi onnan ered, hogy Évkönyvünk múlt évi folyamában tulajdonképpen csak Oroszországnak a finn határokon keresztül való be- és kiviteléről volt szó, most azonban azon helyzetben vagyunk, hogy az eredeti finn kimutatásokból magának Finnországnak áruforgalmát tüntethetjük ki. — ⁵⁾ 1881—83-as átlag. — ⁶⁾ Megfelelő évi adat hiányában itt a következő évi adatot vettük fel; Görögországban 1884-től 1886-ig nem jelent meg áruforgalmi statisztika. — ⁷⁾ 1884—85-ös átlag. — ⁸⁾ A chinai tael, a különböző idegen államokról szerkesztett angol abstract 1885/86. és 1886/87-ik évfolyamaira támaszkodva, 1881-ben 2 frt. 77¹/₂ kr., 1882-ben 2 frt. 85⁵/₁₂ kr., 1883-ban 2 frt. 80²/₁₂ kr., 1881-ben 2 frt. 79²/₁₂ kr., 1885-ben 2 frt. 64⁷/₁₂ kr., 1886-ban 2 frt. 50⁶/₁₂ kr. és 1887-ben 2 frt. 41¹⁰/₁₂ kr. számítottatott át. — ⁹⁾ A papírrubél 1 forinttal vétetett egyenlőnek. — ¹⁰⁾ Francia-Cochinchina és Francia-Kelet-India, Philippi szigetek, Siam, Perzsia és Britt-Labuan.

Sorszám	Világrész, ország	Bevitel			Kivitel			Összes forgalom		
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben
		m i l l i ó f o r i n t o k b a n								
5	Egyéb britt. bir- tokok ¹⁾ . . .	33 ⁶	25 ⁰	35 ¹	24 ²	23 ⁰	23 ⁴	57 ⁸	48 ⁰	58 ⁵
6	Más orsz. hozzá- vetőleg ²⁾ . . .	64 ⁰	70 ⁰	70 ⁰	48 ⁰	48 ⁰	50 ⁰	112 ⁰	118 ⁰	120 ⁰
	Afrika összesen .	375 ²	336 ⁵	353 ³	377 ³	354 ⁰	365 ⁴	752 ⁸	690 ⁵	718 ⁷
	<i>IV. Amerika.</i>									
1	Ész.-Amer. -Egy- Államok . . .	1.401 ⁰	1.334 ⁴	1.453 ⁹	²⁾ 1.626 ⁷ 36 ²	³⁾ 1.398 ² 28 ⁵	³⁾ 1.476 ³ 27 ⁶	3.064 ⁰	2.761 ⁴	2.957 ⁸
2	Brazília . . .	207 ⁴	222 ²	235 ⁸	244 ⁷	219 ⁴	296 ⁵	452 ¹	441 ⁶	532 ¹
3	Britt-Canada . . .	226 ¹	209 ²	221 ⁸	171 ⁶	157 ⁵	163 ⁷	397 ⁷	366 ⁷	385 ⁵
4	Argentini közt. .	153 ⁵	190 ⁸	234 ⁷	132 ²	139 ⁷	168 ⁸	285 ⁷	330 ⁵	493 ⁵
5	Chili . . .	100 ⁰	92 ⁸	102 ¹	134 ⁶	107 ⁶	125 ¹	234 ⁶	200 ⁴	227 ³
6	Mexico . . .	⁴⁾ 77 ⁵	81 ³	86 ⁷	⁴⁾ 86 ³	90 ⁸	103 ³	⁴⁾ 163 ⁸	172 ¹	190 ⁰
7	Britt-Ny.-India .	62 ⁰	56 ⁴	52 ¹	63 ⁰	55 ¹	61 ⁷	125 ⁰	111 ⁵	113 ⁸
8	Uruguay . . .	44 ⁶	42 ⁴	51 ⁷	49 ⁴	50 ⁰	39 ²	94 ⁰	92 ⁴	90 ⁹
9	Britt-Guiana . . .	19 ¹	14 ⁴	16 ⁰	26 ²	18 ⁴	21 ⁹	45 ³	32 ⁸	37 ⁹
10	Uj-Poundland . .	16 ³	12 ⁵	11 ²	13 ⁸	10 ¹	10 ⁸	39 ¹	22 ⁶	22 ¹
11	Kisebb britt bir- tokok ⁵⁾ . . .	5 ¹	5 ²	4 ⁹	4 ¹	3 ⁹	3 ⁹	9 ²	9 ¹	8 ⁸
12	Egyéb országok hozzávetőleg ⁶⁾	335 ⁰	327 ⁰	330 ⁰	435 ⁰	435 ⁰	435 ⁰	770 ⁰	762 ⁰	765 ⁰
	Amerika összesen .	2.647 ⁶	2.588 ⁶	2.800 ⁸	3.023 ⁹	2.714 ⁵	2.933 ⁸	5.671 ⁵	5.303 ¹	5.734 ⁶
	<i>V. Ausztrália.</i>									
1	Uj-Dél-Wales . .	215 ⁰	209 ⁷	188 ¹	179 ¹	155 ⁶	185 ⁰	394 ¹	365 ³	373 ¹
2	Victoria . . .	180 ⁹	185 ³	190 ²	160 ⁹	118 ⁰	113 ⁵	341 ⁸	333 ³	303 ⁷
3	Uj-Zeeland . . .	78 ⁴	67 ⁶	62 ⁵	67 ⁵	66 ⁷	68 ⁷	145 ⁹	134 ³	131 ²
4	Dél-Ausztrália . .	58 ⁶	48 ⁵	51 ⁰	53 ⁴	41 ⁹	53 ³	112 ⁰	93 ⁴	104 ³
5	Queensland . . .	58 ⁸	61 ⁰	58 ²	44 ⁵	49 ³	64 ⁵	103 ³	110 ³	122 ⁷
6	Tasmania . . .	16 ⁷	17 ⁸	16 ⁰	15 ³	13 ³	14 ⁵	32 ⁰	30 ⁹	30 ⁵
7	Ny.-Ausztrália . .	5 ²	7 ⁶	8 ³	4 ⁸	6 ⁰	6 ⁸	10 ⁰	13 ⁶	15 ¹
8	Egyéb részek hozzávetőleg ⁷⁾	20 ⁰	17 ⁰	20 ⁰	25 ⁰	26 ⁰	25 ⁰	45 ⁰	43 ⁰	45 ⁰
	Ausztrália össz. .	633 ⁶	614 ³	594 ⁹	550 ⁵	479 ⁸	531 ³	1.184 ¹	1.094 ¹	1.125 ⁶
	<i>Ismétlés.</i>									
1	Európa . . .	12.225 ²	11.247 ⁶	11.571 ⁵	10.144 ⁹	9.656 ⁸	9.979 ²	22.370 ¹	20.904 ⁴	21.550 ⁷
2	Amerika . . .	2.647 ⁶	2.588 ⁶	2.800 ⁸	3.023 ⁹	2.714 ⁵	2.933 ⁸	5.671 ⁵	5.303 ¹	5.734 ⁶
3	Ázsia . . .	1.455 ¹	1.527 ²	1.662 ⁷	1.610 ²	1.666 ²	1.787 ⁵	3.065 ³	3.193 ⁴	3.450 ²
4	Ausztrália . . .	633 ⁶	614 ³	594 ⁹	550 ⁵	479 ⁸	531 ³	1.184 ¹	1.094 ¹	1.125 ⁶
5	Afrika . . .	375 ²	336 ⁵	353 ³	377 ³	354 ⁰	365 ⁴	752 ⁸	690 ⁵	718 ⁷
	Mindössze .	17.336 ⁷	16.314 ²	16.982 ⁶	15.706 ⁸	14.871 ³	15.597 ²	33.043 ³	31.185 ⁵	32.579 ⁸

¹⁾ Natal, Szent-Ilona, Lagos, Gold-Coast, Sierra-Leone és Gambia. —

²⁾ Marokko, Tunis, Tripolis, Zanzibár, Réunion, Franc-Senegal, Portugál gyarmatok, Mayotte és Nossi Bé. — ³⁾ Hazai és idegen árúk kivitele. —

⁴⁾ 1882—85-ös átlag. — ⁵⁾ Brit-Honduras, Bermuda és a Sólom-szigetek.

— ⁶⁾ Cuba, Peru, Venezuela, Közép-amerikai köztársaságok (Costa-Rica, Guatemala, Honduras, Nicaragua és Salvador), Portorico, Columbia, Haiti, Bolivia, Ecuador, San-Domingo, Surinam, Paraguay, Francia-Nyugat-India, Francia-Guyana, továbbá St.-Pierre és Miquelon. — ⁷⁾ Havai, Uj-Caledonia, Tahiti, Fidji és Samoa szigetek.

E kimutatás megközelítőleg feltünteti az egész földkerekségének külkereskedelmi forgalmát. Benne lehetőleg a speciális áru-forgalom adatait vettük fel, tehát a bevitelnél azon árúk értékét, melyek a saját fogyasztás számára vitettek be, a kivitelnél pedig az egyes országok saját terményeinek és gyártmányainak kivitelét. Némely országok azonban, mint Spanyolország, Svédország, Románia, Törökország, Mexico és a britt gyarmatok, csak általános (generalis) áruforgalmukat mutatják ki s az ebben foglalt átvitel kétszer jön számításba. Hasonlóképen a nemes fémek forgalmát is kihagytuk összeállításunkból, minthogy az értékmérőül és csereeszközüül szolgáló nemes fémek a többi áruktól sok tekintetben különböző, sőt ellentétes természettel bírnak. Következétesen azonban ez elvet sem lehetett keresztülvinni, minthogy némely országok, u. m. Románia, Görögország, Mexico, Chili, Brazília, az Argentini köztársaság, Uruguay s a britt birtokok a nemesfémek forgalmát a tulajdonképeni áruforgalomtól nem különítik el. Ezen országok egy részében azonban, különösen Mexicóban, Braziliában, Chiliben és az ausztráliai britt gyarmatokban, mint kiválóan nemesfém-termelő országokban, a nemesfémek ugyis árú természetével bírnak s így felvételük az áruforgalomba teljesen indokolt.

A világforgalom fősszegeit tekintve, látjuk, hogy a bevétel állandóan meghaladja a kivitelt és pedig nem is csekély összeggel, hanem közel két ezer millió frt.-tal. Ennek oka részint abban rejlik, hogy a beviteli árúk értéke, a melyet a szállítási költség és kereskedői nyereség is emel, rendesen magasabb, részint pedig abban, hogy a vám alá eső beviteli árucikkek feljegyzésére nagyobb gond szokott fordíttatni, mint a vámbevételek szempontjából többnyire egészen közönyös kiviteli árucikkekre.

Kimutatásunkban az 1881—85. éveket helyszűke miatt egy közös átlagban összefoglalva tüntettük fel. Az összes forgalom ezen átlagban 1.860 millió frt.-tal magasabb volt, mint 1886-ban és 460 millióval, mint 1887-ben. Ha azonban nem az átlagot, hanem az egyes esztendőket vesszük tekintetbe, a legmagasabb forgalmat, a melyet a világ eddig egyáltalában felmutatott, 1883-ban látjuk 33.900 millióval, a következő 1884. és 1885-ik években érzékeny csökkenés állt be s az összes forgalom 32.500, illetőleg 30.800 millió forintra szállt le; örvendetes azonban, hogy az 1886-ik év már emelkedést hozott, a mely 1887-ben erősen fokozódott s a mennyiben az

1888-ra már ismeretes adatokból következtetni lehet, a javulás ezen évben is folytatódott. Azon országokat, a melyeknek forgalmát 1888-ra is ismerjük, az alábbiakban mutatjuk be, párhuzamosan az összforgalom 1887-ik évi megfelelő adataival:

Az ország neve	Bevitel	Kivitel	Összes forgalom 1888-ban	Összes forgalom 1887-ben
m i l l i ó f o r i n t o k b a n				
<i>I. Európai országok:</i>				
Nagy-Británia és Írország	3.876 ⁴	{ 2.338 ⁴ } ¹⁾ 640 ⁴	6.355 ²	6.429 ⁹
Németország	1.645 ⁴	1.602 ⁹	3.248 ³	3.130 ⁰
Franciaország	1.642 ⁸	1.298 ⁷	2.941 ⁵	2.909 ⁰
Németalföld	1.072 ⁵	932 ⁴	2.004 ⁹	1.806 ⁰
Osztrák-Magyar monarchia	533 ¹	728 ⁸	1.261 ⁹	1.241 ⁵
Belgium	613 ⁷	497 ⁵	1.111 ²	1.069 ⁰
Európai Oroszország	332 ³	727 ¹	1.059 ⁴	901 ⁷
Olaszország	469 ⁸	356 ⁸	826 ⁶	1.043 ³
Svájc	330 ⁸	268 ⁸	599 ⁶	603 ²
Spanyolország	286 ⁴	305 ²	591 ⁶	613 ⁴
Portugália	89 ⁶	54 ⁶	144 ²	136 ⁷
Görögország	43 ⁷	38 ³	82 ⁰	93 ⁸
Bulgária	26 ⁵	25 ⁷	52 ²	44 ²
Szerbia	13 ⁵	15 ⁶	29 ¹	29 ¹
Együtt	10.976 ⁵	9.831 ²	20.807 ⁷	20.050 ⁸
<i>II. Ázsiai országok:</i>				
Britt-Kelet-India	788 ³	921 ⁵	1.709 ⁸	1.630 ²
Britt-Straits-Settlem	220 ³	185 ¹	405 ⁴	471 ⁹
Ceylon	41 ⁵	27 ⁹	69 ⁴	71 ⁵
Együtt	1.050 ¹	1.134 ⁵	2.184 ⁶	2.173 ⁶
<i>III. Afrikai országok:</i>				
Egyiptom	80 ²	108 ⁰	188 ²	197 ²
Algír	91 ²	76 ⁵	167 ⁷	154 ¹
Fokföld	70 ¹	89 ⁶	159 ⁷	136 ⁹
Britt-Mauritius	26 ⁶	33 ¹	59 ⁷	52 ⁰
Egyéb britt birtokok	41 ⁶	27 ⁷	69 ³	58 ⁵
Együtt	309 ⁷	334 ⁹	644 ⁶	598 ⁷
<i>IV. Amerikai országok:</i>				
Északam. Egy. Államok . . .	1.520 ³	{ 1.436 ¹ } ¹⁾ 25 ⁴	2.981 ⁸	2.957 ⁸
Argentini köztársaság	256 ⁸	200 ²	457 ⁰	403 ⁵
Britt-Canada	216 ⁰	164 ⁴	330 ⁴	385 ⁵
Chile	127 ⁵	153 ⁵	281 ⁰	227 ²
Uruguay	61 ⁹	58 ⁸	120 ⁷	90 ⁹
Britt-Nyugat-India	57 ³	61 ⁷	119 ⁰	113 ⁸
Britt-Guiana	15 ⁹	20 ²	36 ¹	37 ⁹
Új-Foundland	15 ⁶	13 ⁷	29 ³	22 ¹
Kisebb britt birtokok	5 ⁶	4 ⁰	9 ⁶	8 ⁸
Együtt	2.276 ⁹	2.138 ⁰	4.414 ⁹	4.247 ⁵
<i>V. Ausztrália (szárazföld) . . .</i>				
	625 ⁶	521 ¹	1.146 ⁷	993 ⁰
Összesen	15.238 ⁸	13.959 ⁷	29.198 ⁵	28.068 ⁶

¹⁾ Hazai és idegen árúk kivitele.

Nemzetközi forgalom a származási és rendeltetési hely részletezésével. — Itt ismételve hangsúlyozzuk azon már más helyütt is jelzett körülményt, hogy a nemzetközi forgalomba jutó áruk származási és rendeltetési helyének konstatálása nem mindig történik a kívánatos pontossággal; következéské az alábbi táblázatokban foglalt részletes kimutások sem felelhetnek meg teljesen a valóságnak. Azon eltérések tehát, a melyek némely országok áru-forgalmának kölcsönös egybevetése által első tekintetre szemünkbe ötlenek, többnyire ezen hibából származnak, habár az sem tagadható, hogy néha a különböző módozatok szerint történő érték-megállapításokra és a szállítási költségek beszámításából vagy be nem számításából eredő különbségekre vezethetők vissza. Valahányszor jelentékenyebb ellenmondásra akadunk tehát, a megfejtés és kiegyenlítés mindenkor csak tüzetesebb vizsgálódás segélyével történhetik, a mi azonban Évkönyvünk feladatát természetesen nem képezheti.

Az egyes országok külforgalmában legnevezetesebb szerepet játszó országokat az alábbi táblázatokban tüntetjük fel, az országokat, világrészek és a világrészekben belül az összes külforgalom nagysága szerint sorozván:

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokozan				‰ - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
I. Európa.									
1. Nagy-Británia és Írország.									
a) <i>Bevétele:</i>									
1	Északam. Egy. Áll.	927·1	816·0	830·5	797·6	23·20	23·32	22·93	20·58
2	Franciaország . .	381·7	366·0	371·2	388·6	9·55	10·46	10·25	10·03
3	Britt-K.-India . .	355·5	321·3	305·3	307·6	8·90	9·18	8·43	7·94
4	Ausztrália . . .	259·4	209·5	233·4	258·7	6·49	5·99	6·44	6·67
5	Németalföld . . .	248·7	253·1	253·3	260·1	6·22	7·23	6·99	6·71
6	Németország . .	247·6	214·2	245·6	267·2	6·20	6·12	6·78	6·89
7	Oroszország . . .	180·2	135·7	159·7	263·2	4·51	3·88	4·41	6·79
	És pedig: az ész. } a déli } kikötőiből	119·1	85·4	96·8	123·6	2·98	2·44	2·67	3·19
8	Belgium	145·7	142·5	147·3	156·4	3·65	4·07	4·07	4·04
9	Britt-Északamer.	110·7	104·2	105·6	92·7	2·77	2·98	2·91	2·39
10	Spanyolország . .	105·5	91·1	101·0	110·5	2·64	2·60	2·80	2·85
11	China	99·1	80·4	66·7	64·6	2·48	2·30	1·84	1·67

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				‰ - ban			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
12	Egyiptom	91·3	72·6	76·9	72·9	2·29	2·08	2·12	1·88
13	Svédország	81·3	74·7	73·2	81·9	2·03	2·14	2·02	2·11
14	Brazília	55·5	34·6	53·8	52·1	1·39	0·99	1·48	1·34
15	Dánia	52·4	49·4	52·0	70·6	1·31	1·41	1·44	1·82
16	Br.-Jöreményf. . .	50·7	39·9	41·8	45·5	1·27	1·14	1·15	1·17
17	Törökország . . .	49·2	41·5	37·4	42·4	1·23	1·19	1·03	1·09
	<i>És pedig: ázsiai Tör.</i>	31·4	28·3	28·7	29·8	0·79	0·81	0·79	0·77
	<i>európ. »</i>	17·8	13·2	8·7	12·6	0·44	0·38	0·24	0·32
18	Br.-Straits-Settl. .	44·1	43·7	47·8	53·5	1·10	1·25	1·32	1·38
19	Románia	34·3	26·5	34·0	35·7	0·86	0·76	0·94	0·92
20	Jáva	33·5	31·6	22·6	28·9	0·81	0·90	0·62	0·75
21	Olaszország	32·6	27·7	30·7	34·2	0·82	0·79	0·85	0·88
22	Portugália	32·4	25·5	28·3	30·9	0·81	0·73	0·78	0·80
23	Br.-Nyug.-India . .	32·2	15·4	17·3	22·4	0·80	0·45	0·48	0·58
24	Chili	29·4	22·8	22·1	30·9	0·74	0·65	0·61	0·80
25	Norvégia	28·9	27·6	27·8	30·6	0·72	0·79	0·77	0·79
26	Egyéb országok . .	286·8	230·9	237·0	276·7	7·18	6·60	6·54	7·13
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	19·5	16·2	15·9	21·3	0·49	0·46	0·44	0·55
	Összesen	3.995·8	3.498·6	3.622·3	3.876·4	100·00	100·00	100·00	100·00
	<i>Ebből: 1. Idegen orsz.</i>	3.056·1	2.679·8	2.784·3	3.007·2	76·48	76·59	76·87	77·58
	<i>2. Britt birt.</i>	939·7	818·8	838·0	869·2	23·52	23·41	23·13	22·42
b) Kivitelek:									
I. Hazai termékekből:									
1	Britt-K.-India . . .	300·1	313·4	305·8	325·4	12·92	14·75	13·81	13·92
2	Északam. Egy. Áll.	269·1	268·2	293·5	289·0	11·59	12·62	13·35	12·36
3	Ausztrália	240·0	223·8	197·4	254·1	10·33	10·54	8·92	10·87
4	Németország . . .	179·8	156·8	156·2	157·3	7·74	7·38	7·06	6·73
5	Franciaország . . .	167·4	136·1	136·6	148·1	7·21	6·41	6·17	6·33
6	Németalföld	93·8	82·0	81·9	85·1	4·04	3·86	3·70	3·63
7	Britt-Északamer. .	86·3	78·9	80·9	75·6	3·71	3·71	3·65	3·23
8	Belgium	79·6	71·3	68·3	67·9	3·43	3·36	3·08	2·90
9	Olaszország	67·7	60·9	77·9	57·6	2·61	2·87	3·52	2·46
10	Törökország	65·0	59·0	56·4	50·8	2·80	2·78	2·55	2·17
	<i>És pedig: europ. Tör.</i>	34·2	32·8	29·4	26·6	1·47	1·54	1·32	1·14
	<i>ázsiai »</i>	30·8	26·2	27·0	24·2	1·33	1·24	1·23	1·03
11	Brazília	64·0	60·7	58·2	62·6	2·76	2·86	2·63	2·68
12	Oroszország	52·3	44·2	41·7	48·1	2·25	2·08	1·88	2·05
	<i>És pedig: az ész. fél- származásból</i>	43·6	32·5	33·2	37·1	1·88	1·53	1·50	1·58
	<i>az ész. fél- származásból</i>	8·7	11·7	8·5	11·1	0·37	0·55	0·38	0·47
13	China	48·3	52·5	62·4	62·0	2·08	2·47	2·82	2·65
14	Argentini köztárs.	45·8	51·9	62·3	76·6	1·97	2·44	2·81	3·28

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				‰ - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ban	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
15	Br.-Jóreményf. .	42·5	24·3	34·0	38·9	1·83	1·14	1·54	1·67
16	Spanyolország . .	36·3	31·1	33·3	35·2	1·56	1·46	1·50	1·51
17	Hong-Kong . . .	33·0	23·1	25·5	28·0	1·42	1·09	1·15	1·20
18	Egyiptom	30·7	28·6	30·0	29·0	1·32	1·35	1·35	1·24
19	Egyéb országok .	421·0	357·5	409·8	447·1	18·13	16·83	18·51	19·12
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	8·2	9·1	8·8	9·3	0·35	0·43	0·39	0·40
	Összesen . .	2.322·7	2.124·3	2.214·1	2.338·4	100·00	100·00	100·00	100·00
	<i>Ebből: 1. Idegenorsz.</i>	1.509·8	1.369·2	1.462·8	1.499·0	65·00	64·45	66·07	64·10
	<i>2. Britt birt.</i>	812·9	755·1	751·3	839·4	35·00	35·55	33·93	35·90
II. Idegen és gyarmati termékekből:									
1	Németország . .	119·1	106·3	114·8	115·8	18·89	18·90	19·34	18·08
2	Francziaország .	109·9	67·0	68·4	93·2	17·43	11·92	11·53	14·55
3	Északam. Egy. Áll.	83·0	107·8	106·9	123·1	13·17	19·17	18·01	19·22
4	Németalföld . . .	69·2	63·2	68·5	64·2	10·98	12·13	11·54	10·03
5	Belgium	64·6	51·2	63·1	61·8	10·25	9·10	10·63	9·65
6	Ausztrália . . .	28·3	26·2	25·3	31·9	4·49	4·66	4·26	4·98
7	Oroszország . . .	26·4	19·8	27·1	28·7	4·19	3·52	4·57	4·49
	<i>És pedig: az ész. két- a déli tőkés</i>	23·2	17·6	25·4	25·9	3·68	3·13	4·28	4·05
		3·2	2·2	1·7	2·8	0·51	0·39	0·29	0·44
8	Britt-K.-India .	15·8	11·8	14·4	12·9	2·50	2·10	2·43	2·01
9	Svédország . . .	11·4	8·8	10·3	11·7	1·81	1·57	1·73	1·83
10	Britt-Északamer.	10·1	11·5	11·1	11·3	1·60	2·05	1·87	1·76
11	Olaszország . . .	9·7	8·9	8·0	8·2	1·54	1·58	1·35	1·28
12	Spanyolország . .	9·3	7·2	7·2	6·4	1·48	1·28	1·21	1·00
13	Egyéb országok .	73·6	67·6	68·4	71·2	11·67	12·02	11·53	11·12
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	4·0	4·4	3·5	4·7	0·63	0·78	0·59	0·73
	Összesen . .	680·4	562·3	593·5	640·4	100·00	100·00	100·00	100·00
	<i>Ebből: 1. Idegenorsz.</i>	557·0	496·7	524·5	565·6	88·37	88·33	88·37	88·31
	<i>2. Britt birt.</i>	73·4	65·6	69·0	74·8	11·63	11·67	11·63	11·69
2. Németország.									
a) Bevétele:									
1	Osztr.-Magy. mon.	222·1	201·8	211·2	223·1	14·27	13·97	13·52	13·56
2	N.-Brit. és Irorsz.	220·2	226·4	230·4	247·9	14·15	15·68	14·75	15·07
3	Hamburg-Altona	201·8	185·9	200·3	259·0	12·97	12·87	12·82	15·74
4	Oroszorsz. (Eur. és Ázs.)	189·2	132·1	167·8	184·5	12·16	9·15	10·74	11·20
5	Belgium	129·9	138·6	138·8	135·6	8·37	9·60	8·88	8·25
6	Francziao. és Algii	120·7	110·9	106·3	106·9	7·76	7·68	6·80	6·50
7	Németalföld . . .	120·7	106·0	115·6	123·3	7·76	7·34	7·40	7·49
8	Svájc	79·7	77·6	77·4	73·5	5·12	5·37	4·96	4·47

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				‰ - ban			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
9	Bréma	69·9	59·6	66·9	1)	4·49	4·13	4·28	1)
10	Északam. Egy. Áll.	67·2	53·1	71·7	76·6	4·31	3·67	4·59	4·65
11	Olaszország	33·0	45·1	45·7	55·7	2·12	3·12	2·92	3·39
12	La Plata államok ²⁾	15·9	23·6	23·4	35·7	1·02	1·63	1·50	2·17
13	Britt-K.-India . . .	13·4	10·3	12·5	16·7	0·86	0·71	0·80	1·02
14	Dánia	11·8	11·0	13·3	11·3	0·75	0·77	0·85	0·69
15	Svédország	8·4	10·1	13·3	17·5	0·54	0·70	0·85	1·06
16	Egyéb országok . .	52·2	52·1	67·8	78·1	3·35	3·61	4·34	4·74
	Összesen	1.556·1	1.444·1	1.562·4	1.645·4	100·00	100·00	100·00	100·00
b) Kivitele :									
1	Hamburg-Altona	300·3	316·0	348·3	393·4	19·37	21·17	22·22	24·66
2	N.-Brit. és Írorsz.	248·1	221·4	245·4	239·9	16·00	14·83	15·66	14·97
3	Osztr.-Magy. mon.	153·8	143·	143·0	149·4	10·24	9·58	9·44	9·32
4	Franciaország és Algír	150·5	124·6	109·4	109·6	9·71	8·35	6·97	6·84
5	Németalföld	120·9	115·2	116·8	135·2	7·80	7·71	7·45	8·44
6	Északam. Egy. Áll.	89·3	105·8	115·7	118·1	5·76	7·09	7·38	7·38
7	Oroszország (Eur. és Ázs.)	86·5	63·8	62·3	70·3	5·58	4·61	3·98	4·38
8	Svájc	83·8	76·4	75·2	80·1	5·40	5·12	4·80	5·00
9	Belgium	82·4	77·3	80·6	86·0	5·31	5·18	5·14	5·36
10	Bréma	48·6	61·0	63·4	1)	3·14	4·08	4·04	1)
11	Olaszország	40·1	42·2	49·5	40·4	2·59	2·83	3·16	2·52
12	Dánia	28·0	22·5	27·3	31·3	1·81	1·51	1·74	1·96
13	Svédország	27·5	26·0	25·1	27·0	1·77	1·74	1·69	1·68
14	Spanyolország . . .	18·0	17·3	13·2	12·9	1·16	1·16	0·84	0·80
15	Románia	8·4	10·8	15·2	13·6	0·54	0·72	0·97	0·85
16	Egyéb országok . .	59·3	64·5	72·2	93·6	3·82	4·32	4·61	5·84
	Összesen	1.550·5	1.492·8	1.567·6	1.602·9	100·00	100·00	100·00	100·00
3. Franciaország.									
a) Bevétele :									
1	N.-Brit. és Írorsz.	262·0	210·0	190·1	211·5	14·29	12·48	11·81	12·87
2	Belgium	187·2	167·6	165·6	167·6	10·21	9·96	10·28	10·20
3	Németország	174·7	133·9	123·8	133·0	9·53	7·95	8·00	8·10
4	Olaszország	148·3	123·7	123·1	72·5	8·09	7·35	7·65	4·41
5	Északam. Egy. Áll.	144·1	117·1	130·0	99·2	7·86	6·96	8·07	6·04
6	Spanyolország . . .	141·6	159·1	142·7	151·3	7·72	9·45	8·86	9·21
7	Britt-K.-India . . .	89·0	76·9	73·0	75·3	4·85	4·57	4·58	4·58
8	Oroszország	87·0	68·0	71·4	99·3	4·74	4·04	4·43	6·05

¹⁾ L. Hamburgnál. — ²⁾ Argentini közt., Uruguay és Paraguay.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
9	Argentini közt. . .	70·3	91·3	72·7	75·7	3·83	5·42	4·52	4·61
10	Törökország . . .	51·3	49·8	38·8	37·4	2·80	2·96	2·41	2·28
11	Svájc	48·1	43·4	41·9	38·9	2·62	2·58	2·60	2·37
12	Osztr.-Magy. mon.	48·0	43·2	39·6	45·7	2·62	2·57	2·45	2·78
13	Algír	40·7	49·8	53·6	63·2	2·22	2·96	3·33	3·85
14	China	33·5	47·5	47·1	31·8	1·83	2·82	2·92	1·94
15	Svédország	24·5	18·5	20·0	23·2	1·34	1·10	1·24	1·41
16	Brazília	21·1	21·1	27·5	24·5	1·15	1·25	1·71	1·49
17	Németalföld	16·2	16·2	13·8	14·6	0·88	0·96	0·86	0·89
18	Japán	15·5	14·7	15·7	16·4	0·85	0·87	0·98	1·00
19	Egyiptom	13·6	8·4	11·2	12·4	0·74	0·50	0·70	0·76
20	Uruguay	13·4	12·1	9·3	12·2	0·73	0·72	0·58	0·71
21	Németalföldi India	12·5	11·3	10·0	18·8	0·68	0·67	0·62	1·15
22	Haiti	12·5	14·7	18·7	18·6	0·68	0·87	1·16	1·13
23	Görögország	11·6	18·8	10·2	8·4	0·63	1·12	0·63	0·51
24	Norvégia	11·3	8·4	8·6	13·0	0·62	0·50	0·53	0·79
25	Peru	11·2	8·0	9·4	16·0	0·61	0·48	0·58	0·97
26	Szent-Péter és Miquelon	11·2	14·9	11·7	12·8	0·61	0·89	0·73	0·78
27	Portugália	11·0	29·7	15·3	18·3	0·60	1·76	0·95	1·11
28	Románia	10·6	10·8	14·2	20·0	0·58	0·64	0·88	1·22
29	Egyéb országok . .	111·7	94·3	96·4	111·2	6·09	5·60	5·99	6·79
	Összesen	1.833·7	1.633·2	1.610·4	1.642·8	100·00	100·00	100·00	100·00
	<i>Ebből: 1. Idegen orsz.</i>	<i>1.741·1</i>	<i>1.579·3</i>	<i>1.505·4</i>	<i>1.523·6</i>	<i>94·95</i>	<i>93·83</i>	<i>93·48</i>	<i>92·74</i>
	<i>2. Francz.gy.</i>	<i>92·6</i>	<i>103·9</i>	<i>105·0</i>	<i>119·2</i>	<i>5·05</i>	<i>6·17</i>	<i>6·52</i>	<i>7·26</i>
b) Kivitele:									
1	Nagy-Británia és Írország	354·8	342·0	327·8	345·4	26·23	26·32	25·24	26·60
2	Belgium	182·0	179·2	192·2	189·0	13·45	13·79	14·80	14·55
3	Németország	134·1	119·0	126·5	123·3	9·91	9·16	9·75	9·49
4	Északam. Egyesült Államok	125·1	112·9	108·5	102·3	9·25	8·69	8·36	7·88
5	Svájc	90·3	84·0	86·6	83·6	6·68	6·46	6·66	6·44
6	Olaszország	74·9	77·0	76·8	47·8	5·54	5·93	5·91	3·68
7	Spanyolország	65·0	69·3	59·7	68·8	4·80	5·33	4·60	5·30
8	Algír	63·6	75·7	61·2	69·4	4·70	5·83	4·71	5·34
9	Argentini köztárs.	41·2	44·2	57·5	53·8	3·05	3·40	4·42	4·14
10	Brazília	25·6	22·9	23·9	25·9	1·89	1·76	1·84	1·99
11	Törökország	18·2	18·5	18·7	19·1	1·34	1·42	1·44	1·47
12	Németalföld	15·9	12·1	11·9	12·0	1·18	0·93	0·92	0·92
13	Osztr.-Magy. mon.	10·2	6·5	7·9	7·9	0·76	0·50	0·61	0·61

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				‰-ban			
		átlag 1881—95-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	átlag 1881—85-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
14	Uj-Granada . . .	9·9	10·6	14·7	16·3	0·73	0·82	1·14	1·26
15	Egyéb országok .	141·9	125·6	124·7	134·1	10·49	9·66	9·60	10·33
	Összesen . .	1.352·7	1.299·5	1.298·6	1.298·7	100·00	100·00	100·00	100·00
	<i>Ebből: 1. Idegen orsz.</i>	1.261·6	1.201·4	1.212·9	1.202·6	93·27	92·45	93·40	92·60
	<i>2. Francz. gy.</i>	91·1	98·1	85·7	96·1	6·73	7·55	6·60	7·40
4. Németalföld. ¹⁾									
a) <i>Bevétele:</i>									
1	Németország . .	241·3	250·2	236·6	—	27·26	26·69	24·48	—
2	N.-Brit. és Írorsz.	232·0	222·8	209·4	—	26·21	23·77	21·67	—
3	Belgium	116·3	134·3	136·4	—	13·14	14·33	14·12	—
4	Oroszország . . .	65·2	63·5	80·8	—	7·37	6·78	8·36	—
5	Jáva és a többi németalföldi K.-India	61·1	76·7	97·1	—	6·90	8·18	10·05	—
6	Északam. Egy. Áll.	48·6	56·9	67·3	—	5·49	6·07	6·96	—
7	Britt-K.-India . .	26·6	31·0	25·5	—	3·00	3·31	2·64	—
8	Hamburg	16·2	15·2	17·5	—	1·86	1·62	1·81	—
9	Franciaország . .	15·4	15·3	14·6	—	1·74	1·63	1·51	—
10	Spanyolország . .	13·5	13·4	17·1	—	1·53	1·43	1·77	—
11	Egyéb országok .	48·9	58·0	64·1	—	5·53	6·19	6·63	—
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	0·2	0·5	1·4	—	0·02	0·05	0·15	—
	Összesen . .	885·1	937·3	966·4	—	100·00	100·00	100·00	—
b) <i>Kivitele: ¹⁾</i>									
1	Németország . .	292·6	337·3	344·0	—	44·60	41·79	40·81	—
2	N.-Brit. és Írorsz.	146·8	217·1	248·7	—	22·38	26·90	29·51	—
3	Belgium	101·1	117·0	110·9	—	15·41	14·50	13·16	—
4	Jáva és a többi németalföldi K.-India	35·1	38·1	35·0	—	5·35	4·72	4·15	—
5	Svédország . . .	20·9	38·9	41·7	—	3·18	4·82	4·95	—
6	Hamburg	11·3	14·2	12·4	—	1·72	1·76	1·47	—
7	Olaszország . . .	10·1	8·8	8·8	—	1·54	1·09	1·04	—
8	Egyéb országok .	38·2	35·7	41·4	—	5·82	4·42	4·91	—
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	0·34	1·23	1·62	—	0·05	0·15	0·19	—
	Összesen . .	656·1	807·1	842·9	—	100·00	100·00	100·00	—

¹⁾ Nemes fémek beszámításával.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				‰ - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
5. Belgium.									
a) <i>Bevitele:</i>									
1	Franciaország . .	119·7	100·4	113·1	115·6	19·79	18·80	19·74	18·84
2	Németalföld . . .	86·2	79·9	79·5	86·6	14·25	14·96	13·88	14·11
3	Németország . . .	80·6	58·4	59·5	67·6	13·32	10·94	10·39	11·02
4	N.-Brit. és Írorsz.	79·2	68·9	75·1	73·0	13·09	12·90	13·11	11·90
5	Északam. Egy. Áll.	67·9	64·2	66·0	47·9	11·22	12·02	11·52	7·81
6	Oroszország . . .	48·6	29·7	33·3	59·9	8·03	5·56	6·69	9·76
7	Britt-K.-India . .	26·9	27·5	19·0	22·8	4·45	5·15	3·32	3·71
8	Argentini közt.	19·5	24·0	27·5	21·9	3·22	4·50	4·80	3·57
9	Svéd és Norv. orsz.	14·4	15·2	18·1	19·3	2·35	2·85	3·16	3·14
10	Románia	8·6	12·5	19·3	36·3	1·42	2·34	3·37	5·91
11	Uruguay	8·6	7·0	6·5	6·1	1·42	1·31	1·13	0·99
12	Brazília	8·2	8·5	9·8	9·8	1·36	1·59	1·71	1·60
13	Egyéb országok .	36·6	37·8	41·1	46·9	6·05	7·08	7·1	7·64
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	0·4	0·4	0·8	1·3	0·06	0·07	0·14	0·21
	Összesen . .	605·0	534·0	572·8	613·7	100·00	100·00	100·00	100·00
b) <i>Kivitele:</i>									
1	Franciaország . .	160·4	131·8	134·1	137·1	30·80	27·87	27·03	27·56
2	N.-Brit. és Írorsz.	102·4	91·6	96·2	102·4	19·67	20·01	19·39	20·58
3	Németország . . .	87·0	74·1	79·1	80·1	16·71	15·67	15·94	16·10
4	Németalföld . . .	69·1	70·2	67·1	68·8	13·27	14·85	13·62	13·83
5	Északam. Egy. Áll.	16·3	16·3	19·7	20·9	3·13	3·45	3·97	4·20
6	Spanyolország . .	12·5	8·3	8·1	7·9	2·40	1·75	1·63	1·59
7	Olaszország . . .	11·9	13·6	16·6	9·7	2·29	2·8	3·94	1·95
8	Svájc	10·7	11·8	13·5	9·1	2·05	2·50	2·72	1·83
9	Egyéb országok .	50·4	52·1	61·8	61·5	9·68	11·02	12·46	12·36
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	2·0	1·6	2·0	2·7	0·38	0·33	0·40	0·54
	Összesen . .	520·7	472·8	496·2	497·5	100·00	100·00	100·00	100·00
6. Európai Oroszország. ¹⁾									
a) <i>Bevitele:</i>									
1	Németország . . .	184·5	135·2	112·5	122·3	38·47	35·31	33·77	36·81
2	N.-Brit. és Írorsz.	116·9	108·0	91·6	96·0	24·37	23·21	27·49	23·89

¹⁾ Papírrubelekben, melyeket tekintettel nagy árfolyamhanyatlásukra, mindennemű átszámítás mellőzésével ez alkalommal 1 aranyforinttal vettünk egyenlőnek, követve az angol »Statistical abstract for the principal and other foreign countries« példáját, a mely 10 papírrubelt egy font sterlinggel vesz egyenértékűnek. Így legalább a számok egyttal az eredeti orosz értéket is mutatják s bárki azokat, ha jónak látja, más kulcs szerint is átszámíthatja.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				‰ - ban			
		átlag 1881— 35-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
3	Oszt.-Magy. mon.	24·2	16·6	12·4	14·6	5·05	4·34	3·72	4·39
4	Franciaország . .	19·1	11·5	13·2	13·2	3·98	3·00	3·96	3·97
5	Törökország . . .	16·3	16·1	5·9	4·8	3·40	4·21	1·77	1·44
6	Belgium	13·5	8·7	5·0	6·5	2·82	2·27	1·50	1·96
7	Olaszország	9·8	7·7	6·0	6·6	2·04	2·01	1·80	1·98
8	Németalföld	6·6	4·0	3·7	4·6	1·88	1·04	1·11	1·39
9	Svéd és Norv. orsz.	6·1	5·6	5·3	4·7	1·27	1·46	1·59	1·41
10	Egyéb országok . .	82·6	69·5	77·6	59·0	17·22	18·15	23·29	17·76
	Összesen	479·6	382·9	333·2	332·3	100·00	100·00	100·00	100·00
b) Kivitele:									
1	N.-Brit. és Írorsz.	176·4	139·9	182·3	278·6	32·33	32·05	32·07	38·32
2	Németország . . .	168·2	119·9	151·7	181·6	30·82	27·47	26·68	24·98
3	Franciaország . .	43·4	24·6	35·9	52·8	7·95	5·64	6·32	7·26
4	Németalföld	36·8	36·3	45·9	52·9	6·74	8·32	8·07	7·28
5	Oszt.-Magy. mon.	28·9	22·6	24·0	23·5	5·30	5·18	4·22	3·23
6	Belgium	27·0	17·3	21·1	31·3	4·95	3·96	3·71	4·30
7	Svéd és Norv. orsz.	16·3	14·6	15·8	16·7	2·99	3·34	2·78	2·30
8	Olaszország	12·9	19·8	38·1	26·7	2·36	4·54	6·70	3·67
9	Törökország . . .	10·7	11·3	15·4	17·4	1·96	2·59	2·71	2·39
10	Románia	6·4	3·0	3·5	5·3	1·17	0·69	0·62	0·73
11	Dánia	6·1	5·3	7·7	12·3	1·12	1·21	1·36	1·69
12	Görögország . . .	5·3	8·0	9·8	8·8	0·97	1·83	1·72	1·21
13	Egyéb országok . .	7·3	13·9	17·3	19·2	1·34	3·18	3·04	2·64
	Összesen	545·7	436·5	563·5	727·1	100·00	100·00	100·00	100·00
7. Olaszország.									
a) Bevitel:									
1	N.-Brit. és Írorsz.	120·7	109·9	122·7	105·6	23·09	18·87	19·11	22·48
2	Franciaország . .	119·2	124·3	130·4	62·2	22·80	21·34	20·30	13·24
3	Oszt.-Magy. mon.	82·3	89·1	99·7	55·0	15·74	15·30	15·52	11·71
4	Németország . . .	39·2	51·7	66·3	57·9	7·50	8·88	10·32	12·32
5	Britt-K.-India . .	31·0	39·8	44·8	30·0	5·93	6·83	6·98	6·38
6	Északam. Egy. Áll. és Canada	25·8	22·1	25·7	30·8	4·93	3·79	4·00	6·56
7	Svájc	21·5	32·5	26·1	23·3	4·11	5·58	4·06	4·96
8	Törökország . . .	19·2	22·1	23·9	9·7	3·67	3·79	3·72	2·06
	És pedig: európ. Tör. ázsiai »	15·1	18·5	20·7	9·1	2·89	3·17	3·23	1·93
		4·1	3·6	3·2	0·6	0·78	0·62	0·49	0·13
9	Oroszország	15·2	37·9	48·7	49·5	2·91	6·51	7·58	10·54
10	Belgium	9·5	11·5	15·2	14·1	1·78	1·97	2·37	3·00
11	Egyéb országok . .	39·4	41·6	38·8	31·7	7·54	7·14	6·04	6·75
	Összesen	522·8	582·5	642·3	469·8	100·00	100·00	100·00	100·00

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				‰ - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
b) <i>Kivitele:</i>									
1	Franciaország . .	181·2	178·3	161·9	68·1	41·00	43·35	40·38	19·09
2	Osztzr.-Magy. mon.	50·7	37·4	36·9	33·5	11·47	9·09	9·20	9·39
3	Svájcz	49·2	35·3	35·4	85·6	11·13	8·58	8·83	23·99
4	Németország . .	35·2	43·2	46·1	32·0	7·96	10·50	11·50	8·97
5	N.-Brit. és Írorsz.	34·2	28·5	31·6	46·2	7·74	6·93	7·88	12·95
6	Északam. Egy. Áll. és Canada	22·3	20·9	26·6	24·4	5·05	5·08	6·63	6·84
7	La Plata államok	9·2	11·6	14·2	14·4	2·08	2·82	3·54	4·03
8	Britt-K.India . .	8·3	7·6	5·7	5·6	1·88	1·85	1·42	1·57
9	Belgium	6·3	6·2	7·5	12·0	1·42	1·51	1·87	3·36
10	Egyéb országok .	45·4	42·3	35·1	35·0	10·27	10·29	8·75	9·81
	Összesen . .	442·0	411·3	401·0	356·8	100·00	100·00	100·00	100·00
8. S v á j c z. ¹⁾									
a) <i>Bevitele:</i>									
1	Németország . .	99·5	104·5	105·5	101·5	32·89	32·69	31·51	30·68
2	Franciaország . .	72·2	75·3	84·7	81·1	23·87	23·55	25·30	24·52
3	Olaszország . . .	44·8	47·6	46·8	46·3	14·81	14·89	13·98	14·00
4	Osztzr.-Magy. mon.	26·2	36·7	35·4	38·4	8·66	11·48	10·57	11·60
5	N.-Brit. és Írorsz.	20·6	18·2	18·5	17·5	6·81	5·69	5·53	5·29
6	Északam. Egy. Áll.	10·5	10·2	10·0	8·8	3·47	3·19	2·99	2·66
7	Belgium	7·1	8·5	11·7	11·1	2·35	2·66	3·49	3·36
8	Oroszország . . .	8·5	6·3	7·2	10·0	2·81	1·97	2·15	3·02
9	Egyiptom	4·1	3·5	5·2	5·0	1·62	1·10	1·55	1·51
10	Egyéb országok .	8·2	8·9	9·8	11·1	2·71	2·78	2·93	3·36
	Összesen . .	302·5	319·7	334·8	330·8	100·00	100·00	100·00	100·00
b) <i>Kivitele:</i>									
1	Németország . .	63·0	63·1	65·9	65·8	23·66	23·93	24·55	24·48
2	Franciaország . .	58·1	55·7	52·2	56·8	21·82	20·86	19·45	21·13
3	N.-Brit. és Írorsz.	39·8	41·6	41·3	41·9	14·95	15·58	15·39	15·59
4	Északam. Egy. Áll.	31·1	34·9	32·4	34·8	11·67	13·07	12·07	12·95
5	Olaszország . . .	24·1	23·2	26·0	20·1	9·05	8·69	9·69	7·66
6	Osztzr.-Magy. mon.	15·1	14·3	15·3	13·1	5·67	5·35	5·70	4·95
7	Belgium	5·2	4·1	4·1	4·4	1·95	1·54	1·53	1·64
8	Egyéb országok .	29·9	29·3	31·2	31·1	11·23	10·98	11·63	11·60
	Összesen . .	266·3	267·0	268·4	268·8	100·00	100·00	100·00	100·00

¹⁾ Az 1881—85-ös átlag rovatába az 1885-ik év adatai vétettek fel; Svájc csak ezen évtől kezdve mutatja ki áruforgalmának értékét.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				‰ - ban			
		átlag 1831—85-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	átlag 1881—85-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
9. Törökország.¹⁾									
a) <i>Bevitele:</i>									
1	N.-Brit. és Írorsz	80·5	80·5	76·7	—	44·43	43·21	40·54	—
2	Osztr.-Magy. mon.	36·2	37·6	34·6	—	19·9	20·18	18·29	—
3	Franciaország . .	23·2	24·2	21·8	—	12·80	12·99	11·52	—
4	Oroszország . . .	13·0	16·1	20·4	—	7·17	8·64	10·78	—
5	Olaszország . . .	5·7	5·7	4·4	—	3·14	3·06	2·32	—
6	Perzsia	5·4	4·4	4·	—	2·98	2·36	2·54	—
7	Románia	4·3	2·9	2·3	—	2·37	1·56	1·22	—
8	Görögország . . .	4·2	3·7	3·4	—	2·32	1·99	1·80	—
9	Belgium	2·3	3·5	3·9	—	1·27	1·88	2·06	—
10	Amerika	2·3	1·1	1·4	—	1·27	0·59	0·74	—
11	Bulgária	1·7	4·5	4·6	—	0·94	2·42	2·43	—
12	Tunis	0·5	0·7	9·3	—	0·28	0·37	4·91	—
13	Egyéb országok .	1·9	1·4	1·6	—	1·05	0·75	0·85	—
Összesen . .		181·2	186·3	189·2		100·00	100·00	100·00	—
b) <i>Kivitele:</i>									
1	N.-Brit. és Írorsz.	40·6	39·1	32·2	—	36·31	34·18	31·69	—
2	Franciaország . .	39·1	42·6	37·9	—	34·98	37·24	37·30	—
3	Osztr.-Magy. mon.	10·5	10·1	8·9	—	9·39	8·83	8·76	—
4	Egyiptom	7·2	8·1	7·9	—	6·44	7·08	7·78	—
5	Görögország . . .	4·5	4·2	5·3	—	4·03	3·67	5·22	—
6	Oroszország . . .	3·6	2·8	2·6	—	3·22	2·45	2·66	—
7	Olaszország . . .	3·1	3·4	3·0	—	2·77	2·97	2·95	—
8	Egyéb országok .	3·2	4·1	3·8	—	2·86	3·58	3·74	—
Összesen . .		111·	114·4	101·6	—	100·00	100·00	100·00	—
10. Románia.²⁾									
a) <i>Bevitele:</i>									
1	Osztr.-Magy. mon	53·9	37·4	21·4	—	45·92	31·53	16·98	—
2	N.-Brit. és Írorsz	22·8	23·6	34·7	—	19·42	24·11	27·58	—
3	Németország . .	15·3	29·3	36·0	—	13·03	24·50	23·62	—
4	Franciaország . .	9·6	5·8	10·0	—	8·18	4·99	7·93	—
5	Törökország . .	4·8	2·3	3·3	—	4·09	1·94	2·62	—

¹⁾ Az átviteli és nemesfém-forgalom beszámításával. — Az év márczius 13-án végződik. — Az 1881/82—85/86-os átlag helyett, minthogy az 1882/83-ik év adatai nem állottak rendelkezésünkre, az 1883/84—85/86-os évek átlagát vettük. — ²⁾ Az átviteli és nemesfém-forgalom beszámításával.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				‰ - ban			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
6	Oroszország . . .	3'4	3'9	3'5	—	2'89	3'30	2'79	—
7	Belgium	1'8	5'8	6'6	—	1'53	4'99	5'27	—
8	Egyéb országok .	5'8	5'5	10'3	—	4'94	4'64	8'16	—
	Összesen . .	117'4	118'6	125'8	—	100'00	100'00	100'00	—
b) Kivitele :									
1	N.-Brit. és Írorsz.	33'2	46'7	61'7	—	37'59	45'69	58'05	—
2	Osztr.-Magy. mon.	29'8	13'9	8'5	—	33'75	13'60	7'99	—
3	Franciaország . .	7'5	11'7	7'9	—	8'50	11'45	7'43	—
4	Törökország . . .	4'6	4'6	2'7	—	5'21	4'50	2'51	—
5	Oroszország . . .	3'4	5'2	3'1	—	3'85	5'09	2'97	—
6	Olaszország . . .	2'2	6'7	6'9	—	2'49	6'56	6'48	—
7	Belgium	1'2	6'1	6'3	—	1'36	5'97	5'91	—
8	Egyéb országok .	6'4	7'3	9'2	—	7'25	7'14	8'66	—
	Összesen . .	88'3	102'2	106'3	—	100'00	100'00	100'00	—
11. Görögország. ¹⁾									
a) Bevitel :									
1	N.-Brit. és Írorsz.	—	—	12'6	11'6	—	—	23'91	26'54
2	Oroszország . . .	—	—	13'7	10'1	—	—	26'00	23'11
3	Osztr.-Magy. mon.	—	—	6'9	6'3	—	—	13'09	14'42
4	Törökország . . .	—	—	4'2	4'4	—	—	7'97	10'07
5	Olaszország . . .	—	—	2'5	1'7	—	—	4'74	3'89
6	Németország . . .	—	—	1'3	1'6	—	—	2'47	3'66
7	Románia	—	—	3'3	0'5	—	—	6'26	1'15
8	Egyéb országok .	—	—	8'2	7'5	—	—	15'56	17'16
	Összesen . .	—	—	52'7	43'7	—	—	100'00	100'00
b) Kivitel :									
1	N.-Brit és Írorsz.	—	—	16'7	16'2	—	—	40'63	42'30
2	Franciaország . .	—	—	9'0	7'2	—	—	21'90	18'80
3	Belgium	—	—	4'0	4'1	—	—	9'73	10'70
4	Osztr.-Magy. mon.	—	—	2'7	3'1	—	—	6'57	8'09
5	Északam. Egy. Áll.	—	—	1'8	1'9	—	—	4'38	4'96
6	Törökország . . .	—	—	1'5	1'6	—	—	3'65	4'18
7	Németország . . .	—	—	1'6	1'4	—	—	3'89	3'66
8	Egyéb országok .	—	—	3'8	2'8	—	—	9'25	7'31
	Összesen . .	—	—	41'1	38'3	—	—	100'00	100'00

¹⁾ Görögország újabban 1887 óta ad ki áruforgalmi kimutatásokat.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				‰ - b a n			
		átlag 1881—85-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	átlag 1881—85-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
12. Bulgária. ¹⁾									
a) <i>Bevitel:</i>									
1	Osztr.-Magy. mon.	5·5	6·8	6·1	7·3	28·80	26·46	23·55	27·44
2	N.-Brit. és Írorsz.	4·7	7·3	8·8	7·8	24·60	28·40	33·98	29·32
3	Törökország . .	2·2	4·5	3·8	3·9	11·52	17·51	14·67	14·66
4	Románia	1·8	1·3	1·2	0·9	9·42	5·06	4·63	3·38
5	Franciaország .	1·0	1·5	1·7	1·6	5·24	5·84	6·56	6·02
6	Olaszország . . .	0·9	0·5	0·4	0·4	4·71	1·95	1·54	1·50
7	Oroszország . . .	0·8	1·4	1·3	1·2	4·19	5·45	5·02	4·51
8	Németország . .	0·5	0·8	1·2	1·8	2·62	3·11	4·63	6·77
9	Egyéb országok .	1·7	1·6	1·4	1·6	8·0	6·22	5·42	6·40
	Összesen . .	19·1	25·7	25·9	26·5	100·00	100·00	100·00	100·00
b) <i>Kivitel:</i> ²⁾									
1	Törökország . . .	3·6	11·7	9·9	11·1	22·36	57·92	54·10	43·19
2	N.-Brit. és Írorsz.	3·9	1·9	2·3	4·1	24·22	9·41	12·57	15·95
3	Kelet-Rumélia . .	2·4	—	—	—	14·90	—	—	—
4	Románia	2·3	0·5	0·2	1·0	14·29	2·48	1·09	3·89
5	Franciaország .	1·5	3·8	2·6	5·6	9·32	18·81	14·21	21·79
6	Osztr.-Magy. mon.	0·8	1·0	1·4	1·1	4·97	4·95	7·65	4·28
7	Egyéb országok .	1·6	1·3	1·9	2·8	9·94	6·43	10·38	10·90
	Összesen . .	16·1	20·2	18·3	25·7	100·00	100·00	100·00	100·00
13. Szerbia. ³⁾									
a) <i>Bevitel:</i>									
1	Osztr.-Magy. mon.	12·3	14·9	11·0	9·0	67·21	71·98	75·35	66·67
2	Németország . .	2·0	0·8	0·5	0·6	10·93	3·86	3·42	4·44
3	N.-Brit. és Írorsz.	1·5	1·6	1·3	1·4	8·20	7·73	8·90	10·37
4	Olaszország . . .	0·5	0·3	0·2	0·2	2·73	1·45	1·37	1·48
5	Egyéb országok .	2·0	3·1	1·6	2·3	10·93	14·68	10·96	17·04
	Összesen . .	18·3	20·7	14·6	13·5	100·00	100·00	100·00	100·00
b) <i>Kivitel:</i>									
1	Osztr.-Magy. mon.	13·3	14·2	12·7	13·4	85·80	87·12	87·59	85·90
2	Törökország . .	1·1	1·0	0·7	0·5	7·09	6·13	4·83	3·20

¹⁾ A vámmentesen vagy mérsékelt vám mellett behozott és kivitt áruk csak 1885. óta vannak az áruforgalmi kimutatásba befoglalva. —

²⁾ Bulgária a kiviteli forgalmat csak 1882. óta részletezi a rendeltetési országok megkülönböztetésével, az 1881—85-ös átlag helyett tehát kénytelenek voltunk az 1882—85-ös átlagot venni. — ³⁾ 1881—85-ös átlag helyett az 1834. és 1835-ik évek átlaga.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				‰ - ban			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
3	Bulgária	0·5	0·3	0·4	0·3	3·23	1·84	2·76	1·92
4	Bosznia	0·2	0·2	0·2	0·1	1·29	1·23	1·38	0·64
5	Románia	0·1	0·0	0·0	0·1	0·65	0·00	0·00	0·64
6	Franciaország . . .	0·1	0·3	0·2	0·6	0·65	1·84	1·38	3·85
7	Egyéb országok . . .	0·2	0·3	0·3	0·6	1·29	1·84	2·06	3·85
	Összesen	15·5	16·3	14·5	15·6	100·00	100·00	100·00	100·00
II. Ázsia.									
I. Britt-Kölet-India.									
a) <i>Bevétel:</i>									
1	N.-Brit. és Írorsz.	493·5	537·0	557·6	594·8	75·72	75·50	76·56	75·45
2	Hong Kong	32·7	37·4	34·2	40·1	5·02	5·26	4·70	5·09
3	Britt-Straits-Settl.	16·7	17·0	16·7	22·2	2·56	2·39	2·29	2·81
4	Britt-Ausztrália . . .	16·2	9·8	6·3	10·3	2·49	1·38	0·87	1·31
5	Olaszország	11·7	8·9	5·9	8·4	1·80	1·25	0·81	1·07
6	Mauritius	11·2	11·1	17·4	15·9	1·72	1·56	2·39	2·02
7	China	8·6	19·8	8·5	10·1	1·32	2·78	1·16	1·28
8	Éjsz.-Am.-E.-Áll. . .	7·5	14·4	18·9	19·5	1·12	2·02	2·60	2·47
9	Franciaország . . .	7·3	6·6	8·4	9·3	1·12	0·93	1·15	1·18
10	Osztr.-Magy. mon.	5·7	6·5	8·0	8·5	0·87	0·91	1·10	1·08
11	Egyéb országok . . .	40·8	42·8	46·4	49·2	6·26	6·02	6·37	6·24
	Összesen	651·7	711·3	728·3	788·3	100·00	100·00	100·00	100·00
b) <i>Kivétel:</i>									
1	N.-Brit. és Írorsz.	345·0	347·1	350·5	353·2	41·26	40·84	38·86	38·33
2	Hong-Kong	99·1	95·7	107·4	103·7	11·85	11·26	11·91	11·25
3	Franciaország	76·6	67·5	77·6	72·4	9·16	7·94	8·61	7·86
4	China	36·3	31·1	27·0	27·6	4·34	3·66	2·99	3·00
5	Britt-Straits-Settl.	33·8	37·0	41·7	42·3	4·04	4·35	4·62	4·59
6	Olaszország	32·6	36·6	52·8	45·3	3·90	4·30	5·85	4·91
7	Éjsz.-Am.-E.-Áll. . .	30·5	30·5	32·5	37·8	3·65	3·59	3·60	4·10
8	Osztr.-Magy. mon.	23·7	20·2	26·4	27·4	2·84	2·38	2·93	2·97
9	Egyiptom	23·4	33·9	26·2	32·4	2·80	3·99	2·91	3·52
10	Britt-Ceylon	22·0	21·8	23·6	25·8	2·63	2·57	2·62	2·80
11	Belgium	22·0	37·3	36·1	31·7	2·63	4·39	4·00	3·44
12	Perzsia	13·3	13·6	14·8	14·9	1·59	1·60	1·64	1·62
13	Egyéb országok . . .	77·8	77·6	85·3	107·0	9·31	9·13	9·46	11·61
	Összesen	836·1	849·9	901·9	921·5	100·00	100·00	100·00	100·00

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
III. Afrika.									
1. Egyiptom.									
a) Bevitel:									
1	N.-Brit. és Írorsz.	32·5	31·8	34·8	30·9	39·34	39·07	41·23	38·53
2	Törökör., Massaua és Souakim . .	16·5	13·8	15·0	15·4	19·98	16·96	17·77	19·20
3	Franciaor. s Algir	10·8	9·2	9·5	8·5	13·08	11·30	11·26	10·60
4	Osztr.-Magy. mon.	9·7	9·4	7·9	7·8	11·74	11·55	9·36	9·73
5	Britt-K.-India . .	4·3	5·1	4·7	5·2	5·21	6·27	5·57	6·48
6	Olaszország . . .	3·0	2·8	2·6	2·6	3·63	3·44	3·08	3·24
7	Oroszország . . .	2·4	4·6	4·0	4·1	2·90	5·65	4·74	5·11
8	Egyéb országok .	3·4	4·7	5·9	5·7	4·12	5·77	6·9	7·11
	Összesen . .	82·6	81·4	84·4	80·2	100·00	100·00	100·00	100·00
b) Kivétel:									
1	N.-Brit. és Írorsz.	81·8	66·5	71·9	68·3	65·23	63·33	63·74	63·24
2	Franciaor. s Algir	10·8	9·4	9·3	9·4	8·61	8·95	8·24	8·70
3	Oroszország . . .	10·3	10·8	9·7	9·9	8·21	10·29	8·60	9·17
4	Olaszország . . .	8·2	6·1	8·5	6·5	6·54	5·81	7·54	6·02
5	Osztr.-Magy. mon.	5·9	6·2	6·3	6·9	4·71	5·91	5·58	6·39
6	Törökör., Massaua és Suakim . .	5·1	3·9	3·9	4·0	4·07	3·71	3·46	3·70
7	Egyéb országok .	3·3	2·1	3·2	3·0	2·63	2·00	2·84	2·78
	Összesen . .	125·4	105·0	112·8	108·0	100·00	100·00	100·00	100·00
IV. Amerika.									
1. Észak-Amerikai Egyesült Államok.									
a) Bevitel:									
1	N.-Brit. és Írorsz.	360·3	323·9	346·7	373·6	25·71	24·28	23·85	24·57
2	Franciaország . .	161·5	133·2	143·0	149·9	11·53	9·98	9·84	9·86
3	Spanyol.-Ny.-India	137·2	117·0	113·8	112·8	9·79	8·77	7·83	7·42
4	Németország . .	123·9	145·2	169·4	164·7	8·84	10·88	11·65	10·83
5	Brazília	101·5	88·0	111·2	112·8	7·25	6·59	7·65	7·42
6	Britt.-É.-Am. . .	88·2	78·7	79·8	90·5	6·30	5·90	5·49	5·95
7	China	39·7	89·8	40·1	35·0	2·83	2·98	2·76	2·30
8	Britt.-K.-India . .	39·0	36·2	39·6	38·7	2·78	2·71	2·72	2·55
9	Belgium	32·1	19·3	16·9	20·7	2·29	1·45	1·16	1·36
10	Olaszország . . .	23·1	35·4	40·7	38·6	2·01	2·65	2·80	2·54

Sorszám	Az árúk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				‰ - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ben	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
11	Japán	28'0	31'3	35'9	39'1	2'00	2'35	2'47	2'57
12	Philipi sziget . .	20'7	20'1	18'1	21'6	1'48	1'51	1'25	1'42
13	Mexico	18'2	22'4	30'9	36'4	1'30	1'68	2'12	2'39
14	Br.-Ny.-India . .	17'6	20'7	24'3	26'4	1'26	1'55	1'67	1'74
15	Hawai sziget . .	16'0	20'6	20'8	23'2	1'14	1'54	1'43	1'53
16	Németalföld . . .	15'4	17'9	20'8	26'0	1'10	1'34	1'43	1'71
17	Venezuela	13'1	12'2	17'3	21'1	0'94	0'91	1'19	1'39
18	Spanyolország . .	12'9	12'4	11'7	10'9	0'92	0'93	0'80	0'72
19	Argentini ktárs. .	10'7	10'5	8'6	12'4	0'76	0'79	0'59	0'82
20	Egyéb országok .	136'9	149'6	164'3	165'9	9'77	11'21	11'30	10'91
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	8'5	13'9	17'9	18'2	0'61	1'04	1'23	1'20
	Összesen . .	1.401'0	1.334'4	1.453'9	1.520'3	100'00	100'00	100'00	100'00
b) <i>Kivitele:</i>									
I. <i>Hazai termékekből:</i>									
1	N.-Brit. és Irorsz.	873'5	724'4	762'5	752'3	53'70	51'80	51'65	52'38
2	Németország . .	128'5	127'9	120'4	116'8	7'90	9'14	8'15	8'13
3	Franciaország . .	120'6	84'0	116'9	79'3	7'41	6'01	7'92	5'52
4	Britt.-É.-Am. . .	80'8	67'1	70'3	72'3	4'97	4'80	4'76	5'04
5	Belgium	56'2	47'5	57'2	51'7	3'45	3'40	3'87	3'60
6	Németalföld . . .	38'0	30'5	38'8	33'6	2'34	2'18	2'63	2'34
7	Spanyol-Ny.-India	27'7	24'6	24'9	24'4	1'70	1'76	1'69	1'70
8	Spanyolország . .	27'4	27'4	26'8	30'1	1'68	1'96	1'82	2'10
9	Oroszország . . .	27'3	20'4	16'0	23'5	1'68	1'46	1'08	1'64
10	Mexico	23'2	14'4	15'3	19'4	1'43	1'03	1'04	1'35
11	Olaszország . . .	19'9	27'4	25'3	26'7	1'22	1'96	1'71	1'86
12	Ausztrália	18'9	23'1	20'0	23'3	1'16	1'65	1'35	1'62
13	Brazília	18'2	13'6	17'0	14'8	1'12	0'97	1'15	1'03
14	Britt.-Ny.-India .	16'7	14'9	13'6	15'7	1'03	1'07	0'92	1'09
15	Columbia	12'5	11'1	12'5	10'3	0'77	0'79	0'85	0'72
16	China	11'1	15'8	13'1	9'6	0'68	1'13	0'89	0'67
17	Argentini ktárs. .	7'3	9'1	11'9	12'8	0'45	0'65	0'81	0'89
18	Egyéb országok .	118'9	115'3	113'8	119'5	7'31	8'24	7'71	8'32
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	4'8	4'1	1'4	0'7	0'30	0'29	0'09	0'05
	Összesen . .	1.626'7	1.398'5	1.476'3	1.436'1	100'00	100'00	100'00	100'00
II. <i>Külföldi cikkekből:</i>									
1	N.-Brit. és Irorsz.	8'2	7'4	6'7	6'9	22'59	25'97	24'28	27'17
2	Britt.-É.-Am. . .	7'9	5'9	5'6	5'9	21'76	20'70	20'29	23'23
3	Franciaország . .	5'6	3'5	3'3	3'0	15'43	12'28	11'96	11'81
4	Mexico	3'8	1'9	1'5	1'4	10'47	6'67	5'43	5'51

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helyének neve	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1881—85-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	átlag 1881—85-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
5	Németország . .	3·1	2·2	2·6	1·7	8·54	7·72	9·42	6·69
6	Belgium	1·9	1·4	1·5	1·1	5·24	4·91	5·43	4·33
7	Németalföld . .	0·8	0·5	0·8	0·5	2·20	1·75	2·90	1·97
8	Egyéb országok .	5·0	5·7	5·6	4·9	13·77	20·00	20·29	19·29
	<i>Ebből: Osztr.-M.mon.</i>	0·1	0·1	0·0	0·0	0·27	0·35	0·00	0·00
	Összesen . .	36·3	28·5	27·6	25·4	100·00	100·00	100·00	100·00
V. Ausztrália. ¹⁾									
a) <i>Bevitel:</i>									
1	N.-Brit. és Írorsz.	307·1	294·3	254·2	301·4	51·87	50·72	46·69	48·18
2	Ausztrália ²⁾ . . .	191·4	202·6	212·4	225·9	32·32	34·91	39·01	36·11
3	Északam. Egy. Áll.	21·6	24·0	18·7	27·0	3·65	4·13	3·43	4·62
4	Mauritius	13·6	5·6	4·6	6·1	2·30	0·96	0·84	0·98
5	China	13·0	11·3	11·5	11·2	2·20	1·96	2·11	1·79
6	Britt-K.-India . .	6·1	3·6	6·3	8·4	1·03	0·62	1·16	1·34
7	Hong-Kong . . .	6·0	5·9	6·1	7·5	1·01	1·02	1·12	1·20
8	Franciaország . .	3·2	4·0	3·6	3·6	0·54	0·69	0·66	0·57
9	Egyéb országok .	30·1	29·0	27·1	34·5	5·08	4·99	4·98	5·51
	Összesen . .	592·1	580·3	544·5	625·6	100·00	100·00	100·00	100·00
b) <i>Kivétel:</i>									
1	N.-Brit. és Írorsz.	259·3	217·8	229·5	287·2	53·75	52·71	50·61	55·11
2	Ausztrália ²⁾ . . .	154·7	147·8	162·6	168·1	32·07	35·77	35·85	32·25
3	Északam. Egy. Áll.	12·3	9·0	16·0	18·0	2·55	2·18	3·53	3·45
4	Franciaország . .	4·5	2·5	2·9	2·2	0·93	0·61	0·64	0·42
5	Britt-K.-India . .	4·3	2·6	6·6	3·8	0·89	0·63	1·46	0·73
6	Hong-Kong . . .	3·3	4·3	3·3	3·4	0·69	1·04	0·72	0·65
7	Belgium	3·0	2·9	2·8	3·9	0·62	0·70	0·51	0·77
8	Mauritius	1·2	0·9	1·1	1·0	0·25	0·22	0·24	0·19
9	Egyéb országok .	39·8	25·4	29·2	33·5	8·25	6·14	6·44	6·43
	Összesen . .	432·4	413·2	453·5	521·1	100·00	100·00	100·00	100·00

Táblázatos kimutatásainkban kénytelenek voltunk tér szűke miatt csupán azon országokra szoritkozni, a melyeknek forgalma általában nagyobb jelentőségű, vagy a melyek monarchiákra nézve

¹⁾ A hét ausztráliai vámterület (Uj-Dél-Wales, Victoria, Dél-Ausztrália, Ny.-Ausztrália, Tasmanía, Uj-Zeeland és Queensland) együttes külforgalma, nemes fémek beszámításával. — ²⁾ Az ausztráliai vámterületek egymásközi forgalma.

birnak közelebbi fontossággal. Röviden kiegészítjük tehát e kimutatásokat még a többi országok áruforgalmának megfelelő adataival, hogy így, a mennyiben a források rendelkezésünkre állottak, főbb irányjaiban az egész világkereskedelem szövevényét szem elé állithassuk.

Az európai országokközül csak Spanyolország, Portugália, továbbá a Skandináv államok, odaértve Dániát is és Finnország hiányzik kimutatásunkból. — A mi Spanyolországot illeti, ezen ország úgy bevitelére, mint kivitelére nézve első sorban a szomszéd köztársaságra, Franciaországra van utalva, a melyre az 1888-ik évi 286·4 millió frt.-nyi összes bevitelből 84·7 m. (29·58⁰/o), a 305·2 m. frt.-ra rúgó kivitelből pedig 140·9 m. frt. (46·17⁰/o) esett. Második helyen következik N.-Británia, a bevitelben 48·7, a kivitelben pedig 71·7 millió frt.-tal, vagyis 17·00, illetőleg 23·49⁰/o-kal. Jelentékeny bevivő országok még az Északam. Egyes.-Áll. (30·4 m. frt., 10·61⁰/o), Németország (23·1 m. frt., 8·07⁰/o), Cuba (14·4 m. frt.) és Belgium (11·1 m. forint). A kivitelben N.-Británia után Cuba bir legnagyobb fontossággal (26·0 m. frt., 8·52⁰/o), a szomszéd Portugália, a mely 4-ik helyen következik, már alárendelt jelentőségű (9·7 m. frt., 3·18⁰/o). Portugália külforgalmában N.-Británia dominál, a melyre az 1888-ik évi, 89·6 m. frt.-nyi összes bevitelből 29·6 m. frt. (33·04⁰/o), az 54·6 millióra rúgó összes kivitelből pedig 18·3 m. frt. (33·52⁰/o) esett. Nevezetesebb bevivő országok még az Északamerikai Egyes.-Államok (10·4 m. frt., 11·61⁰/o), Franciaország (11·6 m. frt., 12·95⁰/o) és Németország (11·0 m. frt., 12·28⁰/o). A kivitel túlnyomó része N.-Británia után Franciaországba (12·1 m. frt., 22·16⁰/o) és Braziliába (9·8 m. frt., 17·95⁰/o) irányul.

A Skandináv országok Németországgal és N.-Britániával állnak legélénkebb kereskedelmi összeköttetésben, azonkívül ugy Svéd-, mint Norvégország Dániával is; a szövetséges államok egymással való forgalma azonban nagyon jelentéktelen. A részleteket tekintve, Svédország 1886-iki bevitelébe Németország 51·3 millió frt.-tal (30·61⁰/o), N.-Británia 43·0 (25·66⁰/o), Dánia 23·6 (14·08⁰/o), s Norvégia csak 12·7 (7·58⁰/o) millióval szerepel. A kivitelből N.-Britániába 61·7 m. (48·58⁰/o), Dániába 14·3 m. (11·26⁰/o), Francia- és Németországba külön-külön 11·6 m. (9·13⁰/o) és Norvégiába 6·4 m. frt. értékű (5·04⁰/o) vitetett. Az összes bevitel 167·6, a kivitel pedig 127·0 m. frt.-ra rúgott. — Norvégia legfontosabb összeköttetései (1887-ben) a bevitelben N.-Británia (19·7 m. frt., 26·51⁰/o), Német-

ország (19·4 m. frt., 26·11⁰/o), Svédország (9·4 m. frt., 12·65⁰/o) és Oroszország (8·3 m. frt., 11·17⁰/o), — a kivitelben pedig N.-Británia (19·2 m. frt., 32·38⁰/o), Svédország (8·0 m. frt., 13·49⁰/o) és Németország (7·7 m. frt., 12·98⁰/o). Összes bevétele 74·3, kivitele 59·3 millió frt.-ot tett. — Dánia külforgalmában (1887-ben) a legfontosabb bevívó országok Németország (50·4 m. frt., 36·16⁰/o), N.-Británia (31·5 m. frt., 22·60⁰/o) és Svédország (19·9 m. frt., 14·28⁰/o), nem jelentéktelen bevétele van még Oroszországból és az Egyesült-Államokból is; kivitele ellenben majdnem tisztán három országra szorítkozik, N.-Britániára (45·6 m. forint, 43·68⁰/o), Németországra (33·4 m. frt., 31·99⁰/o) és Svédországra (12·3 m. frt., 11·78⁰/o). Az összes bevétel 139·4, a kivétel pedig 104·4 millió forintba rúgott.

Finnország 1887-ik évi 42·3 m. frt.-nyi bevételeben Oroszország 18·2, Németország 11·4, N.-Británia pedig 6·1 m. frt.-tal vesz részt, a mi 43·03, 26·95, illetőleg 14·42⁰/o-nak felel meg. A 30·8 m. forintba rúgó kivételből 12·4 m. Oroszországra (40·26⁰/o) s 5·2 m. N.-Britániára (16·88⁰/o) esett.

Az ázsiai országok közül kiemeljük Chinát és Japánt. China összes bevétele 1887-ben 252·8 m. frt.-ra rúgott, ebből Hong-Kongra esett 139·7 m. frt. (55·26⁰/o), N.-Britániára 62·1 (24·56⁰/o), Japánra 13·5 (5·34⁰/o) s K.-Indiára 13·4 m. frt., (5·30⁰/o). A kivételből, mely összesen 207·7 m. frt.-ra rúgott, Hong-Kongba 75·9 m. (36·54⁰/o), N.-Britániába 39·9 m. (19·21⁰/o), a kontinentális Európába 31·1 m. (14·97⁰/o), az Északamerikai Egyesült-Államokba 21·6 m. (10·40⁰/o), ázsiai Oroszországban pedig 13·8 m. frt., (6·64⁰/o) vitetett. Japánnak 1887-ik évi 103·4 m. frt.-nyi összes bevételeből N.-Britániára 37·9 m. frt., (36·65⁰/o), Chinára 16·0 m. (15·47⁰/o), K.-Indiára és Siámra 10·5 m. (10·15⁰/o), Németországra 8·0 m. frt. (7·74⁰/o) esett. A kivétel 103·9 m. forintba rúgott; a legfontosabb kiviteli országok voltak: Északam. Egyesült-Államok (44·5 m. frt., 42·83⁰/o), China (21·0 m. frt., 20·21⁰/o), Franciaország (19·1 m. frt., 18·38⁰/o) és N.-Británia (7·0 m. frt., 6·74⁰/o).

Az afrikai országok közül felemlítjük itt Algírt és Fokföldet; az első majdnem kizárólag Franciaországgal van kereskedelmi összeköttetésben, az utóbbi N.-Britániával (80—90⁰/o)

Az amerikai országok közül az Argentini köztársaság bevételeben 1888-ban N.-Británia 88·1 m. frt.-tal (34·31⁰/o), Franciaország 45·9 m. (17·87⁰/o), Németország 26·6 m. (16·36⁰/o), Egyesült-Államok 19·8 (7·71⁰/o), Belgium 22·2 (8·64⁰/o) és Olaszország 15·5 m. frt.-tal (6·04⁰/o)

vett részt. A kivitel főleg Franciaországba (55·9 m. frt., 27·91⁰/o), N.-Británniába (34·1 m. frt., 17·03⁰/o), Belgiumba (33·3 m. frt., 16·63⁰/o), Németországba (26·6 m. frt., 13·29⁰/o) és az Egyesült-Államokban (13·3 m. frt., 6·64⁰/o) irányul. Az összes bevétel 256·8, a kivitel pedig 200·2 m. frt.-ra rúgott. Canada forgalmában majdnem kizárólag az Egyesült-Államok és N.-Británia osztozkodnak, amarra a 216·0 m. forintnyi bevételből (1888-ban) 101·8 m. (47·13⁰/o), az utóbbira pedig 82·5 m. (38·24⁰/o) esett. A 164·4 m. frt.-nyi kivitelből az Egyesült-Államokba 78·4 (47·69⁰/o), N.-Británniában pedig 70·7 m. frt. (43·00⁰/o) vitetett. Régebben a forgalom az anyaországgal túlnyomóbb volt, azonban aránya évről-évre csökkenik, az Egyesült-Államoké pedig emelkedik. Chile, valamint a többi dél-amerikai államok is, különösen európai országokkal áll összeköttetésben; 1887-ik évi 102·1 m. frt.-nyi bevételében N.-Británia 43·0 m. frt. (42·11⁰/o), Németország 24·4 m. (23·90⁰/o), Franciaország pedig 11·6 m. frt.-tal (11·4⁰/o) szerepel; 125·1 m. frt.-ra rúgó kiviteléből pedig N.-Británniára 94·5 m. (75·38⁰/o), Németországra 10·6 m. (8·47⁰/o) s Franciaországra 7·0 m. frt. (5·59⁰/o) esett. Uruguay 1887. évi 51·7 m. frt.-nyi összes bevételéből N.-Británniára 14·1 m. (27·27⁰/o), Franciaországra 8·6 m. (16·63⁰/o), Németországra 6·0 m. (11·61⁰/o) és Spanyolországra 4·5 (8·70⁰/o) m. frt. esett. Kivitele 39·2 m. frt. volt, a melyből 8·7 m. N.-Británniába (22·19⁰/o), 7·0 m. Belgiumba (17·86⁰/o), 5·4 m. Braziliába (13·78⁰/o) és 5·2 m. frt. értékű Franciaországba (13·26⁰/o) vitetett.

A nemzetközi forgalom legfontosabb beviteli és kiviteli czikkei. — A külforgalomban főszerepet játszó beviteli és kiviteli árukról — ugyancsak világrészek szerint — az alábbi táblázatok nyujtanak felvilágosítást:

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1831— 35-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
I. Európa.									
1. Nagy-Británia és Írország.									
a) Bevitel:									
1	Pamut	433·0	381·3	401·6	400·1	10·84	10·90	11·09	10·32
2	Búza	282·5	179·1	213·4	220·0	7·07	5·12	5·89	5·68
3	Gyapju	258·3	237·1	252·8	269·7	6·46	6·78	6·99	6·96

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
4	Czukor	229·2	163·4	163·6	185·7	5·73	4·67	4·65	4·79
5	Hús és zsir . . .	169·5	154·4	159·0	167·9	4·24	4·41	4·39	4·33
	<i>Ebből: szalonna és</i>								
	<i>sonka</i>	91·9	84·0	87·3	83·4	2·29	2·40	2·41	2·15
	<i>marhahús</i>	25·9	21·8	18·1	22·7	0·64	0·62	0·50	0·58
	<i>disznózsir</i>	18·9	15·4	16·0	18·2	0·47	0·44	0·44	0·46
6	Fa	166·5	135·2	129·5	156·9	4·17	3·87	3·58	4·04
7	Vaj és művaj . .	116·2	81·4	80·1	89·1	2·91	2·33	2·21	2·30
8	Téa	109·9	113·2	97·8	102·0	2·75	3·24	2·70	2·63
9	Selyemárúk . . .	109·4	106·8	103·8	104·7	2·74	3·05	2·87	2·70
10	Búzaliszt	104·1	82·3	100·3	95·3	2·61	2·35	2·77	2·46
11	Kukoricza	92·7	76·2	75·5	68·9	2·32	2·18	2·08	1·78
12	Szarvasmarha . .	75·1	50·7	44·4	59·1	1·88	1·45	1·23	1·52
13	Gyümölcs	66·2	59·8	62·2	65·6	1·66	1·71	1·72	1·69
	<i>Ebből: narancs és</i>								
	<i>citrom</i>	16·2	14·9	15·4	14·6	0·40	0·42	0·42	0·37
	<i>aprézslő</i>	14·9	10·8	14·4	13·4	0·37	0·31	0·39	0·34
14	Gyapjúárúk . . .	64·9	80·7	77·1	88·0	1·63	2·31	2·13	2·27
15	Bor	54·1	51·2	54·7	53·9	1·35	1·46	1·51	1·39
16	Bőr	53·5	55·4	56·2	59·1	1·34	1·58	1·55	1·53
17	Árpa	48·2	39·6	37·6	60·7	1·20	1·13	1·04	1·57
18	Sajt	47·9	38·7	45·1	45·5	1·20	1·11	1·24	1·17
19	Lenmag	45·2	42·5	42·2	47·9	1·13	1·22	1·16	1·24
20	Zab	43·7	39·7	34·9	46·0	1·09	1·14	0·96	1·19
21	Kávé	43·9	32·9	42·5	35·8	1·10	0·94	1·17	0·92
22	Juta	39·3	30·1	36·8	39·0	0·98	0·86	1·02	1·01
23	Nyers marha- és lőbőrök	37·0	36·1	31·3	30·0	0·93	1·03	0·86	0·77
24	Len	36·3	24·3	27·1	30·0	0·91	0·69	0·75	0·77
25	Nyers selyem . .	32·9	23·5	25·2	28·7	0·82	0·67	0·70	0·74
26	Rizs	30·0	24·5	18·7	23·1	0·75	0·70	0·51	0·60
27	Dohány és dohány- gyártmányok . .	29·1	37·2	34·0	27·8	0·73	1·06	0·94	0·72
28	Tojás	26·6	28·8	30·9	30·8	0·67	0·82	0·85	0·79
29	Indigo	24·0	19·1	16·7	17·0	0·60	0·55	0·46	0·44
30	Juh és bárány . .	22·1	20·1	16·5	17·4	0·55	0·57	0·46	0·45
31	Kender	22·0	17·2	21·5	27·9	0·55	0·49	0·59	0·72
32	Szesz	19·9	22·1	22·3	19·7	0·50	0·63	0·61	0·51
33	Egyéb árúk . . .	1.062·6	1.014·0	1.062·0	1.163·1	26·59	28·98	29·32	30·00
	Összesen	3.995·8	3.498·6	3.622·3	3.876·4	100·00	100·00	100·00	100·00

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1881— 35-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
b) Kivitele:									
I. Hazai termékekből:									
1	Pamutárúk	611·7	573·7	595·8	603·3	26·33	27·01	26·91	25·80
2	Vas és aczél s árúk ezekből	268·0	218·2	249·9	264·2	11·54	10·27	11·29	11·30
3	Gyapjuárúk	188·4	197·4	206·0	199·9	8·11	9·29	9·30	8·55
4	Pamutfonál	130·4	114·9	113·8	116·6	5·62	5·41	5·14	4·99
5	Gépek	119·0	101·4	111·3	129·4	5·12	4·77	5·03	5·53
	<i>Ebből: Gőzgépek . .</i>	<i>37·8</i>	<i>30·1</i>	<i>27·9</i>	<i>34·5</i>	<i>1·63</i>	<i>1·42</i>	<i>1·26</i>	<i>1·48</i>
6	Kőszén	95·0	92·0	95·2	106·0	4·09	4·33	4·30	4·59
7	Katonai és egyéb egyenruhák . . .	74·2	60·0	62·9	69·8	3·20	2·83	2·84	2·99
8	Lenárúk	54·8	52·3	54·5	55·5	2·36	2·46	2·46	2·37
9	Bőr és bőrárúk . .	40·4	35·9	38·1	40·8	1·74	1·69	1·72	1·74
10	Gyapjufonál	36·3	44·1	39·7	40·5	1·56	2·08	1·79	1·73
11	Csont és faragott árúk	35·5	28·5	29·2	31·7	1·53	1·34	1·32	1·36
12	Egyéb árúk	669·0	605·9	617·7	680·7	28·80	28·52	27·90	29·11
	Összesen	2.322·7	2.124·3	2.214·1	2.338·4	100·00	100·00	100·00	100·00
II. Idegen és gyarmati termékekből:									
1	Gyapjú	152·6	120·4	138·2	137·9	24·21	21·41	23·29	21·53
2	Pamut	52·7	39·8	57·3	55·4	8·36	7·08	9·66	8·65
3	Kávé	34·3	26·3	26·7	30·6	5·44	4·68	4·50	4·78
4	Mindenféle nyers- bőrök és prémeik	25·8	33·6	29·3	29·1	4·09	5·98	4·94	4·56
5	Téa	23·9	22·3	16·8	18·1	3·79	3·97	2·83	2·83
6	Rizs	17·2	13·6	10·8	12·6	2·72	2·42	1·82	1·97
7	Indigo	16·5	11·7	11·8	10·8	2·60	2·08	1·99	1·69
8	Kaucsuk	12·6	13·0	13·4	13·4	2·00	2·31	2·26	2·09
9	Ón	11·6	14·0	12·9	20·1	1·84	2·49	2·17	3·14
10	Juta	11·3	11·0	12·6	13·3	1·79	1·96	2·12	2·08
11	Bőr	11·0	13·8	15·5	16·5	1·75	2·45	2·61	2·58
12	Disztollak	7·9	4·4	3·5	3·9	1·25	0·78	0·59	0·60
13	Réz	7·0	3·7	7·0	25·7	1·11	0·66	1·18	4·01
14	Perui festőhéjak .	7·0	5·5	4·8	3·4	1·11	0·98	0·81	0·53
15	Pálmaolaj	6·2	5·1	5·1	6·6	0·98	0·91	0·86	1·03
16	Cukor	6·0	6·8	5·9	10·5	0·95	1·21	0·99	1·63
17	Bor	5·7	5·2	5·6	6·0	0·91	0·92	0·94	0·94
18	Gyapjuárúk	5·2	5·2	4·7	6·5	0·83	0·92	0·79	1·02
19	Bors	5·2	6·4	6·6	5·9	0·83	1·14	1·11	0·92

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				‰ - b a n			
		átlag 1881— 5-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
20	Pamutárúk	4·9	4·3	7·0	5·2	0·78	0·76	1·18	0·81
21	Selyemárúk	4·5	5·6	5·9	7·3	0·73	0·99	0·99	1·14
22	Kender	4·3	4·7	6·1	10·2	0·68	0·84	1·03	1·59
23	Egyéb árúk	197·0	185·9	186·0	191·4	31·25	33·06	31·34	29·89
	Összesen	630·4	562·3	593·5	640·4	100·00	100·00	100·00	100·00
2. Németország.									
a) <i>Bevétele :</i>									
1	Gyapjú	114·4	129·3	123·4	147·0	7·37	8·95	8·22	8·93
2	Pamut	97·6	88·8	113·7	107·7	6·27	6·15	7·28	6·55
3	Selyem	63·7	75·2	72·6	72·2	4·10	5·21	4·65	4·39
4	Kávé	62·2	69·2	84·0	86·0	3·99	4·79	5·38	5·23
5	Búza	52·1	20·0	38·9	24·5	3·35	1·38	2·49	1·49
6	Rozs	48·8	27·4	27·2	29·4	3·14	1·90	1·74	1·79
7	Gyapjúfonál	43·7	55·2	47·2	46·4	2·81	3·82	3·02	2·82
8	Épület- és műfa . .	43·4	36·5	46·5	54·5	2·79	2·53	2·98	3·31
9	Sertés	42·1	27·0	21·8	17·8	2·71	1·87	1·40	1·08
10	Kőolaj	30·3	28·5	30·6	42·3	1·95	1·97	1·96	2·57
11	Lovak	29·2	34·6	36·0	37·4	1·88	2·40	2·30	2·27
12	Arpa	26·9	22·8	29·4	25·0	1·73	1·58	1·88	1·52
13	Pamutfonál	26·1	26·1	25·7	27·5	1·68	1·81	1·64	1·67
14	Nyers marhabőrök .	25·3	24·2	21·4	23·3	1·63	1·68	1·37	1·42
15	Dohánylevelek . . .	22·7	26·7	31·9	29·3	1·46	1·85	2·04	1·78
16	Selyemárúk	22·4	18·0	16·6	14·0	1·44	1·24	1·06	0·85
17	Len	21·8	16·4	18·3	20·5	1·40	1·13	1·17	1·25
18	Prémek	20·9	20·3	15·8	16·9	1·28	1·41	1·01	1·03
19	Bor és must	19·3	16·9	16·0	17·7	1·24	1·17	1·02	1·07
20	Bőr és bőráruk . . .	18·1	19·2	21·2	17·9	1·16	1·33	1·36	1·09
21	Kőszén	17·9	21·6	22·9	31·6	1·15	1·50	1·47	1·92
22	Chili-skalisalétrom	17·7	16·6	18·7	27·5	1·14	1·15	1·20	1·67
23	Zab	16·6	3·9	6·8	8·0	1·07	0·27	0·44	0·49
24	Héringek	15·0	15·1	13·2	12·3	0·97	1·04	0·84	0·75
25	Kender	14·9	12·7	18·4	19·0	0·96	0·88	1·18	1·15
26	Zsir	14·3	14·0	13·5	13·4	0·92	0·97	0·86	0·81
27	Irod. és műtárgyak .	9·8	11·9	11·9	18·1	0·63	0·83	0·76	0·80
28	Ólom és rézércz . .	9·3	8·3	12·5	19·0	0·60	0·57	0·80	1·15
29	Borjubőrök	9·0	9·3	8·5	7·1	0·58	0·64	0·54	0·43
30	Tojás	8·8	12·3	16·9	17·0	0·57	0·85	1·08	1·03
31	Egyéb árúk	591·8	536·1	575·9	620·1	38·03	37·13	36·86	37·69
	Összesen	1.556·1	1.444·1	1.562·4	1.645·4	100·00	100·00	100·00	100·00

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
b) Kivitele :									
1	Gyapjúárúk . . .	113·1	120·7	122·3	129·0	7·24	8·08	7·81	8·05
2	Vasárúk (kész árúk és félgyártm.) .	110·6	90·7	104·3	112·8	7·08	6·08	6·65	7·04
3	Selyemárúk . . .	92·9	111·5	105·2	98·9	5·95	7·47	6·71	6·17
4	Czukor	85·1	70·6	90·5	79·5	5·45	4·73	5·77	4·96
5	Bőr és bőráruk .	77·2	87·9	94·0	90·4	4·94	5·89	6·00	5·64
	Ebből: bőráruk .	56·5	67·0	73·0	67·5	3·62	4·49	4·65	4·21
6	Pamutárúk . . .	72·1	91·8	102·8	93·1	4·61	6·15	6·56	5·81
7	Ruházatok . . .	40·4	43·4	46·8	48·0	2·59	2·91	2·99	2·99
8	Papir és papirárúk	38·5	40·1	46·4	45·7	2·46	2·69	2·96	2·85
9	Gyapju	·8	35·7	36·2	40·9	2·16	2·39	2·31	2·55
10	Kőszén	31·3	39·8	40·0	46·8	2·00	2·67	2·55	2·92
11	Gépek	28·0	24·3	26·0	25·2	1·79	1·63	1·66	1·57
12	Irod. és műtárgyak	25·0	30·8	36·7	36·0	1·60	2·06	2·34	2·25
13	Komló	19·2	15·9	15·8	16·7	1·23	1·06	1·01	1·04
14	Prémek	19·0	17·5	12·0	12·8	1·22	1·17	0·76	0·80
15	Selyem	18·4	14·3	13·7	14·8	1·18	0·96	0·88	0·92
16	Anilin	18·2	19·4	21·3	20·0	1·17	1·30	1·36	1·25
17	Szesz és pálinka .	18·2	11·7	9·4	5·5	1·17	0·78	0·60	0·34
18	Üveg és üvegárúk	17·7	16·9	18·8	20·4	1·13	1·13	1·20	1·27
19	Juh	17·5	13·7	12·1	12·8	1·12	0·92	0·77	0·80
20	Hangszerek . . .	16·7	16·6	17·8	18·7	1·07	1·11	1·13	1·17
21	Agyagárúk . . .	16·7	16·1	17·0	17·7	1·07	1·08	1·08	1·10
22	Épület- és műfa .	16·5	13·0	12·0	10·8	1·06	0·87	0·76	0·67
23	Gyapjúfonál . . .	16·3	22·4	20·0	21·4	1·04	1·50	1·27	1·34
24	Egyéb árúk . . .	619·6	528·0	546·5	585·0	39·67	35·37	34·87	36·50
	Összesen . . .	1.562·0	1.492·8	1.567·6	1.602·9	100·00	100·00	100·00	100·00

3. Franciaország.

a) Bevitel :

1	Bor	143·1	207·1	177·5	175·2	7·80	12·30	11·02	10·66
2	Gyapjú	123·7	154·8	130·2	131·6	6·74	9·20	8·08	8·01
3	Selyem	119·6	117·0	109·9	76·8	6·52	6·95	6·82	4·68
4	Búza (tönköly és kétszeres) . . .	109·6	61·4	72·0	92·8	5·98	3·65	4·47	5·65
5	Közönséges fa . .	80·8	57·3	63·3	66·3	4·41	3·41	3·93	4·04
6	Pamut	79·3	64·5	81·3	63·1	4·32	3·83	5·05	3·84
7	Nyers bőrök és prémek	71·1	69·9	61·1	54·1	3·88	4·16	3·79	3·29
8	Kőszén	67·3	49·8	50·5	57·4	3·67	2·96	3·14	3·49

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				‰ - ban			
		átlag 1881— 35-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
9	Czukor	44·1	21·0	20·4	31·1	2·40	1·25	1·27	1·89
10	Juh és bárány	38·8	26·9	19·1	22·4	2·11	1·60	1·19	1·36
11	Kávé	35·3	41·3	52·9	52·8	1·93	2·45	3·28	3·22
12	Aszt. gyümölcsök	35·1	51·2	29·6	25·6	1·92	3·04	1·84	1·56
13	Gyapjuszövetek	33·4	28·3	25·6	26·1	1·82	1·68	1·59	1·59
14	Pamutszövetek	28·6	22·8	20·1	16·4	1·56	1·35	1·25	1·00
15	Gépek és mecha- nikai eszközök	28·1	15·6	17·4	15·1	1·56	0·93	1·08	0·92
16	Len	26·0	21·4	20·6	27·6	1·42	1·27	1·28	1·68
17	Földi mogyoró (arachis)	21·4	17·9	14·8	15·0	1·17	1·06	0·92	0·91
18	Aprószőlő	20·3	35·4	15·8	13·7	1·11	2·10	0·98	0·83
19	Szarvasmarha	20·2	15·6	9·1	7·7	1·10	0·93	0·57	0·47
20	Zab	19·8	10·3	12·0	22·7	1·08	0·61	0·75	1·38
21	Sajt és vaj	17·5	16·3	14·7	13·4	0·96	0·97	0·91	0·82
	<i>Ebből: sajt</i>	<i>10·5</i>	<i>9·6</i>	<i>8·7</i>	<i>8·1</i>	<i>0·57</i>	<i>0·57</i>	<i>0·56</i>	<i>0·51</i>
22	Selyemszövetek	17·3	17·2	21·4	20·2	0·94	1·02	1·33	1·23
23	Zsir	16·7	12·4	15·9	15·9	0·91	0·74	0·99	0·97
24	Tengeri halak	16·1	22·5	19·2	17·9	0·88	1·33	1·19	1·09
25	Réz	16·0	10·6	13·4	34·9	0·87	0·63	0·83	2·12
26	Sesammag	15·9	11·1	12·2	8·3	0·87	0·66	0·76	0·51
27	Kukoricza	15·7	25·4	19·2	16·9	0·86	1·51	1·19	1·03
28	Egyéb árúk	572·9	478·2	491·2	521·8	31·24	28·41	30·50	31·76
	Összesen	1.833·7	1.633·2	1.610·4	1.642·8	100·00	100·00	100·00	100·00
b) Kivitele:									
1	Gyapjuszövetek	143·8	150·2	140·2	129·4	10·63	11·56	10·80	9·96
2	Selyemszövetek	103·6	96·8	83·9	89·2	7·66	7·45	6·46	6·87
3	Bor	98·3	103·8	93·5	97·0	7·27	7·99	7·20	7·47
4	Selyem	66·1	59·0	56·6	52·5	4·89	4·54	4·36	4·04
5	Bőrárúk	58·6	53·2	50·4	54·1	4·33	4·09	3·88	4·17
	<i>Ebből: cipők</i>	<i>32·8</i>	<i>28·8</i>	<i>27·8</i>	<i>28·0</i>	<i>2·42</i>	<i>2·22</i>	<i>2·14</i>	<i>2·16</i>
	<i>keztjük</i>	<i>18·1</i>	<i>17·6</i>	<i>16·1</i>	<i>19·0</i>	<i>1·33</i>	<i>1·35</i>	<i>1·24</i>	<i>1·46</i>
6	Vaj és sajt	42·3	35·6	33·9	36·5	3·13	2·74	2·61	2·81
	<i>Ebből: vaj</i>	<i>39·6</i>	<i>32·9</i>	<i>31·4</i>	<i>33·6</i>	<i>2·92</i>	<i>2·53</i>	<i>2·42</i>	<i>2·59</i>
7	Preparált bőrök	41·9	38·6	37·5	37·0	3·10	2·97	2·89	2·85
8	Gyapjú	38·6	52·8	48·2	52·6	2·86	4·06	3·71	4·05
9	Pamutszövetek	37·6	42·9	47·1	42·5	2·78	3·30	3·63	3·27
10	Ruházatok s fehér- neműek	30·1	31·4	30·1	34·8	2·23	2·42	2·78	2·68
	<i>Ebből: fehérnemű</i>	<i>14·5</i>	<i>12·5</i>	<i>16·0</i>	<i>13·9</i>	<i>1·07</i>	<i>0·96</i>	<i>1·23</i>	<i>1·07</i>
11	Pálinka, szeszek és likőrök	29·4	29·8	26·7	26·0	2·17	2·29	2·06	2·00

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
12	Nyers bőrök és prémek	28·4	23·9	22·9	25·1	2·10	1·84	1·76	1·93
13	Fémszerszámok és egyéb készitm.	27·4	24·7	29·7	28·4	2·03	1·90	2·29	2·19
14	Czukor	27·2	18·7	22·9	19·4	2·01	1·44	1·76	1·49
15	Ékszerék <i>És pedig: nemes féméből</i>	25·2	18·7	24·9	20·6	1·87	1·44	1·91	1·59
16	Vegysz. termékek	10·7	5·3	5·9	5·5	0·79	0·41	0·45	0·42
17	Papir és papíráruk	24·2	19·4	19·2	18·2	1·76	1·49	1·48	1·40
18	Játékok	20·2	18·0	18·0	17·3	1·49	1·39	1·39	1·33
19	Pamut	19·2	24·6	25·5	25·0	1·42	1·89	1·96	1·93
20	Pamut	17·5	12·3	17·9	13·7	1·29	0·95	1·38	1·06
20	Aszt. gyümölcsök	16·1	17·2	15·6	15·2	1·19	1·32	1·20	1·17
21	Egyéb árúk	457·0	427·9	447·9	464·2	33·79	32·93	34·49	35·74
	Összesen	352·7	1299·5	1298·6	1298·7	100·00	100·00	100·00	100·00
4. Belgium.									
a) Bevitel:									
1	Búza (tönköly és kétszeres)	66·3	52·4	56·7	62·3	10·96	9·81	9·90	10·15
2	Gyapjú	43·0	27·4	31·1	26·7	7·11	5·13	5·43	4·35
3	Nyers bőrök	26·0	27·8	25·6	21·1	4·30	5·21	4·47	3·44
4	Len	21·5	14·8	20·1	21·6	3·55	2·77	3·51	3·52
5	Fa	20·5	17·6	20·9	24·9	3·39	3·30	3·65	4·06
6	Olajos magvak	19·7	16·3	15·8	18·6	3·26	3·05	2·76	3·03
7	Árpa	15·8	11·5	12·1	16·2	2·61	2·15	2·11	2·64
8	Zab (kukoricza és tatárka)	15·5	11·9	13·3	15·6	2·56	2·22	2·32	2·54
9	Szarvasmarha	15·1	17·8	14·4	16·8	2·50	3·33	2·52	2·74
10	Kávé	14·3	13·4	15·6	17·8	2·36	2·61	2·72	2·90
11	Pamut	13·6	9·0	10·2	9·9	2·25	1·69	1·78	1·61
12	Liszt	11·2	7·7	10·4	12·0	1·85	1·44	1·82	1·96
13	Kőolaj	10·0	12·8	9·2	12·6	1·65	2·40	1·61	2·05
14	Zsir	10·0	8·9	9·4	9·5	1·65	1·67	1·64	1·55
15	Vaj	9·6	9·8	8·9	10·4	1·59	1·83	1·55	1·69
16	Kender és kőcz	9·1	11·0	10·7	9·6	1·50	2·06	1·87	1·56
17	Hús	9·1	10·1	10·3	7·6	1·50	1·89	1·79	1·24
18	Növényi olajok	9·0	8·9	9·4	7·1	1·49	1·67	1·64	1·16
19	Gyapjuszövetek	8·7	8·1	8·1	7·9	1·44	1·52	1·41	1·29
20	Bor	8·6	8·1	8·5	9·1	1·42	1·52	1·49	1·48
21	Egyéb cikkek	248·4	228·7	252·1	276·4	41·06	42·83	44·01	45·04
	Összesen	605·0	534·0	572·8	613·7	100·00	100·00	100·00	100·00

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% _o - b a n			
		átlag 1881— 35-ben	1885- ban	1837- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1838 ban
b) <i>Kivitele :</i>									
1	Vas és aczél s árúk ezekből	34·6	26·4	23·5	31·5	6·64	5·58	5·74	6·33
2	Kőszén és koaksz	31·8	23·1	23·5	31·2	6·11	5·94	5·74	6·27
3	Kövek	30·0	24·6	27·0	25·3	5·76	5·20	5·44	5·09
4	Len	26·2	25·7	23·1	21·0	5·03	5·44	4·66	4·22
5	Len-, kender- stb. fonál	25·9	30·1	29·5	30·0	4·97	6·37	5·95	6·03
6	Gépek és mecha- nikai eszközök	24·3	16·5	16·2	11·4	4·67	3·49	3·26	2·29
7	Búza (tönköly és kétszeres)	22·9	12·3	12·4	15·1	4·40	2·60	2·50	3·03
8	Gyapjufonál	21·7	22·4	21·8	22·3	4·17	4·74	4·39	4·48
9	Üveg és üvegárúk	20·9	19·6	21·8	18·3	4·01	4·14	4·39	3·68
10	Nyers bőrök	18·9	22·4	17·5	19·2	3·63	4·74	3·53	3·86
11	Cukor és melasz	17·1	13·0	15·3	14·2	3·29	2·75	3·08	2·86
12	Horgany	13·7	9·9	12·3	11·2	2·63	2·10	2·48	2·25
13	Gyapjúsövetek . . .	11·4	9·0	9·4	10·1	2·19	1·90	1·90	2·03
14	Zsir	10·9	9·0	9·0	9·3	2·09	1·90	1·81	1·87
15	Len-, kender- és jutaszövetek . . .	9·0	10·3	7·8	7·1	1·73	2·18	1·57	1·43
16	Papír és papiros- árúk	8·8	9·4	9·8	10·8	1·69	1·99	1·98	2·17
17	Pamutszövetek . . .	8·4	6·8	8·3	8·2	1·61	1·44	1·68	1·65
18	Egyéb cikkek	184·2	177·3	193·0	201·3	35·38	37·50	39·90	40·46
	Összesen	520·7	472·8	496·2	497·5	100·00	100·00	100·00	100·00
5. Európai Oroszország.									
a) <i>Bevitel :</i>									
1	Pamut	78·6	72·0	96·4	68·2	16·39	18·80	28·23	20·52
2	Téa	44·8	35·7	15·2	14·4	9·34	9·32	4·56	4·34
3	Gyapju	23·1	18·6	17·5	24·6	4·82	4·86	5·25	7·40
4	Vas és aczél s árúk ezekből	22·8	19·4	13·2	12·3	4·75	5·07	3·96	3·70
5	Vegyészeti és dro- guista árúk	17·7	13·1	13·0	12·5	3·69	3·42	3·90	3·76
6	Gépek	16·9	14·6	13·5	16·4	3·52	3·81	4·06	4·94
7	Kőszén	16·0	13·5	11·3	13·1	3·31	3·53	3·39	3·94
8	Pamutfonál	11·3	7·8	9·8	10·2	2·36	2·04	2·94	3·07
9	Selyem	9·8	6·9	7·9	11·2	2·04	1·80	2·37	3·37
10	Egyéb árúk	233·6	181·3	135·4	149·4	49·75	47·35	40·64	44·96
	Összesen	479·6	382·9	333·2	332·3	100·00	100·00	100·00	100·00

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
b) Kivitele :									
1	Búza	146·1	90·7	140·0	220·4	26·77	20·78	24·63	30·31
2	Len és lenkőcz . .	65·5	42·9	53·0	66·5	12·00	9·83	9·32	9·15
3	Rozs	58·4	47·5	54·4	66·9	10·70	10·88	9·57	9·20
4	Zab	44·6	26·5	40·7	55·0	8·18	6·07	7·16	7·57
5	Mindenféle fa . .	32·2	23·7	27·3	38·2	5·90	5·43	4·80	5·25
6	Árpa	25·9	26·0	34·7	47·2	4·75	5·96	6·10	6·49
7	Lenmag	25·9	14·5	26·9	27·5	4·75	3·32	4·73	3·78
8	Kender	15·7	11·4	19·4	16·8	2·88	2·61	3·41	2·31
9	Gyapju	13·8	21·0	15·5	13·1	2·53	4·81	2·73	1·80
10	Kukoricza	10·0	12·6	19·3	11·2	1·83	2·89	3·40	1·54
11	Czukor	3·3	10·0	13·9	16·4	0·60	2·29	2·45	2·26
12	Kőolaj és kőolaj- termények	104·3	109·7	13·6	24·3	19·11	25·13	2·39	3·34
13	Egyéb árúk			109·8	123·6			19·31	17·00
	Összesen	545·7	436·5	568·5	727·1	100·00	100·00	100·00	100·00
6. Olaszország.									
a) Bevitel :									
1	Pamut	35·8	29·9	35·1	34·5	6·85	5·13	5·47	7·34
2	Vas és aczél s árúk ezekből	28·6	26·4	39·9	26·8	5·47	4·53	6·21	5·70
3	Búza (és rozs) . .	28·1	76·8	81·3	58·9	5·38	13·19	12·66	12·54
4	Kőszén	26·2	26·9	33·0	35·6	5·01	4·62	5·14	7·58
5	Pamutszövetek . .	26·1	23·4	29·5	14·5	4·99	4·02	4·59	3·09
6	Gyapjuszövetek . .	23·4	22·5	26·2	16·5	4·48	3·86	4·08	3·51
7	Selyem	21·8	27·9	24·2	17·3	4·17	4·79	3·77	3·68
8	Czukor	20·7	8·0	20·7	5·8	3·96	1·37	3·22	1·24
9	Gépek, géprészek és kazánok	15·9	15·1	19·6	15·8	3·04	2·59	3·05	3·36
10	Nyers bőrök . . .	15·7	14·2	9·2	8·8	3·00	2·44	1·43	1·87
11	Fa és faszén . . .	15·3	25·7	34·9	15·1	2·93	4·41	5·43	3·22
12	Gyapjú és szőr . .	13·4	14·4	11·9	10·3	2·56	2·47	1·85	2·19
13	Apró árúk	11·8	12·0	13·1	4·7	2·26	2·06	2·04	1·00
14	Kávé	11·1	7·2	11·4	11·8	2·12	1·24	1·73	2·51
15	Hal	11·0	12·7	13·0	12·2	2·10	2·18	2·02	2·60
	Ebből: szárított és füstölt halak . . .	8·8	9·7	10·0	9·5	1·68	1·66	1·55	2·02
16	Pamutfonál	10·9	6·6	5·2	4·0	2·09	1·13	0·81	0·85
17	Len-, kender és jutafonál	9·0	7·9	11·7	5·0	1·72	1·36	1·82	1·07
18	Lovak	8·7	8·2	6·6	8·6	1·66	1·41	1·03	1·83

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				‰ b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
19	Dohány és dohány- gyártmányok . . .	7·5	12·6	7·6	6·3	1·43	2·16	1·18	1·34
20	Kőolaj	7·5	5·1	5·7	6·2	1·43	0·88	0·89	1·32
21	Ruházatok	6·9	8·2	9·8	4·9	1·32	1·41	1·53	1·04
22	Sajt	6·9	8·2	8·4	6·0	1·32	1·41	1·31	1·28
23	Mézgák	5·1	5·2	7·1	8·7	0·98	0·89	1·10	1·85
24	Egyéb árúk	155·4	177·4	177·2	131·5	29·73	30·45	27·59	27·99
	Összesen	522·8	582·5	642·3	469·8	100·00	100·00	100·00	100·00
b) Kivitele :									
1	Selyem	119·7	128·9	116·8	116·8	27·08	31·34	29·13	32·73
3	Olajfa olaj	33·0	31·1	32·0	25·2	7·47	7·56	7·98	7·06
3	Bor	26·8	35·3	44·5	23·5	6·06	8·58	11·10	6·59
4	Korallok	21·9	9·4	9·5	6·8	4·95	2·29	2·37	1·90
5	Tojás	13·5	11·7	9·7	9·0	3·05	2·85	2·42	2·52
6	Kender, len, juta s egyéb növény. rostos anyagok	12·9	11·2	10·8	12·5	2·92	2·72	2·69	3·50
	Ebből : nyers kender	—	9·6	9·3	10·7	—	2·34	2·31	3·00
7	Narancs és citrom	12·4	10·0	16·5	11·9	2·81	2·43	4·11	3·33
8	Szarvasmarha . . .	12·4	6·3	3·8	2·8	2·81	1·53	0·95	0·78
9	Kén	11·7	10·0	8·4	9·3	2·65	2·43	2·09	2·60
10	Szalmafonatok és szalmakalapok	11·1	10·0	7·3	6·3	2·51	2·43	1·82	1·82
11	Rizs	11·1	9·6	7·3	1·4	2·51	2·34	1·82	0·39
12	Pamut	10·4	7·6	6·0	6·1	2·35	1·85	1·50	1·71
13	Márvány és ala- bastrom	7·8	6·7	5·4	5·2	1·76	1·63	1·35	1·45
14	Búza (és rozs) . .	6·3	0·7	0·4	0·2	1·43	0·17	0·10	0·05
15	Mandula és dió . .	6·3	6·6	7·9	6·1	1·43	1·60	1·97	1·71
16	Selyemszövetek . .	5·7	6·6	6·8	6·1	1·29	1·60	1·69	1·71
17	Borkő	5·4	7·0	9·9	10·5	1·22	1·70	2·47	2·94
18	Egyéb árúk	113·6	102·6	98·0	97·1	25·70	24·95	24·44	27·21
	Összesen	442·0	411·3	401·0	356·8	100·00	100·00	100·00	100·00
7. Svájcz. 1)									
a) Bevitel :									
1	Selyem	45·4	54·7	51·4	48·0	15·01	17·11	15·35	14·51
2	Búza	22·7	25·2	24·3	26·7	7·50	7·88	7·26	8·07
3	Pamut	14·2	11·3	16·1	13·5	4·69	3·54	4·81	4·08

1) Svájcnál az 1831—85. átlag helyett az 1885. év adatai vétetnek fel; Svájc csak ezen évtől kezdve mutatja ki áruforgalmának értékét.

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				‰ - ban			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
4	Gyapjuárúk . . .	16·9	15·7	15·9	16·0	5·59	4·91	4·75	4·84
5	Szarvasmarha . .	8·9	14·8	14·7	9·2	2·94	4·63	4·39	2·73
6	Vas és vasárúk . .	9·4	9·3	12·1	12·6	3·11	2·91	3·61	3·81
7	Pamutárúk . . .	10·6	10·1	10·4	10·0	3·51	3·16	3·11	3·02
8	Bőr és bőráruk . .	9·5	10·0	10·1	7·8	3·14	3·13	3·02	2·36
9	Bor	10·4	10·6	9·8	11·7	3·44	3·32	2·93	3·54
10	Ruházat és fehér- nemű	7·4	7·3	8·6	8·6	2·45	2·28	2·57	2·60
11	Köszén	7·0	7·3	8·3	8·9	2·31	2·28	2·48	2·69
12	Vegyészeti segéd- anyagok	6·3	7·0	7·8	7·6	2·08	2·19	2·33	2·30
13	Czukor és szörp .	7·5	5·8	6·6	6·6	2·48	1·81	1·97	2·00
14	Kávé	4·6	4·9	5·9	6·2	1·52	1·53	1·76	1·87
15	Fa és faárúk . . .	4·9	5·5	5·8	6·5	1·62	1·72	1·73	1·97
16	Selyemárúk	4·5	5·5	5·6	5·1	1·49	1·72	1·67	1·54
17	Gyapju	3·0	4·6	4·3	4·4	0·99	1·44	1·28	1·80
18	Gépek és géprészek	3·3	3·7	3·9	5·4	1·09	1·16	1·16	1·63
19	Irod. és műtárgyak	3·2	3·4	3·7	3·7	1·06	1·06	1·11	1·29
20	Liszt	3·7	3·7	3·6	3·6	1·22	1·16	1·08	1·07
21	Apró árúk	3·7	4·2	3·5	2·2	1·22	1·31	1·05	0·10
22	Len- és kenderárúk	3·6	2·9	3·1	3·3	1·19	0·91	0·92	1·06
23	Dohány és dohány- gyártmányok . .	3·8	2·9	2·9	3·2	1·26	0·91	0·87	0·97
24	Egyéb árúk	88·0	89·3	96·4	100·0	29·09	27·93	28·79	30·24
	Összesen	302·5	319·7	334·8	330·8	100·00	100·00	100·00	100·00
b) Kivitele :									
1	Pamutárúk	57·0	55·3	55·2	54·0	21·41	20·71	20·56	20·06
2	Selyemárúk	40·8	46·1	49·9	48·8	15·32	17·27	18·59	18·13
3	Órák	32·8	33·1	34·5	33·6	12·32	12·40	12·85	12·48
4	Selyem	28·4	30·2	29·6	31·7	10·67	11·31	11·03	11·78
5	Sajt	15·8	15·2	16·3	14·6	5·93	5·69	6·07	5·42
6	Gépek és géprészek	8·5	7·3	7·9	8·0	3·19	2·73	2·94	2·97
7	Pamutfonál	9·0	8·3	7·6	9·3	3·38	3·11	2·83	3·45
8	Szarvasmarha . . .	8·3	7·1	5·5	5·5	3·12	2·66	2·05	2·04
9	Tej	5·4	5·3	4·4	4·6	2·03	1·99	1·64	1·70
10	Festőárúk	3·6	3·4	3·2	3·5	1·35	1·27	1·31	1·30
11	Gyapjufonál	2·8	3·2	3·4	3·7	1·05	1·20	1·27	1·40
12	Fa és faárúk . . .	4·0	3·3	3·2	2·9	1·50	1·24	1·19	1·08
13	Bőr és bőráruk . .	3·5	3·4	3·1	3·0	1·31	1·27	1·16	1·11
14	Egyéb árúk	46·4	45·8	44·3	46·0	17·42	17·15	16·51	17·08
	Összesen	266·3	267·0	268·4	269·2	100·00	100·00	100·00	100·00

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881- 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
8. Törökország. ¹⁾									
a) Bevitel:									
1	Czukor	—	13·3	11·1	—	—	7·14	5·87	—
2	Pamutfonál	—	11·5	10·4	—	—	6·17	5·50	—
3	Nyomt.pamutszöv.	—	10·5	9·8	—	—	5·64	5·18	—
4	Búza	—	4·8	7·8	—	—	2·58	4·07	—
5	Kávé	—	6·9	6·3	—	—	3·70	3·33	—
6	Állatok	—	4·0	5·6	—	—	2·15	2·96	—
7	Liszt	—	6·2	5·0	—	—	3·33	2·64	—
8	Vászon (sirting) .	—	4·8	4·7	—	—	2·58	2·48	—
9	Len szövetek . . .	—	4·0	4·6	—	—	2·15	2·47	—
10	Kőolaj	—	3·9	4·4	—	—	2·09	2·32	—
11	Chlothszövetek . .	—	4·2	3·5	—	—	2·26	1·85	—
12	Nyers vas	—	2·8	3·4	—	—	1·50	1·80	—
13	Musszelin szövetek	—	2·7	3·0	—	—	1·45	1·59	—
14	Szőnyegek	—	2·5	2·7	—	—	1·34	1·43	—
15	Bőr	—	3·1	2·5	—	—	1·66	1·32	—
16	Kázmír szövetek	—	2·2	2·3	—	—	1·18	1·22	—
17	Pamut- és lenszöv.	—	2·6	2·3	—	—	1·39	1·22	—
18	Egyéb árúk	—	96·3	99·8	—	—	51·69	52·75	—
	Összesen	—	186·3	189·2	—	—	100·00	100·00	—
b) Kivitel:									
1	Apró szőlő	—	16·5	15·5	—	—	14·42	15·26	—
2	Selyem és selyem- gubó	—	10·2	11·1	—	—	8·92	10·93	—
3	Füge, dió és datolya	—	6·4	5·3	—	—	5·60	5·22	—
4	Gyapjú	—	4·5	5·2	—	—	3·93	5·12	—
5	Teveszőr	—	7·7	4·5	—	—	6·73	4·43	—
6	Kávé	—	4·4	4·3	—	—	3·85	4·23	—
7	Valonia	—	4·6	4·1	—	—	4·02	4·04	—
8	Búza	—	6·9	4·0	—	—	6·03	3·94	—
9	Opium	—	7·2	3·8	—	—	6·29	3·74	—
10	Juh- s kecskebőrök	—	3·3	3·5	—	—	2·89	3·44	—
11	Olajfa olaj	—	2·4	3·3	—	—	2·09	3·24	—
12	Pamut	—	4·8	2·8	—	—	4·20	2·75	—
13	Bor	—	2·8	2·6	—	—	2·45	2·56	—
14	Egyéb árúk	—	32·7	31·6	—	—	28·58	31·10	—
	Összesen	—	114·4	101·6	—	—	100·00	100·00	—

¹⁾ Az átviteli és nemesfém-forgalom beszámításával. Az év márczius 13-án végződik. Az 1881/82—1885/86-os átlag adatai nem állottak rendelkezésünkre.

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% - ban			
		átlag 1881— 35-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
9. Románia. ¹⁾									
a) Bevitel:									
1	Gyapjúsövetek ²⁾	13·4	16·5	17·6	—	11·41	13·91	13·98	—
2	Bőr és bőráruk .	13·4	8·7	6·7	—	11·41	7·34	5·32	—
	Ebből: bőráruk . .	8·2	5·3	4·5	—	6·98	4·46	3·57	—
3	Vas- és aczélárúk	10·8	13·2	11·0	—	9·20	11·13	8·74	—
4	Pamutsövetek ²⁾	9·2	13·2	21·0	—	7·84	11·13	16·69	—
5	Fa és faárúk .	6·6	4·8	2·4	—	5·62	4·05	1·91	—
	Ebből: fadarúk . .	3·8	2·4	1·8	—	3·24	2·02	1·43	—
6	Pamutfonál . . .	4·4	5·3	5·1	—	3·75	4·47	4·05	—
7	Ruházat és fehér- nemű	3·9	2·2	1·4	—	3·32	1·86	1·11	—
8	Len-, kender- és jutaárúk	3·2	4·4	3·6	—	2·72	3·71	2·86	—
9	Cukor és melasz	3·0	3·8	4·2	—	2·56	3·20	3·34	—
10	Papir	2·5	2·8	4·3	—	2·13	2·36	3·41	—
11	Gépek és géprészek	2·2	3·5	4·8	—	1·87	2·95	3·80	—
12	Kőszén	2·0	2·1	1·5	—	1·70	1·77	1·19	—
13	Üveg	1·3	2·6	4·4	—	1·11	2·19	3·49	—
14	Nemezárúk . . .	1·3	1·7	1·0	—	1·11	1·43	0·80	—
15	Ló és csikó . . .	1·1	0·3	0·1	—	0·94	0·25	0·08	—
16	Kávé	1·1	1·1	1·2	—	0·94	0·93	0·95	—
17	Gyújtó	1·0	0·3	0·0	—	0·85	0·25	0·00	—
18	Vegyész. anyagok és termékek . .	0·9	2·6	2·7	—	0·77	2·19	2·15	—
19	Nyers vas és aczél	0·9	1·0	0·9	—	0·77	0·85	0·71	—
20	Egyéb árúk . . .	35·2	28·5	32·0	—	29·98	24·03	25·42	—
	Összesen . . .	117·4	118·6	125·9	—	100·00	100·00	100·00	—
b) Kivitel:									
1	Kukoricza	26·6	29·7	29·3	—	30·12	29·06	27·56	—
2	Búza	23·8	22·0	36·2	—	26·95	21·53	34·05	—
3	Árpa és maláta	8·9	5·6	7·4	—	10·08	5·48	6·96	—
4	Rozs	3·3	5·0	6·3	—	3·74	4·89	5·93	—
5	Lisztészőveléklélék	2·8	7·4	3·7	—	3·17	7·24	3·48	—
6	Sertés	2·7	1·1	0·5	—	3·06	1·08	0·47	—
7	Olajos magvak . .	2·6	7·9	2·3	—	2·94	7·73	2·16	—
8	Gyapjú	2·3	2·5	1·7	—	2·61	2·44	1·60	—
9	Fa	2·3	2·5	1·4	—	2·61	2·44	1·32	—
10	Búzaliszt	1·4	1·1	1·1	—	1·59	1·08	1·04	—

¹⁾ Az átviteli és nemesfém-forgalom beszámításával. — ²⁾ A kötött árúk is be vannak számítva.

Sor-szám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				% - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
11	Zab	0·9	1·4	1·0	—	1·02	1·37	0·94	—
12	Köles	0·9	1·3	0·8	—	1·02	1·27	0·75	—
13	Kőolaj	0·8	0·7	0·6	—	0·91	0·69	0·57	—
14	Nyers bőrök	0·8	0·6	0·3	—	0·91	0·59	0·28	—
15	Juh	0·8	0·3	0·4	—	0·91	0·29	0·38	—
16	Szarvasmarha	0·6	1·4	1·3	—	0·68	1·37	1·22	—
17	Szesz	0·4	3·5	4·0	—	0·45	3·42	3·76	—
18	Bor	0·1	1·5	2·6	—	0·11	1·47	2·45	—
19	Egyéb árúk	6·3	6·7	5·4	—	7·12	6·56	5·08	—
	Összesen	88·3	102·2	106·3	—	100·00	100·00	100·00	—
10. Görögország. ¹⁾									
a) <i>Bevitel:</i>									
1	Gabona és liszt	—	—	20·1	12·3	—	—	38·14	28·15
2	Pamutszövetek	—	—	4·6	4·3	—	—	8·73	9·84
3	Fa	—	—	2·8	2·8	—	—	5·31	6·41
4	Érczek	—	—	2·5	2·2	—	—	4·74	5·03
5	Gyapjuszövetek	—	—	2·0	1·9	—	—	3·80	4·35
6	Halak	—	—	1·6	1·5	—	—	3·04	3·43
7	Egyéb árúk	—	—	19·1	18·7	—	—	36·24	42·79
	Összesen	—	—	52·7	43·7	—	—	100·00	100·00
b) <i>Kivitel:</i>									
1	Apró szőlő	—	—	21·8	21·0	—	—	53·04	54·83
2	Érczek	—	—	7·1	5·2	—	—	17·27	13·58
3	Ólom	—	—	1·7	3·1	—	—	4·87	8·09
4	Bor	—	—	2·0	1·8	—	—	4·14	4·70
5	Füge	—	—	0·8	1·1	—	—	1·94	2·87
6	Dohány	—	—	0·9	1·0	—	—	2·19	2·61
7	Olaj, faolaj	—	—	1·4	0·9	—	—	3·41	2·35
8	Egyéb árúk	—	—	5·4	4·2	—	—	13·14	10·97
	Összesen	—	—	41·1	38·3	—	—	100·00	100·00
11. Bulgária. ²⁾									
a) <i>Bevitel:</i>									
1	Pamutszövetek	2·0	3·3	3·7	3·5	11·05	12·84	14·29	13·02
2	Pamutfonál	1·9	2·9	3·0	3·2	10·50	11·27	11·58	12·18

¹⁾ Görögország újabban 1887. óta ad ki áruforgalmi kimutatásokat. —

²⁾ Bulgária áruforgalma az értéket csak 1882. óta mutatja ki; 1881—85-ös átlag helyett tehát 1882—85-ös átlagot voltunk kénytelenek venni a megfelelő rovatba. Megjegyezzük továbbá, hogy a vámentesen vagy mérsékelt vám mellett bevitt és kivitt árúk csak 1885. óta vannak beszámítva.

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				‰ - b a n			
		átlag 1881— 35-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
3	Só	1'0	0'5	0'5	0'4	5'52	1'95	1'93	1'60
4	Vas és vasárúk . .	1'0	1'2	2'0	1'1	5'52	4'67	7'72	4'34
5	Czukor és szörp . .	0'9	1'5	1'1	1'3	4'97	5'84	4'25	4'90
6	Bőr	0'6	1'0	0'9	1'7	3'32	3'89	3'48	6'34
7	Ruházat és fehér- nemű	0'5	0'8	0'7	0'6	2'76	3'09	2'70	2'37
8	Épületfa	0'5	0'4	0'5	0'8	2'76	1'56	1'93	3'19
9	Gyapjuszövetek . .	0'5	0'9	0'9	1'1	2'76	3'50	3'47	3'99
10	Kőolaj	0'4	0'6	0'8	0'5	2'21	2'34	3'09	1'78
11	Nyers bőrok	0'4	0'5	0'4	0'3	2'21	1'95	1'54	1'12
12	Kávé	0'4	0'5	0'5	0'5	2'21	1'95	1'93	1'96
13	Rizs	0'3	0'6	0'5	0'5	1'66	2'34	1'93	1'98
14	Olaj	0'3	0'6	0'6	0'6	1'66	2'34	2'33	2'13
15	Bor	0'3	0'0	0'0	0'0	1'66	0'00	0'00	0'00
16	Szappan	0'3	0'7	0'4	0'3	1'66	2'72	1'54	0'96
17	Egyéb árúk	6'8	9'7	9'4	10'1	37'57	37'75	36'29	38'14
	Összesen	18'1	25'7	25'9	26'5	100'00	100'00	100'00	100'00
b) Kivitele:									
1	Búza	5'4	9'7	5'6	11'8	33'54	48'51	30'60	45'82
2	Kukoricza	2'4	1'1	1'2	1'8	14'91	5'45	6'56	7'20
3	Szarvasmarha . . .	1'7	1'1	1'0	0'7	10'56	5'45	5'47	2'55
4	Juh	0'9	1'0	1'2	1'1	5'59	4'95	6'56	4'36
5	Tatárka	0'6	0'9	1'0	2'0	3'73	4'46	5'46	7'91
6	Árpa	0'5	0'3	0'2	0'5	3'11	1'47	1'09	1'86
7	Rozs	0'5	0'4	0'5	0'8	3'11	1'99	2'73	3'26
8	Nyers bőrok	0'4	0'4	0'5	0'5	2'48	1'99	2'73	2'08
9	Sajt	0'4	0'5	0'6	0'6	2'48	2'47	3'28	2'47
10	Egyéb árúk	3'3	4'7	6'5	5'9	20'49	23'26	35'52	22'49
	Összesen	16'1	20'2	18'3	25'7	100'00	100'00	100'00	100'00
12. Szerbia.									
a) Bevitel:									
1	Vas és aczél s árúk ezekből	1'6	1'7	1'7	—	8'74	8'21	11'63	—
2	Pamutszövetek . .	1'2	1'7	1'0	—	6'56	8'21	6'85	—
3	Czukor	1'2	1'0	0'7	—	6'56	4'83	4'80	—
4	Pamutfonál	1'0	1'0	0'8	—	5'46	4'83	5'48	—
5	Épület- és tűzifa .	1'0	0'8	0'4	—	5'46	3'87	2'75	—
6	Faárúk	0'9	0'3	0'3	—	4'92	1'45	2'05	—
7	Só	0'7	1'0	0'8	—	3'83	4'83	5'48	—
8	Bőr	0'7	0'7	0'4	—	3'83	3'38	2'75	—

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				‰ - b a n			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
9	Gyapjuszövetek	0·7	0·7	0·6	—	3·3	3·3	4·11	—
10	Apró árúk	0·7	0·6	0·7	—	3·2	2·90	4·80	—
11	Ruházatok és fehér- neműek	0·7	1·5	0·7	—	3·82	7·25	4·80	—
12	Kávé és pótkávé .	0·6	0·5	0·3	—	3·28	2·42	2·05	—
13	Len- és kenderszöv	0·5	0·3	0·3	—	2·73	1·45	2·05	—
14	Táblaolaj	0·5	0·4	0·4	—	2·73	1·93	2·75	—
15	Kőolaj	0·5	0·4	0·3	—	2·73	1·93	2·05	—
16	Nyers marhabőrök	0·4	0·4	0·2	—	2·19	1·93	1·37	—
17	Gépek és géprészek	0·4	0·3	0·3	—	2·19	1·45	2·05	—
18	Papir és papíráruk	0·3	0·4	0·3	—	1·64	1·93	2·05	—
19	Egyéb cikkek .	4·7	7·0	4·4	—	25·68	33·82	30·13	—
	Összesen . .	18·3	20·7	14·6	—	100·00	100·00	100·00	—
b) Kivitele :									
1	Sertés	4·0	4·4	3·0	—	25·81	26·99	20·69	—
2	Szarvasmarha . .	2·7	2·7	2·5	—	17·42	16·57	17·24	—
3	Szilva	2·5	4·0	3·8	—	16·13	24·54	26·21	—
4	Búza	1·7	0·9	1·2	—	10·97	5·52	8·27	—
5	Ny. juh- és kecske- bőrök	1·5	1·6	1·4	—	9·68	9·82	9·65	—
6	Kötélverőárúk . .	0·7	0·5	0·4	—	4·52	3·07	2·76	—
7	Ló	0·3	0·2	0·2	—	1·93	1·23	1·38	—
8	Kukoricza	0·3	0·1	0·3	—	1·93	0·61	2·07	—
9	Juh és bárány . .	0·3	0·4	0·2	—	1·93	2·45	1·38	—
10	Egyéb árúk	1·5	1·5	1·5	—	9·68	9·20	10·35	—
	Összesen . .	15·5	16·3	14·5	—	100·00	100·00	100·00	—
II. Ázsia.									
1. Britt-Kelet-India.									
a) Bevitel :									
1	Pamutárúk	215·9	211·1	258·5	239·2	33·13	29·63	35·49	36·34
2	Pamutfonál	34·3	31·7	33·2	35·8	5·26	4·46	4·56	4·54
3	Vas és aczél	19·4	21·1	19·9	27·0	2·98	2·97	2·73	3·43
4	Czukor	14·5	14·6	20·8	21·1	2·22	2·05	2·86	2·68
5	Gépek és malom- felszerelések . . .	13·2	9·9	13·7	18·0	2·03	1·39	1·88	2·28
6	Vasúti anyagok . .	13·1	20·2	14·4	25·8	2·01	2·84	1·98	3·27
7	Selyemszövetek . .	12·0	11·1	13·8	17·4	1·84	1·56	1·89	2·21
8	Gyapjuszövetek . .	11·7	13·9	15·3	17·2	1·80	1·95	2·10	2·18

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				‰ - b a n			
		átlag 1881— 35-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
9	Kőszén	11'4	13'1	13'2	16'6	1'75	1'84	1'81	2'11
10	Egyéb árúk	306'2	364'6	325'5	370'2	46'98	51'26	44'70	46'96
	Összesen	651'7	711'3	728'3	788'3	100'00	100'00	100'00	100'00
	<i>Ebből: nemes fémek</i>	<i>121'1</i>	<i>154'8</i>	<i>110'5</i>	<i>138'3</i>	<i>18'58</i>	<i>21'76</i>	<i>15'17</i>	<i>17'54</i>
	<i>árúk</i>	<i>530'6</i>	<i>556'4</i>	<i>617'8</i>	<i>650'0</i>	<i>81'42</i>	<i>78'24</i>	<i>84'83</i>	<i>82'46</i>
b) <i>Kivitele:</i>									
1	Pamut	143'9	107'8	134'8	144'1	17'21	12'69	14'95	15'64
2	Opium	119'4	107'4	110'8	100'7	14'28	12'64	12'28	10'93
3	Rizs	82'8	92'5	88'4	92'9	9'90	10'88	9'80	10'08
4	Magvak	81'0	99'8	92'2	94'0	9'69	11'74	10'22	10'20
5	Búza	66'9	80'1	86'3	55'6	8'00	9'42	9'57	6'03
6	Juta	48'1	43'6	48'7	60'4	5'76	5'13	5'40	6'56
7	Festékek	44'0	45'1	48'4	47'0	5'26	5'31	4'81	5'10
8	Nyers bőrök	43'5	53'4	51'5	48'6	5'20	6'28	5'71	5'27
9	Téa	37'5	44'0	48'8	53'0	4'48	5'18	5'41	5'75
10	Pamutárúk	20'4	22'5	24'4	28'0	2'44	2'65	2'71	3'04
11	Pamutfonál	18'3	28'4	34'2	41'5	2'19	3'34	3'79	4'50
12	Kávé	14'5	13'6	15'1	15'4	1'73	1'60	1'67	1'67
13	Jutaárúk	13'2	11'3	11'5	17'5	1'58	1'33	1'28	1'90
14	Gyapjú	10'4	12'1	13'4	14'9	1'25	1'42	1'49	1'62
15	Egyéb árúk	92'2	88'3	98'4	107'9	11'03	10'39	10'91	11'71
	Összesen	836'1	849'9	901'9	921'5	100'00	100'00	100'00	100'00
	<i>Ebből: nemes fémek</i>	<i>13'1</i>	<i>11'1</i>	<i>17'2</i>	<i>16'0</i>	<i>1'57</i>	<i>1'31</i>	<i>1'91</i>	<i>1'74</i>
	<i>árúk</i>	<i>823'0</i>	<i>838'8</i>	<i>884'7</i>	<i>905'5</i>	<i>98'43</i>	<i>98'69</i>	<i>98'09</i>	<i>98'26</i>

III. Afrika.

1. Egyiptom.

a) *Bevitel:*

1	Pamutszövetek	16'2	13'7	14'3	12'8	19'52	16'83	16'94	15'96
2	Kőszén	7'1	3'8	4'2	4'6	8'67	4'67	4'98	5'74
3	Gyapjú-, selyem és vegyszövetek	3'7	2'8	2'8	3'4	4'46	3'07	3'32	4'24
4	Fa	3'2	3'7	3'3	3'7	3'80	4'55	3'91	4'61
5	Indigo	2'7	1'9	2'3	2'4	3'28	2'33	2'72	2'99
6	Kávé	2'8	1'8	2'5	3'1	3'01	2'20	2'96	3'86
7	Dohány és dohány- gyártmányok	2'8	2'9	2'8	2'8	3'01	3'56	3'32	3'49
8	Ruházatok s fehér- neműek	2'4	3'8	3'8	4'3	2'89	4'67	4'50	5'36

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevétel, illetőleg kivétel értéke							
		millió forintokban				‰ - b a n			
		átlag 1881— 35-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
9	Gyümölcs	1·7	2·0	1·8	2·0	2·05	2·46	2·13	2·49
10	Pamutfonál	1·7	1·3	1·4	1·4	2·05	1·60	1·66	1·75
11	Gépek és géprészek	1·7	1·4	5·2	2·7	2·05	1·72	6·16	3·37
12	Bor	1·4	1·8	1·6	1·4	1·69	2·20	1·90	1·75
13	Kőolaj	1·4	1·4	1·7	1·2	1·69	1·72	2·02	1·50
14	Bőrárúk	1·2	1·4	1·3	1·2	1·45	1·72	1·54	1·50
15	Élő állatok	1·2	1·3	1·7	1·8	1·45	1·60	2·02	2·24
16	Vaj és sajt	1·1	1·3	1·4	1·5	1·32	1·60	1·66	1·87
17	Vas- és aczélárúk	0·9	2·4	2·3	2·6	1·08	2·96	2·72	3·24
18	Rizs	0·9	1·4	1·8	1·3	1·08	1·72	2·13	1·62
19	Egyéb árúk	29·4	31·6	28·2	26·0	35·42	38·82	33·41	32·42
	Összesen	83·0	81·4	84·4	80·2	100·00	100·00	100·00	100·00
b) Kivétel:									
1	Pamut	82·3	73·8	78·2	70·8	65·63	70·29	69·33	65·66
2	Pamutmagvak	15·1	13·3	13·2	13·6	12·04	12·67	11·70	12·59
3	Bab	7·3	4·9	5·4	4·9	5·82	4·66	4·79	4·54
4	Nádcukor	4·6	4·7	5·1	5·6	3·67	4·48	4·52	5·18
5	Búza	3·5	0·8	1·8	3·2	2·79	0·76	1·59	2·96
6	Rizs	1·3	1·1	1·4	1·1	1·04	1·05	1·24	1·02
7	Nyers bőrök	1·2	1·2	1·0	0·8	0·96	1·14	0·89	0·74
8	Egyéb árúk	10·1	5·2	6·7	8·0	8·05	4·95	5·94	7·41
	Összesen	125·4	105·0	112·8	108·0	100·00	100·00	100·00	100·00
IV. Amerika.									
1. Északamerikai Egyesült Államok.									
a) Bevétel:									
1	Cukor és melasz	199·0	181·4	176·8	167·5	14·20	13·59	12·16	11·02
2	Kávé	101·3	89·6	118·3	127·1	7·23	6·71	8·14	8·36
3	Vas és aczél s árúk ezekből	89·2	78·8	103·3	105·0	6·37	5·90	7·10	6·91
4	Vegyészeti, gyógy- és festőárúk	84·7	79·5	85·3	81·9	6·05	5·96	5·87	5·39
5	Gyapjúárúk	79·7	87·0	94·3	100·2	5·69	6·52	6·49	6·59
6	Selyemárúk	72·2	58·7	65·8	70·0	5·15	4·40	4·53	4·60
7	Pamutárúk	66·7	62·4	60·8	60·7	4·76	4·68	4·18	3·99
8	Nyers bőrök	52·9	56·1	50·9	50·3	3·78	4·20	3·50	3·31
9	Len-, kender és jutaárúk	47·5	44·0	46·1	49·9	3·39	3·30	3·17	3·28
10	Gyümölcs	36·4	36·4	43·3	43·1	2·60	2·73	2·98	2·83

Sorszám	A nevezetesebb beviteli, illetőleg kiviteli árúk	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban				‰ - ban			
		átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	átlag 1881— 85-ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
11	Téa	35·9	33·6	35·2	28·1	2·56	2·52	2·42	1·85
12	Fa és faárúk . .	28·7	25·7	27·4	30·8	2·05	1·93	1·88	2·03
13	Selyem	26·9	38·4	41·2	41·9	1·92	2·88	2·83	2·76
14	India ruber és guttapercha . .	26·7	25·0	28·9	33·7	1·91	1·87	1·99	2·22
15	Bőr és bőrárúk . .	24·2	24·9	25·1	25·1	1·73	1·87	1·73	1·65
16	Len, kender és juta	24·1	20·9	25·9	36·8	1·72	1·57	1·78	2·42
17	Gyapjú	22·3	35·2	34·5	33·4	1·59	2·64	2·37	2·20
18	Dohány és dohány- gyártmányok . .	19·4	23·5	25·6	30·2	1·39	1·76	1·76	1·99
19	Drága kövek . .	16·4	16·7	22·2	22·1	1·17	1·25	1·53	1·45
20	Divatczikkek . .	16·3	12·6	15·1	15·3	1·16	0·94	1·04	1·00
21	Árpa	15·9	15·1	13·0	17·0	1·13	1·13	0·89	1·12
22	Bor	15·2	14·6	14·8	15·4	1·08	1·09	1·02	1·01
23	Egyéb czikkek . .	299·4	274·3	300·1	334·8	21·37	20·56	20·64	22·02
	Összesen . .	1.401·0	1.334·4	1.453·9	1.520·3	100·00	100·00	100·00	100·00
b) Kivitele (hazai termékekből) :									
1	Pamut	459·4	430·7	433·1	468·3	28·24	30·80	29·34	32·61
2	Búza	230·4	105·6	190·5	118·1	14·16	7·55	12·90	8·22
3	Hús és zsir . . .	202·4	154·5	156·2	154·7	12·49	11·05	10·58	10·77
	Ebből: fr. marhahús	20·2	19·5	15·2	17·3	1·24	1·39	1·03	1·20
	szalonna	81·0	56·5	57·4	57·1	4·98	4·04	3·89	3·97
	sonka	12·6	10·0	12·5	10·5	0·77	0·71	0·84	0·73
	disznózsir	58·3	42·8	47·7	47·8	3·58	3·06	3·23	3·32
4	Búzaliszt	100·6	80·7	109·1	115·0	6·18	5·77	7·39	8·01
5	Kőolaj	98·1	105·4	98·3	98·8	6·03	7·54	6·66	6·88
6	Kukoricza	68·4	66·6	40·6	28·0	4·20	4·76	2·75	1·95
7	Fa és faárúk . . .	48·4	43·6	41·3	48·4	2·97	3·12	2·80	3·37
8	Dohány és dohány- gyártmányok . .	46·0	63·9	61·4	53·6	2·82	4·57	4·16	3·73
9	Vas, aczél s árúk ezekből	37·6	33·1	33·5	37·3	2·31	2·37	2·27	2·60
10	Sajt	26·7	16·1	15·9	18·3	1·64	1·15	1·07	1·28
11	Pamutárúk	26·7	29·3	31·4	27·3	1·64	2·09	2·13	1·90
12	Szarvasmarha . . .	25·7	23·0	19·3	24·3	1·57	1·64	1·31	1·69
13	Bőr és bőrárúk . .	18·1	18·3	21·9	20·1	1·11	1·31	1·48	1·40
14	Egyéb czikkek . .	238·2	227·7	223·8	223·9	14·64	16·28	15·16	15·59
	Összesen . .	1.626·7	1.398·5	1.476·3	1.436·1	100·00	100·00	100·00	100·00

Azon áruk, a melyek a nemzetközi forgalomban a legnagyobb értéket képviselik, a nyersanyagok közül: a pamut, a gabonaneműek (s különösen a búza és búzaliszt), a gyapjú, a fa, a nyers vas, a kőszén és a nyers bőrök; a gyártmányok és félgyártmányok közül pedig: a pamutárúk, a vas- és aczélárúk, gyapjúárúk, a cukor, a húsfélék, a pamutfonál, a selyemárúk és a gépek. A világforgalom jó része ezen néhány árúra esik.

Kiegészítésül itt is, mint az áruk származási és rendeltetési helyének feltüntetésénél tettük, bemutatjuk még röviden azon országokat, a melyeket táblázatos kimutatásunkból térszűke miatt kihagyni voltunk kénytelenek.

E táblázatunkba azonban Németalföldet sem vettük fel, a melynek forgalma nagyrészt csak átvitelt képezvén, számos fontos cikkre terjed ki s feltüntetése sok teret igényelt volna. Ugy bevitelében, mint kivitelében a chinin, továbbá a vas és aczél s az ezekből való áruk állnak első helyen. A chinin-bevitel 1888-ban 165·5, kivitele 127·6 m. frtra rúgott. A vas és aczél, illetőleg a vas- és aczélárúkból pedig 124·8 bevittel szemben 88·0 m. frt. kivitel állt. A legfontosabb beviteli cikkek voltak még: búza (57·7 m. frt.), rozs (48·2), rizs (35·2), kőszén (34·7), cukor (31·2), kövek (30·0), zsir és faggyú (29·1), továbbá kávé (27·1) és pamutfonál (24·4). Kiviteli áruk ellenben: a vaj (40·6), a mely az egyedüli számot tevő tulajdonképeni németalföldi kiviteli cikk, cukor (31·3), búza (31·0), kávé (25·4), rozs (23·7) és pamutárúk (23·3). — Spanyolország legfontosabb beviteli cikkei 1888-ban: pamut (22·9 m. frt.), búza (17·5), kőszén (12·5), fa (11·9), cukor (11·7), tőkehal (10·0), gyapjú (9·9); legfőbb kiviteli cikkei ellenben: bor (121·4 m. frt., az összes kivitelnek közel 40%-a), apró szőlő, narancs, szőlő, mandula és dió (22·1), vas-ércz (17·8), réz-ércz (13·2), réztörmelék (10·2) és ólom (7·7). — Portugália 1887-ik évi forgalmában a legnevezetesebb beviteli cikkek voltak: búza (10·1 m. frt.), pamutárúk (7·0), vas- és aczélárúk (4·4), cukor (3·8), tőkehal (3·8) és kőszén (3·5); a fő kiviteli cikk a bor (1887-ben 26·5 m. frt.) az összes kivitelnek 53·54%-a, nagy kivitele van még parafából (1887-ben 6·1 m. frt.). — Svédország bevitele nagyon megoszlik; 1886-ban legfontosabb beviteli áruk voltak a gyapjúárak (11·3 m. frt.), kávé (10·4), kőszén (8·8), cukor (8·3). A kivitelben túlnyomó a fa (1886-ban 41·7 m. frt., vagyis az összes kivitelnek 25·33%-a), jelentékeny kiviteli cikkek még:

a vas és aczél (17·6), a zab (12·9), a vaj (11·4) és a faárúk (9·6 m. frt., a miből gyújtóra 5·8 m. frt. esett). — Norvégia külforgalmában (1887.) főszerepet játszik a bevitelben a rozs (7·4), gyapjúárúk (4·6), kávé (4·2), kőszén (3·9), pamutárúk (2·2). Főkiviteli cikkei a fa és faárúk (20·6 m. frt.) és halak (18 m. frt.), a mely két tételre összes kivitelenek 68·20/0-a esik. — Dánia legfontosabb beviteli cikkei (1887-ben): gyapjúsövetek (10·3 m. frt.), vas- és aczélárúk (9·0), kőszén (7·8), kávé (5·8), fa (5·0 m. frt.). A legfőbb kiviteli árú a vaj (22·7 m. frt.), jelentékeny kivitele van még hús-, sonka- és kolbász-ból (11·1), szarvasmarhából (9·9), sertésből (8·8), s lovak és csikók-ból (5·8). -- Finnországban (1887-ben) a gabona és liszt (5·2 m. frt.), kávé (3·2), szövetek (3·1), továbbá vas és aczél (2·5) a legfontosabb beviteli cikkek. A kivitelen itt is, mint Svéd- és Norvégországnál, a fa játszik főszerepet.

China legfontosabb beviteli cikkei (1887-ben): ópium (67·6 m. frt.), pamutárúk (59·2), pamutfonál (30·5) és gyapjúárúk (13·1); legtöbb értékűt visz ki ellenben teából (72·7 m. frt.), selyemből (59·5) és selyemárúkból (17·1). — Japán fő beviteli cikkei (1887-ben): szövetek és ruházatok (19·8), pamutfonál (16·5) és cukor (11·6 m. frt.), legfontosabb kiviteli árú a selyem (41·6), jelentékeny kivitele van továbbá teából is (15·2 m. frt.).

Algirnak pamutszövetekből (1888-ban 13·7 m. frt.), továbbá bőrből és bőrárúkból (8·6 m. frt.) van legjelentékenyebb bevitele, különben a bevétel itt nagyon megoszlik. A kivitelen újabban a bor áll legelől (1888-ban 17·5 m. frt.), jelentékeny kiviteli árúk még: állatok (14·0), gabona és liszt (13·2), gyapjú (8·5). A Fokföld legfontosabb beviteli cikke (1887-ben) a katonai, matróz és egyéb egyenruhák (10·1 m. frt.), továbbá a pamutárúk (5·3 m. frt.); a kivitelen a drágakő a gyémánttal együtt játszik legnagyobb szerepet (1888-ban 42·4 m. frt., az összes kivitelenek 54·57/0-a), fontos kiviteli cikke még a gyapjú (16·7), továbbá a rézércz (5·8) és a strucztoollak (3·7).

Az argentin köztársaság legfőbb beviteli cikkei (1887-ben): vas és vasárúk (28·7 m. frt.), bor (22·9), fa és faárúk (17·5), ruházatok (14·9), pamutszövetek (10·2) és cukor (8·7). Fő kiviteli cikkei ellenben: gyapjú (65·5), nyers bőrok (marhabőrok 24·1, juhbőrok 13·4 m. frt.), búza (19·0), kukoricza (14·5), hús (6·9). — Canada fő beviteli cikkei (1888-ban): vas és vasárúk (22·0), gyapjúárúk (20·7), kőszén (18·6), cukor (12·7) és pamutárúk (8·8).

Legfontosabb kiviteli cikkei pedig: fa (43·9), sajt (18·7), halak (15·8), árpa (13·6) és szarvasmarha (10·5). — U r u g u a y fő beviteli cikkei: (1887-ben) szövetek (8·8), bor (6·6), ruházatok (3·3) és cukor (3·2). Legfontosabb kiviteli cikkei: nyers bőrök (marhabőrök 10·1 m. frt., juh bőrök 1·4 m. frt.), gyapjú (10·5) és bús (8·0 m. frt.).

A u s z t r á l i a különösen szöveteket (főleg pamutszöveteket), ruházatokat (kiváltképen egyenruhákat), vas- és aczélárúkat s cukrot visz be. Legfőbb kiviteli cikkei a gyapjú, nyers bőrök és búza.

4. Vámbevételek.¹⁾

Az osztrák-magyar vámterület vámbevételei. — A határ-vám, mint az állami jövedelmeknek egyik forrása, tulajdonképen az állami pénzügyhöz tartozik, de minthogy szorosan összefügg az áru-forgalommal és arra szabályozólag hat, nem látszik indokoltnak attól elválasztani.

Monarchiánk vámbevételeit 1856. óta öt-öt éves átlagokban s 1881-től kezdve az éveket egyenkint is feltüntetve, az alábbi kimutató állítja szem elé:

Év	V á m b e v é t e l e k		
	a behozott	a kivitt	a behozott és kivitt
	árúk után	ezzer forintokban ²⁾	
Átlag 1856—60 . . .	18.143	548	18.691
» 1861—65 . . .	13.031	431	13.462
» 1866—70 . . .	15.929	172	16.101
» 1871—75 . . .	23.736	209	23.945
» 1876—80 . . .	21.592	124	21.716
» 1881 . . .	29.493	31	29.529
» 1882 . . .	37.738	33	37.771
» 1883 . . .	45.063	36	45.099
» 1884 . . .	44.724	39	44.763
» 1885 . . .	39.871	61	39.932
» 1881—85 . . .	39.379	40	39.419
» 1886 . . .	37.203	40	37.243
» 1887 . . .	35.987	38	36.025
» 1888 . . .	38.169	63	38.232

¹⁾ Oesterreichische Statistik. Statistik des auswärtigen Handels der Oesterr.-Ung. Monarchie. — Az idegen államok vámbevételeinek összeállításánál a N e m z e t k ö z i f o r g a l o m fejezeténél felsorolt források használtattak.

²⁾ 1856—78-ig ezüst, 1879-től pedig aranyértékű forintokban.

1881. óta állandó csökkenés mutatkozik vámbevételeinkben, némi csekély emelkedés csak az utolsó, 1888-ik évben mutatkozik. Az egyes évek vámbevételeinek nagyon eltérő hullámsága a vámtarifa módosításaival függ össze.¹⁾

A vámbevétel legnagyobb a német határokon s újabban csaknem annyi a tenger felől, merről a vámok legdúsabb forrása, a kávé és a petroleum jön a vámterületre.

A vámbevételeket az egyes árucikkek szerint a következő táblázat mutatja:

Sorszám	Az áruk megnevezése	A beviteli vám árúk szerint							
		1856- ban	1866- ban	1876- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1856- ban	1887- ben
		ezer forintokban ²⁾						az összes vámbevétel százalékán	
1	Kávé	3.186	3.090	5.234	13.778	14.059	11.944	14'48	33'19
2	Ásványolaj	—	72	1.258	5.873	3.965	3.089	—	8'68
3	Vas és vasárúk . . .	1.101	295	806	2.029	1.828	1.778	5'00	4'94
4	Pamutfonalak	821	623	988	1.332	1.526	1.623	3'73	4'51
5	Déli gyümölcsök . . .	868	861	1.397	1.485	1.539	1.544	3'94	4'29
6	Gépek	315	176	436	1.521	1.182	1.402	1'43	3'90
7	Gyapjuárúk	944	471	1.670	1.481	1.361	1.360	4'29	3'78
8	Pamutárúk	675	219	654	1.071	1.043	1.053	3'07	2'93
9	Selyemárúk	575	302	461	826	755	910	2'61	2'53
10	Gabona és hüvelyesek	486	179	177	517	481	760	2'21	2'11
11	Bőr és bőrárúk	320	154	414	692	652	707	1'45	1'96
12	Fűszerek	370	308	425	637	611	651	1'68	1'81
13	Vágó- és igazmarha	951	590	1.264	753	751	650	4'32	1'81
14	Vegyészeti termékek, gyógy- és festőárúk	94	109	251	502	504	574	0'43	1'60
15	Égetett szeszes folyadékok	366	144	206	448	440	516	1'66	1'43
16	Téa	66	41	93	407	415	496	0'30	1'38
17	Apróárúk és órák	208	82	111	437	439	474	0'95	1'32
18	Bor	1.113	192	309	499	441	444	5'06	1'23
19	Gyapjufonalak	178	129	131	351	340	425	0'81	1'18
20	Rizs	65	79	155	374	389	422	0'30	1'17
21	Zsíros olajok	1.022	400	374	309	319	364	4'64	1'01

¹⁾ Lásd erre vonatkozólag évkönyvünk múlt évi folyamában a 414. és 415. lapokon foglalt fejtegetéseket. — ²⁾ 1856—1866. és 1876-ban ezüst, 1885. és 1886-ban pedig aranyértékű forintokban.

Sorszám	Az áruk megnevezése	A beviteli vám árúk szerint							
		1856-ban	1866-ban	1876-ban	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1856-ban	1887-ben
		ezer forintokban ¹⁾						az összes vámberétel százelekében	
22	Ruha,fehérnemű- és díszítő árúk	123	67	219	318	284	320	0·56	0·89
23	Zsiradékok . . .	202	80	147	267	252	283	0·93	0·80
24	Papir és papiros-árúk	64	17	87	254	244	265	0·29	0·74
25	Vegyészeti segédanyagok	176	91	256	370	266	232	0·80	0·64
26	Faárúk	50	35	92	168	158	172	0·23	0·48
27	Üvegárúk	36	29	88	173	154	159	0·16	0·44
28	Len-, juta- és kenderárúk	58	17	131	221	137	127	0·26	0·35
29	Czukor	5.923	84	92	72	60	69	26·91	0·19
30	Egyéb vámköteles árúk	1.651	699	1.120	2.706	2.608	3.169	7·50	8·81
	Összesen . . .	22.007	9.635	19.046	39.871	37.203	35.987	100·00	100·00

Csupán az utóbbi éveket tekintve, a legnagyobb vámjövédelmet a kávé- és az ásványolaj-behozatal nyújtja. Az ásványolaj vámja azonban 1883. óta, a mikor legnagyobb volt és 8·03 millió frtot ért el, évről-évre csökkenik, minthogy a magasabb vámtétel alá eső finomított petroleumból a hazai petroleum-finomító gyárak örvendetez fejlődése következtében évről-évre kisebb mennyiség kerül behozatalra. Az ásványolajvám, mely eredetileg tisztán pénzügyi vám volt, ma már határozottan ipari védvám jellegével bír. Habár nem is jövedelmeznek dúsan, de mégis nagy arányt képviselnek vámbevételünkben a legfontosabb ipari védvámok, a vas és vasárúk, a pamutfonalak és pamutárúk, gyapjúfonalak, gyapjúárúk, selyemárúk, bőr és bőrárúk és gépek, a mely itt felsorolt árúcsoportokra 1887-ben összes vámbevételünknek 25·68%-a esett.

A különböző államok vámbevételai. — Valamint évkönyvünk múlt évi folyamában, most is csak a beviteli vámokat mutatjuk ki, a kiviteli vámok a legtöbb országban csaknem egészen megszűntek s a mennyiben néhol, mint a Balkán államokban, még jelentékenyebb

¹⁾ 1856—1866 és 1876-ban ezüst, 1885. és 1886-ban pedig aranyértékű forintokban.

szereppel is bírnak, inkább pénzügyi természetűek és a külkereskedelem szempontjából alárendelt fontosságúak. A beviteli vámokat 1881-től kezdve az öt világrész nevezetesebb országaiban az alábbi táblázat tünteti fel:

Sorszám	Világrész, ország	V á m b e v é t e l e k								
		átlag 1881— 85-ben	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		millió forintokban								
I. Európa.										
1	N.-Brit. és Írorsz.	198 ⁰⁴	193 ⁸⁷	195 ⁶⁰	198 ⁰²	200 ³⁰	202 ⁴⁰	201 ⁴⁰	198 ⁶²	199 ⁹⁵
2	Franciaország	135 ⁰⁶	130 ⁹⁶	131 ⁴⁴	131 ⁹²	133 ⁵⁶	147 ⁴⁴	129 ⁸⁴	133 ⁸⁰	152 ⁵²
3	Németország ¹⁾	108 ⁰⁷	98 ⁴⁶	104 ⁶¹	104 ¹³	115 ⁶⁵	117 ⁵⁰	126 ⁹⁰	135 ⁰⁷	145 ⁰⁸
4	Eur. Oroszorsz.	97 ⁸⁵	86 ⁶²	100 ⁵³	103 ⁸⁴	101 ⁰²	97 ²⁵	104 ³⁷	90 ⁹⁵	98 ⁸⁹
5	Olaszország . .	65 ⁹⁵	56 ⁵⁷	57 ⁰²	63 ⁰⁷	65 ³⁴	87 ⁷⁵	63 ⁵¹	100 ²⁴	75 ⁴¹
6	Oszt.-Magy. mon.	39 ³⁸	29 ⁵⁰	37 ⁷⁴	45 ⁰⁶	44 ⁷²	39 ⁸⁷	37 ²⁰	35 ⁹⁹	38 ¹⁷
7	Spanyolország	36 ³³	33 ⁸⁷	39 ⁸⁵	39 ⁰⁷	34 ⁴⁴	34 ⁴³	36 ²⁴	36 ¹⁶	31 ⁹³
8	Portugália . .	25 ⁹⁹	23 ⁶⁷	25 ⁵²	25 ¹²	27 ¹⁵	28 ⁴⁹	30 ⁷³	35 ²⁵	33 ⁰⁰
9	Svédország . .	17 ⁴⁶	16 ⁰⁴	16 ⁸¹	18 ¹⁵	18 ³⁵	17 ⁹⁴	17 ⁵⁶	16 ⁷³	—
10	Törökország . .	14 ⁴¹	14 ⁰³	14 ⁵³	14 ²³	14 ⁸⁶	14 ⁴⁰	14 ⁹⁰	15 ¹⁴	—
11	Dánia	12 ⁷³	11 ⁸⁸	12 ³⁹	12 ⁹⁸	13 ⁵⁹	12 ⁷⁹	11 ⁸⁶	12 ⁴³	—
12	Belgium . . .	10 ⁹⁹	10 ⁷²	1 ³¹	11 ²⁹	10 ²⁷	11 ³⁶	11 ¹⁴	11 ⁵¹	12 ⁴⁰
13	Norvégia . . .	10 ⁰³	9 ⁶¹	9 ⁵⁰	10 ¹⁴	10 ⁹⁶	9 ⁹⁰	10 ⁵³	9 ²⁹	—
14	Svájc	7 ⁶⁴	6 ⁷¹	7 ¹⁵	7 ⁷⁵	8 ⁹⁰	8 ³²	8 ⁸⁰	9 ⁷⁰	10 ³⁰
15	Görögország . .	7 ²⁰	5 ⁸⁶	7 ⁹⁰	8 ³⁰	7 ⁶⁹	6 ²⁶	7 ⁶⁸	10 ⁶⁷	10 ¹⁹
16	Románia . . .	5 ⁷⁶	5 ²⁶	5 ³⁰	6 ⁹⁶	5 ⁹⁸	5 ³²	6 ⁶⁷	8 ⁴⁸	—
17	Németalföld . .	4 ²³	4 ¹⁹	4 ¹⁴	4 ³⁵	4 ²⁵	4 ²⁰	4 ²⁴	4 ⁴⁰	—
18	Bulgária . . .	1 ⁴⁸	1 ⁸⁸	1 ³²	1 ⁵⁶	1 ⁴⁸	1 ²⁴	2 ⁰⁴	2 ⁰⁸	—
19	Málta	1 ¹⁵	1 ⁰³	1 ¹³	1 ¹⁸	1 ¹⁹	1 ²¹	1 ⁴²	1 ³⁵	1 ⁵⁷
20	Szerbia	1 ⁰⁶	0 ⁸⁶	0 ⁹⁵	1 ¹⁴	1 ³⁵	0 ⁹⁹	0 ⁹⁹	0 ⁹³	0 ⁸²
1—20 együtt		800 ⁸¹	741 ⁶²	784 ⁷⁴	803 ²⁶	820 ⁴⁵	849 ⁰⁶	828 ⁰²	868 ⁷⁹	—
II. Ázsia.										
1	China ²⁾	38 ⁸³	40 ⁶⁹	40 ²⁰	37 ²³	37 ⁷²	38 ²⁹	37 ⁹⁴	49 ⁸⁶	—
2	Britt-K.-India ²⁾	36 ⁷⁹	48 ⁰²	47 ¹⁰	30 ²⁸	29 ⁰⁶	29 ⁴⁷	30 ⁰⁴	32 ⁰⁶	32 ¹⁵
3	Japán	2 ⁹¹	3 ⁰⁹	2 ⁹¹	2 ⁸²	2 ⁸⁵	2 ⁸⁷	3 ²⁴	4 ⁴¹	—
4	Britt-Ceylon . .	2 ⁶⁴	2 ⁷⁵	2 ⁵⁷	2 ⁵⁷	2 ⁶²	2 ⁶⁷	2 ³⁰	2 ²⁶	2 ⁵⁸
1—4 együtt		81 ¹⁷	94 ⁵⁵	92 ⁷⁸	72 ⁹⁰	72 ²⁵	73 ³⁰	73 ⁵²	88 ⁵⁹	—

¹⁾ Németországban az év március 31-éig számítottatik. — ²⁾ A kiviteli vámok is be vannak számítva.

Sorszám	Világrész, ország	Vámbevételek								
		átlag 1881— 85-ben	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		millió forintokban								
III. Afrika.										
1	Fokföld ¹⁾ . . .	11'20	11'84	13'41	11'05	8'91	10'71	9'61	9'30	10'45
2	Egyiptom . . .	6'32	6'06	4'95	6'21	6'50	7'87	8'11	—	—
3	Britt-Mauritius	2'48	2'43	2'54	2'81	2'51	2'13	2'33	2'07	2'53
4	Egyéb afr. britt birt. ²⁾	4'06	4'01	4'25	3'74	4'21	4'02	3'45	4'30	4'85
5	Algír	1'51	1'32	1'40	1'44	1'66	1'74	1'86	1'78	2'25
1—5 együtt		25'57	25'74	26'55	25'25	23'85	26'49	25'26	—	—
IV. Amerika.										
1	Északam. Egy. Áll. ¹⁾	114'12	106'48	152'80	140'28	398'67	372'31	395'60	445'27	448'37
2	Britt-Canada ¹⁾ .	42'48	38'35	44'96	47'94	41'72	39'45	39'81	45'98	45'42
3	Argentini közt.	39'24	30'55	33'86	38'12	47'28	86'41	55'39	70'43	—
4	Chili	23'41	20'30	26'05	25'20	26'21	19'21	21'15	23'63	—
5	Uruguay ³⁾ . .	13'85	10'56	11'55	14'63	16'27	16'24	14'29	18'21	—
6	Britt-Ny.-India ³⁾	7'10	6'76	7'07	7'41	7'32	6'92	6'84	7'11	7'88
7	Uj-Foundland ¹⁾	2'09	1'91	2'10	2'39	2'21	1'86	1'90	2'26	2'61
8	Egyéb britt birt. ⁴⁾	2'91	2'61	3'03	3'15	2'94	2'83	2'85	2'98	2'96
1—8 együtt		345'20	317'52	581'42	579'12	542'62	505'37	537'83	615'94	—
V. Ausztrália.										
Ausztráliai britt birtokok . .		66'26	59'55	65'75	65'81	68'28	71'90	73'95	74'25	82'47

Legnagyobb vámjövedelme a föld összes országai között az Északamerikai Egyesült-Államoknak van, továbbá magas vámjövedelme van N.-Británniának, Franciaországnak és Németországnak is. A népesség számához viszonyítva azonban legnagyobb vámjövedelmeket a délamerikai államokban látunk, Argentínában, Chiliben és Uruguayban.

Hogy a legnagyobb vámjövedelmeket felmutató s bennünket közelebből érdeklő országok mily cikkek után nyerik főleg vámjövedelmeket, a következő táblázatok tüntetik fel:

¹⁾ Az év jun. 30-án végződik. — ²⁾ Natal, Szent-Ilona, Gold-Coast, Lagos, Sierra Leona és Gambia. — ³⁾ A kiviteli vámok is be vannak számítva. — ⁴⁾ Britt-Guyana, Sóllyomszigetek, Bermuda és Honduras.

Sorszám	A bevitt vámköteles czikk neve	V á m b e v é t e l e k							
		1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		Összesen ezer forintokban				az összes vámbevételek 0/0-ában			
1. Éjszakamerikai Egyesült Államok:									
1	Czukor, czukrosságok és melasse	109.589	108.735	121.836	109.217	29 ⁴³	27 ⁴⁹	27 ³⁸	24 ²⁶
2	Gyapju és gyapjgyártmányok	57.663	68.051	74.821	77.580	15 ⁴⁸	17 ²⁰	16 ⁸⁰	17 ²⁰
	<i>Ebből: gyártmányok</i>	<i>51.019</i>	<i>57.286</i>	<i>62.431</i>	<i>67.647</i>	<i>13⁷⁰</i>	<i>14⁴⁸</i>	<i>14⁰²</i>	<i>15⁰⁰</i>
3	Vas és acél s gyártmányok ezekből	25.145	30.727	43.497	44.697	6 ⁷⁵	7 ⁷⁷	9 ⁷⁷	9 ⁹⁷
4	Selyemárúk	29.400	29.270	32.634	34.339	7 ⁰⁰	7 ⁴⁰	7 ⁴³	7 ⁹⁸
5	Pamutgyártmányok	22.961	24.679	24.593	24.133	6 ¹⁷	6 ²¹	5 ⁵²	5 ³⁸
6	Len, kender és juta s gyártmányok ezekből	19.045	19.421	19.946	21.634	5 ¹²	4 ⁹¹	4 ⁴⁸	4 ⁸²
	<i>Ebből: gyártmányok</i>	<i>14.956</i>	<i>15.553</i>	<i>15.893</i>	<i>16.619</i>	<i>4⁰²</i>	<i>3⁹³</i>	<i>3⁵⁷</i>	<i>3⁷¹</i>
7	Dohány és dohánygyártmányok	15.448	17.453	19.169	20.444	4 ¹⁵	4 ⁴¹	4 ⁹⁰	4 ⁵⁶
8	Szesz, festettlikörök, bor	15.030	15.107	15.544	16.092	4 ⁰⁴	3 ⁸²	3 ⁴⁹	3 ⁵⁹
9	Üveg és üvegárúk	7.799	7.760	9.471	10.078	2 ⁰⁹	1 ⁰⁶	2 ¹³	2 ²⁵
10	Vegyészeti czikkek, mérgek, festékek s gyógyszer	7.971	9.131	9.774	9.706	2 ¹⁴	2 ³¹	2 ²⁰	2 ¹⁶
11	Gyümölcs	7.711	7.348	8.841	9.404	2 ⁰⁷	1 ⁸⁶	1 ⁹⁹	2 ¹⁰
12	Agyag-, kő- és porcellánárúk	5.737	5.941	6.829	7.493	1 ⁵⁴	1 ⁵⁰	1 ⁵³	1 ⁶⁷
13	Bőr és bőrgyártmányok	6.025	6.850	6.903	7.306	1 ⁶²	1 ⁷³	1 ⁵⁵	1 ⁶³
14	Dívatczikkek, illatszerek stb.	4.368	5.158	6.193	6.348	1 ¹⁷	1 ³⁰	1 ³⁰	1 ⁴²
	Egyéb vámköt. czikkek	38.480	39.965	45.216	49.900	10 ³³	10 ¹⁰	10 ¹⁶	11 ¹³
	Összesen	372.372	395.596	445.267	448.371	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰
2. Nagy-Británia és Írország:									
1	Dohány és dohánygyártmányok	94.379	94.099	90.293	89.420	46 ⁶³	46 ⁷²	45 ⁴⁶	44 ⁷⁹
	<i>Ebből: nyers dohány</i>	<i>89.751</i>	<i>89.187</i>	<i>85.476</i>	<i>84.222</i>	<i>44³⁴</i>	<i>44²⁸</i>	<i>43⁰⁴</i>	<i>42¹²</i>
2	Téa	45.611	44.727	45.910	46.368	22 ⁵⁴	22 ²¹	23 ¹¹	23 ¹⁹
3	Szeszes italok	41.424	42.553	42.406	42.609	20 ⁴⁷	21 ¹³	21 ²⁵	21 ³¹
	<i>Ebből: rum</i>	<i>20.064</i>	<i>19.887</i>	<i>20.161</i>	<i>19.953</i>	<i>9⁹¹</i>	<i>9⁸⁷</i>	<i>10¹⁵</i>	<i>9⁹⁸</i>
	<i>pálinka</i>	<i>14.025</i>	<i>13.682</i>	<i>13.161</i>	<i>12.631</i>	<i>6⁰³</i>	<i>6⁷⁹</i>	<i>6⁶³</i>	<i>6³⁷</i>
4	Bor	12.213	11.312	10.920	12.014	6 ⁰³	5 ⁶²	5 ⁵⁰	6 ⁰¹
5	Gyümölcs	5.127	5.105	5.481	5.806	2 ⁵³	2 ⁵³	2 ⁷⁶	2 ⁹⁰
	<i>Ebből: apró szőlő</i>	<i>3.197</i>	<i>3.009</i>	<i>3.234</i>	<i>3.563</i>	<i>1⁵⁸</i>	<i>1⁴⁹</i>	<i>1⁶³</i>	<i>1⁷⁸</i>
	<i>közönséges szőlő</i>	<i>1.489</i>	<i>1.609</i>	<i>1.799</i>	<i>1.717</i>	<i>0⁷⁴</i>	<i>0⁸⁰</i>	<i>0⁹¹</i>	<i>0⁸⁸</i>
6	Kávész	2.088	2.024	1.879	1.948	1 ⁰³	1 ⁰¹	0 ⁸⁵	0 ⁹⁷
7	Kakaó, kakaóhüvely és csokoládé	708	730	784	891	0 ³⁵	0 ³⁶	0 ³⁰	0 ⁴⁵
8	Pótkávész	662	654	711	668	0 ³³	0 ³²	0 ³⁶	0 ³³
	Egyéb vámköt. czikk k	185	192	234	230	0 ⁰⁹	0 ¹⁰	0 ¹²	0 ¹²
	Összesen	202.397	201.396	198.618	199.954	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰
3. Franciaország:									
1	Kávész	42.680	42.640	39.840	42.400	28 ⁰⁴	32 ⁸⁴	29 ⁷⁷	27 ⁸⁰
2	Gabnaneműek	4.480	8.440	16.140	27.360	3 ⁰⁴	6 ⁵⁰	12 ²⁹	17 ⁸⁴
3	Czukor	40.200	17.040	15.520	20.160	27 ²³	13 ¹²	11 ⁶⁰	13 ²¹
4	Kő- és palaolaj	10.360	10.640	11.720	12.920	7 ⁰³	8 ²⁰	8 ⁷⁰	8 ⁴⁷
	<i>Es pedig: a francziagyarmatokból</i>	<i>13.240</i>	<i>10.200</i>	<i>10.560</i>	<i>12.280</i>	<i>8⁰⁸</i>	<i>7⁸⁵</i>	<i>7⁸⁹</i>	<i>8⁰⁵</i>
	<i>külföldről</i>	<i>26.960</i>	<i>6.840</i>	<i>4.960</i>	<i>7.880</i>	<i>18²⁸</i>	<i>5²⁷</i>	<i>3⁷¹</i>	<i>5¹⁶</i>

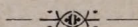
Sorszám	A bevitt vámköteles czikk neve	V á m b e v é t e l e k							
		1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		összesen ezer forintokban				az összes vámbevételek 0/0-ában			
5	Bor	6.360	8.520	9.320	9.040	4'31	6'56	6'06	5'93
6	Kakao	5.080	5.120	5.320	5.120	3'45	3'64	3'08	3'36
7	Kőszén és pirszen	4.760	4.520	4.560	4.520	3'23	3'48	3'41	2'96
8	Gyapjuszövetek	3.400	3.200	2.920	2.960	2'31	2'46	2'18	1'64
9	Asztali gyümölcsök	2.640	2.560	2.840	2.760	1'79	1'07	2'12	1'81
10	Pamutszövetek	3.480	3.200	2.880	2.440	2'36	2'47	2'15	1'69
11	Állatok ¹⁾	2.120	2.240	2.120	2.160	1'44	1'73	1'58	1'42
12	Bors és paprika	2.080	2.040	1.960	1.960	1'41	1'57	1'46	1'29
13	Pamutfonál	1.560	1.560	1.320	1.080	1'06	1'29	0'96	0'71
14	Szerszámok és más mű- vek féméből	1.040	1.000	1.040	1.040	0'70	1'77	0'78	0'68
15	Vas, nyers vas és aczél	1.680	1.200	960	920	1'14	0'92	0'72	0'60
16	Gépek és mechanikai eszközök	1.040	920	1.000	880	0'70	0'71	0'75	0'58
17	Sőr	1.040	920	720	600	0'71	0'71	0'54	0'40
18	Pálinka és mindenféle szeszek	1.120	1.480	1.030	520	0'76	1'14	0'81	0'34
	Egyéb vámköt. czikkek	12.320	12.600	12.240	13.680	8'36	9'71	9'15	8'97
	Összesen . .	147.440	129.840	133.800	152.520	100'00	100'00	100'00	100'00
4. Németország:									
1	Gabona, hüvelyesek, ma- láta	15.069	15.097	23.240	28.584	12'82	11'89	17'21	19'70
	Ebből: búza	3.280	2.667	6.945	5.775	2'76	2'10	5'14	3'68
2	Káv és pótkáv	23.639	24.736	20.375	22.910	20'12	19'49	15'09	15'81
3	Dohány és dohánygyárt- mányok	17.318	17.793	19.001	19.267	11'74	14'02	14'07	13'28
4	Kőolaj	14.465	13.206	15.321	16.960	12'31	10'41	11'31	11'70
5	Bor és gyümölcsbor	7.212	7.216	7.378	8.105	6'16	5'69	5'46	5'39
6	Épület- és műfa	2.568	3.463	4.426	5.233	2'18	2'73	3'28	3'61
7	Pamutfonál	2.461	2.635	2.541	2.618	2'09	2'07	1'88	1'80
8	Állatok ¹⁾	2.275	3.207	2.587	2.373	1'94	2'53	1'92	1'63
9	Rizs	1.406	1.416	1.639	1.787	1'20	1'12	1'21	1'23
10	Délgyümölcs	1.467	1.503	1.638	1.713	1'23	1'18	1'21	1'18
11	Fűszerek	1.550	1.487	1.586	1.572	1'32	1'17	1'17	1'08
12	Héringek	1.536	1.694	1.643	1.491	1'34	1'34	1'22	1'03
	Egyéb vámköt. czikkek	26.507	33.446	33.692	32.437	22'56	26'39	24'04	22'36
	Összesen . .	117.503	126.899	135.067	145.080	100'00	100'00	100'00	100'00
5. Olaszország:									
1	Czukor	33.000	14.675	36.533	12.353	37'61	23'11	36'41	16'38
2	Kőolaj	12.250	9.429	11.955	13.149	13'06	14'85	11'82	17'44
	Ebből: finomított	12.242	9.409	11.939	13.135	13'05	14'82	11'80	17'42
3	Búza és rozs	4.052	5.243	10.169	11.914	4'62	8'26	10'14	15'80
4	Káv	9.482	6.061	7.988	7.866	10'80	9'54	7'97	10'43
5	Öntött vas, vas és aczél	5.211	5.307	6.938	7.344	5'04	8'36	6'92	9'74
6	Pamutszövetek	5.047	4.76	6.140	3.923	5'75	7'50	6'13	5'20
7	Gyapjuszövetek	3.407	3.061	3.700	3.391	3'88	4'82	3'69	4'50
8	Selyem és selyemárúk	878	987	1.066	1.261	1'00	1'55	1'06	1'67
9	Gépek	910	824	1.060	1.577	1'04	1'20	1'06	2'09
10	Halak	857	923	986	906	0'98	1'45	0'96	1'20
11	Apróárúk	812	800	935	548	0'92	1'24	0'93	0'73
12	Bors és paprika	491	452	709	359	0'56	0'71	0'71	0'47
13	Pamutfonál	1.013	848	695	655	1'15	1'34	0'89	0'87
14	Növényi olajok	698	516	463	498	0'80	0'81	0'47	0'66
15	Bőr	393	392	419	432	0'43	0'62	0'42	0'57

¹⁾ Ló, szarvasmarha, sertés, juh.

Sorszám	A bevitt vámköteles cikk neve	V á m b e v é t e l e k							
		1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
		összesen ezer forintokban				az összes vámbevételek 0/0-ában			
16	Sajt	338	384	395	412	0'48	0'60	0'39	0'35
17	Szesz	765	202	218	142	0'87	0'32	0'22	0'19
18	Bor	506	411	217	200	0'58	0'65	0'22	0'26
19	Dohány	98	92	80	82	0'11	0'14	0'08	0'11
	Egyéb vámköt. czikkek	7.542	8.137	9.570	8.402	8'60	12'81	9'55	11'14
	Összesen . .	87.751	63.508	100.242	75.414	100'00	100'00	100'00	100'00
6. Európai Oroszország:									
1	Téa	—	31.435	20.676	23.667	—	30'12	22'78	23'90
2	Pamut	—	5.283	9.002	11.277	—	5'06	9'99	11'43
3	Gépek, tenderek, kazánok	—	3.042	2.994	3.737	—	2'92	3'29	3'78
4	Vas és aczél s áruk ezek- ből	—	3.342	2.973	3.653	—	3'20	3'27	3'69
5	Bor	—	4.055	3.649	3.528	—	3'88	4'01	3'57
6	Kő- és pírshén	—	1.733	1.800	2.8'1	—	1'66	1'98	2'83
7	Gyapjufonál	—	2.346	1.896	2.372	—	2'25	2'08	2'40
8	Mindenmémü varró- és kötőczérna	—	1.390	1.884	2.182	—	1'23	2'07	2'21
9	Olajfa-olaj	—	3.350	2.526	2.171	—	3'21	2'78	2'29
10	Héringek s egyéb besó- zott és szárított halak	—	1.743	1.876	2.020	—	1'67	2'06	2'04
11	Kávé	—	2.228	1.550	1.889	—	2'13	1'70	1'91
12	Dohány és dohánygyárt- mányok	—	2.238	2.101	1.580	—	2'15	2'32	1'60
	Egyéb áruk	—	42.187	38.021	38.016	—	40'42	41'81	38'44
	Összesen . .	—	104.372	90.948	98.893	—	100'00	100'00	100'00
7. Spanyolország:									
1	Búza	—	2.569	5.398	4.188	—	7'09	14'93	13'11
2	Szesz	—	7.300	5.480	3.196	—	20'14	15'16	10'01
3	Gyapjuszövetek	—	2.518	2.257	2.235	—	6'05	6'24	7'00
4	Vas és aczél s áruk ezek- ből	—	2.173	2.426	2.220	—	6'00	6'71	6'93
5	Tőkehal	—	2.412	2.378	2.084	—	6'66	6'58	6'52
6	Pamutszövetek	—	1.406	1.350	1.342	—	3'88	3'73	4'20
7	Kakaó	—	1.349	1.258	1.187	—	3'72	3'48	3'72
8	Különféle gabona- neműek	—	1.902	1.712	525	—	5'23	4'74	1'64
9	Búzaliszt	—	273	581	855	—	0'75	1'61	2'70
10	Kőszén	—	704	681	744	—	1'94	1'91	2'33
11	Selyemszövetek	—	411	680	555	—	1'13	1'88	1'74
	Egyéb áruk	—	13.227	11.946	12.800	—	36'49	33'03	40'08
	Összesen . .	—	36.244	36.157	31.931	—	100'00	100'00	100'00

Az Egyesült-Államokban ipari védvámok, N.-Britanniában tisztán pénzügyi vámok, Németországban első sorban gabona- és állatvámok, továbbá pénzügyiek s csak kisebb mértékben ipari vámok, Franciaországban pénzügyi és gabonavámok, kisebb részben ipariak, Olaszországban ipari és gabonavámok, Oroszországban pénzügyi és ipari vámok, Spanyolországban a vámok mind a három fajtája szolgáltatja a vámjövedelmeket, vagy azok túlnyomó részét. Azon czikkek, a

melyek 1888-ban a legtöbb jövedelmet adták, voltak: az Egyesült-Államokban a cukor (109.2 m. frt., 24.36⁰/₀), Franciaországban a kávé (42.4 m. frt., 27.80⁰/₀), Németországban a gabona, hüvelyesek és maláta (28.6 m. frt., 19.70⁰/₀), Olaszországban a kőolaj (13.1 m. frt., 17.44⁰/₀), Oroszországban a téa (23.7 m. frt., 23.90⁰/₀) és Spanyolországban a búza (4.2 m. frt., 13.11⁰/₀). A gabona vámja, mely bennünket legközelebből érdekel, az itt felsorolt országok közül négyben, ugyanint Német-, Francia-, Olasz- és Spanyolországban 1888-ban meghaladta a 72 millió frtot.

F) Közlekedés. ¹⁾

1. Közutak.

Magyarország közutai. — Az eddig érvényben volt közigazgatási szabályok szerint a közutaknak három nemét különböztettük meg, az állami, a törvényhatósági és a községi utakat; a közutak- és vámokról szóló 1890 : I. törv.-cikk ellenben a hazai közutaknak következő osztályozását állapítja meg:

1. államutak, melyek országos fontossággal birnak és az állam költségén építtetnek, kezeltetnek és tartatnak fenn;

2. törvényhatósági utak, melyek a törvényhatóság által építtetnek és annak költségén kezeltetnek és tartatnak fenn;

3. a vasuti állomásokhoz vezető utak, melyek a vasuti állomásokat a legközelebbi állami, törvényhatósági vagy községi utakkal vagy községekkel összekötik és a melyek létesítésé-

¹⁾ Országos törvénytár 1890-ik év. — Indokolás a közutakról és vámokról szóló törvényjavaslathoz. Képviselőházi irományok XIII. kötet 1889. — A közmunka és közlekedésügyi miniszternek 1888. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett jelentése, Budapest 1889. — Statisztikai közlemények az osztrák-magyar monarchia vasutairól. — Uebersichtliche Zusammenstellung der wichtigsten Angaben der deutschen Eisenbahn-Statistik, bearbeitet im Reichs-Eisenbahn-Amt, Band IV—VIII, Berlin. — Statistische Nachrichten von den Eisenbahnen des Vereins Deutscher Eisenbahn-Verwaltungen. 1883—87. — Royaume de Belgique. Ministère des chemins de fer, postes et télégraphe. Chemins de fer, etc. 1883—88. Bruxelles. — Schweizerische Eisenbahn-Statistik. 1883—88. Bern. — Bidrag till sveriges officiella statistik. L) Statens jernvägstrafik 26. b. 1883—87. — Ministère des travaux publics. Chemins de fer français. 1-re partie — lignes d'intérêt général, — 2-ème partie — lignes d'intérêt local. 1883—85. Paris. — Norges officielle statistik. Les chemins de fer publics de la Norvège. 1882/3—78/38. Kristiania. — Annuaire statistique de la Norvège. 1889. — Bidrag till Finlands officiella statistik. XX. Jernvägs-statistik. 1887. Helsingfors. — Railway returns for England and Wales, Scotland, and Ireland. For the year 1888. London: 1889. — Statistical abstract of the United States. 1888. Eleventh number. Washington: 1889. — Annuaire statistique des Pays-Bas 1887. — Minis-

nek, kezelésének és fentartásának költségei a törvényhatóság, az érdekelt község vagy községek, az érdekelt kereskedelmi és iparvállalatok, végül az illető vasut által aránylagosan viselendők és rendszerint a törvényhatóságok által kezelendők;

4. a községi közlekedési (vicinalis) utak, melyek több község közlekedésének közvetítésére szükségesek és a melyeknek létesítése, kezelése és fentartása az e célra csoportosított érdekelt községeket illeti;

5. a tisztán községi (közdtől) utak, melyek csak egy község közlekedési érdekeinek szolgálnak és az illető község által létesítendők, kezelendők és fentartandók;

6. egyesek, társaságok vagy szövetségek által a közforgalom céljaira létesített közutak, melyeknek kezelése és fentartása a létesítőket vagy azoknak meghatalmazottjait illeti.

Látható a közutaknak a törvény által megállapított új tagozatából, hogy jövőre mennyivel jobban fognak simulni a közgazdasági állapotokhoz s mennyivel jobban beilleszkednek közlekedésünk jelenlegi keretébe. A közutak és vámokról szóló törvény általában újabb törvényhozásunk legjelesebb alkotásainak egyike s míg egyrészről a közutaknak annyira szükséges fejlődését biztosítja, másrészről megszünteti azokat az elavult, igazságtalan intézkedéseket, melyek a közmunkának valóban középkori elveken nyugvó szabá-

tero dei lavori pubblici. Relazione sulle costruzioni e sull' esercizio delle strade ferrate italiane per gli anni 1885—1886—1887. (Volume I—III.) Roma 1889. — Annuaire statistique de la France. 1888. Nancy 1888. — Ministero dei lavori pubblici. Relazione sul mantenimento delle strade nazionali durante il periodo dal 1 luglio 1887 al 30 giugno 1888. Roma 1889. — Foville: La France économique. Paris 1887. — A magyar kir. tengerészeti hatóság 1888. évi jelentése. Közgazd. Értesítő 1889. évfolyam. — Oesterreichisches statistisches Handbuch. 1888. — Statistique internationale. Navigation maritime III. Christiania. 1887. — Statistik des Deutschen Reichs. Statistik der Seeschiffahrt 1876, 1886—88. — Tableau général du commerce de la France 1876., 1886—88. — Movimento della navigazione del regno d'Italia. 1836—1888. — Statistica della navigazione e del commercio marittimo 1876. Trieste. Commerce de la Grèce 1887, 1888. Athènes. — Nachrichten über Industrie, Handel und Verkehr aus dem statistischen Departement im k. k. Handelsministerium. Statistik des österr. Post- und Telegraphenwesens im Jahre 1887, 1888. Wien. — Bulletin du ministère des travaux publics. Statistique et législation comparée. Paris. — Archiv für Eisenbahnwesen. Berlin. 1890. — Statistical abstract for the United Kingdom. From 1874 to 1888. London. — Statist. abstract for the principal and other foreign countries 1888. London. — Azonkívül a közutakra vonatkozólag kérdőívek küldettek a legtöbb európai államokhoz.

lyozásában, annyira ellentétben állottak a modern jogfelfogás követelményeivel. Az új törvény, hiszszük, hogy közvetve mezőgazdaságunk fejlődésére is igen nagy hatást fog gyakorolni, nemcsak azt az előnyt értjük, melyet az utak jobb állapota s a könnyebb szállítás nyújt, hanem különösen azt az elmaradó terhet, mely eddig a vonóállatokra rótt közmunka alakjában a földművelést sújtotta. A mezőgazdaság intensív folytatásának egyik feltétele a kellő számú ígás jószág, úgyde az ígás jószág szaporítása csak a közmunkaterhet nevelte s a gazdaság jobb felszerelése ekképen mintegy büntetést vont maga után. Az új törvény tehát, mely e visszásságot megszünteti, nemcsak általános közgazdasági szempontból jeles alkotás, hanem speciális agrár szempontból is roppant jelentőségű.

Uthálózatunk hosszását 1888. végén a következő számok mutatják:

	Magyarország Fiumével összes hosz- esik 100 km. ² szaság km. területre km.	Horvát-Szlavonország összes hosz- esik 100 km. ² szaság km. területre km.	Magyarbirodalom összes hosz- esik 100 km. ² szaság km. területre km.
Állami utak	5.969'7 2'1	1.206'9 2'8	7.176'6 2'2
Törvényha- tósági utak	33.976'8 12'1	4.505'5 10'6	38.482'3 11'9
Községi utak	45.248'0 16'2	12.694'0 29'8	57.942'0 18'0
Összesen	85.194'5 30'4	18.406'4 43'2	103.600'9 32'1

Az állami utak jóformán egészen ki vannak építve, a törvényhatósági utaknak azonban tekintélyes része kiépítetlen állapotban van, még inkább a községi utaké. Az állami utakat építésük különféle-
sége szerint a következő számok részletezik:

	Kavicolt, de kőalap- palnem bír	Kőalap- pal bíró kavicolt	Burkolt	Magán vámút	Kongó téglaut	Klépti- tetlen
Magyarország Fiumével	2.819'9	2.963'3	18'7	106'5	50'0	11'3
Horvát-Szla- vonország	560'0	645'8	0'2	0'8	—	—
Együtt	3.379'9	3.609'1	18'9	107'3	50'0	11'3

A szorosabb értelemben vett Magyarországon a törvényhatósági utaknak 33.929'8 kilométernyi hosszáságából 22.959'8 km., vagyis 67'67'0/0 ki van építve, 10.970'0 km., vagyis 32'33'0/0, ellenben kiépítetlen állapotban van. Horvát-Szlavonországban a kiépített utak aránya a törvényhatósági utak összes állományában kedvezőbb, ott 4.505'5 km. utból a kiépített utakra 3.658'4 km., vagyis 81'20'0/0, a kiépítetlenekre ellenben 847'1 km., vagyis csak 18'80'0/0 esik.

A magyarországi állami utakon összesen 3.028 hid van, ezek közül 1.515 egészen kőből épült, 1.439 fa-felszerkezettel, 74 pedig vas-felszerkezettel bir; az átereszek száma 7.466-ra rúg. A horvát-szlavonországi állami utakon ugyancsak 1888. év végén 290 egészen kőből épült, 206 fa-felszerkezetű és 4 vas-felszerkezetű, összesen tehát 500 hid volt, ezenkívül 1.977 áteresz.

A szorosabb értelemben vett Magyarország közutjai 1886. év végén megközelítőleg következő értékre becsültettek:

Az út minősége	Hosszúsága kilométer	É r t é k e	
		kilométeren- kint	összesen
		f o r i n t o k b a n	
<i>Állami utak:</i>			
Kövel burkolva	56'184	14.000	786.576
Kőalappal bíró kavicsolt . . .	3.087'652	12.000	37,051.824
Kőalap nélkül kavicsolt . . .	2.754'267	8.000	22,034.136
Kongó téglaut	51'000	17.500	892.500
Kiépítetlen	20'640	1.000	20.640
Összesen . . .	5.969'743		60,785.676
<i>Törvényhatósági utak:</i>			
Kiépítve	22.005'100	4.000	88,020.400
Kiépítetlen	11.337'100	1.000	11,337.100
Összesen . . .	33.392'200		99,407.500
Községi utak .	45.248'000	150	6,787.200
Főösszeg . . .	84.609'943		166,980.376

Az állami utak fentartására és kezelésére 1867-től 1888-ig bezárólag 64'56 millió frt. fordított, 2'16 millió a kezelésre, 62'40 millió pedig a fentartásra. Ugyanezen időszak alatt az állami utakra fordított rendkívüli kiadások 7'32 millió frtot tettek, miből 762 ezer forint hidakra, 1'77 millió frt. átalakításokra, 4'78 millió forint pedig új utak építésére fordított. Az utóbbi öt évről álljon itt a következő kimutatás:

Év	Az állami utak hossza km.	Rendes kiadások			Rendkívüli kiadások			
		keze- lésre	fentar- tásra	összesen	hidakra	átalaki- tásokra	új utakra	összesen
				1000	f o r i n t o k b a n			
1884	7.172	94	2.957	3.051	26	38	108	172
1885	7.280	111	3.012	3.123	52	31	106	189
1886	7.215	113	2.869	2.982	43	—	99	142
1887	7.200	111	2.869	2.980	79	—	60	139
1888	7.177	—	2.880	2.880	77	7	25	109

Az állami utak javítására kiszállított fedanyag mennyiségét s az arra kiutalványozott összegeket ugyancsak az utóbbi öt évről a következő számok mutatják:

Év	Magyarország Fiumével		Horvát-Szlavonország		Magyarbirodalom	
	kiszállított fedanyag köbméter	kiutalványozott összeg frt.	kiszállított fedanyag köbméter	kiutalványozott összeg frt.	kiszállított fedanyag köbméter	kiutalványozott összeg frt.
1884	447.830	1,504.118	73.451	258.293	521.281	1,762.411
1885	469.573	1,569.818	83.155	295.170	552.728	1,864.988
1886	428.049	1,484.890	77.440	278.519	505.489	1,763.409
1887	425.383	1,448.119	78.666	273.302	504.049	1,721.421
1888	430.336	1,464.116	72.768	246.263	503.104	1,710.379

A törvényhatósági utak fentartására szolgáló közmunkáról a következő kimutatás nyújt felvilágosítást:

Év	Az összeirt összes közmunkatartozás			Ebből megváltatik			Váltság-összeg frt.
	2 fogatú igás napszám	1 fogatú* kézi napszám		2 fogatú igás napszám	1 fogatú kézi napszám		
1884	2,270.648	166.124	6,195.215	1,138.883	75.154	3,150.723	3,678.829
1885	2,320.026	174.186	5,960.145	1,185.981	84.065	3,176.308	3,898.573
1886	2,247.808	205.590	5,984.707	1,252.257	96.453	3,326.273	4,120.938
1887	2,318.531	120.772	6,384.865	1,346.769	80.004	3,833.257	4,449.915
1888	2,368.365	129.182	6,536.885	1,464.793	93.366	4,073.671	4,767.460

Ez adatok csak a szorosabb értelemben vett Magyarországra vonatkoznak. Horvát-Szlavonországban a törvényhatósági, illetőleg országutak fentartására 1887-ben 821.600 frt. fordítottatott és pedig 453.400 frt. az autonom budget terhére, 368.200 frt. pedig a közmunkaváltságból. A régi polgári megyékben az összes fentartási költségek készpénzzel fedeztetnek, a volt határőrvidéken ellenben az autonom budget quotajárulékán kívül évenként mintegy 60.000 kézi és 45.000 igás napszám természetben vétetik igénybe. A régi polgári Horvát-Szlavonországban 310.945 kézi napszám (1 frt. 20 krral) és 202.715 igásjóság (1 frtjával) van összeírva s az ebből származó 575.849 frt. váltságösszegből 431.887 frt. az országutak és vízi utak, 143.962 frt. pedig a községi utak fentartására és építésére esik.

Visszatérve fentebbi kimutatásunkhoz, a közölt számok arról tanuskodnak, hogy az összeirt közmunkából évről-évre tekintélyesebb rész váltatik meg. Még szembeszökőbb ez az irányzat, ha korábbi évek adataival hasonlítjuk össze az újabbakat. Így például míg 1877-ben az összeirt igás napszámnak csak 31·65⁰/o-a, a kézi napszámnak pedig csak 31·04⁰/o-a váltattott meg, a többi pedig természetben szolgáltatott le, addig 1888-ban a megváltott igás napszámok 62·12⁰/o-át, a megváltott kézi napszámok pedig 62·32⁰/o-át tették az összeirt igás, illetőleg kézi napszámnak. Ennek folytán természetesen a váltság-

összeg is erősen emelkedett, míg 1877-ben csak 2·14 millió frtot tett, 1888-ban már 4·77 millió frtra rúgott. Az összeirt közmunkaerő pénzértéke a váltságáarak szerint tíz évi átlagban 1877-től 1881-ig kerekszám 7 millió frtot képviselt, 1884 óta azonban mindig meghaladta egy pár százezer forinttal a 7 milliót.

Az eddigi közmunkatartozás nemcsak hogy egy osztály, a földmívelők vállára nehezedett, hanem az egyes törvényhatóságok közt is óriás különbséget mutatott, míg ugyanis 1886-ban az összeirt közmunkatartozás értéke Szabolcs vármegyében csak 7·1, Csanádban 7·2, Komáromban 7·6, Békésben 8·6, Veszprémben 8·7, Bácsban és Fejérben 8·9/0-át tette a kivetett egyenes adónak, addig Szolnok-Dobokában 30·0, Fogarasban 30·4, sőt Udvarhely vármegyében 50·0/0-át. Ha pedig az ígás közmunka értékét a földadóval hasonlítjuk össze, akkor még nagyobb különbségek mutatkoznak; míg ugyanis az ígás napszámok értéke Komárom vármegyében csak 6·5, Csanádban 7, Békésben, Csongrádban, Fejérben, Győrben és Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunban csak 7·5/0-át képezte a földadónak, addig Háromszékben 33·5, Sárosban 35, Brassóban 37, Nagy-Küküllőben 39·5, Szolnok-Dobokában 40, Csikben 53, Fogarasban 61, Udvarhelyben pedig 68/0-át tette a földadónak.

Az 1890. I. törvényczikk értelmében a törvényhatóságok, a törvényhatósági utak fentartására szolgáló különféle bevételek számbavétele után még fenmaradó költségek fedezésére törvényhatósági útdó címén a legtöbb egyenes adó után pótdót vetnek ki. E pótdó rendesen nem lehet nagyobb amaz egyenes adók 10/0-ánál, minimumul azonban még azokra is, kiknél az egyenes adók 10/0-a nem rúgna annyira, legalább is három kézi napszám s ha két igavonó állatjuk van, legalább egy ígás napszám vetendó ki, mely után azonban a váltságösszeg nem lehet nagyobb 1 frt. 50 kr., illetőleg 3 frtnál.

Külállamok közutai. — Az utak rendszerének eltérő volta miatt a különböző államok közútjait nem foglalhatjuk egy közös táblázatba, külön-külön mutatjuk be az idevágó főbb adatokat:

1. *Ausztria* közutainak hosszását a következő összeállítás mutatja:

	1878-ban	1882-ben	1887-ben	1878-ban	1882-ben	1887-ben
	összes hosszúság kilométerekben			esik 100 km ² területre kilom.		
Kincstári utak . . .	15.275'24	15.346'15	15.467'00	5'09	5'11	5'16
Országutak . . .	3.829'37	3.545'41	3.602'81	1'11	1'18	1'20
Kerületi utak . . .	35.851'63	38.156'24	41.127'13	11'95	12'72	13'71
Községi utak . . .	28.218'62	37.700'03	37.792'84	9'41	12'57	12'60
Összesen . . .	82.574'86	94.747'83	97.989'78	27'56	31'58	32'67

A kincstári utak tiszta szükséglete évenként 4⁴⁰—5¹⁰ millió frt. közt ingadozik, kilométerenkint pedig 287 és 333 millió frt. között, 1887-ben a kincstári utak 4⁹⁰ millió frtot vettek igénybe, kilométerenkint 317 frtot. Ausztriában a kincstári utak szükségletének tekintélyes része a fennálló út- és hídvm jövedelméből fedeztetik, az 1888. évi költségvetés szerint az út- és hídvm bevételei 2,424.930 frttal irányoztattak elő, míg a kiadások csak 27.710 frttal, s így e forrás netto jövedelme kerekszám 2⁴ millió frtra tehető.

2. *Badenben* az országutak, kerületi utak s az utmesterek felügyelete alatt álló községi utak hossza következő:

	Ország- utak	Kerületi utak	Községi utak	Összes utak		
	1837-ben	1887-ben	1887-ben	1878-ban	1886-ban	1887-ben
	k i l o m é t e r					
Összesen.	3.080	972	6.084	9.720	10.075	10.136
esik 100 km ² területre.	20'42	6'45	40'31	64'45	66'81	67'21

A forgalmat az országutakon a következő számok mutatják:

Év	Több mint 1000	500—1000	100—500	50—100	30—50	Kevesebb mint 30
	vonó állat közlekedett az országutak alábbi százalékán					
1868	0'49	2'21	35'18	31'02	18'25	12'85
1873	1'17	1'82	34'65	30'27	20'87	11'22
1876	0'95	2'22	34'86	27'01	22'11	12'85
1880	0'49	1'20	37'42	27'81	20'78	12'30
1884	0'70	1'18	33'79	30'22	19'28	14'83
1885	0'88	1'90	35'14	31'25	16'97	13'86
1886	1'03	1'66	36'19	31'25	16'48	13'39
1887	0'88	1'75	37'00	23'04	14'45	12'83

Az országutak összes hosszából fentartatott ¹⁾:

kavicssal	31'88%	diorit-, illetőleg syenittel és	
mészkövel	26'10 »	szarutünlével	2'68%
porphyrral	27'53 »	gneisszal	1'94 »
gránittal	4'33 »	agyaggalával	0'79 »
bazalttal, dolorittal, stb.	3'93 »		

Az országutak és kerületi utak fentartási költsége 1887-ben a következő összegekre rúgott:

¹⁾ Ezenkívül az országutak 0'68%-a kőburkolatos út volt, a hajóhidakra és az egyéb padozatos kocsutakra pedig 0'09%-ésett.

	O r s z á g u t a k		Kerületi utak		E g y ü t t	
	márka	frt.	márka	frt.	márka	frt.
Állandó kiadások	1,106.747	553.373	257.524	128.762	1,364.271	682.135
Átmeneti »	216.409	108.205	29.539	14.769	245.948	122.974
Egyéb »	212.875	106.438	21.287	10.644	234.162	117.081
Összesen . .	1,536.031	768.016	308.350	154.175	1,844.381	922.190
Kilométerenkint	499	250	317	158	455	227

3. *Bajorországból* csak az állami utakról vannak adataink, hosszúságuk 1889-ben 6.845 km. volt, kezelési és fentartási költségük pedig ugyanazon évben 3.30 millió márkára, vagyis 1.65 millió frtra rúgott.

4. *Belgiumban* a közutak fejlődését a következő számok mutatják:

Az utak osztályozása	1830	1840	1850	1860	1870	1880	1888	
	hosszúság kilométerekben							100 □-kmre es'k km.
Állami utak . .	2.593	3.096	4.065	4.548	5.338	6.731	7.243	24.59
Tartományi utak	514	805	1.486	1.507	1.439	1.444	1.460	4.95
Engedélyezett utak	134	275	670	621	612	351	271	0.92
Összesen . .	3.241	4.176	6.221	6.676	7.389	8.526	8.974	30.46

Az állami utakra fordított költséget a következő részletezés tünteti fel:

E v	Rendes kiadások				Rendkívüli kiadások			
	fentartás, javítás, építés		ültetvények		útépítés		hidak építése	
	1000 frk.	1000 frt.	1000 frk.	1000 frt.	1000 frk.	1000 frt.	1000 frk.	1000 frt.
1881	4.272	1.709	30	12	21	8	1.205	482
1882	4.395	1.758	39	16	523	209	1.411	564
1883	4.577	1.831	41	16	1.525	610	9	4
1884	4.300	1.720	38	15	1.090	436	—	—
1885	3.654	1.462	38	15	1.706	682	—	—
1886	3.632	1.453	41	16	1.945	778	—	—

5. *Dániában*, utügyének reorganizálása óta (1867. jun. 21-ki törvény) nincsenek többé állami utak, hanem az utaknak következő osztályozása áll fenn: 1-ső osztályú utak, a kerületek terhére s állami felügyelet alatt, 2-szor viczinális utak, a községek terhére s a kerületek felügyelete alatt, 3-szor magánutak felügyelet nélkül. Az 1-ső osztályú utak hossza 1888. márczius végén következő volt:

kövezett, kavicsolt utak	6.707 kilométer
köburkolatos utak	45 »
kiépítetlen utak	64 »
Összesen	<u>6.816 kilométer</u>
esik 100 km ² területre	17.78 »

Dániában a közutak fentartási költsége az utóbbi húsz év alatt átlagosan következő volt:

	1000 korona	1000 frt.
Az 1-ső osztályú utakra a kerületek által fizetett költség	2.338	1.300
Egyéb kiadások az utakra, városi utcákra, viczinális utakra	<u>2.274</u>	<u>1.264</u>
Összes kiadás	4.612	2.564

Az első osztályú kerületi utak évi költsége tehát kilométeren-
kint 343 koronát, vagyis 191 frtot tett.

6. *Elszász-Lotharingia* közutainak hossza következő:

	Összesen	esik 100 km ² területre
állami utak	1.170 km.	8'06 km.
kerületi »	704 »	4'85 »
nagyobb viczinális utak	5.835 »	40'42 »
kisebb »	<u>4.146 »</u>	<u>28'58 »</u>
Összesen	11.885 km.	81'91 km.

Az 1880/81. kezelési évben kiadatott:

az állami utak fentartására	766.901 márka, vagyis	383.450 frt.
új építkezésekre az állami utakon	71.528 »	35.764 »
Összesen	<u>838.429 márka, vagyis</u>	<u>419.214 frt.</u>

7. *Franciaország* közutainak hosszúsága következő:

Az ut neve	Kiepitve		Építés alatt	Hézagos állapotban	Együtt
	összesen	100 km ² területre			
1. Nemzeti utak:					
kövezve	2.438	0'47	--	—	2.488
kavicsolva	35.312	6'68	—	—	35.312
Együtt	<u>37.800</u>	<u>7'15</u>	—	—	<u>37.800</u>
2. Megyei utak	29.901	5'66	--	—	29.901
3. Viczinális utak:					
nagy közlekedési utak	121.564	23'01	1.522	2.505	125.591
egyéb közérdekű utak	74.293	14'06	3.656	6.251	84.200
közönséges utak	245.049	46'37	25.326	122.364	392.739
Együtt	<u>440.906</u>	<u>83'44</u>	<u>30.504</u>	<u>131.120</u>	<u>602.530</u>
Összesen	508.607	96'25	30.504	131.120	670.231

Megjegyzendő, hogy a nemzeti utak hosszúságát az 1888. év végén volt állapot szerint közöltük, a többi utakét ellenben csak az 1885. évi szerint. A közölt adatok tisztán csak Franciaországra

vonatkoznak. *Algirban* a nemzeti utak hosszasa 1883. végén 2.299 kilométerre rúgott. Hogy minő állapotban voltak a francia nemzeti utak az 1888. év végén, azt a következő számok tüntetik fel:

	Jó állapotban		Tűrhető állapotban		Rossz állapotban	
	km.	%	km.	%	km.	%
Kavicsolt utak .	20.548	58'19	11.794	33'40	2.970	8'41
Kövezett utak . .	918	36'89	1.111	44'66	459	18'45
Együtt. .	21.466	56'79	12.905	34'14	3.429	9'07

A nemzeti utak fentartása 1888-ban 25'77 millió frankba (10'31 millió frtba) került, a nagyobb javítások pedig 4'69 millió frankot (1'87 millió frtot) vettek igénybe, az összes költség tehát 30'46 millió frankra (12'18 millió frtra) rúgott. Egy kilométer nemzeti út fentartása tehát átlagosan 682 frankba (273 frtba) került és pedig a kavicsolt úttesteké 445 frankba (178 frt.), a kövezetteké 974 frankba (390 frt.), az árkok, rézsűk fentartása kilométerenkint 79 frankba (32 frt.), a műépítményeké pedig és az egyéb fentartási költségek 122 frankba (49 frt.). A megyei utak költsége 1855-ben 21'50 millió frankra (8'60 millió frt.) rúgott és pedig a fentartási költség 16'87 millió frk. (6'75 millió frt.), a nagyobb javítások költsége pedig 4'63 millió frkra (1'85 millió frt.); a viczinális utak szolgálata ugyancsak 1885-ben 208'55 millió frankot (83'42 millió frtot) vett igénybe.

A francia nemzeti utakon nem ugyan évenként, hanem bizonyos időközökben a forgalmat is számba veszik. Az úthálózat minden pontján naponként átment járművek száma a század második felében a következő ingadozást mutatja:

1851-ben	244 fogat	1869-ben	240 fogat
1857-ben	246 »	1876-ban	207 »
1863-ban	237 »	1882-ben	220 »

Az utóbbi számból 102 a mezőgazdasági megterhelt járművekre esett, 10 a kincstári s egyéb közjárművekre, 108 pedig könnyű és üres járművekre. Ezenkívül megfordult 45 nagyobb és 88 darab kisebb barom. A brutto-teher, nem számítva az utasokat és állatokat, naponként 215 tonnára rúgott, a netto-teher pedig (levonva a járművek saját súlyát) csak 108 tonnára.

8. *Nagy-Británia és Írország* közutairól nehéz egységes képet adni, minthogy az utak építése, javítása és fentartása a legkülönbözőbb helyi hatóságok közt oszlik meg. *Angliában és Walesben* a vidéki kerületek uti hatóságainak kezelése alatt 1886/7-ben összesen 118.017 angol mértföld (190.007 km.) út állott, miből a főutakra 17.747 angol mértföld (28.572 km.), a rendes közlekedési utakra pedig 100.270 angol mértföld (161.435 km.) esett; megjegyzendő

azonban, hogy ezen összegekbe nincsenek befoglalva a városi kerületekben létező utak, valamint déli Wales némely útjai és Wight sziget utai s több más utak. *Skóciában* a grófsági utak hossza 1888. május 14-ikén 21.965 angol mértföld (35.364 km.) volt, a városi hatóságok kezelése alatt álló utak hosszasa az azonban ismeretlen, ép úgy nincs tudomásunk Írország útjairól.

Angliában és Walesben az utakra (az alábbi márczius 25-ikével végződő) években kiadatott:

1883—84-ben . . .	72 ²⁰ millió frt.	1885—86-ban . . .	76 ²² millió frt.
1884—85-ben . . .	78 ³⁹ » »	1886—87-ben . . .	71 ⁹¹ » »

Ezen összegek magukban foglalják úgy az utak javítására, fentartására, tisztítására, öntözésére, stb. fordított rendes kiadásokat, mint azon rendkívüli kiadásokat, melyek a különböző hatóságok által új utak és műépítmények költségére felvett kölcsönökből fedeztettek, de nem foglalják magukban a felvett kölcsönök kamatait és a tökevi visszafizetéseket.

Skóciában az utakra fordított hason természetű kiadások következő összegekre rúgtak:

1882—83-ban . . .	7 ⁸⁸ millió frt.	1885—86-ban . . .	9 ⁴⁶ millió frt.
1883—84-ben . . .	9 ⁰⁵ » »	1886—87-ben . . .	9 ⁵¹ » »
1884—85-ben . . .	9 ⁷⁹ » »	1887—88-ban . . .	8 ⁹³ » »

Megjegyzendő, hogy az év május 15-ikével végződik.

Vége Írország útjaira a következő összegek fordítottak:

1882-ben	8 ⁰¹ millió frt.	1885-ben	8 ⁴⁴ millió frt.
1883-ban	8 ³² » »	1886-ban	8 ⁷⁷ » »
1884-ben	8 ⁵⁵ » »	1887-ben	8 ⁵⁸ » »

E számok azonban már csak becslési adatok, pontos kimutatók nem állnak rendelkezésre.

9. *Németalföld* közutairól újabb adataink nincsenek, 1873. decz. 31-ikén a műutak hossza következő volt:

	Összesen	Esik 100 km. ² területre
Állami utak	1.740 km.	5 ³⁶ km.
Tartományi utak	1.515 »	4 ⁶⁷ »
Községi és viczinális utak . . .	8.769 »	27 ⁰⁴ »
Együtt	12.024 km.	37 ⁰⁷ km.

10. *Norvégia* közutainak hosszasa 25 év alatt következőleg fejlődött:

	1855	1860	1865	1870	1875	1880 Összesen	Esik 100 km. ² területre
Országutak	6.046	6.305	6.667	6.995	7.450	7.753	2 ⁴⁰
Helyi érdekű utak	10.430	11.628	12.215	13.063	14.100	14.441	4 ⁴⁷
Összesen	16.476	17.933	18.882	20.058	21.550	22.194	6 ⁸⁷

A műutakra fordított állami kiadások összege évről-évre következőleg alakul:

Budget-év	Korona	Forint	Budget-év	Korona	Forint
1881—82 . . .	381.902	212.336	1884—85 . . .	1,195.188	664.525
1882—83 . . .	389.210	216.401	1885—86 . . .	1,136.010	681.622
1883—84 . . .	917.700	510.241			

11. *Olaszországban* az utak nemzeti, tartományi és községi utakra oszlanak. A tartományi utaknak két alosztályát különböztetik meg, azokat, melyek kizárólag a tartományok terhére képezik s ilyenekül az 1865. márcz. 20-iki közmunkatörvény által jelöltettek ki, másodsor azokat, melyek létesítését külön törvények rendelik el s melyek építéséhez az állam is hozzájárul. Hasonlóképen a községi utak is két osztályt képeznek: kötelező és nem kötelező utakat, mely utóbbiak ismét rendes és helyi érdekű utakra oszlanak. A nemzeti és tartományi utak hossza 1886. június 30-án következő volt:

	Kiépült	Épülőben levő utak hossza kilométerekben	Törvény szerinti kiepítendő	Összes
Nemzeti utak	9.176	201	64	9.441
Tartományi utak:				
rendesek	26.719	254	418	27.391
segélyezetttek	3.327	2.230	5.273	10.830
Összesen	39.222	2.685	5.755	47.662

Esett tehát 100 km² területre a kiépült nemzeti utakból 3.20 km., a kiépült rendes tartományi utakból 9.32 km., a segélyezett tartományi utakból pedig 1.16 km.

Az állami utak rendes kiadásai 1887/88-ban 5.99 millió lírára (2.4 millió frtra), kilométerenkint pedig 737 lírára (295 frtra) rúgtak, javításokra és új munkákra pedig 2.79 millió líra (1.12 millió frt.) adatott ki, kilométerenkint 344 líra (138 frt.).

12. *Poroszországban* az utak hossza 1887-ben következő:

		Esik 100 □ km.-terre
Tartományi és járási utak	31.413.1 km.	9.02 km.
Kerületi utak	26.379.0 »	7.57 »
Községi utak	4.456.1 »	1.28 »
Magán, részvénytársulati, erdei, bánya- és katonai utak	3.005.8 »	0.86 »
Összesen	65.254.0 km.	18.73 km.

A porosz állam az országuti vonalakon az utak és hidaknak csak egy részét tartja fenn. 1881. óta az állam következő összegeket adott ki:

	Fenntartási költség		Új utak építése	
	márka	forint	márka	forint
1881	859.104	429.552	1,148.541	574.270
1882	996.008	498.004	835.206	417.608
1883	844.480	422.240	793.398	396.699
1884	943.627	471.813	538.221	269.110
1885	998.373	499.186	388.981	194.490
1886	1,043.415	571.708	447.101	223.550
1887	1,166.288	583.144	1,884.619	942.310
1888	1,107.243	553.621	1,475.065	737.532

Minthogy az országutak fentartása és építése s a községi és kerületi utak segélyezése az 1875. július 8-iki törvény értelmében a porosz államban a tartományi hatóságok kötelessége, az imént közölt állami kiadások csak kis részét képezik azon összegnek, mely Poroszországban az utak fentartására és építésére fordítatik. A tartományok kiadása 25⁸⁴ millió márkára, vagyis 12⁹² millió frtra rúg. A fentebb kimutatott állami kiadásokkal, valamint a Schleswig-Holstein és Hohenzollern tartományokban kiadott összegekkel az utóbbi évek alatt közutakra körülbelül 30 millió марка (15 millió frt.) fordított, mely összegben azonban a községek és kerületek által saját erejükből hasonló célokra fordított s gyakran épen nem jelentéktelen kiadások nincsenek befoglalva.

13. *Spanyolország* közutainak hosszúságát az 1887. decz. 31-ki állapot szerint a következő kimutatás tünteti fel:

Az utak állapota	1-rendű	2-rendű	3-rendű	Összes	Tartományi utak	Községi utak
	állami utak					
	k i l o m é t e r					
Kiépítve	6.706	8.236	10.765	25.707	6.440	18.555
Épülőben	191	1.064	3.752	5.007	1.009	1.661
Jóváhagyott tervben	2	207	1.777	1.986	2.767	1.249
Tanulmány alatt	104	917	12.001	13.022	1.699	1.220
Nem tanulmányoztatott	—	149	7.959	8.108	10.932	18.232
Testületeknek átadott vagy felhagyott	718	74	613	1.405	—	—
Összesen	7.721	10.647	36.867	55.235	22.847	40.917

Esik tehát 100 km² területre 5⁰⁷ km. kiépített állami, 1³¹ km. kiépített tartományi, és 3⁶⁶ km. kiépített községi út. A mi az állami utak költségét illeti, az 1881—87. évek átlagában volt évenként:

A kezelési és fentartási költség . 18,758.877 peseta, vagyis 7,503.551 frt.
Az új építések költsége 21,811.116 „ „ 8,724.446 „

Az összes kiadás . . 40,569.993 peseta, vagyis 16,227.997 frt.

14. *Svédországban* a közforgalom számára 1885 végén a következő utak szolgáltak:

Országutak (grandes routes)	21.568 km.
Kerületi utak (routes de district)	22.283 »
Parochiális utak (routes de paroisse)	15.051 »
Városi utak (routes de ville)	744 »
Összesen	59.649 km.
Esik 100 km ² területre	18'49 »

Az uttfenntartás évenként körülbelül 7·2 millió koronába (4·0 millió frtba) kerül s azt kizárólag a földbirtokosok tartoznak viselni.

15. *Szászország* állami utainak hossza 1887 végén 3.703 km. volt, esett tehát minden 100 km² területre 20·70 km. állami ut.

Az állami utak kezelési és fentartási költsége 1885-ben 3,211.624 márkát (1,605.812 frtot), vagyis kilométerenkint 867 márkát (433 frtot) vett igénybe, az új utak építésére pedig 734.172 márká (367.086 frt.) fordított, az összes kiadás tehát 3,945.796 márkára (1,972.898 frtra) rúgott.

16. *Szerbia* útjainak hosszúsága 1888-ban következő volt:

	Összesen	esik 100 km ² területre
nemzeti (állami) utak	1.066 km.	2'19
megyei utak	2.668 »	5'49
kerületi »	1.796 »	3'70
Összesen	5.530 km.	11'38

Az állami utak fentartási költsége 124.191 frankot (49.676 frtot) vett igénybe, kilométerenkint 117 frankot, (47 frtot), új építésre pedig 423.750 frank (169.500 frt.) adatott ki.

17. *Württemberg* közutainak hosszát 1887-ből a következő számok mutatják:

állami utak	2.691 km.
a hivatali testületek (Amtskörperschaften) és a községek viczinális utjai	11.715 »
az állami erdőigazgatás viczinális utjai	358 »
Összesen	14.764 km.
Esik 100 km ² területre	75'70 »

Az állami utak fentartási és kijavítási költsége az utóbbi 5 évi budget szerint következő volt:

Kezelési év ápr. 1. márcz. 31.	Rendes fentartás márka	frt.	Helyreállítás márka	frt.	Nagyobb javítások márka	frt.	Összesen márka	frt.
1885/6	1,590.526	795.263	70.000	35.000	147.082	73.541	1,807.608	903.804
1886/7	1,550.419	775.210	70.000	35.000	154.456	77.228	1,774.875	887.438
1887/8	1,664.972	832.486	70.000	35.000	143.976	71.988	1,878.948	939.474
1888/9	1,631.737	815.869	70.000	35.000	143.383	71.692	1,845.122	922.561
1889/90	1,715.635	857.818	70.000	35.000	127.033	63.516	1,912.668	956.334

2. Vasutak.

Vasuthálózat. — Mig a közgazdaság legtöbb ága az utóbbi évtized alatt nehéz megpróbáltatásokon ment keresztül s a világ-gazdaság légkörében mondhatni általános depressio uralkodott, addig a közlekedés terén szokatlan élet, elevenség, előretörő haladás köszönti a komoly szemlélőt. Ez első tekintetre paradoxonnak tűnik fel, de jobban szemügyre véve, belátjuk, hogy a közlekedés fejlődése természetes következménye a fennálló s kedvezőnek éppen nem mondható gazdasági viszonyoknak. A gazdasági depressiót, mely egyes termelési ágaknál, például a mezőgazdaságnál, jóformán válságnak mondható, főleg két ok idézte elő, a túltermelés s az európaszerte erőre kapott védvamos politika, mindkettő rendkívül megnehezítette a versenyt a nemzetközi forgalomban s az egyes államok saját termelésük versenyképességének emelése végett a közlekedést igyekeztek lehetőleg tökéletesíteni s az olcsóbb szállítással egyenliteni ki a túltermelés okozta árhanatlás és a védvamos intézkedések káros hatását. Még egy harmadik okot is meg kell említenünk, mely az általános gazdasági viszonyokra károsan, a közlekedés fejlődésére ellenben előnyösen hatott, ez az európai államok általános fegyverkezése. A jó közlekedési eszközök a véd- és harczipességnek egyik lényeges feltételét képezik, a védképességüket a végletekig kifejteni törekvő államok tehát a közlekedési eszközök tökéletesítésére s főleg a vasuti hálózat kellő kiépítésére különös gondot fordítottak.

Ebben a nagy nemzetközi versenyben, hála az intéző államférfiak belátásának és erélyének, Magyarország sem maradt el, sőt jelenleg már kiváló szerepet játszik. Vasuti hálózatunk külső fejlődése távolról sem tükrözi vissza azt a haladást, melyet vasutügyünk a belső konsolidálódás folytán elért, azonban a külső fejlődés is igen jelentékeny. A magyar korona területén a nyilvános forgalomra szánt gőzmozdonyú vasutak építési hosszának fejlődését 1846. óta, a midőn az első gőzmozdonyú vasut átadatott a forgalomnak, a következő táblázat tünteti fel:

É v	Az év folytán megnyílt vasutvonal	Az év végén üzemben állt klm.-ekben	É v	Az év folytán megnyílt vasutvonal	Az év végén üzemben állt klm.-ekben
1846	35	35	1851	134	356
1847	126	161	1852	—	356
1848	17	178	1853	58	414
1849	—	178	1854	65	479
1850	44	222	1855	78	557
átlag 1846—50 .	44	155	átlag 1851—55 .	67	432

É v	Az év folytatán megnyitott vasutvonal	Az év végén üzemben állt klm.-ekben	É v	Az év folytatán megnyitott vasutvonal	Az év végén üzemben állt klm.-ekben
1856	102	659	1873	877	6.249
1857	292	951	1874	169	6.418
1858	305	1.256	1875	—	6.418
1859	136	1.392	átlag 1874—75 .	589	5.771
1860	222	1.614	1876	282	6.700
átlag 1856—60 .	211	1.174	1877	73	6.773
1861	221	1.835	1878	127	6.900
1862	75	1.910	1879	154	7.054
1863	33	1.943	1880	21	7.075
1864	—	1.943	átlag 1876—80 .	131	6.900
1865	215	2.158	1881	128	7.203
átlag 1861—65 .	109	1.958	1882	569	7.772
1866	—	2.158	1883	547	8.319
1867	125	2.283	1884	387	8.706
1868	348	2.631	1885	314	9.020
1869	103	2.734	átlag 1881—85 .	389	8.204
1870	740	3.474	1886	333	9.353
átlag 1866—70 .	263	2.656	1887	779	10.132
1871	925	4.399	1888	291	10.400 ¹⁾
1872	973	5.372	1889	433	10.833

A hetvenes évek négy első esztendejét] leszámítva, midőn hazánk lázas türelmetlenséggel igyekezett vasuti hálózatát kiterjeszteni, a vasutépítés terén sohasem uralkodott oly élénk mozgalom, mint 1882. óta. Ezt főleg a helyi érdekű vasutak felkarolásának köszönhetjük, melyre az első hatalmas lökést az 1880 : XXXI. törv.-czikk adta meg. A jelen évtizedben épültek ugyan igen nagy fontosságú vasuti vonalak, melyek nemzetközi forgalmunk szempontjából is kiváló jelentőséggel bírnak, de a vasutépítés súlypontja mégis a helyi érdekű vasutakra esik, kétségtelen, hogy a helyi érdekű vasutak intézményének továbbfejlesztésére az 1888 : IV. törv.-czikknek igen üdvös hatása leend.

A vasutépítés jövőre sem fog szünetelni, 1888-ban összesen 1.405-s kilométer vasut állott engedélyezési eljárás alatt s azonkívül 1888. év folyamán a kereskedelemügyi miniszter 56 közforgalmú vasut előmunkálataira adta meg az engedélyt, melyek hossza körülbelül 3.600 kilométert képvisel.

¹⁾ Az 1888. végén volt hosszúság azért nem egyezik a mult évi állomány és az évi szaporodás összegével, mert az osztrák-magyar államvasut-társaság a 23 km. hosszú lissava-aninai bányavasutján a korlátlan közforgalmat ideiglenesen beszüntette, a nevezett pályát tehát le kellett vonni a közforgalmú vasutak hosszúságából.

Az 1889. végén üzletben állott hosszúságból 9.682 km. a szorosabb értelemben vett Magyarországra, 1.151 km. pedig Horvát-Szlavonországoakra esett, míg tehát az előbbiben 1.000 km² területre 34⁶¹ km., 100.000 lélekre pedig 65⁰⁶ km. vasut esett, az utóbbiban 1.000 km.²-re 27⁰⁷ km., 100.000 lélekre pedig 54⁸⁶ km. Az utóbbi évek alatt Horvát-Szlavonország vasuti hálózata is szépen fejlődött s koránt sincs már oly különbség közte és az anyaország közt, mint még 5—6 esztendővel is ezelőtt volt.

A hosszúság, melyet imént kimutattunk, csak a közforgalmú vasutak hosszúsága, ezen kívül a magán czélokra szolgáló v o n t a t ó p á l y á k az 1888. év végén 980 kilométert képviseltek, miből 559 km. gőzerőre, 421 km. pedig ló- és egyéb vontató erőre volt berendezve. Ezen vontató pályák fontosságban nagyon sokat nyertek a kereskedelemügyi miniszter azon intézkedése által, hogy ezek a pályák 10 évre s a körülményekhez képest teendő kikötések mellett a korlátolt közforgalomnak átadhatók, s több vontató pályának a korlátolt közforgalomra való berendezése tényleg meg is indult. A mi a vontató pályák rendeltetését illeti, 50⁴⁰/o-uk bányászati, 24⁷⁰/o-uk erdészeti, 12⁸⁰/o-uk mezőgazdasági, 12¹⁰/o-uk pedig egyéb ipari czélokra szolgál.

Azon szoros politikai és gazdasági összeköttetésnél fogva, melyben a magyar állam Ausztriával áll, szükségesnek tartjuk a nevezett állam vasuti hálózatának fejlődését röviden szintén bemutatni. Ausztriában az első vasut 1837-ben épült 14 km. hosszúsággal. 1847-ben a vasuti hálózat már 1.048 kilométerre rúgott, az évi növekedés 1845-ben volt legnagyobb (255 km.), két évben ellenben 1840-ben és 1843-ban egyetlen kilométer új vasut sem adatott át a forgalomnak, a következő 20 év alatt (1848—67-ig) a sinutak hálózata 3.097 kilométerrel, évenként átlagosan 155 kilométerrel növekedett, két évben 1852. és 1853-ban nem nyílt meg új vasut, a legnagyobb növekedés pedig 419 km. volt, 1858-ban. 1868-tól kezdve, mely évvel a vasutépítés Ausztriában is gyorsabb ütemben indult meg, a nyilvános forgalomra szánt vasuti hálózat növekedését évről-évre a következő kimutatás tünteti fel:

	Az év folytán			Az év végén	
	megnyílt vasutvonal	üzemben állt kilométerekben		megnyílt vasutvonal	üzemben állt kilométerekben
1868	388	4.533	1871	1.238	7.350
1869	740	5.273	1872	1.158	8.508
1870	839	6.112	1873	836	9.344

	Az év folytán megnyílt vasútvonal	Az év végén üzemben állt kilométereken		Az év folytán megnyílt vasútvonal	Az év végén üzemben állt kilométereken
1874	329	9.673	1882	230	11.942
1875	663	10.336	1883	304	12.246
1876	444	10.780	1884	913	13.159
1877	475	11.255	1885	194	13.353
1878	47	11.302	1886	303	13.656
1879	77	11.379	1887	545	14.191
1880	55	11.434	1888	646	14.837
1881	278	11.712			

1868. óta Magyarországon a vasutépítés gyorsabban haladt, mint Ausztriában, míg ugyanis saját vasuti hálózatunk 1868-tól 1888-ig bejárólág 295⁰/o-kal növekedett, Ausztriáé pedig 227⁰/o-kal, mindazáltal Ausztria, ha a területhez hasonlítjuk, még mindig gazdagabb vasutakban, 1.000 km² területre ugyanis ott 49.45 km. vasut esik, nálunk ellenben csak 32.27 km. A népességhez viszonyítva azonban — minthogy Ausztria sűrűbb népességgel bir — nem állunk hátrább, 1888. év végén nálunk 100.000 lélekre 61.25 km., Ausztriában pedig 63.41 km. esett.

A porosz közmunkaminiszterium kiadásában megjelenő »Archiv für Eisenbahnwesen« alapján a következő táblázaton bemutatjuk az öt világrész különböző országainak vasuti hálózata t a s a hálózat növekedését az utóbbi öt év alatt:

Sorszám	Az ország neve	Az üzletben volt vasutak hossza az		Növekedés		A pályahosszból	
		1883. 1887.		1883-tól 1887-ig		1887. végén át- lagosan esett	
		év végén		összesen	%-ban	100 □ kmre	10.000 lélekre
		k i l o m é t e r					
	I. Európa.						
1	Németbirodalom :						
	Poroszország	21.305	23.663	2.358	11.1	6.8	8.2
	Bajorország	4.993	5.206	213	4.3	6.9	9.5
	Szászország	2.097	2.284	187	8.9	15.2	7.0
	Württemberg	1.442	1.461	19	1.3	7.5	7.3
	Baden	1.329	1.414	85	6.4	9.4	8.8
	Elszász-Lotharingia . .	1.300	1.439	139	10.7	9.9	9.2
	A többi német államok	3.527	4.318	791	22.4	8.3	8.9
	Összesen . . .	35.993	39.785	3.792	10.6	7.4	8.4
2	Franciaország	29.688	34.208	4.520	15.2	6.5	9.0
3	Nagybritánia és Írország	30.076	31.521	1.445	4.8	10.0	8.4
4	Oroszország (Finnorsz.-gal)	25.121	28.517	3.396	13.5	0.5	3.2
5	Ausztria	12.246	14.191	1.945	15.9	4.7	6.4
6	Olaszország	9.450	11.759	2.309	24.4	4.1	3.9
7	Magyarország	8.319	10.132	1.813	21.8	3.1	6.4
8	Spanyolország	8.251	9.309	1.058	12.8	1.9	5.5
9	Svédország	6.400	7.379	979	15.3	1.6	15.6
10	Belgium	4.320	4.760	440	10.2	16.1	8.1

Sorszám	Az ország neve	Az életben volt vasutak hossza az		Növekedés		A pályahosszból 1887. végén átlagosan esett	
		1883.	1887.	1883-tól 1887-ig			
		év végén		összesen	%-ban	100 □ kmre	10.000 lélekre
		k i l o m é t e r					
11	Németalföld (Luxemburggal)	2.520	2.957	437	17·3	8·3	6·4
12	Svájc	2.845	2.919	74	2·6	7·1	9·9
13	Románia	1.500	2.405	905	60·3	1·9	4·5
14	Dánia	1.790	1.965	175	9·1	5·1	9·3
15	Portugália	1.492	1.804	312	20·9	2·0	3·8
16	Norvégia	1.550	1.562	12	0·8	0·5	8·0
17	Európ. Törökország, Bulgária, Rumélia	1.394	1.394	—	—	—	—
18	Görögország	22	613	591	—	0·9	2·9
19	Szerbia	—	517	517	—	1·1	2·7
	Európa összesen .	183.010	207.806	24.796	13·6	2·1	6·0
	<i>II. Amerika.</i>						
1	Északam. Egyes.-Államok	191.355	241.210	49.854	26·1	2·7	40·9
2	Britt Éjszak-Amerika . .	14.040	19.883	5.843	41·6	0·2	42·1
3	Brazília	5.100	7.929	2.829	55·5	0·1	6·1
4	Mexiko	4.840	6.562	1.722	35·6	0·3	6·3
5	Argentini köztársaság .	3.500	6.446	2.946	84·2	2·3	21·3
6	Chile	1.800	2.838	1.038	57·7	0·4	11·2
7	Cuba	1.600	1.600	—	—	1·3	10·5
8	Peru	1.309	1.347	38	2·9	0·1	4·5
9	Középamerika(Guatemala, Salvador, Costarica, Nicaragua, Honduras)	500	800	300	60·0	0·2	2·9
10	Uruguay	470	556	86	18·3	0·3	9·3
11	Venezuela	128	293	165	129·7	—	1·3
12	Columbia egy. államai .	265	265	—	—	—	0·7
13	Ecuador	69	151	82	118·9	—	1·0
14	San Domingo köztársaság	80	80	—	—	0·1	1·6
15	Paraguay	72	72	—	—	—	1·9
16	Bolivia	56	70	14	25·0	—	0·3
17	Angol Guyana	35	35	—	—	—	1·3
18	Portorico	18	18	—	—	0·2	0·2
	Amerika összesen .	225.238	290.155	64.917	28·8	0·7	27·8
	<i>III. Ázsia.</i>						
1	Britt-India	16.650	22.665	6.015	36·1	0·6	0·9
2	Oroszország	231	1.277	1.046	452·8	0·2	29·7
3	Németalföldi India . . .	1.100	1.160	60	5·5	0·9	0·5
4	Japán	298	736	438	147·0	0·2	0·2
5	Kis-Ázsia	372	598	226	60·8	—	—
6	Ceylon	260	289	29	11·2	0·5	1·1

Sorszám	Az ország neve	Az üzletben volt vasutak hossza az		Növekedés		A pályahosszból	
		1883.	1887.	1883-tól 1887-ig		1887. végén átlagosan esett	
		év végén		összesen	%-ban	100 □ kmre	10.000 lélekre
		k i l o m é t e r					
7	Cochinchina és Pondichery	83	83	—	—	—	—
8	China (törzsország) . . .	11	45	34	309·1	—	—
9	Malayi államok	—	45	45	—	—	—
	Ázsia összesen .	19.005	26.898	7.893	41·5	0·1	0·3
	<i>IV. Afrika.</i>						
1	Fokföld	1.952	2.795	843	43·2	—	—
2	Algír és Tunis	1.779	2.480	701	39·4	—	—
3	Egyiptom	1.500	1.500	—	—	—	—
4	Mauritius, Reunio, Senegal terület	250	591	341	136·4	—	—
5	Natal	156	350	194	124·4	—	—
	Afrika összesen .	5.637	7.716	2.079	36·9	—	—
	<i>V. Ausztrália.</i>						
1	Uj-Dél-Wales	2.126	3.276	1.150	54·1	0·4	31·1
2	Victoria	2.400	3.085	685	28·5	1·4	30·0
3	Uj-Seeland	2.313	2.900	587	25·4	1·1	46·0
4	Queensland	1.600	2.700	1.100	68·8	0·2	78·7
5	Dél-Ausztrália	1.500	2.340	840	56·0	0·1	74·8
6	Tasmania	277	700	423	152·7	1·0	51·1
7	Nyugot-Ausztrália	144	296	152	105·6	—	74·0
	Ausztrália összesen .	10.360	15.297	4.937	47·7	0·2	43·1
	Az öt világrész együtt .	443.250	547.872	104.622	23·6	0·4	3·7

Táblázatunkon különösen érdekesek azok a számok, melyek az egyes országok vasuthálózatának növekedését tüntetik fel az utóbbi öt év alatt. Az abszolút növekedés legnagyobb az Egyesült-Államokban, hol 1883-tól 1887-ig épen kétszer annyi vasut épült, mint egész Európában, második helyen Kelet-India áll, harmadikon pedig Britt-Észak-Amerika, tehát a nyerstermelő s az Európa piaczn nehéz versenyt támasztó tengerentúli országok fejtik ki legnagyobb mértékben vasuthálózatukat. A perczentuális szaporodás azonban nem ezekben az országokban legnagyobb, hanem ott, hol korábban még csak kevés vasut épült, így például ázsiai Oroszországban a mondott öt év alatt a vasuthálózat 452·8%-kal növekedett. Európában a vasuthálózat abszolút növekedése Franciaországban volt legnagyobb, az 1878. évi Freycinet-féle nagyszabású terv, mely 1889-re 40.000 km. vasuti hálózatot ígért Franciaországnak, a közbejött pénzügyi nehéz-

ségek miatt nem valósult ugyan meg teljesen, mindazáltal Franciaország vasuti hálózatának növekedése az utóbbi öt év alatt jóval gyorsabb volt, mint a Németbirodalomé, mely pedig szintén sokat áldozott vasuti hálózatának kiegészítésére. A területhez képest azonban a Németbirodalom még mindig jobban el van látva vasutakkal, mint Franciaország; ellenben a lélekszámhoz hasonlítva, Franciaországnak van több vasutja. Valamennyi európai állam közül Romániában volt leggyorsabb a vasutak növekedése, ott a vasuthálózat öt év alatt 600/0-kal növekedett. Nagy volt Olaszországban is a növekedés, 244/0. Ez államban roppant erőfeszítések tétetnek a vasuti hálózat kiterjesztésére, az 1879. július 29-iki, az 1882. július 5-iki, az 1885. április 27-iki s végre az 1888. július 20-iki törvények mind hangozan tanuszkodnak róla, hogy mily áldozatokra kész az olasz királyság vasuthálózatának fejlesztése és kellő felszerelése érdekében. A legutóbbi törvény a jelenlegi vasuthálózat kiegészítésére 1.610 millió lírát irányzott elő, mely 1888/89-től 1899/1900-ig fog felhasználtatni s melyből az állam hozzájárulására is jelentékeny rész jut. A magyar vasutak fejlődése is a leggyorsabbak közé tartozik, de a területhez hasonlítva, még mindig sokkal szegényebbek vagyunk sínutakban, mint a nyugat-európai államok. Fentebbi kimutatás a különböző országok vasutainak hosszúságát az 1887. év végén volt állapot szerint közli, néhány nagyobb országról újabb adatokat is közölhetünk:

	Vasutak hossza
1. Északamerikai Egyesült-Államok 1889. végén	260.000 km.
2. Németbirodalom 1889. decz.	34.058 >
3. Franciaország 1889. szept. 30-án	31.971 >
4. Oroszország 1888. végén	29.217 >

Kettős vágányú vasutak. — A hosszúság magában nem mutatja a közlekedés fejlettségét, a forgalmi képesség függ a pálya kellő felszerelésétől, de azonkívül az is fontos különbség, hogy a vasuti közlekedés egy vágányon, vagy kettős vágányon halad-e; ez nagy forgalomnál s különösen egyes kivételes esetekben, mint például mozgósítás alkalmával, nagyon is számbaveendő tényező. Forrásaink hézagossága épen e tekintetben nem engedi, hogy a különböző államok kettős vágányú vasutairól teljes kimutatást állítsunk össze. Kimutatásunk csak nyolcz államra szorítkozik, ezen államok sorában azonban feltaláljuk mindazokat, melyekben a kettős vágányú pályák nagyobb mértékben fordulnak elő:

Az ország vagy vasut neve	km.	‰	Az ország vagy vasut neve	km.	‰
N.-Británia és Irorsz. (1888):	17.343	54'37	Szász államvasutak .	728	32'72
Anglia és Wales	14.417	64'05	Württembergi államv.	298	19'01
Skócia	1.984	39'79	Badeni államvasutak.	520	38'35
Irország	942	21'41	Bírod.vasutak Elzász-Loth.-ban	632	47'91
Franciaország (1885):			Svájc (1888)	455	15'83
államv.	117	5'25	Ausztria (1887):		
magánv.	12.268	40'85	államv.	277	7'14
Együtt	12.385	38'40	magánv.	1.417	13'86
Belgium (1888):			Együtt	1.694	12'01
államv.	1.334	41'69	Magyarország (1888):		
magánv.	202	16'21	államv.	235	5'39
Együtt	1.536	34'55	magánv.	458	7'59
Németország (1888-89):	11.929	29'76	Együtt	693	6'67
Porosz államvasutak .	8.560	36'82	Olaszország (1887) .	758	6'49
Bajor államvasutak .	311	6'58			

A kettős vágányú pályák az óriás forgalmú Nagy-Britanniában képezik legnagyobb százalékát az összes vasutaknak, ott is, különösen Angliában, hol aránylag több, mint háromszor annyi kettős vágányú vasut van, mint Irországban. Nagy-Británia után Franciaország következik, hol a kettős vágányú pályák ugy abszolút hosszúságukat tekintve, mint az összes hosszúsághoz hasonlítva, nagyobb mértékben fordulnak elő, mint a Németbírodalomban, a stratégiailag fontosabb vasutak azonban itt is el vannak látva kettős vágánnyal, így például Elzász-Lotharingiában a vasutaknak közel fele kettős vágányú. Hazánkban kevés a kettős vágányú vasut, az utóbbi pár év alatt azonban védképességünk emelésének céljából a kettős vágányú pályák jelentékenyen kiterjesztettek. 1888-ban az 1888: XVII. törvényczikk alapján a közlekedési miniszter rendelkezésére bocsátott hitelből, a magyar kir. államvasutak aszód-hatvan-miskolcz-szerencsi szakaszán 170 km. hosszúságban rakatott le a második vágány s ennek folytatásakép Gácsország felé a magyar éjszakkéleti vasut szerencs-legendyemihályi vonalrészén 62 km., az első magyar-gácsországi vasut legendyemihály-mezőlaborczi részén pedig 104 kilométer hosszúságban.

Államvasutak. — Mindazon nevezetesebb országokat, a melyekben az államvasuti rendszer kisebb-nagyobb hódításokat tett, az alábbi számok mutatják, melyek egyuttal az államvasutaknak a többi vasutakhoz való arányát is feltüntetik :

Az ország neve	Államvasutak é p i t é s i h o s s z a		Egyéb vasutak		Összes vasutak kilométer
	km.	%	km.	%	
1. Németország ¹⁾ (1888/89) . . .	35.174	83'10	4.749	11'90	39.923
<i>Poroszország</i> » . . .	21.962	91'00	2.014	8'40	23.976
<i>Bajorország</i> » . . .	4.665	87'29	679	12'71	5.344
<i>Szászország</i> » . . .	2.130	99'77	5	0'23	2.135
<i>Württemberg</i> » . . .	1.444	98'84	17	1'16	1.461
<i>Baden</i> » . . .	1.367	98'06	27	1'94	1.394
<i>Elszász-Lotharingia</i> (1888/89)	1.302	99'09	12	0'91	1.314
2. Olaszország (1887)	7.775 ²⁾	67'09	3.815	32'91	11.590
3. Britt-K.-India (1886/87) . . .	6.638	30'79	14.920	69'21	21.558
4. Ausztria (1887)	3.874	27'48	10.224	72'52	14.098
5. Eur. Oroszország (1888) . . .	5.471	19'63	22.392	80'37	27.863
6. Magyarország (1889)	5.115 ³⁾	46'77	5.821 ³⁾	53'23	10.936 ³⁾
7. Belgium (1888)	3.201	71'97	1.246 ⁴⁾	28'03	4.447
8. Svédország (1887)	2.496	34'14	4.816	65'86	7.312
9. Franciaország (1885) ⁵⁾	2.230	6'91	30.027	93'09	32.257
10. Brazília (1887)	2.013 ⁶⁾	23'72	6.473	76'28	8.486
11. Románia (1887)	1.983	82'45	422	17'55	2.405
12. Argentini közt. (1886)	1.840	30'85	4.125 ⁷⁾	69'15	5.965
13. Dánia (1888)	1.556	79'39	404	20'61	1.960
14. Finnország (1887)	1.540	100'00	—	—	1.540
15. Norvégia (1887/88)	1.494	95'65	68	4'35	1.562
16. Németalföld (1887)	1.312	51'43	1.239	48'57	2.551
17. Eur. Törökország (1888) ⁸⁾ . .	974	100'00	—	—	974
18. Szerbia (1888) ⁸⁾	509	100'00	—	—	509
19. Bulgária (1888)	156	26'58	431 ⁹⁾	73'42	587

¹⁾ Csak a szabályszerű nyomtávval bíró vasutak vannak felvéve; az államvasutakba 104 km. állami igazgatás alatt álló magántulajdonú képező vasut is bele van számítva. Megjegyzendő továbbá, hogy a kimutatás terület szerint készült, azon német vasutak tehát, melyek nem német területen fekszenek, kihagyattak. Így a porosz államvasutakból osztrák területre esik 5'1, németalföldi területre 19'1 km.; a bajor államvasutakból Ausztriában fekszik 47'2 km., a szász államvasutakból pedig 25'6 km.; a badeni államvasutakból 41'2 km. Svájcra esik; végre a magántulajdonú képező, de állami igazgatás alatt álló zittau-reichenbergi vasutból 21'6 km. szintén osztrák területre esik. E szerint az összes német vasutakból kerek számban 160 km. idegen területre (100 km. osztrák, 19 km. németalföldi és 41 km. svájci területre) esik, a minek beszámításával az összes német vasutak hossza 40.083, az államvasutak és állami igazgatás alatt álló magántulajdonú vasutak hossza pedig 35.334 kilométerre rúgott. — ²⁾ Ebbe 331 km. olyan vasut is bele van foglalva, a hol az állam csak társtulajdonos. Megjegyzendő, hogy az olasz államvasutak jelenleg 3 nagy társulatnak bérbe vannak adva. — ³⁾ Nem a véglegesen megállapított, hanem csak megközelítőleg kiszámított hosszúság. — ⁴⁾ Belga társulatok külföldi vonalainak hossza ezen kívül 200 km. — ⁵⁾ Az általános és helyi érdekű vonalak együtt. — ⁶⁾ Azonkívül állami kamatbiztosításban részesül 2.585 km. vasut, a provinciák tulajdonát képezi, vagy ezek részéről kamatbiztosítást, avagy kilometrikus segélyt élvez 1.647 km. — ⁷⁾ Ebből

Az állami tulajdon nem azonos az állami üzemmel; látunk állami vasutakat magánkezelés s megfordítva magánvasutakat állami kezelés alatt. Ott, a hol az államvasuti rendszer teljes diadalt aratott, az utóbbi eset gyakoribb, mint például hazánkban, hol azt a positiót, melyet az államvasutak a közlekedés terén elfoglalnak, lényegesen erősíti az állami kezelés alatt álló magánvasutak immár tekintélyes hálózata. Olaszországban ellenkezőleg azt látjuk, hogy ott a tekintélyes államvasuti hálózat három külön csoportba foglalva (középtengeri, adriai, szicíliai hálózat) magán társulatok kezelésébe bocsátatott.¹⁾ Nagy-Britanniában nincsenek államvasutak s Franciaországban is a magánvasuti rendszer bír erős túlnyomósággal. A nagyobb államok közül a Németbirodalomban aratott legteljesebb diadalt az államvasuti rendszer, hol az összes vasutaknak közel 90%-a államvasut, Oroszországban ellenben az államvasutak az összes hosszaságnak alig képviselik ötödrészét; kétségtelen azonban, hogy az államvasuti eszme Oroszországban, mely oly erélyesen munkál vasut hálózatának kiterjesztésén és vasutügyének szervezésén, szintén tért hódít.

A magyar vasutak birtokállapot és kezelés szerint. — A magyar korona országainak területén fekvő vasutak 1888. végén következőleg oszoltak meg:

A vasutak megnevezése	Építési hosszúság		Üzleti hosszúság	
	1888. végén kilométerekben			
	összesen	%	összesen	%
I. Tisztán magyar vasutak.				
A. Magyar kir. államvasutak . . .	4'358'730	41'91	4.301'531	40'84
B. Magánvasutak:				
a) Állami kezelés alatt:				
Arad-temesvári vasut	55'458	0'53	57'154	0'54
Bánréve-őzdi h. é. v.	12'522	0'12	12'655	0'12
Békéscsúdvár-békési h. é. v. . . .	7'753	0'08	7'241	0'07
Bihari h. é. vasutak	132'364	1'27	131'892	1'25
Bród-bosznabrod-i vasut	3'586	0'03	3'321	0'03
Csáktornya-zágrábi (zagoriai) h.é.v.	115'505	1'11	128'756	1'22
Debreczen-hajdúnánási h. é. v. . .	56'328	0'54	56'844	0'54
Héjjasfalva-székelyudvarhelyi h.é.v.	35'627	0'34	35'297	0'33
Kúnsmárton-szentesi h. é. v. . .	22'145	0'21	22'198	0'21
Marosludas-besztercei h. é. v. . .	92'237	0'89	110'330	1'05
Marosvásárhely-szászrégeni h. é. v.	32'459	0'31	32'253	0'31

is köztulajdont képez azonban 1.086 km. (922 km. Buenos-Aires és 164 km. Santa-Fé provincia tulajdona). — ²⁾ A török és szerb vasutak állami tulajdont képeznek, de magánkezelés alatt állanak. — ³⁾ Ebből 206 km. a török állam tulajdona, de magánkezelés alatt van.

¹⁾ Az 1885. ápr. 27-iki törvény által jóváhagyott üzletátruházási szerződés alapján.

A vasutak megnevezése	Építési hosszúság		Üzleti hosszúság	
	1888. végén kilométerekben			
	összesen	%	összesen	%
Mátrai h. é. v.	131'551	1'27	132'370	1'26
Mezőtúr-túrkevei h. é. v.	15'158	0'15	15'286	0'15
Nagyvárad-belényes-vaskohi h. é. v.	117'254	1'13	117'037	1'11
Pusztatenyő-kunszentmártoni h. é. v.	34'710	0'33	34'594	0'33
Újszász-jászapáti h. é. v.	31'529	0'30	31'618	0'30
Vinkovce-brčka-szavaparti h. é. v.	50'708	0'49	50'662	0'48
Magán vasutak állami kezelés alatt	946'894	9'10	979'508	9'30
b) Magán kezelés alatt:				
Aradi és csanádi egyesült vasutak	288'930	2'78	291'189	2'77
Barcs-pakrácsi h. é. v. (a d. v. kez. a.)	123'794	1'19	123'173	1'17
Budapesti h. é. vasutak	41'830	0'40	41'075	0'39
Budapest-pécsi vasut	264'329	2'55	288'321	2'74
Budapest-szt.-lőrinczi h. é. v.	8'114	0'08	7'818	0'07
Gölniczvölgyi h. é. v. (a kassa- oderbergi vasut kezelésében)	33'360	0'32	33'039	0'31
Győr-sopron-ebenfurti vasut	115'958	1'11	118'341	1'12
Keszthely-balaton-szt.-györgyi h. v.	9'814	0'09	9'623	0'09
Kőszeg-szombathelyi h. é. v. (a déli vasut kezelésében)	17'088	0'16	17'334	0'17
Magyar éjszakkéleti vasut	580'347	5'58	655'100	6'22
Mármarosi sóvasut	37'200	0'36	40'300	0'38
Mohács-pécsi vasut	67'726	0'65	67'553	0'64
Nagy-kikinda-nagy-beckerekih.é.v. (az osztr.-magy. államv. kez.)	70'547	0'69	70'370	0'67
Nyiregyháza-mátészalkai h. é. v.	57'140	0'55	56'967	0'54
Pécs-barcsi vasut	66'698	0'64	68'073	0'65
Szamosvölgyi vasut	110'420	1'06	125'201	1'19
Szatmár-nagybányai h. é. v.	56'165	0'54	60'411	0'57
Sziget-kincstári sókamarai vasut	1'850	0'02	—	—
Szilágysági h. é. v.	108'235	1'01	107'750	1'02
Szombathely pinkaffói h. é. v.	52'322	0'50	53'000	0'50
Taracsvölgyi h. é. v.	33'163	0'32	32'769	0'31
Magán vasutak magán kezelés alatt	2.145'030	20'63	2.267'437	21'52
A tisztán magyar vasutak összesen	7.450'654	71'61	7.548'476	71'66
II. Közös vasutak magy. vonalai.				
Osztrák-magyar államvasut	1.461'540	14'05	1.497'242	14'21
Déli vasut	701'482	6'74	703'206	6'68
Kassa-oderbergi vasut	362'614	3'49	357'627	3'39
I. Magyar-gácsországi vasut	119'399	1'15	119'876	1'14
Magyar nyugoti vasut	304'776	2'93	307'215	2'92
A közvasutak magyar vonalai	2.949'811	28'36	2.985'166	28'34
Magyarország vasutai	10.400'465	100'00	10.533'612	100'00

Az 1889. év folytán a vasutak birtokállapotában lényeges változások történtek. A budapest-pécsi vasut, továbbá az első magyar-gácsországi és a magyar nyugoti vasut magyar vonalai államosítottak, ezekkel együtt, valamint az 1889-ben megnyílt budapesti körvasuttal (16¹¹/₁₃ km.) s az ujgradiska-bródi vasuttal (51⁸/₁₀ km.), a magyar kir. államvasutak hálózata körülbelül 5.115 km. hosszúságot ért el. Az év folyamában a helyi érdekű vasutak száma is szaporodott, megnyílt ugyanis a boba-jánosháza-sümegi (25⁹/₁₀ km.), a torontáli (89³/₁₀ km.), a ruma-vrdniki (17⁴⁸/₁₀ km.), a budapest-lajosmizsei (63⁴²/₁₀ km.), a kisujszállás-déaványa-gyomai (44⁶/₁₀ km.) és a bács-bodrog megyei helyi érdekű vasut (109 km.). Ezenkívül gyarapodtak az arad-csanádi egyesült vasutak a borosjenő-csermői vonallal (14⁴/₁₀ km.) s az osztrák-magyar államvasut a perjámos-varjasi helyi érdekű vasuttal (7⁴/₁₀ km.).

A nyilvános forgalmú vasutak összes hosszúságából az 1888. év végén 8.245 km. a fővasutakra és azok mellékvonalaira, 2.155 km. pedig, vagyis 20⁷²/₁₀₀-a helyi érdekű vasutakra esett. 1888-ban még 12 fővasut volt, számuk azonban 1889-ben a budapest-pécsi, a magyar nyugoti és az I. magyar-gácsországi államosítása folytán 9-re szállt le; helyi érdekű vasut ellenben 1888-ban 36 volt üzemben, melyek közül 3 az osztrák-magyar államvasut tulajdonát képezte. Az egy kezelés alatt levő vasutakat egy összegben mutatva ki, 1889. végén a következő vasutak, illetőleg vasutcsoporthoz álltak üzemben:

Vasutak az üzletkezelésükben álló pályákkal együtt	Üzleti hosszúság
1. Magyar kir. államvasutak	6.366 kilométer 58 ²¹ / ₁₀₀ %
2. Osztrák-magyar államvasut	1.648 » 15 ⁰⁷ / ₁₀₀ %
3. Magyar éjszakkeleti vasut	1.025 » 9 ³⁷ / ₁₀₀ %
4. Déli vasut	843 » 7 ⁷¹ / ₁₀₀ %
5. Kassa-oderbergi vasut	396 » 3 ⁶² / ₁₀₀ %
6. Aradi és csanádi egyesült vasutak	315 » 2 ⁸⁸ / ₁₀₀ %
7. Szamosvolgyi vasut	120 » 1 ¹⁰ / ₁₀₀ %
8. Győr-sopron-ebenfurti vasut	118 » 1 ⁰⁸ / ₁₀₀ %
9. Máramarosi sóvasut	45 » 0 ⁴¹ / ₁₀₀ %
10. Budapesti helyi érdekű vasutak	42 » 0 ³⁸ / ₁₀₀ %
11. Keszthely-balatonszentgyörgyi h. é. vasut	10 » 0 ⁰⁹ / ₁₀₀ %
12. Budapest-szentlőrinci h. é. vasut	8 » 0 ⁰⁸ / ₁₀₀ %
Összesen	10.936 kilom. 100 ⁰⁰ / ₁₀₀ %

Látható e kimutatásból, hogy a magyar királyi államvasutak közvetlen kezelése alatt mily hatalmas hálózat van már jelenleg, e hálózathoz, azon befolyásnál fogva, melyet a magyar államvasutak a viteldíjszabás tekintetében reá gyakorolnak, bizvást hozzászámít-

hatjuk az éjszakkeleti vasutat s az az által kezelt vasutakat is; sőt a kamatgaranciát élvező kassa-oderbergi vasutat is a magyar államvasutak hatalmi köréhez vehetjük.

Beruházási tőke. — A közös vasutak miatt, melyek építési tőkéjüket a magyar és osztrák vonalak szerint nem részletezik, a magyarországi vasutakba befektetett tőkét pontosan kimutatni nem lehet. A hivatalos vasuti statisztikában ily részletezés nem is foglaltatik, ellenben a kereskedelemügyi miniszter 1888. évi jelentése a magyarországi vasutakba tényleg befektetett tőkét következő összegekkel mutatja ki:

	A befektetett tényleges tőke összesen frt.	az összes befektetett tőke százalékban	Esik egy kilom. frt.
Magyar kir. államvasutak	400,006.493	46.6	94.408
Helyi érdekű vasutak	64,552.954	7.4	29.844
Egyéb magán vasutak	395,954.592	46.0	98.964
Összesen . .	860,514.039	100.0	82.734

Kilométerenkint legkevesebbe természetesen az olcsó helyi érdekű vasutak kerültek, azonban ezeket nem számítva, az államvasutak kevesebbe kerültek, mint a magánvasutak. A fentebbi számok azon összegeket mutatják, melyek tényleg a vasutakba fektetettek, a vasuti kölcsönök kibocsátásánál azonban többnyire nagy árfolyamveszteségek álltak elő, melyek minthogy a kamatoztatásra váró tőkét emelték, a beruházási tőkébe szintén beszámítottak. A következő számok, melyeket az Osztrák-Magyar monarchia vasutainak beruházási tőkéjéről közlünk, ez árfolyamveszteségeket is magukban foglalják.

	Beruházási tőke 1887 végén összesen	pályakilométerenkint
Tisztán magyar vasutak	657,488.226 frt.	91.470 frt.
Közös vasutak	1,410,641.843 »	226.117 »
Osztrák vasutak	1,513,734.409 »	138.397 »
Összesen . .	3,581,864.478 frt.	147.013 frt.

A közös vasutaknál a beruházási tőkét főleg a nagy árfolyamveszteség emeli oly magasra. Az osztrák-magyar államvasutnak 436.90 millió frt. beruházási tőkéjéből 87.74 millió árfolyamveszteségre esik, a déli vasutnál pedig az árfolyamveszteség a 808.08 millió frtot tevő beruházási tőkében 467.85 millió frtot képvisel, minthogy ez a vasut a szükséges tőke legnagyobb részét 30/0-os elsőbbségi kölcsönök útján

szerezte be, melyeket csak alacsony árfolyam mellett lehetett értékesíteni. A tisztán osztrák vasutak beruházási tőkéjéből 1887 végén 527⁶¹ millió frt. az osztrák államvasutakra, a tisztán magyar vasutakéból pedig 482⁹⁰ millió frt. a magyar államvasutakra esett; az egész monarchiában a magántársulati vasutak beruházási tőkéje (az árfolyamvesztéséget is beleszámítva) 2.571³⁵ millió frtot képviselt. Ezen összeg beszerzése részint a kibocsátott részvények és elsőbbégi kötvények, részint egyéb kölcsönök útján történt. Erről a következő rövid kimutatás nyújt felvilágosítást.

A vasutak csoportja	Érték	Kibocsátott	1887. végéig törlesztett	Kibocsátott	1887. végéig törlesztett	Kibocsátott	1887. végéig törlesztett
		részvények		elsőbb. kölcsönök		egyéb kölcsönök	
		névértéke ezer forintokban					
Tisztán magyar vasutak	arany	—	—	24.705	94	5.057	1.311
	ezüst	31.789	—	34.762	253	—	—
	papír	31.806	40	35.042	219	2.746	202
Közös vasutak	arany	260.000	5.067	1,323.178	74.139	3.246	204
	ezüst	49.961	—	105.052	2.101	1.200	10
Osztrák vasutak	arany	43.142	2,385	196.329	24.894	27.557	2.577
	ezüst	258.128		498.971			
	papír	260.609		58.853			

Helyi érdekű vasutaink a szükséges tőkét nemcsak magánvállalkozás útján teremtik elő, hanem az 1880:XXXI. és 1888. IV. törvénycikk értelmében az állam, a törvényhatóságok, sőt magánosok hozzájárulását is igénybe vehetik, 1888. végén a helyi érdekű vasutak engedélyezett tőkéje 69,609.332 frtot tett, ebből esett:

az állam hozzájárulására	11,040.890 frt.	15 ⁹ / ₁₀ %
a törvényhatóságok hozzájárulására	4,406.614 »	6 ³ / ₁₀ %
községek és magánosok »	10,303.351 »	14 ⁸ / ₁₀ %
valamennyi hozzájárulásra	25,750.855 frt.	37 ⁰ / ₁₀ %
ellenben magánvállalkozás útján fedeztetett	43,858.477 »	63 ⁰ / ₁₀ %

Az állami hozzájárulás a posta czímén 4⁹⁷ millió, forgalmi eszközök czímén 930 ezer, csatlakozó vasutak czímén 205 ezer, egyéb czímen pedig 4⁹³ millió frtot tett.

A beruházási tőkéről a következő rövid nemzetközi összeállítást közölhetjük:

Az ország vagy vasut neve	Millió frt.	Pálya kilo- méterenként frt.	Az ország vagy vasut neve	Millió frt.	Pálya kilo- méterenként frt.
Osztrák-magyar vasutak (1887)	3.581 ⁹	147.013	Belga államvasutak (1888)	513 ⁶	160.450
Magyar államv. ¹⁾	513 ⁷	100 ⁸ 05	Olaszország (1887)	1.126 ³	128.450
Osztrák államv.	767 ⁸	147 ¹ 06	Svájc (1888)	364 ⁹	126.174
Közös vasutak	1.410 ⁶	226.117	Franciaország (1887)	5.388 ⁰	159.778
Nagy-Británia és Írorsz. (1888)	8.647 ⁰	271.056	Román államv. (1887)	160 ³	80.841
Németország (1888/89)	5.037 ⁷	125.953	Németalföldi államv. (1887)	165 ²	125.206
Porosz államv.	3.057 ⁶	131.528	Svédország (1887)	276 ⁸	37.869
Bajor »	541 ⁸	114.629	Norvégia (1887/88)	70 ⁸	45.308
Szász »	312 ⁵	140.867	Északam.-Egyes.-Áll. (1887)	18.213 ⁷	70.519
Badeni »	215 ³	158.938			
Württembergi »	233 ⁸	149.582			

Ez adatok között bajos párhuzamot vonni, némely ország a tényleges beruházási tőkét mutatja, más a kibocsátottat, melyben az árfolyamvesztés sokszor igen tekintélyes helyet foglal el, továbbá az a körülmény is figyelembe veendő, hogy a pályahosszúságból egyik országban sokkal több a kettős vágányú, mint a másokban, a mi természetesen a kilométerenkinti beruházási tőkét jelentékenyen módosítja.

Mozdony- és kocsiallomány. — A magyarországi vasutak járműveinek állományát, úgy a tisztán magyar vasutakét, mint a közös vasutak magyar vonalaira aránylagosan eső részt a kereskedelmi miniszter jelentése következőleg mutatja ki:

A jármű neve	Állomány			N ö v e k e d é s			
	1878-ban	1887-ben	1888-ban	1878-hoz képest		1887-hez képest	
				szám-szerint	%	szám-szerint	%
Mozdonyok	1.060	1.589	1.612	552	52 ¹	23	1 ⁴
Személykocsik	2.199	2.652	2.776	577	26 ²	124	4 ⁶
Teherkocsik	23.059	32.989	34.299	11.240	48 ⁷	1.310	3 ⁹

1887-től 1888-ig a személykocsik szaporodtak legerősebben, legkevésbé pedig a mozdonyok. Nem úgy, ha régiebb évvel hasonlítjuk össze az 1888-ki állományt; 1878. óta épen a mozdonyok szaporodása volt legerősebb, a teherkocsiké közel oly erős, a személykocsiké ellenben sokkal gyengébb. 1888-ban a fővasutaknál átlagosan is egy km. pályára 0¹₁₇₅ mozdony esett, a helyi érdekű vasutaknál ellenben csak 0⁰₁₁. A magyar kir. államvasutak nincsenek valami gazdagon felszerelve mozdonyokkal, arányszámuk a fővasutak átlagánál is jóval alacsonyabb, egy kilométerre ugyanis csak 0¹₁₅₉ mozdony esik,

¹⁾ Az állam számlájára kezelt magánvasutak beszámításával.

míg a kassa-oderbergi vasut magyar vonalainál 0·207, az osztrák-magyar államvasut magyar hálózatánál 0·224, a déli vasut magyar hálózatánál pedig 0·283. A magyar kir. államvasutaknál az üzleti hosszhoz képest a személykocsi is kevesebb, mint a fővasutaknál átlagosan, egy kilométer üzleti hosszra csak 0·270 személykocsi esik, míg a fővasutaknál átlagosan 0·299, a déli vasut magyar vonalainál pedig éppen 0·613.

Kétségtelen, hogy a személyforgalomnak az a hatalmas emelkedése, melyet az új zónatarifa idézett elő, a magyar államvasutak személykocsi-állományának szaporítását fogja maga után vonni. Teherkocsikkal az átlagosnál jobban el vannak látva, míg ugyanis a fővasutaknál általában egy kilométerre 3·978 teherkocsi esett, a magyar államvasutaknál 4·158. Igaz, hogy a mohács-pécsi vasut, az osztrák-magyar államvasut, a kassa-oderbergi és a déli vasut még jobban el vannak látva, ez utóbbinak magyar hálózatánál a teherkocsik száma kilométerenkint 5·380-at tett.

Az Osztrák-Magyar monarchia vasutainak jármű-állományát az 1887. év végén a következő kimutatás tünteti fel:

A járművek részletezése	A magy. állam-	A magy. magán-	A közös-	Az osztr. állam- ¹⁾	Az osztr. magán-
	v a s u t a k o n				
Mozdonyok:					
darabszám	729	200	1.527	947	1.271
100 kilométerenkint	14·4	8·9	25·8	17·1	22·9
Személykocsik:					
darabszám	1.230	387	2.775	2.458	2.406
tengelyek száma:					
összesen	2.744	774	6.101	4.920	4.867
100 kilométerenkint	54	37	104	89	92
személy-helyek száma:					
összesen	39.319	12.878	104.833	86.525	88.250
tengelyenkint	14·33	16·64	17·18	17·59	18·13
Teherkocsik:					
podgyászokcsik darabszáma	624	128	777	590	561
» » tengelyszáma	1.263	256	1.655	1.180	1.134
fedett árúokcsik darabszáma	8.197	1.955	13.369	6.277	12.442
» » » tengelyszáma	16.424	3.910	26.843	12.560	25.130
Nyitott árúokcsik darabszáma	6.655	1.898	14.265	10.630	22.202
» » » tengelyszáma	13.320	3.796	29.401	21.308	44.517
Állatszallító kocsi darabszáma	1.390	141	1.433	1.156	707
» » » tengelyszáma	2.780	282	2.876	2.312	1.414
Az összes teherkocsik drbszáma	16.866	4.122	29.844	18.653	35.912
» » » » » tengelyszáma	33.787	8.244	60.775	37.360	72.195
100 km. pályahosszra esik teherkocsitengely	668	398	1.025	675	1.357

¹⁾ A cs. kir. osztrák államvasutak vezérigazgatóságának kezelése alatt levő vasutak

A különböző országok jármű-állományának nagyságát a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	É v	A	A	A	A	A	A
			mozdo-	személy-	teher-	moz-	személy-	teher-
			nyok	kocsik	kocsik	donyok	kocsik	kocsik
			s z á m a					
			ö s s z e s e n			100 pályá- kilométerenkint		
1	Északam. Egy.-Áll.	1887	27.850	20.582	963.223	32·7	24·2	1.131·5
2	N.-Britt. és Irorsz.	1888	15.694	35.548	512.551	49·2	111·4	1.606·9
	<i>Ebből: Anglia és Wales</i>	1888	13.256	29.966	396.241	98·8	133·1	1.760·2
	<i>Skócia</i>	1888	1.763	3.976	101.263	35·4	79·7	2.030·9
	<i>Irország</i>	1888	675	1.606	15.047	15·3	36·5	342·0
3	Németország . . .	1888/89	13.107	24.386	262.250	32·5	58·3	654·3
	<i>Porosz államv. . .</i>	1888/89	8.797	13.953	178.219	37·8	60·0	766·7
	<i>Bajor államv. . .</i>	1888/89	1.080	2.749	16.756	23·2	58·2	354·5
	<i>Szász államv. . .</i>	1888/89	796	2.223	21.380	35·3	99·9	960·9
	<i>Badeni államv. .</i>	1888/89	455	1.196	7.713	32·9	88·2	568·8
	<i>Württembergi ál-</i>							
	<i>lamvasutak . . .</i>	1888/89	342	834	5.244	21·9	53·2	334·4
4	Franciaország . .	1887	9.747	22.637	249.241	28·7	66·6	733·7
5	Oroszország . . .	1887	6.591	7.560	129.753	23·1	26·5	455·0
6	Britt-K.-India . .	1886	3.234	8.487	55.836	15·0	39·4	259·0
7	Ausztria	1887	3.108	5.976	73.689	21·8	41·9	516·5
	<i>Ebből államvasutak .</i>	1887	947	2.455	18.653	24·3	63·0	478·4
8	Belgium	1888	2.304	4.169	57.766	51·8	93·7	1.299·0
	<i>Ebből államvasutak .</i>	1888	1.770	3.309	43.526	55·3	103·4	1.359·8
9	Olaszország . . .	1887	2.256	6.549	37.384	19·2	55·7	317·9
10	Spanyolország . .	1887	1.616	4.540	31.568	17·4	48·8	339·4
11	Magyarország . .	1888	1.612	2.776	34.299	15·3	24·1	325·7
	<i>Ebből államvasutak .</i>	1888	679	1.151	17.695	15·9	25·9	415·8
12	Svédország	1887	755	1.742	18.262	10·3	23·8	249·8
13	Svájc	1888	662	1.901	9.318	21·7	63·1	309·6
14	Németalf. államv. .	1887	326	782	1.854	22·4	53·7	127·3
15	Román államv. . .	1887	231	375	2.805	12·0	18·9	141·4
16	Norvégia	1887/88	142	474	3.033	9·1	30·3	194·2

Járművekkel legjobban el vannak látva az angol s azután a belga vasutak. A németországi vasutakon aránylag több mozdony van, mint a francia vasutakon, de személy- és teherkocsikban az utóbbiak gazdagabbak. Összehasonlítva az Osztrák-Magyar monarchia vasutainak jármű-állományát Oroszországgéval (mindkettőt az 1887. év végéről), azt látjuk, hogy az orosz vasutak 1.907 mozdonnyal és 24.350 teherkocsival haladják meg monarchiánk vasutait, ellenben nálunk 1.717 személykocsival van több, mint Oroszországban. Az orosz vasutak a pályahosszasághoz képest is gazdagabbak mozdonyokban és teherkocsikban, a mint a következő számok mutatják:

	Az Osztrák-Magyar monarchiában		Oroszországban	
	összesen	100 pálya- kilométerenkint	összesen	100 pálya- kilométerenkint
mozdonyok . . .	4.684	19.3	6.591	23.1
személykocsik .	9.277	38.3	7.560	26.5
teherkocsik . .	105.403	434.9	129.753	455.0

Monarchiánk mozdonyokban akár a pályahosszasághoz, akár a kocsik állományához képest tekintjük, egyaránt szegény s különösen szegények a magyar vasutak.

A mi a járművek teljesítményeit és kihasználását illeti, az Osztrák-Magyar monarchia vasutain 1887-ben minden üzemben volt mozdony átlagosan 23.344 haszonkilométert tett meg. A vasutak egyes csoportjain ez arányszám következőleg alakult:

	Haszonkilométerek	
	összesen	az üzemben volt mozdonyok átlagában
Magyar kir. államvasutak	15,850.410	22,751
Magyar magán vasutak	4,499.689	21,674
Közös vasutak	31,786.510	20,926
Osztrák államvasutak	27,427.837	29,209
Cs. kir. államvasutak magán kezelés alatt	177.685	17,769
Osztrák magán vasutak	28,153.136	22,504

Megjegyzendő, hogy úgy itt, mint a forgalomra vonatkozó többi kimutatásokban is, osztrák államvasutak alatt a cs. kir. osztrák államvasutak vezérigazgatóságának kezelése alatt levő pályákat értjük. A mozdonyok következő tömegeket vontattak:

A vasutak csoportja	Tiszta súly	Az összes járművek saját súlya	A vontatott bruttó súly kivéve a mozdonyok és szer- kocsik súlyát		
			összesen	hossz- kilométe- renkint	haszon- kilomé- teren- kint
millió tonna kilométerekben			tonnakilométerekben		
Magyar kir. államvasutak	1.398'49	3.612'20	3.849'38	910.938	243
Magyar magán vasutak .	246 30	671'10	759'37	295.911	169
Közös vasutak magyar vo- nalai	839'76	2.319'82	2.610'13	887.939	219
Magyar vonalak összesen	2.484'55	6.603'12	7.218'87	741.828	224
Közös vasutak osztrák vo- nalai	1.672'37	3.863'49	4.399'75	1,567.710	222
Osztrák államvasutak . .	1.627'86	4.800'72	4.646'00	857.147	169
Cs. kir. államvasutak ma- gán kezelésben	3'71	11'27	10'43	124.772	59
Osztrák magán vasutak .	2.568'57	5'769'23	6.740'91	1,274.585	239
Osztrák vonalak összesen	5.872'51	14.444'71	15.797'09	1,161.500	209

Üzemhossz-kilométerenkint a monarchia vasutainak osztrák vonalain nagyobb a tömegszállítás, mint a magyarországi vonalakon, haszonkilométerenkint azonban nálunk nagyobb, sőt a magyar kir. államvasutakon üzemhossz-kilométerenkint is nagyobb, mint az osztrák államvasutakon. A szállított tiszta súly a bruttó súlynak a magyar vonalakon 34.42 az osztrák vonalakon 37.17⁰/o-kát képezte, az utóbbiakon tehát kedvezőbb a tiszta súly aránya. Még kedvezőbb az üzleti hosszúsággal hasonlítva össze, míg ugyanis a magyar vonalakon az üzleti hosszúság minden kilométerére 255.318 tonnakilométer tiszta súly (összes személy-, podgyász-, árú- és állatsúly) esett, addig az osztrák vonalakon 431.783 tonnakilométer. A magyar kir. államvasutakon kedvezőbb volt az arány, mint a magyar vasutakon általában, a mennyiben az üzleti hosszúság minden kilométerére 330.965 tonnakilométer esett, sőt kedvezőbb, mint az osztrák államvasutakon, hol csak 291.075 tonnakilométer.

Az Osztrák-Magyar monarchia vasutain a személykocsik működési eredményét 1887-ben a következő számok mutatják:

A vasutak csoportjai	Saját kocsik befutottak			Idegen kocsik befutottak saját pályán	Tengelyforgalom üzleti hossz-kilométerenkint	Egy saját tengely befutott átlag kilométert
	saját pályán	idegen pályán	együtt			
	tengely-kilométert					
Magyar kir. államvasutak .	96,996.996	4,371.052	101,368.048	4,590.776	24.041	38.646
Magyar magán vasutak .	23,852.683	3,016.297	26,868.980	5,686.879	11.522	36.507
Közös vasutak magyar vonalai	80,002.111	13,257.865	226,056.807	9,251.144	30.363	37.016
Közös-vasutak osztrák vonalai	132,796.831					
Osztrák államvasutak .	143,143.300	3,455.668	146,598.968	8,848.130	28.037	29.967
Cs. kir. államvasutak magán kezelésben	757.691	—	757.691	10.753	9.101	18.040
Osztrák magánvasutak . .	140,752.612	31,866.255	172,618.867	37,134.283	33.635	36.363

A specifikus tengelyforgalom legnagyobb a közös vasutak osztrák vonalain, leggyengébb ellenben a magán kezelés alatt álló néhány kis osztrák állami vonalon, s ha ezeket jelentéktelenségüknél fogva nem számítjuk, a magyar magán vasutakon. A specifikus tengelyforgalom legnagyobb a bécsi összekötő vasuton, hol 128 ezer tengelykilométer esik minden kilométer üzleti hosszúságra, a nagyobb vasutak közül legnagyobb a Ferdinánd császár éjszakai vasuton (66.175), a déli vasut osztrák hálózatán (56.719) és az osztrák-magyar államvasut osztrák hálózatán (55.502), a tisztán magyar vasutak közül a budapesti helyi érdekű vasutak mutatnak fel legnagyobb (42.702) specifikus tengelyforgalmat.

Eddigélé a személykocsik meglehetősen gyengén használtattak ki. A közlekedett vasutakon 1887-ben, a monarchia összes vasutainak átlagában a személyhelyeknek csak 22·51⁰/o-a használtatott. Legkedvezőtlenebb volt a kihasználás a közös vasutakon 20·11⁰/o, míg a magyar államvasutakon 24·49⁰/o, az osztrák államvasutakon 24·40⁰/o, az osztrák magánvasutakon 24·00⁰/o, a magyar magánvasutakon pedig 21·48⁰/o volt.

A teherkocsik (podgyász-, állat- és árukocsik együtt) 1887. évi működéséről a következő összeállítás nyújt felvilágosítást:

	Saját kocsik befutottak		Saját és idegen kocsik összesen befutottak a saját pályán	Minden saját tengely átlagosan befutott
	saját pályán	idegen pályán		
	t e n g e l y - k i l o m é t e r t			
Magyar államvasutak	492,194.860	138,354.730	607,760.008	18.703
Magyar magánvasutak	76,627.850	73,966.559	119,730.065	18.388
Közös vasutak magyar vonalai	291,839.787	332,663.389	408,893.599	18.364
Közös vasutak osztrák vonalai	479,800.720			
Osztrák államvasutak .	446,774.022		673,407.610	18.004
Cs. és kir. államvasutak magánkezelésben . .	68.514	—	1,454.686	11.419
Osztrák magánvasutak	597,375.699	589,292.040	1,074,075.237	16.582

A monarchia roppant teherkocsi-forgalmából nagyon tekintélyes rész jut a magyar kir. államvasutakra, megközelíti az osztrák cs. kir. államvasutak vezérigazgatósága alatt levő vasutak tengelyforgalmát, mely vasutak pedig a mondott évben még körülbelül 1.000 kilométerrel haladták meg a magyar államvasutak üzleti hosszasságát.

A monarchia vasutain szintén 1887. évben a *vonatforgalom* nagyságát a következő kimutatás tünteti fel:

A vasutak csoportjai	Gyors- és futárvonatok	Személyvonatok	Vegyes vonatok	Teher-vonatok	Vonatok összesen
a) a vonatok száma:					
Magy. kir. államvasutak	6,105	36,967	31,456	70,755	145,283
Magyar magánvasutak	1,461	20,899	46,566	22,697	91,623
Közös vasutak magyar vonalai	6,391	33,767	24,560	71,987	136,705
Együtt . .	13,957	91,633	102,582	165,439	373,611
Közös vasutak osztrák vonalai	12,631	125,141	35,138	77,655	250,575
Osztrák államvasutak	17,231	175,207	54,424	178,826	425,688
Cs. és kir. államvasutak magánkezelésben . .	—	2,738	6,533	2	9,273
Osztrák államvasutak .	16,419	138,424	155,200	227,088	537,131
Együtt . .	46,281	441,510	251,295	483,571	1,222,667

A vasutak csoportjai	Gyors- és futárvonatok	Személyvonatok	Vegyesvonatok	Tehervonatok	Vonatok összesen
b) befutott vasutkilométerek:					
Magyar kir. államvasutak	1,432.700	4,058.631	3,049.530	6,662.574	15,203.435
Magyar magánvasutak	58.947	750.945	2,503.844	945.237	4,258.973
Közös vasutak magyar vonalai	1,268.863	4,213.852	1,323.894	4,676.789	11,483.398
Együtt	2,760.510	9,023.428	6,877.268	12,284.600	30,945.806
Közös vasutak osztrák vonalai	2,489.178	6,487.996	1,487.315	7,944.891	18,409.380
Osztrák államvasutak	2,378.630	10,488.496	1,847.174	10,006.863	24,721.163
Cs. kir. államvasutak magánkezelés alatt	—	32.053	145.272	34	177.359
Osztrák magánvasutak	2,703.236	7,689.848	4,236.503	12,894.001	27,023.588
Együtt	7,571.044	24,698.393	7,716.264	30,345.789	70,331.490

Ezenkívül a magyar vasuti vonalokon még 14.083, az osztrák vonalokon 26.145 munka- és anyagvonat mozgósított, s az előbbiekből 587.715, az utóbbiak 538.413 kilométert futottak be. A mi végre a vonatsűrűséget s a haszonkilométerek arányát az üzleti hosszúsághoz illeti, arra nézve álljon itt a következő kimutatás:

	Minden kilométer pályán naponta átmennyelt vonat	Egy vonat befutott átlagosan kilométert	Az üzleti hosszúság minden kilométerére esett haszonkilométer az egész éven át	egy nap átlagában
Magyar kir. államvasutak	10·0	104·7	3.751	10·3
Magyar magánvasutak	4·8	47·0	1.768	4·8
Közös vasutak magyar vonalai	10·8	82·3	4.061	11·1
Együtt	8·8	82·5	3.005	8·2
Közös vasutak osztrák vonalai	18·0	69·8	7.073	19·3
Osztrák államvasutak	12·6	57·8	5.059	13·8
Cs. kir. államvasutak magánkezelésben	5·7	19·1	2.104	5·7
Osztrák magánvasutak	14·1	50·2	5.323	14·6
Együtt	14·3	56·7	5.559	15·2

Kitűnik e kimutatásból, hogy mennyivel csekélyebb a vonatforgalom a magyar, mint az osztrák vasutakon. Legnagyobb a vonatforgalom a bécsi összekötő vasuton, melynek minden kilométerén naponta átlagosan 54·9 vonat megy keresztül; az osztrák vasutak közül nagy még a forgalom a liesing-kaltenleitgebener helyi vasuton (33·5), a kahlenbergi helyi vasuton (27·2), a Ferdinánd császár éjszakai vasuton (25·8); nálunk szintén két helyi érdekű vasuton a legnagyobb, a budapesti helyi érdekű vasutakon és a budapest-szentlőrinczin, az előbbinek minden kilométerén naponként 29·2, az utóbbián 29·5 vonat megy keresztül.

Személydíjszabás és személyforgalom. — A vasutak személydíjszabása, az első vasutak létesítésekor a közuti fuvarszekérrel való versenyre tekintettel állapított meg. A nyugoti államokban, a vasut föltalálásakor rendszeres gyorskocsi és személyszállító postajáratok léteztek, a milyenek egyes vonalokon hazánkban is közlekedtek, ezekkel vette föl a versenyharczot a vasut, mely kezdetben főleg személyszállításra rendelt intézménynek tünt föl még a szakemberek előtt is. Az első vasutak rövid vonalak lévén, a gyors- és postakocsival való verseny nem képzeleti tényező volt, mint ma nagyrészt, hanem elhatározó azon díjra nézve, a melyet a vasut a közönségtől követelhetett. A vasuti kocsi alig nyújtott több és nagyobb kényelmet, mint a gyors- vagy postakocsi, mert a mai, legnagyobb fényűzéssel kiállított személykocsi helyét akkor nyitott kocsik pótolták, legalább az olcsóbb osztályban, mindenben hasonlóak a mai állatszállító kocsikhoz, a vasut gyorsaság tekintében sem multa valami lényegesen felül a postakocsikat és így a vasut, ha boldogulni akart, nem követelhetett többet a közönségtől, mint a mennyit a postának vagy gyorskocsinak kellett fizetni.

A gyorskocsi és a postakocsi díja volt az első vasutak személydíjszabásának alapja és a francia kormány által 1839-ben összehívott enquête azon kérdésre, hogy minő alapon állapíttassék meg a személyszállítási díj maximuma, egész helyes indokolással azon véleményt adta, hogy a személyszállítás díjának maximumát a gyorskocsi díjának minimuma képezze. Ez volt a vasutak személydíjszabásának alapja mindenütt és ez is maradt egész napjainkig, a minek magyarázata abban keresendő, hogy a legtöbb állam a vasutak engedélyokmányjaiban maximális díjakat állapított meg és a vasutaknak, melyek, minél kiterjedtebb lett a hálózat, annál függetlenebbé váltak a szekérvversenytől, semmi okuk nem volt a maximális díjakon alól menni személyszállítási tarifáikkal, a mely magatartást úgy elméleti, mint vasutüzleti okokkal igen szépen lehetett támogatni.

Az összes vasutak személydíjszabása bizonyos mozdulatlanságot tanusít, az egységtételek időnkint változhattak egy-egy krajczár töredékeivel, sőt talán egy-egy krajczárral is, de egészben véve, a személydíjszabás alapja és tagozata napjainkig ugyanaz maradt, mint a mi az első vasutak létesítésekor volt. Így a lipcse-drezdai vasut 1839-ben életbeléptetett díjszabása volt:

	I.	II.	III.
	o s z t á l y		
mértföldenkint	6	4	2 ezüst garas
kilométerenkint	8	5'33	2'67 fillér
holott a szász államvasutak mai díjszabása	8	6	4 fillér.

A podgyász-szabadsúlyt is a gyorskocsitól, illetőleg a személyszállító postától vette át a vasut, a mely a kézi podgyászt bizonyos súlyhatárig 40 vagy 60 fontig díj nélkül szállította, a verseny következtében a vasutaknak is meg kellett adniok a közönségnek ezen megszokott előnyt.

A vasut, mely a haladás legnagyobb tényezője, napjainkig változatlanul tartotta fenn a személydíjszabás alapjait, haladás csak annyiban nyilvánul, hogy a vasutak egyrészt a közönség követelményeinek engedve, másrészt saját forgalmuk növelését tartva szem előtt, a rendes jegyek mellett, különböző czélokra szolgáló mérsékelt árú jegyeket adtak ki, melyek között keletkezésére nézve legrégibb a menettérti jegy. A vasutak által nyújtott kis mérséklés az idő folyamán a legkülönbözőbb nevű jegyek szerint a legkülönbözőbb mérvűvé vált, úgy, hogy a jegyeknek egész, minden ész- és okszerűséget nélkülöző rendszere támadt. A nevezetesebb vasutak személydíjszabásának egységtételeit, arany krajczárban a következő összeállítás tünteti föl:

A vasut neve	Személyvonatoknál				Gyorsvonatoknál			Tértijegyeknél		
	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.
	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.
kilométerenkint krajczárokban (aranyban)										
Magy. államv. (a zónadíj sz. előtt) ¹⁾	4'16	2'92	2'08	—	4'83	3'42	2'42	25 ⁰ / ₁₀ -os mérséklés. 25 ⁰ / ₁₀ -os mérséklés, gyorsvonatoknál a különbözet hozzá- számítatik.		
Osztr. cs. kir. államv.	4'16	2'62	1'75	—	5'03	3'50	2'19			
Ferdinand cs. ész. vasut	3'86	1'97	1'31	—	4'37	3'50	2'19	—	—	—
Porosz államvasut.	3'50	2'62	1'75	—	4'37	3'50	2'19	—	—	—
Bajor államvasut	2'62	1'97	1'31	—	4'50	3'33	2'33	6'00	4'50	3'00
Szász államvasut	4'00	3'00	2'00	1'00	4'55	3'20	—	—	4'00	2'65
Badeni államvasut	4'00	2'65	1'70	—	4'55	3'20	—	—	5'10	—
Württembergi államv.	4'00	3'00	2'00	1'00	5'00	3'75	2'50	—	4'00	2'66
Belga államvasutak	4'00	2'65	1'70	—	4'55	3'20	2'25	5'70	4'00	2'65
	3'02	2'27	1'51	—	3'78	2'83	1'89	6'25	4'55	3'20
								5'70	4'00	2'65
								6'80	5'10	3'75
								20 ⁰ / ₁₀ mérséklés.		

¹⁾ Osztrák értékben: a személyvonatoknál osztályok szerint 5'0, 3'50, 2'5, egyes vonatoknál 4'5, 3'0, 1'8 és gyorsvonatoknál 5'8, 4'1 és 2'9 krajczár. — ²⁾ Az első sor a személy-, a második a egyes vonatok díjszabása. — ³⁾ Személy- és gyorsvonatokra egyaránt. — ⁴⁾ Gyorsvonatok használatánál póttjegyek váltandók.

A vasut neve	Személyvonatoknál				Gyorsvonatoknál			Tértijegyeknél		
	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.
kilométerenkint krajczárokb an (aranyban)										
Központi belga vasut . .	3'20	2'40	1'60	—	mint a személy- vonatoknál.			25% mérséklés.		
Francia északi vasut . .	4'48	3'36	2'46	—	10%-os hozzá- adás a személyv. díjtételeihez.			I. és II. oszt. 25, III. oszt. 15% mér- sékkléssel.		
Francia keleti vasut . .	4'93	3'70	2'71	—	mint a személy- vonatoknál.			25% mérséklés.		
Olasz déli v., adriai hálózat	4'52	3'16	2'04	1'36	4'97	3'48	2'26	25, 27%, 30, 32% és		
Olasz középtengeri vonalak								35% mérséklés a távolság szerint.		
Román államvasut . . .	4'80	3'60	2'40	1'20	5'76	4'32	2'88	20—25% mérséklés.		
Orosz vasutak	3'01	2'26	1'26	—	Csupán I. oszt- ályra 37% hoz- záadással.			nincsenek.		
Szerb államvasut	3'32	2'49	1'66	—	nem közlekednek.			nincsenek.		
Svéd államvasutak	3'92	2'94	1'96	—	4'76	3'36	2'24	25% mérséklés.		
Egyesült svájci vasutak.	4'17	2'92	2'08	—				20% mérséklés.		
Svájci központi vasut. .	4'30	3'00	2'15	—				25% mérséklés.		
Svájci északkeleti vasut. 1)	4'16	2'92	2'08	—	mint a személy- vonatoknál.			25% 29% 30% mérséklés.		
Jura-Bern-Lucern pálya	4'16	2'92	2'08	—				20% mérséklés.		
Gothard vasut	4'17	2'92	2'08	—				— — —		
Hollandi vasut	4'25	3'40	2'12	—				5'10 4'80 2'55		
Niederl. Rheinbahn . . .	4'25	3'40	2'12	—				az I. és III. oszt. az egyszeri utnak		
Németalf. áll. v. (fővonalak)					mint a személy- vonatoknál.			160, a II. osztályb. 150%-a.		
1—50 km.	4'25	3'40	2'12	—				6'80 5'10 3'40		
51—100 »	3'40	2'72	1'70	—				5'10 3'87 2'55		
101—150 »	2'97	2'38	1'49	—				4'25 3'19 2'12		
151—200 »	2'76	2'21	1'38	—				3'82 2'37 1'91		
201-en felül	2'55	2'04	1'27	—				3'40 2'55 1'70		
Dán államvasutak:										
1. Jütland, Tühnen és Seelandban:										
a) 75 km.-ig	4'10	2'98	1'86	—	mint a személy- vonatoknál.			25% mérséklés.		
b) 76—150 km.	3'51	2'54	1'49	—						
c) 151 km. túl	2'91	2'09	1'27	—						
2. Jütland, Tühnen és Seeland között:										
a) 112 ⁵ km.-ig	4'10	2'98	1'86	—	mint a személy- vonatoknál.			25% mérséklés.		
b) 112 ⁶ km.	3'36	2'24	1'12	—						
Keleti vasutak:										
belső forgalomban . . .	6'41	4'75	3'09	—	I. oszt. jegy 20% pótlékkal a háló-			— — —		
nemzetközi forgalomban	5'60	4'20	2'80	—	koosításulát ja- vára.			20% mérséklés.		
Great Eastern vasut. . .	7'95	5'31	3'98	—	mint a személy- vonatoknál.			— — —		

1) Az első sor a személy-, a második a vegyes vonatok díjszabása.

Táblázatunk kiegészítéseül megjegyezzük, hogy több országban kisebb-nagyobb kedvezményekkel körutazási jegyek is vannak alkalmazásban, így a dán államvasutaknál (30% kedvezmény), francia északi vasutnál (25% mérséklés), olasz vasutaknál (20% 500 km.-ig, 22.5% dijmérséklés 501—750 km., 25% 751—1000 km., 27.5% 1001—1250 km., 30% 1251—1500 km., 32.5% 1501—1750 km., 35% 1750 km. felül), osztrák cs. k. államvasutnál (I. oszt. 3.50, II. oszt. 2.40 és III. oszt. 1.3 krajczár kilométerenkint), svéd állami és magánvasutaknál (I. oszt. 3.36, II. oszt. 2.52, III. oszt. 1.68 krajczár kilométerenkint), svájci vasutaknál (25% dijmérséklés — az állandó, ünnepi, kéj- és körutazási jegyeknél 20—25—30%), porosz államvasutaknál (átlagosan 25%) dijmérsékléssel.

A vasuti személydijszabás tekintetében korszakot alkot a magyar államvasutak zónadijszabásának életbeléptetése 1889. augusztus 1-én; ez az első, nagy hálózaton következetesen alkalmazott reform-dijszabás, mely számol a közönség nagy tömegének fizetőképességével, a mi ugy a közeli forgalom rendkívül alacsonyan megállapított díjában, mint a fuvardíj bizonyos összegre való korlátozásában jut kifejezésre.

A magyar államvasutak személydijszabása, melynek életbeléptetése világszerte megindította a vasutak személydijszabásának reformját, a következő:

Forgalom	Vonalszakasz	Távolság kilométer	Szem., omn. és vegy. v.			Gyorsvonat		
			I.	II.	III.	I.	II.	III.
			menetdíj személyenkint, kr.					
Szomszédos forgalom	1	Első állomásig . .	30	15	10	—	—	—
	2	Második „ . .	40	22	15	—	—	—
Távolsági forgalom	I	1—25	50	40	25	60	50	30
	II	26—40	100	80	50	120	100	60
	III	41—55	150	120	75	180	150	90
	IV	56—70	200	160	100	240	200	120
	V	71—85	250	200	125	300	250	150
	VI	86—100	300	240	150	360	300	180
	VII	101—115	350	280	175	420	350	210
	VIII	116—130	400	320	200	480	400	240
	IX	131—145	450	360	225	540	450	270
	X	146—160	500	400	250	600	500	300
	XI	161—175	550	440	275	660	550	330
	XII	176—200	600	480	300	720	600	360
	XIII	201—225	700	530	350	840	650	420
	XIV	225 km.-en túl	800	580	400	960	700	480

Egyidejűleg eltöröltetett a podgyász-szabadsúly s a következő podgyász-díjszabás állapított meg:

Vonalszakasz	Távolság	Szállítási díj frtban darabonként		
		1—50 kg.	51—100 kg.	100 kg. túl
I—III-ig	1— 55 kilom.-ig	0'25	0'50	1'00
IV—VI-ig	56—100 „	0'50	1'00	2'00
VI-on túl	100 kilométeren túl	1'00	2'00	4'00

Bár a távolság minden állomástól mint megannyi központtól külön számíttatik, van a rendszernek egy nagy közös központja: Budapest, hol minden zóna megtörik s mint kiinduló ponttól újra számíttatik.

Mig a hazai közönség a nagyszerű reformot, melynek szociális és közgazdasági hatását alig lehet kiszámítani, osztatlan örömmel és tetszéssel fogadta, a külföldi szakkörökben elitélő hangok emelkedtek, melyek a merész újításnak határozott kudarczot jósoltak. A kedvezőtlen ítéletben része volt a vasuti szakkörök makacs konservativizmusának, de része volt kétségkívül a kicsinyes irigységnek is a magyar alkotás s a magyar államférfi epochális kezdeményezése iránt. A kárörvendő jóslatokat a tények a legcsattanósabban megcáfolták, a zónatarifa nemcsak a személyforgalomnak roppant emelkedését idézte elő, hanem pénzügyileg is — bár a fiskális szempont nem volt és nem lehetett irányadó — tökéletesen bevált s nem hogy csökkentette volna a magy. kir. államvasutak bevételeit, hanem inkább tetemesen fokozta. A zónatarifa eredményeit a hét első hónapban, melyből a 3 első hónap már a végleges eredményeket mutatja, érdekesen ismertette legutóbb a »Vasuti és közlekedési közlöny«. A rövid ismertetést érdekességénél fogva ide iktatjuk. Az utasok száma a következő volt:

	1889, illetve 1890			1888,	
	szomszédos	távolsági	együttesen	illetve 1889	növekvés
	forgalomban			összesen	
augusztus . .	553.105	559.335	1,112.440	431.859	677.591
szeptember . .	595.532	550.665	1,146.197	427.673	718.524
október . . .	587.991	477.611	1,065.602	413.586	652.016
november . .	567.284	404.333	971.617	342.432	629.185
december . .	517.727	353.436	871.163	331.881	539.282
január . . .	488.017	329.938	817.955	320.111	497.844
február . . .	489.540	326.025	815.565	284.099	531.466
összesen	3,799.196	3,001.343	6,800.539	2,554.641	4,245.898

A személyforgalom e szerint óriási lendületet mutat, az utasok száma hét hónap alatt 2,554.641-ről 6,800.539-re emelkedett, vagyis az utasok száma 170%-kal növekedett.

A személyforgalom pénzügyi eredményeit a következő számok mutatják, november hó végéig mindkét évben a végleges üzleti bevételeket véve alapul: a személy- és podgyászforgalomból a következő volt a bevétel, adóval együtt, a krajczárok elhagyásával:

	1889 végleges bevétel	1888 o. é. frtban	növekvés
augusztus	1,332.046	1,002.649	329.397
szeptember	1,126.230	967.347	158.883
október	993.467	852.038	141.429
november	829.483	671.495	157.988
összesen	4,281.226	3,493.529	787.697
december	679.839	611.322	68.517
január	621.634	573.071	48.563
február	523.546	487.469	36.077
augusztus—február	6,106.245	5,165.391	940.854

A személyforgalom bevétele e szerint az első hét hónapban 5,165.391 frtról 6,106.245 frtra emelkedett, az emelkedés tehát 940.854 frt., vagyis közel 17⁰/₀. Megjegyzendő, hogy a f. évi január és február havi bevételeknél számba van véve az, hogy a múlt év január havában körülbelül 360.000 frt. folyt be évi bérleti jegyekből, ezen összeg aránylagos része havonként vonatik le a kimutatott üzleti bevételekből.

A magyar királyi államvasutak összes bevételei 1889. évi november hó végéig 40,067.608 frt. 44 krajczárt tettek, 1888. megfelelő szakában 39,619.626 frt. 99 krajczárt, november végeig tehát a többlet, daczára a rendkívül csökkent gabonaszállításnak, 447.981 frt., a mi kizárólag a zónatarifa behozatalának köszönhető.

A magyar zónatarifa európaszerte foglalkoztatja az elméket s természetes, hogy a nagyközönség mindenütt lelkesül érte. Legélénkebb a reform utáni vágy a szomszéd osztrák közönség körében. Az osztrák kereskedelmi és iparkamarák, kereskedelmi testületek városi hatóságok erős agitációt fejtettek ki a magyar zónatarifa alkalmazása végett az osztrák vasutakon. A közvélemény erőlyes sürgetésének az osztrák kormány nem is tudott ellentállni s a személydíjsszabás reformja legközelebb már Ausztriában is végbe megy. Az osztrák kormány azonban nem a jónak bizonyult magyar zónatarifa elveit szándékozik követni, az osztrák államvasutak személydíjsszabásának alapja az 50 kilométeres zóna leendő a következő egységtételekkel:

	I. osztály	II. osztály	III. osztály
Személyvonat	150 kr.	100 kr.	50 kr.
Gyorsvonat	225 »	150 »	75 »

Az egységtételek minden távolságra változatlanok, az első egységet azonban öt, a másodikat pedig három alszakaszra osztják, úgy hogy az egész tarifa rendszere következőleg alakul:

Zóna	Kilométer	Személyvonat			Gyorsvonat		
		I. osztály	II. osztály	III. osztály	I. osztály	II. osztály	III. osztály
I 1.	1—10	30	20	10	45	30	15
I 2.	11—20	60	40	20	90	60	30
I 3.	21—30	90	60	30	135	90	45
I 4.	31—40	120	80	40	180	120	60
I 5.	41—50	150	100	50	225	150	75
II 6.	51—65	195	130	65	293	195	98
II 7.	66—80	240	160	80	360	240	120
II 8.	81—100	300	200	100	450	300	150
III.	101—150	450	300	150	675	450	225
IV.	151—200	600	400	200	900	600	300
V.	201—250	750	500	250	1.125	750	375
VI.	251—300	900	600	300	1.350	900	450
VII.	301—350	1.050	700	350	1.575	1.050	525
VIII.	351—400	1.200	800	400	1.800	1.200	600
IX.	401—450	1.350	900	450	2.025	1.350	675
X.	451—500	1.500	1.000	500	2.250	1.500	750
XX.	951—1000	3.000	2.000	1.000	4.500	3.000	1.500

Az osztrák zónarendszer lényegileg egészen más, mint a magyar, tisztán távolsági tarifa, mely a nagy távolsági egység (50 km.) mellett nagyon érezhetővé teszi az egyik zónából a másikba való átmenetel visszásságait. Az osztrák új viteldijszabás a személyforgalomban aligha fog valami üdvös változást előidézni, vannak viszonylatok, melyekben a menetdíj még drágább lesz, mint eddig, sőt a podgyász szabadsúly megvonása a díjmérsékléseket általában megsemmisíti. Az is nagyon aggályos intézkedés, hogy az egyes osztályok tarifái közt az eddigi viszonyt 1 : 1.5 : 2 a következőleg alakítja át 1 : 2 : 3, vagyis az első osztály kétszer olyan drága lesz, mint a második s háromszor olyan drága, mint a harmadik. Ez a magasabb osztályok különben is gyér használatát még inkább csökkenteni fogja.

Személyforgalom Magyarországon és Ausztriában. —

A személyszállítási viteldijak ismertetése után áttérhetünk a személyforgalom számszerű feltüntetésére. A magyar és az osztrák vasutakon a személyforgalom 1876. óta következő volt:

É v	A szállított személyek száma		A személy kilométerek száma (a három utolsó számjegy elhagyásával)			
	magyar vasutakon	osztrák vasutakon	magyar vasutakon		osztrák vasutakon	
			összesen	üzem-hossz km.-kint	összesen	üzem-hossz km.-kint
1876	9,244.428	32,564.763	509.849	76	—	—
1877	8,600.819	30,120.462	481.954	72	1,305.177	121
1878	9,419.294	30,899.643	572.387	84	1,400.014	125
1879	9,817.282	30,650.504	565.770	81	1,353.877	121
1880	9,660.563	31,555.061	531.732	75	1,432.515	127
átlag 1876—80 . .	9,348.477	31,058.037	537.961	78	1,372.896	123
1881	10,213.333	33,253.412	530.273	81	1,465.909	129
1882	10,536.416	37,354.433	602.937	82	1,604.538	141
1883	11,676.587	42,317.431	642.016	80	1,769.179	147
1884	13,493.038	46,109.690	739.815	87	1,863.398	156
1885	14,233.536	49,303.675	793.713	89	1,930.226	153
átlag 1881—85 . .	12,020.582	41,667.738	672.292	84	1,726.650	130
1886	13,837.770	52,190.669	742.683	81	1,938.031	156
1887	13,446.225	52,620.300	738.148	76	1,976.144	145
1888	14,047.944	—	740.740	71	—	—

Magyarországon a népesség kevésbé mozgó természetű, mint Ausztriában, míg nálunk 1887-ben 100 lélekre csak 79 vasuti utas esett, Ausztriában 226 utas. De nemcsak a lélekszámhoz, hanem a vasutak hosszaságához képest is csekély nálunk a személyforgalom, az üzleti hosszaság egy kilométerére átlagosan csak 76 ezer személykilométer esett, míg Ausztriában 145 ezer. A vasutak különböző csoportja szerint a személyforgalom 1887-ben következőleg alakult, kimutatva az egy-egy személy által átlagosan befutott utat is:

	Szállított személyek száma	Személykilométerek összesen	üzemhossz kilométerenkint	Egy személy átlagosan befutott kilom.
Magyar kir. államvasutak . .	5,317.984	356,449.270	84.357	67'03"
Magyar magánvasutak	2,785.629	102,470.307	39.968	36'79"
A közös vasutak magy.vonalai	5,342.612	279,228.836	94.990	52'26"
együtt . .	13,446.225	738,148.413	75.853	54'15"
Közös vasutak osztrák vonalai	15,884.897	543,770.072	193.754	34'23"
Osztrák államvasutak	18,077.578	657,439.053	121.277	36'37"
Cs. k. államv. magán kezelésben	167.947	2,444.030	28.947	14'55"
Osztrák magán vasutak . . .	18,489.878	772,491.051	146.064	41'78"
együtt . .	52,620.300	1,976,144.206	145.298	37'55"

A magyar vasutak közül a üzleti hosszaság egy kilométerére eső személykilométerek szerint csak a Budapestről kiinduló helyi

érdekű vasutaknál, az osztrák-magyar államvasut magyar vonalainál és a pécs-barcsi vasutnál haladja meg a 100 ezeret, a 200 ezeret egynél sem éri el; az osztrák államterületen ellenben a nagyobb vasutak közül a galicziai Károly Lajos vasutnál 216.230, a déli vasutnál 228.745, a Ferdinánd császár éjszaki vasutnál pedig 253,314 személykilométer esett az üzleti hosszúság minden kilométerére.

A befutott ut tekintetében a különböző osztályú utasok közt nagy különbség van:

	Az I. oszt.	A II. oszt.	A III. oszt.	A IV. oszt.	a katonai szemé- lyek
	u	t	a	s	o
	átlagosan	befutottak	befutottak	kilométert	
a magyarországi vasutakon	118'47	63'59	47'33	44'93	106'41
az osztrák »	87'31	53'24	23'38	22'53	93'54

Az átlagosan befutott ut minden alsóbb kocsiosztálylyal apad; természetesen egészen más szempont alá esik a katonai személyek, mint a polgári utasok által megtett út.

Hogy a szállított személyekből a különböző kocsiosztályokra hány százalék esett, a következő számok mutatják:

	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.	katonai szem.
Magyar kir. államvasutak . . .	2'10%	21'81%	69'96%		6'13%
Magyar magánvasutak	0'87 »	14'07 »	74'83 »	3'30%	6'93 »
Közös vasutak magyar vonalai	1'40 »	16'90 »	71'72 »	4'63 »	5'35 »
Az összes magyar vasutakon	1'56%	18'26%	71'67%	2'52%	5'99%
Közös vasutak osztrák vonalai	1'58%	16'06%	79'39%	0'63%	2'34%
Osztrák államvasutak	1'32 »	12'33 »	83'45 »	1'39 »	1'51 »
Cs. k. államv. magán kez. alatt	0'04 »	9'62 »	89'24 »		1'10 »
Osztrák magán vasutak	1'14 »	13'14 »	79'55 »	3'21 »	2'96 »

Az összes osztrák vasutakon 1'33% 13'73% 80'87% 1'80% 2'27%

E számok szembeszökőleg mutatják, hogy mennyivel kevésbé használják Ausztriában a két felsőbb koci osztályt, mint hazánkban, nálunk az utasoknak körülbelül 200%-a utazik I. és II. osztályban, Ausztriában ellenben csak 150%-a.

A személyforgalom nagyságát a különböző országokban a következő kimutatás tünteti fel:

Sorsz.	Az ország vagy vasut neve	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
	Szállított személyek ezerekben, vagyis a három utolsó számjegy elhagyásával:						
1	N.-Brit. és Írország . És pedig: Anglia és Wales . Skócia . Írország .	683.718 612.402 52.032 19.284	694.992 621.131 54.305 19.556	697.213 622.170 55.922 19.121	725.584 641.502 65.362 18.720	733.679 647.775 66.433 19.471	742.499 654.173 68.413 19.913

Sorsz.	Az ország vagy vasut neve	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
2	Éjszakam.-Egy. Áll. .	312,687	334,571	351,428	382,285	428,226	—
3	Németország	259,085	272,570	275,441	295,759	315,992	339,864
	<i>Ebből: Porosz államv.</i>	<i>147,514</i>	<i>163,945</i>	<i>161,812</i>	<i>176,078</i>	<i>191,675</i>	<i>207,857</i>
	<i>Bajor »</i>	<i>18,017</i>	<i>18,380</i>	<i>18,407</i>	<i>19,147</i>	<i>19,680</i>	<i>20,410</i>
	<i>Szász »</i>	<i>20,132</i>	<i>21,316</i>	<i>22,623</i>	<i>23,892</i>	<i>25,923</i>	<i>28,153</i>
	<i>Badeni »</i>	<i>10,702</i>	<i>11,527</i>	<i>13,001</i>	<i>14,488</i>	<i>16,053</i>	<i>17,386</i>
	<i>Württemb. »</i>	<i>11,374</i>	<i>11,423</i>	<i>12,170</i>	<i>12,754</i>	<i>13,417</i>	<i>13,984</i>
4	Franciaország	217,977	219,601	222,297	—	226,571	—
5	Belgium	63,666	64,462	65,522	65,878	68,829	73,361
	<i>Ebből: államvasut</i>	<i>49,638</i>	<i>50,466</i>	<i>51,233</i>	<i>51,658</i>	<i>54,064</i>	<i>57,884</i>
6	Ausztria	42,317	46,110	49,304	52,191	52,620	—
	<i>Ebből: államvasut . .</i>	<i>10,110</i>	<i>16,118</i>	<i>17,998</i>	<i>17,975</i>	<i>18,078</i>	—
7	Olaszország	36,817	36,359	40,765	42,651	45,519	—
8	Európai Oroszország	37,561	36,963	36,532	36,648	37,185	39,619
9	Svájc	24,047	23,489	24,182	24,787	25,763	27,079
10	Németalföld	18,008	19,217	19,500	—	—	—
	<i>Ebből: államvasutak</i>	<i>6,913</i>	<i>7,529</i>	<i>8,031</i>	<i>7,884</i>	<i>8,331</i>	—
11	Magyarország	11,677	13,393	14,234	13,838	13,446	14,048
	<i>Ebből: államvasutak¹⁾</i>	<i>3,950</i>	<i>6,088</i>	<i>6,853</i>	<i>6,458</i>	<i>5,747</i>	<i>5,844</i>
12	Britt-Canada	9,580	9,982	9,673	9,861	10,699	11,417
13	Spanyolország	—	18,485	17,830	20,171	20,089	—
14	Svédország	8,591	9,006	9,687	9,630	10,078	—
15	Dánia	7,984	8,336	8,014	8,128	—	—
16	Norvégia	2,709	3,162	3,129	3,147	3,216	3,196
17	Román államvasutak	1,360	1,354	1,356	1,502	1,874	—
18	Finn államvasut . . .	1,756	1,837	1,844	1,861	2,061	—

Személykilométerek millióiban:

1	Északam.-Egy.-Áll. .	13,751 ⁵	14,133 ⁵	14,705 ²	15,552 ¹	17,018 ²	—
2	Németország	7,368 ⁴	7,689 ³	7,932 ⁴	8,363 ⁷	8,707 ⁸	9,208 ⁸
	<i>Ebből: Porosz államv.</i>	<i>4,393³</i>	<i>4,873⁷</i>	<i>5,030³</i>	<i>5,347⁹</i>	<i>5,610⁷</i>	<i>5,950⁷</i>
	<i>Bajor »</i>	<i>631⁴</i>	<i>644⁵</i>	<i>650⁴</i>	<i>684²</i>	<i>698⁹</i>	<i>758⁰</i>
	<i>Szász »</i>	<i>529¹</i>	<i>556³</i>	<i>583⁸</i>	<i>603⁶</i>	<i>655⁸</i>	<i>698⁴</i>
	<i>Badeni »</i>	<i>277¹</i>	<i>284⁹</i>	<i>304²</i>	<i>324⁸</i>	<i>347⁷</i>	<i>363⁷</i>
	<i>Württemb. »</i>	<i>270¹</i>	<i>276²</i>	<i>280⁷</i>	<i>288¹</i>	<i>296⁶</i>	<i>306⁹</i>
3	Franciaország	7,168 ⁸	6,958 ⁶	7,108 ³	—	7,297 ⁶	—
4	Ausztria	1,769 ²	1,863 ⁴	1,930 ²	1,938 ¹	1,976 ¹	—
	<i>Ebből: államvasut . .</i>	<i>359⁶</i>	<i>599⁶</i>	<i>648⁸</i>	<i>649²</i>	<i>657⁴</i>	—
5	Olaszország	1,730 ⁴	1,636 ²	1,782 ⁹	1,858 ⁴	2,099 ²	—
6	Belga államvasutak . .	1,063 ²	1,097 ⁶	1,151 ²	1,114 ³	1,160 ⁸	1,242 ²
7	Magyarország	642 ⁰	739 ⁸	798 ⁷	742 ⁴	738 ¹	741
	<i>Ebből: államvasut¹⁾</i>	<i>230⁷</i>	<i>358⁷</i>	<i>408⁷</i>	<i>372⁸</i>	<i>369⁰</i>	<i>366</i>
8	Németalföldi államv.	208 ²	219 ⁶	229 ⁷	236 ³	241 ²	—
9	Svájc	568 ⁷	521 ⁴	539 ⁷	544 ²	566 ⁴	578 ⁴
10	Svédország	288 ⁵	297 ²	305 ⁰	306 ²	310 ⁶	—
11	Román államvasutak	110 ⁰	109 ¹	107 ⁴	112 ⁷	142 ⁶	—
12	Norvégia	83 ⁷	93 ³	88 ⁹	92 ⁰	92 ⁶	91 ⁷
13	Finn államvasutak . .	66 ²	70 ⁹	75 ⁷	81 ⁰	93 ²	—

¹⁾ Az üzletkezelése alatt álló vasutakkal.

A személyforgalom viszonylagos nagyságát az alábbi számok mutatják:

Az ország vagy vasut neve	Egy pálya-km.-re esik		Az ország vagy vasut neve	Egy pálya-km.-re esik	
	szállított személy	személy-kilom. (ezerekben)		szállított személy	személy-kilom. (ezerekben)
N.-Británia és Írorsz. (1888)	23.278	—	Olaszország (1887) . .	3.943	182
<i>És pedig:</i>			Németalföldi államv. (1887)	5.806	168
Anglia és Wales	29.060	—	Ausztria (1887)	3.783	145
Skócia	13.827	—	államvasutak	3.335	121
Írország	4.526	—	Spanyolország (1887) .	2.160	—
Belgium (1888)	17.257	—	Román államv.	1.039	79
<i>Ebből: államvasutak</i>	18.981	408	Magyarország (1888) .	1.352	71
Németország (1888) . .	8.701	236	államvasutak	1.242	81
Porosz államvasut. .	9.268	265	Éjszak-Amerikai Egy-Államok (1887) . .	1.938	77
Bajor államvasut. .	4.484	166	Európai Oroszország (1888)	1.422	—
Szász államvasutak .	12.785	317	Finn államv. (1887) . .	1.353	61
Badeni államv. . . .	12.681	266	Norvégia (1888)	2.025	58
Württemb. államv. .	8.958	197	Svédország (1887) . .	1.382	43
Francoziaország (1887)	6.760	217			
Svájc (1888)	9.065	194			

A személyforgalom megoszlása kocsiosztályok szerint szintén érdekes nemzetközi összehasonlításra nyújt anyagot:

Az ország vagy vasut neve	Az utasok összes száma	I.	II.	III.	IV.	Kato-nák
		osztályon az összes	osztályon az összes	osztályon az összes	osztályon az összes	osztályon az összes
		szállított személyek % -ában				
Magyarország (1888)	14,047.944	1'51	18'21	72'07	2'25	5'96
<i>Ebből: Magyar államv.</i>	5,336.702	1'98	21'74	69'34	—	6'94
Ausztria (1887)	52,620.300	1'33	13'73	80'87	1'80	2'27
<i>Ebből: Államvasut</i>	18,077.578	1'32	12'33	83'45	1'39	1'51
Németország (1888)	339,864.460	0'55	10'39	64'36	22'73	1'97
<i>Ebből: Porosz államv.</i>	207,857.296	0'51	10'04	53'76	33'84	1'85
Bajor államv.	20,409.574	0'62	10'40	86'08	—	2'90
Szász államv.	28,152.813	0'23	9'09	72'03	17'18	1'47
Badeni államv.	17,386.105	0'75	9'90	87'73	—	1'62
Württembergi államv. .	13,984.225	0'60	10'50	87'70	—	1'20
Francoziaország (1885)	222,296.822	7'40	34'49	58'11	—	—
Belgiumi államvasut (1888) .	57,883.610	3'82	12'80	83'38	—	—
magánvasut (1888)	15,476.664	3'54	13'76	82'70 ¹⁾	—	—
Svájc (1888)	27,078.540	1'90	18'88	79'22	—	—
Olaszország (1887)	45,518.604	4'59	23'44	71'64	0'33	—
Németalföldi államv. (1887) .	8,330.954	4'61	21'45	71'29	2'65	—

¹⁾ A mérsékelt árú jegyekkel utazók, tekintet nélkül a kocsiosztályra, mind a 3-ik osztállyal vannak kimutatva.

Az ország vagy vasút neve	A utasok összes száma	I.	II.	III.	IV.	Katonák
			osztályon utasok az összes szállított személyek 9/0-ban	osztályon utasok az összes szállított személyek 9/0-ban	osztályon utasok az összes szállított személyek 9/0-ban	
Román államvasutak (1887)	1,873.794	4'80	18'36	63'57	6'47	6'80
N.-Britannia és Írország (1888)	742,499.164 ¹⁾	4'08	8'52	87'40	—	—
<i>És pedig: Anglia és Wales</i>	654,172.918	3'71	8'77	87'52	—	—
<i>Skócia</i>	68,413.349	6'76	2'40	90'84	—	—
<i>Írország</i>	19,912.897	6'87	21'17	71'96	—	—
Európai Oroszország (1881)	34,439.332	1'96	9'40	79'51	1'75	2)7'38
Norvégia (1887/88)	3,196.225	0'15	5'79	94'06	—	—
Svédország (1887)	10,078.383	3'17	9'07	85'41	—	2'35
Finn államvasutak (1887)	2,066.850	0'89	16'00	81'76	—	2)1'35
Spanyolország (1887)	20,088.928	5'66	15'97	78'37	—	—

Németországban még kevésbé használják a magasabb kocsi-osztályokat, mint nálunk, legtöbb utas utazik I. és II. osztályban a francia vasutakon.

Teherforgalom. — Az Osztrák-Magyar monarchia vasutainak teherforgalma 1887-ben következő volt:

Szállított	Magyar vasutakon		Osztrák vasutakon	
	tonna	tonnakilométer	tonna	tonnakilométer
Podgyász	51.722	4,478.705	139.167	12,699.357
Gyorsjavak	97.822	12,048.002	338.463	38,599.906
Teherjavak	17,078.735	2,180,485.311	56,978.828	5,279,210.775
Önkezelési javak	3,698.921	228,364.048	3,788.412	389,811.726
Személyvonatokkal kocsi, ló, kutya	10.159	1,680.791	9.745	1,181.902
Összesen	20,937.359	2,427,056.857	61,255.335	5,721,503.666

Az üzleti hosszóság minden kilométerére a magyar vasutakon átlagosan 249.512, az osztrák vasutakon pedig 420.680 tonnakilométer esett. A magyar kir. államvasutakon a teherszállítás az osztrák vasutak átlagát nem érte ugyan el, a mennyiben 324.422 tonnakilométer esett átlagosan minden kilométerre, de azért igen kedvezőnek mondható, s meghaladta az osztrák államvasutakat, hol csak 291.075 tonnakilométer szállított teher esett az üzleti hosszóság minden kilométerére.

Tisztán a teherjavak szállításának fejlődéséről (podgyáson, gyors- és önkezelési javakon kívül) az alábbi kimutatás nyújt tájékoztatást:

¹⁾ Ezenkívül elkelt 1,176.909 saison-jegy, a melyeknek túlnyomó része az I. és II. kocsiosztályra szólt, a mennyiben a saison-jegyekből származó 20.510 ezer forintnyi bevételből az I. osztályra 8.600 ezer, a II-ra 7.211 ezer és a III-ra csak 4.649 ezer frt. esett. — ²⁾ Katonák és letartóztatottak.

É v	A szállított teherj a v a k					
	ezer tonnákban		ezer tonna-kilométerekben		egy kilométer pályahosszra esett ezer tonnakilométer	
	Magyar-ország	Ausztria	Magyar-ország	Ausztria	Magyar-ország	Ausztria
1876	9.044	35.382	—	—	—	—
1877	9.926	38.072	—	—	—	—
1878	9.953	38.179	1,159.446	3,576.995	171	319
1879	11.194	38.368	1,199.220	3,535.028	171	315
1880	10.991	41.096	1,210.851	3,732.734	172	334
átlag 1876-80.	10.222	38.219	1,189.839	3,614.919	171	322
1881	12.493	44.740	1,478.569	3,941.285	208	350
1882	13.811	48.059	1,758.018	4,409.397	241	390
1883	14.560	51.796	1,949.776	4,591.153	284	398
1884	15.524	49.906	1,953.358	4,514.078	232	381
1885	16.342	49.654	2,128.259	4,693.067	238	371
átlag 1881-85.	14.546	48.831	1,853.596	4,429.796	232	364
1886	16.379	53.643	2,033.295	4,862.336	219	394
1887	17.079	56.978	2,180.485	5,279.211	225	391
1888	19.722	—	2,534.370	—	244	—

A teherjavak szállításáról Ausztria erős túlsúlyát különösen roppant köszén szállítására okozza, míg ugyanis a magyarországi vasutakon csak 3,042.002 tonna köszén szállított, mely összesen 271,332.059 tonnakilométert képviselt, Ausztriában 25,658.612 tonnát s 1.749,241.645 tonnakilométert képviselt a szállított köszénmennyiség.

A teherszállítás nemzetközi átnézetét a következő táblázat nyújtja:

Sorszám	Az ország vagy vasut neve	Teherszállítás					
		1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
a) ezer tonnákban :							
1	Éjszakam, Egy.-Áll. .	407.661	406.258	444.907	490.925	562.002	—
2	Nagy-Britán. és Irorsz.	270.645	263.477	261.406	258.700	273.230	286.256
	Ebből Anglia és Wales .	229.524	223.495	222.248	219.773	232.717	243.112
	Skóczia	37.043	36.095	35.370	35.224	36.681	39.310
	Irország	4.078	3.887	3.788	3.703	3.832	3.834
3	Németország	208.344	210.712	157.346	164.804	178.514	199.507
	Ebből Porosz államv. .	143.854	151.654	97.601	104.012	113.385	127.431
	Bajor »	8.359	8.467	8.525	8.749	9.936	10.950
	Szász »	11.162	11.471	12.111	12.592	13.871	14.906
	Badeni »	5.263	5.648	5.623	5.910	6.438	7.114
	Württembergi állv. .	3.449	3.433	3.411	3.745	4.292	4.584

Sorszám	Az ország vagy vasút neve	Teherszállítás					
		1833-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
4	Franciaország	92.512	82.342	77.133	—	80.285	—
5	Ausztria	56.221	54.629	54.626	58.196	61.255	—
	<i>Ebből államvasutak . . .</i>	<i>7.877</i>	<i>11.515</i>	<i>12.228</i>	<i>12.270</i>	<i>13.492</i>	<i>—</i>
6	Eur. Oroszország . . .	49.726	42.254	42.701	42.273	49.399	54.809
7	Belgiumi államvasutak	20.084	21.669	20.522	21.159	23.315	25.487
	» magánvasutak	14.994	13.942	13.520	13.067	14.186	15.313
8	Magyarország	16.742	18.755	19.331	19.977	20.937	21.640
	<i>Ebből államvasutak . . .</i>	<i>6.024</i>	<i>8.042</i>	<i>8.000</i>	<i>9.228</i>	<i>9.842</i>	<i>10.247</i>
9	Olaszország	11.963	13.415	14.005	14.042	15.126	—
10	Spanyolország	—	9.499	9.221	9.860	9.808	—
11	Svájc	7.088	7.344	7.493	7.598	8.334	8.873
12	Svédország	7.551	7.513	7.615	7.443	7.591	—
13	Németalföldi állami . .	4.121	3.983	3.810	3.788	4.121	—
14	Római állami	1.524	1.604	1.724	1.964	2.387	—
15	Norvégia	851	918	943	957	970	1.023

b) millió tonna-kilométerekben :

1	Északam. Egy.-Áll. . .	72.221 ⁴	73.303 ⁶	80.558 ⁹	86.541 ⁵	98.438 ⁹	—
2	Németország	16.352 ⁸	16.802 ³	16.600 ¹	17.124 ⁴	18.648 ⁷	20.386 ⁴
	<i>Ebből Porosz államv. . .</i>	<i>11.186⁶</i>	<i>12.074¹</i>	<i>11.922⁰</i>	<i>12.445⁰</i>	<i>13.430⁵</i>	<i>14.678¹</i>
	<i>Bajor »</i>	<i>1.241⁴</i>	<i>1.251⁵</i>	<i>1.205¹</i>	<i>1.192⁰</i>	<i>1.420⁴</i>	<i>1.539³</i>
	<i>Szász »</i>	<i>836³</i>	<i>843⁷</i>	<i>865⁴</i>	<i>900⁹</i>	<i>981²</i>	<i>1.071⁵</i>
	<i>Badeni »</i>	<i>396³</i>	<i>424⁴</i>	<i>420²</i>	<i>441⁵</i>	<i>478⁸</i>	<i>531²</i>
	<i>Württembergi dmv. . .</i>	<i>282⁰</i>	<i>279²</i>	<i>276³</i>	<i>298³</i>	<i>329⁸</i>	<i>375¹</i>
3	Franciaország	11.180 ⁸	10.512 ⁵	9.827 ⁴	—	9.960 ⁵	—
4	Ausztria	4.982 ²	4.925 ⁸	5.178 ⁶	5.300 ²	5.721 ⁵	—
	<i>Ebből államv.</i>	<i>619⁶</i>	<i>1.070³</i>	<i>1.355⁷</i>	<i>1.406⁴</i>	<i>1.577⁹</i>	<i>—</i>
5	Magyarország	2.157 ³	2.195 ⁸	2.367 ²	2.319 ⁰	2.427 ¹	2.719 ⁸
	<i>Ebből államv.</i>	<i>946⁸</i>	<i>1.142¹</i>	<i>1.294⁵</i>	<i>1.284²</i>	<i>1.394³</i>	<i>1.634⁰</i>
6	Olaszország	1.480 ¹	1.621 ⁵	1.777 ²	1.778 ⁶	1.976 ⁴	—
	Svédország	453 ¹	443 ³	502 ⁴	485 ⁶	496 ⁴	—
	Svájc	406 ³	420 ³	433 ³	437 ⁵	489 ⁸	521 ¹
	Római államv.	186 ⁴	191 ⁶	233 ⁵	271 ⁰	319 ⁰	—
	Németalföldi államv. .	294 ⁵	298 ⁸	284 ¹	280 ³	311 ³	—
	Norvégia	63 ⁸	67 ⁹	68 ⁴	67 ⁸	67 ⁰	69 ⁹

Szinte beleszédül az ember, ha elképzei az Egyesült-Államok óriási teherszállítását, melynek újabban Nagy-Británia roppant teherforgalma is alig teszi felét s a mely mellett a legnagyobb európai államok teherforgalma egészen eltörpül; pedig ott a forgalom folyvást évről-évre emelkedik, nem úgy, mint az európai államok vasutain, hol számos visszaesést tapasztalunk. Így például a Németbirodalomban a szállított terhek tonnájánál látunk visszaesést, Franciaországban pedig a szállított terheknek nemesak tonnái, hanem tonnakilométerei is megcsökkentek.

A különböző országok viszonylagos teherforgalmát (a podgyász-forgalom is beleszámítva) röviden szintén bemutatjuk:

Az ország vagy vasút neve	Egy pálya-kilométerre esik		Az ország vagy vasút neve	Egy pálya-kilométerre esik	
	tonna	ezer tonna km.		tonna	ezer tonna km.
N.-Brit. és Ír. (1883)	8.974	—	Ausztria (1887)	4.404	421
Anglia és Wales	10.799	—	államvasutak	2.489	291
Skócia	7.884	—	Franciaország (1887)	2.396	297
Írország	871	—	Magyarország (1888)	2.082	262
Belg. { államv. (1838)	7.962	—	államvasutak	2.142	379
magánv. (1883)	10.590	—	Oroszország (1887)	2.419	—
Németország (1888)	5.034	524	Németalföldi államv.		
Porosz államv.	5.570	642	(1887)	2.830	214
Bajor államv.	2.395	337	Román államv. (1887)	1.314	176
Szász államv.	6.660	479	Svájc (1888)	2.970	174
Badeni államv.	5.151	385	Olaszország (1887)	1.310	171
Württembergi d. v.	2.937	240	Spanyolország (1887)	1.054	—
Észak-Am.-Egy.-Áll.			Svédország (1887)	1.041	68
(1887)	2.502	442	Norvégia (1888)	726	50

Kár, hogy a szállított terhek tonnakilométereit több ország nem mutatja ki, pedig a forgalom nagyságának tulajdonképeni mértékét épen a tonnakilométerek képezik.

Üzleti bevételek. Az osztrák-magyar monarchia vasutainak üzleti bevételei 1876. óta következőleg alakultak:

É v	Vasútüzleti bevételek forintokban					
	a tisztán magyar		a közös		az osztrák	
	v a s u t a k o n					
	összesen	pálya- hossz km.-kint	összesen	pálya- hossz km.-kint	összesen	pálya- hossz km.-kint
1876.	23,210.980	5.674	71,202.244	14.208	97,597.373	12.545
1877.	25,648.235	6.119	77,016.447	15.295	111,097.041	13.732
1878.	25,443.907	5.984	74,493.486	14.790	106,462.199	12.460
1879.	26,040.269	5.966	75,273.669	14.483	104,112.716	12.168
1880.	25,597.864	5.789	75,686.784	14.292	109,458.524	12.738
átlag 1876—80	25,188.251	5.905	74,734.526	14.484	105,745.571	12.602
1881.	27,516.209	6.149	78,425.793	14.883	113,036.597	13.090
1882.	30,171.827	6.503	83,257.272	15.679	122,508.911	14.059
1883.	34,418.402	6.646	85,952.748	15.855	125,105.322	14.282
1884.	37,082.637	6.594	84,025.089	15.058	122,479.352	13.530
1885.	42,579.405	6.999	83,448.413	14.733	117,979.703	12.183
átlag 1881—85	34,353.696	6.592	83,021.863	15.108	120,221.977	12.694
1886.	43,535.308	6.850	78,961.369	13.570	119,655.473	11.366
1887.	45,253.136	6.664	30,850.444	14.052	123,777.854	11.467

Daczára, hogy újabban a tisztán magyar vasutak hosszasága a közös vasutak hosszását meghaladja, a tisztán magyar vasutak üzleti bevételei még a közös vasutak üzleti bevételeinek is nagyon alatta maradnak. Van azonban egy örvendetes jelenség, mely kimutatásunkban határozott kifejezésre jut, ez az, hogy a tisztán magyar vasutak jövedelmezősége sokkal erősebben fejlődik, mint akár a közös akár az osztrák vasutaké. A tisztán magyar vasutak üzleti bevételei 1876. óta több, mint megkétszereződtek, míg a vasutak másik két csoportjánál korántsem látunk hasonló fejlődést, s hogy ez a nagyobb fejlődés nemcsak az újonnan épült vasutak nagyobb számának következménye legjobban igazolja a következő néhány adat:

	A pálya-hosszaság növekedése 1876-tól	Az üzleti bevételek 1887. végéig
tisztán magyar vasutak	74 ¹⁸ %	95 ⁹⁶ %
közös vasutak	17 ⁵¹ «	13 ⁵⁵ «
tisztán osztrák vasutak	36 ²³ «	26 ⁸² «

Mig tehát a bevételek sem a közös, sem az osztrák vasutaknál nem tudtak lépést tartani a pályahosszaság növekedésével, addig a tisztán magyar vasutaknál a bevételek emelkedése még gyorsabb tempóban történt, mint a vasuti hálózat kiépülése. Ez minden esetre nagyon örvendetes eredmény, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az 1876. óta épült vasutak egy igen tekintélyes részét helyi érdekű vasutak képezik, melyek bár a csekély befektetési tőke és gazdaságos kezelés mellett kifizetik magukat, de kilométerenkint sokkal kisebb bevételt képesek felmutatni, mint az első rendű vasutak.

A különféle üzleti bevételek miatt, melyeket a déli vasut nem szokott elkülöníteni a magyar és osztrák hálózat szerint, nem mutathatjuk ki, hogy mennyit tett a magyar államterületen fekvő vasuti vonalak összes bevétele; a személy- és teherszállításból elért bevételeknél azonban megtehetjük az elkülönítést:

Év	B e v é t e l e k							
	a személyszállítás után				a teherszállítás után			
	Magyarországbán		Ausztriában		Magyarországbán		Ausztriában	
	összesen millió forint	pályakilométerenkint frt.	összesen millió forint	pályakilométerenkint frt.	összesen millió forint	pályakilométerenkint frt.	összesen millió forint	pályakilométerenkint frt.
1876 .	11 ²⁴	1.726	33 ⁰⁰	3.191	36 ⁶⁴	5.628	107 ⁰⁰	10.317
1877 .	11 ³⁹	1.717	33 ⁰⁸	3.097	40 ⁹⁹	6 180	123 ⁸²	11.593
1878 .	11 ⁹⁰	1.778	33 ²⁰	2.980	39 ⁶⁶	5.909	117 ⁴³	10.543
1879 .	12 ²³	1.763	32 ⁴⁵	2.902	40 ³⁷	5.817	116 ⁰³	10.377
1880 .	12 ³¹	1.735	34 ⁰²	3.033	39 ²⁴	5.533	121 ⁰⁰	10.787
1881 .	12 ⁸⁵	1.802	34 ⁹⁴	3.109	42 ¹³	5.908	124 ⁸⁷	11.111
1882 .	13 ⁰⁹	1.829	36 ⁸⁹	3.249	46 ⁶²	6.369	133 ⁸⁴	11.783
1883 .	14 ⁶³	1.852	38 ¹⁴	3.326	51 ¹⁷	6.477	136 ⁵⁴	11.914
1884 .	16 ⁵⁰	1.904	39 ¹²	3.307	50 ⁶⁴	6.099	132 ⁶⁴	11.205
1885 .	17 ¹³	1.918	39 ⁹⁵	3.196	54 ³³	6.081	128 ⁰⁷	10.247
1886 .	16 ⁰²	1.730	39 ⁹³	2.970	53 ⁵⁴	5.781	128 ²²	9.537
1887 .	16 ⁶⁸	1.713	40 ⁷³	2.995	54 ⁹⁷	5.646	132 ⁷⁷	9.762

A személyforgalom bevételei. — A személyszállításból eredő bevételek 1876 óta a magyar államterületen 48·40/o-kal, osztrák területen pedig csak 23·10/o-kal emelkedtek, a teherforgalomból eredő bevételek emelkedése is sokkal nagyobb nálunk, mint Ausztriában, hol csak 22·20/o-kot tesz, míg nálunk 50·000/o-kot.

A személyforgalomból legnagyobb a bevétel a főváros és környékének forgalmát közvetítő helyi érdekű vasutaknál. Így a tisztán magyar vasutaknál a személyforgalomból a kilométerenkinti bevétel a budapesti helyi érdekű vasutaknál 4.628 frt., a budapest-szentlőrinczinél pedig 3.729 frt. volt, míg a bevételek nagyságára nézve mindjárt utánuk következő magyar kir. államvasutaknál csak 1.787 forint. A bécskörnyéki helyi érdekű vasutak természetesen még sokkal nagyobb személyforgalommal dicsekednek, mint a budapest-környékiek, így a gaisbergi vasut a személyforgalomból kilométerenkint 23.720 frtot, a kahlenbergi 11.932 frtot, a liesing-kaltenleitgebener pedig 6.910 frtot ért el. A nagy vasutak közül a személyforgalomból legnagyobb volt a bevétel a déli vasut osztrák vonalain (kilométerenkint 5.695 frt.) és a Ferdinand császár éjszaki vasuton (5.261 frt.).

A bevételeket összehasonlítva a szállított személyekkel és személykilométerekkel, a vasutak különböző csoportjai szerint 1887-ben a következő eredményt láttuk :

	Magyar királyi államvasutak	Tisztán magyar vasutak		Közös vasutak		Tisztán osztrák vasutak	Összes	
		állami kezelés alatt	magán kezelés alatt	magyar vonalai	osztrák vonalai		magyar-országi vasutak	ausztriai vasutak
b e v é t e l e k k r a j c z á r o k b a n								
Személyenkint :								
I. osztályban	534	193	268	740	301	446	577	394
II. »	196	102	134	223	127	157	196	146
III. »	113	66	69	88	65	54	94	58
IV. »	—	38	51	61	33	33	56	33
katonák után .	94	56	90	94	63	83	93	76
általában . . .	138	68	81	119	79	72	119	74
Személykilométerenkint :								
I. osztályban	4'50	5'06	4'82	5'35	5'25	4'29	4'87	4'52
II. »	2'79	3'50	3'27	3'45	3'15	2'60	3'08	2'75
III. »	1'89	2'28	2'08	2'05	2'08	1'63	1'98	1'76
IV. »	—	1'11	1'31	1'26	1'41	1'49	1'25	1'48
katonák után .	0'85	1'49	1'13	0'78	0'80	0'82	0'87	0'82
általában . . .	2'09	2'28	2'12	2'28	2'30	1'86	2'17	1'98

Az egy-egy személyre átlagosan eső bevétel annál nagyobb, minél nagyobb a személyek által befutott út s így természetes, hogy az állami kezelés alatt álló apró helyi érdekű vasutaknál egy személyre átlagosan nem eshetik sok bevétel. A fentebbi számok különösen azért érdekesek, mert a zóna-tarifa igazolására szolgálnak, a mennyiben azt látjuk, hogy még az oly kiterjedt hálózatu vasutnál is, mint a magyar kir. államvasutak, a személyenkinti átlagos bevétel nem nagyon magas, jeléül annak, hogy a személyforgalom bevételeinek túlnyomó részét a kis távolságra utazók szolgáltatják.

A személykilométerek után eső átlagos bevételek tulajdonképen a viteldíjak magasságát volnának hivatva feltüntetni s a fentebbi számokból azt látjuk, hogy a személyszállítás legolcsóbb a tisztán osztrák vasutakon, azután a magyar kir. államvasutakon, legdrágább pedig a közös vasutakon. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a fentebbi számok nem mutatják tisztán a személytarifa magasságát, a különböző helyi és kedvezményes vonatok, kedvezményes jegyek, stb. módosítólag hatnak rájuk s minthogy a vasutak különböző csoportjainál a bármi okból mérsékelt viteldíjjal utasok nem ugyanazon arányban szerepelnek az utasok közt, a közölt számokból a különböző vasutak olcsóbb vagy drágább voltára nem vonhatunk biztos következtetést; de még ha vonhatnánk is, ma már annak is csak történeti becse volna, a magyar kereskedelemügyi miniszter reformja — a mint fentebb előadtuk — a magyar államvasutakon a személydíjszabást egészen új alapokra fektette s ez a többi vasutakon is a személydíjszabás átalakítását s kivétel nélkül jelentékeny leszállítását vonta vagy vonja maga után.

A teherforgalom bevételei. — Kilométerenkint legnagyobb átlagos bevételt a kőszénszállító pályák mutatnak fel, a tisztán magyar vasutak közül a mohács-pécsi 11.380 frtot, a tisztán osztrák vasutak közül az aussig-tepliczki 35.714 frtot kilométerenkint, az előbbinél a kőszén 77.27, az utóbbinál 86.029/0-kát szolgáltatja a teherforgalom összes bevételeinek. A magyar kir. államvasutak a teherforgalomból 6.188 frtot, az osztrák államvasutak pedig 6.083 frtot értek el km.-kint. A közös vasutak közül legnagyobb bevételt mutat fel a kassaderbergi vasut osztrák vonala (19.280 frt. km.-kint), a tisztán osztrák vasutak közül pedig a Ferdinánd császár éjszakivasut (24.232 frtot).

A szállított javak minden tonnájára és tonnakilométerére eső átlagos bevételeket 1887-ben a következő kimutatás tünteti fel:

	Magy. kir. állam-vasutak	Tisztán magy. vasutak		Közös vasutak		Tisztán osztrák vasutak	Összes	
		állami kezelés alatt	magán kezelés alatt	magyar vonalai	osztrák vonalai		magyar-országi vasutak	ausztriai vasutak
bevételek krajczárookban								
Tonnánként:								
gyorsjavak	1.311	584	816	1.405	1.339	879	1.284	1.036
rendes viteldíjű teherjavak	849	202	230	320	366	205	314	227
mérsékelt viteldíjű teherjavak	335	140						
köszén és kocsz	227	92		153	159			
javak általában	385	152	233	296	315	209	320	232
Tonna kilométerenként:								
gyorsjavak	8'74	21'58	13'28	11'76	10'57	8'18	10'42	9'09
rendes viteldíjű teherjavak	5'55	5'36	3'21	2'86	2'66	2'41	2'46	2'45
mérsékelt viteldíjű teherjavak	1'75	4'08						
köszén és kocsz	1'68	3'24		2'29	2'04			
javak általában	2'17	4'39	3'25	2'86	2'62	2'45	2'51	2'50

Kár, hogy az összehasonlítást a rendes és mérsékelt teherárú s a kö szén összefoglalása megakadályozza; adatainkból azonban annyi ki derül, hogy a javak szállítása legolcsóbb a magyar kir. államvasutakon.

Üzleti kiadások. — Vasutaink és az osztrák vasutak üzlet kiadásairól, a következő kimutatás ad számot:

Év	Tisztán magyar vasutak		Közös vasutak		Osztrák vasutak	
	üzleti kiadásai frtokban					
	összesen	pályahossz kilo- méterenkint	összesen	pályahossz kilo- méterenkint	összesen	pályahossz kilo- méterenkint
1876	15,343.453	3.751	31,653.431	6.317	50,026.334	6.430
1877	16,085.136	3.812	31,554.106	6.266	52,540.721	6.386
1878	15,822.807	3.719	31,349.404	6.224	51,368.119	6.070
1879	16,959.834	3.884	31,309.897	6.024	48,619.585	5.682
1880	18,037.174	4.079	30,886.594	5.831	50,421.791	5.863
átlag 1876—80	16,449.681	3.856	31,350.686	6.076	50,695.310	6.042
1881	17,453.778	3.900	31,932.102	6.046	51,338.172	5.945
1882	18,719.361	4.035	34,798.950	6.553	53,780.661	6.162
1883	20,816.147	4.019	35,831.736	6.610	55,704.052	6.359
1884	24,150.182	4.294	35,290.663	6.325	59,378.871	6.559
1885	27,042.040	4.445	35,258.943	6.225	60,318.258	5.775
átlag 1881—85	21,636.302	4.151	34,622.479	6.302	56,104.003	5.924
1886	24,606.613	3.872	33,594.517	5.778	57,525.972	5.464
1887	24,820.664	3.655	33,390.419	5.617	59,100.297	5.475
1888	26,751.555	3.600	34,286.437	5.655	—	—

A kiadások abszolút összege a vasutak mindhárom csoportjánál emelkedett, ezt azonban tisztán csak a vasuti hálózat kiterjesztése okozza, az egy kilométerre eső átlagos kiadás mindháromnál csökkent. Legkisebb a csökkenés a tisztán magyar vasutaknál, de nem szabad felednünk, hogy a bevételek is ezeknél emelkedtek legerősebben, a növekedő forgalom pedig szükségképp hatással van a kiadások alakulására.

A négy igazgatási ág szerint a kiadások következőleg oszlot-
tak meg :

Az igazgatási ágak megnevezése	Magyar kir. állam- vasutak	Magyar magán vasutak magán kezelés- ben	Tisztán magyar vasutak össze- sen	Közös vasutak	Osztr. vas- utak
<i>I. Általános igazgatás</i>					
összesen millió forint	0'71	0'33	1'04	2'03	2'21
pályakilométerenkint forint . . .	148	167	153	353	205
haszonkilométerenkint forint . .	0'04	0'09	0'05	0'06	0'04
kocsitengely-kilométerenkint kr. .	0'10	0'24	0'12	0'15	0'10
az összes üzleti kiadások 0/0-ában	3'57	6'77	4'18	6'08	3'74
<i>II. Pályafelügyelet és fentartás</i>					
összesen millió forint	6'61	1'65	8'34	8'73	16'71
pályakilométerenkint forint . .	1.387	840	1.228	1.518	1.548
haszonkilométerenkint forint . .	0'40	0'43	0'41	0'27	0'30
kocsitengely-kilométerenkint kr. .	0'89	1'20	0'94	0'64	0'79
az összes üzleti kiadások 0/0-ában	33'40	34'01	33'59	26'15	28'27
<i>III. Kereskedelmi és forgalmi szolgálat</i>					
összesen millió forint	6'69	1'51	8'26	12'93	22'94
pályakilométerenkint forint . . .	1.402	768	1.216	2.248	2.125
haszonkilométerenkint forint . .	0'41	0'40	0'41	0'41	0'41
kocsitengely-kilométerenkint kr. .	0'90	1'09	0'93	0'94	1'08
az összes üzleti kiadások 0/0-ában	33'77	31'07	33'26	38'72	38'81
<i>IV. Vonatmozgósítási és műhelyszolgálat</i>					
összesen millió forint	5'49	1'31	6'83	9'70	17'22
pályakilométerenkint forint . . .	1.152	667	1.006	1.687	1.595
haszonkilométerenkint forint . .	0'33	0'34	0'34	0'31	0'31
kocsitengely-kilométerenkint kr. .	0'74	0'95	0'77	0'70	0'81
az összes üzleti kiadások 0/0-ában	27'73	27'00	27'52	29'05	29'14
<i>V. Összes üzleti kiadások</i>					
összesen millió forint	19'80	4'86	24'82	33'39	59'10
pályakilométerenkint forint . . .	4.153	2.471	3.655	5.806	5.475
haszonkilométerenkint forint . .	1'20	1'27	1'22	1'05	1'06
kocsitengely-kilométerenkint kr. .	2'67	3'51	2'80	2'43	2'78
minden 1000 tonna tiszta súly át- lagában forint	13'98	21'80	15'08	13'29	14'07
minden 1000 tonna nyers súly át- lagában forint	5'06	7'17	5'38	4'76	5'18

A magyar kir. államvasutak igazgatása, kivéve a pályafentartást nemcsak a hosszúsághoz, hanem a teljesítményekhez képest is olcsóbb, mint akár a közös, akár az osztrák vasutaké. Különösen olcsó az általános igazgatás.

A vasutak jövedelmezősége nem függ pusztán a bruttó bevételek nagyságától, az is fontos tényező, hogy az üzleti kiadások mennyit emésztenek fel a bevételekből. Erre nézve, valamint az üzleti fölösleg arányára az üzleti hosszúsághoz, az alábbi táblázat nyújt felvilágosítást:

Év	Üzleti kiadások az üzleti bevételek százalékában			Üzleti fölösleg üzleti hossz kilométerenkint		
	tisztán magyar vasutak	közös vasutak	osztrák vasutak	tisztán magyar vasutak	közös vasutak	osztrák vasutak
1876	66'10	44'45	51'25	1.923	7.891	6.074
1877	62'70	40'97	47'29	2.277	9.029	7.118
1878	62'19	42'18	48'72	2.265	8.566	6.337
1879	65'12	41'59	46'69	2.082	8.459	6.439
1880	70'46	40'81	46'06	1.710	8.461	6.815
átlag 1876—80 .	65'31	41'95	47'94	2.049	8.408	6.561
1881	63'43	40'71	45'41	2.249	8.837	7.018
1882	62'10	41'79	43'89	2.468	9.126	7.567
1883	60'48	41'69	44'53	2.627	9.245	7.437
1884	65'13	42'00	48'48	2.300	8.733	6.503
1885	63'51	42'25	51'13	2.554	8.407	5.288
átlag 1881—85 .	62'98	41'70	46'67	2.440	8.812	6.772
1886	56'52	42'54	48'08	3.055	7.768	5.856
1887	54'85	41'30	47'75	2.983	8.000	5.932
1888	52'28	40'07	—	3.285	8.458	—

Az utóbbi évek alatt az üzleti hanyadosnak igen örvendetes javulását látjuk a tisztán magyar vasutaknál, mi kétségkívül a vasuti ügyek erélyes és szakavatott legfőbb vezetésének köszönhető; különösen örvendetes a javulás a magyar kir. államvasutaknál, mert míg 1885-ben a tulajdonképeni üzleti kiadások 65'49⁰/o-át emésztették fel az üzleti bevételeknek, 1886-ban 57'00, 1887-ben 55'85, 1888-ban pedig már csak 52'51⁰/o-át.

A vasutüzleti eredmények nemzetközi áttekintése. — A különböző országok vasutainak bevételeit, kiadásait, ugyszintén a mutatózó üzleti felesleget a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország vagy vasút neve	Vasutüzleti eredmények					
		1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
		ezer forintokban					
a) Üzleti bevételek:							
1	Észak-Amerikai-Egy. Áll.	1,729.923	1,618.439	1,622.395	1,726.603	1,955.909	—
2	Nagy-Británia és Írország	710.623	705.226	695.558	695.920	709.434	728.941
3	Németország	500.115	500.615	497.236	501.099	544.811	583.311
	Ebből: Porosz államv.	312.554	334.832	328.252	338.499	364.977	390.938
	Bajor »	42.441	41.885	40.804	42.308	44.706	48.331
	Szász »	53.489	53.228	53.541	54.176	56.526	59.158
	Badeni »	16.688	17.350	16.830	17.939	18.998	20.190
	Württemberg »	14.044	14.027	14.173	14.815	15.362	16.138
4	Franciaország	458.969	4 2.512	4 7.162	—	428.591	—
5	Európai Oroszország	231.875	229.766	233.144	224.551	249.692	279.258
6	Ausztria	178.414	175.736	—	—	—	—
	Magyarország	67.063	67.851	244.038	242.152	219.881	—
	Ebből: magyar államv.	23.850	29.428	34.159	34.678	36.242	—
	osztrák »	23.393	41.897	42.815	44.661	45.417	—
	közös »	85.953	84.025	83.448	78.961	80.850	—
7	Olaszország	82.454	84.298	85.789	87.330	94.507	—
8	Spanyolország	—	69.866	64.710	69.801	70.535	—
9	Belgium	48.780	48.075	47.909	46.614	49.655	52.645
	államv.	16.088	15.545	14.892	14.068	14.713	15.216
10	Svájc	29.702	28.658	29.495	30.157	31.544	32.913
11	Svédország	21.702	21.644	21.795	21.109	20.890	—
12	Németalf. államv.	9.888	10.154	10.285	10.327	10.767	—
13	Római államv.	8.988	8.670	8.922	9.051	10.575	—
14	Norvégia	3.721	4.032	3.905	4.027	4.050	4.195
b) Üzleti kiadások:							
1	Észak-Amerikai-Egy. Áll.	1,103.345	1,055.384	1,056.594	1,102.263	1,260.584	—
2	Nagy-Británia és Írország	373.686	372.172	367.880	365.183	370.638	377.621
3	Németország	281.182	2 82.25	280.340	280.802	287.053	309.771
	Ebből: Porosz államv.	176.685	186.779	185.415	184.097	191.041	206.548
	Bajor »	22.515	22.497	22.406	22.660	23.537	25.371
	Szász »	18.240	18.814	18.505	20.158	19.898	21.855
	Badeni »	9.760	10.549	10.298	10.878	10.307	11.086
	Württemberg »	7.210	7.392	7.446	7.669	7.717	8.033
4	Franciaország	251.765	216.916	238.591	—	228.167	—
5	Európai Oroszország	147.434	142.503	139.845	140.016	144.527	—
6	Osztrák-magyar vasutak	112.352	118.820	122.619	115.727	117.311	—
	Ebből: magyar államv.	14.192	19.737	22.296	19.784	19.962	—
	osztrák »	13.691	24.835	26.268	24.122	24.705	—
	közös »	35.832	35.291	35.259	33.595	33.390	—
7	Olaszország	59.330	63.458	61.177	58.108	62.642	—
8	Spanyolország	—	29.946	29.872	28.832	41.808	—
9	Belgium	29.241	28.599	27.953	26.364	26.676	27.969
	államv.	8.763	8.273	8.134	7.686	7.495	7.418
10	Svájc	15.700	15.414	15.831	16.434	16.890	17.540
11	Svédország	12.163	12.264	12.692	13.185	13.142	—
12	Római államv.	4.918	5.395	5.555	5.689	6.460	—
13	Németalf. államv.	6.356	7.265	6.129	6.403	6.460	—
14	Norvégia	2.635	2.847	2.978	5.934	2.960	2.933
c) Üzleti felesleg:							
1	Észak-Amerikai-Egy. Áll.	626.578	563.055	565.891	624.340	695.325	—
2	Nagy-Británia és Írország	336.937	333.054	327.678	320.737	338.801	351.326
3	Németország	218.933	218.340	216.916	220.297	257.758	273.540
	Porosz államvasutak	135.869	148.053	142.837	154.402	173.936	184.395
	Bajor államvasutak	19.926	19.398	17.898	19.648	21.169	22.963
	Szász államvasutak	15.240	14.414	15.036	14.018	16.628	17.303
	Badeni államvasutak	6.928	6.801	6.532	7.061	8.691	9.104
	Württembergi államv.	6.834	6.635	6.727	7.146	7.645	8.102

Sorszám	Az ország vagy vasut neve	Vasutüzleti eredmények					
		1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
		ezer forintokban					
4	Franciaország	206.504	195.596	188.563	—	200.424	—
5	Oszták-magyar vasutak	133.125	124.767	121.389	126.425	132.570	—
	Magyar államvasutak	9.658	9.691	11.862	14.894	16.280	—
	Oszták államvasutak	9.702	17.062	16.547	20.539	20.712	—
	Közös vasutak	50.121	48.734	48.189	45.366	47.460	—
6	Eur. Oroszország	84.438	87.263	93.299	81.535	105.165	—
7	Belgium { államvasutak	19.539	19.476	19.956	20.250	22.979	24.676
	magánvasutak	7.325	7.22	6.758	6.372	7.218	7.797
8	Olaszország	23.124	20.840	24.612	29.222	31.865	—
9	Spanyolország	—	39.940	34.838	40.969	28.727	—
10	Svájc	14.002	13.244	13.664	13.723	14.654	15.373
11	Svédország	9.539	9.380	9.103	7.924	7.748	—
12	Németalföldi államv.	3.532	2.889	4.156	4.224	4.307	—
13	Román államvasutak	4.070	3.275	3.367	3.362	4.115	—
14	Norvégia	1.086	1.185	927	1.093	1.090	1.262

A bevételeket, a források megkülönböztetésével, melyből merítették, a következő kimutatás részletezi:

Sorszám	Az ország vagy vasut neve	Összes bevételek frtokban	Az összes bevételekből esett					
			a személyforgalomra		a teherforgalomra		egyéb forrásra	
			pályakm.-kint frt.	%	pályakm.-kint frt.	%	pályakm.-kint frt.	%
1	Németalf. á. v. (1887)	10.767	3.698	49'28	3.602	48'70	96	2'02
2	Norvégia (1887/88)	7.545	1.163	43'75	1.414	53'20	81	3'05
3	N.-Brit. és Ír. (1888)	728.947	9.714	42'51	12.150	53'16	989	4'33
	Anglia és Wales	620.056	11.672	42'37	14.609	53'04	1.264	4'59
	Skócia	79.944	6.344	39'56	9.155	57'10	535	3'34
	Írország	28.947	3.515	53'43	2.965	45'67	99	1'50
4	Svájc (1888)	32.913	4.512	40'95	5.902	53'57	604	5'48
5	Olaszország (1887)	94.507	3.296	40'26	4.778	58'36	112	1'38
6	Franciaország (1887)	428.591	5.012	39'19	7.266	56'82	510	3'99
7	Spanyolország (1887)	70.535	2.921	38'66	4.648	61'30	14	0'04
8	Román államv. (1887)	10.575	2.161	36'86	3.429	58'89	233	4'25
9	Svédország (1887)	20.890	1.007	35'16	1.798	62'78	59	2'06
10	Belgium { államv. (1888)	52.645	5.682	32'90	10.665	64'83	374	2'27
	magánv. (1888)	15.215	3.612	28'56	8.097	66'31	627	5'13
11	Németország (1888)	583.311	3.967	26'57	10.228	69'49	579	3'94
	Porosz államvasut	390.938	4.341	24'90	12.225	71'54	606	3'56
	Bajor államvasut	48.334	3.118	29'36	7.120	67'35	348	3'29
	Szász államvasut	39.158	5.305	29'84	11.418	65'25	860	4'91
	Badeni államvasut	20.199	4.996	33'91	8.897	60'86	758	5'20
	Württembergi államv.	16.135	3.450	33'37	6.440	62'30	448	4'33
12	Éjsz.-Am.-E.-Á. (1887)	1.955.909	2.290	25'83	6.060	68'36	516	5'81
13	Oszt.-m. vasut. (1887)	249.881	2.460	22'97	8.045	75'14	203	1'89
	Magyar államvasut	36.242	1.666	22'17	5.709	76'00	138	1'38
	Oszták államvasut	45.417	2.283	27'25	6.083	72'60	12	0'15
	Közös vasutak	80.850	3.420	24'33	10.439	74'26	199	1'41
14	Eur. Oroszorsz. (1886)	224.551	1.646	19'20	6.570	76'65	356	4'15

A bevételek legnagyobb része — Németalföld kivételével — a teherforgalomból merítették, azonban a személyforgalom is tekintélyes százalékkal járul az üzleti bevételekhez. Oroszországot kivéve monarchiánkban jut legszerényebb rész a személyforgalom bevételeire, jeléül annak, hogy a személyforgalom itt még fejlesztésre vár, a mi a személydijszabás reformjával hazánkban meg is történik.

Az üzleti kiadások megoszlását a négy igazgatási ág között az alábbi összeállítás mutatja:

Az ország vagy vasút neve	Összes kiadás ezer frtok-ban	Az összes kiadásokból esett							
		az általános igazgatásra		a pályafel-ügyelet és fenntartásra		forgalmi és kereskedelmi szolgáltatásra		a vonatmozgósítás és műhelyszolgáltatásra	
		pályakm.-enkint frt.	o/o	pályakm.-enkint frt.	o/o	pályakm.-enkint frt.	o/o	pályakm.-enkint frt.	o/o
Osztr.-M. mon. (1887)	117,311	227	4'50	1,447	28'79	1,891	37'61	1,462	29'10
<i>Magyar államv.</i> ¹⁾	19,962	147	3'55	1,386	33'49	1,398	33'79	1,207	29'17
<i>Osztrák államv.</i>	24,705	96	2'11	1,351	29'65	1,682	36'91	1,428	31'33
<i>Közös vasutak</i>	33,390	353	6'08	1,518	26'15	2,248	38'72	1,687	29'05
Poroszállamv. (1887) ²⁾	181,974	877	10'60	2,102	25'40	3,169	38'29	2,128	25'71
Bajor » (1887) ²⁾	22,911	474	9'32	1,021	20'07	2,114	41'57	1,477	29'04
Szász » (1887) ²⁾	19,258	690	7'71	2,005	22'40	4,060	45'37	2,194	24'52
Badeni » (1887) ²⁾	9,771	608	8'41	1,542	21'34	2,928	40'51	2,149	29'74
Württ. államv. (1887) ²⁾	7,408	352	7'42	1,287	27'12	1,731	36'48	1,375	28'98
Olaszország (1887)	62,642	652	11'99	975	17'92	1,918	35'28	1,893	34'81
Svájc (1888)	15,322	324	6'32	1,416	27'62	1,559	30'39	1,830	35'67
Svédország (1887)	13,142	107	5'94	487	27'04	532	29'54	675	37'48
Román államv. (1887)	6,460	212	5'96	1,354	38'07	1,035	29'10	956	26'87
Németalf. áll. v. (1887)	6,036	258	6'25	945	22'80	1,638	39'50	1,304	31'45

Végre az üzleti eredmények viszonylagos számaikat mutatjuk be egy rövid táblázaton:

¹⁾ Az anyag- és leltári szerelés költségei a vonalmozgósítás és műhelyszolgálat kiadásaihoz voltak befoglalva. — ²⁾ A porosz, bajor, szász, badeni és württembergi államvasutak kiadásainak ezen részletezése nem a német Reichs-Eisenbahnamt kiadványából, hanem a német vasutegylet »Statistische Nachrichten«-jeiből van merítve, mely némileg más elvek szerint készül, a kiadások főösszegei a más táblázatunkon feltüntetett és a Reichsstatistik-ból merített adatainktól eltér. Mégis az előbbi adatokat használtuk itt fel, minthogy a birodalmi vasuti statisztika a kiadásokat más módon osztályozza. Együttal megjegyezzük, hogy a porosz államvasutak itt nem összes vonalaikkal, hanem az 1887-ben 22,681 kilométerre rúgó üzleti hosszából 22,348 kilométerrel vannak felvéve. — ³⁾ Tisztán üzleti kiadások, ezenkívül volt még 2,218 ezer frt. kiadás, mely mint szintén üzleti természetű az előbbihez hozzáadandó.

Sorozám	Az ország vagy vasut neve	Bevétel		Kiadás			Üzleti felesleg		
		összesen ezer frt.	pálya kilo- méterenkint frt.	összesen ezer frt.	pálya kilo- méterenkint frt.	az összes bev. %-ában	összesen ezer frt.	pálya kilo- méterenkint frt.	beruházási tőke %-ában
1	N.-Brittánia és Írország (1888)	728 947	22.853	377.621	11.834	51 ⁸⁰	351.326	11.014	4 ⁰⁶
	Anglia és Wales	620.056	27.545	323.912	14.389	52 ³⁴	296.144	13.156	—
	Skócia	79.944	6.034	38.454	7.712	48 ¹⁰	41.490	8.322	—
	Írország	28 947	6.579	15.255	3.467	52 ⁷⁵	13.691	3.112	—
2	Belgium államv. (1888)	52.645	16.461	27.969	8.746	53 ¹³	24.676	7.715	4 ⁸⁴
	magánv. (1888)	15.215	10.553	7.418	5.130	48 ⁷⁵	7.797	5.423	—
3	Németország (1888/89)	583.311	14.684	309.771	7.798	53 ¹¹	273.540	6.886	5 ⁴⁰
	Porosz államv.	390.938	17.026	206.543	8.996	52 ⁸³	184.395	8.030	6 ⁰³
	Bajor államv.	48.334	10.571	25.371	5.549	52 ⁴⁹	22.963	5.022	4 ²⁹
	Szász államv.	39.158	17.499	21.855	9.767	55 ⁸¹	17.303	7.732	5 ³⁹
	Badeni államv.	20.190	14.594	11.086	8.013	54 ⁹¹	9.104	6.581	4 ⁰⁶
	Württembergi államv.	16.135	10.337	8.033	5.146	49 ⁷⁹	8.002	5.191	3 ⁵⁰
4	Franciaország (1887)	428.591	12.788	228.167	6.808	53 ²⁴	200.424	5.980	3 ⁷²
5	Osztr.-magy. vasutak (1887)	249.881	10.708	117.311	5.027	46 ⁹⁵	132 570	5.681	3 ⁷⁰
	Magyar államv.	36.242	7.513	19.962	4.138	55 ⁸⁵	16.280	3.375	3 ¹⁷
	Osztrák államv.	45.417	8.378	24.705	4.557	54 ⁴⁰	20.712	3.821	2 ⁷⁰
	Közös vasutak	80.860	14.058	33.390	5.806	41 ³⁰	47.460	8.252	3 ³⁵
6	Svájcz (1888)	32.913	11 018	17.540	5.781	53 ²⁹	15 373	5.237	3 ⁶⁷
7	Európai Oroszország (1887)	219.692	9.444	144.527	5.466	57 ⁸⁸	105.165	3.978	—
8	Németalföldi államv. (1887)	10.767	7.396	6.460	4.145	60 ⁰⁰	4.307	3.251	—
9	Északam. Egy.-Áll. (1887)	1,955,909	8.866	1,260,584	5.714	64 ⁴⁶	695,325	3,152	3 ⁷²
10	Spanyolország (1887)	70.535	7.583	41.808	4.495	59 ²⁷	28.727	3.088	4 ⁸²
11	Olaszország (1887)	94.507	8.186	62.642	5.438	66 ²⁸	31.865	2.748	2 ⁶²
12	Román államv. (1887)	10.575	5.853	6.460	3.557	61 ⁰⁹	4.115	2.296	2 ⁶⁴
13	Svédország (1887)	20.890	2.864	13.142	1.801	62 ⁹¹	7.748	1.063	2 ⁸⁰
14	Norvégia (1888/89)	4.195	2.658	2.933	1.859	69 ⁹¹	1.262	799	1 ⁷⁸

A kilométerenkinti bevétel legnagyobb az angol vasutakon azután pedig a szász és porosz államvasutak következnek, a német vasutak kilométerenkinti átlagos bevétele erősen meghaladja a francia vasutakét, a belga vasutak pedig a német vasutak átlagát is meghaladják. Az üzleti hányados legkedvezőbb az Osztrák-Magyar monarchia vasutainál s itt különösen a közös vasutaknál; azonban a magyar államvasutak üzleti coefficiense sem mondható kedvezőtlennek, egyenlő a szász államvasutakéval, sőt ha a fentebb kimutatott 1888. évi üzleti hányadost (52.51%) vesszük, a kitünően kezelt s nagy forgalmú porosz vasutakkal állunk egy sorban. A gyér forgalmú norvég vasutak után az üzleti hányados az olasz vasutaknál a legkedvezőtlenebb, de kedvezőtlen még az éjszak-amerikai vasutaknál is.

Legnagyobb üzleti fölösleg pályakilométerenkint szintén az angol vasutakra esik, jövedelmezőség tekintetében kiválnak még a skót vasutak, az osztrák-magyar közös vasutak és a porosz államvasutak. Kimutatásunk az üzleti fölösleget a beruházási tőke százalékaiban is feltünteti, azokra a számokra azonban sok súlyt nem

fektethetünk, minthogy a beruházási tőke nagysága függ a kibocsátás-kor szenvedett árfolyamvesztéstől s ha a beruházási tőke nagy része alacsony kamatú kölcsönökben szereztetett be, a mint ez a közös vasutaknál tényleg fenforog, a nagy névértékű beruházási tőkének az üzleti felesleg még kedvező üzleti eredmények mellett sem képezi magas százalékát.

Vasuti személyzet. — Az Osztrák-Magyar monarchia vasutainál alkalmazott személyzet létszámát az 1887. év végén a következő összeállítás mutatja:

Igazgatóság	Személyzet	A tisztán magyar	A közös	Az osztrák
		vasutaknál		
Általános igazgatás	állandó hivatalnok	280	790	640
	ideiglenes »	129	231	110
	szolga	125	160	184
Pályafelügyelet és fentartás	állandó hivatalnok	424	454	1.019
	ideiglenes »	84	77	123
	szolga	4.166	4.081	7.700
Forgalmi és kereskedelmi szolgálat	állandó hivatalnok	1.683	2.376	4.936
	ideiglenes »	510	601	952
	szolga	5.819	6.950	11.822
Vonatmozgósítás, műholyszolgálat	állandó hivatalnok	286	452	843
	ideiglenes »	142	68	121
	szolga	1.765	2.260	4.764
Összesen . .	állandó hivatalnok	2.771 ¹⁾	4.072	7.438
	ideiglenes »	908 ¹⁾	977	1.306
	szolga	11.905 ¹⁾	13.451	24.470

Ezenkívül a monarchia összes vasutainál átlagosan még 88.433 munkás volt alkalmazva, és pedig 18.990 a tisztán magyar, 26.176 a közös, 43.267 pedig az osztrák vasutaknál. A pályahosszaság 100 kilométerére a tisztán magyar vasutaknál 214, a közösöknél 320, az osztrák vasutaknál pedig 302 hivatalnok és szolga esett.

A hivatalnokok, szolgák és munkások javadalmazásáról 1887-ben álljon itt a következő kimutatás:

	Hivatalnokok és szolgák	Munkások	Hivatalnokok és szolgák javadalmazása pályakilométerenkint	Munkások javadalmazása	Hivatalnokok, szolgák, munkások javadalmazása 100.000 frt. nyers bevétel után
	összes javadalmazása	forint	tokban		
Tisztán magyar vasutak	10,143.790	5,568.494	1.494	820	34.732
Közös vasutak	15,059.606	8,457.838	2.621	1.472	29.086
Osztrák vasutak	25,802.944	13,401.654	2,390	1.242	31.673
Összesen . .	51,011.340	27,428.036	2.175	1.174	31.280

¹⁾ Az anyagszerkezelnél alkalmazott személyzettel.

Mig tehát a tisztán magyar vasutaknál pályakilométerenkint a személyzet fizetésére fordított összegek jóval alacsonyabbak, mint a monarchia vasutainak másik két csoportjánál, a bevételekből mégis jelentékenyen többet emésztettek fel, százalékokban kifejezve 34.730/0-ot, míg az osztrák vasutaknál csak 31.670/0, a közöseknel pedig csak 29.090/0-ot.

Balesetek. — Az Osztrák-Magyar monarchia vasutain balesetek 1887-ben következő számmal fordultak elő:

A szerencsétlenül járt személyek megnevezése	A magyar vasutakon		Az osztrák vasutakon	
	megöletett	megsérült	megöletett	megsérült
Utas	—	5	5	11
Pályaalalmazott	37	123	71	360
Idegen személy	49	25	84	61
Összesen	86	153	160	432

E kimutatásból is látható, hogy mily ritkán éri szerencsétlenség a vasuti utasokat s a vasuti szállítás mily nagy fokú biztonságot nyújt. Még inkább igazolják ezt a következő viszonyszámok:

Év	Egy megöletés		Egy megsérülés	
	esett a szállított utasok alábbi számára			
	a magyar	az osztrák	a magyar	az osztrák
	v a s u t a k o n			
1876	9,244.000	16,282.000	1,849.000	1,018.000
1877	—	—	2,150.000	1,673.000
1878	9,419.000	7,600.000	554.000	1,600.000
1879	9,817.000	15,325.000	4,909.000	2,358.000
1880	—	10,518.000	4,830.000	1,052.000
1881	10,213.000	8,313.000	5,107.000	2,078.000
1882	—	12,455.000	1,512.000	1,966.000
1883	—	14,100.000	3,892.000	1,007.000
1884	13,393.038	7,684.948	13,393.038	768.495
1885	4,744.512	25,651.838	1,293.958	913.031
1886	3,759.000	5,799.000	1,537.000	705.000
1887	—	11,223.000	2,689.000	5,101.000

A magyarországi vasutakon 12 év közül 5 évben halálos baleset nem is fordult elő az utasok között s midőn legkedvezőt-

lenebb volt az arány, akkor is csak közel négy millió utasra esett egy halálos baleset. Sérülés is csak kivételesen fordul elő s még a legkedvezőtlenebb évet véve is fel (1878-at), a sérülési valószínűség úgy áll, mint egy az ötszázötvenezerhez.

3. Vizi utak.

Oly országokban, a minő hazánk is, hol a forgalom legnagyobb részét a nagy tömegben kis értéket képviselő nyers termények teszik, a vizi utak bizonyos tekintetben még nagyobb gazdasági jelentőséggel bírnak, mint a vasutaknak. Hogy a folyamhajózás nálunk, daczára hatalmas vizeinknek, a vasuti szállítással szemben mégis annyira alárendelt szerepet játszik, ennek főoka azon előszereteten kívül, melylyel az alkotmányát visszanyert új Magyarország a vasutépítések felé fordult s a vizi utak fejlesztésének nem csekély hátrányára szolgált, főleg abban áll, hogy folyamrendszerünk iránya általában nem kedvező, egyetlen tengerünkhöz, az ádriai partokhoz nem vezet semmi vizi út s azonkívül is forgalmunk iránya és vizeink folyása egészen ellentétes, mert míg nyers terményeink nagy tömegei keletről nyugatra vitetnek, folyamaink az ellenkező irányt követik s tömegárúink viz ellenében kénytelenek magukat felküzdeni, s nagyrészt így is csak nagy kerülővel, mint például a Tiszáról.

Ehhez járulnak továbbá a nagy hajózási akadályok a Felső-Dunán és a Vaskapunál, a melyek a nagyobb hajók forgalmát az év jó részében teljesen lehetetlenné teszik. A Duna felső szakaszának az 1885: VIII. t.-cz. alapján már több év óta folyamatban levő szabályozása s a Vaskapu szikláinak szétrobbantása, mely már szintén megkezdett (1889: XII. t.-cz.), új korszakot fognak jelezni vízi utainkra nézve, melyeknek azontúl fényes szerepök lesz a nyugot és kelet közt közvetítő átviteli forgalomban. Addig is mindenesetre folytatnunk és diadalra juttatnunk kell azon törekvésünket, hogy nagy vizi utainkon ne merőben idegen érdekeket szolgáló vállalatok domináljanak, hanem a magyar gazdasági érdekek a hajózási vállalatok jogos üzleti érdekei mellett is mindenkor kellő ápolásban részesüljenek.

Hajózható vizeink hossza. — Hajózható vizeinket és azok hosszát, a nagyobb Duna-ágakat is beszámítva, a következő táblázatból láthatjuk:

V i z i u t a k	Az egész	A gőzö- sökkel
	hajózható hosszáság kilométerekben	
A Dunán: Dévénytől — Ó-Orsováig	1.076 ³¹	1.076 ³¹
A Tiszán: Tisza-Ujlaktól a Dunáig	969 ⁴⁹	767 ⁰⁰
A Dráván: Légrádtól a Dunáig	248 ⁸²	230 ⁰⁰
A Száván: az országhatártól a Dunáig	663 ⁵⁰	595 ⁵⁰
A Maroson: Maros-Ujvártól a Tiszáig	367 ⁹²	—
A Szamoson: Szatmártól a »	98 ⁶¹	—
A Bodrogon: Sárospataktól a »	30 ³⁴	—
A Kőrösön: Békéstől a »	219 ²³	—
A Kulpán: Károlyvárostól a Szávaig	135 ⁷⁹	2 ³⁰
A Vágon	317 ⁵²	—
A Nyitrán: Naszvadtól a Dunáig	15 ¹²	—
A Garamon	146 ⁶⁴	—
A Sión: egész hosszában	155 ⁵¹	—
A Bosuton: Ljubantól torkolataig	48 ⁶⁰	—
A Balaton taván: egész hosszában	91 ⁰³	91 ⁰³
A Ferencz-csatornán: egész hosszában	238 ²⁰	238 ²⁰
A Bégán: Temesvártól a Tiszáig	114 ⁰⁰	114 ⁰⁰
Összesen	4.936 ⁰³	3.114 ³⁴

Az egész hosszáságnak tehát 63⁰³ 0/0-kán gőzösök is járhatnak. A vízi utak nagy része természetes út, a mesterséges vízi utakat csak a Ferencz- és Béga-csatorna képviseli; e kettő együtt az összes hajózható hosszáságnak 7¹³ 0/0-kát, a gőzösökkel hajózható hosszáságnak pedig 11³¹ 0/0-kát képezi.

A hajózható vizek hosszának nemzetközi áttekintése. — Összehasonlításképen közöljük ezuttal néhány idegen ország hajózható vizeinek kimutatását, megjegyezvén, hogy a már mult évben is közölt hézagos adatainknak kiegészítése végett ez alkalommal az európai országok nagyobb részéhez kérdőíveket küldtünk, a nélkül azonban, hogy kérdéseinkre, néhány ország kivételével kielégítő választ nyerhettünk volna. A belvizek és a belhajózás hivatalos statisztikája mindaddig általában nagyon gyengén műveltetett még azon országokban is, a melyekben a vízi utak nagy jelentőségre emelkedtek. Remélhetőleg új lökést fog adni a belhajózási statisztika hivatalos művelésének a mult év folyamán Frankfurtban tartott nemzetközi belhajózási kongresszus, a mely a statisztika kérdését is napirendre hozta.

Azon néhány ország hajózható (részben már a tutajozható) vizeinek hosszát, a melyekből, a jelzett nehézségek daczára, sikerült adatokat szereznünk, az alábbi számok tüntetik fel:

	Természetes vizek	Csator- nák	Összes hajózható 100 (tutajozható) vizek k i l o m é t e r	Esik terü- letre
Franciaország (1835.)	11,589	4,707	16,296	3'08
Ebből: csak tutajozható	3,042	—	3,042	0'58
hajózható is egyuttal	8,547	4,707	13,254	2'50
a hajózás tényleg gyakorol- tatott	7,718	4,660	12,378	2'34
Németország (1879.)	11,198	1,23	12,441	2'30
Es pedig: 1'50 mét. mély járáttal	2,052	57	2,139	0'40
1'50—1'00 mét. mély járáttal	3,672	92	4,624	0'85
1'00—0'75 mét. mély járáttal	2,137	88	2,325	0'43
0'75 méternél kisebb mélyégű járáttal	3,337	16	3,353	0'62
Poroszország (1877.) ¹⁾	7,340	2,070	9,410	2'70
Bajorország	1,084	—	1,084	1'43
Ebből: gőzhajókkal	532	—	532	0'70
Szászország (1886-ban egész hosszá- ban gőzhajókkal)	115	22	137	0'91
Württemberg (1889.)	98	—	98	0'50
Ebből: gőzhajókkal	25	—	25	0'13
Nagy-Británia és Írország	—	—	7,460	2'37
Ausztria (1887)	—	—	6,494	2'16
Ebből: gőzhajókkal	—	—	899	0'30
csak tutajókkal járható	—	—	3,868	1'29
Magyarország (1888)	4,585	352	4,937	1'53
Ebből: gőzhajókkal hajózható	2,762	352	3,114	0'97
A hajózás tényleg gyakoroltatott	2,578	350	2,928	0'91
Németalföld (1873) ²⁾	1,807	2,929	4,736	14'60
Olaszország (1886)	—	1,055	—	—
Belgium (1888)	610	992	1,602	5'44
Svédország (1878)	1,330	243	1,573	0'35
Ebből: zsilipekkel van ellátva	946	172	1,118	0'25

A vízi utaknak a területhez való aránya legkedvezőbb Németalföldön és Belgiumban, a hol egyuttal a csatornák hossza a természetes vízi utakét jóval felülmúlja.

Hajóállomány és forgalom. — Magyarországon 1888-ban a Dunagőzhajózási társaságon kívül 30 hosszú vonalon járó és 7 átkelési vállalat volt engedélyezve, melyek közül azonban csak 23 vállalat tartott fenn rendes szolgálatot. Ezen magyarországi gőzhajózási vál-

¹⁾ Poroszországban a csatornák hossza 2 070, az egész Németbirodalomban pedig csak 1.243 k.-méter hosszúnak van feltüntetve; mindkét adatot a megfelelő forrásból, a porosz, illetőleg németbirodalmi statisztikai hivataltól nyertük. Az ellenmondás úgy magyarázható meg, hogy Poroszországban valószínűleg a csatornázott természetes vizek egy része is a csatornák közé van számítva. — ²⁾ A csatornák hossza 1879-ből is ismeretes, a midőn 3.069 kilométerben van kimutatva.

lalatok összesen 52 drb. 12.464 indikált lóerejű kerek és 37 drb. 2.749 indikált lóerejű csavargőzös, továbbá 75 vas- és 792 fauszályhajó felett rendelkeztek. A Dunagőzhajózási társaság hajó-állománya, mely azonban nemcsak a magyar vizeken, hanem az egész Dunán, sőt a Fekete-tengeren is közlekedett, 1888-ban 158 kerek gőzöst (15.598 névleges lóerővel), 22 csavargőzöst (850 lóerő), 10 lánczhajót (675 lóerő) számlált; az uszályok száma pedig 754 volt, ebből 749 vas- és 5 fauszályhajó.

Az 1888-ik év folyamán összesen 5 gőzhajózási vállalat engedélyeztetett (ebből egy a magyar államvasutak részére), egy pedig megszüntetett. Gőzhajó-vezetői oklevelet nyert 17 egyén (az előző évben csak 8) és pedig a Dunára és mellékvizeire 14, átkelési szolgálatra 3 egyén. Gőzhajó-lelél azonban csak 2 adatott ki (1887-ben 11 drb.).

A Magyarország területén közlekedő gőzhajózási vállalatok személy- és teherforgalmáról az utóbbi hat évben, az alábbi kimutató nyújt tájékoztatást:

É v	S z á l l i t o t t			
	személyek	személykilométerek	á r ú k	
			tonnái	tonna kilométerei
1883	2,709.706	97,047.687	2,183.481	885,736.553
1884	2,633.111	85,855.637	2,104.250	745,218.220
1885	2,839.164	85,154.292	2,290.572	867,875.476
1886	2,793.734	79,393.889	2,176.682	780,784.229
1887	2,723.024	74,719.435	2,191.185	847,801.534
átlag 1883—87 .	2,739.747	84,334.188	2,189.234	825,433.202
1888	2,478.979	74,687.795	2,522.782	907,339.376

E forgalomból az oroszánrész a Dunagőzhajózási társaságra esik, különösen a személyszállításnál. 1888-ban a szállított személyekből 2,433.952 utast 74,097.993 személykilométerrel a Dunagőzhajózási társaság szállított. A személyszállítás a vízi utakon 1888-ban is csökkenést mutat, a teherszállítás azonban jelentékenyen emelkedett, a mit — mint a vasúti teherszállítás növekedését is — a kedvező aratás és a szép lendületet vett gabonakivitel okozott. A teherszállítás 1888-ban következőleg oszlott meg az egyes vállalatok közt:

A vállalat neve	E z e r		A vállalat neve	E z e r	
	tonna	tonna kilo- méter		tonna	tonna kilo- méter
Az I. sz. Dunagőz- hajózási társulat .	1.659	689.050	Délnémet dunagőz- hajózás	49	14.382
Rossmayer Ferencz, Tolna	46	—	Morevic és társai, Siszek	51	12.882
Drávai gőzhajózási vállalat, Barcs . .	153	47.343	II. pancsovaicsavar- gőzös-szövetkezet	5	2.973
Luczenbacher Pál utóda, Budapest .	206	46.025	Manó György, Budapest	5	2.743
Győri gőzhajózási résztény-társulat .	87	31.635	I. pancsovai csavar- gőzös-szövetkezet	5	2.557
Eggenhofer József és társa, Budapest	70	17.882	Oszt. magy. állam- vaspálya	55	2.457
Huber József, Pan- csova	36	17.734	Vaisz és Guttentag Budapest	4	1.171
Ferencz-csat. gőz- vontatási vállalat	87	17.243	Magyar kir. állam- vasutak	6	265

Első cs. és kir. szabadalmazott Dunagőzhajózási társaság. —

Folyamhajózásunkban legfőbb szerepet a Dunagőzhajózási társaság játszik, mely azonban, dacára, hogy alapítását a legnagyobb magyar-
nak köszöni s hogy tevékenységének súlypontja tényleg Magyar-
országra esik, osztrák társaság s hazánk fővárosában mindeddig csak
forgalmi igazgatóság által van képviselve, pedig a társaságnak oly-
nemű szervezése, illetőleg igazgatása, a mely Magyarország forgalmi
érdekeinek jobban megfelelne, egyszersmind a társulat anyagi érde-
keinek is tagadhatatlanul csak javára szolgál.

A társaság hajóállományát már fentebb közöltük, kiegészítésül
még csak azt tesszük hozzá, hogy a vashajók építési költsége a
vashajók szerelvényeivel együtt az 1888-ik évi mérleg szerint
17,713.000 frt. értéket képviselt, a mely összeg azonban a társaság
50,927.725 frtnyi vagyonának csak kisebb részét képezi s mellette
csupán a kőszénbányák (9.59 millió frt.) és a társaság tulajdonát
képező mohács-pécsi és pécs-szabolcsi vasutak (8.51 millió frt.)
18.10 millió frtra rúgnak.

A rendes forgalmú hajózási vonalak 1888-ban is ugyanazok
voltak, mint a megelőző évben, nevezetesen a Dunán, Regensburgtól
torkolatáig, beleszámítva több Duna-ágot, a Tiszán Szolnoktól, a
Dráván Drnjétől, a Ferencz- és Béga-csatornán, a Száván Siszecktől

és mellékfolyóin, továbbá a Fekete-tengeren, együtt véve 4.295 km. hosszúságban, a miből 3.616 kilométeren személyszállítás is folyt.

A társaság szállító eszközeinek számát, valamint a közvetített személy- és áruforgalmat az utóbbi évtizedben a következő kimutatás állítja szem elé:

É v	Szállító eszközök			Szállítottatott		
	A gőzösök		a vasutyalók (beleértve a könnyítő hajókat)	u t a s		á r ú
				személy- szállító	átkelő vagy helyi	
	száma	lóereje	száma	h a j ó n		tonna
1881	186	16.844	730	1,657.282	1,563.816	1,444.426
1882	186	16.754	726	1,748.796	1,538.065	1,674.862
1883	186	16.784	727	1,907.579	1,678.763	1,644.427
1884	189	17.144	741	1,811.249	1,605.706	1,570.576
1885	189	17.144	745	1,763.080	1,790.123	1,693.688
1886	189	17.123	737	1,766.093	1,809.238	1,694.575
1887	190	17.143	729	1,651.312	1,794.771	1,709.598
1888	190	17.123	749	1,612.520	1,622.310	1,855.196

A személyforgalomnak az utolsó évben is tapasztalható további csökkenését a társaság üzleti jelentése az emelkedő vasúti versenyen kívül részben az 1888-ik évi nyár kedvezőtlen időjárásának is tulajdonítja. A teherforgalomban, mely az előző évekkel szemben jelentékeny emelkedést mutat, legnagyobb gyarapodást a gabonaneműeknél tapasztalunk. A szállított árukból volt ugyanis:

	1883-ban	1884-ban	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
		e z e r	e z e r	t o n n a		
Kereskedelmi árú	861	881	881	1.002	954	967
Gabonanemű	585	478	657	531	619	748
Szén saját szükségletre	198	212	156	161	136	140

A társaság bevételeit és kiadásait szintén az utolsó évtizedben a következő kimutatásból láthatjuk:

É v	Bevétel	K i a d á s		Nyers többlet	Tiszta üzleti felesleg ¹⁾
		összesen	a bevétel %-ában		
		f o r i n t o k b a n			
1881	12,851.280	10,008.325	77 ⁸⁸	2,842.955	1,286.037
1882	13,808.198	10,484.499	75 ⁹³	3,323.639	1,617.247
1883	14,059.753	10,409.573	74 ⁰⁴	3,650.185	1,790.423
1884	11,816.335	9,943.427	86 ⁶⁹	1,872.908	437.442
1885	11,990.217	9,568.198	79 ⁸⁰	2,422.019	784.889
1886	10,537.534	9,801.066	90 ⁸⁰	736.468	547.870
1887	10,280.827	8,764.396	85 ²⁵	1,516.431	453.093
1888	11,300.302	8,915.270	78 ⁸⁹	2,385.032	773.531

¹⁾ Az előző évről áthozott feleslegmaradvánnyal együtt.

A társulat bevételei az utóbbi évek alatt erősen megcsökken-
tek; az 1888-ik év némi emelkedést hozott ugyan, de az 1889. év
jövedelmezősége, a melyről azonban végleges adatok még nem állnak
rendelkezésünkre, ismét nagy visszaeést tüntet fel, mit főleg az
államvasutak élénk versenye idézett elő. Egyébiránt a társaságnak
különösen aldunai és feketetengeri forgalmára nézve veszedelmes a
Gagarin herczeg által az odessza-galacz-kalafáti vonalon alapított
feketetengeri és dunagőzhajózási társaság is, mely az orosz kormány
jelentékeny segélyét is élvezvén, nagyon félelmes vetélytárs.

Ferencz-csatorna. — Nagy vidékek forgalmára nézve nagyon
fontos még a Ferencz-csatorna, melyen a közlekedés nagyságát a
következő kimutatás tünteti fel:

É v	K ö z l e k e d e t t				A r a k o - m á n y összes súlya	Fizetett vám díj
	h a j ó		t u t a j			
	üresen	rakodtan	üresen	rakodtan	métermázsza	forint
1881	1.270	2.808	128	1.242	3,065.262	189.665
1882	1.792	3.016	158	1.158	3,366.749	236.930
1883	1.473	2.901	110	1.177	3,771.860	267.251
1884	1.612	3.094	160	1.170	3,793.337	226.932
1885	1.254	2.687	314	831	3,738.177	246.334
1886	780	1.894	258	637	2,704.384	200.551
1887	906	1.908	204	719	2,832.660	205.591
1888	914	1.719	235	788	2,728.556	210.362

Az irányt, melyben a forgalom haladt, az 1888. évről a követ-
kező kimutatás tünteti fel:

A forgalom iránya	Ter- helt	Üres	Tuta- jok	I.	II.	III.	Összes
	hajók			v á m o s z t á l y u			
	s z á m a			terhek métermázsákban			
Vizmentében:							
A Dunáról a Tiszára	51	36	—	14	6.077	72.569	78.660
A Dunáról a csator- nába	669	377	853	38.571	36.052	471.736	546.359
A Felső - Dunáról az Alsó-Dunára . . .	—	—	—	—	—	—	—
A csatornából a Tiszára	19	7	—	73	5.991	—	6.064
A csatorna belforgalma	33	103	—	448	2.124	22.932	25.504
Összesen . .	772	523	853	39.106	50.244	567.237	656.587

A forgalom iránya	Ter- helt	Üres	Tuta- jok	I.	II.	III.	Összesen
	hajók			v á m o s z t á l y u			
	s z á m a			terhek métermázsákban			
Viz ellenében:							
A Tiszáról a Dunára .	181	11	—	12	352.706	762	353.480
A Tiszáról a csator- nába	8	16	167	547	3.734	3.100	7.381
Az Alsó - Dunáról a Felső-Dunára . .	5	45	—	—	—	5.700	5.700
Ácsatornából a Dunára	660	274	3	4.559	1,541.969	107.133	1,653.661
Ácsatorna belforgalma	143	45	—	915	8.261	42.571	51.747
Összesen . .	947	391	170	6.033	1,906.670	159.266	2,071.969

Legnagyobb a forgalom a csatornából a Dunára és megfordítva, továbbá a Tiszáról a Dunára. Kimutatásunk a szállított terheket vámosztályok szerint részletezve mutatja ki s itt meg kell jegyeznünk, hogy az I. teher-vámosztályt vegyes árucikkek, liszt, szesz és pálinka, gépek és műszerek képezik, a II. vámosztályt mindennemű gabonaneműek (különösen buza), bor és sör, olajmagvak, főzelék, friss gyümölcs, nyers kender, stb.; a III. vámosztály árúit pedig nyers kövek, tűzifa, kőszén, épületfa, téglák és más hasonló anyagok, üres hordók, stb.

A Ferencz-csatorna részvénytársaság pénzügyeire a következő kimutatás vet világot:

É v	Összes bevétel	Tiszta jövedelem	É v	Összes bevétel	Tiszta jövedelem
	f o r i n t			f o r i n t	
1881	222.369	6.529	1885	281.309	74.902
1882	268.702	40.883	1886	241.221	45.108
1883	306.026	95.356	1887	241.854	83.368
1884	265.979	58.134	1888	248.174	88.154

A tiszta jövedelemnél 1887-ben és 1888-ban szép emelkedés mutatkozik ugyan, de még ez is nagyon csekély, ha a nagy beruházási tőkéhez hasonlítjuk, melynek beszerzésére 5 millió frt. értékű elsőbbségi kötvény és 8,552.000 frt. részvény bocsátatott ki. A társulat anyagi helyzetének és jövedelmének alapos javulása csak a Béga és Vukovár-samaczi csatornák kiépítésétől remélhető, mely a Ferencz-csatorna forgalmi körét is jelentékenyen gyarapítani fogja.

Átkelési vállalatok. — Az átkelési vállalatok 1888-ik évi forgalmát az alábbi összeállítás mutatja:

A vállalat megnevezése	A z á t s z á l l i t o t t			
	személyek	fogatok	láb as jó s z á g és szá rny as áll atok	kül ö n f ő l e tá rgy ak
	s z á m a		darabszá ma	
Budapesti átkelési csavargőzös-vállalat	3,719.099	—	—	—
Medvei gőzkomp	7.200	3.085	5.810	—
Komáromi gőzhajózás	71.958	—	—	4.718
Esztergomi gőzhajózás	9.156	—	—	—
Bezdán-batinai gőzrév-átkelés	128.215	20.662	22.118	1.396
Novoszello-szutini »	24.981	8.896	3.636	1.626
Palánka-illoki gőzcomp-részv.-társaság	191.254	21.636	43.171	40.412
Összesen	4.151.863	54.279	74.735	48.152

Megjegyzendő, hogy a komáromi csavargőzös-vállalat csakis télen át szállít személyeket, mikor a hajóhid nincs kikötve.

Az átkelési vállalatok közt legfontosabb a budapesti csavargőzös-vállalat, az ez által közvetített forgalmat több évről is bemutatjuk:

1879-ben	3,335.492	személy	1884-ben	4,742.418	személy
1880-ban	3,309.593	»	1885-ben	4,512.487	»
1881-ben	3,476.296	»	1886-ban	4,101.179	»
1882-ben	3,829.941	»	1887-ben	3,796.937	»
1883-ban	4,154.929	»	1888-ban	3,719.099	»

A budapesti csavargőzös átkelési forgalmában tehát 1885 óta, a mely évben a hidpénz leszállított, szakadatlan hanyatlás mutatkozik.

4. Tengeri hajózás.

Hajóállomány. — A magyar kereskedelmi tengerészet hajóinak számát, tonnatartalmát és hajószemélyzetét az 1889. év végén, összehasonlítva az 1871. év végén volt állapottal, a következő kimutatás tünteti fel:

	Vi'orlás hajók		Gőzösök		Együtt	
	1871-ben	1889-ben	1871-ben	1889-ben	1871-ben	1889-ben
Hosszújratú hajók:						
száma	165	87	—	10	165	97
tonnatartalma	78.838	44.270	—	8.847	78.838	53.117
személyzete	1.711	887	—	220	1.711	1.107
Nagy parthajózású hajók:						
száma	16	4	—	—	16	4
tonnatartalma	1.637	1.164	—	—	1.637	1.164
személyzete	79	31	—	—	79	31

	Vitorlás hajók		Gőzösök		Együtt	
	1871-ben	1889-ben	1871-ben	1889-ben	1871-ben	1889-ben
Kis parthajózású hajók:						
száma	205	127	—	20	205	147
tonnatartalma	2.945	2.101	—	1.061	2.945	3.162
személyzete	608	379	—	110	608	489
Összes hajók:						
száma	386	218	—	30	386	248
tonnatartalma	83.420	47.535	—	9.908	83.420	57.443
személyzete	2.398	1.297	—	330	2.398	1.627
lóereje	—	—	—	1.985	—	1.985

A vitorlás hajók ugy számra, mint tonnatartalomra tetemesen megfogytak, a gőzösöknél ellenben szaporodás mutatkozik. Kikötőinknek 1871-ben gőzösük még nem volt, 1872-ben szereztetett először 2 darab kis parthajózású hajó. Nagy parthajózású gőzösök 1882-ben szereztettek be először, az »Adria« társaság alakulásával, és pedig 7 gőzös 5.922 tonnatartalommal. Az 1889-ben kimutatott 10 gőzös szintén az »Adria« társaság hajórajához tartozik, vagy helyesebben hajóraját képezi.

A felsorolt hajókon kívül volt még 1889-ben 45 halászbárka, 89 tonnatartalommal s 226 főre menő személyzettel, volt továbbá 174 számozott és közvetítő bárka, 281 tonnatartalommal s 356 főre menő személyzettel.

Az osztrák kereskedelmi hajóraj állományát 1889 végén a következő számok mutatják:

A hajók neve	hajók	Vitorláshajók		hajók	Gőzösök		Lóerő
		tonna-tartalom	sze-mélyzet		tonna-tartalom	sze-mélyzet	
Hosszújratú hajó	116	66.414	1.159	59	73.023	2.050	17.941
N. parthajózású »	46	5.906	234	30	11.359	533	4.795
K. » »	1.479	20.933	3.799	52	2.102	286	1.527
Együtt . .	1.641	93.303	5.192	141	86.484	2.869	24.263

Az osztrák hajóraj erős túlsúlya a magyarral szemben főleg a gőzösöknél mutatkozik; nem szabad azonban felednünk, hogy a hatalmas Lloyd gőzhajózási társulat valamennyi gőzöse Triesztnél vétetik számba, habár a nevezett társaság a magyar állam által is segélyezett közös vállalat.

A halászbárkák száma Ausztriában 2.483 volt 6.159 tonnatartalommal és 9.482 személylyel; a számozott és közvetítő bárkák száma pedig 5.290, tonnatartalma 13.432 és személyzete 9.450 volt.

De Ausztria tengeri kereskedelme, illetve kereskedelmi hajóinak állománya is eltörpül a világ nagy tengeri kereskedő országainak, különösen Nagy-Britanniának, az Egyesült-Államoknak, Norvégiának,

Német- és Franciaországnak, sőt még Olasz- és Spanyolorzágnak hajórajja mellett is. Minthogy évkönyvünk mult évi folyamában Kiaernek, a norvég statisztikai hivatal főnökének szép összeállítására alapszól az egész világról közöltünk kimutatást az 50 tonnatartalomnál nagyobb kereskedelmi hajók állományáról, ezuttal csak a legnevezetesebb tengeri kereskedő országok hajóraját fogjuk feltüntetni, lehetőleg a legújabb adatok szerint minden egyes országnál eredeti tonnákban, a melyek, mint már mult évben is kiemeltük, az angol, a dunai és a német tonna mérési módok szerint úgy viszonylanak egymáshoz, mint 112 : 105 : 100. Az első tonnamérési módot Anglián és az angol gyarmatokon kívül Franciaország, Olaszország, Ausztria, Magyarország és Finnország alkalmazták; a dunait az Éjszakam-Egyesült-Államok, Spanyolország, Dánia, Görögország és az Argentini köztársaság; a német mérési módot pedig Németországon kívül Norvégia, Svédország, Oroszország, Belgium és Chili fogadták el. A jelzett kulcs alapján az egyes országok hajóinak tonnatartalma bármelyik mérési módnak megfelelő tonnákra könnyen átszámítható.

A legnagyobb kereskedelmi tengerészettel bíró országok tengeri hajóinak számát és tonnatartalmát az alábbi számok tüntetik fel:

	A gőz- hajók	A vitor- lás hajók	Az összes hajók	A gőz- tonnatartalma	A vitor- lás hajók	Az összes hajók
	s z á m a			1000	eredeti	tonnákban
N.-Británia és Írország (1888)	6.871	15.025	21.896	4.349'7	3.114'5	7.464'2
Éjszakam.-Egy.-Állam. (1888)	5.694	17.587	23.281	1.648'1	2.543'8	4.191'9 ¹⁾
Norvégia	536	6.697	7.233	137'5	1'397'0	1'534'5
Ebből: 50 tonnán felüli hajók .	339	3.619	3.958	132'5	1.325'5	1.458'0
Németország (1888)	750	2.885	3.635	502'6	731'3	1.233'9
Ebből: 50 tonnán felüli hajók .	629	1.703	2.332	499'3	696'6	1.195'9
Franciaország (1888)	1.015	14.263	15.278	509'8	451'3	961'1
Ebből: 50 tonnán felüli hajók .	574	1.901	2.475	501'2	330'8	832'0
Olaszország (1886)	237	6.992	7.229	144'3	801'4	945'7
Ebből: hosszújratú	57	844	901	88'5	493'2	581'7
nagy parthajózású	40	373	413	24'7	116'0	140'7
kis parthajózású	140	5.775	5.915	31'1	192'2	223'3
Svédország (1887)	949	2.954	3.903	122'9	377'2	500'1
Oroszország (1886)	369	2.614	2.983	130'5	361'6	492'1
Spanyolország (1885) ²⁾	336	952	1.288	244'4	165'3	409'7
Dánia (1887)	284	3.042	3.326	89'9	180'5	270'4
Finnország (1886)	318	1.835	2.153	17'1	251'1	268'2
Németalföld (1887) ³⁾	105	516	621	100'7	155'6	256'3

¹⁾ Ebből azonban a nemzetközi forgalomban csak 919'3 ezer tonna szerepel, 3.172'1 ezer tonna a parti forgalomra és 100'5 ezer tonna a nagy halászatra esik. — ²⁾ Német tonnamérési mód szerint számítva. — ³⁾ Csupán a 40 tonnán felüli hajók vannak felvéve.

Kiegészítésül megjegyezzük még, hogy 1886. elején az egész világ tengeri kereskedelmi hajóinak állománya Kiaer szerint, csupán a nemzetközi forgalomban számot tevő, 50 tonnán felüli hajókat véve tekintetbe, 58.816 hajó volt 19.715⁵ ezer tonnatartalommal (német tonnamérésre redukálva); ebből a gőzhajókra esett szám szerint 11.681 hajó (19⁸⁶0/0), tonnatartalom szerint azonban már 7.690 s ezer tonna (39⁰⁰0/0).

Összes kikötőink hajóforgalma. — A magyar-horvát tengerpart kikötőinek 1888 évi hajóforgalmát összehasonlítva a tíz év előtivel, az alábbiakban mutatjuk be. Csak a kereskedelmi forgalmat közvetítő hajókra terjeszkedünk ki, az átmenő hajókat, szűk terünk miatt s csekélyebb jelentőségüknél fogva mellőzzük. A kikötőbe érkezett hajók számát és tonnatartalmát a következő összeállítás mutatja:

Sorszám	A kikötő megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		é r k e z e t t							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1878- ban	1888- ban	1878- ban	1888- ban	1878- ban	1888- ban	1878- ban	1888- ban
	<i>I. Vitorlás hajók:</i>								
1	Fiume	1.279	1.857	40.997	59.890	572	567	26.849	68.710
2	Buccari	153	80	2.071	2.181	101	108	4.417	4.747
3	Portoré	6	23	355	763	30	27	1.507	945
4	Selcze	56	96	606	1.348	28	8	253	70
5	Novi	49	83	857	1.073	85	84	5.571	3.115
6	Zengg	296	259	8.917	8.160	158	91	8.269	4.845
7	Czirquenizza . .	232	171	1.344	2.373	—	57	—	756
8	St.-Giorgio . . .	11	32	216	1.534	74	82	3.374	4.851
9	Stinizza	2	6	57	185	22	29	1.179	1.140
10	Jablanacz	5	2	66	57	1	1	33	33
11	Carlopago	114	55	2.516	1.337	23	2	851	47
	Összesen	2.203	2.664	58.002	78.901	1.094	1.056	52.303	89.259
	<i>II. Gőzösök:</i>								
1	Fiume	416	1.690	98.376	415.953	454	1.038	45.571	236.231
2	Buccari	204	271	5.916	6.777	—	1	—	23
3	Portoré	—	1.063	—	45.139	—	1	—	23
4	Selcze	—	268	—	18.315	—	—	—	—
5	Novi	—	279	—	18.778	—	1	—	30
6	Zengg	283	443	36.035	35.446	—	—	—	—
7	Czirquenizza . .	—	553	—	37.017	—	—	—	—
8	St.-Giorgio . . .	—	172	—	13.302	—	—	—	—
9	Stinizza	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Jablanacz	—	72	—	4.558	—	18	—	1.158
11	Carlopago	—	156	—	12.140	—	—	—	—
	Összesen	903	4.967	140.327	607.425	454	1.059	45.571	237.465

E kimutatás arról tanuskodik, hogy hajóforgalmunkban a gőzhajók, ha a tonnatartalmat tekintjük, erős túlsúlyban vannak. A magyar-horvát kikötőkbe, vitorlášhajó és gőzös rakodtan és üresen 1878-ban csak 4.654 hajó érkezett 296.203 tonnatartalommal, 1888-ban pedig már 9.746 1.013.050 tonnatartalommal. A vitorláš hajók forgalma is emelkedett, de a növekedés legnagyobb része mégis a gőzhajókra esik.

Az elindult hajókat a következő számok mutatják :

Sorszám	A kikötő megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		e l i n d u l t							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1878- ban	1888- ban	1878- ban	1883- ban	1878- ban	1888- bau	1878- ban	1888- ban
	I. Vitorlás hajók :								
1	Fiume	1.457	1.927	60.622	111.729	423	497	12.469	18.072
2	Buccari	141	138	5.201	13.681	72	27	1.193	514
3	Portoré	13	43	693	1.427	26	3	3.174	231
4	Selcze	32	17	301	151	54	81	578	1.244
5	Novi	104	100	5.958	3.491	30	65	470	638
6	Zengg	329	328	12.575	11.712	120	50	4.039	1.362
7	Czirquenizza . .	187	115	1.076	1.667	44	108	262	1.369
8	St.-Giorgio . . .	77	98	3.310	5.719	8	9	280	370
9	Stinizza	23	32	1.203	1.268	—	3	—	57
10	Jablanacz	3	1	61	33	3	2	38	57
11	Carlopago	65	23	1.918	585	70	32	1.461	750
	Összesen	2.431	2.822	92.918	151.463	850	877	23.964	24.664
	II. Gőzösök :								
1	Fiume	809	1.904	129.260	552.104	53	786	13.369	92.638
2	Buccari	—	271	—	6.777	204	1	5.916	23
3	Portoré	—	1.064	—	45.162	—	—	—	—
4	Selcze	—	—	—	—	—	270	—	18.419
5	Novi	—	7	—	239	—	273	—	18.569
6	Zengg	283	449	36.035	36.069	—	—	—	—
7	Czirquenizza . .	—	553	—	37.017	—	—	—	—
8	St.-Giorgio . . .	—	172	—	13.402	—	—	—	—
9	Stinizza	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Jablanacz	—	18	—	1.158	—	72	—	4.558
11	Carlopago	—	156	—	12.140	—	—	—	—
	Összesen	1.092	4.594	165.295	704.068	257	1.402	19.285	134.207

A kikötőinkből elindult, kereskedelmi forgalmat közvetítő hajók összes száma 1878-ban csak 4.630-ra rúgott 301.462 tonnatartalommal, 1888-ban pedig már 9.695-re 1,014,402 tonnatartalommal. Az érkezett

és elindult hajók együttes forgalma 1878-tól 1888-ig 9.284 hajóról 19.441-re emelkedett; még inkább növekedett a tonnatartalom, mely 1878-ban még csak 597.665 tonnát tett, 1888-ban pedig már 2,027.452 tonnára rugott.

A hajók közül jóval több érkezik üresen, mint a mennyi üresen indul el; különösen előtérbe lép ez Fiume forgalmánál, melynek egyik nagy hátránya, hogyaterhelve elindult hajók nem igen jutnak visszateherhez s az utat visszafelé sokszor üresen kénytelenek megtenni, mi természetesen nem engedi a hajók kellő kihasználását.

Fiume hajóforgalma. — A fiumei kikötő gyors emelkedése azon időponttól kezdődik, midőn a Németbirodalom ellenséges vámpolitikája nyersterményeink kivitele elé mesterséges akadályokat emelt s nemcsak a német piacot zárta el előlünk, hanem az átvitelt is megnehezítette. Forgalmunkat ez irányváltoztatásra kényszerítette s nyers terményeink tömege, főleg lisztünk, mely ezelőtt Németországban keresztül vette útját Nyugat-Európába, a tenger felé keresett magának szabad utat.

Törvényhozásunk és kormányunk azonban már jóval előbb, mielőtt ezen alakulás előre lett volna látható, kezdte meg a fiumei kikötőnek nagy arányú kiépítését. S csak ezen szerencsés előre való gondoskodásnak köszönhetjük, hogy Németország elzárkózása nem sujtotta még érzékenyebben mezőgazdaságunkat. A fiumei kikötő továbbikiépítése 1888-ban is folytatott és ez év folyamán az építkezési munkálatokban egy nagyobb cyclus nyert befejezést. Elkészült ugyanis a nagy hullámgát, a Mária Terézia molo III. és IV. szakasza, s feltöltetett a Fiumara-Delta, melyet mint farakodót a fakereskedelem nyomban el is foglalt. Az 1888-ik év folyamán az építésre és a kezelésre együttesen 577.044 frt. adatott ki, 1872-től pedig mikor az építés megkezdetett, 1888-ig, összevéve 12,900.583 frt. fordítatott a fiumei kikötőre, a miből a kezelésre 507.290 frt. esett. A fedett raktárak területe 1888-ban már 71.102 □-mre rugott 5.640 vasuti kocsirakomány befogadási képességgel; a nyílt rakodó kihasználható területe 99.003 □-méter volt 3.910 kocsirakomány befogadási képességgel. A rakpartok hossza már 4.782 métert tett, csak a nevezetesebb részeket említve, a Mária-Terézia-molora 1.320, a Fiumara-csatornára 970 és a kőolajkikötőre 570 méter esett.

A nagy fordulat Fiume forgalmában 1879-ben állt be; hogy azonban a beállt fordulat hatásának egész nagyságát feltüntessük, a fiumei kikötő hajóforgalmát már 1877-től kezdve mutatjuk be:

É v	A megterhelten					
	érkezett hajók			elindult hajók		
	száma	tonna- tartal- ma	egy ha- jóra esik átl. tonnat.	száma	tonna- tartal- ma	egy ha- jóra esik átl. tonnat.
1877	1.723	120.043	70	1.950	138.743	71
1878	1.695	139.373	82	2.266	189.882	84
1879	1.656	206.463	125	2.276	298.472	131
1880	1.732	228.158	132	2.363	297.168	130
1881	1.819	288.651	159	2.465	376.820	153
1882	2.048	337.573	165	2.743	453.566	165
1883	2.525	407.981	162	2.959	547.740	185
1884	3.056	477.764	156	3.127	575.996	184
1885	3.075	496.600	162	3.753	663.995	177
1886	2.714	420.633	155	3.118	571.487	183
1887	3.485	477.334	137	3.936	610.779	155
1888	3.547	475.843	134	3.831	663.833	173

Csak a megterhelt hajókat mutattuk ki s itt az imént említett oknál fogva az elindult hajók úgy számra, mint tonnatartalomra erősen meghaladják az érkezett hajókat. A hajók átlagos tonna-tartalma mutatja, hogy különösen 1879-től a nagyobb hajók mind nagyobb szerepet kezdenek játszani, Fiume világforgalmi jelentősége emelkedésének világos jeléül. 1868-ban még túlyomóbbak voltak a kisebb hajók Fiume forgalmában, az érkezett és elindult hajók átlagos tonnatartalma akkor nem volt több, mint 23—24 tonna.

A Fiuméba érkezett, forgalmat közvetítő hajókat a kiindulási hely szerint 1878-ról és 1888-ról a következő kimutatás részletezi :

Sorszám	A kiindulási hely megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		é r k e z e t t							
		f o r g a l m a t k ö z v e t i t ő h a j ó k							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1878- ban	1888- ban	1878- ban	1888- ban	1878- ban	1888- ban	1878- ban	1888- ban
a) <i>V i l o r l d s h a j ó k</i>									
1	Magyarország	880	142 1.148	19.455	2.701 25.643	387	77 272	12.325	1.714 11.524
2	Ausztria.								
	Együtt	880	1.290	19.455	28.344	387	349	12.325	13.238
3	Algír.	—	—	—	—	3	9	769	3.848
4	Angolország	10	3	4.622	1.013	—	2	—	874
	Málta	—	—	—	—	—	1	—	335
	Együtt	10	3	4.622	1.013	—	3	—	1.209
5	Amerika.	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Brazília	—	1	—	159	—	—	—	—
7	Egyiptom	—	—	—	—	2	2	752	808
8	Éjszakam. Egy.-Állam .	3	5	888	4.077	—	—	—	—

Sorszám	A kiindulási hely megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		érkezett							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1878- ban	1888- ban	1878- ban	1888- ban	1878- ban	1888- ban	1878- ban	1888- ban
9	Franciaország: az Atlanti tengerről . . a Földközi tengerről . .	—	{ 3 2 }	—	{ 610 759 }	—	7	—	47
	Együtt . . .	—	5	—	1.369	7	47	2.263	20.481
10	Görögország	19	6	3.571	677	2	4	440	775
11	Kelet-India	—	2	—	2.316	—	—	—	—
12	Montenegro	—	1	—	21	—	—	—	—
13	Németország	1	—	146	—	—	—	—	—
14	Olaszország	354	528	9.658	20.281	169	145	9.634	25.557
15	Oroszország a Fekete tengerről	4	1	1.237	357	—	—	—	—
16	Románia	3	—	642	—	—	—	—	—
17	Spanyolország	—	—	—	—	1	1	278	354
18	Törökország	5	15	778	1.296	1	2	388	573
19	Tunisz	—	—	—	—	—	5	—	1.867
	Vitorlás hajók össz. . .	1.279	1.857	40.997	59.890	572	567	26.849	68.710
	b) Gőzösök								
1	Magyarország	364	{ 450 977 }	70.923	{ 21.541 155.411 }	427	{ 75 816 }	20.394	{ 2.390 90.067 }
2	Ausztria	364	1.427	70.923	176.952	427	891	20.394	92.457
	Együtt . . .	—	1	—	767	—	—	—	—
3	Algír	—	3	102	2.036	—	1	—	263
4	Angolország	—	—	—	—	3	3	2.026	2.960
	Málta	—	—	—	—	—	—	—	—
	Együtt . . .	3	102	2.036	121.424	3	4	2.026	3.223
5	Brazília	—	3	—	3.006	—	—	—	—
6	Egyiptom	—	5	—	5.900	—	1	—	1.109
7	Éjszakam. Egy.-Áll. . . .	—	3	—	3.891	—	—	—	—
8	Fran ziaország: az Atlanti tengerről . . a Földközi tengerről . .	—	6	—	5.440	—	—	—	—
	Görögország	11	—	3.560	—	—	4	—	3.662
9	Japán	—	2	—	2.456	—	—	—	—
10	Kelet-India	—	10	—	12.745	—	—	—	—
12	Olaszország	13	63	2.325	9.892	16	104	15.561	102.053
13	Oroszország a Fekete tengerről	8	30	6.920	31.360	—	—	—	—
14	Románia	3	—	1.355	—	—	—	—	—
15	Spanyolország	—	—	—	—	—	3	—	3.187
16	Sziam	—	1	—	1.214	—	—	—	—
17	Törökország	14	37	10.257	37.906	8	27	7.590	26.858
	Gőzösök összesen . . .	416	1.690	98.376	415.953	454	1.038	45.571	236.231
	Vitorláhajók és gőzösök együtt.	1.695	3.547	139.373	475.843	1.026	1.605	72.420	304.941

Legkedvezőbb fejlődést a régibb évtizeddel szemben az idegen kikötők közül különösen Anglia, Ausztria, Oroszország, Törökország és Olaszország kikötőivel való forgalmunk mutat.

A Fiuméből elindult hajókat pedig az alábbi kimutatás tünteti fel:

Sorszám

A rendeltetési hely
megnevezése

A rakodtan

Az üresen

elindult

forgalmat közvetítő hajók

száma

tonna-tartalma

száma

tonna-tartalma

1878-
ban

1888-
ban

1878-
ban

1888-
ban

1878-
ban

1888-
ban

1878-
ban

1888-
ban

a) Vitorlás hajók :

1

Magyarország

842

{ 174 }

18.092

{ 3.312 }

341

{ 72 }

9.556

{ 2.135 }

2

Ausztria.

{ 1.060 }

{ 22.445 }

{ 410 }

{ 11.181 }

Együtt

842

1.234

18.092

25.757

341

482

9.556

13.316

3

Algír

15

17

6.760

7.400

—

—

—

—

4

Brazília

—

1

—

323

—

—

—

—

5

Egyptom

—

—

—

—

—

—

—

—

6

Éjszakam. Egy.-Áll.

—

—

—

—

—

1

—

1.236

7

Franciaország :
 az Atlanti tengerről

7

3

3.423

1.958

—

—

—

—

a Földközi »

33

96

9.378

40.540

1

—

382

—

Együtt

40

99

12.801

42.498

1

—

382

—

8

Görögország

23

21

2.252

2.612

2

2

363

258

9

Kelet-India

—

—

—

—

—

—

—

—

10

Málta

—

1

—

166

—

—

—

—

11

Olaszország

536

531

20.707

28.852

74

10

683

961

12

Oroszország a Fekete
 tengerről

—

3

—

1.112

2

1

540

1.221

13

Portugália

—

1

—

519

—

—

—

—

14

Spanyolország

—

—

—

—

—

—

—

—

15

Törökország

1

14

10

537

3

—

945

—

16

Tunisz

—

5

—

1.953

—

1

—

1.080

Vitorlás hajók össz.

1.457

1.927

60.622

111.729

423

497

12.469

18.072

b) Gőzösök :

1

Magyarország

731

{ 510 }

76.195

{ 23.444 }

44

{ 13 }

6.359

{ 559 }

2

Ausztria.

{ 967 }

{ 132.805 }

{ 738 }

{ 52.332 }

Együtt

731

1.477

76.195

156.249

44

751

6.359

52.891

3

Algír

—

—

—

—

—

—

—

—

4

Angolország

22

134

20.776

160.706

—

—

—

—

Gibraltár

—

1

—

1.103

—

—

—

—

Málta

—

—

—

—

—

1

—

819

Együtt

22

135

20.776

161.809

—

1

—

819

5

Belgium

—

11

—

11.339

—

—

—

—

6

Brazília

—

8

—

8.650

—

—

—

—

7

Egyptom

—

6

—

7.080

—

—

—

—

8

Éjszakam. Egy.-Áll.

—

13

—

24.664

—

2

—

2.172

9

Franciaország :
 az Atlanti tengerről

—

97

—

{ 87.832 }

—

—

—

—

a Földközi »

13

—

{ 5.755 }

—

—

—

—

10

Görögország

13

—

3.934

—

2

—

1.986

—

11

Németalföld

—

6

—

6.088

—

—

—

—

12

Olaszország

13

68

2.953

12.550

—

1

—

98

13

Oroszország a Fekete
 tengerről

3

3

1.917

3.536

—

28

—

32.374

14

Románia

1

—

744

—

—

1

—

1.458

15

Spanyolország

—

1

—

395

—

1

—

1.719

16

Törökország

26

66

22.741

66.157

7

1

5.024

1.107

Gőzösök összesen

809

1.904

129.260

552.104

53

786

13.369

92.638

Vitorlás hajók és gőz-
 sők együtt

2.266

3.831

189.882

663.833

476

1.283

25.838

110.710

A vitorlás hajók közül az osztrák és olasz kikötőkből érkezők képviselnek legtöbb tonna-tartalmat; a gőzösök közül pedig az osztrák és angol kikötőkből érkezők. Az elindult vitorlások közül a legtöbb tonna-tartalmú az olasz, azután a földközi tengeri francia és az osztrák kikötőkbe vette útját. A gőzösök közül számra és tonna-tartalomra legtöbb az osztrák kikötőkbe indult, de a rakodtan indultak közül az Angliába hajózó gőzösök képviseltek legtöbb tonna-tartalmat; tekintélyes tonna-tartalmat képviseltek még a francia kikötőkbe (főleg az Atlanti tengeren) és a török kikötőkbe induló gőzösök.

A fumei kikötőben a rakott hajók forgalma lobogók szerint következőleg oszlott meg:

Lobogó	1878-ban		1888-ban		1878-ban		1888-ban	
	érkezett hajók				elindult hajók			
	tonna- tartalma	%	tonna- tartalma	%	tonna- tartalma	%	tonna- tartalma	%
Osztrák-magy.	220.168	74'31	634.782	62'69	227.303	75'33	637.184	62'81
Amerikai . . .	320	0'10	—	—	320	0'10	—	—
Angol	33.046	11'17	297.341	29'32	30.864	10'27	289.197	28'51
Belga	1.280	0'44	1.401	0'15	1.280	0'41	1.401	0'14
Dán	—	—	—	—	—	—	—	—
Francia . . .	—	—	4.044	0'39	—	—	4.044	0'40
Görög	4.341	1'45	2.205	0'20	4.271	1'42	2.745	0'28
Montenegrói .	—	—	129	0'01	—	—	108	0'01
Német	412	0'13	5.250	0'52	411	0'13	5.364	0'53
Németalföldi .	—	—	—	—	—	—	—	—
Norvég	—	—	7.833	0'79	—	—	7.793	0'77
Olasz	36.309	12'26	57.335	5'63	36.686	12'23	63.832	6'29
Portugal . . .	—	—	2.625	0'29	—	—	2.625	0'25
Svéd	302	0'10	—	—	302	0'10	—	—
Török	25	0'01	105	0'01	25	0'01	109	0'01
Összesen . .	296.203	100'00	1,013.050	100'00	301.462	100'00	1,014.402	100'00

A legtöbb hajó osztrák-magyar lobogó alatt érkezik és indul, nagy még az angol lobogójú hajók forgalma, mely rendkívüli emelkedést mutat különösen az 1878-ik évhez képest, míg az osztrák-magyar és olasz lobogó alatt elindult és érkezett hajók tonna-tartalma viszonylag jelentékenyen megcsökkent.

Triesztbe 1888-ban 7.670 darab forgalmat közvetítő hajó érkezett 1,368.706 tonna-tartalommal, miből 5.831 drb 1,184.664 tonna-tartalommal rakodtan érkezett. Ugyancsak a mondott évben Trieszt-

ből elindult 7.676 drb. forgalmat közvetítő hajó 1,365.845 tonna-tartalommal; köztük 6.763 drb. 1,256.012 tonna-tartalommal rakodtan.

Ha Fiume és Trieszt hajóforgalmát együttesen tekintjük, azt látjuk, hogy az előbbire körülbelül egy harmada, az utóbbira pedig két harmada esik az összes forgalomnak. Fiume aránya valamivel kedvezőbb a hajók számánál, mint azok tonnatartalmánál; mi arra mutat, hogy Triesztet átlagosan nagyobb hajók látogatják. Fiume hajóforgalma azonban sokkal erőteljesebben fejlődik, mint Trieszté, mert míg hajókikötőnkben az érkezett és elindult hajók tonnatartalma 1878-tól 1888-ig 427.513-ról 1,555.327-re emelkedett, Triesztben ugyanazon idő alatt csak 2,339.765-ről 2,734.551-re.

Fiume tengeri árúforgalma. — Mielőtt az adatok bemutatására térnénk, meg kell említenünk, hogy Fiume eddig szabad kikötő volt, tehát az osztrák-magyar vámterülettel szemben vám-külzetet képezett; a vám- és kereskedelmi szövetség meghosszabbításáról szóló 1887. évi XXIV. törvénycikk azonban kimondta, hogy a fiumei, valamint a trieszti szabad-kikötők területe legkésőbb 1889. évi december 31-ig beolvasztandó az osztrák-magyar vámterületbe, a mi azonban mindeddig nem történt meg, hanem a felmerült nehézségek következtében az 1889: XVI. t.-cz. által 1891. július 1-ére halasztatott. Hasonló törekvést látunk a Németbirodalomban is, hol a hamburgi és brémai szabad-kikötők is be fognak a német vámterületbe olvasztatni.

Fiume tengeri árúforgalmának fejlődését az utóbbi 20 év alatt a következő számok mutatják:

Év	Be- hozatal	Kivitel	Összes forgalom	Év	Be- hozatal	Kivitel	Összes forgalom
	millió forintokban				millió forintokban		
1869 . .	6'86	5'10	11'96	1879 . .	6'94	22'70	29'64
1870 . .	7'95	5'43	13'38	1880 . .	7'85	19'36	27'21
1871 . .	9'06	5'64	14'70	1881 . .	12'18	22'32	34'50
1872 . .	11'77	6'97	18'74	1882 . .	14'83	29'15	43'98
1873 . .	13'64	6'45	20'09	1883 . .	21'71	43'01	64'72
1874 . .	10'50	8'39	18'89	1884 . .	23'22	44'95	68'17
1875 . .	8'88	8'68	17'56	1885 . .	21'88	54'33	76'21
1876 . .	9'47	10'97	20'44	1886 . .	21'76	53'86	75'62
1877 . .	6'52	10'08	16'60	1887 . .	20'72	54'46	75'18
1878 . .	6'47	12'37	18'84	1888 . .	23'72	68'21	91'93

A Fiuméba hozott árúk értékét azok származási helyének megkülönböztetésével a következő táblázat tünteti fel:

Sorszám	Származási hely	Behozatal					
		1882-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1882-ben	1888-ban
		ezer forintokban				az összes behozatal %-ban	
1	Osztrák kikötők	3.816	5.429	6.162	7.962	25.73	33.56
2	Nagy-Británia	4.665	2.529	3.574	3.604	31.46	15.19
3	Kelet-India	1.012	3.600	4.065	3.567	6.83	15.04
4	Oroszország	59	2.678	2.772	3.465	0.40	14.61
5	Törökország	322	726	933	1.331	2.17	5.61
6	Olaszország	598	602	802	1.130	4.03	4.76
7	Északamerikai Egy.-Áll. .	3.322	1.869	715	648	22.40	2.73
8	Japán	—	798	—	595	—	2.51
9	Brazília	262	1.814	960	416	1.77	1.75
10	Magyar kikötők	225	232	185	270	1.52	1.14
11	Franciaország	36	182	116	252	0.24	1.06
12	Görögország	115	321	425	184	0.78	0.78
13	Egyéb országok	396	982	10	299	2.67	1.26
	Összesen	14.828	21.762	20.719	23.723	100.00	100.00

A behozatalban legnagyobb összeggel az osztrák kikötők szerepelnek; nagy, és pedig emelkedő összegekkel szerepel még Kelet-India valamint Oroszország is. Nagy-Britanniából való behozatalunk az utolsó két évben szintén emelkedett, de ezért még sem érte el az 1882. évit, a mikor összes behozatalunknak közel $\frac{1}{3}$ -át tette. Nagy csökkenést látunk az Észak-Amerikából s az utóbbi két évet tekintve, a Braziliából behozott árúk értékénél is.

A Fiuméből kivitt árúk értéke a rendeltetési hely szerint következőleg oszlott meg :

Sorszám	Rendeltetési hely	Kivitel					
		1882-ben	1886-ban	1887-ban	1888-ban	1882-ben	1886-ban
		ezer forintokban				az összes behozatal %-ban	
1	Nagybritánia	12.720	17.643	16.765	24.783	43.64	36.34
2	Franciaor.: Atlanti kikötők .	4.399	9.877	8.660	—	15.09	—
	Földközi "	2.740	4.190	5.157	—	9.40	—
	Összesen	7.139	14.067	13.817	19.356	24.49	28.38
3	Osztrák tengerpart	4.091	6.362	7.580	8.317	14.03	12.19
4	Észak-Amerika	198	1.712	3.885	2.839	0.68	4.16
5	Olaszország	1.393	5.084	3.474	2.706	4.78	3.97
6	Brazília	298	1.510	1.640	2.519	1.02	3.69
7	Magyar tengerpart	1.568	1.604	1.766	1.611	5.38	2.86

Sorszám	Rendeltetési hely	K i v i t e l					
		1882- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1882- ben	1888- ban
		ezer forintokban				az összes kivitel %-ában	
8	Belgium	—	117	677	1.287	—	1'89
9	Németalföld	125	231	1.179	1.219	0'43	1'79
10	Törökország	295	1.337	1.114	708	1'01	1'04
11	Algier	145	485	668	595	0'50	0'87
12	Gibraltár	—	231	280	553	—	0'81
13	Egyiptom	—	337	270	438	—	0'64
14	Görögország	457	873	679	370	1'57	0'55
15	Spanyolország	26	677	353	335	0'09	0'49
16	Portugália	—	1	24	252	—	0'37
17	Oroszország	—	539	126	104	—	0'15
18	Egyéb országok	695	1.052	163	213	2'38	0'31
Összesen . .		29.150	53.862	54.460	68.205	100'00	100'00

A kivitel iránya tehát egészen más, mint a behozatalé, a kivitelnél az első helyet Nagy-Británia foglalja el s mindjárt utána Franciaország következik, az osztrák kikötőkbe irányuló kivitel harmadik helyre kerül; Oroszországba a kivitel egészen csekély, Keletindiába pedig jóformán nincs is. 1888-ban 1882-vel szemben, az abszolút értéket tekintve, tetemesen emelkedett az angol és francia kikötőkbe, az Észak-Amerikába, a Németalföldre és Belgiumba irányuló kivitel; a francia kikötőkbe irányuló kivitelünk viszonylag is emelkedett, az angol kikötőkkel való kiviteli forgalmunk ellenben, jöllehet most is első helyen áll, 1882-vel szemben megcsökkent.

»Adria« magyar tengeri hajózási részvénytársaság. — Fiume forgalmára s általában a magyar tengeri forgalomra nézve rendkívüli fontossággal bír az egyetlen magyar tengeri hajózási társaság, az »Adria«. A társaságnak sokáig csak 7 gőzőse volt s a saját hajóraj hiányát bérelt hajókkal pótolta; hogy azonban a távolról sem elégséges hajórajt a társaság némileg kiegészíthesse s feladatának minél inkább megfelelhessen, az 1886: XXXI. t.-cikk az államsegélyt 150 ezer forintról a rendes járatok után 250 ezer forintra emelte s ezenkívül a külön járatok után is államsegélyt engedélyezett, mely utóbbi az 1888. üzleti évben 57.000 forintra rúgott. Az idézett törvény értelmében a társaság tartozott hajóraját azonnal hárommal szaporítani, a szerződés tartama alatt (10 év)

pedig még kettővel kiegészíteni, hogy saját hajóinak száma 12-re emelkedjék. A kiegészítés azonban még mindeddig nem történt meg, minthogy a társaságnak 1889. végén is csak 10 gőzöse volt 8.847 tonna-tartalommal és 1.394 lóerővel.

A saját hajóraj azonban távolról sem volt képes közvetíteni a társaság egész forgalmát, az 1888. évben is számos idegen hajót kellett bérelni, úgy hogy a társaság által végzett 258 járatot a saját 10 hajón kívül, melyek csak 86 járatot teljesítettek, még 43 bérelt hajó (45 járat) és 38 szerződéses hajó (127 járat) teljesítette. Erről s a szállított árukról a következő kimutatás nyújt felvilágosítást, mely egyuttal a megelőző évek összforgalmát is feltünteti:

A gőzhajók neme	A hajók száma	A járatok száma	S z á l l i t o t t á r ú k					
			Fiume forgalma		Külföldi kikötők egymás közti forgalma		Összes forgalom	
			súly- tonna	kőb- méter	súly- tonna	kőb- méter	súly- tonna	kőb- méter
Az Adria gőzösei	10	86	62.642	5.438	67.863	66	130.505	5.504
Szerződéses hajók:								
Liverpoolba . .	11	51	24.095	538	—	—	24.095	538
Hullba	10	39	12.529	972	—	—	12.529	972
Londonba . . .	8	25	19.221	757	—	—	19.221	757
New-Yorkba . .	9	12	11.727	—	—	—	11.727	—
Bérelt hajók . .	43	45	73.911	8.477	1.093	—	75.004	8.477
Összesen . . .	91	258	204.125	16.182	68.956	66	273.081	16.248
1887-ben	59	255	132.644	16.017	59.477	316	192.121	16.333
1886-ban	65	230	130.124	25.042	37.304	157	167.428	25.199
1885-ben	55	230	132.030	26.678	33.208	183	165.238	26.861
1884-ben	38	215	98.045	13.719	42.301	3.263	140.346	16.982

Az összes forgalom súlytonnában 1888-ban a megelőző évekkel szemben jelentékenyen emelkedett, a köbméterekben számított forgalom ellenben megcsökkent. Az összes forgalom növekedésének jórésze, különösen a közvetlenül megelőző évvel szemben a fiumei forgalomra esett, a mit a jó aratás és a kedvező liszt- és búza-kiviteli conjuncturák idéztek elő; de emelkedett a közbeeső kikötők forgalma is.

Az Adria gőzhajózási társulat fiumei forgalmában legfontosabb szerepet játszó cikkek a kivitelen: a liszt, gabona, donga, egyéb fa és faárúk, szilva, cserkivonat, bab, bor és rizsliiszt.

A lisztkivitel 1888-ban 86.003 tonnára rúgott (1887-ben 54.731 t.), melyből a britt kikötőkbe 64.351 t. (különösen Glasgowba, Liverpoolba és Londonba), a francia kikötőkbe 8.485 és a braziliai kikötőkbe 9.677 t. vitetett. A gabona-kivitelnek, mely 1888-ban 58.624 tonnát tett (az előző évi 23.434 tonnával szemben), nagyobb része szintén angol kikötőkbe vette útját (33.162 t.), különösen Leithbe (13.868 t.), de jelentékeny mennyiség ment a francia kikötőkbe is (15.489 t.). A dongafából, melynek kivitele 1888-ban 3.671 tonnát és 10.448 köbmétert tett, a túlnyomó rész, mint mindig, ez évben is francia kikötőkbe, különösen Bordeauxba (2.633 t. és 9.370 köbm.) vitetett. Emelkedett a szilvakivitel is (1887-ben 5.759 t., 1888-ban 7.834 t.), melynek nagyobb része (6.992 t.) ez évben is New-Yorkba vitetett. Az összes kivitel minden árúból 193.891 tonnára és 16.169 köbméterre rúgott.

A behozatal legfontosabb cikkei ellenben a kőszén, dohány, nyersvas és vasárú, pamutárú, gyanta, gépek és üres hordók. Az összes behozatal volt 10.234 tonna és 13 köbm., a melyből 5.545 t. a kőszénre (mind britt kikötőkből, kivált Newcastle-, Glasgow- és Hullból), 994 t. a dohányra (Hullból 915 t.), pamutárúkra 462 t. (ebből magára Liverpoolra esik 455 t.), gyantára 305 t. (Bordeauxból), és gépekre 202 t. (Liverpool 115 t.) esett.

A mi a társaság pénzügyeit illeti, megemlítjük, hogy az 1888. évi mérleg 581.738 frtnyi bevételt tüntet fel, mivel szemben 465.740 frt. kiadás állt, úgy hogy a társaság 115.998 frt. nyereséget ért el. A részletek a következők:

<i>Kiadások :</i>		<i>Bevételek :</i>	
Hajóbiztosítási díjak	144.329 frt.	Nyereség-áthozatal	
Értékesökkenési tartalék alap	113.040 »	1887-ről	20,960 frt.
Elsőbbségek kamata	53.061 »	Állami subventió :	
Leltárok	8.384 »	Rendes járatok után	250.000
Általános költségek	113.909 »	Külön járatok után	57.000
Megtérített károk és hiányok	6.996 »	Hajók jövedelme	243.613 »
Bérelt hajók	26.121 »	Kamatjövedelem	4.285 »
Nyereség	115.998 »	Különféle jövedelem	5.880 »
	<hr/>		<hr/>
	581.738 frt.		581.738 frt.

Oszták-magyar Lloyd. — Mig az Adria-társaság nyugot felé közvetíti forgalmunkat, a Lloyd-társaság a kelet felé irányuló kereskedelmi forgalom szolgálatában áll. A társaság székhelye Trieszt

ugyan, de már az 1867: XVI. t.-cikk közös vállalatnak ismerte el s biztosította az állami subventióhoz Magyarország hozzájárulását a quota arányában. A vállalattal új hajózási és postaszerződés kötöttetett 1878-ban és ismét 1888-ban, az előbbit az 1878: XXVII., az utóbbit pedig az 1888: XXI. t.-cikk iktatta be. A szerződés értelmében a társaság kötelezte magát, hogy a meghatározott szerződéses járatokat, melyek Triesztból és Fiuméből kiindulva, részint az osztrák-magyar tengerparti, részint és pedig első sorban a keleti közlekedés előmozdítását célozzák, a megállapított államsegély mellett fenn fogja tartani. A segélyezett járatok után az állam mértföld-pénzeket biztosított, melyek összege azonban évi 1,300.000 frtot meg nem haladhat.

A Lloyd-társaság hatalmas hajóraj felett rendelkezik; 1888. végén 82 gőzöse volt, 22.055 lóerővel s 124.110 tonna-tartalommal, egy gőzösére tehát átlagosan 269 lóerő és 1.512 tonnátartalom esik, vannak azonban 400, 500 lóerős gőzösei, sőt egy 600 lóerővel bíró ez utóbbi tonna-tartalma 4.071-re rúg. A 82 gőzös első beszerzési költsége 36.13 millió frtot képviselt.

A társaság hajói által befutott utat és az általuk közvetített forgalmat az utóbbi évtizedről a következő kimutatás tünteti fel:

É v	A járatok száma	Megfutott tengeri mértföldek	A szállított			
			személyek száma	árúk tonnái	csomagok darab száma	pénzküldemények millió forintokban
1881 . . .	1.566	1,610.885	293.568	506.552	48.274	105'09
1882 . . .	1.742	1,686.046	364.488	499.836	43.548	125'91
1883 . . .	1.649	1,675.560	289.847	538.276	44.294	117'89
1884 . . .	1.616	1,653.608	293.312	578.226	46.359	107'93
1885 . . .	1.687	1,752.519	380.129	603.736	47.832	108'58
1886 . . .	1.526	1,802.756	230.168	592.039	38.362	93'59
1887 . . .	1.741	1,826.567	273.058	630.436	46.093	98'51
1888 . . .	1.591	1,833.407	254.866	620.631	48.090	81'26

A járatok száma emelkedett, a megfutott tengeri mértföldek valamint a szállított árúk csökkentek, legnagyobb hanyatlást azonban a pénzküldeményeknél tapasztalunk.

A forgalom a járatok iránya szerint 1888-ban következőleg oszlott meg:

A járatok iránya	Ajáratok száma	Megfutott tengeri-mértföldek	A szállított			
			személyek száma	árúk tonnái	csomagok darabszáma	pénzküldemények ezer forintokban
Levantében és a Földközi tengeren	353	641.298	70.900	204.405	15.866	27.646
Braziliába	6	74.815	1.725	16.660	1	—
A Fekete tengeren és az Aldunán . .	240	159.695	31.320	113.893	1.188	4.105
Indiában	29	269.441	12.262	80.568	584	1.796
A Vörös tengeren .	7	20.817	1.786	3.583	—	625
Az adriai tengerpartokon	759	343.050	112.178	90.770	28.769	45.919
Szabadjáratok . .	197	324.291	24.695	110.752	1.682	1.171
Összesen . .	1.591	1,833 407	254.866	620.631	48.090	81.262

Legtöbb személy- és pénzküldemény szállított az adriai parti forgalomban, árú ellenben a Levantében és a Földközi tengeren, továbbá a Fekete tengeren közlekedett járatok alkalmával.

Segélyezett járatok a parti forgalom számára. — Ujabb időben a kormány a parti forgalom fejlesztésére is különös figyelmet fordít s az azt közvetítő vállalatokat kisebb-nagyobb államsegélyben részesíti. E segélyezett járatok közt legfontosabbnak ígérkezett a Schwarz Lipót zágrábi vállalkozó által fentartott rendes összeköttetés Fiume és Velencze közt. Ezen járatok által eszközölt kivitel Velenczébe 1886-ban 121 ezer, 1887-ben pedig 96 ezer és 1888-ban már csak 66 ezer métermázsára rúgott, a behozatal pedig Fiuméba 1886-ban 3·8 ezer, 1887-ben pedig 5·9, 1888-ban 6·8 ezer métermázsára; míg tehát a behozatal emelkedett, a kivitel jelentékenyen fogyott, mely utóbbi sajnos körülmény annak tulajdonítható, hogy 1887-ben és 1888-ban a magasabb vám alá vetett buza csekélyebb mennyiségben vitetett Olaszországba.

Kiváló fontossággal bírnak a Sverljuga és Tarsa fiumei vállalat által Fiume és Dalmácia között fentartott rendes gőzhajó-járatok. E járatok forgalma 1888-ban is jelentékeny emelkedést mutat. Kivitetett és behozatott 1888-ban 100·5 ezer (1887-ben 87·0) ezer métermázsára árú. A vállalat forgalmi jellege kiviteli, a mennyiben pl. 1888-ban a 100·5 ezer mm. összforgalomból 82·5 ezer mm. a kivitelre esett. Fő kiviteli kikötők Spalato (34·7), Ragusa (28·1), Metkovich (14·3 ezer

mm.). A behozatalból a túlnyomó rész Spalatora esett, nevezetesen a 17⁹ ezer métermázsából 16⁴ mm.

Megemlítendő a fiumei kikötőt Isztria keleti kikötőivel és Cherso szigetével összekötő vonal is, mely ugyancsak az előbb említett vállalat tulajdonát képezi s melynél 1887. júl. 1-je óta a járatok végpontját Póla képezi. A közvetített forgalom 1888-ban 20.308 métermázsára ment, miből a kivitelre 18.026 métermázsa, a behozatalra pedig 2.282 métermázsa esett.

Végre felemlítendők a Krajacz és Társa zenggi vállalat által Fiume és a magyar-horvát tengerpart kikötői között fentartott gőzhajózási járatok. A közvetített forgalom következő volt:

Elszállított	Métermázsa		Elszállított	Métermázsa	
	1887-ben	1888-ban		1887-ben	1888-ban
Fiuméből	40.543	48.111	Carlopagóból horvát		
Fiumébe	5.754	6.520	kikötőkbe	1	12
Zenggből horvát			Carlopagóból Pagóba	17	
kikötőkbe	1.954	2.670	Pagóból horvát ki-		
Horvát kikötőkből			kötőkbe	164	30
Zenggbe	522	446	Összesen	48.955	57.789

Nemzetközi hajóforgalom. — A különböző országok hajóforgalmát a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	Érkezett		Elindult		Együtt	
		1877- ben	1887- ben	1877- ben	1887- ben	1877- ben	1887- ben
		ezer tonnákban					
		Vitorlás:					
1	N.-Británia és Írország .	11.483	6.479	11.593	6.716	23.076	13.195
2	Éjszakamerikai Egy.-Áll.	5.881	5.300	5.822	5.124	11.703	10.424
3	Franciaország	3.330	2.076	3.393	2.177	6.723	4.253
4	Németország	2.123	1.531	2.136	1.570	4.259	3.101
5	Svédország	2.018	1.493	2.033	1.508	4.051	3.006
6	Norvégia	1.492	1.145	1.564	1.237	3.056	2.382
7	Olaszország	1.341	1.012	1.502	1.032	2.843	2.044
8	Európai Oroszország . .	1.389	870	1.396	869	2.785	1.739
9	Dánia	862	724	848	713	1.710	1.437
10	Ausztria	905	641	901	650	1.806	1.291
11	Németalföld	963	635	950	648	1.913	1.283
12	Chili	487	557	60	582	497	1.139
13	Belgium	662	492	679	470	1.341	962
14	Portugália	612	418	619	413	1.231	831
15	Magyarország	123	174	120	180	243	354
16	Japán	132	108	118	110	250	218

Sorszám	Az ország neve	Érkezett		Elindult		Együtt	
		1877- ben	1887- ben	1877- ben	1887- ben	1877- ben	1887- ben
		ezer tonnákban					
Gőzös:							
1	N.-Británia és Írország	14.138	25.698	14.317	26.268	28.455	51.966
2	Franciaország	5.676	11.408	5.882	12.103	11.558	23.511
3	Északamerikai Egy.-Áll.	4.525	8.232	4.567	8.387	9.092	16.619
4	Németország	3.732	7.092	3.743	7.115	7.475	14.207
5	Ausztria	3.235	6.566	3.231	6.571	6.466	13.137
6	Olaszország	2.341	6.041	2.648	5.710	4.989	11.751
7	Európai Oroszország	2.519	5.435	2.543	5.331	5.062	10.766
8	Belgium	2.181	4.080	2.190	4.114	4.371	8.194
9	Németalföld	1.982	4.123	1.984	4.047	3.966	8.170
10	Svédország	1.299	3.121	1.302	3.155	2.601	6.276
11	Portugália	1.824	3.036	2.001	2.982	3.825	6.018
12	Dánia	1.088	2.535	1.115	2.522	2.203	5.057
13	Norvégia	451	1.183	447	1.178	898	2.361
14	Chili	1.002	988	1.061	1.100	2.063	2.088
15	Japán	434	1.022	432	1.015	866	2.037
16	Magyarország	144	752	144	750	288	1,502
Vitorlás és gőzös:							
1	N.-Británia és Írország	25.621	32.177	25.910	32.984	51.531	65.161
2	Franciaország	9.006	13.484	9.275	14.280	18.281	27.764
3	Északamerikai Egy.-Áll.	10.406	13.532	10.389	13.511	20.795	27.043
4	Spanyolország	2.785	11.165	4.985	11.117	7.770	22.282
5	Németország	5.855	8.623	5.879	8.685	11.734	17.308
6	Ausztria	4.140	7.207	4.132	7.221	8.272	14.428
7	Olaszország	3.682	7.053	4.150	6.742	7.832	13.795
8	Európai Oroszország	3.908	6.305	3.939	6.200	7.847	12.505
9	Németalföld	2.945	4.758	2.934	4.695	5.879	9.453
10	Svédország	3.317	4.619	3.335	4.663	6.652	9.282
11	Belgium	2.843	4.572	2.869	4.584	5.712	9.156
12	Argentini közt.	930	4.472	828	3.694	1.758	8.166
13	Portugália	2.436	3.454	2.620	3.395	5.056	6.849
14	Dánia	1.950	3.259	1.963	3.235	3.913	6.494
15	China	1.379	2.639	1.336	2.638	2.715	5,277
16	Norvégia	1.943	2.328	2.011	2.415	3.954	4.743
17	Chili	1.439	1.545	1.121	1.682	2.560	3.227
18	Uruguay	865	1.347	727	1.173	1.592	2.520
19	Japán	566	1.130	550	1.125	1.116	2.255
20	Magyarország	267	926	264	930	531	1.856

Kimutatásunk a kereskedelmi forgalmat közvetítő összes hajók forgalmát feleleli, az üres hajókét épügy, mint a rakottakét. Hogy a rakott hajók mily arányban szerepeltek az összes forgalomban, a következő kimutatás állítja szem elé:

Sorszám	Az ország neve	R a k o d v a					
		érkezett		indult		érkezett és indult	
		1877-ben	1887-ben	1877-ben	1887-ben	1877-ben	1887-ben
		s z á z a l é k o k b a n					
1	Uruguay	98'61	¹⁾ 99'10	81'02	¹⁾ 87'66	90'58	¹⁾ 93'96
2	Észak-Amerika Egy.-Áll.	²⁾ 69'37	87'43	²⁾ 97'00	91'91	²⁾ 83'11	89'66
3	Ausztria	75'99	89'12	68'85	84'43	72'42	86'77
4	N.-Británia és Írország .	86'38	80'80	81'80	91'47	84'07	86'20
5	Japán	³⁾ 85'15	73'98	³⁾ 93'62	96'97	³⁾ 89'41	85'45
6	Németország	92'29	94'69	67'46	72'59	79'85	83'63
7	Franciaország	95'10	96'16	62'98	66'92	78'83	81'12
8	Spanyolország	62'98	65'47	93'36	94'15	82'47	79'78
9	Belgium	96'37	88'12	69'53	71'18	82'89	79'94
10	Németalföld	97'42	96'70	58'45	60'85	77'97	78'89
11	Magyarország	71'36	74'51	81'60	85'59	76'42	80'06
12	Portugália	54'84	72'18	77'17	76'73	66'41	74'43
13	Olaszország	90'90	92'47	80'14	52'62	85'20	72'99
14	Norvégia	50'95	59'19	75'08	82'69	63'23	71'16
15	Eur. Oroszország	47'98	39'71	94'92	87'90	71'54	63'60
16	Svédország	47'72	45'38	78'11	73'53	62'95	59'50
17	Dánia	59'69	53'24	18'34	14'03	38'95	33'71

Általában azt látjuk, hogy az iparos országokban az érkező hajóknak van nagyobb százaléka megrakodva, a nyers termelő országoknál ellenben az elindult hajóknak. Vannak azonban kivételek, pl. Nagy-Británia, ennél főleg a roppant köszénkivitel okozza az elindult hajók magas megterhelhetési arányát.

Végre az is különös figyelmet érdemel, hogy az egyes országok kikötőinek hajóforgalmában a saját hajóállománynak mily szerepe jut. Erre nézve az alábbi kimutatás nyújt felvilágosítást:

Sorszám	Az ország neve	N e m z e t i l o b o g ó a l a t t									
		érkezett				elindult				érkezett és elindult	
		1877-ben	1887-ben	1877-ben	1887-ben	1877-ben	1887-ben	1877-ben	1887-ben	1877-ben	1887-ben
		vitorlás és gőzös	vitorlás	gőzös	együtt	vitorlás és gőzös	vitorlás	gőzös	együtt	vitorlás és gőzös	
		s z á z a l é k o k b a n									
1	N.-Brit. és Írország . .	67'45	43'40	81'05	73'49	67'51	44'13	81'23	73'08	67'46	73'58
2	Norvégia	66'09	82'10	47'93	64'73	66'98	83'62	47'79	66'17	66'54	65'46
3	Dánia	54'51	40'20	57'51	53'76	53'32	41'87	56'22	52'95	53'40	53'21
4	Németország	36'91	46'50	42'39	43'12	37'61	47'64	42'61	43'52	37'23	43'32

¹⁾ 1886-ban. — ²⁾ 1876-ban. — ³⁾ 1881-ben.

Sorszám	Az ország neve	Nemzeti lobogó alatt									
		érkezett				elindult				erkezett és elindult	
		1877-ben		1887-ben		1877-ben		1887-ben		1877-ben	1887-ben
		vitor- lás és gőzös	vitor- lás	gőzös	együtt	vitor- lás és gőzös	vitor- lás	gőzös	együtt	vitorlás és gőzös	
		sz á z a l é k o k b a n									
5	Spanyolország	24'85	—	—	38'19	36'22	—	—	39'76	32'15	38'97
6	Svédország	34'01	40'01	35'12	36'72	34'18	41'57	35'47	37'44	34'09	37'09
7	Franciaország	32'22	21'91	37'83	35'38	33'31	22'46	39'59	36'08	32'78	36'30
8	Németalföld	27'13	29'92	30'56	30'47	27'74	31'63	31'17	31'22	27'42	30'84
9	Olaszország	38'54	68'57	16'33	23'82	36'60	68'60	15'18	23'24	37'51	23'60
10	Argent. közt.	10'00	—	—	23'24	5'67	—	—	22'20	7'30	23'51
11	Éjszak-Am.-Egy. Áll.	28'42	27'76	17'00	21'21	29'20	26'62	16'77	20'51	24'05	20'86
12	Belgium	6'97	1'42	20'63	18'57	7'11	1'70	20'90	18'93	7'04	18'75
13	Japán	18'19	18'52	15'85	16'10	19'28	18'18	16'35	16'53	18'73	16'32
14	Chili	11'85	3'59	16'60	11'91	17'96	2'92	13'72	9'90	14'34	10'91
15	Európai Oroszország .	8'34	17'70	6'40	8'64	7'97	17'83	6'17	7'81	8'29	7'92
16	Portugália	6'90	16'74	3'75	5'32	7'64	16'70	3'62	5'21	7'28	5'27
17	China	0'66	—	—	3'10	0'82	—	—	3'19	0'73	3'14
18	Urugay	0'23	—	—	0'07	0'14	—	—	0'17	0'19	0'12

Nevezetesebb kikötők hajóforgalma. — Végül bemutatjuk azon kikötők hajóforgalmát is, melyek a világforgalomban nagyobb fontossággal bírnak. Kimutatásunk, a kereskedelmi forgalmat közvetítő hajókat véve alapul, összefoglalva mutatja ki az érkezett és elindult, a vitorlás és gőzhajók tonnatartalmát, de csak a nemzetközi forgalomra terjeszkedik ki, az egyes országok saját parti forgalmát figyelmen kívül hagyja.

Sorszám	A kikötő neve	Nemzetközi hajóforgalom				Sorszám	A kikötő neve	Nemzetközi hajóforgalom			
		1876-ban	1886-ban	1887-ben	1888-ban			1876-ban	1886-ban	1887-ben	1888-ban
		ezer tonnákban						ezer tonnákban			
1	London . . .	9.553	12.027	12.164	12.942	14	Stettin . . .	946	1.681	2.185	2.102
2	New-York . .	8.719	10.947	11.867	11.230	15	Philadelphia .	1.670	2.050	2.273	2.050
3	Liverpool . .	8.951	9.733	9.945	10.310	16	Trieszt . . .	1.570	1.932	2.292	2.233
4	Marseille . .	4.220	7.141	7.259	6.847	17	San-Francisco .	1.287	1.595	1.883	1.893
5	Hamburg . . .	4.306	7.233	7.780	8.642	18	Piraeus . . .	—	—	1.649	1.876
6	Cardiff . . .	3.507	6.569	7.250	8.076	19	Dunkerque . .	1.188	1.877	1.875	1.592
7	Newcastle . .	4.570	5.074	4.395	5.221	20	Fiume . . .	317	1.268	1.320	1.498
8	Havre . . .	3.118	3.926	4.230	3.732	21	Rouen . . .	628	1.328	1.387	1.472
9	Hull . . .	2.805	2.999	3.351	3.402	22	Cettes . . .	613	1.271	1.480	1.284
10	Genua . . .	1.716	3.218	3.832	3.145	23	Velencze . .	746	926	1.347	1.284
11	Boston . . .	1.216	2.203	2.365	2.427	24	Nápoly . . .	659	1.075	1.075	1.038
12	Bordeaux . .	1.541	2.475	2.567	2.276	25	Calais . . .	837	1.050	1.039	880
13	Brema ¹⁾ . .	1.259	1.746	2.098	2.139	26	Savona . . .	156	608	1.298	768

¹⁾ Bremerhaven.

5. Posta és távirda.

Posta. — Hazánk kulturális haladására semmi sem vet oly élénk világot, mint a postaintézmény fejlődése az alkotmányos korszak kezdete óta. Idevonatkozó számaink pusztá szemlélete elég arra, hogy egyéb bizonyíték igénybevétele nélkül is meggyőzzön az utolsó 20 év alatt végzett kulturális munka nagyságáról.

A postahivatalok számát 1868 óta a következő kimutatás tünteti fel:

Év	A postahiva- talok összes száma	Ezek közül		Év	A postahiva- talok összes száma	Ezek közül	
		kincstári	mozgó			kincstári	mozgó
		postahivatal				postahivatal	
1868	1.337	29	2	1879	2.099	61	23
1869	1.479	30	6	1880	2.301	67	27
1870	1.523	30	8	1881	2.386	81	28
1871	1.688	37	10	1882	2.645	106	30
1872	1.837	41	10	1883	3.098	127	44
1873	1.926	45	14	1884	3.468	186	49
1874	1.930	46	16	1885	3.809	235	52
1875	1.948	46	18	1886	4.221	270	58
1876	1.959	46	20	1887	4.295	270	60
1877	1.980	46	20	1888	4.205	233	117
1878	2.024	52	22				

Megjegyzendő, hogy a posta- és távirdahivataloknak 1887-ben bekövetkezett egyesítése e számok összehasonlíthatóságát nem befolyásolja, a mennyiben t. i. a távirdai szolgálattal is bíró (egyesített) postahivatalok ugyan fel vannak véve, de a kizárólagos távirdahivatalok itt számbavéve nincsenek. Ez utóbbiak száma egyébiránt csekély.

A postahivatalok számában 1888. folyamán csökkenés mutatkozik, a mi azon körülményre vezetendő vissza, hogy a közlekedésügyi miniszter több oly postahivalt szüntetett meg, melyeknek fennállása egyáltalán czéltalannak bizonyult; ellenben 20 új postahivalt állított fel. Az 1888. évi létszámból esett a kincstári egyesített posta- és távirdahivatalokra 189, volt azonkívül nem egyesített postahivatal 44, nem kincstári egyesített posta- és távirdahivatal 499, nem egyesített postahivatal 3.169; szállító postahivatal 187, mozgó postahivatal 117.

A postahivatalok számának és a területhez, valamint a lakossághoz viszonyított sűrűségének nemzetközi összeállítását a következő táblázat nyújtja:

Sorszám	Az ország neve	A postahivatalok száma	Egy postahivatalra jutott		A postahivatalok száma	Egy postahivatalra jutott	
			□ klm. terület	lakos		□ klm. terület	lakos
		1887-ben			1888-ban		
1	Németország...	19.476	27.7	2.418	20.656	26.2	2.302
2	N.-Brit. és Írör.	17.587	17.8	2.116	17.829	17.6	2.101
3	Franciaország...	7.038	75.1	5.430	6.876	76.9	5.558
4	Oroszország....	5.429	4.092.1	18.855	—	—	—
5	Olaszország....	5.159	55.5	5.804	—	—	—
6	Ausztria.....	4.434	67.7	5.240	4.554	65.9	5.150
7	Magyarország..	4.295	75.4	3.976	4.205	76.6	4.190
8	Svájc.....	3.041	13.6	973	3.076	13.4	954
9	Spanyolország..	3.072	165.5	5.461	—	—	—
10	Svédország....	2.187	198.0	2.165	2.239	197.5	2.115
11	Portugália.....	1.636	56.3	2.878	—	—	—
12	Norvégia.....	1.274	252.9	1.528	1.336	241.7	1.474
13	Németalföld....	1.263	26.1	3.477	1.265	26.1	3.562
14	Belgium.....	838	35.1	7.052	841	35.0	7.105
15	Dánia (Izland nélkül).....	724	54.7	2.735	782	50.7	2.696
16	Románia.....	306	523.4	16.471	333	394.6	16.516
17	Finnország....	¹⁾ 272	¹⁾ 1.349.0	¹⁾ 8.184	—	—	—
18	Görögország...	249	259.8	7.952	243	266.2	8.148
19	Bulgária és Kelet-Rumélia..	105	951.2	28.409	108	924.8	29.204
20	Szerbia.....	92	528.1	21.413	—	—	—
21	Bosznia és Herzegovina....	80	638.7	17.000	82	623.3	17.122
22	Luxemburg.....	69	37.5	3.087	69	37.5	3.087

Hazánk tehát elég jó helyet foglal el a sorban — különösen, ha a népességhez viszonyítjuk a postahivatalok számát; a területi viszonyt tekintve természetesen a ritka népességű országok arányszámaihoz közeledünk. A szélsőségeket mindkét tekintetben egyrészt a postahivatalokkal legsűrűbben behintett Svájc, másrészt az ilyenekben szűkölködő Oroszország (Finnországgal) s a Balkán-államok képviselik.

A kincstári posta- és távirdahivatalok személyzetének létszáma 1888 végén a következő volt:

¹⁾ 1886-ik évi adat.

	Tiszt- viselő	Kezelő	Díjnok	Szolga	Ki- segítő szolga	Összes sze- mélyzet
Igazgatási, számviteli és pénz- tári szolgálatban	317	—	98	74	12	501
Kezelési szolgálatban:						
egyesített posta- és távirda- hivataloknál	740	142	27	1.007	114	2.030
nem egyesített postahivata- loknál	534	1	4	768	10	1.317
mozgó postahivataloknál . . .	199	—	5	299	8	511
nem egyesített távirdahiva- taloknál	277	136	—	27	29	469
összesen	2.067	279	134	2.175	173	4.828

Kezelő és díjnoki minőségben nők is voltak alkalmazva, az előbbiektől 240, az utóbbiakból 3 nő.

A nem kincstári postahivataloknál volt 2.332 férfi és 1.188 nő postamester, 266 férfi és 300 nő posta- és távirdakiadó, 187 postaszállító, 2.527 postalegény és 11.81 gyalog postaküldöncz.

A postahivatali személyzet létszámát a következő összeállítás mutatja a fentemlitett államokra:

Sorszám	Az ország neve	A postai személyzet összes száma		Sorszám	Az ország neve	A postai személyzet összes száma	
		1887- ben	1888- ban			1887- ben	1888- ban
1	N.-Britt. és Írorsz.	105.352	108.396	13	Portugália ¹⁾ . . .	4.144	—
2	Németország ¹⁾ . .	101.208	104.572	14	Dánia (Izland nélkül)	4.144	4.032
3	Franciaország ¹⁾ .	56.018	56.251	15	Norvégia	1.806	1.869
4	Ausztria ¹⁾	21.982	23.258	16	Románia	1.445	1.445
5	Oroszország ¹⁾ . .	45.805	—	17	Bulgária és Kelet- Rumélia ¹⁾ . . .	811	860
6	Magyarország . .	9.280	8.914	18	Szerbia	571	—
7	Spanyolország . .	9.233	—	19	Görögország . .	453	449
8	Olaszország . . .	8.107	—	20	Bosznia és Herce- govina ¹⁾ . . .	356	414
9	Svájc	6.496	6.639	21	Luxemburg . . .	353	362
10	Németalföld . . .	5.171	5.255	22	Finnország . . .	²⁾ 391	—
11	Belgium	5.126	5.208				
12	Svédország . . .	4.520	4.684				

A postajáratok száma 1888-ban 3.940-re rúgott, miből 3.785 ugyanazon kerületben végződött, a melyben kezdődött, 111 más kerületbe, 38 osztrák területre, 6 pedig a külföldre ment át.

Az üzleti kilométerek számának emelkedését a következő táblázat tünteti fel:

¹⁾ Posta- és távirdaszemélyzet együttesen. — ²⁾ 1886-ban.

Év	Üzleti kilométerek					
	postautakon		vasutakon		folyókon	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
1873 . . .	17,430.000	62'12	9,571.807	34'12	1,055.763	3'76
1874 . . .	17,822.744	62'98	9,408.132	33'25	1,067.829	3'77
1875 . . .	17,619.192	62'33	9,582.920	33'90	1,066.998	3'77
1876 . . .	20,217.784	65'11	9,768.556	31'46	1,066.998	3'43
1877 . . .	17,997.546	61'94	9,994.069	34'39	1,066.998	3'67
átl. 1873-77	18,217.453	62'93	9,665.097	33'39	1,064.917	3'68
1878 . . .	18,833.564	60'89	11,031.882	35'66	1,066.998	3'45
1879 . . .	19,133.608	60'87	11,230.561	35'73	1,066.998	3'40
1880 . . .	19,572.730	59'05	12,504.957	37'73	1,066.998	3'22
1881 . . .	20,481.600	59'16	13,070.117	37'76	1,066.998	3'08
1882 . . .	22,243.276	60'81	13,846.630	37'85	489.780	1'34
átl. 1878-82	20,053.956	60'15	12,336.829	37'00	951.554	2'85
1883 . . .	23,621.514	61'56	14,550.297	37'92	201.960	0'52
1884 . . .	22,763.466	55'90	17,486.584	42'94	470.772	1'16
1885 . . .	24,102.894	57'13	17,657.252	41'85	429.732	1'02
1886 . . .	24,602.054	57'82	17,536.777	41'21	412.452	0'97
1887 . . .	24,207.237	56'74	18,034.878	42'27	422.172	0'99
átl. 1883-87	23,859.433	57'77	17,053.157	41'29	387.718	0'94
1888 . . .	23,640.202	55'64	18,430.241	43'38	422.172	0'98

Az emelkedés súlypontja a vasutakon befutott utakra esik, a mi egyrészt összefüggésben áll vasuti hálózatunk nagymérvű növekedésével, másrészt természetesen nagy jelentőséggel bír a postai szállítás gyorsaságának szempontjából. A folyókon való szállítás nagyon alsórendű szerepet játszik és jelentékenyen csökkent az újabb időben. A vízi közlekedés azonban a folyókon kívül a tengerre is kiterjedt (az osztrák-magyar Lloyd hajóival) s a m. kir. posta 1888-ban 238.922 tengeri mértföldet tett meg.

A levélpostai küldemények számát 1868-tól kezdve a következő kimutatás jelzi:

Év	Levél, levelező-lap stb.		Hírlap	Év	Levél, levelező-lap stb.		Hírlap
	összesen	ebből portómentes levelezés			összesen	ebből portómentes levelezés	
millió darab				millió darab			
1868	32'20	5'80	13'00	1874	67'35	11'03	31'20
1869	38'20	6'79	13'50	1875	68'41	12'10	25'55
1870	41'50	6'55	15'50	1876	78'76	13'40	28'88
1871	51'20	7'08	22'30	1877	82'28	13'49	32'04
1872	59'60	8'32	23'20	1878	88'94	15'14	34'74
1873	64'30	10'13	23'50	1879	95'39	15'98	34'56

Év	Levél, levelezőlap stb.		Hírlap	Év	Levél, levelező-lap stb.		Hírlap
	összesen	ebből portómentes levelezés			összesen	ebből portómentes levelezés	
millió darab				millió darab			
1880	98'72	16'87	36'02	1885	162'48	20'93	47'03
1881	112'96	19'15	37'53	1886	173'17	21'75	50'53
1882	135'45	17'75	41'31	1887	202'53	25'49	52'20
1883	143'07	18'73	43'12	1888	206'17	24'05	51'06
1884	155'57	19'88	45'99				

A levélpostai forgalom tehát 20 év alatt meghatszorozódott. A szállított hirlapok száma ugyanezen idő alatt négyszer akkorává lett.

A levélpostai küldeményeket különböző neveik szerint a következő összeállítás részletezi az 1888. évre.

A levélpostai küldemények megnevezése	A magyar királyi posta területén			Átmenő forgalom			
	feladatott			kézbesített külföldről	Ausztriából	egyéb külföldről	összesen
	belföld	külföld	összesen				
ezer darabokban							
Közönséges portóköteles:							
levél bérmentve . . .	48.708	19.117	67.825	17.411	1.420	1.456	2.876
levél bérmentetlen . .	686	379	1.065	171	20	29	49
egyszerű levelező-lap .	20.996	7.641	28.637	7.295	199	277	476
válaszos »	463	111	574	202	11	13	24
nyomtatvány	8.422	2.630	11.052	4.763	117	127	244
hirlap	42.155	3.002	45.157	5.999	657	245	902
üzleti papir	—	2	2	8	12	9	21
árúminta	1.346	712	2.058	854	43	35	78
Közönséges portómentes:							
levél	20.580	1.275	21.855	1.219	67	45	112
egyéb levélpostai küldemény	871	46	917	64	9	5	14
Összesen	144.227	34.915	179.142	37.986	2.555	2.241	4.796
Ajánlott:							
portómentes levélpostai küldemény	1.875	254	2.129	250	27	5	32
postai megbízás	91	25	116	87	2	1	3
magánlevél	5.073	1.427	6.500	1.193	90	93	183
egyéb levélpostai küldemények	214	83	297	35	6	4	10
Összesen	7.253	1.789	9.042	1.565	125	103	228
Mindössze	151.480	36.704	188.184	39.551	2.680	2.344	5.024
Express levélpostai küldemény	110	34	144	26	1	1	2
Térti-vevények	71	23	94	24	1	3	4
Hirlapelőfizető	126	—	126	26	—	—	—
Tudakozvány	106	18	124	17	2	1	3

A főbb irányokat, melyekben a levélpostai szállítás halad, már e kimutatásban is megjelöltük, bővebb felvilágosítást a következő táblázat nyújt, mely a nemzetközi forgalmat az egyes országok szerint részletezve is feltünteti:

Sorszám	A származási, illetőleg rendeltetési hely	A magyar királyi posta területén					
		feladatott			kézbesített		
		közönséges	ajánlott	összes	közönséges	ajánlott	összes
		levélpostai küldemény darabokban					
I. Európa :							
1	Magyarország	144,227.000	7,253.000	151,480.000	144,227.000	7,253.000	151,480.000
2	Ausztria	26,371.320	1,340.520	27,711.840	31,098.620	1,216.820	32,315.440
3	Németor. és Helgoland	2,818.260	120.700	2,938.960	2,778.640	103.620	2,882.260
4	Bosznia	1,827.200	102.700	1,929.900	898.900	64.620	963.520
5	Románia	792.020	49.120	841.140	646.080	41.680	687.760
6	Szerbia	594.840	32.500	627.340	283.420	23.740	307.160
7	Franciaor. és Monaco	423.060	26.920	449.980	478.800	13.780	492.580
8	Olaszor. és San Marino	324.560	19.800	344.360	283.300	19.680	302.980
9	Nagy-Britannia	207.840	13.560	221.400	236.580	12.600	249.180
10	Svájc	282.320	11.700	294.020	171.560	7.060	178.620
11	Oroszország (európai)	130.140	6.640	136.780	124.540	8.200	132.740
12	Belgium	97.080	6.240	103.320	84.200	6.060	89.260
13	Bulgária	138.780	11.520	150.300	55.020	9.300	64.320
14	Németalföld	79.160	3.100	82.260	73.320	4.520	77.840
15	Törökorsz. (európai)	59.640	4.600	64.240	27.280	2.660	29.920
16	Dánia (Island és Færöi sziget)	15.900	780	16.680	8.280	1.460	9.740
17	Görögor. és a tóni szig.	19.600	1.700	21.300	10.360	540	10.900
18	Spanyolor.-Andorabaleár és kanári sziget.	26.340	1.100	27.440	9.260	800	10.060
19	Luxemburg	7.800	160	7.960	2.060	20	2.080
20	Svédország	21.780	780	22.560	10.700	620	11.320
21	Montenegro	7.800	540	8.340	4.580	80	4.660
22	Norvégia	26.740	720	27.460	6.640	80	6.720
23	Portugália, Madeira és Azórok	13.940	620	14.560	6.300	240	6.540
24	Malta és Gibraltár . .	3.480	80	3.560	3.400	20	3.420
Összesen . .		178,516.600	9,009.100	187,525.700	181,528.840	8,790.200	190,319.040
II. Ázsia :							
25	Britt-India	3.280	180	3.460	2.520	100	2.620
26	Ázsiai Oroszország . .	1.940	40	1.980	1.080	—	1.080
27	China	1.240	80	1.320	600	—	600
28	Perzsia	720	—	720	40	—	40
29	Japán	520	—	520	500	—	500
30	Egyéb Ázsia	2.260	420	2.680	1.160	80	1.240
Összesen . .		9.960	720	10.680	5.900	180	6.080
III. Afrika :							
31	Egyipt, Nubia és Szudán	16.640	1.240	17.880	13.560	1.060	14.620
32	Afrika, angol birtok és Zanzibar	2.460	80	2.540	2.260	100	2.360
33	Algír és Tunis	3.040	180	3.220	1.240	40	1.280
34	Egyéb Afrika	1.400	40	1.440	340	—	340
Összesen . .		23.540	1.540	25.080	17.400	1.200	18.600
IV. Amerika :							
35	Éjszakamer. Egyesült-Államok	515.980	24.920	540.900	581.100	23.400	604.500
36	Amerikai britt gyarm.	16.920	800	17.720	12.480	600	13.080
37	Brazília	5.560	380	5.940	8.680	440	9.120
38	Canada	2.880	40	2.920	5.060	160	5.220
39	Egyéb Amerika	48.300	4.440	52.740	52.940	1.580	54.520
Összesen . .		589.640	30.580	620.220	660.260	26.180	686.440
40	V. Ausztrália és Océánia :	2.000	180	2.180	420	—	420
Mindössze . .		179,141.740	9,042.120	188,183.860	182,212.820	8,817.760	191,030.580

A belforgalom nagy számai mellett a nemzetközi forgalom aránya kicsinynek tűnik fel, bármily jelentékeny legyen is az magában véve. A külföld országai közt természetesen Ausztria áll elől; több, mint háromnegyedét adva az egész külforgalomnak. Utána — jó távol — Németország s mindjárt azután Bosznia-Hercegovina jönnek a sorban, néhány más aldunai országgal. Egészen jelentékeny az észak-amerikai Egyesült-Államokkal való levélforgalmunk is.

Kulturális szempontból nagyon fontos a h i r l a p o k f o r g a l m a s a belforgalom mellett különösen az is, hogy a külföldi államokból mennyi hirlap jön hozzánk s mennyi megy tőlünk oda. A magyar postaterületen a hirlapok belforgalma 1888-ban 42,155.000 darabra rúgott, míg a külforgalom az egyes országokkal következőleg alakult:

Az ország neve	Magyar posta- területen		Az ország neve	Magyar posta- területen	
	feladott	kézbesített		feladott	kézbe- sített
	hirlapok száma			hirlapok darab- száma	
Ausztria	1,892.940	5,215.680	Szerbia	117.140	32.000
Németorsz. és Hel- goland	160.660	363.580	É.-Am.-Egy.-Áll. .	4.040	34.520
Franciaország és Monaco	4.960	113.900	Nagy-Británia .	940	34.860
Bosznia (megszáll. tartom.)	687.240	53.700	Oroszorsz.(európ.)	8.180	13.540
Románia	74.940	58.260	Németalföld . . .	460	8.000
Olaszország és San- Marino	9.340	38.360	Svájc	8.380	10.640
			Montenegro . . .	680	1.380
			Belgium	940	5.640
			Bulgária	21.180	840
			Törökorsz.(európ.)	8.180	6.700

Mint láthatni, hazai közönségünk még mindig igen nagy arányokban fordul a külföldi hirlapirodalomhoz, nevezetesen az osztrák lapokhoz, úgy, hogy 8 hazai lapra egy ausztriai lap esik a postai szállításnál. Ausztriából majd háromszor annyi hirlap érkezik hozzánk, mint a mennyi oda hazánkból kiküldetik. A német birodalomból kétszer annyi hirlapot kapunk, mint a mennyit oda küldünk, még kisebb a feladott hirlapok aránya az érkezettekhez Franciaország, Olaszország, Nagybritánia s az észak-amerikai Egyesült-Államokkal való forgalmunkban. Ellenben, mint kulturát terjesztő ország szerepelünk az aldunai és a Balkán-államokban általában; sokkal több hirlapot küldvén oda, mint a mennyi onnét hozzánk érkezik.

A levélpóstaí küldemények forgalmát a különböző országokban a következő összeállítás mutatja az 1888. évre vonatkozólag:

Sorszám	Az ország neve	Levelek és levelezőlapok	Árú-minták, nyomtatványok stb.	Hir-lapok	Együtt	Száz lakosra jutott			
						level	hirlap	level	hirlap
						d a r a b			
						ezer darabokban, 1888-ban		1887-ben	1888-ban
1	Nagy-Británia és Írorsz.	1,759.400	415.000	151.900	2,326.300	4.570	409	4.697	406
2	Németország	1,251.964	317.024	683.037	2,252.025	2.493	1.326	2.633	1.437
3	Franciaország	739.273	422.825	418.086	1,580.184	1.870	1.050	1.934	1.094
4	Ausztria	423.361	56.940	92.500	572.801	1.703	392	1.805	394
5	Olaszország ¹⁾	252.790	²⁾ 194.103	—	446.893	827	—	—	—
6	Oroszország ³⁾	178.770	20.986	106.200	305.956	168	100	—	—
7	Belgium	134.402	63.265	95.838	293.505	2.150	1.591	2.249	1.604
8	Magyarország	161.415	19.081	52.058	232.554	1.000	309	945	304
9	Svájc	101.859	31.581	70.135	203.575	3.362	2.243	3.472	2.390
10	Németalföld	94.799	²⁾ 85.219	—	180.018	2.097	—	2.104	—
11	Spanyolország ³⁾	112.991	18.297	—	131.288	650	—	—	—
12	Svédország	57.953	5.739	47.165	110.857	—	—	1.224	996
13	Dánia (Ízland nélkül)	44.771	3.759	46.216	94.746	2.152	2.218	2.124	2.196
14	Norvégia	21.470	3.853	21.233	46.556	1.106	1.049	1.090	1.078
15	Portugália ¹⁾	23.342	3.572	14.071	40.985	496	299	—	—
16	Románia	16.209	²⁾ 6.136	—	22.345	—	—	295	—
17	Görögország	5.515	²⁾ 7.666	—	13.181	261	—	278	—
18	Finnország ⁴⁾	4.978	711	5.097	10.786	⁴⁾ 223	228	—	—
19	Bosznia és Hercegovina	6.793	341	877	8.011	367	48	484	62
20	Luxemburg	4.211	1.934	1.528	7.673	1.801	713	1.977	717
21	Szerbia ¹⁾	3.745	²⁾ 3.753	—	7.498	190	—	—	—
22	Bulgária és Kelet-Rumélia	2.348	²⁾ 1.567	—	3.915	68	38	74	—

A táblázatból látható, hogy azon országok, melyek a legnagyobb levélforgalommal bírnak, a nyugat legelőrehaladottabb államai, élükön a britt királysággal. Ezer levélnél több esik száz lakosra Nagybritannián kívül Belgiumban, Németalföldön, Németországban, Svájcban, Franciaországban és a skandináv államokban. Hazánk valamivel ezer alatt (1888.) álló levélszámával megelőzi ugyan Olaszországot s a pyrenäi félsziget államait, de ezektől eltekintve, már átmenetet képez a kelet országaihoz. Ez utóbbiak között Oroszország és Bulgária Kelet-Ruméliával állanak a sorban leghátul alig 1—1 levéllel egy lélekre. Az ellentét a két szélsőség — Nagybritánia és Bulgária közt oly óriási, hogy amott hatvanháromszor annyi levél jut egy-egy lakosra, mint emitt; oly körülmény, mely egymagában is élénk világot vet az Európa nyugata és kelete közt fennálló kulturális ellentétre.

A kocsipostai küldemények husz évi forgalmát a magyar postaterületen a következő kimutatás tünteti fel:

¹⁾ 1887-ben. — ²⁾ A hírlapok beszámításával. — ³⁾ 1886-ban. — ⁴⁾ 1885-ben.

É v	Kocsipostai küldemények			É v	Kocsipostai küldemények		
	darab- száma	súlya	értéke		darab- száma	súlya	értéke
	m i l l i ó				m i l l i ó		
	darab	kilo- gramm	forint		darab	kilo- gramm	forint
1868 . . .	4'66	4'32	705'00	1879 . . .	8'92	15'95	1.250'49
1869 . . .	4'90	4'86	858'00	1880 . . .	9'12	18'31	1.508'54
1870 . . .	5'86	6'01	1.127'00	1881 . . .	10'51	22'35	1.429'46
1871 . . .	7'42	7'65	1.278'96	1882 . . .	11'69	33'11	1.663'57
1872 . . .	7'15	7'34	1.460'39	1883 . . .	11'95	32'79	1.569'98
1873 . . .	6'56	7'57	1.224'66	1884 . . .	12'19	31'94	1.697'47
1874 . . .	6'52	8'33	1.037'40	1885 . . .	11'76	34'38	1.886'00
1875 . . .	6'32	7'66	705'62	1886 . . .	11'20	32'65	1.501'91
1876 . . .	5'88	8'65	750'20	1887 . . .	11'46	35'00	1.996'69
1877 . . .	6'50	10'02	838'70	1888 . . .	12'61	39'03	2.086'37
1878 . . .	7'64	12'88	1.048'14				

Az itt közölt számok a kocsipostai küldemények összes forgalmát tüntetik fel, az árúcsomagokat ép úgy, mint az érték-küldeményeket. A küldeményeket nemek szerint, a forgalom irányának megjelölésével, az alábbi táblázat részletezi:

A kocsipostai küldemények megnevezése	A magyar királyi postaterületen				Átmenő forgalom		
	f e l a d a t o t t		kézbe- sítettett külföld- ről	össze- sen	Ausz- triából	egyéb kül- földről	össze- sen
	belföld	külföld					
	r é s z é r e						
Portóköteles küldemények							
Bérmentes árúcsomagok:							
a) értéknyilvántás nélkül							
ezer darab.	1.154	507	1.661	1.357	18	40	58
ezer kilogramm.	4.548	2.239	6.787	5.700	51	138	189
b) értéknyilvántással							
ezer darab.	1.059	422	1.481	305	10	7	17
ezer kilogramm.	3.830	1.855	5.685	1.231	37	30	67
ezer forint.	15.217	10.329	25.546	7.316	422	1.045	1.467
Bérm. pénzes küldemények:							
a) csomag 250 grammon felül							
ezer darab.	21	11	32	6	1	5	6
ezer kilogramm	43	51	94	25	4	57	61
összérték ezer forintokban	20.552	44.105	64.657	23.896	4.155	45.840	49.995
b) levél 250 grammig							
ezer darab	1.058	180	1.238	203	7	19	26
összérték ezer forintokban	352.714	74.009	426.723	86.981	2.454	6.367	8.821
Bérmmentlen árúcsomagok:							
a) értéknyilvántás nélkül							
ezer darab	1.075	201	1.276	1.176	9	6	15
ezer kilogramm	4.361	868	5.229	5.032	39	45	84
b) értéknyilvántással							
ezer darab	1.022	201	1.223	508	10	5	15
ezer kilogramm	3.902	916	4.818	2.268	37	31	68
ezer forint	21.328	4.336	25.664	24.477	1.102	10.093	11.195
Bérmmentl. pénz. küldemény:							
a) csomag 250 gramm: n felül							
ezer darab	20	7	27	8	2	2	4
ezer kilogramm	42	16	58	19	4	28	32
összérték ezer forintokban	48.740	41.302	90.042	24.498	2.931	20.633	23.564

A kocsipostai küldemények megnevezése	A magyar királyi póstatérületen				Átmenő forgalom		
	feladatott		össze- sen	kézbe- sitte ett külföld- ről	Ausz- triából	egyéb kül- földről	össze- sen
	belföld részére	külföld					
b) levél 250 grammig ezer darab	495	175	670	166	5	5	10
összérték ezer forintokban .	236.571	78.398	314.969	133.830	2.057	2.034	4.091
Portómentes küldemények:							
Árúcsomagok:							
a) értéknylvántás nélkül ezer darab	409	22	431	17	1	1	2
ezer kilogramm	1.768	102	1.870	80	2	8	10
b) é téknylvántással és pénz- zes ezer darab	52	8	60	2	1	—	1
ezer kilogramm	376	337	713	19	1	—	1
összérték ezer forintokban .	266.044	281.419	547.463	28.013	26	—	26
Pénzes levelek 250 grammig .							
ezer darab	716	26	742	20	1	2	3
ezer forint	248.998	5.837	254.835	7.454	66	227	293
Összes székérpostai küldemények	ezer darab 7.081 » kilgr. 18.871 » frt. 1.210.165	1.760 6.384 539.736	8.841 25.255 1.749.901	3.768 14.374 336.465	66 175 13.212	92 337 86.239	158 512 99.451

Végre, a mint a levélpstai küldeményeknél tettük, a forgalmat még az egyes országok szerint részletezve is bemutatjuk:

Sorszám	A rendeltetési, illetőleg származási hely megnevezése	Magyarországban 1888-ban					
		feladatott			kézbesített		
		kocsipostai küldemény					
		darab	kilogr.	forint	darab	kilogr.	forint
I. Európa :							
1	Magyarország	7,080.840	18,870.880	1.210,164.960	7,080.840	18,870.880	1,210,164.960
2	Ausztria	1,471.020	5,254.660	482,420.680	3,327.760	13,012.120	287,176.960
3	Németország (Holgoland)	173.900	744.600	17,795.660	330.980	1,190.240	24,605.380
4	Bosznia	63.880	220.140	11,971.540	28.360	42.140	3,746.440
5	Románia	7.020	19.020	18,023.160	25.720	4.720	2,818.600
6	Szerbia	8.000	19.800	2,882.100	12.700	4.740	3,346.780
7	Franciaország (Monacoval)	8.620	28.780	2,135.560	12.100	41.540	11,248.240
8	Olaszország. (San Marino)	5.620	19.120	506.340	6.760	18.620	354.960
9	Oroszország	1.360	2.180	173.080	4.740	1.620	1,368.560
10	Svájc	11.060	41.380	341.320	8.480	29.100	915.500
11	Bulgária	1.740	6.860	1,181.280	1.480	1.860	282.920
12	Nagy-Britannia	2.160	7.980	1,604.760	4.060	14.140	124.300
13	Törökország	400	960	415.300	340	1.020	2.400
14	Belgium	2.540	10.320	265.300	2.340	6.980	410.220
15	Skandinávia	420	1.400	460	20	—	3.340
16	Pyrenäi félsziget . . .	—	—	—	—	—	—
17	Görögország	120	380	—	20	120	—
18	Egyéb Európa	880	2.860	3.220	800	2.800	4.760
Együtt		8,839.600	25,251.320	1.740,884.720	10,847.500	33,212.640	1.546,574.320
II. Ázsia :							
19	Britt-India	—	—	—	20	20	—
20	Egyéb Ázsia	100	300	460	—	—	—
Együtt		100	300	460	20	20	—

Sorszám	A rendeltetési, illetőleg származási hely megnevezése	Magyarországban 1888-ban					
		feladatott			kézbesített		
		kocsipostai küldemény					
		darab	kilogr.	forint	darab	kilogr.	forint
III. Afrika:							
21	Egyiptom	180	740	1.420	660	2.280	—
22	Többi Afrika	60	120	—	—	—	—
	Együtt . . .	240	860	1.420	660	2.280	—
IV. Amerika:							
23	Északam. Egy.-Áll. .	440	2.080	12.520	640	400	39.780
24	Egyéb Amerika . . .	20	360	1.400	140	20	15.960
	Együtt . . .	460	2.440	13.920	780	420	55.740
	Összesen . . .	8,840.400	25,254.920	1.749,900.520	10,848.960	33,245.360	1,546,630.060

A pénzküldés legkényelmesebb s legolcsóbb módját, a postautalványok forgalmát, az alábbi kimutatás tünteti fel, mely azonban a postautalványokon kívül az utánvételek forgalmát is magában foglalja, minthogy az, az együttes elszámolás folytán, 1883 óta külön ki nem mutatható:

Év	A bel-földi	Az Ausztriával való	A külfölddel való	Az összes	Év	A bel-földi	Az Ausztriával való	A külfölddel való	Az összes
postautalványi és utánvételi forgalom millió forintokban					postautalványi és utánvételi forgalom millió forintokban				
1868 . .	3 ⁵⁵	4 ⁴⁴	—	7 ⁹⁹	1878 . .	55 ⁹⁸	65 ⁰²	1 ²¹	122 ²¹
1869 . .	5 ⁵⁴	6 ⁰³	—	11 ⁵⁷	1879 . .	55 ⁷⁸	58 ⁴¹	1 ⁶¹	115 ⁸³
1870 . .	12 ⁵⁹	15 ⁰²	—	27 ⁶¹	1880 . .	64 ⁶¹	63 ⁶⁸	2 ⁹⁵	131 ²⁴
1871 . .	23 ⁵²	28 ³⁸	—	51 ⁹⁰	1881 . .	74 ⁴³	71 ³⁷	3 ⁸⁸	149 ⁶⁸
1872 . .	31 ⁵⁵	40 ³³	—	71 ⁸⁸	1882 . .	84 ⁷¹	77 ⁶²	5 ⁷⁴	168 ⁰⁷
átl. 1868—72	15 ³⁵	18 ⁸⁴	—	34 ¹⁹	átl. 1878—82	67 ¹⁰	67 ²²	3 ⁰⁸	137 ⁴⁰
1873 . .	34 ³²	46 ⁹⁷	—	81 ²⁹	1883 . .	99 ³⁴	87 ⁴³	5 ⁹²	192 ⁶⁹
1874 . .	35 ³⁰	46 ⁶⁸	—	81 ⁹⁸	1884 . .	113 ¹⁵	96 ⁷⁹	6 ¹⁶	216 ¹⁰
1875 . .	37 ⁵⁹	52 ⁸²	0 ⁵	90 ⁹⁷	1885 . .	128 ⁰⁰	104 ¹⁰	6 ³⁴	238 ⁴⁴
1876 . .	42 ¹⁴	59 ⁶⁹	0 ⁹⁴	102 ⁷⁷	1886 . .	144 ⁶¹	114 ²⁵	5 ³⁵	264 ²¹
1877 . .	49 ⁴⁴	64 ⁷⁸	0 ⁹¹	115 ¹³	1887 . .	158 ⁸¹	121 ⁰⁸	5 ⁷³	285 ⁶²
átl. 1873—77	39 ⁷⁶	54 ¹⁹	0 ⁴⁸	94 ⁴³	átl. 1883—87	128 ⁷⁸	104 ⁷³	5 ⁹⁰	239 ⁴¹
					1888 . .	177 ⁷⁹	131 ⁴⁵	6 ⁰⁷	315 ³¹

Kimutatásunk csaknem állandó nagymérvű emelkedésről tanuskodik. Érdekes, hogy míg egészen a hetvenes évek végéig az Ausztriával való forgalom meghaladta a belforgalmat, újabban a belforgalom tetemesen túlszárnyalja az Ausztriával való forgalmat. Még érdekesebb, a mi Ausztriával való gazdasági és társadalmi érintkezésünkől önként folyik, hogy Magyarországon sokkal nagyobb összeg utalványoztatik Ausztria számára, mint megfordítva. 1888-ban

Magyarországon befizettetett s Ausztriában kifizettetett 101.33 millió forint, míg az Ausztriában befizetett s Magyarországon kifizetett utalványok összege csak 29.63 millió forintot tett.

A néhány év óta életbeléptetett postai megbízások forgalmát az utóbbi 4 évről a következő számok mutatják:

		Érkezett		Kiváltatott	
		drb.	érték frt.	drb.	érték frt.
A belföldről	(1885)	43.300	1,211.229	26.455	585.397
»	(1886)	44.662	1,106.037	23.795	526.866
»	(1887)	47.822	1,280.325	25.376	643.417
»	(1888)	54.685	1,585.287	29.543	867.359
Ausztriából	(1885)	59.857	2,255.841	31.103	1,122.288
»	(1886)	59.305	2,216.816	29.188	1,099.407
»	(1887)	65.497	2,529.583	31.827	1,322.984
»	(1888)	65.144	2,834.062	31.403	1,426.706
Külföldről	(1885)	9.617	440.892	5.508	247.222
»	(1886)	9.899	454.617	5.543	251.991
»	(1887)	10.375	476.331	5.830	266.866
»	(1888)	11.494	507.954	6.417	205.608
Összesen	(1885)	117.774	3,907.962	63.066	1,954.907
»	(1886)	113.866	3,777.470	58.526	1,878.264
»	(1887)	123.694	4,286.240	63.038	2,233.268
»	(1888)	131.323	4,927.304	67.368	2,499.674

A külföldi postai megbízási forgalom eleinte csak Németországgal volt berendezve, 1886. évi május 1-től a lissaboni postakongresszus idevágó és az 1886: XIII. t.-cikk által jóváhagyott határozatai alapján ezen forgalom még Belgiummal, Egyiptommal, Franciaországgal (Algir és Tunis), Luxemburggal, Olaszországgal, Romániával és Svájczzal is berendeztetett.

Távirda. — Ez intézmény jelentősége napjainkban egyre növekedőben van. Különösen a nemzetközi forgalom szempontjából játszik az nagy szerepet úgy, hogy egész hasznát csakis a nemzetközi adatok alapján ítéltetjük meg.

A távirdahivatalok száma Magyarországon következőleg emelkedett:

Év	Az összes távirdahivatalok száma	Ezek közül		Év	Az összes távirdahivatalok száma	Ezek közül	
		állami	vasuti			állami	vasuti
1868 . . .	349	190	159	1879 . . .	980	400	580
1869 . . .	410	214	196	1880 . . .	994	409	585
1870 . . .	487	246	241	1881 . . .	1.069	473	596
1871 . . .	650	321	329	1882 . . .	1.172	517	655
1872 . . .	764	346	418	1883 . . .	1.250	543	707
1873 . . .	837	351	486	1884 . . .	1.335	590	745
1874 . . .	856	358	498	1885 . . .	1.424	636	788
1875 . . .	887	362	525	1886 . . .	1.525	680	845
1876 . . .	911	368	543	1887 . . .	1.609	702	907
1877 . . .	931	376	555	1888 . . .	1.645	718	927
1878 . . .	960	385	575				

A távirdahivatalok száma tehát folyton emelkedőben van, bár az utóbbi években a szaporodás aránylag lassabb, mint azelőtt, a mi természetes is, miután a fejlődés időleges határa már el van érve és nincs többé szükség a mulasztások helyrephátására, mint a 70-es évek elején. A vasuti távirdahivatalok szaporodása általában valamivel gyorsabb, mint az államiaké, mi összefügg vasuti hálózatunk gyors terjeszkedésével.

A távirdaállomások számát és arányát a terület- és népességhez a különböző országokban a következő összeállítás tünteti fel.

Sorszám	Az ország neve	Az állami		A vasuti és magán		Az összes		Egy távirdaállomás jutott			
		távirdaállomások száma						□ km. területre	lakosra	□ km. területre	lakosra
		1888-ban	1887-ben	1888-ban	1887-ben	1888-ban	1887-ben	1887-ben		1888-ban	
1	Németország	11.759	3.976	14.990	15.735	36	3.154	34	2.993		
2	Franciaország	5.785	3.474	9.375	9.259	56	4.077	57	4.127		
3	Nagybritánia és Írorsz.	5.496	1.642	6.810	7.138	46	5.465	44	5.214		
4	Olaszország	2.317	1.306	3.374	3.623	85	8.874	79	8.264		
5	Oroszország	—	—	3.579	—	6.179	29.787	—	—		
6	Ausztria	1.788	1.743	3.359	3.531	89	6.916	85	6.580		
7	Svájc	1.231	94	1.293	1.325	32	2.287	31	2.232		
8	Belgium	824	107	931	931	32	6.348	32	6.348		
9	Magyarország	718	927	1.609	1.645	200	10.614	195	10.275		
10	Spanyolország	—	—	952	—	530	18.126	—	—		
11	Németalföld	378	309	657	687	50	6.683	48	6.392		
12	Portugália	—	—	1) 298	—	1) 308	1) 15.800	—	—		
13	Svédország	174	783	944	957	468	4.996	462	4.929		
14	Görögország	169	7	174	176	372	11.379	367	11.250		
15	Dánia	161	199	360	360	110	5.500	110	5.500		
16	Norvégia	149	179	302	328	1.069	6.449	984	5.936		
17	Románia	118	205	—	323	—	—	406	16.643		
18	Bulgária és Kelel.-Rumélia	108	12	133	120	751	22.428	832	24.858		
19	Bosznia és Hercegovina	81	26	104	107	491	13.077	476	12.710		
20	Szerbia	68	48	114	116	426	17.280	419	16.983		
21	Luxemburg	32	43	73	75	35	2.918	34	2.840		

A viszonyok e táblázatban egészen hasonlóak azokhoz, melyeket fentebb a postahivatalok kimutatásánál méltányoltunk. Hazánk itt is átmenetet képez a nyugat és kelet arányai közt.

Hazánk távirdahálózatának hosszát s a gépkészülékek számát a következő összeállítás mutatja:

Év	A hálózat		A gépkészülékek száma	Év	A hálózat		A gépkészülékek száma
	vonalainak	huzalainak			vonalainak	huzalainak	
	hossza kilométerekben				hossza kilométerekben		
1868	8.429	21.635	480	1871	12.630	36.045	1.008
1869	9.415	24.296	561	1872	13.236	42.669	1.081
1870	9.657	30.793	796	1873	13.675	47.744	1.216

1) 1886-ban.

Év	A hálózat		A gépkész- lékek száma	Év	A hálózat		A gépkész- lékek száma
	vonalainak	huzalainak			vonalainak	huzalainak	
	hossza kilométerekben				hossza kilométerekben		
1874	13.980	48.567	1.271	1882	15.948	56.891	1.697
1875	14.166	49.180	1.303	1883	16.223	59.149	1.717
1876	14.468	50.044	1.321	1884	16.542	61.619	1.839
1877	14.531	50.350	1.340	1885	17.396	64.276	1.932
1878	14.605	50.905	1.373	1886	17.944	66.432	2.005
1879	14.355	51.283	1.402	1887	19.111	69.174	2.253
1880	14.541	52.240	1.420	1888	19.258	71.233	2.342
1881	15.188	54.486	1.495				

Európa különböző államaiban a távirdahálózat nagysága következő volt:

Sorszám	Az ország neve	Az állami távirda- hálózat			Esett 100 □ km. területre húzal- hossz km.	Az állami távirda- hálózat			Esett 100 □ km. területre húzal- hossz km.
		vonalai- nak	huzalai- nak	hossza km.-ekben		vonalai- nak	huzalai- nak	hossza km.-ekben	
		1887-ben			1888-ban				
1	Németország	89.197	317.143	58.6	92.383	329.563	60.9		
2	Nagybritánia és Írhon	48.644	287.738	91.4	49.423	295.163	93.8		
3	Franciaország . . .	96.482	292.429	55.3	88.046	276.527	52.3		
4	Oroszország	110.234	211.059	0.9	—	—	—		
5	Olaszország	32.768	86.420	30.2	33.391	92.653	32.3		
6	Ausztria	25.706	69.510	23.2	26.238	71.742	23.9		
7	Spanyolország . . .	21.063	51.292	10.2	—	—	—		
8	Magyarország . . .	17.633	45.381	14.1	18.300	46.675	14.5		
9	Belgium	6.596	31.854	108.1	6.803	32.531	110.4		
10	Svédország	8.345	21.304	4.8	8.190	21.354	4.8		
11	Németalföld	4.903	17.234	52.2	4.982	17.515	53.1		
12	Svájc	7.060	17.102	41.3	7.115	17.341	41.9		
13	Norvégia	7.494	13.987	4.3	7.486	14.012	4.3		
14	Románia	—	—	—	5.232	12.935	9.9		
15	Portugália	¹⁾ 5.452	¹⁾ 12.307	13.4	—	—	—		
16	Dánia	4.206	11.226	28.3	4.318	11.687	29.5		
17	Bulgária és Kelet- rumélia	4.336	6.405	6.4	4.402	7.244	7.2		
18	Görögország	—	—	—	5.542	6.660	10.3		
19	Bosznia és Hercego- vina	2.790	5.568	10.9	2.008	4.586	8.9		
20	Szerbia	2.841	4.130	8.5	2.908	4.908	10.1		
21	Luxenburg	401	718	27.7	373	667	25.8		

¹⁾ 1886-ban.

A táviratok forgalmát a magyar államterületen a következő összeállítás mutatja:

É v	Díjköteles táviratok		Díjmentes (állami szolgálati) táviratok	Ausztriából és a külföldről érkezett táviratok	Átmenetileg kezelt táviratok		Az összes táviratok száma
	a magyar	az osztrák és külföldi			a magyar	az osztrák és külföldi	
	forgalomban				forgalomban		
1868	798.671	59.031	37.329	57.348	—	25.264	997.643
1869	1,041.194	58.988	36.551	58.915	—	11.680	1,207.328
1870	1,225.706	63.449	132.846	67.133	—	—	1,489.132
1871	1,791.006	83.866	212.449	76.162	1,647.312	100.020	3,910.815
1872	2,013.471	82.995	260.617	87.344	1,740.092	170.522	4,355.041
1873	2,039.352	92.360	267.434	96.105	1,803.160	110.952	4,409.363
1874	1,692.089	89.384	247.339	88.820	1,446.921	136.459	3,701.012
1875	1,666.622	94.310	272.707	94.932	1,463.115	130.708	3,722.394
1876	1,542.213	499.947	237.083	503.477	1,693.966	114.470	4,591.156
1877	1,512.505	512.995	138.726	530.384	1,937.502	103.228	4,735.340
1878	1,876.126	554.208	154.254	578.169	2,331.995	144.966	5,639.718
1879	1,726.632	528.687	144.377	542.129	2,219.756	126.865	5,288.446
1880	1,586.042	562.668	132.717	606.517	2,120.891	123.028	5,131.863
1881	1,656.489	582.157	166.700	651.214	2,161.304	125.764	5,343.628
1882	1,753.230	644.132	160.663	730.545	2,297.322	129.900	5,715.792
1883	1,821.289	655.039	151.720	722.522	2,375.734	162.951	5,889.255
1884	1,843.623	649.486	156.573	712.812	2,253.261	159.893	5,775.648
1885	1,887.098	675.727	141.293	744.042	2,151.980	188.668	5,788.808
1886	1,886.444	669.809	146.667	727.985	2,385.276	193.415	6,009.596
1887	1,933.782	673.676	144.590	747.591	2,492.132	205.069	6,196.840
1888	2,129.745	727.397	186.353	804.056	2,678.654	229.587	6,755.792

Európa különböző országaiban a távirati forgalom nagysága következő:

Sorszám	Az ország neve	A díjköteles						A díjmen- tes és szol- gálati	Ezer lakosra jutott távirat	
		belforgalmi		nemzetközi		összes			1887- ben	1888- ban
		t á v i r a t o k s z á m a 1888-b a n								
		ezerdb.	%	ezerdb.	%	ezer darab		darab		
1	N.-Brit. és Ír-hon	51.598	86.6	7.961	13.4	59.559	—	1.483	1.600	
2	Svájcz	1.805	53.4	1.575	46.6	3.380	115	1.088	1.142	
3	Németalföld . .	2.095	51.2	1.989	48.8	4.0 4	34	843	930	
4	Franciaország.	26.591	81.2	6.084	18.8	32.675	5.131	850	855	
5	Belgium	2.533	51.2	2.418	48.8	4.951	109	768	837	
6	Dánia	579	38.0	946	62.0	1.525	45	653	770	
7	Norvégia	841	63.9	474	36.1	1.315	7	428	675	
8	Németország .	15.518	67.5	7.454	32.5	22.972	1.118	440	487	
9	Görögország .	678	72.4	259	27.6	937	13	318	473	
10	Luxemburg . . .	22	26.1	62	73.9	84	4	381	392	

Sorszám	Az ország neve	A díjköteles					A díjmen- tes és szol- gálati	Ezer lakosra jutott távirat	
		belforgalmi		nemzetközi		összes		1887- ben	1888- ban
		t á v i r a t o k s z á m a 1 8 8 8 - b a n							
		ezer db.	%	ezer db.	%	ezer darab	darab		
11	Ausztria . . .	3.776	48·9	3.946	51·1	7.722	664	283	332
12	Svédország .	749	49·9	751	50·1	1.500	62	276	318
13	Magyarország	2.130	54·8	1.754	45·2	3.884	193	177	299
14	Olaszország . .	6.512	79·3	1.699	20·7	8.211	770	271	276
15	Románia . . .	870	71·1	353	28·9	1.223	109	—	227
16	Bosznia és Her- cegovina . .	110	40·5	163	59·7	273	22	212	201
17	Portugália ¹⁾ .	497	57·0	374	43·0	871	94	185	—
18	Spanyolország ²⁾	2.112	71·1	900	28·9	3.112	491	180	—
19	Szerbia . . .	244	79·5	102	29·5	346	43	185	176
20	Bulgária és Ke- let-Rumélia .	372	72·4	141	27·6	513	143	161	172
21	Oroszország ²⁾ .	8.038	85·4	1.373	14·6	9.411	510	87	—

A táviratok arányszáma a lakossághoz viszonyítva, mint látnivaló, még mindig nagyon alacsony nálunk, úgy, hogy e tekintetben csak a pyrenäi félsziget, Oroszország és a Balkán-államok állanak mögöttünk. A viszonyok tehát itt is hasonlóak azokhoz, melyeket fentebb a postai forgalomnál láttunk.

A posta és távirda üzleti eredményei. — Miután nálunk a két intézmény újabban egyesítettett s üzleti kimutatásunkban a két üzletág eredményei nem különíthetők el, czélszerűnek látszott e kimutatásokat a régibb évekről is egybevonni. A postai és távirdai intézmény jövedelmezőségét az egyesítés előtt az Évkönyv régibb évfolyamai külön-külön feltüntették.

É v	Be- vétel	Ki- adás	Üzleti fölös- leg (+), vagy hiány (—)	É v	Be- vétel	Ki- adás	Üzleti fölös- leg (+), vagy hiány (—)
	millió forintokban				millió forintokban		
1868 . . .	4·16	4·47	— 0·31	1879 . . .	7·48	6·76	+ 0·72
1869 . . .	4·57	4·34	+ 0·23	1880 . . .	7·71	6·84	+ 0·87
1870 . . .	4·96	5·45	— 0·49	1881 . . .	8·36	7·13	+ 1·23
1871 . . .	5·76	6·30	— 0·54	1882 . . .	8·97	7·47	+ 1·50
1872 . . .	6·10	6·52	— 0·42	1883 . . .	6·28	7·81	+ 1·87
1873 . . .	6·23	6·43	— 0·20	1884 . . .	10·50	8·63	+ 1·87
1874 . . .	6·01	6·23	— 0·22	1885 . . .	10·86	9·28	+ 1·58
1875 . . .	6·27	6·18	+ 0·09	1886 . . .	11·19	9·50	+ 1·69
1876 . . .	6·53	6·03	+ 0·50	1887 . . .	11·49	9·42	+ 2·07
1877 . . .	6·73	6·14	+ 0·59	1888 . . .	12·27	9·30	+ 2·97
1878 . . .	7·18	6·29	+ 0·89				

1) 1887-ben. — 2) 1886-ban.

A jelentékeny emelkedés, mely az üzleti feleslegben mutatkozik, a posta-intézmény természetszerű fejlődésének tulajdonítandó: a távirda addig, míg külön kezeltetett, rendesen hiányt eredményezett és nagyobb felesleget újabban sem adott.

A posta és távirda üzleti eredményeit Európa főbb államaiban a következő kimutatás szintén egyesítve tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	Bevétel	Kiadás	Üzleti fölösleg (+) vagy hiány (—)	Bevétel	Kiadás	Üzleti fölösleg (+) vagy hiány (—)
		e z e r f o r i n t o k b a n					
		1887-ben			1888-ban		
1	Németország . . .	106.723	91.572	15.151	113.501	98.278	15.223
2	Nagybrit. és Írorsz.	106.996	78.858	28.138	107.973	77.050	30.923
3	Franciaország . .	69.188	58.808	15.380	72.538	53.454	19.079
4	Ausztria	26.757	23.338	3.419	27.584	23.935	3.649
5	Oroszország ¹⁾ . .	42.354	37.941	4.413	—	—	—
6	Olaszország . . .	22.429	18.946	3.483	—	—	—
7	Magyarország . .	9.334	7.402	1.932	12.268	9.297	2.971
8	Svájc	9.855	8.987	868	10.129	9.194	935
9	Belgium	7.322	5.427	1.895	7.513	5.531	1.982
10	Spanyolország ¹⁾ .	8.312	6.186	2.126	—	—	—
11	Németalföld . . .	3.883	2.403	848	6.198	5.203	995
12	Svédország . . .	—	—	—	4.625	4.507	118
13	Dánia (Ízland nélk.)	2.944	3.140	(—) 196	3.240	3.292	(—) 52
14	Portugália ¹⁾ . . .	1.880	1.945	(—) 115	—	—	—
15	Norvégia	1.349	1.390	(—) 41	1.373	1.390	(—) 17
16	Románia	—	—	—	1.957	1.512	445
17	Bulgária és Kelet- rumélia	523	928	(—) 405	562	908	(—) 346
18	Finnország ²⁾ . . .	434	435	1	—	—	—
19	Görögország . . .	843	1.351	(—) 508	930	908	+ 22
20	Bosznia és Herce- govina	483	659	(—) 176	483	645	(—) 162
21	Szerbia	470	422	(—) 48	—	—	—
22	Luxemburg	234	229	5	239	241	(—) 2

¹⁾ 1886-ban, ²⁾ 1885-ben.

G) Pénz és hitel. ¹⁾

1. P é n z.

Nemes fémek termelése. — A szoros értelemben vett pénz nyersanyagát a nemes fémek, az arany és ezüst képezik. Ezek termelésének változásai behatnak az árakra, a mennyiben a nemes fémek jelentékenyebb szaporodása általános áremelkedést jelent, a termelés nagyobbfokú alábbszállása pedig az árak csökkenését idézi elő. A ma pénzül használt két nemes fém termelési viszonyainak változása pedig a köztök létező értékarányt befolyásolja, a minthogy az ezüst jelen árhanyatlása is első sorban ez okra vezethető vissza. Az arany és ezüst értékarányának az újabb időben — 1873. óta — történt erős megzavarása nagy érdekeket érint s a nálunk tervben

¹⁾ Magyar statisztikai évkönyv I—XVIII. évfolyam 4., 6. és 10. füzet. — Pester Lloyd 1889. évf. — Oesterreichisches Statistisches Handbuch Wien, 1889. — Rechnungs-Abschlüsse der österreichisch-ungarischen Bank für das Jahr 1888 und 1889. — Oesterreichische Statistik XVIII. B. 3. H. és XXII. Band 2. Heft. Statistik der Sparkassen für das Jahr 1886. — Ignaz Gruber dr.: Statistische Beiträge zur Frage der Währung der österreichisch-ungarischen Monarchie. Jena, 1890. — Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. 1888. Berlin, 1889. — Annuaire statistique des Pays-Bas pour 1887. — Annuaire statistique de la Belgique. Vingtième année 1889. Bruxelles, 1889. — The Economist, 1889–1890. — Final Report of the Royal Commission appointed to inquire into the recent changes in the relative values of the precious metals, etc. London, 1888. — La Revue des Banques etc. Dir. E. Fournier de Flaix. 1889–90. — Annuario statistico italiano 1887/8 Roma 1888 — Bollettino di notizie sul credito e la previdenza. Ministero di agricoltura, industria e commercio. 1888–90. Roma. — Zeitschrift des kön. Preussischen Stat. Bureaus I. Halbjahr. Berlin 1889. — Kalender und Stat. Jahrbuch für das Königreich Sachsen. Dresden 1889. — Norges off. Statistik, Tabeller vedkomende Norges Sparebanker i Aaret 1888. Kristiania 1889. — Statistisches Jahrbuch für das Grossherzogthum Baden 1887. Karlsruhe 1889. — Statistik der schweizerischen Sparkassen. Bern 1889. — Zeitschrift des kön. bayerischen Statistischen Bureau. 1889. Nr. 2. München.

levő valutarendezés kérdésénél is előtérbe lép. A következőkben adjuk a két nemes fém termelését először hazánkban, aztán az egész földön.

Hazai nemesfém-termelésünk e téren magában számottevő tényező ugyan bányászatunkban, de a világ arany- és ezüsttermelése mellett eltörpül. A hazánkban előállított nemes fémek mennyiségét és értékét az utolsó 22 évben (1867—88) a következő táblázat mutatja, kitüntetve egyuttal a két fém súly szerinti arányát a termelésben :

É v	A z a r a n y		A z e z ü s t		A két nemes fém összes értéke	Száz kgr. nemes fémből az aranyra esik
	mennyisége kgrm.	értéke ¹⁾ frt.	mennyisége kgrm.	értéke ²⁾ frt.		
1867 . .	1.827 ³ 186	2,467.880	27.113 ¹ 773	2,440.186	4,908.066	6 ³
1868 . .	1.660 ⁷ 101	2,242.178	27.010 ¹ 461	2,430.913	4,673.091	5 ⁸
1869 . .	1.557 ³ 704	2,102.450	26.007 ¹ 962	2,340.648	4,443.098	5 ⁷
1870 . .	1.482 ³ 398	2,001.159	20.455 ⁷ 857	1,841.021	3,842.180	6 ⁸
1871 . .	1.392 ¹ 528	1,879.406	20.127 ⁴ 387	1,811.469	3,690.875	6 ⁵
1872 . .	1.434 ¹ 795	1,936.142	17.136 ³ 308	1,542.270	3,478.412	7 ⁷
1873 . .	1.233 ⁴ 226	1,720.625	18.576 ⁵ 930	1,671.893	3,392.518	6 ²
1874 . .	1.291 ¹ 602	1,801.169	17.421 ² 639	1,567.939	3,369.108	6 ⁹
1875 . .	1.576 ⁹ 760	2,199.882	21.235 ⁶ 585	1,911.209	4,111.091	6 ⁹
1876 . .	1.890 ⁰ 275	2,637.293	22.784 ³ 808	2,051.320	4,688.613	7 ⁶
1867—1876	1.534 ⁵ 707	2,098.818	21.786 ⁷ 771	1,960.887	4,059.705	6 ⁶
1877 . .	1.704 ⁷ 061	2,378.065	20.506 ³ 871	1,845.575	4,223.640	7 ⁷
1878 . .	1.807 ¹ 997	2,521.044	19.571 ¹ 434	1,761.403	4,282.447	8 ⁴
1879 . .	1.593 ⁶ 513	2,223.144	18.660 ⁹ 811	1,679.488	3,902.632	7 ⁹
1880 . .	1.604 ⁰ 683	2,237.675	17.443 ³ 808	1,569.943	3,807.618	8 ⁴
1881 . .	1.578 ⁶ 045	2,195.700	17.583 ⁰ 598	1,579.420	3,775.120	8 ²
1882 . .	1.724 ² 977	2,398.373	16.568 ² 300	1,490.754	3,839.127	9 ⁴
1883 . .	1.628 ⁸ 380	2,266.038	16.708 ³ 394	1,503.550	3,769.583	8 ⁸
1884 . .	1.684 ⁵ 770	2,349.985	15.049 ⁹ 418	1,353.990	3,703.975	10 ¹
1885 . .	1.719 ² 958	2,384.350	16.671 ⁶ 514	1,499.855	3,884.205	9 ³
1886 . .	1.788 ⁷ 442	2,433.422	16.042 ² 8855	1,443.823	3,927.245	10 ⁰
1877—1886	1.683 ³ 985	2,343.780	17.480 ⁶ 433	1,572.778	3,916.550	8 ⁸
1887 . .	1.861 ⁹ 188	2,597.376	17.664 ⁹ 930	1,588.184	4,185.560	9 ⁵
1888 . .	1.806 ⁴ 258	2,575.167	16.692 ² 9557	1,497.712	4,072.879	9 ⁸

¹⁾ Az arany kilogrammja 1872-ig 1.350 frtjával, azon túl 1.395 frtjával számítottatott. — ²⁾ Az ezüst kilogrammja egyenlőnek vétetett

A táblázatból kitűnik, hogy nemesfém-termelésünk egészben véve stagnál, sőt inkább hanyatlik, mintsem emelkednék. Áll ez különösen az ezüstre, melynek előállítása a nagyon kedvező 1867—69. évekkel szemben oly mérvben csökkent, hogy — az ezüst érték-hanyatlását is számbavéve — ezüsttermelésünk újabban aligha állít elő feleakkora értéket, mint a mondott években. Öröndetesebb képet nyújt az aranybányászat, mely a 70-es évek elején jelentékenyen alászállott ugyan, de az időtől fogva emelkedőben van és az erdélyi részeken megindult vállalkozói tevékenység folytán, remélhetőleg emelkedő irányban fog továbbhaladni, bár az 1888. év adatai itt úgy, mint az ezüstnél, némi visszaesést mutatnak az előző évvel szemben.

A világ nemesfém-termelése Soetbeernek e tekintetben általánosan legjobbnak tartott s az 1886-ban kiküldött angol Gold- and Silver-commission által is használt összeállítása szerint Amerika felfedeztetésétől napjainkig több évi átlagokban következőkép alakult

Időköz	Súlya kilogrammokban			Értéke ezer frtokban (aranyban)			
	az arany-nak	az ezüstnek	100 kg. nemes fémből az arany-raesett	az arany-nak	az ezüstnek	az összes nemes fémek-nek	ebből az arany-ra jut %
1493—1520 .	5.800	47.000	11.0	8.091	6.110	14.201	57.0
1521—1544 .	7.160	90.200	7.4	9.988	11.185	21.173	47.2
1545—1560 .	8.510	311.600	2.7	11.871	38.482	50.353	23.6
1561—1580 .	6.849	299.500	2.2	9.541	36.390	45.931	20.8
1581—1600 .	7.380	418.900	1.7	10.295	49.430	59.725	17.2
1601—1620 .	8.520	422.900	2.0	11.885	48.211	60.096	19.8
1621—1640 .	8.300	393.600	2.1	11.578	39.163	50.741	22.8
1641—1660 .	8.770	366.300	2.3	12.238	35.165	47.403	25.8
1661—1680 .	9.260	337.000	2.7	12.918	31.341	44.259	29.2
1681—1700 .	10.765	341.900	3.1	15.017	31.796	46.813	32.1
1701—1720 .	12.820	355.600	3.5	17.884	32.537	50.421	35.5
1721—1740 .	19.080	431.200	4.2	26.616	39.886	66.502	40.0
1741—1760 .	24.610	533.145	4.4	34.331	50.382	74.713	40.5
1761—1780 .	20.705	652.740	3.1	28.884	62.010	90.894	31.8
1781—1800 .	17.790	879.060	2.0	24.817	81.313	106.130	23.4
1801—1810 .	17.778	894.150	1.9	24.800	80.026	104.826	23.7
1811—1820 .	11.445	540.770	2.1	15.966	48.670	64.636	24.7
1821—1830 .	14.216	460.560	3.0	19.831	40.760	60.591	32.7
1831—1840 .	20.289	596.450	3.3	28.303	52.786	81.089	34.9
1841—1850 .	54.759	780.415	6.6	76.388	68.677	145.065	52.7

Időköz	Súlya kilogrammokban			Értéke ezer forintokban (arany)			
	az arany-nak	az ezüstnek	100 kg nemes fémből az arany-raesett	az arany-nak	az ezüstnek	az összes nemes fémek-nek	ebből az arany-ra jut %
1851—1855 .	199.388	886.115	18.4	278.104	80.193	358.297	77.6
1856—1860 .	201.750	904.990	18.2	281.499	82.355	363.854	77.4
1861—1865 .	185.057	1,101.150	14.4	258.163	99.654	357.817	72.1
1866—1870 .	195.026	1,339.085	12.7	272.069	119.848	391.917	69.4
1871—1875 .	173.904	1,969.425	8.1	242.603	172.325	414.928	58.5
1876—1880 .	172.414	2,450.252	6.6	240.522	191.031	431.553	55.7
1881—1885 .	149.137	2,861.709	5.0	208.049	214.380	422.429	49.3
1886 ¹⁾ . . .	162.450	3,238.000	4.8	225.200	216.900	442.100	50.9
1887 ¹⁾ . . .	160.000	3,414.000	4.5	223.750	225.300	449.050	49.8
1888 ¹⁾ . . .	160.000	3,637.000	4.2	223.750	230.950	454.700	49.2

A táblázat feltünteti, hogy minő óriási mérvben fokozódott a nemes fémek előállítására az utolsó időben. De mutatja azt is, hogy e fokozódás nem volt egyöntetű az aranyról és ezüstnél, nevezetesen az 1850. körül felfedezett aranybányák rendkívüli bősége az 50-es és 60-as években egyszerre megsokszorozta az aranytermelést, míg az előállított ezüst mennyisége ez alatt csak fokról-fokra emelkedett. Legújabbban azonban megfordult a helyzet: az arany előállítása megcsökkent, míg ellenben az ezüstabányászat hihetetlen mérvet öltött, úgy, hogy 1888-ban már háromszor annyi ezüstöt adott, mint a hatvanas évek átlagában s az emelkedés nem látszik határt ismerni. Az arany termelése ugyan az utolsó három évben (1886—88.) meglehetősen állandó — az 1889. év pedig az angol gyarmatok bányáira állítólag kedvező volt ²⁾ — de szakértők szerint az aranytermelés hosszabb időre fokozható nem lesz s a két nemes fém előállításában létező aránytalanság előreláthatólag egyre élesedni fog azon határig, melyet az ezüst értékcsökkenése e fém termelése tekintetében szab.

Az arany és ezüst értékviszonya. — A két nemes fém tudvalevőleg nagyon állandó értékarányban állott egymással egészen a legújabb időig. Az időszámításunk kezdete előtti időkből van már tudomásunk ez arányról, mely akkor 1 : 12 körül mozgott.

¹⁾ Részben becslés alapján. Ld. az olasz földmívelési, ipar. és kereskedelemügyi miniszterium által kiadott »Bolletino di notizie sul credito e la previdenza« VII. évf. 9. számában közölt emlékiratot. — ²⁾ »The Economist« 1889. szept. 21. sz.

A középkor adatai szintén 1 : 12 egészen 1 : 10 arányt mutatnak. A 17-ik század folyamában az arany értéke emelkedett és annak végén már 1 : 15 arányt találunk. Csekély ingadozásokkal tartott ez a helyzet egészen a jelen század elejéig és csak annak második negyedében drágul az arany annyira, hogy számaink 1 : 15-s-re változnak. A kaliforniai és ausztráliai aranybányák felfedezése által a két fém termelési viszonyaiban századunk közepén beállott fordulat sem gyakorolt említésre méltó hatást azok értékviszonyára; az arány (5 évi átlagokat véve) 1 : 15³ alá nem szállott, a mit tudvalevőleg a latin Unio kettős valutarendszerének tulajdonítanak. 1873. óta rohamosan száll az ezüst értéke. Az arány alakulását 1801. óta egyébként a következő összeállítás mutatja:

Evek	Egy uneczia ezüst ára a lond. piacon	Az arany viszonya az ezüsthöz	Evek	Egy uneczia ezüst ára a lond. piacon	Az arany viszonya az ezüsthöz
1801—10 . .	60 $\frac{7}{16}$ d.	1 : 15 ⁶¹	1886—70 . .	60 $\frac{5}{8}$ d.	1 : 15 ⁵⁵
1811—20 . .	60 $\frac{13}{16}$ »	1 : 15 ⁵¹	1871—75 . .	59 $\frac{1}{16}$ »	1 : 15 ⁹⁷
1821—30 . .	59 $\frac{11}{16}$ »	1 : 15 ⁸⁰	1876—80 . .	52 $\frac{15}{16}$ »	1 : 17 ⁸¹
1831—30 . .	59 $\frac{7}{8}$ »	1 : 15 ⁷⁵	1881—85 . .	50 $\frac{5}{8}$ »	1 : 18 ⁶³
1841—50 . .	59 $\frac{9}{16}$ »	1 : 15 ⁸³	1886	45 $\frac{3}{8}$ »	1 : 20 ⁷⁹
1851—55 . .	61 $\frac{3}{16}$ »	1 : 15 ⁴¹	1887	44 $\frac{5}{8}$ »	1 : 21 ¹³
1856—60 . .	61 $\frac{5}{8}$ »	1 : 15 ³⁰	1888	42 $\frac{7}{8}$ »	1 : 22 ⁰⁰
1861—65 . .	61 $\frac{1}{4}$ »	1 : 15 ⁴⁰	1889	42 $\frac{11}{16}$ »	1 : 22 ⁰⁹

Az ezüst átlagos ára a legutolsó évben (1889.) állott legalacsonyabban. A legmélyebb jegyzés 1889-ben egyébiránt 41⁵/₈ s.d. volt (arány 1 : 22⁶⁵). Az év vége felé emelkedett az ezüst ára, első sorban valószínűleg az Északamerikai Egyesült-Államok valuta-politikája következtében (a Windom-féle bill) s 1890. febr. végén 44 d. jegyeztetik ¹⁾ (1 : 21⁴³).

Nemes fémek nemzetközi forgalma.²⁾ — Az e téren főbb szerepet játszó államok arany- és ezüsforgalmát be- és kivitel szerint részletezve a következő kimutatás tünteti fel, megjegyezve, hogy a kimutatásban a nyers fémek és a belőlők vert pénz (érmek) — miután az elkülönítés nem mindenütt lehetséges — együvé foglaltattak:

¹⁾ Ld. »The Economist« 1890. márcz. 1. számát. — ²⁾ A forrásokat ld. az áruforgalmi kimutatásoknál.

Az ország neve	átlag		1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
	1876— 80-ban	1881— 85-ben								
millió forintokban										
Aranyforgalom.										
a) Bevitel:										
N.Britán. és Irorsz.	165·2	112·4	99·6	143·8	77·6	107·4	133·8	133·9	99·6	157·9
Éjsz.-Am. Egy.-Áll.	56·3	84·7	210·1	72·2	37·2	47·9	56·1	43·6	90·1	92·3
Franciaország . .	150·9	67·4	93·4	69·4	25·8	51·0	97·4	104·4	37·3	40·4
Olaszország . . .	1) 4·4	17·0	29·7	25·6	16·8	8·2	4·7	4·3	3·1	3·0
Osztr.-Magy.-mon.	19·4	14·3	19·8	18·5	14·2	10·4	8·6	7·4	7·8	24·1
Németország . . .	43·7	12·4	7·0	14·3	10·4	9·2	21·3	23·4	27·7	67·1
Belgium	3·3	3·4	0·5	6·6	1·0	2·7	6·1	4·3	1·8	2·4
Svájcz	—	—	—	—	—	—	—	5·3	6·1	5·7
b) Kivitel:										
N.Britán. és Irorsz.	162·5	117·1	155·0	120·2	70·9	120·1	119·3	137·8	93·2	149·4
Franciaország . .	87·3	67·4	89·2	81·1	53·9	32·8	80·4	79·2	123·2	77·0
Éjsz.-Am. Egy.-Áll.	31·6	40·5	5·4	68·4	24·4	86·3	17·8	90·2	20·4	26·4
Németország . . .	10·6	18·5	22·8	19·6	21·1	16·5	12·3	11·6	8·4	50·1
Olaszország . . .	1) 9·3	11·4	8·2	0·5	3·3	4·7	40·5	3·7	9·8	9·1
Belgium	0·4	4·9	0·0	7·6	6·7	8·4	1·6	1·1	0·0	0·1
Osztr.-Magy.-mon.	4·5	3·2	2·2	4·4	2·1	3·1	4·4	1·1	3·6	10·7
Svájcz	—	—	—	—	—	—	—	1·8	1·6	1·6
Ezüstforgalom.										
a) Bevitel:										
N.-Britán. és Irorsz.	128·9	89·3	69·0	92·4	94·7	96·3	94·3	74·7	78·2	62·1
Franciaország . .	61·7	54·1	52·0	51·2	32·6	40·4	94·3	73·6	71·2	65·6
Éjsz.-Am. Egy.-Áll.	27·7	25·4	22·1	17·0	22·6	30·6	34·8	37·5	36·2	32·3
Olaszország . . .	1) 4·4	19·0	7·6	22·2	20·8	2·3	42·3	18·3	32·5	24·4
Belgium	2·5	14·4	9·2	12·2	34·9	14·7	1·2	5·4	0·6	3·7
Osztr.-Magy.-mon.	23·5	6·8	16·7	4·0	7·5	2·3	3·6	3·2	3·1	3·0
Németország . . .	14·4	3·5	6·6	3·3	3·2	2·6	1·5	4·9	4·3	5·5
Svájcz	—	—	—	—	—	—	—	8·9	9·5	11·5
b) Kivitel:										
N.-Britán. és Irorsz.	124·3	90·3	70·0	89·7	93·2	100·0	98·5	72·2	78·1	76·2
Éjsz.-Am. Egy.-Áll.	47·6	47·8	35·4	35·3	42·5	54·7	70·9	62·0	52·2	43·3
Franciaország . .	23·3	41·3	31·6	62·9	38·4	18·5	55·1	53·7	55·4	43·6
Osztr.-Magy.-mon.	14·4	12·2	3·7	44·5	2·0	6·7	4·2	0·7	1·3	1·5
Németország . . .	14·4	10·3	8·8	7·2	10·3	15·7	9·7	21·3	19·0	23·2
Olaszország . . .	1) 5·5	10·3	3·0	2·0	4·0	7·7	34·9	18·3	34·4	23·1
Belgium	0·3	3·8	7·0	0·9	7·3	3·9	0·1	0·3	0·4	1·6
Svájcz	—	—	—	—	—	—	—	6·6	6·9	6·8

¹⁾ 1878—80-as átlagok.

Az ország neve	átlag		1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
	1876 – 80-ban	1881 – 85-ben								
millió forintokban										
Arany- és ezüstofforgalom együtt. ¹⁾										
a) Bevitel:										
Keletindia . . .	105·6	121·2	89·9	113·2	134·5	128·8	138·9	154·8	110·5	138·3
Ausztrália . . .	28·8	29·7	26·7	26·6	24·7	40·4	30·1	37·6	36·5	—
Oroszország . . .	—	12·6	16·1	15·8	10·6	9·4	11·0	11·6	10·1	—
b) Kivitel:										
Ausztrália . . .	79·3	76·2	91·2	77·3	76·8	50·9	84·6	65·6	52·6	101·1
Oroszország . . .	—	60·0	111·8	130·4	35·6	8·5	13·8	26·8	34·3	—
Mexico	—	55·5	40·1	35·6	61·7	69·7	70·4	62·3	69·9	—
Kelet-India . . .	28·9	13·1	14·4	11·0	10·4	10·1	19·7	11·1	17·2	16·0

A forgalom egészét tekintve, Anglia áll a legelső helyen, mely körülmény azonban ezen ország hatalmas közvetítő kereskedésében leli magyarázatát s a táblázatból kitűnik, hogy e forgalom határozottan átviteli jellegű. A bevivő államok közt Kelet-India kerül első helyre. Bevitele, mely jórészen ezüsből áll, tudvalevőleg a világ ezüsttermelésének legbővebb levezető csatornája. A kivitel leszámítása után tett Kelet-India tiszta ezüstbevitel az 1871—85. évek átlagában évente 54 millió frt. értéket, 1885/6—1887/88. között három évben pedig évenként 93·3 m. frtot.²⁾ A kivivő országok közt Ausztrália és Mexico állanak újabban legelől. Oroszország kivitele is nagyon jelentékeny. Mexicot kivéve itt mindenütt az arany játsza a főszerepet. Ellenben az Egyesült-Államok, úgy látszik, saját fogyasztásra tartják vissza óriási nemesfém-termelésüket s az ezüst-kiviteli többlet egészen elenyésző hányadát képviseli az előállított mennyiségnek. A magyarázat itt az ezüstnek kedvező valutapolitikában, nevezetesen az 1878. évi Bland-act-ban keresendő, mely rendkívüli mennyiségű ezüstöt kötött le a belföldön. Európában még Franciaország bir nagy nemesfém-forgalommal, mely ezelőtt általában beviteli többletet adott, újabban azonban aranyelvonás jelei mutatkoznak (így 1882., 1883., 1887. és 1888.). Az 1889. év, mint a kiállítás éve, nagymérvű aranybevitt hozott magával Franciaország javára.³⁾

¹⁾ Az elkülönítés arany- és ezüstofforgalom szerint ezen országoknál nem volt keresztül vihető. — ²⁾ Final Report of the Gold- and Silver-commission. — ³⁾ Aranybevitt: 135 millió forint, kivittel 51·7 m. frt. Ld. »Economist« 1890. febr. 1. számát.

Nemes fémek forgalma hazánkban és a monarchiában.

— Hazánk nemes fém-forgalmát a következő összeállítás mutatja:

É v	Behozatal	Kivitel	Összes forgalom	Behozatali többlet	Kiviteli többlet
			millió forintokban		
1882	1'45	0'04	1'49	1'41	—
1883	2'06	0'05	2'11	2'01	—
1884	4'04	4'84	8'88	—	0'80
1885	6'27	2'30	8'57	3'97	—
1886	4'89	1'33	6'22	3'56	—
átlag 1882—86	3'74	1'71	5'45	2'03	—
1887	6'11	3'46	9'57	2'65	—
1888	18'95	2'03	20'98	16'92	—

Nemes fémekből a behozatal, egy évet kivéve, állandóan nagyobb volt a kivitelnél.

Ugy a behozatalnak, mint a kivitelnak túlnyomó részét évről-évre aranypénzek képezik, nyers arany és nyers ezüst csekély mértékben hozatik be és vitetik ki. Az 1888-ik évi 18'9 m. frtnyi nagy behozatalból is 18'1 m. frt. aranypénzre esett.

Nemesfém-forgalmunk irányát tekintve, behozatalunk az 5 évi átlag szerint főleg Ausztriából, Német- és Franciaországból eredt, 1888-ban azonban Németországból hoztunk be legtöbbit (8'4 m. frt.), továbbá Franciaországból (5'9 m. frt.) és csak harmadsorban következett Ausztria (4 m. frt.). Kivitelünk, a mely különben egészben véve is jelentéktelen, majdnem teljesen Ausztriára és Németországra szorítkozik.

Az Osztrák-Magyar monarchia nemzetközi forgalma a nemes fémek tekintetében az Évkönyv tavalyi folyamában 1856-tól kezdve mutattatott ki. Ezuttal a régibb adatokat 5 évi átlagokban csoportosítva, csak a jelen évtized számaint részletezzük évi eredmények szerint:

É v	Behozatal	Kivitel	Behozatali (+), kiviteli (—) többlet
		ezer forint	
átlag 1856—60	39.809	35.006	+ 4.803
» 1861—65	24.588	28.714	— 4.126
» 1866—70	33.468	37.959	— 4.491
» 1871—75	34.574	38.081	— 3.507
» 1876—80	42.883	18.826	+ 24.057
1881	36.507	5.915	+ 30.592
1882	22.545	48.862	— 26.317
1883	21.741	4.154	+ 17.587
1884	12.670	9.891	+ 2.779
1885	12.283	8.728	+ 3.555
átlag 1881—85	21.149	15.510	+ 5.639
1886	10.583	1.797	+ 8.786
1887	10.852	4.927	+ 5.925
1888	27.149	12.201	+ 14.948

A behozatal 1876. óta állandóan felülmúlja kivitelünket; csak az egy 1882-ik év képez kivételt, a mikor a jelentékeny kiviteli többletet az ezüstpénzek tetemes kivitele okozta, főleg Kelet-Indiába, a rendkívüli export-konjunkturák következtében.

Legtöbb nemes fém a német, különösen délnémet határokon keresztül jön be, több mint kétszerese a kivitt értéknek; ellenben a Balkán-államok határain közel kétannyi vitetik ki, mint a mennyi bejön, Trieszten át hasonlóképen; de legtúlnyomóbb szokott lenni a kivitel a behozattal szemben az olasz határokon át, nem mintha Olaszország vonná magához nemes fémünket, hanem mivel a keletre szánt nemesfém-küldemények nagy része Velenczét választja kiinduló pontul.

A nemes fémek forgalmát azok minősége szerint a következő kimutatás részletezi:

É v	Nyers arany	Arany pénzek	Nyers ezüst	Ezüst pénzek	Vegyes arany és ezüst pénzek	Platina	Nemes fémek összesen
kereskedelmi értéke ezer forintokban							
<i>Behozatal:</i>							
1881	726	19.068	11.158	4.943	607	5	36.507
1882	1.857	16.646	2.003	1.055	983	1	22.545
1883	262	13.965	5.959	667	885	3	21.741
1884	62	10.292	1.260	484	571	2	12.671
1885	183	8.460	2.662	457	518	3	12.283
Együtt . .	3.090	68.431	23.042	7.606	3.564	14	105.747
1886	90	7.269	2.324	244	654	2	10.583
1887	88	7.674	1.744	741	605	—	10.852
1888	223	23.876	2.440	257	342	11	27.149
<i>Kivitel:</i>							
1881	19	2.178	157	1.030	2.531	—	5.915
1882	22	4.386	60	42.032	2.360	2	48.862
1883	242	1.902	16	167	1.827	—	4.154
1884	122	3.018	119	4.894	1.674	64	9.891
1885	272	4.177	45	3.357	831	46	8.728
Együtt . .	677	15.661	397	51.480	9.223	112	77.550
1886	31	1.086	16	21	643	—	1.797
1887	43	3.598	57	750	467	12	4.927
1888	44	10.630	98	606	777	46	12.201

A behozatalban az aranypénzek képviselnek legnagyobb értéket, másodsorban pedig a nyers ezüst, a kivitelben pedig rend-

szerint az ezüstpénzek, 1888-ban azonban a kivitelben is az arany-pénzek képviseltek legnagyobb összeget.

Pénzverés. — A nemzetközi forgalomban pénzül csak a nemes fémek szolgálhatnak, a belforgalomban azonban pénzül szerepel a papírpénz és kényszerforgalom mellett a bankjegy is.

Az Osztrák-Magyar monarchiában 1857. óta az ezüst a törvényes pénznem, a pénzegység a forint, mely 12³⁴⁵⁷ gramm súlyú és 11¹¹ gr. finom ezüstöt tartalmaz. Az ezüst mellett veretnek törvényes aranypénzek, három formában, u. m.: királyi arany, 10 frankos és 20 frankos arany. E teljértékű pénz mellett ezüst és réz váltópénzt is vernek.

Az 1867. év óta Magyarországon kiveret pénzek következő összegre rúgnak:

Év	Aranypénzek	Országos ezüstpénzek	Ezüst váltó- pénzek	Réz váltó- pénzek	Év	Aranypénzek	Országos ezüstpénzek	Ezüst váltó- pénzek	Réz váltó- pénzek
	millió forintokban					millió forintokban			
1867	2'204	1'898	—	—	1879	2'543	25'756	—	0'101
1868	2'451	1'092	1'279	0'249	1880	2'517	3'815	—	—
1869	1'715	0'856	3'907	0'051	1881	2'549	15'495	—	0'122
1870	2'252	1'822	4'615	—	1882	2'518	1'897	—	0'209
1871	1'690	2'688	0'547	—	1883	2'481	7'041	—	0'085
1872	2'428	3'456	0'373	—	1884	2'519	1'722	—	—
1873	2'035	2'338	0'107	0'037	1885	2'423	1'672	—	0'200
1874	1'980	2'082	0'132	—	1886	2'690	1'566	—	0'177
1875	2'153	2'074	0'042	—	1887	2'540	2'022	0'003	0'120
1876	2'560	4'136	0'052	—	1888	2'596	1'841	0'036	0'103
1877	2'635	2'241	0'046	—	1889	2'924	1'974	—	—
1878	2'553	5'717	—	0'045					
Összesen . .					54'956	95'201	11'139	1'499	

A kiveret pénzekből az egyes pénznemekre a következő összeg esett:

	1867—1889. kiveretett összesen	kilogr.	1889-ben kiveretett	
	frt.		darab	frt.
Királyi arany	6,755.847	—	—	—
20 frankos arany	45,802.344	2,266 ⁹⁰	351.370	2,846.097
10 „ „	2,897.919	61 ⁹⁵	19.204	77.776
Ezüst 1½ frtos	1,281.342	—	—	—
Ezüst egy forintos	93,920.314	24.375 ²⁷	1,974.397	1,974.397

	1867—1889. kive- retett összesen	kilogr.	1889-ben kiveretett	
	frt.		darab	frt.
20 krajczáros ezüst-váltó- pénz	5,794.944	—	—	—
10 krajczáros ezüst-váltó- pénz	5,343.355	—	—	—
4 krajczáros réz-váltópénz	123.972	—	—	—
1 „ „ „	1,364.038	—	—	—
1/2 „ „ „	12.000	—	—	—

Ausztriában a pénzverés eredményét 1868. óta az alábbi számok mutatják:

Év	Arany pénzek	Ezüst pénzek				Réz váltó pénzek	Év	Arany pénzek	Ezüst pénzek				Réz váltó pénzek
		levantel tallérok	országos ezüst penek	ezüst váltó pénzek	ezüst váltó pénzek								
millió forintokban						millió forintokban							
1868	3'21	7'35	0'90	—	—	1879	2'65	2'34	38'59	0'05	0'19		
1869	1'41	0'03	1'08	9'17	—	1880	2'68	0'14	6'67	1'58	—		
1870	1'69	0'20	3'33	9'45	—	1881	3'49	0'34	6'33	0'07	0'40		
1871	3'88	0'02	5'65	0'17	—	1882	3'35	0'17	5'72	—	0'30		
1872	4'35	0'23	4'91	0'71	—	1883	2'93	0'65	6'18	—	—		
1873	3'12	0'73	8'08	—	—	1884	2'58	3'11	4'48	1'04	0'35		
1874	2'33	5'22	2'64	—	—	1885	3'37	2'92	3'55	0'47	0'30		
1875	1'81	6'97	5'26	—	—	1886	2'88	0'63	6'89	—	0'40		
1876	4'55	10'64	7'47	—	—	1887	2'99	3'18	5'93	0'40	0'20		
1877	5'09	0'20	14'17	—	—	1888	3'10	2'34	6'72	0'51	0'20		
1878	2'84	3'86	19'26	—	0'16	együtt	64'20	51'27	163'81	23'62	2'50		

Az 1868-tól 1888. végéig kiverett pénzek az egyes pénznemek szerint következőleg oszoltak meg:

	1868—1888-ban frt.	1887-ben frt.	1888-ban frt.
Arany pénzek:			
négyszeres arany (13'77852 gr. finom)	9,080.956	517.382	685.671
egyes arany (3'44153 gr. finom)	41,639.114	1,070.664	1,484.571
Ferencz József arany (5'80644 gr. finom)	13,497.385	1,411.239	936.291
Országos ezüstpénzek:			
két forintosok	4,933.944	234.998	146.900
egy forintosok	158,872.817	5,692.232	6,572.045
Ezüst váltópénz:			
20 krajczáros	12,287.923	—	—
10 krajczáros	11,334.864	400.032	508.162
Réz váltópénz:			
egy krajczáros	2,421.000	185.200	183.800
fél krajczáros	79.000	14.800	16.200

A Németbirodalomban 1871. óta következő értékű birodalmi pénz veretett és vonatott ki a forgalomból. Az értéket

összehasonlítás kedvéért nemcsak márkákban, hanem forintokra átszámítva (ágio nélkül) is feltüntetjük.

Év	Arany- pénzek	Ezüst- pénzek	Nickel- pénzek	Rézpén- zek	Össze- sen	Arany- pénzek	Ezüst- pénzek	Nickel- pénzek	Rézpén- zek	Össze- sen
	millió márkákban					millió forintokban				
1872 végéig	421'47	—	—	—	421'47	210'74	—	—	—	210'74
1873-ban .	594'36	2'35	0'31	0'03	597'05	297'18	1'18	0'15	0'01	298'52
1874-ben .	93'51	46'33	6'19	2'55	148'58	46'75	23'17	3'10	1'27	74'29
1875-ben .	166'42	115'56	13'24	4'51	299'73	83'21	57'78	6'62	2'26	149'87
1876-ban .	159'42	210'08	15'42	2'30	387'22	79'71	105'04	7'71	1'15	193'61
1877-ben .	112'54	46'22	—	0'21	158'97	56'27	23'11	—	0'10	79'48
1878-ban .	125'13	6'57	—	—	131'70	62'57	3'28	—	—	65'85
1879-ben .	46'39	0'45	—	—	46'84	23'19	0'23	—	—	23'42
1880-ban .	27'99	4'53	—	—	32'52	14'00	2'26	—	—	16'26
1881-ben .	15'53	12'31	—	—	27'84	7'76	6'16	—	—	13'92
1882-ben .	13'31	2'69	—	—	16'00	6'65	1'35	—	—	8'00
1883-ban .	88'29	2'50	—	—	90'79	44'14	1'25	—	—	45'39
1884-ben .	57'66	0'48	—	—	58'14	28'83	0'24	—	—	29'07
1885-ben .	8'15	2'43	—	0'08	10'66	4'07	1'22	—	0'04	5'33
1886-ban .	35'74	4'85	—	0'23	40'82	17'87	2'42	—	0'12	20'41
1887-ben .	118'21	3'01	1'00	0'34	122'56	59'11	1'50	0'50	0'17	61'28
1888-ban .	144'29	4'16	4'30	0'29	153'04	72'15	2'08	2'15	0'15	76'52
Összesen .	2.228'41	464'52	40'46	10'54	2.743'93	1.114'20	232'26	20'23	5'27	1.371'96
Ebbőlismét bevonatott	1'83	13'02	—	—	14'85	0'91	6'51	—	—	7'42
Maradt 1888 végén .	2.226'58	451'50	40'46	10'54	2.729'08	1.113'29	225'75	20'23	5'27	1.364'54

Pénznemek szerint ez összegek következőleg oszoltak meg:

	Millió márkákban	Millió frtokban		Millió márkákban	Millió frtokban
Arany pénzek:			Nickel pénzek:		
két koronás . . .	1.723'43	861'71	20 pfenn. darabok	3'00	1'50
koronás	475'19	237'60	10 »	25'12	12'56
fél koronás . . .	27'96	13'98	5 »	12'34	6'17
Ezüst pénzek:			Rézpénzek:		
5 márkás darabok	73'64	36'82	2 pfenn. darabok	6'21	3'10
2 »	104'68	52'34	1 »	4'33	2'17
1 »	178'98	89'49			
50 pfenn. »	71'48	35'74			
20 »	22'72	11'36			

A birodalmi pénzekon kívül törvényes fizetési eszközül szolgálnak még a német veretű egytallérosok és az Ausztriában 1867.

végéig vert pénzegyleti tallérok. 1881-ben hozzávetőleg még valami 400—500 millió márkára rúgó tallér lehetett forgalomban.

Az országos pénzekből az 1887/88. kezelési év végéig összesen 1.176²⁰ millió márka értékű vonatott be és pedig 90⁹⁵ millió márka értékű arany-, 1.081⁷⁴ millió márka ezüst- és 3⁵¹ millió márkára rúgó rézpénz.

Franciaországban az első császárság korától 1886. végéig kivet pénzek az egyes pénznemek közt következőleg oszoltak meg:

Darabok	A kibocsátás ideje	Érték millió frankokban	forintokban
Aranypénzek:			
20 frankos darabok	1803—1886	7.189	2.876
10 » »	1850—1869	1.014	406
5 » »	1854—1869	233	93
20 frankosnál nagyobbak .	1803—1886	239	95
Aranypénzek összesen . .		8.675	3.470
Ezüstpénzek:			
5 frankos darabok	IV—1878	5.061	2.024
Aprópénz	1803—1886	237	95
Ezüstpénzek összesen . .		5.298	2.119
Arany- és ezüstpénzek mindössze		13.973	5.589

A két utóbbi év pénzverésének eredményét pedig a következő számok tüntetik fel:

	1887-ben ezer frankok- ban	1888-ban ezer forintok- ban	1888-ban ezer frankok- ban	1888-ban ezer forintok- ban
<i>I. Francia pénzek :</i>				
Aranypénzek :				
100 frankos darabok . .	23	9	—	—
50 » » . .	15	6	—	—
20 » » . .	24.630	9.852	554	221
Aranypénzek összesen	24.668	9.867	554	221
Ezüstpénzek :				
2 frankos darabok . . .	4.686	1.875	261	104
1 » » . . .	3.292	1.317	3.244	1.298
50 centime-os » . . .	933	373	2.259	904
Ezüstpénzek összesen .	8.911	3.565	5.764	2.306
Rézpénzek :				
10 centime-os darabok .	88	35	105	42
5 » » . .	50	20	83	33
2 » » . .	6	2	8	3
1 » » . .	4	2	4	2
Rézpénzek összesen . .	148	59	200	80
Francia pénzek összesen .	33.727	13.491	6.518	2.607

	1887-ben		1888-ban	
	ezer frankok-ban	ezer forintok-ban	ezer frankok-ban	ezer forintok-ban
II. Gyarmati pénzek (Indo-China):				
Ezüstpénzek	17.017	6.807	5.702	2.281
Rézpénzek	183	73	194	77
Összesen	17.200	6.880	5.896	2.358

III. Idegen pénzek:				
Ezüstpénzek (Taiti)	2.500	1.000	—	—
Nickelpénzek (San-Domingo köztársaság)	—	—	150	60
Összesen	2.500	1.000	150	60
Összes pénzverés	53.427	21.371	12.564	5.025

Az olasz pénzverés eredménye 1862-től 1887-ig következő volt:

Pénz	Kiveretett és újraveretett lira	Újraveretett lira	Tiszta kiverés lira
arany	420,383.020	—	420,383.020
ezüst ^{900/1000} finomsággal	364,637.025	—	364,637.025
» ^{885/1000} »	230,400.000	28,000.000	202,400.000
réz	76,390.442	200.000	76,190.442
Összesen	1.091,810.487	28,200.000	1.063,610.487

Ez összegek pénznemek szerint következőleg oszlottak meg:

	lira		lira
Aranypénzek:		1 lírás drbok (^{885/1000})	92,400.000
100 lírás darabok	712.700	0 ⁵⁰ » » (^{885/1000})	30,000.000
50 » »	131.750	Rézpénzek:	
20 » »	406,650.480	10 centime-os darabok	46,800.000
10 » »	9,864.260	5 » »	24,690.444
5 » »	3,023.830	2 » »	2,954.237
Ezüstpénzek:		1 » »	1,745.761
5 lírás darabok (^{900/1000})	364,637.025		
2 » » (^{885/1000})	80,000.000		

A kényszerforgalom megszűnése óta az aranypénzek kiverése következő volt:

1881-ben	16,860.560	lira	1885-ben	3,294.680	lira
1882-ben	139,523.040	»	1886-ban	1,180.160	»
1883-ban	4,067.500	»	1887-ben	—	
1884-ben	322.100	»	Összesen	165,248.040	lira.

A kiverett pénzekből 1863-tól 1887-ig összesen 695,527.352 líra vonatott be és pedig:

arany	40,648.000	lira
ezüst	626,538.808	»
réz	28,340.544	»

A latin unió államaival 1878-ban kötött szerződés folytán 1879-ben az 5 frankos ezüstpénzek veretése megszünttetett. Az ezüst-váltópénz összege $\frac{835}{1000}$ finomsági tartalommal legutóbb, az 1887. január 2-ikán kelt decretum alapján Olaszországra nézve 202,400.000 lírában állapítottatott meg és pedig úgy, hogy abban különböző nagyságú pénzdarabok következőleg részesüljenek:

2 lírás darabokban	80	millió	lira
1 „ „	92½	„	„
½ „ „	30	„	„

Oroszország pénzverését az utóbbi 20 év alatt a következő kimutatás tünteti fel:

É v	Aranypénzek		Ezüstpénzek		É v	Aranypénzek		Ezüstpénzek	
	millió rube- lekben	millió forin- tokban	millió rube- lekben	millió forin- tokban		millió rube- lekben	millió forin- tokban	millió rube- lekben	millió forin- tokban
1869 .	20·53	33·26	6·20	10·04	1879 .	36·13	58·53	8·35	13·53
1870 .	26·37	42·62	5·40	8·75	1880 .	31·30	50·71	7·52	12·18
1871 .	4·60	7·45	6·12	9·82	1881 .	27·14	43·97	3·61	5·85
1872 .	12·67	20·53	4·50	7·29	1882 .	22·74	36·84	0·44	0·71
1873 .	15·69	25·42	5·20	8·42	1883 .	30·41	49·26	3·38	5·48
1874 .	25·55	41·39	4·98	8·07	1884 .	23·13	37·47	1·66	2·69
1875 .	21·51	34·85	5·10	8·26	1885 .	26·80	43·42	1·25	2·03
1876 .	30·19	48·91	6·02	9·75	1886 .	19·13	30·99	1·59	2·58
1877 .	33·15	53·70	10·75	17·42	1887 .	26·06	42·22	2·01	3·26
1878 .	34·58	55·82	16·36	26·50	1888 .	26·51	42·95	1·51	2·44

Az 1888-ban kivert pénzek közt volt:

Arany pénzek:

Imperial (10 rubeles) . .	225.060	rubel, vagyis	364.597	frt.
fél imperial 5 „ „ . .	26,285.035	„ „	42,581.757	„

Ezüst folyópénzek:

rubelek	498.017	„	806.788	„
ötven kopekes	1.004	„	1.626	„
huszonöt „	1.002	„	1.623	„

Ezüst váltópénzek:

20 kopekes	607.007	„	983.351	„
10 „	200.001	„	324.002	„
5 „	200.002	„	324.003	„

Az Éjszakamerikai Egyesült Államok pénzverésének eredményét szintén az utóbbi két évtizedről a következő táblázat tünteti fel:

É v	Arany pénzek		Ezüst pénzek		Nickel- és bronz-pénzek		Összes kivert pénzek	
	millió dollá- rokban	millió forin- tokban	millió dollá- rokban	millió forin- tokban	millió dollá- rokban	millió forin- tokban	millió dollá- rokban	millió forin- tokban
1869 .	17 ⁵⁸	35 ¹⁶	1 ²⁷	2 ⁵⁴	0 ⁹⁶	1 ⁹²	19 ⁸¹	39 ⁶²
1870 .	23 ²⁰	46 ⁴⁰	1 ³⁸	2 ⁷⁶	0 ³⁵	0 ⁷⁰	24 ⁹³	49 ⁸⁶
1871 .	21 ⁰³	42 ⁰⁶	3 ¹¹	6 ²²	0 ¹⁰	0 ²⁰	24 ²⁴	48 ⁴⁸
1872 .	21 ⁸¹	43 ⁶²	2 ⁵¹	5 ⁰²	0 ³⁷	0 ⁷⁴	24 ⁶⁹	49 ³⁸
1873 .	57 ⁰²	114 ⁰⁴	4 ⁰³	8 ⁰⁶	0 ³⁸	0 ⁷⁶	61 ⁴³	122 ⁸⁶
1874 .	35 ²⁶	70 ⁵²	6 ⁸⁵	13 ⁷⁰	0 ³⁴	0 ⁶⁸	42 ⁴⁵	84 ⁹⁰
1875 .	32 ⁹⁵	65 ⁹⁰	15 ³⁵	30 ⁷⁰	0 ²⁵	0 ⁵⁰	48 ⁵⁵	97 ¹⁰
1876 .	46 ⁵⁸	93 ¹⁶	24 ⁵⁰	49 ⁰⁰	0 ²¹	0 ⁴²	71 ²⁹	142 ⁵⁸
1877 .	44 ⁰⁰	88 ⁰⁰	28 ⁴⁰	56 ⁸⁰	—	—	72 ⁴⁰	144 ⁸⁰
1878 .	49 ⁷⁸	99 ⁵⁶	28 ⁵²	57 ⁰⁴	0 ⁰⁶	0 ¹²	78 ³⁶	156 ⁷²
1879 .	39 ⁰⁸	78 ¹⁶	27 ⁵⁷	55 ¹⁴	0 ¹⁶	0 ³²	66 ⁸¹	133 ⁶²
1880 .	62 ³¹	124 ⁶²	27 ⁴¹	54 ⁸²	0 ³⁹	0 ⁷⁸	90 ¹¹	180 ²²
1881 .	96 ⁸⁵	193 ⁷⁰	27 ⁹⁴	55 ⁸⁸	0 ⁴³	0 ⁸⁶	125 ²²	250 ⁴⁴
1882 .	65 ⁸⁹	131 ⁷⁸	27 ⁹⁷	55 ⁹⁴	0 ⁹⁶	1 ⁹²	94 ⁸²	189 ⁶⁴
1883 .	29 ²⁴	58 ⁴⁸	29 ²⁵	58 ⁵⁰	1 ⁶⁰	3 ²⁰	60 ⁰⁹	120 ¹⁸
1884 .	23 ⁹⁹	47 ⁹⁸	28 ⁵³	57 ⁰⁶	0 ⁸⁰	1 ⁶⁰	53 ³²	106 ⁶⁴
1885 .	27 ⁷⁸	55 ⁵⁶	28 ⁹⁶	57 ⁹²	0 ¹⁹	0 ³⁸	56 ⁹³	113 ⁸⁶
1886 .	28 ⁹⁵	57 ⁹⁰	32 ⁰⁹	64 ¹⁸	0 ³⁴	0 ⁶⁸	61 ³⁸	122 ⁷⁶
1887 .	23 ⁹⁷	47 ⁹⁴	35 ¹⁹	70 ³⁸	1 ²²	2 ⁴⁴	60 ³⁸	120 ⁷⁶
1888 .	28 ³⁶	56 ⁷²	34 ¹⁴	68 ²⁸	1 ²²	2 ⁴⁴	63 ⁷²	127 ⁴⁴

Az északamerikai pénzverés számszerű adatai meg vannak 1793. óta. 1793-tól 1888-ig bezárólag, vagyis 96 év alatt kivertek összesen 1.485⁹⁸ millió dollár, vagyis 2.971⁹⁶ millió forint értékű arany-pénzt, 550⁹⁴ millió dollár, vagyis 1.101⁸⁸ millió forint ezüst-pénzt s 20²⁷ millió dollár, vagyis 40⁵⁴ millió forint értékű nickel-és bronz-pénzt. — Szembetűnő, hogy újabb időben több ezüstpénz veretnek ki, mint aranypénz, holott egészen 1883-ig a megfordított viszony uralkodott. Még 1851—85. közt összesen negyedfélszer annyi aranypénz került ki a pénzverdéből, mintsem ezüstpénz. — A mi az Egyesült Államok jelenlegi pénzkészletét illeti, úgy az az 1888. közepére vonatkozó hivatalos becslés szerint 595³⁵ millió dollár aranyat (1.190⁷⁰ millió frt.) és 376¹² millió dollár ezüstöt (752²⁴ m. frt.) tesz ki.

Álljon itt végül a fontosabb országokról egy átnézeti kimutatás, melyet 1885-ig Soetbeer állított össze, az utolsó három évvel pedig mi egészítettük ki:

Ország	Időszak	Az előbbi rovatban foglalt időszak alatt kivet		1886-ban kivet		1887-ben kivet		1888-ban kivet	
		arany-	ezüst-	arany-	ezüst-	arany-	ezüst-	arany-	ezüst-
		pénzek millió forintokban							
Franciaország.	1851-85	2.994 ²⁸	457 ¹²	9 ⁴³	0 ⁰⁶	9 ⁸⁷	3 ⁵⁷	0 ²²	2 ³¹
Éjszakam.E.-Áll.	1851-85	2.672 ⁵⁶	749 ²⁵	57 ⁹⁰	64 ¹⁸	47 ⁹⁴	70 ³⁸	56 ⁷²	68 ²⁸
Nagy-Británia	1851-85	2.439 ⁶⁵	180 ⁴⁴	—	4 ¹⁷	19 ⁹⁹	8 ⁵¹	22 ⁷⁷	7 ⁵⁵
Ausztrália . .	1851-85				46 ²⁸	0 ¹⁷	49 ⁵⁷	0 ⁰⁶	50 ¹⁷
Oroszország . .	1851-85	1.358 ¹⁶	293 ⁰³	30 ⁹⁹	2 ⁵⁸	42 ²²	3 ²⁶	42 ⁹⁵	1 ⁶⁴
Németbirodalom	1856-85	979 ⁹⁴	581 ⁸⁷	17 ⁸⁷	2 ⁴²	59 ¹¹	1 ⁵⁰	72 ¹⁵	2 ⁰⁸
Spanyolország .	1876-85	373 ²⁷	241 ⁸⁶	0 ¹³	4 ⁹³	—	23 ⁶⁰	—	21 ²⁹
Belgium . . .	1851-85	236 ⁵²	179 ¹⁹	—	1 ⁹¹	—	1 ²¹	—	—
Olaszország . .	1851-85	192 ⁹⁰	228 ⁶⁶	0 ⁴⁷	—	—	12 ⁹⁶	0 ⁹⁷	—
Oszt.-Magy.mon.	1857-85	170 ⁹¹	512 ⁸⁹	5 ⁵⁷	9 ⁰⁹	5 ⁵³	11 ¹³	5 ⁹⁷	10 ⁹⁰
Németalföld . .	1851-85	65 ⁸⁰	289 ³⁰	0 ⁴⁶	—	0 ³⁴	0 ¹⁵	0 ⁰⁶	—
Skandináv. áll.	1873-85	53 ⁰⁸	21 ³⁰	3 ¹⁷	0 ⁰²	0 ⁶⁵	0 ²⁹	—	0 ²⁸
Portugália . .	1854-85	15 ¹⁴	18 ¹⁹	0 ³⁹	0 ⁶⁵	0 ⁷⁴	1 ²⁴	0 ²²	3 ³¹
Összesen .		11.552 ²¹	3.753 ¹⁰	172 ⁶⁶	90 ¹⁸	235 ⁹⁶	137 ⁸⁶	252 ²⁰	117 ⁷⁵

Papírpénzünk és az ágió. — Kényszerforgalommal bíró és beválthatatlan állampapírpénzünk álladékat az 1867. év végétől a következő összeállítás tünteti fel:

Év	Millió frt.	Év	Millió frt.	Év	Millió frt.
1867-ben . . .	313 ¹⁴	1875-ben . . .	346 ⁵⁰	1883-ban . . .	350 ⁹⁵
1868-ban . . .	307 ⁹²	1876-ban . . .	355 ⁴⁴	1884-ban . . .	354 ²⁵
1869-ben . . .	319 ⁰⁸	1877-ben . . .	345 ⁹⁶	1885-ben . . .	338 ²⁵
1870-ben . . .	352 ¹¹	1878-ban . . .	364 ⁰⁰	1886-ban . . .	344 ¹⁸
1871-ben . . .	373 ⁶⁰	1879-ben . . .	313 ⁰³	1887-ben . . .	337 ³⁹
1872-ben . . .	375 ⁹⁹	1880-ban . . .	327 ⁷⁴	1888-ban . . .	336 ⁸⁴
1873-ban . . .	344 ⁰³	1881-ben . . .	320 ⁴³	1889-ben . . .	357 ²³
1874-ben . . .	345 ²⁸	1882-ben . . .	351 ⁴⁹		

Az 1889. év végével forgalomban volt államjegyekből az 1 forintosokra 76⁵⁰ millió, az 5 forintosokra 128⁷⁶ millió s az 50 forintosokra 151⁹⁷ millió forint esett.

A monarchia államjegyei, melyek majdani beváltása idejének és módjának meghatározását az állam magának fentartotta, mint hitelpénzek, belső érték hiányában mindjárt kezdetben a kisebb értékű fizetési eszközt képezték s mint ilyenek, az országból kiment ezüst helyett általános forgalmi eszközzé lettek. Ezüstöt csak az ágió megfizetése mellett lehetett kapni. Ezen ágió 1855 óta tett:

Év	Átlagos ezüst-ágó	Év	Átlagos ezüst-ágó	Év	Átlagos ezüst-ágó	Év	Átlagos ezüst-ágó
1855 . .	121·6	1861 . .	141·7	1867 . .	128·8	1873 . .	108·6
1856 . .	105·4	1862 . .	128·1	1868 . .	114·8	1874 . .	105·2
1857 . .	105·5	1863 . .	113·2	1869 . .	121·3	1875 . .	103·4
1858 . .	104·1	1864 . .	115·9	1870 . .	122·2	1876 . .	104·7
1859 . .	120·6	1865 . .	108·4	1871 . .	120·6	1877 . .	109·5
1860 . .	132·3	1866 . .	120·0	1872 . .	109·5	1878 . .	102·7

Időközben az ezüst ára, mint láttuk, folyton hanyatlott a világpiaczen. Viszont a monarchia 1879-ben beszüntette a magánosok részére történő ezüst-kiverést. Ennek folytán pénzünk nagyobb értékre tett szert, mint a minő annak nemesfém-tartalma szerint megilletné. Valutánk többé nem tiszta ezüst-érték, hanem magasabbra becsült hitelpénz-valuta. Az osztrák érték tehát ez idő óta az ezüsttel szemben tényleg ágióval birt. Ezt a londoni árak alapulvételével következő, számítás útján nyert táblázat tünteti fel: ¹⁾

100 ezüst forintnak megfelelő fém értéke osztrák valutában:

Év	átlagos érték	Év	átlagos érték	Év	átlagos érték	Év	átlagos érték
1879.	96·8	1882.	99·5	1885.	97·6	1888.	85·7
1880.	99·6	1883.	97·8	1886.	91·9	1889.	81·1 ²⁾
1881	98·3	1884.	99·3	1887.	90·9		

E számok mutatják az ezüstkiverés megszüntetésének hatását. A legújabb adatok pedig már a valuta-rendezés folytán felébredt üzérkedés befolyásáról tanuskodnak.

Az osztrák érték diságióját az arányhoz való viszonyában a következő kimutatásból láthatjuk a budapesti piac jegyzéseinek alapján.

Év	Átlagos arany-ágó	Év	Átlagos arany-ágó	Év	Átlagos arany-ágó	Év	Átlagos arany-ágó
1867.	126·50	1873.	110·88	1879.	116·25	1885.	123·50
1868.	116·25	1874.	111·31	1880.	117·25	1886.	124·75
1869.	123·19	1875.	111·63	1881.	116·75	1887.	125·36
1870.	124·13	1876.	120·88	1882.	118·75	1888.	123·13
1871.	121·50	1877.	122·88	1883.	118·88	1889.	117·06 ²⁾
1872.	110·75	1878.	118·83	1884.	120·68		

Valutánk mozgását az arannyal szemben szemlátomást befolyásolta ugyan az ezüst elértéktelenedése; de nem oly mértékben, mint a tiszta ezüstvaluta esetén tette volna. A legújabb év adata itt is a valuta-rendezés esélyének előlegezését mutatja.

A váltóárfolyamok mozgása. — A rendezett és rendezetlen

¹⁾ Ld. Gruber Ignác Dr.: »Statistische Beiträge zur Frage der Währung. I. H.« Jena, 1890.

²⁾ 1889. decz. 31. árfolyam szerint.

valutaállapotok közti különbséget semmi sem jellemzi hivebben, mint a különböző valutájú országok főpiacszaira intézett váltók árfolyamának hullámozása. Minél szilárdabb alapon áll a valuta, annnyival kisebbek e hullámozások. A következő táblázatban az egy font sterlingért Londonban kapható váltók értékét állítottuk össze idegen valutában az Amsterdamba, Berlinre, Párisra, aztán Olaszországra, Bécsre és Szt.-Pétervárra szóló 3 hónapi lejáratú biró váltók szerint az 1878—1888. évre. ¹⁾

Év	Amster- dam		Berlin		Páris		Olasz- ország		Bécs		Szt.- Pétervár
	frt.	cent.	márk	pfen.	franc	cent.	lira	cent.	frt.	kr.	papírban léte- ző ezüstrel pennyben
1878 { évi átlag . . .	12	4 ³ / ₄	20	61	25	37	27	94	12	6	23 ⁸ / ₈
1878 { ingadozás . . .	—	2 ¹ / ₂	—	26	—	27 ¹ / ₂	—	82 ¹ / ₂	—	80	3 ¹ / ₈
1879 { évi átlag . . .	12	3 ⁶ / ₈	20	58	25	41	28	32	11	96	23 ⁷ / ₈
1879 { ingadozás . . .	—	1 ⁸ / ₈	—	7	—	16 ¹ / ₄	1	15	1	13 ³ / ₄	2 ⁵ / ₈
1880 { évi átlag . . .	12	3 ⁹ / ₈	20	61	25	47	27	80	11	98	24 ⁴ / ₄
1880 { ingadozás . . .	—	2 ¹ / ₈	—	17	—	20	2	38 ³ / ₄	—	20	1 ⁵ / ₈
1881 { évi átlag . . .	12	4 ⁷ / ₈	20	69	25	57	25	99	11	93	24 ⁶ / ₈
1881 { ingadozás . . .	—	2	—	12 ¹ / ₂	—	16 ¹ / ₄	—	66 ¹ / ₄	—	17 ¹ / ₂	1 ¹³ / ₃₂
1882 { évi átlag . . .	12	5 ³ / ₈	20	68	25	48	26	12	12	11	23 ⁵ / ₈
1882 { ingadozás . . .	—	1 ⁷ / ₈	—	9	—	16 ¹ / ₄	1	2 ¹ / ₂	—	16 ¹ / ₄	1
1883 { évi átlag . . .	12	4 ³ / ₄	20	65	25	46	25	56	12	15	23 ² / ₂
1883 { ingadozás . . .	—	1 ¹ / ₄	—	14	—	12 ¹ / ₂	—	30	—	15	1
1884 { évi átlag . . .	12	4 ⁵ / ₁₂	20	48	25	41	25	51	12	35	23 ⁷ / ₈
1884 { ingadozás . . .	—	1 ⁶ / ₈	—	15	—	18 ³ / ₄	—	31 ¹ / ₄	—	25	1 ³ / ₄
1885 { évi átlag . . .	12	3 ³ / ₈	20	60	25	37	25	68	12	64	23 ⁶ / ₈
1885 { ingadozás . . .	—	1 ³ / ₈	—	18	1	18 ³ / ₄	—	42 ¹ / ₂	—	26 ¹ / ₄	1 ²³ / ₃₂
1886 { évi átlag . . .	12	3 ² / ₈	20	54	25	41	25	57	12	75	22 ⁸ / ₈
1886 { ingadozás . . .	—	1 ³ / ₄	—	16	—	25	—	38 ³ / ₄	—	16 ¹ / ₄	1 ⁵ / ₈
1887 { évi átlag . . .	12	3 ³ / ₈	20	55	25	50	25	85	12	82	20 ⁹⁸ / ₈
1887 { ingadozás . . .	—	1 ¹ / ₂	—	14	—	23 ³ / ₄	—	56 ¹ / ₄	—	26 ¹ / ₄	1 ¹ / ₄
1888 { évi átlag . . .	12	3 ² / ₈	20	55	25	50	25	88	12	59	21 ⁹ / ₈
1888 { ingadozás . . .	—	1 ¹ / ₂	—	19	—	22 ¹ / ₂	—	42 ¹ / ₂	—	55	6 ¹ / ₄
fém pari	12	1	20	42	25	22	25	22	10	21	38 ⁰⁹ / ₈
(az 1:15 ¹ / ₂ arány mellett)											

Az ellentét a rendezett és rendezetlen valutás országok közt a fenti számokból azonnal kitűnik, ha pl. Amsterdamt vagy Berlint (nem tiszta aranyvaluta!) és Bécsre összehasonlítjuk; vagy pedig az olasz váltókat 1882-ig és azután külön tekintjük. A legóriásabb ingadozásokat az orosz érték mutatja az alapértéknek egészen 25—30⁰/₀-áig.

¹⁾ L. Gruber Ignác dr. összeállítását a Statist. nyomán az említett helyen.

2. Jegybankok.

A modern hitelélet központi szerveit azok a nagy bankok képezik, melyek több-kevesebb kizárólagossággal jegyek kibocsátására vannak feljogosítva. A bennünket közelebből érdeklő nagy jegybankok főbb viszonyait a következőkben adjuk vissza.

Az **osztrák-magyar bank**, mely az 1816-ban alakult osztrák nemzeti bankból keletkezett, az 1887. évi XXVI. t.-cz. értelmében 1898. végeig jegykibocsátási monopollal bir. Jelenlegi dualisztikus szervezete szerint 2 főintézete van, az egyik Bécsben, a másik Budapesten; azonfelül volt 1889. végén 50 fiókja és 132 mellékhelye, ezek közül 19 fiók és 62 mellékhely a magyar birodalomra esik. Az 1888. év folytán 2 fiók nyitattott hazánkban u. m.: Nagy-Becskereken és Miskolczon; 1889-ben pedig 3 mellékhely keletkezett, u. m.: Csáktornya, Német-Bogsán és Oravicza.

A bank alaptőkéje 1868. óta 90 millió frt., mely 150 ezer 600 frtos részvényből alakult, tartalékalapja 1889. végén 18,986.870 forintot tett.

A bankjegy-kibocsátást, valamint az ércz-fedezetet 1867. óta minden év végén, a következő kimutatás tünteti fel:

Év végén	Bank- jegy- forga- lom	Érczkészlet			Az érczkészlet aránya a bank- jegy-forgalom- hoz	Év végén	Bank- jegy- forga- lom	Érczkészlet			Az érczkészlet aránya a bank- jegy-forgalom- hoz	
		Arany	Ezüst	Össze- sen				Arany	Ezüst	Össze- sen		
		millió forintokban										
1867	247·0	2·0	106·3	108·3	1 : 2·28	1879	316·8	58·6	105·6	164·2	1 : 1·92	
1868	276·2	0·2	103·4	108·6	1 : 2·54	1880	328·6	65·0	108·3	173·3	1 : 1·90	
1869	283·7	0·2	116·6	116·8	1 : 2·42	1881	354·2	68·7	122·1	190·8	1 : 1·86	
1870	296·9	1·4	112·9	114·3	1 : 2·59	1877—81	átlag	314·0	65·4	98·5	163·9	1 : 1·92
1871	317·3	44·4	99·1	143·5	1 : 2·21							
átlag 1867—71	284·2	9·6	103·7	118·3	1 : 2·39	1882	368·6	79·2	114·5	193·7	1 : 1·90	
1872	318·4	69·4	73·5	142·9	1 : 2·23	1883	380·5	77·7	121·7	199·4	1 : 1·91	
1873	358·9	70·5	73·3	143·8	1 : 2·49	1884	375·7	78·8	126·6	205·4	1 : 1·83	
1874	293·7	72·7	66·6	139·3	1 : 2·11	1885	363·6	69·1	129·7	198·8	1 : 1·83	
1875	286·2	67·8	66·6	134·4	1 : 2·13	1886	371·7	66·7	138·8	205·5	1 : 1·88	
1876	295·9	70·2	66·4	136·6	1 : 2·17	1882—86	átlag	372·0	74·3	126·3	200·6	1 : 1·85
átlag 1872—76	310·6	70·1	69·3	139·4	1 : 2·23							
1877	281·4	67·4	70·1	137·5	1 : 2·05	1887	391·1	71·0	145·1	216·1	1 : 1·81	
1878	288·8	67·4	86·5	153·9	1 : 1·88	1888	425·7	79·0	154·0	233·0	1 : 1·83	
						1889	434·7	79·2	162·2	241·4	1 : 1·80	

A bankszerű fedezetet nem tekintve, az érczfedezet aránya a bankjegy-forgalomhoz egyre kedvezőbb, úgy, hogy 1889. végén nem

a törvényben előírt $\frac{2}{5}$, hanem csaknem $\frac{3}{5}$ (pontosabban 0.56) fedezet állott fenn.

A bank fémkészletének nagyobb részét azonban ezüst képezi, mely csak teher a bankra nézve s valuta-rende- zés esetén a két állam részéről külön gondoskodást igényel, minthogy a bank pinczéi- ben felhalmozódó ezüst szaporodását főleg az osztrák és magyar állam ezüst pénzverése okozza, mely a forgalomban nem tudván magát fentartani, a bankba szivárog.

A bank üzletének eredményét az utóbbi évtized alatt a követ- kező számok mutatják:

Év	Ország	Intézetek száma	Az év folyamában végzett műveletek				
			váltók és értékek leszámító-lása	kölcsönök kézi zálogra	utalvá-nyok kiállítása	ercsiváltók vé-tele, lejárt szel-vények, bizo-mányi ületek	összes műveletek
			ezer osztr. ért. forintokban				
1880	Ausztria . . .	24	496.321	153.735	125.598	123.618	899.272
	Magyarország .	15	162.441	38.806	56.500	1.244	258.991
	Összesen .	39	658.762	192.541	182.098	124.862	1,158.263
1881	Ausztria . . .	24	584.857	188.712	126.003	247.216	1,146.788
	Magyarország .	16	195.534	42.056	57.528	3.151	298.269
	Összesen .	40	780.391	230.768	183.531	250.367	1,445.057
1882	Ausztria . . .	24	604.582	140.314	121.943	278.664	1,145.503
	Magyarország .	16	213.062	36.810	60.819	5.005	315.696
	Összesen .	40	817.644	177.124	182.762	283.669	1,461.199
1883	Ausztria . . .	24	643.609	103.226	114.525	203.797	1,065.157
	Magyarország .	16	227.420	32.299	56.512	5.332	321.563
	Összesen .	40	871.029	135.525	171.037	209.129	1,386.720
1884	Ausztria . . .	24	619.616	104.155	117.266	273.710	1,114.747
	Magyarország .	16	243.485	31.522	58.317	15.590	348.914
	Összesen .	40	863.101	135.677	175.583	289.300	1,463.661
1885	Ausztria . . .	24	499.539	96.032	101.999	291.721	989.291
	Magyarország .	16	221.426	30.218	53.629	11.366	316.639
	Összesen .	40	720.965	126.250	155.628	303.087	1,305.930
1886	Ausztria . . .	24	526.187	90.256	75.219	274.333	965.995
	Magyarország .	16	204.549	23.954	54.738	11.616	294.857
	Összesen .	40	730.736	114.210	129.957	285.949	1,260.852
1887	Ausztria . . .	29	551.779	98.387	72.883	245.833	968.882
	Magyarország .	18	227.495	35.400	53.435	10.102	326.432
	Összesen .	47	779.274	133.787	126.318	255.935	1,295.314

Év	Ország	Intézetek száma	Az év folyamában végzett műveletek				
			váltók és értékek leszámítolása	kölcsönök kézi zálogra	utalványok kiállítása	ércváltók vétel, lejátszása, bizomániai ületek	összes műveletek
			ezer osztr. ért. forintokban				
1888	Ausztria . . .	32	543.029	101.029	38.720	339.144	1,021.922
	Magyarország .	20	244.863	28.037	35.376	7.660	315.936
	Összesen .	52	787.892	129.066	74.096	346.804	1,337.858
1889	Ausztria . . .	32	584.054	108.587	34.479	571.730	1,298.850
	Magyarország .	20	268.616	24.266	32.118	32.193	357.193
	Összesen .	52	852.670	132.853	66.597	603.923	1,656.043

Az összes műveleteknek valamivel több mint felét a váltók és értékek leszámítolása képezi, különösen a magyar bankintézeteknél, hol e műveletek aránya 1889-ben 77%-on felül áll és az itt kimutatott évek alatt folyton emelkedő volt. A bank magyarországi intézeteinek üzlete természetesen jóval csekélyebb az ausztriai intézetekénél, de örvendetesen emelkedik és pedig határozottan nagyobb mérvben, mint a Lajthán túl. A következő kimutatásból látható, hogy a magyarországi intézetek műveletei minő százalékát képezik az egyes üzletágak szerint a bank összes műveleteinek:

Év	a leszámítolás-nál	a lombardkölcsönöknél	az utalványok-nál	az ércváltók, bizomániai ületeknél, stb.	egyáltalán	Év	a leszámítolás-nál	a lombardkölcsönöknél	az utalványok-nál	az ércváltók, bizomániai ületeknél, stb.	egyáltalán
1878 . . .	21.2	25.6	27.9	0.0	20.7	1884 . . .	28.2	23.2	33.2	5.4	23.9
1879 . . .	23.4	24.0	29.5	0.2	21.9	1885 . . .	30.7	23.9	34.5	3.7	24.2
1880 . . .	24.7	20.1	31.0	1.0	22.4	1886 . . .	28.0	29.7	42.1	4.1	23.4
1881 . . .	25.1	18.2	31.3	1.3	20.8	1887 . . .	29.1	26.5	42.3	3.9	25.2
1882 . . .	26.1	20.8	33.3	1.8	21.6	1888 . . .	31.1	21.7	47.7	2.2	23.6
1883 . . .	25.7	23.8	33.0	2.5	23.2	1889 . . .	31.5	18.3	48.2	5.3	21.5

A magyarországi intézetek része legnagyobb a bank utalványainál — újabban majdnem 50%, ellenben csekély az ércváltók vásárlása, szelvénybeváltás és bizomániai ületek tekintetében, melyek pedig a bank üzleteiben egyre nagyobb szerepet játszanak. 1889. évi rossz arányunk az összes műveletekben szintén ezen különben inkább másodlagos, közvetítő jellegű üzletág hatalmas lendületéből magyarázandó, mely a fentebbiek szerint Ausztria javára esik.

Az egyes bankintézetek műveleteit hazánkban a következő számok mutatják:

M i l l i ó f o r i n t o k b a n

Budapest	224.2	Pozsony	7.8	Győr	3.9
Debreczen	15.1	Eszék	7.5	Pécs	3.9
Szeged	12.5	Nagyvárad	7.2	Nagy-Szeben	3.9
Temesvár	11.2	Kolozsvár	7.0	Fiume	3.6
Zágráb	10.5	Nagy-Kanizsa	6.6	Miskolcz	3.4
Arad	8.5	Brassó	5.1	Sopron	2.5
Kassa	8.2	Nagy-Becskerek	4.7		

Ausztriában Bécs (990.2 millió frt.), Prága (85.3 m.) és Brunn (48.4 m.) birnak legnagyobb forgalommal.

A bank összes műveleteinek több mint fele a bécsi főintézetre esett; nagyon messze utána következik Budapest, mely azonban viszont a cseh fővárost majd háromszorosan meghaladja. Ugy nálunk mint Ausztriában inkább a központ felé húzódik a forgalom a fiókok rovására.

A bank főbb üzletágainak állapotát 1868 óta minden év végén a következő összeállítás mutatja:

É v	Az állam tartozása	Leszámitolt váltók és érték-papírok	Kölcsönök kézi zálogokra	Váltó-tárca és lombard-kölcsönök		Jelzálog-kölcsönök	
				együtt	a magyar intézeteknél	összesen	Magyarországban
osztrák értékű 1000 forintokban							
1868 .	80.000	81.955	37.789	119.744	17.619	68.434	37.168
1869 .	80.000	87.539	42.037	129.576	23.275	65.333	34.688
1870 .	90.000	109.694	41.259	150.953	25.934	63.438	33.856
1871 .	80.000	136.980	33.391	170.371	26.559	62.967	33.466
1872 .	80.000	167.199	28.622	195.821	35.325	60.514	31.294
1873 .	80.000	181.775	55.571	237.346	45.593	73.807	34.400
1874 .	80.000	142.195	35.477	177.672	41.350	87.370	41.942
1875 .	80.000	117.157	32.118	149.275	38.989	96.163	49.556
1876 .	80.000	135.591	29.011	164.602	33.859	100.522	53.324
1877 .	80.000	113.964	27.829	141.793	32.344	103.140	56.675
1878 .	79.748	109.181	32.018	141.199	33.592	106.010	58.895
1879 .	79.748	117.531	24.081	141.612	37.961	106.962	61.277
1880 .	79.748	139.108	20.924	160.032	44.762	97.854	56.845
1881 .	79.748	156.544	21.991	178.535	41.831	95.307	59.054
1882 .	79.595	162.668	32.537	195.205	51.479	90.121	49.313
1883 .	79.448	169.345	30.034	199.379	55.276	86.988	58.357
1884 .	79.403	167.712	34.220	201.932	59.158	86.766	60.142
1885 .	79.403	136.442	27.216	163.659	49.511	89.389	62.453
1886 .	79.403	145.665	23.921	169.587	53.269	92.340	67.747
1887 .	79.403	159.883	25.754	185.587	58.629	96.703	72.886
1888 .	79.236	167.807	31.261	199.068	56.714	105.752	79.643
1889 .	79.003	178.881	36.685	215.566	64.067	111.363	84.712

A bank szolgálataira, melyeket a monarchia hiteléletének tesz, világot vet a leszámított váltók nagyság szerint való következő kimutatása, mely az 1889. évre vonatkozik:

Váltók nagysága	Benyújtott váltók száma	Leszámított
10 frton alul	204	201
10 frttól 50 frtig . .	12.937	12.178
50 » 150 »	140.253	131.726
150 » 300 »	173.944	164.561
300 » 600 »	156.548	148.764
600 » 1.000 »	102.272	97.671
1.000 » 2.000 » . . .	84.987	81.746
2.000 frton felül . . .	75.100	73.038
Összesen	746.245	709 885

Bár e kimutatásnál a hazai eredmények nem különíthetők el, valószínűnek látszik, miszerint a váltók aránya az egyes nagyságosztályok szerint nálunk közel áll ahhoz, amelyet az egész monarchia együttes adatai mutatnak. Ez kitűnik abból, miszerint az egy-egy leszámított váltóra esett átlagos összeg a magyar intézeteknél alig különbözik az osztrák intézetek átlagánál, nálunk (1889-re) 1.028 frtot tévén, míg Ausztriában 1.123 frtot. Az egyes intézetek átlagai azonban nagyon is eltérők. Hazánkban — sőt az egész monarchiában — Budapesten szólnak legmagasabb összegről a váltók — 1.777 frt. — míg Bécsben 1.303 frt. az átlag. Felül áll az 1.200 frton Fiume (1.438 frt.), Zágráb (1.333 frt.), Sopron (1.296 frt.), Kassa (1.213 frt.) és Győr (1.203 frt.). Ellenben az 500 forint átlagon is alul marad Temesvár (363 frt.) és még inkább Nagy-Becskerek (247 frt.). A váltók átlagos lejáratí ideje hazánkban 61, Ausztriában 56, Budapesten pedig 56, Bécsben 50 nap.

A bank lombardkölesőneit illetőleg megemlítjük, hogy a 36es millió frt. kölcsön, mely 1889. decz. 1-én elhelyezve volt, 53⁰¹ millió frt. névértékű értékpapirban talált fedezetet. E papírok közt a magyar korona országainak állami és földtehermentesítési adóssága és községi kölcsőnei 13⁰² millió frt. névértékkel szerepelnek és pedig az osztrák intézeteknél 8⁰⁴, a hazaiaknál 4⁹⁸ m. frt. ért. volt letéve.

Az angol bank. — E bank világpénzüintézeti jelentőségét és az annak sajátzerű szervezetéből eredő bajokat az évkönyv tavalyi folyamában ¹⁾ bővebben ismértettük. Ezuttal csak néhány év adatait állítjuk össze, mindig a január első hetében adott kimutatás szerint. ²⁾

¹⁾ L. 518. és következő lapok. — ²⁾ L. Economist 1890. január 4. szám.

Évek	Jegyforgalom millió	Letétek forintokban	Tartalék forintokban	Nemes fém	A tartalék aránya a kötelezettségekhez
1880.	276·3	380	140·7	276·0	39 ¹ / ₈ %
1887.	248·3	329	102·3	193·1	30 ⁷ / ₈ %
1888.	248·1	302	115·6	201·6	38 %
1889.	244·8	369	110·9	193·7	29 ⁷ / ₈ %
1890.	246·7	341	93·1	177·8	27 ³ / ₁₆ %

A banknak a Peelakta által adott szervezete annak szabad mozgását nagyon korlátozza s felettébb érzékenynyé teszi azt az aranyelvonással szemben. Befolyása a kamatláb ingadozására a később adandó összeállításból is ki fog tűnni. A jelen év folyamában a bank helyzete javult és márczius végén (1890. márcz. 26.) a jegytartalék már 168·3 m. forintra rúg s az év forduló pontján 6⁰/₀-on állott bank kamatláb 4⁰/₀-ra szállítottatott alá.

A német jegybankok. — A jegybankok rendszere, a mint az az egyes német államokban fennállott, a birodalom megalakulása óta csak annyiban szenvedett változást, a mennyiben az 1875. évi márcz. 14. törvény a partikuláris jegybankok jogát szorosan magyarázta s ezzel kivitte, hogy azok bizonyos általános feltételeknek alávetették magokat, vagy lemondtak a jegykibocsátási jogról. A német jegybankok száma ennek folytán 33-ról 16-ra szállott alá, mely utóbbiak közül egyik, a porosz országos bankból lett birodalmi bank határozottan preponderál.

E jegybankok mérlegét az utolsó tíz évről a következő kimutatás tünteti fel:

É v	T e h e r							
	Alap tőke	Tarta- lékalap	Bankjegyforgalom		Tartozások		Egyéb teher	Összes tartozás
			ös- zesen	ebből fedezetlen	azonnal esedékesek	felmondás mellett		
millió forintokban								
1879 . .	134	16	495	146	104	21	5	775
1880 . .	134	16	504	157	99	21	5	779
1881 . .	134	17	529	197	97	22	5	804
1882 . .	134	18	517	170	121	23	6	819
1883 . .	134	19	515	160	124	21	5	818
1884 . .	134	19	531	201	153	22	5	864
1885 . .	134	20	531	148	150	22	5	862
1886 . .	134	21	608	200	165	20	5	953
1887 . .	131	21	604	155	185	21	6	968
1888 . .	131	21	644	152	170	20	5	991

É v	V a g y o n							
	Ércz- készlet	Biro- dalmi pénztári jegyek	Más bankok bank- jegyei	Váltók	Lombard köleső- nők	Érték- papirok	Egyéb vagyon	Összes követe- lés
	millió forintokban							
1879	313	20	16	325	59	20	26	779
1880	307	19	21	324	66	20	28	785
1881	298	16	19	357	75	21	26	812
1882	321	10	16	373	62	17	28	827
1883	322	10	18	371	54	21	27	823
1884	301	8	22	397	84	30	29	871
1885	350	11	22	368	54	30	34	869
1886	377	9	22	407	73	39	30	957
1887	425	9	15	417	56	10	41	973
1888	469	8	15	383	67	17	36	995

Magának a német birodalmi banknak részvénytőkéje 60 millió forint. Átlagos bankjegyforgalma 1888-ban 466,5 millió frtra ment, míg az átlagos érczfedezet 451,7 millió frt. volt, úgy, hogy e bank jegyeinek érczfedezete 96,8%-ot ért el. — Megjegyezzük, miszerint a leszámított váltók átlagos értéke 1134 frt. s az átlagos esedékességi határidő 56 nap volt.

A birodalmi bank mérlege 1888. végén egyébiránt a következő:

Teher	Millió márkában forintban		Vagyon	Millió márkában forintban	
alaptőke	120'00	60'00	fémkészlet . . .	898'65	449'32
tartaléktőke . . .	23'68	11'84	állami pénztári		
bankjegyforgalom	962'27	481'13	jegyek	19'95	9'97
azonnal esedékes			más bankok jegyei	10'56	5'28
tartozások . . .	371'07	185'54	váltók	446'67	223'33
egyéb teher . . .	0'68	0'34	kézi zálogkölesnők	59'57	29'79
nyereség	5'32	2'66	értékpapirok . .	8'11	4'06
			egyéb vagyon . .	39'51	19'76
összesen . .	1.483'02	741'51	összesen . .	1.483'02	741'51

Francia bank. — A francia központi bank jegymonopollal bír, bár részvénytársasági alakja van. Helyzete tehát rokon a monarchia jegybankjáéval. Alaptőkéje 182,5 m. frank. Főbb műveleteinek áttekintését az 1879—88. terjedő időszakra a következő kimutatás nyújtja:

É v	Bankjegyforgalom			Fém tartalék			Kereskedelmi papírok le-számítása
	legna-gyobb	legki-sebb	átla-gos	legna-gyobb	legki-sebb	átla-gos	leszámítás összege
	millió forintokban						
1879	931 ³	840 ⁵	882 ¹	900 ⁸	788 ¹	846 ⁰	2.904 ³
1880	992 ⁶	885 ¹	924 ⁵	841 ⁴	705 ⁵	789 ⁸	3.478 ⁷
1881	1.130 ²	959 ²	1.044 ⁷	758 ⁶	700 ²	729 ⁴	4.549 ⁶
1882	1.181 ³	1.050 ⁸	1.116 ⁰	863 ²	716 ⁸	790 ⁰	4.528 ⁸
1883	1.239 ⁰	1.110 ³	1.174 ⁸	833 ⁴	785 ⁶	809 ⁵	4.330 ⁹
1884	1.265 ⁰	1.126 ⁰	1.195 ⁵	837 ⁴	774 ⁰	805 ⁷	4.134 ¹
1885	1.225 ⁶	1.087 ⁸	1.156 ⁶	912 ⁶	808 ⁰	860 ³	3.700 ⁰
1886	1.189 ⁵	1.063 ²	1.126 ⁴	1.010 ³	888 ²	949 ²	3.320 ⁸
1887	1.172 ⁰	1.020 ⁶	1.096 ³	960 ⁷	926 ⁴	943 ⁵	3.307 ⁴
1888	1.156 ⁴	1.006 ⁴	1.081 ⁴	938 ⁸	896 ⁸	917 ⁸	3.474 ⁰

Megjegyezzük, miszerint a bank által leszámított papírok átlagos értéke 1888-ban 718 frank — tehát jóval kisebb, mint akár az osztrák-magyar, akár a német birodalmi banknál. A Párisban 1888-ban leszámított 5,423.916 darab papír közt 1,820.473 darab 100 frankot meg nem haladó értékről szökött, sőt 17.842 darab 10 frank vagy azon alóli összegekről. Az átlagos lejáratí tartam 26 nap.

Az orosz állami bank-ot illetőleg újabb kimutatás hiányában a tavaly közölt összeállítást adjuk :

É v	Érczkészlet érmek és rudakban		Állandón és ideiglenesen kibocsátott bankjegyek	leszá- mito- lás	El ő l e g e k			Folyó- számla	Tiszta nyere- ség
	arany	ezüst			árúkra	állam- papi- rokra	részvé- nyekre		
m i l l i ó f o r i n t o k b a n									
1876 . .	198 ⁰³	43 ³²	1.279 ⁸⁴	424 ³¹	8 ⁵⁴	64 ⁰³	37 ¹⁰	553 ²³	9 ⁴⁸
1877 . .	202 ²¹	37 ¹⁹	1.684 ⁶⁸	331 ⁵⁴	12 ⁶⁷	98 50	79 ⁴⁶	337 ⁷⁰	11 ⁹⁸
1878 . .	224 ³⁹	15 ⁰⁴	1.924 ⁷⁵	278 ⁹⁹	11 ⁰⁴	96 ⁶⁸	14 ⁹⁴	238 ³⁵	16 ⁷²
1879 . .	244 ⁶⁸	4 ¹¹	1.883 ²⁸	317 ¹³	10 ¹⁰	137 ⁴⁰	14 ⁸⁷	652 ⁷⁰	13 ⁴⁰
1880 . .	275 ⁹⁴	1 ⁸¹	1.836 ²⁹	361 ⁸⁶	11 ⁰³	81 ⁹⁴	13 ⁴⁶	653 ⁰¹	11 ⁵⁹
1881 . .	275 ⁹⁵	1 ⁸³	1.836 ²⁹	359 ³⁶	9 ⁶²	69 ⁴⁶	15 ²⁸	316 ⁵²	12 ⁷⁷
1882 . .	275 ⁹⁶	1 ⁸³	1.836 ²⁹	409 ⁰⁹	11 ⁴⁴	89 ¹⁰	23 ⁹⁸	429 ⁰¹	11 ⁴⁶
1883 . .	275 ⁹⁶	1 ⁸³	1.787 ⁶⁹	445 ²⁸	10 ⁹²	79 ²¹	35 ⁹⁴	431 ⁵⁰	11 ⁷²
1884 . .	275 ⁹⁶	1 ⁸²	1.789 ⁰⁹	448 ²⁰	10 ²³	64 ²²	27 ²⁹	404 ⁶⁶	9 ⁰⁷
1885 . .	275 ⁹⁶	1 ⁸²	1.695 ²²	374 ⁹⁷	20 ¹²	53 ⁴²	17 ³⁰	273 ⁷⁷	5 ⁸⁴

Az olasz jegybankok. — A hat olasz jegybank, melyek közül a királyság nemzeti bankja válik ki műveleteinek nagysága által, az 1879—88. évek végén következő összesített mérleget mutat fel :

Szenvedő állapot az év végén millió forintokban:

Év	alaptőke	tartalék-alap	bankjegy-forgalom	folyószámlák s egyéb hátr. sz. tart.	folyószámlák s egyéb hátridőre sz. t.	árúk és papírok letévei	különtételek	üzleti nyereség	összesen
1879	123 ²⁴	14 ⁶⁰	292 ⁹⁸	48 ²⁹	38 ⁸⁸	292 ⁷⁴	43 ⁶²	13 ⁰⁷	867 ⁴²
1880	124 ⁰⁵	15 ³⁷	299 ⁵⁹	65 ¹⁵	35 ³⁸	190 ¹⁸	56 ³⁶	14 ²²	800 ³⁰
1881	124 ⁸⁶	16 ¹⁰	294 ²³	50 ⁴⁶	36 ⁶⁰	228 ¹²	134 ⁶⁸	14 ¹¹	899 ¹⁶
1882	125 ⁹⁸	17 ¹⁰	292 ⁹⁵	55 ⁹⁰	43 ⁵²	178 ¹⁴	49 ⁸⁹	14 ²⁹	777 ⁷⁷
1883	126 ¹⁴	19 ²³	317 ⁵⁷	53 ⁷⁰	37 ⁴⁵	180 ⁷⁰	23 ⁷¹	7 ³⁶	765 ⁸⁶
1884	126 ³⁰	21 ⁰⁶	359 ⁶⁴	57 ⁸³	36 ²⁸	187 ⁹²	24 ⁴⁰	6 ⁵⁸	820 ⁰¹
1885	126 ³⁰	22 ⁷⁰	379 ³⁸	62 ¹¹	58 ⁵⁶	225 ⁷⁶	34 ²⁷	8 ⁰¹	917 ⁰⁹
1886	126 ³⁰	24 ⁶⁰	412 ⁷⁵	72 ⁷⁰	54 ⁸⁴	231 ⁵¹	48 ²⁶	7 ⁹⁶	978 ⁹²
1887	126 ³⁰	26 ¹⁵	430 ³⁰	62 ⁸⁶	64 ¹⁰	260 ¹⁸	102 ⁷⁸	9 ⁹²	1.082 ⁵⁹
1888	154 ⁵⁷	429 ⁹⁵	61 ⁴²	65 ⁹⁷	285 ⁵⁵	117 ⁷⁷	10 ⁴⁰	1.125 ⁷²	

Cselekvő állapot az év végén millió forintokban:

Év	fémkészlet és tartalék	tárcza	előlegek	egyenes befektetés	ezimletek	hiteltek	hátralék	letétek	különfélék	üzleti költségek	összesen
1879	132 ¹⁸	152 ⁵²	52 ⁰⁷	—	32 ⁶²	167 ⁷⁰	7 ⁷⁴	292 ⁷⁴	23 ⁰⁹	6 ⁷⁶	867 ⁴²
1880	136 ⁰⁴	169 ³⁹	58 ⁹⁷	—	93 ⁸⁵	96 ⁴⁰	6 ⁸⁴	190 ¹⁹	41 ⁶⁸	6 ⁹⁴	800 ³⁰
1881	126 ⁴⁵	161 ⁸¹	45 ¹⁸	—	101 ⁴⁶	189 ²⁹	6 ⁵⁸	228 ¹²	33 ⁴⁸	6 ⁷⁹	899 ¹⁶
1882	130 ²⁸	171 ⁰¹	38 ⁴²	—	102 ⁸⁶	94 ³¹	6 ⁹⁴	178 ¹⁴	48 ⁹⁹	6 ⁸²	777 ⁷⁷
1883	187 ⁷¹	149 ⁴⁷	30 ⁰⁴	—	82 ²⁰	77 ³⁶	6 ⁶³	180 ⁷⁰	47 ³⁹	4 ³⁶	765 ⁸⁶
1884	207 ¹⁷	181 ³⁷	29 ⁰⁵	—	72 ⁹⁹	72 ⁴²	6 ¹⁶	187 ⁹²	58 ⁴⁶	4 ⁴⁷	820 ⁰¹
1885	188 ⁷⁰	246 ⁴³	56 ²⁰	66 ⁰⁴	6 ²⁵	67 ³²	5 ⁸⁸	225 ⁷⁵	49 ⁹⁵	4 ⁵⁷	917 ⁰⁹
1886	205 ⁰³	269 ⁴⁹	51 ⁸⁶	60 ¹⁰	12 ⁷³	73 ⁰⁹	6 ⁷²	231 ⁵¹	63 ⁸⁶	4 ⁵³	978 ⁹²
1887	201 ⁶⁹	285 ²⁷	56 ¹⁹	59 ⁶⁶	12 ⁶⁴	80 ⁴⁹	9 ¹⁷	260 ¹⁸	112 ²⁵	5 ⁰⁵	1.082 ⁵⁹
1888	209 ⁴⁹	269 ⁵⁵	49 ²²	56 ¹¹	13 ²⁹	96 ¹³	12 ⁶⁰	285 ⁵⁵	128 ¹⁵	5 ⁶³	1.125 ⁷²

A belga bank. — Belgium jegybankjáról a következő összeállítás nyújt felvilágosítást:

É v	Ércz-készlet	Jegy-forgalom	Tárcza	Köleszők államkötvényekre	Allamkötvények	Folyószámlai hi telezők	Tar talék
m i l l i o ó f o r i n t o k b a n							
1851. decz. 31.	11 ⁷¹	20 ¹⁴	17 ⁶²	1 ⁴²	2 ⁹³	10 ³⁹	—
1855. » »	23 ⁶⁴	38 ²³	31 ⁴⁰	2 ³⁶	3 ²⁸	16 ⁰⁷	1 ⁰⁹
1860. » »	25 ²¹	47 ¹⁶	62 ³⁸	1 ⁷⁹	1 ³⁴	32 ⁷³	2 ¹³
1865. » »	22 ⁰³	50 ⁰⁴	62 ²²	1 ⁶⁰	0 ⁶⁸	25 ⁶⁴	4 ¹²
1870. » »	38 ²⁵	81 ¹¹	78 ⁵⁰	1 ⁵⁸	1 ⁰¹	32 ⁵³	5 ⁸⁸
1875. » »	49 ⁰⁶	136 ¹⁴	107 ⁶⁰	3 ³²	13 ²⁰	26 ²⁸	4 ⁸²
1880. » »	39 ⁵²	135 ⁹⁹	113 ⁶⁰	3 ¹¹	13 ²⁶	28 ⁸⁶	5 ⁸⁹
1884. » »	38 ⁶¹	143 ¹⁴	112 ⁰¹	4 ⁴³	19 ⁹⁸	29 ⁵⁸	7 ²⁸
1885. » »	42 ²⁰	146 ⁹⁷	111 ³²	4 ²²	19 ⁹⁸	28 ⁴³	7 ⁵⁵
1886. » »	40 ²³	151 ⁵⁹	117 ⁰⁷	4 ⁸⁰	19 ⁹¹	29 ⁷⁵	7 ⁸⁰
1887. » »	39 ⁶³	155 ⁶⁴	118 ⁰⁴	5 ⁶¹	19 ⁹⁴	28 ⁶⁰	8 ⁰⁸
1888. » »	37 ⁴¹	150 ²⁷	113 ⁵⁵	5 ²¹	19 ⁹¹	26 ⁵¹	8 ³⁵

A leszámított értékek átlagos nagysága e banknál 696 frank volt (1888-ban).

A németalföldi bank. — E bank, melynek 1888-ban 13 ügynöksége, 28 elsőrendű, 7 másod- és 29 harmadrendű közvetítő helye volt, a főbb üzletágakban következő átlagos forgalmat mutathat fel:

É v ¹⁾	fém-tartalék	jegy-forgalom	leszámitolás	kézizálogkölesön	folyó számla
	millió osztr. ért. forintokban (arany)				
1864—69	75·35	98·80	38·25	26·44	26·02
1869—74	94·30	131·50	48·25	29·61	25·26
1874—79	119·20	158·80	51·40	34·23	30·90
1879—84	110·52	161·86	43·88	35·13	12·62
1884—85	109·63	163·42	38·10	38·10	7·35
1885—86	121·17	164·72	37·73	36·39	15·67
1886—87	144·78	173·75	30·53	31·20	18·16
1887—88	130·21	167·93	34·77	38·79	21·13

A svájci jegybankok. — Ezek tudvalevőleg a bankszabadság alapján keletkeztek. Legutóbbi szabályozásuk az 1881. máj. 8. törvény által történt, mely azonban most revízió előtt áll. Mérlegeik főbb tételeit az 1883—88 közti időre a következőkben adjuk (millió frt.): ²⁾

	1883	1884	1885	1886	1887	1888
a jegybankok száma	32	33	33	33	34	34
alaptőke (befizetve)	43·6	46·8	47·0	47·8	48·9	48·9
tartaléktőkék	6·8	7·2	7·5	8·0	8·6	9·1
jegyforgalom	37·2	43·4	46·8	47·6	50·1	51·6
fém-tartalék	23·2	25·6	26·2	26·7	30·4	29·8
leszámitolás	70·6	73·2	72·1	75·6	72·7	69·0
jelzálogkölesönök	87·6	91·4	94·7	100·2	103·1	105·3

A svájci bankok forgalma tehát egészben fejlődő, baj azonban, hogy azonnal esedékes passzíváikkal nehezen értékesíthető követelések — mint a jelzett jelzálogkölesönök is — állanak szemben.

A főbb jegybankok áttekintése. — Az eddigi adatok kiegészítéseül ideigtatjuk az összes nagyobb jegybankok mérlegének főbb tételeit az 1890. január végén létezett állapot szerint:

¹⁾ A bank üzleti éve április 1-én kezdődik és márczius 31-én ér véget.

²⁾ Bolletino di notizie sul credito e la previdenza. Anno VI. N. 6.

B a n k o k	Alap- tőke	Tarta- lékok	Ércz- kész- let	Jegy- forgalom	Tárcza	Leté- tek és folyó- sz.	Lom- bard köl- csönök, ingatla- nok, stb.
e z e r f o r i n t o k b a n							
Angol bank . .	145.530	34.570	207.300	238.290	210.090	309.030	300.420
Francozia bank . .	73.000	17.206	997.834	1.279.576	341.200	288.200	247.441
Német bank . .	60.000	11.947	380.121	526.317	282.313	152.771	61.911
Osztrák-m. bank . .	90.000	18.485	241.792	411.215	177.441	—	190.817
Belga bank . . .	20.000	8.503	43.314	159.646	130.516	21.029	39.079
Olasz bank . . .	60.000	35.833	109.467	243.714	222.649	49.153	51.429
Spanyol bank . .	60.000	6.000	107.973	296.227	405.972	163.924	61.160
Orosz bank . . .	45.360	—	546.782	1.694.998	531.360	266.080	920.970
Németalföldi bank	13.600	4.073	110.265	198.268	66.070	13.270	48.839
Ottomán bank ¹⁾ .	100.000	3.188	11.342	4.871	47.951	52.334	65.048
Román bank . .	6.000	241	19.012	41.704	15.681	10.363	11.512
New-Yorki bankok	—	285.600	177.450	7.770	906.570	890.400	—

A bankok aranykészlete. — Tekintettel valutánk átalakítására, érdeklél bir a nagy bankok rendelkezésére álló aranykészletek ismerete, miután ezen készletek képezik a forrást, melyből arany-szükségletünket jó részben fedezni kellend. A következő összeállítás mutatja e készlet nagyságát néhány nagyobb jegybankban az 1872—89. évekre (millió frt.): ²⁾

Évek	osztr.-m. bank	angol bank	francozia bank	belga bank	német- alföldi bank	olasz bankok	oros áll. b.	svájci bankok
1872	69 ⁴	240 ¹	263 ⁵	15 ¹	23 ⁸	36 ⁷	298 ⁶	—
1873	70 ⁵	226 ²	244 ⁵	15 ¹	34 ⁰	36 ⁶	309 ¹	—
1874	72 ⁷	214 ⁹	404 ⁹	23 ⁴	47 ⁰	36 ⁴	319 ⁶	—
1875	67 ⁹	217 ⁰	469 ⁷	31 ²	58 ⁸	26 ⁹	321 ⁷	—
1876	70 ²	282 ¹	612 ²	31 ⁶	54 ⁶	30 ²	195 ⁶	—
1877	67 ⁴	243 ⁹	470 ⁹	24 ⁵	42 ⁹	30 ⁷	199 ⁷	—
1878	67 ⁴	280 ⁹	393 ⁴	24 ⁵	37 ⁹	31 ⁷	221 ⁶	—
1879	58 ⁶	276 ⁰	296 ⁶	28 ⁷	62 ⁴	32 ²	241 ⁷	—
1880	65 ⁰	242 ⁴	225 ⁷	29 ²	48 ³	31 ⁰	272 ⁵	—
1881	68 ⁷	203 ²	262 ³	30 ⁹	15 ⁴	28 ⁵	272 ⁵	—
1882	79 ²	204 ⁰	385 ⁸	28 ⁸	4 ⁵	30 ⁹	272 ⁵	13.3
1883	77 ⁷	215 ⁷	380 ²	28 ⁸	20 ⁰	88 ¹	272 ⁵	15.8
1884	78 ⁸	207 ⁰	400 ⁶	26 ⁴	23 ¹	122 ²	272 ⁵	18.8
1885	69 ¹	201 ²	463 ⁰	27 ⁸	40 ⁷	112 ²	272 ⁵	19.7
1886	66 ⁷	188 ²	492 ⁸	—	56 ⁶	72 ¹⁴⁾	—	—
1887	71 ⁰	199 ²	442 ⁰	37 ²³⁾	41 ³	70 ⁶⁴⁾	337 ⁶³⁾	—
1888	79 ⁰	192 ⁹	406 ⁵	34 ⁴³⁾	51 ⁹	77 ²⁴⁾	335 ⁶³⁾	—
1889	79 ²	178 ¹	509 ³	—	51 ⁶	—	—	22.2

¹⁾ Az 1889. nov. 30. mérleg. — ²⁾ Final Report of the R. Commission app. to inquire recent changes in the relative values of the precious metals. Appendix XVI. — ³⁾ Október végén. — ⁴⁾ Csak a római nemzeti bank aranykészletére vonatkozó adatok.

A német birodalmi bank nem mutatja ki nemes fémtartalékának alkatrészeit s így annak aranyáról tudomásunk nincs. Soetbeer becslése szerint a bank ezüstpénzei 1885-ben 130—140 millió forintot képviseltek. E mennyiség azóta valószínűleg nem emelkedett, hanem inkább csökkent. Ezt tekintetbe véve, a német birodalmi banknak vagy 300 millió frt. aranya volna.

A bankok kamatlába. — A hitel olcsósága vagy drágasága jelentékeny tényező a közgazdaság menetében. Az alábbi táblázat a vezető jegybankok átlagos évi leszámítolási kamatlábát adja:

Év	angol bank	francia bank	német (por.) bank	belga bank	németalf. bank	oszt.-m. bank
1851—60	4'12	4'16	4'39	— 1)	—	4'44
1861—65	4'90	4'83	4'47	— 1)	—	5'11
1866—70	3'62	3'07	4'67	— 1)	—	4'51
1871—75	3'75	4'86	4'50	4'26	3'66	5'16
1876—80	2'87	2'65	4'17	2'99	3'12	4'34
1881—85	3'43	3'34	4'23	3'76	3'55	4'06
1886	3'06	3'00	3'29	2'76	2'50	4'00
1887	3'38	3'00	3'40	3'06	2'50	4'12
1888	3'30	3'10	3'33	3'27	2'50	4'17
1889	3'55	3'18	3'70	3'62	2'50	4'19

Bár a hullámozás nem egyöntetű az egyes piacokon, annyi e táblázatból is kitűnik, miszerint a kamatláb egészben csökkenő irányt követ és jelentékenyen alantabb áll, mint az ötvenes és hatvanas évek átlagában. Nagyon alacsony volt az az 1876—80. közti évötödben, úgy, hogy a legnyugatibb országokban, Anglia, Franciaország és Belgiumban, ez évek állottak legalantabb. A kamatláb csökkenése monarchiánkban, Németországon és Németalföldön azóta is foly, bár 1885. óta európaszerte némi emelkedés észlelhető.

Az aranyért való harcz, mely ujabbán a nagy bankok közt folyik, állítólag behatott azok kamatlábjának mozgására, a mennyiben az arany elvonásának veszélye, mely egyértelmű az ércfedezet apadásával, a leszámítolás megszorítását teszi szükségessé, mi épen a kamatláb emelése által történik. E szempontból világot vethet a kérdésre egyrészt a kamatláb-ingadozások gyakorisága, másrészt a bank-

1) A belga nemzeti bank kamatlába 1851-ben 4°/o, 1855. 3°/o, 1870. 3'23°/o, 1865. 4'08°/o és 1870. 3'37°/o volt.

kamatláb és a magán-kamatláb közti eltérés nagysága. Az előbbire nézve szolgáljon tájékozásul a következő összeállítás:

A kamatláb változott évente átlag:

Angol b. Fr. b. Ném. b. Osztr. m. b.					Ang. b. Fr. b. Ném. b. O. m. b.				
1851—55	3'4	1'2	0'6	0'0	1851—85	6'4	1'2	2'4	0'6
1856—60	7'8	3'4	3'6	0'4	1886	7	0	5	0
1861—65	11'8	7'2	2'4	0'2	1887	7	0	2	1
1866—70	7'2	2'4	3'2	0'6	1888	9	3	3	2
1871—75	14'6	1'6	3'4	1'8	1889	8	3	4	2
1876—80	5'8	1'4	5'4	0'4					

A bank-kamatláb és a piaczi magán-kamatláb közti eltérést 1869-re s azután 1885-re, 1888. és 1889-re a következő adatok mutatják: ¹⁾

	1869			1885			1888			1889		
	bankk.	magánk.	különb.	bankk.	magánk.	különb.	bankk.	magánk.	különb.	bankk.	magánk.	különb.
London . . .	3'12	3'00	0'12	2'84	2'04	0'80	3'30	2'38	0'92	3'55	2'70	0'85
Páris	2'50	2'25	0'25	3'00	2'46	0'54	3'10	2'75	0'35	3'18	2'65	0'53
Berlin	4'25	3'25	1'00	4'13	2'91	1'22	3'28	2'12	1'16	3'70	2'70	1'00
Brüsszel . . .	2'50	2'50	0'00	3'26	2'90	0'36	3'27	2'80	0'47	3'62	3'10	0'52
Amsterdam .	3'50	3'50	0'00	2'71	2'39	0'32	2'50	2'12	0'38	2'50	2'15	0'35
Bécs	4'37	4'50	0'13	4'00	3'48	0'52	4'16	3'53	0'63	4'12	3'73	0'39
Szt.-Pétervár	6'37	6'12	0'25	6'00	6'00	0'00	5'34	6'29	0'95	5'96	5'85	0'11

Mig az első táblázat nem mutat határozott irányt és csak az angol bank sajátságos helyzetét világítja meg élesen, addig az utóbbi összeállítás valóban feltűnően igazolja a gyanút, hogy a bank- és a magán-kamatláb egymástól újabban eltávolodtak, és hogy a vezető bankok mesterkéltszerű leszámítolási politikája — e bankoknak az országos kamatlábra gyakorolt befolyását latba vetve — megdrágította a hitelt. A kárt, mely ebből Európa gazdasági életére háramlik, nem lehet el nem ismerni.

3. Hitelintézetek.

A hitelintézetek száma. — A szorosabb értelemben vett Magyarországon a hitel közvetítésével foglalkozó intézetek létszáma az utóbbi évtizedben minden év végén következő volt:

¹⁾ Az angol Gold- and Silvercommission zárjelentése, illetve a londoni Economistnak az illető évekre vonatkozó »Commercial History and Review« című pótfüzet.

É v	Működésben volt az év végén				
	bank	takarék- pénztár	földhitel- intézet	szövet- kezet	az osztr.- magyar bank magyar- országiinté- zete és fiókjai
1879	105	314	5	241	13
1880	107	318	6	250	15
1881	109	324	5	272	16
1882	113	336	5	306	16
1883	118	356	5	341	16
átlag 1879—83 . .	110	330	5	282	15
1884	119	370	5	362	16
1885	120	395	5	398	16
1886	130	401	5	430	16
1887	142	413	5	483	16
1888	154	424	5	547	18
átlag 1884—88 . .	133	401	5	445	16
szaporodás 1879-től 1888-ig összesen	49	110	—	306	5
százalékokban . .	46'66	35'03	—	126'97	38'46

Legerősebb a szövetkezetek szaporodása s itt örömmel konstatálhatjuk, hogy újabban mind nagyobb számmal keletkeznek az oly szövetkezetek, melyeknél nem a nyereszkeedés a főszempont, hanem az önsegély nagy elvének megvalósítása. Jó példával megy elő e tekintetben a pestmegyei hitelszövetkezet, mely központi intézet, mint anya-intézet a megyében már igen sok községben hozott létre és gyámolít kisebb hitelszövetkezeteket. A mi 1888-ban a hitelintézetek mozgalmát illeti, összesen 14 bank keletkezett, ellenben egy megszűnt, egy pedig takarékpénztárrá alakult át, takarékpénztár megszűnt 3, keletkezett 14; szövetkezet megszűnt 22, keletkezett 81; az osztrák-magyar bank pedig, a mint fentebb is említettük, 2 új fiókot nyitott.

Nagyon komoly figyelmet érdemel az oláh intézetek szaporodása. Különösen sok, határozott oláh intézet keletkezett 1887-ben, a mikor az egész országban alakult 11 új bank közül 5 határozottan oláh alapítás volt. Még 5–6 évvel ezelőtt, a nagy-szebeni Albinát kivéve, jóformán nem is volt oláh hitelintézet, jelenleg pedig már 10 bank, 3 takarékpénztár és 5 szövetkezet, összesen 18 oláh intézet áll fenn s egész lánczolatuk vonja be hazánk keleti részét. Nem

érdektelen e pontokat megjelölnünk. Kezdődik Temesvárral, azután jön Arad, Déva, Hátszeg, Szászváros, Szászsebes, Abrudbánya, Balázsfalva, Nagy-Szeben, Fogaras, Feketehalom, Brassó, Naszód, Besztercze, Szász-Régen, Torda, Kolozsvár, Szilágy-Somlyó.

Horvát-Szlavonországban az osztrák-magyar bank két főkján kívül van 7 bank és 39 takarékpénztár s — régibb adatok szerint — 53 szövetkezet, mely utóbbi szám azonban jelenleg már valószínűleg jóval nagyobb.

A közönséges takarékpénztárak száma a különböző országokban következő volt:

	A takarékpénztárak összes száma	1 takarékpénztár esik lélekre
1. Poroszország (1887)	1.340	21.464
2. Éjszakam. Egyes. Áll. (1887/8)	801	74.906
3. Franciaország (1886)	547	69.835
4. Dánia (1886)	523	4.013
5. Magyarbirodalom (1888)	440	83.850
6. Nagy-Británia (1888)	409	90.679
7. Ausztria (1887)	397	58.791
8. Svájc (1886)	357	8.286
9. Norvégia (1888)	341	5.754
10. Bajorország (1887)	307	17.337
11. Németalföld (1885)	276	15.501
12. Olaszország (1887)	220	136.823
13. Szászország (1887)	204	15.951
14. Baden (1887)	127	12.717

A takarékpénztárak fentebbi száma azonban nem mutatja a kisebb-nagyobb könnyűséget, melylyel a népnek megtakarítását alkalma nyílik elhelyezni, számos takarékpénztárnak fiókjai és gyűjtőhelyei is vannak, melyek jelentékenyen megkönnyítik a hozzáférhetést. Így a porosz takarékpénztáraknak 496 fiók- és mellék-pénztáruk s 1301 gyűjtőhelyük van; az olasz takarékpénztáraknak 175 fiókjuk, melylyel összes számuk 395-re rúg.

A magyar takarékpénztárak — kettő kivételével — részvénytársulati alapon vannak szervezve, a külföldiek ellenben csaknem kivétel nélkül humanisztikus intézmények, városok, községek, kerületek, egyletek, stb. által tartatnak fenn. Például a porosz takarékpénztárak közt van 570 városi, 146 falusi községi, 318 kerületi, 6 tartományi és rendi s 300 egyleti és magántakarékpénztár. Az osztrák takarékpénztárak közül 313 községi, 63 egyleti és 21 kerületi.

Alap- és tartaléktőke. — A hazai bankok és takarékpénztárak saját tőkéjének állapotát az utóbbi öt év alatt a következő számok mutatják:

Év	B a n k o k					T a k a r é k p é n z t á r a k				
	befizetett rész- vény- tőke	rendes tartalékalap		külön tartalékalap		befizetett rész- vény- tőke	rendes tartalékalap		külön tartalékalap	
		össze- sen	a rész- vény- tőke	össze- sen	az érték- papi- rok		össze- sen	a rész- vény- tőke	össze- sen	az érték- pa- pirok
ezer forintokban	1/0-ká- ban	ezer frtkban	1/0-ká- ban	ezer forintokban	1/0-ká- ban	ezer frtkban	1/0-ká- ban			
1884 . .	48.235	3.376	7 ⁰⁰	3.242	27 ⁶⁶	24.726	9.330	37 ⁷³	8.571	13 ²¹
1885 . .	48.018	3.718	7 ⁷⁴	5.227	47 ⁴⁸	26.050	10.615	40 ⁷⁵	9.455	16 ³⁰
1886 . .	46.630	4.169	8 ⁹⁴	2.201	15 ⁶⁷	26.809	11.550	43 ⁰⁸	9.774	15 ²⁶
1887 . .	39.638	4.469	11 ²⁷	121	1 ⁰⁹	27.810	12.829	46 ¹³	8.247	14 ⁴⁰
1888 . .	42.738	5.075	11 ⁸⁷	778	6 ³²	27.386	13.763	50 ²⁶	9.716	17 ⁰¹
átlag 1884—88	45.052	4.161	9 ²⁴	2.314	19 ²²	26.556	11.617	43 ⁷⁵	9.153	15 ¹⁹

A nagy ingadozást a bankok részvénytőkéjében és külön tartalékalapaiban az országos bank viszontagságos sorsa, majd később megszűnése okozta. A rendes tartalékalap úgy a bankoknál, mint a takarékpénztáraknál évről-évre szakadatlanul növekszik, az utóbbiaknál a külön tartalékalapok is csak egy évben, 1887-ben szenvedtek apadást, midőn a fenyegető külpolitikai viszonyok hatása alatt az értékpapírok rohamosan estek s az első sorban épen ezen árhanyatlás kiegyenlítésére szolgáló külön tartalékalapok nagy mértékben igénybe vétettek; így volt ez különben nemcsak nálunk, hanem az osztrák intézeteknél is. A takarékpénztárak befizetett részvénytőkéje csak egy évben csökkent, 1888-ban, néhány takarékpénztár feloszlása következtében. E csökkenést bőven ki fogja pótolni a pesti hazai takarékpénztárnak jelenleg folyamatban levő részvénytőke fölemelése, mely az eddigi 2 1/2 millió frt. részvénytőkét 4 millió forintra növeli.

Szövetkezeteink rész- és törzsbetét-tőkéje 1888. végén 26⁶³ millió frtra rúgott, míg egy évtizeddel előbb csak 13⁰⁶ millió volt. A tartaléktőke 1888-ban 1³⁸ millió frtot tett, 5¹⁸⁰/0-át a rész- és törzsbetét-tőkének.

Az öt földhitelintézet közül csak kettő, a Jelzáloghitelbank és a Soproni építő- és földhitelbank, bir részvénytársulati szervezettel, a többi szövetkezeti alapon nyugszik. A Jelzáloghitelbank részvénytőkéje alapszabályilag 20 millió arany forintban van megállapítva, a mire tényleg befizettetett 10³ millió frt. aranyban, a különböző tartalékalapok pedig 592 ezer frtra rúgnak. A Magyar

földhitelintézetnek részvénytőkéje nincs, biztosítéki és tartalék-alapja 1888. végén 9⁵⁰ millió frtot tettek. A kisbirtokosok földhitelintézetének biztosítéki és tartalék-alapjai szintén 1888. végén 1⁸³ millió, a Nagyszebeni földhitelintézeté 0¹⁹ millió frtot képviseltek; a földhitelintézeteknél összesen 12²¹ millió frt. befizetett részvénytőke mellett még 11⁹⁵ millió frt. biztosítéki és különféle tartalék-alap képezte a saját tőkét.

Ausztriában 1887. végén az osztrák-magyar bankon kívül fennálló 53 bank-intézetnek 213³⁶ millió frt. befizetett részvénytőkéje volt, a tartalék-alapok pedig 37⁴¹ millióra rúgtak, 17⁵³ % -ára a befizetett részvénytőkének. Az osztrák takarékpénztárak nem részvény-társaságok, az idegen tőkék biztosítására az évi jövedelemből alakított és gyarapított tartalék-alap szolgál, mely 1887. végén 78⁴⁹ millió frtra rúgott, 7²⁰ % -ára a takarékbetétek állományának. A külön tartalék-alapok 5⁰⁶ millió frtot tettek. A porosz takarékpénztárak, melyek szintén nem részvény-társulati intézetek, 1887. végén 178⁸² millió márkára, vagyis 89⁴¹ millió arany forintba rúgó tartalék-alap fölött rendelkeztek.

Főbb üzletágak. — A hitelintézetek főbb üzletágainak arányát a következő számok mutatják, külön a takarékpénztárak, bankok- és szövetkezeteknél:

É v	T a k a r é k p é n z t á r a k				
	Váltó- tárca	Előlegek papírokra és kézi zálogokra	Jelzálogi kölcsönök	Értékpapírok árfolyami értéke	Minden egyéb
	az összes követelés százalékaiiban				
1873	32 ⁸³	6 ³⁹	39 ⁸⁸	8 ⁷⁵	12 ¹⁵
1874	32 ⁷⁸	5 ⁶³	38 ⁸⁵	10 ⁰⁷	12 ⁶⁷
1875	32 ⁰³	4 ⁶³	38 ¹⁵	10 ⁸¹	14 ³⁸
1876	31 ⁶⁴	3 ⁵⁷	39 ¹⁰	10 ⁹⁰	14 ⁷⁹
1877	31 ⁰⁷	3 ⁴⁵	38 ⁸⁶	13 ¹²	15 ⁵⁰
1878	32 ⁶¹	3 ⁰⁴	35 ⁴⁴	14 ⁰²	14 ⁸⁹
1879	31 ⁸⁷	2 ⁵¹	32 ⁸⁶	16 ⁷⁷	15 ⁹⁹
1880	31 ⁰⁸	2 ⁴⁴	31 ⁹⁵	21 ⁷²	12 ⁸¹
1881	30 ⁸⁰	2 ²⁰	30 ²²	21 ¹⁰	15 ⁶⁸
1882	30 ⁷⁶	2 ⁷⁶	30 ⁷⁶	21 ⁴³	14 ³⁹
1883	30 ⁸¹	2 ⁰⁵	30 ⁰⁴	19 ⁰¹	18 ⁰⁹
1884	31 ⁸⁸	2 ⁰⁵	31 ⁷⁷	16 ³²	17 ⁹⁸
1885	31 ⁸⁰	1 ⁹⁴	31 ⁸⁶	13 ⁹⁵	20 ⁴⁵
1886	31 ⁶¹	2 ⁴⁴	31 ⁶²	14 ⁵⁰	19 ⁸³
1887	30 ⁹¹	2 ⁴⁰	33 ³⁴	12 ⁶⁶	20 ⁶⁹
1888	31 ⁹⁹	2 ⁵⁶	33 ³⁰	11 ⁷⁷	20 ⁶⁸

A hazai takarékpénztárak üzletágai közt a váltók és a jelzálogi kölcsönök birnak túlnyomósággal, 1886-ban mindkettő egészen egyforma arányban szerepelt; de nagy a különbség a két üzletág között, azok fejlődését tekintve, mert míg a váltótárca 1873 óta csekély ingadozással ugyanazon arányt foglalta el, a jelzálogi kölcsönök aránya erősen megcsökkent; a mi, tekintve azt, hogy a takarékpénztárak csak rövid lejáratú hitel fölött rendelkeznek, javulásnak mondható. A lombardüzlet a takarékpénztárak tevékenységében 1876-ig elég tekintélyes szerepet játszott, de azóta nagyon aláhanyatlott. Az értékpapírok a 80-as évek elején kezdtek nagyobb tért foglalni, de 1884 óta tért vesztenek, ellenben az egyéb követelések, melyek tekintélyes részét a nagyobb takarékpénztárak részéről, községeknek, társulatoknak, stb. adott kölcsönök teszik, jelentékeny részét igénybe veszik a takarékpénztárak kezelt tőkéjének. Érdekes jelenség, hogy a jelzálogi kölcsönök, melyek a nyolczvanas évek elején a többi üzletágakkal szemben tért veszttettek, az utóbbi években ismét nagyobb arányban szerepelnek a takarékpénztárak üzletében.

A bankok üzletágainak arányát az alábbi számok mutatják:

É v	B a n k o k					
	Váltók	Folyó számla	Jelzálogi kölcsönök	Előlegek értékpapírokra és kézi zálogokra	Értékpapírok árfolyami értéke	Minden egyéb
	az összes követelés százalékáiban					
1873 . . .	26'29	21'16	9'21	6'77	6'87	29'70
1874 . . .	33'49	14'49	11'12	5'76	7'77	27'37
1875 . . .	34'00	12'31	12'52	6'29	9'21	25'64
1876 . . .	38'94	12'22	14'85	4'89	7'95	21'15
1877 . . .	43'01	13'54	13'55	5'15	4'98	19'77
1878 . . .	46'52	11'09	12'69	4'73	4'69	20'28
1879 . . .	45'86	15'90	12'21	7'18	4'66	14'19
1880 . . .	42'10	14'93	10'94	6'79	7'61	17'63
1881 . . .	36'92	21'05	9'53	7'74	8'09	16'67
1882 . . .	37'46	18'47	9'08	6'89	8'31	19'79
1883 . . .	34'25	19'52	10'15	8'98	7'41	19'69
1884 . . .	35'33	22'87	10'75	8'56	6'23	16'26
1885 . . .	38'19	17'72	11'78	8'31	6'14	17'86
1886 . . .	35'94	16'05	13'47	9'84	7'67	17'03
1887 . . .	36'91	15'87	13'32	6'17	9'29	18'44
1888 . . .	32'60	19'38	13'85	5'33	9'98	18'86

Itt a váltók birnak túlnyomósággal, különösen a hetvenes évek második felétől a nyolczvanas évek elejéig; a második helyet a folyószámla foglalja el, de nagy ingadozással. Megjegyzendő, hogy a bankok közé a földhitelintézetek, ha azok tulajdonképeni bank szervezettel birnak is, mint például a jelzálog-hitelbank, nincsenek befoglalva s így az itt kimutatott jelzálogi kölcsönök sem képviselik a földhitelbankok és intézetek jelzálogi kölcsöneit. Figyelemreméltó, hogy 1888-ban a váltótárca több mint 4 $\frac{1}{2}$ %-kal szerepel gyengébben, mint a megelőző évben, a folyószámla ellenben majd 4 $\frac{1}{2}$ %-kal nagyobb tért foglal el.

A szövetkezetek által folytatott üzletágakra nézve a következő százalékszámok nyujtanak felvilágosítást:

É v	S z ö v e t k e z e t e k				
	Kötvény- kölcsönök	Váltók	Jelzálogi kölcsönök	Előlegek értékpapi- rokra és kézi zálogokra	Minden egyéb
	az összes követelés százalékában				
1873	40'20	41'54	9'61	4'15	4'50
1874	27'89	47'50	15'68	3'73	5'20
1875	34'39	40'81	15'71	3'23	5'86
1876	50'90	29'20	10'58	1'03	8'29
1877	42'15	34'64	11'01	1'82	10'38
1878	42'50	33'88	12'13	2'12	9'37
1879	42'17	32'76	13'00	2'02	10'05
1880	42'47	31'21	13'92	2'44	9'96
1881	38'17	35'16	14'06	1'66	10'95
1882	41'05	33'37	12'43	2'93	10'22
1883	41'58	33'23	12'22	3'27	9'70
1884	40'12	35'68	14'15	1'66	8'39
1885	41'25	35'72	12'98	1'63	8'37
1886	40'48	34'82	13'00	2'02	9'68
1887	37'44	36'65	14'11	2'17	9'63
1888	35'51	34'90	16'23	2'12	11'24

A szövetkezetek üzletében a kötvénykölcsönök viszik a főszerepet, 1888 végén azonban a váltótárca már csaknem utolérte. Az utolsó két év alatt a jelzálogi kölcsönök is mind nagyobb tért kezdenek elfoglalni. A szövetkezetek üzletágaiban általában igen nagy ingadozásokat látunk, valamennyi közt még a váltótárca bir legnagyobb állandósággal.

A hazai pénzügyintézetek üzletét abszolút számokban is az 1888. decz. 31-ki mérleg szerint a következő táblázaton mutatjuk be:

Sorszám	M é r l e g	Bankok		Takarék- pénztárak		Szövet- kezetek		Földhitel- intézetek	
		millió frt.	%	millió frt.	%	millió frt.	%	millió frt.	%
	a) <i>Passiv tételek.</i>								
1	Befizetett részvénytőke	42'74	18'51	27'39	5'64	—	—	12'21	5'87
2	Rész- és törzsbetétőke	0'25	0'11	1'21	0'25	26'63	48'31	—	—
3	Tartaléktőke.....	5'85	2'54	23'48	4'84	1'38	2'51	11'96	5'74
4	Hiteltulajdonosok bizt. és tart. alapja.....	0'27	0'12	0'30	0'06	0'18	0'32	—	—
5	Takarékbetéti tartozá- sok.....	72'76	31'52	386'12	79'51	22'01	39'92	1'05	0'51
6	Pénztárjegyek és utal- ványok.....	4'66	2'02	1'09	0'23	—	—	0'41	0'20
7	Elfogadványok.....	6'22	2'69	0'03	0'01	0'14	0'26	—	—
8	Folyószámlai hitelezők	55'78	24'16	13'04	2'69	0'49	0'89	3'22	1'55
9	Záloglevél-tartozás...	28'08	12'16	1'87	0'39	—	—	133'84	64'32
10	Kölcsönök és előlegek	0'06	0'02	0'21	0'04	0'44	0'80	—	—
11	Különféle szenvedő- leges tételek.....	9'06	3'92	23'18	4'77	2'21	4'01	43'72	21'01
12	Nyeresség.....	5'15	2'23	7'49	1'54	1'65	2'98	1'67	0'80
	Összes tartozás...	230'88	100'00	485'41	100'00	55'13	100'00	208'08	100'00
	b) <i>Activ tételek.</i>								
1	Bankszerű váltótárcza.	72'71	31'49	152'87	31'49	18'17	32'95	4'34	2'09
2	Hiteltulajdonosi váltó- tárcza.....	2'55	1'11	2'41	0'50	1'07	1'95	—	—
3	Előlegek értékpapírok- és zálogokra.....	23'03	9'98	12'44	2'56	1'17	2'12	5'65	2'71
4	Jelzálogi kölcsönök...	31'98	13'85	160'18	33'00	8'95	16'23	130'44	62'68
5	Kölcsönökkötvényekre	7'00	3'03	41'93	8'64	19'58	35'51	36'93	17'75
6	Folyószámlai adósok..	44'75	19'38	13'28	2'73	0'59	1'08	4'18	2'00
7	Értékpapírok árfolyami értéke.....	12'31	5'33	57'11	11'77	0'91	1'65	13'41	6'46
8	Leltár és ingatlanok..	5'36	2'32	15'02	3'09	0'81	1'48	1'44	0'69
9	Veszteségek és függő- tételek.....	0'10	0'04	0'23	0'05	0'05	0'09	—	—
10	Egyéb követelések...	25'48	11'04	20'33	4'19	2'38	4'32	10'25	4'93
11	Pénztári állapot.....	5'61	2'43	9'61	1'98	1'45	2'62	1'44	0'69
	Összes követelés..	230'88	100'00	485'41	100'00	55'13	100'00	208'08	100'00

E kimutatásban ép úgy, mint a fentebbi összeállításban, az osztrák-magyar bank magyarországi üzlete nincs befoglalva. Össze-
hasonlítással, szintén az osztrák-magyar bank osztrák üzletén kívül, az
Ausztriában fennálló 53 bank 1887. évi mérlegét is ide-

iktatjuk, megjegyezvén, hogy míg hazai bankjaink kivétel nélkül részvénytársulati alapon nyugsznak, addig Ausztriában az 53 bankintézet közül 44 a részvénybank.

Osztrák bankok 1887. évi mérlege.

a) *Teher.*

	millió frt.	%		millió frt.	%
Részvénytőke . . .	213'36	19'69	Hitelezők	235'06	21'70
Záloglevelek . . .	428'12	39'52	Tartalékalapok . .	37'40	3'45
Pénztárjegyek és pénzbetétek . . .	78'29	7'23	Egyéb tartozások .	36'24	3'34
Elfogadványok, utalványok, giro- számla	54'90	5'07	Összes tartozás . .	1.083'37	100'00

b) *Vagyon.*

Váltótárca	160'41	14'81	Előlegek értékpapi- rok és árukra . .	48'68	4'49
Értékpapírok, valu- ták	58'53	5'40	Pénztári állapot .	25'51	2'36
Adósok	327'96	30'27	Egyéb követelések .	21'45	1'98
Jelzálogi kölcsönök	416'43	38'44	Összes követelés .	1.083'37	100'00
Ingatlanok	24'40	2'25			

Az osztrák bankok üzletét bajos összehasonlítani a hazai bankokéval, minthogy a közölt kimutatásba számos oly intézet van befoglalva, mely a magyar kimutatásban külön csoportban, földhitelintézetek neve alatt szerepel, ha tehát párhuzamot akarnánk vonni, a magyarországi hitelintézetek kimutatásában a bankokat és földhitelintézeteket össze kellene foglalnunk.

Érdekesebb összehasonlítás kínálkozik a hazai és osztrák takarékpénztárak üzlete közt.

Az osztrák takarékpénztárak 1887. évi mérlege.

a) *Teher.*

	millió frt.	%		millió frt.	%
Rendes tartalékalap	78'49	6'61	Egyéb tartozás . .	12'86	1'08
Külön tartalékalap	5'06	0'43	Összes teher	1.187'57	100'00
Betéti tartozások .	1.091'16	91'88			

b) *Vagyon.*

Jelzálogi kölcsönök	720'94	60'71	Ingatlanok	23'90	2'01
Váltótárca	50'14	4'22	Időleges elhelyezé- sek	62'76	5'28
Előlegek kézi zálo- gokra	17'35	1'46	Pénztári készlet .	18'83	1'59
Előlegek személyes hitelre	0'67	0'06	Egyéb követelés .	15'93	1'34
Értékpapírok . . .	277'05	23'33	Összes vagyon	1.187'57	100'00

Lényeges eltérés, hogy az osztrák takarékpénztáraknál a takarékbetétek az összes passivának jóval nagyobb részét képezik, mint a magyar takarékpénztáraknál, minthogy ott a saját tőke jóval kevesebb, azonkívül nincsenek folyószámlai tartozások s a különféle tartozások is mérsékeltek, melyeket nálunk főleg a pesti hazai takarékpénztár kötvénykibocsátásai igen magasra duzzasztanak. A mi a kezelt tőkék elhelyezését illeti, a jelzálogi kölcsönök az osztrák takarékpénztárak üzletében igen sokkal nagyobb szerepet játszanak, mint takarékpénztárainknál, az értékpapir-állomány is aránylag kétszer annyi, ellenben a váltótárcza arányszáma alig teszi negyed részét a hazai takarékpénztárak váltótárczája arányszámának.

A porosz takarékpénztáraknál szintén igen nagy a jelzálogi kölcsönök állománya, ezeknél ugyanis 1887-ben az összes 2.887⁷⁴ millió márkára (1.443⁸⁷ millió frt.) rúgó vagyonból 1.465³² millió márka, vagyis 50⁷⁶% jelzálogi kölcsönökben, 891³⁹ millió márka (30⁸⁷%) értékpapirokban, 137⁶⁴ millió pedig kötvénykölcsönökben volt elhelyezve.

Az Éjszakamerikai Egyesült Államok takarékpénztárainak összes activája az 1887/88. üzletév végén 1.519⁹³ millió dollár (3.039⁸⁶ millió frt.) volt, ebből, hogy csak a főbb tételeket említsük, 501⁰⁷ millió dollár, vagyis 32⁹⁷% ingatlanokra volt kölcsön adva, 165¹⁸ millió kötvénykölcsönökre, 183⁵³ millió az Egyesült-Államok, 287⁴⁵ millió az Unió egyes államai és községek kötvényeiben, 89⁷² millió vasuti részvényekben és kötvényekben, 41¹⁹ millió bankok részvényeiben, 54⁶⁶ millió záloglevelekben és egyéb értékpapirokban volt elhelyezve, összesen tehát értékpapirokban 656⁵⁵ millió dollár, vagyis 43²⁰%.

Az olasz takarékpénztárak activája 1887. végén 1.483³³ millió lira (593³³ millió frt.) volt, abban a főbb üzletágak következő összegekkel és arányban részesedtek: értékpapirok 521⁹⁹ millió lira, vagyis 35¹⁸% (ebből 372³⁶ millió, 25¹⁰% államkötvényekre esett); jelzálogi kölcsönök 238⁵⁴ millió = 16⁰⁸%; letétek megőrzés végett, óvadékok, stb. 219⁷⁰ millió = 14⁸¹%; váltók 156⁸⁷ millió = 10⁵⁸%; kötvénykölcsönök 130⁹² millió = 8⁸²%.

A szászországi takarékpénztárak activájából 1887. végén 379⁵⁴ millió márka jelzálogi kölcsönökben, 116⁶⁴ millió érték-

papírokbán, 3·81 millió előlegekben, 2·32 millió kötvény-kölcsönökben, 8·64 millió pedig községeknek adott kölcsönökben volt elhelyezve.

A badeni takarékpénztárak. 1887. végén volt 224·10 millió márka (112·05 millió forint) activájából 124·98 millió = 55·77⁰/₀ jelzálogi kölcsönökre; 25·69 millió = 11·46⁰/₀ értékpapírokra; 23·35 millió pedig kötvény-kölcsönökre és folyószámlára esett. A bajor takarékpénztárak által 1887. végén kezelt vagyonból pedig 90·78 millió márka = 56·9⁰/₀ jelzálogi kölcsönökben; 24·83 millió = 15·5⁰/₀ bajor társulatok és hitelintézetek kötvényeiben; 24·59 millió = 15·4⁰/₀ jogi személyek kötvényeiben; 15·01 millió = 9·4⁰/₀ pedig államkötvényekben volt elhelyezve.

Takarékpénztáraink ellen régóta és gyakran hangoztatott vád, hogy nagyon is nagy tért engednek a jelzálogi kölcsönöknek, sokkal nagyobb, mint a minőt az általuk kezelt tőkék természete megengedne; a fentebbi rövid áttekintésből azonban az tűnik ki, hogy a legtöbb külföldi takarékpénztárnál a jelzálogi kölcsönök még nagyobb részét kötik le a takarékpénztárak által kezelt tőkéknek, mint hazánkban. Ez tagadhatatlan tény, de nem szabad felednünk, hogy a betétek nálunk sokkal mozgékonyabbak és sokkal kisebb részüket képezik azok az apró megtakarítások, melyek állandó elhelyezés és gyümölcsöztetés végett folynak a takarékpénztárakhoz.

Szintén sokat vitatott kérdés, hogy elégséges-e takarékpénztáraink saját tőkéje a roppant nagy betéti tőke kellő biztosítására. Álljon itt ez irányban is egy kis nemzetközi összehasonlítás, bár kétségtelen, hogy abból meggyőző bizonyítékot meríteni, a takarékpénztárak eltérő szervezete folytán, nem lehet:

	Saját tőke a takarékbetétek százalékában		Saját tőke a takarékbetétek százalékában
Magyarország	13·49 ⁰ / ₀	Poroszország	6·92 ⁰ / ₀
Olaszország	10·53 »	Baden	6·25 »
Ausztria	7·66 »	Szászország	5·16 »

A saját tőke aránya a takarékbetétekhez legkedvezőbb a hazai takarékpénztáraknál; figyelembe kell azonban venni, hogy míg a magyar takarékpénztárak részvénytársulati szervezettel bírnak, a külföldiek nem nyereszkező vállalatok, hanem humanisztikus intézetek s többnyire községi ellenőrzés és jóállás alatt állván, a betétek biztosítására nincs szükség akkora saját tőkére, mint nálunk. Ezenkívül a hazai takarékbetétek mozgó természete is nagyon figyelemreméltó tényező a kérdés objektív megítélésénél.

A hitelintézetek jövedelmezősége. — A magyarországi bankok és takarékpénztárak jövedelmezőségét az alkotmányos korszak kezdete óta a következő kimutatás tünteti fel:

Év	Takarékpénz- tárak		Bankok		Év	Takarékpénz- tárak		Bankok	
	tisztá nyeresége					tisztá nyeresége			
	millió forin- tokban	a rész- vény- tőke százalé- kában	millió forin- tokban	a rész- vény- tőke százalé- kában		millió forin- tokban	a rész- vény- tőke százalé- kában	millió forin- tokban	a rész- vény- tőke százalé- kában
1867	0'67	31'02	0'17	6'80	1878	4'66	24'32	3'01	11'08
1868	1'11	32'50	1'88	14'14	1879	5'33	27'15	3'29	12'25
1869	1'50	25'48	1'83	10'28	1880	5'39	27'08	3'18	9'78
1870	2'15	30'50	1'98	9'00	1881	5'81	28'48	3'94	10'27
1871	2'79	32'68	4'03	16'28	1882	5'71	25'64	4'89	10'07
1872	3'32	23'55	7'84	14'26	1883	5'97	25'88	4'32	8'73
1873	3'85	21'67	2'96	5'33	1884	6'71	27'97	4'29	8'98
1874	4'29	22'87	3'49	6'22	1885	6'92	27'42	4'13	8'64
1875	4'23	21'83	2'22	4'37	1886	7'17	27'67	4'93	10'59
1876	4'25	22'44	1'86	4'98	1887	6'63	24'85	4'18	10'60
1877	4'63	24'13	2'96	9'49	1888	7'49	27'35	5'15	12'05

A pénzüzetek nálunk a legjövedelmezőbb vállalatok közé tartoznak, különösen a takarékpénztárak, a mint arról a közölt átlagos arányszámok is tanuskodnak. Az egyes takarékpénztárak jövedelmezősége közt azonban természetesen igen nagy különbség van; legdúsabban a megszilárdult bizalomnak örvendő régi takarékpénztárak jövedelmeznek, míg az újabbak között találunk elég gyöngye jövedelműt is, sőt akadnak olyanok is, melyek osztalékot egyáltalán nem képesek fizetni részvényeseiknek, különösen 1887-ben láttuk ezt, midőn az értékpapírok árfolyamhanyatlása, a kellő speciális tartalékalap hiányában számos takarékpénztárnál az egész üzleti nyereséget elnyelte.

A hitelintézetek üzleti nyereségük nem egész összegét fizetik ki osztalék gyanánt; jelentékeny részét, különösen a takarékpénztárak, tartalékalapjuk gyarapítására fordítják, másik rész tantiemekre, a nyugdíjalap dotálására, stb. esik s egy kis részt jótékony czélakra is fordítanak; legtöbbet szintén a takarékpénztárak.

Takarékpénztáraink, melyek a negyvenes években épűgy humanisztikus jelleggel keletkeztek, mint a külföldi takarékpénztárak, ezen jellegűket rég elveszítették s mint valóságos bank-

intézetek működnek; eredetükre csak homályosan utalnak azon kisebb-nagyobb összegek, melyeket — legalább egy részük — évről-évre a tisztajövedelemből köz- és jótékony czélokra fordít. Mennyi az összes takarékpénztárak által ily czélokra fordított összeg, arra adataink nincsenek; azon intézetek üzletjelentéseiből azonban, melyek ez irányban is nyújtanak felvilágosítást, készítettünk kimutatást, melyből kiderül, hogy 31 takarékpénztár, mely 2,897.332 frt. tisztanyereséget ért el, vagyis az összes takarékpénztárak tisztanyereségének $69\frac{25}{100}$ -át, köz- és jótékony czélokra 1887-ben 53.715 frtot fordított, tisztajövedelmének csak $1\frac{85}{100}$ -át. Ezen összegnek körülbelül fele (26.000 frt.) a Pesti hazai első takarékpénztárra esik, mely 1847-től 1889. végéig 732.035 forintot adományozott köz- és jótékony czélokra s azonkívül a jelen évben még egy 250 ezer forintos alapítványt tett, mely összeggel körülbelül egy millió frtra rúg az intézetnek jótékony czélokra hozott áldozata. Ausztriában legújabbán az 1886. és a megelőző évekről ez irányban igen érdekes adatgyűjtés eszközöltetett, mely nem csak az összegre, hanem annak az egyes köz- és jótékony czélok szerint való feltüntetésére is kiterjeszkedett. Az osztrák takarékpénztárak annyiban szintén eltávoztak eredeti rendeltetésüktől, hogy nem szorítkoznak az alsóbb néposztályok megtakarításainak gyűjtésére és kezelésére, hanem a vagyonosabb osztályok tőkéit is kezelik; de azért humanisztikus jellegöket le nem vetközték, mit legjobban bizonyítanak azon milliók, melyeket közczélok előmozdítására fordítottak. Az említett adatgyűjtés szerint az osztrák takarékpénztárak, azon kívül, hogy a kezelt tőkék biztosítására 78.48 millió frtnyi tartalékot gyűjtöttek, különféle adományokra 33.18 millió frtot szenteltek s csak az 1887. évben 3.49 millió frtot fordítottak általános és helyi humanisztikus és közoktatási czélokra, a tudomány és művészet előmozdítására, tűzoltói czélokra, községi építkezésekre, stb. — Jótékonyság tekintetében a porosz takarékpénztárak sem maradnak az osztrákok mögött. A porosz takarékpénztárak 1886. végéig összesen 99.35 millió márkát fordítottak közczélokra, miből magára az 1887. évre 7.01 millió márka esett.

Takarékbetéti üzlet. — Az összes hazai hitelintézeteknél elhelyezett takarékbetétek állományát minden év végével, valamint az évi növekedést az utóbbi 20 évről a következő összeállítás mutatja:

Év	Takarékbetéti állomány az év végén		A takarékbetétek évi növekedése		Év	Takarékbetéti állomány az év végén		A takarékbetétek évi növekedése	
	összesen millió frt.	fejenként frt.	összesen millió frt.	fejenként frt.		összesen millió frt.	fejenként frt.	összesen millió frt.	fejenként frt.
1869 .	123'34	9'10	31'57	2'33	1879 .	282'98	20'60	33'44	2'43
1870 .	134'33	9'89	10'99	0'80	1880 .	305'26	22'10	22'28	1'61
1871 .	163'70	11'91	29'37	2'14	1881 .	336'22	24'21	30'96	2'23
1872 .	180'14	13'13	16'44	1'20	1882 .	352'82	25'20	16'60	1'19
1873 .	174'21	12'98	(-) 5'93	(-) 0'44	1883 .	378'79	26'78	25'97	1'84
1874 .	181'64	13'54	7'43	0'55	1884 .	393'63	27'45	14'83	1'03
1875 .	198'41	14'67	16'77	1'24	1885 .	405'45	27'89	11'83	0'81
1876 .	217'02	16'06	18'61	1'37	1886 .	434'11	29'48	28'66	1'95
1877 .	236'58	17'38	19'56	1'43	1887 .	444'77	29'86	10'66	0'72
1878 .	249'54	18'26	12'96	0'95	1888 .	481'95	32'02	37'18	2'47
átlag					átlag				
1869-78	185'89	13'68	12'62	0'93	1879-88	381'60	26'56	19'90	1'63

Husz év alatt a betéti állományban csak egyszer látunk visszaesést, a pénzügyi és gazdasági válságról emlékezetes 1873-ban. Legnagyobb volt a növekedés 1888-ban, ehhez fogható sem az itt bemutatott két évtized, sem általában hitelintézeteink története nem mutat fel. A takarékbetétek szaporodása sokkal nagyobb, mint a népesség növekedése, még ha nem a hetvenes évek lassu, hanem a nyolczvanas évek erőteljes népszaporodásával hasonlítjuk is össze; a szorosabb értelemben vett Magyarország népessége ugyanis 1880-tól 1888. végéig, a népmozgalmi adatok szerint 8·81%-kal szaporodott, a takarékbetétek állománya ellenben ugyanazon idő alatt 57·88%-kal növekedett. Horvát-Szlavonországban a takarékpénztáraknál elhelyezett takarékbetétek 1888. végén körülbelül 20·5 millió frtra rúgtak s így a mondott évben a Magyarbirodalom összes takarékbetéti állománya már meghaladta az 500 millió forintot.

A külföldi államokban a közönséges takarékpénztáraknál elhelyezve volt betétek összegét, valamint a lélekszámhoz való arányát a következő adatok állítják szem elé:

	Takarékbetétek	
	millió frt.	esik egy lélekre frt.
1. Éjszakamerikai E. Á. (1887/88)	2.728'39	45'47
2. Poroszország (1887)	1.336'30	46'46
3. Ausztria (1887)	1.091'16	46'75

	Takarékbetétek millió frt.	esik egy lélekre frt.
4. Franciaország (1886)	925'57	24'23
5. Olaszország (1887)	430'91	14'31
6. Szászország (1887)	245'57	75'47
7. Svájc (1886)	237'49	80'75
8. Dánia (1886)	209'97	100'03
9. Baden (1887)	104'27	64'56
10. Norvégia (1888)	97'55	49'72
11. Bajorország (1887)	74'79	13'66
12. Nagyfejed.-Hesszen (1886)	50'82	53'10

Hazánkban a takarékbetétek túlnyomó részét a tulajdonképeni takarékpénztárak vonják magukhoz, újabb időben azonban a bankok is mind jobban felkarolják ez üzletágot s a gyorsan szaporodó szövetkezetek szintén évről-évre több takarékbetétet mutatnak fel. A takarékbetétek különböző jellegű pénzügyeink közt az utóbbi évtized alatt következőleg oszoltak meg:

Év	Takarékpenztárak		Bankok		Szövetkezetek		Földhitelintézetek	
	millió forint	%	millió forint	%	millió forint	%	millió forint	%
1879 . . .	242'84	85'82	30'57	10'80	9'24	3'26	0'33	0'12
1880 . . .	260'02	85'18	34'40	11'27	10'42	3'41	0'42	0'14
1881 . . .	283'70	84'38	40'29	11'98	11'69	3'48	0'54	0'16
1882 . . .	293'81	83'28	45'05	12'77	13'37	3'79	0'58	0'16
1883 . . .	314'05	82'91	49'03	12'94	15'00	3'96	0'71	0'19
1884 . . .	324'92	82'55	52'03	13'22	15'99	4'06	0'68	0'17
1885 . . .	335'50	82'75	52'48	12'94	16'81	4'15	0'66	0'16
1886 . . .	355'66	81'93	59'09	13'61	18'47	4'25	0'89	0'21
1887 . . .	362'01	81'39	62'58	14'07	19'25	4'33	0'93	0'21
1888 . . .	386'12	80'11	72'76	15'10	22'01	4'57	1'06	0'22
átlag 1879—88	315'86	82'77	49'83	13'06	15'23	3'99	0'68	0'18

A takarékbetéti üzletnél igen fontos, hogy az elhelyezést kereső tőkék csak rövid időre vonulnak-e meg a pénzügyintézeteknél, mint általában az üzletemberek forgó tőkéi, vagy állandóan ott várják gyümölcsöztetésüket, mint rendszeren a kisebb-nagyobb megtakarítások. A különbség a betétek ezen kétféle természeté közt ki volna mutatható akkor, ha a betevők foglalkozásáról adatokkal bírnánk. Az igazi szegény ember fillérei a végső gazdasági tartaléknak szolgálnak és rendeltetésöket csak úgy töltik be, ha állandóan bentmaradnak letétben. A takarékbetétek mozgalmát hazai pénzügyintézeinknél a következő kimutatás tünteti fel:

Pénzintézet	Az 1888. év folytán			Takarék- betétek álladéka az év végén	Az év elején volt takarékbetéti álladék minden száz forint- jára esett	
	betéte- tett	tőkési- tett kamat	kivéte- tett		új betét	kivétel
ezer forintokban				forintokban		
Takarékpénzt. .	244.763	14.971	235.227	386 122	68	65
Bankok	71.903	2.719	64.504	72.765	115	103
Szövetkezetek .	12.531	899	10.944	22.008	64	56
Földhitelint. .	417	31	319	1.055	45	34
Összes hitelint.	329.614	18.620	310.994	481.950	74	70

Legmozgékonyabbak a bankoknál elhelyezett takarékbetétek, ellenben a földhitelintézeteknél elhelyezettek legállandóbbak, ez utóbbiak azonban jelentőséggel egyáltalán nem bírnak, minthogy a földhitelintézetek közül csak két kisebb intézet, a nagyszebeni földhitelintézet és a soproni építő- és földhitelbank gyakorolja a betéti üzletet.

Hogy hazánkban a takarékbetétek mennyire mozgó természetűek, legjobban feltűnik, ha saját adatainkat összehasonlítjuk más országok adataival. Nálunk 1888-ban az év elején volt takarékbetéti állomány minden 100 forintjára 74 frt. új betét és 70 frt. kivétel esik. Ausztriában ellenben 1887-ben csak 30 frt. új betét s ugyancsak 30 frt. kivétel esett (1886-ban csak 28 frt.), Poroszországban pedig szintén 1887-ben 28 frt. új betét és 23 frt. kivétel (visszavont betét) esett.

A magyarországi takarékbetétek mozgását országrészek szerint a következő táblázat mutatja:

Ország-rész, pénzintézetek	Takarékbetétek álladéka 1888. élején	Az 1888. év folytán			Takarékbetétek álladéka 1888. év végén	Az év elején volt takarékbetét álladék minden száz forintjára esett	
		betéte- tett	tőké- sitett kama- tok	kivéte- tett		új betét	kivétel
ezer forintokban					forintokban		
I. Budapest							
takarékpénztárak .	99.355	109.061	3.957	105.846	106.527	110	106
bankok	10.283	23.633	474	20.229	14.161	229	196
szövetkezetek . .	413	585	12	579	431	146	145
Együtt . .	110.051	133.279	4.443	126.654	121.119	121	115
II. Duna bal partja							
takarékpénztárak .	44.387	15 337	1.834	15.669	45.889	35	35
bankok	11.090	5.954	483	5.214	12.313	54	47
szövetkezetek . .	908	401	40	352	997	45	38
Együtt . .	56.385	21.692	2.357	21.235	59.199	38	38

Országgrész, pénzintézetek	Takarékbetétek álladéka 1888. elején.	Az 1888. év folytán			Takarékbetétek álladéka 1888. év végén	Az év elején volt takarékbetét álladék minden száz forintjára esett	
		betéte- tett	tőké- sített kama- tok	kivéte- tett		új betét	kivétel
ezer forintokban					forintokban		
III. Duna jobb partja takarékpénztárok . bankok szövetkezetek földhitelintézetek .	77.616 2.432 2.862 64	32.975 3.607 1.740 89	3.105 86 136 1	32.009 3.379 1.473 71	81.687 2.746 3.265 83	32 150 60 139	41 141 51 111
Együtt . .	82.974	38.411	3.328	36.932	87.781	46	44
IV. Duna-Tisza köze takarékpénztárok . bankok szövetkezetek	38.289 7.354 2.121	30.265 9.818 3.028	1.655 320 90	27.515 9.129 2.618	42.694 8.363 2.621	79 133 144	72 123 125
Együtt . .	47.764	43.111	2.065	39.262	53.678	90	82
V. Tisza jobb partja takarékpénztárok . bankok szövetkezetek	24.012 11.787 1.654	10.901 7.340 770	1.002 503 93	10.371 6 685 607	25.544 12.945 1.910	45 62 45	43 57 36
Együtt . .	37.453	19.011	1.598	17.663	40.399	51	47
VI. Tisza bal partja takarékpénztárok . bankok szövetkezetek	28.766 9.023 42	17.908 7.599 146	1.303 362 4	16.605 7.447 102	31.372 9.537 90	62 84 347	58 83 243
Együtt . .	37.831	25.653	1.669	24.154	40.999	68	64
VII. Tisza-Maros szöge takarékpénztárok . bankok szövetkezetek	24.395 5.637 1.467	16.730 8.511 2.047	1.037 286 65	16.060 7.276 1.617	26.102 7.158 1.962	69 152 136	66 130 108
Együtt . .	31.499	27.288	1.388	24.953	35.222	87	79
VIII. Erdély takarékpénztárok . bankok szövetkezetek földhitelintézetek .	18.983 5.041 10.053 862	9.414 5.439 3.814 328	849 205 459 30	9.227 5.145 3.594 248	20.019 5.540 10.732 972	50 109 38 36	49 103 36 28
Együtt . .	34.939	18.995	1.543	18.214	37.263	54	52
IX. Fiume város és területe takarékpénztárok . bankok szövetkezetek	5.812 — —	2.171 — —	230 — —	1.925 — —	6.288 — —	37 — —	33 — —
Együtt . .	5.812	2.171	230	1.925	6.288	37	33

Hazai pénzügyintézeteknél a takarékbetéti könyvek összes számát az egyes könyvekben elhelyezve volt összegek nagysága szerint csoportosítva, a következő kimutatás tünteti fel:

Betéti könyvek, évek		A betéti könyvek összes száma a				
		bankok-nál	takarék-pénztá-raknál	szövetke-zetekenél	földhitel-intéze-tekénél	összes hitelinté-zetekenél
10 frtnál kisebb betéttel	1884	6.132	42.641	6.851	23	55.647
	1885	9.225	45.822	5.411	48	60.506
	1886	7.245	52.901	5.336	48	65.530
	1887	9.310	53.590	6.851	36	69.787
	1888	9.591	52.604	8.202	77	70.474
10—50 frtos betéttel	1884	10.826	78.454	9.688	112	99.080
	1885	11.533	82.765	8.072	126	102.496
	1886	12.237	83.952	10.226	143	106.558
	1887	13.233	85.665	9.908	109	108.915
	1888	14.237	87.212	10.723	182	112.354
50—100 » »	1884	7.509	58.029	5.272	69	70.879
	1885	8.211	61.952	5.411	82	75.656
	1886	8.087	63.216	6.954	89	78.346
	1887	8.496	63.673	6.764	94	79.027
	1888	9.434	66.213	7.433	126	83.206
100—500 » »	1884	15.810	134.302	9.934	197	160.243
	1885	16.206	140.183	10.075	220	166.684
	1886	18.052	145.262	10.584	242	174.140
	1887	18.106	143.754	11.599	186	173.645
	1888	20.571	153.888	12.767	238	187.464
500—1.000 » »	1884	6.279	52.270	2.701	76	61.326
	1885	6.516	51.807	3.173	75	61.571
	1886	7.147	53.024	3.522	94	63.787
	1887	7.173	55.980	3.704	127	66.984
	1888	8.210	55.942	3.752	162	68.066
1.000—2.000 » »	1884	5.086	38.022	1.821	71	45.000
	1885	5.207	37.028	1.972	62	44.269
	1886	5.606	38.174	2.160	62	46.002
	1887	5.600	40.340	2.300	154	48.394
	1888	6.721	41.535	2.569	136	50.961
2.000—5.000 » »	1884	3.636	23.395	1.161	54	28.246
	1885	3.768	23.038	1.226	50	28.082
	1886	4.190	24.618	1.351	45	30.204
	1887	4.267	25.324	1.490	82	31.163
	1888	4.567	26.965	1.640	89	33.261
5.000—10.000 » »	1884	1.360	7.917	369	17	9.663
	1885	1.383	7.777	384	22	9.566
	1886	1.570	8.055	470	19	10.114
	1887	1.690	8.456	488	21	10.655
	1888	1.834	8.952	480	37	11.303

Betéti könyvek, évek		A betéti könyvek összes száma a				
		bankok-nál	takarék-pénztáraknál	szövetkezeteknél	földhitel-intézeteknél	összes hitelintézeteknél
10.000 frtnál nagyobb bet.	1884	715	3.496	122	14	4.347
	1885	782	3.710	143	6	4.641
	1886	901	3.826	188	11	4.926
	1887	1.007	4.189	184	11	5.391
	1888	1.113	4.737	212	25	6.087
Összesen	1884	57.353	438.526	37.919	633	534.431
	1885	62.831	454.082	35.867	691	553.471
	1886	65.035	473.028	40.791	753	579.607
	1887	68.882	480.971	43.288	820	593.961
	1888	76.278	498.048	47.778	1.072	623.176

Bár a kisebb betétek is szép számmal fordulnak elő, mégis a nagyobb betétek az uralkodók s az egy betéti könyvre eső összeg nagyon is magas. Az összes hitelintézeteknél ugyanis minden takarékbetéti könyvre átlagosan 1884-ben 735 frt., 1885-ben 733 frt., 1886-ban 749 frt., 1887-ben 749 frt., 1888-ban pedig 773 frt. esett. A különböző jellegű intézeteknél az átlagos összeg következő volt:

	Egy takarékbetétí könyvre esik átlagosan forint			
	a bankok-nál	a takarékpénztáraknál	a szövetkezeteknél	a földhitel-intézeteknél
1884-ben	896	740	421	1.234
1885-ben	835	739	468	955
1886-ban	908	752	453	1.178
1887-ben	908	753	445	1.129
1888-ban	954	775	461	984

Hogy mily túlságos nagy nálunk az egy-egy betéti könyvre eső összeg, legjobban mutatja a következő nemzetközi összehasonlítás, melyen egyuttal a betéti könyvek számát a lélekszámmal is összehasonlítjuk:

Az ország neve	A takarékbetéti könyvek összes száma	Egy könyvre esik átlagosan betét frt.	1000 lélekre esik takarékbetéti könyv
Franciaország (1886) . .	5,096.716	182	133
Poroszország (1887) . .	4,742.009	282	165
Ejszakam. E. A. (1887/8)	3,838.291	711	64
Ausztria (1887)	2,089.924	522	90
Szászország (1887)	1,339.720	173	412
Olaszország (1887)	1,294.552	333	43
Svájcz (1886)	802.697	276	271
Dánia (1886)	696.578	301	332
Magyarország (1888) . .	623.176	773	42
Bajorország (1887) . .	507.486	147	93
Norvégia (1888)	432.126	226	220
Németalföld (1885) . . .	270.380	155	62
Baden (1887)	251.568	415	156

Hogy a takarékbetéti könyvek különböző kategóriái a hazai pénzügyintézeteknél milyen arányban állnak egymással, a következő kimutatás tünteti fel:

Betéti könyvek, évek		Betéti könyvek, az összes betéti könyvek százalékaiban a				
		bankoknál	takarék-pénztárak-nál	szövet-kezeteknél	földhitel-intézetek-nél	az összes hitelintézeteknél
10 frtnál kisebb betéttel	1884	10'69	9'72	18'07	3'63	10'42
	1885	14'68	10'09	15'09	6'95	10'93
	1886	11'13	11'18	13'08	6'37	11'30
	1887	13'52	11'14	15'83	4'39	11'75
	1888	12'57	10'56	17'16	7'18	11'31
10—50 frtos betéttel	1884	18'87	17'89	25'55	17'70	18'54
	1885	18'36	18'23	22'50	18'23	18'52
	1886	18'81	17'75	25'07	18'99	18'38
	1887	19'21	17'81	22'89	13'29	18'34
	1888	18'67	17'51	22'44	16'98	18'03
50—100 » »	1884	13'09	13'23	13'90	10'90	13'27
	1885	13'07	13'64	15'09	11'87	13'67
	1886	12'43	13'36	17'05	11'82	13'53
	1887	12'33	13'24	15'63	11'47	13'30
	1888	12'37	13'30	15'55	11'76	13'35
100—500 » »	1884	27'57	30'63	26'20	31'12	29'98
	1885	25'79	30'87	28'09	31'84	30'11
	1886	27'78	30'71	25'95	32'14	30'04
	1887	26'29	29'89	26'79	22'68	29'23
	1888	26'97	30'90	26'72	22'20	30'08
500—1,000 » »	1884	10'95	11'02	7'13	12'00	11'47
	1885	10'37	11'41	8'84	10'85	11'13
	1886	10'98	11'21	8'63	12'48	11'00
	1887	10'42	11'64	8'56	15'49	11'28
	1888	10'76	11'23	7'85	15'11	10'92
1.000—2,000 » »	1884	8'87	8'67	4'80	11'22	8'42
	1885	8'29	8'16	5'50	8'97	8'00
	1886	8'61	8'07	5'30	8'24	7'93
	1887	8'13	8'39	5'31	18'78	8'15
	1888	8'81	8'34	5'98	12'59	8'18
2,000—5,000 » »	1884	6'34	5'33	3'06	8'53	5'28
	1885	6'00	5'07	3'42	7'24	5'07
	1886	6'44	5'21	3'31	5'98	5'23
	1887	6'19	5'26	3'44	10'00	5'35
	1888	5'99	5'41	3'44	8'30	5'34

Betéti könyvek, évek		Betéti könyvek, az összes betéti könyvek százalékában a				
		bankoknál	takarék-pénztárak-nál	szövet-kezeteknél	földhitel-intézetek-nél	az összes hitelintézeteknél
5,000—10,000 frtos betéttel	1884	2·37	1·81	0·97	2·69	1·81
	1885	2·20	1·71	1·07	3·18	1·73
	1886	2·44	1·70	1·15	2·52	1·74
	1887	2·45	1·76	1·13	2·56	1·79
	1888	2·40	1·80	1·01	3·45	1·81
10,000 frtnál nagyobb betéttel	1884	1·25	0·80	0·32	2·21	0·81
	1885	1·24	0·82	0·40	0·87	0·84
	1886	1·38	0·81	0·46	1·46	0·85
	1887	1·46	0·87	0·42	1·34	0·91
	1888	1·46	0·95	0·45	2·33	0·98

A takarékbetéti könyvek közt legnagyobb arányban szerepelnek a 100—500 frtot tartalmazó könyvek, ha azonban a kisebb betétek kategoriáit (10, 10—50, 50—100 frt.) összefoglaljuk, még nagyobb arányszámot nyerünk. De bár a kisebb betétek erősebb arányban szerepelnek, mint a nagyobbak, az utóbbiak a dolog természetére szerint sokkal nagyobb összeget képviselnek.

Az osztrák takarékpénztáraknál 1887-ben a betéti könyvek az összeg nagysága szerint következőleg oszoltak meg:

100 frtnál kisebb betéttel	39·31 %	3.000— 4.000 frt. betéttel .	1·12 %
100— 500 frt. betéttel .	34·60 %	4.000— 5.000 » » .	0·59 %
500—1.000 » » .	12·40 %	5.000—10.000 » » .	0·77 %
1.000—2.000 » » .	8·21 %	10.000 frton felüli » » .	0·26 %
2.000—3.000 » » .	2·74 %		

A porosz takarékpénztáraknál az arány 1887-ben következő volt:

a 30 frtnál (60 márkánál) kisebb betétekre esett	28·67 %
a 30— 75 frtos (60—150 márkás) » »	17·23 %
a 75—150 » (150—300 » ») » »	14·99 % ¹⁾
a 150—300 » (300—600 » ») » »	15·28 %
a 300 frton (600 márkán) felüli » »	22·84 %

Az eltérő csoportosításnál fogva nem állíthatjuk ugyanezen számokat párhuzamba a hazai adatokkal, de azért kitűnik belőlük, hogy mennyivel nagyobb szerepet játszanak nálunk a nagy betétek. Nálunk még a vidéki takarékpénztárak közt is alig akad olyan, melynél 5—10.000 frtos, sőt 10.000 frtot meghaladó betéteket ne

¹⁾ E %-ok összegénél a 100-ból hiányzó 0·99% azon takarékpénztárakra esik, a melyek a betétek nagyságát nem mutatják ki.

találnánk elhelyezve; Poroszországban ellenben 2 takarékpénztár csak 60 márkánál kisebb betéteket fogad el; 22 takarékpénztár 60—300 márkát, 33 tkp. 300—600 márkát, 322 tkp. 600—3.000 márkát s csak is 79 takarékpénztár fogad el 3.000 márkát meghaladó betéteket s a takarékpénztáraknak már ezen utóbbi csoportjára is a porosz statisztikai szakfolyóiratban a következő megjegyzést találjuk: »A ki képes 3.000 márkánál többet megtakarítani, arról fel lehet tenni, hogy, ha amaz összeget saját gazdaságában gyümölcsösztetni nem tudja, elég belátással és tapasztalattal bír, hogy számára alkalmas elhelyezést találjon. Az a takarékpénztár, mely róla az elhelyezés gondját még tovább is leveszi, szükség nélkül kellemetlenségeknek és veszélynek teszi ki magát, minthogy a nagyobb betéteknek a takarékpénztárakhoz való tódulása rendesen az előnyös elhelyezésre kínálkozó alkalmak hiányában szokott előfordulni.«

A francia takarékpénztáraknál a betéti könyvek nagyság szerinti megoszlása 1886 végén következő volt:

Betéti könyvek nagyság szerint	A betéti könyvek		A takarékbetétek állománya		Takarékbetétek a főösszeg %ában	Egy betéti könyvre esik	
	összes száma	az összes szám %ában	millió frank	millió forint		frank	forint
20 franknál (8 frt.) kisebb betéttel . .	1,490.431	29 ²⁴	13 ⁷²	5 ⁴⁹	0 ⁵⁹	9 ²⁰	3 ⁶⁸
20 (8)—100 (25) frank (frt.) betéttel . . .	893.593	17 ⁵³	46 ⁸³	18 ⁷³	2 ⁰²	52 ⁴¹	20 ⁹⁶
100 (25)—200 (50) frk. (frt.) betéttel . . .	458.825	9 ⁰⁰	65 ⁹⁸	26 ³⁹	2 ⁸⁵	143 ⁸⁰	57 ⁵²
200 (50)—500 (200) frk. (frt.) betéttel . . .	685.451	13 ⁴⁵	229 ⁵⁶	91 ⁸³	9 ⁹²	334 ⁹⁰	133 ⁹⁶
500 (200)—1000 (400) frk. (frt.) betéttel . .	620.655	12 ¹⁸	445 ⁶⁸	178 ²⁷	19 ²⁶	718 ⁰⁸	287 ²³
1000 (400)—2000 (800) frk. (frt.) betéttel . .	657.205	12 ⁹⁰	908 ¹⁶	363 ²⁶	39 ²⁵	1.381 ⁸⁵	553 ⁷⁴
2000 franknál (800 frt.) több s a törvény értelmében leszallítandó	287.520	5 ⁶⁴	592 ⁵²	237 ⁰¹	25 ⁶¹	2.060 ⁸¹	824 ³²
2000 franknál (800 frt.) több s a törvény értelmében tovább kezelendő	3.036	0 ⁰⁶	11 ⁴⁸	4 ⁵⁹	0 ⁵⁰	3.781 ⁷²	1.512 ⁶⁹
Összesen . .	5,096.716	100 ⁰⁰	2.313 ⁹³	925 ⁵⁷	100 ⁰⁰	454 ⁰⁰	181 ⁶⁰

A francia takarékpénztáraknál a beteavók foglalkozásáról is vezetnek statisztikát. 1886-ban az új beteavók foglalkozás szerint következöleg osztak meg:

önálló földmivelö,		szabad foglalko-	
iparos, kereskedö	46.323 = 9.81 %	zásuk	8.174 = 1.73 %
nap számos és mező-		birtokosok, töké-	
gazd. munkás .	46.044 = 9.75 %	sek, foglalkozás-	
ipari munkás . .	78.150 = 16.56 %	nélküliek . . .	69.696 = 14.77 %
házi cseléd . . .	54.897 = 11.52 %	kiskorúak foglal-	
katona és tenge-		kozás nélkül .	139.050 = 29.46 %
rész	7.539 = 1.60 %	társulatok, egyle-	
hivatalnokok, al-		tek	798 = 0.17 %
kalmazottak .	21.841 = 4.63 %	Összesen .	472.012 = 100.00 %

Nálunk és a legtöbb országban ily megkülönböztetés csak a postatakarékpénztári beteavókról áll rendelkezésre; erről azonban már a következö fejezet ad számot.

4. Postatakarékpénztár.

A kereskedelemügyi miniszternek a postatakarékpénztár 1888. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett jelentése örvendetes tanuságot tesz ez intézménynek fokozatos fejlődéséről.

A kedvezö eredmény főkép a beteavók számának szaporodásában, a betétösszeg emelkedésében, valamint az egyes beteavóra esö magasabb átlagkövetelésben nyer kifejezést.

Az intézet külterjes fejlesztése a közvetitö hivatalok számának újabbi szaporításában nyilvánul. Mig ugyanis az 1886. évben csak 2.000 postahivatal látta el a közvetitö szolgálatot, 1887-ben pedig 2.990, az 1888. évben már 3.225 hivatalnál lehetett betéteket eszközölni.

A külföldi postatakarékpénztáraknál a közvetitö hivatalok száma volt:

	1887. évben	1888. évben		1887. évben	1888. évben
Angliában	8.720	9.022	Olaszországban	4.237	—
Franciaországban . .	6.712	6.765	Ausztriában	4.356	4.455
Hollandiában	1.164	1.183			

A m. kir. postatakarékpénztár főpénztáránál és közvetitö hivatalainál:

	Betétetett	Vissza- fizettetett	Tiszta betét	A beteavók követelése az év végén
		forintokban		
1886-ban (11 hónap alatt)	2,677.098	1,257.532	1,419.566	1,419.566
1887-ben	3,045.305	2,323.552	721.753	2,141.319
1888-ban	3,595.294	2,808.768	786.526	2,927.845

A betétek gyarapodása 1888-ban az előző évhez képest 8.90%-ot tesz, az összes forgalom pedig 1888-ban az 1887. évhez képest 19.20% és az 1886-ik évhez képest 62.76% növekedést mutat.

Az 1888. év folyamán kiállított . . . 56.830 új könyvecske
kiegyenlített . 37.882 »

szaporodás tehát . 18.948 könyvecske,

mely számhoz hozzáadva az 1887. év végén forgalomban volt 110.939 könyvecsket, azt látjuk, hogy 1888. év végén a betevők kezei közt 129.887 könyvecske volt, mely szám egyuttal, minthogy minden betevőnek megszerzési joga egy könyvecskére van szorítva, a betevők számát is jelenti. A szaporodás 1888-ban az előző évhez arányitva, 17⁰/₀, míg a növekedés 1887-ben az 1886-iki évvel szemben 29⁷/₀-ra rúgott. De ez — tekintve, hogy az intézet az idők során már kevésbé hat az ujdonság ingerével, csak természetes jelenség.

Ha a betevők számát a lakosság számával összehasonlítjuk, azt tapasztaljuk, hogy az 1888. évben már minden 1.000 lakosra 7⁸ postatakarékpénztári betétkönyvecske jutott, vagyis minden 127-ik személynek volt ily betétkönyvecskéje, míg 1887-ben csak minden 154-ik, 1886-ik évben pedig csupán minden 200-ik személy szerepelt a postatakarékpénztár betevőjeként.

A külföld mögött e tekintetben természetesen messze elmaradunk, így például a velünk szomszédos Ausztriában 1887-ben minden ezer lakosra 26, 1888-ban pedig 29 betétkönyvecske jutott, vagy utóbbi évben Angliában 111, Belgiumban 65, Olaszországban 60, Hollandiában 47, Svédországban 37, Franciaországban 25 betevő esett minden 1.000 lakosra.

Budapesten sokkal kedvezőbb és folyton fokozódó a részesedés aránya. Itt ugyanis már az 1886. év végével minden 27-ik személy birt postatakarékpénztári betétkönyvecskével s ez arányszám 1887-ben 23-ra, az 1888-ik év végével pedig már 21-re szállt alá.

Külföldi intézeteknél a betéti követelések nagyságát, valamint a betéti könyvek számát a következő kimutatás tünteti fel:

O r s z á g	A betevők követelése millió forintokban			A betéti könyvek száma 1000 darabokban		Egy betéti könyvre esik átlagosan frt.	
	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1887-ban	1888-ban	1887-ben	1888-ben
1. Anglia	508 ⁷⁴	539 ⁷⁴	585 ³⁶	3.952	4.221	136 ⁵⁸	138 ⁶⁸
2. Franciaország	76 ²⁷	99 ⁴¹	106 ⁷²	980	1.130	101 ⁴⁸	94 ⁴⁴
3. Belgium	86 ⁷⁶	95 ⁹⁸	104 ⁰⁹	547	599	175 ⁵⁸	174 ⁷⁴
4. Olaszország	87 ⁹⁴	96 ⁰⁹	102 ⁶²	1.571	1.711	61 ¹⁷	59 ⁹⁸
5. Ausztria	10 ⁵⁰	12 ⁷¹	15 ⁰⁰	598	719	21 ²⁷	20 ⁸⁵
6. Németalföld	5 ⁶⁹	6 ⁵⁷	7 ⁹⁸	169	202	38 ⁸⁹	39 ⁵⁷

A beteőknek foglalkozás szerinti eloszlását a következő táblázat tünteti föl:

A beteők foglalkozása	1886. év végével fenn- állott	%	1887. év végével fenn- állott	%	1888. év végével összesen fenn- állott	%
	betétkönyvecské					
Köz- és magántisztviselők és katonák	8.188	9·6	10.807	9·8	12.449	9·7
Egyéb értelmiségi kereset (pap, tanár, tanító, író, művész, orvos, mérnök, ügyvéd, stb.)	4.080	4·8	5.106	4·6	6.212	4·8
Földmivelés és erdészet {	birtokos	811	1.033		1.087	
	gazdat., bérlő, munkás	1.357	1.995		2.544	
		2·6		2·7		2·8
Gyári {	gyáros	72	107		129	
ipar {	segéd- és munkás-szem.	713	1.288	1·2	1.318	1·1
Kézmű- {	önálló vállalkozó	4.117	4.821	10·5	5.999	11·2
ipar {	segéd- és munkás-szem.	4.302	6.828		8.605	
Keres- {	önálló vállalkozó	3.706	3.739		3.702	
kedés {	segéd- és munkás-szem.	2.356	3.055	6·1	3.687	5·7
Szerzeményből élők	969	1·1	1.193	1·1	1.367	1·-
Házi cseléd	1.825	2·1	2.935	2·7	3.854	2·9
Napszámos	880	1·-	1.219	1·1	1.622	1·2
Egyéb foglalkozásuk	19.013	21·7	24.200	21·8	29.356	22·6
Tanuló	18.578	22·3	24.212	21·8	27.860	21·5
Gyermek	14.269	16·7	17.736	16·-	18.951	14·6
Jogi személyek	281	0·3	665	0·6	1.145	0·9
Összesen	85.517	100·00	110.939	100·00	129.887	100·00

Ez adatokból kitűnik, hogy az egyes beteők részvételének viszonyszámai az előző évekhez képest lényegesebb eltérés alá nem estek. A gyermekek és tanulók az összes beteők 30%-át képezik, bizonyítékaul az intézet nevelő hivatásának a takarékoság terén.

A betétek összege, mint fent már említettük, a tőkésitendő kamatokkal együtt volt:

1887-ben 3,045.304 frt. 56 kr.

1888-ban 3,595.294 » 13 »

1888-ban tehát . . . 549.989 frt. 57 krral,

vagyis 18%-kal több, míg 1887. évben a szaporodás az 1886. évi 2,677.098 frt. 32 kr. betéti összegnek csak 13·8%-ra rúgott.

A betétekből összesen:

1888. évben 2,808.767 frt. 59 kr. vagyis 78·1%

1887. » 2,323.551 » 68 » » 76·3%

1886. » 1,257.532 » 24 » » 47·0%

fizettetett vissza.

A visszafizetések arányszámában tehát 1·8⁰/o-nyi emelkedés jelentkezik, a mi — szemben azon ténnyel, hogy a betétek szaporításával bizonyos határig növekedniök kell a visszafizetéseknek is — bizonyára csekélynek mondható.

De a visszafizetési arány önmagában véve sem nyilvánítható túlságosnak, főleg, ha tekintetbe vesszük a külföldi postatakarék-pénztárak idevágó számadatait.

Igy Ausztriában 85·73⁰/o, Franciaországban 82·17⁰/o és Olaszországban 87·70⁰/o-át tették 1888-, illetve 1887-ben a visszafizetett összegek a betéteknek.

A visszafizetések levonásával az év végével fönmaradt betét-összeg, mint láttuk, 2,927.845 frt. 50 kr-ra rúgott, ebből egy fönnálló betétkönyvecskére esik átlag:

1886-ban csak	16 frt. 60 kr.
1887-ben	19 » 30 »
1888-ban	22 » 54 »

1888-ban tehát az átlag 16·7⁰/o-kal, 1887-ben pedig 16·2⁰/o-kal emelkedett.

Az egyes betétkönyvecskékben az év végével fönnállott betét-követelések magassága a következő volt:

A tiszta betétek magassága	1886-ban s z	1887-ben á z a l	1888-ban é k
5 frtig terjedők	61·1	62·0	60·8
5—10 » »	13·4	11·8	11·6
10—20 » »	10·3	9·1	9·3
20—30 » »	4·6	4·5	4·4
30—40 » »	2·3	2·6	2·7
40—50 » »	1·4	1·7	1·7
50—100 » »	3·4	3·8	4·2
100—500 » »	3·1	4·0	4·6
500 frton fölül	0·4	0·5	0·7

Kitünik ez adatokból, hogy a 10 frtig terjedő betétek a postatakarékpénztárnál az összes betéteknek

1886-ban	74·5 ⁰ /o-át
1887-ben	73·9 ⁰ /o-át
1888-ban	72·4 ⁰ /o-át

tették, holott a többi hazai intézeteknél ugyancsak a 10 frtig terjedő betétek

1886-ban	11·30 ⁰ /o-át és
1887-ben	11·75 ⁰ /o-át

tették az összes betéteknek. Nyilvánvaló tehát, hogy az állami intézet főleg az egész apró tőkét vonta magához s így a többi takarékpénztárak üzletétől nem von el semmit.

A posta-takarékpénztár értékpapir-üzletága 1888-ban is mutat némi gyarapodást, mindazonáltal az e téren elért eredmény, szemben a külföldi intézetek által elért eredménynyel még mindig elenyésző csekély. Vásároltatott ugyanis:

1886. évben	308	kérvény	alapján	261.800	frt.
1887. »	366	»	»	313.250	»
1888. »	418	»	»	401.250	»

névértékű értékpapir, melyből járadékkönyvecskére letétbe helyeztetett:

1886-ban	175.300	frt.
1887-ben	105.150	»
1888-ban	262.250	»

névértékű értékpapir; összesen volt tehát az 1888. év végével letétben 542.700 frt. névértékű különféle értékpapir.

Járadékkönyvecske kiállítattott az év folyamában 78 db., végleg kiegyenlítettett 45 db., fönymaradt tehát 33 db., ezeket az 1887. év végével fönállott 123 darabhoz hozzáadva, forgalomban volt az 1888. év végével 156 db.

A külföldi intézeteknek ez üzletágban való forgalmát az alábbi adatok tüntetik föl az 1888. évre vonatkozólag:

Az ország neve	Vásárolt értékpapir névértékben	Járadék- könyvecské száma
Anglia	1,003.164 £	43.324
Ausztria	17,580.680 frt.	9.539
Belgium	8,537.300 fr.	7.315
Olaszország	4,447.258 ⁷⁰ L.	—
Francziaország	4,014.899 fr.	—

A betétek gyümölcsöztetése az 1885. évi IX. t.-cz. 5. §-ában ezen czélra kijelölt értékpapirok közül 1888. évben is kizárólag 5⁰/o-os magyar papíráradékba való fektetés által történt. Vásároltatott:

1886-ban	1,477.300	frt.
1887-ben	832.300	»
1888-ban	805.600	»

összesen tehát 3,115.200 frt.

névértékű 5⁰/o-os magyar papíráradék.

Az 1888. évi vásárlások 87 frt. 98 kr. átlagos árfolyamon történtek és a fenti 3,115.200 frt. összes papíráradék 91 frt. 12 krba került, mely árfolyam mellett az intézetnek átlag 5⁴⁸/o-nyi kamatozást nyújtott.

A veszteség- és nyereségszámla szerint:

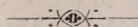
az összes kiadás 1888. évben	189,331 frt.
jövedelmei pedig	139,015 » tettek,
a kezelési hiány tehát	50,316 frt. holott
1887-ben	56,945 frt. volt,

vagyis 11⁶/₁₀-kal nagyobb.

A fenti 189.331 frt. összes kiadásban a 83.036 frt. kamat is befoglaltatván, ennek levonása után a tulajdonképeni kezelési költség 106.295 frtban jelentkezik, mely költség 1887-ben 96.706 frtra rúgott. A kezelési költségeknek 1887-ben 41²/₁₀-a, 1888-ban 52⁷/₁₀-a került ki az intézet jövedelmeiből.

Egy-egy művelet: 1886-ban 19⁵, 1887-ben 17⁷ és 1888-ban 19³ krba került.

Ausztriában egy művelet költsége 1887. évben 8⁰, 1888. évben 7⁷ krba rúgott, Angliában pedig 1887. évben 7³ és 1888. évben 7⁷ d. volt, míg Franciaországban mindkét évben egy-egy művelet 0⁷¹ frankba került. Olaszországban az 1887. évben úgy, mint az előzőben 31 centime költséget okozott egy művelet, tehát valamivel kevesebbet, mint nálunk, meg kell azonban jegyeznünk, hogy úgy Olaszországban, mint Ausztriában, hol egy művelet költsége szintén alacsonyabb, még pedig tetemesen alacsonyabb, mint nálunk, a postatakarékpénztárak a tulajdonképeni takarékpénztári üzlet mellett más üzleteket is folytattak, melyeknek jövedelmezősége nagy mérvben csökkentette az egyes műveletek költségét.

H) Tűzkárok.¹⁾

Az 1874. évtől kezdve, vagyis a mióta a belügyminiszterium által közigazgatási czélra bekövetelt községi tűzkárjelentések statisztikailag feldolgoztatnak, hivatalos statisztikánk a szorosabb értelemben vett Magyarországon évenként előfordult tűzeseteket következő számmal és kárösszegekkel mutatja ki:

Év	A tűz- esetek száma	A tűzkárok összes érté- ke frt.	Átlagosan esik egy tűz- esetre frt.	Év	A tűz- esetek száma	A tűzkárok összes érté- ke frt.	Átlagosan esik egy tűz- esetre frt.
1874	4.130	9,817.773	2.377	1881	5.551	8,749.748	1.576
1875	3.694	7,141.660	1.933	1882	7.937	11,592.632	1.461
1876	3.891	8,253.143	1.154	1883	7.847	11,340.832	1.445
1877	4.577	9,166.570	2.003	1884	8.614	11,368.316	1.320
1878	4.302	6,090.643	1.416	1885	9.731	15,237.959	1.571
1879	4.188	6,119.611	1.461	1886	10.100	12,700.311	1.257
1880	5.682	7,999.666	1.408	1887	10.594	15,926.792	1.503

A mi e kimutatásnál első tekintetre szembe szökik, az a tűzesetek ijesztő szaporodása 1880 s különösen 1882 óta. E szaporodás azonban jórészt csak látszólagos s a pontosabb adatgyűjtés következménye. A ki a Magyar Stat. Évkönyv füzeteit figyelemmel kísérte, bizonyára emlékezni fog, hogy a hivatal az 1882-ki évfolyamnál külön előszóban látta szükségesnek indokolni a különbséget, mely az addigi, tisztán csak a közigazgatási hatóságok jószántából beszolgáltatott, s a biztosító társaságok igénybevétele mellett behajtott újabb adatok közt mutatkozik. Megnyugvással tehát csak az utóbbi hat év adatait fogadhatjuk el s tűzkárstatisztikánkból nem vonhatjuk le azt a következtetést, hogy 1874-től 1884-ig a magyarországi tűz-

¹⁾ Magyar Stat. Évkönyv. XII. füzet. — Oesterr. Statistisches Handbuch Siebenter Jahrgang 1888. Wien, 1889. — Zeitschrift der kön. preussischen Statistischen Bureaus, 1889. I. Halbjahr. Berlin, 1889. Statistique des incendies en Russie 1883—1887. et 1860—87. Szent-Pétervár 1889.

károk száma több, mint megkétszereződött. Hogy a tűzesetek, különösen az utóbbi három év alatt, gyakrabban fordulnak elő, az kétségtelen; noha a szaporodásban még mindig lehet némi része az évről-évre pontosabbá váló adatszolgáltatásnak. Ez azonban inkább a tűzesetek számánál érvényesül, nem pedig a megsemmisült értéknél, mert leginkább az apróbb tűzesetek azok, melyeket a hatóságok elmulasztanak bejelenteni s melyeket újabban a stat. hivatal a biztosító-társaságok kimutatásainak segítségével szokott kinyomozni. Részben ebből magyarázható meg, hogy míg 1874-ben egy tűzesetre átlagosan 2.377 frt. esett, 1886-ban csak 1.257, 1887-ben csak 1.503. Ez különben nemcsak nálunk van így, Poroszországban a tűzesetek épúgy szaporodnak s részben szintén a pontosabb bejelentés következtében. Az osztrák tűzkároknál hasonló tüneményt látunk, sőt részben az orosz tűzkároknál is. A tűzesetek számáról a megnevezett országok-ról álljon itt a következő kimutatás:

Év	A tűzesetek összes száma			100.000 lélekre esik tűzeset				
	Magyar-ország	Ausztria	Porosz-ország	Orosz-ország ¹⁾	Magyar-ország	Ausztria	Porosz-ország	Orosz-ország
1883..	7.847	6.227	16.103	43.562	56	28	59	56
1884..	8.614	6.178	16.733	42.821	60	28	60	55
1885..	9.731	7.381	17.952	52.024	67	32	64	66
1886..	10.100	7.912	18.790	49.096	69	34	66	61
1887..	10.594	—	19.308	50.717	71	—	67	63

A lélekszámhoz képest legtöbb tűzeset fordul elő Poroszországban és hazánkban, több még mint Oroszországban, mely ország híres roppant tűzkáiról. Azonban a tűzesetek száma nagyban függ, hogy miként fogja föl a statisztika a tűzeseteket, így például Poroszországban a legkisebb kéménytűz is kimutatattatik, a mi természetesen nagyra duzzasztja a tűzesetek számát; érdekesebb tehát, ha a tűzvések alkalmával megsemmisült értéket hasonlítjuk össze.

	A tűzkárok összes értéke ezer forintokban				Átlagosan esik egy tűzesetre forintokban			
	Magyar-országban	Ausztriában	Poroszországban	Orosz-országban. ²⁾	Magyar-országban	Ausztriában	Poroszországban	Oroszországban
1883	11.341	15.710	32.453	76.739	1.445	2.521	2.015	1.761
1884	11.368	16.505	30.426	65.155	1.320	2.672	1.818	1.523
1885	15.288	18.373	32.149	86.607	1.571	2.489	1.791	1.665
1886	12.700	22.607	30.837	59.491	1.257	2.857	1.641	1.212
1887	15.927	—	—	68.783	1.503	—	—	1.356

Egy tűzesetre átlagosan legnagyobb kár Ausztriában esik, Poroszországban alig nagyobb, mint Oroszországban, pedig tekintetbe

¹⁾ Lengyelország nélkül. — ²⁾ A papírrubelt 1 frittal véve egyenlőnek.

kell venni, hogy az előbbiben mennyivel nagyobb értékek vannak kitéve tüzeset alkalmával a megkárosodásnak, mint Oroszországban, hol a primitív épületek alig képviselnek valami értéket s ingóságokban is sokkal kevesebb érték van felhalmozva, mint Poroszországban.

A mi Magyarország egyes megyéiben a tüzesetek sűrűségét illeti, azt szintén a lélekszámhoz hasonlítva fejezhetjük ki, helyesebb ez eljárás, mintha a tüzeseteket a területhez hasonlítjuk, mert a sűrű népesség rendszeren több házat, épületet s általában több tűzvésznek kitett objektumot föltételez. Mégis megemlítjük, hogy Magyarország minden 1000 □-kilométerére átlagosan 1882—85-ben 30, 1887-ben pedig 38 tűzvész esett. Az országos átlag nagyon eltérő számokból alakul, az 1882—85. évek átlagában, hogy csak a végleteket említsük, Besztercze-Naszód megyében csak 7, Mármarosban 8, Torda-Aranyosban 9, Szolnok-Dobokában 10 tűzvész esett 1000 □-kilométer területre; Borsod megyében ellenben 174, Liptóban 167, Esztergomban 128, Szepesben 114. A lélekszámhoz viszonyítva minden 100.000 lélekre 1882—85-ben 62, 1886-ban ellenben 69 tüzesetet számíthatunk, legkedvezőtlenebb arányt mutatott Abauj 103, illetőleg 1886-ban Temes megye 136 tüzesettel. Viszonylag legkevesebb tüzeset fordult elő 1882—85-ben Árva és Besztercze-Naszód megyében (33—33), 1886-ban pedig Szepesben (27). 1886-ban a következő 10 megyében: Temes, Szabolcs, Háromszék, Fogaras, Bihar, Arad, Zemplén, Brassó, Borsod és Krassó-Szörény megyében 100.000 lélekre átlag több, mint 100 tűzvész esett, 2 megyében 90-en felül, 6-ban nyolczvanon, 12-ben hetvenen, 10-ben hatvanon, 11-ben ötvenen, 8-ban negyvenen, 3-ban harminczon felül s csak egyben maradt harminczon alul.

A tüzesetek okát a következő kimutatás tünteti fel:

É v	A tüzesetek közül			
	gyújtogatás folytán	gondatlanság- ból	villámcsapás folytán	ismeretlen okból
	t á m a d t			
	s z á z a l é k			
1882	21'57	11'01	1'79	65'63
1883	18'71	11'86	2'49	66'94
1884	18'84	11'27	2'66	67'23
1885	18'86	11'31	1'97	67'86
1886	19'82	11'11	3'16	65'91
1887	20'97	11'72	2'23	65'08

A tűzvészek oka legtöbb esetben kipuhatatlan marad, pedig nagyon kívánatos volna, ha a hatóságok, a mostani lanyhaság helyett, a lehető legnagyobb buzgalmat és erélyt fejtenék ki az okok kinyomozásában. Ez kétségtől jelentékenyen megapasztaná a tűzesetek számát, mert a bosszúból s még inkább az aljas nyereségvágyból történő gyújtogatásoknak a fölfedeztetéstől való félelem meglehetősen gátat vetne. Azt azonban korántsem mernők állítani, hogy az ismeretlen okok nagy része gyújtogatás; mennyi gondatlanságból történt tűzeset okát lehetetlen kinyomozni. Hány kipuhatatlan tűzesetnek lehet például oka az eldobott vagy elszórt gyufa s a munkás emberek pipája. — A bebizonyított gyújtogatás, sajnos, szintén elég gyakran fordul elő, különösen néhány oláh többségű megyében, így például 1887-ben a tűzeseteknek Máramaros megyében 47·73, Krassó-Szörényben 53·05, Háromszékben 44·12, Kolozs megyében pedig 49·10⁰/o-át gyújtogatás idézte elő.

A tűzvész által látogatott községek számát a következő összeállítás mutatja :

É v	A tűzvész által látogatott községek		Esett egy tűzvész által látogatott községre átlagosan tűzeset
	s z á m a	az összes községek százalékában	
1882 . . .	4.088	31·91	1·94
1883 . . .	4.114	32·12	1·91
1884 . . .	4.322	33·74	1·99
1885 . . .	4.726	36·82	2·06
1886 . . .	4.692	36·63	2·15
1887 . . .	4.835	37·74	2·19

Hazánkban tehát évenként már minden harmadik községben fordul elő tűzeset és pedig átlagosan kétszer. Az arány mindkét irányban évről-évre kedvezőtlenebbé válik, mert míg 1882-ben az összes községeknek csak 31·91⁰/o-ában volt tűzeset, 1887-ben már 37·74⁰/o-ában s míg az előbbi évben egy tűzvész által látogatott községre átlagosan csak 1·94 tűzvész esett, 1887-ben már 2·19. Az egyes megyék közt itt is nagy eltérés mutatkozik, mit részben a dolog természete magyaráz meg; azon megyékben ugyanis, hol kevés, de nagy területű és népes község van, valószínűbb, hogy a községek nagyobb százalékában fordul elő kisebb-nagyobb tűzvész s egy községben többször is. Nézzük csak az alföldi megyéket, Hajdu megyében a községeknek 95·2⁰/o-ában, Békésben 86·2, Jász-Nagy-Kun-Szolnokban

84³/₀, Bácsban 81⁰/₀, Csanádban 76⁷/₀, Csongrádban 72⁷/₀-ában fordult elő tüzeset, a sok apró községgel bíró Sárosban 19¹/₀, Liptó megye községeinek ellenben csak 15⁵/₀, Trencsénnek pedig 22⁴/₀-ában, noha az utóbbi megye éppen a legtűzkárosabb megyék közé tartozik.

Ausztriában az 1882—86. években 4.438—5.390 községben fordult elő tüzeset, Poroszországban pedig ugyanazon időszak alatt évenként 7.309—8.423 községben.

A leégett épületek számát a következő kimutatás állítja szem elé:

É v	A részben vagy egészen leégett		Egy tüzesetre esett részben vagy egészen leégett		A házaknak leégett
	házak	gazdasági épületek			
	s z á m a		ház	gazdasági épület	százaléka
1882-ben	12.371	13.980	1 ⁵⁶	1 ⁷⁶	0 ⁵⁴
1883-ban	10.591	11.367	1 ³⁵	1 ⁴⁵	0 ⁴⁶
1884-ben	8.659	9.259	1 ⁰⁰	1 ⁰⁷	0 ³⁸
1885-ben	11.667	13.465	1 ²⁰	1 ³⁷	0 ⁵¹
1886-ban	11.689	13.188	1 ¹⁶	1 ³¹	0 ⁵¹
1887-ben	14.208	15.005	1 ³⁴	1 ⁴²	0 ⁶²

Évenként tehát átlagosan közel 11 ezer ház s több mint 12 ezer gazdasági épület ég le, részben vagy egészen. A tűzvészek nagyságát azon arányszámok volnának hivatva feltüntetni, melyek kimutatják, hogy egy tüzesetre átlagosan hány leégett ház és hány gazdasági épület esik. Azonban jelenlegi — s valljuk be meglehetősen primitív — tűzkárstatisztikánk mellett, a fentebbi arányszámokra nagy súlyt nem fektethetünk, mert a tüzesetek közt nagy számmal fordulnak elő az olyanok, hol épületet nem is hamvasztott el a pusztító elem, hanem csak különálló mezőgazdasági terményeket. Megbízhatóbbak amaz arányszámok, melyek azt mutatják, hogy az összes létező házaknak hány százaléka ég le. Öt éves átlagban közel félszázaléka, egyes években pedig a fél százalékot is meghaladja. Itt, ha terünk engedné, szeretnők az egyes megyéket is feltüntetni, de kénytelenek vagyunk csak néhány feltűnőbb adat bemutatására szoritkozni; az 1882—85. évek átlagában ugyanis a házaknak Liptó megyében 2⁵⁸/₀-a, Nyitrában 1⁵⁹/₀-a, Veszprémben 1⁴⁶/₀-a, Esztergomban 1⁴²/₀-a, Abauj-Tornában 1³⁶/₀-a, Pozsony megyében 1²¹/₀-a, Zólyom megyében 1¹⁸/₀-a, Szepesben 1¹⁴/₀, Sopron megyében 1¹⁴/₀-a égett le évenként egészen vagy részben. Magyarországon aránylag sokkal több épület

szenved tűzkár folytán, mint Ausztriában, Lajthán túl az összes leégett vagy megsérült épületek száma 1882-ben 16.544, 1883-ban 12.801, 1884-ben 14.565, 1885-ben 17.136, 1886-ban pedig 20.442 volt. Ez utóbbi évben az összes tűzkárt szenvedett épületek közül 13.019 szalmával, 4.875 fával, 1.109 cseréppel, 269 palával, 56 fémmel, 1.114 pedig vegyes anyaggal volt fedve. Legtöbb épület Galicziában ég le, 1886-ban 10.417, miből 7.662 szalmával, 2.648 pedig fával volt fedve. Oroszországban is roppant nagy az évente leégett épületek száma, 1883-ban 140.884-re, 1884-ben 117.976-ra, 1885-ben 170.025-re, 1886-ban 139.834-re, 1887-ben pedig 149.631-re rúgott.

Az elégett ingó vagyon közül tűzkárstatisztikánk csak a háziállatokat mutatja ki. Mellőzve az évenkénti részletezést, megemlítjük, hogy az 1883—87. évek átlagában évenként 242 ló, 579 ökör, 362 tehén, 291 borjú, 5.234 juh, 2.115 sertés és 14.135 szárnyas-állat lett a lángok martalékává.

A kár, mit Magyarország a tűzvések következtében emberéletben szenved, szintén jelentékeny. Az utóbbi öt év átlagában 116 ember veszett évenként a lángokba és pedig 1883-ban 84, 1884-ben 101, 1885-ben 130, 1886-ban 135, 1887-ben pedig 129 ember.

Az elégett tárgyak összes értékét már ismertetésünk elején kimutattuk. Megyék szerint a kár abszolút nagyságát feltüntetni, mikor megyéink terület- és népességre olyannyira különböznek egymástól, semmi tanulsággal nem járna; ellenben fölötte érdekes, ha a kárösszegeket a megyék népességéhez hasonlítva, mutatjuk ki:

Sorszám	A vármegye neve	Esett 1000 lélekre forint tűzkár			Sorszám	A vármegye neve	Esett 1000 lélekre forint tűzkár		
		1882—85-ben	1886-ban	1887-ben			1882—85-ben	1886-ban	1887-ben
1	Trencsén . . .	1.968	4.567	1.128	11	Liptó	5.045	1.332	1.710
2	Árva	2.406	4.060	635	12	Csanád	769	1.266	528
3	Bars	1.136	2.801	1.210	13	Győr	811	1.238	686
4	Zemplén	1.859	2.665	1.189	14	Vas	1.369	1.211	1.192
5	Nyitra	1.550	1.965	2.265	15	Moson	1.819	1.202	2.425
6	Komárom	1.089	1.737	2.369	16	Esztergom	1.995	1.169	588
7	Veszprém	1.336	1.595	1.185	17	Sopron	1.407	1.113	3.444
8	Szabolcs	1.280	1.504	1.330	18	Zala	1.011	1.100	1.363
9	Pozsony	1.312	1.441	1.536	19	Zólyom	2.530	1.051	5.266
10	Sáros	1.469	1.366	5.550	20	Tolna	636	1.030	711

Sorszám	A vármegye neve	Esett 1000 lélekre forint tűzkár			Sorszám	A vármegye neve	Esett 1000 lélekre forint tűzkár		
		1882—85-ben	1886-ban	1887-ben			1882—85-ben	1886-ban	1887-ben
21	Heves	915	995	734	43	Csongrád . .	1.267	550	472
22	Fogarás	824	968	1.385	44	Arad	731	545	929
23	Abauj-Torna . .	1.523	949	1.708	45	Szilágy	212	507	460
24	Háromszék . . .	535	944	1.067	46	Fejér	545	493	691
25	Ung	906	932	1.574	47	Nagy-Küküllő .	443	464	634
26	Szatmár	433	896	1.550	48	Krassó-Szörény	433	429	702
27	Torontál	410	871	380	49	Ugocsa	579	411	1.003
28	Turóc	1.697	834	171	50	Csik	688	401	1.041
29	Bereg	787	813	908	51	Hajdu	353	399	404
30	Borsod	3.048	762	1.873	52	Beszt.-Naszód .	234	374	173
31	Bács-Bodrog . .	587	746	811	53	Máramaros . . .	344	351	402
32	Gömör	1.204	742	905	54	Szeben	667	335	342
33	Nógrád	865	739	1.438	55	Békés	584	329	449
34	Kis-Küküllő . . .	522	728	296	56	Baranya	345	319	643
35	Hont	1.143	722	2.156	57	Kolozs	308	319	318
36	Temes	518	670	746	58	J.-N.-K.-Szoln.	425	303	259
37	Bihar	661	661	709	59	Udvarhely . . .	381	289	545
38	Maros-Torda . .	1.129	657	632	60	Alsó-Fehér . . .	265	277	607
39	Somogy	657	653	800	61	Hunyad	345	222	494
40	Pest-P.-S.-K.-K.	640	625	591	62	Torda-Aranyos .	216	200	525
41	Brassó	424	605	1.076	63	Szoln.-Doboka .	252	142	318
42	Szepes	2.396	591	3.391		Átlag	903	925	1.072

A vármegyék az 1885. évi adatok szerint soroztattak; az első helyet az 1886-ban legtűzkárosabb megye foglalja el s a lélekszám arányában legkevesebb tűzkárt szenvedett megye zárja be.

A három számoszlop nem egy nyomon halad, de bizonyos irány mégis is kitűnik belőlük; vannak ugyanis megyék, melyek állandóan nagy, s vannak, melyek állandóan mérsékelt tűzkárokkal szerepelnek. Az előbbiekhöz tartoznak különösen az éjszaki megyék, az utóbbiak sorában pedig főleg az erdélyrészi megyék szerepelnek nagyobb számmal, mit részben az ottani eléghető tárgyak csekélyebb értéke magyaráz. De vannak vagyonos megyék is, mint Hajdú, Békés, Jász-Nagy-Kun-Szolnok, hol a tűzvészek aránylag szintén kevés értéket semmisítenek meg.

A szorosabb értelemben vett Magyarországon tehát az 1882—85. évek átlagában minden lélekre 90 kr., 1886-ban 92,5 kr., 1887-ben pedig több mint egy forint esett. Az egy lélekre eső átlagos tűzkár hazánkban jóval nagyobb mint Ausztriában, ott még a rendkívül kedvezőtlen 1886. évben is csak 98 kr. tűzkár esett egy lélekre, ellenben a kedvező 1883. évben csak 69,8 kr. Poroszországban vala-

mivel nagyobb az egy lélekre eső kár, ott átlagosan 1.09 frt., de itt ismét tekintetbe kell vennünk, hogy mennyivel több ott a megsemmisülésnek kitett érték nemcsak ingatlanokban, de ingókban is. Oroszországban, ha a papírrubeleket érezre számítjuk át, egy lélekre átlagosan csak 81 kr. tűzkár esik, ha azonban a papírrubelt névérték szerint vesszük, 1.32 frt., s ez utóbbi szám mutatja, hogy daczára az aránylag csekély nemzeti vagyonnak, mily nagy mértékben pusztítanak a tűzvészek Oroszországban.

Tűzkárstatisztikánknak egyik legérdekesebb részét azon számok képezik, melyek a biztosító-társaságok által fizetett kártérítés nagyságát mutatják. E számadatokat kezdettől fogva közöljük, mert bár az abszolút számok 1874-től 1881-ig valószínűleg alatta maradnak a valóságnak, a relatív számok már akkor is meglehetősen megfeleltek a tényleges állapotnak:

Év	A biztosító társaságok által fizetett kártérítés		Év	A biztosító társaságok által fizetett kártérítés		Év	A biztosító társaságok által fizetett kártérítés	
	összesen	az összes kár százalékában		összesen	az összes kár százalékában		összesen	az összes kár százalékában
1874	1,434.790	14'61	1879	1,621.695	26'50	1884	4,676.534	41'14
1875	1,516.334	21'23	1880	2,835.917	36'08	1885	5,835.860	38'11
1876	1,865.544	22'60	1881	3,402.932	38'89	1886	4,568.363	35'97
1877	2,249.015	24'54	1882	4,103.753	35'44	1887	5,900.003	37'04
1878	1,603.412	26'32	1883	3,945.884	34'79			

A kár és kártérítés közötti arány 1880-ban vált hirtelen szokatlanul kedvezővé, mit főleg a francia pénzen alakult két nagy hazai biztosító-társaság föllépte folytán kezdődött hatalmas versenynek köszönhetünk. Azóta az arány inkább hullámozik, sem mint emelkedni s 1886-ban az összes kárnak alig több, mint egy harmada volt biztosítva, illetőleg térített meg. 1887-ben ismét javulás mutatkozik. A tűzkárbiztosítás elterjedését szintén érdekesnek látjuk megyék szerint is bemutatni, bár az 1882—85. évek átlaga az 1886. és 1887. évi eredménytől itt is sok eltérést mutat:

Sorszám	A vármegye neve	Kártérítés az összes kár százalékában			Sorszám	A vármegye neve	Kártérítés az összes kár százalékában		
		1882-85-ben	1886-ban	1887-ben			1882-85-ben	1886-ban	1887-ben
1	Árva	13'57	6'51	24'23	4	Torda-Aranyos	16'81	14'29	14'23
2	B.-Naszód	23'85	11'95	27'94	5	Hunyad	22'25	14'56	13'86
3	Csik	12'08	13'60	11'70	6	Krassó-Szőrény	43'41	15'22	46'91

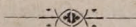
Sorszám	A vármegye neve	Kártérítés az összes kár százalékában			Sorszám	A vármegye neve	Kártérítés az összes kár százalékában		
		1882- 85- ben	1886- ban	1887- ben			1882- 85- ben	1886- ban	1887- ben
7	Bereg	32'06	15'85	38'11	36	Somogy	43'68	38'41	48'93
8	Bars	36'38	19'23	37'63	37	Abauj-Torna	38'46	38'46	52'15
9	Kis-Küküllő	14'64	20'05	18'03	38	Pozsony	38'54	38'67	48'22
10	Szolnok-Doboka	21'70	20'47	18'66	39	Brassó	36'45	39'04	32'97
11	Zala	24'12	21'06	30'68	40	Komárom	35'48	39'20	40'20
12	Alsó-Fehér	18'48	23'42	9'48	41	Fogaras	18'93	40'99	18'00
13	Udvarhely	13'00	24'43	11'47	42	Békés	30'10	41'08	48'68
14	Szilágy	15'92	24'44	15'59	43	J.-N.-K.-Szolnok	49'89	41'49	48'32
15	Háromszék	22'92	24'68	14'06	44	Sopron	40'76	41'68	30'45
16	Szeben	26'26	25'33	33'87	45	Hont	34'82	42'16	32'69
17	Máramaros	48'57	27'68	20'99	46	Győr	35'79	42'93	40'34
18	Bács-Bodrog	38'46	27'82	41'10	47	Borsod	35'43	43'45	29'83
19	Kolozs	23'31	30'12	17'63	48	Nyitra	48'10	44'21	77'38
20	Torontál	38'23	30'17	46'13	49	Baranya	26'49	44'47	25'95
21	Liptó	32'13	30'49	24'35	50	Veszprém	38'08	44'54	51'36
22	Maros-Torda	64'94	31'03	37'25	51	Gömör	30'06	44'81	52'61
23	Zólyom	36'48	31'18	20'03	52	Bihar	51'10	45'49	48'30
24	Túróc	24'86	32'02	24'75	53	Nógrád	40'59	46'06	37'82
25	Fejér	31'46	32'61	53'07	54	Moson	39'82	46'22	48'87
26	Trencsén	32'12	33'29	39'76	55	Szabolcs	52'64	47'01	41'58
27	Ung	33'24	33'54	27'27	56	Hajdú	39'40	47'12	41'67
28	Tolna	46'23	33'68	52'22	57	Csanád	43'41	48'49	51'47
29	Zemplén	32'76	33'74	39'13	58	Arad	51'98	49'53	33'22
30	Vas	31'00	34'52	37'34	59	Csongrád	56'60	49'65	70'34
31	Szatmár	37'72	34'60	36'77	60	P.-P.-S.-K.-Kun	43'17	53'45	52'92
32	Nagy-Küküllő	20'74	35'37	31'01	61	Heves	33'99	53'78	43'69
33	Sáros	53'30	36'34	27'38	62	Esztergom	42'26	55'24	35'97
34	Ugocsa	35'81	37'75	30'99	63	Szepes	39'46	56'82	31'69
35	Temes	38'41	38'02	43'13		Átlag	37'80	35'97	37'04

A vármegyék itt is az 1886. évi adatok sorrendjében közöltek s ehhez támaszkodik összehasonlítás végett az 1882—85. és 1887. évek számoszlópa is. Itt is sok az eltérés a három számoszlop közt, mert egy-egy biztosított nagyobb objektum elége, még oly vármegyékben is kedvezőre fordítja az arányt, a hol a tűzkárbiztosítás kevésbé van elterjedve. Adatainkból mégis úgy látszik, a tűzbiztosítás az északkeleti és keleti megyékben tudott legkevésbé gyökeret verni, min legkevésbé sem csodálkozhatunk, tudván azt, hogy a biztosítási intézmény felkarolása magasabb fokú kulturát föltételez s kultura tekintetében éppen azon megyék állnak leghátrább.

A rendelkezésünkre álló szűk térből kifogyván, még csak a tüzeseteknek hónapok szerint való megoszlásáról akarunk röviden megemlékezni:

Hónap	A tüzesetek						Az elégett tárgyak értéke					
	száma			százaléka			millió forint			százalék		
	átlag 1882-85-ben	1886-ban	1887-ben	átlag 1882-85-ben	1886-ban	1887-ben	átlag 1882-85-ben	1886-ban	1887-ben	átlag 1882-85-ben	1886-ban	1887-ben
Január	628	463	662	7.36	4.58	6.25	0.49	0.30	0.38	3.93	2.36	2.37
Február . . .	658	433	673	7.71	4.29	6.35	0.74	0.22	0.46	5.96	1.74	2.87
Márczius . . .	725	648	644	8.60	6.42	6.08	0.97	0.59	0.74	7.84	4.62	4.62
Április	728	876	883	8.54	8.67	8.34	1.62	1.15	1.52	13.10	9.09	9.56
Május	597	763	633	7.00	7.55	5.98	1.08	1.00	2.26	8.31	7.88	14.20
Junius	577	539	656	6.77	5.24	6.19	0.80	0.51	0.93	6.44	3.99	6.17
Julius	743	1.018	1.085	8.71	10.08	10.24	1.38	1.31	1.32	11.15	10.29	8.29
Augusztus . .	1.035	1.330	1.589	12.13	13.17	15.00	1.88	3.09	3.09	15.13	23.60	19.39
Szeptember . .	965	1.363	1.447	11.31	13.49	13.66	1.58	2.13	2.87	12.76	16.77	18.02
Október . . .	748	1.013	817	8.77	10.03	7.71	1.02	1.29	0.84	8.24	9.48	5.39
November . .	650	1.014	923	7.62	10.04	8.71	0.55	0.89	0.91	4.45	7.03	5.72
Deczember . .	476	640	582	5.58	6.34	5.49	0.23	0.40	0.56	2.69	3.17	3.52
Összesen . .	8.530	10.100	10.594	100.00	100.00	100.00	12.38	12.70	15.93	100.00	100.00	100.00

Áprilist kivéve, melynek arányszámát különben leginkább az 1885-ben több megyében előfordult nagy tűzvészek emelték oly magasra, július, augusztus és szeptember hónapokban fordul elő legtöbb tüzeset s visz véghez legnagyobb pusztítást. A tűz támadását és terjedését elősegíti ekkor a többnyire nagy szárazság és forróság s tápot adnak neki összehordott, betakarított mezőgazdasági termények.

J) Közoktatásügy és társadalom.¹⁾

1. A közoktatás ügye.

A közoktatásügyre és szellemi műveltségre vonatkozó adatokat a legtöbb művelt állam csak szórványosan gyűjti, még a népoktatásügyről sem lehet kimerítő összehasonlító statisztikát közölni, bár egyes államok s első sorban Olaszország és az Északamerikai Egyesült-Államok évről-évre gondos kimutatásokat készítenek. Hazánkban is csak a kormány közvetlen felügyelete alatt álló tanintézetek adatairól van biztos tudomásunk, a társadalmi élet legjelentékenyebb mozzanatairól, minők pl. az egyesületek működése, a szegény- és árvaügy, a művészet és irodalom, csak szórványosan találunk egyes hatóságok és testületek jelentéseiben megközelítő adatokat. Összehasonlító nemzetközi kulturstatisztikát ennél fogva még most lehetetlen készíteni és csak egyes, inkább érdekes, mint tanuságos részleteket közölhetünk a hazai viszonyok megvilágítására.

Irni és olvasni nem tudók száma. — A műveltség legáltalánosabb hőmérője jelenleg az irni és olvasni tudók számának aránya. Általában elmondható, hogy e tekintetben nem annyira a nagy kulturnépek, mint inkább az Európa-északi részen lakó kisebb nemzetiségek és Európán kívül az angol-szász faj egyes gyarmatai állanak elől. A földgömb legműveltebb országainak, a hol a közművelődés egyenletesen van szétterjedve, a Skandináv félszigetet, az amerikai Egyesült-Államok és Ausztrália egyes részeit tarthatjuk, különösen Massachusetts és Victoria államokat, melyekben a műveletlen elem a lakosságnak igen kis részét teszi. Hogy azonban a műveltség általában nagyon terjed, mutatja az alábbi táblázat, melyben az ujjenczok arányszáma mintegy a mult nemzedék műveltségi fokát jelöli:

¹⁾ Report of the Commissioner of Education (U. S. of America) for the year 1886—87. Washington 1888. — Statistica dell'istruzione elementare per l'anno scolastico 1885/6. Roma 1887. — Statistica dell'istruzione secondaria e superiore 1886/7. Roma 1889. — Oesterreichische Statistik XXI. Band, 1. Heft. Statistik der Unterrichtsanstalten 1886/7. Wien, 1889. — A vallás- és közoktatásügyi miniszternek a közoktatásügy állapotáról szóló 18-ik jelentése 1887/8—1888/9. Budapest, 1889. — Preussische Statistik 101. Das gesammte Volksschulwesen im preuss. Staate im Jahre 1886. Berlin, 1889. Ezekon kívül az egyes országoknak más helyen említett statisztikai évkönyvei s a gyűjteményes munkák közül különösen a Statesman's yearbook 26-ik évfolyama (1889) s Braun »Archiv für sociale Gesetzgebung und Statistik« című folyóiratának (Tübingen) 1888-ik és 1889-ik évfolyama.

Az ország neve	Irni, olvasni nem tudók				Az ország neve	Irni, olvasni nem tudók			
	év	ézer 7 éven felül lévő lakos közül	év	ézer ujonez közül		év	ézer 7 éven felül lévő lakos közül	év	ézer ujonez közül
Finnország . .	1880	19	—	—	Queensland (Ausztrália) .	1886	294 ²⁾	—	—
Svédország . .	—	—	1885	3	Fokföld . . .	1881	340	—	—
Dánia	1884	20	1881	13	Franciaország	1872	378	1885	123
Svájc	1884	21	1887	—	Belgium . . .	1880	423	1887	165
Victoria . . .	1886	35	—	—	Ausztria . . .	1880	445	1881	389
Uj-Zeeland . .	1881	71	—	4	Magyarország	1880	488	1881	508
Németbirod. .	—	—	1886	10	Olaszország .	1881	618	1885	464
Poroszország .	—	—	1886	17	Spanyolország	1877	720	—	—
Németalföld .	1887	85	1886	88	Oroszország .	—	—	1883	740
Egyesült-Államok	1886	130	—	—	Görögország .	1882	820	—	—
Nagybritánia és Írország .	1886	190	1879	1)118	Brazília . . .	1880	840	—	—
					Szerbia . . .	1874	933	1881	793

Iskolai vagyon. — A fenti kimutatásokkal nagyjában meg-egyeznek azok a szórványosan mutakozó adatok, melyek egyes államok közoktatásügyi kiadásait és az iskolák vagyoni állapotát tüntetik fel. Már a mult évben kimutattuk, hogy az Egyesült-Államok hatalmas köztársasága és az ausztráliai gyarmatok általában sokkal többet költenek iskolai czélokra (4—7 forintot fejenkint), mint az európai államok (0·2—1·5 forintig), melyek általában nagy katonai adókkal és államadósságokkal terhelvek. Az iskolai vagyon mindamellett a társadalom élénk tevékenysége folytán mindenütt jelentékenyen emelkedik. Hazánkban hozzávetőleges számítások szerint ³⁾ már jelentékenyen meghaladja a száz millió forintot, holott 25 évvel előbb legfőlebb 15 millió lehetett. Ebből a 100 millióból esik felsőbb tanintézetekre 6, középiskolákra 21, szakiskolákra 8, népiskolákra 47, kiseddóvó intézetekre 2, humanisztikus tanintézetekre 7, más társadalmi tényezőkre 9 millió forint. Ezzel kapcsolatban iskoláink évi kiadásainak emelkedése a népoktatási tanintézeteknél és középiskoláknál az utóbbi 5 évi hivatalos kimutatások szerint a következő volt:

1) Házasulók között. 2) Csecsemőket is beszámítva.

3) Néptanítók Lapja 1889-ik évfolyam 40-ik szám »Iskoláink tőkésített vagyona« cím alatt.

	1883/4	1884/5	1885/6	1886/7	1887/8
Népoktatási tanintézeteknél frt.	12,917.473	13,419.963	14,285.440	14,866.120	14,947.871
Középsiskoláknál forint	3,924.802	4,252.966	4,343.500	4,423.755	4,721.794 ¹⁾

A tanintézetek e két csoportjánál a legutolsó közoktatásügyi miniszteri jelentés szerint az iskolai vagyon állaga a következő volt:

	Népoktatási tanintézeteknél 1887/8	Középsiskoláknál 1887/8 ²⁾
Ingotlan vagyon értéke	40,227.155	13,013.286
Tőkepénz	7,298.024	7,244.866

Megemlítésre érdemes, hogy a középsiskoláknál a tőkésített ösztöndíj- és segélyalapok összege a két millió forintot már jóval felülhaladja, a budapesti egyetemnél a hallgatók különböző címek alatt 1887/8-ban 104.416 frtot kaptak, a néptanítók önszegélyező egyesületeinek tőkéje meghaladja a félmilliót és a tanítói nyugdíjalap tőkéje 1888 végén 6,863.821 forint volt. Számítás szerint ³⁾ az 1888/9-ik tanév alatt tisztán magánosoktól és társulatoktól közoktatásügyi célokra 3 milliónál nagyobb összeg folyt be hazánkban.

Kisdedóvó intézetek. — Túlnyomólag társadalmi jellegű intézmény nálunk, valamint a művelt világ nagyobb részében is a kisdedóvóintézet. A legelsők közé tartozunk, kik ily intézeteket már 60 évvel ezelőtt létesítettünk, de a közbejött politikai zavarok miatt azok gyarapodása csak a legutóbbi két évtized alatt jelentékeny, a mint azt következő táblázat mutatja:

	1876	1881	1886	1887	1888
Intézetek száma	215	309	484	533	603
Nevelők száma	315	468	656	658	739
Növendékek száma	18.624	31.304	46.472	49.096	55.639
Fentartási költség frtokban	192.132	234.290	338.678	390.772	409.245

Említésre méltó, hogy míg a régi intézetekben egész a 60-as évek végeig csaknem kizárólag férfiak voltak a kisdedóvóintézetek vezetői, jelenleg 739 kisdedóvó között csak 49 férfi működik. Az állam hozzájárulása a kisdedóvók költségeihez 48.370 forint volt.

A kisdedóvás ügyeinek törvényes rendezése hazánkban közelebb megtörténik. A törvényjavaslat szerint kisdedóvóintézetek felállítására, épen úgy mint a népiskoláknál, felekezetek és magánosok is

¹⁾ 1888/9-ben 4,798.000.

²⁾ 1888/9-ben együtt 247 millió.

³⁾ Néptanítók lapja 1889-ik évfolyam 59-ik száma »Három millió forint adomány iskoláinknak« cím alatt.

jogosítva lesznek állami felügyelet alatt. Az egyes községek kötelesek ily intézeteket felállítani és pedig vagyoni képességük szerint három fokozatban, u. m.: rendes kisdedővódák, állandó menedékhelyek és nyári menedékhelyek alakjában.

A kisdedővó intézetek számát néhány országban, honnan az adatok megszerezhetők voltak, a következő táblázat mutatja:

Ország	Év	Intézetek száma	Növendékek száma
Belgium	1887	917	99.296
Francziaország	1885	5.885	735.669
Olaszország	1887	2.139	252.763
Németalföld	1886	1.043	109.676
Svájc	1886	430	15.098
Amerikai Egyesült-Államok .	1887	544	25.925
Japán	1886	38	1.893
Algír	1886	211	26.023

Elemi oktatás. — A népoktatási tanintézetek számáról, a bennök működő tanerőkről és az iskolásgyermekekről — nemek szerint megkülönböztetve — a következő táblázatos összehasonlítást közölhetjük:

Az ország neve	Számhaték ére	Iskolák száma	Tanítók száma			Tanulók száma		
			férfi	nő	össze- sen	fiu	leány	összesen
I. Európa.								
Európ. Oroszország	1882	28.329	19.511	4.878	24.389	1.177.504	362.471	2.205.423
<i>Finnország</i> . . .	1886	873	509	622	1.131	28.662	24.236	52.898
Németbirodalom	1882	57.000	—	—	120.000	—	—	7.100.000
<i>Poroszország</i> . .	1886	35.801	65.678	11.410	77.088	2.491.386	2.558.934	5.050.320
<i>Bajorország</i> . . .	1886	7.131	17.239	4.691	21.930	412.518	430.110	842.628
<i>Szászország</i> . . .	1887	4.186	2) 6.650	2) 2.118	2) 8.768	2) 262.886	2) 270.990	641.070
<i>Württemberg</i> . .	1886	2.100	—	—	4.496	154.184	169.996	324.180
Franciaország	1886	79.755	62.796	72.420	135.216	2.785.609	2.731.532	5,517.141
Nagybritánia és								
<i>Írország</i>	1887	30.289	—	—	110.809	—	—	6,241.040
Olaszország	1886	46.075	24.038	31.932	55.970	1.132.022	943.911	2.075.933
Ausztria	1887	17.926	44.261	12.975	57.236	1.440.936	1,415.038	2.855.974
Spanyolország	1885	30.105	3) 19.902	3) 13.632	3) 33.534	—	—	1,843.183
Magyarország	1888	16.622	21.244	3.135	24.379	1,041.973	908.906	1,950.879
Horvátország	1884	1.248	—	—	1.919	—	—	130.977
Belgium	1887	5.491	6.350	4.773	11.123	331.424	272.644	604.068
Rómánia	1883	2.743	—	—	—	—	—	124.130
Svédország	1887	10.338	5.336	7.542	12.878	381.632	370.968	752.600
Németalföld	1885	4.066	12.554	4.667	17.214	311.062	282.594	593.656
Svájc	1886	6.228	4) 5.847	4) 2.525	8.826	4) 218.191	4) 215.889	722.782
Szerbia	1886	544	—	—	603	39.745	8.316	48.091
Norvégia	1885	6.418	—	—	—	—	—	261.392
Görögország	1884	2.659	—	—	2.952	—	—	125.004

¹⁾ 1886-ki adat. — ²⁾ 1884-ben. — ³⁾ 1880-ban. — ⁴⁾ 1882-ben.

Az ország neve	Számbartatási éve	Iskolák száma	Tanítók száma			Tanulók száma		
			férfi	nő	összesen	fiú	leány	összesen
II. Ázsia.								
Kelet-India	1887	122.137	—	—	—	2,691.761	43.848	2,738.609
Ceylon	1887	3.631	—	—	—	—	—	120.554
Birma	1885	4.946	—	—	—	—	—	130.511
Japán	1886	28.556	76.223	3.453	79 676	1,988.199	814.440	2,802.639
Németalföldi birtokok	1887	148	275	241	519	7.196	6.172	13.368
III. Afrika.								
Algír	1886	896	—	—	1.784	38.355	30.342	68.697
Fokföld	1887	1.207	1) 730	1) 772	1.502	—	—	80.968
Mauritius	1887	189	—	—	356	—	—	15.789
IV. Amerika.								
Egyesült-Államok	1887	326.375	94.197	244.440	338.637	—	—	11,805.660
Canada	1886	14.491	2) 2.998	2) 4.860	2) 9.514	2) 390.938	2) 356.527	921.193
Guatemala	1887	1.030	—	—	1.242	—	—	49.247
Costarica	1886	328	3) 161	3) 149	3) 310	3) 7.355	3) 6.058	16 978
Nicaragua	1887	251	—	—	3) 213	3) 8.214	3) 5.446	14.914
Columbia	1887	1.275	—	—	—	—	—	75.029
Venezuela	1886	311	390	466	856	15.287	13.093	28.380
Argentini köztársas.	1887	3.028	—	—	6.241	—	—	227.450
Uruguay	1887	807	4) 390	4) 466	1.554	4) 15.287	4) 13.093	42.582
V. Ausztrália.								
Hawai	1886	1.957	—	—	2.279	—	—	99.466
Uj-Zeeland	1887	1.513	—	—	3.668	—	—	128.564
Tasmania	1887	347	3) 143	3) 235	3) 378	3) 8 475	3) 6.943	20.990
Uj-Dél-Wales	1886	2.164	—	—	2 865	—	—	185.438
Queensland	1887	635	4) 624	4) 724	1.870	—	—	42.647
Dél-Ausztrália	1886	504	415	666	1.081	—	—	44.465
Victoria	1887	1.846	1.710	2.465	4.175	115.502	110.695	226.197

Tanítónők száma. — Mindenkinél feltűnhetik az előbbi táblázatokból, hogy — a németajkú országok kivételével — csaknem mindenütt, hol a közművelődés magasabb fokra emelkedett, a tanítónők száma többé-kevésbé felülhaladja a férfi-tanítók számát, jeleül annak, hogy a népiskola is, mint előbb a kisdédóvó intézetek, a női munka körébe fog jutni. Magyarország e tekintetben a művelt nemzetek között a legutolsó helyek egyikét foglalja el, még Ausztriában és Poroszországban is kedvezőbb a tanítónők számaránya. Ujabban azonban a tanítónők száma gyorsan szaporodott és pedig sokkal gyorsabban, mint a férfi tanítóké. Volt ugyanis az összes népoktatási intézetekben működő tanerők között általában és százalékokban :

	1869-ben		1884-ben		1888-ban	
	általában	százalékban	általában	százalékban	általában	százalékban
érfi-tanító .	17.106	96'15	20.580	83'87	21.244	87'14
nőtanító . .	636	3'85	2.578	11'13	3.133	12'86

1) 1885-ben. — 2) Hiányos adatok. — 3) 1885-ben. — 4) 1886-ban.

Tanulók számaránya. — A népoktatási tanintézetekbe járó tanulók számaránya a népesség összes számával egybeahasonlítva feltűnő nagy eltéréseket mutat, jelöl, hogy a tankötelezettség nem mindenütt egyenlő szigorral vitetik keresztül s a tanulási kedv sem egyenlő. Legkedvezőbb Európában az arány Svájcban, hol 1000 lakosra 166 tanuló jut, míg Szerbiában csak 26 s Oroszországban 23. Magyarország e tekintetben Európában (a német tartományokat együvé számítva) a 10-ik helyet foglalja el, de a tengeren túl fekvő művelt országok jelentékeny része is megelőzi, különösen az angol ajkú népek, melyeknél a művelődés vágya már szilárd gyökeret vert.

Tanítóképző intézetek. — A művelt államok nagyobb részében már külön tanítóképző intézetek működnek, bár maga az intézmény csak a jelen század második felében vert maradandóbb gyökeret. A jelenlegi állapotról a következő táblázat nyújt áttekintést:

Az ország neve	Számbavétel éve	Tanítóképezdek száma	Növedékek száma	Az ország neve	Számbavétel éve	Tanítóképezdek száma	Növedékek száma
Europai Oroszor.	1885	79	5.089	Szerbia	1886	3	230
Poroszország .	1886	113	9.752	Amerikai Egye-			
Szászország . .	1884	19	2.318	sült-Államok	1887	121	30.296
Bajorország . .	1885	18	1.426	Canada	1886	9	1.192
Ausztria	1887	70	8.309	Argentini kt. .	1887	30	5.831
Magyarország .	1888	71	3.955	Chili	1886	3	293
Franziaország	1886	171	8.749	Venezuela . . .	1886	4	107
Nagybritánia .	1887	54	4.693	Columbia . . .	1887	16	358
Olaszország . .	1885	135	10.239	Japán	1886	47	6.000
Belgium	1888	49	2.695	Britt-India . .	1882	108	3.973
Németalföld . .	1885	7	575	Németalf. birt.	1887	8	347
Finnország . .	1885	4	597	Uj-Dél-Wales .	1886	2	146
Svájc	1886	32	1.337	Dél-Ausztrália .	1886	1	32
Svédország . .	1888	12	1.056	Victoria	1887	1	53
Románia	1883	8	830	Uj-Zeeland . .	1886	4	143

A monarchia két államában a tanítóképző intézetek állapotáról 1887-ben a következő részletezést adhatjuk:

	Intézetek férfiak számára			Intézetek nők számára			Oklevelet nyertek
	száma	tan- erők	növen- dékek	száma	tan- erők	növen- dékek	
Magyarország	55	481	2.604	16	194	1.143	1.081
Ausztria . . .	43	594	5.276	27	379	3.033	2.537

Magyarországon a tanítóképzés mindkét nemű növedékekre nézve három fokozatban történik: elemi, polgári és tanítóképző intézetek számára. Ezenkívül van még nevelőnő-képezde is. Az összes inté-

zetek fentartási költsége 1888-ban 1,046.481 forintot tett, melyből 264⁶ forint esett egy-egy növendékre.

Középiskolák. — A magyarországi középiskolák fejlődéséről az utóbbi évtized alatt a következő áttekintést nyújthatjuk:

	1880.	1885.	1886.	1889.
Gymnáziumok száma .	152	150	150	151
Reáliskolák száma . .	32	27	28	29
Tanárokszáma összesen	2.424	2.678	2.914	2.862
Tanulók száma gymnáziumokban	33.231	32.909	33.134	33.355
Tanulók száma reáliskolákban	5.319	5.033	5.521	6.563
Érettneknyilvánított	2.340	2.068	1.988	2.071
Ösztöndíjas volt . . .	1.771	2.536	2.658	3.024 ¹⁾
A középiskolák fentartási költsége volt forintokban	3,312.486	4,252.966	4,343.500	4,793.000

Hazai állapotainknak a külfölddel való összehasonlítása végett közöljük a következő táblázatot:

Az ország neve	Év	Intézetek	Tanárok	Tanulók	Az ország neve	Év	Intézetek	Tanárok	Tanulók
				száma					száma
Oroszorsz.	1886	678	—	²⁾ 154.115	Szerbia . . .	1886	26	317 ³⁾	5.075
Poroszorsz.	1886	525	8.724	⁴⁾ 151.541	Görögorsz.	1884	33	221	3.670
Szászorsz.	1886	47	—	17.739	Amer. Egy.				
Württemb.	1886	180	—	16.753	Államok	1887	1.521	8.533	157.826
Franciaor.	1884	458	—	99.799	Canada . . .	1887	⁵⁾ 927	—	977.155
Anglia . . .	1887	⁶⁾ 3.467	—	440.146	Mexiko . . .	1884	138	—	17.200
Olaszorsz.	1887	1.576	7.623	98.851	Guatemala	1887	7	—	1.185
Ausztria . .	1887	251	4.880	70.584	Argentín . .	1886	15	369	3.189
Magyaror.	1889	180	2.862	39.918	Venezuela . .	1885	40	—	3.659
Horvátor.	1884	11	154	2.629	Kelet-India	1887	4.427	—	⁷⁾ 130.526
Belgium . .	1888	163	—	28.820	Japán	1886	⁸⁾ 62	705	11.046
Németalf . .	1887	29	400	2.316	Jáva	1886	2	—	151
Spanyolor.	1879	356	2.649	31.500	Algír	1886	12	—	3.029
Portugál . .	1885	22	—	8.258	Mauritius . .	1887	5	—	336
Svájc	1886	86	—	14.586	Uj-Dél-				
Svédország	1888	130	—	20.000	Wales	1887	4	26	483
Norvégia . .	1887	17	—	3.445	Uj-Zeeland	1887	23	158	2.242
Finnország	1886	79	—	7.601	Queensld.	1887	7	35	675
Románia . .	1883	54	—	7.998	Tasmania . .	1886	16	—	1.698

¹⁾ 1888-iki adat. — ²⁾ A nők számára van 337 gymnázium 62.375 növendékkel. — ³⁾ Köztük 1070 leány. — ⁴⁾ Az egész Németbírodalomban volt 1888-ban 1128 középiskola 235.962 tanulóval. — ⁵⁾ Polgári iskolákhoz hasonló intézetekkel együtt. — ⁶⁾ Hiányos adatok, polgári iskolákkal együtt. — ⁷⁾ Köztük 357 intézet nők számára 25.759 növendékkel. — ⁸⁾ Köztük nőknek 7 intézet 70 tanárral s 898 növendékkel.

Egyetemek. — A tudomány- és műegyetemnek s részben az ilyeneknek nevezett fakultások adatai jelenleg a következők:

Az ország neve	Év	Inté- zetek	Taná- rok	Tanu- lók	Az ország neve	Év	Inté- zetek	Taná- rok	Tanu- lók
		száma					száma		
Oroszország . .	1886	8	733	13.622	Portugál	1885	1	—	673
Németbirod. . .	1888	21	2.247	25.471	Svájc	1886	14	—	3.434
Poroszország . .	1886	10	1.363	19.330	Románia	1833	2	97	705
Franciaország . .	1885	50	—	17.800	Szerbia	1886	1	33	212
Anglia	1887	71	1.096	26.619	Görögország . .	1884	1	98	2.402
Olaszország . . .	1887	21	952	15.517	Amer. Egy. Áll	1887	361	5.266	70.024
Ausztria	1887	14	1.431	15.405	Argentín	1885	2	—	910
Spanyolország . .	1879	10	658	16.874	Chile	1888	2	—	1,074
Magyarország . .	1888	3	292	4.463	Uruguay	1887	1	60	683
Horvátország . .	1884	1	42	307	Kelet-India . . .	1887	115	—	11.826
Belgium	1888	4	—	4.947	Japán	1886	1	106	875
Németalföld . . .	1886	4	—	2.237	Algír	1886	1	—	939
Dánia	1885	1	—	1.300	Fokföld	1886	1	—	266
Svédország . . .	1888	2	—	2.625	Mauritius	1887	1	—	189
Norvégia	1887	1	—	1.700	Uj-Dél-Wales . .	1837	1	34	544
Finnország . . .	1886	1	72	1.652	Victoria	1886	1	—	450

Hazánkban a felsőbb tanintézetek közé számítják még a jogakadémiákat s hittani intézeteket is. Ezekkel együtt a legutóbbi években a felsőbb tanintézetek főbb adatai igen csekély hullámozást mutatnak.

Volt ugyanis főiskola:

Év	Intézetek száma	Tanárok száma	Tanulók száma
1878	62	692	6.602
1880	64	745	6.667
1885	65	741	6.773
1888	65	750	6.748

Szakiskolák. — A szakiskolákról azok nagy változatossága s különböző csoportosítása miatt részletes összehasonlító statisztikát nem lehet közölni. Egy pár országra nézve azonban, a hol ez lehetséges volt, a következő táblázatot állítjuk egybe:

	Belgium	Hollandia	Olaszország	Amer. Egy.- Államok	Japán
Földművelési iskolák száma	1888	1886	1887	1887	1886
Növendékek száma . .	5	—	27	—	8
Ipariskolák száma . . .	335	—	891	—	402
Növendékek száma . .	39	44	2) 161	63	140
Növendékek száma . .	12.210	4.602	20.923	13.300	4.900

1) Két intézet 31 növendékkal nők számára. — 2) Kereskedelmi iskolákkal együtt,

	Belgium	Hollandia	Olasz- ország	Amer. Egy- Államok	Japán
	1888	1886	1887	1887	1886
Kereskedelmi iskolák száma	—	—	—	217	25
Növendékek száma	—	—	—	53.188	1.533
Hajózási iskolák száma	3	11	3	—	3
Növendékek száma	107	399	239	—	46
Katonai iskolák száma	—	—	12	—	—
Növendékek száma	—	—	2.900	—	—

Legjobban összehasonlíthatók az adatok Magyarország s Ausztria között; ezeket a következő táblázatban állítjuk össze:

Intézetek csoportja	Magyarországban (1887)			Ausztriában (1887)		
	intézet	tanító	tanuló	intézet	tanító	tanuló
Földművelési magasabb tanintézetek	7	92	1.241	3	73	382
Bányászati iskolák	3	11	95	5	11	100
Más nemű földművelési tanintézetek	24	74	733	92	547	3.052
Ipariskolák	161	942	29.012	549	3.134	55.531
Kereskedelmi iskolák	78	436	5.825	75	556	8.515
Hajózási iskolák	1	14	17	3	25	99
Művészeti iskolák	10	96	1.333	89	707	13.562
Bábaképezdék	6	14	44 ^s	14	23	761
Vegyes szakiskolák	27	354	3.255	246	2.240	12.621
Börtöniskolák	23	36	3.703	—	—	¹⁾ 3.484
Humanisztikus intézetek	81	331	3.159 ²⁾	163	—	9.824

A humanisztikus jellegű szakiskolákra vonatkozólag megemlítjük még, hogy hazánkban azok nagyobb része (68 intézet 2.348 növendékkel) árvaház volt, míg más országokban a természeti hiányokban vagy erkölcsi hibákban szenvedő gyermekekre nagyobb gondot fordítanak. Így például Belgiumban volt 1887-ben:

Vakok s siketnémák számára 16 intézet 1.269 növendékkel	
Szeretetház	3 » 958 »
Javító intézet	34 » 2.465 »
Árvaház	44 » 1.269 »

Poroszországban már 1884-ben 96 intézet volt a siketnémák s 15 a vakok számára. Magyarországon ellenben egész a legújabb időkig úgy a hülyék, mint a vakok s siketnémák ápolása 1—2 intézetben történt s a javító intézetek is egészen újabb eredetűek.

¹⁾ 1886-ról. — ²⁾ 1885-ben, köztük 10 vakok intézete 613 s 17 siketnémák intézete 1.389 növendékkel.

2. Egyházi ügyek.

Egyházak megoszlása. — Az 1880-iki népszámlálás szerint volt.

Hitfelekezet	Magyarországon			Ausztriában		
	Hívők száma	Lelkészek száma	Egy lel- késre jut hívó	Hívők száma	Lel- készek száma	Egy lel- késre jut hívó
Római katolikus . .	6.459.607	4.409	1.465	17,693.648	15.026	1.177
Görög katolikus . .	1,540.444	2.219	694	2,527.997	2.110	1.198
Keleti görög	2,124.169	2.747	773	483.164	412	1.173
Ágostui hitvallású . .	1,082.962	1.168	926	289.005	141	2.050
Evang. reformált hit- vallású	1,945.776	2.275	855	110.525	80	1.382
Unitárius	53.449	109	490	—	—	—

Látható e kimutatásból, hogy Magyarországon 1880-ban sokkal több volt aránylag a lelkészek száma, mint Ausztriában. Ezzel szemben azonban Ausztriában, hol a lakosság túlnyomó része katolikus, a szerzetesek száma sokkal nagyobb, mivel ott 1.289 római katolikusra jutott egy szerzetes, míg nálunk csak 2.131 hívőre. Volt ugyanis Magyarországon 203 kolostor 2.274 férfi-szerzetessel és 115 zárda 1.478 apáczával. Ausztriában 461 kolostor 6.896 férfi szerzetessel s 429 zárda 8.727 apáczával. Ujabban Magyarországon a férfi szerzetesek száma valamivel apadt, de az apáczáké jelentékenyen szaporodott. 1887-ben volt 191 kolostor 2.056 férfi szerzetessel és 179 zárda 2.052 apáczával. Ausztriáról e tekintetben újabb adatok nincsenek. Más országokból a következő adatokat sorolhatjuk fel:

		Férfi szerzetesek		Női szerzetesek	
		Ház	Szerzetes	Ház	Apácák
Olaszország	(1885)	1.506	28.991	876	14.185
Spanyolország	(1884)	161	1.684	1.027	14.592
Belgium	(1880)	213	4.120	1.346	21.242
Poroszország	(1886)	—	300	—	4 600
Franciaország	(1882)	419	9.862	3.960	127.753
Európai Oroszország ¹⁾ .	(1885)	484	10.956	200	19.868
Görögország ¹⁾	(1884)	161	2.620	—	485
Szerbia ¹⁾	(1883)	52	1.111	—	—

Igen tanúságosak a keletindiai egyházi életre vonatkozó kimutatások, melyek az 1881-iki általános népszámlálás

¹⁾ Keleti görögök.

alapján most közöltettek. ¹⁾ Ezek szerint az óriási számú lakos-
ságból volt:

	férfi	nő
Félvad őslakó	3,003.168	3,078.528
Hindu	96,009.227	91,928.223
Buddhista	1,771.173	1,647.702
Dschain	640.153	531.738
Sikh	1,046.476	806.909
Párz	43.530	41.770
Zsidó	5.827	6.181
Keresztény	963.883	893.746
Mohamedán	25,760.440	21,361.145
Más vallású	477.652	474.475
Összesen	129,811.589	123,820.417

A keresztények közt túlnyomó volt a római katolikusok száma, a mint azt a hivatalos kimutatás így részletezi:

	férfi	nő
Angol egyházbeli	195.192	158.520
Skót egyházhoz tartozó	12.352	7.682
Püspöki egyházhoz tartozó	14.248	5.837
Más protestans	70.749	67.451
Római katolikus	489.120	473.939
Örmény és görög	1.212	930
Más felekezethez tartozó ²⁾	185.935	179.300

Európán kívül érdekes még Japán 1886-iki statisztikája, mely szerint volt:

	Pap	Templom	Theologus növendék
Shinto felekezetű	14.849	191.963	1.949
Buddhista felekezetű	56.266	72.039	22.608

Az Egyesült-Államokban 1887-ben 70.864 protestans, 6.366 róm. kath. pap és összesen 63.082 templom és imaház volt. Braziliában 2.024 pap és 11 hittani intézet. Uj-Dél-Walesben 1.789 templom vagy imaház és 1.040 pap. Spanyolországban volt 1884-ben 19.869 egyházközség, 18.659 templom, 11.202 kápolna, 32.435 pap és 68 theologiai intézet.

Egyházi költségek. — Az egyházak céljaira fordított összegekből a legtöbb államban csak az állami segély összege ismeretes. Évkönyvünk mult évi részletes kimutatásainak kiegészítéseül kiemelhetjük még a következő adatokat: Franciaországban 1888-ban 17,146.618 forint volt egyházi célokra előirányozva és az

¹⁾ Statistical Abstract relating to British India from 1876/7 to 1885/6. London 1888. — ²⁾ Különösen a déli hűbér államokba lakó syriai ugynevezett Thomas-keresztények.

egyháznak a jelen században 1882-ig 9,590.693 forintot hagyományoztak. Görögországban az államsegély 1½ millió forintra megy és ugyanannyit adnak évenként más hatóságok. Argentínában 7,768.740 forint az állam egyházi budgetje, Braziliában 1,021.781 forint, Fokföldön 86.130 forint.

3. Irodalom.

Hírlapok általában. — Évkönyvünk mult évi folyamában már közöltünk táblázatos kimutatást a művelt államok hírlapjainak számáról. Jelenleg újabb adatokkal kibővitve a főbb összegeket a következőkben állíthatjuk egybe :

Ország	Számbavétel éve	Hírlapok száma
Oroszország	1883	700
Finnország	1887	99
Németország	1884	4.944
Poroszország	1881	2.462
Franciaország	1885	4.359
Nagybritánia	1885	3.461
Olaszország	1837	1.606 ¹⁾
Ausztria	1886	1.370 ²⁾
Magyarország	1890	803
Belgium	1886	872 ³⁾
Svédország	1885	404
Dánia	1884	801
Svájc	1886	692
Amerikai Egyesült-Államok	1887	14.661
Japán	1886	402 ⁴⁾

Az egész művelt világon becslés szerint 38.000 lap.

A magyar korona országai területén 1883-ban 729 hírlap és folyóirat jelent meg, nyelv és tartalom szerint ezek következőleg oszoltak meg :

	Politikai tartalmú	Helyi érdekű	Szép- irodalmi	Szaklap	Élcslap	Összesen	Az összes hírlapok és folyóiratok 0/0-ában
magyar . .	45	171	44	240	12	512	70·33
magyar és német . .	1	8	—	8	—	17	2·33
magyar és vend . .	—	1	—	—	—	1	0·14
német . .	25	37	2	31	6	101	13·87

¹⁾ Ebből napi lap 185, politikai 501, egyházi 72, illusztrált lap 200. Rómában 237, Milanóban 172, Turinban 105, Flórenczben 76, Nápolyban 75 lap jelenik meg ²⁾ Köztük politikai 433, német nyelvű 907, napilap 98. ³⁾ Politikai 365, pénzügyi 25. ⁴⁾ Összesen 81,914.763 példányban, eladásokból befolyt 2,296.709 forint.

	Politikai tartalmú	Helyi érdekű	Szép- irodalmi	Szaklap	Élcslap	Összesen	Az összes hírlapok és folyóiratok ‰-ában
horvát . .	4	6	4	21	1	36	4·81
tót	2	3	1	5	1	12	1·65
oroszl . . .	—	1	—	—	—	1	0·14
szerb . . .	8	7	—	3	2	20	2·74
román . . .	6	1	3	7	2	19	2·61
dalmát . .	—	1	—	—	—	1	0·14
olaszl . . .	—	2	—	3	—	5	0·69
francia . .	2	—	—	1	—	3	0·41
német-fran- czia . . .	—	1	—	—	—	1	0·14
együtt .	93	239	54	319	24	729	100·00

1890. kezdetén Szinnyi adatai szerint hazánkban magyar nyelven 636, német nyelven 110, szláv nyelven 32, román nyelven 19, olasz nyelven 2, francia nyelven 4 lap jelent meg, összesen tehát 803. 1850-ben 9, 1860-ban 52, 1870-ben 146, 1880-ban 368 magyar nyelvű hírlap és folyóirat jelent meg. Az 1890. elején megjelent 636 magyar lap között volt politikai tartalmú 66, egyházi és iskolai 40, szépirodalmi és vegyes tartalmú 18, humorisztikus lap 13, szaklap 134, helyi érdekű lap 149, folyóirat 176, hirdetési lapok, vegyes melléklapok 40.

Érdekesen illusztrálják ezek a kimutatások a magyar nyelven megjelenő hírlapok és folyóiratok túlnyomóságát és fejlődését. Még érdekesebb volna azonban, ha ismernők a példány- és darabszámot, mert ez mutatná tulajdonképen a különböző tartalmú és nyelvű lapoknak elterjedését. Ily irányban teljes adataink nincsenek, de tudomásunk van a postán szétküldött hírlapok és folyóiratok darabszámáról. Ez természetesen meg sem közelíti az összes darabszámot, mert a hírlap-fogyasztásnak igen tekintélyes részét a helyi fogyasztás képviseli, ezt pedig nem a posta közvetíti. Mindazáltal azok az adatok is igen érdekesek s megérdemlik, hogy itt helyet foglaljanak:

A lap jellege	A postán szétküldött hírlapok s folyóiratok db.-száma 1888-ban						
	politikai tartalmú	helyi érdekű	szép- irodalmi	szaklap	élcslap	összesen	az összes szám ‰-ában
Magyar nyelvű . .	21.760.339	2.630.220	1.495.440	7.835.429	328.136	34.049.564	63·18
Magyar és német . . .	7.600	103.178	—	118.151	—	228.929	0·42
Magyar és vend	—	9.000	—	—	—	9.000	0·02
Német	14.967.265	878.041	9.139	240.711	21.718	16.116.874	29·90
Horvát . . .	882.830	42.100	87.116	143.186	500	1.157.732	2·16

	A postán szétküldött hírlapok és folyóiratok darabszáma						az összes szám 9/0-ában
	politikai tartalmú	helyi érdekű	szép- irodalmi	szaklap	élelzap	összesen	
Tót	387.598	205.332	6.158	36.829	8.940	644.857	1'20
Orosz	—	6.750	—	—	—	6.750	0'01
Szerb.	570.504	68.388	—	35.050	26.030	699.972	1'30
Román	712.020	22.360	44.892	60.935	24.960	865.167	1'61
Dalmát	—	2.400	—	—	—	2.400	0'00
Olasz	—	61.627	—	1.817	—	63.444	0'12
Francia	24.700	—	—	3.171	—	27.871	0'05
Német és francia	—	23.360	—	—	—	23.360	0'04
Együtt	39,312.856	4,052.756	1,642.745	8,477.279	410.284	53,895.920	100'00

A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok a postán szétküldött darabszámban korántsem bírnak oly túlnyomósággal, mint fentebb a létező hírlapok és folyóiratok számánál láttuk; a német nyelvűek, különösen a politikai tartalmúak, itt már sokkal nagyobb tért foglalnak. A magyar nyelvűek aránya a szépirodalmi tárgyúaknál a legkedvezőbb; nem szabad azonban felednünk, hogy a külföldi szépirodalmi lapok és folyóiratok behozatala igen nagy s a magyar szépirodalom korántsem uralkodik oly kizárólagossággal, mint azt a fentebbi adatok látszanak mutatni. A szak- és élelzapokra körülbelül ugyanezt mondhatjuk.

A külföld könyvtermelése. — A műveltországok könyvtermelése jelenleg évenként mintegy 50.000 műre tehető, ide értve az újabb kiadásokat. Legelől folyvást Németország áll, melyet Franciaország, Nagy-británia és az Északamerikai Egyesült-Államok követnek. Az emelkedés mindenütt igen jelentékeny, a mint azt két nevezett állam itt egymás mellé állított kimutatásai tanúsítják. A németországi adatokat Hinrich lipcei könyvkereskedő, az angolországiakat a »Publishers Circular« állítja össze évenként:

Csoportok	Németországban megjelent művek		Angliában megjelent művek	
	1887	1888	1887	1888
Egyházi tartalmúak	1.456	1.623	815	912
Nevelés, tudomány és philologia . .	3.798	3.674	684	779
Ifjúsági művek	464	494	539	470
Regények és más szépirodalmi művek	1.402	1.423	990	1.314
Jogtudomány	1.369	1.490	122	172

Csoportok	Németországban megjelent művek		Angliában megjelent művek	
	1837	1838	1837	1838
Nemzetgazdaság	1.258	1.295	138	135
Technikai művek, természettudomány	1.090	1.071	178	253
Földrajz és utazások	370	505	295	297
Történet, életrajz	722	842	465	486
Költészet, színművek	1.377	1.450	126	231
Évkönyvek és folyóiratok	782	898	302	327
Orvostudomány	1.082	1.108	210	199
Essayik, monographiák, térképek . .	415	374	375	389
Vegyes művek, apró nyomtatványok	387	753	447	627
Összesen	15.972	17.000	5.686	6.591

A többi országokból különöser Olaszország s Japán közölnek évről-évre részletes adatokat.

Olaszországban 1887-ben megjelent 11.161 mű, melyből 2.683 lakosra esik egy. A művek közül 10.756 olasz, 265 latin, 94 francia nyelvű, fordítás 361. Nagyobb számmal a következő csoportok képviselvek: alapszabály és mérleg 1.443, nemzetgazdaság 1.168, vallásos művek 1.011, parlamenti acták 704, orvostudomány 670, történelem és földrajz 606, életrajz 539.

Japánban 1886-ban megjelent 8.105 mű, ebből 2.481 új mű, 4.349 gyűjteményes munka, 451 fordítás s 824 új kiadás.

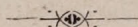
A magyar könyvtermelés. — Magyarországon 1876-ban 1.021, 1886-ban 1.806 mű jelent meg, 1888-ban ellenben a »Magyar Könyvészet« már csak 1.116 művet számlál fel és pedig a következő csoportosítás szerint:

	mű		mű
1. Vegyes tudományos gyűjtemények. Irodalomtörténet és könyvészet. Művészet	71	10. Görög és latin remekírók	10
2. Hittudomány	93	11. Történelem s régészet . .	58
3. Jog- és államtudományok	111	12. Földrajz, utazások, térképek	61
4. Orvosi tudományok	13	13. Mennyiségtan, műtan . .	38
5. Természettudományok . .	47	14. Hadtudomány és sport .	14
6. Bölcsészet	8	15. Ipar és kereskedelem . .	29
7. Neveléstudomány	32	16. Gazdaság-tudományok . .	31
8. Ifjúsági iratok és képeskönyv	45	17. Költemények	32
9. Nyelvtudomány	92	18. Regények, beszédek, mesék	114
		19. Színművek	59
		20. Naptárak, évkönyvek . .	104
		21. Különfélék	54

Könyvtárak. — Könyvtár-statisztikai felvétel az előbbi évfolyamokban említettek óta nem történt s így most a régebben közlött adatok mellett csak egyes szórványos számokat közölhetünk. Belgiumban 451 községi könyvtárt számítottak össze, bennök 1,205.595 könyvvel, melyet 144.131 olvasó használt. Spanyolországban a legújabb kimutatás szerint van az iskolákban:

	nyomtatvány	kézirat
101 tudományos könyvtár . . .	110.846	8.258
20 szépirodalmi könyvtár . . .	8.731	196
30 más könyvtár	51.044	782

Japánban az iskolai könyvtárak száma 21, melyekben 139.005 mű őriztetik s ebből 78.610 európai nyelven. Magyarországon a közoktatásügyi miniszter jelentése szerint volt a népoktatási tanintézetekben 6.690 könyvgyűjtemény. A jogakadémiák könyvtáraiban 146 069, a középiskolákéiban pedig 1,208.800 kötet mű volt. Ez utóbbiak között 840.654 önálló szakmű s 47.353 tudományos folyóirat.

K) Közigazgatás.

A közigazgatás statisztikája a közigazgatási jog rendszeréhez simul s ép úgy, mint ez, természetszerűleg két főrésze, általános és különös részre osztható. Az első rész a közigazgatás általános viszonyaira, vagyis alakjára, a másik pedig magára az anyagi igazgatási tevékenységre vonatkozik. Előbbinek feladata a közigazgatás szervezetének viszonyait tüntetni fel, a mennyiben azok számszerűleg kifejezhetők: feltüntetni — a területtel és a népességgel kombinálva — a közigazgatási beosztást, kimutatni az igazgatási személyzet létszámát, az igazgatás személyi költségét s mindezeket egybe vetve más államok hasonló adataival, azon fontos kérdésre is megfelelni: gazdaságos-e az ország igazgatási rendszere, gazdaságos-e úgy a beosztást, valamint az igazgatás által lekötött személyzet számát, az igazgatás személyi költségeit és az igazgatás által felmutatott eredményeket is tekintetbe véve. Az általános rész tartalmazná egyebek közt még az előléptetések, nyugdíjazások és fegyelmi ügyek statisztikáját, továbbá a hivatalok ügyforgalmát is, mely utóbbi rész azonban, a mennyiben igazgatási ágak szerint részleteztetik, már a közigazgatási statisztika különös részéhez képez átmenetet.

A különös rész a közigazgatási tevékenységről adna számot és az egyes igazgatási czélok szerint ismét több speciális fejezetet foglalna magában, milyenek volnának pl. a rendészeti, egészségügyi, szegényügyi, iparügyi, stb. igazgatás statisztikája. Ilyenmő adatokkal egyes igazgatási ágakban, bár csak hézagosan, már eddig is rendelkezünk; az igazgatás összes ágaira kiterjedő sikeres felvétel azonban csak akkor volna lehetséges, ha előbb gondoskodás történnék, hogy a közigazgatás minden ágában statisztikai célra alkalmas nyilvántartások honosittassanak meg és azok lelkiismeretesen vezettetessenek. A nyilvántartások, a melyekre itt utalunk, a mellett, hogy a kormányzatnak nyújtott tanulságok által a közigazgatás tovább fejlesztését közvetve mozdítanák elő, a közigazgatásnak közvetlenül is javára szolgálnának, a mennyiben abba nagyobb rendet, könnyebb áttekintést és több világosságot hoznának.

Kitűnik ezekből, hogy nálunk közigazgatási statisztikát szerkeszteni, ily értelemben, ma még lehetetlenség. Nem teljes közigazgatási statisztikának, hanem inkább csak kísérletnek tekintendő tehát azon felvétel, a melyet a statisztikai hivatal, a jelzett nehézségeket méltányolva, csupán a közigazgatás általános viszonyainak egyes fontosabb kérdéseire szorítkozva, a múlt év nyarán foganatosított. Régi szándéka volt ez a hivatalnak, a mely a közigazgatási reform hangoztatása következtében csak sietett azt megvalósítani, hiven azon feladatához, hogy a tényleges állapotok felismerését előmozdítva, a kormány és a törvényhozás elhatározásaihoz tárgyilagos támpontokat szolgáltatasson. Kiemeljük itt, mint ebből a szempontból tanulságos adatokat, a vármegyei központi és járási tisztviselők létszámán és fizetésein kívül, a mikről a belügyminiszterium már eddig is birt tudomással, különösen a községi és körjegyzők fizetéseit és egyéb illetményeit, a melyeknek ismerete az új községi törvény hozatalánál mindenestre hasznos tájékozásul fog szolgálni.

A felvétel sikerült, az adatok már fel is dolgoztattak s rövid idő múlva nyilvánosságra fognak bocsáttatni. E helyen tehát csak a fontosabb végeredményeket kívánjuk bemutatni, főleg azért, hogy az érdeklődő közönség figyelmét magára a nagy munkálatra hívjuk fel, a mely statisztikai közlemény alakjában önállóan fog megjelenni és az egész becses anyagot megyék és városok, illetve járások szerint fogja tartalmazni.

Mielőtt a részletekre mennénk át, kiemeljük, hogy e fejezet tárgyalásánál, helyszükére tekintettel, tisztán az anyaországra szorítkoztunk, megjegyezzük továbbá, hogy kiegészítésül fejezetünkbe oly táblázatok is felvettünk, melyek bár nem az említett közigazgatási statisztikai adatgyűjtés alapján, hanem másféle forrásokból készültek is, de a melyek — mint pl. a közigazgatási beosztásra vonatkozó kimutatásunk — az egész tárgy kidomborítására szükségeseknek látszottak.

Közigazgatási beosztás. — Közigazgatásunk szervezete és beosztása az önkormányzati hatóságok szervezetén és egymáshoz való viszonyán alapszik, a melyet az 1886: XXI. és XXII. t.-cikkek szabályoznak. A törvényhatóságoknak és az alájok rendelt hatóságoknak számszerű viszonyait, úgy egymással, mint a területtel és a népességgel kombinálva, országrészek szerint az alábbi táblázatban tüntetjük fel:

Közigazgatási beosztás	Duna bal partja	Duna jobb partja	Duna- Tisza közé	Tisza jobb partja	Tisza bal partja	Tisza- Maros szöge	Erdély	Ma- gyar- ország
I. Vármeg,ék:								
1. A vármegyek száma . . .	11	11	5	8	8	5	15	63
A vármegyek átlagos területe □ km.	2.932	4.039	7.035	3.958	5.320	7.047	3.718	4.440
A vármegyek átlagos népessége (ezereken)	159 ³	233 ⁴	468 ⁷	180 ⁰	227 ⁶	345 ²	138 ⁹	218 ⁰
2. A járások száma	61	69	41	48	58	53	78	408
Egy-egy megyére eső járások száma	5 ⁵	6 ³	8 ²	6 ⁰	7 ³	10 ⁶	5 ²	6 ⁵
A járások átlagos területe □ km.	507	633	640	634	679	643	699	635
A járások átlagos népessége .	25.850	34.332	28.670	26.793	27.171	28.994	14.089	27.934
3. A rend. t. városok száma .	19	9	18	24	12	6	25	113
A r. tanácsu városok átl. terü- lete □ km.	62	39	265	47	166	113	4	99
A r. tanácsu városok átlagos népessége	5.891	9.599	17.210	5.410	11.899	13.381	6.491	9.056
4. A községek száma	2.287	2.745	502	2.215	1.447	1.043	2.353	12.592
Egy-egy megyére eső községek száma	208	250	100	277	181	209	157	200
Egy-egy járásra eső községek száma	37 ⁵	39 ⁸	12 ²	46 ²	24 ⁹	19 ⁷	30 ²	30 ⁹
A községek átlagos népessége	689	863	2.342	580	1.089	1.473	799	905
II. Törvényhat. városok:								
A törvényhatóságú városok száma	2	5	8	1	3	4	2	25
A törvényhatóságú városok átl. területe □ km.	82	80	520	93	396	115	81	265
A törvényhatóságú városok átl. népessége	31.635	22.325	107.270	26.097	14.031	27.177	11.403	52.513
III. Községek és körgyöz- ségek:								
1. Nagy községek száma . . .	135	347	430	111	237	343	204	1.807
Nagy községek átl. népessége	2.490	2.310	3.078	2.966	2.047	2.604	1.883	2.585
2. Körgyözségek száma . . .	434	529	32	316	344	212	542	2.409
Körgyözségek átl. népessége	2.861	2.969	2.148	2.539	3.368	3.018	2.741	2.887
3. Kis községek száma	2.152	2.398	72	2.104	1.210	700	2.149	10.785
Egy-egy körgyözségre eső kis községek száma	4 ⁰	4 ⁵	2 ³	6 ⁸	3 ¹	3 ³	4 ⁰	4 ¹
Kis községek átl. népessége .	563	657	859	721	498	920	691	640

A vármegyek átlagos területe 4.440 km., átlagos népessége pedig — a népszámlálás által konstataált népszámot véve alapul — 218.000. A francia departementok száma 87, átlagos területük 6.079 km., 433.000 átlagos lélekszámmal. A többi országokban a mi megyéinkhez területre hasonló beosztással alig találkozunk; rendszerint sokkal nagyobb terjedelmű középhatóságok vannak felügyelő hatáskörrel s ezeken belül nem a mi megyéinkhez, hanem inkább járásainkhoz hasonlítható területi beosztással.

Az átlag mellett figyelmet érdemelnek azonban a szélsőségek is,

melyek nálunk valóban oly nagyok, hogy okvetlenül kiegyenlítésre szorulnak. Már országrészek szerint is igen nagy eltéréseket tapasztalunk; a Duna-Tisza közén és a Tisza-Maros szögében pl. az átlagos megyei terület meghaladja a 7.000 km.-t, a Duna balpartján pedig, jóllehet itt is vannak egyes nagy terjedelmű megyék, a 3.000-et sem éri el. A területre és népességre legnagyobb és legkisebb 6—6 megye a következő:

Legnagyobb megyék:

	területre		lélekszáma
1. Pest megye . . .	12.604 □-km.	1. Pest megye . . .	988.532 l.
2. Bács-Bodrog m. .	11.079 »	2. Bács-Bodrog m. . .	638.063 »
3. Bihar m.	10.961 »	3. Torontál m.	530.988 »
4. Máramaros m. . .	10.355 »	4. Bihar m.	446.777 »
5. Krassó-Szörény m.	9.750 »	5. Temes m.	396.045 »
6. Torontál m. . .	9.521 »	6. Krassó-Szörény m. .	381.304 »

Legkisebb megyék:

	területre		lélekszáma
1. Esztergom m. . .	1.123 □-km.	1. Turóc m.	45.933 l.
2. Turóc m.	1.150 »	2. Ugocsa m.	65.377 »
3. Ugocsa m.	1.191 »	3. Esztergom m.	72.166 »
4. Győr m.	1.381 »	4. Liptó m.	74.758 »
5. Csanád m.	1.618 »	5. Árva m.	81.643 »
6. K.-Küküllő m. .	1.646 »	6. Brassó m.	83.929 »

Hasonló vagy még nagyobb szélsőségeket közigazgatási szervezetünk minden ágazatában találhatunk, a melyeknek további részletezésére azonban, sajnos, nincs elegendő terünk. Csak néhány ellentétet akarunk még kiemelni. Legnagyobb járások a tiszavölgyi Máramaros megyében 1.842 □-km. (30.353 l.), továbbá a gyergyószentmiklósi Csik megyében 1.628 □-km. (35.660 l.); lélekszám szerint legnagyobb a dombovári járás Tolna megyében 60.436 lakossal (1.105 □-km.). Legkisebb járás pedig úgy területre, mint lélekszámra nézve a békés-gyulai, a melynek területe csak 202 □-km., lakossága pedig csak 10.087.

Nagy különbségek vannak a törvényhatósági városok között is, a mi a lélekszámra nézve természetes is. A területet tekintve kiemeljük, mint legnagyobb városokat: Debreczent (957 □-km.), Szabadkát (956), Kecskemétet (873), Szegedet (816) és Hódmező-Vásárhelyt (761). Hogy ily nagy területek aránylag kis népességgel, a városiasság fejlődésére nincsenek jó hatással, alig szorul közelebbi bizonyításra; az ily városok területén fekvő pusztákból, telepekből, tanyákból, a mennyiben népességi és egyéb helyi viszonyaik megengedik, önálló községek alkotása a leghelyesebb község-szervezési politika, a mely úgy a városoknak, mint ezen pusztáknak, telepeknek és tanyáknak is egyaránt javára szolgál.

A rendezett tanácsú városok közt is sok van nagy kiterjedésű, mint pl. Halas (646 □-km.), Nagy-Kőrös (506), Félegyháza (413), Mező-Túr (410), Szentes (384), Karczag (376), Zenta (373;) viszont azonban némely városok, különösen az erdőlyrésziek, annyira csekély terület felett rendelkeznek, hogy ez fejlődésükre kedvezőnek szintén nem tekinthető.

A legnagyobb nagyközség Békés-Csaba 32.616 lakossal, a legkisebb Tápé (Tolna megyében) 182 lakossal. A legnagyobb község Resiczabánya 7.915 l. és Turzówka (Trencsén megyében) 6.952 l.; a legkisebb kis község ellenben Cserna Trencsén megyében, a népszámlálás szerint nem több, mint 6 lakossal.

Törvényhatósági bizottságok. — Az önkormányzat jogát a törvényhatóság bizottsága gyakorolja; nem érdektelen tehát annak a kutatása, hogy e bizottságok minő elemekből állanak s különösen, hogy az egyes gazdasági és szabad foglalkozások mily arányban vannak bennök képviselve, a miről az alábbi kimutatás ad számot:

Bizottsági tagok	V á r m e g y é k b e n								Törth. városokban	
	Duna bal-partján	Duna jobb-partján	Duna-Tisza közén	Tisza jobb-partján	Tisza bal-partján	Tisza-Maros szögében	Erdélyben	Együtt	Budapesten	a többi 21 városban
Földbirtokos %	32'68	36'19	51'24	35'58	46'84	33'22	39'42	38'90	3'25	25'17
»	1.062	1.627	1.194	1.039	1.524	853	1.669	8.968	13	739
Iparos v. gyáros %	4'18	4'13	1'07	3'01	1'54	1'91	7'63	3'72	11'75	17'81
»	136	186	25	88	50	49	323	857	47	523
Kereskedő %	7'11	7'03	3'31	3'39	4'09	11'14	6'50	6'15	13'00	17'64
»	231	316	77	99	133	286	275	1.417	52	518
Ügyvéd %	6'83	6'52	8'11	7'26	5'65	4'60	4'04	6'03	14'25	10'73
»	222	293	189	212	184	118	171	1.339	57	315
Orvos %	1'94	1'62	2'53	2'84	1'75	1'52	2'41	2'06	7'00	3'31
»	63	73	59	83	57	39	102	476	23	97
Mérnök %	0'46	0'65	0'90	0'72	0'49	0'47	0'52	0'59	1'25	0'89
»	15	29	21	21	16	12	22	136	5	26
Tanár %	0'80	0'98	0'30	0'89	0'83	0'89	2'10	1'05	4'75	3'47
»	26	44	7	26	27	23	89	242	19	102
Lelkész %	11'69	9'10	5'71	11'92	9'19	6'46	8'76	9'14	3'25	3'34
»	380	409	133	348	299	166	371	2.106	13	98
Egyéb szabad fogl.										
%	5'97	6'49	4'34	5'58	5'14	3'58	3'02	4'93	12'75	4'66
»	194	292	101	163	167	92	128	1.137	51	137
Szab. fogl. összes. %	27'69	25'36	21'89	29'21	23'05	17'52	20'85	23'80	43'25	26'40
»	900	1.140	510	853	750	450	883	5.486	173	775

Bizottsági tagok	V á r m e g y é k b e n								Törh. városokban	
	Duna bal-partján	Duna jobb-partján	Duna-Tisza közén	Tisza jobb-partján	Tisza bal-partján	Tisza-Maros szögében	Erdélyben	Együtt	Budapesten	a többi 24 th. városokban
Államhivataln. ‰	5'69	3'36	3'65	5'31	4'85	5'45	5'10	4'78	9'75	3'24
»	185	151	85	155	158	140	216	1.090	39	95
Törvh. tisztvis. ‰	7'63	3'87	4'34	5'93	6'08	6'19	5'55	5'59	1'25	1'87
»	248	174	101	173	198	159	235	1.283	5	55
Közs. vagy körj. ‰	7'63	7'76	10'30	6'51	8'51	11'45	7'27	8'26	—	—
»	248	349	240	190	277	294	308	1.906	—	—
Magánzó és egyéb itt fel nem sorolt foglalkozású ‰	7'39	12'30	4'20	11'06	5'04	13'12	7'68	8'85	17'75	7'87
»	240	553	98	323	164	337	325	2.040	71	231
Összesen.	3.250	4.496	2.330	2.920	3.254	2.568	4.234	23.052	400	2.936
A bizotts. tagok:										
legnagy. száma	600	600	600	590	600	600	516	600	400	284
legalacs. »	120	158	192	260	136	190	166	120	400	50
átlagos »	295	409	466	365	407	514	282	366	400	122

Első pillanatra feltűnik, hogy a vármegyékben s itt ismét legerősebben a Duna-Tisza közén és a Tisza balpartján, a földbirtokos elem képezi a bizottsági tagok jó részét, az egész országra átlagosan 38'90‰-ot, egyébiránt a földbirtokosok a törvényhatóságú városokban is elég magas aránnyal szerepelnek, de itt az iparosok és kereskedők együttvéve mégis jóval felülmulják a földbirtokos elemet. Az értelmi keresetet űzők közül kiemeljük a lelkészeket és az ügyvédeket, az előbbieket különösen a megyei törvényhatóságokban, az utóbbiak itt is, és még inkább a városokban szerepelnek magas ‰-kal. Az ügyvédek száma, megyei és városi bizottságokban együttesen 1.761, (1.020, mint legnagyobb adót fizető és 741, mint választott tag), a mely számot az ügyvédek összes létszámával egybevetve, azt tapasztaljuk, hogy ügyvédeknek 40'01‰-a törvényhatósági bizottsági tag. Nagy ‰-kal szerepelnek még a megyei bizottságokban a községi és körjegyzők, a mi több szempontból érdekes és azt hiszszük, kedvező alakulás; az összes községi és körjegyzőknek (számuk 4.381) közel fele (43'50‰) tagja megyéje bizottságának és pedig a jóval nagyobb rész, 1.852, választás alapján és csak 54, mint legnagyobb adót fizető.

Tisztai személyzet és személyi kiadások. — Az önkormányzati igazgatás minden fokán alkalmazott tisztai személyzet létszámát (beleértve az irnoki és díjnoki személyzetet is) az évi összes illetményekkel együtt a következő táblázat tünteti fel:

A hatóság neve	Lét- szám	Fizetés vagy átalány	Lakbér	Természet- ben járó la- kas bocsér- téke	Élvezett kert vagy egyéb földek haszon- értéke	Egyéb rend- szerezett járandósá- gok pénz- értéke	Összes illetmény
f o r i n t o k b a n							
I. Vármegyék:							
a) központi szem. ...	2.580	1,860.908	327.410	42.710	155	51.884	2,283.067
b) járási személyzet.	2.411	1,364.547	177.249	15.750	512	271.908	1,829.966
c) rendezett t. váro- sok személyzete	2.795	1,425.009	54.811	8.357	3.233	31.724	1,523.134
Együtt....	7.786	4,650.464	559.470	66.817	3.900	355.516	5,636.167
II. Törvh. városok							
a) Budapest ¹⁾	818	679.450	144.430	—	—	21.706	845.586
b) a többi 24 th. vár.	1.886	1,344.582	62.767	5.280	752	16.415	1,429.796
Együtt....	2.704	2,024.032	207.197	5.280	752	38.121	2,275.382
III. Községek:							
a) községi és kör- jegyzők	4.381	2,104.761	157.008	229.689	2) 259.214	407.892	3,158.594
b) községi és körorvos ³⁾	1.437	677.765	20.199	10.781	46.586		755.331
Együtt....	5.818	2,782.526	177.207	240.470	713.722		3,913.925
Mindössze....	16.308	9,457.022	943.874	312.567	1,112.011		11,825.474

Kimutatásunk 16.308 egyént tüntet fel, a kik az önkormányzati hatóságok különböző fokozatain, mint tisztviselők (vagy díjnokok) közigazgatási funkciót végeznek, ennek fejében összevéve 11,825.474 frtnyi évi illetményben részesülnek. Sietünk megjegyezni azonban, hogy ez állításunk két tekintetben korrekcióra szorul. Először kimutatásunkban oly tisztviselők is vannak felvéve, a kik tulajdonképen csak tiszteletbeli állásokat töltenek be, 50—100, vagy 1—200 frtnyi tiszteletdíj fejében és nincsenek a közszolgáltatnak teljesen lefoglalva, ilyenek pl. a városok egy részében a tanácsnokok, a rendőrkapitányok, az ügyészek, az orvosok, némely megyében a járási orvosok, stb. Másrészt teljesen hiányzanak kimutatásunk-

¹⁾ Megjegyzendő, hogy ez összeállításban nincsen belefoglalva a tűzoltóság, az egyházi, tanügyi és erdészeti személyzet, továbbá a mérték-hitelesítő hivatal, közbághid, vámfelügyelők és fürdők személyzete és ezeknek illetményei. — ²⁾ Ebből esik kertekre 19.250 frt., szőlőkre 1.699, szántóföldekre 209.659, rétekre 16.204 és lezelőkre 12.432 frt. érték. —

³⁾ Az állomások száma, a melyből azonban 1838. végén 255 betöltetlen volt; a betöltött állomások száma tehát 1.182.

ból, a jegyzők kivételével, a kis és nagy községek előljárói is s esetleg létező egyéb tisztviselői, a kik némi csekély illetményben mindenütt részesülnek és némely gazdagabb nagy községekben, legalább egy részük (pl. pénztárnok, mérnök) rendszeres fizetést is húz. Nem vétetett továbbá számba a községi és körjegyzőségek segéd-személyzete, a melynek létszáma valószínűleg megközelíti a jegyzők számát.

Főbb tisztviselők. — Az önkormányzati hatóságoknál alkalmazott közigazgatási személyzet összes létszámának és összes illetményeinek feltüntetésén kívül, a melyet a jelzett megszorításokkal a fentebbi táblázatból láthatunk, egyes főbb tisztviselők létszámát és fizetését és pedig a legmagasabb, legalacsonyabb és átlagos fizetést is részletezve, az alábbiakban mutatjuk be:

A tisztviselő minősége	Létszám	f o r i n t o k b a n							
		Összes fizetés	Összes járandóság (a mellékilletményekkel együtt)	Legmagasabb	Legacsonyabb	Átlagos	Legmagasabb	Legacsonyabb	Átlagos
				fizetés			összes járandóság (a mellékilletményekkel együtt)		
1. A vármegyékben.									
a) Központi tisztviselők:									
Alispán	63	130.600	181.147	3.000	1.700	2.072	4.200	2.300	2.875
Főjegyző	63	92.340	113.177	2.000	1.140	1.456	3.300	1.340	1.796
Aljegyző	164	141.310	174.929	1.200	600	861	1.680	700	1.066
Tisztí ügyész	63	69.300	86.080	1.500	600	1.100	2.200	720	1.375
Alügyész	25	19.600	23.930	1.100	300	784	1.300	300	956
Árvaszéki elnök	64	88.740	106.790	2.000	1.040	1.386	3.000	1.240	1.669
Árvaszéki ülnök	196	205.500	253.900	1.400	900	1.048	1.800	1.010	1.295
Főorvos	65	56.020	72.000	1.300	600	861	1.600	800	1.107
Orvos	7	3.300	4.100	600	400	471	800	500	588
Állatorvos	64	26.130	38.040	600	250	408	850	400	593
Főpénztárnok	64	66.860	82.800	1.500	700	1.044	2.400	900	1.293
Alpénztárnok	16	12.950	16.330	1.200	700	800	1.800	800	1.020
Gyámpénztárnok	18	18.550	23.100	1.500	700	1.030	2.100	900	1.288
Ellenőr	58	45.660	56.244	1.000	50	787	1.300	600	968
Főszámvevő	64	65.010	80.840	1.500	700	1.015	2.100	900	1.266
Alsószámvevő	97	76.350	94.590	1.400	500	787	1.800	700	975
Közigazg. gyakornok	165	49.700	59.580	400	300	301	500	360	361
b) Járásai tisztviselők:									
Főszolgabíró	408	441.140	692.624	1.500	800	1.081	2.340	1.060	1.698
Szolgabíró	431	315.770	376.703	1.000	500	733	1.100	600	874
Járásí orvos	376	140.824	189.007	600	100	375	900	100	503
Állatorvos	87	33.050	46.718	600	200	380	1.098	200	537
Közigazg. gyakornok	150	45.160	54.170	400	300	301	480	360	361
c) Rend. tanácsú városok tisztviselői:									
Polgármester	114	137.500	148.418	2.000	700	1.208	3.000	700	1.302
Tanácsnok	203	104.000	110.412	1.300	500	527	1.522	500	549
Főjegyző	113	88.751	96.975	1.500	400	785	1.522	400	858
Aljegyző	79	45.590	50.364	1.200	200	577	1.400	200	638
Tisztí ügyész	115	42.550	45.880	1.300	400	370	1.500	400	399
Árvaszéki ülnök	107	35.080	36.744	1.200	100	557	1.400	100	583
Rendőrkapitány	113	90.775	97.019	1.600	200	803	1.800	200	859
Alkapitány	60	29.650	32.186	1.050	50	494	1.250	50	536
Orvos	122	55.371	59.259	800	100	454	1.014	100	486
Állatorvos	58	19.775	21.453	700	100	341	763	100	370

A tisztviselő minősége	Létszám	f o r i n t o k b a n							
		Összes fizetés	Összes járandóság (a mellékletmenyekkel együtt)	Legmagasabb	Legalsóbb	Átlagos	Legmagasabb	Legalsóbb	Átlagos
Állatorvos	81	21.464	24.493	800	50	265	1.000	50	302
Pénztárnok	120	74.200	77.798	1.200	80	618	1.522	80	648
Ellenőr	85	47.680	50.549	1.000	150	561	1.200	150	596
Építész és mérnök	40	27.150	29.036	1.500	100	679	1.522	100	726
2. A törvényhat. városokban.									
a) Budapest főváros tisztviselői:									
Polgármester	1	5.000	7.000	5.000	5.000	5.000	7.000	7.000	7.000
Alpolgármester	2	6.000	11.000	3.000	3.000	3.000	6.000	5.000	5.500
Tanácsnok	10	25.000	33.700	2.500	2.500	2.500	4.000	3.300	3.370
Főjegyző	1	2.500	3.300	2.500	2.500	2.500	3.300	3.300	3.300
Jegyző	12	17.450	22.300	1.600	1.350	1.454	2.050	1.700	1.858
Főügyész	1	2.500	3.300	2.500	2.500	2.500	3.300	3.300	3.300
Alügyész	6	8.700	11.100	1.600	1.350	1.450	2.050	1.700	1.850
Ügyészi segéd ¹⁾	3	3.285	3.285	1.093	1.093	1.093	1.093	1.093	1.093
Árvaszéki elnök	1	3.000	4.000	3.000	3.000	3.000	4.000	4.000	4.000
„ elnökhelyettes	1	2.500	3.300	2.500	2.500	2.500	3.300	3.300	3.300
„ ülnök	4	8.000	10.000	2.000	2.000	2.000	2.500	2.500	2.500
„ jegyző	3	4.350	5.550	1.600	1.350	1.450	2.050	1.700	1.850
„ tollnok	3	2.700	3.320	1.000	800	900	1.220	1.000	1.107
Főorvos	1	2.500	3.132	2.500	2.500	2.500	4.132	4.132	4.132
Főorvosi segéd	1	1.400	1.800	1.400	1.400	1.400	1.800	1.800	1.800
Kerületi orvos	15	16.800	19.400	1.200	600	1.120	1.400	600	1.293
Állatorvos	6	4.800	6.000	800	800	800	1.000	1.000	1.000
Pénztári igazgató	1	2.400	3.000	2.400	2.400	2.400	3.000	3.000	3.000
Pénzkezelő	4	5.600	7.050	1.400	1.300	1.400	2.050	1.600	1.762
Ellenőr	1	2.000	2.500	2.000	2.000	2.000	2.500	2.500	2.500
Főszámvevő	1	2.500	4.000	2.500	2.500	2.500	4.000	4.000	4.000
Számvevő	1	2.200	2.800	2.200	2.200	2.200	2.800	2.800	2.800
Főmérnök és középítészeti igazgató	1	2.500	9.000	2.500	2.500	2.500	9.000	9.000	9.000
Mérnök	14	22.300	28.100	2.000	1.300	1.593	2.500	1.600	2.007
Mérnöksegéd	22	23.950	32.720	1.200	1.000	1.088	1.500	1.220	1.487
Mérnöki gyakornok	6	3.000	3.000	500	500	500	500	500	500
Statisztikai hivatali igazg.	1	2.500	3.300	2.500	2.500	2.500	3.300	3.300	3.300
Fogalmazó gyakornok	20	12.000	12.000	600	600	600	600	600	600
b) A többi 24 hat. város tisztviselői:									
Polgármester	24	51.540	66.829	3.300	1.200	2.146	3.300	1.509	2.785
Tanácsnok	73	97.900	104.541	2.600	900	1.341	2.600	1.000	1.432
Főjegyző	24	33.800	36.272	1.800	900	1.408	1.800	1.000	1.511
Aljegyző	51	43.950	46.111	1.210	600	862	1.210	720	904
Főügyész	24	24.510	25.576	1.700	500	1.021	1.700	600	1.066
Alügyész	12	10.500	10.724	1.400	600	875	1.400	600	892
Árvaszéki elnök	8	10.580	11.170	2.200	400	1.322	2.200	400	1.396
„ ülnök	32	37.380	39.620	1.880	800	1.168	1.880	900	1.238
Rendőrkapitány	24	37.860	40.622	2.600	900	1.577	2.600	900	1.693
Alkapitány	49	44.080	47.902	1.210	500	940	1.210	600	977
Főorvos	24	18.180	19.180	1.200	500	757	1.200	500	799
Alorvos	59	29.850	30.994	950	300	506	1.050	300	525
Állatorvos	36	16.750	18.519	1.100	240	465	1.100	240	514
Főpénztárnok	27	30.070	32.416	1.600	800	1.114	1.600	980	1.200
Ellenőr	37	30.260	31.886	1.200	150	818	1.200	150	862
Főszámvevő	24	28.230	30.310	1.700	800	1.176	1.700	800	1.263
Alszámvevő	24	18.950	20.420	1.000	500	790	1.200	560	851
Mérnök és építész	52	55.310	57.378	1.980	500	1.064	1.980	600	1.103
3. A községekben:									
Községi- és körjegyzők	4.381	2,104.761	3,158.594	1.348	40	483	3.000	120	727
Községi- és körorvosok	1.437 ²⁾	677.765	755.331	—	—	—	1.400	20	526

¹⁾ Napi 3 frt. — ²⁾ Ez az állomások száma, a melyből azonban 255 nem volt betöltve.

Táblázatunk kiegészítése gyanánt megemlítjük, hogy legmagasabb fizetésekét Pest, Torontál, Tolna, Sopron, Pozsony és Békés vármegyékben, továbbá Budapesten kívül Szeged, Arad, Debreczen, Sopron, Pozsony, Temesvár, N.-Várad, Kassa t'vhat. városokban és Brassó, N.-Szeben, Körmöcz-, Besztercebánya, N.-Szombat r. tanácsú városokban találunk.

Ha az egyes legfontosabb közigazgatási tisztviselőket vesszük tekintetbe, legmagasabb illetményeik által a különböző tisztviselők díjazásánál a következő megyék tűnnek ki:

Alispán: frt.	Főjegyző: frt.	Tisztl ügyész: frt.
Pest (4.200)	Pest (3.300)	Pest (2.200)
Torontál (4.000)	Torontál (2.600)	Baranya (1.700)
Tolna (3.900)	Sopron (2.200)	Abaúj-Torna (1.700)
Nyitra (3.600)	Pozsony (2.200)	Temes (1.700)
Sopron (3.600)	Szepes (2.070)	Moson (1.640)
Békés (3.400)	Békés (2.000)	Pozsony (1.600)
Árvaszéki elnök: frt.	Főorvos: frt.	Főszolgabíró: frt.
Pest (3.000)	Bars (2.000)	Bács (1.500—2.340)
Tolna (2.000)	Nyitra (1.600)	Vas (1.970—2.150)
Baranya (1.900)	Tolna (1.600)	Somogy (1.850—2.130)
Fehér (1.900)	Zemplén (1.600)	Pozsony (2.120)
Sopron (1.900)	Torontál (1.500)	Torontál (1.850—2.100)
Békés (1.900)	Somogy (1.450)	Békés (2.000)

A törvényhat. és a r. tanácsú városok közül pedig a következőket emeljük ki, mint a melyek Budapest után legfontosabb tisztviselőiket legmagasabban honorálják:

a) *Törvényhat. városok:*

Polgármester: frt.	Tanácsnok: frt.	Főjegyző: frt.
Arad (3.400)	Szeged (2.200—2.600)	Szeged (2.200)
Szeged (3.300)	Kassa (1.700—2.000)	Debreczen (1.800)
Temesvár (3.100)	Sopron (1.400—1.800)	Pozsony (1.800)
Debreczen (3.000)	Arad (1.600)	N.-Várad (1.700)
N.-Várad (3.000)	N.-Várad (1.600)	Arad (1.700)
Kassa (3.000)	Pécs (1.600)	Temesvár (1.700)
Ügyész: frt.	Árvaszéki elnök: frt.	Rendőrkapitány: frt.
Arad (1.700)	Szeged (2.200)	Szeged (2.640)
Szeged (1.650)	Szabadka (1.770)	Pozsony (2.000)
Temesvár (1.600)	Temesvár (1.600)	Pécs (2.000)
Debreczen (1.400)	Debreczen (1.500)	Fehérvár (2.000)
Szabadka (1.318)	Kecskemét (1.400)	Kassa (2.000)
N.-Várad (1.200)	N.-Várad (1.300)	Kolozsvár (2.000)

b) *Rendezett tandésú vdrosok:*

Polgármester:	Tanácsnok:	Főjegyző:
frt.	frt.	frt.
N.-Szeben (3.000)	Körmöczb. (1.522)	Körmöczb. (1.522)
Brassó (2.400)	Brassó (1.500)	Beszterczeb. (1.510)
N.-Becskek (2.000)	N.-Szeben (1.400)	Mező-Túr (1.500)
Miskolcz (2.000)	Beszterczeb. (1.380)	Halas (1.500)
Esztergom (2.000)	N.-Szombat (1.250)	N.-Szeben (1.450)
Beszterczeb. (2.000)	Nyitra (1.200)	Brassó (1.400)
Ügyész:	Árvaszékl elnök:	Rendőrkapitány:
frt.	frt.	frt.
Brassó (1.500)	Brassó (1.400)	Brassó (1.800)
Pápa (1.400)	N.-Szeben (1.250)	Körmöczb. (1.522)
Körmöczb. (1.263)	N.-Kanizsa (1.200)	N.-Szeben (1.500)
N.-Bánya (1.076)	Veszprém (1.100)	N.-Becskek (1.500)
Sz.-Ujvár (1.012)	Zenta (1.000)	Beszterczeb. (1.500)
N.-Szeben (1.000)	B.-Gyula (1.000)	Nyitra (1.500)

A községi és körjegyzők fizetését és összes járandóságát, tekintettel az ország különböző vidékein fennforgó nagy eltérésekre, érdekesnek tartjuk országgrészek szerint is feltüntetni:

Országgrész	Leg-magasabb	Leg-alacsonyabb	Átlagos	Leg-magasabb	Leg-alacsonyabb	Átlagos
	magasabb	alacsonyabb	Átlagos	magasabb	alacsonyabb	Átlagos
	pénzbeli	pénzbeli	fizetés	járandóság	járandóság	(a melléklet-ményekkel együtt)
	f o r i n t o k b a n					
Duna balpartja . . .	1.200	100	490	3.000	120	715
Duna jobbpartja . .	1.348	40	500	1.743	276	738
Duna-Tisza köze . .	1.200	84	525	2.222	150	853
Tisza jobbpartja . .	910	200	449	1.287	400	655
Tisza balpartja . .	1.200	120	455	2.569	175	691
Tisza-Maros szöge .	1.200	118	550	2.269	440	961
Erdély	1.050	150	423	1.230	176	545
Magyarország . . .	1.348	40	483	3.000	120	721

A legmagasabb átlagos fizetést és összes járandóságot a Tisza-Maros szögén és a Duna-Tisza közén tapasztaljuk. Különösen kitűnik Arad, Krassó-Szörény, Bács-Bodrog és Csanád megyék. Legrosszabb ellátásban részesülnek ellenben a jegyzők az erdélyi részeken, különösen Udvarhely, Háromszék, Fogaras és Nagy-Küküllő megyékben, bár szórványosan az ország többi részeiben is találkozunk igen alacsony, még az erdélyieknel is rosszabb illetményekkel.

Állami tisztviselők fizetése és létszáma. — Eddigi kimutatásainkban csupán a törvényhatóságokra és községekre, tehát az önkormányzati testekre és ezek tisztviselőire voltunk tekintettel. Befejezésül kiegészítés gyanánt álljon itt tehát még egy-egy kimutatás az államszolgálatban alkalmazott tisztviselők részére rendszerített fizetésekről s az alkalmazottak létszámáról és összes illetményeiről.

A tisztviselők fizetéseit Magyarországon az osztrák fizetése-
kel párhuzamban (Budapesten és Bécsben) a fogalmazási szak kilencz
rangosztálya szerint az alábbiakból láthatjuk:

Rangosztály	Magyarországon			Fizetés o k b a n	Ausztriában	
	Fizetés	Lakbér	Együtt f o r i n t o		Működési pótlék	Együtt
I. Miniszterelnök	20.000	12.000	32.000	12.000	14.000	26.000
II. Miniszter . . .	12.000	2.000	14.000	10.000	10.000	20.000
III. Államtitkár . .	6.000	1.000	7.000	7.000	3.000	10.000
IV. Helyettes államtitkár . . .	6.000	600	6.600	—	—	—
V. Miniszteri tanácsos . . .	5.000	600	5.600	6.000	1.000	7.000
	4.000	600	4.600	5.500	1.000	6.500
VI. Osztálytaná- csos	3.000	500	3.500	4.500	1.000	5.500
				3.600	800	4.400
	2.500	500	3.000	3.200	800	4.000
				2.800	800	3.600
VII. Titkár	1.800	400	2.200	2.400	700	3.100
				2.200	700	2.900
	1.500	400	1.900	2.000	700	2.700
				1.800	600	2.400
VIII. Fogalmazó . .	1.000	300	1.300	1.600	600	2.200
				1.400	600	2.000
	900	300	1.200	1.300	500	1.800
IX. Segéd- fogalmazó . . .	600	200	800	1.200	500	1.700
				1.100	500	1.600

A X., XI. és XII. rangosztályokban, a melyekbe, illetőleg az
utolsóba, a fogalmazói szakból csak a gyakornokok tartoznak, a kik
fizetést egyáltalán nem húznak, hanem rendszerint csak segélydíjat
kaphatnak, többnyire még alacsonyabbak a fizetések, habár vannak
ezen rangosztályokban magasabb fizetésű állások (pl. irodatiszt, II. oszt.
számtiszt) is beosztva, körülbelül a VIII. rangosztály fizetésével egy
fokon. E három díjosztályt összehasonlító táblázatunkban épen azért
nem vettük fel, minthogy bennök különböző fizetésű állások vannak
össze csoportosítva.

Ha hivatalnoki fizetéseinket (lakbérrel együtt) az osztrák illet-
ményekkel vetjük egybe, különösen két dolog tűnik fel első pilla-
natra. Az egyik szembeötlő tény, hogy az osztrák fizetések általában
minden rangosztályban jóval — és különösen az alsóbbakban, a IX.,
VIII. és VII. rangosztályban aránytalanul — magasabbak. Másik
előnye az osztrák fizetési rendszernek, hogy ott a fizetési fokozatok
számosabbak, tehát az előléptetésre való kilátások gyakoribbak. Azon
öt rangosztályon belül, a melyekbe rendszeres előléptetésnek van
helye, melyek tehát a hivatalnoki testület nagy tömegére nézve

kizárólag jönnek tekintetbe, vagyis a IX. rangosztálytól az V-ikig, a segédfogalmazótól az I. osztályú miniszteri tanácsosig, Ausztriában minden egyes rangosztályban 3, összesen 15 fizetési fokozat van, nálunk mindössze csak 9. — Ausztriában a legalsóbb fizetés a fogalmazói szakban a működési pótlékkal együtt 1.600 frt, nálunk lakbérrel együtt 800 frt. (vagy a 8%-os drágasági pótlék beszámításával 848 frt.), a mely összeg, tekintve a hivatalnoknak állása követelte életmódját, előtanulmányaiból folyó jogos igényeit, valóban oly csekély, hogy még a létminimumot sem éri el; pedig az a körülmény, hogy a kezdő hivatalnok testi és szellemi rugékonyságának legszebb éveiben súlyos anyagi gondokkal küzdeni kénytelen, nemcsak sok szép munkakedvet bénít meg, hanem sok esetben a hivatalnok továbbképzésének is útját állja, jóllehet ez az államszolgálat érdekében is kívánatos volna.

Az államhivatalnokok összes létszámát, ide nem értve a tanárokat, továbbá az államvasuti hivatalnokokat és az államjóságon alkalmazott tisztviselőket, mint a kik nem tartoznak a tulajdonképeni államigazgatási személyzethez, de a bírakkal együtt, az alábbi táblázat tünteti fel, mely egyszersmind az államhivatalnokok illetményeinek összegét is szem elé állítja rangosztályok szerint az 1888-ik évi költségvetés alapján, párhuzamba állítva egyuttal azon összegeket, a melyek államháztartásunkat a magasabb osztályok fizetések meghonosítása mellett terhelnék: ¹⁾

Rangosztály	Létszám	Összes illetmények	Osztály rendszerint járna
I.	1	32.000 forint	32.000 forint
II.	11	156.000 »	217.000 »
III.	11	86.000 »	122.000 »
IV.	13	90.100 »	128.000 »
V.	202	982.955 »	1,221.292 »
VI.	398	1,235.127 »	1,522.001 »
VII.	344	727.790 »	953.496 »
VIII.	2.051	3,498.175 »	4,005.957 »
IX.	3.586	4,153.843 »	5,282.753 »
X.	3.555	3,316.037 »	4,243.194 »
XI.	2.184	1,669.549 »	1,870.907 »
XII.	2.566	1,592.138 »	2,174.872 »
Összesen:	14.922	17,539.714 forint	21,773.477 forint

¹⁾ A budapesti tisztviselő egyletnek 1889. május hóban az országgyűléshez és a kormányhoz intézett kérvénye és a hozzácsatolt emlékiratból.

L) Igazságügy.

1. Általános rész.

Közös sajátsága az mindennemű statisztikának, hogy teljes értékét csak nemzetközi összehasonlításoktól nyeri. Kétségtelenül áll ez az igazságügyi statisztikára vonatkozólag is. De, habár a mai jogállamok igazságügye nagyon sok rokon vonást mutat s egészben véve az állam tevékenységi köre egyik országban ugyanaz, mint a másokban: mégis több nehézséggel kell az összehasonlító statisztikának e téren megküzdenni, mint bárhol másutt. A bíróságok szervezete, a polgári és büntető eljárás tagozata és magoknak a bűncselekményeknek osztályozása és megjelölése annyira a népek egyediségétől függő, történelmileg fejlett valami, hogy azt minden országgal közös mintára fogni nem lehet. S épen a részletekben, ott, hol a leggazdagabb mező nyílnék a számokban visszatükröző gazdasági és közérkölcsiségi viszonyok tanulmányozására, épen ott tagadja meg a szolgálatot az összehasonlító igazságügyi statisztika. Hogy tehát az összehasonlítás alapját el ne vészítsük lábaink alól, csak a legfőbb vonásokra kell szorítkoznunk s részletekbe csak ott bocsátkozhatunk, a hol épen a négy nagy birodalom, melyet itt szemünk előtt tartunk, t. i. Ausztria, Német-, Francia- és Olaszország törvényhozása rokon álláspontot foglal el hazai jogunkkal. Egyebekben megelégszünk azzal, hogy hazai adatainkat csoportosítsuk.

Mielőtt az igazságszolgáltatás két főágának, a polgári és büntető igazságszolgáltatásnak vizsgálatába kezdenénk, némely oly tényezővel kell számolnunk, mely mindkettővel közös s azokat ugyszólván egy keretbe egyesíti: nevezetesen a bíróságokkal s az azok mellé rendelt ügyvédi és közjegyzői karral.

A bírák száma és fizetése. — E helyen csak az ugynevezett rendes bíróságokra szorítkozunk. Ennél tovább menni és mindazokat összefoglalni, kik valamely állam határain belül vitás jogi kérdésekben ítélnek, nem mutatkozik kivihetőnek. Mert ha a választott

biráktól eltekintünk és nem vesszük is számba a közigazgatási vitás ügyekben ítélő bíróságokat, mely utóbbiak különben szintén az igazságszolgáltatás kiegészítő elemét képezik, mindenütt vannak bizonyos különös jogügyekben ítélő bíróságok: pld. házassági, tőzsdei, ipari, cselédügyi, aztán fegyelmi, katonai büntető, stb. bíróságok, melyek tagjai nem hivatásszerűleg a bírói pályán működő, szakképzett egyének; továbbá némely kisebb értékeket tárgyaló peres ügyekben, valamint a bűncselekmények azon osztálya felett, melyet kihágások neve alatt foglalunk össze, kisebb-nagyobb részben külön ingyenes (békebirák), vagy a közigazgatási hatóságok köréből vett tisztviselők (községi bírák és rendőri közegek) bíraskodnak. Mindezen bírákról adatokat összeállítani a statisztika mai állapotában nem lehetséges, de az összehasonlíthatóság szempontjából nem is kívánatos. Az esküdtek és népbírák (Schöffeng.) intézményét is azok közé sorolhatjuk, melyek számbavételére hiányzik a biztos kules. Maradnak tehát csak a szakképzett, állandóan alkalmazott és hivatásszerűleg működő bírák. Ezek létszámát és fizetéseit a következő táblázat mutatja: ¹⁾

Bíróság:	Magyar- ország	B i r á k Ausztria	s z á m a Német- ország	Francia- ország	Olasz- ország
a) Legfelsőbb bíróság	71	48	97	49	85
b) felebbviteli (II-fokú) bíróságok	203 ²⁾	185	538	512	488
c) elsőfokú társas bíróságok	640	653	2.235	1.437	1.256
d) elsőfokú egyes bíróságok	1.023	2.132	4.254	2.863	1.819
a) — d) összesen . .	1.937	3.018	7.124	4.866	3.643
Esik minden 10.000 lélekre bíró ³⁾ . .	1'3	1'3	1'5	1'3	1'2

¹⁾ Állami költségvetés a magyar korona országai részére az 1889. évre. — Staatsvoranschlag für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder für das Jahr 1889. XIII. Ministerium der Justiz. — Reichshaushalts-Etat 1889—90 és Staatshaushalts-Etat für das Jahr vom 1. April 1889/90 (Preussen), Berlin 1889. — Lavori delle autorità giudiziarie negli anni 1880—86. — Exposé du budget de 1890.

²⁾ Az 1890. jan. 1. állapot szerint a kisegítő bírákkal 232.

³⁾ A hazai bíróságok és ügyészségek számát az Évkönyv tavalyi folyama (600 l.) kimutatta volt, miért is annak ismétlését mellőzhetjük.

Bíróság:	B í r á k f i z e t é s e				
	Magyar- ország	Ausztria	Porosz- ország	Francia- ország	Olasz- ország
a) Legfelsőbb bíróság:					
1. legnagyobb . . .	14.000	20.000	12.500 ¹⁾	12.000	6.000
2. legkisebb . . .	4.600	5.368 ²⁾	6.000 ¹⁾	7.200	3.600
b) felebbviteli (II. fokú) bíróság:					
1. legnagyobb . . .	8.000	11.000	7.000 ¹⁾	10.000	4 800
2. legkisebb . . .	2.300	3.055 ²⁾	2.400	2.800	2.400
c) elsőfokú társas bíróság:					
1. legnagyobb . . .	5.600	7.500	5.250	8.000	2.000
2. legkisebb . . .	1.700	2.200 ²⁾	1.200	1.200	1.200
d) elsőfokú egyes bíróság:					
1. legnagyobb . . .	2.400	1.575 ³⁾	3.000	3.200	1.000
2. legkisebb . . .	1.200	1.119 ²⁾	1.200	720	880

A bíraskodás költségei. — Az alábbiakban össze vannak állítva hazánk, Ausztria, Poroszország és Franciaország legújabb költségvetései alapján azon összegek, a melyekbe az igazságszolgáltatás egyik eleme, a tulajdonképi bírói funkció, ez államoknak kerül. Volt ugyanis ezer forintokban:

Czím:	Magyarország 1889	Ausztria 1889	Poroszország ¹⁾ 1888/89	Franciaország 1890
Az igazságügyminiszterium				
összes rendes kiadásai	12.027	20.037	43.788	14.990
ebből a bíróságok összes költsége	8.014	17.576	34.628	10.953
ebből a bírák járandóságai	3.813	6.131	9.767	7.165
» a III. fokú bíróságok tagjainak járandóságai	391	311	630	424
a II. fokú bíróságok tagjai- nak járandóságai . . .	637	741	936	1.734
az I. fokú bíróságok tagjai- nak járandóságai . . .	2.785	5.079	8.201	5.007

A különböző fokú bíróságok járandósága összefüggésben levén a létszámmal: a fentebb adott kimutatás tekintetbe vételével mondhatjuk, hogy hazánkban a legfelsőbb bírói szerv — a Curia — oly hatalmas testületet képez, minővel (a népesség s az egész bírói kar arányát tekintve) a külföld felsorolt nagy államai közül egy sem rendelkezik. Hasonlag erős tagot képez

¹⁾ Ezen kívül ingyen lakás.

²⁾ Átlagos fizetés a legalsó rangfokozatban.

³⁾ Átlagos fizetés.

⁴⁾ A közös — birodalmi — igazságügyi kiadások aránylagos hozzáadásával.

biróságaink rangsorozatában a két felebbviteli bíróság, a kir. táblák; úgy, hogy az arány nálunk ezen fok tekintetében is jó magas: természetesen az első folyamodású bíróságok rovására. Az ok tudvalevőleg törvénykezési eljárásunk jogorvoslati rendszerében rejlik s annak reformjával hazai viszonyaink is előreláthatólag közeledni fognak a külföldi állapotokhoz.

A kisebb polgári peres ügyekben és a kihágások felett bíraskodó közigazgatási közegek. — Biráink sorozatát két irányban egészíthetjük ki: az egyik irány a polgári, a másik a büntető eljárás körét érinti. Amott a kisebb polgári peres ügyekben bíraskodó községi közegek számát az 1877. évi XXII. t.-cz. 5. §-ának tekintetbevételével s az e részben az orsz. m. kir. statisztikai hivatal által megindított felvétel előzetes eredményei alapján következőkben tüntethetjük fel:

	községekben	r. t. városokban	th. városokban
a községi bíraskodást gyakorolni jogosítva volt	37.993	133 ¹⁾	52 ¹⁾
vagyis az egész országban együttvéve	38.183 ¹⁾ egyén.		

A községi bíraskodást meghaladó ügyekben a járásbírákon kívül esetleg szolgabírák és békebírák lehetnek illetékesek törvényünk szerint. Ámde az 1889. évre vonatkozó adataink szerint ily bíraskodás jogával felruházott és tényleg birói funkciót teljesítő szolgabíró az egész országban csak 49 volt; a békebírák száma pedig ugyanakkor csak 24-et tett. E részben tehát elmondhatjuk, hogy az 1877. évi törvényhozás czélzata a gyakorlatban csakugyan nem vált be.

A közigazgatási hatóságok elé tartozó kihágásokban bíraskodó tisztviselők száma az első fokon:

a) járásokban ¹⁾	542
b) rendezett t. városokban ¹⁾	141
c) törvényhatósági városokban ¹⁾	60
d) az egész országban ¹⁾	743

A második fokon rendesen az alispán, illetőleg a tanács gyakorolja a bíraskodást; a harmadik fokon a belügyminiszter, illetőleg a miniszterium keblében alakított, egy elnök, két tag és egy előadóból álló bizottság.

Bírósági ügyforgalom. — Hazai rendes bíróságaink iktató-

¹⁾ A hiányok kiegészítésénél a legalacsonyabb szám vétetett fel.

hivatalaiba érkezett ügydarabok összes számát, a tavalyi évkönyvben kitüntetett adatok összevonásával, a következő tábla mutatja:

Évek	I.			II.			III.		
	folyamodásu bíróságok								
	hátra- lék	érke- zett	elintéz- tetett	hátra- lék	érke- zett	elintéz- tetett	hátra- lék	érke- zett	elintéz- tetett
1882-86 vagyis 5 évi átlag . .	163.170	5,087.603	5,090.785	17.1 3	128.959	127.058	5.818	22.077	22.536
1887 . . .	157.351	5,677.294	5,728.083	25.947	133.726	126.322	4.988	21.463	20.082
1888 . . .	106.562	6,094.297	6,107.197	33.351	143.579	141.012	6.369	24.185	23.155
1887 az 5 évi átlaggal szem- ben	- 5.819	+ 589.691	+ 637.298	+ 8.824	+ 4.767	- 736	- 830	- 614	- 2.454
1888 az 5 évi átlaggal szem- ben	- 56.608	+ 1,006.694	+ 1,016.412	+ 16.228	+ 14.620	+ 13.954	+ 551	+ 2.108	+ 619

Habár a bíróságok iktatási módszere körül ingadozások nincsenek kizárva, annyi a közölt számokból világosan kitűnik, hogy a két legutolsó év bíróságainknak jóval több dolgot adott, mint az előbbieik. Míg az 1882-től kezdődő öt év elsőfokú bíróságainknál nagyon lassú és alig érezhető emelkedést mutatott az ügyforgalom tekintetében, afelebbviteli bíróságoknál pedig egyre csökkenő számokkal találkozunk (részben törvénykezési reformok, nevezetesen az 1883. évi VI. t.-cz. folytán is), addig az utolsó két év egészen jelentékeny emelkedést tüntet fel, mely 1888-ban már 20%-ot ér el az alsó fokon és 10% körül jár a felebbviteli bíróságoknál, ha az 5 évi átlagot tesszük az összehasonlítás alapjául. Az adott számok ugyan, sajnos, nem nyújtanak tájékozást az iránt, hogy a bíróságok megterhelhetése tulajdonképp mily mérvben nőtt. Mert az iktatói szám hullámozása magában nem ad kezünkbe kulcsot annak megítélésére, minő arányban változtak a fontosabb, bonyolultabb, sok tanulmányt és fáradságot kívánó ügydarabok? A számok emelkedése ép úgy lehet a határnap-halasztások szaporodásának, mint a rendes perek sokasodásának folyománya is. Később egyes támpontokat fogunk nyerni a kérdés megítélésére; annyi azonban előre is feltehető, hogy a változás iránya kiterjedt az érdemleges jogügyekre is, úgy, hogy a jogélet határozott megélénkülésével kell számolnunk, a mi, ha a haladás hasonmértvű marad, nem sokára a bírák szaporítását teheti szükségessé az egész vonalon.

Az elsőfolyamodású bíróságok ügyforgalma a polgári, telek-

könyvi és büntető ügyek szerint részletezve (ezen felosztás felebbviteli bíróságainknál nem vihető keresztül), következő képet mutat:

É v	Polgári		Telekkönyvi		Büntető	
	érkezett ügydarabok					
	száma	%	száma	%	száma	%
1882 . . .	2,270.918	46·3	1,254.734	25·6	1,376.853	28·1
1883 . . .	2,170.685	44·9	1,264.957	26·2	1,398.750	28·9
1884 . . .	2,223.881	45·4	1,285.258	26·2	1,392.635	28·4
1885 . . .	2,438.000	46·6	1,316.443	25 1	1,479.055	28·3
1886 . . .	2,502.879	46·6	1,329.366	24·7	1.542.488	28·7
5 évi átlag . .	2,321.433	46·0	1,290.152	25·5	1,437.956	28·5
1887 . . .	2,622.680	46·2	1,375.654	24·3	1,676.510	29·5
1888 . . .	2,837.355	46·6	1,506.872	24·7	1,747.337	28·7

A mint látjuk, a három nagy osztály meglehetősen egyenletes arányt mutat évről-évre s mindháromnak egyaránt része van az utolsó két év már érintett lendületénél, a melyet e számok is szépen visszatükröznek. Némileg megnyugtató jelenség az, hogy a bűnügyek aránya az 1882. év óta (mely már úgy a polgári, mint a büntető eljárás tekintetében a mai jogállapotot találta), észrevehetőleg nem emelkedett, dacára annak, hogy bíróságaink működése ép e téren tudvalevőleg nagyon is erős fokozódáson ment keresztül, mi egyébiránt az abszolút számokban már itt is eléggé kifejezésre jut.

Rendes bíróságaink ügyforgalmi kimutatásait kiegészítendők, az országos statisztikai hivatal által eszközölt s a kihágási ügyekben bíráskodó közigazgatási hatóságok ügyforgalmát kutató adatgyűjtés előzetes eredményei alapján jelezzük, miszerint az 1881—88 évek átlagában körülbelül ¹⁾ 196.056 ügydarab fordult meg ország-szerte az első fokon. E számból a járásokra esik: 94.264, rendezett tanácsú városokra 24.091, törvényhatósági városokra pedig 77.701 ügydarab. ²⁾ Ezen magában is jelentékeny ügyforgalom folytonos emelkedésben van, úgy, hogy az utolsó, 1888. év számai 65·5%-kal magasabbak a 8 éves átlagénál. Ez emelkedésben természetesen része van úgy a népesség szaporodásának, mint az új kihágásokat minősítő jogszabályoknak is; de az emelkedés súlypontja minden valószínűség

¹⁾ Ung és Zemplén megye adatait még nem küldte be.

²⁾ Ebből Budapest fővárosra 57.124 ügydarab jut.

szerint a hatóságok növekvő szigorában keresendő. Ezt némileg igazolja az a körülmény is, miszerint a fővárosi államrendőrség ügyforgalma kihágási ügyekben 1888-ban csak 55⁷⁰/₁₀₀-kal magasabb, mint az előző évek átlagában, tehát nem fokozódott oly mérvben, mint a vidékeken, daczára annak, hogy ugy a népesség szaporodása, mint az új büntető szabályok felállítása itt nagyobb fokban közrehatott volna a kihágások szaporítására, mint amott.

A belügyminiszterium ügyforgalma a következő számokat mutatja: 1881. 2.030, 1882. 2.670, 1883. 2.880, 1884. 3.590, 1885. 4.500, 1886. 5.300, 1887. 5.300, 1888. 6.600. Az emelkedés itt oly mérvű, hogy az utolsó év több, mint háromszor akkora forgalmat mutat fel, mint az 1881. év.

Hátralékok. — Nagy szerepet játszanak a bíróságok tevékenységéről szóló statisztikai kimutatásokban a hátralékok. Nem szabad azonban feledni, hogy a különböző iktatási eljárások szerint a hátralékok számaránya nagyon is változhatik és hogy az korántsem nyújt a jogszolgáltatás gyorsaságáról oly hű képet, mint a különböző kategoriájú jogügyek elintézésének tartamát kitüntető adatok, minők a külföldön léteznek. Nálunk azonban nagyobb érdeket nyer a hátralékok kimutatása az által, hogy két felső bíróságunk, a budapesti kir. ítélő tábla és a m. kir. Curia újabb időben nagy hátralékokkal kénytelen megküzdeni s a helyzet csak legújában javult némileg. Az év végén elintézetlenül maradt ügydarabok számát s arányát bíróságokként a következő táblázat mutatja:

Bíróság	1882		1883		1884		1885		1886		1887		1888	
	é v i h á t r a l é k o k													
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
M. kir. Curia.	8.909	24 ⁹	4.577	14 ⁴	3.782	15 ⁶	4.540	19 ⁷	4.988	20 ¹	6.369	24 ⁴	7.339	24 ⁰
Budapesti kir. ítélőtábla ...	16.998	11 ³	12.003	9 ⁸	13.617	11 ⁷	18.856	15 ⁸	23.402	18 ³	31.225	22 ³	33.991	21 ⁷
M.-Vásárhelyi kir.ítélőtábla	2.473	11 ⁸	1.727	9 ⁸	1.509	9 ⁰	1.990	12 ²	2.545	14 ⁹	2.126	11 ⁰	1.927	9 ⁶
Törvényszékek	53.678	3 ¹	66.529	4 ⁰	63.823	3 ⁹	60.967	3 ⁶	58.136	3 ⁴	31.720	1 ⁸	32.395	1 ⁷
Járásbíróságok	108.821	3 ²	95.963	2 ⁹	91.241	2 ⁷	101.318	2 ⁸	99.215	2 ⁶	74.842	1 ⁸	61.267	1 ⁴

Első folyamodású bíróságaink kimutatott hátralékai jelentékenek s az utolsó két évben még csökkentek is, ugy, hogy nem mulják felül a mintegy 5—6 napi időközben átlagosan beérkező ügydarabok számát s nagyon is kedvező képet adnának, ha azokból akarunk következtetni a reudes ügymenetre. A budapesti kereskedelmi

és váltótörvényszék hátraléka, mely a törvényszékeké közt foglaltatik, épen elenyésző csekélységnek tűnik fel a kimutatások szerint, (1888-ban 0·6⁰/₀).

Egészen másképp állunk felső bíróságainkkal. Az 1881: LIX. t.-cz. előtti időkre vissza se menve, folytonos küzdelmet találunk itt a munkahalmazzal, folytonos pótlás, toldozgatás van napirenden a rendes birói létszám elégtelensége miatt. A perrendtartási novella leszállította a harmadik forum elé vihető polgári ügyek számát, az 1883. évi VI. t.-cz. korlátozta a felebbvitelt némely kisebb bűnügyekben. Hatásuk a Curia hátraléki kimutatásaiban számokban nyilatkozik. Már 1883. végén elérik a hátralékok a legkisebb arányszámot, — 14·4⁰/₀, de attól az emelkedés ismét újra kezdődik és 1887. végén már alig különbözik a helyzet az 1882. végén fenállottól, daczára az 1884. évi XXXVIII. t.-czikknnek és a kisegítő bírák folytonos szereplésének. A budapesti ítélőtábla arányszámai némileg hasonló menetet követnek, mint a Curiaé. Itt az 1882: XLIV. t.-cz. 37-ről 44-re emeli a pótbírák számát és az 1883. évi VI. t.-cz. már idézett irányával szintén odahatott, hogy a hátralékok aránya 1883. végén 9·4⁰/₀-ra esett. Ettől fogva rohamos emelkedést látunk. Az 1886: XXXIV. t.-cz. eltörölte a pótbírói intézményt, de a megállapított birói létszám — 142 — nem mutatkozott elégségesnek; a hátralék 1887. végén 22·3⁰/₀-ra rúgott, míg végre az 1888. évi IX. t.-cz. felhatalmazza az igazságügyminisztert kisegítő bírák alkalmazására. A javulás 1888. végén még alig érezhető s csak a törvényben adott felhatalmazás nagyobb mérvű használata hoz be a legújabb időben jobb arányokat, melyeket még csak a jövő kimutatások fognak számszerűleg elélni állítani. A marosvásárhelyi kir. ítélőtábla viszonyai egészen kielégítőek s 1886. óta határozottan javulnak.

A jogorvoslatok. — A jogorvoslatok statisztikája hivatva volna az igazságszolgáltatás alsóbb forumainak működését a lehető legteljesebb világításba helyezni. Egyfelől maga a jogorvoslatok használatának aránya következtetni enged a bírósági határozatok tekintélyére, bár tagadhatlanul sokszor a pereskedési hajlam vagy az időnyerési cél is közbejátszik ez arány emelésére; másfelől a használt jogorvoslatok eredménye, az alsó bírósági ítéletek és végzések fentartása vagy megdöntése a felsőbb fok által a legbiztosabb mértékül kínálkozik a bíróságok minőségének megítélésére. Sajnos, hogy a statisztikának itt rendkívüli nagy nehézségekkel kell megküzdeni, ha nemzetközi

összehasonlításokig akar emelkedni. A jogorvoslatok különféle nemei és alkalmazásuknak eltérő szabályai az egyes államokban, a főlebbvihető határozatok arányának mindenütt különböző mérye s ezekkel kapcsolatban a kimutatások változó összeállításai lehetlenné teszik a jogorvoslatok használatának arányát összehasonlítani hazánk s a külföld különböző államai közt. Sőt hazai anyagunk arra sem elégséges, hogy ez arányt nálunk megállapítsuk. Az alsó bíróságok által elintézett ügydarabok s a felebbvitelt ügyek egymás mellé állítása nem ad oly képet, melynek valami értéke lenne. Ellenben megkísérjük az első fokú bíróságoktól — mindig rendes bíróságokat értve — a második fokra felvitt ügyek elintézését nemzetközi összehasonlítás tárgyává tenni, de csak a polgári és bűnügyi igazságszolgáltatás megkülönböztetése mellett:

Ország	Polgári ügyek				Bűnügyek			
	egyes bíróság		társas bíróság		egyes bíróság		társas bíróság	
	hely- benh.	megv. és feloldó	hely- benh.	megv. és feloldó	hely- benh.	megv. és feloldó	hely- benh.	megv. és feloldó
Magyarorsz. (1884-88)	63 ⁵	36 ⁵	66 ⁸	33 ²	hh. 48 ²	mv. 51 ⁸		
Ausztria (1881-85)	65 ³	34 ⁷	72 ⁵	27 ⁵	71 ⁶	28 ⁴	87 ²	12 ⁸
Franciaor. (1882-86)	—	—	67 ⁸	32 ²	73 ⁶	26 ⁴	—	—
Olaszország (1882-86)	45 ²	54 ⁸	48 ⁶	51 ⁴	47 ⁹	52 ¹	56 ⁴	43 ⁶

Annai a közölt táblázatból kitűnik, hogy a társas bíróságok egészben véve mégis több biztosítékot nyújtanak a határozatok helyessége szempontjából, mint az egyes bírák, bár a különbség nem mindig nagy. A mi hazánk bíróságainak működését illeti, összehasonlítva azt a külföldivel, nem állunk épen az utolsó sorban, bár a bűnügyi ítéletek felebbviteli elintézése nagyon kedvezőtlennek látszik. Sajnos azonban, igazságügyi statisztikánk e pontban kételyeket enged megbízhatósága iránt, úgy hogy határozott következtetések levonásától egyelőre tartózkodnunk kell.

Hazai viszonyainkat tovább kutatva, azt találjuk, hogy újabb időben alsó bíróságaink felebbezett határozatai nagyobb elismerésre találnak, mint azelőtt. Adataink egyöntetű összehasonlítást a bűnügyek és a többi (polgári és telekkönyvi) ügyek közt nem engedvén: az előbbieknél a jogerős, az utóbbiaknál a II. fokú bíróság határozatait adjuk. Volt ugyanis:

Év	Polgári ügyek (II. bir.)						Telekk. ügyek (II. bir.)						Bűnügy. (jogerősh.)					
	járásb.			törvénysz.			járásb.			törvénysz.			járásb.			törvénysz.		
	helyben-hagyó	megváltott	feloldó	helyben-hagyó	megváltott	feloldó	helyben-hagyó	megváltott	feloldó	helyben-hagyó	megváltott	feloldó	helyben-hagyó	megváltott	feloldó	helyben-hagyó	megváltott	feloldó
1882	64 ^o	18 ^o	17 ^o	64 ^o	20 ^o	15 ^o	63 ^o	24 ^o	12 ^o	64 ^o	25 ^o	9 ^o	69 ^o	19 ^o	11 ^o	66 ^o	24 ^o	8 ^o
1883	63 ^o	20 ^o	16 ^o	60 ^o	24 ^o	15 ^o	65 ^o	24 ^o	9 ^o	68 ^o	23 ^o	7 ^o	72 ^o	17 ^o	10 ^o	66 ^o	25 ^o	8 ^o
1884	63 ^o	19 ^o	17 ^o	65 ^o	19 ^o	14 ^o	64 ^o	25 ^o	9 ^o	66 ^o	25 ^o	8 ^o	74 ^o	15 ^o	10 ^o	69 ^o	22 ^o	7 ^o
1885	62 ^o	19 ^o	18 ^o	65 ^o	19 ^o	14 ^o	66 ^o	24 ^o	8 ^o	63 ^o	27 ^o	9 ^o	75 ^o	14 ^o	10 ^o	71 ^o	21 ^o	7 ^o
1886	62 ^o	20 ^o	16 ^o	64 ^o	21 ^o	14 ^o	69 ^o	23 ^o	7 ^o	63 ^o	26 ^o	10 ^o	76 ^o	13 ^o	9 ^o	73 ^o	19 ^o	6 ^o
1882—86	63 ^o	19 ^o	17 ^o	64 ^o	21 ^o	14 ^o	66 ^o	24 ^o	9 ^o	65 ^o	25 ^o	8 ^o	73 ^o	15 ^o	10 ^o	69 ^o	22 ^o	7 ^o
1887	63 ^o	20 ^o	15 ^o	68 ^o	18 ^o	12 ^o	63 ^o	29 ^o	7 ^o	64 ^o	24 ^o	10 ^o	78 ^o	13 ^o	8 ^o	72 ^o	19 ^o	7 ^o
1888	65 ^o	20 ^o	14 ^o	69 ^o	19 ^o	10 ^o	65 ^o	26 ^o	8 ^o	65 ^o	24 ^o	9 ^o	79 ^o	12 ^o	8 ^o	72 ^o	20 ^o	6 ^o

Egészen határozott javulás van a bűnügyi határozatoknál; előnyösen haladnak még a számok törvényszékeinknél a polgári ügyek tekintetében általában és legalább a feloldó határozatok aránya apadt a járásbiróságoknál is; a telekkönyvi ügyek nem mutatnak határozott irányú változást.

Közigazgatásunk sokat hangoztatott államosítása szempontjából nem érdektelen a kérdés, hogy a kihágási ügyekben bíráskodó autonóm közegek határozatai minő sorsban részesülnek a felelősséget illetően. A rendes bíróságokkal való közvetlen összehasonlítás természetesen nem vihető keresztül már az ügyek sajátos jellegénél fogva sem. De adataink felvilágosítanak legalább a sokat emlegetett nézet helyessége vagy helytelensége felől, mely szerint a közigazgatási hatóságok, tekintélyök csorbitásától tartva, makacsul ragaszkodnának a már egyszer meghozott hatósági határozathoz. Az 1881—88 közti 8-év átlagában az első fokról felelősséget átvett határozatoknak 60%-a hagyatott helyben, 31%-a megváltoztatott és 9%-a feloldatott. A helybenhagyott határozatok arányát tehát magasnak mondani épen nem lehet. Budapesten, hol állami közegek ítélnék, a helybenhagyott határozatok aránya 70%.

A második fokról felelősséget átvett ügyek oly forum elé kerülnek, melyet az autonóm közigazgatás szerveivel szemben úgy jelentkezik, mint az állami akarat érvényesítője. S itt csakugyan azt találjuk, hogy jelentékeny a megváltoztatott határozatok aránya: országos összegben 33%. Még magasabb e száma megyékben különve: 34—35% (alispáni határozatok); míg ellenben a törvényhatósági városok másodfokú társas bíróságai jobb arányt mutatnak fel: 16%

levén csak a megváltoztatott határozatok hányada. Ez a körülmény az egyes bírák ellen képezhetne érvet és pedig annyival inkább, mert épen a törvényhatósági városok első fokú bírái által hozott határozatok mennek át a másodfokon a legtöbb változtatáson: t. i. 45⁰/o arányban.¹⁾

Az ügyvédek. — A szerep, melyet az ügyvédek az igazságszolgáltatás körül betöltenek, indokoltá teszi, hogy velők itt foglalkozzunk.

Az 1874. évi XXXIV. t.-cz. értelmében bejegyzett ügyvédek száma 1875-től a következő hullámzást mutatja:

1875 végén	4.245	1880 végén	4.619	1885 végén	4.385
1876 »	4.436	1881 »	4.604	1886 »	4.358
1877 »	4.602	1882 »	4.574	1887 »	4.377
1878 »	4.618	1883 »	4.505	1888 »	4.395
1879 »	4.628	1884 »	4.447		

Érdekesekek e számok, ha azokat hazánk közgazdasági viszonyainak menetével mérjük össze. Ugy látszik ugyanis, hogy a 60-as évek ügyvédi gyakorlatának csábító emléke az 1873. után beállott rossz években is megőrizte egyidőre vonzerejét s csak az 1879. év az, melyben a lassu visszahatás, az ügyvédi kereset megnehezedésének köztudatba átmenetele meghozta a fordulatot, mely aztán egészen a legujabb időkig egyre csökkenő számokat eredményez; a javuló közgazdasági helyzet tehát csak évekkal azután, hogy a lendület jelei más téren feltűntek, érezteti hatását.²⁾

Összehasonlítva a rendelkezésünkre álló külföldi adatokat a mieinkkel, a következő számokat kapjuk:

Ország	Ügyvédek száma	10.000 lakosra esik ügyvéd	Egy bíróra esik ügyvéd
Magyarország (1888) . . .	4.395	2'9	2'3
Ausztria (1889)	2.910	1'2	1'0
Németbirodalom (1889) . .	5.123	1'1	0'7
Franciaország (1886) . . .	4.284	1'1	0'9

Bár Franciaország viszonyai egészen elütők a mieinktől, úgy, hogy ott az ügyvédi teendők a valóságban sokkal több egyén közt oszlanak meg, mintsem a kimutatásból kivehető, az eltérés hazánk s a külföld közt mindazáltal szembeszökő. Az ügyvédek aránytalanul magas száma nálunk bizonynyal a történeti előzményekből magyarázandó és az 1867. előtti időkre vezetendő vissza.

¹⁾ Az orsz. stat. hivatal által foganatosított adatgyűjtés előzetes eredményei.

²⁾ Ausztriában és Németországban nagyon gyorsan emelkedik az ügyvédek száma; amott 1883-tól 89-re 480, itt 1880-ról 89-re 1.006 a szaporulat.

Az ügyvédi pályára előkészít az ügyvédjelölti minőség. Az ügyvédi kamaráknál bejegyzett, tényleg joggyakorlaton levő ügyvédjelöltek száma következő volt:

1875	1.603	1880	1.760	1885	1.590
1876	1.758	1881	1.728	1886	1.534
1877	1.772	1882	1.697	1887	1.527 ¹⁾
1878	1.755	1883	1.720		
1879	1.733	1884	1.668		

Nem érdektelen az ügyvédvizsgáló bizottságok működéséről szóló kimutatás sem, melyből kiveszszük az ügyvédi vizsgára első ízben jelentkezettek számára és képesítésére vonatkozó következő adatokat:

Év	Vizgát tevők száma:	Először vizsgázott:	Ezekből képesítettek	Nem képesítettek aránya %-okban
1875	443	420	327	22·1
1876	536	469	334	28·8
1877	485	377	255	32·4
1878	292	209	176	15·8
1879	255	212	167	21·2
1880	251	208	176	15·4
1881	217	184	165	10·3
1882	165	152	136	10·5
1883	164	153	145	5·2
1884	162	158	143	9·5
1885	133	125	119	4·8
1886	206	192	178	7·3
1887	180	172	162	5·8
1888	180	169	156	7·7

Két, elég sajátos jelenség tűnik ki a fenti rovatokból. Egyik az ügyvédi vizgát tevők számának a 80-as években beállott rendkívül nagy sülyedése; másik a vizsgák szigorának meglepő változása. Az utóbbi tekintetben az újabb évek számarányát nem tarthatjuk egészségesnek. Végtelen alacsonynak kell lenni az ügyvédi vizsgánál alkalmazott mértéknek, ha azt az első ízben vizsgára jelentkezőknek csak 5—7%-ka nem üti meg. A mérték ily lejjebb szállítását a régivel szemben, azt hisszük, mivel sem lehet indokolni.

A közjegyzők.—A közjegyzői intézmény modern államokban szintén kiegészítő részét képezi az igazságügyi gépezetnek. Hazánkban az 1874. XXXV. t.-cz. által behozva, kettős feladattal bír: egyrésről segítkezze a bíróságoknak — mely szerepét a novella (1886: VII. tcz.) is kiterjesztette — másfelől megbízottja a nagy közönségnek. Ezen

¹⁾ Ausztriában 1884-re vonatkozó adatok szerint 1.295 ügyvédjelölt volt.

utóbbi minőségben hivatva volna közbenjárása által a pereknek elejét venni, vagy legalább azok beállta esetére lehető biztos adatokat szolgáltatni a bírónak a jogi helyzet tisztázására. Sajnos, hogy különösen ez utóbbi szereplés tekintetében nem kísérhetjük figyelemmel az intézmény fejlődését kezdetétől fogva. Az 1887-re vonatkozólag rendelkezésünkre álló adatokból azonban felhozzuk, hogy a 220 közjegyző 16.832 oly szerződést vett fel, melyeknek érvényét a törvény közjegyző közreműködésétől teszi függővé, ellenben 38.650 oly szerződést foglalt okiratba, hol a közjegyző bevonása a felek tetszésétől függött. Ezenkívül 4.303 végrendelet készült közjegyzők előtt és 530 tétetett le náluk. Tanusítványt 126.422-öt állítottak ki, melyek között 45.711 váltóóvás foglaltatik, ezek közül legtöbb a debreczeni kamara területére esik — 7.903 — utána áll a budapesti kamara 7.799 óvás-sal, míg a legkisebb számot a szombathelyi kerület mutatja fel 1.619 óvással.

2. Polgári igazságszolgáltatás.

Az elsőfokú bíróságoknál benyújtott keresetek. — A bevezetésül mondottak szemmeltartásával és csak az ott tekintetbe vett rendes bíróságokra szorítkozva, a következő nemzetközi összehasonlítás ad számot: ¹⁾

Ország:	Keresetek száma:	10.000 lélekre	Egy bíróra	Egy ügyvédre
		esik	kereset:	
Magyarország (1884—88) .	440.945	299	212	100
Ausztria (1881—85) . . .	1,158.415	513	384	—
Németbirodalom (1883—87)	3,242.430 ²⁾	694	455	633
Francziaország (1882—86)	2,574.154	679	529	601
Olaszország (1883—87) .	424.025	146	116	—

Az összehasonlításnál tekintetbe vett bíróságok hatásköré-

¹⁾ A magy. kir. igazságügyminiszterium működése 1875—1887. II. könyv; 1887. és 1888-ra pedig az igazságügyminiszterium statisztikai ügyosztályában összeállított adatok. — Oesterreichische Statistik. Herausgeg. von der k. k. stat. Central-Commission. Die Ergebnisse der Civilrechtspflege etc. 1882—85. — Deutsche Justitz-Statistik. Verarb. im Reichs-Justizam. Jg. I—IV. — Comptes généraux de l'administration de la justice civile et commerciale en France etc. par le ministre de la justice et des cultes. — Statistica giudiziaria civile e commerciale. Dir. gen. della Statistica.

²⁾ Az intési eljárással (Mahnverfahren) megindult ügyek közül azok, melyek kifogás emelése folytán a rendes perútra tereltettek, elkülöníthetők nem voltak s így kétszeresen számíttatnak. E rész azonban nem jelentékeny.

nek különböző volta természetesen zavarólag hat. Így nálunk a bagatellügyeknek csak egy része tartozik a járásbiróság elé, miért is kimutatásunk nem oly teljes, mint az osztrák, német vagy francia, hiányozván abból a községi biráskodás elé tartozó keresetek minden bizonynyal erős kontingense. E hiányt kiegészíteni sajnos, nem lehet. Némileg hasonlóan vagyunk Olaszországgal, hol a békebirák ¹⁾ (conciliatore, községenként legalább egy) működése a fenti táblázat körén kívül áll. Ezek ügyforgalmának beszámításával Olaszországban a keresetek száma az 1883-87. évek átlagában 1,207.987 (sőt a tárgyaláson kívül kiegyenlített ügyek számbavételével 1,700.000 körül), vagyis 10.000 lélekre 417 (illetve épen 600 körül). Mindezt figyelembe véve, meglehetően összhangot találunk a külföldön a kereseteknek a lakossághoz viszonyított aránya tekintetében. Sajnos, hogy hazai viszonyainknak a külföldiekkel való szigorú összehasonlítását a községi biráskodásra vonatkozó adatok hiányában keresztül nem vihetjük: azt hiszszük azonban, hogy valami különös, a magyar természetben rejlő perlekedési viszketeget adataink kiegészülése esetén sem fogunk bebizonyítva találni.

A mi a kereseteknek a bírák számához való viszonyítását illeti: a táblázat számait magyarázza az a körülmény, hogy nálunk és Olaszországban a gyors elintéztést megengedő legapróbb ügyek hiányozván a kimutatásból, természetsszerűleg kevesebb kereset elintéztését lehet kívánni a bírói kar egy-egy tagjától, mint ott, hol ez ügyek együtt számíttatnak. Ellenkező az eset a többi államokban. Ehhez járulnak a peres eljárás szervezetében létező különbségek, nevezetesen azon egyszerűsítés, melyet némely külön eljárási nem, mint az intési eljárás vagy okiratos per eredményez. Franciaország kedvező aránya a békebirák szerepléséből magyarázható, kik pl. 1886-ban 669.586 ügyet egyenlítettek ki békeltetés által és pedig olykép, hogy ezek közül 667.278 esetben még jegyzőkönyv sem vétetett fel az egyezségről.

A keresetek főbb nemei hazánkban. — A következő táblázatban összeállítjuk az 1882—88. közti éveknek törvénykezési adatait, részletezve a polgári (és kereskedelmi) pereket a törvényszékek illetősége alá tartozó keresetek, azután sommás perek és a járásbiróságok előtt folyamatba tett kisebb polgári peres ügyek szerint:

¹⁾ Számuk az 1837. évi kimutatás szerint megközelítőleg 8.257.

E v	Törvény- székek illetősége alá tartozó keresetek	10.000 lételre esik	Sommás perek	10.000 lételre esik	Kisebb polgári peres ügyek a járásb. előtt	10.000 lételre esik	¹⁾ Össze- sen	10.000 lételre esik
1882 . .	64.804	46	177.054	127	170.086	121	413.943	295
1883 . .	61.474	43	160.720	114	154.278	109	376.472	266
1884 . .	64.826	45	160.497	112	158.753	111	385.074	268
1885 . .	79.507	55	180.096	124	172.992	119	434.021	298
1886 . .	75.328	51	185.356	126	184.881	126	447.080	303
1882—86 . .	69.188	48	172.545	120	168.198	117	411.318	286
1887 . .	75.754	51	186.078	125	190.187	128	453.483	304
1888 . .	79.927	53	201.757	134	201.912	134	485.068	322

Számaink a perrendtartási novella életbeléptét követő évben nagy hanyatlást mutatnak, attól kezdve azonban ugy abszolute, mint a népességhez viszonyítva állandóan emelkednek s az utolsó év — 1888. — ismét tekintélyes felszökést mutat. Az emelkedésben a keresetek mindhárom nagy osztálya részt vesz, még pedig meglehetősen egyenlő mérvben. A kisebb polgári peres ügyek, melyek száma azelőtt valamivel alacsonyabb volt, mint a sommás pereké, az utolsó két évben kissé túlszárnyalja az utóbbiakat. A törvényszék elé tartozó perek szaporodása kizárólag a váltópereknek rovidandó fel.

Váltó-perek. — A vagyoni jogi keresetek között alig van oly osztály, mely jellemzőbb volna valamely ország közgazdasági viszonyaira, mint a váltókeresetek osztálya. A váltóhitel, mint a személyi hitelnek anyagilag és az eljárás szempontjából legszigorúbb alakja, sajátos természeténél fogva csak bizonyos követelések részére van hivatva szolgálni. Ilyenek azok, melyek rövid idő alatt folyósítható üzletekre felvett kölcsönből erednek, nevezetesen a kereskedői hitel. A rövid lejáratnál fogva nincs helyén a váltók alkalmazása ott, hol álló tőke beszerzéséről van szó, valamint ott sem, hol a háztartás megzavart egyensúlyának helyreállítása a cél. Ott a befektetés csak hosszú évek múlva térül meg, itt nagy időre van többnyire szükség, míg a rendkívüli hiány-okozta zavar a bevételek és kiadások

¹⁾ Ez összegbe befoglalvák a járásbiróságok előtt folyamatba tett telekkönyvi perek is, melyek összes száma évente 1.400—1.600 közt mozog.

rendes menete mellett kiegyenlíthető. Nem mutat egészséges viszonyokra az oly állapot, hol a váltókat eredeti rendeltetésüktől távol álló alkalmazásban találjuk, mert épen a kiváltságos helyzet, melyben e követeléseket a jog részesíti, a legnagyobb veszély kútforrásává teszi őket azon adósra, ki a nem neki való hitelalakkal visszaélt.

A mi a váltóperek számát nálunk illeti, azt a Németbirodalom adataival egybeállítva, a következő táblázat mutatja:

Év	Magyarország	Esik 10.000 lélekre	Németbirodalom	Esik 10.000 lélekre
1882.	43.816	31	118.897	26
1883.	41.017	29	119.390	26
1884.	44.508	31	120.838	26
1885.	59.366	41	129.472	28
1886.	55.926	38	136.623	29
1887.	54.073	36	137.370	29
1888.	57.046	38	—	—

Mindenesetre feltűnő jelenség, hogy a váltókeresetek aránya nálunk magasabb, mint a sokkal fejlettebb hitellel és kereskedelemmel bíró Németországban. E körülmény maga alkalmas arra, hogy azt a gyanút ébreszsze bennünk, miszerint a váltók használata nálunk egészségtelen. Közvetlenebb bizonyítékot szolgáltatna e következtetésre a váltóperekben szereplő alperesek foglalkozásának statisztikája, ilyenről azonban ez idő szerint, sajnos, nem birunk. Közvetve azonban nagyon jellemző világot vet a váltók szerepére hazánkban a váltó-úrlapok elárúsításának statisztikája. A bélyegfokozatok tekintetbevételével tájékozást nyerhetünk a váltóösszegek nagyságáról. Külön feltüntetve az eladott (bélyeges) váltó-úrlapok összes számát, valamint azon váltó-úrlapokét, melyek 75 forintnál nagyobb összegeknél nem használhatók (5 kros bélyeg) — legkisebb váltók — s azután azokét, melyek 900 forintnál nagyobb összegekről szólnak (70 kros s azon felül) a következő táblázatot nyerjük:

Váltóúrlapok	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888
A váltó-úrlapok összes száma	2,928.757	3,006.394	3,368.759	3,739.336	3,868.085	4,217.395	4,426.277
Az 5 kros bélyegű váltók száma	1,166.377	1,169.150	1,350.597	1,554.926	1,747.207	1,975.653	2,093.204
A 70 kr.—15 frt bélyegű váltók száma	220.227	244.543	248.108	244.521	225.116	230.503	236.531

Rohamosan növekvő váltóforgalmunkban, mint látjuk, a nagyobb váltók nagyon csekély szerepet játszanak, számuk egy kevésbé hullámzik ugyan, de emelkedést nem mutat. Pedig épen ezek a nagyobb összegekről szóló váltók képviselik a kereskedői hitelt és engedik meg a föltevést, hogy az adós kötelezettségének természetéről világos fogalommal bír. Ellenben óriási nagy a legkisebb — 75 forintot meg nem haladó — összegről szóló váltók száma s e szám 1881-ről 1888-ra még 79½ százalékkal emelkedett, míg a többi váltó-ürlapok forgalma ez idő alatt csak 32¼%-kal nőtt. S habár egyes helyeken e kis váltók közt kereskedők vagy iparosok üzleti váltói, vagy a kereskedői könyvhitelt helyettesítő adóssági nyilatkozatok is fordulnak elő és pedig esetleg fokozódó mérvben: azt hisszük, nincs kétség az iránt, hogy azok zöme kisbirtokosaink, parasztgazdáink tartozásait jelenti. Hogy ez nem szerencsés jelenség, hogy itt az adós tudatlanságával, könnyelműségével és szorultságával való visszaéléseknek tág kapu van nyitva s az uzsorának legveszélyesebb kibúvója marad fenn, legjobb esetben pedig oly jogügylet létesül, mely a földbirtokosi hitel igényeivel homlokegyenest ellenkezésben áll, azt alig szükséges vitatnunk.

Meg kell jegyeznünk, hogy e visszás viszonyok előidézésében valószínűleg nem kis része van perrendtartásunk és törvénykezésünk hibáinak is. Perrendtartásunk nehézkes, hogy ne mondjuk, elavult intézményei s azután a perek lassú folyása arra bírta a hitelezőket, hogy az egyetlen alakot válaszsák, mely gyorsan célhoz vezeti őket. Legkevésbé sem csodálkozhatunk azon, hogy óvatos magánhitelező vagy pénzintézet — még szövetkezeteink jó része is — csak váltóra kölcsönöz. Törvénykezési eljárásunk kilátásban levő reformjától, azt hisszük, méltán várhatunk e részben javulást. S ha azután is fenn fog maradni a váltó egészségtelen használata, akkor a kisbirtokosi hitelügy — nevezetesen a személyi hitel — ki nem elégítő állapotának reformja leendő az állam és társadalom égetően sürgős feladata.

Csődök statisztikája. — Közgazdasági érdek tekintetében az első helyek egyikét foglalja el a csődeljárás folyamáról és eredményeiről szóló statisztika. Sajnos, hogy hazai adataink e téren a lehető legszegényesebbek. Csakis a törvényszékeink előtt folyamatba tett csődügyek számát ismerjük. Volt ugyanis csődügy:

	1882	1883	1884	1885	1886	5 évi átlag	1887	1888
Az év folytán érkezett csőd- ügy	444	444	470	732	494	517	479	523

E számok még a tényleg megnyilt csődök összegéről felvilágosítást nem adnak. Csakis azon feltevés mellett vonhatunk le belőlük következtetést, hogy a megnyilt csődök összege nem sokkal csekélyebb a csődkérvények számánál és azzal párhuzamosan mozog. Ezt elfogadva, a sorozatban valami kifejezett változást nem látunk visszatükröződni; az emelkedés az utolsó két év átlagában, szemben az 1882—84. közti idővel nem oly nagy, hogy azt a kereskedelem és ipar természetes fejlődésének be ne tudhatnók.

A külföldön megnyilt csődök számáról a következő táblázat nyújt felvilágosítást:

Ország	1882	1883	1884	1885	1886	5 évi átlag	1887
Ausztria	1.033	972	1.093	1.083	963	1.029	—
Németország . .	4.821	4.688	4.370	4.627	4.789	4.659	4.897
Franciaország . .	7.061	—	7.719	8.024	8.759	—	—
Olaszország . .	811	717	844	1.106	1.310	958	1.620

Bár a vagyonbukottak foglalkozását csak az osztrák és francia statisztika mutatja ki tüzetesen, annyit a fenti táblázatból is kivehetünk, hogy a csődök száma azon helytől függ, a melyet valamely ország a kereskedelem és a nagy ipar terén elfoglal. Ezt nagyon természetesnek fogjuk találni, ha tekintetbe vesszük, hogy a csőd előfeltételei leginkább a kereskedő osztálynál s azután a nagy (vagy legalább közép) ipar vállalkozóinál forognak fenn. Ezért nem örülhetünk valami nagyon a hazánkra vonatkozólag fentebb közölt szám alacsonyságának sem, miután az nem a kedvező gazdasági helyzetben, hanem az ország agrikol jellegében leli magyarázatát.

Ugy a törvénykezési statisztika, mint a csődök gazdasági eredményei tekintetében érdekel bir az eljárás befejezésének módja. Erről a következő kimutatás ad felvilágosítást. Volt a befejezés módja 100 eset között:

Ország	Beszüntetés a tömeg elégtelensége miatt	Egyezség (kényszer- egyezség)	Vég- felosztás	Egyéb
Ausztria (1882—86.)	20 ¹	24 ⁷	49 ⁷	5 ⁵
Németország (1882—86.)	—	27 ⁴ ¹⁾	53 ³	19 ⁰ ²⁾
Franciaország (1882—86.) . . .	46 ³	11 ³	36 ⁷	5 ¹
Olaszország (1883—87.)	24 ⁰	51 ³	20 ³	3 ³

¹⁾ Kizárólag kényszer egyezség esetei.

²⁾ Jórészen a bíróságon kívüli kiegyezések esetei.

Természetesen az eljárás különböző jogi szabályozása lényeges befolyást gyakorol a befejezési módok arányára. E befolyás kutatásába belebocsátkozni e helyen nem feladatunk. Hazai jogunk összehasonlító megítélése szempontjából nagyon élenken érezhető a megfelelő adatok teljes hiánya.

A nagyszámú részlet közül, melyet a csődök statisztikája e kóros jelenségek természetének megítélésére nyújt, ezuttal csak a szenvedő állapot nagyságának s a hitelezőknek jutott hányad feltüntetésére szorítkozunk, a mennyiben néhány állam ide vonatkozó adatai nagyon éles világot vetnek a csődök eredményeire.

A szenvedő állapot tett 100 eset közül:

Ország	5.000 fr., illetőleg lírán alul	5—50.000 fr., illetőleg lira	100.000 fr., illetőleg lírán felül
Franciaország (1882—86.) . . .	10 ^o	62 ^o	14 ²
Olaszország (1883—87.)	15 ^s	59 ^s	0 ⁷

A tájékozás, melyet a kis táblázat a két országban létező magánvagyonok nagyságáról nyújt, már magában érdemessé tette az összehasonlítást. Megjegyezzük még, hogy az osztrák csődstatisztika nem részletezi a tömegeket a passivák nagysága szerint, de adja az összes megállapított követelések összegét, mely az 1882—86. évek átlagában 27³ millió forintba rúgott.

A hitelezőknek jutott hányad tett 100 eset közül:

Ország	0—10%	10—25%	25—50%	50%-on felül
Franciaország (1882—86.) ¹⁾ .	30 ^s	36 ^o	18 ⁵	6 ⁵
Olaszország (1883—87.) . . .	26 ^s	45 ⁷	19 ⁷	8 ¹

E számok magyarázatot nem igényelnek. Hozzáteszszük, hogy Ausztriában 1882—86. közt átlag 10⁵⁰0/0-ot kaptak a hitelezők s így a kielégítetlenül maradt követelések összege 24⁵ millió forintot tett. Hazánkra vonatkozólag nincsenek adataink.

Az intési eljárás külföldön. — Tekintettel a legilletékesebb helyről kilátásba helyezett törvénykezési reformokra, nem lesz tán érdektelen, ha az osztrák s a német igazságügyi statisztika alapján ez eljárási nem használatára vonatkozólag néhány jellemző tényt kiemelünk:

¹⁾ Franciaországban 100 befejezett csőd kerül 8⁴⁰0/0-ban a tömeg az előnyös követelések által kimerítettett s a fenti kimutatásban nem szerepel.

É v	A u s z t r i a			N é m e t o r s z á g		
	a kibocsátott fiz. meghagyások száma	a kifogások ‰-a	végrehajtás megk. ‰-a	a kibocsátott fiz. meghagyások száma	a kifogások ‰-a	végrehajtás megk. ‰-a
1881	195.817	17·6	23·9	2,061.884	19·6	36·8
1882	168.950	18·1	23·1	2,044.361	20·4	36·4
1883	159.391	17·9	23·3	2,012.678	20·8	36·3
1884	147.491	17·6	22·7	1,939.348	21·1	36·1
1885	153.110	17·1	22·8	1,911.323	21·2	36·4
1886	156.014	16·1	23·1	1,936.966	21·3	37·5

Mint alapszámainkból kitűnik, ez eljárás Németországban hasonlíthatatlanul szélesebb alkalmazásnak örvend, mint Ausztriában, úgy, hogy az osztrák bagatell-keresetek jó részét Németországban az intési eljárás helyettesíti. Feltűnő jelenség, hogy mindkét államban apad a kibocsátott fizetési meghagyások száma. Legszenbeszökőbb a csökkenés Ausztriában, ha a régibb adatokat is figyelembe vesszük. Volt ugyanis 1878-ban 231.781 ily eljárás folyamatban, a csökkenés 8 év alatt, tehát 32·7‰. Az osztrák hivatalos statisztikai kiadványok e változás magyarázatát több tényező találkozásában keresik. Az egyik a gazdasági helyzet javulása. A másik a fizetési meghagyások végrehajthatósága tekintetében fennálló időbeli korlát, mely nagyon is szűkre van szabva. Azon kívül csak lassan, saját tapasztalatai alapján jó a lakosság annak tudatára, hogy mely esetekben igazán célszerű ez eljárás igénybevétele. Ezekhez járul még az a nyomós ok is, hogy a bélyegköltség a bagatell-eljárásnál csekélyebb, mint az intési eljárásban.

A Németbirodalom adatai nem mutatnak oly nagy változást, mint az ausztriai számok, bár a csökkenés itt is határozott. A rendes bíróságok előtt folyamatba tett 100 rendes és okiratos perre 1881-ben még 174 fizetési meghagyás esett, 1887-ben már csak 155. Ez a változás azonban nem oly nagy, hogy azt az általános gazdasági helyzet javulásával ne magyarázhatnók, mint azt a német hivatalos statisztika teszi.

A mi már most ezen eljárási nem eredményeit illeti, a felhozott viszonyszámokból láthatjuk, hogy a végrehajthatóvá lett fizetési meghagyások aránya nagy, annyira, miszerint a további

perlekedés az eseteknek csak $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{5}$ részében válik szükségessé. E körülmény mutatja, hogy az eljárásnak csakugyan nagy hasznát lehet venni a perek megrövidítése szempontjából. Egy további kérdés az lesz, mily hányada e bírói meghagyásoknak eredményezi a hitelező tényleges kielégítését, a nélkül, hogy végrehajtási lépések válnának szükségessé. Fenti táblázatból látjuk, hogy ez arány Ausztriában 60% körül mozog és inkább emelkedő, semmit csökkenő, míg Németországban nem sokkal áll felül az 50%-on és rosszabbodó irányt követ. Így is, a hogy a két ország adatai állanak, beigazoltnak látszik az eljárás czélszerűsége. Hazai alkalmazásának aggályai és esetleges kautélái nem e helyre tartoznak.

3. Büntető igazságszolgáltatás.

Az igazságügyi statisztika azon része, melyet röviden bűnügyinek szoktunk nevezni, egyike az egész statisztikai tudomány legjobban ápolts és legtekélyesebben kifejtett ágainak. Szükség volt és van rá, mint a nemzetek erkölcsi életének emberileg legjobb mértékére. — Sajnos azonban, daczára a nagy részletességnek, melylyel a modern államok a bűnügyi igazságszolgáltatás adatait feldolgozzák és közléstetik, a nemzetközi összehasonlításokra valami tág tér itt sem nyílik. Mert eltekintve az országonkint különböző eljárási rendszerektől, melyek nem engedik, hogy a vádlottak sorsát a feljelentéstől a jogerős ítéletig országról-országra párhuzamosan követhessük; a bűncselekménynek köre s az egyes cselekményekhez kötött fogalom, az egyik és másik büntetőjogban olyanira eltérő, következésképp a jogi műnyelvhez alkalmazkodó, a törvények szakaszaihoz — akarva, nem akarva — simuló statisztika rovatai annyira elűtő jellegűek, hogy azok összemérése csak ritka esetben és csak a legnagyobb óvatosság mellett lehetséges.

Feljelentések és terheltek. — A bűnügyi statisztika attól a pillanattól fogva kíséri a bűncselekményeket, a melyben azok az állam hatóságainak tudomására jutottak, vagyis a feljelentés idejétől. Miután hazai adatgyűjtésünk kiterjed az összes bűncselekményekre, büntettek, vétségek és kihágásokra; a feljelentések és terheltek számát a három alosztály szerint külön választva, a következő táblázatban állíthatjuk össze:

É v	Feljelentések			T e r h e l t e k		
	büntett miatt	vétség m.	kihágás miatt	büntett miatt	vétség m.	kihágás miatt
1881	39.421	157.835	130.600	56.981	206.461	185.696
1882	41.079	177.808	153.065	55.927	234.413	208.825
1883	40.378	176.040	153.821	57.788	226.253	204.208
1884	41.094	187.897	170.018	57.790	244.560	229.206
1885	44.925	197.437	192.713	59.151	254.034	262.208
átlag 1881—85	41.378	179.303	160.043	57.528	233.144	218.027
1886	45.149	198.318	212.549	57.834	254.897	281.570
1887	47.411	207.153	204.585	63.977	267.352	281.478

Az összes rovatok, mint látjuk, határozott és majdnem megszakítás nélküli emelkedést mutatnak, csakis a kihágások miatt történt feljelentések és a vádlottak száma hanyatlott egy kissé a legutolsó évben 1886-al szemben. Az emelkedés oka természetesen két, erkölcsi jelentőségében egymással homlokegyenest ellenkező körülmény lehet, u. m.: a bűnös hajlam fokozódása és az állami beavatkozásba vetett bizalom növekedése; nincs kizárva a két ok összetalálkozása sem. A bűnös hajlam változása tekintetéből biztosabb mértékül fogjuk latba vethetni az elítéltek számarányát; az állami beavatkozás igénybevétele szempontjából tán nem felesleges a m. kir. csendőrség intézményének az 1881. évi III. t.-cz. által történt behozatalára utalnunk. Az új intézmény életbelépte okvetlen nagy hatással volt a feljelentések fokozására s e hatás tán még emelkedett annak megerősödésével. A kihágásoknál, melyek különben is egészen más erkölcsi megítélés alá esnek, mint a büntettek és vétségek, bizonyynyal közrehatott az az ok is, mely az utóbb említett bűncselekményekre nézve ki van zárva, t. i. a büntetés alá eső tettek körének tágulása új kihágásokat minősítő jogszabályok életbelépte folytán. A büntettek és vétségek köre az uzsora-törvény (1883: XXV. t.-cz.) által oly módosulást, mely fenti számainkat érezhetően befolyásolná, nem nyert.

Elutasított feljelentések. — A feljelentések egy része, mint bűnvádi eljárásra alkalmatlan, félretételek, vagyis elutasítatik. Tudva, hogy az elutasított feljelentések aránya némelykor a vádakodási hajlam mértékeül szokott vétetni, nem lesz érdektelen ezen arányt a lefolyt 7 évben követni. Miután a viszonyok a törvényszékeknél egészen mások, mint a járásbíróságainknál, azokat külön tüntetjük fel. Elutasítottak ugyanis a feljelentések¹⁾ százalékaiban:

¹⁾ Csakis büntettek és vétségekre vonatkozólag.

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885	5 évi átlag	1886	1887
törvényszékek . . .	5.6	5.5	5.8	6.7	9.8	6.7	9.6	9.2
járásbíróságok . . .	2.9	2.6	2.5	2.6	2.4	2.6	2.4	2.5

Feltűnő jelenség, hogy törvényszékeink ügykörébe eső feljelentéseknek mennyivel nagyobb része utasíttatik el, mint a járásbíróságok elé kerülteknek! S a különbség újabban még inkább kiélestedt. Azt hisszük, itt csakis a bűnvádi eljárás szervezetében rejlik a magyarázat s a törvényszékek számai az ügyészség kezének működéséről tanuskodnak, mely itt közvetlenül gyakorolja a kiostálás munkáját, míg az a járásbíróságok körül alig játszik valami szerepet. A vádaskodási hajlam megállapítására e számok természetesen nem nyújthatnak alapot, már csak eltérő mozgásuknál fogva sem. Egyébiránt a német statisztikának e részben rendelkezésünkre álló adatai az ottani törvényszékeknél (Landgericht) aránytalanul több elutasítást mutatnak, mint törvényszékeink, t. i. 14.70/o-ot az 1881—87. év átlagában.

Az eljárás egyes szakai s a hátralékos ügyek. — A bíróságok működésének megítélésére, nevezetesen az eljárás gyorsabb vagy lassabb menetének megbírálására szolgálhat a terheltek ügyének további lefolyása statisztikailag megállapítható haladásában. Ha mindenekelőtt azon vádlottak arányát keressük, kiknek ügye az év végén a vizsgálaton túl nem jutott, úgy törvényszékeink és járásbíróságaink a következő arányt mutatnak 100 vádlott után:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885	5 évi átlag	1886	1887
törvényszékek . . .	32.4	31.5	36.6	36.0	35.6	34.4	36.2	35.8
járásbíróságok . . .	15.6	17.7	19.3	17.2	17.7	17.5	17.3	16.3

Nem szabad azonban feledni, hogy a járásbíróságok elé tartozó bűnügyekben vizsgálat — helyesebben előkészítő eljárás — csak nagy ritkán fordul elő s azért a táblázatban kimutatott része a vádlottaknak azokat foglalja magában, kikre vonatkozólag a tárgyalásra idéző végzés még nem iktattatott, illetve az eljárás (legtöbb esetben a magánvád visszavonása folytán) be nem szüntettetett, vagy más hatósághoz áttéve, más ügygyel egybeolvasztva nem lett. Így tekintve e szám bizonynyal magas. De nem kevésbé magas a törvényszékeknél mutató arány is, ha meggondoljuk, hogy itt azon vádlottakról van szó, kik még a vád alá helyezés fölötti határozat előtt állanak. A számok javulást alig mutatnak és sehogy sem állanak összhangban elsőfokú bíróságainknak legújabban nagy apadást feltűntető hátralékkimutatásaival.

Ha a törvényszékeinknél levő vizsgálatok összes számát s az év végén függőben maradt vizsgálatokat tekintjük, úgy a következő táblázatot kapjuk:

	1881—85 átlag ¹⁾	1886	1887
Az év folyamán megindított vizsgálatok száma	49,513	50,989	55,669
Az év végén befejezetlenül maradt vizsgálatok aránya az összes folyamatban volt vizsgálatokhoz . .	35,7 %	37,4 %	33,3 %

Míg a vizsgálatok száma 1887-ben nagy felszökést mutat, addig az elintézetlen maradtak aránya javult, de még mindig teljes egy harmadát teszi az összes vizsgálatoknak.

Vizsgálhatjuk még azon vádlottak (terheltek) arányát, kiknek ügye már főtárgyalásra kitűzve volt, de az év végével még a tárgyalás előtt állott; volt ugyanis 100 vádlott (ill. terhelt) közt ezen helyzetben:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885	5 évi átlag	1886	1887
törvényszékeknél . .	21,0	26,7	31,0	31,3	35,1	29,0	34,1	29,7
árásbíróóságoknál .	18,5	20,3	24,0	21,5	22,1	21,3	22,8	19,6

A mint látjuk, a befejezésre különben megérett ügyek még mindig magas arányban maradnak a következő év örökéül, tehát a főtárgyalásra kitűzött határidők is hosszúak. Legújabbban — 1887-ben — egyébiránt itt is javulás mutatkozik.

A kihágások körüli eljárást illetőleg adatainkból az év végével ítéllettel vagy elutasító, illetve megszüntető határozattal el nem intézett ügyek számát kimutatni képesek vagyunk. Tett ugyanis az év végén teljesen be nem fejezett ügyek aránya:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885	5 évi átlag	1886	1887
törvényszékek . . .	13,8	19,2	29,7	19,8	19,7	20,4	17,0	15,4
járásbíróóságok . .	16,4	17,8	20,3	19,6	18,2	18,5	22,3	19,1
közig. hatóságok .	17,5	16,2	15,9	15,6	12,1	15,5	8,4	7,5

A törvényszékek, melyek idevágó ügyei csaknem kizárólag pénzügyi törvényekbe ütköző kihágások, más tekintet alá esnek, mint a járásbíróóságok és közigazgatási hatóságok. A közigazgatási hatóságok eljárását tekintve a hátralékok erős hanyatlása az utolsó években nagyon is feltűnő, a nélkül, hogy annak magyarázatát tudnók adni.

A vizsgálati fogság. — A vizsgálati foglyok száma, dacára a büntett és vétség miatt vádlottak (terheltek) folytonos szaporodásának, egyre csökken. Kitűnik ez a következő táblázatból, melyben egyuttal az év végén fogságban levők arányát az összes vizsgálati foglyokhoz is feltüntetjük:

¹⁾ Az egyes éveket lásd tavalyi (2) évfolyam 603. l.

É v	A vizsgálati foglyok összes száma	Az év végén fogságban levők aránya %-ban
1881—85 átlag	25.633	13'3
1886	21.171	13'6
1887	20.323	13'4

A vizsgálati fogság átlagos tartama napokban kifejezve következőn hullámzott:

Bíróság	1882	1883	1884	1885	1886	1887
törvényszékek	62	59	56	42	57	61
járásbíróságok	8	7	8	10	8	8

Törvényszékeink jelentékeny javulás után ismét visszaesést mutatnak, míg a járásbíróságok által elrendelt előzetes letartóztatások különben is rövid időtartama meglehetősen állandó.

Nem érdektelenek azon adataink sem, melyek felvilágosítást nyújtanak a vizsgálati fogság megszűnésének okáról. S ezek közül kiválik »a vizsgálat megszüntetése vagy felmentő ítélet« rovata, mint a mely kifejezésre juttatja azon vizsgálati fogságok számát, melyek utólag céltalanoknak s így egyuttal igazságtalanoknak is bizonyultak. Mert ha a vizsgálat megszüntetése nem is jelenti szükségkép a terhelt ártatlanságát — a minthogy a felmentő ítélet sem mindig jelenti azt — mindazáltal legalább is azt mutatja, hogy az igazságszolgáltatás közegei a további eljárást reménytelennek tekintik. A vizsgálati fogságra tehát ez esetekben hivatalosan rá van ütve a bírói tévedés bélyege. Volt 100 véget ért vizsgálati fogság közt ily eset:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885 5 évi átlag	1886	1887
törvényszékek	9'1	9'4	10'3	12'1	11'9	10'6	12'9
járásbíróságok	9'5	9'5	10'7	10'4	9'9	10'0	8'2

Ez arány magában véve nem valami jelentékeny, de nem szabad feledni, hogy abból a nagy számból, mely a vizsgálat közben szabadon bocsátottakra esik (a vizsgálati foglyok mintegy felerésze), szintén jókora rész tartoznék ebbe a rovatba.

Az elítéltetés valószínűsége a vádlottaknál (illetve terheltknél). — Az egész bűnvádi eljárás oda irányul, hogy a bűnöst az ártatlantól megkülönböztesse. Nagy érdekléssel bír tehát annak vizsgálása, hogy a terhelték mily hányadára mondják ki bíróságaink a bűnöst. Igaz, hogy e hányad nagyobb vagy kisebb volta többféle magyarázatot is enged. Így az elítélések csekély számából az alaptalan vádak gyakoriságára, de arra is következtethetünk, hogy akár a közigazgatási hatóságok előnyomozási eljárása, akár a vizs-

gáló bíró működése, akár a vád képviselte az ügyész kezében nem áll a feladat színvonalán, vagy pedig a bíróság rakaszkodik mereven elavult bizonyítási formákhoz és kisiklani engedi a bűnöst az igazságszolgáltatás karja alól, habár jobb meggyőződése ellenére, mihelyt a megkívánt bizonyítékok nincsenek együtt. Viszont a nagy aránszám mutathat a vizsgálatok felületes, könnyelmű vitelére, a védelem gyengeségére s a bírák lelkiismeretlenségére is, mely könnyen veszélyes lehet az állampolgárok jogbiztonságára. Túlszigoru, idejét haladott törvénykönyv mellett még azon körülmény is közbejátszik, hogy a bírák inkább felmentik a bűnöst, hogy sem méltánytalan büntetést kelljen reároni. Ez utóbbi körülmény nálunk gyakorlati jelentőséggel nem bír.

Az eljárás különbözősége kívánatosá teszi, hogy itt törvényszékek és járásbíróságok szerint különböztessünk. Az előbbieknél az esetek nagy részében hosszas előkészítésen megy át a bűnügy, míg az utóbbiaknál rendszeren a főtárgyalás foglalja magában a bűnösség egész bizonyítását. Amott a vizsgálat alatt van mód az alaptalannak bizonyuló vád elejtésére, itt minden a tárgyaláson derül ki. Nagyon természetes, hogy a vád alá helyezett vagy épen közvetlenül tárgyalásra idézett embernél nagyobb a valószínűség az elítélésre, mint annál, kinek ügye úgyszólván a tárgyaláson kerül először bírói szem elé. Ezért nem szabad a törvényszéki tárgyalások eredményeit a járásbíróágiakkal közvetlenül összemérni akarni.

Száz vádlott közül azok számát, kikkel szemben a törvényszék a vizsgálat folyamán, illetve annak befejeztével a további eljárást beszüntette, a következő táblázat mutatja:

É v	1881	1882	1883	1884	1885 5 évi átlag	1886	1887
vádlottak aránya . .	49'1	50'8	52'3	53'8	53'7	51'9	53'7

Az arány, bár újabban állandó, 1881 óta emelkedett és látjuk belőle, hogy a terheltek fele felszabadul, mielőtt a dolog a főtárgyalásra megéri. Tovább menve, a jogerősen vád alá helyezett vagy közvetlen végtárgyalásra idézettek egy kis töredéke ismét kibujik a bíróság ítélete alól akár halál, megszökés, akár az eljárásnak az ügyész, illetve a sértett fél indítványára üldözendő bűncselekményeknél a jogosított magánfél elhatározására történt beszüntetése folytán. A vád elejtése az ügyész által ott, hol az eljárásban a vádolv teljesen érvényesül: egy jelentőségű a fölmentéssel, miért is kimutatásainkban is egy rovat alá foglalhatjuk a két esetet.

Egyébiránt az eredmény nem igen üt el így sem attól, melyet tisztán a birói ítéletekből állítunk össze. Volt ugyanis 100 tárgyalásra utasított vádlott közt elítélt az első (1), illetve második számítási mód mellett (2):

	1881	1882	1883	1884	1885 5 évi átlag	1886	1887
elítélt (1)	70 ⁸	70 ²	68 ⁹	69 ¹	67 ⁴	69 ³	68 ⁹
» (2)	72 ⁰	71 ³	70 ⁴	70 ¹	69 ⁰	70 ⁶	70 ⁵

A legutolsó évet kivéve, itt is csökkenés mutatkozik az elítéltetés valószínűségében, mit a jogszabályok változásának nem tulajdoníthatunk; miután az uzsorát kivéve, új cselekmények nem kerültek a kimutatásba, az eljárás pedig nem változott. Ugy látszik tehát, hogy bíránk aggályosabbaknak tartják a bűnös kimondását ma, mint azelőtt.

Járásbíróságaink előtt megtartott tárgyalásokon az elítéltek aránya 100 vádlottra tett:

É v	1881	1882	1883	1884	1885 5 évi átlag	1886	1887
elítélve	57 ⁶	56 ⁶	54 ²	52 ⁹	53 ²	54 ⁹	50 ⁹

Itt egészen hasonló folyamatnak vagyunk tanúi, mint törvényszékeinknél, sőt a fejlődés élesebben kitűnik, mert nincs meg a közbeeső fok — a vizsgálat, illetve vád alá helyezés.

A külföld hasonló adatait összeállítva, a birói hatáskört a legsúlyosabb büncselekményektől lefelé sorozva, a következő táblázatot nyerjük. A főtárgyaláson bűnösnek találtatott 100 vádlott közül 1881—85-ben:

Ország	Esküdtszékek	Törvényszékek	Egyes bírák, illetőleg népbírák
Magyarország . . .	—	71	55
Ausztria	—	86	56
Német birodalom . .	74	87	79
Franciaország . . .	73	94	—
Olaszország	71	76	71 ¹⁾

Mint látjuk, hazai törvényszékeink az elítélések dolgában leg hátul állanak s átlagban kevesebb marasztaló ítéletet hoznak, mint a külföld esküdtszékei. Járásbíróságaink aránya Ausztriáéval egyez, de már a német Schöffengericht hányadával nem is mérhető össze. Nem kevésbé érdekes, bár a sértett fél jogkörének belejátszásánál fogva összehasonlításokra nem alkalmas az elítéltek aránya az összes

¹⁾ A pretori, kik azonban csak kis mérvben ítélnék vétségszerű cselekmények fölött, hanem inkább a rendőri bíraskodást végzik.

terheltekhez törvényszékek és járásbíróságok szerint elkülönítve. Volt ugyanis 100 terheltre elítélt:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885 5 évi átlag	1886	1887
törvényszékek . . .	28.7	27.4	24.4	25.0	24.7	26.0	25.7
járásbíróságok . . .	26.3	25.5	24.3	25.7	25.0	25.4	25.8

Tudva azt, hogy minő nagy szerepet játszanak a járásbíróságokhoz tartozó ügyek közt a visszavont magánvádak: e számok azt mutatják, hogy az elítélési valószínűség jóval nagyobb a járásbíróságaink, mint a törvényszékeink elé tartozó terheltekre nézve.

A kihágási ügyek elbírálása törvényszékek, járásbíróságok és közigazgatási hatóságok között oszolván meg, ezen forumok szerint külön-külön vizsgálhatjuk az elítélés valószínűségét. Száz terhelten közül a főtárgyaláson elítéltetett:

Bíróság	1881—85 átlaga	1886	1887
törvényszékek	91.5	91.4	89.9
járásbíróságok	58.9	56.8	56.3
közigazg. hatóságok . .	86.9	86.5	85.9

Törvényszékeink az eléjük tartozó kihágások sajátos jellegénél fogva kivételes helyzetben levén, a rájuk vonatkozó számokból következtetést levonni nem akarunk. Ellenben élesen feltűnik a különbség a bíróság és közigazgatási hatóság eljárása közt, ha járásbíróságainkat hasonlítjuk össze az utóbbiakkal. Az eléjük tartozó cselekmények rokon természetűek és mégis a járásbíróságok vagy háromszor annyi terhelten mentenek föl, mint a közigazgatási hatóságok. Egyébiránt még az utóbbiak is messze vannak a francia tribunaux de simple police elítélési arányától, mely 100 terheltenre 96—97.

Ha pedig azt keressük, hogy egyáltalán hány kihágással terhelten egyénre jut egy elítélés, úgy a három birói forum szerint következő eredményt kapunk:

Bíróság	1881—85 évek átlaga	1886	1887
törvényszékek	84.1	84.5	84.2
járásbíróságok	40.6	42.6	42.5
közigazg. hatóságok . .	66.6	70.9	70.3

A fentérintett ellentéteket, bár némileg enyhülve, itt is feltaláljuk.

A sértett fél indítványára üldözendő bűncselekmények. — Hazai büntetőjogunk ismeri, és pedig kiterjedt mérvben ismeri azon

cselekményeket, melyeket az állam csak a jogaiban sértett fél kezdeményezésére üldöz. A legmindennapibb vétségek egész sorozata tartozik e kategóriába. Száz terhelt között volt a sértett fél indítványára (magánvádra) üldözött:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885 5 évi átlag	1886	1887
törvényszékek	25.1	23.1	19.4	18.6	18.4	20.9	18.6
járásbíróságok	73.8	74.1	74.3	74.2	73.6	74.0	73.0
átalában	59.8	59.8	59.8	60.2	59.7	59.9	58.9

A fenti számok arra látszanak mutatni, hogy a törvényszék elé tartozó, csak a sértett fél fellépése esetén üldözendő cselekmények fogynak, vagy legalább ritkábban jelentetnek fel, mint a törvénykönyv életbeléptét követő első három évben. Miután arról, hogy e terheltek minő bűncselekményekkel vádolvák, részletes adataink nincsenek: e változás okát adni nem tudjuk.

Tudva van, hogy törvényünk széleskörű visszavonási jogot ad a sértett félnek, sőt a járásbíróság előtti eljárásban, a szabályozó miniszteri rendelettel a magánvád intézménye honosított meg s a tárgyalásról elmaradt fél vádja visszavontnak tekintetik. Következő táblázatból látjuk a visszavont indítványok arányát 100 sértett fél indítványára üldözött és már tárgyalásra utasított terheltre kiszámítva:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885 5 évi átlag	1886	1887
törvényszékek	10.7	14.1	15.0	17.3	18.0	15.0	17.6
járásbíróságok	47.5	51.9	51.7	52.0	54.3	51.5	52.5
egyáltalán	44.9	49.6	50.1	50.7	53.0	49.7	51.1

Mint látjuk, nagy eltérés van a visszavonás tekintetében bíróságaink között s az eltérés oly természetű, mely az elmélet kívánalmainak megfelel. Részben egyébiránt az érintett eljárási rendelet befolyását is kell e számokban keresnünk és találnunk.

A büntett és vétség miatt elítéltek. — Az 1878. évi magyar büntető törvénykönyv hatályba lépte óta már hét teljes év statisztikai adatai gyűltek össze. Elérkezettnek látszik tehát az idő, hogy felvessük a kérdést: szaporodóban vagy fogyóban van-e hazánkban a büntetettek osztálya általában és vehető-e észre valami jelentékenyebb javulás vagy rosszabbodás a bűncselekmények egyes külön csoportjainál?

A büntett és vétség miatt az elsőfokú bíróságok által elítélt egyének számát a következő összeállítás mutatja:

É v	Büntett	Vétség	Büntett és vétség együtt
	m i a t t e l i t é l t e k		
1881	12.606	58.554	71.160
1882	11.669	63.816	75.485
1883	10.892	58.314	69.206
1884	10.945	66.225	77.170
1885	11.194	66.750	77.944
átlag 1881—85 .	11.461	62.732	74.193
1886	11.243	67.971	79.214
1887	11.984	73.396	85.380

Az elítéltek száma egyttvéve tehát jelentékeny emelkedést mutat. De nem szabad feledni, hogy a lefolyt évek alatt Magyarország népessége is örvendetesen szaporodott. Ha tehát a kriminalitás változása iránt akarunk tájékozódni, ugy a büntetteseket az illető évekre kiszámított közép népességhez kell viszonyítanunk, mint azt a külföldi statisztika is teszi. Ekkor a következő számokat kapjuk:

É v	Büntett	Vétség	Büntett és vétség együtt
	m i a t t e l i t é l t e k 10.000 lélekre		
1881	9 ⁰⁷	42 ¹⁶	51 ²³
1882	8 ³³	45 ⁵⁸	53 ⁹¹
1883	7 ⁷⁰	41 ²²	48 ⁹²
1884	7 ⁶³	46 ¹⁸	53 ⁸¹
1885	7 ⁷⁰	45 ⁹¹	53 ⁶¹
átlag 1881—85 .	8 ⁰⁹	44 ²¹	52 ³⁰
1886	7 ⁶⁴	46 ¹⁶	53 ⁸⁰
1887	8 ⁰⁵	49 ²⁸	57 ³³

E táblázatban mindenek előtt két év nagy ugrást mutató számai tűnnek fel, az 1883. és az 1887. éveké. Az előbbinél nagymérvű apadást találunk a büntettesek számában, az utóbbinál nagy a felszökés. Amott az előző 1882. évnél rendkívüli jó termése elég magyarázattal szolgál. De 1887-ben az előző évi termés nem indokol nagyobb eltérést a rendestől, miután az 1886. év egészen a közepesek közé tartozott, bár voltak egyes inséges vidékek is. Van azonban egy körülmény, mely ezuttal számaink alakulására közbe-

játszott, a nélkül, hogy tulajdonkép a bűncselekmények gyakoriságával a legcsekélyebb összefüggésben is állana s ez bíróságaink gyorsított működése. A bűnperre vonatkozó statisztikai adatainkból láttuk, hogy az eljárás minden fokozata kevesebb hátralékot eredményezett 1887-ben, mint az előző években. Ha pedig gyorsabb az eljárás menete, több vádlott ügye kerül a főtárgyalásra és több lesz az elítélt is.

A zavaró okok folytán korainak látszik még ma a büntettek gyarapodására vagy fogyására általában következtetést vonni. S ha tényleg emelkedő irányzatot vennének is számaink, a mire nagyobb hajlandóságot mutatnak, mint az ellenkezőre s a mint azt a közfelfogás is feltételezi: e körülmény természetesen nemcsak a bűncselekmények tényleges szaporodását jelentheti, hanem eredménye lehet a büntettek biztosabb utólerésének, jobb kinyomozásának — illetve ott, a hol a sértett féltől függ a bíróság igénybe vétele s ez épen nálunk nagyon is gyakori eset — jele lehet a közönség nagyobb bizalmának a bíróságok iránt. Az előbb érintett irányban bizonyynyal nem maradt nyomtalanul a csendőrség fentérintett behozatala és megizmosodása; az utóbbi tekintetben statisztikánk adataiból bizonyosságot merithetünk arra, hogy a magánvád együtt haladt a hivatalos váddal és így nagy részt vett az elítéltek számának fokozásában. Bővebb felvilágosítást a bűncselekmények részletes kimutatásából merithetünk, itt csak a közönséges rágalmazás és becsületsértés vétségeit hozzuk fel, melyek 1881-ben 16.823 egyén elítélésére szolgáltak okul, míg 1887-ben e szám 25.727-re rúgott, az emelkedés e rovatban tehát közel 7.000, pedig itt kizárólag a sértett fél indítványára üldözendő cselekményekkel van dolgunk. Természetes, hogy a magánvád szaporodásából azon elemet, mely a bűncselekmények tényleges szaporodására esik, attól, mely a feljelentési arány emelkedését rejtí magában, különválasztani teljes lehetetlenség.

A büntettek aránya. — Nem adhatunk még biztos felvilágosítást a tekintben sem, hogy a súlyosabb bűncselekmények, az u. n. büntettek arányának változása kedvező vagy kedvezőtlen irányú-e? Az első két évben, igaz, sokkal több büntett miatt elítélt esett 10.000 lélekre, mint azután; de az apadás már 1883-ban megállapodásra jutott. E mellett zavaró ok az is, hogy a bíróság kezében levő büntetés-enyhítési jog közbejátszik a büntettek arányának változásába és a btkv. 92. §-ának gyakoribb alkalmazása is előidézhetheti (a

korrekczionalizáció rendszere folytán) ez arány csökkenését. A mint számaink most állanak, a vétségek azok, melyeken a jelzettük egész emelkedés súlya nyugszik. Az 1883. évi XXV. t.-cz. (uzsoratörvény) befolyása, mint a büntettek összes számánál, úgy a grande criminalité kérdésénél is bátran figyelmen kívül hagyható.

Az egyes bűncselekmények. — Az alábbi táblázatban adjuk az elítéltek számát az egyes bűncselekmények szerint, megkülönböztetve a büntetteket és vétségeket, az 1881—85. évek átlagában s aztán külön 1886. és 1887-re:

A bűncselekmény megjelölése	A z elítéltek száma								
	1881—85 átlagában			1886			1887		
	büntett	vétség	együtt	büntett	vétség	együtt	büntett	vétség	együtt
Fel ségsértés	2	3	5	—	—	—	—	—	—
A király s a kir. ház tagjai- nak bántalmazása és meg- sértése	1	9	10	—	8	8	—	14	14
Hűtlenség	—	4	4	—	—	—	—	—	—
Lázadás	38	6	44	1	—	1	—	—	—
A hatóságok, országgyűlési tagok és a hatósági köze- gek elleni erőszak	613	586	1.199	602	693	1.300	710	809	1.519
Az alkotmány, törvényható- ságok v. hatósági közegek elleni izgatás	8	15	23	3	12	15	2	2	4
Magánosok elleni erőszak . .	171	205	377	162	183	345	278	185	466
A polgároknak választási joga ellen elkövetett büntettek és vétségek	—	30	30	—	43	43	—	3	3
A vallás- és ennek szabad gyakorlata elleni büntettek és vétségek	2	93	95	2	123	130	—	133	133
A személyes szabadság, házi- jog, levél és távirat, ille- tőleg távsürgöny-titok meg- sértése	77	416	493	93	378	471	124	543	667
A titok tiltott felfedezése . .	—	—	—	—	2	2	—	2	2
Pénzhamisítás és hamis pénz- nek kiadása	26	33	59	11	18	29	23	30	55
Hamis tanulás, hamis eskü, hamis vád	98	49	147	98	46	144	105	54	159
Szemérem elleni büntettek és vétségek	96	89	185	98	111	209	129	74	203
Kettős házasság	8	2	10	13	2	15	14	3	17
A családi állásra vonatkozó büntettek és vétségek	9	13	22	2	1	3	7	9	16
Rágalmazás és becsületsértés	9	20.496	20.505	18	23.880	23.898	10	25.873	25.883
Az emberi élet elleni büntet- tek és vétségek:									
a) gyilkosság	90	1	91	140	1	141	124	—	124
b) szándékos emberölés . . .	345	19	364	444	25	469	517	15	532
c) erős felindulásban elköve- tett emberölés	57	4	61	67	5	72	65	1	66
d) gondatlanság által elköve- tett emberölés	18	160	178	19	207	226	—	224	224
e) gyermekgyilkosság és ki- tétel	66	5	71	71	16	87	64	11	75

A bűncselekmény megjelölése	A z elítéltek száma								
	1881—85 átlagában			1886			1887		
	büntett	vétség	együtt	büntett	vétség	együtt	büntett	vétség	együtt
f) magzatelhajtás	33	8	41	40	10	50	79	8	87
g) egyéb esetei az emberi élet elleni bűntetteknek és vét- ségeknek	13	69	82	28	113	141	6	54	60
Párviadal	—	21	21	—	67	67	—	63	63
Testi sértés:									
a) súlyos testi sértés	2.004	8.093	10.097	2.507	10.058	12.565	2.736	10.826	13.562
b) halált okozó súlyos testi sértés	533	36	569	667	41	708	596	28	624
c) könnyű testi sértés	—	11.634	11.634	—	11.530	11.530	—	12.036	12.036
A közegészség elleni bűntet- tek és vétségek	—	41	41	—	32	32	3	44	47
Vagyon elleni bűntettek és vétségek:									
a) lopás	5.575	13.369	18.944	4.678	12.747	17.425	4.959	13.541	18.500
b) rablás és zsarolás	259	95	354	285	86	371	255	96	351
c) sikkasztás, zártörés és hűt- len kezelés	274	1.985	2.259	247	1.867	2.114	211	2.334	2.545
d) jogtalan elcsajátítás	9	1.698	1.707	11	1.932	1.943	1	2.160	2.161
e) orgazdaság és bűnpártolás .	461	1.225	1.686	356	1.309	1.665	340	1.423	1.763
f) csalás	151	187	338	99	87	186	104	160	264
g) csalárd és vétkes bukás . .	17	80	97	26	119	145	47	174	221
h) gyújtogatás	103	67	170	132	94	226	126	89	215
i) más vagyonának megron- gálása	19	857	876	9	1.051	1.060	10	1.283	1.293
k) egyéb vagyon elleni bűn- tettek és vétségek	17	373	390	10	362	372	14	339	353
Okirat-hamisítás és egyéb ha- misítási bűntettek és vét- ségek	179	129	308	220	161	381	238	177	415
Vaspályák, hajók és táviratok megrongálása és egyéb köz- veszélyű cselekmények	3	18	21	1	47	48	2	41	43
Foglyok megszöktetése	3	17	20	6	7	33	1	10	11
A fegyveres erő elleni bűn- tettek és vétségek	—	357	357	2	317	319	1	365	366
Hivatali és ügyvédi bűntettek és vétségek	47	151	198	38	166	204	53	174	227
A törvényesen bevett vallás- felekezetek visszazonosságá- ról szóló 1868. évi LXIII. t.-cz. 10. §-ának megsértése .	—	1	1	—	1	1	—	2	2
A sajtórendtartási törvény- nek (1880. évi XXXVII. t.- cz. 7. §-a) megsértése	—	5	5	—	15	15	—	5	5
Az 1848. évi XVIII. t.-cz. 38. §-ának megsértése	—	3	3	—	5	5	—	4	4
Összesen	11.461	62.732	74.193	11.243	67.971	79.214	11.984	73.396	85.380

Itt csak néhány, leginkább szembeszökő tünetre hívjuk fel a figyelmet. Az egyik a súlyos testi sértés bűntettének és vétségének aránytalan terjedése. Míg az 5 évi átlaggal összehasonlítva az összes bűntettek és vétségek miatt elítéltek abszolút száma 1887-ben 15%-kal magasabb, addig a súlyos testi sértés bűntette 36,5%-kal, a súlyos testi sértés vétsége pedig közel 34%-kal emelkedett. Ennél még nagyobb arányú emelkedést látunk a szándékos emberölés nem erős, de nagyon

fontos rovatánál: 46%-ot. A legnagyobb rovatok közül a rágalmazás és becsületsértés emelkedik folytonosan és 26%-kal magasabban áll, mint 1881—85 közt átlagban. Ellenben az átlagos szaporodáson alul áll és csaknem változatlanul maradt a könnyű testi sértés vétsége — mi a fentiek után meglep — és hanyatlást mutat a vagyon elleni vétségek legelterjedtebbike: a lopás, nevezetesen épen az annak minősített alakjait is magában foglaló lopás büntette, hol a csökkenés az öt évi átlaggal szemben 11%. Mindenesetre figyelemreméltó körülmény, hogy külföldi viszonyokban, nevezetesen az osztrák s a németországi bűnügyi statisztikában sok hasonlatosságot találunk a most érintett fejleményekhez. A testi sértés súlyosabb alakjai mindkét helyt erősen szaporodnak; a Németbirodalomban az u. n. veszélyes testi sértés miatt elítéltek száma 1887-ben 47%-kal volt magasabb, mint 1882-ben (az összes számításba vett elítélteknél mutatkozó 6% emelkedés mellett). Ausztriában az emelkedés 13% (mialatt a büntett miatt elítéltek száma 8%-kal csökkent). Viszont a lopás súlyosabb esetei mindkét helyen szintén apadtak: Németországban az ugynevezett súlyos lopás 29%-kal, Ausztriában a lopás büntette 18%-kal. Ugy látszik tehát, hogy a személy elleni bűncselekmények ezen a nagy területen nőnek, míg a vagyon elleniek leggyakoribb alakja fogyóban van. Reánk nézve azonban az összehasonlítás még sem nagyon vigasztaló, mert ép a személy elleni büntettek legdurvábbja, az emberölés tekintetében oly rosszul látszunk haladni, hogy ahhoz foghatót a külföldi statisztika egyáltalán nem mutat. Megjegyezzük még, hogy az olasz statisztika a bűncselekmények majdnem kivétel nélküli apadásáról tesz tanúságot a nélkül, hogy annak anyaga a fenti összehasonlítás keresztülvitelét megengedné: de ott is határozottan kivehető, hogy a változás inkább a vagyon, mint a személybiztonságra kedvező; a francia állapotok az újabb időben meglehetősen változatlanok.

Néhány bűncselekmény gyakorisága a külföldön. -- Áttérünk egy némely nemzetközi összehasonlításra, a mennyiben t. i. összehasonlítások a nemzetközi bűnügyi statisztika ismert nehézségei daczára lehetségeseknek mutatkoznak.

Hogy az osztrák, német, francia és olasz bűnügyi statisztika adatait a hazaikkal összemérhessük, csak nagy kategoriáit a bűncselekményeknek vehetjük szemügyre. Kiválasztottuk ezek közül az emberölést — idefogalva a gyilkosságot, magzatelhajtást, gyermekgyilkosságot és kitéltet is — a testi sértést, melynek további osztályozása a bűncselekmény súlya szerint, sajnos, nem volt keresztülvihető és végül a vagyon elleni cselekmények közül a csalást. A lopások statisztikája, mely a vagyonbiztonság tekintetében bizonynyal inkább számbavehető kriteriumot adhatna, mint az általunk választott bűncselekmény, nem állitható úgy össze, hogy abból párhuzamokat lehessen vonni. A kisebb lopások rendesen a kihágások közt szerepelnek, különböző fejezetek alatt, a nélkül, hogy azokból külön

kiválaszthatók volnának; a súlyosabb lopások fogalma pedig nagyon eltérő az egyik és másik országban. Különben a lopásokról ugy is fokozott mérvben áll az, hogy a bűnügyi statisztikában való szerepök attól függ, minő arányban jelentetnek azok fel. A kisebb lopások óriási tömege ismeretlen marad a bíróságok s egyuttal a statisztikus előtt is; az pedig, hogy épen mily rész marad megtorlás nélkül, országról országra változó tényező lehet s így az összehasonlítást még inkább lehetetleníteni.

Az egy millió lélekre eső elítéltek számát országok és bűncselekmények szerint a következő kis táblázat tünteti fel.

O r s z á g	Emberölés miatt elítéltek (1 millió lakosra)	Testi sértés	Csalás
Magyarország (1881—85)	44	1.572	24
Ausztria 1881—85	24	2.779	— ³⁾
Németbirodalom (1883—87)	16	1.485	265
Franciaország (1881—85)	14	688	100
Olaszország (1887) ¹⁾	— ²⁾	2.145	— ⁴⁾

Sokkal részletesebb összehasonlításra nyílik tér a magyar és a német bűnügyi statisztika közt. Volt nevezetesen:

A bűncselekmény meg- jelölése	1,000.000 lélekre esett elítélt		
	Magyarországon		Német- birodalomban
	1881—85	1887	1883—87
Gyilkosság	6	8	3
Szándékos (és erős felindulás- ban elkövetett) emberölés	30	40	3
Gyermekgyilkosság és kitétel	5	5	5
Magzatelhajtás	3	6	5
Testi sértés	1.572	1.761	1.485
Rablás és zsarolás	25	24	18
Sikkasztás (nem hivatali), zár- tórás és hűtlen kezelés	159	171	312 ⁵⁾
Csalás	24	18	265

¹⁾ Az olasz hivatalos bűnügyi statisztika 1887-ig csak a bűncselekmények számát mutatta ki s nem az elítéltekét; miért is a régebbi adatok használhatók nem voltak.

²⁾ A minősített emberölések arányszáma 18, az egyszerű, előre nem látott emberölések, valamint a halált okozó testi sértések hozzávételével 87. A többi országokkal összeegyeztethető osztályozás nem adható.

³⁾ A csalás fogalma Ausztriában nagyon tág, volt különben 1 millió lélekre csalás büntette miatt elítélt 120, kihágás miatt elítélt 295.

⁴⁾ Nem választható el egyéb vagyoni elleni bűncselekményektől.

⁵⁾ Csak sikkasztások.

A mennyire a bűnügyi statisztika adataiból a közerkölcsiségre egyáltalán következtetéseket vonni lehet és szabad: táblázataink elég világot vetnek hazai viszonyainknak a művelt nyugat nagy nemzetektől elütő jellegére. Az ember élete ellen támadó bűncselekmények aránya — Olaszországot itt nem tekintve — kétszer, háromszor oly nagy nálunk, mint nyugaton. S a mi e rossz arányt előidézi, az nem a gyilkosság és nem az új élet — a magzat és csecsemő — elleni merényletek száma. A gyilkosság tekintetében nem állunk rosszabbul, mint Franciaország, hol egy millio lélekre (a szülő- és gyermekölések, valamint a mérgezések bevonása nélkül!) szintén 6 gyilkosság esik, mint nálunk. A francia szenvedélyesség e téren nem áll a magyarén alul. Az új élet elleni merényletek dolgában a németek inkább még rosszabbul állanak; a többi nemzetekkel nem lehetséges az összehasonlítás.¹⁾ Az ide tartozó bűncselekmények közt nálunk az oroszánrészt a szándékos emberölésre esik: egy millió lélekre 30, illetőleg 1887-ben 40, míg Ausztriában 11, Németországban 3, Franciaországban (a szülő- és gyermekölések és a mérgezésekkel együtt) 8. A felnőtt ember élete az, mely nálunk rendkívüli mérvben ki van téve a veszélynek, hogy minden nagyok nélkül, hevenyében áldozatul essék mások durvaságának.

Nem állunk jól a testi sértések dolgában sem. Igaz, hogy itt Ausztria és Olaszország nagyobb számokat mutatnak fel. De az olaszok hegyessége s Ausztria nagy területeinek műveletlensége oly tények, melyek figyelembevételével mellett előnyünk nem mutatkozik valami nagyon jelentősnek. Zavarólag hat itt az is, hogy a könnyű testi sértések nem mindenütt egyenlőképp indítványi bűncselekmények. Németország és különösen a társadalmi érintkezés finomságának hazája, Franciaország sokkal előbbre van e tekintetben, mint mi. Pedig éppen ezen bűncselekménynél, mint láttuk, rosszabbodik helyzetünk; az igaz, hogy Németországé is.

A vagyoni elleni támadásoknál, a mennyiben hézagossághoz hasonlításaink a következtetést megengedik, sajátos tünetre akadunk. Első pillanatra szembeszökik az a tény, hogy az alattomos, mások hiszékenységére, tudatlanságára és gondatlanságára számító bűncselekmények nyugat felé aránytalanul magasabb szám-

¹⁾ A magzatelhajtás miatt elítéltek magokban kimutathatók Ausztriában és Franciaországban is (1 eset 1,000.000 lélekre); a gyermekölés fogalma azonban elütő.

ban vannak képviselve, mint nálunk. A hol még nyílt támadásról, erőszakról van szó: a rablás és zsarolásnál, a magyarországi bűntettek aránya magasabb, mint a németeké. A sikkasztásnál és csalásnál azonban megfordul a viszony. S ezen nem is csodálkozhatunk. A nagyobb vagyonosság s a forgalom élénksége növeli az alkalmat, az élvezetadó vagyon nagyobb (fájdalom, talán nagyon is nagy) becsülése fokozza az ingert e cselekmények elkövetésére. Ezek egyébiránt a műveltek osztályának bűncselekményei is: mert a műveltséggel fokozódik a képesség mások kijátszására. A civilizáció fekélyeivel van itt dolgunk s el lehetünk rá készülve, hogy hazai számaink hovatovább szintén emelkedni fognak, bár tudnunk kell, hogy e számok a vétkesekén már azért is jóval alul maradnak, mert itt rendszeren a sértett fél indítványára van csak elítélésnek helye.

Nemzetiségeink aránya az elítéltek között. — A következő táblázatban ez arányt az összes bűncselekményekre általában s aztán a fentebb már tárgyaltakra külön kitüntetjük, belevonva még összeállításunkba a lopás miatt elítélteket is. Volt 1.000 elítélt között:

A bűncselekmény megjelölése:	magyar		német		tót		oláh	
	1881—85	1887	1881—85	1887	1881—85	1887	1881—85	1887
Gyilkosság	538	548	66	57	101	40	165	274
Szándékos és erős felindulásban elkövetett emberölés	522	505	59	62	87	100	198	189
Súlyos és halált okozó testi sértés	544	533	66	59	92	96	227	238
Könnyű testi sértés	453	493	96	86	126	132	241	212
Lopás	466	487	74	69	144	144	244	229
Rablás és zsarolás	438	473	59	46	102	142	311	248
Sikkasztás (nem hivatali) zártörés és hűtlen kezelés	526	563	145	99	91	73	142	145
Az összes büntett és vétség miatt elítéltek	493	513	94	84	125	125	215	205

Hogy az egyes nemzetiségek szerepére a bűncselekmények birodalmában következtetéseket vonhassunk, előbb adnunk kell azok arányát az ország népességében egyáltalában. Volt 1.000 lakos közt az 1880. évi népszámlálás adatai szerint: magyar 466, német 136, tót 135 és oláh 175.

Mindenekelőtt fel kell hoznunk az igazság érdekében azt, hogy a nemzetiségek aránya 1880. óta változhatott, sőt bizonynyal változott is. A magyar szaporodott a többi nemzetiségek és tán nem tévedünk, ha azt hiszszük, hogy kiválólág a városokbeli németiség rovására. Ezt megerősíteni látszik az a körülmény, hogy 1881-ben, tehát a népszámlálás évében a magyarok aránya az összes elítéltek közt 468⁰/₀₀, tehát meglepően egyez az általános népességbeli aránnyal; a németek arányszáma viszont 99, míg 1881—1885-ben 94, 1887-ben pedig épen csak 84, a többi nemzetiségek számaránya kisebb mérvű csökkenést mutat.

Sajnos azonban, a magyar elem kriminalitásának szembeszökő emelkedését nem tehetjük kizárólag a magyarosodás számlájára. Nem azért, mert az 1880. óta beállott fejlődés vizsgálatából kitűnik, hogy épen azok a bűnkategóriák mutatnak aránytalanul nagy emelkedést, melyekben a magyar nagy részt vesz. Értjük a testi sértés súlyos alakjait s a becsületsértéseket. Ezek aránya az összes büntettek közt nőtt s e növekedés szükségkép magával hozta a magyarok arányának rosszabbodását. A másik oldalon fogyott a lopások és alig változott a könnyű testi sértés miatt elítéltek száma; de a magyar elem ép e cselekményekben kisebb részt vesz, mint a többiekben, a javulás itt inkább rontott az összes bűncselekményekre vonatkozó arány számán. Fájdalom, biztosra vehetjük tehát, hogy a magyar elem kriminalitása nemcsak látszólag, de tényleg is emelkedett.

Ezek után csak egy-két szót a fenti táblázat tanulságairól. Hogy az oláh nemzetiség, mely az analfabéták legnagyobb arányát mutatja, egyuttal a legrosszabb viszonyokat tünteti fel, újabb bizonyíték arra, hogy a művelődés mégis csak közrehat a kriminalitás csökkentésénél. Jellemző, hogy a rablás és lopás mily óriási mérvben van képviselve az oláh elítéltek között. A legjobb arányt majd minden téren a németeknél találjuk s ez ismét összefügg a most mondottakkal; a mint hogy jellemző az is, hogy a sikkasztás, zártörés és hűtlen kezelés csoportjánál állanak németeink legrosszabbul, mi természetesen foglalkozásaikkal is vonatkozásban van. Egyébiránt e civilizatorius bűncselekmények dolgában a magyar elem is elég magas számot mutat.

A magyarság sajátos büntettei — eltekintve a most érintettektől — azok, melyek a legtöbb erőt, vagy, ha úgy tetszik, szilaj-

ságot feltételeznek: a súlyos testi sértés, a gyilkosság és a szándékos emberölés. A könnyű testi sértéseknél már alul maradunk az átlagon.

A büntetések nevei. — Miután a büntetés neve és tartama az, a miben a magyar büntető jogrendszer a bűncselekmény konkrét súlyát kifejezésre juttatni kívánja: fontos e mozzanatok szemmel tartása a moralstatisztikusra nézve is. A következő táblázatban egy-más mellé állítjuk a gyakoribb büntetésnemekre elítéltek arányát százalékokban külön a törvényszékek s a járásbíróóságok által elítéltek s azután általában a büntett és vétség miatt elítéltek szerint. A halálra és államfogházra ítételekről abszolút számokban adunk alább kimutatást:

A büntetés neme és tartama	1881-85 átlagában			1886-ban			1887-ben		
	törvényszék	járásbíróság	együtt	törvényszék	járásbíróság	együtt	törvényszék	járásbíróság	együtt
	által elítéltek százalékában								
Fegyház: a) életfogytig . .	0.18	—	0.05	0.22	—	0.06	0.15	—	0.04
» b) 10—15 évi . .	0.75	—	0.20	0.82	—	0.21	0.90	—	0.23
» c) 5—10 » . .	2.07	—	0.55	2.50	—	0.64	2.39	—	0.62
» d) 2—5 » . .	11.15	—	2.97	10.91	—	2.78	10.04	—	2.60
Börtön: a) 5—10 » . .	0.23	—	0.06	0.25	—	0.06	0.20	—	0.05
» b) 2—5 » . .	3.76	—	1.01	3.81	—	0.97	3.63	—	0.94
» c) 1—2 » . .	3.64	—	2.53	9.57	—	2.44	9.43	—	2.43
» d) 6 hótól 1 évig	25.06	—	6.70	22.90	—	5.84	23.95	—	6.20
Fogház: a) 2—5 évig . .	0.14	—	0.04	0.11	—	0.03	0.16	—	0.04
» b) 1—2 » . .	0.96	—	0.26	0.92	—	0.24	1.05	—	0.28
» c) 6 hótól 1 évig	3.67	—	0.98	4.30	—	1.10	3.83	—	1.00
» d) 1 » 6 hóig	23.47	6.83	11.27	22.32	5.65	9.90	22.76	5.28	9.81
» e) 14 naptól 1 hóig	7.45	14.90	12.85	7.97	13.45	12.05	8.30	13.17	11.91
» f) 1 naptól 14 napig	9.31	44.33	34.21	10.29	41.53	33.56	10.10	41.52	33.41
Pénzbüntetés	1.90	34.72	26.20	2.62	39.36	29.99	2.69	39.94	30.32
A büntetés-neme	1881	1882	1883	1884	1885	5 évi átlag	1886	1887	
A halálra ítélték száma . . .	20	11	25	16	24	19	20	24	
A 2—5 évig terjedő államfogházra ítélték	—	—	—	1	1	—	—	1	
Az 1—2 évig terjedő államfogházra ítélték	1	4	2	3	—	2	2	—	
Az 1—12 óra terjedő államfogházra ítélték	7	23	6	5	9	10	17	14	
Az 1 naptól 1 hóig terjedő államfogházra ítélték	4	16	30	18	22	18	39	52	

Az utóbb sorozott táblázat tanulságain kezdve, látjuk, hogy azok a legeslegsúlyosabb bűncselekmények, melyeket törvényünk a halálbüntetéssel rendel sújtani (s a melyeknél bíróságaink enyhítő körülményeket tekintetbe nem vehettek), meglehetősen következetességgel egy pont körül mozognak, bár egyik évről a másikra nagy hullámválzást mutatnak, a mint az ily kis számoknál természetes is. Az államfogház-büntetések száma, mint a táblázat bizonyítja, óriásilag felszökött az utolsó években. Tudva hogy a »custodia honesta« e különleges büntetés neméhez főleg a párbajtörténetek hősei szolgáltatják az anyagot: itt a növekvés természetes magyarázatra talál, habár nem szabad azt hinnünk, hogy e számok menete párhuzamos a párbajmánia hullámválzásával, mert hisz a bűncselekmények gyakorisága s az elítéltek közt tán sehol sincs nagyobb aránytalanság, mint a felsőbb társadalmi rétegek e kiváltságos bünteténél.

A mi a többi, gyakoribb büntetésnem arányszámaival illeti, egészen határozottan kiemelkedik ott a pénzbüntetések erős fokozódása. A magyarázatot erre nézve a járásbíróságok elé tartozó becsületsértések nagymérvű szaporodása (lásd fentebb) adja meg, a mennyiben ezek leggyakoribb faja, a büntető törvénykönyv 261. §-ába ütköző bűncselekmény, törvényünk szerint csak pénzbüntetéssel sújtatik. Törvényszékeinknél szintén emelkedik ezen büntetésnem aránya, mely ott különben magában véve csekély, de ezen emelkedés első sorban a rendkívüli enyhítő körülmények (büntető törvénykönyv 92. §.) növekvő tekintetbe vételével függ össze. Nem vehető ki ily világosan a szabadságvesztés-büntetések változási iránya. A járásbíróságoknál a hosszabb fogházbüntetések aránya, szemben az összes fogházbüntetésekkel, kissé csökken. A törvényszékeknél az 1—6 hóig terjedő fogház most ritkábban szerepel, mint azelőtt; a fegyházbüntetésnél a szigorúbb, hosszabb tartamú büntetések aránya emelkedő az enyhébbek rovására. Tüzetesebb vizsgálódásba, mely az egyes bűncselekmények szerint elemezné a változást, itt tér szűke miatt nem bocsátkozhatunk.

A nők aránya a büntetettek között. — Az alábbi táblázat adja a nők arányát a büntett és vétség miatt elítéltek soraiban és pedig törvényszékek és járásbíróságok szerint elkülönítve s azután az összes elítélteket egybefoglalva; volt ugyanis 100 elítélt között:

Bíróság	1881	1882	1883	1884	1885	5 évi átlag	1886	1887
törvényszékek . . .	12 ⁴	12 ⁰	10 ⁹	11 ⁴	11 ⁷	11 ⁷	11 ⁸	11 ⁰
járásbíróságok . . .	23 ⁰	23 ⁶	23 ⁸	25 ¹	25 ⁷	24 ²	25 ²	25 ⁷
együtt . . .	19 ⁷	20 ³	20 ⁴	21 ⁷	22 ²	20 ⁹	21 ⁸	22 ²

Feltűnő a nők részesedési arányának állandó romlása, mely egyenesen a járásbíróság előtti elítéltetéseknek tulajdonítandó. Feltűnő az a jelenség is, hogy míg a törvényszékek elítéltjei közt a nők nem egészen 12⁰/o-kal szerepelnek, a járásbíróságok kétszeres arányt mutatnak. A magyarázat itt is, mint hazai büntető statisztikánk nem egy pontjánál, a rágalmazás és becsületsértés vétségének rovatában keresendő. Ez a hatalmas és egyre növekedő rovat, mely ugyszólván egész súlyával a járásbíróságok mérlegébe esik, majd egy harmadát (1887-ben 29⁷⁰/o-át) adja ezen bíróságok elítéltjeinek. Ha csak a közönséges (nem az államfők vagy a legtagabb értelemben vett állami hatóságok ellen elkövetett) rágalmazás és becsületsértés eseteit vesszük, úgy volt 100 elítélt közt a járásbíróságoknál: 1881-ben 38⁴, 1881—85-ben 39², 1886-ban 40⁹, 1887-ben 40⁸ nő. Kétségkívül magas arány. Az e részben összehasonlításra egyedül alkalmas német bűnügyi statisztika csak 27⁰/o-ot mutat fel. E bűncselekmények nélkül a járásbíróságok által elítéltek közt alig valamivel több a nő, mint a törvényszékeknél: nevezetesen volt 1881—85. átlagában 100 elítélt közt 15⁴, 1886-ban 14⁵, 1887-ben 15⁷ nő.

A most mondottakból folyik, miszerint külföldi állapotokkal való összehasonlításoknál azt a körülményt, hogy a kimutatásokban a becsületsértések szerepelnek-e vagy sem: folytonosan figyelemmel kell kísérni. A következőkben az összehasonlítást keresztülviszszük a jelzett szempont szerint való megkülönböztetéssel ¹⁾:

Ország	Magyar- ország 1881—85	Ausztria 1881—85	Német- birodalom 1882—86	Francia- ország 1882—86	Olasz- ország 1887
Egyáltalán	20 ⁹	—	19 ⁴	—	16 ⁰
Becsületsértések nélkül	14 ⁰	14 ⁹	17 ⁰	13 ¹	—

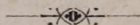
Bár összehasonlításaink nem teljeseek és a bűncselekményeknek országok szerint többé-kevésbé különböző csoportosulásánál fogva feltétlen megbízhatóságra nem tarthatnak is számot: annyi

¹⁾ Ausztriában és Franciaországban a becsületsértések zöme kihágást képez és a tettesek neve szerint elkülönítve nem mutattatik ki.

a fentiekből is kitűnik, miszerint a nőnem rossz arányát nálunk a becsület elleni támadásokra kell visszavezetnünk. Ezekről eltekintve, nem állunk rosszabbul, mint a külföld, sőt jelentékenyen jobban, mint Németország. S habár épen nem közömbös jelenség is a női nem nagy hajlama a mások becsületében való gázolásra, mint az nálunk feltűnik, mégis vigasztalhat bennünket annak tudata, hogy az ebből jogrendre, élet- és vagyonbiztonságra háramló kár jelentéktelen, valamint hogy jogosult a remény is, miszerint a köznép szellemi niveaujának emelkedésével e cselekmények száma hovatovább apadni fog.]

A bűnügyi statisztikának alkatrészét képezi a kihágások ügye s a börtönök statisztikája is. Az előbbi illetőleg a tavalyi évfolyam tartalmazott részletes kimutatást; az utóbbi tekintetében újabb adatok hazánkban nem állanak rendelkezésre, mint azok, melyek az 1887. évfolyamban a hivatalos forrásmű¹⁾ nyomán adattak, miért is e részeket ezuttal mellőzni lehet.

¹⁾ Fogházaink állapota 1872—1886. A kir. főügyészségek közreműködésével szerkesztette dr. Jekelfalussy József. Budapest, 1887.

M) Véderő.¹⁾

Védttörvény és újoncsozás. — Az a lázas fegyverkezés, melyet az európai államok közel két évtized óta folytatnak, monarchiánkat sem hagyja érintetlenül s a védképesség emelése a kormánynak és törvényhozásnak különös gondját képezi. Monarchiánk véderejének törvényes alapját az 1868-iki védttörvény vetette meg, mely a hadügyek akkori fejlettségének teljesen megfelelt. A változott viszonyok folytán szükségessé vált módosítások és kiegészítések közül a leg-sürgősebbeket az 1882. XXXIX. t.-cikk vitte keresztül; a véderő jelentékeny fokozását eszközölte a népfölkelésről szóló 1886. XX. törv.-cikk, míg legújabban az 1889. VI. törv.-cikk kisebb javítások helyett az egész véderő ügyét gyökeresen újjászervezte.

A hadsereg és hadi tengerészet teljes hadi létszámát a monarchia mindkét államterületének összes népességére a véderőről szóló 1868. XL. t.-cz. (1868. decz. 5. osztr. törvény) 800.000 főben állapította meg tíz évre. Ebből a magyar korona országainak jutaléka az akkori határvidéken kívül 329.632 főre határozott, mely szám az 1869/70-iki népszámlálás alapján (1872. III. t.-cz.) 329.216 főre helyesbítettett, a három bányai ezred és titeli zászlóalj területének polgárosítása folytán 333,738 főre (1872. XXXV. t.-cz.), a határ-örvidék többi részének polgárosítása folytán pedig 342.988 főre emeltetett (1873. XXXVII. t.-cz.); ez utóbbi számot tartotta meg az 1879. LI. t.-cz., mely a 800 ezer főnyi teljes hadi létszámot további tíz évre állapította meg), az 1882. I. t.-cz. ellenben, az 1880. évi népszámlálás alapján 331.414 főre szállította le a magyar korona országait illető hadjutalékot. Az új védttörvény a hadi létszámot nem állapítja meg, az újoncjutalékot azonban a 800.000 főnyi hadi-létszám fentartásához szükséges mennyiségben számítja ki, de hogy a mozgósítás esetén a kiszabott létszám tényleg rendelkezésre áll-

¹⁾ 1887/92. országgyűlés. Képviselőházi irományok XII. kötet. Indokolás a véderőről szóló törvényjavaslathoz. — 1889. évi országos törvénytar. — 1890. évi országos törvénytar. — Magyar Stat. Évkönyv XI. füzet. — Militär-Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1888. Wien. 1889. — Oesterreichisches Statistisches Handbuch. Wien 1889.

jon, a monarchia eddigi 95.474 főnyi újonczjutalékát 103.100 főben állapítja meg, miből a Magyarbirodalomra az eddigi 39.552 újoncz helyett 42.711 újoncz esik. Ezenkívül a magyar korona országai honvédségének fentartására szükséges évenkénti újonczjutalék szintén 10 évi érvénnyel, 12.500 főben állapittatott meg. Fontos a póttartaléki intézmény reformálása az új törvény által, valamint az újonczkivétési és újonczállítási eljárás szabályozása s az egy évi önkéntesség új (eléggé ismert) szabályozása. A törvénynek azonban egyik legfontosabb intézkedése, hogy a hadkötelezettségi kor kezdete a 20-ik életévről a 21-ik életévre tétetett át. A tapasztalat azt bizonyította, hogy a fiatalságnak évről-évre kisebb része érik meg a hadi szolgálatra 20 éves korában. Ez a satnyulás már évek óta a legtöbb hadkiegészítő kerületben a negyedik korosztály behívását tette szükségessé, azonban a négyszeri állítással járó zaklatás helyett czélszerűbbnek látszott a hadkötelezettséget egy évvel elhalasztani, annál is inkább, mert a ki testileg elég fejlett, 20 éves korában már önként beléphet a hadseregbe s így hadkötelezettségén hamarabb túlesik. Az 1888. évi adatok, melyeket évkönyvünkben ezuttal közlünk, befejezik a régi védtörvény korszakát, nem érdektelen tehát, ha a sorozásra vonatkozólag azokat a messzemenő adatokat, melyeket évkönyvünk legutóbbi számában közöltünk, az 1888. éviékkal kiegészítve, ezuttal ismét bemutatjuk, hogy kitűnjék az a gyökeres átalakulás, melyen népességünk hadképesség tekintetében átment s mely utóvégre is a védtörvény átalakítását tette szükségessé.

Az újonczozás főbb eredményeit 1867 óta külön Magyarországon és Ausztriában a következő táblázatok tüntetik fel:

É v	Magyarországon a három, illet. négy első korosztályban							
	a felhivottak összes száma	a sorozáson meg nem jelent		besoroztatott		mint alkalmatlan ¹⁾		töröltetett
		összesen	%	összesen	%	összesen	%	
1867	²⁾ 286.489	128.555	44·87	43.323	15·12	61.773	21·56	19.273 6·73
1868	³⁾ 246.070	107.547	43·71	34.590	14·06	54.167	22·01	11.662 4·74
1869	322.630	110.071	34·12	74.103	22·97	105.786	32·79	31.751 9·84
1870	290.558	104.220	35·87	63.861	21·98	97.751	33·64	23.667 8·15
átlag 1867—70	286.437	112.598	39·10	53.969	18·84	79.869	27·88	17.271 6·30

¹⁾ A kórházakba gyógyulás vagy megfigyelés végett küldött és a hadkiegészítési hatóságokhoz hivatalos eljárás végett áttett egyéneket

É v	Magyarországban a három, illet. négy első korosztályban									
	a felhi- vottak összes száma	a sorozáson meg nem jelent		besoroz- tatott		mint alkalmatlan ¹⁾				
		összesen	‰	össze- sen	‰	vissza- helyeztetett		töröltetett		
						összesen	‰	össze- sen	‰	
1871	292.787	99.999	34'15	75.506	25'79	101.108	37'95	14.570	4'98	
1872	311.495	100.229	32'18	74.634	23'96	119.224	38'27	15.544	4'99	
1873	316.630	98.388	31'07	62.161	19'63	135.963	42'94	17.082	5'39	
1874	321.135	85.704	26'69	51.866	16'65	162.764	50'67	18.011	5'61	
1875	330.959	85.282	25'77	52.483	15'86	173.257	52'35	16.493	4'98	
átlag 1871—75	314.601	93.920	29'32	63.330	20'13	138.463	44'01	16.340	5'19	
1876	338.781	79.003	23'32	50.570	14'93	188.331	55'59	17.684	5'22	
1877	362.504	78.718	21'72	52.542	14'49	208.915	57'63	19.809	5'47	
1878	372.901	77.760	20'85	55.968	15'01	219.074	58'75	17.018	4'56	
1879	385.262	81.038	21'03	55.927	14'52	228.669	59'61	17.198	4'47	
1880	376.011	78.254	20'81	52.261	13'90	227.993	60'64	14.629	3'89	
átlag 1876—80	367.092	78.954	21'51	53.454	14'56	214.596	58'46	17.268	4'70	
1881	368.611	75.998	20'62	47.570	12'92	227.232	61'65	15.411	4'18	
1882	365.760	73.027	19'94	47.542	13'00	229.487	62'74	13.619	3'72	
1883	382.097	55.699	14'58	68.225	17'86	232.134	60'75	25.618	6'71	
1884	377.049	55.857	14'81	52.693	13'98	242.098	64'19	26.002	6'90	
1885	403.092	59.201	14'69	49.910	12'38	267.686	66'41	25.175	6'25	
átlag 1881—85	379.322	63.956	16'86	53.188	14'02	239.727	63'20	21.165	5'58	
1886	429.952	52.893	12'30	65.755	15'28	280.341	65'20	23.269	5'41	
1887	413.616	41.859	10'12	58.194	14'07	299.250	72'35	9.777	2'36	
1888	435.321	41.682	9'58	52.597	12'08	328.605	75'49	8.942	2'05	

Ev	Ausztriában a három, illetőleg négy első korosztályban									
	a felhi- vottak összes száma	a sorozáson meg nem jelent		besoroz- tatott		mint alkalmatlan				
		összesen	o/o	összesen	o/o	vissza- helyeztetett		töröltetett		
						össze- sen	o/o	össze- sen	o/o	
1867	4)344.653	95.481	27'70	66.173	19'20	139.011	40'33	34.301	9'95	
1868	5)278.581	65.393	23'47	43.698	15'69	81.132	29'26	10.037	3'60	
1869	456.189	110.431	24'13	99.472	21'80	199.610	43'76	45.455	9'96	
1870	406.996	97.060	23'85	83.397	20'49	191.453	47'04	33.528	8'21	
átlag 1867-70	371.605	92.091	24'78	73.185	19'65	152.801	41'12	30.830	8'29	

csekély számuknál fogva nem mutatjuk ki s így a sorozáson meg nem jelentek, a besorozottak és alkalmatlanok összege nem adja ki a felhívottak összes számát. — ²⁾ Ezek közül 1.931 a katonai váltságdíjat lefizette, 30.242 pedig mint fölösleges elbocsáttatott. — ³⁾ Ezek közül 73 a katonai váltságdíjat lefizette, 37.064 pedig mint fölösleges elbocsáttatott.

⁴⁾ Ezek közül 6 675 mint fölösleges elbocsáttatott.

⁵⁾ Ezek közül 5.461 a katonai váltságdíjat lefizette, 70.505 pedig mint fölösleges elbocsáttatott.

É v	Ausztriában a három, illetve négy első korosztályban							
	a felhivottak összes száma	a sorozáson meg nem jelent		besoroz- tatott		mint alkalmatlan		
		összesen	‰	összesen	‰	vissza- helyeztetett		töröltetett
						összesen	‰	össze- sen ‰
1871	408.721	94.802	23'19	79.745	19'51	202.523	49'55	30.324 7'42
1872	400.594	88.932	22'20	77.485	19'34	202.330	50'51	30.650 7'64
1873	406.103	84.013	20'69	65.295	16'08	228.980	56'34	26.420 6'51
1874	405.468	77.429	19'10	58.834	14'51	239.605	59'09	27.840 6'87
1875	398.363	64.728	16'25	61.184	15'36	245.455	61'62	25.522 6'36
átlag 1871-75	403.850	81.981	20'30	68.509	16'96	223.778	55'41	28.111 6'96
1876	408.781	61.619	15'07	61.010	14'92	259.169	63'40	24.568 6'01
1877	440.013	62.214	14'14	62.422	14'19	288.334	65'53	24.938 5'67
1878	468.251	61.572	13'15	65.715	14'03	317.091	67'82	21.978 4'69
1879	490.451	61.610	12'56	64.845	13'22	337.062	68'72	24.994 5'10
1880	481.599	58.525	12'15	59.530	12'36	333.525	69'25	28.024 5'82
átlag 1876-80	457.819	61.108	13'35	62.704	13'69	307.036	67'06	24.900 5'44
1881	473.631	58.036	12'25	61.664	13'02	335.924	70'93	26.356 5'56
1882	465.143	55.053	11'81	60.186	12'94	325.286	69'80	23.214 4'99
1883	518.058	33.728	6'51	78.240	15'10	357.173	68'94	43.691 8'43
1884	514.572	34.107	6'63	70.321	13'67	365.509	71'03	39.233 7'22
1885	515.167	34.721	6'74	65.075	12'63	378.108	73'40	36.723 7'13
átlag 1881-85	497.314	43.129	8'67	67.097	13'49	352.400	70'86	33.843 6'81
1886	538.403	29.801	5'54	101.790	18'91	368.859	66'65	34.540 6'42
1887	516.801	21.582	4'18	102.739	19'88	372.194	72'06	15.417 2'98
1888	522.688	21.254	4'07	84.816	16'23	399.143	76'36	15.189 2'91

A felhivottak száma úgy Magyarországon, mint Ausztriában az utóbbi évtized alatt nagy mértékben szaporodott. Ez a népesség természetes szaporodásával függ össze, de csak részben, mert Ausztriában 1883 hazánkban pedig 1885 óta számos hadkiegészítő kerületben a kivetett hadjutalék nem telvén ki a három első korosztályból, a negyedik korosztály is felhivatott. A negyedik korosztályból felhivatott Magyarországon 1885-ben 17.027, 1886-ban 42.064, 1887-ben 36.536, 1888-ban 47.524 egyén; Ausztriában ellenben 1883-ban 38.246, 1884-ben 33.580, 1885-ben 34.536, 1886-ban 55.646, 1887-ben 36.248, 1888-ban pedig 28.849. Hazánkban tehát két évvel későbbben állt be a negyedik korosztály felhívásának szüksége s az első évben csak kis mértékben, de már 1887-ben Ausztriát elértük, 1888-ban pedig erősen el is hagytuk a fiatal nemzedéknek e sajnos degenerációjában. 1888-ban a birodalmi tanácsban képviselt országok közül csak Krajnában és Galiciában kellett felhívni a negyedik

korosztály, a magyar korona országainak ellenben csaknem minden hadkiegészítő kerületében. Megjegyzendő azonban, hogy még azon kiegészítő kerületekben is, hol a negyedik korosztály felhívásának szüksége beállott, ez többnyire csak egyes sorozójárásokra terjedt ki s ezekben is gyakran a negyedik korosztályból alkalmasnak talált egyéneknek már egy része elég volt a hadsereg és póttartalék jutalékának, valamint a honvédség minimális szükségének kielégítésére.

A sorozáson meg nem jelentek száma a monarchia mindkét államában örvendetesen fogy. Különösen hazánkban voltak a viszonyok korábban nagyon abnormisak. Egész 1871-ig bezárólag a felhivottaknak több, mint harmincz százaléka maradt távol, részint engedélylyel, részint engedély nélkül a sorozástól, 1888-ban azonban a felhivottaknak csak 9⁵⁸/₁₀-a nem jelent meg, de még úgy is jóval kedvezőtlenebb nálunk az arány, mint Lajthántúl, ott az utóbbi évben a felhivottaknak már csak 4⁰⁷/₁₀-a nem jelent meg a sorozáson. Hogy azonban egyes hadkiegészítő kerületben mily rendkívül nagy a sorozáson meg nem jelentek száma, azt már fentebb a kivándorlásról szóló fejezetben kimutattuk.

A besorozottak aránya nálunk, daczára, hogy újabban sokkal kevesebben maradtak távol, a hetvenes évekhez képest nagyon alacsony volt, ugyan egyes kedvezőbb évek, mint az 1883-ki és némileg az 1886-ki, de általában a hadképeseknek szomorú csökkenését látjuk. Ausztriában is nagy volt a hanyatlás egész 1885-ig, de az utóbbi pár év alatt nagy fokú javulás mutatkozik.

Kimutatásunk az alkalmatlanokat külön részletezi, a mint gyöngye testalkat, vagy csak muló baj miatt visszahelyeztetnek s a szerint a mint állandó testi fogyatkozás miatt mindenkorra alkalmatlannak találtattak s a sorozó lajstromokból töröltettek. Az előbbieket természetesen sokkal nagyobb számmal fordulnak elő. A törölt egyének aránya az összes felhivottakhoz hazánkban valamivel kedvezőbb, mint Ausztriában.

A sorozás eredményének egyik főjellemvonása újabban, hogy a fiatalság későbbben fejlődik ki s a 20-dik évben csak kevés éri el a testi fejlettségnek a katonai szolgálathoz megkívántató fokát. Kitűnik ez abból, hogy az első korosztályból mindig kevesebb válik be. Ezer alkalmasnak talált egyén közül még 1882-ben 468 az első korosztályból került ki, 1887-ben már csak 357.

Hadtest-parancsnokságok szerint az arány következőleg alakult:

Sorszám	Hadtest-parancsnok- sági kerület	1000 alkalmasnak talált egyén közül az első korosztályból került ki						
		1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
	Magyarországban :							
1	Budapest	528	506	553	548	434	453	485
2	Kassa	445	449	493	494	386	411	401
3	Zágráb	473	462	538	430	315	406	391
4	Nagy-Szeben	427	415	456	415	338	366	385
5	Pozsony	485	432	446	430	328	339	384
6	Temesvár	477	463	494	484	340	295	378
	Ausztriában :							
1	Bécs	543	506	527	507	357	397	432
2	Prága	479	524	520	495	388	375	410
3	Brünn	453	454	478	471	322	339	382
4	Zára	433	423	392	404	333	295	352
5	Josephstadt	518	479	486	446	323	314	342
6	Grác	482	472	505	486	415	350	332
7	Lemberg	397	376	382	306	187	226	264
8	Krakkó	367	320	279	221	125	136	173
9	Innsbruck	424	380	399	372	220	201	169

A magyar korona országaiban kedvezőbb az arány, bár itt is nagymérvű hanyatlás mutatkozik, különösen a temesvári hadtest-parancsnokság területén. Állandóan legkedvezőtlenebb az arány a krakkói területén. Az általános eredményt tekintve, bármily sajnós, de egészen indokolt az új véderő-törvényjavaslatnak az az intézkedése, hogy a védkötelezettség a jövőre 20 év helyett 21 évvel kezdődjék.

Az egyes hadkiegészítő kerületeket tekintve, nálunk a következő végleteket találjuk, a szolnoki (68. számú) hadkiegészítő kerületben 1.000 alkalmas egyén közül 571-et az első korosztály szolgáltatott, ellenben a besztercei (63. számú) hadkiegészítő kerületben csak 257-et. Ausztriában a maximumot a bécsi (4. sz.) hadkiegészítő kerületnél látjuk, hol 1.000 közül 517 az első korosztályból vált be; a minimumot ellenben az új-sandeczai (20. sz.) hadkiegészítő kerületnél, hol ezer alkalmas közül csakis 108 került ki az első korosztályból.

A magasabb korosztályokban úgy a mértéken aluliak, mint a gyöngye testalkat folytán alkalmatlanok száma folyvást fogy, jelöl annak, hogy a védköteles ifjuság a testi fejlettség kellő fokát csak később éri el. Így például az 1864-ben született hadkötelesek közül, 1000 orvosilag megvizsgált után számítva, az első korosztályban 147, a másodikban 74, a harmadikban csak 47 nem ütötte meg a mértéket s az elsőben 463, a másodikban 392, a harmadikban csak 208 találtatott gyengének. Így van az Ausztriában is.

A védkötelesek orvosi megvizsgáltatásának
eredményét a következő számok tüntetik föl:

É v	Magyarországban				Ausztriában			
	a három első korosztályból 1000 orvosilag megvizsgált közül							
	be- soroz- tatott	mérték- hiány	gyöngö- test- alkat	testi fogyat- kozás	be- soroz- tatott	mérték- hiány	gyöngö- test- alkat	testi fogyat- kozás
miatt alkalmatlannak találtatott								
1870	341	144	515		263	140	597	
1871	391	142	467		254	143	603	
1872	353	139	508		248	134	618	
1873	283	139	565		203	129	664	
1874	221	141	627		179	121	695	
1875	213	137	636		183	114	698	
átlag 1870—75	300	141	553		222	180	646	
1876	195	137	656		176	114	703	
1877	185	140	666		165	113	716	
1878	190	133	387	280	161	115	406	313
1879	184	144	368	296	151	115	405	325
1880	175	141	375	299	141	117	425	312
átlag 1876—80	186	140	666		159	115	721	
1881	163	135	387	307	148	117	412	319
1882	163	132	395	303	147	116	432	302
1883	217	152	406	225	178	144	461	217
1884	185	149	433	233	160	147	463	230
1885	149	120	498	233	137	109	507	247
átlag 1881—85	175	138	424	260	154	127	455	263
1886	184	106	493	217	202	104	464	230
1887	166	102	529	203	211	100	478	211
1888	142	101	563	194	175	99	506	220

Nagyon feltűnő az alkalmasok arányszámának csökkenése a hetvenes évekhez képest. Ez, sajnos, az újabb nemzedék satnyulásáról tanuskodik, de nem oly mértékben, mint első tekintetre látszik. Az alkalmasok száma ugyanis nagy mértékben függ attól, hogy a sorozó bizottságok milyen szigorral járnak el az újonczok megválasztásában. A hetvenes években nagyon sok oly egyént soroztak be, kik nem bírták ki a katonai szolgálatot s a kiket felülvizsgálat útján később el kellett bocsátani, de meg az újonczok fölös számú besorozásával számos honvéd zászlóaljhoz oly sok újoncz került, hogy a fennálló keretekben el sem lehetett helyezni. Mindez természetesen

a követett eljárás szigorítását vonta maga után s a besorozottak számát erősen megcsökkentette. De ép így az 1886. és 1887-ben tapasztalható javulás okát sem kereshetjük a sorozás alá került korosztályok erőteljesebb voltában, hanem jórészt abban, hogy a föltételeken alkalmasnak talált egyének korábban többnyire visszahelyeztettek, míg az utóbbi években besoroztattak. 1888-ban különben úgy Magyarországon, mint Ausztriában erős visszaesés mutatkozik.

Az alkalmasnak talált újonczok következő számmal soroztattak be a hadsereghez, a póttartalékhoz és honvédséghez:

É v	Besoroztatott általában							
	Magyarországon				Ausztriában			
	a hadsereg és haditengerészetbe	a póttartalékba	a honvédséghez	összesen	a hadsereg és haditengerészetbe	a póttartalékba	a honvédséghez	összesen
1870	37.733	5.214	21.768	64.715	52.533	9.420	21.956	83.964
1871	38.415	8.751	30.009	77.175	53.107	9.706	17.595	80.408
1872	38.461	11.108	26.102	75.671	53.710	9.296	14.999	78.005
1873	36.671	10.573	16.228	63.472	51.886	6.459	7.393	65.738
1874	36.364	8.680	7.840	52.884	50.205	4.431	4.687	59.323
1875	38.586	8.855	5.860	53.301	51.373	3.746	6.425	61.544
átlag 1870—75 .	37.705	8.864	17.968	64.537	52.145	7.176	12.176	71.497
1876	37.107	7.121	6.907	51.135	51.784	2.906	6.719	61.409
1877	38.468	6.581	7.978	53.027	51.630	3.693	7.494	62.817
1878	37.983	6.203	12.218	56.404	51.980	4.740	9.194	65.914
1879	38.531	6.375	11.364	56.270	52.555	5.202	7.278	65.035
1880	38.539	4.423	9.664	52.626	50.416	3.970	5.327	59.713
átlag 1876—80 .	38.125	6.141	9.626	53.892	51.673	4.102	7.202	62.977
1881	37.463	4.342	6.109	47.914	51.910	3.720	6.252	61.882
1882	36.454	4.031	7.390	47.875	51.904	3.215	5.251	60.370
1883	41.173	7.619	21.218	70.010	59.468	7.237	12.791	79.496
1884	39.858	3.534	10.529	53.921	55.964	4.287	10.645	70.896
1885	40.830	2.525	7.504	50.859	54.594	3.331	7.721	65.646
átlag 1881—85 .	39.155	4.411	10.550	54.116	54.768	4.358	8.532	67.658
1886	45.243	3.501	19.158	67.902	66.261	5.899	34.266	106.426
1887	44.448	2.925	17.700	65.073	62.922	8.801	37.866	109.589
1888	39.552	3.955	12.711	56.218	54.991	5.499	27.553	88.048

Egész az 1884. évig csaknem évről-évre több újoncz soroztatott be nálunk a honvédséghez, mint Ausztriában. Az utóbbi két év alatt

azonban nagyon megváltozott az arány, 1887-ben és 1888-ban több mint kétszer annyi ujonez soroztatott be az osztrák, mint a magyar honvédséghez. Az 1886. és 1887. évben a monarchia mindkét állama honvédségének bő aratása volt, csak hogy míg 1887-ben Ausztriában a honvédséghez besorozottak száma még emelkedett, nálunk már ismét hanyatlott, még inkább hanyatlott 1888-ban, a mikor azonban már Ausztriában sem volt az eredmény oly fényes, mint a megelőző két évben.

Hogy a besorozottakon mily arányban osztozott a közös hadsereg és tengerészet, a póttartalék és honvédség, a következő számok mutatják:

É v	M a g y a r o r s z á g b a n			A u s z t r i á b a n		
	1000 alkalmas közül besoroztatott					
	a hadsereg és hadi ten- gerészethez	a póttar- talékba	a honvéd- séghez	a hadsereg és hadi ten- gerészethez	a póttar- talékba	a honvéd- séghez
1870	583	81	336	626	112	262
1871	498	113	389	660	121	219
1872	508	147	345	689	119	192
1873	578	167	255	789	98	113
1874	688	164	148	846	75	79
1875	724	166	110	835	61	104
átlag 1870—75	596	140	264	741	98	161
1876	726	139	135	843	47	110
1877	725	124	151	822	59	119
1878	673	110	217	788	72	140
1879	685	113	202	808	80	112
1880	732	84	184	844	67	89
átlag 1876—80	708	114	178	821	65	114
1881	782	91	127	839	60	101
1882	762	84	154	860	53	87
1883	588	109	303	748	91	161
1884	739	66	195	789	61	150
1885	803	50	147	832	51	117
átlag 1881—85	735	80	185	814	63	123
1886	666	52	282	623	55	322
1887	683	45	272	574	80	346
1888	734	50	216	647	47	306

A közös hadsereghez besorozott összes ujonezok (tehát a monarchia mindkét államából besorozottak), az egyes csapatnemek közt következőleg oszlottak meg:

Sorszám	Csapatnem	Besoroztatott					
		1886-ban		1887-ben		1888-ban	
		össze- sen	o/o	össze- sen	o/o	össze- sen	o/o
1	Gyalogság	72.598	65.1	68.368	63.7	62.826	61.8
2	Tirolai vadászrezd	1.718	1.5	1.645	1.5	1.625	1.6
3	Tábori vadász zászlóalj . . .	4.164	3.8	4.153	3.9	4.115	4.0
	Gyalogság együtt	78.480	70.4	74.166	69.1	68.566	67.4
4	Lovasság	14.277	12.8	12.282	11.4	14.367	14.1
5	Tábori tüzérség	7.141	6.4	8.901	8.3	7.370	7.2
6	Vártüzérség	2.408	2.2	2.782	2.6	2.304	2.3
7	Hadmérnöki csapatok	1.718	1.5	1.731	1.6	1.690	1.7
8	Utászrezd	903	0.8	903	0.8	911	0.9
9	Vasuti és táviró ezred	282	0.2	295	0.3	262	0.3
10	Egészségügyi csapatok	1.167	1.0	1.283	1.2	1.244	1.2
11	Vonat csapatok	973	0.9	1.004	0.9	939	0.9
12	A cs. kir. lötenyésztési intézetek kat. osztálya	471	0.4	491	0.4	482	0.5
13	A m. és kir. lötenyésztési intéze- tek kat. osztálya	1.159	1.1	1.099	1.1	1.146	1.1
14	Egyenruha kezelő intézetek . .	234	0.2	96	0.1	70	0.1
15	Katonai élelmezési intézetek . .	751	0.7	809	0.8	791	0.8
16	Hadi tengerészet	1.540	1.4	1.528	1.4	1.533	1.5

Közös hadsereg. — Hadseregünk szervezetét röviden összefoglalva, a következőkben ismertetjük: A gyalogság áll 102 ezredből, békében mindenik 4 tábori zászlóaljjal és 1 pótzászlóaljkerettel; háborúban 4 tábori zászlóaljjal, a pótzászlóaljjal és 1 törzsszakasszal. A vadász-csapatokat alkotja a tirolai vadász-ezred békében 10 tábori zászlóaljjal és 1 pótzászlóaljkerettel, háborúban 10 tábori zászlóaljjal, 2 pótzászlóaljjal és 2 törzsszakasszal. Továbbá 32 tábori vadászzászlóalj, békében mindenik 4 tábori századdal és 1 pót század-kerettel. Háborúban 4 tábori századdal és 1 pót századdal.

A lovasság áll békében 14 dragonos-, 16 huszár- és 11 dzsidás ezredből, mindenik ezrednek van 2 osztályba osztott hat százada, egy pótkerete és egy utász-szakasza. Háborúban minden ezrednél 1 pótkeret, 1 pót század, 1 tartalékszázad és 2 szakasz törzslóvasság alakittatik.

A tábori tüzérséget alkotja békében 153 nehéz-, 28 könnyű- és 16 lovas üteg, továbbá 64 lőszeroszlop és ugyanannyi pót szertár-keret, ezek 14 (45 ütegosztályból álló) hadtest-tüzérezredre és 28 önálló nehéz ütegosztályra vannak tagolva. Háborúban a lőszer-

oszlop és pótszertár-keretekből 79 lőszeroszlop és 42 pótszertár, esetleg hegyi ütegek is alakíttatnak.

A vártüzérséget képezi 12 vártüzér-zászlóalj. Békében mindenik zászlóalj 6 századdal, melyek közül egy keretre van leszállítva, a 9. zászlóalj pedig ezen kívül 3 hegyi üteggel bir. Háborúban pedig minden zászlóalj 6 századdal, a 9-ik zászlóalj pedig 6 hegyi üteggel bir.

A hadmérnöki csapatokat 2 ezred alkotja. Békében mindenik ezred áll 5 zászlóaljból osztott 20 századból, 2 tartalék-századból, 1 pótzászlóalj-keretből és 3 pótszázad-keretből. Háborúban mind a két pótzászlóalj-keretből (és az illető századkeretekből) egy 5 századból álló zászlóalj, továbbá az első ezrednél 5, a második ezrednél 10 sánchezerszámoszlop alakíttatik.

Az utász-csapatokat 1 ezred képezi 5 zászlóaljjal, mindenik zászlóalj áll 4 tábori és 1 tartalék-századból, 1 pótszázad-kerettel és 1 szertartalékkal, ezenkívül minden ezred-osztag részére esik 1 utász-szertár. Háborúban minden pótszázad-keretből 1 pótszázad és ezenkívül 2 mozgó utász-szertár alakíttatik.

A vasuti és táviráda-ezred áll 2 zászlóaljból, békében mindenik 4 századdal és 1 pótkerettel. Háborúban 8 vasuti század, 46 távirász-osztag és egy 2 századból álló pótzászlóalj állíttatik föl.

Az egészségügyi csapatokat képezi békében az egészségügyi csapatparancsnokság és 26 egészségügyi osztag. Háborúban az egészségügyi csapatparancsnokság, 26 egészségügyi törzs-osztag, 116 tábori egészségügyi osztag és 10 tartalék egészségügyi osztag.

A vonatcsapatok állanak 77 századból, 4 keretből, hegyi vonat számára, 15 ágyútelep-keretből és 3 pót-anyagszertárkeretből, 3 ezredbe, illetőleg 15 osztályba osztva. Háborúban 77 vonat- és 20 hegyi vonat-század. 13 vonat-kisérő század a tábori élelmezési raktár számára, 98 vonatkiséző parancsnokság élelmezési vonatok számára. 13 vonat-seregosztály tábori sütők számára, 15 hadtest-vonatágyútelep, 15 pótcsapat beteg lovak számára, 3 tábori vonat-ágyútelep és 3 pótszertár, ép úgy, mint békében 3 ezredbe, illetőleg 15 osztályba osztva.

A felsorolt egyes csapatokon kívül a közös hadsereg kiegészítő részét képezik még a tábori hátfőségek és felsőbb parancsnokságok, valamint a katonaképző intézetek.

A tisztikar állományát az alábbi számok mutatják, nem számítva a nyugdíjazottak állományát, mely a hadsereg szempontjából fontossággal egyáltalán nem bír.

	Átlag 1871— 1875	Átlag 1876— 1880	Átlag 1881— 1885	1887	1888
1. Alkalmazásban levő tábornokok:					
tábornagy	1	1	1	1	1
táborszernagy és lovass. tábornok	22	23	28	28	32
altábornagy	62	74	82	88	88
vezérőrnagy	115	123	141	139	142
együtt	200	221	252	256	263
2. Tettes állományú törzs- és fő- tisztok:					
ezredes	274	294	286	306	335
alezredes	294	318	318	359	355
őrnagy	594	595	645	613	625
százados	3.329	3.481	3.625	3.650	3.787
főhadnagy	4.008	3.873	3.761	3.854	4.167
hadnagy	3.786	3.496	3.704	3.679	3.757
együtt	12.285	12.057	12.339	12.461	13.026
3. Tartalékos törzs- és főtisztek:					
törzstisztek	7	5	2	2	2
százados	47	36	32	35	40
főhadnagy	209	266	271	210	232
hadnagy	2.415	4.757	5.908	6.775	6.934
együtt	2.678	5.064	6.213	7.022	7.208
4. Várakozási illetményen szabad- ságolt törzs- és főtisztek	307	247	211	179	220
5. Illetmény nélkül szabadságolt törzs- és főtisztek	54	49	66	71	58
6. A tettes állományú törzs- és főtisztek megoszlása az egyes csapatnemek szerint:					
vezérkar	240	262	278	282	287
gyalogság és vadászcsapatok . . .	7.655	7.404	7.478	7.492	7.791
lovasság	1.610	1.594	1.615	1.628	1.675
tüzérség	1.591	1.642	1.667	1.703	1.851
hadmérnöki csapatok	390	425	494	509	521
vasuti és táviró ezred	—	—	28	61	59
egészségügyi csapatok	68	71	73	75	77
utászvezred	145	150	141	136	150
vonatcsapatok	146	145	247	261	288
a kat. építési kezelőség tiszt. kara	83	38	22	14	13
ruhakezelési intézetek » »	58	49	54	58	60
egyéb alkalmazásban	299	277	242	242	254
együtt	12.285	12.057	12.339	12.461	13.026
Összesen	15.524	17.638	19.081	19.989	20.775

Ha a régibb (1871—75. évi) létszámot összehasonlítjuk az utóbbi évek létszámával, legnagyobb különbség a tartalékos tisztek-nél mutatkozik, ezeknek száma rendkívül nagy arányokban emelkedett, míg ugyanis az 1871—75. évek átlagában 3.786 tetteleges állományú és csak 2.415 tartalékos hadnagya volt a közös hadseregnek, 1888-ban már 3.757 tetteleges állományú hadnagy mellett 6.934 tartalékos hadnagy tartozott a közös hadsereg tiszti karához. Ez az egy-évi önkéntesek intézményének köszönhető, melyre alább még ki fogunk térni.

A legénység anyakönyvi állományát csapatnemek szerint a következő táblázat mutatja:

Sorszám	Csapatnem	Átlag 1881—85-ben		1886-ban		1887-ben		1888-ban	
		össze- sen	%	össze- sen	%	össze- sen	%	össze- sen	%
1	Gyalogság . .	532.101	61'70	546.397	61'91	545.095	61'55	537.794	60'90
2	Vadászcsapatok	55.194	6'51	56.138	6'37	56.541	6'38	55.952	6'30
3	Lovagság . .	90.454	10'39	85.323	9'68	83.264	9'74	88.082	10'00
4	Tábori tüzérség	63.818	7'40	64.282	7'29	65.150	7'36	65.926	7'50
5	Vártüzérség	25.010	2'90	23.271	2'64	23.264	2'63	20.157	2'30
6	Műszaki tüzérs.	—	—	—	—	—	—	2.770	0'30
7	Hadmérnöki csapatok . .	15.523	1'80	14.448	1'64	14.475	1'63	14.366	1'60
8	Utászvezred . .	8.624	0'99	7.546	0'85	7.513	0'85	7.513	0'90
9	Vasuti és táviró ezred . . .	2.587	0'30	4.886	0'55	5.095	0'58	5.332	0'60
10	Egészségügyi csapatok . .	18.110	2'10	20.946	2'38	21.525	2'43	22.614	2'60
11	Vonatcsapatok	41.495	4'81	47.199	5'35	48.932	5'52	50.640	5'70
12	Katonai képző- intézetek . .	862	0'10	866	0'10	884	0'10	885	0'10
13	Ruházat-kezelő intézetek . .	862	0'10	1.337	0'15	1.357	0'15	1.340	0'10
14	Katonai élel- mezési inté- zetek . . .	7.762	0'90	9.107	1'03	9.522	1'08	9.592	1'10
	Összesen . .	862.405	100'00	881.746	100'00	885.617	100'00	882.963	100'00

Az anyakönyvi állomány erősen meghaladja a 800 ezret 1887-ben már a 900 ezer felé közeledik, sőt a tisztek állományával együtt azt erősen meg is üti. Legnagyobb rész esik a gyalogságra, melynek létszáma, a vadászcsapatokat is ide számítva, 600 ezer körül ingadozik.

A legénység anyakönyvi állománya nemzetiség szerint
következőleg oszlott meg:

Sorszám	Nemzetiség	Átlag 1881—85-ben		1886-ban		1887-ben		1888-ban		A nemzetiségek arányai az 1880. népességben
		össze- sen	o/o	össze- sen	o/o	össze- sen	o/o	össze- sen	o/o	
1	Németek	253.547	29 ⁴⁰	264.935	30 ⁰⁵	265.989	30 ⁰³	266.490	30 ²⁰	26 ⁶¹
2	Magyarok	165.582	19 ²⁰	166.117	18 ⁸⁴	164.882	18 ⁶²	166.241	18 ⁸⁰	17 ²⁴
3	Csehek, morvák . . ¹⁾	160.407	18 ⁶⁰	124.378	14 ¹¹	126.404	14 ²⁷	126.121	14 ³⁰	13 ⁸⁴
4	Ruthének	69.855	8 ¹⁰	72.142	8 ¹⁸	72.418	8 ¹⁸	69.876	7 ⁹⁰	8 ⁴¹
5	Lengyelek	67.268	7 ⁸⁰	70.371	7 ⁹⁹	73.208	8 ²⁶	74.111	8 ⁴⁰	8 ⁶²
6	Horvátok és szerbek	62.093	7 ²⁰	62.202	7 ⁰⁵	61.070	6 ⁹⁰	61.579	7 ⁰⁰	7 ⁷⁹
7	Oláhok	48.295	5 ⁶⁰	46.313	5 ²³	46.105	5 ²¹	45.122	5 ¹⁰	6 ⁹³
8	Tótok ¹⁾	—	—	41.256	4 ⁶⁸	41.541	4 ⁶⁹	40.782	4 ⁰⁰	4 ⁰⁸
9	Szlovének	28.459	3 ³⁰	26.538	3 ⁰¹	26.141	2 ⁰⁵	25.106	2 ⁹⁰	3 ⁰⁴
10	Olaszok	6.649	0 ⁷⁷	7.338	0 ⁸³	7.683	0 ⁸⁷	7.359	0 ⁸⁰	7 ⁷⁹
11	Bolgárok	250	0 ⁰³	156	0 ⁰²	176	0 ⁰²	176	0 ⁰⁰	0 ⁰⁴
12	Egyéb nemzetiségek	—	—	—	—	—	—	—	—	0 ⁷¹
	Összesen	862.405	100 ⁰⁰	881.746	100 ⁰⁰	885.617	100 ⁰⁰	882.963	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰

Könnyebb összehasonlítás kedvéért közöltük az arányszámot, melyet az egyes nemzetiségek az összes népességben elfoglalnak. Ebből az tűnik ki, hogy a németek a hadseregben sokkal nagyobb arányban szerepelnek, mint az összes népességben; ez kétségtől áll is, de bizonyára nem oly arányban, mert a német hivatalos nyelv és szellem mellett, alig szenved kétséget, hogy sok németül tökéletesen tudó, de más nemzetiséghez tartozó egyén vétetett német nemzetiségűnek. Ily módon a magyarok száma is némileg kisebbnek van feltüntetve a valóságnál, de arányuk még így is nagyobb, mint az összes népességben. Kissé nagyobb a csehek és morvák aránya is, ellenben a többi nemzetiségeké csaknem minden évben kisebb, különösen kedvezőtlen évről-évre az olaszok és oláhok aránya.

Haditengerészet. — Az osztrák-magyar hajóhad hajóinak állományát és felszerelését 1888-ban a következő táblázat mutatja:

Hajóhad	A hajók			A felszerelt és első tartalékban levő hajók				
	száma	tonna- tartalma	lóereje	száma	tonna- tartalma	lóereje	ágyu- nak száma	személy- zete
<i>Hadihajók:</i>								
Toronyhajók	2	11.930	13.000	—	—	—	—	—
Pánczélos Casamatta- hajók	8	42.930	28.500	5	25.100	17.500	62	204

¹⁾ A tótok a csehek és morvák közé foglaltattak.

Hajóhad	A hajók			A felszerelt és első tartalékban levő hajók				
	száma	tonna-tartalma	lóereje	száma	tonna-tartalma	lóereje	ágyutak száma	személyzete
Pánczélos fregatták	1	5.140	3.500	1	5.140	3.500	18	166
Fregatták	2	6.860	5.300	1	3.430	2.600	15	512
Corvettek	8	14.260	10.900	4	7.090	5.500	23	1.028
Torpedo-hajók	14	18.125	42.800	6	5.805	18.800	8	201
Torpedo-naszádok	57	3.591	35.150	4	332	4.000	—	64
Ágyu naszádok	6	3.470	2.370	3	2.010	1.460	8	332
Kerekcs gőzösök	9	9.750	7.650	6	5.840	5.450	7	323
Műhelyhajók	1	2.150	850	—	—	—	—	—
Monitorok	2	620	400	—	—	—	—	—
Összesen	110	118.826	150.420	30	54.747	58.810	141	2.830
<i>Iskolahajók és hulkok:</i>								
Tüzérségi iskolajó	2	7.790	3.500	1	2.650	—	—	966
Hajó-tanoncz iskola-hajó	1	2.650	—	1	2.650	—	—	124
Torpedo iskolahajó	1	1.350	—	1	1.350	—	—	362
Vitorlás corvett	1	590	—	1	590	—	4	163
Vitorlás brigg	2	380	—	—	—	—	—	—
Vitorlás szkúner	2	570	—	1	370	—	—	135
Hulkok	4	7.310	—	1	1.610	—	—	221
Összesen	13	20.640	3.500	6	9.220	—	4	1.971
<i>Tenderek:</i>								
Gőznaszád	6	1.214	1.620	2	457	550	—	79

A tengerész-tisztikar anyakönyvi állománya 1888. végén 569 személyből állt s volt: 1 tengernagy, 4 altengernagy, 6 ellentengernagy, 18 sorhajókapitány, 21 fregatta-kapitány, 26 corvett-kapitány, 180 sorhajó-hadnagy, 182 sorhajó-zászlótartó, 131 tengerész-hadapród és tengerészjelölt. A tengerészet anyakönyvi állományához tartozó különféle alkalmazottak, lelkészek, orvosok, műszaki hivatalnokok, felügyelő, segédszemélyzet, stb. száma 808-ra rúgott. A tengerészeti tisztikarból 1 sorhajókapitány, 14 sorhajó-hadnagy, 18 sorhajó-zászlótartó, továbbá 9 tengerész-hadapród, valamint az egyéb alkalmazottak közül 76 egyén a tartalékos állományhoz tartozott.

A hadi tengerészet legénységének anyakönyvi állományát nemzetiség szerint részletezve a következő kimutatás tünteti fel:

Nemzetiség	1886-ban		1887-ben		1888-ban	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Horvátok és szerbek (dalma- tákkal)	7.755	44'88	8.044	46'52	7.371	46'80
Olaszok	5.760	33'33	5.775	33'40	4.871	31'00
Németek	1.456	8'43	1.335	7'72	1.461	9'30
Magyarok	762	4'41	867	5'02	808	5'10
Csehek, morvák és tótok . .	790	4'57	538	3'11	629	4'00
Szlovének	680	3'93	663	3'83	520	3'30
Lengyelek	63	0'36	56	0'32	83	0'50
Ruthének	—	—	3	0'02	6	0'00
Oláhok	15	0'09	10	0'06	5	0'00
Összesen	17.281	100'00	17.291	100'00	15.754	100'00

Honvédség. — A monarchia véderejének igen fontos kiegészítő részét képezi a honvédség. Nálunk ez intézmény kezdettől fogva különös gondoskodásban részesült s kitűnően fejlődött, míg ellenben Ausztriában egészen elhanyagoltatott. Honvédségünk további fejlődésének vetette meg alapját a honvédségről szóló 1890: V. törv.-czikk, melynek különösen a honvédségi tartalékra vonatkozó intézkedése igen nagy horderejű. E törvény szerint a magyar korona területén a honvédség béke idején 28 ezredben alakuló 94 zászlóalj gyalogságból és 10 ezredben alakuló 60 huszárszázadból áll, melyekből 4 gyalogezerdet 12 zászlóaljjal és 1 huszárezredet 6 századdal Horvát-Szlavonország állit ki. A magyar kir. honvédség állományát békében és háborúban a következő számok mutatják:

	Gya- logság	Lovas- ság	Csend- őrség	Képző- inté- zetek	Min- den egyéb	Össze- sen
Békében:						
Tábornokok	—	—	1	—	18	19
Törzstisztek	92	20	16	7	78	213
Főtisztek	814	120	128	33	393	1.488
Honvéd-lelkészek	—	—	—	1	—	1
Rangosztályba nem so- rolt havidíjasok	204	20	—	12	41	277
Altisztek	1.610	473	6.399	46	42	8.570
Legénység	4.168	1.450	—	230	165	6.013
Együtt	6.888	2.083	6.544	329	737	16.581
Lovak	—	1.383	697	30	—	2.110

	Gyalogság	Lovaság	Csendőrség	Képzőintézetek	Min-den egyéb	Össze-sen
Háborúban:						
Tábornokok	—	—	1	—	53	54
Törzstisztek	149	26	16	1	72	264
Főtisztek	2.812	414	128	15	673	4.042
Honvéd lelkészek	—	—	—	1	16	17
Rangosztályba nem so- rolt havidíjasok	204	20	—	4	50	278
Altisztek	13.423	1.675	6.399	18	349	21.864
Legénység	137.508	13.091	—	68	1.054	151.721
Együtt	154.096	15.226	6.544	107	2.267	178.240
Lovak	2.386	11.778	698	25	—	14.887

A honvéd tisztikar anyakönyvi állományát, ugyancsak az 1888. év végével az alábbi táblázat részletezi:

	Tettes állomány	Szabadságot vélők	Szolgálaton ki- vültek	Nyugdíjazottak	Várakozási illetékel szabadságoltak	Lejárt alkalmazásból
Tábornokok:						
lovas táborn.	2	—	—	—	—	—
altábornagy.	6	—	2	11	—	—
tábornok . .	8	—	1	12	—	—
Együtt . .	16	—	3	23	—	—
Gyalogság:						
ezredes . . .	20	—	2	39	2	4
alezredes . .	29	—	—	34	—	1
őrnagy . . .	57	1	8	33	1	3
I. oszt. száz.	144	8	39	92	1	23
II. » »	71	6	15	33	—	2
főhadnagy .	313	159	85	50	1	5
hadnagy . .	336	1.061	301	20	—	1
hadapr. tiszt- helyettes . .	53	126	—	—	—	—
hadapród . .	—	32	—	—	—	—
Együtt . .	1.023	1.399	450	301	5	39
Lovaság:						
ezredes . . .	10	2	1	5	—	—
alezredes . .	4	—	3	4	—	—
őrnagy . . .	11	1	8	8	—	—
I. oszt. száz.	34	7	17	12	—	—
II. » »	12	1	5	1	—	—
főhadnagy .	47	35	17	11	—	—
hadnagy . .	36	222	37	—	—	—
hadapr. tiszt- helyettes . .	10	16	—	—	—	—
hadapród . .	—	11	—	—	—	—
Együtt . .	164	295	88	41	—	—
Csendőrség:						
ezredes . . .	4	—	—	—	—	—
alezredes . .	1	—	—	—	—	—
őrnagy . . .	7	—	—	—	—	—
I. oszt. száz.	25	—	—	5	—	—
II. » »	10	—	—	—	—	—
főhadnagy .	44	—	—	2	—	—
hadnagy . .	43	—	—	—	—	—
hadapród . .	11	—	—	—	—	—
I. oszt. szám- vevő száz. .	2	—	—	—	—	—
II. oszt. szám- vevő száz. .	1	—	—	—	—	—
számv.fhadn.	2	—	—	—	—	—
» hadn. . .	2	—	—	—	—	—
Együtt . .	152	—	—	7	—	—

	Tettes állomány	Szabadságot vett	Szolgálaton ki- vültek	Nyugdíjazottak	Várakozási illetékel szabadságát	Helyi alkalmazásúak
Lelkészek:						
lelkész . . .	1	6	—	—	—	—
segédlelkész .	—	682	1	—	—	—
Együtt .	1	688	1	—	—	—
Hadbírók:						
Hadbíró- tábornok . .	1	—	—	—	—	—
ezredes . . .	2	—	—	—	—	—
alezredes . .	2	1	—	—	—	—
őrnagy . . .	1	—	—	—	—	—
I. oszt. száz.	8	2	—	3	—	—
II. » »	9	—	—	—	—	—
főhadnagy .	5	10	1	—	—	—
hadnagy . .	—	1	—	—	—	—
gyakornok .	5	—	—	—	—	—
Együtt .	33	14	1	3	—	—
Orvosok:						
I. oszt. fő- törzsorvos .	1	—	—	—	—	—
II. oszt. fő- törzsorvos .	3	1	1	2	—	—
törzsorvos .	6	1	1	3	—	—
I. oszt. ezred- orvos . . .	45	14	4	15	—	—
II. oszt. ezred- orvos . . .	24	37	10	3	—	—
főorvos . . .	10	205	38	—	—	—
segédorvos .	—	47	4	—	—	—
alorvos . . .	—	1	—	—	—	—
segédorvos- helyettes .	—	9	—	—	—	—
Együtt .	89	315	58	23	—	—
Kezelőtisztek:						
I. oszt. száz.	24	—	1	12	—	—
II. » »	11	—	—	2	—	—
főhadnagy .	47	4	2	13	—	—
hadnagy . .	67	19	3	11	—	—
Együtt .	149	23	6	38	—	—
Hadbiztosok:						
vezérhadbíz.	1	—	—	—	—	—
I. oszt. fhadb.	2	—	—	—	—	—
II. » »	7	—	—	3	—	—

	Tettes állomány	Szabadságot vett	Szolgálaton ki- vültek	Nyugdíjazottak	Várakozási illetékel szabadságát	Helyi alkalmazásúak
hadbiztos . .	3	—	—	1	—	—
alhadbiztos .	13	—	—	—	—	—
Együtt .	26	—	—	4	—	—
Szakszámve- vőség:						
I. oszt. fő- számtanácsos	—	—	—	1	—	—
II. oszt. fő- számtanácsos	1	—	—	—	—	—
számtanácsos	8	—	—	—	—	—
I. o. számtiszt	11	—	—	—	—	—
II. » »	10	—	—	1	—	—
III. » »	9	—	—	—	—	—
építészeti- számjárulnok	16	3	—	—	—	—
számgyakorn.	3	—	—	—	—	—
Együtt .	58	3	—	2	—	—
Élelmez. sze- mélyzet:						
élelmezési já- rulnok . .	—	7	—	—	—	—
élelmezési gyakornok .	—	—	—	—	—	—
Együtt .	—	7	—	—	—	—
Gyógyszeré- szek:						
gyógyszerész- járulnok . .	—	52	—	—	—	—
gyógyszerész- gyakornok .	—	77	2	—	—	—
Együtt .	—	129	2	—	—	—
Állatorvosok:						
I. oszt. fő- állatorvos .	2	—	—	—	—	—
II. oszt. fő- állatorvos .	2	—	—	—	—	—
állatorvos .	3	1	1	2	—	—
alállatorvos .	4	21	—	—	—	—
gyakornok .	—	6	—	—	—	—
Együtt .	11	28	1	2	—	—

A honvéd-legénység anyakönyvi állományát, megkülönböztetésével annak, hogy gyakorlatilag mennyi volt belőle kiképezve, az utóbbi 12 évről az alábbi számok mutatják:

Év végén	Anyakönyvi állomány			Év végén	Anyakönyvi állomány		
	Gyakorlati kiképez- tetést	nyert	nem nyert		Gyakorlati kiképez- tetést	nyert	nem nyert
1877	244,962	6,902	251,864	1883	199,878	15,846	215,724
1878	236,967	8,679	245,646	1884	183,379	16,698	200,077
1879	243,005	10,742	253,747	1885	177,784	14,415	192,199
1880	253,395	8,082	261,477	1886	186,773	13,851	200,624
1881	220,677	4,357	225,034	1887	191,637	16,933	208,570
1882	207,107	6,843	213,950	1888	195,818	13,961	209,779

Az anyakönyvi állomány tetemesen meghaladja a fennálló keretek szerint megállapított állományt. A honvéd legénység anyakönyvi állománya 1881-től 1885-ig bezárólag nagyon érezhetőleg megfogyott, az utóbbi pár év eredményesebb sorozása folytán azonban némi emelkedés mutatkozik.

Az 1888. évi anyakönyvi állományt a kiegészítés módjának feltüntetésével, a következő összeállítás tünteti fel:

A kiegészítés módja

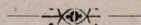
Közvetlenül a honvédséghez besoroz- tatott:		Gyalogság	Lovasság	Együtt
1883. évi vagyis	I-ső korosztály	10.107	1.912	12.019
1887. » »	II-ik »	14.684	1.576	16.260
1886. » »	III-ik »	15.343	1.469	16.812
1885. » »	IV-ik »	5.303	1.197	6.500
1884. » »	V-ik »	7.685	1.260	8.945
1883. » »	VI-ik »	17.010	1.477	18.487
1882. » »	VII-ik »	7.607	1.477	9.084
1881. » »	VIII-ik »	5.100	1.347	6.447
1880. » »	IX-ik »	8.900	1.529	10.429
1879. » »	X-ik »	9.625	1.453	11.078
1878. » »	XI-ik »	10.455	1.192	11.647
1877. » »	XII-ik »	7.481	1.116	8.597
Együtt		119.300	17.005	136.305
A közös hadsereg tartalékából:				
1878. évi vagyis	XI-ik korosztály	30.752	4.974	35.726
1877. » »	XII-ik »	32.619	4.616	37.235
Együtt		63.371	9.590	72.961
Tovább szolgálók		372	141	513
Összesen		183.043	26.736	209.779
Ezek közül:				
gyakorlati kiképztetést nyert . .		169.813	25.975	195.818
százalékokban		92'79	97'15	93'34
nincs kiképezve		13.200	761	13.961
százalékokban		7'21	2'85	6'66

Az 1887. év végén volt honvédlegénységi állománynak 64³⁸⁰/0-a közvetlenül a honvédséghez besorozottakból állt, 35³⁵⁰/0-a pedig a közös hadsereg tartalékából áthelyezett egyénekből.

Az osztrák honvédség anyakönyvi állományát minden év végén az alábbi számok mutatják:

Év	Tisztikar	Legénység	Év	Tisztikar	Legénység
1870	888	134.344	1880	4.105	222.245
1871	1.074	127.297	1881	3.483	188.339
1872	1.570	139.411	1882	3.531	177.403
1873	1.735	161.198	1883	3.595	179.461
1874	2.301	176.953	1884	3.667	172.832
1875	2.420	182.733	1885	3.455	169.679
1876	2.562	223.889	1886	4.085	201.726
1877	2.813	252.976	1887	4.791	230.135
1878	3.190	224.167	1888	5.888	250.219
1879	3.785	216.203			

Ausztriának nagyobb népessége dacára, a legtöbb évben, az osztrák honvédség számra a magyar honvédség alatt maradt, csak 1887-ben látunk fordulatot, mi összefügg az osztrák honvédség hadképességének emelésére irányuló újabb törekvésekkel.

N) Állami pénzügy.

Az állami háztartás mérlege. — A tavalyi évkönyvben 20 év, 1868—87. végeredményeit mutattuk ki; ezentúl, utalva emez összeállításra, mindig csak az utóbbi tiz év eredményeit, tizediknek véve azt, melyről a legújabb zárszámadás megjelent, fogjuk előadni. Így ezuttal közöljük az 1879—88-iki évtized zárszámadási eredményeit. Ez a múlt képét szolgáltatja; de jelezzük az aktualitást az 1889-ik és az 1890-ik évnek még csak a költségvetésekből ismert mérlegeivel.

Az első sorban említett tiz év végleges zárszámadási eredménye így áll:

Év	Kiadás	Bevétel	Hiány	Év	Kiadás	Bevétel	Hiány
	millió forint				millió forint		
1879 . . .	290 ⁷¹	252 ⁴⁵	38 ²⁶	1884 . . .	343 ⁴⁴	302 ⁴²	41 ⁰²
1880 . . .	289 ³⁴	247 ³⁷	41 ⁹⁷	1885 . . .	358 ⁶⁴	318 ⁴⁴	40 ²⁰
1881 . . .	329 ²⁰	281 ¹³	48 ⁰⁷	1886 . . .	345 ³⁴	305 ³⁰	43 ⁰⁴
1882 . . .	337 ¹⁴	290 ⁸⁰	46 ³⁴	1887 . . .	368 ¹⁵	318 ⁵³	49 ⁶²
1883 . . .	340 ⁴³	301 ²⁹	39 ¹⁴	1888 . . .	362 ⁷⁰	338 ⁷²	23 ⁹⁸

A másodsorban említett két év pedig a költségvetéshez, illetőleg ez idő szerint még előirányzathoz képest így áll:

1889-ben 356⁸⁰ millió frt. kiadás, 350⁶⁶ millió frt. bevétel, 6¹⁴ millió frt. hiány,
 1890-ben 355⁸² » » » 355³¹ » » » 0⁵¹ » » »

Ezek szerint van hiány mindezen 12 évben, valamint volt önálló pénzügyünk egész korszakában, az első 1868-ik év kivételével, mindig, de van biztos kilátás arra, hogy a csekély hiánynyal előirányzott 1890-iki háztartás fölösleget fog felmutatni. Javulás állott be 1888. óta, sőt 1887. folyamán is a bevételeknél emelkedés, a kiadásoknál megszorítás jelentkezett; de az utóbbi két év kezelésében és a most folyónak költségvetésében örvendetesen fokozódik a javu-

lás. Egy év mulva 49·5 millióról 24 millióra száll le a zárszámadási hiány; az 1889-iki hiány meg a költségvetési törvény s a póthitelek szerint 6·14 millió, az 1890-ik évi pedig csak fél millió.

Nem kell azonban a költségvetési s a zárszámadási hiányokat egyszerűen parifikálni. Ez utóbbiak az állami számvevőszék részletes jelentéseinek azon összeállításából vétettek, a melyeknél a bevételek közül ki vannak hagyva mindazok, melyek nem képezik az illető év jövedelmét, mint például a kölcsönök utján, vagy államjavak eladásából eredt bevételek, holott ezek a költségvetés mérlegében szintén számot tesznek. Azért az 1889-iki zárszámadási hiány, ha a kezelési eredmény nem is lenne kedvezőtlenebb — pedig kedvezőbbre számíthatunk — mint a költségvetési: az említett oknál fogva mégis nagyobbnak fog mutatkozni s azért a mérleg javulását 1888-ról 1889-re nem vehetjük egyszerűen úgy, mint a hiánynak 24 millióról 6 millióra való apadását. 1889-ben és 1890-ben hitelművelet nem volt és remélhetőleg nem lesz ugyan, de öt millió igénybe vétetik államjavak eladásából. A javulás azonban e két évben főkép a bevételek fokozása következtében minden esetre tetemes, a mint ez az 1888-iki zárszámadásokból és a két év költségvetéséből ki fog tűnni.)

Az államháztartás 1889. és 1890-ben. — Államháztartásunk az 1839-iki költségvetési törvény és póthitelek, illetőleg az 1890-iki költségvetés szerint következőleg áll:

Fejezet	1889 forint	1890
A) Rendes kiadások.		
I. Királyi udvartartás	4,650.000	4,650.000
II. Kabineti iroda	73.330	74.978
III. Országgyűlés	1,253.671	1,236.802
IV. Közsügyi kiadások	23,027.919	23,297.673
V. Központi nyugdíjak	62.143	56.092
VI. Nyugdíjak	5,789.142	6,316.227
VII. Államadósságok	117,680.010	120,018.538
VIII. Kamatbiztosítást élvezett vasutak át- vétele folytán elvállalt adósságok . .	14,699.931	6,990.712
IX. Vasuti kamatbiztosítási előlegek . .	4,965.691	4,596.911
X. Horvát-Szlavonországok beligazgatási szükséglete	6,063.530	6,063.530
XI. Állami számvevőszék	110.100	110.100
XII. Miniszterelnökség	334.930	335.430
XIII. Ő cs. és apost. kir. Felsége személye körüli miniszterium	54.020	54.212
XIV. Horvát-szlavon-dalmát miniszter és személyzet	36.080	36.080

Fejezet	1889	1890
	f o r i n t	
XV. Belügyminiszterium	11,525.154	11,694.484
XVI. Pénzügyminiszterium	56,449.677	57,246.567
XVII. Kereskedelemügyi miniszterium	43,679.842	45,609.595
XVIII. Földművelésügyi miniszterium	11,684.613	12,428.341
XIX. Vallás- és közoktatásügyi miniszterium	6,707.788	6,967.762
XX. Igazságügyi miniszterium	12,095.282	12,324.139
XXI. Honvédelmi miniszterium	9,814.121	10,712.585
Összesen	330,656.924	330,820.758

B) Átmeneti kiadások és beruházások.

I. Átmeneti kiadások.

I. Miniszterelnökség	—	3.440
II. Őfelsége személye körüli miniszterium	8.722	10.506
III. Belügyminiszterium	51.556	64.393
IV. Pénzügyminiszterium	1,443.001	1,402.351
V. Kereskedelemügyi miniszterium	341.300	357.300
VI. Földművelésügyi miniszterium	87.000	155.000
VII. Vallás- és közoktatásügyi miniszterium	84.215	67.711
VIII. Honvédelmi miniszterium	2,219.869	4,413.760
Állami számvevőszék	2.580	—
Összesen	4,238.243	6,474.461

II. Beruházások.

I. Állandó országház építésére	850.000	850.000
II. Belügyminiszterium	32.660	30.181
III. Pénzügyminiszterium	1,929.289	1,455.130
IV. Kereskedelemügyi miniszterium	6,733.570	6,533.410
V. Földművelésügyi miniszterium	3,280.102	2,787.363
VI. Vallás- és közoktatásügyi miniszterium	283.249	524.644
VII. Igazságügyi miniszterium	125.000	125.000
Összesen	13,238.870	12,305.728

C) Rendkívüli közösügyi kiadás

A) Rendes bevételek.

I. Államadósságok	17,905.029	4,349.139
II. Állami számvevőszék	1.895	1.895
III. Ő cs. és apost. kir. Felsége személye körüli miniszterium	200	250
IV. Belügyminiszterium	1,015.068	1,059.547
V. Pénzügyminiszterium	251,958.776	266,021.133
VI. Kereskedelemügyi miniszterium	59,341.478	62,527.635
VII. Földművelésügyi miniszterium	11,864.070	12,282.554
VIII. Vallás- és közoktatásügyi miniszterium	800.405	852.409
IX. Igazságügyi miniszterium	704.833	769.117
X. Honvédelmi miniszterium	264.382	271.241
Összesen	343,856.136	348,134.920

Fejezet

1889 1890
forint

B) Átmeneti bevételek.

I. Belügyminisztérium	3,938	2,988
II. Pénzügyminisztérium	6,392.000	6,686.472
III. Földművelésügyi minisztérium	236.000	41.000
IV. Vallás- és közoktatásügyi minisztérium	125.000	441.212
Összesen	6,806.988	7,171.672

M é r l e g.

Rendes kiadások	330,656.924	330,820.758
Átmeneti kiadások	4,238.243	6,474.461
Beruházások	13,238.870	12,305.728
Rendkívüli közösügyi kiadások	8,670.245	6,214.546
Összesen	356,804.282	355,815.493

Rendes bevételek	343,856.136	348,134.920
Átmeneti bevételek	6,806.988	7,171.672

Összesen	350.663.124	355,306.592
--------------------	-------------	-------------

Összes kiadás	356,804.282	355,815.493
-------------------------	-------------	-------------

Összes bevétel	350,663.124	355,306.592
--------------------------	-------------	-------------

Hiány	6,141.158	508.901
-----------------	-----------	---------

Különbség van az 1889. és 1890. évi állami költségvetések közt nemcsak pénzügyi, de szerkezeti tekintetben is. Ez utóbbi változásokhoz tartozik mindenekelőtt az 1889: XVIII. t.-cz. által a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi meg a közmunka- és a közlekedésügyi minisztériumokhoz tartozott teendőknek az új kereskedelemügyi s földművelési minisztériumok közti felosztása, a melynek következtében az ipari s kereskedelmi ügyek, valamint a statisztika az előbbi földművelés-, ipar- s kereskedelemügyi minisztériumból kivétettek és az új kereskedelmi minisztériumba osztattak; viszont a vízszabályozási ügyek kivételén a közmunkaminisztériumból, az új földművelésibe helyeztetek. Ezen változtatások már a múlt év folyamán vitettek keresztül; 1890. kezdetétől fogva pedig azon állam-birtokok, melyek telepítési czélokra vannak fentartva s általában azon állambirtokok mezőgazdasági kezelése, melyek valamely politikai vagy más indokból az állam kezén maradandólag megtartandók és eladás tárgyává sem tehetők, a pénzügyminiszteri tárczából a földművelésibe utaltatnak; viszont a bányászati igazgatás ügye a volt kereskedelem- s iparügyi minisztériumból a pénzügyibe vették át.

Egy másik, ugy alakilag, mint lényegében fontos változás

állott be az államadósságoknál. 1881. óta erről intézkedő két törvény alapján évenként folyton szaporodó és mindig több milliónyi papíráradékot bocsát ki az állam — 1888-ban és 1889-ben nem élt a pénzügyminiszter az ebbeli felhatalmazással — az aranykölcsönök és a földtehermentesítési kötvények törlesztési járulékainak fedezése végett. Így 1889-re 13,097.430 frt. volt e célra előirányozva. 1890-ben a költségvetésből a rendes bevételek I. fejezetéből: az állami adósságokból, az említett két cím kimaradt; mert a miaránylag csekély törlesztés a konversio után évenként történik, az nem új kölcsönökkel fedeztetik, hanem a rendes jövedelmekből. További alaki változás a költségvetés VII. fejezetén: az állami adósságoknál, onnan ered, hogy több kölcsön konvertáltatván, a megfelelő címek megszűnnek és helyökbe két új cím lép, továbbá új adósság: az italmérési jogok megváltására szolgáló kölcsön jelen meg először az államadósságok fejezete alatt. A változások érdeméről az államadósságok szakaszánál szólunk.

Kiadások. — A kiadások két főcsoportba oszthatók: a valóságos állami kiadások és az üzemi kiadások vagy költségek csoportjába. Az előbbiekről szólunk első sorban, az utóbbiakról ott, a hol az államgazdasági s pénzügyi bevételeket ismertetjük. A szorosan vett állami kiadások közt is vannak azonban, mint a közigazgatás és pénzügyi kormányzat s a közoktatás költségei, a melyeknek némely direkt bevételek felelnek meg. Ezen állami kiadások tesznek:

Év	Kir. udvartartás és országgyűlés	Közösügy rendes és rendkívüli kiadás	Államadósság	Vasúti kamatbiztosítás	Horvát-Szlavonország bellegazgatása	Közigazgatás és pénzügyi kormányzat	Nyugdíjak	Közoktatás	Igazságügy	Honvédelem	Kő- s vízutak építése s fenntartása
m i l l i ó f o r i n t											
1881	5·84	38·14	106·37	13·89	5·58	18·49	4·07	4·58	10·04	6·71	5·69
1882	5·89	42·73	108·40	10·65	5·88	19·00	4·30	5·00	10·76	7·11	11·22
1883	5·83	34·84	109·93	11·32	5·69	20·31	4·35	5·45	11·35	7·10	8·70
1884	5·77	30·87	115·44	9·53	6·02	21·03	4·60	5·82	11·51	7·45	9·88
1885	5·86	36·98	120·26	8·35	6·43	20·77	4·79	6·20	11·85	7·49	8·71
1886	5·95	33·65	121·96	7·88	6·26	20·53	5·20	6·17	11·73	8·00	7·26
1887	5·80	46·31	124·26	8·10	6·08	21·20	5·51	6·49	11·50	15·46	7·59
1888	5·89	43·19	126·64	6·93	6·26	20·64	5·97	6·75	11·66	9·90	8·97
1889	5·90	31·70	132·38	4·86	6·03	21·54	5·79	7·44	11·98	11·73	7·28
1890	5·88	29·51	127·00	4·60	6·06	21·92	6·31	7·36	12·19	14·77	7·37

A kir. udvartartás és országgyűlés kivételével a kiadások általában emelkednek. A kir. udvartartás költségei 10 évenként, Ausztriával egyenlő nagyságban és nem a quóta arányában, állapítatnak meg. 1868-tól 1873-ig e költség volt évenként 3²⁵, ez utóbbi évben az udvarnak a bécsi kiállítás rendkívüli költségei miatt 5⁶⁵ és 1874. óta 4⁶⁵ millió. Az utóbbi évtizedben itt nincs tehát emelkedés, 1881-től fogva az országgyűlés költségei is csak 1¹² és 1³⁰ millió közt változnak, mely különbséget többnyire attól függ, hogy a delegációk Budapesten vagy Bécsben üléseznek-e. A vasuti kamatbiztosításnál mutatkozó apadás nem jelent megtakarítást, mert az államosításból ered. A legnagyobb emelkedés a közösügyi, katonai s a honvédelmi kiadásoknál, nevezetesen 1887-ben mutatkozik a két rendbeli véderő fokozása s új felszerelése folytán; a rendes hadseregnek az utóbbi két évben a költségek elenyésztek, míg a honvédségnél a csapatok szaporítása s új fegyverek beszerzése ismét szaporítja a költségeket. Folytonos és nagy fokozást mutatnak az államadósságok; az újabb nagy brutto-kiadásnak azonban tetemes új bevétel felel meg s a háztartás ezen részében lényeges javulás következett be. Öröndetes, hogy a közigazgatásra, közoktatási s igazságügyre folyton nagyobb költség fordítható. Folyton öregbedő terhet képviselnek a nyugdíjak; feltűnő az különösen a nyugdíjazást méltányosabban rendező 1885: XI. t. cz. életbeléptetése óta. Az itt felsorolt összegekben azonban nem foglaltatnak az összes nyugdíjak, mert a hadsereg nyugdíjain kívül, melyek a közösügyi költségek közé tartoznak s az Ő Felsége kabinet-i irodájának külön elszámolt, kerek számban 28.000 frt.-nyi nyugdíjain kívül, az 1849. évtől az 1867. évig fennállott központi kormány közégeinek is jár egyezségileg megállapított átalány, a mely évről-évre a jogosultak elhalálása következtében apad. Így az 1889-diki átalány 62.143, az 1890-diki 56.092 frt. De tekintsünk egy némely kiadási fejezetet közelebbről.

Közösügyi költségek. — Magyarországnak hozzájárulása eredetileg 30, utóbb a határőrvidék bekebelezése után 31⁴⁰/₁₀₀-ot tesz. A netto-szükséglet, melyet quótaszerű hozzájárulásokkal fedezni kell, hullámszik a közös fedezetre szolgáló tiszta határvámjövedelem eredménye szerint is. Voltak évek, mikor a vámból az ebből teljesített adóvisszatérítés miatt 3—5 millió maradt fenn mindössze, sőt volt egy év (1881.), mikor az említett oknál fogva a vámjövedék passiv lett; a közös költségek fedezésére tehát kevés vagy mi sem jutott

és így azok aránytalanul nagyoknak mutatkoztak. Az autonom vám-tarifa ismételt fokozása s különösen az utóbbi közgazdasági egyezség óta, mely az adóvisszatérítést többé nem a vámjövedelemre utalja, ezen jövedék jelentékeny fedezetet nyújt a közös háztartásnak. Így a vámjövedék fölöslege 1889-re 39⁶⁹, 1890-re 39⁷³ millióra van elő-irányozva.

Az utóbbi évtized, szerencsére, nem ismer oly rendkívüli katonai intézkedéseket, melyek miatt (Bosznia okkupációja) 1878-ban 215⁸⁸ és 1879-ben 137⁰³ millióra emelkedtek a közügyi költségek, holott 1875-ben például 109⁶⁰ millió állottak vala. És ama két évben csekély volt azon fölül a vámfedezet is. De az utóbbi 10 év alatt is tetemesen emelkedtek az 1880-ban már 115⁷⁶ millióra leszállott bruttó-költségek. Mert az újabb katonai felszerelések, az erődítések és a mozgósítás esetére való készülődések a nyersszükségletet 1882-ben 146⁵⁶, 1884-ben 130⁰⁸ és 1887-ben 125⁷¹ millióra fokozták. Az utóbbi két év azonban mérséklést mutat a rendkívüli s még inkább a rendes kiadásoknál és egyuttal javulást a fedezetnél. Az itt következő adatok Magyarország hozzájárulásáról az 1881—90. évi közös költségekhez számszerűleg illusztrálják a mondottakat:

É v	K ö z ö s ü g y i		
	rendes	rend-kivüli	összes
	kiadások millió forintokban		
1881 . . .	36 ⁰⁵	2 ⁰⁹	38 ¹⁴
1882 . . .	28 ⁶⁶	14 ⁰⁷	42 ⁷³
1883 . . .	28 ⁸⁴	6 ⁰⁰	34 ⁸⁴
1884 . . .	26 ⁰⁵	4 ⁸²	30 ⁸⁷
1885 . . .	32 ⁷³	4 ²⁵	36 ⁹⁸

É v	K ö z ö s ü g y i		
	rendes	rend-kivüli	összes
	kiadások millió forintokban		
1886 . . .	30 ⁰¹	3 ⁶⁴	33 ⁶⁵
1887 . . .	32 ⁵⁸	13 ⁷³	46 ³¹
1888 . . .	24 ⁰⁸	19 ¹⁰	43 ¹⁸
1889 . . .	23 ⁰²	8 ⁶⁷	31 ⁶⁹
1890 . . .	23 ³⁰	6 ²⁸	29 ⁵⁸

Államadósságok. — Az előbb sommásan kimutatott állami adósságokat elemeznünk kell, tekintettel főkép a közelebb beállott kedvező alakulásra. Lássuk mindenekelőtt, hogy mely főbb tényezők-ből állanak az előbb kimutatott összegek:

É v	Állam- adóssági járulék	Állam- adóssá- gok	Vasutak államosítása folytán elvállalt adósságok	Együtt	Az állam által kifizetett adóssá- gok törlesztése, kamatai és kere- lesi költsége	Mind- össze
		törlesztése, kamatai és kezelési költsége				
millió forintokban						
1831 . . .	30'32	46'77	7'57	54'34	21'71	106'37
1882 . . .	30'32	48'73	7'54	56'27	21'81	108'40
1883 . . .	30'32	50'25	7'44	57'69	21'93	109'94
1884 . . .	30'32	53'02	10'11	63'13	21'99	115'44
1885 . . .	30'31	55'44	11'80	67'24	22'71	120'26
1886 . . .	30'32	57'83	11'86	69'69	21'95	121'96
1887 . . .	30'31	60'54	11'75	72'29	21'66	124'26
1888 . . .	30'31	62'37	11'63	74'00	22'32	126'63
1889 . . .	30'31	64'24	14'70	78'94	22'13	131'38
1890 . . .	30'31	66'36	6'99	73'35	23'34	127'00

Az 1867-ben elvállalt államadóssági járulék változatlan. Az államadósságok többi részét lehet két csoportra osztani: olyanokra, melyeket a kincstár, úgyszólván, közvetített és a melyeknek külön bevétel is felel meg s olyanokra, melyek tisztán az állam mindennemű bevételeiből fedezendőek. Az előbbiekhöz soroljuk a földtehermentesítési adósságot, mert az évi teher ellátására első sorban a földtehermentesítési pótlék szolgál. Ezen csoportba tartozik még szorosabb értelemben a szőlődézsma váltás, melynek például 1890. évi 2'36 milliónyi kiadásával szemben áll a váltás kötelezettség 1'31 milliónyi befizetése; továbbá a maradvány- és irtványföldek megváltása s a tiszta-szegedi sorsolási kölcsön, melynek f. é. 1'91 milliónyi szükségletével szemben áll az adósok 0'80 milliónyi lerovása. Ezen csoportba sorolandó végre a most első ízben jelentkező, az italmérési jogok megváltásáért járó tőkék kamata 9'9 millió erejéig, a mely költségnek bőven fedezetére szolgál az italmérési jövedéknek tiszta jövedelme. A másik államadóssági csoporthoz, a melynek külön fedezete nincs, tartoznak a vasutak államosítása folytán elvállalt adósságok is.

Azok után, miket mindezekről az utóbbi évtizedben tapasztalt hullámozást illetőleg említünk, szólunk kell az 1889. és 1890. évi alakulásról, mert e viszonyoknak párhuzamba állítása tünteti fel legjobban a kedvező fordulatot.

Az államosított vasutak kamatbiztosítási terhét számításon kívül hagyva, az államadóssági teher 1889-ben összesen 117⁶⁸ millióval volt és 1890-re 120⁰² millióval van előirányozva. Ez utóbbi évben új államadóssági teher gyanánt szerepel az italmérési váltáságtőkéért járó 9⁹ millió kamat; csakhogy ezzel szemben, mint új bevétel, 12⁵ millió jelentkezik az italmérési jövedékből. A pénzügyi mérleg e részben tehát nem romlott, de nem is javult, mert a nagyobb bevétel a regalemegváltás folytán elmaradt némely jövedelmek pótlásául irányoztatott elő. Lényegesen kisebb a földtehermentesítési adósság évi terhe 1890-ben, a mennyiben az előző évbeli 17¹³ millióval szemben a konverzió következtében a kiadás most 8⁹¹ millió. Könnyebbült az 1868-diki vasuti kölcsön, a gömöri vasuti záloglevélkölcsön, az 1871. évi 30 milliós és az 1872. évi 54 milliós kölcsön konverziója következtében az évi teher. Ez a négy cím az állami adósságok fejezetéből az 1890. évi költségvetésben meg is szűnt; tett pedig az ebbeli kiadás 1889-ben 13⁰⁵ milliót. Csakhogy amaz adósságok helyébe a konverzióról szóló 1888:XXXII. t.-cz. alapján 4^{1/2}/₀-os államvasuti aranykölcsön lépett, melynek szükséglete 1890-ben 10³⁸ millióra megy. Ez tehát konverzió folytán 2⁶⁷ millióval leszállott.

Tetemes könnyebbülés állott be a kamatbiztosítást élvezett vasutak államosítása folytán elvállalt adósságoknál a keleti, a tiszavidéki, az első erdélyi, a duna-drávai s az alföld-fiumei vasutak elsőbbségi kötvényeinek konverziója következtében. 1889-ben az ezen vasutakkal elvállalt adósságok terhe még 11⁶³ millió volt, 1890-ben csak 3⁴³ millió van előirányozva; a teherkönnyebbülés ezen adósságok fejezete alatt 8²⁰ millió. Csakhogy a beváltott elsőbbségi ezüstkötvények helyébe 4^{1/2}/₀-os államvasuti ezüstkölcsön lépett, melynek terhe 1890-ben 5⁶⁹ millióval van előirányozva, úgy, hogy az államosított vasutaknál jelentkező tiszta megtakarítás 2⁵¹.

Összefoglalva a három adóssági csoportnál a konverzió folytán beállott teherkönnyebbülést, ez összesen 13⁴⁰ milliót teszen, melyből azonban a valódi kamatmegtakarítás 1889-hez képest 1⁰², a tőketörlesztés halasztása pedig 11⁷ millió.

Az államadósságok álladéka. — A kép teljessége végett ki kell mutatnunk az államadósságok álladékát is; de erről a rendelkezésre álló legújabb hivatalos adatok az 1888. évi zárszámadásból valók:

Sorsz.	T á r g y	1884	1885	1886	1887	1888
		millió forintokban				
	<i>I. Állami és országos adósságok.</i>					
	Visszafizetési kötelezettség nélkül felvett kölcsönök: ¹⁾					
1	Aranyjáradék-kölcsön (4%)	485 ⁸⁶	485 ⁸⁶	485 ⁸⁶	485 ⁸⁶	530 ¹²
2	Papíráradék-kölcsön (5%)	157 ⁹⁶	198 ⁵⁰	245 ⁷⁴	302 ³⁶	309 ⁸
	Együtt	643 ⁸²	684 ³⁶	731 ⁶⁰	788 ²²	839 ⁹⁰
	<i>Törlesztendő adósságok.</i>					
	<i>a) Aranyértékben kamatozók:</i>					
3	1887. évi vasuti kölcsön	75 ²²	74 ³²	73 ³⁷	72 ³⁷	71 ³³
4	Gömöri vasuti záloglevél-kölcsön .	5 ⁶⁷	5 ⁵⁷	5 ⁴⁶	5 ³⁵	5 ²⁸
5	1871. évi 30 millió frt.-os kölcsön	22 ⁹⁴	22 ¹⁹	21 ⁴⁶	20 ⁵⁷	19 ⁷¹
6	1872. évi 53 „ „ „	43 ⁷⁸	42 ⁴⁵	41 ⁰⁶	39 ⁶⁰	33 ⁰⁷
7	Magyar keleti vasutat terhelő állami adósság	9 ⁸²	9 ⁸⁰	9 ⁷⁸	9 ⁷⁶	9 ⁷⁴
8	Magyar keleti vasutat terhelő II. kibocsátású elsőbbségi kölcsön .	29 ⁹⁹	29 ⁹⁹	29 ⁹⁹	29 ⁹⁹	29 ⁹⁹
9	A zágráb-károlyvárosi vasutat terhelő adósság	4 ⁷⁹	4 ⁷⁸	4 ⁷⁸	4 ⁷⁷	4 ⁷⁷
10	Az első erdélyi vasut beruházási kölcsöne	— ²⁾	3 ⁷⁶	3 ⁷³	3 ⁷⁰	3 ⁶⁷
11	A báttaszék-dombovár-zákányi v. beruházási kölcsön hányada	—	0 ¹⁶	0 ¹⁶	0 ¹⁵	0 ¹⁵
12	Alföld-fiumei v. 1876. évi beruházási kölcsön hányada	—	1 ⁰⁵	1 ⁰⁴	1 ⁰³	1 ⁰³
	<i>b) Ezüst értékben kamatozók:</i>					
13	Magy. keleti vasutat terhelő I. kib. elsőbbségi kölcsön	44 ³⁴	44 ²⁵	44 ¹⁷	44 ⁰⁷	43 ⁹⁸
14	Az I. erdélyi vasuti részvények . .	38 ³⁸	13 ⁹⁷	13 ⁹⁴	13 ⁹¹	13 ⁸⁸
15	„ „ „ elsőbbségi kölcsön		20 ⁵⁴	20 ⁴⁹	20 ⁴⁴	20 ⁴⁰
16	A báttaszék-dombovár-zákányi v. megváltása folytán részvényekb. .	11 ⁶⁶	4 ⁶³	4 ⁶²	4 ⁶¹	4 ⁶⁰
17	A báttaszék-dombovár-zákányi v. elsőbbségi kötvényei		6 ⁸⁵	6 ⁸⁴	6 ⁸³	6 ⁸¹
18	Alföld-fiumei vasuti részvények . .	—	18 ²⁸	18 ²³	18 ¹⁸	18 ¹²
19	Alföld-fiumei v. terhelő I. kibocsátású elsőbbségi kölcsön . .	—	18 ⁵⁰	18 ⁴⁵	18 ⁴⁰	18 ³⁵
20	Alföld-fiumei vasutat terhelő II. kib. elsőbbségi kölcsön	—	1 ⁵⁹	1 ⁵⁷	1 ⁵⁶	1 ⁵⁵

¹⁾ Effektiv értékben.

²⁾ Az első erdélyi v. részvényei- és kötvényeinek összegében foglaltatik.

³⁾ Ebben foglaltatik a beruházási kölcsön.

Dorsz.	T á r g y	1884	1885	1886	1887	1888
		millió forintokban				
	e) Bankértékben kamatozók:					
21	Tiszavidéki vasuti részvények . .	12'15	10'13	8'10	6'09	4'05
22	Tiszavidéki v. terhelő I. kib. sors- jegy-kölcsön	14'05	13'93	13'81	13'68	13'54
23	Tiszavidéki v. terhelő II. kib. el- sőbbbségi kölcsönök	19'57	19'52	19'47	19'42	19'36
24	Vágvölgyi v. terhelő adósság . .	2'29	1'69	1'09	0'49	—
25	1870. évi sorsolási kölcsön . . .	24'72	24'25	23'79	23'32	22'86
26	Lánczhid elsőbbségi adósság . . .	1'03	1'00	0'96	0'92	0'87
27	Lánczhidjog megváltása	0'38	0'38	0'38	0'38	0'37
28	Tisza-szegedi kölcs. (1880. XX.t.cz.)	42'58	42'25	41'90	41'54	41'18
29	Földtehermentesítési adósság . . .	202'06	195'26	188'12	180'63	172'62
30	Szőlődézsma váltásági adósság . .	12'51	10'82	9'04	7'21	5'25
31	Maradvány- és irtványföldek vált- sága	2'14	2'25	2'24	2'24	2'23
32	Az 1883. évi XLI. t. c. alapján a magy. földhitelintézetől felvett 6,764.800 frt.-nyi jelzálog-kölcsön	6'15	6'58	6'52	6'45	6'35
33	Az 1884. évi I. 1885. évi II. és az 1886. évi VI. t. cz. alapján a m. földhitelintézetől felvett 137.900 frt. 1,050.000 frt. és 2,022.400 frt.-os 4 és 4 ¹ / ₂ o-s jelzáloglevél- kölcsön	1'04	3'04	4'46	4'81	4'73
34	Az 1867. év végeig befizetett tiszti biztosítékok	—	—	0'07	0'07	0'05
	Együtt . . .	627'76	653'78	639'03	622'54	604'84
	<i>II. Egyes tárczákat terhelő adós- ságok.</i>					
35	A szegedi székhelyű létesítésére a jövendőki bírság alapból felvett kölcsön	—	0'1	0'18	0'18	0'16
36	Honvédelmi miniszterium	—	1'92	2'19	2'58	3'12
37	Földművelési miniszterium	—	1'67	1'67	2'31	2'30
38	Kereskedelmi miniszterium	—	0'47	1'57	1'55	1'47
39	A vasművek ingatlan vagyonát ter- helő adósság	—	—	1'60	1'57	1'54
40	Belügyminiszterium	—	—	0'36	0'95	0'96
41	Vallás- és közoktatásügyi miniszt.	—	—	—	7'64	8'22
	Együtt . . .	—	4'24	7'57	16'78	17'77
	Összesen . . .	1.271'58	1.342'38	1.373'20	1.427'54	1.462'60

Az arany- és papíráradék meghonosítása s utóbb a vasutak mind nagyobb mérvű államosítása óta az állam nem szerezte be többé szükségletét törlesztési kölcsönökkel, hanem beruházásait is, sőt az évi adósságtörlesztést is járadékkötvények kibocsátásával fedezte. Innen van, hogy a járadékadósságok növekednek, a törlesztések pedig apadnak.

A konverzió következtében beállott változásokat az államadósságok álladékaiban a következőkben mutatjuk ki: Az 1888:XXXII. törvénycikkj rendeletére beváltott direct államadósságokat és vasuti elsőbbségeket elsoroltuk föntebb; az 1888. végéről itt közölt adóssági álladékból látható, hogy mily terjedelmű adósságok szűntek meg a konverzió folytán. A beváltás azonban nem pontosan az itt felsorolt állományra, hanem valamivel kisebb összegekre terjedt ki, ha az illető adósság 1889-ben a beváltási határidő előtt tervszerű kisorsolás folytán lejjebb szállott. Így például az 1872. évi 54 millió kölcsönből, a föntebbi összeállítás szerint, 1888. végén 38.07 millió maradt fenn, konverzió alá azonban csak 36.46 millió került, mivel a márczius 27-ikén történt behívás előtt, január 2-án a különbözet tervszerű törlesztés útján már bevonatott. Az 5%-os földtehermentesítési kötvények helyébe 199.5 millió 4%-os adómentes új kötvény, a konverzió alá vont 5%-os aranykötvények helyébe 182 milliónyi 4¹/₂%-os adómentes államvasuti aranykölcsön és a bevont 5%-os vasuti ezüst prioritások helyébe 119.5 millió 4¹/₂%-os adómentes államvasuti ezüstkölcsön bocsátatott ki. Az új földtehermentesítési kölcsön 70, a vasuti aranykötvények 75, az ezüstkötvények 80 év alatt törlesztendőek. Az új kölcsönök összegére, kamatjára, törlesztési idejére s értékesítésére nézve a többször említett törvény 9. §-a azt rendeli, hogy ezentúl az évi teher legalább annyival legyen kisebb, mint a mennyit 1889-ben adósságtörlesztés fedezésére papíráradék kibocsátásával kell beszerezni. E szükséglet 13.09 millióval van előirányozva, a megtakarítás pedig — mint láttuk — 13.40 millió s így ezen feladatnak a művelet megfelelt. Ki is maradt az 1890. évi költségvetésből az adósságtörlesztésre a járadék-kibocsátással beszerzett és évről-évre emelkedett fedezet, mely művelet az államadósságok álladékat nagyobb mértékben fokozta, mint a mennyire ez a törlesztések útján apadt. Ezentúl a törlesztés valóságos apasztás lesz.

Az államadósságok álladéka az 1890. évvel tetemesen szapor-

dik az italmérési jogok megváltásáért adandó $4\frac{1}{2}\%$ -os, adómentes, 70 év alatt törlesztendő 220 milliónyi kártalanítási kötvényekkel.

Bevételek. — Ezek közül első sorban az egyenes és fogyasztási adókat taglaljuk. Voltak ugyanis:

É v	Egyenes adók		Fogyasztási adók		É v	Egyenes adók		Fogyasztási adók	
	bevéte- telek	közvet- len elő- állítási költség	bevéte- lek	közvet- len elő- állítási költség		bevéte- lek	közvet- len elő- állítási költség	bevéte- lek	közvet- len elő- állítási költség
		millió forintokban					millió forintokban		
1881	87'69	0'98	17'93	0'23	1886	93'86	0'76	27'18	0'30
1882	90'22	0'91	17'85	0'28	1887	96'59	0'78	27'28	0'29
1883	93'68	0'79	19'45	0'25	1888	101'02	0'53	34'91	0'64
1884	96'06	1'10	21'83	0'25	1889	99'40	0'70	39'68	0'43
1885	98'05	0'99	26'76	0'25	1890	98'80	0'68	42'60	0'56

Az itt kimutatott közvetlen előállítási költségek a kezelési költségeknek, melyek a pénzügyi kormányzat kiadásaiban foglalvák, csak csekély részét képezik; az itt felsorolt költségek kizárólag az egyenes, illetőleg fogyasztási adókat terhelik.

Hogy a bevételek változó nagyságát közelebb ismerhessük, elemeznünk kell ugy ez egyenes, mint a fogyasztási adók eredményeit.

Egyenes adók. — Kimutatjuk az egyenes adók eredményeit, illetőleg az utolsó két évről az előirányzatot a költségvetésekben és zárszámadásokban foglalt címek szerinti részletezéssel. Az itt felsorolt összegekben a földtehermentési pótlék is, ott, a hol az alkalmaztatik, bele van foglalva, mert a föld-, ház- vagy keresetadó stb. valódi nagysága csak a földtehermentesítési pótlék hozzászámításával jut kifejezésre s ezen pótléknak elkülönített számítására hazánkban nincs az az ok, a mely Ausztriában fenforog. Ausztriában a földtehermentesítés nem volt állami, hanem tartományi feladat, a kivetett pótlék tartományi bevételt nyújt; azért az állami háztartásban nem is szerepel, holott nálunk az adósság állami lévén, az ennek fedezetére rendelt pótlék csak olyan állami bevétel, mint a törzsadó. Csak Horvát-Szlavonország tesz e részben kivételt; az adósság tartományi, a földtehermentesítési pótlék nem szedetik a közös magyar-horvát kincstár, hanem az autonóm kormányzat részére.

Az egyenes adók az 1881—1890-iki évtizedben így állanak:

Folyó szám	Egyenes adók	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890
		m i l l i ó f o r i n t									
1	Földadó	36'27	38'12	39'55	38'24	35'34	32'85	33'86	34'58	35'00	35'00
2	Házadó	8'64	8'99	9'21	8'91	9'03	9'13	9'78	10'26	10'60	10'60
3	Keresetadó	16'21	17'01	16'73	17'77	17'02	17'52	17'92	18'77	18'40	18'80
4	Nyilvánosszámadásra kötelezett stb.	3'56	3'04	2'31	2'19	3'12	2'96	2'85	2'90	2'80	3'20
5	Bányaadó	0'10	0'10	0'13	0'10	0'09	0'08	0'10	0'11	0'09	0'10
6	Tőkekamataadó	3'53	3'64	4'40	5'50	5'41	5'34	5'61	5'79	5'45	4'00
7	Szállítási adó	3'22	3'62	4'26	4'03	4'29	4'26	4'76	6'20	5'60	5'60
8	Nyereményadó	0'23	0'20	0'22	0'21	0'24	0'22	0'18	0'19	0'22	0'20
9	Fegyver- s vadászádó	0'40	0'50	0'38	0'55	0'49	0'45	0'45	0'45	0'50	0'45
10	Hadmentességi adó	2'71	2'78	4'02	3'11	3'00	2'91	2'77	2'98	3'05	2'70
11	Ált. jöv. pótagó	9'40	9'64	9'93	13'06	17'60	16'54	16'68	17'08	16'62	16'50
12	Késedelmi kamat	1'61	1'63	1'36	1'30	1'31	1'22	1'26	1'33	1'23	1'30
13	Adóbehajtási illeték	0'47	0'33	0'29	0'24	0'28	0'21	0'22	0'22	0'21	0'21
14	» költségterítmeny	—	—	—	0'25	0'22	0'14	0'13	0'15	0'23	0'14

Ezen kimutatásból hiányzanak a határőrvidéken fennállott, de 1886-ban megszűnt jövedelem-, malom- és kereskedelmi ipar- és védelmi adó, melyek együttvéve vagy 800.000 frt.-ra mentek és azon évtől fogva a közérvényű adók által pótoltatnak. Az egyenes adók emelkedése a gazdasági viszonyok javulásának, a jövedelmek gyarapodásának tulajdonítandók; ide tartozik a ház-, a kereset-, részben a tőkekamat- és járadék-, meg az általános jövedelmi pótagó, ilyen a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója. Ez utóbbinál azért preliminaritativ 1890-re 400.000 frt.-tal több, mint az előző évben, mivel a déli vasuti társaság adómentessége megszűnik és 1890-től fogva adó alá esik. Az adó emelkedése azonban nagyrészt a kivetés hatásosabb szabályozásából, a jobb behajtásból is keletkezett. Továbbá adófokozási intézkedéseket is tett a törvényhozás. Így a tőkekamat- és járadékadónak 1883-tól fogva beállott növekedése legnagyobb részben a pénzintézeteknél elhelyezett tőkék kamatjának ezen évben életbe lépett megadóztatásából ered; az 1890-re 1'45 millióval kisebb előirányzásnak oka pedig először az, hogy elesik az italmérési jog megváltása következtében az eddigi jogosultaktól befolyt járadékadó; második oka pedig az, hogy a magyarországi (de nem egyuttal horvátországi) földtehermentesítési kötvényeknek adómentesekké való konvertálása az eddigi adót elenyészteti. A házádonak időről-időre emelkedése onnan is ered, hogy sok épületre nézve az időleges adómentesség

lejár. Hogy 1884-ben az adó némileg leszállott, az az 1883: XLVI. törvénycikkben nyújtott könnyítésnek tulajdonítandó. Ugyanezen törvénycikknek intézkedéseinek tulajdonítandó viszont az általános jövedelmi pótdadónak tetemes emelkedése 1884-ben, mely gyarapodás az ezen pótdadónak alávetett egyéb egyenes adók növekedésével még inkább emelkedett. Egyben megemlítjük, hogy ugyancsak az 1883. évi XLVI. t.-cz. leszállította a földadó kontingensét — a földtehermentesítési pótlék nélkül — 29 millióról 26 millióra. Ezen mérséklés nem látható meg az 1884. évi eredményben, mert a kataszteri munkálat folyamában többenmű kiegyenlítések még függőben voltak; de utóbb érvényre jutott ama mérséklés és ezen határon túl is leszállott a földadó a kataszteri munkálat és túlfizetés elleni reklamáció következtében. A kivételesen kedvező 1888. év valamennyi egyenes adónál emelkedést mutat és — mint láttuk — az eddig soha el nem ért 101 milliónyi bevétellel dicsekedhetik.

Fogyasztási adók. — Ezek az 1881—1890. évtizedben a következőkép alakultak, illetőleg a következő összegekkel vannak előirányozva:

Év	Szesz-adó	Bor-adó	Hús-adó	Sör-adó	Czukor-adó	Czukor- és sörfogyasztási adó	Ásványolaj adó	Sajtott élesztőtől járó adó
1881	7'17	3'41	2'41	0'93	2'97	1'04	—	—
1882	6'85	3'49	2'53	1'00	1'59	2'04	0'36	—
1883	7'60	3'59	2'58	1'13	2'07	1'96	0'52	—
1884	8'13	3'63	2'60	1'37	2'20	2'17	1'73	—
1885	11'18	3'72	2'70	1'36	2'54	2'24	3'02	0'18
1886	10'73	3'82	2'77	1'35	2'11	2'32	4'08	0'21
1887	9'98	3'94	2'85	1'33	2'39	2'35	4'44	0'20
1888	14'86	5'68	3'05	1'08	2'04	3'47	4'50	0'22
1889	20'00	5'80	3'09	1'33	1'40	3'97	3'85	0'20
1890	22'00	6'00	3'15	1'00	2'00	3'87	4'38	0'16

Több, mint egy évtizede annak, hogy a kormány és törvényhozás az állam jövedelmeit főleg a közvetett adók fokozásával kívánja gyarapítani. A tavalyi Évkönyv a szesztermelésről szóló cikkben ismerteti ezen törekvés egyik eredményét. A nagy lendület, melyet a szeszadó jövedelme 1888-tól fogva mutat, az ezen évben alkotott XXIV. és XXV. törvénycikknek gyümölcse. A törvény szeptember 1-én lépett életbe s az év már is nagy többletet mutat; az 1889-iki eredmény pedig a 20 milliós előirányzatot 2'33 millióval

haladja túl és az 1890-iki bevétel 22 millióval volt előirányozható. A bor- és húsadónak 1888-tól fogva mutatkozó tetemes bevételi gyarapodása az adótételek 50, illetőleg 25%-os fokozásának tulajdonítandó, míg a sörnél az adóemelés a fogyasztás és az adójövedelem apadását okozta. A cukoradó a hazai termelés növekedésével az új törvény alapján nagyobb bevételt ígér a folyó évre. A cukor- és sörfogyasztási adó (a kávéfogyasztási adó megszűnt, mikor a vám fölemeltetett) 1888-tól fogva a tetemes adófokozás és az 1889-ben megkötött új megváltási s bérleti szerződések következtében lényegesen emelkedett. Igen nagy javulás mutatkozik már több év óta az ásványolajadónál a finomítási ipar emelkedése folytán. Az évtized kezdetén a fogyasztási adók összege volt 18, a végén 42⁶ millió.

Ausztria egyenes és fogyasztási adói. — Az egyenes adók a következőkép alakulnak:

É v	Földadó	Házadó összesen	5/o az adó- mentes épü- letek jöve- delméből	Kereskedelmi adó	Jövedelmi adó	Adóbeha- tási illeték s késedelmi kamat	Összes egyenes adó	Közvetlen adó besze- dési költség
	millió forintokban							
1881	33 ⁵⁸	24 ⁴⁰	1 ³⁰	9 ⁸⁹	22 ⁹⁶	0 ⁹¹	93 ¹³	0 ⁴⁶
1882	33 ⁰¹	25 ¹³	1 ³⁶	10 ¹¹	24 ⁴⁶	0 ⁹³	95 ⁰⁰	0 ⁴⁹
1883	33 ²⁸	25 ⁹⁸	1 ⁴²	10 ³⁸	25 ⁷⁶	1 ⁰⁰	97 ⁸²	0 ⁵³
1884	33 ⁵⁵	26 ⁴⁸	1 ⁴⁶	10 ⁵⁹	25 ⁹⁷	1 ⁰⁸	99 ¹³	0 ⁵⁷
1885	31 ⁰⁴	27 ⁰⁴	1 ⁵²	10 ⁶⁹	25 ⁸²	1 ¹⁹	100 ³⁰	0 ⁶⁰
1886	34 ⁶⁷	28 ⁰⁴	1 ⁵⁹	10 ⁸⁹	25 ²⁶	1 ²⁰	101 ⁶⁵	0 ⁶⁷
1887	35 ¹⁴	28 ⁶⁵	1 ⁶⁴	10 ⁹⁸	27 ⁶³	1 ²⁰	105 ²⁴	0 ⁷⁰
1888	34 ⁸¹	28 ³⁶	1 ⁵⁷	10 ⁷²	24 ⁶¹	0 ⁸⁹	100 ⁹⁵	0 ⁶²
1889	35 ¹⁹	29 ⁴¹	1 ⁶²	11 ⁰⁰	25 ¹⁷	0 ⁸⁹	103 ³¹	0 ⁶³
1890	35 ³¹	29 ⁸⁰	1 ⁶⁸	11 ¹⁰	24 ⁸³	0 ⁹⁰	103 ⁶²	0 ⁶⁶

A fogyasztási adók Ausztriában ezen évtized alatt következő-
leg alakulnak:

É v	A fontosabb fogyasztási adók				
	szeszdó	boradó	söradó	húsadó	cukoradó
	millió forintokban				
1881	7 ⁶³	4 ¹⁰	22 ⁴⁴	4 ⁹¹	45 ⁰²
1882	7 ⁶⁷	4 ¹³	22 ⁹⁶	5 ⁰⁴	36 ²³
1883	7 ⁷⁴	4 ¹⁶	23 ³⁸	5 ¹⁵	39 ⁰⁸

Év	A fontosabb fogyasztási adók:				
	szeszadó	boradó	söradó	húsadó	czukoradó
	millió forintokban				
1884	7'93	4'19	24'31	5'19	36'49
1885	9'28	4'23	24'06	5'24	36'63
1886	8'57	4'33	23'87	5'36	42'99
1887	8'71	4'41	24'73	5'59	35'14
1888	9'02	4'30	24'44	5'39	33'51
1889	32'84	4'39	24'48	5'57	20'37
1890	32'92	4'61	24'66	5'77	20'37

Az osztrák egyenes adók főösszege nagyobb, mint a magyar egyenes adóké s számba kell venni még, hogy míg nálunk például az 1889. és 1890. évi előirányzat 99'4, illetőleg 98'8 millió s ebben több mint 20 millió a földtehermentesítési pótlék: Ausztriában nagyrészt kisebb adókulcs mellett az említett két évben az előirányzat 103'3, illetőleg 103'6 millió, de ebben földtehermentesítési pótlék nem foglaltatik, mert ez tisztán a tartományok bevétele. Ausztriának ezen fölénye a nagyobb vagyonosságból ered és a fölény még inkább kitűnik a fogyasztási s más közvetett adóknál. A szeszadó rendkívüli emelkedése a Lajthán túl is az 1888. évi rendszerváltozásnak és nagy adófokozásnak tulajdonítandó; a cukoradónál az eredmény hanyatlása 1886. óta a kiviteli konjunktúra romlásból ered. Az említett évben kerekszámban 43 milliót hozott a cukoradó; de ezen tételnél számba kell venni az osztrák költségvetésnek a magyartól sokban eltérő rendszerét. Nálunk a vámból csak a kezelési átalány és az aranyágio-nyeremény, 1889-ben összesen 1'48, 1890-ben 1'20 millió szerepel mint bevétel, de a vámjövedelmet terhelő kiadások, mint 1888-ig az adórestitutio s jelenleg is a közös költségek fedezése, nem képez költségvetési tételt; ellenben Ausztriában a vámjövedelem megfelelő quotája 1887-ben 43'12 millióval van fölvéve, az adórestitutio 16'93 millióval és az osztrák quotában 99'66 millióval a vámfölösleg osztrák hányada is foglaltatik. Ezek mind brutto-tételek, nálunk netto-, tehát kisebb számok szerepelnek. 1888., vagyis az új kiegyezés óta az adórestitutio, mely különben is megszorítottatott, már nem a vámból, hanem mindegyik kincstár saját jövedelmeiből fedeztetik és így nálunk 1890-re fogyasztási adóvisszatérítések és kiviteli jutalmak czímén 1'03 millió, Ausztriában 8'55

millió van előirányozva a fogyasztási adók terhére. Itt van helye megjegyezni azt, hogy a mióta az adóvisszatérítés nem a vámból, hanem mindegyik kincstár saját bevételeiből fedeztetik, elesik a költségvetésből a fogyasztási adók visszatérítéséből eredt kiegyenlítés. Így az utolsó ízben, 1887-ben, a zárszámadások szerint Magyarországnak jutott Ausztriától 7⁵⁵ millió a sör- és cukoradó visszatérítése czímén, ellenben Magyarország fizetett Ausztriának a szeszadó-restitutio kiegyenlítése czímén 0²⁸ milliót. 1888-tól fogva ez a bevétel, illetőleg kiadás megszűnt, de annál nagyobb fedezetet szolgáltat a visszatérítéssel nem terhelt vámjövedelem a közös költségekre.

Jövedékek. — A jövedékek bevétele, kiadása és tiszta jövedelme nálunk az utóbbi évtizedben így áll:

Év	Dohányjövedék			Sójövedék			Lottojövedék		
	be- vétel	kiadás	tiszta jöve- delem	be- vétel	kiadás	tiszta jöve- delem	be- vétel	kiadás	tiszta jöve- delem
m i l l i ó f o r i n t o k b a n									
1881. . .	38 ⁶⁵	22 ⁷⁴	15 ⁹¹	14 ⁰⁸	2 ⁴⁸	11 ⁶⁰	3 ²²	1 ⁷⁸	1 ⁴⁴
1882. . .	38 ⁶⁵	18 ⁴⁴	20 ²¹	14 ⁴⁷	2 ⁷¹	11 ⁷⁶	2 ⁹²	1 ³⁸	1 ⁵⁴
1883. . .	40 ²⁸	21 ⁰⁹	19 ¹⁹	14 ⁸⁷	2 ⁴⁶	12 ⁴¹	2 ⁹⁰	1 ⁵⁵	1 ³⁵
1884. . .	42 ¹¹	19 ⁹⁵	22 ¹⁶	14 ⁸³	2 ⁴⁸	12 ³⁵	3 ⁰⁵	1 ⁵⁸	1 ⁴⁷
1885. . .	42 ²⁰	22 ⁶⁹	19 ⁵¹	14 ⁸⁰	2 ⁴³	12 ³⁷	3 ¹⁹	1 ⁷⁶	1 ⁴³
1886. . .	44 ¹⁷	23 ³⁰	20 ⁸⁷	14 ⁶¹	2 ³¹	12 ³⁰	2 ⁸⁵	1 ⁵⁶	1 ²⁹
1887. . .	42 ¹⁴	20 ⁴¹	21 ⁷³	14 ⁹¹	2 ⁶¹	12 ³⁰	2 ⁵⁹	1 ³³	1 ²⁶
1888. . .	43 ⁹⁶	21 ³⁰	22 ⁶⁶	15 ⁴⁴	2 ⁴⁵	12 ⁹⁹	2 ⁶⁸	1 ⁴³	1 ²⁵
1889. . .	46 ²⁵	21 ⁶⁸	24 ⁵⁷	14 ⁹²	2 ⁶³	12 ²⁹	2 ³¹	1 ³⁶	1 ¹⁵
1890. . .	46 ²³	21 ⁴²	24 ⁸¹	14 ⁹²	2 ⁶¹	12 ³¹	2 ⁶⁰	1 ⁴¹	1 ¹⁹

A jövedékek száma 1890-ben az italmérési jövedékkel szaporodott. Az állam megváltotta az italmérési regalét s behozta az italmérési adót s illetéket. Az előbbi jogosultak kártalanítását az 1888:XXXVI., magát az új állami italmérési jövedéket pedig a XXXV. t.-cz. szabályozza. Italmérési adó fizettetik a fogyasztásra kimért és kicsinyben elárúsított bor, gyümölcsbor, sör és szesz italokért és pedig borért hektoliterenkint zárt városokban 2, nyílt helyen 3 frt.; gyümölcsborért 1, sörért 2 frt., pálinkáért hektoliterenként a szesztartalom szerint 4⁵—15 frt. A kimérés és kis mértékben való eladás engedély mellett gyakorolható, melyért a helység népessége s a vállalat mértéke szerint évenként különböző fokú illeték fizetendő. A jövedéket azonban a kincstár az első három évben nyílt községekben szerződéssel olykép is biztosíthatja, hogy az ital-

mérési adótól s illetéktől eltekintve, az italmérés kizárólagos joga bérbe adatik. Ez tulajdonkép az előbbi italmérési regale fentartása. A pénzügyminiszter a törvényben felhatalmazást nyert a status quo-nak az első három évben esetleg fentartására; kivételes expediensnek tekintette ezt kezdetben, de midőn a jövedék biztosítására községek és magánosok az új alapon az ország nagy részében nem tettek oly ajánlatot, hogy a hérösszeg az előbbi jogosultaknak nyújtott kártalanítási tőke kamatját és törlesztését fedezné, kénytelen volt a pénzügyminiszter az ország igen nagy részében a jövedéket a kizárólagos italmérési jog bérbeadása útján biztosítani. Így az ország 12.600 községe közül, több mint 10.000-ben ily módon kellett a jogot bérbeadni.

Horvát-Szlavonországban az italmérési jövedék csak 1890. július 1-én lép életbe s a bevételből a társországoznak félévre 0·5 millió átalány jár.

Ezen jövedék bevétele — mint már említők — 1890-re 12·5 millióval, kiadása 0·81 millióval van előirányozva. A felesleg első sorban a kártalanítási tőke kamatozására szolgál 9·9 millió erejéig; a fenmaradó tiszta jövedelemben a zárt városok 1890-től fogva 40, 1893-tól fogva pedig a törvényhatósági városok 30, a rendezett tanácsúak 20, egyéb községek, melyektől a regale megváltatott, 10%-kal részesülnek az illető váltságtőke évi terbét meghaladó tiszta felesleg arányában.

Az osztrák főbb jövedékek bevételei, kiadásai s tiszta jövedelme az utóbbi évtizedben ekkép alakulnak:

Év	Dohányjövedék			Sójövedék			Lottójövedék		
	be-vétel	kiadás	tiszta jövedelem	be-vétel	kiadás	tiszta jövedelem	be-vétel	kiadás	tiszta jövedelem
millió forintokban									
1881 . .	65·18	23·59	41·59	19·71	2·86	16·85	21·91	13·31	8·60
1882 . .	69·28	23·85	45·43	20·05	2·88	17·17	20·07	11·79	8·28
1883 . .	70·98	25·03	45·95	20·53	2·87	17·66	21·82	14·35	7·47
1884 . .	74·14	28·42	45·72	20·36	2·92	17·44	22·15	12·86	9·29
1885 . .	75·18	27·23	47·95	20·24	3·00	17·24	22·04	13·92	8·12
1886 . .	76·91	29·56	47·35	20·24	2·96	17·28	22·19	13·69	8·50
1887 . .	78·78	28·22	50·56	20·11	3·01	17·10	22·07	13·62	8·45
1888 . .	78·46	29·58	48·88	20·28	2·98	17·30	21·50	13·50	8·00
1889 . .	81·46	29·90	51·56	20·33	2·99	17·34	21·50	13·50	8·00
1890 . .	82·46	29·35	53·11	20·68	3·05	17·63	21·50	13·49	8·01

Az osztrák dohányjövedéknek a mienkhez képest igen nagy többlete Ausztria nagyobb népességének és jólétének tulajdonítandó. A jövedelemnek lényeges emelkedését az utóbbi években úgy a Lajthán túl, mint nálunk, a dohány- és szivararak fokozása s hazánkban azon kívül a dohánytermelés körüli reformok, valamint a csempészet elleni rendszabályok okozták. Ausztriában is van, 1881. október 1-seje óta italmérési jövedék, helyesebben adó; de a mienknél sokkal kisebb kiterjedésben és évi jövedelme átlag 1½ millió.

Illetékek. — Ezeknek jövedelme hazánkban a következő:

Év	Bélyeg	Jogilleték és díjak	Előállítási költsége	Év	Bélyeg	Jogilleték és díjak	Előállítási költsége
	bevétele				bevétele		
	millió forintokban				millió forintokban		
1881.	8'04	14'69	0'61	1886	9'34	16'40	0'25
1882.	8'87	15'45	0'68	1887	9'65	16'00	0'27
1883.	8'43	15'97	0'21	1888	10'11	17'31	0'53
1884.	8'87	17'34	0'26	1889	9'59	17'60	0'26
1885.	9'33	16'97	0'26	1890	9'84	17'60	0'27

A jövedelem növekedése a tételeknek több ízben történt fokozásából, de az üzleti élet gyarapodásából is ered; az 1888-iki kivételes szaporulat ezen évnek általános gazdasági jólétéből származott.

Az osztrák ugyanazon természetű jövedelmek, az ottani nagyobb jólét és élénkebb forgalomnál fogva sokkal nagyobbak, rendszerint a kétszeres magasságot érik el. Az eredmény, illetőleg előirányzat ugyanis:

Év	Tiszta bevétel		Év	Tiszta bevétel	
	bélyeg-illetékből	jogilletékek és díjakból		bélyeg-illetékből	jogilletékek és díjakból
1881 . . .	17'24	33'08	1886 . . .	18'21	33'16
1882 . . .	16'94	33'96	1887 . . .	18'15	34'05
1883 . . .	17'45	32'73	1888 . . .	18'40	32'70
1884 . . .	17'43	34'77	1889 . . .	18'40	33'20
1885 . . .	18'05	32'87	1890 . . .	18'40	32'97

Államjavak. — Az államjavak, államerdők, államépületek és hidak jövedelme következőleg áll:

É v	Államjóságok			Államerdők			Államépületek és hidak		
	bevétel	kiadás	tiszta jö- vedelem	bevétel	kiadás	tiszta jö- vedelem	bevétel	kiadás	tiszta jö- vedelem
	millió forintokban								
1881 . .	4 ³³	1 ⁵¹	2 ⁸²	6 ²⁷	3 ⁸¹	2 ⁴⁶	0 ⁷⁶	0 ¹⁴	0 ⁶²
1882 . .	4 ⁸⁴	1 ⁵⁹	3 ²⁵	6 ⁰⁰	4 ⁰⁶	1 ⁹⁴	0 ⁷⁸	0 ¹⁴	0 ⁶⁴
1883 . .	4 ⁰⁵	1 ⁷⁴	2 ³¹	6 ¹⁴	3 ⁹²	2 ²²	0 ⁸³	0 ¹⁵	0 ⁶⁸
1884 . .	3 ⁶⁶	1 ⁷²	1 ⁹⁴	6 ⁴⁹	4 ¹⁶	2 ³³	0 ⁸⁶	0 ¹⁸	0 ⁶⁸
1885 . .	3 ⁰³	1 ¹⁷	1 ⁸⁶	6 ³⁴	4 ⁴⁶	1 ⁸⁸	0 ⁸¹	0 ²⁵	0 ⁵⁶
1886 . .	2 ⁹³	1 ⁰⁰	1 ⁹³	5 ⁶⁹	4 ⁰⁹	1 ⁶⁰	0 ⁷¹	0 ¹¹	0 ⁶⁰
1887 . .	2 ⁷³	1 ¹⁸	1 ⁵⁵	6 ²²	4 ¹³	2 ⁰⁹	0 ⁷¹	0 ¹⁰	0 ⁶¹
1888 . .	2 ⁴⁴	1 ⁰⁰	1 ⁴⁴	6 ¹⁸	4 ³¹	1 ⁸⁷	0 ⁷³	0 ¹⁰	0 ⁶³
1889 . .	2 ⁴⁶	0 ⁸⁷	1 ⁵⁹	6 ⁵⁴	4 ²³	2 ³¹	0 ⁷¹	0 ¹²	0 ⁵⁹
1890 . .	1 ⁴¹	0 ⁷⁷	0 ⁶⁴	6 ⁷¹	4 ³⁸	2 ³³	0 ⁷⁰	0 ¹²	0 ⁵⁸

Az itt kimutatott államvagyon három csoportja közül a legnagyobb változás az államjóságoknál következett be. Csupán alaki jelentőséggel bír az a változás, hogy az új kereskedelmi s földművelési, meg a pénzügyminiszteriumok ügykörének változása folytán az államjóságok egy része kincstári birtokok czímén a pénzügyminiszteriumtól a földművelési miniszterium körébe helyeztetett át. Az 1889. és 1890. évi adatok a két tárcza ebbeli tételeit összefoglalva mutatják. Nagy jelentőségű azonban az államjóságok jövedelmének fokozatos csökkenése, mely ezen jóságok tervszerű eladásából eredt. Államjavakat eladtak már korább is évenként 0⁵—1 millió erejéig; 1881-ben már 2 millióra ment az értékesítés és miután a törvényhozás helyeselte a kormány azon szándékát, hogy a pénzügyi egyensúly megközelítése végett, de közgazdasági okokból is, az államjóságok legnagyobbbrészt tervszerűleg eladassanak: 1881-től fogva ez az értékesítés nagy arányokat ölt, az államjóságok állománya évről-évre fogy és azzal párhuzamosan az államjóságok jövedelme. A pénzügyminiszter a költségvetéssel együtt részletes jelentést tesz a megelőző évben eladott ingatlanokról és regálékról és részletesen kimutatja azon birtokokat és jogokat becsértekeikkel együtt, a melyek a közelebbi évben eladásra kerülnek. Ezen kimutatás alapján nyer azután a pénzügyminiszter a költségvetési törvényben, az átmeneti bevétel

megszavazásával, felhatalmazást a megjelölt birtokok eladására. Ily módon államjóságok eladásából befolyt:

É v	Millió frt.	É v	Millió frt.
1881	2 ⁰⁴	1886	3 ⁰²
1882	9 ⁵⁵	1887	7 ²²
1883	6 ⁹⁰	1888	6 ⁶⁰
1884	10 ⁷⁷	1889	6 ⁰⁵
1885	5 ⁹⁴	1890	6 ⁰⁵

Az itt kimutatott évi összegek három tételből alakulnak: az első az állami javak eladása, mely a bevétel túlnyomó részét szolgáltatja, a második a telepítvényesek által fizetendő vételárak, kamatok és hátralékok 0⁵—1 millió, azután a maradvány- és irtványföldek váltásdíjai. Az államjavak eladásából befolyó összegek nagy hullámszának voltak kitéve a gazdasági konjunkturák szerint, minthogy a pénzügyminiszter a tömeges és erőltetett eladást kerülte, nehogy a földárak általában nyomást szenvedjenek és minthogy államjóságok a kijelölt áron alól el nem adattak. Községek határuk kiegészítésére mindig elsőbbségben részesülnek. Nagy gondot fordít a kormány egészséges telepítvények alkotására s úgy az ily birtokok, mint az egyéb jószágrészek vásárlóinak hosszabb törlesztés engedélyezésével megkönnyíti a lefizetést. A kincstár ugyanis a telepítvényeseknek és államjóságok vásárlóinak tartozásaira részint záloglevél, részint készpénz-kölcsönöket vesz föl hitelintézeteknél, a befolyó tőke- s kamatfizetéseket pedig ezen kölcsönök évi terheinek ellátására fordítja. A vételár-hátralékokat részben át is ruházza egy pénzügyintézetre, úgy, hogy a vásárlók az intézet adósaivá lesznek, mi által lehetővé válik, hogy a kincstár az egész vételárhoz jut, a vevő pedig az eredetileg kikötött 5—10 évi lefizetési kötelezettség helyett 20 és több évi törlesztés módjában részesül. Az államjóságok eladása pénzügyi, de még inkább gazdasági tekintetben nagyszabású művelet, az állomány fogytával természetesen csökken a kincstár jövedelme. A zárszámadások a pénzügyminiszter kezelése alatt lévő államjóságok értékét 1881. végén 62⁰¹, 1888. végén pedig, az időközi becslési helyesbítések mellett, 45⁰² millióra teszik; tiszta jövedelmök 1881-ben 2⁸², 1888-ban 1⁴⁴ millió volt, 1890-re pedig 0⁶⁴ millióval van előirányozva.

Bányászat. — A kincstár a hazai bányászatban, különösen a fém-bányászat és kohászatban tekintélyes szerepet játszik. A pénzügyi eredményt a következő számok mutatják, hol azonban a bányászattal együtt a pénzverés és fémbeváltás bevételeit és kiadásait is összefoglaljuk:

É v	Bányászat és pénzverés			É v	Bányászat és pénzverés		
	bevétel	kiadás	hiány		bevétel	kiadás	hiány
	millió forintokban				millió forintokban		
1881 . . .	28 ⁶²	30 ⁰⁸	1 ⁴⁶	1886 . . .	14 ¹⁶	15 ⁹¹	1 ⁷⁵
1882 . . .	14 ³⁰	14 ⁶⁴	0 ³⁴	1887 . . .	15 ³³	15 ⁵³	0 ²⁰
1883 . . .	19 ¹⁹	20 ²²	1 ⁰³	1888 . . .	15 ⁰³	15 ⁷³	0 ⁷⁰
1884 . . .	13 ¹⁴	15 ⁶⁵	2 ⁵¹	1889 . . .	16 ³⁸	16 ⁵⁹	0 ²¹
1885 . . .	14 ³³	16 ²⁶	1 ⁹³	1890 . . .	16 ⁵¹	16 ⁷⁷	0 ²⁶

Az utóbbi években a kincstári bányászat mérlege javul, az itt következő részletezés mutatja, hogy a javulás mely ágazatokban és mily arányban következett be:

Év	Vasművek			Fém-bányászat és opálbánya			Fémkohászat		
	bevétel	kiadás	jövedelem (+), hiány (—)	bevétel	kiadás	jövedelem (+), hiány (—)	bevétel	kiadás	jövedelem (+), hiány (—)
	millió forintokban								
1883	1 ⁸³	2 ⁶³	(—) 0 ⁸⁰	2 ⁷⁹	3 ²⁶	(—) 0 ⁴⁷	3 ⁶⁶	3 ³²	(+) 0 ³⁴
1884	1 ⁹⁶	3 ⁷²	(—) 1 ⁷⁶	2 ⁷⁵	3 ²²	(—) 0 ⁴⁷	3 ⁰⁶	3 ³¹	(—) 0 ²⁵
1885	3 ¹⁵	4 ⁴¹	(—) 1 ²⁶	2 ⁶³	3 ⁰⁴	(—) 0 ⁴¹	3 ⁰⁴	3 ²²	(—) 0 ¹⁸
1886	2 ⁶³	3 ⁹⁸	(—) 1 ³⁵	2 ⁹⁵	3 ⁰⁷	(—) 0 ¹²	3 ⁰¹	3 ⁰⁹	(—) 0 ⁰⁸
1887	3 ¹³	3 ⁵²	(—) 0 ³⁹	2 ⁸⁹	2 ⁸⁵	(+) 0 ⁰⁴	3 ⁴⁷	3 ³⁰	(+) 0 ¹⁷
1888	4 ⁰⁰	3 ⁴¹	(+) 0 ⁵⁹	2 ⁴³	2 ⁵²	(—) 0 ⁰⁹	4 ⁰⁰	3 ²⁷	(+) 0 ⁷³
1889	3 ⁷⁹	3 ⁷²	(+) 0 ⁰⁷	2 ⁸⁵	2 ⁷⁶	(+) 0 ⁰⁹	3 ⁵⁶	3 ⁵⁶	0 ⁰⁰
1890	4 ⁰⁴	3 ⁹⁴	(+) 0 ¹⁰	2 ⁸⁵	2 ⁷³	(+) 0 ¹²	3 ⁶⁵	3 ⁶⁵	0 ⁰⁰

Államvasutak. — Az államvasutaknak e helyütt csupán pénzügyi oldalával foglalkozunk. Közöljük a zárszámadások, illetőleg költségvetések szerint az üzleti bevételeket és kiadásokat; közöljük a hasonló adatokat az államvasutakkal kapcsolatos gépgyár s diósgyőri vas- és acélgégyárról. Volt ugyanis:

É v	Államvasutak			Állami gépgyár			Diósgyőri vasgyár		
	bevé- tel	kiadás	tiszta jöve- delem	bevé- tel	kiadás	tiszta jöve- delem	bevé- tel	kiadás	tiszta jöve- delem
	m i l l i ó f o r i n t o k b a n								
1881	18'42	11'77	6'65	2'02	1'88	0'14	2'34	2'51	—0'17
1882	20'34	12'98	7'36	2'17	1'89	0'28	1'73	2'07	—0'34
1883	22'93	13'72	9'21	2'29	2'18	0'11	2'35	2'45	—0'10
1884	27'16	18'27	8'89	3'04	2'72	0'32	3'08	2'61	0'47
1885	33'72	22'60	11'12	2'16	1'86	0'30	4'02	3'50	0'52
1886	34'16	19'97	14'19	2'46	2'13	0'33	2'33	1'99	0'34
1887	35'45	20'09	15'36	2'55	2'21	0'34	3'19	2'49	0'70
1888	39'94	21'75	18'19	3'11	2'61	0'50	4'58	3'64	0'94
1889	39'90	23'90	16'00	3'11	2'69	0'42	3'13	2'66	0'47
1890	41'50	24'90	16'60	3'49	2'90	0'59	3'94	3'02	0'92

Az államvasutak 1890-iki jövedelme 600.000 frttal magasabbra van előirányozva, mint az 1889-iki, de kevesebb, mint a kivételesen kedvező 1888. évé.

Az 1890-iki üzleti hossz 6.555⁹⁰, az 1888-iki pedig csak 5.782⁴⁵ km. és míg ez utóbbi évben 1.660,604.333 tiszta tonnadm. éretett el, a folyó évre csak 1.563 millió tiszta tonnakilométer volt az előirányzat alapjául vehető. A jövedelmezőség egyik jellemzője az üzleti hányad. Ez az 1873—1888-ig terjedő 16 év alatt átlag 67⁹⁷/o volt, 1888-ban 54⁴⁵/o-ot tett, 1889-ben az újonnan államosított két vasutat is figyelembe véve, 55⁰⁸ és az 1890-iki előirányzat szerint 59⁹⁰/o. Ez az öregedés nem a kezelés megdrágulásából, hanem onnan ered, hogy ez évben az államvasutak hálózata csupán csekély jövedelmű helyi érdekű vasutakkal szaporodik.

Posta és távirda. — A posta és távirda pénzügyi eredményét együttesen az alábbi számok mutatják:

É v	Posta és távirda			É v	Posta és távirda		
	bevétel	kiadás	tiszta jövedelem		bevétel	kiadás	tiszta jövedelem
	millió forintokban				millió forintokban		
1881 . .	8'69	7'35	1'34	1886 . .	11'23	9'59	1'64
1882 . .	9'27	7'74	1'53	1887 . .	11'45	9'41	2'04
1883 . .	9'95	8'05	1'90	1888 . .	12'17	9'12	3'05
1884 . .	10'52	8'65	1'87	1889 . .	12'35	9'33	3'02
1885 . .	10'95	9'30	1'65	1890 . .	12'69	9'57	3'12

A brutto bevétel állandóan emelkedik, de az üzemi fölösleg egyes években némi visszaesést mutat.

Állami lótenyésztő-intézetek. — Ezen telepek pénzügyi áldozatot igényelnek, de a lótenyésztés hazánkban azok segítségével igen örvendetes lendületet nyert és az áldozat busásan megtérül a magyar loállomány minőségének javulásában. A kiadás és bevétel közt a viszony különben javult az utóbbi években. Volt ugyanis:

É v	Állami lótenyésztő-intézetek			É v	Állami lótenyésztő-intézetek		
	bevétel	kiadás	hiány		bevétel	kiadás	hiány
	millió forintokban				millió forintokban		
1881 . .	2 ¹³	3 ²⁰	1 ⁰⁷	1886 . .	2 ³⁶	3 ⁶⁴	1 ²⁸
1882 . .	2 ³⁷	3 ³⁹	1 ⁰²	1887 . .	2 ¹⁴	3 ⁴⁸	1 ³⁴
1883 . .	2 ⁴¹	3 ⁸⁷	1 ⁴⁶	1888 . .	2 ²³	3 ³⁹	1 ¹⁶
1884 . .	2 ⁰⁰	3 ⁷³	1 ⁷³	1889 . .	2 ⁸¹	4 ⁰⁷	1 ²⁶
1885 . .	2 ³⁹	4 ⁰⁰	1 ⁶¹	1890 . .	3 ¹²	3 ⁹⁵	0 ⁸³

Közös államháztartás. — Monarchiánk közös ügyeinek költségeit és ezeknek fedezetét az 1881—1890-es évtizedben a következő részletezéssel mutatjuk ki. Volt ugyanis:

É v	A monarchia közös háztartásának brutto szükséglete	A közös minisztériumok és főszámszék saját bevételei	Marad netto szükséglet	A netto szükségletből fedezettett		
				vámbevételek által	a quóta arányában	
					Ausztria által	Magyarország által
e z e r f o r i n t o k b a n						
1881 . . .	123.208	3.285	119.923	(—) 1.730	83.454	38.199
1882 . . .	149.701	3.134	146.567	15.614	91.667	39.286
1883 . . .	128.611	3.087	125.524	16.069	75.086	34.369
1884 . . .	133.072	2.984	130.088	20.933	74.880	34.275
1885 . . .	125.558	3.155	122.403	18.435	71.322	32.646
1886 . . .	125.665	3.168	122.497	25.914	66.256	30.327
1887 . . .	128.974	3.258	125.716	18.642	73.453	33.621
1888 . . .	139.805	3.120	136.685	41.510	65.389	29.786
1889 . . .	143.688	3.040	140.648	39.698	69.252	31.698
1890 . . .	136.694	2.973	133.721	39.954	64.325	29.442

A brutto-szükséglet változó nagyságának okait vázoltuk már előbb, midőn közösügyi kiadásaink hullámzásáról szóltunk; a netto-szükséglet apadását pedig ugyanakkor, midőn a nyers-költségek

emelkednek, magyarázza a vámfölösleg gyarapodása, melyet egyfelől a vámtételek fokozása, másrészt, még nagyobb mértékben az az intézkedés vont maga után, hogy az adórestitutióra nem szolgált többé fedezetül a vámjövdelem. Hogy különben a közös költségek mely csoportjánál következtek be a legnagyobb hullámzások, azt a miniszteriumok szerinti részletezés világossá fogja tenni.

A közös külügyminiszterium költségei a következők:

Év	Rendes	Rend- kívüli	Összes	Év	Rendes	Rend- kívüli	Összes
	kiadások ezer forintokban				kiadások ezer forintokban		
1881 .	4.205	93	4.298	1886 .	4.404	45	4.449
1882 .	4.251	209	4.460	1887 .	4.432	45	4.477
1883 .	4.244	116	4.360	1888 .	4.466	61	4.527
1884 .	4.298	65	4.363	1889 .	4.497	87	4.584
1885 .	4.331	50	4.381	1890 .	4.542	143	4.685

A rendkívülieknél előforduló egy-egy kivételes nagyobb költség mellett, a rendes kiadásoknál van némi csekély progressio. Egyes czimeikben a kiadások a következők:

Év	Központi igazgatás és rendelke-zési alap	Diplo-máciai ki- adások	Consulatusi kiadások	Az osztrák-magy. Lloyd subventója	Év	Központi igazgatás és rendelke-zési alap	Diplo-máciai ki- adások	Consulatusi kiadások	Az osztrák-magy. Lloyd subventója
	ezer forintokban					ezer forintokban			
1881	1.003	1.182	719	1.300	1886	1.044	1.244	816	1.300
1882	1.013	1.204	734	1.300	1887	1.050	1.244	838	1.300
1883	1.004	1.202	738	1.300	1888	1.054	1.283	891	1.300
1884	1.043	1.208	747	1.300	1889	1.058	1.322	904	1.300
1885	1.044	1.238	749	1.300	1890	1.061	1.388	937	1.300

A közös hadügy költségei az utóbbi évtizedben a követ-

Év	A szárazföldi hadsereg			A haditengerészet			Mind-
	rendes	rend-kivüli	összes	rendes	rend-kivüli	összes	össze
kiadásai ezer forintokban							
1881	94.800	12.704	107.504	7.588	1.743	9.331	116.835
1882	96.301	37.854	134.155	7.265	1.725	8.990	143.145
1883	96.230	16.421	112.651	8.321	1.167	9.488	122.139
1884	97.399	19.044	116.443	8.561	1.577	10.138	126.581
1885	97.062	11.298	108.360	8.740	1.978	10.718	119.078
1886	98.675	9.228	107.903	9.026	2.169	11.195	119.098
1887	99.950	11.104	111.054	9.145	2.171	11.316	122.370
1888	98.292	18.620	116.912	9.267	2.358	11.625	128.537
1889	100.166	20.965	121.131	9.181	2.137	11.318	132.449
1890	100.799	13.360	114.159	9.355	1.889	11.244	125.403

A magyar quóta alakulásáról tett megjegyzéseink, a közös költségek időközi emelkedéséről tett észrevételeink itt találják legfőkép a szárazföldi hadsereg költségeiben alapjukat. A rendes költségek állandóan növekednek, a rendkívüliek erősítési, felszerelési vagy mozgósításra való előkészületi költségek folytán szaporodnak.

A közös pénzügyminiszterium költségei a következők:

Évben	Rendes kiadások	Rendkívüli kiadások	Összes kiadások	Évben	Rendes kiadások	Rendkívüli kiadások	Összes kiadások
	ezer forintokban				ezer forintokban		
1881 . . .	1.943	1	1.949	1886 . . .	1.986	1	1.987
1882 . . .	1.968	1	1.969	1887 . . .	1.998	—	1.998
1883 . . .	1.981	4	1.985	1888 . . .	2.006	—	2.006
1884 . . .	2.000	1	2.001	1889 . . .	2.002	—	2.002
1885 . . .	1.972	1	1.973	1890 . . .	2.007	—	2.007

A közös pénzügyminiszterium eme kiadásai közt foglaltatik a különböző miniszteriumok nyug- és kegydíjainak egy része. Így 1890-re 1,835.000 frt. van e czímen előirányozva, míg a közös pénzügyminiszterium saját költségei mindössze 171.460 frtra mennek.

A közös hatóságok sorát bezárja a közös számszék, melynek évi szükséglete 128—129.000 frt.

Idegen államok pénzügye.¹⁾ — Már évkönyvünk mult évi folyamában utaltunk azon alig legyőzhető nehézségekre, a melyekbe

¹⁾ Oesterreichisches stat. Handbuch. 1882—1888—1889. Wien. Finanzgesetz für das Jahr 1888, vom 30-ten Mai 1888. Reichsgesetzblatt Nr. 73. Wien, 1888. — Statistisches Jahrbuch für das deutsche Reich. 1888—89. Berlin, 1888. Statistisches Handbuch für den preussischen Staat. Band I. Berlin 1888—89. — Stat. abstract for the United Kingdom from 1873 to 1887 és from 1874 to 1888. London 1888—89. — Annuaire stat. de la Belgique, 1878, 1885, 1886, 1889. — Stat. abstract of the United States

az állami pénzügyek statisztikájának nemzetközi összehasonlítása ütközik. Különösen két körülményt emeltünk ki, a melyekre röviden most is hivatkozunk. Az egyik a költségvetések és zárszámadások eltérő szerkesztési módja, nem értve ez alatt egyszerűen a csoportosítási különbségeket, a melyek némely esetekben könnyen kiegyenlíthetők, hanem főleg a netto és brutto budgetek és zárszámadások különböző fokozatú átmeneteit, a melyek közt összhangot létrehozni néha teljesen lehetetlen. A másik lényeges zavaró körülmény az egyes államoknak többé vagy kevésbé centrális szervezetéből folyik. Az ebből eredő különbségek feltétlenül szükségessé teszik, hogy az állami pénzügyet ne elszigetelten mérlegeljük, hanem vele párhuzamosan a tartományi és helyi önkormányzatok háztartását is figyelembe vegyük, a mire azonban a legtöbb esetben hiányzik a megfelelő statisztikai anyag. Kitetszik ezekből, hogy tüzetesebb nemzetközi pénzügyi statisztika összeállítása több tanulmányt és teret kívánna, mint a mennyi évkönyvünk keretébe beleilleszthető volna. Mind a mellett a puszta számok sincsenek minden tanulság nélkül, csak kellő óvatossággal kell azokat felhasználnunk.

A nevezetesebb idegen államok bevételeit és kiadásait a főbb ágak szerint részletezve, lehetőleg az állami zárszámadások alapján, a következő kimutatások tüntetik fel:

A bevételek és kiadások részletezése	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
	millió forintokban							
1. A n s z t r i a. ¹⁾								
a) Bevételek								
A) Rendes bevételek.								
1. Egyenes adók: földadó	33·6	33·0	33·3	33·5	34·0	34·7	35·1	34·8
házbéradó	17·4	19·6	20·4	21·1	21·7	22·6	23·2	} 28·3
házosztályadó . .	7·0	5·5	5·6	5·4	5·4	5·4	5·4	

1887—88. Washington, 1883—89. — Annuaire statistico italiano. 1887—1888. Roma 1888. — Annuaire statistique de la France, 1888. — Reglement définitif du budget de l'empire pour l'exercice 1887. St.-Pétersbourg 1888. — Staatshaushalt-Etat (Preussen) für das Jahr vom 1. April 1887—88 und vom 1. April 1888—89. Berlin. — Reichshaushalt-Etat, 1888—89. Berlin. — Ann. stat. des Pays-Bas 1885, 1887. — Továbbá: Stat. abst. for the princ. and other countr. from 1876 to 1885—86 és 1877 to 1886—87. London 1888. The statesman's year book. — M. Block: Ann. de l'Econ. polit. et de la stat. — Hofkalender. — ¹⁾ Ausztriában a pénzügyi év márczius 31-én végződik, 1881-től 1887-ig a közölt adatok zárszámadási eredmények; 1888-ból még nincs zárszámadás, tehát a költségvetési előirányzatot vettük fel.

A bevételek és kiadások részletezése	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
	millió forintokban							
házbéradó mentes házaknak 5%								
hozadék adója . . .	1·3	1·4	1·4	1·4	1·5	1·6	1·6	1·6
épületadó összesen . .	25·7	26·5	27·4	27·9	28·6	29·6	30·2	29·9
kereseti adó	9·9	10·1	10·4	10·6	10·7	10·9	11·0	10·7
jövedelemadó	23·0	24·5	25·7	26·0	25·8	25·2	27·6	24·6
adóbehajt. illetékek és késed. kamatok	0·9	0·9	1·0	1·1	1·2	1·2	1·2	0·9
Egyenes adók összesen	93·1	95·0	97·8	99·1	100·3	101·6	105·1	100·9
2. Közvetett jövedelmek:								
a) fogyasztási adók:								
czukoradó	45·0	36·2	39·1	36·5	36·6	43·0	35·1	33·5
söradó	22·5	23·0	23·4	24·3	24·1	23·9	24·7	24·4
szeszadó	7·6	7·7	7·7	7·9	9·3	8·6	8·7	8·5
boradó	4·1	4·1	4·2	4·2	4·2	4·3	4·4	4·3
húsadó	4·9	5·0	5·1	5·2	5·2	5·3	5·6	5·4
egyéb fogy. adók . .	5·6	6·3	6·5	7·2	8·2	8·8	9·6	5·9
a fogy. adók mel- lékjövedelmei (bé- rekből s jövedéki biztosításból) és adóvisszatérítések a magyar kincstár részeről	3·3	3·4	3·7	3·3	4·1	4·2	3·7	6·6
Fogy. adók összesen	93·0	85·7	89·7	88·6	91·7	98·1	91·8	88·6
b) jövedékek:								
dohányjövedék . . .	65·2	69·3	71·0	74·1	75·2	76·9	78·8	78·5
sójövedék	19·7	20·1	20·5	20·4	20·2	20·2	20·1	20·3
lottójövedék	21·9	20·1	21·8	22·2	22·0	22·2	22·1	21·5
Jövedékek összesen .	106·8	109·5	113·3	116·7	117·4	119·3	121·0	120·3
c) bélyeg, díjak és illet.:								
bélyeg	17·2	16·9	17·4	17·4	18·1	18·2	18·1	18·8
hadment. díj	0·5	0·8	0·9	1·0	1·1	1·2	1·3	1·4
egyéb díjak	1·0	1·0	1·1	1·1	1·0	1·1	1·1	33·5
jogilletékek	32·7	33·7	32·5	34·4	32·8	32·8	32·8	
vámok	2·4	2·4	2·4	2·5	2·5	2·5	2·5	
bélyeg, stb. együtt . .	53·8	54·8	54·3	56·4	55·5	55·8	55·8	56·2
d) italmérési adó . . .	0·8	1·5	1·3	1·3	1·3	1·3	1·3	1·3
e) határvám-bevétel ¹⁾ .	31·9	40·5	47·6	47·5	43·6	41·1	40·5	41·8
Közz. jöved. összesen .	286·3	292·0	306·1	310·5	309·5	315·6	310·4	308·2

¹⁾ A határ-vámbevétel a monarchia közös jövedelme; az egyes államok bevételébe csak mint pénztári bevétel szerepel. Az osztrákok mégis mint saját bevételöket számolják el, megfelelő czímmel kiadásaik között (közösügyekhez hozzájárulás határvám czímen).

A bevételek és kiadások részletezése	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
	millió forintokban							
3. A keresk. min. bev. . .	25·8	47·8	44·3	62·9	63·6	68·8	70·6	68·8
4. A földm. min. bev. . .	10·0	10·4	10·7	10·9	11·1	11·3	12·0	11·6
5. A vallás és közokt. min. bevételei	5·2	6·2	5·3	5·2	5·7	5·5	6·2	5·6
6. A belügymin. bev. . .	1·2	1·1	1·2	1·2	1·3	1·2	1·3	1·1
7. Államadósságok . . .	10·4	12·4	11·8	11·9	8·9	9·4	9·6	0·5
8. Egyéb bevételek . . .	10·3	21·2	11·8	8·7	24·2	11·3	13·6	3·7
Rendes bev. összesen .	442·3	486·1	489·0	510·4	524·6	524·7	528·8	500·4
B) Rendkívüli bevételek.	50·0	46·6	16·2	33·7	0·0	8·0	52·1	16·9
Összes bevételek . .	492·3	532·7	505·2	544·1	524·6	532·7	580·9	517·3
A) Rendes kiadások.	b) Kiadások.							
1. Legfels. udvartartás	4·6	4·6	4·6	4·6	4·6	4·6	4·6	4·6
2. Kabinet-iroda . . .	0·1	0·1	0·1	0·1	0·1	0·1	0·1	0·1
3. Országgyűlés . . .	1·7	1·4	1·9	1·5	1·2	1·1	0·9	0·7
4. Minisztertanács . .	0·9	1·0	1·0	1·1	1·0	1·0	1·0	1·0
5. Közsügyi járulék	83·2	108·1	91·0	88·4	86·8	89·2	109·0	99·1
6. Belügyminiszterium	18·1	18·4	18·8	19·2	19·1	19·5	19·7	16·2
7. Honvédelmi min. . .	9·5	9·2	9·0	9·5	9·6	9·9	20·1	10·7
8. Vallás-és közokt. min.	16·8	18·3	18·8	19·3	19·5	19·8	21·0	19·8
9. Pénzügyminiszterium	108·0	96·9	110·8	108·2	122·4	102·9	115·6	92·9
10. Kereskedelmi min. .	29·4	54·2	69·9	105·8	81·2	85·2	78·2	56·8
11. Földművelési min. .	11·5	12·0	13·9	13·1	14·0	14·6	14·9	11·9
12. Igazságügyi min. .	21·2	20·7	20·4	20·7	20·7	21·1	21·0	19·9
13. Legfelsőbb számszék	0·2	0·2	0·2	0·2	0·2	0·2	0·2	0·2
14. Nyugdíjak	14·7	15·1	15·4	15·7	15·8	16·1	16·5	16·7
15. Segélyek és előlegek	22·2	18·8	19·1	13·6	12·5	14·1	12·7	1·0
16. Államadósságok . .	136·6	127·4	119·0	121·0	119·8	121·6	130·5	134·7
17. Az „ igazg.	0·9	0·9	1·0	1·0	1·0	0·9	0·9	0·9
Rendes kiad. összesen .	479·6	507·3	514·9	543·0	529·5	521·9	566·9	487·2
B) Rendkívüli kiadások.	0·0	—	0·0	0·0	—	—	0·0	51·3
Összes kiadások . .	479·6	507·3	514·9	543·0	529·5	521·9	566·9	538·5
2. Németország.¹⁾								
a) Bevételek.								
1. Vámok és fogy. adók	176·9	171·5	167·0	176·7	173·0	180·4	196·0	246·7
2. Birod. belyeg jöved.	7·0	9·6	10·6	10·8	11·5	13·7	13·9	13·8

¹⁾ Németországban a pénzügyi év márczius 31-én végződik. 1884-ig a jóváhagyott zárszámadások eredményeit közöljük, 1885-ből és 1886-ból is tényleges bevételeket és kiadásokat, a melyeknek számadásai azonban eddig még nem lettek zárszámadásilag felülvizsgálva; az 1887-ik és 1888-ik évi adatok a költségvetésből vannak merítve.

A bevételek és kiadások részletezése	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
	millió forintokban							
3. Posta- és távirda-igazgatás:								
összes bevételek . .	73·0	75·7	79·1	83·1	86·1	89·9	93·7	97·5
állandó kiadások . .	60·9	63·5	66·9	69·8	73·1	76·1	79·0	82·5
netto bevétel . .	12·1	12·2	12·2	13·3	13·0	13·8	14·7	15·0
4. Birodalmi nyomda (netto bevétel) . . .	0·5	0·5	0·5	0·5	0·6	0·7	0·5	0·5
5. Államvasutak:								
összes bevételek . .	22·1	22·3	22·9	23·4	22·6	23·6	22·6	23·8
állandó kiadások . .	13·7	14·1	14·7	14·5	14·2	14·1	14·3	14·6
netto bevétel . .	8·4	8·2	8·2	8·9	8·4	9·5	8·3	9·2
6. Bankügy	1·3	1·5	1·0	1·1	1·1	0·5	1·1	0·9
7. Különb. közig. bev. .	3·7	3·4	3·2	4·3	4·4	4·2	4·2	4·9
8. A birodalmi rokkant-alapból	15·2	14·8	14·4	14·0	13·7	13·7	13·4	13·2
9. Elhelyezett birodalmi pénzek kamatai . .	2·3	1·9	1·5	1·3	1·2	1·0	0·6	0·5
10. Rendkívüli bevételek	38·0	25·6	18·5	23·7	19·6	28·8	114·6	49·8
Összesen . .	265·4	249·2	237·1	254·6	246·5	266·3	367·3	354·5
B) A szövetséges államok matrikuláris hozzájárulásai	51·6	51·8	46·4	42·2	61·2	69·6	93·5	106·3
Összes bevételek . .	317·0	301·0	283·5	296·8	307·7	335·9	460·8	460·8
A) Állandó kiadások.								
b) Kiadások.								
1. Birodalmi gyűlés .	0·3	0·2	0·2	0·2	0·2	0·2	0·2	0·2
2. Külügyminisztérium	3·2	3·3	3·6	3·6	4·0	4·0	3·9	4·0
3. Birod. belügyi hivatal	1·5	1·4	1·4	1·5	1·5	3·2	4·0	4·0
4. Birodalmi hadsereg .	172·0	170·8	168·7	169·4	169·2	171·2	182·2	181·2
5. Tengerészet	13·4	12·8	13·7	16·1	18·3	18·1	19·2	18·0
6. Birodalmi kincstár .	35·3	43·2	44·0	53·8	59·7	70·7	76·7	135·6
7. » adósságok	5·6	6·5	7·2	7·9	8·7	9·3	10·3	13·9
8. Általános nyugdíjalap	9·3	9·6	9·9	10·3	10·6	11·7	12·2	14·4
9. Birod. rokkantalap	15·2	14·8	14·4	14·0	13·7	13·8	13·4	13·2
10. Egyéb kiadások . .	1·2	1·3	1·3	1·4	1·4	1·4	1·4	1·5
Összesen . .	257·0	263·9	264·4	278·2	287·3	303·6	323·5	386·0
B) Egyszer előf. kiadások	49·3	38·3	29·2	29·1	31·5	43·2	128·7	74·8
Összes kiadások . .	306·3	302·2	293·6	307·3	318·8	346·8	452·2	460·8

A bevételek és kiadások részletezése	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
millió forintokban								
3. Poroszország.¹⁾								
a) Bevételek.								
A) Rendes bevételek.								
1. Egyenes adók	75·2	73·3	73·8	74·1	75·1	76·2	76·6	78·2
<i>Ebből: földadó</i>	20·1	20·1	20·1	20·1	20·0	20·0	20·0	20·0
épületadó	13·8	14·0	14·2	14·4	14·6	14·9	15·1	15·4
osztályoz. jövedelemadó	15·0	14·9	17·4	18·1	18·8	19·3	19·4	20·3
osztályadó	15·2	13·0	10·9	11·0	11·2	11·4	11·5	11·8
iparadó	9·3	9·4	9·5	9·6	9·5	10·0	10·0	10·1
2. Közvetett adók	46·3	24·8	26·0	26·9	27·1	28·0	27·0	33·9
<i>Ebből: birod. adók besze-</i>								
dési és igazg. költségei	10·0	12·4	12·8	13·2	12·8	12·6	13·1	19·7
3. Lotto	2·0	2·0	2·0	2·0	2·0	3·1	4·0	4·1
4. Állami jószágok és állami erdők	38·5	38·8	39·8	41·2	41·0	41·1	41·1	40·8
5. Állami bányaművek	47·6	51·8	55·5	54·7	52·8	55·5	54·3	54·8
6. Államvasutak	186·5	213·3	281·6	292·3	325·4	342·5	341·6	360·1
7. Által. pénzügyig. bev.	57·7	58·4	59·1	56·8	64·9	70·3	85·8	100·5
8. Államigazg. bevételek	10·5	32·6	33·2	31·8	32·3	33·8	33·1	31·9
<i>Ebből: az iparügyi igazg.</i>								
bevételei	3·4	25·0	25·2	23·5	24·0	25·0	24·4	24·2
9. Egyéb bevételek	4·4	5·0	2·3	1·8	1·6	1·5	1·2	1·1
Összesen	468·7	500·0	573·3	581·6	622·2	652·0	664·7	705·4
B) Rendkívüli bevételek.	35·5	74·4	38·8	61·7	66·4	52·3	16·8	24·2
Összes bevételek	504·2	574·4	612·1	643·3	688·6	704·3	681·5	729·7
b) Kiadások.								
A) Állandó kiadások.								
1. Egyenes adók	4·9	5·1	5·1	5·2	5·4	5·4	5·6	5·8
2. Közvetett adók	13·5	13·8	14·2	14·1	12·9	12·8	13·1	16·0
3. Állami jószágok	3·4	3·4	3·7	3·5	3·9	3·4	3·5	3·4
4. Állami erdők	14·5	15·1	15·3	15·4	15·6	16·1	15·9	16·0
5. Állami bányaművek	40·3	43·4	46·7	47·0	45·3	47·2	46·7	47·3
6. Államvasutak	134·4	147·2	206·7	198·8	229·4	230·0	230·6	238·0
7. Államadósságok	47·5	62·7	74·2	90·4	93·0	105·8	100·8	103·0
8. Ált. pénzügyi igazg.	62·3	60·1	56·0	52·7	63·5	71·4	92·0	103·7
<i>Ebből: matrikular. hozzájárulás a birodalom kiadásaihoz</i>	26·3	26·1	22·4	20·1	31·2	35·5	50·8	63·4
9. Államigazg. kiadások	121·1	121·4	123·8	125·4	129·8	133·9	136·3	144·5
<i>Ebből: igazságügymin. .</i>	40·9	40·3	39·5	39·2	41·5	41·8	42·6	43·0
pénzügyminiszterium .	16·6	19·0	20·8	21·3	22·2	23·2	23·3	24·0

¹⁾ A pénzügyi év Poroszországban is márczius 31-én végződik. Az 1887-ik és 1888-ik évek (1887—88. és 1888—89) adatai a költségvetésekből vannak merítve.

A bevételek és kiadások részletezése	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ben	1887-ben	1888-ban
	millió forintokban							
vallás- és közokt. ügyi m.	24.4	24.7	25.2	26.2	26.5	28.2	29.0	35.1
belügyminiszterium . .	20.5	20.6	20.7	20.7	20.5	20.4	21.3	21.8
közmunka-miniszter. . .	8.6	8.3	8.7	8.7	8.9	9.9	9.5	9.7
földmív. miniszterium	5.6	5.7	6.1	6.4	6.8	6.8	6.7	7.1
10. Egyéb kiadások . .	4.8	4.7	4.6	3.9	3.4	4.2	3.4	3.4
Összesen . .	446.7	476.9	550.3	556.4	602.2	630.2	647.9	681.1
B) Egyszer előforduló és rendkívüli kiadások	58.9	92.0	60.0	85.7	86.0	72.2	16.8	24.3
Ebből: vasúti czélokra .	25.5	63.0	39.9	65.7	67.9	36.6	5.4	6.5
Összes kiadások . .	505.6	568.9	610.3	642.1	688.2	702.4	664.7	705.4
4. Nagy-Británia és Írország. ¹⁾								
a) Bevételek.								
1. Vámok	192.9	196.6	197.0	203.2	198.3	201.5	196.3	200.7
2. Fogyasztási adók . .	272.4	269.3	269.5	266.0	254.6	252.5	256.2	256.0
Ebből: szeszadó . . .	142.7	142.1	142.2	139.9	131.4	128.5	130.3	128.8
söradó	85.3	84.0	84.9	85.4	84.3	85.0	87.1	87.7
3. Bélyeg	113.8	118.4	116.2	119.3	115.9	118.3	130.0	122.7
4. Földadó	10.4	10.4	10.7	10.6	10.4	10.7	10.3	10.2
5. Házadó	16.8	17.5	18.1	18.9	18.5	19.1	19.4	19.4
6. Birtok- és jöv.-adó .	99.4	119.0	107.2	120.0	151.6	159.0	144.4	127.0
7. Posta	70.0	73.0	77.3	79.0	81.5	84.5	86.5	91.0
8. Távirat	16.8	17.1	17.4	17.6	17.4	18.3	19.5	20.8
9. Koronajóságok (netto bevétel) . .	3.8	3.8	3.8	3.8	3.8	3.7	3.9	4.3
10. Egyéb bevételek . .	43.8	48.8	44.4	41.5	43.8	40.1	31.5	32.6
Összesen . .	839.6	873.9	861.6	879.9	895.8	907.7	898.0	884.7
b) Kiadások.								
1. Államadósságok . . .	296.7	296.8	296.5	295.5	234.5	279.6	262.1	282.3
Ebből: állósított adósságok kamatai	211.9	211.6	201.0	189.8	187.9	187.7	181.9	183.6
állós. ad. törlesztése .	71.9	72.9	79.4	90.8	35.9	82.1	66.1	59.1
2. Udvartartás és polgári igazgatás	180.1	188.8	187.3	190.4	192.1	193.3	196.9	193.5
Ebből: közoktatásügy .	38.3	39.6	40.9	44.1	46.1	47.8	48.6	50.0

¹⁾ A pénzügyi év a polgári évet követő márczius 31-én végződik.

— ²⁾ Ebben foglaltatik 20.1 m. frt. konverzionális visszafizetés, a mely összeg nélkül államadósságok czímén körülbelül annyi adatott ki, mint az előző évben.

A bevételek és kiadások részletezése	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
	millió forintokban							
3. Hadsereg és hadi ten- gerészet	274·0	298·0	278·6	305·8	395·4	319·2	307·6	291·1
<i>Ebből: hadi tengerészet</i>	105·6	102·6	107·3	114·3	126·6	132·7	123·3	130·0
4. Bevételek költségei .	85·3	89·3	97·1	98·7	100·2	107·9	107·6	109·9
<i>Ebből: vámoknál</i>	10·0	10·0	9·7	9·8	9·6	9·5	9·4	9·3
<i>belföldi jövedelmeknél¹⁾</i>	18·4	18·7	18·0	17·7	18·0	17·3	17·7	17·9
<i>postánál</i>	36·1	38·3	45·1	46·7	47·9	54·4	54·0	56·7
<i>távírdánál</i>	13·7	15·1	17·1	17·3	17·4	19·3	19·4	19·6
Összes kiadások . .	836·1	872·9	859·5	890·4	922·2	900·0	874·2	876·8
5. Belgium.								
a) Bevételek.								
1. Adók	63·2	62·6	62·5	62·3	65·8	66·6	67·7	—
2. Út- és híd vámok . .	48·4	51·1	52·2	51·8	51·7	51·0	53·7	—
3. Tökek	4·5	4·8	4·9	6·6	6·4	7·1	6·7	—
4. Visszatérítések . . .	2·6	1·9	1·6	1·7	1·4	1·7	1·3	—
Összesen . .	118·7	120·4	121·2	122·4	125·3	126·4	129·4	—
B) Rendkívüli bevételek .	32·5	54·2	60·8	17·6	7·9	22·1	7·1	—
Összes bevételek . .	151·2	174·6	182·0	140·0	133·2	148·5	136·5	—
b) Kiadások.								
1. Államadósság	34·9	36·5	39·0	39·8	40·2	41·2	38·9	—
2. Előlegek	2·1	1·9	1·9	1·9	1·9	1·8	1·9	—
3. Külügyminiszterium	0·9	0·9	0·9	0·9	0·9	0·9	0·9	—
4. Földm., ipar- és köz- munka-miniszterium	39·8	42·1	35·9	6·8	6·2	6·5	6·5	—
5. Vasuti, posta- és táv- írda-miniszterium . .				35·7	35·0	33·3	33·9	—
6. Pénzügyminiszterium	6·0	6·2	6·2	6·2	6·3	6·1	6·1	—
7. Hadügy- »	19·1	19·4	19·5	19·7	19·3	20·1	19·8	—
8. Belügy- »	3·9	4·1						—
9. Közoktatásügyi min.	7·5	8·5	18·1	10·8	8·7	8·4	8·7	—
10. Igazságügyi min. . .	6·1	6·2	6·2	6·3	6·3	6·3	6·2	—
11. Visszatérítések . . .	0·8	0·7	0·8	0·8	0·8	0·9	0·8	—
Összesen . .	121·1	126·5	128·5	128·9	125·6	125·5	123·7	—
B) Rendkívüli kiadások .	39·8	42·7	34·0	15·8	14·9	14·3	14·8	—
Összes kiadások . .	160·9	169·2	162·5	144·7	140·5	139·8	138·5	—

¹⁾ Így neveztetnek (Inland Revenue) a fogyasztási adók, bélyeg, dadó, házadó, birtok- és jövedelemadó.

A bevételek és kiadások részletezése	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
millió forintokban								
6. Franciaország.¹⁾								
A) Rendes bevételek.	a) Bevételek.							
1. Egyenes adók	161.1	160.0	164.2	167.9	172.6	174.5	176.1	176.5
2. Ingó értékek jövedelmének 3%-os adója	15.1	16.2	18.9	20.0	19.6	19.1	18.4	19.0
3. Átruházási illeték	265.6	278.8	238.9	224.3	219.3	209.4	209.7	209.2
4. Bélyeg			65.0	63.8	63.5	64.0	63.4	64.2
5. Határvám	122.1	132.7	160.6	157.9	130.1	136.3	121.9	141.3
6. Czukoradó							67.3	66.7
7. Különböző közvetett jövedelmek	387.4	413.5	435.9	442.5	408.2	405.4	230.4	229.6
8. Dohány-, gyújtó- és lópormonopol							162.8	160.6
9. Posta	44.2	45.6	52.0	55.0	55.1	53.9	54.9	56.9
10. Távirat	10.8	10.7	12.7	12.8	12.7	12.2	11.9	12.3
11. Államjóságok	6.0	6.0	8.3	8.0	8.9	7.1	8.3	7.8
12. Állami erdők	15.2	15.4	14.3	14.2	14.3	14.2	10.7	9.9
13. Egyéb bevételek	78.1	63.7	49.2	44.2	104.6	110.3	47.4	36.6
Összesen	1.105.6	1.142.6	1.220.0	1.210.6	1.208.9	1.206.4	1.183.2	1.190.6
B) Rendkívüli bevételek (hitelműveletekből)	257.1	275.0	211.8	102.8	77.9	65.4	68.6	6.4
Tulajdonképeni állami bevételek összege (A és B)	1.362.7	1.417.6	1.431.8	1.313.4	1.286.8	1.271.8	1.251.8	1.197.0
C) Specziális bevételek ²⁾	165.4	165.3	166.8	182.7	187.9	188.8	186.8	189.3
Ebből egyenesadók	130.8	129.7	130.8	135.2	139.5	143.1	145.9	148.8
D) A fő-költségvetéshez csatolt s különös célokra szolgáló előirányzatok ³⁾	22.5	23.0	33.8	37.5	40.0	31.2	31.6	33.5
Összes bevételek	1.550.6	1.605.9	1.632.4	1.533.6	1.514.7	1.491.8	1.470.2	1.419.8
A) Rendes kiadások.	b) Kiadások.							
1. Államadósság	497.4	508.6	541.5	526.0	530.1	542.9	514.5	516.3
2. Főhatalom (elnökség és törvényhozás)							5.3	5.3
3. Igazságügyi minisztérium	13.8	14.2	14.4	14.9	15.2	15.2	14.9	15.0

¹⁾ Költségvetés szerint. — ²⁾ A departementok és községek javára szolgáló bevételek és kiadások. — ³⁾ Budgets annexes rattachés pour ordre au budget général — néven.

A bevételek és kiadások részletezése	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
	millió forintokban							
4. Külügyi min. (protektorátusi ügyekkel) .	5·5	5·5	5·7	5·7	5·6	5·7	17·7	7·3
5. Belügyminiszterium	30·7	34·6	28·0	27·9	27·5	26·7	26·2	29·2
6. Pénzügyminiszterium	7·7	7·8	7·8	8·1	7·6	7·6	7·2	7·3
7. Hadügyminiszterium	228·1	228·5	233·8	238·5	232·9	229·9	222·4	214·8
8. [Tengerészeti és] min. [Gyarmatügyi]	66·7	66·5	82·0	79·1	78·7	80·1	75·4	73·2
9. [Közokt.-] [Közokt. ügy.] [Gyarmatügyi m.] [Szépművész.] [Vall. ügyek]	11·8	12·3	12·9	13·0	13·9	14·9	16·4	24·0
	25·5	42·5	53·5	55·8	53·2	52·8	53·0	53·3
	3·3	3·3	6·7	6·3	5·5	5·6	5·1	5·0
	21·3	21·3	21·2	20·6	18·6	18·5	18·3	18·1
10. Kereskedelem-és ipar- ügyi miniszterium	8·3	13·2	8·8	7·8	7·3	8·3	8·1	8·4
11. Földmívelésügyi min.			9·9	10·0	9·2	9·5	9·4	8·5
12. Közmunka-miniszt.	56·6	52·8	57·0	54·7	61·2	45·6	48·4	68·0
13. Az adóztatás közegei és költségei	67·8	68·0	70·9	73·1	73·8	74·0	72·9	71·5
14. Posta- és távirida .	42·5	45·6	50·0	53·6	53·4	53·7	53·2	52·4
15. Egyéb kiadások .	18·4	17·0	15·8	15·0	15·2	15·2	14·5	12·8
Összesen . .	1.105·4	1.141·7	1.219·9	1.210·1	1.203·9	1.206·2	1.182·9	1.190·4
B) Rendkívüli kiadások.								
1. Hadügyminiszterium .	9·2	76·0	32·6	44·0	35·2	29·3	34·4	—
2. Tengerészet és gyarmatügyi miniszterium	13·3	14·5	—	2·9	1·9	—	12·3	—
3. Közmunka-miniszt. .	229·4	178·2	176·1	54·7	40·8	36·1	21·9	—
4. Egyéb rendkívüli kiad.	5·2	6·3	3·1	1·2	—	—	—	6·4
Összesen . .	257·1	275·0	211·8	102·8	77·9	65·4	68·6	6·4
Tulajdonképeni állami kiadások összege (A és B)	1.302·5	1.416·7	1.431·7	1.312·9	1.286·8	1.271·6	1.251·5	1.196·8
C) Specziális kiadások ¹⁾								
Ebből: a pénzügyminiszt. közvetítésével	165·4	165·3	166·8	182·7	187·9	188·8	186·8	189·3
a belügyminiszterium közvetítésével	68·8	67·1	68·4	71·0	73·4	75·1	76·9	79·0
a közokt. és gyarmatügyi miniszt. közvetítésével	86·8	88·0	89·8	104·1	106·4	104·7	102·5	102·9
D) A fő költségvetéshez csatolt s különös czélokra szolgáló előirányzatok ²⁾								
Kiadások összesen . .	1.550·4	1.605·0	1.632·3	1.533·1	1.514·7	1.491·6	1.469·9	1.419·6

¹⁾ A departementok és községek javára szolgáló bevételek és kiadások.
²⁾ Budgets annexes rattachés pour ordre au budget general — néven.

A bevételek és kiadások részletezése	1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
millió forintokban								
7. O l a s z o r s z á g. 1)								
a) Bevételek.								
A) Rendes bevételek.								
1. Bevételek az állam magánvagyonából	29·8	30·7	30·8	—	28·9	29·1	29·8	33·4
Ebből: államasutak	16·0	19·6	20·3	—	18·9	21·6	22·5	26·1
2. Földadó	50·6	50·3	50·2	—	50·2	48·2	46·4	42·5
3. Épületadó	25·4	25·5	25·6	—	26·1	26·4	26·8	27·0
4. Ingó vagyonok jöve- delmi adója	73·4	77·3	78·0	—	80·6	82·7	84·2	86·5
5. Öröklési illeték	11·4	11·8	12·4	—	13·2	13·6	13·7	14·6
6. Illetéki egyenérték (holtkéz)	2·6	6·5	2·5	—	2·6	2·5	2·9	2·6
7. Átruházási illeték	23·7	23·3	21·8	—	23·3	24·2	27·0	27·8
8. Bekebelezési illeték	2·0	2·2	2·2	—	2·2	2·3	2·7	3·2
9. Bélyeg	17·0	17·2	21·7	—	21·9	22·6	24·0	26·6
10. Vasuti szállítási adó	6·0	6·0	6·3	—	6·2	6·3	6·5	7·1
11. Örlési adó	19·2	20·7	20·2	—	—	—	—	—
12. Szesz- és sörtermelési adó	5·3	5·1	6·5	—	9·9	10·0	14·0	12·1
13. Vámok és tengeri ille- tékek	62·7	63·5	71·7	—	84·8	80·9	88·6	98·1
14. Belfogyasztási adók	31·0	31·5	31·7	—	31·6	31·7	32·3	32·7
15. Dohányjüvedék	42·6	43·2	43·4	—	69·2	72·7	76·0	74·6
16. Sójüvedék	32·8	32·7	33·7	—	34·5	28·8	23·6	23·7
17. Lottójüvedék	29·0	29·2	28·8	—	30·9	31·8	30·5	30·3
18. Posta	11·9	13·2	14·2	—	15·2	16·0	16·9	17·6
19. Távirida és telefon	4·3	4·4	4·2	—	4·8	5·1	5·4	5·7
20. Egyéb bevételek	28·3	22·8	24·3	—	25·7	24·5	26·4	28·8
Összesen	509·0	517·1	530·2	—	561·8	559·4	577·7	594·9
B) Rendkívüli bevételek.	3·4	3·6	3·8	—	3·6	4·2	3·6	5·1
Összes bevételek	512·4	520·7	534·0	—	565·4	563·6	581·3	600·0
b) Kiadások.								
A) Rendes kiadások.								
1. Államadósságok	218·4	225·4	227·8	—	229·8	235·8	238·4	246·2
2. Dotációk	6·1	6·1	6·1	—	6·2	6·2	6·2	6·2
3. Országgyűlés	0·9	0·9	0·8	—	0·8	0·8	0·9	0·9
4. Általános igazgatási költségek	15·4	16·3	16·6	—	17·2	18·0	18·3	19·4

¹⁾ Olaszországban a pénzügyi év 1883-ig december 31-én végződik, ettől kezdve január 30-án. Minthogy 1834-től tehát csak félévi számadások vannak, ezen esztendő-t nem vettük fel kimutatásunkba.

A bevételek és kiadások részletezése	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
	millió forintokban							
5. Bevételek költségei .	54.4	56.2	55.1	—	72.0	70.7	71.0	69.0
Ebből : az egyenes adók-nál és a katasztrernél	—	—	—	—	7.0	7.7	7.3	7.2
a belfogyasztási adók-nál	—	—	—	—	4.5	4.5	4.5	4.6
a vámoknál	—	—	—	—	5.1	5.0	5.7	5.9
a dohányjövedéknél	—	—	—	—	18.7	19.1	19.1	18.2
a sójövedéknél . . .	—	—	—	—	4.6	4.7	4.3	4.3
a lottónál	—	—	—	—	23.9	21.2	20.9	19.6
6. Közigazgatás	8.9	9.0	10.9	—	11.0	11.0	11.0	10.9
7. Igazságszolgáltatás .	1.9	1.9	1.9	—	1.8	1.9	1.9	2.0
8. Börtönök	12.7	12.5	12.7	—	12.7	12.7	12.6	12.4
9. Külképviselet	2.3	2.5	2.4	—	2.6	2.8	2.7	2.8
10. Szépművészetek . . .	10.2	10.3	10.8	—	11.4	11.8	12.9	14.2
11. Közbiztonság	4.3	4.3	4.3	—	4.7	4.8	5.3	5.8
12. Távirida	3.5	3.7	3.7	—	4.0	4.2	4.5	5.0
13. Posta	10.3	11.0	12.0	—	13.2	13.6	14.2	14.8
14. Közmunkák fentartá-sa és javítása	7.7	9.8	9.3	—	8.9	8.5	9.3	9.2
15. Hadsereg	74.3	75.5	79.2	—	82.1	83.3	86.5	96.0
16. Hadi tengerészet . .	16.0	17.6	22.1	—	21.2	24.8	27.5	33.4
17. Egyébrendes kiadások	8.9	9.4	9.5	—	11.4	9.5	10.9	10.8
Összesen	456.2	472.4	485.2	—	511.0	520.4	534.1	559.0
B) Rendkívüli kiadások.								
1. Közmunkák	16.1	18.4	16.2	—	15.4	20.3	15.1	20.4
2. Hadsereg	9.5	17.7	23.2	—	17.9	16.4	19.2	30.6
3. Hadi és kereskedelmi tengerészet	1.2	1.1	2.2	—	8.5	7.1	8.0	9.6
4. Egyéb rendkívüli ki-adások	8.9	9.4	6.8	—	11.1	8.8	8.2	9.5
Összesen	35.7	46.6	48.4	—	52.9	52.6	50.5	70.1
Összes kiadások	491.9	519.0	533.6	—	563.9	573.0	584.6	629.1
8. Európai Oroszország.¹⁾								
A) Rendes bevételek.								
a) Bevételek.								
1. Személyi és birtokadó	117.8	116.0	110.8	105.3	101.3	86.6	41.1	40.5
2. Patentadó	23.3	20.4	20.8	21.0	25.7	28.0	28.9	31.8
3. Ingó értékek jövedel-mének 5%-os adója	—	—	—	—	3.8	10.1	11.7	11.6

¹⁾ A papírrubelt, mint az áruforgalomnál is tettük, az ott kifejtett okokból 1 frttal vettük egyenlőnek.

A bevételek és kiadások részletezése	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
	millió forintokban							
4. Szesz- és söradó . .	225.5	253.0	253.6	244.1	231.3	237.0	257.6	265.1
5. Dohányjövedék . .	12.8	14.8	19.3	20.2	19.7	20.2	24.1	28.1
6. Czukoradó	3.7	8.1	8.9	12.4	13.9	15.1	23.2	17.1
7. Határvám	88.3	97.1	98.4	98.8	97.2	102.3	107.4	141.3
8. Bélyeg	15.4	16.0	16.2	16.6	16.3	16.2	18.2	20.1
9. Bekebelezési és álrüházási illeték	10.0	9.6	8.6	9.8	9.9	9.8	10.3	10.9
10. Öröklési illeték . .	—	—	1.3	4.6	3.6	3.5	3.8	4.3
11. Utlevél-díjak . . .	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3	3.6	3.8
12. Szállítási adó (vasuti személy- és gyors-szállítmányok után)	7.8	8.3	8.0	8.2	8.7	7.9	8.6	8.7
13. Tűzkárbiztosítási illetékek	2.9	3.2	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6
14. Posta	14.4	14.7	15.1	15.5	15.9	16.4	17.3	18.4
15. Távirat	8.3	8.5	8.9	8.9	9.3	9.2	9.7	10.5
16. Állami gazdaságok .	8.7	9.3	8.8	9.0	9.3	9.2	9.6	10.1
17. Állami erdők . . .	14.7	14.7	13.1	13.3	13.1	13.2	13.6	15.4
18. Állami bányák . . .	4.2	5.1	4.6	4.1	4.3	4.5	6.6	7.3
19. Államvasutak . . .	3.8	4.2	10.1	14.7	14.1	18.7	22.2	22.3
20. Parasztbirtokok megváltása	4.8	4.8	4.7	4.8	51.6	54.1	89.0	92.3
21. Vasuti társulatok részéről az államnak fizetett annuitások .	15.6	16.8	16.3	23.4	37.4	32.8	31.2	54.6
22. Egyéb bevételek . .	68.9	78.1	66.5	65.1	71.5	69.0	88.5	80.7
Összesen	654.2	706.0	700.4	706.3	764.5	770.5	829.7	898.5
B) Kölcsön bevételek .	—	—	—	223.6	71.6	177.5	144.8	55.4
Bevételek összege . .	—	—	—	929.9	836.1	948.0	974.5	953.9
b) Kiadások.								
A) Rendes kiadások.								
1. Államadósságok . .	194.6	199.9	200.7	209.9	263.6	264.1	280.9	279.4
2. Császári kabinet . .	2.2	2.2	2.0	2.2	2.1	2.1	2.1	2.1
3. Szent zsinat és az orthodox egyház . .	10.3	10.4	10.6	10.6	10.7	11.0	11.0	11.0
4. A császári ház miniszt.	10.3	11.5	12.0	10.6	10.6	10.6	10.6	10.6
5. Külügyminiszterium	4.2	4.2	4.3	4.7	4.1	4.5	4.7	4.7
6. Hadügyminiszterium	229.2	204.3	203.7	201.8	209.1	211.9	211.0	212.1
7. Tengerészeti miniszt.	30.5	31.0	31.0	34.9	38.9	45.0	40.4	40.9
8. Pénzügyminiszterium	107.5	100.5	99.1	95.0	105.8	116.4	109.1	107.6
9. Államjavak minisztère	20.9	20.6	21.7	21.9	22.9	22.5	22.3	22.1
10. Belügyminiszterium	70.0	70.5	72.4	71.7	71.3	72.6	72.6	72.7

A bevételek és kiadások részletezése	1881-ben	1882-ben	1883-ban	1884-ben	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban
	millió forintokban							
11. Közoktatásügyimin.	18·6	19·1	19·6	19·5	20·4	21·2	20·7	21·5
12. Közlekedési miniszt.	12·5	11·2	20·9	21·8	22·9	25·8	25·8	29·9
13. Igazságügyi miniszt.	18·4	18·9	19·6	19·7	20·1	20·4	20·4	21·2
14. Legfőbb számszék .	2·3	2·5	2·8	3·0	3·1	3·2	3·2	3·3
15. Egyéb kiadások . .	2·8	2·3	3·3	0·6	1·0	1·1	1·0	1·3
Összesen . .	734·3	709·1	723·7	727·9	806·6	832·4	835·8	840·4
B) Rendkívüli kiadások.								
1. Vasútépítés	—	—	—	34·7	49·7	60·4	41·4	33·5
2. Kikötők építése . .	—	—	—	3·3	6·9	2·3	3·7	3·3
3. Visszatérítések az állami banknak .	—	—	—	50·0	50·0	50·0	50·0	50·0
Összesen . .	—	—	—	88·0	106·6	112·7	95·1	86·8
Kiadások összege . .	—	—	—	815·9	913·2	945·1	930·9	927·2
9. Éjszak-Amerikai Egyesült Államok.¹⁾								
a) <i>Bevételek.</i>								
1. Vámok	416·1	462·9	450·9	409·7	381·1	405·1	456·3	460·1
2. Belföldi jövedelmek ²⁾	284·1	307·6	303·9	255·3	236·3	245·3	249·5	261·0
3. Közföldek eladása .	4·6	10·0	16·7	20·6	12·0	11·8	19·4	23·6
4. Különböző bevételek	52·8	66·9	64·9	46·3	50·4	44·3	54·7	51·8
Összesen . .	757·6	847·4	836·4	731·9	679·8	706·5	779·9	796·5
B) Külön bevételek.	238·9	254·0	1.167·5	434·4	514·9	244·3	324·3	598·5
Összes bevételek . .	996·5	1.101·4	2.003·9	1.166·3	1.194·7	950·8	1.104·2	1.395·0
b) <i>Kiadások.</i>								
1. Hadsereg	85·0	91·5	102·7	82·8	89·6	72·1	81·0	80·9
2. Tengerészet	32·9	31·6	32·1	36·3	33·7	29·2	31·8	35·6
3. Indián ügyek . . .	13·7	20·4	15·5	18·6	13·8	12·8	13·0	13·1
4. Nyugdíjak	105·1	128·8	138·6	116·4	117·8	133·2	157·6	168·6
5. Különböző kiadások	135·3	120·2	144·2	149·0	183·7	155·7	179·0	153·2
Összesen . .	372·0	392·5	433·1	398·1	433·6	403·0	462·4	451·4
B) Rendkívüli kiadások	522·3	719·7	1.363·4	661·7	552·4	537·2	671·3	635·7
Ebből: kamat	173·3	149·3	124·2	114·6	107·9	106·2	100·3	93·9
államadósságra . . .	346·8	570·5	1.239·2	547·1	444·5	431·0	571·0	514·5
Összes kiadások . .	894·3	1.112·2	1.796·5	1.059·8	991·0	940·2	1.133·7	1.087·1

¹⁾ Az év június 30-án végződik. — ²⁾ Raktárjegyekkel (warrant) biztosított pénzbevételek.

A legfőbb bevételi források Ausztriában az egyenes és fogyasztási adók, továbbá a különböző egyedárúságok, a Német-birodalomban a vámok és fogyasztási adók s az egyes államok matrikuláris járuléakai, Poroszországban a legnevezetesebb bevételi ágat az állam magángazdaságai képezik, az államjóságok, erdők, bányaművek és vasutak netto bevételei jóval meghaladják az egyenes és közvetett adókból eredő bevételeket. Nagy-Britanniában a vámok és fogyasztási adók (főleg szeszadó), továbbá a bélyegilletékek a legfontosabb bevételi források, az egyenes adók közül csak a jövedelmi adó jelentékeny. Franciaországban a különböző közvetett jövedelmek, odaértve a monopóliumokat is, továbbá az átruházási illetékek, egyenes adók és a határvám szolgáltatják az állami jövedelmek legnagyobb részét. Olaszországban az egyenes adók, monopóliumok és vámok a legfontosabb bevételi források. Oroszországban a szesz- és söradó, továbbá a határvámok szolgáltatják a legtöbb bevételt, régebben a fej- és birtokadó is igen fontos bevételi forrást képezett, 1886. óta azonban jelentékenyen megcsökkent. Az Egyesült-Államokban a bevételek legdúsabb forrása a határvám.

A mi a kiadásokat illeti, az államadósságok és a hadsereg igénylik rendszerint a legnagyobb összegeket, Poroszországban ezen kívül az állam magángazdaságainak üzleti kiadásai, a melyek azonban, mint átmeneti természetűek, más szempont alá esnek. Sajnos, hogy a tulajdonképeni államigazgatási czélokra a legtöbb országban jóval kevesebb jut, mint az államadósságok és a védelem szükségleteire.

A különböző országok államadósságának jelen állapotát s egyszersmind alakulását 1870. óta, lehetőleg öt éves időközönként, az alábbi táblázatban mutatjuk be:

Sorszám	Az ország neve	Államadósság						
		1870- ben	1880- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1870- ben	1887- ben
		összesen millió forintokban					fejenként forint	
1	Franciaország ¹⁾	5.299	8.541	8.411	8.680	—	144	226
	És pedig: fundált	4.982	7.929	7.894	8.276	—	135	216
	lebegő	2) 317	612	517	404	—	9	10

¹⁾ A különböző források nem egyformán mutatják ki Franciaország államadósságát. A közölt adatokat a statistical abstract 1885—86-iki

Sorszám	Az ország neve	Államadósság						
		1870- ben	1880- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1870- ben	1887- ben
		összesen millió forintokban					fejenként forint	
2	N.-Británia és Írország . .	7.925	7.661	7.423	7.363	7.055	251	187
	Ebből: állósított	7.320	7.091	6.389	6.377	6.097	232	161
	törlesztendő (3 ^o / _o év- járadékkal)		544	350	858	784	17	21
	lebegő		61	220	176	174	2	5
3	Európai Oroszország . . .	4.023	6.931	6.981	—	7.192	56	79
	Ebből: kamat nélküli . . .	1.017	1.548	1.298	—	1.287	14	14
4	Olaszország:							
	konsolidált adósság	2.418	3.225	3.616	3.634	3.637	90	120
	törlesztési adóss.	782	827	842	834	860	29	29
	kincstárjegyekben	106	88	103	82	83	4	3
	vegyes adósságok	233	386	136	145	133	9	4
	együtt	3.539	4.526	4.697	4.695	4.713	132	156
	ebből levonva a kincstár bir- tokában levő kötelezvénye- ket és kezességeket	211	593	137	145	112	8	4
	tiszta államadósság	3.328	3.933	4.560	4.550	4.601	124	152
5	Ausztria:							
	a) általános adóss. ⁴⁾ . . .	2.507	2.756	2.773	2.771	2.782	124	119
	ebből konsolidált	2.493	2.655	2.683	2.687	2.693	123	115

kötetéből (London, 1888.) meritettük, a melyek adatai leginkább elfogadhatóknak látszóttak előttünk, annál is inkább, mert csak a konsolidált és a lebegő adósságot tartalmazzák, a melyekre egyedül állnak megbízható adatok rendelkezésre. Az adósságok többi nemeinek nagysága csak kombinatív állapítható meg. Egy ily kombinatív összeállítást kísértett meg Leroy-Beaulieu »Traité de la science des finances« című munkájának 4-ik kiadásában. E szerint volna Franciaország államadóssága:

	Millió frank.	Millió frt.	Fejenként frt.
Konsolidált adósság	20.851	8.340	218
Törlesztési járadékok	4.720	1.888	50
Lebegő adósság (1887. január 1-én)	937	395	10
Életjáradékok	2.160	864	23
Különböző felmondható járadékok- nak megbecsült tüke-értéke . . .	3.000	1.200	31
Összesen	31.718	12.687	332

Itt azonban az életjáradéki adósságok közé a katonai és polgári nyugdíjak is be vannak számítva. — ²⁾ 1870. elején. — ³⁾ 1888. végén. —

⁴⁾ Így neveztetik (Allgemeine-Staatsschuld) Ausztriának azon adóssága, a melynek kamatterhéhez s kis részben törlesztéséhez Magyarország is hozzájárul az 1867: XV. törvényczikk szerint.

Sorszám	Az ország neve	Államadósság					
		1870- ben	1880- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1870- ben 1887- ben
		összesen millió forintokban					fejenként forint
	b) speciális osztr. ad. . . .	146	408	551	646	885	7 38
	ebből konsolidált	80	377	550	642	881	4 38
	összesen (a. és b.) ¹⁾ . . .	2.653	3.164	3.324	3.417	3.667	131 157
	ebből papirban	1.619	1.801	1.981	1.999	2.067	80 88
	ércpénzben	1.034	1.363	1.343	1.418	1.601	51 68
	kamatozó	2.510	3.046	3.196	3.304	3.555	124 152
	nem kamatozó	²⁾ 143	118	128	113	112	7 5
6	Spanyolország ³⁾	2.973	5.120	2.331	2.534	2.600	177 150
7	Északam. Egyesült All. ⁴⁾ :						
	a) kamatozók:						
	3 ⁰ / ₀ -os	96	29	332	71	29	2 —
	4 ⁰ / ₀ -os	2	1.553	1.549	1.550	1.500	— 25
	4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ -os	—	525	525	525	467	— —
	5 ⁰ / ₀ -os	576	924	—	—	—	15 8
	6 ⁰ / ₀ -os	3.389	413	—	—	—	88 —
	együtt	4.063	3.444	2.406	2.146	1.996	105 33
	b) nem kamatozók	878	901	1.321	1.335	1.561	23 26
	összesen	4.941	4.345	3.727	3.481	3.557	128 59
	levonva a kincstár birtokd- ban levő követeléseket . .	222	523	1.035	1.014	1.323	6 22
	marad tiszta állam- adósság	4.719	3.822	2.692	2.467	2.234	122 37
8	Poroszország	632 ⁵⁾ 993	2.036	2.111	2.213	2.213	27 77
	Ebből a régi országrészeknek adósságai és az egész állam- nak adósságai 1866. óta	—	955	2.000	2.076	2.179	— 76
	az újabban hozzácsatolt részek adósságai	—	43	36	35	34	— 1

¹⁾ Ezen összegbe a földtehermentesítési adósság, mely Ausztriában tartományi adósság s az állam által csak közvetítették, nincs befoglalva. Megjegyezzük, hogy 1886. végén még 120⁰ millió frtra rúgott. Továbbá nincs felvéve a közös függő adósság sem, a melyért Magyarország is felelős s a mely 1887. végén 337 millió frtot tett. — ²⁾ 1871. végén. — ³⁾ 1871-ben és 1880-ban névérték; az 1881. és 1882-ik években keresz-
tültvitt konverzió után realis érték; innen Spanyolországban az állam-
adósságoknak látszólagosan nagy csökkenése. — ⁴⁾ A polgári évet követő
június 30-ig terjedő pénzügyi évek végén. — Az itt közlött számok
csak a szövetség adósságait mutatják. Ezenkívül az egyes államok állam-
adóssága volt (a megyei és községi adósságot nem számítva) 1880-ban
492 millió forint. — ⁵⁾ 1881., 1886., 1887. és 1888. április 1-én.

Sorszám	Az ország neve	Államadósság					
		1870- ben	1880- ban	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1870- ben 1887- ben
		összesen millió forintokban					fejenként forint
9	Portugália ¹⁾	688	788	1.112	1.154	1.148	180 239
10	Magyarország :						
	járadékkölcsönök	—	400	684	731	788	— 46
	törlesztési adósságok	372	597	658	647	640	24 38
	összesen	372	997	1.342	1.378	1.428	24 84
	levonva a csak közvetített adósságokat	256	271	260	252	243	17 14
	marad tiszta államad. ²⁾	116	726	1.082	1.126	1.185	7 70
11	Németalföld	822	801	906	915	918	228 209
12	Belgium	273	569	709	768	777	54 129
13	Németbirodalom	273 ³⁾	232 ³⁾	311 ³⁾	337	426	6 9
	Ebből fundált	134	146	232	252	370	3 8
14	Románia	18	239	290	303 ⁴⁾	315	4 58

Kimutatásunk az Éjszakamerikai Egyesült-Államokat s Törökországon kívül mindazon európai országokat magában foglalja, a melyeknek nagyobb összegekre rúgó államadósságaik vannak. Törökország külföldi államadóssága 1881-ig 1.910, a hátralékos kamatokkal (618 millió forint), együtt 2.528 millió frtra rúgott. Ezen összeg a török kormánynak hitelezőivel történt megállapodása folytán 1881-ben 1.064 millió frtra redukáltatott, a melynek kamatoztatására és törlesztésére különböző monopóliumok, köztük a dohány- és sóegyedárúság bevételei, továbbá különböző adók és tizedbevételek költetnek le. A kijelölt bevételi források jövedelméből $\frac{4}{5}$ -öd rész kamatokra, $\frac{1}{5}$ -öd pedig törlesztésre fordítatik. Kamatozás és törlesztés azonban nem haladhatja felül a redukált adósságnak (1.064 millió frt.) 5 $\frac{1}{2}$ -át, a többi jövedelem a török kincstárnak kiszolgáltatandó. 1888. december 31-ig az adósság 1.039 millió frtra apadt. Ezenkívül terheli még a belföldi kényszeradósság, mely 150.000 egyiptomi font (1.556 ezer forint) annuitással 50 évi részletekben törlesztendő. Továbbá az Angolországtól 1875-ben vásárolt

¹⁾ Portugáliában csak a konsolidált adósság van felvéve; a lebegő adósság 1886. végén 26 millió frtra rúgott. — ²⁾ A közös függő adósság nélkül. — ³⁾ 1881., 1886., 1887. és 1888. április 1-én. — ⁴⁾ 1889. április 1-én.

Suez-csatorna részvények fejében, mint különös tartozás 394 ezer egyiptomi font (4.086 ezer frt).

Minthogy az államadósságok összeállítása nem történik egészen azonos elvek szerint, a mennyiben néhol a névérték, másutt a fizetett kamatokból visszaszámított tőkeérték vagy az árfolyamérték (effektív érték) vétetik alapul, nem lesz érdektelen az államadósságok czímén az egyes államokra eső évi terheket is feltüntetni. Megjegyezzük, hogy a mennyiben lehetett, mindenütt az összes évi terhet vettük fel, az annuitásokat, sőt az államadósságok kezelési költségeit is belefoglalva, egyrészt, mert az elkülönítés úgy is a legtöbb esetben nem lett volna keresztülvihető, másrészt, mert a törlesztési járadékok s a kezelési költségek ép úgy nehezednek az államok háztartására, mint a kamatok, de a hol a kellő adatokat megszerezhattuk, a kamatteher nagyságát is különösen kiemeltük:

Sorszám	Az ország neve	Évi teher államadósságok czímén							
		1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1881- ben 1887- ben
		Összesen millió forintokban							fejenként forint
1	Franciaország .	¹⁾ 479·1	494·1	526·8	527·3	510·8	533·5	²⁾ 514·5	12·7 13·4
	<i>Ebből: konsolid.</i>								
	<i>ad. kamat . .</i>	298·4	297·2	296·4	296·0	282·4	282·4	296·0	7·9 7·7
	<i>nyugdíjak . .</i>	45·9	50·4	54·4	56·3	56·9	70·0	70·4	1·2 1·8
2	Oroszország ³⁾ .	194·6	199·9	200·7	209·9	263·6	264·1	280·9	2·3 3·1
3	N.-Brit. és Írorsz.	296·7	296·8	296·5	295·5	234·5	279·6	262·1	8·4 7·0
	<i>Ebből: konsolid.</i>								
	<i>ad. kamat . .</i>	211·9	211·6	201·0	189·8	187·9	187·7	181·9	6·0 4·8
4	Olaszország:								
	<i>kamat . . .</i>	196·7	210·6	211·2	210·5	212·5	214·6	213·3	6·9 7·0
	<i>ebből a kincstár</i>								
	<i>viszont követ.</i>	22·1	7·6	7·5	7·5	7·3	7·1	6·5	0·8 0·2
	<i>tiszta teher .</i>	174·6	203·0	203·7	203·0	205·2	207·5	206·8	6·1 6·8
5	Ausztria:								
	a) Ált. ad. kam.	114·4	114·8	113·8	113·6	114·2	114·5	114·2	5·2 4·9
	<i>törlesztés . .</i>	12·0	11·5	11·8	12·4	9·0	9·2	9·9	0·5 0·4
	<i>áldio veszt. .</i>	0·5	0·6	0·6	0·7	0·8	0·9	0·9	0·0 0·1
	<i>együtt . . .</i>	126·9	126·9	126·2	126·7	124·0	124·6	125·0	5·7 5·4

¹⁾ 1880-ban. — ²⁾ Költségvetés szerint. — ³⁾ A papírrubelt — már másutt említett okokból — 1 frttal vettük egyenlőnek; az államadóssági teherbe itt az állami banknak fizetett visszatérítések nincsenek be-foglalva.

Sorszám	Az ország neve	Évi teher államadósságok czimén								
		1881- ben	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1881- ben	1887- ben
		összesen millió forintekben							fejenként forint	
	<i>Ebből Magy. orsz. által fedeztetik</i>	30·3	30·3	30·3	30·3	30·3	30·3	30·3	1·4	1·3
	<i>marad . . .</i>	96·6	96·6	95·9	96·4	93·7	94·3	94·7	4·3	4·1
	b) <i>Specziális osztr. adósság</i>	40·0	30·9	23·1	24·6	26·1	27·3	35·8	1·8	1·5
	c) <i>Adósság igazg. költségek . .</i>	0·9	0·9	1·0	0·9	0·9	0·9	0·9	0·1	0·0
	<i>Összesen . .</i>	137·5	128·4	120·0	121·9	120·7	122·5	131·4	6·2	5·6
6	<i>Magyarország . levonva az állam által közvetített adósságokat . .</i>	106·4	103·4	109·9	115·4	120·3	122·0	124·3	6·8	7·3
	<i>marad tiszta teher</i>	21·7	21·8	21·9	22·0	22·7	22·0	21·7	1·4	1·3
	<i>Ebből : államadós- sági járulék . .</i>	84·7	86·6	88·0	93·4	97·6	100·0	102·6	5·4	6·0
	<i>államadósságok</i>	30·3	30·3	30·3	30·3	30·3	30·3	30·3	1·9	1·8
	<i>vasutak államosi- tása folytán elvél- talt adósságok . .</i>	46·8	48·7	50·3	53·0	55·5	57·8	60·5	3·0	3·5
		7·6	7·6	7·4	10·1	11·8	11·9	11·8	0·5	0·7
7	<i>É.-Am.-Egy. Áll. kamat</i>	157·5	120·3	108·0	100·6	98·7	95·6	87·7	3·1	1·5
8	<i>Poroszország . .</i>	50·0	52·5	64·7	77·3	90·0	91·0	96·2	1·9	3·3
	<i>Ebből : kamat . .</i>	39·9	42·3	55·0	67·7	80·0	80·6	85·5	1·5	2·9
	<i>törlesztés . . .</i>	10·1	10·2	9·7	9·6	10·0	10·4	10·7	0·4	0·4
9	<i>Belgium</i>	34·9	36·5	39·0	39·8	40·2	41·2	38·9	6·4	6·5
10	<i>Németalföld . .</i>	24·2	24·8	25·8	27·5	28·7	29·2	28·7	6·0	6·5
	<i>Ebből : kamat . .</i>	23·3	23·9	24·9	26·3	27·5	27·7	26·9	5·8	6·1
	<i>törlesztés . . .</i>	0·9	0·9	0·9	1·2	1·2	1·5	1·8	0·2	0·4
11	<i>Németország . .</i>	5·6	6·5	7·1	7·9	8·7	9·3	10·3	0·1	0·2

1) Költségvetés szerint.

O) Törvények és a közgazdaság körébe vágó fontosabb miniszteri rendeletek.

I. Törvények.

1. 1888-ik év.

- I. t.-cz. A közös hadsereg tartalékosainak és a szab. állományú honvédeknek az új löfegyverrel leendő kiképztetés céljából 7 napi gyakorlatra való kivételes behívása tárgyában. Szent. 1888. február 16-án.
- II. t.-cz. A Budapesten felállítandó fegyver- és lőszergyárnak adandó állami kedvezményekről. Szent. 1888. febr. 22-én.
- III. t.-cz. A Budapesten emelendő törvénykezési épületről és költségeinek fedezéséről. Szent. 1888. febr. 24-én.
- IV. t.-cz. A helyi érdekű vasutakról szóló 1880. évi XXXI. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről. Szent. 1888. febr. 24-én.
- V. t.-cz. A Németországgal 1887. december hó 8-án kötött kereskedelmi egyezmény becikkelyezéséről. Szent. 1888. febr. 25-én.
- VI. t.-cz. Az 1888. évi állami költségvetésről. Szent. 1888. márcz. 15-én.
- VII. t.-cz. Az állategészségügy rendezéséről. Szent. 1888. márcz. 24-én.
- VIII. t.-cz. A kisújszállás-déaványa-gyomai helyi érdekű vasut kiépítésére és engedélyezésére vonatkozó felhatalmazás tárgyában. Szent. 1888. márcz. 29-én.
- IX. t.-cz. A budapesti királyi ítélőtáblánál kisegítő bírák alkalmazásáról. Szent. 1888. márcz. 29-én.
- X. t.-cz. A tenger alatti kábelek védelme iránt kötött egyezmény becikkelyezése tárgyában. Szent. 1888. márcz. 16-án.
- XI. t.-cz. A tenger alatti kábelek védelme iránt Párisban, 1884. évi márcz. hó 14-én kötött egyezménynek kiegészítő részét képező nyilatkozat becikkelyezése tárgyában. Szent. 1888. ápr. 21-én.
- XII. t.-cz. A tenger alatti kábelek védelme iránti büntető határozatok megállapítása tárgyában. Szent. 1888. ápr. 21-én.
- XIII. t.-cz. A fából való üres és használt petroleum-hordók vámkezeléséről. Szent. 1888. ápr. 25-én.
- XIV. t.-cz. Az Osztrák-Magyar monarchiának Romániával, a Monarchia két állama és Románia közt fenforgott határvillongások kiegyenlítése végett a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött s Bukarestben 1887. évi december hó 7-én november hó 25-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről. Szent. 1888. ápr. 30-án.
- XV. Az Olaszországgal 1887. évi december hó 7-én kötött kereskedelmi és hajózási szerződésnek s a hozzá tartozó tarifáknak, pótcikknek, vámkartelnek és zárjegyzőkönyvnek, valamint az ugyanazon napról kelt állategészségügyi egyezménynek becikkelyezéséről. Szent. 1888. máj. 14-én.

- XVI. t.-cz. A Dániával, a védjegyek kölcsönös oltalma tárgyában 1888. évi febr. 9-én kötött egyezmény becikkelyezéséről. Szent. 1888. máj. 18-án.
- XVII. t.-cz. A császári királyi szabad. kassa-oderbergi, a magyar éjszakeleti és az első magyar-gácsországi vasut-társaságok részére további külön állami biztosítás nyújtása tárgyában. Szent. 1888. máj. 25-én.
- XVIII. t.-cz. A tartalékosoknak és póttartalékosoknak béke idején tényleges szolgáltatattételre kivételes visszatartása, illetve behívása tárgyában. Szent. 1888. máj. 31-én.
- XIX. t.-cz. A halászatról. Szent. 1888. jun. 14-én.
- XX. t.-cz. Az égetett szeszes folyadékokra vetett vámtételek után ideiglenesen szedendő vámdíj-pótlékról. Szent. 1888. jun. 15-én.
- XXI. t.-cz. Az »Osztrák-magyar Lloyd« gőzhajózási vállalattal kötött hajózási és postaszereződésről. Szent. 1888. jun. 18-án.
- XXII. t.-cz. Az árverési csarnokokról. Szent. 1888. jun. 18-án.
- XXIII. t.-cz. A cukoradóról. Szent. 1888. jun. 20-án.
- XXIV. t.-cz. Az égetett szeszes folyadékok után járó vámról, a szeszdóról, valamint a szesztermeléssel együttesen készített sajtolt élesztőnek megadóztatásáról. Szent. 1888. jun. 20-án.
- XXV. t.-cz. A fogyasztási adó alá eső szeszfőzdek által egy-egy termelési időszak alatt a kisebbik adótétel mellett termelhető alkohol-mennyiségnek felosztásáról. Szent. 1888. jun. 26-án.
- XXVI. t.-cz. Az aldunai Vaskapunál és az ottani zuhatagoknál létező hajózási akadályok elhárítása tárgyában. Szent. 1888. jul. 9-én.
- XXVII. t.-cz. A budapesti gőzmozdonyú körvasutról. Szent. 1888. jul. 9-én.
- XXVIII. t.-cz. A Debreczentől—Füzes-Abonyig vezetendő helyi érdekű gőzmozdonyú vasutnak és Oháttól—Polgárig terjedő szárnyvonalának kiépítésére és engedélyezésére vonatkozó felhatalmazás tárgyában. Szent. 1888. jul. 9-én.
- XXIX. t.-cz. Az eszék-batrinjai helyi érdekű vasut és pleternicza-pozsegai szárnyvonalának engedélyezésére vonatkozó felhatalmazás tárgyában. Szent. 1888. jul. 9-én.
- XXX. t.-cz. A Spanyolországgal 1880. évi junius hó 3-án kötött kereskedelmi és hajózási szerződés meghosszabbításáról szóló egyezmény becikkelyezéséről. Szent. 1888. jul. 21-én.
- XXXI. t.-cz. A távirtda, távbeszélő és egyéb villamos berendezésekről. Szent. 1888. aug. 8-án.
- XXXII. t.-cz. Némely államadósság beváltásáról. Szent. 1888. nov. 26-án.
- XXXIII. t.-cz. Az 1889. év I. negyedében viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról. Szent. 1888. decz. 26-án.
- XXXIV. t.-cz. A Magyarország s Horvát-Szlavon-Dalmátországek között az 1880. évi LIV. törvényzikk értelmében létrejött pénzügyi egyezmény hatályának újabb meghosszabbításáról. Szent. 1888. decz. 26-án.
- XXXV. t.-cz. Az állami italmérési jövedékről. Szent. 1888. decz. 26-án.
- XXXVI. t.-cz. Az állami italmérési jövedékről szóló 1888. évi XXXV. t.-cz. folytán adandó kártalanításról. Szent. 1888. decz. 26-án.
- XXXVII. t.-cz. A Svájc czsal 1888. évi november hó 23-án kötött kereskedelmi szerződés becikkelyezéséről. Szent. 1888. decz. 29-én.

2. 1889-ik év.

- I. t.-cz. A mosztár-rámatorkolati keskenyvágányú vasutnak Sarajevóig való folytatásáról. Szent. 1889. jan. 30-án.
- II. t.-cz. A közözügyi bizottságok által rendkívüli katonai óvintézkedések

- költségeire megszavazott 47,300.000 forintnyi hitel Magyarországra eső részének fedezéséről. Szent. 1889. febr. 8-án.
- III. t.-cz. A Zanzibárral 1887. évi augusztus hó 11-én kötött kereskedelmi és hajózási egyezmény becikkelyezéséről. Szent. 1889. márcz. 6-án.
- IV. t.-cz. Az 1889. év első negyedében viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1888. évi XXXIII. törvénycikk hatályának kiterjesztéséről 1889. évi június hó 30-ik napjáig. Szent. 1889. márcz. 10-én.
- V. t.-cz. Az állami italmérési jövedék behozatala folytán adandó kártalanításról szóló 1888. évi XXXVI. törvénycikkkel a kártalanítási igény bejelentésére kitűzött határidő s az ezzel összefüggő határidők meghosszabbításáról. Szent. 1889. márcz. 23-án.
- VI. t.-cz. A véderőről. Szent. 1889. ápr. 11-én.
- VII. t.-cz. Az 1885. és 1886. évi közösügyi zárszámadásokra alapított leszámolások szerint Magyarország terhére mutató tartozás fedezéséről. Szent. 1889. ápr. 21-én.
- VIII. t.-cz. Az 1887. és 1888. évi közösügyi költségekre a magyar korona országai által pótlólag fizetendő összegekről. Szent. 1889. ápr. 21-én.
- IX. t.-cz. A nyereménykölsön-kötvények s az igérvényjegyek forgalma tárgyában. Szent. 1889. ápr. 21-én.
- X. t.-cz. A cs. kir. szab. kassa-oderbergi vasut elsőbbségi kölcsöneinek convertálása tárgyában. Szent. 1889. ápr. 21-én.
- XI. t.-cz. A Deéstől Zilahig vezetendő helyi érdekű vasut engedélyezéséről és a szamosvölgyi vasut függő adósságainak rendezéséről. Szent. 1889. ápr. 21-én.
- XII. t.-cz. Az aldunai Vaskapunál és az ottani zuhatagoknál létező hajózási akadályoknak, az 1888: XXVI. t.-cikkkel elhatározott elhárítására szükséges költségeknek fedezéséről. Szent. 1889. ápr. 29-én.
- XIII. t.-cz. A m. kir. államvasutak és a budapest-soroksár-haraszti helyi érdekű vasut soroksári állomásait összekötő helyi érdekű vasutvonal engedélyezésére vonatkozó felhatalmazás tárgyában. Szent. 1889. ápr. 29-én.
- XIV. t.-cz. Az első magyar-gácsországi és a magyar nyugati vasutak magyar vonalainak megváltásáról. Szent. 1889. ápr. 29-én.
- XV. t.-cz. A budapest-pécsi vasut-részvénytársaság vasutvonalainak megváltásáról. Szent. 1889. ápr. 29-én.
- XVI. t.-cz. A Fiume és Trieszt szabadkikötők területének az osztrák-magyar általános vámterületbe való beolvasztására nézve az 1887. évi XXIV. t.-cz. 2. §-ában kitűzött határidőnek elhalasztásáról. Szent. 1889. ápr. 30-án.
- XVII. t.-cz. Az 1889-ik évben kiállítandó ujonczok megajánlásáról. Szent. 1889. máj. 8-án.
- XVIII. t.-cz. Az 1847/8. évi III. t.-cikknek a magyar felelős miniszterium beosztásáról szóló 14. §-ának módosításáról. Szent. 1889. máj. 12-én.
- XIX. t.-cz. A liechtensteini fejedelemséggel 1876-ik évi december hó 3-án kötött adó- és vámegyesülési szerződés módosítása iránt létrejött pótegyezmény becikkelyezéséről. Szent. 1889. máj. 15-én.
- XX. t.-cz. A Suez-csatorna iránt Konstantinápolyban 1888. évi október hó 29-én kötött nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről. Szent. 1889. máj. 21-én.
- XXI. t.-cz. Az 1889. évi állami költségvetésről. Szent. 1889. jun. 15-én.
- XXII. t.-cz. A véderő kötelékében álló országgyűlési tagok katonai szolgálatra behívásának szabályozásáról. Szent. 1889. jun. 20-án.

- XXIII. t.-cz. A honvédelmi miniszterium elhelyezésére szolgáló államépület kiépítéséről és az erre szükséges költségek fedezéséről. Szent. 1889. jun. 20-án.
- XXIV. t.-cz. Az inséges tengerészek kölcsönös segélyezése iránt Olaszországgal 1889. évi február hó 13-án kötött egyezmény becikkelyezéséről. Szent. 1889. jun. 21-én.
- XXV. t.-cz. Az inséges tengerészek kölcsönös segélyezése iránt Spanyolországgal 1889. évi márczius hó 11-én kötött egyezmény becikkelyezéséről. Szent. 1889. jun. 21-én.
- XXVI. t.-cz. A köztisztviselők minősítéséről szóló 1883: I. törvénycikk módosításáról, tekintettel a katonai szolgálatot teljesítő joghallgatókra. Szent. 1889. jun. 23-án.
- XXVII. t.-cz. A középiskolákról szóló 1883: XXX. t.-cz. módosításáról, tekintettel a katonai szolgálatot teljesítő tanárjelöltekre. Szent. 1889. jun. 23-án.
- XXVIII. t.-cz. A pénzügyi közigazgatás szervezetének változtatásáról. Szent. 1889. jun. 26-án.
- XXIX. t.-cz. Az ármentesített területek földadójáról szóló 1881. évi XLII. t.-cz. némely határozatainak módosításáról.
- XXX. t.-cz. A magyar földhitelintézet által engedélyezendő vizszabályozási és talajjavítási kölcsönökről és némely hitelintézetek zálogleveleinek adómentességéről. Szent. 1889. jun. 26-án.
- XXXI. t.-cz. A Tisza és mellékfolyói mentében alakult vizszabályozó és ármentesítő-társulatok és Szeged szab. kir. város részére kötendő állami kölcsönről szóló 1880: XX. t.-cz. némely határozatainak módosításáról. Szent. 1889. jun. 26-án.
- XXXII. t.-cz. A Budapest főváros által felveendő kölcsön bélyeg- és adómentességéről. Szent. 1889. jun. 26-án.
- XXXIII. t.-cz. Az italmérési jog megváltását szabályozó 1888. évi XXXVI. t.-cz. alapján nyújtandó előlegekről. Szent. 1889. jun. 26-án.
- XXXIV. t.-cz. A postatakarékpénztárról szóló 1885. évi IX. t.-cz. kiegészítéséről, illetve a cheque- és clearing-forgalomról. Szent. 1889. jun. 28-án.
- XXXV. t.-cz. A Csáktornytól Zalaszentivánon át Ukkig vezetendő helyi érdekű vasut engedélyezésére vonatkozó felhatalmazás tárgyában. Szent. 1889. jun. 28-án.
- XXXVI. t.-cz. A Luxemburggal 1888. évi november hó 12-én Hágában a szegényjog kölcsönös biztosítása iránt kötött államszerződés becikkelyezése tárgyában. Szent. 1889. szept. 6-án.
- XXXVII. t.-cz. A kereskedelmi utazók árumustráinak ideiglenes vámmentessége iránt Németalfölddel 1888. évi december hó 12-én kötött egyezmény becikkelyezéséről. Szent. 1889. okt. 1-én.
- XXXVIII. t.-cz. A telekkönyvi betétek szerkesztéséről szóló 1886. évi XXIX. t.-cz. módosítása és pótlása tárgyában. Szent. 1889. nov. 29-én.
- XXXIX. t.-cz. Ö császári és apostoli királyi Felsége legmagasabb udvartartása költségeiről. Szent. 1889. nov. 29-én.
- XL. t.-cz. A Magyarország és Horvát-Szlavon-Dalmátországek közt létrejött pénzügyi egyezmény becikkelyezéséről. Szent. 1889. decz. 10-én.
- XLI. t.-cz. Az 1882. évi XV. törvénycikkbe iktatott nemzetközi phylloxera-egyezmény kiegészítéséről. Szent. 1889. jun. 30-án.
- XLII. t.-cz. Az 1890-ik évben kiállítandó újonczok megajánlásáról. Szent. 1889. decz. 20-án.

- XLIII. t.-cz. A jelzalog-kölcsonők átváltoztatásánál adandó bélyeg- és illeték-kedvezményekről szóló 1881. évi LXX. t.-cz. érvényének újabb meghosszabbításáról s ezen kedvezménynek a vasuti elsőbbségi kölcsönökre való kiterjesztéséről. Szent. 1889. decz. 20-án.
- XLIV. t.-cz. Az 1890. év I. negyedében viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról. Szent. 1889. decz. 20-án.
- XLV. t.-cz. A bíróságok tagjainak az igazságügyminiszteriumban való ideiglenes alkalmazhatásáról. Szent. 1889. decz. 23-án.
- XLVI. t.-cz. A Budapest fővárosi rendőrség hatáskörének kiterjesztéséről Uj-Pest és Rákos-Palota községek területére. Szent. 1889. decz. 23-án.
- XLVII. t.-cz. A somogy-szobb-barcsi helyi érdekű vasut engedélyezésére vonatkozó felhatalmazás tárgyában. Szent. 1889. decz. 23-án.
- XLVIII. t.-cz. A dévaványa-szeghalom-kóti és szeghalom-füzesgyarmati helyi érdekű vasut engedélyezéséről. Szent. 1889. decz. 23-án.

3. 1890-ik év.¹⁾

- I. t.-cz. A közutakról és vámokról. Szent. 1890. febr. 4-én.
- II. t.-cz. A védjegyek oltalmáról. Szent. 1890. febr. 4-én.
- III. t.-cz. A gróf Andrássy Gyulának állítandó emlékről. Szent. 1890. márcz. 12-én.
- IV. t.-cz. Az 1890. évi állami költségvetésről. Szent. 1890. márcz. 12-én.
- V. t.-cz. A honvédségről. Szent. 1890. márcz. 20-án.
- VI. t.-cz. A morvavölgyi helyi érdekű vasutvonalnak, valamint a dévénytő-stomfai szárnyvonalnak engedélyezéséről. Szent. 1890. márcz. 31-én.
- VII. t.-cz. A budapest-pécsi vasut részvénytársaság vasutvonalainak megváltása iránt a nevezett társasággal az 1889. évi XV. t.-cz. alapján, 1889. évi ^{márczius 17-én} ^{május 4-én} megkötött szerződés jóváhagyása- és becikkelyezéséről. Szent. 1890. márcz. 31-én.
- VIII. t.-cz. A birodalmi tanácsban képviselt királyságok- és országokban hitelesített hordóknak a magyar korona országaiban való forgalomba helyezhetőségéről. Szent. 1890. márcz. 31-én.
- IX. t.-cz. Az 1890-iki népszámlálásról. Szent. 1890. márcz. 31-én.
- X. t.-cz. A m. kir. államvasutak zágrábi állomásának és főműhelyének megépítéséről és mozdonyállományának szaporításáról. Szent. 1890. márcz. 31-én.
- XI. t. cz. Az igazságügyi orvosi tanácsról. Szent. márcz. 31-én.

II. A közgazdaság körébe vágó fontosabb magyar kir. miniszteri rendeletek.

1. 1888-ik év.

A belügy- és pénzügyminiszter rendelete:

1888. jan. 15. — 2.092/B. M. sz. körrendelet a dohányjövedéki törvények és törvényesített szabályok némely intézkedéseinek módosításáról szóló 1887. évi XLIV. törvényzikk végrehajtása tárgyában.

¹⁾ Az »Országos törvénytár«-ban a jelen Évkönyv megjelenéséig közzétett törvények.

A belügyminiszter rendelete:

1888. nov. 3. — 70.000. sz. Az áruknek a közforgalomban mértéken alul, azaz hiányosan való kimérése által elkövetett visszaélések tárgyában.

A földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter rendeletei:

1888. febr. 19. — 4.314. számú valamennyi vármegye és törvényhatósági joggal felruházott város közönségéhez intézett rendelet, a phylloxera-zárlati csoportok újabb megállapítása tárgyában.

1888. márcz. 21. — 14.976. sz. Az Olaszországba menő áruk származási igazolványai tárgyában.

1888. márcz. 25. — 15.984. sz. A Franciaországba menő némely áruk származási bizonylatai tárgyában.

1888. máj. 3. — 19.783. sz. Körrendelet, a phylloxera terjedésének megállapítása végett az ország szőlőterületeinek megvizsgálása tárgyában.

1888. okt. 15. — 40.000. sz. Az állategészségügy rendezéséről szóló 1888. évi VII. t.-cz. végrehajtása tárgyában.

1888. nov. 14. — 53.998/V. sz. Az állategészségügy rendezéséről szóló 1888. évi VII. t.-cz. életbelépte alkalmából foganatosítandó fontosabb intézkedések tárgyában.

1888. decz. 18. — 59.203/V. sz. Szarvasmarháknak Romániából, Oroszországból és a török tartományokból való behozatala vagy átvitele eltiltatik.

A közmunka- és közlekedésügyi miniszter rendeletei:

1888. febr. 24-én. — 8.214. szám. A budapest-lajosmizsei helyi érdekű gőzmozdonyú vasut engedélyokmánya.

1888. márcz. 2. — 8.711. szám. A postai tarifák és posta-üzleti szabályzat új kiadása tárgyában.

1888. márcz. 26. — 13.577. sz. A boba-jánosháza-sümegi helyi érdekű gőzmozdonyú vasut engedélyokmánya.

1888. ápr. 17. — 17.573. sz. A perjámos-varjasi helyi érdekű gőzmozdonyú vasut engedélyokmánya.

1888. ápr. 27. — 19.323. sz. A ruma-vrđniki helyi érdekű vasut engedélyokmánya.

1888. máj. 22. — 24.032. sz. A kisujszállás-dévaványa-gyomai helyi érdekű gőzmozdonyú vasut engedélyokmánya tárgyában.

1888. máj. 23. — 22.034. sz. A Borosjenőtől Csermőig vezetendő helyi érdekű gőzmozdonyú vasut engedélyokmánya.

1888. jun. 8. — 26.789. sz. A magyar éjszakkéleti, kassa-oderbergi és első magyar-gácsországi vasutak magyarországi vonalait illető 1888. évi kibocsátású egyesített elsőbbségi kölcsönnek a magyar állam által való átvétele, illetve kibocsátása tárgyában kötött egyezmény.

1888. jun. 11-én. — 17.938. sz. Engedélyokirat, a Debreczen sz. kir. város területén a »Bika« vendégfogadótól kiindulva, a Nagy-Hatvan utcán át a debreczen-hajdunánási helyi érdekű vasut állomásáig, s innen a »Pesti sor« előtt a »Vén kert« és a méntelep mellett a külső baromvásártérig vezetendő lőüzemre berendezendő közuti vasut építésére és üzemeltetésére.

1888. jun. 30. — 29.967. sz. Az egyetem-térről a stáció-utcán át a köztemető-utig vezetendő villamos közuti vasutra vonatkozó engedélyokirat.

1888. jun. 30. — 29.967. sz. A Rudolf-rakparttól a Podmaniczky-utcán és Arena-uton át az Andrássy-út torkolataig vezetendő villamos közuti vasutra vonatkozó engedélyokirat.

1888. jun. 30. — 32.466. sz. Egyezmény, köttetett a közmunka- és közlekedésügyi m. kir. miniszter és az osztrák cs. kir. kereskedelmi miniszter között, a magyar korona országai és a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok közt a posta- és távirda-ügynek a vám és kereskedelmi szövetség alapján való rendezése tárgyában.

1888. jul. 18. — 32.491. sz. rendelet a postautalványok, postai megbízások és postautánvételek maximális összegének 300 frtról 500 frtra való fölemelése és az ugynevezett »nagy« postautalványok megszüntetése tárgyában.

1888. aug. 23. — 37.553. sz. Szabályrendelet a magánhasználatra engedélyezett vaspályák a korlátozott közforgalomra való berendezése tárgyában.

1888. okt. 3. — 43.282. sz. Hirdetményes levelezőlapok forgalomba hozatala iránt.

A pénzügyminiszter rendeletei:

1888. jan. 26. — 375. sz. körrendelet, a bejegyzett likörgyárosok által likörgyártásra felhasznált czukornak a czukorfogyasztási adó alól való felmentése tárgyában.

1888. febr. 19. — 387. sz. rendelet a gyümölcsbor megadóztatása tárgyában.

1888. jul. 6. — 39.974. számú körrendelet a bor- és hús-, valamint a cukor- és sörfogyasztási adónak 1889. évre eszközendő biztosítása tárgyában.

1888. jul. 6. — 41.513. sz. Utasítás a czukoradóról szóló 1888. évi XXIII. t.-cz. végrehajtása iránt.

1888. jul. 16. — 43.251. számú rendelet a fogyasztási adó alá eső szeszfőzdek által egy-egy termelési időszak alatt a kisebbik adótétel mellett termelhető alkohol-mennyiségnek felosztásáról szóló 1888. évi XXV. t.-cz. végrehajtása tárgyában.

45.145. sz. Utasítás az égetett szesz szeszes folyadékok után járó vámról, a szeszadóról, valamint a szesztermeléssel együttesen készített sajtolt élesztőnek megadóztatásáról szóló 1888. évi XXIV. t.-cz. végrehajtása iránt.

1888. aug. 21. — 49.952. számú körrendelet a megadóztatott czukorból kandiszczukrot előállító vállalatok által a kandiszczukornak hivataltos zárjeggyel való megjelölése körül teljesítendő kötelezettségek tárgyában.

1888. aug. 31. — 48.420. sz. A statisztikai áruforgalmi kimutatásokba fölveendő be- és kiviteli árúk jegyzékének kiigazítása, illetve kiegészítése tárgyában.

1888. szept. 29. — 59.338. sz. Az általános denaturáló szerrel denaturált szesz elárusítása tárgyában.

1888. okt. 10. — 59.308. sz. A fogyasztási adó (ásványolaj-, cukor-, sör- és szeszadó) hitelezés tárgyában.

1888. decz. 30. — 79.566. sz. A Svájcczal 1888. évi november hó 23-án kötött és 1889. évi január hó 1-én életbelépő kereskedelmi szerződés foganatosítása tárgyában.

1888. — 78.188. sz. Az állami italmérési jövedékről szóló 1888. évi XXXV. t.-cz. némely határozmányának végrehajtásáról.

2. 1889-ik év.

A belügyi, igazságügyi és pénzügyi miniszterek rendelete:

1889. aug. 27. — 30.081/I. M. sz. Az ország erdélyi részeiben, továbbá a volt Kraszna, Középszozlók, Zaránd megyék és a volt Kővárvidék területén a birtokrendezési, arányosítási és tagosítási ügyekben követendő eljárás tárgyában 2.364 I. M. E. ex 1880. szám alatt kiadott utasítás 40., illetve 75. §-ának kiegészítése iránt.

A kereskedelemügyi és földművelésügyi miniszterek rendeletei:

1889. jun. 8. Az 1889. évi XVIII. t.-cikk értelmében megállapított ügybeosztás tárgyában.

1889. jul. 8. — 24.852. sz. Az ásvány- és gyógyforrások számára kérelmezett és közforgalmú vasutakat vagy közutakat érintő védterületek megállapítása és a védterületeken foganatosítandó vasuti és közuti munkálatok engedélyezése körüli eljárás tárgyában.

A belügyminiszter rendeletei:

1889. márcz. 23. — 19.093. sz. Az általános denaturáló szerrel denaturált szeszszel üzött visszaélések meggátlása tárgyában.

1889. május 31. — 33.075. sz. A táp- és élelmi szerek, ugyancsak az ezek körébe tartozó élvezeti fűszerek készítése és elárúsítása körül tapasztalt visszaélések megszüntetése tárgyában.

1889. jun. 6. — 34.652. sz. Az ólomnak és horganynak a táp- és élvezeti szerek, italok, valamint az emberi szervezettel érintkezésbe jövő egyéb tárgyak körül való használata iránt.

A földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter rendeletei (A földművelésügyi miniszter rendeletei):

1883. febr. 9. — 5.000. sz. A halászatról szóló 1888. évi XIX. törvényzikk végrehajtása tárgyában.

1889. febr. 10. — 3.482/V. sz. A szarvasmarhák ellenőrzése céljából rendes törzskönyvvezetésre kötelezett és a törzskönyvvezetés kötelezettsége alól felmentett községek megjelölése iránt.

1889. febr. 26. — 3.960. sz. Az építőmesteri képzettség megvizsgálására Budapesten szervezett, illetőleg a kőműves-, kőfaragó- és ácsmesteri vizsgáló bizottságok elnökeinek és tagjainak három évre leendő kinevezése tárgyában.

1889. márcz. 27. — 7.733. sz. A korcsmárosok és vendéglősök is juhokat, kecskéket és sertéseket csak a vágatási biztos jelenlétében vágathatnak le.

1889. máj. 20. — 64.359/888. sz. A Pasteur-féle lépfene elleni oltások szabályozása tárgyában.

1889. jun. 6. — 27.152. sz. A phylloxera terjedésének megállapítása végett az ország összes szőlőterületeinek megvizsgálása tárgyában.

1889. szept. 16. — 30.677. sz. A halászatról szóló 1888. évi XIX. törvényzikk 23. §. f) pontjában megállapított halászati tilalom szabályozása tárgyában.

1889. nov. 28. — 65.481. sz. A kőbányai állandó sertéspiaczon felépített ragadós lábfájás elfojtása és újból való behurcolásának megakadályozása tárgyában.

A közmunka és közlekedésügyi miniszter rendeletei:

1889. febr. 15. — 6.517. sz. Az árvizek lefolyási viszonyait jellemző adatok beszerzése, gyűjtése és feldolgozása tárgyában.

1889. márcz. 5. — 10.681. sz. A belisçe-kapelnai (szlavoniai dráva-

vidéki) helyi érdekű keskenyvágányú gőzmozdonyú vasut engedélyokmánya.

1889. márcz. 19. — 5.523. sz. A szab. osztrák-magyar államvasut-társaság lissava-aninai hegyi pályáján a korlátolt közforgalomnak berendezésére és megnyitására vonatkozó engedélyokirat.

1889. ápr. 11. — 7.635 sz. A szabályos nyomtávú helyi érdekű vasutak építésénél irányadó alapelvek tárgyában.

1889. ápr. 14. — 17.271. sz. A Borossebestől Gurahonczig vezetendő II. rangú gőzmozdonyú vasut engedélyokirata.

1889. ápr. 24. — 12.131. sz. A deés-zilahi helyi érdekű gőzmozdonyú vasut engedélyokmánya.

1889. máj. 9. — 20.525. sz. A m. kir. államvasutak és a budapest-soroksári helyi érdekű vasut soroksári állomásait összekötő helyi érdekű vasutvonal építésére és üzemeltetésére vonatkozó engedélyokmányi függelék.

1889. máj. 27. — 24.552. sz. A poprádvölgyi helyi érdekű gőzmozdonyú vasut engedélyokmánya.

1889. jun. 18. — 27.217. sz. A fővárosi X. kerületi új köztemetőhöz vezetendő gőzmozdonyú közuti vasutra vonatkozó engedélyokirat.

1889. jul. 3. — ad 20.496. sz. A csáktornya-zalaszentiván-ukki helyi érdekű gőzmozdonyú vasutra vonatkozó engedélyokmány.

1889. jul. 15. — 33.107. sz. A gubás iparnak és a kaptafa-készítő iparnak a képesítéshez kötött iparágak közé felvétele tárgyában.

1889. jul. 27. — Egyezmény a kereskedelemügyi m. kir. miniszter és az osztrák cs. kir. kereskedelmi miniszter közt, a Budapest és Bécs közötti távbeszélő tárgyában.

1889. okt. 7. — 3.136/eln. sz. A m. kir. postatakarékpénztár ügykezelésére és belső szervezetére vonatkozó 1885. évi 3.980/eln. szám alatt kiadott rendelet 5. §-ának módosítása iránt.

1889. okt. 7. — 3.136/eln. sz. A m. kir. postatakarékpénztárnak és közvetítő hivatalainak a cheque- és clearing-forgalomból eredő teendői és ügyköre tárgyában.

1889. okt. 18. — 54.010. sz. A Debreczentől Füzes-Abonyig vezetendő helyi érdekű gőzmozdonyú vasutra és annak Oháttól Polgárig vezetendő szárnyvonalára vonatkozó engedélyokmány.

1889. nov. 1. — 51.657. sz. A robbanékony tárgyak vasuti szállításának szabályozása iránt kiadott rendelet némely határozmányainak módosítása tárgyában.

1889. decz. 25. — 58.406. sz. A cég- és címfestő-iparnak a képesítés igazolásához kötött iparágak közé felvétele tárgyában.

1889. decz. 26. — 68.051. sz. A kassa-tornai helyi érdekű gőzmozdonyú vasutra vonatkozó engedélyokmány.

A pénzügyminiszter rendeletei:

1889. jan. 31. — 8.368. sz. Az állami italmérési jövedék behozatala folytán adandó kártalanításról szóló 1888: XXXVI. törvénycikk végrehajtása iránt.

1889. febr. 3. — 1.989. sz. A vámvonalon át jutalom igénybevétele mellett kivitt czuko.termelvényekre nézve nyújtandó biztosíték tárgyában.

1889. ápr. 25. — 24.942. sz. A nyereségykölsönkötvények és az igérvényjegyek forgalmáról szóló 1889. évi IX. t.-cikknek mikénti végrehajtása tárgyában.

1889. máj. 8. — 17.124. sz. Ügyrend a törvényhatósági közigazgatási bizottságnak az 1888:XXXVI. t.-cikk 11. §-a szerint az italmérési jogokért járó kártalanítási összegek megállapítása tárgyában eljáró albizottsága részére.

1889. jun. 22. — 33.450. sz. Az állami italmérési jövedékről szóló 1888. évi XXXV. t.-cikk végrehajtása iránt.

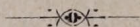
1889. jul. 1. — 1.966/P. M. sz. Az italmérési jogra, vagy az annak helyébe lépett kártalanítási igényre vonatkozó összes igények és követeléseknek bejelentési határideje tárgyában.

1889. jul. 9. — 2.295. sz. A forgalomban levő 1 forintos államjegyek bevonása és új 1 forintos államjegyek kibocsátása iránt.

1889. aug. 3. — 48.620. sz. Az 1888. évi XXXVI. t.-cz. alapján az italmérési jog kártalanítása fejében adandó tőkékre vonatkozólag nyújtandó előlegek tárgyában.

1889. aug. 17. — 36.430. sz. A czukoradóról szóló 1888. évi XXIII. törvénycikk végrehajtására vonatkozó utasítás 15. §-ának IV. 3. és 5. pontjában foglalt rendelkezések módosítása tárgyában.

1889. aug. 25. — 56.436. sz. A termelési adó alá eső azon szesz-főzdek iránt, melyek lisztes anyagokat (gabonaféléket, burgonyát és hüvelyes veteményeket — kivéve a keményítőt —) dolgoznak fel.

Gép- és építési munkálatok,
villamos-világítás és erőátvitel,
turbínák, gőzmotorok, hengerszékek
és malomgépek.

GANZ és TÁRSA

vasöntő- és gépgyár-részvény-társaság
BUDAPESTEN és LEOBERSDORFBAN Bécs mellett.

Vasuti waggonok és vasuti felsze-
relések, zsillipek és csövek, kemény
és mindennemű vasöntvények.

JÓZSEF főher-
czeg ő cs. kir.
fenségének
udvariszállítója.

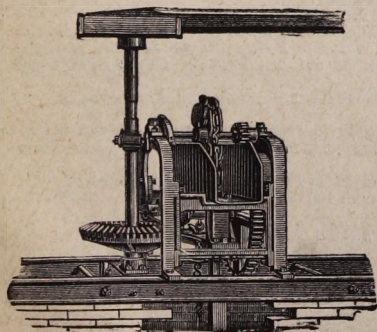
Alapítottatt 1858.

WALSER FERENCZ

A Ferencz József
rend lovagja, az
arany-kor. érd.
ker. tulajd.

első magyar gép- és tűzoltószerszám-gyára, harang- és ércöntődéje

BUDAPEST, Rottenbiller-utca 66. szám.

Készít és szállít tüzi és kerti-
fecskendezőket, templomharan-
gokat, szab. forgatható vas-
vagy fakoronával; vas-ha-
rang-állványokat, melyek a
tornyot a rezgéstől megóvják;
kutakat és szivattyúkat 10 frt-
tól feljebb; szagtalan árnyék-
székeket 21 frttól feljebb;
fürdőkádakat és fürdőkályhakat.

Egyedüli magyar vízépítési
vállalat. Az összes készitmé-
nyekért teljes felelősség vál-
laltatik. Képes katalógusok
és költségelőirányzatok in-

gyen küldetnek. — Az 1885-iki országos kiállításon »nagy
díszokmányt« nyert.

triesti általános biztosító-társaság

(ASSICURAZIONI GENERALI).

Alapított az 1831-ik évben.

E társaság, mely a károk előzékeny megállapítása és pontos kifizetése által általános bizalmat keltett maga iránt, az 1888. évi december hó 31-ről kelt mérleg szerint alaptőkében és készpénzben tartalékban 38,369.849 frt 10 krral rendelkezik.

A fentemlített évben érvényben lévő életosztályi tőkebiztosításainak összege . . . 110,813.920 » 80 krt teszen.

A tűzbiztosítási osztályban későbbi éveken esedékes díjakról szóló díjkötelezvényei 23,202.774 » 10 krra rúgnak.

Fennállása óta 711.603 káresete után 217,257.39 » 75 krt fizetett ki.

E számok bizonyítják, hogy az »Assicurazioni Generali« még a legelővigyázatosabb gazdának is teljes megnyugtatót nyújthat és hogy a nagy bizalom, melynek a társaság örvend, teljesen igazolt is.

Biztosítások elfogadtatnak :

- A. Tűzkárok ellen lak- és gazdasági épületekre, bútorkor és áruraktárakra, továbbá egyéb ingóságokra.
- B. A tiszta haszon s bérjövedelemnek laképületeknél tűzkár folytán való elmaradása ellen.
- C. Tűkör vagy szolinüveg eltöréséből származó károk ellen.
- D. Szállítási károk ellen, melyeket a szállított javak hajókon, vasutakon vagy kocsikon szenvednek; tengeren szállított áruk is elfogadtatván biztosításra.
- E. Tökere vagy életjáradékra, halál vagy elérés esetén, úgy hogy a biztosított összeg azonnal, vagy úgy, hogy bizonyos megszabott határidőben fizetetik ki.

Különösen ajánlhatók az **Életbiztosítások**, nyereségben való részesüléssel. Az eddig felosztásra került nyereségosztalék 1852-től 1889-ig évenként átlag 28 frt 66 krt tett ki, minden 100 frt befizetett díj után.

Az ekképen biztosított személy a reá eső nyeresémet :

- 1) készpénzben felveheti, vagy
- 2) a biztosított tőke szaporítására, vagy
- 3) az évi díj leszállítására fordíthatja.

A mérsékelt díjakon és nagy osztalékokon felül, az ezen osztályban az új feltételek mellett biztosítottoknak, következő kedvezmények garantizotatnak : megtámadhatlanok a kötvények öt évi fennállásuk után öngyilkosság, párbaj stb. esetében,

nem veszíthetik el teljesen érvényüket kölcsönmentes kötvények három évi fennállás után,

a biztosítottnak egészségi állapotától függetlenül ismét érvénybeleptethetők három hónapon belül oly kötvények, melyek a díjfizetésnek elmulasztása folytán érvényüket veszítették,

népfolkelés esetén díjpótlék nélkül érvényben marad a biztosítás egy évi fennállása után 15,000 frtot meg nem haladó összeg erejéig.

Egyszerű biztosítás halálesetre.

Évi díj minden 1000 frt után, ha a biztosított életkora :

25 év	30 év	35 év	40 év	45 év
19 frt 30 kr.,	21 frt 80 kr.,	24 frt 90 kr.,	28 frt 90 kr.,	34 frt 30 kr.

Iroda : Budapesten, az intézet saját házában, Dorottya-utca 10. szám.

REDLICH, OHRENSTEIN és SPITZER

cs. és kir. szabad. beocsini

cément-mész és portland-cément-gyára,

a mely az 1885. budapesti orsz. kiállításon **Nagy Diszoklevelet**,
legnagyobb kitüntetést nyert,

Szerém megyében, Pétervárad mellett.

Központi iroda: **BUDAPEST, Akadémia-utca 9. sz.**

ajánlja Magyarországon, Ausztriában és a keleti dunatartományokban
a legnagyobb és legnehezebb építkezéseknél kitűnő sikerrel kipró-
bált gyártmányait tetszés szerint gyorsan vagy lassan kötő

cémentmészet

és ugyanolyan lassan vagy gyorsan kötő természetes és mesterséges

portland-cémentet

bármely vasuti vagy hajóállomásra szállítva, jótállással a német-
országi normáliák szerinti szilárdságért, melyek tudva-
levőleg jóval többet követelnek, mint a bécsi szabványok.

TARNÓCZY GUSZTÁV

a magas kormány 82.502./II./1888. sz. rendeletével ajánlott

tűzoltószer-, fecskendő- és szivattyú-gyára

BUDAPEST.

gyárhelyiség: külső váci-út 1527. sz. — Szerelőműhely: Klotild-
utca 17. szám. — Irodahelyiség: váci-körút 78. sz.,

Ajánlja a nm. belügyminiszterium által szabályrendeletileg előírt
méretekkel bíró **TARNOCZY szabadalmával ellá-
tott központi szelepszáró kengyeles tűzi-fecs-
kendőit**, melyek úgy szerkezetben, mint minőségben kitűnőek
és minden tekintetben a legújabb vívmányok magaslatán állanak.

 Kizárólag a magyar egységes csavarral ellátva.

Szervezendő tűzoltó-testületek számára szükséges felszerelések
a legkisebb részletekig, nagyobb községek számára kocsí-fecs-
kendők, mozdonyok, hydroforok előkocsival, vagy a nélkül, szer-
kocsik, tűz- és mászólétrák, valamint mentő- és védszerek
kaphatók.

Szeszgyárak

teljes berendezését és átalakítását (rekonstrukció)

➡ az új szeszadó-törvény ➡

módosításainak megfelelőleg, az ehhez szükséges gépek, eszközök és felszerelések, füllesztők. **Eredeti Eckert-féle czefréző- és hűtő-készülékek. Folytonosan működő lepárló-készülékek, valamint egyéb**

berendezési tárgyak

leggyorsabb
szállítását a
legolcsóbb
árak mellett
elvállalja

REICHEL és HEISZLER

gép-, réz- és érczműgyára

Budapesten, IX., soroksári-utca 38–40.

➡ A t. cz. érdekelt közönség figyelmébe ajánljuk, hogy gyárunkban állandóan készletben tartunk egy **szeszgyár** teljes berendezéséhez szükséges **összes gépeket** és készülékeket, mely bármikor megtekinthető. — Képes árjegyzékek és költségvetések ingyen és bérmentve.

KUHINKA ISTVÁN K. és FIA

új-antálvölgyi üvegyár részvény-társaság Budapestén.

Gyár: Uj-Antálvölgy (Gömör)

felszerelve a modern technika minden követelményeinek megfelelőleg; berendezve **üvegcsiszolásra, üvegedzésre, stb. stb.**

Készletben tart mindennemű szálloda, étterem, nyilvános helyiségekre való berendezéseket minden alakban és minőségben a legteljesebb kivitelben, a leggyorsabbtól egészen a legdiszesebb alakig.

Főraktár: Budapestén, Dohány-utca 2. sz. — Fiók: Budapestén, Andrassy-út 43. sz. — Debreczen: Piacz-utca 1903. sz. — Aradon: Hajek Antalnál. — Temesvár: Baruch J.-nél. — Nagyvárad: Deutsch J. K.-nál. — Bécsben: Erste ung. Glasfabriks-Niederlage Glessl & Schreiber, II., Obere Donaustrasse 77/79.

ALAPITTATOTT 1879-BEN.

MAGYAR-FRANCZIA

biztosító-részvény-társaság

(FRANCO - HONGROISE).

Teljesen befizetett alaptőke 2 millió frt.

A társaság biztosít :

- a) tűzvész és robbanás által okozott károk ellen, ingó és ingatlan tárgyakat ;
- b) jégkár ellen, minden mezőgazdasági terményt ;
- c) az ember életére, minden ismert módokat szerint ;
- d) balesetek által okozott károkért ;

— x —

Biztosítási ajánlatok benyújthatók és minden irányban bővebb fölvilágosítások nyerhetők ugy az igazgatósági központon

Budapest, V., fürdő-utca 6. sz.

valamint az egész országban rendezett vezér-, fő- és kerületi ügynökségeknél.

SCHLICK-féle

vasöntöde és gépgyár részvény-társaság.

Gyár és irodák: **BUDAPESTEN.** Városi iroda és raktár:
VI., Külső Váci-út 1696/99. sz. VI., Podmaniczky-utca 14. sz.

Ajánlja kitünő és szilárd szerkezetű, számos első díjjal kitüntetett **Schlick-féle szabadalm. 2 és 3 vasú-ekéit** és szab. mélyítő-ekéit, mélyítő-ekéit önzetetéssel, eredeti Schlick- és Vidats-féle egyvasú ekéit, talajmívelő eszközeit, boronáit és rögtörő hengereit, **szab. »Haladás« sorba-rető gépeit.** Szórvavetőgépek, többvasú ekékre alkalmazható tengeri és répaültető készülékek.

Készletben vannak továbbá **gőz- és járgánycséplő-készületek**, gabona-tisztító rosták (Baker és Vidats-rendszer), takarmánykészítő gépek, tengeri-morzsolók és darálók, őrlő-malom és olajmalom-berendezések. **Eredeti amerikai kéveköthő és marokrakó arató gépek és fűkaszáló-gépek.** Legjutányosabb árak. Előnyös fizetési feltételek. Árjegyzékek kívánatra ingyen és bérmentve.

Magyar leszámítoló és pénzváltó-bank.

Tisztelettel ajánljuk a t. cz. termelők és kereskedők figyel-mébe több mint 700.000 métermázsza befogadási képességgel bíró

központi telepünket Budapesten.

Tizenhat raktári épület és egy nagy gabona-elevator áll készen termények és áruk beraktározására, kezelésére, kiraktá-rozására vagy tovább küldésére a legjutányosabb díjak mellett. Ajánlunk olcsó kamatláb mellett **előleget** a beraktározott, sőt már a czímünkre feladott terményekre.

Elvállaljuk a ránk bízott termények bizományban való eladását akár a vidéki állomásokról, akár pedig raktárainkból. — Ajánljuk továbbá teljesen felszerelt raktárainkat **Barcs**on és **Fiumében.**

Vasúti és gőzhajózási vállalatok részéről fönti vállalataink kiváló kedvezményekkel bírnak.

Magyar leszámítoló és pénzváltó-bank Budapesten.

FONCIÈRE

PESTI BIZTOSÍTÓ-INTÉZET.

Központi székhely:

Budapest, V., sas-utca 10. (az intézet házában).

(Alapított 1864-ben.)

A készpénzben befizetett részvénytőke o. é. 2,000.000 frt.
a nyereség- és díjtartalékok az évi bevételek-
kel együtt 8,000.000 frtra
ragnak.

Huszonöt évi fennállása óta kártérítések fejében fizetett az
intézet: az elemkárbiztosítási osztályaiban . . 47,467.023 frtot
az életbiztosítási osztályában 2,948.166 »
összesen . 50,415.180 frtot

Az intézet igen mérsékelt díj mellett biztosít tűz-, jég-
és szállítmánykárok ellen, tükörüvegekben eshető töréskárok ellen
és **az ember életére** minden gondolható módozat sze-
rint az emberi testet érhető baleset ellen.

Különös kedvezmények, melyeket az intézet az életbiztosi-
tásnál nyújt:

a) A biztosítás érvényének megtámadhatlansága még akkor
is, ha a biztosított halála párhaj vagy öngyilkosság folytán,
háboruban avagy tengeri utazás alatt következett volna be, vagy
ha kitűnnék is, hogy a biztosítási ajánlatban egy, a biztosítás
megítélésére szolgáló lényeges körülmény elhallgattatott.

b) Nyereségben való részesülés. (Ez az utóbbi évek folyamán
átlag az évi díj 13%-át jövedelmezte a biztosítottaknak).

c) Már hatályon kívül levő kötvényeknek újbóli érvényre
hozatala.

d) Tőkebiztosítás a biztosított összegnek esetleges avagy
feltétlenül kétszer történendő kifizetésével.

e) Halálesetre szóló tőkebiztosítás a biztosított összeg felé-
nek előre való kifizetése és minden további díjfizetés alól való fel-
mentés mellett.

f) Kötvény-kölcsönök adása és kötvények visszavásárlása,
azoknak legmagasabb, azaz matematikai értékük $\frac{3}{4}$ részeig,
továbbá a befizetett díjak tőkésítése teljes matematikai értékben.

Az intézet igazgatósága: Báró Kochmeister Frigyes elnök,
Vágújhelyi Laczkó Antal alelnök, lovag Aebly Adolf, Bartho-
loni C. A. A., Dr. Joly József, Loisch Ede, Lédeczi Schenk
Adolf, Schön Vilmos és báró Soubeyran G. igazgatósági tagok.
Schön Vilmos vezérigazgató.

Az intézetnek van az Osztrák-Magyar birodalomban 7 vezér-,
53 fő- és mintegy 6000 kerületi ügynöksége, melyek bármiféle
felvilágosítással a legkészségesebben szolgálnak.

GOTTERMAZERN KÖNYVKÖTŐ BUDAPESTEN

Statist. 0.
371. 3.

308.783

Legczélyszerűbb, legtartósabb, legolcsóbb!

Legczélyszerűbb, legtartósabb, legolcsóbb!

Legczélyszerűbb, legtartósabb, legolcsóbb!

Az aszfalt burkolat.

Járdák, kocsisútak, utozaútjárók, bérkocsiallóhelyek, kapubejáratok, udvarok, folyosók, konyhák, boltok, rak-tárak, magtárak, istállók, terrasok, tantermek, tem-plomok stb. elősmert legjobb minőségű **aszfalttal burkolását** új építkezéseknél az alapfalakrak aszfalttal befedését (mi által a talajnedvességnek a falakba felszívódása meggátoltatik) továbbá nedves falak, laká-sok, pincéknek stb. **gyökeres szárazzátételét** elvállalja jótállás mellett legolcsóbban — vidéken is a

MAGYAR ASZFALT-RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG

Budapest, Andrássy-út 30. sz.

Saját felső-derni (Biharm.) aszfalt-bányáink termékei több kiállításon nyertek kitüntetést az 1888-iki brüsz-szeli kiállítás alkalmával pedig **diszokmányt** nyertek.

Járda, kocsisút stb. burkolataink megtekinthetők a következő városokban: Arad, Bécs, Budapest, Eger, Eszék, Gyöngyös, Győr, Kecskemét, Kolozsvár, Lugos, Pécs, Pécska, Pozsony, Szeged, Szerencs, Temesvár, Ujszász, Ungvár, Zágráb, Zombor stb.

Legczélyszerűbb, legtartósabb, legolcsóbb!

Előfizetési felhívás

a

Nemzetgazdasági Szemle

1890. évi tizennegyedik évfolyamára.

A magy. tud. Akadémia megbízásából **dr. Jekelfalussy József** szerkesztése alatt megjelenő egyetlen hazai közgazda-sági folyóirat alapos értekezésekben tárgyalja a Magyarországra nézve aktualis érdekekkel bíró közgazdasági kérdéseket és beható ismertetéseket közöl a hazánkat közvetve, vagy közvetlenül érdeklő külföldi közgazdasági mozgalmakról.

A 70—75 ivre terjedő és havonként megjelenő folyóirat elő-fizetési ára egész évre 8 frt. Az előfizetési pénzek szerkesztő címére (Budapest, VI., Teréz-körút 54. szám a.) kül-dendők be.

Első o.-magy. villámvilágítási és erőátviteli gyár

EGGER B. és TÁRSA

BUDAPEST,

VII., Huszár-utca 7.

BÉCS,

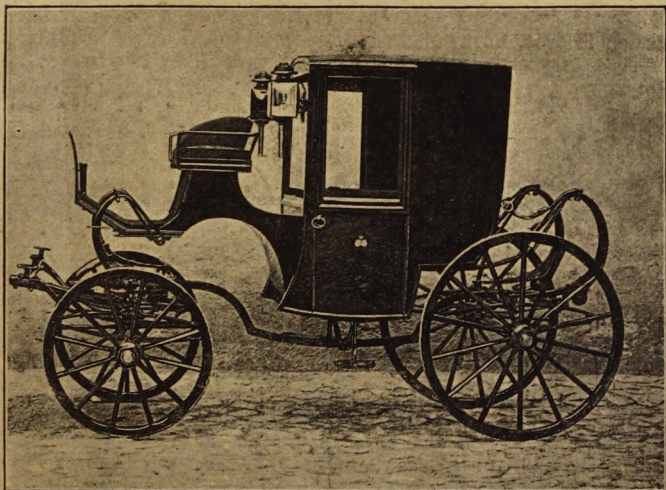
V., Griesgasse 36.

Berliner »Universal Transmitten«-jének Magyarországon kizárólagosan jogosított gyártói. Dynamogépek, izzólámpák, ívlámpák, mérőkészülékek, s az összes az elektromos világításhoz és galvanoplasztikához szükséges tárgyak gyártása. — **Vasuti telegrafok és távjelzők, telefonok, pénztárvó-készülékek, villámhárítók, házitelegrafok,** tűzjelzők és vízmércék gyártása. — Különösen ajánljuk szabadalmazott pénztárvó-készülékeinket.

☛ Telefonkészülékeink a budapest-bécsi távbeszélő vonalon vannak alkalmazásban. ☛

KÖLBER TESTVÉREK cs. és kir. udvari kocsigyár

Budapest. VIII., Salétrom-utca 5. és 7. sz.

Képes árjegyzék kívánatra ingyen és bérmentve.

Az 1858-ban alakult és legfelsőbb helyen engedélyezett

Első Magyar Általános Biztosító Társaság

Budapesten

Vigadó-tér, saját palotájában.

huszonegy millió osztr. ért. forintnyi alappal bir

és biztosításokat vállal:

a) tűzkár ellen (ha villám által is okozva) épületekre, gyárakra, gépek, áru-készletekre, bútorneműek, marhaállományra stb.;

b) jégkárak ellen biztosított teljes kártérítéssel, úgy nemkülönben

c) szállítmányok, árúk védelme ellen, vizen, szárazon és vasutakon;

d) életbiztosításokat a legkülönbözőbb combinációk szerint.

Az alaptőke, a biztosítási díjtartalék és a befolyó biztosítási díjösszegek elégséges biztosítékot nyújtanak, — a biztosítási feltételek a t. cz. közönség számára a legelőnyösebben állapíttatnak meg.

A biztosítási díjak lehető jutányosak, az ejtett károk a leggyorsabban és a legkézségesebben fiztetnek ki.

A társaság lakházakat és gazdasági épületeket ingyen biztosít,

ugy hogy a díjfizetés csak a második évben veszi kezdetét, ha az ily épületek nála 6 évi tartamra biztosíttatnak, továbbá lakházaknak s gazdasági épületeknek 12 évi tartamra leendő biztosításánál két ingyen évet (az elsőt és utolsót) engedélyez olyformán, hogy az ingyenes években egyáltalában semminemű fizetmény nem teljesítendő.

Kormányzó közegek.

Igazgatók:

Harkányi Frigyes, Lévy Henrik, Ormody Vilmos, Tornyai Schosberger Zsigmond, Ullmann Károly Pál, Gróf Zichy Nándor.

Jegyzéke a társaságnak fennállása óta kifizetett összes károknak.

1858	o. é.	455.232 frt 92 kr.	Áthozat ..	o. é.	41.384.986 frt 43 kr.
1859	»	1.138.011 » 14 »	1875	»	2.717.374 » 81 »
1860	»	1.406.649 » 82 »	1876	»	2.149.045 » 71 »
1861	»	2.542.565 » 40 »	1877	»	2.778.415 » 96 »
1862	»	2.561.282 » 62 »	1878	»	2.262.091 » 89 »
1863	»	3.048.744 » 16 »	1879	»	2.295.708 » 45 »
1864	»	2.230.960 » 12 »	1880	»	4.088.570 » 52 »
1865	»	2.741.710 » 46 »	1881	»	3.501.859 » 60 »
1866	»	2.583.988 » 84 »	1882	»	3.497.519 » 31 »
1867	»	2.541.212 » 47 »	1883	»	4.327.851 » 63 »
1868	»	3.181.353 » 35 »	1884	»	3.653.215 » 78 »
1869	»	3.109.901 » 59 »	1885	»	4.298.747 » 61 »
1870	»	2.372.147 » 10 »	1886	»	3.694.708 » 33 »
1871	»	2.889.160 » 26 »	1887	»	3.568.191 » 86 »
1872	»	3.140.013 » 38 »	1887 szöv. jégk. »	»	392.685 » 26 »
1873	»	2.877.381 » 55 »	1888	»	3.062.266 » 70 »
1874	»	2.570.661 » 18 »	1888 szöv. jégk. »	»	457.854 » 02 »
Áttétel ..	o. é.	41.384.986 frt 43 kr.			o. é. 88.131.093 frt 87 kr.

Fizetések halálesetek és lejárt tőkék után 1860—1888-ig .. » » 14.290.922 » 85 »
o. é. 102.422.016 frt 72 kr.

308.783

háztartási és Statisztikai

Évkönyv.

1882-90. III. évfolyam.